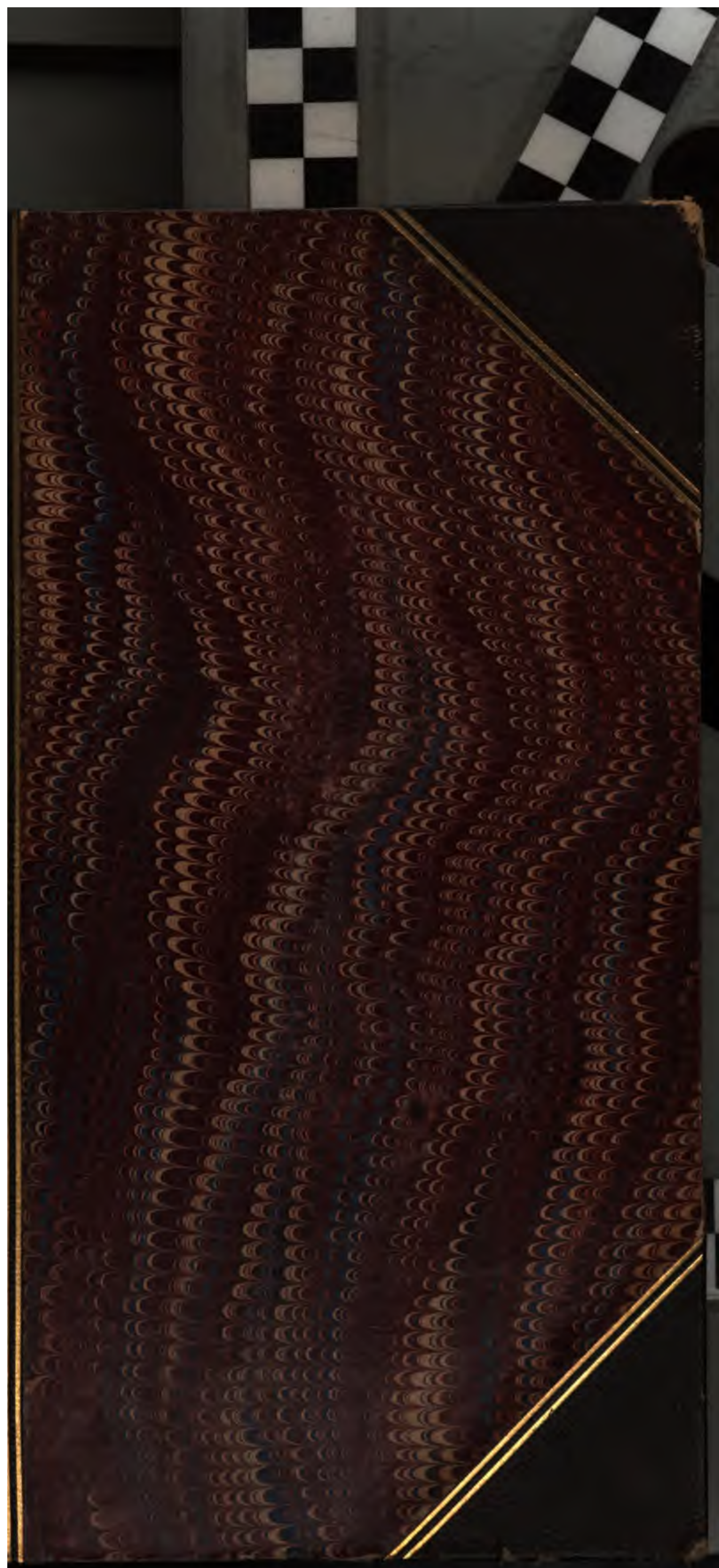

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

ΟΙ

ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ

CAV. F.co GONIN dis e lit. Lit. F.lli DOYEN, TORINO.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΚΑΝΤΑΝΟΛΕΟΣ

ΟΙ

ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ

τῆς

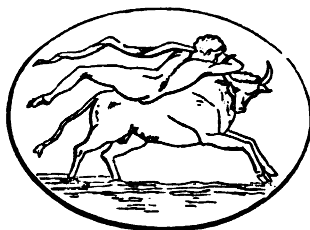
ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΠΙ ΒΕΝΕΤΩΝ

(1570)

ὑπὸ

Σ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ

ΕΝ ΤΑΥΡΙΝΩι

Τύποις Οὐϊκεντίου Βῶνα

—

1871

« In mezzo 'l mar siede un paese guasto,
Diss'egli allora, che s'appella Creta,
Sotto 'l cui rege fu già 'l mondo casto.

Una montagna v'è, che già fu lieta
D'acqua, e di frondi, che si chiama Ida;
Ora è diserta, come cosa vieta ».

Dante, *Inf.*, XIV, 94.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΗΘΗ

ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Κεφάλαιον Α΄

Ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου, ὅθεν ἄρχεται τὸ διήγημα, οὔτε μεγάλην ἔχει τὴν ἔκτασιν, οὔτε πολυάνθρωπος εἶνε τὸν πληθυσμόν, οὔτε παρίσταται θελκτικωτάτη. Ἐκ πρώτης ὄψεως αἱ ἡγεμονικαὶ ἀξιώσεις της ἀντίκεινται πρὸς τὴν μετριότητα τοῦ σχήματός της. Κτίσμα βαρβαρικόν, εἰς κρηπῖδα δουλείας βεβλημένον, δοῦλον δ' ἔκτοτε διατελέσαν, καὶ δοῦλον παρελάσαν εἰς αἰῶνα ἐξευγενισμοῦ, ἐτήρει ἕως μεσούσης τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος τὴν ἀμείδητον φυσιογνωμίαν, τὴν μεσαιωνικὴν κατήφειαν δευτερευούσης τινὸς πόλεως ἰταλίδος. Ὁ ἐξ Ἑλλήνων, Ἰταλῶν, Ἑβραίων, καὶ ἑτέρων παρεπιδήμων πληθυσμός της συνέκειτο τότε ἐκ περίπου 20,000 ψυχῶν. Τότε ἔκπαγλος στέφανος πύργων, ἐπάλξεων, προμαχώνων, μηνοειδῶν ἐρυμάτων — στέφανος ἀκάνθινος — περιέβαλλε τὸ βασιλικόν της μέτωπον, παρεσχημάτιζε τὴν ὄψιν της, συνεπίεζε τοὺς πνεύμονάς της. Ναὶ μὲν ἐκέκτητο εὐρυχώρους πλατείας, καὶ ἄρειον πεδίον, καὶ πλατανόφυτα περιβόλια, δι' ὧν ἀνεκαίνιζε τῇδε κἀκεῖσε τὴν ἀναπνοήν. Οὐχ ἧττον δ' ἀληθές, ὅτι εὐπρεπὴς ἦτο καὶ ἡ οἰκοδομή της. Καθὸ ἕδρα κυβερνήσεως ἐπεδείκνυε καὶ οἰκήματα ἀρχόντων με-

γαλοπρεπῆ, καὶ δημόσια καταστήματα, καὶ ναοὺς εὐκτίστους, καὶ στρατῶνας, καὶ κρήνας μὲ ἀρχαῖα ἀγάλματα κεκοσμημένας, καὶ ἕτερα κτίρια ἀξιόλογα. Ἀλλὰ τὸ ἄχαρι τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ ζοφερὸν καὶ κάθυγρον τῶν στενωπῶν, τὸ κατημαυρωμένον σχῆμα τῶν οἰκημάτων, ὁ ἀδιάλειπτος πάταγος τοῦ ἐν τῷ ναυπηγείῳ καλαφατίσματος, καὶ ὁ ἐκ τῶν δεσμωτηρίων ἐξερχόμενος ἦχος ἀλύσεων· ἀλλ' ἡ ἑβραϊκὴ συνοικία, κεντρικὸν γρυτοπωλεῖον τοῦ βασιλείου, σικχαντὸν πάσης ἀκαθαρσίας καταγώγιον· ἀλλὰ τὸ φιλύποπτον καὶ ἀνακριτικὸν βλέμμα τῶν περιπόλων, καὶ αἱ ἐπὶ τὰ μεσοπύργια ὀχληραὶ κραυγαὶ τῶν φρουρῶν, καὶ ἡ ἐπὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἐγκατοίκων στερεότυπος σκυθρωπότης, ταῦτα ἀπετέλουν μετρίως εὐάρεστον τὴν ἐν αὐτῇ διαμονήν. Εἵπετο, ὅτι πλὴν τινων φράρων κουκουλοφόρων, καί τινων ἱεραποστόλων παροδιτῶν, ὀλίγιστοι ἦσαν οἱ ξένοι οἱ αὐτὴν ἐπισκεπτόμενοι. Ἕνεκα τῆς ἄκρας φειδωλίας, μεθ' ἧς ἡ κυβέρνησις ἀπένεμεν ἄδειαν διατριβῆς πρὸς τοὺς περιηγητάς, τὰ προῤῥηθέντα φρούρια περιεφυλάκιζον τὴν πρωτεύουσαν δίκην κινικῶν τειχῶν. Πρόσθες εἰς ταῦτα τὸ μὴ ἄφθονον τοῦ πηγαίου ὕδατος, τὸ ἐν ὥρᾳ θέρους δυσῶδες τοῦ λιμένος, τὴν ἀτέρμαντον λύσσαν τῆς θαλάσσης κατὰ τῶν κυκλωπείων τῆς προκυμαίας πετρῶν, ἐπὶ τέλος δὲ τὸ μὴ πάντερπνον, εἰ καὶ εὔφορον τῶν περιχώρων, καὶ θέλεις μὲ ἀποχρῶσαν ἀκρίβειαν ἐπινοήσει τὴν εἰκόνα τοῦ Μεγαλοκάστρου ἐπὶ Βενετῶν.

Τὸ προοίμιον μᾶς προσκαλεῖ νὰ ἀναδρομήσωμεν εἰς τὸν Ἰούνιον τοῦ σωτηρίου ἔτους 1570, ἔτους προοιμιαζομένου καὶ αὐτοῦ τὸ μέγιστον κατόρθωμα τῆς τότε χριστιανωσύνης, τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου.

Ἡμέρα ἐπισήμου, εἰμὴ καὶ δημοχαροῦς ἔτι πανηγύρεως ἐπανήρχετο συνήθως ἡ τετάρτη τοῦ μηνὸς τούτου εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Κρήτης. Γνωστόν, ὅτι οἱ ἀβασίλευτοι δημοκράται τοῦ Ἀδρίου εἶχον ἐπονομάσει τὴν ἀποικίαν βασίλειον.

Ἑωρτάζετο παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν ἡ ἀμφιετὴς ἀνάμνησις τῆς νίκης, ἧς χάριν ἡ Βενετία ἐπανέκτησέ ποτε τὴν ἀποστατήσασαν νῆσον. Τὴν μνήμην τοῦ περικλεοῦς συμβάντος συνεπανηγύριζε πέραν θαλάσσης καὶ ἡ μητρόπολις μὲ ἀπαράμιλλον ἐπίδειξιν χαρμονῆς· Ὁ φιλέλλην ἐραστὴς τῆς Λαύρας, αὐτόπτης

ποτὲ τυχὼν τῆς ἑορτῆς, ἀφῆκε λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν τελετῶν, ὅσαι κατ' ἐκείνην τὴν ἀμφιετηρίδα διηθρίουν τὸ σύνοφρυ σχῆμα τῆς μεγαλοπόλεως. Δημοτελῆ ἐντὸς τοῦ ἁγίου Μάρκου εὐχαριστήρια, ἐπίσημοι δουκικαὶ ὑποδοχαί, ψευδομαχίαι, πεζοδρομεῖα, ἱπποτικοὶ ἀγῶνες, τριήμερος λεμβοδρομία, χρηματικαὶ πρὸς πένητας διανομαὶ, οὐδὲν παρελείπετο τῶν συντεινόντων εἰς τὴν ἐπικόσμησιν μιᾶς τῶν δημοτικωτέρων πανηγύρεων. Κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν ὤφειλε καὶ ἡ δεσμῶτις νὰ συνεωρτάζῃ τὸ γεγονὸς, δι' οὗ τὰ δεσμά της ἀναπαλλάκτως ἐπαγιώθησαν. 'Αλλ' ἐὰν ἡ βία ἐπιβάλῃ τὸ πένθος, δὲν ἐπιβάλλει καὶ τὴν εὐφροσύνην. Εἰς τὰ προγράμματα τὰ αὐθεντικὰ, εἰς τὰς δαφνοφόρους ἁψῖδας, εἰς τὰ σημαιοστόλιστα τῶν ἀρχόντων παράθυρα τὸ πλῆθος ἀντέταττε νεκρώσιμον σιγήν. Αἱ μὲν πόλεις, ἀσφυκτοῦσαι ὑπὸ τοὺς πνιγηροὺς τῆς ἀστυνομίας περιπτυγμοὺς, ἀνείχοντο εὖτε καὶ χεῖρον τὰς τέρψεις τῶν δεσποτῶν, τὰ εἰρωνεύματα τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν. 'Αλλ' ἡ ἐξοχὴ — διηνεκὴς ἐφιάλτης τῆς κυριαρχίας — ἡ ἐξοχὴ, καί τοι ἑκάστοτε προσκληθεῖσα εἰς τὰ πρόσωπα τῶν προεστώτων της, ἀπέσχεν ἐκ προθέσεως πάσης οἱασδήποτε συμμετοχῆς. Νῦν μὲν προφασισθεῖσα τὴν μακρὰν ἀπόστασιν, νῦν δὲ τὴν κακοκαιρίαν, ἄλλοτε δὲ εἰς ἀνταρσίαν διακειμένη, ἡ ἐξοχὴ οὐδέποτε ἐνεκυροποίησε τὴν ἀνακαίνισιν τῆς δουλείας μὲ ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων της εἰς Χάνδακα.

Θὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα τῆς βενετικῆς πανηγύρεως τὰς τελετάς; χάρτης παραλόγως ἠναλωμένος. Ἄλλως τε δὲ, τί ἀηδέστερον τῶν ἐν ταῖς τρίβοις κυβερνητικῶν ἑορτῶν; Τί ἐλεεινότερον ὄχλου, κραυγάζοντος Ζήτω ὁ θάνατός μου! Ζήτω ἡ ἀποκτήνωσις τῶν τέκνων μου; Εὐφημισμοί, ἀντὶ δραχμῶν ἠγορασμένοι, προεμήνυσαν πάντοτε τυραννίδος τῆξιν..... Καὶ λοιπὸν, ἀποφεύγοντες τὴν πληκτικὴν κωδωνοκρουσίαν, τὰ ἀργυρώνητα τοῦ συρφετοῦ ἐπικροτήματα, ἀποφεύγοντες τὸ δένδρον τῆς Κουκκανίας, τὴν κυνομαχίαν, τὰς λιτανείας, τὸν ἀνυπόφορον καύσωνα τοῦ Χάνδακος, ἃς ἐνασχολήσωμεν τὸν ἐν τῷ μεταξὺ καιρὸν ὠφελιμώτερα, ἀνιχνεύοντες ἐν τοῖς χρονικοῖς τὸ συμβὰν, ὅπερ παρέχει τὸ ἐνδόσιμον εἰς τοσοῦτον θόρυβον. Θέλομεν ἐπανέλθει, ὅταν, ἀποκλίναντος τοῦ ἡλίου, πλησιάσῃ ἡ ὥρα τῆς δουκικῆς ὑποδοχῆς.

Διὰ τῆς ἑορτῆς ἐκείνης οἱ 'Ιταλοὶ τῆς Βενετίας καὶ οἱ τοῦ

Χάνδακος ἀνεκάλουν τὴν ἀνάμνησιν ἀνδραγαθήματος, τὸ ὁποῖον εὐλογώτερα θὰ ἀνεγράφετο εἰς τὸ ἐθνικὸν ἑορτολόγιον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Κρήτη, ἥτις ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Σαρακηνῶν ὑπενέδοσεν εὐενδότως εἰς τὸν νόμον τοῦ Ἰσλάμ, ἥτις καὶ ἐπὶ Ὀθωμανῶν μετέπειτα δὲν ἀντέκρουσεν ἀκαταγωνίστως τὸν μωαμεθανικὸν προσηλυτισμόν, ἡ Κρήτη, τὸ ἀνάπαλιν, κατώρθωσεν ἐπὶ Βενετῶν νὰ συναγελάσῃ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἑλληνισμοῦ πλείστους ὅσους τῶν λατίνων τιμαριούχων της.

Τὸ ἀξιομνημόνευτον ἆθλον ἐπετυγχάνετο ἐν ἔτει 1361. Ὁ ἀναγνώστης θέλει νοήσει παρακατιὼν, ὅτι τὸ θέμα τῆς συγγραφῆς ταύτης εἶνε ὑπό τινας ἐπόψεις μετατύπωσίς του, μετατύπωσις ὅμως ἐπιστασίᾳ διακοσίων ἐτῶν ἀναστοιχειωθεῖσα, καὶ ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ συνεπληροῦτο ἡ πρώτη ἑκατονταετηρίς, ἀφότου ὁ πρῶτος τῶν Παλαιολόγων ἐπανέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὐδέποτε ἐπέλιπον παρ' ἡμῖν Ἀπόλλωνες, ἢ Ἀγαθάγγελοι. Χρησμοὶ ἐντεῦθεν διεφήμισαν, ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα, ὅτε ἔμελλεν ὁ περιούσιος λαὸς ν' ἀπολακτίσῃ τοὺς Φράγγους ἀπὸ τὸ πάτριον ἔδαφος· ἕτεροι χρησμοὶ προήγγειλον ἐκεῖθεν, ὅτι τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐξαναστάσεως ἤθελον παράσχει οἴκοθεν αὐτοὶ οἱ Φράγγοι.

Εἰς τὰς τύχας τῆς Βενετίας ἔγκειται, τῷ ὄντι, ἑλληνικοῦ τινος πεπρωμένου δάκτυλος. Ἡ τεναγῖτις δημοκρατία κραταιοῦται, καθ' ὅσον ἡ παρακμὴ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐπιταχύνεται· ἀπὸ δὲ διαμελισμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐφεξῆς, ἀντεισερχομένη ἐκ περιτροπῆς καὶ ἡ ἰταλικὴ πολιτεία εἰς τὴν αὐτὴν κατωφέρειαν, ἄρχεται παρακμάζουσα, καθ' ὅσον ἀποβάλλει βαθμηδὸν τὰ ἑλληνικὰ ἁρπάγματά της.

Διηγοῦνται οἱ ἱστορικοὶ, ὅτι θελήσασα τὸ 1360 ἡ Δημοκρατία νὰ προνοήσῃ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἑλλάδι ναυτικῶν σταθμῶν της, διέταξε τὴν ἐν Χάνδακι κατασκευὴν λιμένος, προκυμαίας, ναυστάθμου, καὶ δὴ καί τινων φρουριδίων. Οὖσα ὅμως ὑπὲρ τὸ δέον φειδωλὸς τῶν ἰδίων χρημάτων, ἐπέβαλε διὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς εἰς τὴν ὑποκειμένην νῆσον φόρους ἁδρούς, φόρους ἐπιβαρύναντας ὄχι μόνον τὸν χύδην ὄχλον, ὡς προηγουμένως, ἀλλά γε

καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐν ἀτελείᾳ διάγοντας τιμαριούχους της. Τὸ ἀρχοντολόγιον ἐξεπτοήθη ἀπὸ τοιοῦτον νεωτερισμόν. Οἱ προνομιοῦχοι, ἐξόχως οἱ λατῖνοι, παρουσιάσαντες ἔνστασιν εἰς τὸ δουκικὸν συμβούλιον, ἀπεφάνθησαν, ὅτι, καθὸ μὲν εὐπατρίδαι τοῦ βασιλείου ἐκέκτηντο καὶ αὐτοί, ὡς πᾶς τις ἄλλος πατρίκιος βενετός, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐξαποστέλλειν ἴδιον ἀρωγὸν καὶ ἀντιπρόσωπον εἰς τὸ μητροπολιτικὸν Συνέδριον τῶν Φρονίμων (Consiglio de' Savj), καθὸ δὲ φύλακες καὶ πρόμαχοι τοῦ κτήματος θὰ ἔπαυον ἐφεξῆς νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς τέκνα πιστὰ τοῦ Γαληνοτάτου Δουκός, ἐὰν ἡ νόμιμος αἴτησίς των ἀπεῤῥίπτετο ἀπὸ τὴν Σύγκλητον.

— Λοιπὸν ὑπάρχουσι καὶ φρόνιμοι μεταξὺ ὑμῶν! ἀνέκραξε καγχάσας εἷς τῶν συμβούλων.

Εἰ καὶ εὔθετον, τὸ σκῶμμα ἐξήρχετο φαρμακερόν. Οἱ τιμαριοῦχοι, ἐπιπαροξυνθέντες ἀπὸ τὴν κερτομίαν, ἀπεφάσισαν νὰ δώσωσι πρὸς τὴν μητρόπολιν καταφανές τι τεκμήριον φρονήσεως.... Οἱ δεύτεροι τῶν χρησμῶν ἦσαν ἐν τῷ πληροῦσθαι.

Μετ' ὀλίγον, ὑφανθείσης εὐρείας συνωμοσίας, ἐξεῤῥηγνύετο ἐπανάστασις, ἐν ᾗ, πλὴν τῶν ἀρχόντων, ὀρθοδόξων τε ἅμα καὶ λατίνων, συνετίθεντο ἀθρόοι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐξοχῆς. Τὸ τόλμημα εὐδοκιμεῖ. Ὁ μὲν Δοὺξ Κρήτης Γραδενῖγος καὶ οἱ φιλοσκώμμονές του σύμβουλοι συνετίζονται ὑπὸ τῶν ἀσυνέτων ἐν δεσμωτηρίῳ, πᾶς δὲ ὁ ἐξαρνούμενος τὴν μεταπολίτευσιν ἄγεται εἰς θάνατον. Τούτων γενομένων, αἰχμαλωτίζεται ἡ φρουρά, καταλαμβάνονται πόλεις τε καὶ φρούρια, ἀναγορεύεται τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἁγίου Τίτου, ἐξαποστέλλεται μυστικὴ πρεσβεία πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, τέλος δὲ θρήσκευμα ἐπικρατοῦν κηρύττεται, ἀντὶ τοῦ καταργουμένου λατινικοῦ, ἡ ὀρθόδοξος ἑλληνικὴ ἐκκλησία.

Χαρμόσυνα καὶ ὄντως δημοχαρέστατα ἐτελέσθησαν ἐν Μεγαλοκάστρῳ τὰ ἐγκαίνια τῆς αὐτοσχεδιασθείσης αὐτονομίας. Μὲ τὰς εὐλογίας ἕλληνος ἀρχιερέως, κατὰ τύχην παρεπιδημοῦντος, τὰ ἐφάμιλλα τῶν ἰταλῶν καὶ τῶν γραικῶν ἀρχόντων τάγματα συνεφιλιώθησαν πρὸς ἄλληλα ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινῆς πατρίδος ἐντὸς τῆς ἤδη ἐξελληνισθείσης λατινικῆς μητροπόλεως· χάριν

δὲ τῆς ἀκριβῶς συμπληρουμένης ἑκατονταετίας, ὕμνος τρισάγιος ἐψάλη εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπανακτήσεως Κωνσταντινουπόλεως. Οὐδέποτε ὁ ἑλληνισμὸς ἀνεπτερώθη μετάρσιος ὅσον κατὰ τὰ προοίμια ἐκεῖνα. Ἐκ μὲν τῶν Ἰταλῶν πολλοί, ἐξαιρέτως οἱ ἐξ Ἑλληνίδος γεννηθέντες, ἠσπάσαντο τὸ δόγμα τὸ ὀρθόδοξον, ἐν ᾧ καὶ πιστοὶ ἔκτοτε ἐνεκαρτέρησαν, συνεπείᾳ δὲ τῆς μεταστάσεως ὁ ἱπποτικὸς ἀποικισμὸς ἔπαθεν ἐν τῇ ὀργανικῇ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ τοιοῦτό τι καίριον τραῦμα, οἷον οὐδ' ἡ περίνοια τῶν ἐν Βενετίᾳ συγκλητικῶν, οὐδ' οἱ θησαυροὶ τοῦ ἁγίου Μάρκου, οὐδ' αἱ ἐπακόλουθοι θεραπευτικαὶ ἀπόπειραι ἴσχυσαν πλέον νὰ ἐξουλώσωσι.

Καταπληχθεῖσα ἡ Βενετία ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πραξικοπήματος, ἄλλως δ' ἀναλογισθεῖσα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐχθρῶν, ἐνόμισε κατ' ἀρχὰς τὴν ἀποικίαν ἀπολεσθεῖσαν διὰ παντός. Δὲν ἔπαυσεν ὅμως διὰ τοῦτο ἀναπεμπάζουσα τοὺς τρόπους, δι' ὧν νὰ ὑποσκελίσῃ τὴν ἀνταρσίαν ἑτέρῳ τινὶ ἀντιτολμήματι, οὐδέ, ἀποβλέψασα εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τῆς νήσου, ὤκνησε νὰ ἐπιδιώξῃ παντοίαις δυνάμεσι τὴν οὐδετερότητα τῶν ναυτικῶν ἐπικρατειῶν.

Ὑποπόδιον πάσης τυραννίδος, καὶ στυγερὰ μάστιξ τῆς Ἰταλίας ἦτο ἡ τάξις τῶν τυχοδιωκτούντων ὁπλαρχηγῶν, εἶδός τι Ἀρματωλῶν (Condottieri), κρουόντων τὰς θύρας τῶν ἡγεμονίσκων, καὶ ἀργυροπωλούντων τὸ ξίφος των. Μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν κατάκτησιν, ἡ λέπρα αὕτη μετεδήμησε καὶ εἰς Ἑλλάδα. Οὐκ ὀλίγοι Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ἐκαπηλεύθησαν τότε τὴν ἀνδρείαν τῶν παλληκαρίων των εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Δουκῶν Βενετίας, Μεδιολάνων, Σαβαυδίας καὶ εἰς τὴν τῶν βασιλέων Νεαπόλεως, καρπωθέντες πλοῦτον, κράτος καὶ τίτλους ἀριστοκρατικούς. Ἥρως τοιούτου φυράματος ἦτο καὶ ὁ Λουκᾶς Δελβέρμης, αὐτὸς ὁ παρὰ τῇ βενετικῇ Συγκλήτῳ ἀναδεξάμενος τὴν ὑπόσχεσιν νὰ καταβάλῃ τὴν ἀνταρσίαν. Χρυσοῦ λαλήσαντος, ὁ πολυδέσποτος τυχοθήρας ἀνεπέτασε τὸν πτερωτὸν λέοντα ὅσον ἠδύνατο ὑψηλότερα, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔαρ ἀπέπλευσε μὲ τοὺς ὀπαδοὺς εἰς Κρήτην.

Οἴμοι, τὸ ἀνέλπιστον, τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα ἐπέπρωτο ν' ἀνατρέψῃ ἡ ἔρις, ἐφέστιος τῶν Γραικῶν θεά! Ἐνῷ εἰς Βενετίαν παρεσκευάζοντο στόλος καὶ στρατός, οἱ ἄρχοντες τῆς ἀρτιπαγοῦς

αὐτονομίας, ἀφέντες χαίρειν τὰ δημόσια, ἠμφισβήτουν ἀλλήλοις πρωτεῖα καὶ μισθούς, ἐξοκελλόμενοι εἰς ἱλαροτράγῳδα διαπληκτίσματα. Ἡ ὑπὸ τὸν Δελβέρμην ἐμφάνισις τῆς ἐκστρατεύσεως ἐπτόησε τοὺς ἐλεεινῶς καταναλώσαντας τὸν καιρόν. Ἐπὶ τῇ ἐπόψει τοῦ ὁρμιζομένου στόλου ἡ ἀσυμφωνία ἀποβαίνει κυκεών· αἱ πόλεις διαιροῦνται ἀπὸ τὴν ἐξοχήν, ἡ ἐξοχὴ περιέρχεται εἰς ἀναρχίαν, τὸ ἀρχοντολόγιον ἀποσυντίθεται εἰς ἀλληλομαχούσας φατρίας. Οἱ μέν, ἀποθαῤῥυνόμενοι, προσδοκῶσιν ἐπικουρίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἢ ἐπεύχονται ἑαυτοῖς χίμαιραν ἀθήρατον, τὴν προστασίαν τῆς Γενούης, οἱ δέ, τὰ ἀπιθανώτερα ὀνειροπολοῦντες, ἐλπίζουσιν εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας. Καὶ οὗτοι μὲν ἑτέρωθεν προσμένουσι τὴν σωτηρίαν παρὰ τοῦ ἁγίου Τίτου, ἐκεῖνοι δ' ἄλλοθεν προτείνουσι νὰ παραδοθῇ πάλιν ἡ νῆσος εἰς τὸ κράτος τοῦ πρότερον κυρίου. Πρωτοστάτης τοῦ τελευταίου τούτου φρονήματος γίνεται καλόγηρός τις ἐκ τοῦ γένους τῶν Καλλεργῶν, γένους φερεζύγου εἰς τὰ χρονικὰ τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ τὸ ῥάσον δὲν σώζει τὸν φιλοβένετον. Ὁ μὲν θυμῷ καὶ ὀργῇ συνηγορῶν μοναχὸς ἐκσφενδονίζεται παρὰ τῶν ἀντιπάλων μετέωρος ἀπὸ τὸ παράθυρον τοῦ βουλευτηρίου ἐπὶ λογχῶν στρατιωτῶν, ὁ δὲ συνεταῖρός του Γραδενῖγος δέχεται αὐθημερὸν εἰς τὴν εἱρκτὴν τὸν διὰ μαχαίρας θάνατον.

Τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα ἀναγορεύονται τοσούτῳ προχειρότερον, ὅσῳ ἐπιλείπουσι τὴν πολιτείαν οἱ πολῖται. Σηπεδὼν ἔτηκε τὴν αὐτονομίαν ἐκείνην ἅμα τῇ γεννήσει. Ἡ νίκη τοῦ Δελβέρμη, συμβᾶσα τῇ τετάρτῃ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἔδωκε πέρας οἰκτρὸν εἰς τὴν ἀπόπειραν. Ἀνάξιοι ἐλευθερίας ἀναδειχθέντες οἱ ἄρχοντες τοῦ Χάνδακος, ἐξητήσαντο ἔλεος παρὰ τοῦ τυχοδιώκτου ἁρματωλοῦ, οἱ δὲ πρεσβευταὶ αὐτῶν δὲν ἠρυθρίασαν, ἐν τῷ παραδοῦναι τὰς κλεῖδας τῆς πρωτευούσης, νὰ προσέλθωσι γονυπετεῖς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ναυάρχου. Ὁ ναύαρχος ἐπῆρε μὲν τὰς κλεῖδας θρασέως, δὲν ἐξιλεώθη ὅμως ἀπὸ τὴν ἀγεννῆ χαμέρπειαν τῶν εὐγενῶν. Τῇ ἐπαύριον, τὴν μεταξὺ Βενετίας καὶ Κρήτης δοσοληψίαν ἐκαθάρισαν ἡ ἐξορία, τὸ κάτεργον, ἡ στρέβλα, πρὸ πάντων ἡ ἀγχόνη, παλλάδιον τοῦ μεσαιωνικοῦ δεσποτισμοῦ.

Ἀλλ' ἡ παρέκβασις ὑπερεκτείνεται. Δὲν ἐπεχειρήσαμεν ἱστοριογράφησιν....

Ἡ ὥρα παρῆλθεν. Ἀπὸ τὴν παραλίαν ὁ ὄχλος ἀναῤῥέει εἰς τὴν πλατεῖαν, ὅπου κατὰ τὴν διάβασιν τῶν ἀνωτέρων τῆς κυβερνήσεως λειτουργῶν ἑτοιμάζεται ὁ στρατὸς νὰ προτείνῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ παιανίσῃ. Ἔληξαν ἤδη αἱ κυνομαχίαι, τὰ ἱπποδρόμια, αἱ λιτανεῖαι. Ἤδη ἡ ἀρτίπηκτος τριήρης, προϊὸν τοῦ νησιωτικοῦ ναυστάθμου, ἐβαπτίσθη ἐν πυροβολισμοῖς, καὶ εἰσεπήδησε νεοφώτιστος εἰς τὸ στοιχεῖόν της, οἱ δὲ νεήλυδες ναῦται ἀναβλέπουσιν ἔκπληκτοι εἰς τὸν ὄγκον τοῦ δουκικοῦ μεγάρου. Θέλεις — ἑωσοῦ δωθῇ τὸ σημεῖον τῆς ἐπισήμου ὑποδοχῆς, ἐν ᾗ ἀπὸ περιέργειαν κινούμενοι θὰ ζητήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἄδειαν νὰ παρευρεθῶμεν — θέλεις νὰ δράξωμεν τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα περιέλθωμεν τ' ἀξιολογώτερα τοῦ παλατίου αὐτοῦ, εἰσδύοντες εἴς τε τὰ φανερὰ καὶ εἰς τ' ἀπόκρυφα, καὶ ποιούμενοι προλαβόντως τὴν γνωριμίαν τῶν κυριωτέρων του ἐγκατοίκων;

Τὸ μέγαρον τοῦ ἀντιβασιλέως — μορμὼ τῆς Κρήτης — ἐπεῖχεν εἰς Μεγαλόκαστρον τὴν αὐτὴν ὡς ἔγγιστα περιωπήν, ἣν εἰς τὴν ἄκραν τὸ Βοσπόρου ἐπέχει τὸ Σεράγιον. Κτισθὲν πρὸ περίπου διακοσίων ἐτῶν, ἀλλ' ἐσχάτως συνεπείᾳ πυρκαϊᾶς καινουργηθέν, ἀναμιμνήσκει, εἰμὴ κατὰ τὸ μέγεθος, τοὐλάχιστον χάριν τοῦ παμμιγοῦς του ὕφους, τὸ ἐν Βενετίᾳ παλάτιον τῶν Δουκῶν. Κάτοχον τῆς περιφανεστέρας θέσεως, βλέπει ἕωθεν μὲν πρὸς τὸ εὐρύχωρον καὶ δενδρόφυτον πεδίον τῶν στρατιωτικῶν γυμνασμάτων, δυσμόθεν δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν. Βερωναῖός τις καλλιτέχνης ἐσχεδίασε τὴν οἰκοδομήν, Ἰταλοὶ δὲ οἱ ζωγράφοι οἱ τὸ ἐσωτερικὸν κοσμήσαντες. Ἂν καὶ μίγμα ἰδιότροπον βυζαντινῆς καὶ γοτθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὅμως εἰς τὰς εὐρύθμους ἀναλογίας προτεκμαίρει τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἰταλικῆς φιλοκαλίας, εἰς δὲ τὴν ἐναρμόνιον τῶν θόλων διάταξιν, εἰς τὴν περίθεσιν τῶν τόξων, τῶν κωρωνίδων, τῶν περιστύλων στοῶν οὐδόλως προσβάλλουσι τὴν ὅρασιν τὰ ἴχνη τῆς ἀθεμιτογαμίας αὐτῆς, ἥτις εἰς αἰῶνα προγενέστερον συνήρμοσε τὰ ὀξυγώνια μέτρα τῆς Γερμανίας πρὸς τὸ πολύθολον ὕφος τοῦ Βυζαντίου. — Ἐνταῦθα ἔσχον τὴν ἕδραν οἱ κατὰ καιροὺς Δοῦκες ἢ Πρίγκηπες Κρήτης. Ἐνταῦθα συγκεντροῦνται καὶ συγκοινωνοῦσι πρὸς ἄλληλα τ' ἀνώτερα γραφεῖα τοῦ βασιλείου. Ἐνταῦθα ἀφανὴς τοῖς πᾶσιν ἀγρυπνεῖ ἡ παντεπίσκοπος τῆς ἀστυνομίας Ἔμπουσα. Ἐνταῦθα αἱ εἱρκταὶ τῶν εἰς θάνατον ὁριζομένων, ἀφεγγῆ τάφου προεισόδια, διπήχη

ἀναγορευόμενον προστάτην Βενετίας, καί τινα τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Τίτου, πάτρωνος καὶ ἀποστόλου Κρήτης.

Ἔτι μᾶλλον ἐπιμήκης καὶ βρίθουσα κόσμου πολυδαπάνου διαπρέπει ἡ λεγομένη χρυσῆ Αἴθουσα, ἔνθα τετράκις τοῦ ἔτους γίνεται ὁρατὸς καὶ προσκυνητὸς ὁ ὕπατος ἄρχων τοῦ βασιλείου. Ἡ ὄντως βασιλικὴ αὕτη ἐξέδρα εἶνε ἐμπεπετασμένη μὲ διάχρυσα ὑφάσματα, καὶ διαιρεῖται εἰς τρεῖς νάρθηκας διὰ δύο πλαγίων ἀψίδων, στηριζομένων ἐπὶ ὀφιοειδῶν στυλῶν ἐκ πορφυρίτου. Τέσσαρα ἀγάλματα συμβολικά, ἡ Δημοτικότης, ἡ Φιλελευθερία, ἡ Οἰκονομία, καὶ ἡ Δικαιοσύνη — ἀρεταὶ ἡγεμονικαὶ — πληροῦσι τὰ κενὰ εἰς τὰς γωνίας. Καὶ ἐντεῦθεν μὲν τῆς εἰσόδου στολίζει τῆς αἰθούσης τὴν πλευρὰν ὑπερμέγεθες εἰκονογράφημα ἀνδρός, φέροντος ἀρχιερατικόν τινα μανδύαν ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ τὸ λιθοκόλλητον κέρας τῆς ἐξουσίας ἐπὶ κεφαλῆς. Ἐν τῷ πίνακι αὐτῷ ὁ ξένος ἀναγνωρίζει τὸ ὁμοίωμα τοῦ νῦν ἡγεμονεύοντος Δουκὸς Βενετίας Λορεδάνου. Ἀντικρὺ δέ, εἰς τὸ πέρας τῆς αἰθούσης, ἵσταται ὁ θρόνος τοῦ ἀντιβασιλέως, εἶδός τι μεγαλοπρεποῦς στασιδίου πατριαρχικοῦ, ὅπερ ἄνωθεν μὲν ἐπισκεπάζεται ἀπὸ φοινικοβαφῆ καὶ θυσανωτὴν σκιάδα, ἑκατέρωθεν δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ παριστάνει τρία ἐμβλήματα χρυσοκέντητα, τὸ τοῦ πτερωτοῦ λέοντος, καὶ τὰ οἰκόσημα τῶν δύο δουκῶν. Δώδεκα πολύφωτοι λυχνίαι, προϊὸν τῆς βενετικῆς ὑελουργίας θαυμάσιον, δώρημα δὲ τοῦ ἐμπορικοῦ συλλόγου τῆς Βενετίας, διαχέουσιν εἰς τὴν ἀπέραντον αἴθουσαν περιφέγγειαν ἀμαυροῦσαν τὴν αἴγλην τῆς ἡμέρας, φῶς ἄλλως τε μυριάκις ἐπαντανακλώμενον ἀπὸ τὰ περίστιχα κάτοπτρα καὶ ἀπὸ τὸν περιλαμπῆ τῶν τοίχων καλλωπισμόν.

Οἵα καταπληκτική, οἵα ἀπερρωγυῖα μετάβασις ἀπὸ τῆς ὑπεραυγοῦς ταύτης φωταψίας εἰς τὰ σκότη τῶν ἰσογείων καὶ τῶν ὑπογείων τοῦ παλατίου, εἰς τὰ ἀόμματα αὐτὰ δωμάτια, ἅπερ ἡ κοινὴ συνήθεια καλεῖ Πηγάδια, ἔνθα, καθάπερ νυκτερίδες ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἀποτυφλούμεναι, ἐμφωλεύουσι τὰ βασανιστήρια, τὸ κριτήριον τῆς ἐξετάσεως, αἱ ἀποθῆκαι τῶν ἁλύσεων, τῶν φιμώτρων, τῶν χειροδέσμων!

Ἐξ ὅλων τῶν ἐν Ἑλλάδι λατινικῶν κτημάτων μόνη ἡ Κρήτη ἔσχε τόπον βασανιστηρίου εἰδικόν, δυσαλγέστατον τῆς μεσαιωνικῆς ὠμότητος πλεονέκτημα. Ἀπὸ Λουθήρου μεταρρυθμίσεως,

ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων νὰ εἰσάξῃ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ του, καὶ νὰ ὀξύνῃ ἐπὶ τὸ βαρβαρικώτερον τὰς περώνας τῶν ἱσπανικῶν βασάνων. Ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας κατεσπάραξεν ἡ μάστιξ τοῦ Ἁγίου Ὀφφικίου τὰ ὑγειέστερα μέλη τῆς Ἰταλίας. Μόνος ὁ σύρφαξ τῆς Νεαπόλεως, εἰ καὶ στενάζων πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τὸν διπλοῦν τῆς Μαδρίτης καὶ τῆς Ῥώμης ζυγόν, ἀπέρριψεν ἑκάστοτε μετ' ἀγανακτήσεως πᾶσαν ἀπόπειραν στρεβλωτηρίου. Ἀλλ' ἡ Βενετία, ἡ δημοκρατουμένη Βενετία, ἡ χώρα τοῦ Παρούτα καὶ τοῦ Σάρπη, ἡ Βενετία δὲν ἠρυθρίασε νὰ συμφιλονεικήσῃ καὶ αὐτὴ πρὸς τοὺς Δαρβωὰς καὶ τοὺς Τορκουεμάδας τὰ ἆθλα τῆς βαρβαρότητος. Ἐν Ῥώμῃ μὲν οἱ δεκατρεῖς Καρδινάλεις, ἐν Βενετίᾳ δὲ ἡ ἀόρατος Δεκανδρία· ἐκεῖ μὲν ὁ ἀρχικατάσκοπος τοῦ Ὀφφικίου, ἐνταῦθα δὲ εἷς Χριστόφορης, διεμιλλήθησαν ἀλλήλοις περὶ τοῦ τίς τάχιον νὰ ἐξαχρειώσῃ διὰ βασάνων τὸ εὐγενέστερον πλάσμα τῆς θεότητος. Τὰ δοκιμαστήρια τῆς Βενετίας ἀπεθησαύρισαν, ὡς ἐν μουσείῳ, σύνολα τὰ ἐργαλεῖα, ὅσα οἱ Καλιγούλαι καὶ Νέρωνες τῆς Παδούης, τῆς Μοδένης, τῆς Βερώνης εἶχον ἐπινοήσει πρὸς σφακελισμὸν τῶν θυμάτων· οἱ δὲ κοσμήτορες τῶν μουσείων αὐτῶν κατεβασάνισαν περιτροπάδην τὴν φαντασίαν των πρὸς ἀπαρτισμὸν καὶ τελειοποίησιν τοιαύτης μηχανικῆς. Γνωστὴ πρὸς τοὺς ἐπισκεφθέντας τὸν ἐν Βενετίᾳ ναύσταθμον ἡ καθέδρα ἐκείνη, ἐφ' ἧς ὁ ὕποπτος ἐκαθέζετο, καὶ ἥτις δι' ἀφανῶν ἐλατηρίων, βραδύτατα συστελλομένων, περιέσφιγγε τὸν τράχηλον κατὰ βαθμούς, ἕως ὅτου, μετὰ μίαν ὥραν αὐξυνθείσης ἄγξεως, ὁ πνιγόμενος, ὑπὸ διττὴν πίεσιν ἐξεταστῶν καὶ ἐλατηρίων διατελῶν, ᾐσθάνετο ἐλλείπουσαν τὴν ὑστέραν πνοήν. Οὐχ ἧττον δὲ γνωστὴ ἡ σιδηρᾶ καλύπτρα, ἥτις περιεστέγαζε τὴν κεφαλὴν ἕως τραχήλου, ἀφίνουσα μόνας τρεῖς ὀπὰς παρὰ τὰ ὄμματα καὶ παρὰ τὸ στόμα, περὶ δὲ τὴν ἐπιφάνειαν φέρουσα μυτεροὺς ἕλικας. Ὁ δήμιος, μηχανικὸς τὴν καρδίαν πεπωρωμένος, εἰς δὲ τὴν σκληρίασιν ἐντριβέστατος, ἔστρεφε προβάδην τοὺς ἕλικας, ὥστε αἱ γλωχῖδες τούτων, εἰσχωροῦσαι κατ' ὀλίγον ἐντὸς τῆς σαρκός, ἔληγον τρυπανίζουσαι τὸ περιόστεον τοῦ κρανίου, σκούζωντος τοῦ θύματος ἕως οὐρανοῦ. — Τίς δὲ ὁ μὴ φρικάζων καὶ ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς Τεθλιμμένης Παναγίας (Madre Dolorosa), ἀγάλματος χαλκοτεύκτου, χάριν ψυχαγωγήσεως στηθέντος ἐν τῇ προαιθούσῃ τοῦ βασανιστηρίου; Ὁ ὑπόδικος, ἀθῷος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, βλέπων τὴν θεοτόκον ἀνοίγουσαν τὰς ἀγκάλας, ἐρρίπτετο ἀπηλπισμένος ἐντὸς αὐτῶν,

ὡς εἰς ἔσχατον καταφύγιον. Ἀλλ ὢ τῆς πλάνης! Ἡ ἐλεήμων μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ συνέκλειεν αἴφνης τοὺς βραχίονας, καταμέστους ἔσωθεν κέντρων καὶ περωνῶν. Τοιουτοτρόπως ὁ ἱκέτης, ἐν ἐλλείψει σωτηρίας σωματικῆς, ἐγεύετο τοὐλάχιστον τὴν ψυχοσώτειραν ἱκανοποίησιν, ὅτι ἐξέψυχεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς δεσποίνης τῶν ἀγγέλων.

Ἡ διὰ τῆς στρεβλώσεως δοκιμασία ἐκαλεῖτο Προκαταρκτική, εἰσήχθη δὲ εἰς Κρήτην τὸ 1260. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγκαθιδρύθη ἐντὸς τοῦ φρουρίου, εἴς τι χαμηλὸν δωμάτιον τῆς ἀστυνομίας. Προϊούσης ὅμως ἐν τῇ νήσῳ τῆς ἀποστατικῆς ῥοπῆς, τὰ μὲν ὄργανα τῆς στρέβλης ηὔξησαν καὶ εἰς ἀριθμὸν καὶ εἰς λειτουργίας, τὸ δὲ βασανιστήριον μετεκομίσθη εἰς τόπον εὐρυχωρότερον. Τὸ κριτήριον τῆς ἐξετάσεως συνήρχετο ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπὸ τὸ δουκικὸν παλάτιον, ἔν τινι ἰσογείῳ, ἀπὸ δυτικοῦ παρεκκλησίου μεταβληθέντι εἰς τόπον κολάσεως. Τὸ φῶς ἡλιολαμποῦς μεσημβρίας ηὔγαζεν ἐνταῦθα τοσοῦτον μόνον, ὅσον δείλη συννεφὴς κατὰ Δεκέμβριον. Καὶ ἡ μὲν συσκευὴ τοῦ στρεβλωτηρίου ἐπλήρου τὸ παρακείμενον καὶ πλατύτερον δωμάτιον, ἐκ δὲ τῶν ἐργαλείων τῆς βασάνου τὰ μὲν ἐκρέμαντο ἀπὸ τῆς ὀροφῆς, ἢ ἀπὸ πλαγίων δοκῶν, τὰ δὲ ἵσταντο ὄρθια ἐπὶ στυλοβατῶν, ἄλλα δ' ἔκειντο παρατεταγμένα ἐπὶ ἀβάκων, καὶ πάλιν ἄλλα ἐνέφραττον τὸ δάπεδον.

Μία τράπεζα ἐπιμήκης καὶ ἐπεστρωμμένη μὲ μέλαν ὕφασμα, ἓξ σητόβρωτοι καθέδραι, μία κλεψύδρα, ἓν σῶμα χειρόγραφον τῆς Νέας Διαθήκης, κάλαμοι καὶ καλαμάρια, ἰδοὺ τὸ ὅλον οἰκοκυράτον τοῦ δικαστηρίου. Λησμονοῦμεν εἰς τὴν καταρίθμησιν τὸν Χριστόν, καὶ ὅμως δέον νὰ τὸν προσλάβωμεν. Ὁ ἐσταυρωμένος οὗτος ἦτο χάλκειος, ὑψηλὸς ὡς τρεῖς σπιθαμάς, ἵστατο δὲ καταντικρὺ τῆς καθέδρας τοῦ προέδρου ἐμπεπηγμένος εἴς τι σιδηροῦν ἡμισφαίριον. Ἐπ' αὐτοῦ ἔδιδον τὴν ὁρκωμοσίαν οἱ κατηγορούμενοι. Ὁσάκις ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἐξεταστῶν ἡ καταδίκη προηγεῖτο τῆς διαδικασίας, τοῦθ' ὅπερ συνέβαινεν ἐνενηκοντάκις ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, ὁ ἐσταυρωμένος ἐπυρακτοῦτο, καὶ προσεφέρετο περιφλεγὴς εἰς τοῦ ὑποδίκου τὸν ἀσπασμόν. Καεὶς ἀπροσδοκήτως ἐπὶ τὰ χείλη, ὁ ἔνοχος ἢ ἐξεσφενδόνιζεν ἔντρομος τὸν Σταυρόν, ἢ ἄφινεν αὐτὸν νὰ πέσῃ. — Κακοῦργε! ἐφώναζε τότε ὁ πρόεδρος, βλέπεις, ὅτι ἀποτροπιάζεται τὰ μιαρὰ

σου χείλη καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀνώτατος δικαστὴς τῶν οὐρανῶν. — Εἰς τὰς βασάνους! προσέλεγεν ὁ συνάδελφος. — Εἰς τὸ Ἱππάριον τὸν ἀσεβῆ, εἰς τὸ Ἱππάριον! ἔσπευδον νὰ φωνάξωσιν οἱ ἄλλοι.

Εἴπομεν, ὅτι τὰ ἐργαλεῖα ἦσαν καὶ παντοδαπὰ καὶ πολυάριθμα. Προσθέτομεν, ὅτι, κατὰ τὴν ἐφαρμογήν, ἐβαθμολογοῦντο ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐπίμονον ἐχεμυθίαν, ἢ πρὸς τὰς ἐξαγορεύσεις τοῦ ἐνόχου. Ὑπεννοεῖται, ὅτι ὁ βασανιζόμενος ἐβιάζετο συνήθως νὰ ὁμολογήσῃ ὅ,τι ᾔτουν καὶ ἀπῄτουν οἱ βασανιστῆρές του. Ὁ βιασμὸς ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν καλουμένην προπαρασκευαστικὴν δοκιμασίαν (monentibus indiciis). Προοίμιον χαριτωμένον! Ἐσταλλάζετο ζέουσα πίσσα ἐπὶ τοῦ μετακαρπίου τοῦ δεσμώτου, ἢ διὰ σιδηρῶν λαβίδων συνεθλίβετο ὁ μεταξὺ τῶν ῥωθώνων χόνδρος, ἢ ἐφηρμόζετο ὁ Φάλαγξ (ligature canubis), ξύλινός τις κύλινδρος, οἱ λῶροι τοῦ ὁποίου, συσφίγγοντες σφοδρῶς τοὺς δακτύλους, προεξένουν σπασμωδικὰς ὠδύνας, ἐὰν μὴ ἐστρέβλων καὶ τὰς φάλαγγας. — Ἤρχετο κατόπιν (ἐν εἴδει προοιμίου πάντοτε) ἡ βάσανος τοῦ Ἱππαρίου (Cavalletto). Συνίστατο τοῦτο ἐκ δύο δοκῶν, συνημμένων σταυροειδῶς, καὶ δίκην τραπέζης στηριζομένων ἐπὶ τοῦ πατώματος. Ἑκάστη τῶν ἀκρῶν τῆς δοκοῦ ἔφερε μίαν τροχαλίαν μὲ σχοινίον, λίπῳ κεχρισμένον καὶ ὑπὸ στροφείου διατεινόμενον, ἡ δὲ ῥάχις τοῦ Ἱππαρίου ἐπετίθετο μᾶλλον ἢ ἧττον ὀξυγώνιος, κατὰ τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς. Ὁ ἔνοχος, εἴτε ἀνὴρ, εἴτε γυνή, κατετείνετο ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, χεῖράς τε πόδας τε περιδεδεμένος ἀπὸ τὰ σχοινία. Μετ' ὀλίγον, ἡ βαθμιαία ἐπίτασις τῶν δεσμῶν διέκοπτε τὸ δέρμα, κατέθλα τοὺς μυῶνας, ἐξήρθρου τὰ μέλη τοῦ τυραννουμένου, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὰ κοπτερὰ νῶτα τῶν δοκῶν διεσπάραττον πλάτας καὶ νεφρούς του. Τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἱππαρίου θὰ ἦσαν λίαν ἀξιαφήγητα. Εἰς τὸ Ἱππάριον καὶ ὁ Μακιαβέλλης ἐξαπλωθείς, ἐδιδάχθη νὰ μὴ διδάσκῃ τὸν ὀλέθριον ἐκεῖνον ἀφορισμὸν « Κακὴ πρᾶξις τελειωμένη, πρᾶξις θεία κ' εὐλογημένη. »

Τὴν σειρὰν τῶν κατ' ἰδίαν βασάνων ἐνεκαινίαζεν ἡ Στρέβλα. Ἰδοὺ εἰς τί καὶ αὕτη συνίστατο. Συνεδεσμεύοντο οἱ βραχίονες διὰ σχοινίου, τὴν ἄκραν τοῦ ὁποίου ἐδέχετο μεγάλη τις τροχαλία, οὕτω πως καθηλωμένη εἰς τὴν ὀροφήν, ὥστε, διατρέχοντος τοῦ σχοινίου, νὰ στραγγαλίζωνται οἱ βραχίονες ἀντιστρόφως πρὸς

τὴν φυσικὴν στάσιν. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ἀφίετο ἀπῃωρημένον εἰς τοιαύτην θέσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τοῦ προέδρου, πρὸς ἐπισκλήρυνσιν δὲ κακώσεως, ὁ βασανιστὴρ προσήρμοζεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὑποδίκου λίθους βαρεῖς, μεταδίδων ἐκ διαλειμμάτων πρὸς τὸν στρεβλούμενον καὶ κλονήματα, ἐξ ὧν ἐνίοτε θάνατος προήρχετο. Τίνος καρδίαν δὲν θὰ ἐκίνουν εἰς ἔλεος οἱ γόοι τοῦ πάσχοντος; Αἱ φωναί του ἤθελον ἴσως ἐπικάμψει καὶ θηρίου σπλάγχνα. Καὶ ὅμως οἱ τῶν θηρίων θηριωδέστεροι τοῦ Χάνδακος ἐξετασταὶ συνῆπτον ἐν ἐπιμέτρῳ καὶ τὴν δοκιμασίαν τοῦ Σμίλακος (taxillus). Ξύλινος ἧλος διατόρος, ἐμβεβαμμένος εἰς πισσαν, ἐνεπηγνύετο ἀναμέσον ῥιζωνυχίας καὶ σαρκὸς τῶν δύο μεγαλητέρων δακτύλων τῶν ποδῶν. Τῆς καυσίμου ὕλης ἀφθείσης, ὁ ὀβελίσκος ἐβασάνιζε τὸ θῦμα διττῶς· ἐνῷ διετίτραινε τὸ εὐαίσθητον ἐκεῖνο μέλος, ἐκαυτηρίαζε καὶ τὸ κρέας, βραδέως φλεγόμενος. — Ἄλλοτε πάλιν, ἀντὶ τοῦ Σμίλακος, ἐφηρμόζετο ἡ Τριχοκρεμάλα (tortura capillorum), στυγερωτέρα τῆς Στρέβλης ἀδελφή. Τότε ὁ πάσχων δὲν ἐκρεμᾶτο ἀπὸ τὰς μασχάλας, ἢ ἀπὸ τοὺς βραχίονας, ἀλλ' ἀπὸ τὴν κόμην, ἥτις συνεπλέκετο εἰς τὸ σχοινίον τῆς τροχαλίας. Σιδηροῖ σταθμοὶ προσεκολλῶντο εἰς τοὺς μεταρσίους πόδας του, ἐνῷ ὁ δήμιος ἐφραγγέλου τὰ νῶτά του μὲ μαστίγιον ἀστραγαλωτόν. Ἡ τριχοκρεμάλα διέτρεφεν εὔνοιαν ἰδιαιτέραν εἰς τοὺς μακροὺς πλοκάμους τοῦ ὡραίου φύλου. Ὑπέστησαν αὐτὴν ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχοντορωμαίου Βλαστοῦ, τοῦ καὶ Σιφίου καλουμένου, ὅπως ὁμολογήσωσι τὰ πρόσωπα καὶ τὰς συνδιαλέξεις τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν συνελθόντων συνωμοτῶν. Ἡ δεκαπενταετὴς παρθένος, ἰσοκαλλὴς πρὸς τὴν παρὰ τοῦ Πάπα σφαγιασθεῖσαν ἐν Ῥώμῃ Βεάτρικα, ἀπέθανεν ὑπὸ τοὺς αἰκισμοὺς τῆς βασάνου, ἀφοῦ κατεκερμάτισε τὴν γλῶσσαν ὀδυνοσπάς. — Τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 17 Αὐγούστου 1531 τέσσαρες πολῖται ἵσταντο παρατηροῦντες τὸν κομήτην, ὅστις ἔφεγγε πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ζώνην τοῦ οὐρανοῦ. Δύο ἐξ αὐτῶν ἐπανέλαβον ἀσκόπως καὶ ἀπρομελετήτως τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ ἐμφανισμὸς κομήτου εἶνε οἰωνὸς πολέμου, πρόδρομος δυναστικῶν μεταβολῶν. Οἱ δύο ἕτεροι ὑπήγοντο εἰς τὸ τάγμα τῆς Σιγῆς. Διὰ μόνον τὸν λόγον ἐκεῖνον οἱ πρῶτοι καθυπεβλήθησαν αὐτονυκτὶ εἰς τὰς ὠμωτέρας βασάνους τῆς δεράγχης.

Ὀλίγοι τῶν δοκιμαζομένων ἀντεῖχον εἰς τοιαῦτα προοίμια. Οἱ πλεῖστοι ἐπειθαναγκάζοντο νὰ μαρτυρήσωσι καὶ ὅσα ἐγίνωσκον,

καὶ ὅσα ἠγνόουν, ἐβιάζοντο νὰ ὁμολογήσωσι καὶ Θεὸν καὶ Σατανᾶν, καὶ εἴ τινα ἄλλην στύγιον δύναμιν ἤθελον ὑπαγορεύσει αἱ ὕαιναι τοῦ δικαστηρίου. Ἐν περιπτώσει ἐπιμενούσης σιγῆς, προσελαμβάνετο εἰς βοήθειαν ἡ Ἀγρυπνία, τιμωρία ἐκτελουμένη διὰ νυκτὸς, καὶ ἐπαναλαμβανομένη τρὶς ἢ τετράκις κατὰ συνέχειαν. Ὁσάκις ὁ τροχαλιζόμενος, καταπεπονημένος ἀπὸ τὴν μακρὰν ἀπαιώρησιν, ᾐσθάνετο ἀπόλυτον χρείαν ἀναπαύσεως, ἄλλως δὲν ἠδύνατο ν' ἀνακουφισθῇ, ἢ στηρίζων τοὺς νεφροὺς ἐπὶ τῆς κόψεως ὀξυτενοῦς καὶ κωνοειδοῦς διφρίσκου. Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, δονευθέντος ὑπὸ βρόχου τοῦ σώματός του, οἱ νεφροὶ κατεσχίζοντο ἀπὸ τὴν κεντρώδη κόψιν. Μάτην ὁ μάρτυς ἀπηύδα, ἐπικαλούμενος μιᾶς καὶ μόνης στιγμῆς εὐσπλαγχνίαν. Πρὸς πᾶσαν ἀπάντησιν, ὁ στρεβλωτὴρ, ἀνασφενδονίζων τὸ σῶμα μετάρσιον, ἄφινεν αὐτὸ νὰ ἐπαναπέσῃ κατὰ κάθετον ἐπὶ τοῦ αἱμοσταγοῦς ὀβελοῦ. Ἡ τῆς διαδονήσεως καὶ τῆς καταπτώσεως ἐργασία ἐπανελαμβάνετο ὁσάκις ὁ ἀνασφαδάζων, ἀνίκανος πλέον ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν χρείαν στιγμιαίας τινὸς ἀνακουφίσεως, ἔκλινεν ἀθελήτως τὰ νῶτα πρὸς τὸν διφρίσκον.

Ἀλλὰ πάσης ἄλλης βασάνου σκληροτέρα ἦτο ἡ κατ' εὐφημίαν κληθεῖσα Ἀνθοδέσμη, αὐτὴ τὴν ὁποίαν ἡ Ἐξέτασις τοῦ Χάνδακος ὠνόμαζεν ἰταλιστὶ Regina delle prove, ἤτοι βασιλίδα τῶν δοκιμασιῶν. Εἰς τὸ εὔοσμόν της πλέγμα ἡ Ἀνθοδέσμη συμπεριελάμβανεν ἀθρόα τὰ μαρτύρια· τὴν ἀπαιώρησιν, τὸν διονυχισμὸν, τὴν μαστίγωσιν, τοὺς σπαραγμοὺς, τὸν καυτηριασμὸν, τὴν ἐξάρθρωσιν, καὶ ὅσας ἄλλας ταρταρείας κακώσεις ἔδρεπεν εἰς τοὺς κήπους τῆς ἀπανθρωπίας ἡ δαιμονιόπληκτος φαντασία τῶν κριτῶν. Μὲ τὸ βλέμμα καθηλωμένον ἐπὶ τῆς κλεψύδρας, μὲ καρδίαν ἐκ τιγρώδους ἡδονῆς ἀναπάλλουσαν ὁ ἐξομολογητὴς ἐνήλαττε συνοχηδὸν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ τυραννίσματος μὲ τὸ προσάρτυμα τῆς εἰρωνείας. —Ἀρκεῖ τοσαύτη χλόη, Δομένικε! ἔλεγε πρὸς τὸν βασανιστῆρα βενετιστί. Κόψε μου τώρα καὶ τριαντάφυλλα! — Μετ' ὀλίγον· Ἐλησμόνησες, imbecille, τὸν ὑάκινθον... Καὶ τὴν ῥοδοδάφνην; Ἄ, Δομένικε, κατέστης παντάπασιν ἀνίκανος, θὰ ἀναφέρω τὴν ἀνανδρίαν σου πρὸς τὸν Σὲρ Μέμον. — Ὁ δήμιος ἐῤῥόφα τότε τὸ τελευταῖον ποτήριον ῥακῆς, ἐσπόγγιζεν ἐκ τοῦ μετώπου τὸν ἱδρῶτα μὲ τὸ αὐτὸ κανναβόπανον, ὅπερ εἶχε πρό τινος καθαρίσει τὸ δάπεδον ἀπὸ τὴν αἱματόῤῥοιαν τοῦ σφαγίου, εἶτα δὲ, τρίβων τὰς παλάμας καλὰ καλὰ, καὶ ἐμπτύων τρὶς, ἐπανέδραττε τὸν

κάλων μὲ πυρετώδους φιλοτιμίας παροξυσμόν. — Δόλιε, δωροδέκτα, birbante, ἀνεκραύγαζεν ἐμμανέστερος ὁ πρόεδρος ἐπὶ τῇ ἐπισπεύσει τοῦ δημίου. Θὰ μοῦ τὸν θανατώσῃς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Λείπουν ἀκόμη τὰ πέντε λουλούδια... Γνέθε τὴν κλωστὴν σιγότερα! — Ἐλεημονέστερος τοῦ δικαστοῦ τυχὼν ἐνίοτε ὁ βασανιστήρ, ἀνέλαβεν ὑπὸ εὐθύνην του ν' ἀπαλλάξῃ τὸν πάσχοντα ἀπὸ τὸ ἐπικαλλώπισμα τῶν λοιπῶν λουλουδίων. Τότε, δοὺς τὴν ἐντονωτέραν δόνησιν, διεπέρανε μιᾷ βολῇ καὶ τὰς ὠδῖνας, καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ψυχορραγοῦντος.

Ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν Ἀνθοδέσμην οἱ πλεῖστοι τῶν ἐνοχοποιηθέντων ἐπὶ ἀνταρσίᾳ. Μεταξὺ τούτων διαπρέπει ὁ ἀείμνηστος Λέων Καλλέργης, ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας ἀναγεννήσεως προσφίλεστατον, ἥρως, ποιῶν μετὰ τοῦ αὐταδέλφου του ζεῦγος μοναδικὸν εἰς τὴν φιλοτύραννον πολίτευσιν τῆς οἰκογενείας.

Ἀπὸ Σολομῶντος καὶ Φαλάρεως ἄχρι τοῦ ἀναμαρτήτου πολιτάρχου, ὅστις ποῦ μὲν καλεῖται πάπας, ποῦ δὲ συνταγματικὸς βασιλεύς, τὰ ἀνάκτορα ἔχουσιν ἰδιαίτερον τοῦτο, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐμφαίνονται καὶ τοῦ ἄρχοντος αἱ ῥοπαί, καὶ τῶν ἀρχομένων τὰ ἤθη.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ τότε ἐν Κρήτῃ ἁρμοστεύοντος μετεῖχεν ἐνταυτῷ καὶ τοῦ ἐπιδεικτικοῦ τῶν ὑποδεκτηρίων, καὶ τῶν ἀφεγγῶν ὑπογείων τοῦ παλατίου του. Ὅπως συρράψωμεν εἰς σχῆμα ἑνιαῖον καὶ ὁμοιόμορφον τὰς ἀντιφάσεις του, θὰ ἐδεόμεθα τῆς λεπτοτάτης βελώνης τοῦ Θεοφράστου.

Ὁ Δοὺξ Πασχάλης Συγώνης (Pasquale Cicogna) εἶνε πρόσωπον ἱστορικόν, κατέχον ὑπερτάτην θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δημοκρατίας. Ἡ εὐγένειά του δὲν ἦτο πρεσβυγενής. Κατήγετο ἔκ τινος φαρμακοπώλου, ἀναχθέντος ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν πατρικίων τῷ 1380, μετὰ τὴν περιβόητον μάχην τῆς Κιόζας, εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπὲρ πατρίδος προσαχθεισῶν γενναίων του χορηγήσεων. Ἡ μήτηρ του, ὡς ἐρρέθη, ἔτεκεν αὐτὸν ἀνωδύνως. Οἱ περιεστῶτες εἶδον αὐτοπτεὶ τὴν Θεομήτορα κρατοῦσαν τῆς λεχοῦς τὴν κεφαλήν, καὶ ἐκπληροῦσαν μαίας ὑπηρεσίαν. Παῖς ἔτι, ἀνέδειξε ῥοπὴν ἀκατάσχετον πρὸς τὰς θεολογικὰς μελέτας, ἀλλ' ὁ πατήρ του, ἥκιστα ζηλωτὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν, ἠναν-

τιώθη ἐπιμόνως εἰς τὴν κλίσιν αὐτὴν, καὶ προεπαίδευσε τὸ μειράκιον, ἀποβλέπων εἰς τὰ ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Αἱ θύραθεν σπουδαὶ, καὶ ἡ ἡλικία οὐδόλως ἠλάττωσαν τὸν ἔρωτα τοῦ παιδὸς πρὸς τὰ ἱερά. Ἡ φήμη τῶν ἀρετῶν του, τῆς προκοπῆς, τῆς διαπύρου καὶ μοναδικῆς εὐσεβείας του, τὸ κλέος ἐξόχου ἀντιληπτικοῦ καὶ σπανίας ἐπιδεξιότητος περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν βιωτικῶν, ἐνεποίησαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, δεινῶς ἀγωνιζομένην τότε κατὰ τῆς Μεταῤῥυθμίσεως, τὸν πόθον νὰ προσλάβῃ μετὰ τῶν ὑπερμάχων της καὶ τὸν Πασχάλην, ἤδη προβάντα εἰς νεότητα. Τί ἐκώλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ὁρμήσῃ κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν ἄφετος εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκλογῆς του, ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποδυθῇ εἰς ἀγῶνα, καθ' ὃν ἤθελεν ἀναντιῤῥήτως δράξει τὰ πρῶτα ἆθλα, ἐξ οὗ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἤθελεν ἐξέλθει Καρδινάλις, εἰμὴ καὶ Πόντιφηξ; Ἄδηλον τοῦτο. Βέβαιον ὅμως, ὅτι οὐδεὶς τῶν πολιτικῶν ἔκτησε ζῶν τοιοῦτο ὄνομα ὁσιότητος, οἷον ὁ Συγώνης, οὐδεὶς δὲ οὐδέποτ' ἄλλος ὁμοταγὴς ἐπέτυχε καὶ μετὰ θάνατον, ὡς αὐτὸς, νὰ ἐπικυρώσῃ διὰ τῆς ἱστορίας τὴν ὑπόληψιν, ἣν διέθρεψαν οἱ σύγχρονοι εἰς τὴν ἁγιότητά του. Ὅτι οἱ πολιτικοὶ θαυματουργοῦσιν, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν λαῶν, τοῦτο μὲν ὁμολογούμενον· ἀλλὰ τὰ θαύματα δὰ τῶν Συναξαρίων δὲν εἶνε προνόμιον ἰδικόν των. Μολοντοῦτο ὁ Δοὺξ Πασχάλης ἐθαυματούργησε καὶ ὡς ἡγεμὼν, ἐθαυματούργησε καὶ ὡς ἅγιος. Δὲν μυθολογοῦμεν. Ἡ ἱστορία ἀναφέρει μὲ σεβασμὸν διάφορα τῶν τεράτων του. Χάριν παραδείγματος μνημονεύομεν τοῦ ἑπομένου. Ἐνῷ μιᾷ τῶν Κυριακῶν ἵστατο ὁ θεοσεβέστατος Δοὺξ ἀκροαζόμενος τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ὁ ἅγιος ἄρτος (l'ostia), αἴφνης ἐν ἐπόψει πάντων τῶν παρευρεθέντων ἀναπτερωθεὶς, καὶ περιελθὼν τρὶς τὸν ναὸν, ἦλθε, τέλος, καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ τῶν χειρῶν του (1). Ἐν βραχυλογίᾳ, τὸ γνωμικὸν Οὐδεὶς προφήτης δεκτὸς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ εὗρεν ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Συγώνη ἐξαίρεσιν μοναδικήν. Ὁ Συγώνης ἐξελήφθη καὶ εἰς Χάνδακα καὶ εἰς Βενετίαν ὡς προφήτης. Ἂν εἶχε γεννηθῇ ἐν Ἀραβίᾳ, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρακλείου τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι θὰ ὠνομάζετο σήμερον Μωάμεθ.

---

(1) Τὸ θαῦμα τοῦτο, ὑπὸ διασήμου ζωγράφου ἐξεικονισθὲν, ἀπεταμιεύθη ἔν τινι τῶν ναῶν Βενετίας μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Velut alter Simeon manibus Christum excepit. »

Ἐξ ὅλων τῶν συγγενῶν, τῶν γνωρίμων, τῶν ὑπαλλήλων τέσσαρες μόνοι, καθ' ὅσον ἔξεστιν εἰκάσαι, ηὐτύχησαν νὰ εἰσχωρήσωσιν ὁπωσοῦν εἰς τὴν οἰκειότητα τοῦ Δουκός, κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ ἀντιβασιλείαν του· πρῶτος μέν, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ὁ ἀρχιγραμματεύς του, κατὰ δὲ δεύτερον λόγον ὁ αὐλάρχης· ὁ ἰησουΐτης, πνευματικός του, καὶ ὁ γελωτοποιὸς τῆς αὐλῆς.

Αὐτοβιογραφικάς τινας καὶ μετατυμβίους σημειώσεις τοῦ πρωτίστου τῶν εὐνοουμένων συμβουλευόμενοι, θὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ δουκικοῦ ἠθογραφήματος ὡς ὧδέ πως.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς σωματικῆς εἰκόνος. Ὁ Πασχάλης εἶχεν ὑψηλὸν μᾶλλον τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ δυσαναλόγως μικρὸν τὸ πρόσωπον, καὶ ἰσχνὴν τὴν σάρκα. Ἀπὸ τὰ ἡμίκλειστα καὶ ἐῤῥυτιδωμένα του βλέφαρα ἐξηκοντίζετο κατὰ στιγμὰς φῶς τι ἑτερόχρωμον, οὐκ ἀνόμοιον πρὸς αὐτό, ὅπερ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ αἰλούρου ἐκπέμπει τὴν νύκτα. Τὸ ἀκοίμητον μειδίαμά του ἐκέκτητο ἐνέργειάν τινα κατακτητικήν, ἀκαταμάχητον· προελαῦνον ὅμως ἕως γέλωτος, ἀπέβαινεν ἀηδές. Τὰ χείλη, ἐκρύθμως παρὰ τὰς γωνίας ἀνασεσυρμένα, κατὰ δὲ τὸν γέλωτα ἐξοκέλλοντα εἰς παραμήκη ἄχρι μέσων γναθῶν ἀναδρομήν, ἐμαρτύρουν ἔμφυτόν τινα πρὸς τὴν εἰρωνείαν ῥοπήν. Διὸ ὁ γέλως, ἀπὸ τὸ φαλακρὸν τῆς κάρας ἐπικουρούμενος, ὁ ξηρὸς καὶ βραγχώδης γέλως του ἦτο κέντρον σφηκός. Τὸ ἰδιότυπον τοῦτο ἐλάττωμα τῆς φυσιογνωμίας του ὁ Δοὺξ τὸ ἐγίνωσκεν ἀφ' ἧς ἡλικίας ποιεῖ ὁ φίλαυτος τὸν καθρέπτην πρῶτον, μόνον καὶ ὕστερον φίλον τοῦ βίου του· τὸ ἐγίνωσκεν ἐντελέστατα, καὶ προσεπάθει παντὶ σθένει νὰ τὸ ἀποφύγῃ. Ἀπέτυχεν ὅμως κατὰ τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς ὑπαλλήλους. Εἷς τῶν ὑπογραμματέων τοῦ παλατίου, ὀξυδερκὴς μὲν τὴν παρατήρησιν, ἀλλὰ νευροπαθὴς τὴν κράσιν καὶ εὐερέθιστος, ἐβεβαίου συχνάκις τὴν σύζυγον, ὅτι, παρὰ τὴν ἱλαρότητα τοῦ Ὑψηλοτάτου, προετίμα τὴν παῦσίν του, ἢ τοὐλάχιστον μιᾶς λίτρας αἵματος φλεβοτομίαν.

Ὁ Δοὺξ ἦτο ἐγκυκλοπαιδικώτατος τὰς γνώσεις, ἦτο παιδείας ἀνάπλεως, ἦτο πολυμαθείας κιβωτός· ἀλλ' οὔτε εὔρουν εἶχε τὸν λόγον διὰ τοῦτο, οὔτε ποικίλην καὶ εὐάρεστον εἶχε τὴν συνδιάλεξιν. Ἀετὸς μὲν τὴν διάνοιαν, χελώνη δὲ τὴν γλῶσσαν. Ἡ ὁμιλία του ἐξήρχετο ἄχρους, σφιγκτή, διακεκομμένη ἀπὸ στιγμὰς

καὶ ἀπὸ ἀνεξαντλήτους παρενθέσεις, ἡ δὲ φράσις του, στερουμένη τῆς ἐλαχίστης ῥητορικῆς ἀνακινήσεως, εἰ καὶ βαίνουσα μὲ γεωμετρικὴν ἀκρίβειαν, ὡμοίαζεν εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἰχνογραφίας, ὅπερ καλοῦσιν οἱ καλλιτέχναι σηπιογράφημα, εἶδος παραιτούμενον πᾶσαν ἀπόχρωσιν, καὶ σκιαυγογραφοῦν μὲ μόνην τῆς σηπίας τὴν μελάνην. Εἰς ἀμοιβὴν εἶχεν ἄπλετον τὸ μνημονικόν, προτέρημα, χάριν τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη ἐκ τοῦ προχείρου διαφόρους γλώσσας. Πλὴν τῆς λατινίδος καὶ τῆς ἡμετέρας, ἐν αἷς ἐξηγεῖτο μὲ καθαρολογίαν ἱκανήν, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ ἐκπλήξῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ἑρρῖκον Στέφανον ἢ τὸν Μελάγχθονα, ὁ Συγώνης ἐξέμαθε τέσσαρας ἄλλας ζώσας διαλέκτους, συμπεριειλημμένης τῆς ἰταλίδος του, ἣν ἄλλως ἔγραφε μὲ τὴν κυριολεξίαν τοῦ Βέμβου, καὶ μὲ τὸ ἅλας τοῦ Βοκκακίου..... Ἀλλὰ πρὸς τί τηλικοῦτος γνώσεων ὠκεανός; Ἡ παιδεία του ἀπέμενεν ἄγονος· ἀτόκιστον κεφάλαιον, ταμεῖον Ἁρπαγῶνος. Ἐπιρρεπὴς εἰς τὸν ὑποδακνώδη κυνισμόν, καίτοι ἅγιος τὸ ὄνομα, ὁ Δοὺξ ἐτώθαζε τοὺς ματαιοδοξίας ἕνεκα θηρεύοντας τὴν ἐκ τοῦ πιεστηρίου φήμην· οὐδ' ἐφείδετο τοῦ Κάζα, ἢ τοῦ Μόλτσα, ἢ τοῦ περιβοήτου Κελλίνη, τῶν ὁποίων ὅμως ἦτο ἀνταποκριτής, οὐδὲ κἂν τοῦ Παρούτα, καὶ ἑτέρων λογίων τῆς ἐποχῆς του. Διό, πλὴν τῆς μεταγλωττίσεως τῶν σατυρῶν τοῦ Περσίου καί τινος δοκιμίου ἐξιταλίσεως τῶν Νεφελῶν — φιλοπονήματα μηδέποτε ἰδόντα τὸ φῶς — ὁ πολὺς οὗτος τὴν μάθησιν εὐπατρίδης βενετὸς οὐδεμίαν ἐξειργάσατο συγγραφήν, ἀνταξίαν τῆς πολυαναγνωσίας καὶ πολυγλωττίας του.

Ὁ Δούξ, καθ' ὃν χρόνον διεξερχόμεθα, ἦγε τὸ τεσσαρακοστὸν ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας· ὥριμος μέν, ἀλλ' εὐδρανὴς καὶ ἀκμαῖος καὶ φιλόπονος. Ὁ νοῦς του ἐδράττετο τότε τῆς ποικιλίας μὲ ταχύτητα, δὸς εἰπεῖν ἠλεκτρικήν. Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἀναλύσεως, ἐὰν εἰς ἀποσύνθεσιν στοιχείων ἐκέκτητο ἐπιδεκτικότητα τεραστίαν, ὅμως ἡ ἑνότης — ἴσως δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς ἑνότητος — ἐξέφευγεν εἰς τοὺς λογισμούς του. Χάριν τῆς ἀναλυτικῆς ταύτης δυνάμεως ἦτο δεινότατος περὶ τὰς ψυχολογικὰς ἐξακριβώσεις. Οἷον ἔξαλλον διορατικὸν εἰς τὸ ψηλαφεῖν ἐντὸς τῆς καρδίας τοῦ πλησίου, εἰς τὸ φωρᾶν ἐκ τῶν κρυπτήρων τοῦ συνειδότος τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῶν διαλογισμῶν! Ἡ ἀποτένισις τοῦ βλέμματός του ἦτο ἀστραπιαία τις διάλυσις Εὐκλειδίου προτάσεως, οἱ δὲ συνδυασμοί, ὅθεν ἐξεπορίζετο τὰ συμπεράσματα

περὶ ὁρισμοῦ προσώπων τε καὶ πραγμάτων, διήνυον μέθοδόν τινα ἀριθμητικὴν, προϋποθέτουσαν καὶ πεῖραν ἀσυμπαθῆ τῶν ἐγκοσμίων, καὶ ἀκρίβειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν.

Ὡς πρὸς τὰ ἤθη του — λυπηρὸν εἰπεῖν — αἱ ἰδιαίτεραι πληροφορίαι καὶ πεποιθήσεις μας οὐδόλως δικαιολογοῦσι τῶν χρονογράφων τὸν ἐκθειασμόν. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἠθογραφίας θὰ ἀναγκασθῶμεν ἴσως νὰ καταστήσωμεν προβληματικὴν τὴν θέσιν τοῦ ἀνδρὸς καὶ εἰς τὴν χορείαν τῶν τιμίων πολιτικῶν, καὶ εἰς τὴν χορείαν ἔτι τῶν μακάρων. Ἀλλὰ πταίομεν ἡμεῖς, ἐὰν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἡ κριτικὴ δὲν παραδέχεται ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀνεπίκριτα ὅσα περὶ Ἑλλάδος, περὶ Ἑλλήνων, περὶ Προβεδούρων εὐηρεστήθησαν οἱ βενετοὶ χρονογράφοι νὰ ῥυπογραφήσωσιν;

Ὡς πρὸς τὰ ἤθη, λέγομεν, ὁ Δοὺξ ἦτο διφυής. Εἰς μὲν τὸ ἐξωτερικὸν, προσηνής, χαριστικός, οἰκτίρμων, εὐπροσήγορος, ἰσόθεος ἔτι, ἐὰν θέλῃς, εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν, ὅ,τι μονώτατος αὐτὸς ἐγίνωσκεν. Ἡ φύσις εἶχε περιθωρακίσει τὴν διφυΐαν του μὲ καλύμματα πενταπλᾶ, μὲ στρώματα ἄτρωτα καὶ ἀδιατρύπητα. Οὐδεὶς ὑπώπτευσέ ποτε τὸν δόλον αὐτοῦ. Καὶ ὅμως, ἦτο δόλιος, ἦτο δολερός, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, δολερὸς ὅσον ὁ χαρτοπαίκτης, ὁ εἰς ἑαυτὸν μόνον ἐπιφυλαττόμενος τῶν ὠνυχισμένων χαρτίων του τὴν διάγνωσιν. Ναὶ, ὁ ἅγιος Πρίγκηψ ἦτο καὶ παιπάλιμος καὶ ὕπουλος· ἦτο πονηρὸς τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνος, ὅσῳ ἀπαράμιλλος ἅμα εἰς τὸ τηρεῖν ἀφανῆ καὶ ὑποκεκρυμμένην τὴν διπροσωπίαν. Ἀλλὰ τὸ εὔχαρι καὶ καταδεκτικὸν τοῦ τρόπου, τὸ πνευματῶδες τῶν ἀστεϊσμῶν, ἡ πρὸς τὸ ἱερατεῖον ἐξαίρετος εὐλάβεια, καί τις ἀριστοκρατικὴ χρυσαλοιφὴ περιεστέγαζον τὰς ἀβύσσους τοῦ πυῤῥωνισμοῦ του μὲ τοσαύτην ἀριστοτεχνίαν, ὥστε, σκεῦος ἐκλογῆς ἀπὸ τοὺς οἰκείους ὑποληφθεὶς, αὐτὸς, καὶ πρὸς ἰδίαν χρῆσιν ἀποκλειστικῶς, ἔγνω τὴν βυσσομετρικὴν βολίδα τοῦ συνειδότος του. Ἡ ὑποκρισία δὲν εἶνε χάρισμα ἐπίκτητον. Ὁ Δοὺξ ἐγεννήθη ὑποκρισίας διδάσκαλος· ἡλικιωθεὶς δὲ, ἐτετραγώνισε τὸν κύκλον τῆς ὑποκρισίας. Τίς ἐπιδεξιώτερος αὐτοῦ εἰς τὴν τέχνην τοῦ μεταμφιάζειν ὑπὸ σχῆμα θελκτήριον τὴν ἐπιβουλὴν, τοῦ ὠφελεῖσθαι ἀπὸ πᾶσαν ὑφισταμένην δυσχέρειαν, τοῦ χρῆσθαι ἐπικαίρως καὶ τῆς πειθοῦς τοῦ σοφίσματος, καὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ χρυσίου, τοῦ στεφανοῦν εὐόσμοις ἄνθεσι τὸ εἰς σφαγὴν παραπεμπόμενον ἀρνίον, τοῦ ἐξιχνιάζειν εἰς πᾶσαν

καρδίαν τὸ τυχὸν νόσημα καὶ ἐπὶ τοῦ νοσοῦντος μέλους θέτειν τὸν δάκτυλον ἀλανθάστως, τοῦ ἐφευρίσκειν δελεάσματα γλυκύποτα πρὸς σαγήνευσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας; Εἰς τὴν τέχνην, ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, εἰς τὴν σοφίαν αὐτήν, ἥτις ὑπὸ τ' ὄνομα Διπλωματία ἐποίμανεν ἀπὸ Κάϊν καὶ Ἄβελ τὴν ἀγέλην τῶν λογικῶν προβάτων, ὁ Δοὺξ ὑπερτέρει τοσούτῳ τὸν ἀγαπητόν του διδάσκαλον καὶ συγγραφέα τοῦ Πρίγκηπος, τὸν ἀθάνατον Μακιαβέλλην, ὅσῳ ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἐχεμυθία καὶ ἡ περίσκεψις διπλωμάτου βενετοῦ ἀφίστανται τῆς τυπογραφικῆς ἐξωτερικεύσεως. Φιλόδοξοι τυχόντες ἀμφότεροι, εἰ καὶ σοφοὶ — πολλάκις ἡ παιδεία χρησιμεύει εἰς τὴν ἀρχολιπαρίαν ὡς ὑποπόδιον — ἐπεδίωξαν ἐπίσης τὸ κράτος καὶ τὰ πρεσβεῖα. Ἀλλ' ὁ μὲν Φλωρεντινός, προδοὺς ἐναλλὰξ διὰ συγγραφῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν πρὸς τοὺς τυράννους, καὶ τοὺς τυράννους πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἐτελεύτησε μὲ τὴν φιλοδοξίαν ἀνικανοποίητον, ὁ δὲ Βενετός, παραιτηθεὶς τὰς τιμὰς τοῦ τύπου, καὶ εἰς ἑαυτὸν μόνον ἐπιφυλάξας τὴν ἐπικάρπωσιν τῆς σοφίας του, ἀπεβίωσεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆν ἐξουσίας, ὡς ὀψώμεθα ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. Αἱ θεωρίαι τοῦ Μακιαβέλλου ὑψώθησαν βεβαίως ἀνωτέρω τῶν τοῦ μαθητοῦ· ἀλλ' ὁ μαθητής, ὅστις, πλὴν τοῦ Φλωρεντινοῦ, προσέλαβε καὶ ἕτερον διδάσκαλον βενετὸν τῆς αὐτῆς σχολῆς, ὑπερέβη ἐν τῇ πράξει τὸν συμπολίτην τοῦ Γουϊτσαρδίνου καὶ τῶν Μεδίκων. Ἡ τριβὴ τοῦ κόσμου, αἱ συνεχεῖς περιηγήσεις, ἡ ἄσκησις ἀνωτέρων ὑπουργημάτων, πρὸ πάντων ἡ κτηθεῖσα ἕξις τοῦ καταδύειν συνεχῶς καὶ ἐμφιλοχωρεῖν εἰς τοὺς ἀφεγγεῖς πυθμένας τοῦ Ἐγώ, ἐπελέπτυνον βαθμηδὸν εἰς τὸ ἐλαστικὸν ἦθος τοῦ ἀνδρὸς τὸ πολύζηλον ἐκεῖνο καὶ ἀνεκτίμητον τῆς ὑποκρισίας κεφάλαιον, τοῦ ὁποίου ἄλλως τὴν λοιμώδη ἀναθυμίασιν ἀποπνέει σύνολος ἡ βιολογία τῆς ἐποχῆς του.

Παράλογον θὰ ἦτο ἴσως τὸ νὰ ἐξετάσωμεν πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐὰν ὁ Συγώνης διέτρεφε θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ἀφοῦ οἱ σύγχρονοι τὸν ἐκήρυξαν θαυματουργόν. Θὰ πειραθῶμεν ὅμως καὶ τῆς ἐρεύνης ταύτης, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι εἰς τὸν φανεροπρόσωπον τῆς ἱστορίας χορὸν τὰ προσωπεῖα εἶνε ἀπαράδεκτα. Πόσα διαδήματα ἀπέσπασεν ἡ ἱστορία ἀπὸ κεφαλὰς ἐστεμμένων! Πόσους ὁσίους καὶ ἁγίους καὶ μάκαρας προευοδιάζει ὁ πάπας εἰς τὸν παράδεισον, τοὺς ὁποίους ὁ Τύπος μεταπέμπει εἰς τὴν χώραν τῆς αἰωνίου ὁμίχλης!

Μόνον ὅν — καὶ τοῦ ἀρχιγραμματέως ἀποκεκλεισμένου — εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Δοὺξ δὲν ἐφείδετο ἐνίοτε ν' ἀπολύσῃ ἡμίκλειστον τὸ φρόνημα, ἦτο ἡ σύζυγος. Τοῦτο διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι, μὲ αὐτὴν συνδιαλεγόμενος, ἐμονολόγει. Ἡ Δούκισσα Εὐφροσύνη (Gioia) εἶχε μὲν πολὺ τὸ κάλλος, καὶ πλείονα τὴν φιλαρέσκειαν, ἀλλ' οὔτε ἐνόει, οὔτε τὴν ἔμελλε πλέον νὰ νοήσῃ τὸν σύζυγον.

Μιᾷ τῶν πολλῶν, συμπεσόντος λόγου περί τινος αὐλικοῦ σφαλερᾶς πίστεως, ὁ Δοὺξ ἀνεσκεύασε τὴν γνώμην τῆς συμβίας, ἐπιφωνήσας τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Συμβόλου... Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν. Ἡ Δούκισσα ἐνδιεφέρετο νὰ δράξῃ εὐκαταληπτότερα τὴν κρίσιν τοῦ Ὑψηλοτάτου.

— Καὶ πάντοτε τοὺς αὐτοὺς γρίφους! εἶπε. Τί διάβολον ἔχει νὰ κάμῃ ὁ Ἀβογάδρος μὲ τὸ Πιστεύω;

— Αἴ..! ἀπήντησεν ὁ Δοὺξ αἰνιγματωδέστερα. Θὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν πιστεύω οὔτε εἰς τὸν ἑαυτόν μου.

Ἡ Δούκισσα ἐφήρμοσε τὸ λόγιον εἰς τὸν αὐλικόν, ἀλλ' ἐν τῷ λογίῳ ἐκείνῳ ὁ πρίγκηψ συνεκεφαλαίου ἀπαξάπασαν τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὴν θρησκείαν του.

Εἰπών, ὅτι ἐπίστευεν εἰς ἕνα Θεόν, ἐννόησεν, ὅτι, μὴ πιστεύων, ἢ εἰς μόνον τὸν Ποιητὴν τοῦ παντός, ἠρνεῖτο τὴν πίστιν εἰς πᾶν ποίημα. Εἰς ἄλλας λέξεις, ὁ Δοὺξ ἐπίστευεν, ὅτι πιστεύων εἰς τὰ ἐπουράνια, δυσεπίστει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰ ἐπίγεια. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὴ πειθόμενος καὶ μὴ πιστεύων εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ πλάσματος, οὐδὲ εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πλάστου δύναται ἐλλόγως νὰ πιστεύσῃ, διότι χωρὶς αἰτίας οὐδὲν ἀποτέλεσμα, οὐδεμία δὲ αἰτία χωρὶς ἀποτελέσματος, ἕπεται, ὅτι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις τοῦ Δουκὸς ἢ δὲν ἦτο ἀληθινῆς πεποιθήσεως ἀπόρροια, ἢ ἐμαρτύρει τρανῶς τὴν χωλότητα τῆς φιλοσοφίας του.

Ἐρρέθη, ὅτι ἐν τῇ οἰκουμένῃ πᾶς ἕκαστος κέκτηται ἴδιον θεόν· ὅτι ὁ μὲν Πλάστης ἅπαξ μόνον ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὅτι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐδημιούργησε, δημιουργεῖ καὶ θὰ δημιουργήσῃ τοσαύτας θεότητας, ὅσα τὰ μέλη τὰ εἰς τοὺς

αἰῶνας συγκροτήσαντα τὴν ἀπειρόκαλον οἰκογένειαν τῶν βροτῶν. Ἂς ἀναθέσωμεν τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς γνώμης εἰς τοὺς σοφούς. Ὀφείλομεν ὅμως, εἰς τὸ ἠθογράφημα ἐπανερχόμενοι, νὰ σύρωμεν ὡς ἀναπόδραστον συμπέρασμα τὴν ὑποψίαν, ὅτι τὴν σμύρναν καὶ τὸν λίβανον τῆς λατρείας του προσήγαγεν ὁ ἅγιος Δοὺξ εἰς ἄλλον τινὰ Πατέρα, παρὰ εἰς τὸν τοῦ ὁμοουσίου Υἱοῦ. Οἱ περὶ τὴν πολιτικὴν δεινοί, les grands hommes d'État, τηροῦντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀσκαρδαμυκτεὶ εἰς τὴν γῆν προσηλωμένους, καὶ μὴ εὐκαιροῦντες νὰ ἀναβλέψωσιν εἰς οὐρανόν,μεταχειρίζονται τὴν εὐσέβειαν ὡς τὸ σκιάδιον· ὑπὸ μὲν τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ ἐν ἀγορᾷ ἐπισκιάζουσι μὲ αὐτὸ τὴν κεφαλήν, ἐν δὲ τῇ σκιᾷ, ὡς καὶ ἐν οἴκῳ, τί νὰ τὸ κάμωσιν;

Ἐξηγούμεθα. Θεὸς κεκαλυμμένος, Deus occultus, τοῦ ἀντιβασιλέως Κρήτης ἦτο ὁ Ἰεχοβάχ, ὁ στήνων τὸν θρόνον αὐτοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἦτο ὁ Σαβαὼθ, ὁ εἰς ἦχον μεταλλικὸν φθεγγόμενος ἐκ τῆς καιομένου βάτου τῶν χρηματιστηρίων, ἦτο ὁ Κύριος Κυρίων αὐτός, ὁ πληρῶν τὴν καρδίαν τοῦ σπουδάρχου, ἤτοι τοῦ κορυφαίου τῶν ἐγωϊστῶν, αὐτός, οὗ τὴν δόξαν διηγεῖται τὸ ἄπειρον καὶ ἀκαταμέτρητον στερέωμα τοῦ Συμφέροντος. Ἰδού, καθ' ἡμετέραν γνώμην, τοῦ πρίγκηπος τὸ Εὐαγγέλιον. Τί παράδοξον, ὅτι ὁ πρίγκηψ ἐθαυματούργησεν; Ὁ θεὸς τῶν ἑτοιμοπίστων, τῶν ἀφιλοσοφήτων, τῶν χυδαιοτέρων ἡμῶν πέφυκεν Ἀρχή· ὁ τοῦ Ὑψηλοτάτου ἦτο Τέλος. Κατὰ τοῦτον, τὸ τέλος, ἤγουν ἡ ἐπιτυχία, ἐδικαιολόγει τὰ μέσα ἐπαρκέστατα. Πλὴν τῆς λυσιτελείας, οὐδὲν ἄλλο νόμιμον. Cuncta licent principi, ἔξεστι τὰ πάντα τῷ ἄρχοντι· εἰς τὸν ὀλιγοσύλλαβον τοῦτον ὁρισμὸν ὁ Δοὺξ ἐμπεριέκλειε καὶ τὸ σύμβολον τῆς θρησκευτικῆς του πίστεως, καὶ τὸν ἠθικὸν γνώμονα τῆς πολιτικῆς του.

Εἶνε χρεία νὰ καταδείξωμεν τὴν ἐφαρμογὴν τοιούτων δογμάτων εἰς τὴν διαχείρησιν τῶν δημοσίων; — Τί ἐδήλου ἀρετή; τί τιμή; τί συνείδησις; τί ἤθους ἀνεξαρτησία; τί ἐπιείκεια; Τυχαία ἀλφαβητικῶν στοιχείων συγκρότησις, μέλημα λεξικογράφου. Τιμιότης περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολιτειακῶν ὑπουργημάτων! Ἀμεροληψία περὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης! Φειδὼ τοῦ δημοσίου πλούτου! φιλοτιμία, ἀδωροδοκία, ἀξιοπρέπεια, πατριωτισμός! Καλά, καλά, ὅλα καλά. Ὡραῖα πράγματα τῷ ὄντι! Ἀλλ' ὅσῳ καὶ ἂν ἦσαν καλὰ τὰ κτήματα ταῦτα ἐν τῷ ἀφῃρημένῳ,

ὅμως ὑπέκειντο εἰς ἕν τι ζήτημα πρακτικόν, ζήτημα αὐθεντικώτατον. Κατὰ πόσον ἕκαστον αὐτῶν ἠδύνατο νὰ συντείνῃ εἰς τὴν ἐπικραταίωσιν τῆς βενετικῆς δυναστείας, παρὰ τῆς ὁποίας ὁ πρίγκηψ προσεδόκα τὴν ἰδίαν ἐπικραταίωσιν; κατὰ πόσον δὲ τὰ ἐπίζηλα αὐτὰ προσόντα συνεβιβάζοντο πρὸς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ πριγκηπικοῦ Δεκαλόγου; — Λοιπὸν εἶχε καὶ ἰδικούς του Ἀφορισμοὺς ὁ Δούξ; — Πῶς ἄλλως; Ὁ Δεκάλογος αὐτὸς ἐξεμανθάνετο ἐν ἀκαρεῖ. Ἦτο σύντομος, ἔμφωνος, εὐαποστήθιστος. Τὰ ἄρθρα του ἐξεῤῥοίβδουν ἄφατόν τινα μελῳδίαν ἀργυρώδη, μουσικὴν ὑπονύττουσαν τὰς μυχαιτέρας τοῦ ὄντος χορδάς... Ἀπὸ φλωρίον ἤρχιζεν, εἰς δουκάτον ἔληγεν... Ὁ Συγώνης, ὄγδοος τῶν σοφῶν, πρωτομύστης δὲ τοῦ ἀποφθέγματος Virtus post nummos, ἡ ἀρετὴ μετὰ τὰ χρήματα, αὐτὴν μὲν τὴν καρδιοβόλον μελῳδίαν ἐκάλει καθ' ἑαυτὸν θεσπέσιον Ἀργυροδεκάλογον, τοὺς δὲ προσηλύτους τῆς μουσικῆς του ὠνόμαζεν Ἀργυροπίστους. Κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ νεόφυτος ἔδρεπε πλείστας ὅσας τιμὰς εἰς τὸ παλάτιον, καὶ διακρίσεις εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐτιμᾶτο παρὰ τοῦ δουκὸς μὲ δύο δακτύλους, ἀντὶ ἑνός· ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάρου προέτεινεν αὐτῷ τὸ ὅπλον..... Ἀλλ' ὢ τῆς ἀσταθείας τῶν μεγιστάνων! Ἀποτιθέντων ἤδη τῶν φλωρίων ἢ τῶν δουκάτων, ληξάσης ἤδη τῆς κατηχήσεως, ὁ ἱεροφάντης περιεφρόνει τὸν εὔωνον προσήλυτον, ἐχλεύαζε τὴν ἰουδαϊκὴν φιλοχρηματίαν του, ᾤκτειρε τὴν γυναικώδη του ματαιοδοξίαν, καὶ ἀπεστόμιζε τὸν σατανικὸν γέλωτα αὐτοῦ, ἀναλογιζόμενος, ὅτι τὸ μέλαν στίγμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ Δοὺξ ἰδιοχείρως ἐκόλλησεν ἐπὶ μετώπου τοῦ μαθητοῦ, οὐδὲ πῦρ καθαρτήριον, ἐὰν ὑπῆρχεν, ἤθελε πλέον δυνηθῇ νὰ ἐξαλείψῃ, οὐδὲ σμίλη ν' ἀποτρίψῃ, οὐδὲ ὕδωρ νὰ ἐκνίψῃ.

Ἀνακεφαλαιοῦμεν. Εἰ καὶ ἀντιφρονούντων φράρων, εἰ καὶ ἀντιμαρτυρούντων χρονογράφων, ὁ τότε ἐν Κρήτῃ ἁρμοστεύων ἦτο μισάνθρωπος ἢ ἀρνησιάνθρωπος. Μισάνθρωπος, ὄχι καθ' ὃν τύπον ἐπλαστούργησεν ὁ Μολιέρος τὸν Ἀλκῆστιν, ὄχι καθ' ὃ σχῆμα ἐξεμαγείωσεν ὁ Σακεσπῆρος τὸν Τίμωνα, δημιουργήματα ταῦτα φαντασιώδη, ἀπεικότα, τραγελαφικά, ἀπίθανα ἐκτὸς σκηνῆς. Τὸν ἀληθινὸν μισάνθρωπον οὔτε εἰς τὸ θέατρον θὰ διαζητήσῃς, οὔτε εἰς τὴν ἔρημον. Εἶνε ὂν πραγματικόν, ζῇ καὶ πληθύνεται ἐντὸς τῆς κοινωνίας, διάγει ἄεργον ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἢ ἐργάζεται τὸ πονηρόν. Ζήτησέ τον ὄχι εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, ἀλλ' ἐντὸς πόλεων, ἐξόχως ἐντὸς πρωτευουσῶν·

ζήτησέ τον εἰς μέγαρα, εἰς κοινοβούλια, εἰς συνελεύσεις, παντοῦ ὅπου φθόνος καὶ συκοφαντία, παντοῦ ὅπου δίψα ἐξουσίας καὶ ἀργυρίων, ὅπου δοξομανία τὴν ἀφιλοπονίαν συνεταιρίζεται. Ἡ ἔρημος ἐγαλούχησε μεγάλους ἀναμορφωτάς, δὲν διδάσκει τὴν ἄρνησιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ναί· ὁ ἀπόγονος τοῦ φαρμακοπώλου ἦτο αὐτόχρημα ἀρνησιάνθρωπος, σκώληξ, ἐν τῷ μυελῷ τῆς κοινωνικῆς ὀπώρας στήσας τὴν φωλεὰν, καὶ τοὺς χυμοὺς αὐτῆς ἀποῤῥοφήσας ἐν παραβύστῳ. Ἐπειδὴ, πῶς ἄλλως θὰ χαρακτηρίσῃς ἄνδρα, ὅστις ἐκ προθέσεως εἰς μηδένα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πιστεύσας, μηδὲ εἰς ἑαυτὸν ἐκεῖνον ἠδύνατο ἑπομένως νὰ πιστεύσῃ; ὅστις μηδέποτε πιστεύσας, οὔτε κἂν ἠγάπησεν, ἀδιαχωρίστου οὔσης τῆς ἀγάπης ἀπὸ τῆς πίστεως; ὅστις, μηδένα ἄλλον ἐπὶ γῆς σεβάσας, πλὴν τῆς βενετικῆς Συγκλήτου, ὅθεν ἐξεμύζα τὸ σίτισμα τῆς φιλοδοξίας του, ἀπετάχθη εἰς τοὺς οἰκτιρμοὺς τῆς καρδίας, ἀπεστάτησεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς συνειδήσεως, ἀπέγνω τοῦ ἰδεώδους κόσμου τοὺς ὑπογραμμοὺς, οὕτω δὲ, τὴν δεινοτέραν τῶν αὐτοχειριῶν ἀποπειραθεὶς, αὐτόματος ἀπετέθη τῶν δύο τιμαλφεστάτων κτημάτων τοῦ ἠθικοῦ ὄντος, τῆς ἐλπίδος καὶ τοῦ ἐλέους; Παρηγορεῖτο ἐνδομύχως, νομίζων ἑαυτὸν θεϊστὴν ἢ ἰουδαΐζοντα. Ἀπάτη! Ἡ καλοκἀγαθία, ἡ τιμιότης, ἡ ἐλεημοσύνη, ἀρεταὶ τῶν ὁποίων ἡ προσποίησις παρ' ὀλίγον ἡγιοποίει αὐτὸν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ συρφετοῦ, δὲν εἶνε προϊόντα ἐφευρέσεως ἀνθρωπίνου. Τὸ καλὸν, τὸ δίκαιον, τὸ ἀληθὲς ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ ἕνα τινὰ Θεὸν, καὶ οὐρανόθεν εἰς τὴν γῆν κατῆλθον. Τώρα, ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὴν ἐπὶ γῆς βασιλείαν τῶν ἠθικῶν τούτων ἀρχῶν, ἄρα πιστεύει εἰς τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν τοῦ Δημιουργοῦ των;

Καὶ ὅμως — πρὸς αἰσχύνην τῶν πυῤῥωνιστῶν καὶ τῶν μισανθρώπων — καὶ ὅμως, ὁ ἄπιστος, ὁ φιλύποπτος, ὁ ἄγρυπνος οὗτος διπλωμάτης τοῦ Χάνδακος, αὐτὸς αὐτόθεν ἀναιρέσας τὰ ἴδια δόγματα, εὕρηκεν εἰς τὴν γῆν ἕνα θνητὸν, πρὸς ὃν νὰ παραδώσῃ ἀκεραίαν τὴν ἐμπιστοσύνην του. Ὁ φοίνιξ αὐτὸς τῆς ἀξιοπιστίας ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ δουκὸς μαγνητικήν τινα, καταπληκτικὴν ἐνέργειαν. Γνωστότατον ἦτο καθ' ὅλην τὴν Κρήτην τ' ὄνομά του· τὸ πρόσωπόν του δὲν εἶδον, παρὰ τέσσαρες ἢ πέντε τὸ πολύ. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα μόνον, αὐτὸ καὶ μόνον τ' ὄνομα τοῦ Σὲρ Ἰωναθὰν Μέμου ἐπλήρου φόβου καὶ τρόμου τὸ πάλαι βασίλειον τοῦ Μίνωος.

Εἰς τὰς δεσποτικὰς κυβερνήσεις ἡ μὲν αὐλὴ εἶνε κοιλία, ἡ δὲ ἀστυνομία εἶνε ἐγκέφαλος τοῦ τέρατος. Ὁ Σὲρ Μέμος ὑπηρέτει καὶ ὡς ἀρχιγραμματεὺς τοῦ πρίγκηπος, καὶ ὡς πρωθυπουργός, καὶ ὡς γενικὸς ἀρχειοφύλαξ, καὶ ὡς ἀνώτατος τῆς ἀστυνομίας διευθυντής. Ἐὰν παραλείπεται καί τι ἕτερον ὑπούργημα, θέλει μνημονευθῇ ἀκολούθως. Χάριν μακρᾶς εἰς Περσίαν διατριβῆς, ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ βενετικῆς τινος διαπρεσβεύσεως, ὁ Σὲρ Μέμος ἐτήκετο ἀπὸ ἡπατίτιδα. Εἰς τὰ ἐντόσθιά του ἡ ἔκκρισις τῆς χολῆς κατειργάζετο ἀτάκτως, καὶ ἐπέφερε χαλεπὰ ἀνατυρβάσματα. Ἤσθιεν ἅπαξ μόνον τῆς ἡμέρας, τὸ δὲ γεῦμα συνίστατο ἐκ μιᾶς πτέρυγος ἀλέκτορος, δύο λεκίθων, καὶ τεσσάρων οὐγγιῶν ἄρτου, πεφυρμένου μετὰ σακχάρεως. Τὸν ἀρχιγραμματέα τοῦτον ἡ ἀγοραία συνήθεια ἐκάλει Μυστικόν, ἀλλά τινες τῶν ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων, ἀποβλέποντες εἰς τὴν κιτρινωπὴν χροιὰν καὶ τὴν λιψανοειδῆ μορφὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των, παρωνόμαζον αὐτὸν Νηστικόν. Καίτοι ὅμως καχεκτικώτατος, ὁ Σὲρ Μέμος ἦτο φιλοπονίας ὑπογραμμός. Ἐπταποδιαῖος τὸ ἀνάστημα, πλατύνωτος καὶ μακροτράχηλος κατ' ἀναλογίαν, εἰργάζετο ἐπὶ δώδεκα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ δεκαπέντε ὥρας εἰς τὰς εἰκοσιτέσσαρας, διὰ τοιαύτης ἐπιμονῆς ὑποδουλῶν καὶ αὐτὰς τοῦ ἥπατος τὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὸν σιδηροῦν ζυγὸν τῆς ἀστυνομίας του.

Ὅτε τὸ πρῶτον ὁ τεράστιος ἀρχιγραμματεὺς ἀφίκετο, ἡ ἀστυνομία τοῦ βασιλείου ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Πρὸς ἀναπλήρωσιν, ἡ Πρόνοια εἶχεν ἐφοδιάσει τὸν θεράποντα μὲ τὴν ἐπιδεκτικότητα τὴν συνθετικήν, ἧς ὁ νοῦς τοῦ κυρίου ἐστερεῖτο. Ναὶ μὲν πρὸ Μέμου τὸ δημόσιον εἰσόδημα ἀνέβαινεν εἰς τὸ τριπλάσιον· ἀλλὰ τί ὠφελοῦν τὰ περισσεύματα, ὅταν δεκάκις τῆς νυκτὸς ὁ ὕπνος σου καρατομεῖται ἀπὸ τὸν ἀλαλαγμὸν τῆς ἀποστασίας; Πρὸ Μέμου, ἡ ἀστυνομία εἷρπεν ἀγεννής, χαμηλή· αὐτὸς τὴν ἀνήγειρε, τὴν ἐξηυγένισε, τὴν ὠνόμασεν Ὑψηλὴν Ἀστυνομίαν. Αὐτός ἐστιν ὁ διοργανώσας τῆς χωροφυλακῆς τὰ σώματα, ὁ ἐντὸς πάσης μικρᾶς τε καὶ μεγάλης ἀρτηρίας τῆς νήσου εἰσαγαγὼν τὸ δίκην οὐρανίου τάγματος ἀόρατον στράτευμα τῆς κατασκοπείας· στράτευμα, συγκροτηθὲν ἐκ Γραικῶν ἅμα καὶ Λατίνων, ἐκ χυδαίων ἐπίσης καὶ ἐξ ἀρχόντων, ἐξ ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν, στράτευμα μυριόπουν, πολυόμματον, πάμφυλον, τὰ ὑπομίσθια μέλη

τὰ ἐργαστήρια, οἱ θυροκρουστοῦντες τὰς οἰκίας τῶν πολιτῶν. Εἷς ἀρχηγός, μόνος μύστης τῶν λειτουργιῶν τοῦ Λεγεῶνος, προΐστατο ἐφ' ἑκάστου τῶν τεσσάρων τμημάτων. Ὁ τμηματάρχης ἐτύγχανεν ἱερεὺς ἢ λαϊκός, ἀναλόγως πρὸς τὸ εἶδος τῆς ὑπηρεσίας του.

Εἴπομεν, ὅτι ὁ ἡπατίτης Μυστικός, καταπίνων τὸ ῥᾶ τετράκις τῆς ἡμέρας, διέτριβεν ἄφαντος καὶ ἀόρατος εἰς Χάνδακα. Χάριν τοῦ καθιδρύματός του ὅμως ὁ οἰκουρικὸς βίος οὐδόλως ἐκώλυεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγκύπτῃ κατάρριζα εἰς τὰ ἀποκρυφότερα τῶν ἀποκρύφων σου, ἐκμισθῶν διὰ μὲν τὰ οἰκιακὰ τὸν ἐπιστήθιον φίλον, ἢ τὸν ἀδελφόν, ἐνίοτε καὶ αὐτὴν τὴν σύζυγον, διὰ δὲ τὰ τοῦ συνειδότος τὸν πνευματικόν, διὰ δὲ τὴν ἀλληλογραφίαν τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα, τέλος δὲ τοὺς θεράποντας, τὰς θεραπαίνας, τοὺς ἀγρονόμους, τοὺς ψωμοζήτας διὰ τὴν καθημερινὴν λεπτομέρειαν τῶν ἀσχολημάτων σου. Ἕκαστος φθόγγος εἶχεν ἠχώ· ἡ πνοή σου προϋπελογίζετο μὲ ἀκρίβειαν ἀτμομέτρου· βήματα, βλέμματα, νεύματα, καὶ αὐτοὶ προσέτι, νομίζομεν, οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας σου ἦσαν ἠριθμημένα ἐν τῷ καταστίχῳ μεθ' ἧς ἐντελείας δείκτης ἀστρονομικοῦ χρονομέτρου σημειοῖ τὰ δευτερόλεπτα.

Ἀλλὰ δὲν περιωρίζετο εἰς τάδε μόνον ἡ ἀκάματος δραστηριότης τοῦ Μυστικοῦ. Καθὸ ἀντιπρόεδρος τοῦ ὑπὸ τὸν Δοῦκα ἐργαζομένου συμβουλίου, καθὸ ἰδιαίτερος γραμματεὺς καὶ ἐμπεπιστευμένος, καθὸ ἀρχειοφύλαξ καὶ δημόσιος ἐπίτροπος, ὁ Σὲρ Ἰωναθὰν ἔδωκεν ἐκ προοιμίων δείγματα θαυμασίας ἐμπειρίας. Θὰ ἀπαριθμήσωμεν αὐτὰ ἓν πρὸς ἕν; Ὁ καιρὸς μᾶς λείπει. Δὲν κατέκτησε, δὲν ἐσφετερίσθη, δὲν ἔπαιξε κατ' ἀρέσκειαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀρχηγοῦ; Τί πλέον; Τί σπουδαιότερον ἀπόκειται εἰς γραμματέα, εἰς πρωθυπουργόν; Ὢ, ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὁ φερώνυμος Ἰωναθὰν ἀφῆκεν εἰς τὰ χρονικὰ τύπον εὐνοουμένου, τὸν ὁποῖον κρίμα νὰ μὴ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν καί τινες τῶν ὁμογενῶν. Οἵα ἐπιδεξιότης εἰς τὸ νὰ καθιστάνῃ ἀπαραίτητον καὶ ἀναπόφευκτον τὴν συνεργίαν του! Οἵα ἀμίμητος εὐχειρία εἰς τὸ νὰ παριστάνῃ πρὸς τὸν δεσπότην τὴν καλητέραν τοῦ σχήματος πλευράν, ὑποκρύπτων μὲ περίσκεψιν κλέπτου τὴν δύσμορφον καὶ δυσάρεστον! Οἵα ἑτοιμότης εἰς τὸ ν' αὐτοσχεδιάζῃ συνωμοσίας ἢ ληστικὰς συμμορίας ἢ ἐμφυλίους θορύβους, ὅπως ἐξ αὐτοσχεδίου πάλιν, καὶ ὡς ἐξ ἰδίου θαύματος, διαλύει

— Ὄχι, εἶπεν, ὄχι, ὁ ὑψηλότατος δὲν ὁμιλεῖ μὲ τὰ σωστά του· ἄρα δὲν θὰ ἔβλεπε τὴν μύτην του ξεκολλημένην ἀπὸ τὰ τανύματα τοῦ Μέμου, ἐὰν ἀληθινὰ ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τὴν εἰκόνα του εἰς τὸ ὑαλί;

Μὴ τὸ ἀστοχήσωμεν· ὁ ἀρχιγραμματεὺς ἦτο μόνος καὶ ἀποκλειστικὸς εὐνοούμενος τοῦ Δουκός, φαινόμενον ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἡγεμόνων σπανιώτατον. Ὅτι μὲν αὐλὴ χωρὶς εὐνοουμένων δὲν θὰ ἐνοστίμιζε, καθὼς ἐὰν μὴ ὑπῆρχον σφῆκες, μήτε μέλι θὰ ὑπῆρχεν ἴσως, τοῦτο πασίγνωστον. Ἀλλ' ἡγεμών, διατρέφων ἕνα καὶ μόνον εὐνοούμενον, δύναται νὰ παρομοιασθῇ εἰς παρθένον, κατὰ διαστολὴν τῶν ἀκολάστων γυναικῶν εἰς ἕνα καὶ μόνον ἐραστὴν παραδίδουσαν τὰς κλεῖδας τῆς πλατωνιζούσης καρδίας.

Κατὰ δυστυχίαν, ὅταν ἡ παρθένος ἦνε πλουσία κληρονόμος, εὑρίσκει δυσκόλως εἰλικρινῆ καὶ τίμιον τὸν ἐραστήν. Ἀξίωμα ἀποδεδειγμένον ὡς δύο καὶ δύο κάμνουν τέσσαρα· οὗ εὐνοούμενος, ἢ εὐνοουμένη, ἐκεῖ χουλίαρα. Ὅσῳ χρηστὸς καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅσῳ φιλότιμος καὶ ἂν τύχῃ, ὅσῳ ζηλωτὴς τῶν καθηκόντων του ὁ εὐνοούμενος ἂν ὑποληφθῇ, ἔσω βέβαιος, ὅτι θὰ δράξῃ τὴν εὐκαιρίαν ἀπὸ τὰ μαλλία, ἵνα ἀποχαιρετίσῃ τὴν πενίαν ἢ τὴν ἀσημότητα διὰ παντός. Δὲν ἐξαιροῦνται τοῦ κανόνος, παρὰ οἱ ἐρωτύλοι, οἱ ταινιομανεῖς καὶ οἱ χαρτοπαίκται. Πλὴν τῶν χαυνάκωγ τούτων, ὁ κανὼν πορεύεται μὲ ὀρθίαν τὴν κεφαλήν.

Ἀλλὰ μὴ ὑπεραλγῶμεν διὰ τοῦτο· οὕτως ἔσχον ἐξ ἀρχῆς, οὕτως ἔχουσι καὶ νῦν τὰ ὑπὸ τὸν ἥλιον. Ὁ Σὲρ Μέμος, εὐνοούμενος καὶ αὐτὸς ἐλέῳ θεοῦ, ἐδικαιολόγει τὴν χρῆσιν τῆς χουλιάρας του, συχνάκις ἐκφωνῶν τὸ τοῦ Εὐαγγελίου « ὁ ἀναμάρτητος βαλέτω τὸν πρῶτον λίθον! » Διὰ τοῦ ἐπιφωνήματος τούτου μετακαθίζων εἰς τὰς πτέρνας τὴν συνείδησιν, κατεσίγαζε τὰ ἐνδόμυχα αἰτιάματα, καὶ ἐπανεπήδα λαιμαργότερος εἰς τὴν γαβάθαν.

Ὁ σφετερισμὸς τῆς δουκικῆς εὐνοίας ἀνήγετο εἰς ἑτερόκλιτά τινα προηγούμενα τοῦ Μυστικοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εὐκαιροῦμεν ἐνταῦθα νὰ συναναφέρωμεν. Ἐσημειώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς μεταβολῆς προσωπικοῦ ἐν τῇ καθόλου ὑπαλληλίᾳ, καὶ ὑπὸ τῆς ἀπομονώσεως τοῦ Δουκός, τῶν μεγάρων, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. Τάφρος

ἦλθε δωρεὰν τὰ δύο ὑποδεέστερα τῶν ὑπουργημάτων του· ἀλλ' ὅμως, ὑπὸ πρόσχημα μεγαλοδωρίας, τὸ εὐγνωμονοῦν ταμεῖον ἀπεζημίωνε τὸν ἐλευθέριον μὲ ἀντιμισθίαν τριπλασίαν κατ' ἔτος. Δὲν ἤρκεσαν τὰ κέρδη ταῦτα. Ὁ ἔμπειρος μεταλλεὺς εἶχεν ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς χώρας ἐξιχνιάσει χρυσοῤῥόους πηγάς, αἵτινες ὑπεξέφυγον εἰς τὰς ἐξορύξεις τῶν προκατόχων. Ἀπὸ τὸν ἑξῆς πίνακα τὸ κοινὸν θέλει διανοήσει τὸν ἀριθμόν, τὸ εἶδος, καὶ τὸ ποσὸν τῶν εὐτελῶν κερδαρίων, ἅπερ ὑπεπορίζετο ὁ εὐνοούμενος ὑπὸ τὴν ἀλουργίδα τοῦ εὐνοοῦντος.

Κέρδη βέβαια.

Τὰ τέσσαρα ὑπουργήματα	Δουκάτα	3,000
Διορισμοὶ Ῥαικτόρων, Συμβούλων, Καστελλάνων, κ. τ. λ.	»	4,000
Τὸ σῶμα τῶν Ἁρματωλῶν contra fures . .	»	5,000
Ὁ Λεγεὼν τῆς Σιγῆς (ἐπίσχεσις μηνιαίων, κενά, πρόστιμα)	»	2,500
Μία τιμαριούχου δημιούργησις	»	1,000
Ἐκμισθώσεις δημοσίων προσόδων καὶ τελωνείων	»	4,500
Ἀφέσεις ἐνόχων	»	2,200

Κέρδη τυχαῖα.

Εἰς ἑκάστην ἀναγνώρισιν μητροπολίτου λατίνου	Δουκάτα	1,000
Εἰς ὑποψηφιότητα ὀρθοδόξου πρωτοπαππᾶ .	»	2,000
Αἱ δυτικαὶ καὶ αἱ ἀνατολικαὶ μοναὶ	»	2,000
Προμήθειαι εἰς τίτλους κομήτων, εἰς παράσημα καὶ ἀριστεῖα	»	2,000
Δέκα λατινικὰ Κανονικάτα, καὶ 42 ἐφημερίαι	»	7,200
Δῶρα Δουκός, Δουκίσσης καὶ Μεγάλης Κυρίας	»	1,000
Προσφοραὶ ὑπαλλήλων εἰς χρήματα, τρόφιμα, ὑφάσματα, κ. τ. λ.	»	3,500
Ἐξ ἐργολάβων ὁδῶν, γεφυρῶν, οἰκοδομημάτων	»	2,30
Παρὰ τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ πατριαρχείου (buona mano)	»	30
Τὸ ὅλον	Δουκάτα	43,5

φιον πανουργότατον, δι οὗ δελεάζουσι τὰ θηράματα, καὶ διαπράττουσι τὴν θήραν ἐπιτυχῶς. Τοιαύτη, λόγου χάριν, ἡ μεταξὺ πίννης καὶ καρκινιδίου συμπενθερία, τοιαύτη ἐπίσης ἡ συντροφία τοῦ καρχαρίου καί τινος τρίγλης. Ὑπὸ τὸν μανδύαν τοῦ ἐμπείρου εὐνοουμένου θὰ εὕρης ἀπαραιτήτως τὸν συμπένθερον. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τρίγλης μέρος μετήρχετο ὁ κόμης, καρχαρίας δέ, τὸ στόμα κεχηνώς, ὠπισθοπόρει ὁ ἀρχηγέτης τῆς Σιγῆς.

Εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ζωϋφίου του ὁ Μέμος ἀνέδειξε τὴν αὐτὴν ἐμπειρίαν, ἣν καὶ εἰς πᾶν ἄλλο ἐπιχείρημα. Ὁ κόμης εἶχε γεννηθῆ διὰ τὸν Μέμον, ὡς ὁ Μέμος διὰ τὸν κόμητα. Τίς ἄλλος κράκτης, ἐπιτηδειότερος τούτου, θὰ ἤξευρε νὰ προσελκύῃ εἰς τοὺς βρόχους πλείονα πτηνά; Ἡ τύχη τὸν εἶχε προικοδοτήσει μὲ ὅλα τὰ προσόντα, τὰ πρὸς τὴν ὀρνιθοθήραν χρήσιμα. Τύπος καὶ ὑπογραμμὸς αὐλάρχου. Τὰ εὐγενικώτατα γενέθλιά του ἀνεγινώσκοντο ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς τὸν μονοκόκκαλον αὐχένα, εἰς τοὺς δακτυλιαίους καὶ χιονοειδεῖς ὄνυχας τῆς χειρός, εἰς τὸν ἐπαγωγὸν μυωπασμόν του. Φιλάρεσκος τοὺς τρόπους, χαριτόγλωσσος τὴν προσαγόρευσιν, εὐειδὴς δὲ τὴν μορφήν, ἐχόρευεν ὡς ἄγγελος, μηδέποτε κορεζόμενος, κατέκτα καρδίας, μηδέποτε καρδιοκτυπῶν, ἔπαιζε τὸ πικέτον, μηδέποτε χάνων, ἐμονομάχει, μηδέποτε τραυματίζων ἢ τραυματιζόμενος. Αἱ κυρίαι τῆς αὐλῆς, δικασταὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἁρμοδιότατοι, εἶχον νυχθημερὸν διὰ στόματος τὸ ὄνομά του, ἐνοχλοῦσαι πολλάκις τοὺς συζύγους μὲ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν πλεονεκτημάτων του. Τὰ κοράσια ἐξεθείαζον χαμηλοφώνως τοὺς στρατιωτικούς του μύστακας, τὰ ἰσόμετρα μέλη, πρὸ πάντων τὰς ἀναπεπτυγμένας ἀναλογίας τῶν ὠμοπλατῶν, αἱ δ' ἔγγαμοι ἐθαύμαζον τὴν ἱπποτικὴν εὐκαμψίαν καὶ ἐλαστικότητα, τὸ ἐπιτετηδευμένον τῆς ἐνδυμασίας, τὴν χειμαρρώδη πολυλογίαν, τοὺς ἐκ προθέσεως ἀνοσταναλάτους χαριεντισμούς· τέλος πάντων, αἱ γραῖαι χῆραι ἀπηύδουν πανηγυρίζουσαι καὶ αὐταὶ τὴν εἰς τὰς πατσιέντσας ἀνεξάντλητόν του πολυμάθειαν. Ἀλλ' ἐὰν ἐμαίνοντο αἱ γυναῖκες, δὲν καθυστέρουν καὶ οἱ ἄνδρες. Θεσιθῆραι πάσης πόλεως ἱκέτευον τὴν μεσιτείαν του· ὑπάλληλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι τῷ ἐζήτουν προβιβασμούς, μεταθέσεις, αὔξησιν μισθοῦ, ἐνῷ δὲ ἱερεὺς γραικὸς ἢ λατῖνος ἀνέβαινεν, ἰδοὺ ῥαββῆς κατέβαινε τὰς κλίμακας τοῦ ἀρχοντικοῦ του. Χρειάζεται νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς ταχυδρομικῆς γραμματοπήρας ἀπηυθύνετο καθ' ἑκάστην πρὸς

τὸν αὐλάρχην, ὅστις, μὴ εὐκαιρῶν νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν τῶν ἐπιστολῶν, μετέδιδεν αὐτὰς ἀναποσφραγίστους πρὸς τὸν ἕτερον συμπένθερον, τὸν Ἐξ ἀποῤῥήτων τοῦ Γαμπινέτου, τὸν καὶ ἑλληνοδιδάσκαλον τῆς Μεγάλης Κυρίας...; Τί τὰ πολλά; Ὁ κόμης ὑπελαμβάνετο ὡς factotum τοῦ βασιλείου, ἦτο δὲ καὶ πραγματικῶς τὸ θαῦμα τοῦ Χάνδακος, τὸ εἴδωλον τοῦ ὡραίου φύλου, τὸ καλλίστευμα τῆς αὐλῆς. Καὶ τίνα μὲν ἡ φθονερὰ σάλπιγξ τῆς ἀγορᾶς ἐναντίον του ὑπεμέμφετο, τίνας κατὰ τὸν ὕστερον συρμὸν στολὰς ἔκοπτον αὐτῷ τὰ ψαλίδια τῆς κακολογίας, ὁσάκις ἔφιππος, τετανός, καμαρωμένος, βασιλικὰς ἀνταυγάσεις ἀκτινοβολῶν, διήρχετο ἀναμέσον Δουκίσσης καὶ Μεγάλης Κυρίας τὰς τριόδους τοῦ Μεγαλοκάστρου, ταῦτα παρασιωπῶσι τὰ ἡμέτερα χρονικά. Ὅλοι ὅμως οἱ χρονογράφοι συμμαρτυροῦσι τὴν ἄκραν του ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ κοινωνίᾳ δημοτικότητα. Ἓν μόνον τῶν θρεμμάτων τοῦ παλατίου δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν χωνεύσῃ, ὁ γελωτοποιός. Ὁσάκις ὁ Φουρλάνος ἔβλεπε τὸν αὐλάρχην ἐξογκούμενον ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων του, βρενθυνόμενον ἐπὶ τῇ ὁρμαθίσει τῶν ἀριστείων.

— Χοίρειε φαυλάρχα! ἐπεφώνει γαστριμυθῶν..... τὰς καταφιλήσεις τοῦ δούλου σου!

Ἂς σπεύσωμεν, ἐνόσῳ τὸ ἐνθυμούμεθα, νὰ σημειώσωμεν, ὅτι εἰς τὴν δημοτικότητα αὐτήν, ἐὰν συνέτρεχον τὰ χαρίσματα τοῦ Ἀβογάδρου, ὅμως κατὰ λόγον κρείττονα συνήργει τὸ συμφέρον τοῦ ἐπιδόξου πενθεροῦ. Φήμη καθ' ὅλον τὸ βασίλειον εἶχε διαδοθῆ, ὅτι ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ πλεῖστον ἰσχύων ἐν τοῖς μεγάροις δὲν ἐκαλεῖτο Μέμος, ὡς ἠρέσκοντο συκοφαντοῦντες οἱ στρατιωτικοί, ἀλλὰ Ἀβογάδρος. Ἡ ἐλευθέρα τοῦ αὐλάρχου εἴσοδος εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς αὐλῆς, οἱ ἀποτιόμενοι τῶν στρατιωτικῶν σκοπῶν χαιρετισμοί, τὰ ἐδαφιαῖα προσκυνήματα οἰκετείας καὶ ὑπαλληλίας, ἡ οἰκειότης μεθ' ἧς κατὰ τὸν περίπατον ὁ Νάρκισσος ὑπεδέχετο εἰς τὸν βραχίονα τὴν Ὑψηλοτάτην, μεθ' ἧς ἐντὸς τοῦ φορείου νῦν μέν, δονίζων τὸ ἀνεμιστήριον, ἐδρόσιζε τὴν ὄψιν αὐτῆς, νῦν δὲ ἠστεΐζετο μὲ τὴν ἀνεψιάν της, χήραν πρό τινων μηνῶν, ταῦτα καὶ ἕτερα παραπλήσια ἐπεκράτυνον τὴν διαφήμησιν ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ. Μὲ τοιοῦτό τι διαβατήριον ὁ αὐλάρχης ἐφοδιασθείς, Θεὲ τοῦ ἐλέους, τί ἐπὶ μίαν ἑξαετίαν εἰσέπραξεν εἰς τὸ τελωνεῖόν του! Ὁπόσα καὶ ὁπόσα ἄλλα εἴδη

ἐμπορευμάτων, πλὴν τῆς χρηματικῆς φορολογίας, δὲν εἰσεκόμισεν ὁ εὐλογημένος εἰς τὰς ἀποθήκας του! Ἐν τούτοις ἐγονιμοποιοῦντο τὰ μετρητά. Ἐκ τοῦ χρηματικοῦ, μέρος μὲν βοηθείᾳ τοῦ Ἑβραίου Λέβη ἐτοκίζετο πρὸς 50 %, ἐξ ὧν ὁ Ἰσραηλίτης ὑπεξῄρει κατὰ σύνθημα τὰ εἴκοσι, μέρος δὲ διεβιβάζετο εἰς Βενετίαν, πρὸς ἀπόκτησιν ἀγρῶν καὶ ἀγροκηπίων ἐν τῇ στερεᾷ. Τὸ λογιστικὸν τοῦ Σὲρ Μέμου ἦτο ἀκριβές, ἦτο ἀναμάρτητον. Μετὰ τεσσάρων ἄλλων ἐτῶν σύντονον βιομηχάνευσιν, ἡ ἑταιρεία, κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς της, θὰ περιῄκεν εἰς θέσιν οὕτω prospera, ὡς ὁ ἑταιρειάρχης ἔλεγεν, ὥστε νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ Κρήτην καὶ Κρήτας εἰς κρημνούς, ἀποπλέουσα εἰς τὴν μητρόπολιν μὲ κέρδος ἀκαθαρτοκάθαρον, δρομάδην καλπάζον πρὸς τὸ ἑκατομμύριον... Τότε δά, ὁποία πρόοψις παρήγορος! ὁποία νόμιμος ἀντιμισθία εἰς τοσούτους κόπους! Τότε, τὸ μὲν μονογενὲς γεροντόπαιδον τοῦ Σὲρ Μέμου, ἡ νῦν δωδεκαετὴς καὶ ἤδη πενταποδιαία Teresina, θὰ ἀνηγορεύετο κόμησσα, νυμφευομένη τὸν εὔσωμον εὐπατρίδην· πατὴρ τε δὲ καὶ θυγάτηρ καὶ συμβία καὶ γαμβρὸς ὁμοῦ θὰ ἐγεύοντο ἐν εὐζωΐᾳ καὶ ὑπολήψει τοὺς καρποὺς τῶν ἱδρώτων των ἀποδεχόμενοι, καθὸ εὐεργέται Κρήτης, τὰ εὐχαριστήρια τῆς Συγκλήτου, ἐπισωρεύοντες εἰς τὸν ἀντιθάλαμον πρεσβευτῶν ἐπισκεπτήρια, καὶ εἰς τὸ ἀποβατήριον τοῦ δουκικοῦ παλατίου εἰσορμίζοντες, κεχηνῶτος τοῦ ὄχλου, μὲ γόνδολαν, χρυσανάγλυφα ἐπὶ τῆς πρώρης ἐπιδεικνύουσαν τὰ τρισένδοξα ἄνθεμα τοῦ κόμητος, γόνδολαν, εἰς τὰ θολὰ καὶ βορβορώδη ὕδατα τῆς λίμνης κελαρύζουσαν μελῳδικῶς·

« Χρήματα, ἐμπρὸς τὰ χρήματα,
Κι' ὀπίσω μας τὰ κρίματα! »

. . . .

Ὁ δὲ φράρος αὐτός, τὸ μεταξωτὸν ῥάσον τοῦ ὁποίου συρίζει, ἀεριζόμενον εἰς τὸν ἐξώστην τοῦ παλατίου, ποῖος εἶνε;

Δὲν γνωρίζεις τὸν περιβόητον Δὸν Πλάτσιδον! Εἶνε ὁ πνευματικὸς τοῦ μεγάρου καὶ τῆς γυναικείας μονῆς, πρόεδρος ἢ ἀντιπρόεδρος τοῦ κριτηρίου τῆς Ἐξετάσεως, κύκηθρον πρώτης τάξεως, παιπάλη ῥᾳδιουργίας καὶ κατασκοπείας..... τὰ ἐπίλοιπα ἀξιώματα ἐφεξῆς. Πλὴν τῶν ὑπαστυνόμων, μόνος ὁ τμηματάρχης οὗτος τοῦ ἐν τῷ τάγματι τῆς Σιγῆς διαμερίσματος τῶν πνευμα-

τὰ παραπτωμάτια τῆς αὐτοῦ πανιερότητος, τοῦ λατινεπισκόπου Κρήτης. Πλὴν τούτων, χρέος εἶχεν ὑπὸ ἱεροπραξίας πρόσχημα νὰ ἀναδιφᾷ φρουρὰν, κάτεργα, δεσμωτήρια, νὰ δέχηται τὴν ὁρκοδοσίαν τῶν ἐν τῇ Σιγῇ στρατολογουμένων, τέλος δὲ, τὴν ἀλοιφὴν τῆς ἁγιωσύνης, τὰς προσδοκίας μελλούσης σωτηρίας, τὴν πειθὼ τοῦ τρόμου ἢ τὴν ὑπόσχεσιν ἀπολύσεως ἐναλλάγδην μεταχειριζόμενος, ὤφειλε ν' ἀποσπᾷ ἀποκαλύψεις ἐπὶ τοῦ ἰκρίου τῆς ἀγχόνης.

Ὡσαύτως ἀσχολητικὰ ἦσαν καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἰησουΐτου. Κηρύττων ἀπ' ἄμβωνος τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ Δὸν Πλάτσιδος κατένυττε μὲν τὰς καρδίας τῶν ἀκροατῶν, ἐποίει δὲ καὶ ὑπερβριθῆ τὸν δίσκον τῆς ἐκκλησίας. Διεμοίραζεν ἐλεημοσύνας, ὁσάκις ἀπέκτα κῆπον, ἢ χωράφιον ὑπ' ἄλλο ὄνομα· ἀπένεμεν ἀφέσεις εἰς πάντα ἄλλον πνευματικὸν ἀπηγορουμένας· ἐψυχαγώγει χήρας καὶ ψυχοῤῥαγοῦντας ἀγάμους, ἐπιδιώκων τὴν κληρονομίαν των μὲ ἀποστολικὴν ἀφιλοκέρδιαν· παρεχώρει, ἀδρῷ τινι προστίμῳ καὶ ἀδείᾳ τοῦ ῥωμαϊκοῦ Καλίφου, ἀθεμίτους γάμους· διένεμεν εἰς φονεῖς τὰ τῆς Ἁγίας Ἕδρας σεπτὰ συγχωροχάρτια (indulgenze)· προεπαίδευεν ἰησουϊτόπουλα ἐν θεοφόβοις οἰκίαις φραγγαρχόντων· ἔκτιζε, τέλος πάντων, ναΐδια, καὶ ἐγέμιζε τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα ἀπὸ πολυσυμβόλους σταυρούς.

Ἀλλ' ἐὰν θαυμαστὴ ἦτο ἡ δραστηριότης τοῦ Δὸν Πλατσίδου περὶ τὴν ἐκτέλεσιν ὑπηρεσιῶν, οὕτω πολυπληθῶν καὶ παμποικίλων, ἀπειράκις θαυμαστότερα ἦσαν τὰ θαύματα, δι' ὧν ἐπεῤῥώννυε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα παρὰ τοῖς κατοίκοις τοῦ Μεγαλοκάστρου.

Ἐντὸς τῆς Ὑπαπαντῆς — ἰταλικοῦ ναοῦ, τὸν ὁποῖον ἐξυπηρέτει ὁ γηραιὸς καπουτσῖνος Δὸν Ἀββούντιος — ἐλατρεύετο ἄγαλμα ἐκ καῤῥαρείου μαρμάρου, ἰνδαλματίζον τὴν Θεομήτορα, ἔργον, ὡς διεθρύλουν οἱ καλόγηροι, μαθητοῦ τινος τοῦ Μιχελαγγέλου. Πρὸς κτῆσιν τοιούτου καλλιτεχνήματος, ὁ ἐν Βενετίᾳ πρέσβυς τοῦ βασιλέως Ἑῤῥίκου Η'. εἶχεν ἀνεπιτεύκτως προσφέρει ἓν πλοῖον πολεμικόν. Ἀλλὰ τῆς καλλιτεχνίας τὰ προϊόντα ἐξετιμῶντο μετρίως εἰς Χάνδακα. Ἱκεσίᾳ τῶν ἐκεῖ ἀρχόντων, ἕτερα ἱμάτια ἐξυφασμένα προσετέθησαν ἐπὶ τῶν λιθίνων τοῦ ἀγάλματος, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἡ κακοζηλία ἐπεσώρευσε τοιοῦτον ὄγκον

φορεμάτων, ὥστε, πλὴν τοῦ προσώπου, οὐδὲν ἄλλο ἀπέμενεν ἐμφανές. Δαπάνῃ τῶν κυριῶν, ἡ φορεσία ἀνεκαινίζετο κατ' ἔαρ καὶ κατὰ φθινόπωρον, συμφώνως πρὸς τὸν ὕστατον συρμόν. Χρυσοκέντητος ἦτο ὁ χιτών, πολύτιμα τὸ ἀστροβολίζον διάδημα, τὰ δακτυλίδια, ἡ χρυσῆ ἄλυσις, τὸ ὡρολόγιον, ὡσαύτως δὲ πεποικιλμένα τὰ ἐξ ἐρυθροῦ βελούδου ὑποδήματα· ἔστιλβον ἀπὸ κορυφῆς ἕως ποδῶν ὁ χρυσός, τὰ πετράδια, τὰ ἀναθήματα. Ἀλλὰ τὸ πάντων ἀξιολογώτερον ἦτο τὸ μανδήλιον, ὄντως μοναδικὸν ἀριστοτέχνημα ὑφαντικῆς καὶ ποικιλτικῆς, ἀντισηκῶνον ἴσως τοῦ κεκαλυμμένου ἀγάλματος τὴν ἀξίαν. Εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τοῦ ἐπικρατιδίου ἐκείνου — τὸ ὁποῖον, ἄλλως, ἡ χάρις της, ἕνεκα τῆς αὐτῆς κακοζηλίας, ἐκράτει μὲ θεατρικῆς ὀρχηστρίδος φιλαρέσκειαν — ἀνεπτύσσετο τὸ διττὸν οἰκόσημον τοῦ Ἰωακεὶμ καὶ τῆς Ἄννης ὑπὸ σχῆμα ζεύγους συνασπαζομένων περιστερῶν. Αἱ πτέρυγες τῶν πτηνῶν ἐσπινθηροβόλουν, βρίθουσαι ἀπὸ χαλάζιον σμαράγδων καὶ ἀδαμάντων.

Ἡ ἠθογράφησις τοῦ ἰησουΐτου θὰ ἀπαιτήσῃ νὰ φανερώσωμεν κατωτέρω, ποῦ ἐδιδάχθη οὗτος τὴν θαυματοποιΐαν, καὶ τίνι τρόπῳ τὴν μετήρχετο. Ἐὰν τὰ θαύματα τοῦ Συγώνη ἦσαν, ἢ δὲν ἦσαν ἀλλότρια πρὸς τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Δὸν Πλατσίδου, τοῦτο δὲν μᾶς διαφέρει. Ὁπωδήποτε, εἰς τὰ θαύματα τοῦ δευτέρου ὁ Δὸν Ἀββούντιος ἦτο καὶ μαθητὴς ἅμα καὶ συμπράκτωρ καταλληλότατος.

Μὲ τὴν βοήθειαν τοιούτου συμπράκτορος ὁ ἰησουΐτης ἐπενόησε νὰ καταστήσῃ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ὑψίστου καταφανεστέραν πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Χάνδακος, παρακαλῶν κατά τινας ἑορτασίμους ἡμέρας τὴν Θεομήτορα ν' ἀποστάξῃ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν της ζέοντα δάκρυα. Τὸ εὐπειθὲς μάρμαρον εἰσήκουσε πάντοτε τῆς δεήσεώς του. Σιδηροῖ κάγκελοι ἐκώλυσαν ἑκάστοτε τοὺς ἀλαλάζοντας ὄχλους ἀπὸ τοῦ νὰ πλησιάσωσι τὰ βλέμματα πρὸς τὸ ἄγαλμα· ἀλλά, ἀνὰ πᾶσαν σταγόνα, τ' ἀρχοντικὰ ῥινόμακτρα ἐμάνησαν, σπεύδοντα νὰ ἐμβαφῶσιν εἰς τὸ οὐρανόῤῥυτον κλαῦμα. Ἑνὸς μόνου δακρύου ἡ ἀπόμαξις κατήνοιγε πύλας Ἅιδου. Μακάριος ὁ κάτοχος τῆς ἀνεκτιμήτου ἰκμάδος! Ὡστόσον, ἐνῷ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀπέσπα πλείστας ὅσας ἀφωρισμένας ψυχὰς ἀρχόντων ἀπὸ τοῦ διαβόλου τοὺς ὄνυχας, οἱ ἐπίτροποι τῆς Ὑπαπαντῆς εἰσοδίαζον εἰς θαύμακτρον, πλὴν τοῦ κηρίου καὶ τῶν ἄρτων, ὑπὲρ τὰ δισχίλια δουκάτα.

Ἐξ ἑνὸς χειρογράφου, τὸ ὁποῖον, ὁμοῦ μὲ ἄλλα ἔγγραφα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχήν μας, ἐξάγονται δείγματα περιεργότατα περὶ τοῦ πῶς ὁ ἐπαρχιακὸς ἀρχηγὸς τῆς Ἑταιρείας τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ἐν Κρήτῃ ἀντιπρόσωπος τοῦ καθαροῦ ἀγγείου ἐκείνου, ὅπερ ὠνομάζετο Πῖος Ε΄, ἐῤῥύθμιζε τὰ ἔργα καὶ τὰς ἡμέρας, συμφώνως πρὸς τὰς ἐκ Ῥώμης ὁδηγίας του. Αἱ διατάξεις αὗται, παραδεδομέναι εἰς ἀπόκρυφον τετράδιον, διῃρημέναι δὲ κατὰ κεφάλαια καὶ ἄρθρα, ἀπήρτιζον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Monita Secreta Societatis Jesu (Ἀπόῤῥητος Ὁδηγὸς τῆς Ἑταιρείας Ἰησοῦ) τὸ Ὑπόμνημα, ἢ τὸν Κανονισμόν, πρὸς ὃν ἕκαστον μέλος τοῦ τάγματος ὤφειλε νὰ συμμορφώνῃ καὶ νοῦν, καὶ λόγον, καὶ πρᾶξιν. — Ἐπιθυμεῖς νὰ λάβῃς ὀσμήν τινα τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀρώματος, ὅπερ ἀποπνέει ἡ ἐν λόγῳ περγαμηνή; Διάτρεξε τὰ ἑπόμενα ἀποσπάσματα·

« Κεφ. α΄. ἄρθρ. 7. Πρόσεχε νὰ ἐκμυζᾷς πάντοτε ἀπὸ τὰς χήρας ὅσα περισσότερα ἀργύρια ἐμπορεῖς, ἐγχαράττων καλὰ εἰς τὸ πνεῦμά των τὴν ἐσχάτην μας πενίαν (1). »

« Κεφ. ϛ΄. ἄρθρ. 1. Πρὸς τοιοῦτον σκοπόν, δέον νὰ ἐκλέγωνται Πατέρες, προβεβηκότες μὲν ὁπωσοῦν τὴν ἡλικίαν, εὐρώστου ὅμως κράσεως, καὶ θελκτικῆς συμπεριφορᾶς. Οὗτοι θέλουσιν ἐπισκέπτεσθαι τὰς χήρας, προσφέροντες τὴν συνεργίαν καὶ τὰ βοηθήματα τῆς Ἑταιρείας, μόλις καταλάβωσι κἄποιαν καλὴν προαίρεσιν. Πρὸς δὲ τὰς χήρας, τὰς ἀποδεχομένας τὴν πνευματικὴν θεραπείαν μας, ἂς προσδιορισθῇ πνευματικός, ἐπιτήδειος νὰ τὰς διατηρῇ ἐν χηρείᾳ, ἐγκωμιάζων τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀγάμων, καὶ προϋποσχόμενος, μάλιστα μὲ βεβαιότητα διεγγυώμενος, ὅτι διὰ τῆς χηρείας ἡ γυνὴ ἀποκτᾷ εἰσητήριον εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ὅτι, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κολάσεων τοῦ Καθαρτηρίου, ἡ χηρεία τῆς γυναικὸς εἶνε λύτρον ἀποτελεσματικώτατον (2). »

---

(1) Summum pretium a viduis semper extorquendum, inculcata illis summa nostra necessitate.

(2) Delegantur ad hoc opus patres provectae aetatis, complexionis vivacis et conversationis gratae; ab illis visitentur viduae illae, et simul atque affectum aliquem erga Societatem ostendunt, vicissim opera et merita Societatis illis offerantur. Quod si acceptent et ecclesias nostras

« Κεφ. ζ'. Ὁ πνευματικὸς θὰ παρακινῇ τὰς χήρας νὰ δαπανῶσι τὸ εἰσόδημά των ἢ ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας των, ἢ εἰς δόξαν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Παναγίας, ἢ εἰς τιμὴν τοῦ ἐκλεχθέντος ἁγίου των, ἢ εἰς εὐτρεπισμὸν τῆς ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ μέχρις οὗ ἀπογυμνώσῃ αὐτὰς ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὰ πρωτόλεια καὶ τὰ σκῦλα τῆς Αἰγύπτου.... donec spoliis plerisque et primitiis Ægypti sint exutæ. » — « Ἂς δίδῃ ἡ χήρα δὶς τοῦ ἔτους ἔνορκον ἀγαμίας ὑπόσχεσιν, καὶ ἂς ἀπαγορεύηται αὐτῇ νὰ φοιτᾷ εἰς ἐφημερίας ἄλλας, πλὴν τῶν ἡμετέρων. » — « Ἄνωθεν ἐστὶν ἐξαποστελλόμενος ὁ ἐκ τῆς Ἑταιρείας μας πνευματικός· πᾶς μὴ ἡμέτερος, πλημμελὴς καὶ ἀναξιόλογος. » — « Τότε δὲ ὁ πνευματικὸς θὰ διατρανώσῃ πρὸς τὴν Ἑταιρείαν τὸ μέτρον τῆς δεινότητός του, ὅτε ἡ χήρα προσεγγίσῃ εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν τοῦ βίου. »

« Κεφ. η'. Ὁ πνευματικὸς θὰ παρακινῇ τὰς μητέρας νὰ φέρωνται τραχέως πρὸς τ' ἄῤῥενα τέκνα των, ἐνῷ αὐτὸς, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς μητρὸς, θὰ τὰ παρηγορῇ καὶ περιθάλπῃ, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ, ὅτι, οὕτω ψυχαγωγούμενα, αὐτά τε καὶ ἡ περιουσία των θὰ συνεισρεύσωσί ποτε εἰς τὴν Ἑταιρείαν. Ὡς δὲ πρὸς τὰ κοράσια, ὁ ἔμπειρος πνευματικὸς θέλει μεταχειρισθῇ σύνολον τῆς πειθοῦς τὴν πανοπλίαν, ὅπως τὰ καταφέρῃ νὰ ζητήσωσιν αὐτομάτως τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος τὰς μακαριότητας. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ περὶ παίδων, οἵτινες νηπιόθεν ὁμοῦ μὲ τὰ δόγματα τῆς πίστεως θὰ ἀποστηθίζωσι τὸ ἀξίωμα, ὅτι χωρὶς ἱερωσύνης, καὶ μάλιστα χωρὶς τῆς ἡμετέρας χειροτονήσεως, πῦρ γεέννης περιμένει μετὰ θάνατον καὶ τὸν πιστότατον χριστιανόν. »

« Κεφ. θ'. ἄρθρ. 5. Οἱ εὐνοούμενοι τῶν ἡγεμόνων, καὶ οἱ θεράποντες τῶν εὐνοουμένων καθίστανται ἡμῖν ἀναγκαιότατοι, ἵνα μανθάνωμεν παρ' αὐτῶν τ' ἀπόῤῥητα βουλεύματα τῆς αὐλῆς, καὶ τὰς διαθέσεις τῶν μεγιστάνων. Ἐξευμενίσατε, λοιπὸν, τοὺς μὲν εὐνοουμένους μὲ προθύμους ἐξυπηρετήσεις, μὲ παντοῖα δείγματα ἀφοσιώσεως, τοὺς δὲ οἰκείους καὶ τοὺς ὑπηρέτας μὲ μειδιάματα, μὲ κολακείας, μὲ δῶρα. »

« Ἄρθρ. 7. Τὴν κατάκτησιν τῶν ἡγεμονίδων καὶ τῶν ἀνωτέρων κυριῶν διευκολύνουσι θαυμασίως αἱ θεραπαινίδες. Θηρεύσατε, λοιπὸν, ὅσον τάχος τὴν εὐμένειαν τούτων, ὅπως, ἀθέατοι

χειραγωγούμενοι, παρεισδύσητε εἰς τὰ ἄδυτα καὶ τ' ἀπρόσιτα τοῦ μεγάρου. »

« Κεφ. ιβ'. ἄρθρ. 4. Ὅσα περὶ χηρῶν παρηγγέλθησαν, ταὐτὰ περὶ ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν, ταὐτὰ δὲ καὶ περὶ ἰδιωτῶν, πλουσίων μὲν καὶ ἐγγάμων, ἀλλ' ἀτέκνων, ὧν τὴν κληρονομίαν δύναται ἡ Ἑταιρεία νὰ ἰδιοποιηθῇ, ἐὰν ἐκπληρωθῶσι φρονίμως αἱ ἀνωτέρω διατάξεις.... a quibus Societas ex asse haereditatem acquiret, si prudenter hae praxes executioni mandentur. »

« Κεφ. ιζ'. ἄρθρ. 5. Ἐπωφελὴς ἡμῖν καθίσταται ἡ μεταξὺ ἀρχόντων καὶ μεγιστάνων διχόνοια. Ἔχετε πρόχειρον ἀείποτε πέτραν τινὰ σκανδάλου. Ἑωσοῦ μὲν οὗτοι διατελέσωσι μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἡμεῖς θέλομεν γονιμοποιήσει τὴν ἔριδα ἐπ' ἀγαθῷ ἡμετέρῳ· μόλις δὲ δείξωσι διάθεσίν τινα πρὸς τὴν συμφιλίωσιν, ἡμεῖς, προλαμβάνοντες, θέλομεν θηρεύσει τὴν τιμὴν συμβιβαστῶν. »

Εἰς τὸ τέλος τοῦ τετραδίου ἀπομένουσι τέσσαρες σελίδες τῆς μεμβράνης ἄγραφοι. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τούτων ὁ Δὸν Πλάτσιδος εἶχεν ἰδιοχείρως προσαρτήσει τὴν ἑπομένην περίπτωσιν συνειδήσεως (casum conscientiae):

« Εἰς τινάς ποτε περιπτώσεις ἐπιτρέπεται πρὸς ἱερομόναχον ν' ἀποθέσῃ τὸ ῥάσον, χωρὶς νὰ περιπέσῃ εἰς ἀφορισμόν; — (Κείμενον) Si habitum dimittat, ut furetur occulte, vel fornicetur. »

Τοιαῦται φράρων λύσεις εἶνε ἀνεπίδεκτοι ἐξελληνίσεως.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θὰ παρερχόμεθα ἐν σιγῇ καὶ διάφορα ἄλλα χαρακτηρίσματα τοῦ ἰησουΐτου. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀβεβαιότητι ἐὰν ἡ μνήμη του θὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ σκηνῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ παρασιωπήσωμεν τὸ μέσον, δι' οὗ ἐπορίζετο τὴν μεγίστην ἴσως ὠφέλειαν εἰς τὴν πολιτείαν του.

Ὁ τυχοδιώκτης ἐκαπηλεύθη πάντοτε τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ἀμάθειαν. Οὗ ἀναλφάβητος, ἐκεῖ καὶ ἀγύρτης. Κατὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ μακρὰν αὐτοῦ διατριβὴν μαθητεύσας ὁ Δὸν Πλάτσιδος

παρὰ τῷ περιβοήτῳ Ἱερωνύμῳ Καρδάνῳ, ἐδιδάχθη τὴν δικαστικὴν ἀστρολογίαν, τὴν χειρομαντείαν, καί τινας τῶν ἄλλων ἀποκρύφων ἐπιστημῶν. Προεπιγνοὺς ἀπ' ἀρχῆς τὴν ὠφέλειαν, ἣν εἰς τὸ ἰησουϊτικὸν στάδιον ἤθελεν ἀρυσθῆ ἐκ τῆς ἀσκήσεως τοιούτου ἐπιτηδεύματος, ἐνέκυψεν ἐν ταῖς μελέταις ἐκείναις μὲ προθυμίαν οὕτως ἀνένδοτον, ὥστε μετὰ πενταετίαν ὑπερέβη οὐ μόνον τοὺς συσχολαστάς, ἀλλά γε καὶ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον. Ὁ Πλάτσιδος διεξῆλθε τὴν Τετράβιβλον τοῦ Πτολεμαίου, ἀντέγραψε τὸν Τριμέγιστον Ἑρμῆν, τὸν Πρόκλον, τὸν Πορφύριον, καὶ ἐσχολίασε τὸν Ἄργολον. Ἡ πρακτικὴ βυσσοδόμησις τῆς οὐρανίου μηχανῆς ἀπεκάλυψεν αὐτῷ μυστήρια, ἀπρόσιτα καὶ αὐτοῖς τοῖς Χαλδαίοις. Ὁ μάντις ὑπερηφανεύθη ἐπὶ τῇ σοφίᾳ του. Συνθέσας ἀστρολάβια καὶ ὡροσκοπεῖα κενά, τὰ μὲν διὰ τοὺς ἄνδρας, τὰ δὲ διὰ τὰς ἐγκύους γυναῖκας, τὰ δὲ διὰ τὰς παρθένους, ἄλλα δὲ γενικώτερα διὰ τὰς πόλεις καὶ τοὺς λαούς, προεμάντευσεν εἰς τὰ κινήματα τῶν ὑπεργείων σωμάτων τὰς τύχας ἀτόμων καὶ ἐθνῶν, τὰ ἄδηλα τῆς Εἱμαρμένης, τὰς περιπετείας τῆς μελλούσης ζωῆς. Εἰς τοῦτο δὲ μὴ ἀρκεσθείς, συνέλαβε τὴν ἀσεβεστάτην ἰδέαν νὰ κατασκευάσῃ ὡροσκοπεῖον καὶ δι' αὐτὸν ἔτι τὸν Σωτῆρα Χριστόν. Διὰ τοιούτου ἐργαλείου ὁ ἱερομόναχος ὑπεμαντεύετο τί καὶ τί ὁ Υἱός — ὁπόταν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἤθελε καθίσει ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς — ἐπεφυλάττετο νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ μὲν καὶ περὶ τοῦ δέ, πρὸς τίνα ἄγγελον, ἢ πρὸς τίνα διάβολον ὀνομαστὶ ἔμελλε νὰ παραπέμψῃ τὴν ψυχὴν ἑκάστου. Ἡ φήμη διεσάλπισε ταχέως τὴν ἀστρολογικὴν ἀνακάλυψιν. Ὁ ἐφευρετὴς ἐθαυμαστώθη, ταῖς δὲ πρεσβείαις τοῦ ἐν ὁσίοις καρδινάλεως Συλβίου, ὁ Δὸν Πλάτσιδος προεβιβάσθη εἰς τὸν ἀνώτερον τοῦ Provinciale βαθμόν.

Πρὸς πάντα ἄλλον φένακα ἡ συμμαχία τοῦ ράσου καὶ τοῦ ὡροσκοπείου ἤθελεν ἐπαρκέσει. Τῷ ὄντι, μὲ τοιαῦτα ἐπινοήματα ὁ Πλάτσιδος ἐποίει ἐπὶ τῶν προβάτων τῆς ποίμνης του σημεῖα καὶ τέρατα. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς τότε ἐπικρατούσης ἀβελτερίας ὅρους ἡ τόλμη τοῦ ἀγύρτου δὲν ἀνεγνώριζεν. Ἀπὸ τὴν μαντικὴν τῶν ἀστέρων κατέβη εἰς τὴν τῆς χειρός. Ἡ σοφία τῆς παλάμης τῷ ἠνέῳξε στάδιον εὐρύτερον. Καί, μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἠπατήθη. Οὐδὲν ἴσως ὑπερεκορύφωσεν αὐτὸν ἐν τῇ κοινῇ ὑπολήψει μᾶλλον τῆς χειρομαντείας, τὴν ὁποίαν, ἄλλως, μετήρχετο μὲ φιλαρέσκειαν καὶ χαριτογλωττίαν μαγευτικάς. Ὦ, ἡ χειρομαντεία ἐξῆπτεν, ἡ χειρομαντεία ἐπυρπόλει τὰς φρένας

καὶ κοινωνούς. Ἴσως δὲ χαρισθεῖσα εἰς τὴν σοφίαν τοῦ ἀντιπροέδρου της, ἔπαυσεν ἔκτοτε καὶ ἡ Ἐξέτασις νὰ κλητεύῃ παρ' ἑαυτῇ μαγίσσας, ἀγυρτρίας καὶ στρήγλας....

Ἀλλ' οἱ ἐγκάτοικοι τοῦ παλατίου μᾶς περισπῶσιν ὑπὲρ τὸ δέον. Καιρὸς νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ πράγματα. Ἄλλως, ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἐπισήμου ὑποδοχῆς. Εὐγενεῖς ἐκ Χανίων, καὶ Ῥιθύμνης, καὶ Σιτείας, ὑπάλληλοι ἐν τελείᾳ στολῇ, ἀξιωματικοὶ ἐκ Σούδης, Κισάμου καὶ Μιραβέλλου, πλοίαρχοί τε καὶ ὑποναύαρχοι ναυτικοῦ, ταγματάρχαι, δικασταὶ καὶ ῥαίκτορες, καὶ ἱερατεῖον, καὶ Ἑβραῖοι μετὰ ῥαββῆ, ἅπαντες μιᾷ τῇ προθέσει πρὸς τὰ μέγαρα συναπευθύνονται. Ἤδη οἱ κομισταὶ τῶν ἀρχοντικῶν φορείων συνωθοῦνται, ἀλλήλοις περὶ προελεύσεως ἁμιλλώμενοι. Οἱ ἵπποι τῶν σωματοφυλάκων, φρυάττοντες καὶ τετραποδίζοντες, ἀνεγείρουσι στρόμβους κονιορτοῦ. Ἐνῷ δὲ σάλπιγγες κλάζουσιν ἐντεῦθεν, καὶ τύμπανα κροταλίζουσιν ἐκεῖθεν, καὶ ναῶν κώδωνες κατακωφοῦσι πανταχόθεν τὴν ἀκοήν, αἱ καννονοστοιχίαι τῆς Βηθλεὲμ καὶ τοῦ Μαρτινέγγου διαγγέλλουσι καὶ Αἰγαίου πέραν, ὅτι ἐπίκειται τοῦ ἀντιβασιλέως ὁ περιπόθητος ἐμφανισμός.

ὑπερέβη, φρονοῦμεν, τὴν Μαγναύραν. Παρὰ τοῖς Βενετοῖς, ἡ ἐθιμοταξία εἶχεν ἀποβῇ ἐπιστήμη τις, δεομένη καὶ μακρᾶς μελέτης καὶ τριβῆς, ἐπιστήμη, τὴν ὁποίαν ὅλοι μὲν οἱ πατρίκιοι ἐδιδάσκοντο, ὀλίγοι ὅμως κατέπεπτον πρὸ γήρατος. Θέμεθλον καὶ κρηπὶς τοῦ πολιτεύματος καταστᾶσα, ἡ ἐθιμοταξία διεμερίσθη εἰς διαφόρους κλάδας καὶ βαθμούς· ἐθιμοταξία αὐλική, ἱερατική, στρατιωτική, δικαστική, ἰδιωτική, ἀγοραία, καὶ τὰ λοιπά· πέδαι αὗται ἑτερομήχανοι, περιπλέξασαι μὲν τὰ σκέλη παντὸς ἑκάστου μέλους τῆς κοινωνίας, κύριον δὲ λαβοῦσαι σκοπὸν τὸ προσηλῶσαι ἀμετακινήτως ἕκαστον μέλος εἰς ἣν ἤδη κατεῖχεν ἔκπαλαι θέσιν, εἰς ἣν ἐνήργει λειτουργίαν. Τίς ὁ συνετός, ὁ ἐγκρίνων τὴν ὑπέρμετρον εἰς τὰς μεταβολὰς ῥοπήν; Ἐπὶ πολιτειακῶν, ἡ μετάθεσις γίνεται πολλάκις οἰκτρὰ μετάδεσις. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπερβολικὴ στασιμότης δὲν εἶνε πάλιν ὀλεθρία; Πρὸς συντήρησιν τῆς κεφαλῆς, ἡ ἐθιμοταξία ἀπελίθου πάντα τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Καθὼς εἰς ἕκαστον εἶδος, εἰ μὴ καὶ εἰς ἕκαστον ἄτομον, νόμος φύσεως ἀμετάτρεπτος ὁρίζει καὶ δέρας, καὶ τρίχα, καὶ λεπίδα, καὶ πτερόν, καὶ φολίδα, καὶ χροίαν, οὕτω καὶ εἰς ἑκάστην τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἐπέβαλεν ὁ κανὼν τῆς ἱεραρχίας ἰδιάζοντα καὶ ἀμετάτρεπτα τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, τὸ ὕφασμα, τὰ γνωρίσματα τῆς ἐνδυμασίας. Ὁ βάναυσος δὲν ἠδύνατο νὰ προσποιηθῇ τὸν εὐγενῆ, οὐδ' ὁ πένης τὸν πλούσιον, οὐδ' ἡ φαυλόβιος τὴν κόμησσαν· ἡ τάξις καὶ τὸ ἐπιτήδευμα παντὸς ἑκάστου ἀνεγινώσκοντο ἐκ τοῦ προχείρου εἰς τὸν ὑποχρεωτικὸν ἱματισμόν, ὅστις ταυτοχρόνως ἐρρύθμιζε καὶ τὴν βαθμολόγησιν τῆς σχετικῆς προσαγορεύσεως. Τὰς διακρίσεις ταύτας, οὐκ ἀνομοίας πρὸς τὰ ἐθιματικὰ χαρακτηρίσματα τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων, εἰσήγαγεν ἡ Βενετία εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας της ἀπ' ἀρχῆς. Ἐν Κρήτῃ θὰ διέκρινες τὸν μὲν γνήσιον εὐπατρίδην βενετὸν ἀπὸ τὴν φοινικῆν στολήν, καὶ ἀπὸ τὸ ξίφος, ἐξαιρετικὸν εὐγενείας γνώρισμα, τὸν δὲ εὐπατρίδην Κρῆτα ἀπὸ τὸν μέλανα καὶ πολύπτυχον ἐπενδύτην. Ἄλλο τὸ φόρεμα τοῦ δικηγόρου, τοῦ συμβαιολογράφου, τοῦ δικαστοῦ, ἄλλα δὲ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ χρώματα τῶν ἀνωτέρων θεραπόντων τῆς πολιτείας, καὶ ἄλλα πάλιν τὰ τῶν βαναύσων. Τὸ μὲν φαιὸν πρὸς τὸν μυλωθρὸν καὶ τὸν ἀρτοποιόν, τὸ δὲ πράσινον πρὸς τοὺς γεωργοὺς καὶ δουλοπαροίκους καὶ λαχανοπώλας, τὸ δὲ βαθὺ κυανοῦν πρὸς τοὺς μαγείρους, τοὺς κτηνοτρόφους, τοὺς κρεωπώλας, τὸ δὲ μέλαν (χωρὶς ξίφους καὶ περιλαιμίου) πρὸς τὸν βυρσοδέψην καὶ τὸν ὑποδηματοποιόν. Χάριν

τῆς ποικιλίας ταύτης, ὁ δημόσιος λειτουργός, ὁ εὐγενής, ὁ ἱερεύς, ὁ στρατιωτικός, ὁ ἀγρότης, ὁ ἔμπορος, ὁ χειρόβιος, ὁ κατεργάρης συναπήρτιζον, ἕκαστος ἐν ἰδιαιτέρῳ σχήματι καὶ ἐν τεταγμένῃ ἀποχρώσει, τοιοῦτό τι θέαμα πολύμορφον καὶ ἑτερόρρυθμον, ὁποῖον μόλις θεάτρου ἱματοφυλάκιον, ἤ τις μεταμφιαστικὴ χορεορτὴ θὰ ἠδύναντο τὴν σήμερον νὰ μᾶς παράσχωσι.

Καὶ ὅμως, παράδοξον! Ὅπου τυραννικὴ ἐπεκράτησεν ἡ ἐθιμοταξία, ἐκεῖ ἡ πολιτεία ἐμακροημέρευσεν. Ὅρα τὴν Κίναν, τὸ Βυζάντιον, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Παπωσύνην! Πρὸς ταύτας δὲ τὰς αἰωνοβίους ἐπικρατείας σύγκρινον, ἐὰν θέλῃς, τὸ ἐφήμερον, παράβαλε τὸ καχεκτικὸν τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναλφαβητοκρατικῶν πολιτευμάτων!

Ἡ προκειμένη σκηνὴ θὰ ἐκτυλίξῃ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κοινοῦ ἕν τι δεῖγμα πιστὸν καὶ ἀκριβὲς τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπικρατούσης τότε βενετικῆς ἐθιμοταξίας.

Εἰσέβημεν ἤδη ἐντὸς τῆς χρυσῆς αἰθούσης τῶν μεγάρων. Ἡ τρίτη μετὰ μεσημβρίαν ἐσήμανεν. Ὁ νησίαρχος δέχεται ἐπὶ τοῦ θρόνου του πρὸ μιᾶς ὥρας. Ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων ἔχει ὡς ἀκολούθους (caudatarj) δύο ἄνηβα καὶ εὔμορφα ἀρχοντόπουλα ἐν πολυτελεῖ στολῇ, διαγωνισθέντα πρὸς ἄλλα ὁμήλικα, καὶ κτήσαντα τὸ ἐπίζηλον προνόμιον τοῦ ἀνασύραι τὴν οὐρὰν τοῦ δουκικοῦ μανδύου κατὰ τὴν πορείαν. Εἷς ἁρματωλὸς κωφάλαλος, ἐξ Ἀλβανίας, Σπαθάριος μὲν τὸ ἀξίωμα, μαχαίραις δέ, καὶ πιστολίοις, καὶ ὑαταγανίοις πεφρικώς, παραμένει τῷ Ὑψηλοτάτῳ ἄφωνος, καθάπερ ἰχθύς, δύο δὲ τῶν ἀνωτέρων ὑπασπιστῶν, ἀμφότεροι συνταγματάρχαι, φρουροῦσιν ἐκ περισσοῦ τὴν εἴσοδον καὶ τὴν ἔξοδον τῆς αἰθούσης. Ὄπισθεν αὐλαίας μεταξωτῆς, καὶ εἰς πέντε μόλις ποδῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἵσταται γραφεῖον εὐμετακόμιστον, ἐφ' οὗ κεῖται ἠνεῳγμένον μέγα τι κατάστιχον. Εἶνε τὸ ἄδυτον τοῦ Μυστικοῦ. Ἐνταῦθα, ἀθέατος τοῖς εἰσερχομένοις καὶ τοῖς ἐξερχομένοις, ἑδρεύει ὁ ἄγνωστος τῆς Μελαίνης Βίβλου θεός, ὁ ἄλλως τε γνωστὸς ἡμῖν ἤδη Σὲρ Ἰωναθάν. Οὗτος σήμερον ἐστὶν ὁ διατάσσων καὶ ὑπομνηματογραφῶν τὰ τῆς τελετῆς. Οὗτος ὁ διὰ κρούσματος κωδωνίου, ἠχοῦντος εἰς τὴν αἴθουσαν della Signoria, προσφωνῶν καὶ ἀποπέμπων τοὺς χαντσῆδας τῆς ἀκαθίστου προσκυνήσεως

κατὰ λόγον βαθμοῦ, τάξεως, προσωπικῆς ἐμβριθείας. Οὗτος ὡσαύτως ὁ στενογραφῶν τὰς προσαγορεύσεις, ὁ διορίζων τὴν διάρκειαν τῆς ὑποδοχῆς. Ἐφ' ὅσον ὁ ἀντιβασιλεὺς ἔχει παρ' ἑαυτῷ τοιοῦτον βοηθόν, κύριος εἶνε, ἐὰν νυστάζῃ, καὶ ἀκινδύνως ν' ἀποκοιμηθῇ. Τὴν παρουσίαν τοῦ φοβεροῦ Σὲρ Μέμου οὐδεὶς τῶν προσκυνητῶν ἐπαισθάνεται· καὶ ὅμως, ἐκ τοῦ κρυπτῆρός του, ὁ ἑκατόμματος ἀρχιαστυνόμος θεωρεῖ, ἀκούει, διασταθμεῖται τά τε σημαντικώτερα καὶ τὰ ἀσήμαντα τῆς τελετῆς.

Ὁ ὄχλος τῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν ἐπλήρωσεν ἤδη τὸ καθῆκον τῆς ὑποκλίσεως. Διέβησαν ἤδη οἱ ναύαρχοι καὶ οἱ στρατηγοί· προσήνεγκεν ἤδη τὰ εἰκότα τὸ ἱερατεῖον τῆς πρωτευούσης· οἱ εὐπατρίδαι τοῦ Χάνδακος ἀνέκραξαν καὶ αὐτοὶ ἐκ διαδοχῆς τὰ συνήθη πολυχρονήματα.

Ἐναπολείπονται μόνον οἱ τῶν ἑτέρων πόλεων καὶ φρουρίων προσκυνηταί.

Ὡς εἴρηται, ὁ αὐλάρχης καλεῖται Παυσανίας Ἀβογάδρος, κόμης τῆς Μόττας· εἶνε γόνος διασήμου οἴκου βενετικοῦ, καὶ μυωπάζει ὁπωσοῦν. Ἀλλ' εἰς τὰς αὐλάς, ὅπου, πλὴν ἑνός, ὅλοι βλέπουσιν ὑπερβαλλόντως, ἡ μυωπία προσδίδει ἐξαιρετικήν τινα χάριτα καὶ ἀξιοπρέπειαν. Στολὴν χρυσοΰφαντον περιβεβλημένος, φέρων ἔνθεν μὲν τοῦ στήθους τὰ σύμβολα τῆς ὑπηρεσίας του ἐν εἴδει χιαζομένων κλειδῶν, ἔνθεν δὲ ὁρμαθιὰν παρασήμων, ἐν οἷς ὅμως παρατηρεῖται ἡ ἀπουσία τοῦ βενετικοῦ, ὁ ὑπέροφρυς οἰκόσιτος τῶν μεγάρων τηρεῖ τὸ οὖς τεταμένον πρὸς τὰ σημεῖα τοῦ Μυστικοῦ, ἐντριβὴς δὲ εἰς τὴν λεπτομέρειαν τῶν τελετῶν, προσφωνεῖ ἀλληλοδιαδόχως τοὺς ἐν τῇ προαιθούσῃ παραμένοντας. Κατὰ μίμησιν τῆς ᾠδῆς τῶν ἀλεκτρυόνων δύο ὑποτελετάρχαι, ἐπαναλαμβάνουσιν ἀμοιβαδὸν τὴν ὀνοματοκλησίαν τοῦ προϊσταμένου.

— Ὁ βασιλικὸς καὶ εὐγενέστατος ἄρχων κῦρ Μιχαὴλ ὁ Μελισσηνὸς ἀπὸ Ῥέθιμον! φωνάζει ὁ αὐλάρχης συνεχίζων τὸν κατάλογον.

Ὁ προσκυνητὴς διέρχεται τὴν ἄπλετον θύραν τεταραγμένος, ἔκπληκτος, ὑπότρομος τὰ γόνατα. Ὡς φαίνεται, τὸν ἐξεπτόησαν

ἡ ἐγγύτης τῆς ἐπιχωρίου θεότητος, ἡ λαμπρότης τοῦ διακόσμου, ἡ δαψίλεια τῶν φώτων καὶ τῶν κατόπτρων, τὰ ἄνθη, αἱ στολαί. Ἔκπληξις σωτηριώδης, ὑποβαστάζουσα τὸ γόητρον τῆς ἡγεμονίας, καθιστῶσα, ὡς πρέπει, σεβαστοὺς καὶ αὐτοὺς τοὺς λοπαδαρπαγίδας τῶν βασιλίσκων! — Πλησιάσας εἰς τὸν θρόνον, ὁ χαντσῆς ποιεῖ τρεῖς μετανοίας (riverenze), μετὰ δὲ βραχείαν ἀνάπαυλαν, συμπληροῖ τὰ τεταγμένα μὲ προσκύνημα τέταρτον καὶ ὑποκλινέστερον.

Ἡ βενετικὴ ἐθιμοταξία ἄρχεται ἀπ' ἄκρων ὀνύχων.

Ὁ Ὑψηλότατος, ἀναλογῶν τὸ μέτρον τῆς προσενεχθησομένης χειρὸς πρὸς τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αἰδέσιμον τοῦ ὑποκλινομένου, προτείνει χάριν ἀντιτιμήσεως εἰς τὸ χειροφίλημα νῦν μὲν τὸν δείκτην μόνον, νῦν δὲ τὸν δείκτην μετὰ τοῦ μέσου δακτύλου, ἄλλοτε δὲ καὶ τὸν παράμεσον. Πλὴν τοῦ ἀρχιγραμματέως, τοῦ αὐλάρχου, τῶν τριῶν ἀνωτέρων Προβεδούρων, καὶ τοῦ Καλλέργου, οὐδείς τις ἄλλος οὐδέποτε κατηξιώθη ὁλομελοῦς τῆς πεντάδος. — Ὁ ἐκ Ῥιθύμνης παρουσιαζόμενος ἄρχων ἀσπάζεται ὅσους δακτύλους κρίνει ὁ πολιτάρχης εὔλογον νὰ τῷ χαρίσῃ· ἔπειτα δὲ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης κύπτων ἐκ δευτέρου ἅπαξ, ἢ δίς, ἢ τρὶς τὴν κεφαλήν, ἀναλόγως πρὸς ἣν ἀνήκει τάξιν,

— Ὑψηλότατε καὶ κραταιότατε αὐθέντα! λέγει ἔμφοβος, ὡσεὶ κακοῦργος δικαιολογούμενος πρὸς ἀνακριτήν. Δέξασθε εὐμενῶς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ δούλου σας!

— Γνωστὴ ὑμῖν ἡ τιμιότης σου. Ἔχεις, κύριε, τὴν εὔνοιάν μας! ἀπαντᾷ ὁ ἀντιβασιλεὺς βεβαρυμένος καὶ μὲ συντομίαν αὐτοματικήν.

Τὸ κωδώνιον ἠχεῖ ἐκ νέου, ἑτέρου δὲ ὀνόματος προσφωνουμένου, ὁ Μελισσηνὸς ἀπέρχεται ὀπισθοδρομῶν ἅμα καὶ προσκυνῶν.

— Τίς ὁ Ῥιθύμνιος οὗτος; ἐρωτᾷ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δούξ, στρεφόμενος πρὸς τὴν αὐλαίαν.

Ἦχος φυλλοστροφήματος ἀκούεται ὄπισθεν τοῦ παραπετά-

σματος. Μετά τινα δευτερόλεπτα, — Μελισσηνός..... Μιχαήλ, ἀποκρίνεται ἡ Πυθία βραγχωδῶς. Δικαστὴς εἰς Μυλοπόταμον, παυθεὶς ἕνεκεν ἁρπαγμῶν. Εἰς ἑκάστην δίκην ὑπεξῄρει 100 0/0, ἀντὶ τῶν ἀνεκτῶν 30, ἐξήρχετο δ' ἔφιππος εἰς περίπατον, ἀγγαρεύων καθ' ἑκάστην τὸ φορτηγὸν τοῦ μὲν καὶ τοῦ δέ. Ἔκτοτε συνεταιρισθεὶς Ἰουδαῖον, μετῆλθε τὴν τοκογλυφίαν. Χρεωκοπήσας κατὰ τὴν παρελθοῦσαν πρωτοχρονίαν, ἐπιδιώκει πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἐκμίσθωσιν τῶν ἁλατοποιείων τοῦ Μιραβέλλου, ἀνθ' ἧς πωλεῖ πρὸς τὴν Ὑψηλότητά σου πίστιν, σέβας και ἀφοσίωσιν.

— Ὁ εὐγενέστατος δοτὼρ Λίβιος Μελιβῶος ἐκ Χανίων! ὁ αὐλάρχης ἀναφωνεῖ.

— Ὑψηλότατε πρίντσηπα τῆς σερενίσσιμας ρεπούμπλικας! λέγει οὗτος μετὰ τὸν εἰκότα μονοδάκτυλον ἀσπασμόν. Ἡ σήμερον ἡμέρα ρικιαμάρει εἰς τὴν ἐνθύμησι τὴν ἀπιστίαν τοῦ προγόνου μου ἐναντίον τῆς γλοριοζίσσιμας σινιορίας τῶν Βενετσιάνων. Ἐγὼ καὶ ἡ φαμήλια μου κερὶ δὲν ἐκαύσαμεν ποτὲ διὰ τὴν ψυχήν του. Σουπλικάρω, ὅμως, αὐγὴν καὶ βράδυ τὸν Παντοδύναμον, ὅτι νὰ κόβῃ ἡμέρας εἰς τὰ παιδιά μου, καὶ νὰ τὰς χαρίζῃ χρόνους εἰς τὴν Ἀλτέτσα σου, διὰ νὰ γραδίρῃς, γέρωντας ἀκόμη ὅσον ὁ Μαθουσάλας, τὴν κονσεκουτίβα βεβαίωσι τῆς ἀφοσιώσεως τῶν ἀπογόνων μου!

— Καὶ οὗτος; ἐρωτᾷ πάλιν ὁ ἀντιβασιλεύς, μόλις στρέψαντος τὰ νῶτα τοῦ δευτέρου ἀφοσιωμένου.

— Εὐπατρίδης βενετός, σπαταλήσας τὰ τιμάρια, καὶ πωλήσας εἰς δημοπρασίαν τὰ ὕστερα τῆς ἀργυροσκευῆς του λείψανα. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ πλαστογραφίᾳ, ἀπέτισε τὴν τιμωρίαν μὲ δίμηνον εἱρκτήν. Μετέρχεται πρὸς τὸ παρὸν τὴν δικηγορίαν, ἀλλ' ἕνεκα στρεψοδικοπανουργίας κέκτηται ἓν Υ (ὕποπτος).

— Τί δὲ ζητεῖ;

— Τὴν θέσιν Καστελλάνου ἐν Μελέχᾳ, ἀποδίδουσαν ἐννέα ἢ δέκα δουκάτα κατὰ μῆνα.

— Καὶ διὰ μηνιαῖον τοιοῦτο ἀνασκάπτει τὰ κόκκαλα τοῦ προ-

γόνου του! Πρόσθες αὐτῷ ἓν ἕτερον Υ! διατάσσει ἀτάραχος ὁ Δούξ.

— Ὁ πανσοφολογιώτατος Σὲρ Ἀμβρόσιος Πολυχαιρέτης ὁ ἐξ Ἀρχολέων!

— Παγκράτιστε Κρήτης ἁρμοστά, σκηπτροῦχε, διάδοχε, ὁμόθρονε τοῦ νεφεληγερέτου πατρὸς θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν! ἐκφωνεῖ οὗτος, διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ἁρπάζων ἐξ ἐφόδου καὶ ἀκεραίαν τὴν ἄδωρον πεντάδα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς προτείνων βίβλον, πολυτελῶς δεδεμένην, καί, ἀντὶ οἰκοσήμου, ἐπιδεικνύουσαν ἐντετυπωμένον χρυσοκάνθαρον.... Δράττομαι τῆς σήμερον εὐκαιρίας, ὅπως ἀξιωθῶ νὰ καταθέσω προποδὼν Ὑμῶν τὸ εὐτελὲς τοῦτο προϊὸν τῶν ἱδρώτων μου. Δέξασθε αὐτὸ φιλοφρόνως, Μαικήνα τῆς παιδείας, ὑπέρμαχε ἐλευθερίας, ἄγγελε φύλαξ τοῦ χριστιανισμοῦ!

— Πῶς ἐπιγράφεται; ἐρωτᾷ ὁ Δούξ, πνιγόμενος ἀπὸ ἀηδίαν, ἢ ἀπὸ καύσωνα, καὶ ἐκπορπῶν τὸν μανδύαν εἰς ζήτησιν ἀναπνοῆς.

— Ἡ Κοσμοδέσποινα Βενετία, ἐχθρῶν τε καὶ ἐφαμίλλων νικήτρια, ὑπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ἐπιγραφὴν Τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι.

— Πραγματεύεταί τι περὶ Βενετίας ἄγνωστον Ὑμῖν;

— Καὶ ἀμφιβάλλετε; Ὑψηλότατε! Εἰμή τι πλέον, διηγεῖται τὴν ἄπειρον καὶ ὑπερειλικρινῆ εὐλάβειαν, μεθ' ἧς καὶ νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ Ἀμβρόσιος Πολυχαιρέτης διατελέσει ὁ εὐπειθέστατος καὶ ἀφοσιωμενώτερος τῶν δούλων σας.

Ταῦτα λέγων, ἀποθέτει τὸ τεῦχος εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα τοῦ θρόνου, εἶτα δέ, προσάπτων τὸ μέτωπον εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἐκθύμως εὐφημῶν τὸν ἅγιον Μάρκον, ἀπέρχεται.

— Δὲν μᾶς φαίνεται καινοφανὲς τὸ πρόσωπον τοῦτο, λέγει ὁ Δοὺξ πρὸς τὸν ἀθέατον. Βαρύνεσαι, Σὲρ Μέμε, νὰ μᾶς ἀναγνώσῃς τὸν ἔλεγχόν του;

— « Πεπαιδευμένος, ρήτωρ, συγγραφεύς. Ἡ πατρίς του Ubi bene. Ἡ ἀληθινὴ πατρωνυμία του Κάνταρος, ὅθεν καὶ τὸ ἔμβλημα τοῦ χρυσοκανθάρου. Φέρει τὴν κουφοδοξίαν εἰς τὸν ἐγκέφαλον, τὴν φιλοχρηματίαν εἰς τὴν καρδίαν, τὴν λύσσαν τῆς ἀρχολιπαρίας παντοῦ τοῦ σώματος. Κόνσολος τῆς Βενετίας εἰς Γενούην, κόνσολος τῆς Γενούης εἰς Βενετίαν, καὶ Καπιτσήμπασης εἰς Κωνσταντινούπολιν. Σκύλος ἀδέσποτος καὶ πειναλέος, περιερχόμενος ὅλας ἐναλλὰξ τὰς ἀγοράς, ὀσφραινόμενος τὰ κρεωπολεῖα, σείων πρὸς τὸν τυχόντα ὦτα καὶ οὐράν. »

— Ὁ γενναίοτατος συνταγματάρχης κῦρ Μανώλης Μόρμωρης!

— Πάνσεπτε αὐθέντα! προσφωνεῖ οὗτος ἐκ περιτροπῆς. Ἡμεῖς οἱ ἄρχοντες ἔχομεν ἐκ κληρονομίας τὴν κακὴν ἕξιν νὰ πωλοῦμεν ὑπηρεσίας καὶ ἀφοσίωσιν, ἐν καιρῷ δυσετηρίας πρὸ πάντων. Τί ἄλλο, παρὰ λεξίδια μηδενὸς ἄξια, ἐκένωσαν ἕως τώρα πρὸς τὴν Ὑψηλότητά σου ὅσοι τῶν ἀρχόντων μοῦ προηγήθησαν; Χαμερπείας τόσον καταπτύστους τὸ φιλότιμον γένος τῶν Μορμώρων ἀποστυγοῦν, βαίνει θαῤῥαλέον εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς πράξεως. Διατάξατε, ὑψηλότατε, παρακαλῶ, προστάξατέ μοι νὰ κρημνισθῶ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ παράθυρον! Μίαν λέξιν, μίαν συλλαβήν, ἓν μόνον νεῦμά σας ὁ ἀφοσιωμενώτατος Μανώλης περιμένει, ἵνα ἐν τῷ ἅμα ἐκσφενδονισθῇ πρηνής....

— Ὄχι, κῦρ Μανώλη, ζῆσε, ζῆσε διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ! Ποῦ θὰ εὕρισκε πλέον τὸν ὅμοιόν σου ὁ Γαληνότατος; Ἔπειτα δά, ἂν ἐκρημνίζεσο ἀπὸ τὸ παράθυρον.... στρέψε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν καθρέπτην... δὲν θὰ ἦτο καὶ κρίμα ν' ἀφανισθῇ αὐτὴ ἡ ὡραία στολή; λέγει ὁ Δοὺξ, ἀπελευθερῶν ἓν ἀπὸ τὰ ξηρογαργαρίσματα τοῦ καγχάσματός του. Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ γενναιοτάτου, στρεφόμενος πάλιν πρὸς τὴν αὐλαίαν,

— In fede mia, ὑπολαμβάνει μὲ τὴν ὑπόῤῥινον φωνὴν τῆς χλεύης του, ἄξιον ἐρεύνης εἶνε, ἐὰν τὸ ἡμέτερον βασίλειον παράγῃ πλείονας τὰς ἀφοσιώσεις, ἢ τὰ ξυλοκέρατα. Ἔχει Μέμε, καὶ οὗτος, ἀνοικτὸν λογαριασμόν;

— Corbezzoli! Τρία ὅλα Υ. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἀνταρσίαν τοῦ Λασσιθίου ἐχρημάτισε διπλοῦς ἡμῶν καὶ τῶν ἀποστατῶν

κατάσκοπος. Φθείρας τὸν ὑπάλληλόν μου Τρὼν, ὑπεξῆρεν ἔγγραφα σπουδαῖα ἐκ τῆς καγκελλαρίας σας, τώρα δὲ πάλιν πραξικοπεῖ μὲ τοὺς ῥιζάρχας τοῦ Σελίνου καὶ τῶν Σφακίων... Altezza, brutto seme!

— Ὁ ἐγκυκλοπαιδικὸς ἀσκληπιάδης κῦρ Λουρέντσος Κιόζας ἐκ Ῥιθύμνης!

— Ὑψηλότατε! λέγει οὗτος, ἀφοῦ πρῶτον, εἰς δεῖγμα τρυφερότητος διαφερούσης, ἐχλίανε καλὰ τὰ δύο δάκτυλα τοῦ ἀντιβασιλέως μὲ τὴν πνοήν. Ἡ ἐμπιστοσύνη μου σᾶς ἐφανερώθη, ἀφότου ἠξιώθην νὰ συνυπηρετήσω εἰς τὸ δουκικὸν συμβούλιον ὡς ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης. Πεποιθὼς εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ ἀξιολάτρευτον συμπάθειάν σας, τολμῶ, πρίγκηψ, νὰ σᾶς ὑποβάλω μίαν μου συμβουλήν. Ἄιδεται, ὅτι πανοῦργοι τινὲς, διαιτώμενοι ἐντὸς αὐτῶν σας τούτων τῶν μεγάρων, παρακελεύουσι τοὺς ἀγρότας εἰς ἀποστασίαν, ὅπως ὠφεληθῶσι καὶ ἀπὸ τὴν κακοκαιρίαν, ὅσον ὠφελοῦνται καὶ ἀπὸ τὸν κακὸν καιρόν..... Τοῖς φρονίμοις ὀλίγα, ὑψηλότατε. Ταῦτα μόνον πρὸς τὸ παρόν. Ὅταν δὲ κρίνητε εὔθετον τὴν ὥραν ν' ἀναμορφώσητε τὰ κακῶς κείμενα δικαστικὰ, λάβετε αὖθις πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἰατροχειροῦργον Κιόζαν, τοῦ ὁποίου, ἄλλως, ἐδοκιμάσετε τὴν δυσεύρετον ἀκεραιότητα!

— Ἐκτιμῶμεν προσηκόντως τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἐμπειρίαν σου, κῦρ Λουρέντσε, εἰ καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ἀπὸ τὴν σιαγόνα τῆς Δουκίσσης ἀπέσπασές ποτε, ἀντὶ τοῦ τερηδονιζομένου μυλόδοντος, τὸν ἀβλαβέστερον καὶ χρησιμότερον ὀδόντα. Μολοντοῦτο, κατὰ πρώτην εὐκαιρίαν τὸ χαρτοφυλάκιον τῆς δικαιοσύνης ἔσται ἰδικόν σου πάλιν· ben inteso però, ὅτι, καλήτερα προσέχων ὡς ὑπουργὸς, δὲν θέλεις δόσει ἀμνηστεῖαν πρὸς τὸν λῃστὴν, ὅπως, ἀντὶ τούτου, ἀποστείλῃς εἰς θάνατον τὸν χρηστὸν πολίτην.... Πολλὰ τὰ ἔτη σου, Signor Chiosa! Καὶ εἰς ἀνώτερα σὺν θεῷ!

Ἀποστάντος δὲ τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ, ἐπανερωτᾷ τὸ μαντεῖον.

— Ἔχεις τί νεώτερον καὶ περὶ τοῦ Θερσίτου τούτου;

— Ἔξοχος ἄνθρωπος! ἀπαντᾷ τὸ μαντεῖον εἰς τόνον ὑποτύμβιον. Χθεσινὸν γράμμα τοῦ ἐν Σιτείᾳ Ῥετούρου, δι' οὗ ὁ τέως σύμβουλος οὗτος τῆς Ὑψηλότητός σου ὑπομηνύεται ὡς ἀνταποκριτὴς καὶ κλεπταπόδοχος τῆς ἐν Δραγονέρᾳ πειρατικῆς συμμορίας τῶν ἀδελφῶν Κυριάκη. Οἱ κακοῦργοι φοιτῶσιν εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Κιόζα ὑπὸ πρόσχημα ἀγρονόμων, ἐργατῶν, ὑπηρετῶν. Ἴσως δὲ, ἐπὶ τῇ καταμηνύσει ἀρχιλοχίτου τινὸς τοῦ τμήματος τῆς Σιγῆς Φ, ἐκτελεῖται τὴν στιγμὴν ταύτην ἔρευνα εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς ἐπαύλεως.

Κατὰ τὰς τελετὰς ἐκείνας ὁ Συγώνης εἶχε κτήσει τὴν ἕξιν τῆς ὑπομονῆς. Σήμερον, ὅμως, προκατειλημμένος ἀπὸ σοβαροτάτους ἄλλης φύσεως πολιτειακοὺς διαλογισμοὺς, ἐστερεῖτο τῆς συνήθους μακροθυμίας· διὸ, νῦν μὲν μετήγαγε τὸ πνεῦμα ἀλλαχοῦ τοῦ βασιλείου, ἄλλοτε δὲ ἄφινεν ἀναπάντητον τὴν πληροφορίαν τοῦ Μυστικοῦ. Ἡ καρτερία του ἐξηντλημένη ὑπὸ τῆς φορτικῆς καὶ σχοινοτενοῦς ὑποδοχῆς ἔπνεε τὰ λοίσθια, ὅτε ἀνηγγέλθη·

— Ὁ σεβάσμιος διδάσκαλος κῦρ Παχώμιος Βαρούχας ὁ Σοφιστής.

— Διδάσκαλε, λέγει, κοντὰ τὰ ῥάμματα! Ἐὰν ἡ ἀφοσίωσις ἐπλαστούργησεν εἰς τὴν γραμματικήν σου ὑπερθετικὰ, ἔτι μᾶλλον ἐπιτατικὰ τῶν ὅσα ἠκούσαμεν ἄχρι τοῦδε, μάθε, ὅτι ὁ σάκκος ἐγέμισεν ἕως τὰ χείλη, καὶ περισσότερα δὲν χωρεῖ. Ἂς ἀναβάλωμεν, λοιπὸν, τὰ δείγματα τῶν πολυσυλλάβων συγχαρητηρίων σου εἰς τὴν προσεχῆ ὑποδοχὴν, καὶ ἐν τοσούτῳ καλαῖς ἐντάμωσαις!

Τὸ χειροφίλημα — ἐφεύρημα τῆς τιμαριωτικῆς ἐξαχρειώσεως τοῦ μεσαιῶνος, οὐδόλως δὲ βυζαντινὸν, καθότι, καὶ ἀπολύτως ἔτι οἱ Ἕλληνες ὑπὸ αὐτοκράτορας κυβερνηθέντες, ἄλλην χεῖρα δὲν ἐφίλησαν, πλὴν τῆς τελούσης τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς Μετουσιώσεως — τὸ χειροφίλημα, τοῦ ὁποίου μὲ ἀηδίαν δίδομεν σύντομον τεκμήριον, προέβη στερεότυπον ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους. Κατὰ καλὴν τύχην τῆς δεξιᾶς, οἱ δάκτυλοι τῆς ὁποίας ἐπικλῶντο ὑπὸ τὸ ἄχθος τῶν ἀσπασμῶν, καθάπερ ἀκρέμονες φοίνικος πλήρεις χουρμάδων, ἤχει ἡ τετάρτη μετὰ μεσημβρίαν. Ἀγγελθέντος τότε τοῦ γεύματος, ὁ Δοὺξ ἠγέρθη, ἀφοῦ δ' ἔνιψε τὰς χεῖρας εἰς

ἀργυρᾶν λεκάνην, καὶ ἀνηλεῶς ἐξέπλυνε διὰ σάπωνος τὴν λεπιδωτὴν ἐπικόλλησιν τῆς ἀφοσιώσεως, μετεχώρησεν εἰς τὸ ἑστιατόριον, συνοδευόμενος ὑπὸ μόνου τοῦ αὐλάρχου, καὶ τὴν δίπηχυν οὐρὰν τοῦ μανδύου του παραδοὺς εἰς τὰς φροντίδας τῶν δύο νεανίσκων.

Εἰκοσιτέσσαρες ἦσαν οἱ εἰς τὸν δεῖπνον προσκεκλημένοι, τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐν Κρήτῃ φραγγογραικικῆς κοινωνίας. Μετελάμβανον τῆς τιμῆς ἐκείνης ὁ ἐν τῇ πρωτευούσῃ παρατυχὼν ἑλληνεπίσκοπος Βησσαρίων Λογοθέτης, ὁ ἐκ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα· ὁ λατινεπίσκοπος Χάνδακος, οἱ δύο Προβεδοῦροι Δαμούλας καὶ Κανάλης, ὁ ἀρχιφρούραρχος (capitano generale) Φίλιππος Βραγαδῖνος, ὁ στρατηγὸς κόμης Γαβούτιος Δὲ Κολλάλτο, ὁ Ματθαῖος Καλλέργης, ὁ Κόμης Ἀβογάδρος, ὁ Μάρκος Δολφῖνος, οἱ τρεῖς τοποτηρηταὶ Χανίων, Ῥιθύμνης καὶ Σιτείας, ὁ ὑποναύαρχος, καὶ δύο ἕτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ. Οἱ λοιποὶ ὀκτὼ ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰδιωτευόντων τιμαριούχων.

Μεταξὺ τοῦ Δουκὸς καὶ τῶν δύο πληρεξουσίων Προβεδούρων διέτρεχον ὑπόκωφοι καὶ λαθραῖαι δυσαρέσκειαι. Οἱ μὲν Προβεδοῦροι ἀνεφέροντο εἰς Βενετίαν, ἐπιδιώκοντες τὴν ἀποχειροτόνησιν τοῦ Δουκός, ὁ δὲ Δοὺξ, ἐκ μέρους του, ὑπενήργει, καὶ ἐπιτυχέστερα, πρὸς ἀποσκοράκισιν τῶν ὀχληρῶν. Ἀρκεῖ τοῦτο, ἵνα ἐξηγήσωμεν, διατί ὁ παιπάλιμος ἀντιβασιλεὺς ἐλάμβανεν ἐνδιφρίους τὸν Δαμούλαν καὶ τὸν Κανάλην. Κατὰ λόγον ἀντίθετον τῆς χημείας, ἡ πολιτικὴ συμπηγνύει τὰ στοιχεῖα τὰ ἑτερογενῆ. Εἶδες εἰς τὸν χορὸν δύο πολιτικοὺς συμπεπλεγμένους ἐκ τῶν βραχιόνων; Ἔχε βέβαιον, ὅτι ὁ μὲν εἶνε σφαγεύς, ὁ δὲ σφάγιον. Καθὼς οἱ στρατηγοὶ ὀνειροπολοῦσιν ἀνθρωποσφαγίας, διότι χωρὶς πολέμου εἰς βαθμὸν στρατάρχου δὲν προάγονται, οὕτω καὶ οἱ πολιτικοί, ὅπως διατηρηθῶσιν εἰς ἣν κατέχουσι θέσιν, ἢ ὅπως προβιβασθῶσιν εἰς θέσιν ἀνωτέραν, δέονται καὶ αὐτοὶ συνωμοσιῶν καὶ ἐπαναστάσεων. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, ὡς καὶ ὑπὸ ἐτυμολογικὴν ἔποψιν προσέτι, πόλεμος καὶ πολιτικὴ εἶνε ὁμομήτρια. Εἰς τὰς ἀλγεβραϊκὰς ἐξισώσεις τοῦ Δουκὸς ἄγνωστον x ἦτο μία τις ἐπανάστασις. Ἐὰν μὴ ὑπῆρχον ἀφορμαὶ ἀνταρσίας, ἔπρεπεν αἱ ἀφορμαὶ ν' αὐτοσχεδιασθῶσιν a qualunque costo. Δὲν ἀρκεῖ· ἐδέετο ἡ ὑποκίνησις τῆς ἀνταρσίας

ν' ἀποδοθῇ ὄχι εἰς τὸν αὐτουργόν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπειρίαν καὶ τὴν ἀβουλίαν τῶν ἐφαμίλλων. Ἰδοὺ τὸ ἀπόῤῥητον ὁρμητήριον τοῦ μεταξὺ πολιτάρχου καὶ Προβεδούρων ἀνταγωνισμοῦ. Ἐν τῇ διαμάχῃ αὐτῇ, ὁ Δοὺξ, στρατηγὸς ἀπειράκις τῶν ἐπωμιδοφόρων στρατηγῶν στρατηγικώτερος, ἔπαιζεν ἐν ἀφανείᾳ μίαν παρτίδαν, τὴν ὁποίαν ἦτο βεβαιότατος νὰ κερδίσῃ, καὶ ἣν ἐνδομύχως ἀπεκάλει τὸ ἀριστούργημα τῶν παρτίδων του. Ἐνῷ δι' ὀργάνων, προσπεφυκότων εἰς αὐτὴν τὴν τάξιν τῶν ἀντιπάλων, παρώτρυνε πλαγίως τοὺς Προβεδούρους εἰς μέτρα βίαια καὶ ἀπονενοημένα, ἀφ' ἑτέρου ἔσκαιρε προθεώμενος ἔνθεν μὲν τὸν κρημνόν, εἰς ὃν οἱ ἀνταγωνισταὶ ἐπρήνιζον, ἔνθεν δὲ τὴν ἐπανάστασιν, ἣν ἔκρινεν ἀναγκαιοτάτην εἰς τὴν λύσιν τοῦ λογαρίθμου του. Τὰ ἕνδεκα δωδεκατημόρια τῆς ἱστορικῆς ἀνθρωποσφαγίας ὀφείλουσι τὸ ἐνδόσιμον εἰς τοιαύτας τινὰς ὑποτραπεζίους παρτίδας.

Ὁ Δοὺξ ἔσπευσε νὰ κατευθύνῃ τὸ θέμα τῆς συνδιαλέξεως πρὸς τὸ ἀντικείμενον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο δῆθεν κατειλημμένος.

— Τὰ προέβλεπα αὐτά, εἶπε πρὸς τὸν Δαμούλαν. Τὰ πρῶτά σου κηρύγματα ἔμελλον βέβαια νὰ πτοήσωσι τοὺς παπατάζους μας (ἀπεκάλει οὕτως τοὺς ἄρχοντας). Τώρα, ὅμως, πληροφοροῦμαι, ὅτι τὸ ὕστερόν σου κήρυγμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως δὲν ἐνέκρινα, παρὰ μετὰ μακρὸν ἐνδοιασμόν, καταθορυβεῖ προσέτι καὶ τοὺς ἀρχοντορωμαίους τῆς ἐξοχῆς... Ὁ θεὸς νὰ μᾶς ἐκβάλῃ σώους ἀπὸ τοιαῦτα rompicolli!

— Vivaddio! ἀπεκρίθη ὁ Προβεδοῦρος μὲ στρατηγικὴν προπέτειαν. Θὰ ἦτο νόστιμον, μὰ τὴν ψυχήν μου, ἂν ὅσοι μὲν ἔχουν κτήματα, δὲν ἀπεζημίουν τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου εἰς μετρητά, ὅσοι δὲ στεροῦνται περιουσίας, δὲν ἐκωπηλάτουν εἰς τὸ κάτεργον, ἢ δὲν ὑπεδαύλιζον τοὺς κλιβάνους! Τὸ πρόβατον γεννᾶται διὰ τὸ ψαλίδι, τὸ δὲ ψαλίδι κατασκευάζεται διὰ τὸ πρόβατον. Τάχα ὁ Σὲρ Μέμος δὲν ἔλαβεν εἰς τὴν κουρευτικὴν τὸ δοκιμώτερον ἀπολυτήριον;

— Καλά· ἀλλ' ὁ φρόνιμος προνοεῖ μακρόθεν τὰς συνεπείας. Ποῖον, στρατηγέ μου, ποῖον τὸ ἐλατήριον τῆς ἐξουσίας μας; Ἡ διαίρεσις. Divide et impera. Οὐδεὶς μὲν ὁ ἀρνούμενος, ὅτι τὰ τοῦ πολέμου κατεπείγουσιν. Ἀλλ' ἆρα διὰ τοῦτο δὲν χρειάζεται περί-

σκεψις, ἵνα μὴ, διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος, διαλυθῇ τὸ γόητρον τῆς ἐνταῦθα ἐξουσίας μας; Τὰ δὲ ἐπάλληλα κηρύγματά σας πρὸς τίνα ἀποτελέσματα καταφέρονται; Ἡ πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν πόλεων καὶ ἐξοχῆς, συγκύρημα λίαν ἐπικίνδυνον, ἢ πρὸς τὴν μονομερῆ ἐξανάστασιν τῶν δουλοπαροίκων. Πείσθητι, Δαμούλα! Οὐδὲν ἀκαιρότερον τῆς βίας πρὸς τὸ παρόν. Ἤδη ἔνιοι τῶν ἱπποτῶν μας ἄρχονται σκευωροῦντες μὲ τὴν ἐξοχήν· οἱ δὲ ἀπορώτεροι τῶν χωρικῶν αὐτομολοῦσι, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κατέργου, ἐπὶ τὰ ὄρη των, καὶ τρέχε γύρευε.

— Ἔληξαν τὰ πανηγύρια τῶν ἀποστάσεων, ἔληξαν οἱ πυῤῥίχιοι τῆς ἀνταρσίας, ἀπεκρίθη ὁ Δαμούλας, ἀφεὶς μειδίαμα μεστὸν οἰήσεως. Ἤδη ἐδιδάχθημεν, τί ζητοῦν οἱ ἄρχοντες, ὅταν μηχανοῤῥαφοῦν μὲ τὰ χωρία... Il can che sbraja, vòl osso o paja (1). Θάῤῥος, λοιπόν. Τοὺς μὲν παπατάζους σας τοὺς παραδίδω εἰς τὰς πατρικὰς μερίμνας τοῦ ἀοράτου (τοῦ Μέμου), εἰς τὰ κεράσματα τοῦ αὐλάρχου σας, εἰς τὰς εὐλογίας τοῦ ἐπιδόξου πάπα Δὸν Πλατσίδου. Ὡς δὲ πρὸς τοὺς δραπέτας, ὢ, ἂς κοιμηθῇ ἄφροντις ἡ Ὑψηλότης σου! Οἱ δραπέται ἔχουν μαλλία νὰ ξάνουν μὲ τοὺς Κενταύρους μου.....

Καθειμένῃ δὲ τῇ φωνῇ ὁ στρατηγὸς συνεπλήρωσε τὸ φρόνημά του, ληκυθίσας τὴν ἐπῳδὴν αἰσχροῦ τινος ᾀσματίου τοῦ στρατῶνος·

« Siate Zaffi e Cappelletti
Cento volte benedetti! » (2).

— Δὲν θὰ ἐνήργεις τὰς ὁδηγίας τῆς Συγκλήτου μὲ αὐτήν σου ταύτην τὴν σπουδὴν, ὑπέλαβεν ὁ Δοὺξ, ἐὰν, ἀντὶ στρατηγοῦ καὶ πληρεξουσίου, ἐτύγχανες εἰς τὴν θέσιν τὴν ἰδικήν μου. Θὰ ἐπιτείνωμεν, λοιπὸν, τὸ σχοινίον οὕτως, ὥστε νὰ τὸ κόψωμεν; Ἐπαίρεσθε εἰς τοὺς Τσάφους σας. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ οἱ Τσάφοι δὲν μοῦ συνέλαβον τὰ 148 τουφέκια, τὰ σπαθία, καὶ τὴν πυρίτιδα, ἅπερ πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος μετεβιβάζοντο ἀπὸ τὸν Καῦδον

---

(1) Παροιμία βενετική· « κύων ὑλακτῶν θέλει ἢ κόκκαλον, ἢ στρῶμα. »
(2) Τσάφοι καὶ Καπελέτοι, εἴητε ἑκατοντάκις εὐλογημένοι!

εἰς τοὺς Κομητάδες. Οὐδ' ἐπὶ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Μέμου ἐστάθησαν ἱκανοὶ νὰ μοῦ πιάσωσιν ἀπὸ τ' αὐτία τοὺς δυστροποῦντας ἀρχοντοχωρίτας, οἵτινες καὶ ἐφέτος, ὡς καὶ πέρυσιν, ἀποποιοῦνται νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ χειροφίλημα..... Ἄσχημα συμπτώματα, Προβεδοῦρε, οἰωνοὶ κακοί.

— Αὐτοὺς φοβεῖσαι; εἶπεν ὁ Κανάλης ὑπογελάσας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, συναισθανόμενοι τὴν εὐτέλειάν των, εἶνε πάντοτε ἕτοιμοι νὰ προσπέσωσιν ἐνώπιον ἡμῶν, τοὐλάχιστον ὁσάκις καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν αἰσθητὴν τὴν ὑπερτερίαν μας. Δός μοι, ὑψηλότατε, τὰ ὀνόματά των! Αὐτὰ μόνον δός μοι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὸ πολὺ θὰ ἔχῃς τοὺς δυσπειθοῦντας ὅλους δεμένους χειροπόδαρα εἰς τὸ προαύλειον.

— Ὅσα κόβονται δὲν τρώγονται, γενναιότατε. Δυσθήρατοι ἀλώπεκες. Οἱ πονηροὶ ἀπειθοῦσιν εἰς τὴν πρόσκλησιν, προοσφραινόμενοι τὸ δελέασμα τῆς παγίδος. Ὁπωσδήποτε, πρὶν κατέλθωμεν εἰς μέσα βίαια, δέον νὰ δοκιμάσωμεν τὰ ἠπιώτερα... Ἀλλ' εἶμαι ἀνήσυχος, μὴ παραλαβὼν εἰσέτι τὰ διαγγέλματα τῶν τοποτηρητῶν μου. Τί τάχα κωλύει τοὺς ταχυδρόμους καθ' ὁδόν;

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἷς τῶν βοηθῶν τοῦ γραφείου παρέδιδε πρὸς τὸν Συγώνην ἐπιστολίδιον, γεγραμμένον, διὰ τὸ κατεπεῖγον, μὲ μολυβδοκόνδυλον. Δι' αὐτοῦ ὁ Μυστικὸς προσεκάλει τὸν Δοῦκα ν' ἀφιχθῇ μετὰ τὸ γεῦμα εἰς τὸ ἐνδότατον γραφεῖον, ἵνα ὑπογράψῃ τοὺς νέους καταλόγους τῆς καταναγκαστικῆς στρατολογίας, καὶ ἐπικυρώσῃ ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα συλληπτήρια ἐντάλματα κατὰ ἀρχοντοχωριτῶν τῶν νομῶν Χανίων, Σελίνου καὶ Κισάμου. Τὴν πρᾶξιν τῆς ὑπογραφῆς ἐχαρακτήριζεν ὁ Μυστικὸς ὡς ἀνεπίδεκτον ἀναβολῆς.

Ὑπῆρχον ἐν τῷ παλατίῳ, ἐπάνωθεν τῶν γραφείων τοῦ Σὲρ Μέμου, δύο δωμάτια, μικρὰ μὲν καὶ ἀπόκεντρα, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα χρησιμεύοντα ὥς τι ἀναχωρητήριον πρὸς τὸν μονίαν πολιτάρχην. Τ' ἄδυτα αὐτὰ καθίστανται χρήσιμα πρὸς τοὺς ἡγεμόνας, ὅσον ἀναγκαῖα διατελοῦσι τὰ παρασκήνια καλλωπιστήρια πρὸς τοὺς ἠθοποιούς. Ποῦ ἄλλοθι θὰ ἐπενδυθῶσι τὰ ἡμιθεϊκὰ ἐπινωτίδια; ποῦ θὰ ἐπιθέσωσι καὶ θ' ἀποθέσωσι τοὺς ποικίλους ἄλλους τῆς παραστάσεως μεταμφιεσμούς; ποῦ

σπουδαῖος πρὸς τὸ ἀναχωρητήριον. Ἔβαλεν ὅμως κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοσαύτην σπεῦσιν, ὥστε, σκονδάψας εἰς τὰ πλατύπτυχα κράσπεδα τοῦ μανδύου, παρ' ὀλίγον κατέπιπτε.

— Ματθαῖε, εἶπε, κτυπήσας μὲ οἰκειότητα τὸν ὦμον τοῦ ἰταλοέλληνος εὐπατρίδου, ἅμα ὡς ἡ θύρα ἐκλειδώθη· ἡ ψῆφος τῶν Προβεδούρων ὑπερεκράτησεν. Ὁσάκις ὁ θεὸς θελήσῃ νὰ καταλύσῃ μίαν πολιτείαν, πληθύνει ἐν αὐτῇ τοὺς δικηγόρους, ἢ τοὺς στρατηγούς. Ἄς ἦνε. Ἀλλά, πρὶν ὑπογράψω τὰ ἐντάλματα, δὲν θὰ ἀκούσω καὶ τὰς εἰδήσεις τὰς ἰδικάς σου; Οἱ Καλλέργαι ἐχρημάτισαν εἰς Κρήτην ἀδιαλείπτως ὅ,τι ἡ περιστερὰ πρὸς τὴν κιβωτόν.

— Δὲν φέρω κλάδον ἐλαίας, κατὰ δυστυχίαν, εἶπεν ὁ Καλλέργης κατηφιῶν. Φοβοῦμαι, μὴ ἀνανήφουσα ἡ ὕδρα ἐκ μακροῦ ληθάργου, ἑτοιμάζεται ν' ἀνεγείρῃ αὖθις τὴν κεφαλήν. Παρὰ τοῦ ἀγρονόμου μου, φθάσαντος σήμερον ἐνωρίς, πληροφοροῦμαι, ὅτι ὀκτὼ χιλιάδες χωρικῶν, καταλιπόντες οἶκον καὶ ἔργα, ἀνεῤῥιχήθησαν ἤδη εἰς τὰ ὑπεράκρια τοῦ Ὑψηλορίτου. Ἀπὸ Ἁρμυροῦ ἕως Κάβου Σπάδα καὶ Φραγγοκαστέλλου ἀντηχεῖ ἐπίφοβος καταβοή. Κατάνοιξε, Δοὺξ, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἀστυνομίας σου! Ἀκρώρειαι συννεφιασμέναι προμηνύουσι βροντάς. Ὁσάκις οἱ χωρικοὶ κατέφυγον εἰς τὰ προχώματα τῶν αἰγάγρων, οἱ προὔχοντες τῆς ἐξοχῆς κατέγεινον τεκταίνοντες συνωμοσίαν.....

— Αἶ, αἶ, τρέχεις, παρατρέχεις, viscere! Ὁ Δαμούλας τὰ δίδει ἄσπρα, σὺ τὰ βλέπεις μαῦρα. Per bacco, εἰς τίνα τῶν δύο θὰ πιστεύσω; Συνήθης καταδίκη τοῦ πολιτάρχου, ν' ἀκούῃ τὴν μὲν ἀλήθειαν ἐκ παντὸς στόματος, τὴν δὲ ἀληθινὴν ἀλήθειαν ἐξ οὐδενός..... Ἀλλὰ τί διάβολον ἐργάζεται εἰς τὴν ἐξοχὴν ὁ ἐξαποσταλεὶς στρατός; Θὰ τὸν τρέφωμεν, λοιπὸν, ἵνα περιέρχηται τὰς ἀγυιὰς κιναιδιζόμενος; Θὰ τὸν μισθοδοτοῦμεν ἁπλῶς καὶ μόνον, ἵνα τροχίζῃ ἐπὶ Προβεδούρων καὶ γυναικώνων κλίμακας τὴν σούβλαν;

— Ὁ στρατός! Λύκων ἀγέλη. Τάχα ἀγνοεῖ τὰ διατρέχοντα ὁ ἀστυνόμος σου; Ὁ στρατὸς φέρεται σαρακηνικώτερα καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν Σαρακηνῶν. Οἱ μὲν φιλάρπαγες Τσάφοι ἀπογυμνοῦν τὰς γυναῖκας, οἱ δὲ ἀκόλαστοι Καπελέτοι πρὸς συμπλήρωσιν

κεραμεὺς μετρίως ἐχώνευε — καὶ ὅμως, αὐθένται μου, τὰ χρονικὰ τῆς νήσου παριστάνουσι τὴν ὁμόνοιαν τῶν ἐντοπίων ὡς ρίζαν βαθύγειον, ἥτις ὅσῳ μᾶλλον τέμνεται, τοσούτῳ ἀναβλαστάνει.

— Oibò! Δὲν βαρύνεσαι, ἀδελφέ! ἀνέκραξεν ὁ Δοὺξ σαρδάσας. Γραικοὶ καὶ ὁμόνοια, fandonie! Τάχα θὰ ἦτο ὁ βοῦς ζῶον καματηρόν, καὶ εἰς τὴν γεωπονίαν ἐπωφελέστατον, ἐὰν ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν κεράτων του; Ἡ ὁμόνοια προαπαιτεῖ αὐταπαρνησίαν, προαπαιτεῖ ἐπικράτησιν δημοσίου πνεύματος, προϋποθέτει τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Γνῶθι σαυτόν. Ναί, ναί, χιλιάκις ναί, χωρὶς τοῦ Γνῶθι σαυτόν, ἡ ὁμόνοια ἀπομένει ἁπλοῦς λεξικογραφικὸς διάκοσμος. Ἀλλ' ἐξ ὅλων σου τῶν Γραικῶν ὁμοῦ πόσοι δὰ οἱ εἰδότες ἑαυτούς; Εἷς καὶ μονώτατος. Γινώσκεις τὸ τέλος του. Ποτισθεὶς τὸ κώνειον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ Ἠλύσιον ὁ μακαρίτης, μηδένα ἀφεὶς ἐν Ἀθήναις κληρονόμον τῆς ἠθικῆς του ἀποκαλύψεως... Ὦ Ἀθήνα, λαμπρὴ χώρα.....

Γνωστόν, ὅτι οἱ Καλλέργαι ἦλκον τὸ γένος ἔκ τινος κλάδου τῆς ἀρχοντικῆς Δωδεκάδος, πατροπαραδότως ὑπουργήσαντος εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Βενετῶν. Ἡ ἱστορία ἀναφέρει πλείστους Καλλέργας σώσαντας τὴν ξενοκρατίαν ἀπὸ ξυροῦ ἀκμῆς· αὐτὸν δὲ τοῦτον μας τὸν Ματθαῖον οἱ Ἰταλοὶ προσωνόμαζον Veneto sfegatato, ὅ ἐστι καὶ τῶν Βενετῶν βενετικώτερον. Μολοντοῦτο, αἱ πικραὶ περὶ Ἑλλήνων κρίσεις τῶν δύο Ἰταλῶν ἀνεζώωσαν μικρόν τι τὴν πεπωρωμένην φιλοτιμίαν του. Ὁ ἔρως τῆς πατρίδος ἐσώζετο εἰς τὴν συνείδησίν του λεληθὼς εἰσέτι, ὡς λύχνος τύμβειος ὑπαυγάζει ἐντὸς ζοφερᾶς κατακόμβης. Καὶ ἄπιστῶν ἔτι πρὸς τὴν πατρίδα, ὁ Ἕλλην ἐμμένει δυσμεταβλήτως Ἕλλην. Μάρτυρες οἱ Θεμιστοκλεῖς, οἱ Μιλτιάδαι, οἱ Ἀλκιβιάδαι, οἱ Κλέαρχοι, οἱ Ξενοφῶντες, οἱ Παυσανίαι, καὶ ὅσοι ἄλλοι οἱ τοῖς βαρβάροις ὑπηρετήσαντες. Ὁ ἑλληνισμὸς εἶνε ἄρωμά τι συμφυέστατον, ὅπερ, εἰς τὰ ἐντὸς ἀγγείου ἅπαξ προσκολληθέν, ἐξαποπνέει βραδύτατα, ὡς ὁ μόσχος. Πλύσεις καὶ ῥαντισμοὶ δὲν καθαρίζουσι τὴν φιάλην σου· θὰ ἀναγκασθῇς νὰ τὴν συντρίψῃς.

— Τώρα δὰ ῥοβολεῖ πρὸς τὸν κατήφορον ἡ Ὑψηλότης σου· ἀνεφώνησε τὸ ὑπόζον ἑλληνοϊταλικὸν ἀγγεῖον. Ἂν καὶ εἰς τὰς ἐμφυλίους ἔριδας ἔκδοτοι οἱ Γραικοί — ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶνε καὶ

Αἴ, ἂν ἤξευρες, Καλλέργη, ὁπόσους τόμους πείρας καὶ θεωρίας ἡ φράσις σου αὕτη ἐμπεριέχει! Ὁ ἐνδύματι ἀνθυπάτου κυβερνῶν Γραικοὺς μανθάνει, φίλτατε, ἐξ ἀνάγκης νὰ ποιῇ μίαν διαστολὴν οὐσιωδεστάτην. Χωρίζει τὴν μερίδα τῶν ὀνομάτων ἀπὸ τὸ ἀνώνυμον πλῆθος. Ἐὰν ἡ Κρήτη συνέκειτο καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ πληθυσμὸν ἀνώνυμον, ἐὰν δὲν εἶχεν ὀνόματα πόλεως, καὶ ὀνόματα ἐξοχῆς, ἡ Κρήτη, πίστευσόν μοι, θὰ ἦτο σήμερον ἀκόμη καὶ αὐτόνομος, καὶ μάκαιρα, ὡς παρὰ τῶν παλαιῶν ἐπωνομάσθη. Τὸ φύραμα τὸ γραικικὸν εἶνε ἀξιόλογον ἀφ' ἑαυτοῦ — graecum fermentum supra modum inflans — ἀλλὰ δὲν ἀξίζει τίποτε, παρὰ εἰς κατάστασιν ἀνωνυμίας· τὸ διδάσκει ὁ Πολύβιος. Τίς ὁ ὠθήσας τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν κατωφέρειαν τῆς παρακμῆς; Τὸ ὄνομα. Τίς ἑκάστοτε ὁ ἀνοικοδομήσας αὐτὴν ἐκ θεμελίων; Τὸ χυδαῖον. Πρόβασις ἀνωνύμου λαοῦ πρὸς τὴν προσωπικὴν εὐγένειαν σημειοῖ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ ἔναρξιν τέλους. Μόλις ἀπὸ τὴν χαμηλήν του τάξιν μεταβῇ ὁ χυδαῖος εἰς τὴν ἀνωτέραν τῆς ὀνομασίας· μόλις ὑποδέσῃ τοὺς πόδας ἐπὶ τὸ κομψότερον, μόλις φορέσῃ δακτύλιον καὶ λαιμοδέτην· μόλις, ἑνὶ λόγῳ, ἀπὸ τοῦ μηδενός, ἔνθα μετριοφρόνως ἐργασθεὶς ηὐπόρησε, προαχθῇ εἰς τὴν μονάδα, ἰδοὺ ἀμέσως, ἀμείβων ἦθος ἅμα καὶ εἶδος, μεταμορφοῦται, καθάπερ χρυσαλλίς, εἰς ἔντομόν τι παράσιτον, ἔντομον ἐντρεφόμενον καὶ ὑπερσαρκούμενον ἐν τῷ αἵματι τῆς μητρός. Τοῦτο δὴ γνωρίσαντες οἱ κατακτηταί σας — ἐκ πείρας, δηλαδή, μαθόντες, ὅτι ὄνομα παρ' ὑμῖν σημαίνει ῥᾳδιουργίαν, κουφότητα, ἀρχολιπαρίαν, παρασιτισμόν, προβατισμὸν — ἐφοβήθησαν πάντοτε τὸ πλῆθος μᾶλλον, ἢ τοὺς ἄρχοντας.... Ἔρχομαι, viscere, εἰς τὸ συμπέρασμα. Ἂς ἀφίσωμεν τὸν λαὸν ν' ἀναπνεύσῃ ἀνετώτερα, καί περ ἐπεκτείνοντες τὸ ἀρχοντολόγιον ἐπ' ἀορίστῳ. Ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς Βενετοὺς διδαχθέντες, ἐθεσμοθέτησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑπὲρ τῶν ῥαγιάδων τὸν Κοτσαμπασισμόν. Ἐμπρός, λοιπόν! Ἐὰν οἱ προνομιοῦχοι τῶν φρουρίων πραξικοπήσωσι μὲ τὴν ἐξοχήν, ἂς προσκληθῶσι ν' ἀποτίσωσι τὰς πρὸς τὴν Δημοκρατίαν ὀφειλομένας 400,000 δουκάτων! Ἂς ἀκούσωσι δὲ συγχρόνως, ὅτι καὶ οἰκογένειαι καὶ τιμάρια αὐτῶν θὰ κατελείποντο ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ὅλως ἀπροφύλακτα, ἐὰν τυχόντως οἱ ἀγροὶ περιέπιπτον εἰς ἀναρχίαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ εὐγενῶν τῶν πόλεων. Ὡς δὲ περὶ τῶν τῆς ἐξοχῆς, ἀνάγκη πᾶσα, Καλλέργη μου, ἀνάγκη ἐπεικτικὴ καὶ ἀνυπέρθετος νὰ παρουσιασθῶσιν οὗτοι αὐτόματοι καὶ ἀκατανάγκαστοι πρὸς ἐμέ.

Λόγος πολιτειακὸς τὸ ἀπαιτεῖ.... ragion de stato, ὁ δὲ Δοὺξ στοιχηματίζει νὰ τὸ κατορθώσῃ.

— Οὐδὲν σκοπιμώτερον! συνανεφώνησεν ὁμοθυμαδὸν τὸ ζεῦγος τῶν ἀκροωμένων. Ὡραῖον σχέδιον, τῷ ὄντι. Ἀλλ' ὁ τρόπος τοῦ νὰ ἐφελκύσωμεν τοὺς ἀπειθοῦντας ἐδῶ, καὶ μὲ τὰ καλά! προσέθηκεν ὁ Καλλέργης μονομερῶς.

— Ὁ τρόπος! Ζητεῖς τὸν τρόπον σύ, ὁ κεκτημένος ἐπίδρασιν ἀκαταλόγιστον παρὰ τοῖς προὔχοσι, σύ, τέκνον θετόν, πεφιλημένον τῆς Βενετίας! Ἀλλ' εἰς σὲ πρὸ πάντων ἀπόκειται τὸ κατόρθωμα. Ὁ σίδηρος σφυρηλατεῖται καλήτερα ἐφ' ὅσον διαρκεῖ πεπυρακτωμένος. Ἄπελθε αὔριον ἐνωρίς! Διατρέφω εἰς τὴν ἐμπειρίαν σου πεποίθησιν εὐθαρσεστάτην. Ἄπελθε, Καλλέργη, καὶ ἡ εὐχὴ τῶν πατέρων σου μετὰ σοῦ!

Τὸ κρίνον τῶν ἀφοσιωμένων ἀνέσεισε τοὺς ὤμους, ὑπεκρίθη φόβους καὶ ἐνδοιασμούς. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ὑπενδοὺς εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ πρίγκηπος, χαρισθεὶς δῆθεν καὶ εἰς τὴν θετὴν μητέρα, παρεδέχθη ἑκὼν ἄκων τῆς χαλεπῆς περιοδίας τὴν ἐκτέλεσιν.

— Τί συλλογίζεσαι; ἠρώτησεν ὁ Συγώνης. Ἐὰν ἀπήρχεσο, τὰ συλληπτήρια ἐντάλματα θὰ ἀνεβάλλοντο.

— Καὶ ἐπιτρέπονται δισταγμοί, ὅταν τὸ βασίλειον κινδυνεύῃ, ὅταν διατάσσῃ ἡ Ὑψηλότης σου; Σπεύδω νὰ συντάξω τὴν διαθήκην μου, ἀπήντησεν ὁ αὐλικός.

— Εὖγε! Μὴ ὅμως παραλείψῃς καὶ τὸ θρησκευτικὸν καθῆκον! Τὰ θεῖα πρὸ πάντων, τέκνον μου. Εἰς τὴν ἀνθρώπινον κοινωνίαν ὁ ἄπιστος εἶνε ἐκμελής, εἶνε δυσηχεστάτη παραφωνία. Πρὶν ἐπιβῇς τὸν ἵππον σου, ἐξομολογήθητι καὶ μετάλαβε!

— Θέλω προσφύγει εἰς τὰς πνευματικὰς ὁδηγίας τοῦ Δὸν Πλατσίδου, ἀπεκρίθη ὁ παραινούμενος μὲ ἐπιτετηδευμένον, ἀλλὰ πρόσχαρι μειδίαμα. Ἐὰν τὰ τέκνα μου ἀπωρφανίζοντο κατὰ τὴν προκειμένην ἀποστολήν, θέλουσι μείνει παραδεδομένα εἰς τὴν εὐμένειαν τῆς Ὑψηλότητός σου, καὶ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς θεότητος.

— Ὁ δὲ ἀντιβασιλεύς τῆς Κρήτης — ὑπέλαβεν ὁ Δοὺξ, μετεσχηματίζων αἴφνης τὸ πρόσωπον ἐπὶ τὸ ἁγιωτικώτερον — εἰς τὰς ἑωθινὰς καὶ τὰς ἑσπερινὰς προσευχάς του θέλει δέεται διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἰταλοέλληνος αὐτοῦ, ὅστις, δεξιὸς βραχίων τῆς ἐν Κρήτῃ βενετοκρατίας ἄνωθεν ὁρισθεὶς, ἐπικοσμεῖ τὰ ἔνδοξα οἰκόσημά του μὲ προσωπικὰς ἀρετὰς, ἐξαιρέτως μὲ τὴν ἀποχὴν τῆς ῥᾳδιουργίας, καὶ τῆς ὑποκρίσεως, μὲ τὴν ἀφιλοκέρδειαν, μὲ τὴν ἀνδρείαν.

Ὁ Καλλέργης, λαβὼν τὸν πρίγκηπα ἀπὸ τὰ γόνατα, ἀνέβλεψε πρὸς αὐτὸν μὲ ὄμματα νενοτισμένα· ἀλλ' ὁ Δοὺξ, ἀνεγείρας αὐτίκα τὸν ἐπιστήθιον, ἠσπάσθη, κατησπάσθη δεκάκις, καὶ συνέσφιγξεν αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους ἐν πατρικῇ στοργῇ. — Ἀξιάγαστον σύμπλεγμα διὰ ἑρμογλύφον! Ἐπαγωγὸν προτύπωμα ἀμοιβαίας καὶ τρυφερᾶς στοργῆς!

Ἅμα ὡς ὁ εὐγενὴς ἐξῆλθε τῆς θύρας τοῦ ἀδύτου, πορευόμενος πρὸς τὴν ἀπηγορευμένην κλίμακα,

— Ὁπόσον βλάκες εἶνε οἱ νουνεχέστεροι καὶ ταχυποπτώτεροι τῶν πολιταρχῶν, ἐφώνησε καθ' ἑαυτὸν, παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς εὐνουμένους των! Ἰδοὺ, Καλλέργη, ἡ Ῥόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα! Προσοχή! Τὰ εἰς τὸ Παλαιόκαστρον κείμενα, καὶ ἐπὶ δύο γενεὰς ἐπιδιωκόμενα, τιμάρια τῶν Κορνέρων γίνονται τέλος πάντων κλῆρος τῶν τέκνων σου!

— Ὥρᾳ σου καλῇ, καὶ ὁ δρόμος σου δροσάτος! ἀνεβόησεν ἐκ περιτροπῆς ὁ Δοὺξ, συνδυάσας τὴν εἰρωνείαν τῆς γλώσσης πρὸς τὴν τοῦ νεύματος, καὶ στενάξας ἐν ἀνακουφίσει, ὡς ὁ ἀπαλλαττόμενος ἀπὸ σπειράματα πνιγαλίωνος.

— Τί δηλοῖ; ἠρώτησεν ὁ κόμης βεβλακευμένος;

— Cave ab insulanis! (1) Ὄχι δά! Θὰ ἄφινα τὸν φικκανάζον (κύκηθρον) αὐτὸν νὰ μᾶς ζυμώνῃ πήττας εἰς Χάνδακα μὲ τοὺς Προβεδούρους! Meremeu!

---

(1) Cave ab insulanis, et praesertim a Siculis — Κικέρων.

τί τὰ θέλεις; Ἡ βενετικὴ εὐγένεια ἐπεχρύσωσε μόνον, δὲν ἐκάθηρε τὸν κρητισμόν του. Εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑφάσματος καὶ αὐτός.

« Εἶδες ἕνα; Τόσον φθάνει·
Μία κλωστὴ τοὺς ἔχ' ὑφάνει. »

— Corpo di Bacco! ἀνέκραξεν ὁ κόμης, ἴσως ἐν τοῖς μυχοῖς τῶν στέρνων ζηλεύσας τὴν ἐγκωμιασθεῖσαν ἐκείνην ἀναῤῥίχησιν εἰς τὰ μισοφούστανα. Ποῦ, λοιπόν, ἡ Ὑψηλότης σου θὰ ἀνεύρῃ τὸν φιλαλήθη, ἀφοῦ ἀπατεῶνα κρίνει καὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, πρὸς ὃν ἐχάρισεν ἡ Σύγκλητος πλεῖστα τιμάρια, βοῶν ἀγέλας, καὶ ἑκατὸν οἴκους, πλὴν τῶν ἀσημικῶν καὶ τῶν παρασημικῶν; Ὢ πλαστολόγος Ἑλλάς...! Εὖγε Βενετία, σύ, ἄστρον ἀληθείας, ἀψευδείας, ἀνυποκρισίας!

— Εἶσαι ἀκόμη νέηλυς εἰς Κρήτην, ἀγαπητέ. Τὰ παθήματα, μαθήματα. Μικρὸν ἔτι, καὶ θὰ πεισθῇς καὶ σύ, ὅτι παραλόγως οἱ πρῶτοι τῶν βενετῶν ἀποίκων μας δὲν καθιέρωσαν τὴν περὶ Γραικῶν σοφὴν ἐκείνην παροιμίαν·

« Chi crede a Grego
No ghà 'l cervello intrego (1). »

— Οἱ ἄποικοι θὰ εἶχον ἴσως ἀναγνώσει τὸ τοῦ Ἰουβενάλου Graecia mendax, ὑπέλαβεν ὁ κόμης. Σεῖς, ὅμως, Ὑψηλότατε, ἀπεφάνθητε καὶ πολιτικώτερα, δογματίσαντες τὸ τεθρυλημένον παράγγελμα

« Pane e Bastone (2). »

— Ὄχι, ὄχι· οὔτε ἰδικόν μου εἶνε αὐτό, οὔτε τὸ ἐγκρίνω. Ὁ Γραικὸς ἀνέχεται τὴν ἀγχόνην μᾶλλον, ἢ τὴν μάστιγα, οἱ δὲ ξυλοκοπήσαντες τὸν ὑπερήφανον ἀπόγονον ἡμιθέων ἐπετάχυνον ἰδιοχείρως τὴν κατάργησιν τῆς τυραννίδος των. Παρὰ τὴν ῥάβδον, ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἡνιοχήσῃ γραικικὸν λαὸν ἂς λάβῃ ὄμμα λυγγός, ἀλώπεκος ἀλωπεκὴν, καὶ....

---

(1) Δημώδης παροιμία βενετική· « ὁ πιστεύων εἰς Ἕλληνα, μωρός. »
(2) « Ἄρτον καὶ ῥάβδον δότε τοῖς Ἕλλησι. »

— Καὶ ἕνα Μέμον, προσέθηκεν ὡς ἐξ ἐφόδου ὁ ἐπίδοξος γαμβρὸς τοῦ Μυστικοῦ.

Διέκοψεν ἀτελῆ τὴν συνδιάλεξιν ὁ κώδων τοῦ ἀδύτου· εὐθὺς δὲ τρύξαντος τοῦ στρόφιγγος τῆς μηχανῆς, φάκελλος ὀγκώδης προετάθη παρὰ τὴν τράπεζαν. — Ἦσαν αἱ καθυστεροῦσαι καντσελλιέρων καὶ καστελλάνων ἐπιστολαί. Ὁ ταχυδρόμος, ἐμποδισθεὶς ἀπὸ τὴν ἐνσκήψασαν ἀταξίαν, κατηνάλωσε καθ' ὁδὸν τρία ἡμερονύκτια, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς βίας ἐπέτυχε νὰ διασώσῃ τὴν γραμματόπηραν καὶ ἑαυτόν.

Συμβάντα χαλεπά, συμβάντα ταρακτικώτατα διήγγελλον αἱ ἐπιστολαὶ αὐταί.

Συνεπείᾳ γενικῆς ἀποστασίας, συμβάσης τὴν πρώτην Ἰουνίου, ἡ νῆσος διετέλει ἀνάστατος ἀπὸ Νεοχωρίων Κισάμου ἕως ἀκρωρείας Ἴδης. Αὐθημερινὴ ἧττα τῶν διαφόρων σωμάτων τοῦ ἐκεῖ στρατοῦ. Τσάφοι, Κόρσοι, Καπελέτοι, Ἀλβανοβόσνιοι, Βενετοὶ ὑπέστησαν θραῦσιν δυσθεράπευτον, οἱ μὲν ἐντὸς τῶν κωμῶν ἢ τῶν καστελλίων, οἱ δὲ εἰς τὰ πεδεινότερα τῶν νομῶν Χανίων καὶ Κισάμου, ἄλλοι δὲ εἰς τὰς φάραγγας τῶν Σφακίων, εἰς τὴν περιοχὴν Σελίνου, εἰς τὸν Ὁμαλόν, καὶ ἄλλοι πάλιν ἐν τοῖς νομοῖς Ῥιθύμνης καὶ ἁγίου Βασιλείου. Ἐκ τούτων, οἱ μὲν κατεκρεουργήθησαν, οἱ δὲ ἐζωγρήθησαν, ὀλίγοι δὲ οἱ ἐλεύθεροι ἀποπεμφθέντες. Ἀπολάκτισις ὑπαλλήλων βενετῶν, σκορακισμὸς τῶν συμβόλων τῆς Δημοκρατίας, ἀπώλεια τῶν κυριωτέρων καστελλίων. Ταῦτα δὲ πάντα, ἀποτελέσματα τῆς συνελεύσεως ῥιζαρχῶν, ἥτις, συγκροτηθεῖσα τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ ἐκπνεύσαντος Μαΐου, προέβη εἰς τὴν ἀρχαιρεσίαν αὐτονόμου κυβερνήσεως.

Ἐγρηγόρει, ἢ ὠνείρωττεν ὁ Δούξ; Παρῆν πραγματικῶς εἰς Κρήτην, ἢ περιώδευεν εἰς τοὺς ἀντίποδας;

Φεῦ, οὐδεμία ἀγγελία ἀστυνόμικοῦ, ἢ στρατιωτικοῦ γραφείου, οὐδεμία ἐπίσημος, ἢ ἰδιωτικὴ διακοίνωσις εἶχον προμηνύσει τὴν κατάσκηψιν τοιαύτης ἐνυπνιώδους συμφορᾶς! Τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ δεινόν, τὸ δυσεξήγητον τοῦ συμβάντος συνενεβρόντησαν τὸν Συγώνην, καθάπερ ἐν πλήρει αἰθρίᾳ κεραυνός. Ἄφωνος, σύνοφρυς, περισπαίρων, καταῤῥοφᾷ μὲ βλέμμα κλυδωνιζόμενον τὰ

διαγγέλματα, διεξέρχεται αὐτὰ δὶς καὶ τρίς, ἐγείρεται, ἐπανακάθηται, γεωμετρεῖ βάδην τὸ δωμάτιον, περιτρίβει τὴν ἄτριχον κάραν, καί, ἐκφωνῶν ἐκ διαλειμμάτων Ἀδύνατον, Ἀδύνατον! θέτει ἐπανειλημμένως εἰς κίνησιν τὴν μηχανήν. Ἐν τούτοις, ὁ Ἀβογάδρος, ἀποδρὰς εἰς τὸ κενὸν τοῦ παραθύρου, καὶ τηρῶν ἄκραν σιγήν, παρασκοπεῖ, βοηθείᾳ τοῦ λύχνου, τοὺς σπαραγμούς, οἵτινες ἀνακλονοῦσι καὶ τερατομορφοῦσι τοῦ μεγαλαύχου κυρίου του τὸ πρόσωπον.

Καὶ ὅμως..... Τὸ πιστεύεις; Ὁ Συγώνης ἐσκηνικεύετο. Βλέπων τὴν πραγματίωσιν τοῦ σχεδίου του αἰσίως προοιμιαζομένην, προετενθεύετο ἄπλετον χαράν.

Ὁ Ἀβογάδρος ἦτο Βενετός· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέποτε αὐλάρχου στερνίδιον ἐνεταμίευσεν ἥρωος θυμόν, ἡ φιλοπατρία του ὑπέκειτο εἴς τινας ὅρους. Ἐπὶ τοῦ πολίτου βενετοῦ ἐμονάρχει τὸ ἐγώ. Τὸ δὲ βενετικὸν ἐγώ, ἐφάμιλλον κατὰ τοῦτο τοῦ γενουητικοῦ, ὁσάκις δὲν καθυπετάγη εἰς τὴν μετριαστικὴν ἐνέργειαν ἐξόχων προτερημάτων, ὑπερέβη εἰς ἀναδρομὴν καὶ αὐτὸ τοῦ ἁγίου Μάρκου τὸ κωδωνοστάσιον. Ἐάν, λοιπόν, ἀφ' ἑνὸς ὁ κόμης ἐλυπήθη ἀπὸ τὰ ἀπαίσια ἀκούσματα, φοβηθεὶς πρὸ πάντων μὴ ἡ προσπελάζουσα θύελλα ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μέλλοντος πενθεροῦ του, ὅστις, καίτοι κάτοχος τοσούτων ἀστυνομικῶν τηλεσκοπείων, οὔτε ἐγγύθεν, οὔτε πόῤῥωθεν κατεῖδε τῶν ῥιζαρχῶν τὴν συνέλευσιν, ἀφ' ἑτέρου, ὅμως, καὶ ὡς θρέμμα τῆς αὐλῆς, καὶ ὡς εὐνοούμενος τοῦ εὐνοουμένου, ᾐσθάνθη καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ προόψει μιᾶς ἐπαναστάσεως χαρὰν ἐνδόμυχον, ἀναφροντίσας, ὅτι τοιαύτη ἀνωμαλία δὲν θὰ παρέλειπε βέβαια νὰ πορίσῃ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀκόμη εὐπρόσιτόν τινα ἐπικαιρίαν, ὅπως κτήσῃ ἀκεραίαν τὴν εὔνοιαν τοῦ κυρίου, καὶ διανοίξῃ στάδιον ἐπιφανέστερον εἰς τὴν ἀτομικὴν φιλοδοξίαν του. Θὰ τὸν λιθοβολήσωμεν διὰ τοῦτο; Ἄπαγε! Ὅταν οἱ θεράποντες, ἐπωφελούμενοι τὴν ἀσωτείαν ἢ τὴν εὐήθειαν τῶν οἰκοδεσποτῶν, κλέπτουσι καὶ δυσφημοῦσι τὸν οἶκον, τί ἄλλο πράττουσιν, εἰμὴ ὅ,τι ὁμολογουμένως, ὅ,τι ἐξ ἐπιτηδεύματος καὶ δικαιωματικῶς σχεδόν, ἔπραξαν καὶ πράττουσιν ὅλοι οἱ θεράποντες τῆς οἰκουμένης; Οὕτω, λοιπόν, καὶ ὁ αὐλάρχης τοῦ Χάνδακος, προϋπολογίσας τὰ ἐνδεχόμενα, οὐδόλως ἐξετράπη τῆς περιμέτρου τοῦ ἐπαγγέλματός του. Ἐδικαιοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον νὰ προσδο-

Λαυρεντίου τοῦ ἐκ Μεδίκων δοθεὶς τῆς κυβερνητικῆς τέχνης ὁρισμὸς

FARE, DISFARE, E DAR DA INTENDERE

τουτέστι Ῥάπτε, Ξέῤῥαπτε, Φενάκιζε. Ἐπάνωθεν δὲ τοῦ στασιδίου αὐτοῦ ἐκρέματο ἐλαιογραφικόν τι ὁμοίωμα. Εἰκονίζετο ἐν τῷ πίνακι ἐκείνῳ εἰς ἀνάστημα φυσικὸν σχῆμά τι δυσάρεστον καὶ ἀντιπαθὲς γερουσιαστοῦ, κρατοῦντος εἰς τὴν δεξιὰν τόμον πελώριον. Τὸ στερεὸν καὶ ὀργίλον πρόσβλεμμα τοῦ ἀγνώστου, τὸ τερατῶδες χαίτωμα τῆς φενάκης του, τὰ ἱερογλυφήματα τοῦ νεανικοῦ μετώπου του ἐξήσκησαν ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κόμητος παράξενον βασκανίαν.

— Ὦ Gigia, ἀνεβόησε στενάξας, ἂν ἤξευρες μὲ τίνα σύντροφον μοῦ ἦτο γραμμένον νὰ διανυκτερεύσω, ἐνῷ σὺ θὰ μὲ περιμένεις εἰς τὰ καφάσια!

Ἡ εἰκονογραφία παρίστανε τὸν Παῦλον Παροῦταν, φίλτατον φίλον τοῦ Συγώνη· τὸν πολὺν ἐκεῖνον Παροῦταν, ὅστις, χάριν τῶν σπουδαιοτάτων, ἀλλ' ἀφιλελευθέρων του συγγραφῶν, ἐπωνομάσθη ποῦ μὲν Κάτων, ποῦ δὲ Μακιαβέλλης τῆς Βενετίας· αὐτόν, ὅστις πρὸς τοὺς δυνατοὺς τῆς γῆς ἀφῆκεν εἰς κληροδότημα τὸν ἀφορισμόν· Cosa fatta, capo ha, δηλαδὴ ἡ ἐπιτυχία δικαιολογεῖ τὰ μέσα· αὐτὸν ὅστις ἐπρέσβευσεν, ὅτι ὁ κόσμος εἶνε θέατρον, ἔνθα τὸ θέτειν καὶ ἀποθέτειν ἐγκαίρως τὴν προσωπίδα ἀποτελεῖ τῆς μεγαλοφυΐας τὸ ἀπόῤῥητον. Τὰ δύο πρῶτα πονήματα τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ ἔκειντο ὁμοῦ μὲ ἄλλους τόμους ἐπὶ τοῦ προμετωπίου τῆς ἑστίας· ἦσαν δ' αὐτὰ τὸ Περὶ τελειότητος τοῦ πολιτειακοῦ βίου, καὶ αἱ Περὶ Ἀθηνῶν, Ῥώμης καὶ Βενετίας παράλληλοι βιολογίαι, ἀντίτυπα κατάμεστα χειρογράφων σχολίων καὶ παραπομπῶν. Τὴν ἀπέριττον συσκευὴν ἀπήρτιζον ἓν κάτοπτρον, ἐπικεκαλυμμένον μὲ λευκὸν καὶ πυκνὸν πέπλον, μία τις μικρὰ Παρθένος τοῦ Παρμιγιανίνου, δύο φιάλαι οἴνου, καὶ ἓν κάνιστρον πλῆρες χανιωτικῶν πορτογαλλίων.

Τὸ βιβλίον δὲν ἦτο τὸ προσφιλέστατον ἀντικείμενον τοῦ κόμητος, μάλιστα ἀπὸ δυσμῶν ἡλίου ἕως ἐπιούσης πρωΐας ἐξή-

ἐπραγματεύοντο περὶ προμηθείας ἐπιτρόπων, περὶ ὑγειονομικῶν μεταῤῥυθμίσεων, περὶ πράξεων ἀστυδικῶν, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ὅμως, ἓν τῶν διαγγελμάτων, τῶν ἐκφυγόντων τὴν προσοχὴν τοῦ ὑπάτου ἄρχοντος, ἔγγραφον συντεταγμένον εἰς στοιχεῖα στεγανογραφικά, ἦγεν εἰς γνῶσιν τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς συμβάντα λίαν ἀξιοσημείωτα.

Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ διαγγέλματος ὁ Βενέδικτος Ἀλεμάννος, τοποτηρητὴς Σιτείας, ἔσπευδε νὰ προαγγείλῃ τῇ Α. Υ., ὅτι εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα τριήρης γαλλικὴ ἐπειρατεύετο πρό τινων ἡμερῶν ὑπ' ἀγνώστου συμμορίας κακούργων· ὅτι τὸ πλοῖον, ἀπάραν ἀπὸ Μασσαλίας κατὰ Μάϊον, ἐκόμιζεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ ἔπιπλα, τὸν γραμματέα, καὶ πεντήκοντα σωματοφύλακας τῆς βασιλικῆς πρεσβείας, ἔτι δε ἀδάμαντας τοῦ Σουλτάνου, ἀγορασθέντας ἀντὶ πέντε ἑκατομμυρίων εἰς Παρισίους καὶ εἰς Ἀμστελόδαμον· ὅτι ἡ μὲν τριήρης καὶ τὸ φορτίον ἐγένοντο λεία τῶν πειρατῶν, τὸ πλήρωμα ὅμως καὶ τῆς πρεσβείας τὸ προσωπικὸν ἀπεβιβάσθησαν σῶα εἰς τὸν παρακείμενον λιμένα, ὅθεν ἀνῆλθον εἰς Σιτείαν αὐθημερόν. « Ὁ κύριος γραμματεὺς (τὸ διάγγελμα προσέθετε) παρουσιάσθη, ἅμα ἀφιχθείς, εἰς τὸ γραφεῖόν μου, παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων του, καὶ ἑτέρων τριάκοντα ἑπτὰ ναυτῶν, ὅλων ἐνόπλων. Ὀνομάζεται Δοὺξ Δὲ Βοντὺ, ἄγει τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ ἀντιποιεῖται συγγένειαν ἐξ ἀγχιστείας μὲ τὴν Α. γαλλικὴν Μ. Τολμῶ νὰ ἀναφέρω πρὸς τὴν Ὑψηλότητά σου, ὅτι ἐὰν σύσσωμος ἡ γαλλικὴ γενεὰ εἶχε τὰ αὐτὰ μυαλὰ τοῦ νέου τούτου, οὐδέν τι ἄλλο θὰ ἦτο ἡ γαλλικὴ ἐπικράτεια, ἢ φρενοκομεῖον ἀξιοδεσμεύτων περιμανῶν. Καὶ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, κρίνων αὐτὸν ἐκ τῆς δυσχαρακτηρίστου διαγωγῆς του, ἐκ τῆς προπετείας τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων του, ὡς τοιοῦτον ἤθελε τὸν ἐκλάβει καὶ ἡ Υ. Υ. Αἱ ἀξιώσεις του ὑπερβαίνουσι πάντα ὅρον παραλογισμοῦ. Ηὐθαδίασεν ἐκ προοιμίου προοιμίων νὰ ἰσχυρισθῇ ἐνώπιον ἐμοῦ, ἤδη τὴν ῥαικτωρικὴν τήβενναν περιβληθέντος καὶ τὴν κράμβην κεκαλυμμένου μὲ τὴν τεταγμένην φενάκην, ὅτι οἱ πειρατεύσαντες τὰ τῆς πρεσβείας του εἶνε καὶ Κρῆτες, καὶ ὑπήκοοι βενετοὶ, τοῦθ' ὅπερ, per S. Ciriaco, ἀναιδὴς συκοφαντία· ὅτι οἱ ὑπονοούμενοι θαλασσοκλέπται δὲν ἐκακούργησαν κατ' ἰδίαν προαίρεσιν ἁπλῶς, ἀλλ' ἀποτελοῦσι δῆθεν μέρος πολυμελοῦς τινος συμμορίας κρυψιμετώπου, ἐξ ἧς ὁρμῶνται κατὰ τὴν σύλησιν,

διαμοιράζοντες έπειτα τὴν λείαν· συμμορίας, ὡς ὁ γραμματεὺς διατείνεται, διοργανωμένης μὲ καταστατικόν, μὲ συνθήματα, μὲ ὅρκους, μὲ ἔγγραφον συγκοινωνίαν, εἰς ἣν, (κατὰ γνώμην του πάντοτε) συνενεργοῦσιν, ὄχι μόνον χυδαῖοι, ἀλλὰ καὶ εὐγενεῖς τινες, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνώτατοι τινὲς τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας λειτουργοί. Ἐρωτηθείς, πῶς οἱ ὀπαδοί του προσήρχοντο καθωπλισμένοι, ἀφοῦ, ὡς εἶπεν, ἀπεγυμνώθησαν καθόλου ἀπὸ τοὺς πειρατάς, ὡμολόγησεν ἐνώπιον τοῦ γραμματέως μου καὶ δύο ἄλλων μαρτύρων ἅμα μὲν τὴν βίαν, ἣν ἐξ ἀπροόπτου διέπραξεν εἰς τὸν σταθμὸν τῆς ἁγίας Πελαγίας ἐπὶ τοῦ δευτέρου λόχου τοῦ τριακοστοῦ δευτέρου τάγματος, ἀφοπλίσας τοὺς ἐμφρουροῦντας Κόρσους, ἅμα δὲ τὴν ἀμετάθετον ἀπόφασίν του νὰ εὐοδήσῃ αὐτοκελεύστως καὶ ἐπιτοπίως αὐτὸς ἐκεῖνος τὰ προκαταρκτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει μου, ὅτι ὁ μὲν ἀφοπλισμὸς τῆς φρουρᾶς θὰ ὑπήγετο εἰς τὴν διεκδίκησιν τοῦ ἐν Χάνδακι κακουργιοδίκου, ἡ δὲ αὐθαίρετός του διαγωγὴ ἀντέβαινεν εἰς τὰ δεδογμένα τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὁ τετυφωμένος γραμματεύς, ἀφεὶς πάντα χαλινὸν εἰς τὴν ὀργήν, καὶ πέραν ἔτι παραφροσύνης ἐξοκείλας, ἀπήντησεν, ὅτι ἀκυβέρνητος κυβέρνησις, οἵα ἡ τῆς Ὑψηλότητός σου, οὔτε ἁρμοδιότητα εἶχε νὰ δικάσῃ ἄνδρας ἐντίμους, ἀνήκοντας ἐκ περισσοῦ εἰς βασιλικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἐξ αἵματος κυανείου καταγομένους, οὔτε ἐκέκτητο δικαίωμα ν' ἀνοίξῃ εὔτακτον, ἀπαθῆ, ἀξιόπιστον ἀνάκρισιν. Ἐκ τούτων ἡ Αὐθεντία σου ἂς συμπεράνῃ, ἐὰν ὁ φαμφαρῶνος αὐτὸς δὲν ἦνε διὰ δέσιμον. Παρέργως ὅμως θὰ ὁμολογήσω μίαν ἀπορίαν ἐμοῦ καὶ τοῦ Καντσελλιέρου. Τὸ παράδοξον χρῶμα, ὅπερ ἀπέδωκεν εἰς τὸ αἷμά του, ἐξεπτόησεν ἀμφοτέρους. — Μὲ τὴν ἄδειάν σου, μοσιού, παρετήρησα ἐγώ, ἔχει λοιπὸν τὸ αἷμα τοῦ ἔθνους σου τὸ αὐτὸ χρῶμα τοῦ αἰθέρος! Μὴ διὰ τοῦτο εἶνε ἴσως καὶ τὸ πνεῦμά σας πλέον τῶν ἄλλων εὐμετεώριστον; — Ὄχι, ἀπεκρίθη γελάσας, ὡς ἂν ἐταλάνιζε τὴν ἐπαρχιωτικήν μας ὀλιγομάθειαν, μόνοι οἱ κεχρισμένοι μονάρχαι ἔχουσι τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας γλαυκόν. — Οἱ δὲ ἄχρηστοι; ἠρώτησα — Ὦ, οἱ ἄχριστοι τὸ ἔχουσι πορφυροῦν καὶ αὐτοί, ὡς οἱ ἐπίλοιποι τοῦ Ἀδὰμ ἀπόγονοι· ἐγὼ δὲ κατάγομαι ἀπὸ Oints. — Καί, di grazia, ὑπέλαβον ἐγώ, ποίαν ἐπάνω κάτω διάχρωσιν λαμβάνει τὸ αἷμά των μετὰ τὸ χρίσμα; — Dam! ὡς καὶ τοῦτο ἀγνοεῖτε; Τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Chouette, ἀπεκρίθη εἰς λέξιν γαλλικήν, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ταυτοσημάντου ἰδικῆς μας· μὲ νεύματα δὲ καὶ μὲ

περιφράσεις μᾶς ἔδωκεν ἀκολούθως νὰ καταλάβωμεν, ὅτι ἐννόει τὸ ὄρνεον ἐκεῖνο τῆς ἁρπαγῆς, ὅπερ ἀποστρέφεται τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ὀξύνει τοὺς ὄνυχας ἐξεντερίζον κοιμώμενα στρουθία, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Coccoveggia προσελήφθη ἀπὸ τοὺς Μάγους, τοὺς προσκυνήσαντας τὸν Χριστόν, ὡς σύμβολον σοφίας, φωτισμοῦ, φιλανθρωπίας.... Ὁποῖα τερατολογήματα, Ὑψηλότατε, πρὸς δημοκράτας ἰσονόμους καὶ ἀβασιλεύτους, οἷοι μεταξὺ ἐθνῶν διαπρέπομεν ἡμεῖς οἱ Βενετοί! Ἐξαιτοῦμαι συγγνώμην διὰ τὴν παρέκβασιν. Ἀναφέρω τὴν συνομιλίαν, τὸ μὲν χάριν ἀκριβείας, τὸ δὲ, ὅπως δι' αὐτῆς ὑποδείξω εἰς τὴν Αὐθεντίαν σου προδηλότερα τὸ ὀρθὸν τῆς κοινῆς γνώμης, ὅτι « Ποῖος ὀλίγο, ποῖος πολύ, ὅλ' οἱ Γάλλοι εἶνε..... » Ἀλλ' εἰς τὸ προκείμενον! Τὰ χειρότερα ἔρχονται ὀπίσω. — Ἰδὼν λοιπὸν τὸν οἰστρηλατούμενον Γαλάτην ἕτοιμον ἤδη νὰ προβῇ ἀπὸ παράνομα ἐπιχειρήματα εἰς παρανομώτερα, προσεκάλεσα αὐτὸν ἐν ὀνόματι τῆς Ὑψηλῆς Αὐθεντίας σου ν' ἀποθέσῃ τὰ σφετερισθέντα ὅπλα, καὶ νὰ διαπιστεύσῃ εἰς τὴν ἐπιτόπιον δικαιοσύνην τῶν ἰσχυρισμῶν του τὴν ἐξακρίβωσιν. — Tonnerre de Dieu! ὁ παλαβὸς ἐκραύγασε μὲ φωνὴν στεντώριον, ἀποξέων μὲ τὸ μαστίγιον τ' ἀράχνια, ἅπερ ἐσχημάτιζον χρήσιμον σκιάδα ἐπὶ τοῦ γραφείου μου· ἰδοὺ πῶς ἔχετε ἐξυφασμένην εἰς τὰ κρυπτήριά σας τὴν δικαιοσύνην! (Ἠνοίχθη ἴσως τὰ κριτήρια).... Τίς ἐξ ὑμῶν ἔσται ἐνταῦθα τὸ φαλάγγιον; — Δηλαδή; ἠρώτησα, μὴ νοήσας ἀμέσως τὴν μεταφοράν. — Ποῖος ἀπὸ σᾶς θὰ ἀνακρίνῃ τὴν ὑπόθεσίν μου; ἐπανέλαβεν. — Ἐγὼ καὶ τοποτηρητής, ἐγὼ καὶ ἀστυνόμος, ἐγὼ καὶ φρούραρχος, καὶ ὑγειονόμος, καὶ τελώνης, καὶ δικαστής! ἀπεκρίθην, ἀνορθωθεὶς ὑψαύχην, σύνοφρυς, ἀντόφθαλμος, πρὸς σωφρονισμὸν τοῦ προπετευομένου Κέλτου. — Σύ! σὺ αὐτός.... χᾶ, χᾶ, χᾶ.... ἐκάγχασε δακτυλοδεικτήσας με.... χᾶ, χᾶ, χᾶ.... Eh bien, ἐκλαμπρότατε Πάμπαν, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σοῦ ὑποβάλω, ὅτι δύο τῶν ὑποκρυπτομένων ἀρχιπειρατῶν ἐγκρυφιάζονται ὑπὸ τὴν αὐθεντικὴν δορὰν σοῦ καὶ τοῦ καντσελλιέρου σου. Δείγματα, πάσης ἀμφιβολίας ὑπέρτερα, θέλουσι περιπλέξει καὶ τοὺς δύο εἰς τὰ ἴδια δίκτυα τῆς φαλαγγοχνοΐας σας. — Sior duca! ἀνεκράξαμεν ἀμφότεροι, διαμαρτυρούμενοι· ἀσεβῶν οὕτω πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἐξουσίαν, ἐξυβρίζεις τὸ σεπτὸν καὶ πάντιμον πρόσωπον τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῆς Κρήτης· μάθε δὲ, ἐὰν τὸ ἀγνοῇς, ὅτι εἰς τοῦ δουκικοῦ μεγάρου τὰ Πηγάδια ἤλλαξεν ὑποκάμισα πολλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Γαληνοτάτου Δουκὸς

Βενετίας Φώσκαρη! — Έχω, έχω συνηγμένα ράμματα καὶ διὰ τὴν γούναν αὐτοῦ σας τοῦ σεβαστοῦ αὐθέντου, ὑπέλαβε, φοβερίσας ὁ ἀναίσχυντος μὲ τὴν δεξιάν. Ἡ χριστιανικωτάτη τοῦ Λούβρου Αὐλὴ θέλει δι' ἐπισήμων καταθέσεων ἀποδείξει ὅσον οὔπω πρὸς τὴν Σύγκλητον καὶ τὴν Δεκανδρίαν σας, ὅτι, ἐνῷ ἡ πειρατεία, διαπραττομένη ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κυρίου Δουκός, μαστίζει τὰ ὕδατα τῆς Βενετίας, ἡ ληστεία τοῦ ταμείου — ψυχάρπαξ τῆς πολιτείας, ἀμείβουσα κατὰ τὴν ἀνάγκην φορέματα γυναικεῖα καὶ ἀνδρικὰ — ροφᾷ τὴν τσοκολάταν μὲ τὸν σαβογιάρδον εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ παλατίου, καὶ ὑπὸ δακτυλιαῖα γαλλόνια, τὰ ὁποῖα ὁλόκληρος σταυρῶν παλάθη ἐπιπροσθεῖ, τὸ μὲν ἑσπέρας διασκεδάζει τὴν Ὑψηλοτάτην μὲ τὸ φαραὼν καὶ μὲ Cancans (ἐνθυμοῦμαι τὴν λέξιν, ἀλλ' ἀγνοῶ εἰσέτι τὴν σημασίαν της), παρερχομένου δὲ τοῦ μεσονυκτίου, ποικίλλει τὴν σχολὴν καὶ κεντᾷ τὴν ἀνορεξίαν τοῦ ἐν ἁγίος πατρὸς Πασχάλου μὲ... Θὰ ἀναφέρω, Ὑψηλότατε, τὴν κατάπτυστον ἀσχημοσύνην....; μὲ ὄμφακας... — Sangue de Satanasso! Ἐτύχομεν ἄοπλοι οἱ δύο ἐναντίον ὀγδοήκοντα ἓξ ἁγιοεκδυτῶν· ἄλλως, μὰ τὸν S. Ciriaco, ἤ, ἐν ἐλλείψει λίθων, θὰ τῷ ἐξεσφενδονίζομεν κατὰ πρόσωπον τὰς φενάκας ἀπὸ τὴν οὐράν, ἤ, εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ γαλανοῦ του αἵματος, ἤθελα, πρῶτον μὲν τὸν παραδόσει εἰς τὴν μάστιγα τοῦ Sergente mastro, εἶτα δὲ τὸν παραπέμψει εἰς Χάνδακα, ὅπως ἡ Υ. Υ. τὸν ξεπροβοδίσει εἰς τὸ σωφρονιστήριον τοῦ Σερβόλου. »

Ἀντὶ τοῦ ἀναγνώσματος τούτου, ὅπερ μετά τινων ἄλλων παρεπηδήθη, ἕτερόν τι ἀνάγνωσμα διάφορον ἐπέπρωτο νὰ ὑπερπληρώσῃ τὰς περιπετείας τῆς νυκτός. Ὁ Δούξ, ἰδὼν χαμαίσυρτον ἓν ἔγγραφον, τὸ ἐπαίρει· ὑπὸ νομίμου δὲ περιεργείας κινηθεὶς νὰ διακριβώσῃ ποῖον τῶν ἐγγράφων του εἶχεν ἀπὸ τὸ ρεῦμα τοῦ ἀνέμου ἐκσκορπισθῆ, πλησιάζει πρὸς τὸ κηροπήγιον, καὶ ρίπτει ἐπὶ τοῦ φύλλου τὸ βλέμμα.... Βαβαί! βαβαί! Ἦτο τὸ ἐρωτικὸν γραμμάτιον, ἦτο τοῦ ἀθλίου κόμητος ὁ θησαυρός.

— E se pol dar! ἐκφωνεῖ ὁ πρίγκηψ κατάπληκτος, ἐναλλάσσων τὸ βλέμμα νῦν μὲν πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, νῦν δὲ πρὸς τὸν ὁλοπνευστεὶ ρέγχοντα αὐλάρχην. Εἶνε, λοιπόν, αὕτη ἡ νὺξ τῶν ἐκπλήξεων! Misericordia! Οἱ χαρακτῆρες τῆς Γκίγγιας! Γράμμα τῆς ἀνεψιᾶς μου.... καὶ ἐδῶ μέσα!

'Οσφραίνεται τὸ φύλλον· ἀπέπνεεν ὑπόπτους ἀναθυμιάσεις. Διερευνᾷ προσεκτικώτερα τὴν γραφήν· οὐδεμία ἀμφιβολία, ἦσαν οἱ γνωστοὶ χαρακτῆρες. 'Αναγινώσκει μέχρι τέλους..... Οἴμοι! Καλύψας τὴν ὄψιν μὲ τὰς παλάμας,

— 'Εὰν ἠπατημένος εἴμην κατὰ τύχην καὶ ἐγὼ — ἐξεφώνησεν — οὐδεὶς πλέον ὁ ἀνέμπαικτος! 'Ο Φουρλάνος δὲν θὰ ἐλανθάνετο διδάσκων, ὅτι ὁ διορατικώτερος καὶ πανουργότερος ἐπὶ τῶν πολιτικῶν εἶνε παίγνιον παιγνίων ἐπὶ τῶν οἰκιακῶν του.

Καὶ λοιπὸν — μετὰ βραχεῖαν παῦσιν προσεπιλέγει, ἐπαναστρέφων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν καθεύδοντα — σύ, λοιπόν, ὁ χορευτής, σὺ ὁ βάβαξ τῆς αὐλῆς μου, σύ, τὸν ὁποῖον προσέλαβον ὡς παράρτημα τοῦ γαστριμύθου μου, σὺ κατόρθωσες νὰ ξεμυαλίσῃς μίαν παμπόνηρον ἀνεψιάν μου, ν' ἀπατήσῃς ἐμὲ τὸν δυσπιστότερον τῶν ἀνθρώπων, ν' ἀποκοιμήσῃς ἕνα Κέρβερον ἀναποκοίμητον, οἷα ἡ ἀστυνομία τοῦ Μέμου! Brrravo, μὰ τὴν ψυχήν μου, sior Demetrio Poliorceta! 'Εὰν εἶχα διαθέσιμον ἓν παράσημον, θὰ ἐγείρεσο ἐξ ὕπνου ἱππότης τοῦ ἁγίου Μάρκου.

Προβὰς δὲ πρὸς τὸν ῥογχάζοντα, συνεκλόνησε βιαίως τὸν βραχίονά του.

— 'Εγέρθητι, διπλωμάτα τετραπερασμένε, o summum dedecus praesentis temporis! Σπεῦσε ν' ἀντιχαιρετίσῃς τὴν ῥοδοδάκτυλον ἠῶ, ἐπανατέλλουσαν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ πρὸς ἐκλάμπρυνσιν τῶν τροπαίων σου!

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὁ 'Αβογάδρος ἐλάμβανε κατ' ὄναρ ἀπὸ τῆς κόμης τὸν ἰσραηλίτην Λέβην, ἀρνούμενον τρισχιλίων φλωρίων παραλαβήν. Τὸν ἐξύπνησεν ὁ ἀνασεισμὸς μᾶλλον, ἢ τὸ προσφώνημα. 'Ανορθούμενος παμπήδην ἀπὸ τὸ στασίδιον, σκορδινᾶται, τρίβει τὰ βλέφαρα, καὶ ἀγωνίζεται νὰ ἐπαναμνησθῇ τοῦ τόπου, ἔνθα παρευρίσκετο. 'Εν τῷ μεταξύ, πορευθεὶς ὁ πρίγκηψ πρὸς τὴν ἑλίτροχον μηχανήν, προσῆπτε τὰ χείλη εἰς τὸν ἀκουστικὸν σωλῆνά της.

— Τέσσαρας ἵππους ἑτοίμους ὅσον τάχος! ὑπεφώνησε. Τὸν Φλάβον, τὸν Πιτσινῖνον, καὶ δύο ἄλλους κατ' ἀρέσκειαν. Τρία ἕτερα φορτηγά — τρόφιμα μιᾶς ἑβδομάδος διὰ τέσσαρας ὀνο-

μάτους — ἐν τοσούτῳ, αὐγόπηττεν, ψητὸν, βούσυκα, καὶ μονεμβασίαν. Γλήγορα!

Εἶτα δὲ, ἐπαναστρέψας πρὸς τὸν αὐλάρχην, ὅστις ἐπανέκτα βαθμηδὸν τὸ μνημονικὸν,

— Φίλε κόμη, εἶπε, προστρίψας ἐπὶ τῆς σιαγῶνος τοῦ αὐλάρχου ἕνα κολαφίσκον δυσερμηνεύτου σημασίας, καὶ προτείνων αὐτῷ ποτήριον ὕδατος. Ἄριστον μὲν ὕδωρ, λέγει ὁ ἀναξιφόρμιγξ ὕμνος προοιμιαζόμενος. Ἡ ψυχροποσία τονεῖ τοὺς μυῶνας τῶν ἀθλητῶν. Προτοῦ πιασθῶμεν ἀπὸ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, κένωσον, ἄνερ μεγαλεπήβολε, τὸν κύαθον!

Μόνον ἀρεσκείας χάριν προσήγγισεν ὁ αὐλάρχης τὰ χείλη εἰς τὸ ποτήριον· ἀλλ' ἐμβρέξας τὴν ἄκραν τοῦ ῥινομάκτρου, ἐδρόσισε τοὺς κυλιδιῶντας ὀφθαλμούς.

— Ὁ Δοὺξ, ἀπήντησε τότε, ἐμβλέψας πρὸς τὴν λειψανοειδῆ κάραν τοῦ αὐθέντου, ὁ Δοὺξ, θὰ ἐξήρχετο κατὰ τὴν τριχομαχίαν νικητής· τότε δὲ τί θὰ τὸν ἔκαμνε φαλακρὸν ἀποβάντα τὸν αὐλάρχην του;

— Ἂς ἀφίσωμεν τὰ μέτωρα, ὑπέλαβεν ὁ Συγώνης. Πρόκειται συνομιλία σοβαροτάτη. Ἀνὴρ μέγας καὶ πολὺς, οἷος ἐγείρεσαι ἐξ ὕπνου σήμερον, ἀκροάζεται μετὰ προσοχῆς, καὶ ἀποκρίνεται ἀδιστάκτως.

Ὁ κόμης, κλίνας τὸ μέτωπον, ἀπέδωκε τὰ εὐχαριστήρια ὅλως ἀνύποπτος.

— Ἄκουσε, caro conte! Ὅτι ὁ εἰλικρινέστατος, ἴσως καὶ μόνος ἀληθινός σου φίλος εἶμαι ἐγώ· ὅτι, ἐξ ἀρχῆς προμαντεύσας τὰ παντοῖα καὶ σπάνια προτερήματά σου, σὲ ἀνύψωσα εἰς ἣν ἔντιμον θέσιν κατέχεις πρὸς τὸ παρὸν, περὶ τούτων, ἐλπίζω, δὲν ἀμφιβάλλεις. Ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἀμοιβῆς. Δός μοι ἕν τι δεῖγμα καὶ σὺ τῆς πρὸς ἐμὲ ἐμπιστοσύνης σου!

— Χάριν τῆς Ὑψηλότητός σου, ἀπεκρίθη ταχέως ὁ αὐλάρχης, θὰ κατηρίθμουν ἓν πρὸς ἓν ὅλα τὰ ψαμμία τοῦ ὠκεανοῦ.

— Ἐξ ὅλων τῶν τυραννίδων τῆς οἰκουμένης — ἐπέλεξεν ὁ Δούξ, ἐκσφενδονίζων τὸν μανδύαν ἐπὶ τοῦ σοφᾶ — ἡ βαρυτέρα καὶ μᾶλλον βασανιστικὴ εἶνε ἡ ἑκουσία τῆς προσποιήσεως. Μίαν μόνην ἀνακούφισιν εὑρίσκει ὁ τυραννούμενος εἰς τὰς βασάνους του, τὴν μοναξίαν. Μόνον ἐκεῖ ἐπανακτᾷ τὴν ἐλευθερίαν, ἧς ἐστερήθη, ἀφότου ἀπώλεσε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ παραδείσου. Ἐδῶ οὔτε οὖς ἀνθρώπινον ἀκροάζεται, οὔτε ἠχὼ θόλου ψιττακίζει.... Μεταξὺ τοῦ κρυπτῆρος τούτου καὶ τῆς ἀκοῆς τοῦ οὐρανοῦ μεσολαβεῖ διάστημα ἀκαταλόγιστον. Ἡ Κτίσις θὰ ἦνε ἤδη καταλελυμένη, ὅτε ὁ φθόγγος, ὅστις ἐξέρχεται τώρα ἀπὸ τὰ χείλη μου, θὰ καταφθάσῃ τὴν καθέδραν τοῦ Κτίστου.... Εἴμεθα μόνοι, εἴμεθα ἐλεύθεροι. Συγώνης καὶ Ἀβογάδρος, Ἀβογάδρος καὶ Συγώνης ἀποτελοῦν μονάδα. Λοιπόν, προσοχὴ εἰς τὰ ἐρωτήματα, ἑτοιμότης εἰς τὰς ἀποκρίσεις. Δὲν ἀγαπῶ τοὺς δισταγμούς.... Ἰδοὺ τὸ ζήτημα. — Τεθέντων ἐπ' ἐρήμου τινὸς νησιδίου ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀμφοτέρων παρθένων, τίνα τῶν δύο θὰ ἐνόμιζες προθυμότερον νὰ φθείρῃ τὸν σύντροφον; τὸν ἄνδρα ἢ τὴν γυναῖκα;

— Τὴν σύζυγον, τοὐλάχιστον κατὰ Μωϋσῆν· ἀπεκρίθη ὁ Ἀβογάδρος κρυφογελάσας.

— Κρίνεις λοιπὸν τὰς θυγατέρας τῆς Εὔας πανουργοτέρας τῶν υἱῶν τοῦ Ἀδάμ;

— Καὶ τίς ἠμφίβαλε; Ἐνῷ ὁ Ἀδὰμ ἐπλάσθη μὲ λάσπην, ἡ πρωτομήτηρ, εὐτυχεστέρα τυχοῦσα τοῦ συζύγου της, δὲν ἐξεμαγειώθη ἐν ὥρᾳ ποιητικῆς οἰστρηλατήσεως μὲ ἄνθος αἵματος καὶ σαρκός; Ποῖον, λοιπόν, τὸ ἀριστούργημα; ποῖον τὸ λογικώτερον ἔκμαγμα τῆς Πλάσεως; Ἡ μύστις τοῦ ὄφεως, ἤγουν τῆς Σοφίας, ἡ γυνή. Μόνη ἡ γυνὴ εἶνε αὐτόχρημα ἄνθρωπος. Ἡμεῖς εἴμεθα λάσπη, βόρβορος, πηλὸς — πηλός, ἁρμόδιος μόνον εἰς χύτρας, εἰς στάμνους, εἰς κεραμεῖα. Δὲν σᾶς φαίνεται, Ὑψηλότατε;

— Ὦ νὺξ ἐκπλήξεων καὶ πτοημάτων! ἀνέκραξε πάλιν ὁ ἀντιβασιλεύς. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐλάρχου μου ἐθαύμαζον ἕως τῆς χθὲς μόνον τὸν ὀξύνουν· σήμερον ἀνακαλύπτω καὶ τὸν φιλόσοφον.

— Λάσπη, βόρβορος, Ὑψηλότατε, καὶ οὐδὲν ἄλλο· βορβορω-

δέστατος πηλός, τοῦ ὁποίου, ὅμως, ἡ Αὐθεντία σου παριστάνει πάνσεπτον καὶ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν.

— Δεύτερον πρόβλημα. Οἱ αὐτοκλητούμενοι τοῦ γυναικείου φύλου κατακτηταί, εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὁποίων, ὡς θὰ ἐπιτρέψῃς νὰ ὑποθέσω, ἐκέρδησες καὶ σὺ ἐντίμως τὰς ἐπωμίδας σου, διαιροῦσι τὰ ἐρωτικὰ θηράματα εἰς δύο τάξεις· εἰς εὐκατάπειστα, καὶ εἰς δυσκατάπειστα. Ἀπαιτῶ ἀνυπόκριτον τὴν ἐξομολόγησιν. Πόσας ἐλάφους ἑάλωκας ἐκ τῆς πρώτης; πόσας ἐκ τῆς δευτέρας τάξεως;

— (Ὢ, per la Madonna, φοβοῦμαι, μὴ τὸ ἀπροσδόκητον κροῦσμα τῆς ἀνταρσίας παρακόπτῃ τὰς φρένας του! ἐσυλλογίσθη ὁ αὐλάρχης καθ' ἑαυτόν. Ἀνυψώσας δὲ τὴν φωνήν), Θὰ ἐδιδάχθη ἐκ νεότητος καὶ ἡ Ὑψηλότης σου, εἶπεν, ὅτι ἡ πρώτη τάξις, ἡ τῶν εὐκαταπείστων, οὐδὲν ἴχνος ἀφίνει εἰς τὸ μνημονικὸν τοῦ κατακτητοῦ. Ἡ ἀληθινὴ γυνή, ἡ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ πρωτοπάτορος ἐντελὴς καὶ πάνοπλος ἀναπηδήσασα, ἀνάγεται εἰς τὴν τάξιν τῶν δυσπορθήτων. Δὲν εἶνε τὸ δυσθήρατον ἀρνίον αὐτό, τὸ ὁποῖον ὀξύνει τὴν ὄσφρησιν, ἐρεθίζει τὴν ὄρεξιν, καὶ τιμᾷ τὴν ἐκστράτευσιν τοῦ λύκου;

— Ἐξαίρετα, Παυσανία! Ἂν εἶχα τέκνα, θὰ σὲ ἐλάμβανα οἰκοδιδάσκαλον. Ἀλλ' εἰπὲ προσέτι. Σοὶ ἔτυχέ ποτε εἰς τὸ κυνήγιον ἄγρα τις οὕτω δυσάλωτος, ὥστε νὰ ματαιώσῃ ὅλα τὰ κυνηγητικὰ τεχνάσματά σου;

— Ἴσως ἡ τοιαύτη ἄγρα ὑπάρχῃ ἀλλοθί που τῆς γῆς, ἀπεκρίθη μὲ στόμφον ὁ ἐπαινεθείς, ἀλλ' ἕως τῆς σήμερον εἰς ἐμὲ δὲν ἔτυχεν. Ἡ γυνή, μολονότι καὶ τοῦ διαβόλου πανουργοτέρα, δαμάζεται ἀπό τινα μαγνητισμόν. Ἂς ἀντιτάσσῃ ἄτρητον ἀσπίδα· ἡμεῖς ἔχομεν κατ' αὐτῆς λόγχην ὀξύστομον, τὸν μύστακα. Ἄνισος μονομαχία. Μετὰ πεισματώδη πάλην, οἱ ἁβροὶ μυῶνες ἀποκάμνουσιν, ἡ δὲ ἀσπίς....

— Ὑπακούει εἰς τὸν παγκόσμιον νόμον τῆς βαρύτητος. Ἀλλὰ προσμένω ἀπάντησιν εἰς τὴν προτέραν ἐρώτησίν μου. Ἐζήτησα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐλάφων σου.

— Εὐχαρίστως. Ἐκ μὲν τῆς πρώτης τάξεως,

Quante fronde ha la valle, e fiori il prato (1)

— Ἐκ δὲ τῶν δυσπειθεστέρων...; Διστάζεις;

— Ὄχι, δυσωποῦμαι μᾶλλον... ἐντρέπομαι τὴν εὐτέλειαν τῆς στατιστικῆς.... Τρεῖς μοναχά.

— Ghe semo! εἶπεν ἐνδομυχεὶ ὁ Δοὺξ. Τὰ δὲ ὀνόματα; Μὴ φοβοῦ! Μόνα τὰ ὀνόματα τοῦ βαπτίσματος ἐξαιτοῦμαι.

— Ἄννα ἐκαλεῖτο ἡ πρώτη· ἑβραῒς προσήλυτος, μωάμεθ πονηρίας, δολοῤῥαφίας. — Βεάτριξ ἡ δευτέρα· αἰθερῶδες πτηνὸν τοῦ παραδείσου, ἀρχέτυπον εὐσεβείας, χρηστοηθείας καὶ σεμνότητος. Αὕτη ἀπέπτη εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον ἐκ δυστοκ.....

— Ἀδιάφορον, ὑπέλαβεν ὁ Δοὺξ, διακόψας τὴν νεκρολογίαν.
— Ἡ δὲ τρίτη; Τὴν ἀλήθειαν! Ἀποστρέφομαι τὴν ψευδολογίαν... ἁπλῆν καὶ καθαρὰν τὴν ἀλήθειαν! Ἴσως ὁ μισθὸς τῆς εἰλικρινείας ἔσται ἀνώτερος τῆς προσδοκίας σου.

Χαριζόμενος ὁ κόμης πρὸς τὸν αὐθέντην του, ἤθελε μὲν στέρξει νὰ κενώσῃ καὶ τὸ ὄνομα τῆς τελευταίας ἐλάφου· ἀλλ' ἤδη ἤρχετο προπειθόμενος, ὅτι ὁ Δοὺξ, ἐὰν μὴ συνεπείᾳ τῶν προσφάτων διακοινώσεων ἔκρουε τὰς θύρας τῆς παραφροσύνης, βέβαια εἰς τὴν συγκεκροτημένην καὶ ἀλλόκοτον ἐκείνην ἀνάκρισιν θὰ ὑπέκρυπτέ τινα δόλιον σκοπόν.

Μετὰ πεντάλεπτον σιγήν, καθ' ἣν ὁ ἐξεταζόμενος ἀποσπάσας ὀνυχιμαῖόν τι κηρίον ἐκ τῆς λαμπάδος, συνέπλαττε μὲ τοὺς δακτύλους σφαιρίδιον πρὸς ἐκτροπὴν τοῦ ἐξεταστοῦ, ὁ πρίγκηψ, λύων ἐξ ἐπιδρομῆς τὴν ἀμφιῤῥέπειαν,

— Ἡ τρίτη εἶνε χήρα εἰκοσιπενταετής, sior conte della Motta!

---

(1) Ὅσα φύλλα στὸ λαγκάδι
Καὶ λουλούδια στὸ λειβάδι.

του κυνισμὸν ἐγίνωσκεν ὁ οἰκότροφος ἐκ μακρᾶς πείρας· ἀλλά, μὲ ὅλην τὴν σύντονον προσοχήν του, οὐδὲν σημεῖον εἰρωνείας παρετήρησεν εἰς τὴν φράσιν, οὐδεμίαν διαῤῥαγὴν σαρκάσματος ἔβλεπε περὶ τὸ στόμα του.

— Ἄχ, Ὑψηλότατε! ἐβόησε γονατίσας. Διατὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ σὲ προσφωνήσω, ὡς σοὶ πρέπει, καὶ Γαληνότατον! Τὸ μέγεθος τῆς μακροθυμίας σου μοὶ ἀφαιρεῖ τὰς λέξεις ἀπὸ τὸ στόμα. Ἐλέησον, κύριε, τὸν πτωχὸν αὐλάρχην σου, καὶ.....

— Ὄχι, Ὄχι, Παυσανία, ἡ θέσις σου δὲν εἶνε εἰς τὴν αὐλήν μου. Εὐρυχωροτέρου, ἐνδοξωτέρου τινὸς σταδίου σὲ ἔπλασεν ἡ φύσις ἄξιον. Ναί, εἰς σὲ πρέπει ὑπερτέρα τις ὑπηρεσία· σοὶ πρέπει ἐντολή τις διπλωματική, καθ' ἣν ν' ἀπαπτύξῃς ἐπικερδέστερα τὰς στρατηγικάς σου γνώσεις, νὰ δοκιμάσῃς καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου φύλου τὴν βολὴν τῶν ὅπλων σου, νὰ διαπρέψῃς καὶ εἰς πολιορκίας ὑπαιθρίους, νὰ κτήσῃς φήμην, πλοῦτον, τίτλους, ταινίας, ἀξιώματα. Τί ἀξίζει εὐγένεια, στερουμένη χειροφιλήματος καὶ βαλαντίου; Σημαία νεναυαγημένου πλοίου, ἐξερευχθεῖσα παρὰ τῶν κυμάτων ἐπὶ τῆς ἄμμου. « Ἐὰν πεινᾷς κ' εἶσ' εὐγενής, Πέσ' ἀπ' τὸν βράχον νὰ πνιγῇς. » Ναί, caro conte, εἰς σὲ πρέπει προβιβασμός τις περιφανέστατος. Ὁ πατήρ σου σὲ ἀπεκλήρωσεν, ἀφοῦ ἐσπατάλωσες τὴν μερίδα σου εἰς ἀσωτείαν καὶ κραιπάλην. Ὁ μισθὸς αὐλάρχου ἐπαρκεῖ μόλις εἰς τὰς ἀνάγκας σου. Ἔπειτα τὰ χαρτία εἶνε ἕξις πολυδάπανος, κατὰ δὲ τύχην κακήν, σὺ χάνεις πάντοτε. Τάχα ἐφρόντισές ποτε περὶ τῆς αὔριον; Ἴσως ἔβαλές ποτε κατὰ μέρος δέκα γαζέτας; Τίς ἔσται ἡ τύχη σου, ἀγαπητέ, ποῦ θὰ κατάντήσῃς ὁπόταν ὁ Συγώνης, μόνος καὶ ὕστερος φίλος σου, γίνῃ συνταξιοῦχος τοῦ κοιμητηρίου; Τάχα θὰ σὲ περιποιηθῇ ὁ διάδοχός του; Ἐὰν δέ, τέκνον μου, συνέβαινε τὸ ἐναντίον, ποῦ τῆς γῆς θὰ ἀνεζήτεις τὸν πατέρα, τὸν προβιβαστήν, τὸν προστάτην;

— Ὦ φίλη κεφαλή! ὁ κόμης ἀνέκραξε. Δός μοι τὸν θάνατον, σφάξε με, πνῖξε με, πάτησέ με μᾶλλον ὑπὸ τοὺς πόδας σου, ἀλλὰ μὲ τοσαύτην γενναιότητα μὴ μ' ἐξουθενῇς! Ἥμαρτον. Θὰ παρίδῃς τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν σου;

— Παῦσε νὰ μετριοφρονῇς ὑπὲρ τὸ δέον, ἀπήντησεν ὁ πρίγ-

κηψ, ἐγκολπίζων πατρικῶς τὸν κλειδοῦχόν του, καὶ ἀπογλυκαίνων τοὺς φθόγγους ἄχρι μελῳδίας. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς βλέπεις, ἐξημέρωσεν, ἂς σπεύσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς συνομιλίας. Τὸ συμπέρασμα εἶνε πλείστου λόγου ἄξιον. Ἄνοιξε, κόμη, τὰ ὦτά σου καλὰ, καὶ ἐγχάραξον εἰς τὸ λογικὸν πᾶσάν μου λέξιν.

— Εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν σου πλήρης ὤτων καὶ ὀφθαλμῶν, ἀνταπήντησεν ὁ Ἀβογάδρος, ὑποχωρῶν εἰς τὸ νεῦμα, δι' οὗ ὁ Δοὺξ τὸν προσεκάλει νὰ καθήσῃ πλησίον του.

— Ἡ τέχνη τοῦ κτᾶσθαι φίλους εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, εἶπεν ὁ ἀντιβασιλεὺς, εἶνε, φίλε, δυσκαταμάθητος πολύ· δοκίμως δὲν τὴν μετέρχονται, εἰμὴ οἱ ἐκ φύσεως γεννηθέντες ἐπιδεκτικοί. Παρὰ τούτοις, κτῆσις φίλου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἅλωσιν, ἡ δὲ ἅλωσις φίλου εἶνε ἀπειράκις δυσχερεστέρα τῆς ἁλώσεως ἐρωμένης. Νομίζω, ὅτι εἰς τὴν τέχνην αὐτὴν πρὸς οὐδένα τῶν Βενετῶν δευτεριάζω. Ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑπεροχῆς μου ἔγκειται ἐν τῷ καυχήματι, ὅτι οὐδεὶς τῶν πατρικίων κέκτηται καὶ ἐντὸς τῆς Συγκλήτου, καὶ ἐντὸς τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα, καὶ παρὰ τῷ Γαληνοτάτῳ, τοιούτους φίλους ἰσχυρούς, οἵους τε καὶ ὅσους ἐγώ. Εἴκασε ἐντεῦθεν, ἐὰν πρὸς ἐμὲ δὲν εἶνε εὐκολώτερον τὸ νὰ κορυφώσω τινὰ εἰς τὰ ὑπεράκρια τῆς φήμης, ἢ νὰ τὸν κρημνίσω κατακέφαλα εἰς τὸν βυθὸν, παρὰ τὸ νὰ φορέσω, ἢ ν' ἀφαιρέσω τὸν νυκτερινὸν κεφαλόδεσμον. Εἶσαι φιλογύνης, κόμη. Τόσον τὸ καλήτερον. Γυνὴ εἶνε καὶ ἡ δόξα· μάγισσα κατοικοῦσα χαλιμαϊκὸν παλάτιον, τηροῦσα ὅμως τὸ ὑποδεκτήριον ἀνοικτόν. Θέλεις ἓν συστατικόν; Ἔχω πρόχειρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταστήσω τ' ὄνομά σου ἔνδοξον ἐν διεξαγωγῇ ἐκτάκτου καὶ ὑψηλῆς ὑπηρεσίας. Ἐκτὸς τούτου, σοὶ ἐγγυῶμαι καὶ τὴν θέσιν Προβεδούρου Χάνδακος, μὲ μισθὸν ἐτήσιον τρισχιλίων δουκάτων, καὶ μὲ πενταπλασίονα τὰ τυχηρά. Ἡ πρότασις δὲν εἶνε ἀποῤῥίψιμος.... Τί λέγεις, αἴ;

— Προβεδοῦρος Χάνδακος ἐγώ! κραυγάζει ἐκπεπληγμένος ὁ αὐλάρχης. Χωρατεύει ἡ Ὑψηλότης σου. Ἐὰν τὰ καθήκοντα τοποτηρητοῦ ἄλλο τι δὲν ἀπῄτουν, παρὰ ποδῶν εὐκαμψίαν, ἢ ταχύτητα δακτύλων, τὸ περισσότερον· ἐὰν εἰς τὴν ἄσκησιν αὐτῶν ἤρκουν μόνον βαρζελέτται, καὶ ῥιβερέντσαι, καὶ σαλαμελέκια......

— Ἀνακαλύπτω εἰς τὸ ἦθός σου καὶ ἕτερον προτέρημα· τὸ σωφρόνημα.....

— Ἔπειτα δὲν ἀντίκειται καὶ ἡ ἡλικία....; ἀκόμη δὲν συνεπλήρωσα τὰ τριαντατέσσαρα.....

— Αἴ! Δέκα ἔτη νεώτερος ὁ Πομπήϊος διέπρεπεν ὡς πρῶτος στρατηγὸς τῆς Ῥώμης.

— Καλά· Ὁ Πομπήϊος θὰ ἐδιδάχθη τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἀλλ' εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην ὁ αὐλάρχης σου εἶνε ἀναλφάβητος.

— Νηπιάσματα! ἀνοστόλογα! ἀνοησίαι! ἀντιφωνεῖ ὁ Δοὺξ, ὑποσκελίζων μὲ ζωηρότητα τὴν μετριοφροσύνην τοῦ κατηχουμένου. Ἐὰν εἶσαι διδάκτωρ εἰς τὴν ἠθικὴν παθολογίαν τῆς γυναικός, ὅμως εἰς τὴν διάγνωσιν τοῦ γαγγραινομένου φύλου σου φαίνεσαι ἀκόμη μαθητίσκος. Μὲ τὰ σωστά σου, λοιπὸν, ἐπίστευσες, ὅτι ἡ δημόσιος ὑπηρεσία ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ ὑποψηφίου ἱκανότητά τινα, ἢ παιδείαν, ἢ πεῖραν, ἢ τριβὴν, ἤ τι ἄλλο παραπλήσιον; Ἐνόμισες, ὅτι εἶνε καὶ αὐτὴ ἕν τι ἰδιαίτερον ἐπιτήδευμα, ἐπικαλούμενον καὶ γνώσεις πολλάς, καὶ πρακτικὴν, καὶ εἰδικὰς ἀσκήσεις, ἐπιτήδευμα διδασκόμενον, ὡς ἡ τέχνη τῶν βαναύσων, ὡς ἡ σκυτοτομία, ἡ ῥαπτική, ἡ ξυλουργία, καὶ τὰ λοιπά; Ὁποία ἀπάτη....! Αἴ, οὐαὶ, τρὶς οὐαὶ πρὸς τοὺς κυβερνήτας, ἐὰν ἡ δημόσιος ὑπηρεσία δὲν ἦτο ἐπιχείρημα ἐφικτὸν, εὐεπιτέλεστον, πρόχειρον πρὸς τὸν τυχόντα! Ἡ πολιτεία, φίλε μου, οὔτε ἀκαδημία Πλάτωνος εἶνε, οὔτε Πολυτεχνεῖον, οὔτε σύλλογος σοφῶν, οὔτε πραγματογνωμόνων καὶ ἐντριβῶν συνέλευσις. Εἶνε ἀπέραντόν τι κατάστημα ἀγαθοεργὸν, καθιδρυθὲν καὶ διατηρούμενον ἐκ ψυχικῶν· εἶνε πτωχοκομεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καταλύουν, τρώγουν, πίνουν, καπνίζουν, καθρεπτίζονται ὅσοι δὲν θέλουν, ἢ δὲν καταδέχονται νὰ φάγουν τὸν ἄρτον ἐν ἱδρῶτι, ὅσοι, ἀντὶ φροντίδων φερεπόνων, προτιμῶσι τὰς ἀναπαύσεις βασιλικοῦ Χαπτείου, τουρκοπερσιστὶ Τεμπελχάν. Θέλεις, caro mio, ν' ἀκούσῃς τί ἀπαραιτήτως, τί μόνον καὶ μόνον, τί ἐξ ἀνάγκης ἡ δημόσιος ὑπηρεσία προαπαιτεῖ; Τὴν ἐξωμοσίαν τοῦ Ὄχι. Ἄλλον τινὰ φθόγγον, πλὴν τοῦ Ναὶ, τὸ καταστατικὸν τοῦ Παρασιτοδοχείου δὲν παραδέχεται. Παραδείγματος χάριν. Συνε-

σία Συγώνη, χήρα Boncompagni, ἀπὸ μὲν τῆς σήμερον, πέμπτης Ἰουνίου, θέλει κληθῇ μελλονύμφη σου, ἐντὸς δὲ τριμηνίας, τὸ πολύ, πολύ, θέλει προσλάβει τ' ὄνομά σου καὶ τὸν τίτλον σου.

Τὴν τελευταίαν τοῦ λόγου περίοδον ἐπεχρωμάτισεν ὁ Δοὺξ μὲ τοιαύτην τινὰ ἀστραπὴν ὑποβλέμματος κακοποιοῦ καὶ φιλεκδίκου, ὥστε ῥῖγος διέτρεξε τὰ νῶτα τοῦ κόμητος. Ἡ πρότασις ἀνέτρεπεν ἐξ ὁλοκλήρου σύμπαντα τὰ χρυσᾶ του σχέδια. Χαῖρε ἑκατομμύριον! Ἐρωχαίρετε Μέμε καὶ Θηρεσία! — Ἀλλὰ τί νὰ κάμῃ; Ἀρά γε ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ γλήγορα γλήγορα τὸ ἀπόκρημνον, τὸ κατηραμένον Ὄχι, χωρὶς νὰ ἐκθέσῃ εἰς κλύδωνος πνοὰς τὴν κιβωτὸν τῶν ὀνείρων του, χωρὶς νὰ διακυβεύσῃ ἐφ' ἑνὸς ἄσσου καὶ αὐλαρχίαν, καὶ ἐνυπόθηκα δάνεια, καὶ ἐκμίσθωσιν Καλιφορνίας;

Ὁ πνιγόμενος συλλαμβάνεται ἀπὸ τὰς τρίχας του. Ὁ κόμης ἐπελήφθη τῶν ὑπεκφυγῶν.... Τάχα ἡ Μεγάλη Κυρία θὰ συνῄνει εἰς τὸ συνοικέσιον; Τάχα θὰ τὸ ἐνέκρινον οἱ ἐν Τρεβίζῳ συγγενεῖς του; Τάχα τοῦτο, τάχα τὸ ἄλλο, τάχα τὸ περαίτερον; — Αἱ ὑπεκφυγαὶ ἀνεφύησαν μὲ γονιμότητα δικηγορικήν, ἀλλ' ἡ ἀνιλεὴς διαλεκτικὴ τοῦ Δουκὸς διέλυε συνοχηδὸν τὰς προφάσεις μίαν κατὰ μίαν. Τέλος, ὁ κόμης, ἀφοπλισθείς, ἐναπέθηκε τὴν ὑστάτην ἐλπίδα εἰς τὴν περίοδον τῆς τριμηνίας, ultimam pessumdati spem.

— Τὸ λοιπόν; ἐρωτᾷ ὁ Συγώνης ξηρά, ξηρά.

Πρὸς πᾶσαν ἀπάντησιν, ὁ ὑποψήφιος Προβεδοῦρος προσποιηθεὶς τὸν ἄφωνον, προσῆψεν ὄρθιον τὸν δείκτην ἐπὶ τῶν χειλῶν.

— Brrravo! Εὖγε, Ἀβογάδρε, εὖγε μὰ τὴν πίστιν μου! Εἶσαι εἰς σημεῖα καὶ τέρατα προωρισμένος! Ἤδη ἐξωμότης τοῦ Ὄχι, καταφαίνεσαι ἀφωνῶν, ὥσπερ ἰχθύς. Σφίξε, λοιπόν, τὴν χεῖρα τοῦ θείου σου!

Ὁ Δοὺξ ὑπεδέχθη τὸν ἀσπαζόμενον εἰς τοὺς κόλπους, ἀντασπασθεὶς αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον.

— Τώρα δέ, προσεπέλεξεν, ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ δημόσια.

Παρετήρουν, πρὶν τῆς γαμηλίου παρεκβάσεώς μας, ὅτι, ἀφοῦ ἐστάθης ἱκανὸς νὰ σαγηνεύσῃς δύο γυναῖκας, πανουργοτέρας καὶ τοῦ διαβόλου, κατὰ κρείττονα λόγον ἤθελες σαγηνεύσει ἐκ τοῦ προχείρου καὶ τὸν ἀλωπεκωδέστερον τῶν ἀνδρῶν....

— Πλὴν τοῦ προσφιλεστάτου θείου μου, ὑπεννοεῖται, ὁ κόμης ἐφώνησε χαριεντιζόμενος, καὶ ὑποκλίνων τὴν κεφαλήν..... καὶ πλὴν.....

— Πλὴν τίνος ἄλλου;

— Καὶ Κρήσσης. Ἡ καρδία τῆς Ἑλληνίδος εἶνε στάμνη Δαναΐδος, βυθὸς σκοτοδινώδης καὶ ἀπύθμενος.

— Πόσον λυποῦμαι, ὅτι ἀφῆκα ἐπὶ τόσα ἔτη χέρσον καὶ ἀναρωτρίωτον τὸν εὔγονον ἀγρόν σου! ἐπιλέγει ὁ Συγώνης μὲ ἐράσμιον ἀφελείας πρόσχημα. Πείθομαι μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον, ὅτι τὸν πλανήτην μας οὐδέποτε ἐφρόντισες νὰ τὸν τηλεσκοπήσῃς ἄλλοθεν, ἢ ἐκ μόνης τῆς ἐπόψεως τοῦ φουστανίου..... Ἄς ἦνε. Meglio tardi, che mai. Μάθε λοιπὸν, ὅτι ὁποία τις ἡ Γραικὶς, τοιοῦτος ὁ Γραικὸς καθ' ὁμοιότυπον· δύο ὕδατος σταγόνες. Μάθε, ὅτι ἐὰν χύλισμα πονηρίας ἦνε ὁ Γραικὸς, ὤ, ὁ Κρὴς εἶνε χύλισμα χυλίσματος. Περίεργον! Οἱ πρεσβύτεροι Ῥωμαῖοι ἐκάλουν κρήτην (cretam) τὸν πηλὸν, κρητισμὸν δὲ (cretismum) τὴν δολιότητα. Τοιοῦτό τι παραπλήσιον, νομίζω, μαρτυροῦν καὶ τῶν Ἑλλήνων τὰ λεξικά. Οἱ παλαιοὶ, λοιπὸν, ἐγνώριζον, ὅτι πρὸς φύρασιν τοῦ πανούργου Ἕλληνος, οὐδεὶς ἄλλος πηλὸς ἔτυχε προσφορώτερος τοῦ πηλοῦ τῆς Κρήτης, πατρίδος καὶ τοῦ πρωτοθρόνου τῆς μυθολογίας, ἄλλως τε.... Καὶ τὸ βλέπεις, viscere· ἡμεῖς μὲν οἱ δυτικοὶ ἐρχόμεθα τυφλοὶ, ὡς οἱ γαλιδεῖς· ἡμεῖς διδασκόμεθα τὴν πολιτικὴν εἰς διφθέρας, εἰς τόμους, εἰς σχολεῖα. Ἀλλ' ὁ Γραικὸς, ὁ Κρὴς πρὸ πάντων, ἐξέρχεται διπλωμάτης ἐκ κοιλίας μητρός. Καθὼς ὁ ποιητὴς γεννᾶται ποιητὴς — Poeta nascitur — τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ Γραικὸς εἶνε ἕως ἀπὸ τὰ σπάργανα Γραικός.....

— Δηλαδὴ προδότης, ἴσως;

— Ἡ ἑρμηνεία δὲν εἶνε ἐσφαλμένη· ἀλλ' ἂς κρίνωμεν δικαίως. Ποῖος κατέστησε, ποῖος καθιστάνει τὸν Γραικὸν τοιοῦτον;

Δὲν εἴμεθα ἡμεῖς αὐτοί; Ὁ σπείρων τὴν ἐπιβουλὴν θερίζει τὴν προδοσίαν. Ἐκ τῶν δύο ἀντιμαχομένων ἔχει τὸ βραβεῖον τῆς νίκης ὁ πανουργότερος.... Ἀλλὰ coraggio! Τὸ ἆθλον ἔγκειται, ἀγαθῇ τύχῃ, τεταμιευμένον ὑπὸ τὴν φαλάκραν μου.

— Τίνι τρόπῳ; ἠρώτησεν ὁ ἐπίδοξος Προβεδοῦρος.

— Ἐπενόησα κατὰ Γραικῶν μίαν παγίδα ἰδιαιτέραν. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῆς δύνασαι νὰ ἀναδεχθῇς παλληκαρικῶς τὴν ὁποίαν σοὶ ἐπιφυλάττω ἀποστολήν. Ἐξείκασες ἤδη περὶ τίνος πρόκειται;

— Εἴτε κατὰ Γραικοῦ, εἴτε κατὰ Γραικίδος, ἀδιάφορον· πρόσταξε!

— Ἔνταλμα ἐπίζηλον! Πρόκειται, ἀνεψιέ μου, νὰ μετέλθῃς τώρα τὴν κατακτητικὴν ἐμπειρίαν σου καὶ ἐπὶ προσώπου τοῦ φύλου τοῦ ἰδικοῦ μας. Ἀνταγωνιστής σου ἔσται ὁ ἄδηλος χωρικὸς αὐτός, ὅστις, τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς ἀποστατῶν, τολμᾷ νὰ φιλονεικήσῃ τὸ στέμμα τὸ δουκικὸν πρὸς ἕνα Πασχάλην Συγώνην.... Ἐννόησες;

Ὁ Ἀβογάδρος ἀνεσκίρτησεν ἔκπληκτος.

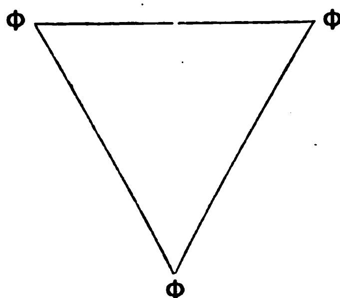
— Ἐλπίζω, εἶπε μασσῶν τὰς συλλαβάς, ἐλπίζω, ὅτι ἡ Ὑψηλότης σου δὲν σκοπεύει δὰ νὰ κατευοδιάσῃ καὶ τὸν ἀνεψιόν της εἰς τὸν αὐτὸν δρόμον τῆς ἐξορίας, ὅπου πρὸ ὀλίγου διέπεμψε καὶ τὸν Καλλέργην.

— Πλέεις μετὰ Καίσαρος, καὶ δειλιᾷς! Ἀνδρίσου, νεανία, θάῤῥει, δράξε τὴν πεταλούδαν τῆς τύχης ἀπὸ τὰς πτέρυγας, ἐφ' ὅσον ἄφροντις περιΐπταται πρὸ τῆς χειρός σου! « Ἡ τύχη — προσέθηκεν εἰς στίχους ἰταλικοὺς ἀγνώστου ποιητοῦ — ἡ τύχη παραδίδεται πρὸς τὸν αὐθάδην καὶ τολμηρόν, εὐδαιμονίζει τὸν ἐργοδιώκτην, κορυφοῖ τὸν χαμερπῆ, καί, καθάπερ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μακαρίζει κατὰ προτίμησιν τὸν πτωχὸν τῷ πνεύματι. » Ἀφ' ἑτέρου, θέλεις προσλάβει καὶ ἀσφαλέστατόν τι ἐνέχυρον τῆς ἐμπιστοσύνης μου. Εἶμαι κάτοχος μαγικοῦ τινος τεραστίου, θαυματουργοῦ κλειδίου. Σοὶ τὸ δανείζω. Δι' αὐτοῦ θέλεις κατανοίξει ἐν ἀκαρεῖ τὰς θύρας τοῦ μεμαγευμένου παλατίου τῆς κυρᾶς Δόξης.... Λάβε τὸν κάλαμον!

Ὁ κόμης ἐκάθησε παρὰ τὴν τράπεζαν, βάψας δὲ τὸν κάλαμον εἰς τὴν μελάνην, ἀπετένισε τὸν δυσκατανόητον διδάσκαλον ἐρωτηματικῶς.

— Ἐπὶ τοῦ χάρτου σου — λέγει ὁ Δοὺξ — χάραξον ἓν ἀνάστροφον Δ ἑλληνικόν, εἰς ἑκάστην δὲ τῶν γωνιῶν τοῦ στοιχείου αὐτοῦ παράταξε τρία Φ, ὡσαύτως ἑλληνικά!

Ὁ μαθητὴς ἐσχεδίασεν ἐπὶ τοῦ φύλλου τὸ ἑξῆς σχῆμα·

— Εἰς αὐτὰ τὰ τρία Φ — ἐκφωνεῖ ὁ Δοὺξ μὲ σοβαρότητα, καθιστῶσαν διὰ τῆς ἀντιθέσεως εἰδεχθέστερον τὸν ὑποναφυόμενον γέλωτά του — ἐντὸς τῶν τριῶν αὐτῶν στοιχείων ἐμπεριλαμβάνεται ἡ ἀπόρρητος τέχνη τοῦ ἐπαναφέρειν τὸν Γραικὸν τοῦ Δευκαλίωνος εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν ἀπολιθώσεως. Πανέξοχον, φοβερόν, μέγα μυστήριον! Ἐὰν ἡ Σύγκλητος ἄφινε τὸν Συγώνην νὰ κυβερνήσῃ μὲ μόνα αὐτὰ τὰ τρία του Φ, αἶ, vivaddio, ἡ Βενετία θὰ εἶχεν ἤδη ἀπεσταλμένους τοὺς Τσάφους εἰς Κύπρον, καὶ κατηδαφισμένα τὰ φρούρια τῆς νήσου, ὡς περιττά!

— Δέλτα μέγα, τρία Φῖ, δὲν καταλαμβάνω γρῦ.... Τί δηλοῦν τὰ τρία Φ;

— Τί δηλοῦν! Μέγα, φρικτὸν ἀπόρρητον· μυστήριον, ἀγνώριστον καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους! Δηλοῦν Φυσοῦνι, Φλωρὶ, Φαγοπότι, τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ τρεῖς πειρασμοὺς τοῦ Ναζωραίου.....

Εἶσαι ἐξεστηκώς, εἶσαι ἐκπεπληγμένος, αἴ; Δὲν εἶνε τὸ ἐφεύρημα ἄξιον τοῦ ὀργιαστηρίου τούτου;

— Ὁμολογῶ τὴν ἀμβλύνοιάν μου· δὲν καταλαμβάνω τίποτε.

— Πνέεις ἑλληνικὸν ἀέρα πρὸ πολλοῦ, καὶ τηρεῖς τὴν μυωπίαν ἀκόμη! Ἄς ἦνε. — Τὸ Δ σημαίνει Δελεάσματα, σχηματίζει δὲ τὴν τριάγκιστρον παγίδα, μὲ τὴν ὁποίαν ἁλίσκω τοὺς Γραικούς μου.

— Παγὶς ἀνάστροφος! Διατί;

— Διότι τὰ μὲν δύο ἄγκιστρα τῆς ἀνωτέρας πλευρᾶς τοῦ Δ χρησιμεύουν εἰς τὴν παγίδευσιν τῶν ὀνομάτων, ἤτοι τῆς ἀνωτέρας τάξεως τοῦ λαοῦ· τὸ δὲ τρίτον, τὸ ἐν τῇ κατωτέρᾳ γωνίᾳ, παγιδεύει τὴν ἀνώνυμον τάξιν, δηλαδὴ τὸν ὄχλον. Οἱ ἄρχοντες, ὡς βλέπεις, τηροῦν καὶ ἐντὸς τῆς παγίδος τὴν πρωτοβαθρίαν.

— Καλά. Ἀλλὰ τὰ τρία σου ἄγκιστρα;

— Ὑπομονή. Τὸ πρῶτον Φ δηλοῖ Φυσοῦνι. (Δὸς εἰς τὰς κενὰς φούσκας ἀέρα, τουτέστι τίτλους, στολάς, ταινίας, γαλόνια, ἐπωμίδας, πρωτοκαθεδρίας, βαθμούς). Τὸ δεύτερον Φ σημαίνει Φλωρί. (Δαψίλευε πρὸς μὲν τοὺς ἐγγάμους, μισθοὺς διὰ τὰ λευκὰ γάντια καὶ τὴν πούδραν τῆς συζύγου, πρὸς δὲ τοὺς ἀγάμους, φιλοδωρήματα, ξένια, ἐπινομίδας, τουρκιστὶ μπαχτσίσια, διὰ τὴν δαπάνην τοῦ χοροῦ, τοῦ θεάτρου, τῆς σφαιρίστρας, τοῦ σιγάρου). Τὸ τρίτον Φ δηλοῖ Φαγοπότι. (Ὁ ὄχλος συνελήφθη πανταχοῦ καὶ πάντοτε μὲ τὸ αὐτὸ δόλωμα τοῦ ποντικοῦ· ἐσκέφθη ἀείποτε μὲ τὴν κοιλίαν. Λοιπὸν, εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ὄχλου δὸς πανθοινίας, δείπνους, πανηγύρια, καὶ τὸν ἔχεις ἀναποδράστως εἰς τὴν παγίδα σου...) Ἰδού, ἀνεψιὲ πεφιλημένε, ἰδοὺ ἡ ἀβρακαδάβρα τῆς διπλωματίας! Ἰδοὺ τὸ μαγικὸν κλειδίον τῆς οὐρανοφάντορος πολιτικῆς!

Ἕως τῆς στιγμῆς αὐτῆς ὁ κόμης ἠκροάζετο ἐνδεδοιασμένος τὴν ἐξήγησιν τοῦ Δ, τριγώνου πρὸς αὐτὸν αἰνιγματώδους, οὐχ ἧττον τῶν πηγῶν τοῦ Νιλείου Δέλτα. Ἀλλά, τῆς διερμηνεύσεως συμπληρωθείσης, διεῖδεν εἰς τὴν εὐχερῆ χρῆσιν τοιαύτης ἀβρακαδά-

βρας τὴν πρόχειρον καὶ εὐκατόρθωτον εἰς τὸ στάδιον τῆς διπλωματίας προαγωγήν του. Γενόμενος ἐκτὸς ἑαυτοῦ ὑπὸ χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης, οἰστρηλατηθεὶς ὑπὸ ἐπάρσεως νέων προσδοκημάτων, ὑφήρπαξε δι' ἑνὸς πηδήματος τὸν εὐεργέτην εἰς τὰς ἀγκάλας, καὶ θριαμβευτικῶς μεταρσιώσας αὐτὸν ἕως ὕψους εἰκόνος τοῦ Παρούτα,

— Θεὲ πάνσοφε, ἐκραύγασε, σὺ ὁ δωρούμενος τοιοῦτον φωστῆρα εἰς τοὺς δυσαναγώγους τῆς Κρήτης οἰκήτορας, πρὸς τί, ἐπὶ κακοτυχίᾳ τῶν Βενετῶν, βραδύνεις νὰ χρίσῃς αὐτὸν καὶ Γαληνότατον Δοῦκα τῆς Δημοκρατίας!

Εἶχε μόλις ἐξέλθει ἡ τελευταία λέξις ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ ἐνθουσιῶντος, ὅτε ἡ παλάμη τοῦ πρίγκηπος κατέσκηπτεν ἐμφρακτικὴ ἐπὶ τοῦ ἐπευχομένου στόματος.

— Τίς, ἐφώναξε συνοφρυωθείς, καὶ τοῦ περιπτυγμοῦ ἀπαλλαττόμενος, τίς, κύριε κόμη, σοὶ διεκοίνωσε τὸ θέσπισμα τοῦ πεπρωμένου; Εὔχεσαι ἐξ εὐμενοῦς σου προαιρέσεως μόνον, ἢ σὲ ἐμύησεν ἴσως εἰς τὰ κρύφια τῆς ὡροσκοπίας του ὁ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν; Ἄκουσε καλά! — προσέθηκε, τινάξας τὸν αὐλάρχην ἀπὸ τὸν σφυγμὸν — Ἐὰν εἰς τὴν πορφυρόστρωτον δίφρον τοῦ Γεράνου (1) ποθῇς νὰ συνυποζευχθῇς καὶ σύ, φράξε τὸ ἕρκος τῶν ὀδόντων ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος. Τὸ χρεωστεῖς καὶ ὡς ὑποψήφιος Προβεδοῦρος!

— Ὦ, τώρα πλέον al malanno οἱ ἐνδοιασμοί! ἀνέκραξεν ἐκπαθέστερος ὁ χειροτονούμενος, ἀνεμίζων εἰς σχῆμα εὐφημίας τὸ θαυματουργὸν δελτάριον. Τώρα πλέον, βοηθείᾳ τῆς τεραστίας ταύτης ἀβρακαδάβρας, συναισθάνομαι σκαίρουσαν εἰς τὰ ἐντός μου ὁλομελῆ τὴν ἐπιστήμην τῆς πολιτικῆς. Μινουέτα καὶ μομφεῤῥῖναι, addio! pirolette μου, χαίρετε διὰ παντός! Ἤδη ἔχω ἀνὰ χεῖρας τοὺς μίτους, μὲ τοὺς ὁποίους κ' ἐγὼ δὰ εἰς τὴν φοράν μου θὰ κάμω ἄρχοντας καὶ χυδαίους νὰ χορεύσουν ἐπὶ τοῦ δίσκου μου, ὥσπερ νευρόσπαστα!

---

(1) Ἠνίχθη ἴσως τὸ ἔμβλημα τοῦ οἰκοσήμου του.

— Ἡ ὥρα, κόντε μου, παρῆλθεν, εἶπεν ὁ Δούξ. Ἀκούω τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων ἀνασκαριφῶντα τὰς πλάκας τῆς αὐλῆς.... Ἑτοιμάσου! Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὀρθὴ πολιτικὴ δὲν ἔρχεται ποτὲ εἰς χεῖρας μὲ τὴν θρησκείαν, σὺ μὲν ὡς εὐσεβὴς χριστιανὸς κάμε τώρα τὸν σταυρόν σου· μάλιστα, πρὶν ἀπέλθῃς, ἄνοιξον ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς οἰκετείας καὶ τὸ παρεκκλήσιον· ἐγὼ δὲ σπεύδω εἰς τὰς ἑωθινὰς προσευχάς μου, καὶ εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὄρθρου. Δύο σωματοφύλακες σὲ περιμένουν. Πρόσλαβε τὸν διερμηνέα μου Ταλιαφέῤῥον, ἓν ζεῦγος πιστολίων, καὶ εἰς τὴν εὐχήν μου! Zà la chiave ti la ghà adesso. Μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν τινων δὸς δείγματα πρακτικὰ τῆς εὐφυΐας σου, κομίζων μοι τὸν ἄδηλον στασιάρχην, πιασμένον εἰς ἓν τῶν δύο ἀγκίστρων τοῦ Δέλτα σου.

— Τὸ ὑπόσχομαι ὡς καβαλλιέρος! ἀνέκραξεν ὑπερχαρὴς ὁ πρὸς τὰ κλειδία τοῦ παλατίου συνάψας ἤδη καὶ τὸ ἀνοικτήριον τῆς Χαλιμᾶς..... Ὅμως, ἀκόμη, θεῖε σεβαστέ, δὲν μοὶ μετέδωκες καὶ τὴν πρακτικὴν μέθοδον τῆς παγιδεύσεως. Δὲν θὰ προσθέσῃς δύο λέξεις καὶ περὶ τούτου;

— Εὐχαρίστως ἀπήντησεν ὁ μύστης. Πορευθεὶς δὲ πρός τινα πίνακα, ὅστις ἀνάστροφος ἐκρέματο εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἀδύτου, καὶ στρέψας αὐτὸν ἐκ τῆς γραφῆς,

— Ἀνάγνωθι! εἶπε δακτυλοδεικτήσας. Δὲν συνηθίζω ν' ἀποκαλύπτω, εἰμὴ μόνην τὴν τετάρτην ῥήτραν, ἐν ᾗ ἄλλως τε τὸ πᾶν ἐμπεριλαμβάνεται. Πρὸς χάριν τοῦ ἀνεψιοῦ φανεροποιῶ τὸ ὅλον.

Ὁ πίναξ ἔφερεν εἰς λατινικὴν διάλεκτον τὰς ἑπομένας δέκα ἐντολάς, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Aurea Verba Egosophiae sublimis, ὅ ἐστι Τὰ Χρυσᾶ Ἔπη τῆς Ὑψηλῆς σοφίας τοῦ Ἐγώ. Ἦτο ὁ γνωστὸς ἡμῖν Ἀργυροδεκάλογος.

α'. Εἷς Θεὸς ἐν οὐρανοῖς, Εἷς κἀγὼ ἐπὶ τῆς γῆς.

β'. Μέμνησο Βενετὸς ὤν.

γ'. Θοῦ λίθον τάφου ἐπὶ τὴν καρδίαν, καὶ πλάκαν μνήματος ἐπὶ τὰ χείλη σου.

δ'. Τιμὴ χρημάτων ὠνητή, ὅτι ἀπ' ἈΡΓΥΡΙΟΥ καὶ ὠνήσεως κεχρονολόγηται.

ε΄. Ὑποσχέσεων, ὅρκων, ἐπιορκιῶν μὴ φείδου.

ς΄. Ἐρεύνα τὰ τρωτά, πλῆττε πληγὴν ἀνίατον.

ζ΄. Φεῦγε τὴν ἀντοφθάλμησιν — λιβάνιζε θρόνους, ὄχλον, ἁγίους.

η΄. Ἀγάπα τὸ κάτοπτρόν σου ὡς σεαυτόν· πολύτομος βιβλιοθήκη, ἐχέμυθος πνευματικός, μόνος φίλος ἀξιόπιστος ὑπὸ τὸν ἥλιον.

θ΄. Ὃ σὺ φιλεῖς, ἑτέρῳ μὴ μερίσῃς.

ι΄. Τὸν ἐχθρὸν κατασπάζου καὶ κατασπάθιζε.

— Ὡς δὲ πρὸς τὴν παγιδοστασίαν σου, προσφιλέστατε, προσέθηκεν ἔπειτα ὁ Δούξ, ἰδοὺ ἡ μέθοδος! Οὐδὲν ἁπλούστερον. Ὁ ἔμπειρος πολιτικὸς ψωμίζει κατ' ἀρχὰς τὴν πάγην μὲ τὸ πρῶτον Φ, ὡς τὸ εὐθηνότερον. Ἐὰν ἄδηκτον ἔμενε τὸ ἄγκιστρον ἀπὸ τὴν ἀλώπεκα — σπάνιον φαινόμενον, ὅσον τὸ βόρειον σέλας ἐν τῇ Ἀφρικῇ — τότε ὁ ἀγκιστρευτὴς ἐφαρμόζει τὸ παρεπόμενον Φ. Τοῦτο εἶνε μὲν δαπανηρότερον, ἀλλ' εἰς ἀμοιβὴν κέκτηται καὶ ἀλάνθαστον τὴν ἐνέργειαν. Οὐδὲ παίδων στοργή, οὐδὲ νόμοι, οὐδὲ προφῆται, οὐδὲ φόβος γεέννης ἰσχύουσι κατ' αὐτοῦ. Τὸ τρίτον Φ, ὡς εἴπομεν, τίθεται ἐν πράξει κατὰ τῆς λεπτοτέρας ἄγρας, ἤτοι κατὰ τοῦ συρφετώδους ὄχλου, τοῦ πολυαρίθμου συναγελασμοῦ.... Ἀλλ' ὤ, a proposito, μὲ τὴν μακρολογίαν ἠστόχουν τὸ πάντων σπουδαιότατον....

Εἶπε, καὶ ἐντὸς τοῦ θύλακος τῆς ἐπιγονατίδος κωδωνίσας ὁρμαθὸν κλειδαρίων μὲ τὰ δάκτυλα, ἔσπευσεν εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον. Μετ' ὀλίγον ἐπανήρχετο, κομίζων ὀγκῶδες βαλάντιον, μίαν κυλινδροειδῆ μεμβράνην, ἕνα τόμον, καί τι πυξίδιον χρυσοχάρτινον.

— Θὰ εἶσουν φοβερὸς κυνηγός, χωρὶς μολύβι καὶ πυρίτιδα! εἶπε γελάσας, καὶ πρὸς τὸν διαπιστευόμενον ὀρέξας τὰ δελεάσματα τῆς παγίδος. Λάβε! Τοῦτο μὲν ἐμπεριέχει δισχίλια χρυσᾶ φλωρία, ὅλα δόκιμα, κοπέντα ἐπὶ Λορεδάνου δουκός· εἰς δὲ τὸ τομάριον τοῦ ὄνου ὑπάρχουν ἄγραφα κενά. Γέμισέ τα σὺ μὲ τὸ ἄδηλον ὄνομα τοῦ θηράματός σου. Già ὄνομα, ὄνος, onore εἶνε ὅλα συμπαράγωγα· δηλοῦν ὠφέλειαν, τιμήν. Μνήσθητι, ὅμως, ὅτι παρὰ μὲν τὴν πρωτεύουσαν ἔχω διαθέσιμα πρὸς τὸ παρὸν μόνα τὰ τιμάρια τῶν Κορνέρων, ἐν δὲ Χανίοις τὰ τῶν Μαρτινέγγων

καὶ τῶν Μαρκέλλων..... Τὰς λοιπὰς ὁδηγίας θέλεις ἀρυσθῇ εἰς τὴν πυξίδα, καὶ εἰς τοῦ ἀξιολόγου τούτου βιβλίου τὰ παραγγέλματα.

Συνειθισμένος εἰς τὰς πνευματικὰς παρακελεύσεις τοῦ πρίγκηπος, ὁ in pectore Προβεδοῦρος ἐξέλαβε τὸ βιβλίον ὡς Offizio, ἢ Προσευχητάριον· ἀλλά, ἀνοίξας αὐτό, μὲ ἄκρον θαυμασμόν του εἶδεν ἰταλικήν τινα μετάφρασιν ἕλληνος ἱστορικοῦ. Ἐπὶ τοῦ προμετωπίου ἀνεγινώσκετο ἰδιοχείρως γεγραμμένον παρὰ τοῦ Δουκὸς τὸ ῥητὸν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως « Οὔποτε τὴν Ἑλλάδα ἐπέλιπον οἱ ἐπὶ προδοσίᾳ νοσήσαντες. »

Πρὶν ἢ ἀπέλθῃ, ὁ αὐλάρχης ἔγραψε πρώτην μὲν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν πρώτην τῶν μνηστῶν, δευτέραν δὲ πρὸς τὴν δευτέραν, καὶ τρίτην μακροτέραν πρὸς τὸν μαστόδοντα Μυστικόν· εἶτα δὲ περιχαρὴς καθήσας εἰς τὸ πρόγευμα, ἐῤῥόφησε μίαν ὁλόκληρον φιάλην εὐόσμου οἴνου τῆς Κνωσσοῦ. Ὁ Δοὺξ περιέμενεν ἐπηγκωνισμένος εἰς τὸν ἐξώστην.

— Χαῖρε, στύλε τῆς Δημοκρατίας, στρατιῶτα τοῦ ἁγίου Μάρκου! ἀνέκραξεν, ἐγκαρδιῶν τὸν ἀπερχόμενον μὲ τὴν φωνὴν ἅμα καὶ μὲ τὸ νεῦμα. Εἰς τὸ καλόν, νέε τῆς ἐπαγγελίας, δι' οὗ ἡ ἐλευθερία κραταιωθήσεται!

— Χαιρετίσματα πρὸς τὴν χαριτόβρυτον Δούκισσαν! ἀπεκρίθη ὁ μύωψ ὑπογελῶν.

Ἐν τῷ ἐπιβῆναι δὲ τὸν ἵππον, ἐτόνισε τὴν στροφὴν τοῦ ἐπιχωριάζοντος ἐπυλλίου·

« Vittorin se butta in letto
Senza pan, senza mujer;
Tutto intuna se dismissia
Sposo, conte e cavalier » (1).

---

(1) Ὁ Βικτωρῖνος ἀπεκοιμήθη τὸ ἑσπέρας καὶ ἄδειπνος, καὶ ἀγύναιξ, τῇ δ' ἐπαύριον ἐξύπνησεν ἀπροσδοκήτως καὶ νυμφίος, καὶ κόμης, καὶ ἱππότης.

Κεφάλαιον Γ΄

Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Κρήτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν κατέσχον ἕως τοῦδε τὴν σκηνήν μας ὑπὲρ τὸ δέον. Ἵνα μὴ ὁ ἀναγνώστης ἀηδισθῇ εἰς τὸ μονότονον τῆς παραστάσεως, ἂς μεταβάλωμεν τὸ σκήνημα, εἰσάγοντες καὶ ἕτερα πρόσωπα ἐπὶ τὸ θέατρον. Ἐν ὅσῳ λοιπὸν ὁ μὲν Καλλέργης, διανυκτερεύων εἰς οἰκήματα συντέκνων, καὶ θύων συμπενθέρων ὄρνιθας, ταξειδεύει πρὸς ἄσκοπον σκοπὸν, ὁ δὲ Ἀβογάδρος, ἀναμηρυκώμενος τὴν συνταγὴν τοῦ κυρίου, καὶ θηρεύων εἰς τὸν Θουκυδίδην νέα χρησμοδοτήματα, περιέρχεται ὄρη καὶ κοιλάδας εἰς ζήτησιν ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ἀγνοεῖ εἰσέτι καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἂς ὠφελιμοποιήσωμεν ἡμεῖς τὴν ἀναμεταξὺ σχολὴν, ὅπως ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς ἐπισκοπήσωμεν τὰ κοινωνικὰ τῆς νήσου πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν τῶν ἐφεξῆς.

Ὑπὸ τρεῖς ἐπόψεις διαφόρους συμφέρει νὰ ἐμβλέψωμεν εἰς τὴν Κρητικὴν κοινωνίαν τῆς ἐποχῆς, περὶ τὴν ὁποίαν τὸ ἡμέτερον διήγημα στραφήσεται· ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀρχοντικῆς μερίδος· ὑπὸ τὴν τοῦ πλήθους· ὑπὸ τὴν τῆς ἐγχωρίου ἐκκλησίας. Καίτοι δὲ ἔκτοπον ἐνταῦθα κρίνοντες τὴν ἀναμέτρησιν καὶ διερεύνησιν τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς, οὐχ ἧττον, στηριζόμενοι ἐπὶ μαρτυριῶν ἐπισήμων, θέλομεν διεξέλθει οὕτω πως τὰς ἀναμέσον κοινωνίας καὶ κυβερνήσεως ἀναλογίας, ὥστε ἀποχρώντως ἅμα καὶ ἐμπράκτως ὁ ἀναγνώστης ν' ἀπεικάσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ στοιχειώδη τῶν καθεστώτων χαρακτηρίσματα.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς πρώτης.

Ἐν τῇ κρητικῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ Βενετῶν τὸ Ἀρχοντολόγιον (ἡ τάξις τῶν εὐπατριδῶν) ἐπέχει χώραν σπουδαιοτάτην. Συνέκειτο ἐκ τριῶν ἐπαλλήλων καὶ ἑτεροχρόνων ἱδρύσεων, ὧν αἱ μὲν δύο πρῶται αὐτόχθονες, ἢ τοὐλάχιστον ἑλληνικαὶ τὸ γένος καὶ τὸ δόγμα, ἡ δὲ τρίτη ἑτερόχθων ἅμα καὶ ἑτερόδοξος, ὑποδιαιρουμένη εἰς διάφορα ἄλλα στρώματα ἑτεροχρόνου ἀποικισμοῦ.

Α'. Ἀπήρτισαν τὴν ἀρχαιοτάτην ἵδρυσιν οἱ Παμπάλαιοι, ἢ ἄλλως Πρωτοκεφαλάδες. Οὗτοι τὴν ῥίζαν τοῦ γενεαλογικοῦ των δένδρου ἐνεφύτευον εἰς τὸν αἰῶνα, καθ' ὃν οἱ Ἄραβες ἐξώσθησαν τῆς νήσου ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ· ὡς δὲ, πλαστουργοῦντες διπλώματα καὶ ἀργυρόβουλλα διισχυρίζοντο, ἧλκυον τὸ γένος ἐξ αὐτοκρατόρων τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. Ἐπρώτευον ἐν τῇ τάξει ταύτῃ οἱ Φωκάδες, ἴσως ἀπόγονοι συγγενοῦς τινος τοῦ μνησθέντος αὐτοκράτορος, βεβαιότερα δὲ προπάτορες τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐνοικούντων σήμερον Καλλεργῶν. Ἤρχοντο κατόπιν οἱ Σκορδύλαι, οἱ Γαβαλάδες, οἱ Μελισσηνοί, καὶ ἄδηλον τίνες ἄλλοι τῶν ἀρχεγόνων ἐκείνων εὐπατριδῶν, οἵτινες προσελήφθησαν εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ δευτεροπλάστου ἀρχοντολογίου ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἡ ἀπώλεια τῶν γνησίων ἐγγράφων, καὶ ἡ ἐπακόλουθος τῶν ἐνδειγμάτων παραποίησις εἰσήνεγκον εἰς τὴν διπλωματικὴν τῆς Κρήτης ἀθεράπευτον ἀσάφειαν.

Β'. Οἱ Ἀρχοντορωμαῖοι, ἢ Κεφαλάδες, οἱ παρὰ Βενετῶν Εὐπατρίδαι Κρῆτες συνήθως ἐπικαλούμενοι (Nobili Cretensi).

Δώδεκα μόνον ὑπῆρξαν κατ' ἀρχὰς τὰ Ἀρχοντόπουλα, ὅσα ὑπερμεσούσης τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀπεστάλησαν παρ' Ἀλεξίου τοῦ Νεωτέρου εἰς Κρήτην, ἵνα διὰ τῶν ὅπλων καθυποτάξωσι, καὶ διὰ καταστατικοῦ προσφορωτέρου μεταρρυθμίσωσι τὸ στασιάζον ἀρχοντολόγιον τῆς προηγουμένης μεσαιωνικῆς ἡλικίας. Ὁ σύλλογος ἀπεκλήθη Δωδεκάς. Ἐν τῇ Δωδεκάδι αὐτῇ συμπροσελήφθησαν ὅσοι τῶν Παμπαλαίων συνετάχθησαν ἐκ προοιμίων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ αὐτοκράτορος· τὸν δὲ σύλλογον συνεκρότησαν ἐν συνόλῳ οἱ οἶκοι τοῦ Φωκᾶ, τοῦ

Βλαστοῦ, τοῦ Σκορδύλου, τοῦ Βαρούχα, τοῦ Μελισσηνοῦ, τοῦ Λιθίνου, τοῦ Χορτάτσου, τοῦ Ἁγιοστεφανίτου, τοῦ Ἀρχολέου, τοῦ Μουσούρου, καὶ τοῦ Καλαφάτου.

Τὸ τάγμα τοῦτο, εἰς ἀντιμισθίαν τῶν ἄθλων του, περιεβλήθη ἀπὸ τοὺς τελευταίους τῶν Κομνηνῶν μὲ τιμάρια προσοδοφόρα, μὲ κυριαρχικά τινα προνόμια καὶ πρωτοκόμια, μὲ στίφη, πρὸς τοῖς ἄλλοις, δουλοπαροίκων. Βραχύτατον ὅμως χρόνον διετέλεσεν ἀκμαῖον, μετὰ τοῦ ἐπιλοίπου γένους συνυποστὰν καὶ αὐτὸ τὰς ὕβρεις τῆς τετάρτης Σταυροφορίας. Αἱ ἐφεξῆς τύχαι τῆς Κρήτης ἔτρεψαν τὴν κατάστασίν του ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἐμπλακὲν ἀπὸ Φραγγοκρατίας καὶ μετέπειτα εἰς πάλην ἀκάματον κατὰ τοῦ δεσπότου, ἀπηύδησεν ἀνταγωνιζόμενον ἀναποτελέστως. Ἀλλ' ἡ ἐπενέργεια τῆς τυραννίδος οὐδόλως ἀνέστειλε τὸν πολλαπλασιασμόν του. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁ μὲν πυρὴν τῆς Δωδεκάδος ἐξογκώθη τοσοῦτον εἰς ἀριθμόν, εἰς κλάδους, εἰς διακλαδώσεις, ὥστε ἀπὸ τὰς πόλεις ἠναγκάσθησαν οἱ μεταγενέστεροι νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὰς κώμας, καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς· τὰ δὲ προγονικὰ τιμάρια, ὑπὸ τῆς ξενοκρατίας ἄλλως ἀπονυχηθέντα, ἀπέβησαν οὕτω κεκερματισμένα εἰς ἐλάχιστα κληρία, ὥστε οἱ διάδοχοι, καταλιπόντες ἕνεκα πενίας τὴν ὁδὸν ἐλευθερίου ἀνατροφῆς, περιέπεσαν ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν προτέραν ἀσημότητα. Μόνη ἡ πόλις τῆς Ῥιθύμνης — πόλις, κατ' ἀντίθεσιν τῶν Χανίων, καὶ χάριν τῶν βυζαντινῶν παραδόσεων ἐξαιρέτως ἑλληνοαρχοντική — μόνη τῶν ἄλλων αὕτη ἐπεφυλάχθη ἀνέκαθεν τὸ προνόμιον νὰ τηρῇ ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς, ἴσως ὡς ἐνέχυρον ἀσφαλείας πρὸς τὸν κυρίαρχον, τοὺς πλείονας καὶ φιλογενεστέρους τῶν οἴκων τῆς Κομνηνείου καθιδρύσεως. Ὁπόσα κενὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας μας ἤθελον πιθανῶς πληρώσει τῆς Ῥιθύμνης τὰ χρονικά, ἐὰν εἶχον ὑπεκφύγει τὴν ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς ἁλώσεως προελθοῦσαν καταστροφήν! — Οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχοντορωμαίων διεσπάρησαν τῇδε κἀκεῖσε τῆς νήσου, ἔνθα, ὡς εἴπομεν, δὲν ἔπαυσαν αὐξανόμενοι· ὀλίγοι ὅμως οἱ ἐγκαταστάντες εἰς Χανία, ὅτε, πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν συνεχῶν ἀνταρσιῶν, ἐκτίσθη ἡ πόλις αὕτη τῷ 1252. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι, συλληφθέντες μετ' ἄλλων εὐγενῶν, ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Σικελίαν παρὰ τοῦ ναυάρχου τῶν Γενουητῶν Δαυρίου (Doria). Ὀλιγώτεροι καὶ οἱ εἰς Σιτείαν στερεωθέντες. Ἐν δὲ τῇ ἕδρᾳ τῆς κυβερνήσεως, ἐν τῇ ἑστίᾳ τοῦ βενετισμοῦ οὐδεὶς νομίζομεν τῶν καθαρῶν ἀρ-

χοντορωμαίων τῆς Δωδεκάδος ἐνεκατέστη, πλὴν τοῦ Καλλέργου. Οἱ λοιποί, ἀντὶ τῆς πόλεως, προετίμησαν τὸν οἰκονομικώτερον καὶ ἧττον ὑπόδουλον βίον τῶν ὀρέων.

Ὁ τιμαριωτικὸς κώδηξ τῆς ἀποικίας ἦτο ἀρκετὰ ἀλλόκοτος. Καὶ τί τότε ὀρθοδίκαιον, τί συνεπές; Πρὸς τοὺς ἱππότας βενετοὺς — περὶ ὧν κατωτέρω — ὁ νόμος ἐπέτρεπε τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τοῦ τιμαρίου εἴτε διὰ πωλήσεως, εἴτε διὰ προικοδοσίας μονογενοῦς θυγατρός. Εἰς ἄλλον χρόνον, μὲ διάφορον συμφωνίαν θεσμῶν, ἡ διάταξις θὰ ἦτο βέβαια φιλελευθέρα· ἀλλ' αἱ ἐξ αὐτῆς πηγάσασαι μεταβολαὶ ἐπήνεγκον τραύματα δεινότατα καὶ εἰς τὸν ὀργανισμὸν ὁμοῦ, καὶ εἰς τὸ κτηματολόγιον τῆς ἱπποτείας. Ἐνδάπιοί τινες τῆς ἐξοχῆς, ἐπιτυχόντες ν' ἀγοράσωσιν εὔωνα σπατάλων τιμάρια, ἀνήχθησαν αὖθις, καὶ εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ κυριάρχου, εἰς ἐπίφθονον περιωπήν· ἱππότιδες δὲ κληρονόμοι, εἰς ἀλλοδαποὺς ὑπανδρευθεῖσαι, εἰσήγαγον ἐν τῷ φυράματι τῆς προνομιούχου τάξεως στοιχεῖον ξένον, καὶ πρὸς τὸν ἀρχικὸν τοῦ ἀποικισμοῦ σκοπὸν πάντως ἀλλότριον. Ἑτέρα ἀνωμαλία· ἐκ τῆς παλιγκαπηλεύσεως τῶν τιμαρίων προῆλθεν, ὅτι οἱ πλείονες τῶν τιμαριούχων Βενετῶν κατεβυθίσθησαν εἰς ἄκραν ἔνδειαν, ἀντὶ δ' αὐτῶν, τινὲς τῶν ἀρχοντορωμαίων ἐξωνήσαντο καὶ ὑπερβαλλόντως τὴν ἐξιταλισθεῖσαν περιουσίαν τῶν προπατόρων των. Ἔνιοι, μάλιστα, κτήσαντες εἰς Χάνδακα σκεύη ἀσώτων Βενετῶν, αὐτοὶ μὲν μὲ μνησίκακον ἱκανοποίησιν ἐπάσχασαν εἰς δίσκους στεμματοστολίστους, τοὺς δὲ χοιροβοσκοὺς ἐκέρασαν εἰς ἀργυρίδας βενετικῆς κατασκευῆς, ἀντὶ τῶν βυζαντινῶν, τὰς ὁποίας ἐξιδιάσθησαν οἱ ξένοι.

Ἔθος κοινὸν καὶ πρὸς ὑπερβορείους λαούς. Τὰ δώδεκα γένη (ἐκαλοῦντο Ῥίζαι, Stirpi, Radici), καθόσον ἐπεξετάθησαν εἰς φυλὰς πολυαρίθμους, παρεκταθείσας κυματηδὸν ἕως ἐσχατιῶν τῆς ἐξοχῆς, προσέλαβον, χάριν διακρίσεως, προσωνυμίας ἰδιαιτέρας, καὶ πολυποίκιλα παρωνύμια. Οὕτω, λόγου χάριν, τὸ γενεαλόγιον τοῦ Σκορδύλου παρήγαγε βαθμηδὸν τοὺς Καψοκαλύβας, τοὺς Φαινοκάλεις, τοὺς Σαρακηνούς, τοὺς Πατέρους, τοὺς Λιγνούς, τοὺς Ψαρομηλύγγους, τοὺς Κόντους, τοὺς Παρδειώτας, τοὺς Καλυβήτας, τοὺς Καντανολέους, τοὺς Νομικούς, καὶ ἑτέρους ἔτι, οἵτινες, ἂν καὶ συνομολογοῦντες τὸν αὐτὸν προπάτορα, κατῴκουν ὅμως οἱ μὲν εἰς Σφακία, οἱ δὲ εἰς ἅγιον

Βασίλειον, οἱ δὲ εἰς Φραγγοκάστελλον, ἄλλοι δὲ πάλιν εἰς Σιτείαν, ἢ εἰς τὸν Ἁλμυρὸν τοῦ Ἀποκορώνου, καὶ τὰ λοιπά. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον Φουμισταί, Δημητράκαι, Καμηλάραι, Παππαδάκαι, Σοφισταί, Δάσκαλοι κατήγοντο ἐκ τοῦ γένους τῶν Βλαστῶν, Βράκοι δὲ καὶ Λιβανοὶ καὶ Λαγουδογιῶργαι, καὶ Καμαρωμένοι, καὶ Ἀγριοθόδωροι ἐγενεαλογοῦντο ἀπὸ τοῦ Μουσούρου. Οὕτως ἐφεξῆς περὶ τῶν λοιπῶν παραφυάδων τῆς Δωδεκάδος. Χάριν ὅμως σαφηνείας, ἂς σημειώσωμεν, ὅτι, πρὸς διάκρισιν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀρχοντορωμαίων, ἡ συνήθεια ἐκάλει Ἀρχοντοχωρίτας (ἀκριβέστερον ἀρχοντοχωριανοὺς) τοὺς ἐντοπίους εὐπατρίδας τῆς ἐξοχῆς.

Κατὰ μὲν τιμὴν καὶ ἀξίωμα, τὸ ἰθαγενὲς ἀρχοντολόγιον ἐκέκτητο τὰ δευτερεῖα· ἀλλὰ μικροῦ λόγου ἄξια ἔλαχον τὰ προνόμια, ὅσα ἐπαφῆκεν αὐτῷ ἡ φιλύποπτος Βενετία. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον παραγκωνισθὲν ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν ὑπηρεσίαν τῆς κυβερνήσεως, ἀποκλεισθὲν τῶν διασημοτέρων βαθμῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἀπώλεσεν, ἐπὶ τέλους, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας συμμετοχήν, ἧς ἡ αὐθεντία ἀπέρρεεν ἐκ τῆς προκαταρκτικῆς συνθήκης. Ἔκτοτε, Δοῦκες Κρήτης, καὶ δουκὸς σύμβουλοι, καὶ Καντσελλιέροι, καὶ Καμερλίγγοι, καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐπιφανέστεροι λειτουργοί, δὲν ἐλήφθησαν πλέον, ἢ ἀπὸ τὴν μερίδα τὴν βενετικήν. Ἓν καὶ μόνον προνόμιον, λείψανον τῆς εἰρημένης συνθήκης, ἐπέμεινε διακρῖνον ἔτι τὸν γραικὸν εὐπατρίδην ἀπὸ τὸν χυδαῖον· ὅτι ἀπηλλάττετο τῆς ἀγγαρείας κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τὴν καταναγκαστικήν, ὅμως, ἐρεσίαν ἐκφεύγων, ὤφειλε νὰ ἀναπληρῇ τὸ κενόν, μισθῶν τὸν ἀντικαταστάτην μὲ ἀδρὰν ἀποζημίωσιν. Τοιουτοτρόπως, ἀπειρχθεὶς ὁ ἀρχοντορωμαῖος ἐκ παντὸς μέρους, καὶ δὸς εἰπεῖν ἐξευνουχισθείς, ἀνέκαμψεν ἑκὼν ἄκων εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἰδιωτικοῦ βιοτεύματος, νῦν μὲν καλλιεργήσας τὸν ἀγρόν, νῦν δὲ μετελθὼν τὴν δικηγορίαν ἢ τὴν συμβολαιογραφικήν, ἄλλοτε δὲ θεραπεύσας τὰ γράμματα, ἢ ἀσκήσας τὴν ἱερωσύνην. Ἡ αὔξουσα ὀλιγεξία, ἡ βιαστικὴ ἀδράνεια, ἡ πνιγηρὰ πίεσις τῆς ἀστυνομίας ἐξώθησαν εἰς ἐξορίαν αὐτόματον πολλοὺς αὐτῶν· ἔνιοι δέ, καὶ δὴ καὶ τῶν λογιωτέρων, εἰς Ῥώμην, ἢ εἰς Βενετίαν ἀποδημήσαντες, ἀπεσκίρτησαν, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, τοῦ πατρίου δόγματος. Τοιοῦτοι ὁ Πέτρος Φιλεργός, ὁ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν, ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων καὶ πρέσβυς, εἶτα δὲ καὶ πάπας Ἀλέξανδρος ἕκτος (1409), ὁ

Ἡ δημιούργησις τῆς τάξεως ταύτης ἀνατρέχει εἰς τὰ προοίμια τῆς ἐποχῆς, ὅτε, συνεπείᾳ τῶν ὑπερεκχυθέντων σταυροφορικῶν χειμάρρων, ἡ τιμαριωτικὴ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἰλὺς κατακλύζει τὸ ἡμέτερον ἔδαφος, καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς ἀρχαιονόμου γραικοβυζαντινῆς κοινωνίας ἐγκεντροῖ ἑτερογενὲς μόλυσμα αὐτοδουλείας. Οἱ περισπασμοὶ τῆς ἀντενεργείας μας, θαυμαστὴ καὶ ἀξιαφήγητος διαμαρτύρησις κατὰ τοῦ φευδαλισμοῦ, κλείουσι πρὸς ἡμᾶς τὴν περίοδον τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ποδηγετοῦσι βαθμηδὸν τὸ γένος εἰς τὸν δρόμον τῆς Ἀναγεννήσεως.

Οὐδὲν βαρβαρικώτερον τοῦ νόμου τῶν τότε κατακτήσεων. Οἱ χριστιανοὶ κατακτηταὶ φιλονεικοῦσι τὰ ἆθλα τῆς κτηνώδους βίας πρὸς τοὺς Ταμερλάνους καὶ τοὺς Ὀθμάνους.

Μόλις κυριεύσαντες οἱ Γάλλοι τὴν Πελοπόννησον, διένειμον σύνολον τὸ ἔδαφος εἰς τρεῖς μερίδας, ὧν τὸ μὲν ἀπενεμήθη πρὸς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν (1), τὸ δὲ ἐσφετερίσθη ὁ κυρίαρχος, τὸ δὲ παρεχωρήθη πρὸς τοὺς δορυφόρους τούτου, εἰς ἄνισα τιμάρια διαμοιρασθέν.

Τοῦτ' αὐτὸ ὡς ἔγγιστα διεπράχθη καὶ ἐν Κρήτῃ παρὰ Βενετῶν. Οἱ ἰθαγενεῖς, λογισθέντες ἄστεγοι καὶ πάσης οἱασοῦν ἰδιοκτησίας ἐστερημένοι, ἠξιώθησαν μέν, ὡς ἐκ συγκαταβάσεως, νὰ τηρήσωσι πρὸς ἰδίαν χρῆσιν τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν ἐπικάρπωσιν τῶν χωραφίων των, προσεκλήθησαν ὅμως ν' ἀποτίσωσι τῷ κατακτητῇ τὰ σχετικὰ ἐδαφονόμια, βιασθέντες οὕτω νὰ ὁμολογήσωσι τὴν δουλικὴν καὶ ὑποχείριον κατάστασιν, εἰς ἣν ἐνέπιπτον, κατάστασιν ἧς χάριν καὶ ἐπωνομάσθησαν Παρίαι παρὰ τοῦ Βενετοῦ (2). Πρὸς κρείττονα δὲ διασάφισιν τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ νόμου, δὲν ἀφέθησαν εἰς τὴν πλήρη κατοχὴν αὐτῶν, ἢ μόναι αἱ δικλίδες τῆς θύρας, καὶ οὐδέν τι ἄλλο.

---

(1) « Ἐσὺ Ἐεύρεις, αὐθέντη μου, δτ' ἡ Ἐκκλησίαις κρατοῦσι
Σιμὰ τὸ τρίτον τοῦ Μωριῶς, δλου τοῦ Πριγκηπάτου. »
Χρον. Μωρέως. στ. 1305.

(2) Altre volte que' popoli furono posseduti da particolari signori, che li vendettero, comprarono, e li rimandarono come Paria — Giulio Garzoni, Sindac. del Lev. Χειρόγρ. — Ἄλλοι χρονογράφοι, ἀντὶ Paria, γράφουσι Parichi, ὅθεν ἔξεστιν εἰκάσαι, ὅτι ἡ λέξις προῆλθεν ἐκ τοῦ Πάροικος.

Ὡς ἐκ τούτου, τὸ ἔδαφος τῆς νήσου ἀνεδάσθη τὸ 1212, ἐποχὴν τοῦ πρώτου τῶν βενετικῶν ἀποικισμῶν, εἰς τρία ἴσα διαμερίσματα. Τὸ μὲν ἐδόθη πρὸς τὴν Σάκραν Μήνσαν, ἤτοι τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν, ἤδη προέξαρχον ἀναγορευθεῖσαν· τὸ δὲ περιεποιήθη ἑαυτῇ ἡ Δημοκρατία, ἀντὶ τῆς πληρωθείσης πρὸς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Μομφεῤῥάτου εὐτελοῦς τιμῆς. Τὸ τρίτον διεμοιράσθη πρὸς τοὺς νεήλυδας ἀποίκους, ἀποστόλους, συναθροισθέντας ἐνθάδε ἐκ περάτων. Τὸ τριτημόριον τοῦτο τῶν ἀποίκων ὑπετμήθη εἰς 394 ἱπποτείας (Cavallerie), ἐξ ὧν 234 ἐκληρουχήθη ὁ Χάνδαξ μετὰ τῆς Σιτείας, 96 ἔλαβον τὰ Χανία μετέπειτα, καὶ 64 μόναι ἐδόθησαν εἰς τὴν Ῥίθυμναν. Ἐφεξῆς ὅμως ἐπιδιενεμήθησαν ἕτεροι 84 κλῆροι γεωδαισίας, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἀρχοντορωμαῖοι ἐκτήσαντο 35 — δωδεκατημόριον τῆς ὅλης διανομῆς — ἡ δὲ λατινικὴ Ἐκκλησία προσεπέλαβε 49.

Αἱ ἱπποτεῖαι, ἢ κατ' ἄλλην λέξιν, τὰ στρατιωτικὰ τιμάρια ἐγκαθίδρυσαν, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ νοήσῃ, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κυριαρχίας, καὶ πρὸς περίθαλψιν τῶν ἀποίκων. Ἕκαστον τῶν τιμαρίων — τῶν βενετικῶν βεβαίως — μετὰ καὶ τῶν προσηρτημένων δουλοπαροίκων (coloni, servi, villani, pariachi) ἐπέβαλλε τῷ κληρούχῳ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ συνεισφέρῃ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην δύο ἵππους, ὧν ὁ μὲν ἐκαλεῖτο δεσποτικὸς (capolanza), ὁ δὲ δευτερεύων (secondo), ἤγουν ἵππος τοῦ ὑπασπιστοῦ, τοῦ παλληκαρίου. Καὶ τὸ μὲν σύνολον σῶμα τῆς Ἱπποτείας ἐχωρίσθη εἰς ἓξ Ὑπηρεσίας (Serventarie). Αἱ πρῶται τέσσαρες ὡρίσθησαν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἵππων τῶν δεσποτικῶν, αἱ δύο ἄλλαι ὑπὲρ τῶν δευτερευόντων. Ἑκάστη δὲ πάλιν τῶν Ὑπηρεσιῶν ὑπεχωρίσθη εἰς 24 Τμήματα (Caratti), ἵνα οἱ ἐνδεχόμενοι δέκα, ἢ εἴκοσι τμημάτων κάτοχοι συνεισφέρωσι τὸν ἀνάλογον ἀριθμὸν ἵππων. Χάριν τοιούτου διαμερισμοῦ, ἡ σύσσωμος Ἱπποτεία, ἀντὶ 788 ἵππων, εἰσέφερεν ἔρανον 1200. Ἡ συνεισφορὰ δὲν θὰ φανῇ φορτίον βαρύτατον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὸ τάγμα, ἀφειδέστατα προικοδοτηθέν, εἰς δὲ τὴν ἐκμύζησιν ἀφεθὲν λίαν ἀτελῶς κεχαλινωμένον, ἐπορίσθη ἐν συνόλῳ πρόσοδον ἐτησίαν ὑπερβαίνουσαν τὰς 250,000 δουκάτων, πρόσοδον, καθὰ ὀψόμεθα κατωτέρω, τριπλασίαν τῆς τοῦ δημοσίου, ἐν δὲ τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ὑπέρπολλην.

Ὡς ἐκ τοῦ πίνακος τῆς γεωδαισίας ὑποφαίνεται, τρία κέντρα

κατοικίας συνέστησαν οἱ φραγγάρχοντες ἑαυτοῖς· τὸν Χάνδακα, τὴν Ῥίθυμναν, τὰ Χανία, πόλεις αὗται ἐντελέστερα τῶν ἄλλων ὠχυρωμέναι, καὶ δὴ ἐν ὥρᾳ στάσεως παρέχουσαι ἀσφαλεστέραν τὴν διαμονήν. Ὡς πρὸς τὴν Σιτείαν, τέταρτον τὴν τάξιν τῶν τότε νομῶν, ἐνάριθμοι, καθ' ὃν διεξερχόμεθα χρόνον, ἐτύγχανον οἱ ἐνταῦθα ἐνδιαμένοντες. Ἡ πόλις αὕτη εἶχε καταλειφθῆ σχεδὸν παντέρημος, ἀφότου ἐλῄσατο καὶ τὸ φρούριον καὶ τοὺς ἐγκατοίκους ὁ ἐξωλέστατος Βαρβαῤῥώσας. Τὴν αὐτὴν συνυπέστησαν τότε συμφορὰν ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ζάκυνθος, καὶ ἕτερα κτήματα τῆς Δημοκρατίας.

Ἡ γενικὴ τῆς βενετοκρατίας ἔποψις ὑποποιεῖ μίαν παρατήρησιν. Ὑπὸ πολιτειακὴν καὶ ὑπὸ κοινωνικὴν ὄψιν θεωρουμένη, ἑκάστη τῶν τριῶν κυριωτέρων πόλεων παριστάνει χαρακτῆρα διάφορον. Ὁ Χάνδαξ διαπρέπει ὡς ἑστία τῆς βενετικῆς φατρίας· ἡ Ῥίθυμνα, καθὸ ὑπερτεροῦσα εἰς ἀριθμὸν ἀρχοντορωμαίων, καθὸ φυτώρειον φιλοπάτριδος καὶ φιλομαθοῦς νεολαίας, ἀναμηρύεται τὰς ἀναμνήσεις τοῦ Βυζαντίου· ἡ πόλις τῶν Χανίων, δημιούργημα βενετικόν, καθίσταται ἀτέρμαντος παλαίστρα τοῦ ἀμοιβαίου μίσους Γραικῶν καὶ Ἰταλῶν. Σύμπτωσις δὲ ἀξιοσημείωτος· αἱ πλείονες τῶν ὑπὲρ αὐτονομίας ἀποπειρῶν — καὶ ἀριθμοῦνται δεκαοκτὼ — ἐξυφάνθησαν εἰς Ῥίθυμναν, ὑπεσκάφησαν διὰ προδοσίας εἰς Χάνδακα, καὶ ἀπέληξαν βιαιοθάνατοι εἰς τὰ σπειράματα τῆς ἐν τῷ νομῷ Χανίων ἀλληλομαχίας.

Ἐπιπόλαιοι καὶ εὐαπόσπαστοι, ὅσον καὶ αἱ τῆς Γαλλοκρατίας ἐν Πελοποννήσῳ, ἐτύγχανον αἱ ῥίζαι τῆς Βενετικῆς δυναστείας. Ἀλλ' εἰς τὴν παράτασιν τῆς δουλείας συνέβαλον διαφερόντως αἱ ἀδιάλλακτοι ἔριδες τῆς ὀρθοδόξου καὶ τῆς δυτικῆς φατρίας. Ἐντὸς τῆς ἀνακτισθείσης Κυδωνίας, ὁ Ἕλλην καὶ ὁ Ἰταλὸς ἐπανατυποῦσιν εἰς ἔκδοσιν δευτέραν, ἀλλὰ μὲ τὸ παράρτημα τῆς τιμαριωτικῆς φαυλότητος, πάμφυρτα τὰ μεταξὺ Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως παρατράγῳδα. Ναὶ μὲν ἐνταῦθα τὸ γραικικὸν ἀρχοντολόγιον οὔτε δικαιωματικὴν ἰθαγένειαν, οὔτε κράτος κέκτηται. Ἀλλὰ φυγάδες τῆς Ναυπλίας, τῆς Μονεμβασίας, τῶν Πατρῶν, τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ ἑτέρων τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος μερῶν, καταβάλλοντες τὰ λείψανα τῆς περιουσίας των εἰς ἀγορασίαν τῶν κτημάτων, ὅσα διὰ τὰς συνεχεῖς ἀναστατώσεις τῆς ἐξοχῆς ἠναγκάζοντο ν' ἀπαλλοτριώσωσιν οἱ Βενετοί,

ἐνεσαρκώθη εἰς τὰ ἐπιούσια ἤθη, ἀπέβη ἔθιμον, καθιερωθὲν ὑπὸ τῆς ἕξεως, ἔθιμον τὸ ὁποῖον καὶ ἡ κυβέρνησις ἐκύρωνεν ἐν σιγῇ, καὶ τὸ ἐξομολογητήριον ἠνείχετο. Ὁ ἱππότης ἔσπευσε μὲν νὰ εἰσπράξῃ ἀπὸ τὸν χωρικὸν ἄχρις ὀβολοῦ τὸ ἀντίτιμον τῶν προϊόντων, κατακρατήσας αὐτὸν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ παλατίου του μέχρι τελείας ἀποτίσεως (1), δυσετρόπησεν ὅμως εἰς τὸ νὰ δώσῃ καὶ αὐτὸς αὐτόθεν τοῖς ὑποτελέσι τὸ καλὸν παράδειγμα τῆς ἀκριβείας. Τοῦ χρόνου προχωρήσαντος, τὰ καθυστεροῦντα ἐξογκώθησαν οὕτως, ὥστε ἡ Δημοκρατία, ἀποβαλοῦσα πᾶσαν ἐλπίδα ἐξοφλήσεως, μετέπεμψε, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, τὴν ἀποταμίευσιν εἰς τὰς ἑλληνικὰς καλάνδας.

Ἀλλά, εἰς τὴν παράκμασιν τῆς ἱπποτείας, πλὴν τῆς κοπάσεως τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων, συνήργησαν καὶ ἕτερά τινα αἴτια, οὐχ ἧττον διαλυτικά, οὐχ ἧττον φθόρια, αἴτια ἐξ ἐσωτερικῆς δυσκρασίας ἀναφυέντα· ἡ ἔμφυτος δηλαδὴ νωθρότης τῆς γενεᾶς, ὁ ἐκλειπὴς καὶ πλημμελὴς τῆς ἐγκαταστάσεως ὀργανισμός, ἡ ἀνένδοτος, ἡ ἐνεργός, ἡ ἀκάματος ἐπίδρασις τοῦ ἐγχωρίου πνεύματος. Ἦτο χεὶρ ἑλληνικῆς τινος εἱμαρμένης — χεὶρ ἀόρατος τότε — αὐτὴ ἡ τὴν ἱπποτείαν ἐπιμόνως ἀπωθήσασα πρὸς τὸν κατήφορον. Τί δὲν ἐπενόησε, τί δὲν εἰργάσθη ἐκ Βενετίας ἡ τῶν Κομνηνῶν διάδοχος, ὅπως σώσῃ τοὺς δορυφόρους τῆς δυναστείας της ἐκ τῶν γοήτρων τοῦ δορυκτήτου! Ματαιοπονία! Ἡ ἀμνημοσύνη τῆς καταγωγῆς, ἡ λήθη τοῦ ἐντάλματος προέκοψαν ἐντὸς μικροῦ εἰς τὴν πορείαν τοῦ τάγματος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ προμηθεύσῃ τῷ ἱππότῃ δωρεὰν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν λόγχην. Ἀλλ' οὐδὲ μὲ τοῦτο ἐπέτυχε ν' ἀνακαλέσῃ εἰς τὸ νοσοῦν σῶμα τὴν προτέραν ζωτικότητα, οὐδὲ κατόρθωσέ τι θεραπευτικώτερον πέμψασα ἐπανειλημμένως πρὸς ἀναμόρφωσίν του καὶ προγυμναστάς, καὶ ὅπλα, καὶ πολυδάπανον συσκευήν. Ἡ γάγγραινα εἶχεν ἤδη παρελάσει πολλῷ πλέον τῆς θεραπεύσεως. Κατὰ τοὺς ἱπποτικοὺς ἀγῶνας (giostre, tornei), οἵτινες πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀνεκαινίσθησαν, μόνοι τινὲς τῶν ἐφήβων προσωμοιώθησαν εἰς τὸν ὁρισθέντα ἱματισμόν, οἱ δὲ πρεσβύτεροι, ἤδη ἀντὶ τῆς ἱπποτικῆς φοινικίδος προαιρήσαντες τὴν φορεσίαν τῶν ἰθα-

---

(1) Pelano i loro poveri contadini, e non conoscono giustitia — *Marin de Cavalli.*

γενῶν, εἰσέδυσαν εἰς τὸ στάδιον περιβεβλημένοι τὸν μακρὸν χιτῶνα τοῦ Βυζαντίου (tutti quanti vestiti alla lunga), τὸν γυναικώδη καὶ ἀρταβάζειον τσουμπὲν αὐτόν, ὅστις ἐπὶ Δανδόλου καὶ Βαλδουΐνου ἔτι προὐκάλεσεν ἄσβεστον τὸν γέλωτα τῶν κατακτητῶν Κωνσταντινουπόλεως· οὐδὲ ᾐσχύνθησαν νὰ διεξελάσωσιν ἄνω καὶ κάτω τὸ ψοφιμαῖόν των κτῆνος, ἐπὶ μὲν κεφαλῆς φέροντες τὸν μεσαιωνικὸν κῶνον τῶν Παλλαδίνων, ἀστείως πως καθεστηκότα ἐπὶ τῆς πολιαινομένης χαίτης, παλληκαρικῇ δὲ τῇ προπετείᾳ τὴν ἐσκωριασμένην λόγχην ὑπὸ μάλην ἀνακραδαίνοντες. Ἓν καὶ μόνον γνώρισμα ἱπποτικὸν ἐπέζη εἰσέτι παρ' αὐτοῖς· ἡ μανία τῶν οἰκοσήμων, καὶ ἡ τῶν λεγομένων γενεαλογικῶν πλατάνων. Ἄιδεται, ὅτι οἱ ἱππόται τῆς Κύπρου, ἱππόται κατὰ λόγους πολλοὺς ὅμοιοι πρὸς τοὺς τῆς Κρήτης, (πλὴν τῆς ὀνομασίας ὅμως, ἐπειδὴ οὗτοι ἐκαλοῦντο Ἱππόται τῆς Σιγῆς), διετήρησαν τὸ καθῆκον τῆς ἐχεμυθίας μακρὸν ἀκόμη μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ τάγματος. Οἱ Κενταυρίδαι τοῦ Μεγαλοκάστρου, τοὺς ὁποίους ὀρθῶς ἠδύνατό τις κατ' ἀντίθεσιν νὰ καλέσῃ Ἱππότας τῆς φλυαρίας, ὑπερέβησαν εἰς ματαιότητα καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπερμάχους τῶν Λουσινιανῶν. Τίς τῶν χυδαίων, ἢ τῶν χυδαιωθέντων ἡμῶν, ἐμπορεῖ σήμερον νὰ φαντασθῇ πόσα οἱ γεννάδες ἐληρώδησαν, πόσα ἄλλα συνέγραψαν περὶ οἰκιακῶν ἐμβλημάτων; εἰς τίνα παραφορὰν ἡ τῆς οἰκοσημομανίας ἐπίδειξις ἐξεκοράκισε τὸν ἐγκέφαλόν των; ὁπόσας μερίμνας κατηνάλωσεν ἡ ἐκχάλκευσις συμβολικῶν αἰνιγμάτων ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, τῆς περικεφαλαίας, τῆς σαγμῆς τοῦ ἱππαρίου; Αἱ σύγχρονοι περιγραφαὶ δὲν μᾶς ἀπεικονίζουσιν, ἢ ἄφωνον, ἄπνουν, ἀκίνητον τὸν σκελετὸν τῶν ἱπποδρομιῶν ἐκείνων. Ἀλλ' ὁπόσον γελοῖον, ὁπόσον νόστιμον ἐν τῇ πραγματικότητι θὰ ἦτο τὸ στάδιον, ὅπου ἀνόδοντες καὶ λευκότριχες Κισσῶτοι ἠμφισβήτησαν τὸ ἀγώνισμα ἐφ' ἡμιόνων μεμισθωμένων, ὅπου τὸ ἀντερὶ καὶ τὸ κοντέσι τοῦ Βυζαντίου, ἡ φενάκη τῆς Βενετίας, καὶ ὁ χαλυβικὸς θώραξ τῶν Καταλανῶν συνευρέθησαν μὲ ἀμοιβαίαν ἀπορίαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ὡς εἰς προσωπιδοφόρον χορόν! Τάχα ὁ πονηρὸς ζωγράφος τοῦ Σαντσίου Πάντσα, ὅστις, χάριν τῆς ναυμαχίας τῶν Ἐχινάδων ἀφικνούμενος εἰς Ναύπακτον, εἰσωρμίσθη καθ' ὁδὸν εἰς Σούδαν, τάχα δὲν προσέλαβε καὶ ἀπὸ τὴν ἱπποδρομίαν τῶν Χανίων προσφυῆ τινα χρώματα πρὸς ἐπικαρύκευσιν τῆς ἀθανάτου γελοιογραφίας του;

Θέμα εὔπορον θεατρισμοῦ θὰ παράσχῃ ποτὲ τὸ ἦθος τοῦ

φραγγάρχοντος πρὸς τὸν ἕλληνα δραματοποιόν. Οὐδαμοῦ ἄλλοθι, ἢ ἐν Κρήτῃ, ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ χρονικῇ περιόδῳ, ἢ περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ ἁπανταχοῦ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ὁ πεπαλαιωμένος κόσμος τυγχάνει ἀστείως ἔτι συμφυρόμενος πρὸς τὸν νεώτερον, δύναται ὁ ἱστοριοδίφης νὰ διασκοπήσῃ μίγμα τι τραγελαφικὸν μᾶλλον ἄπεπτον καὶ ἀσύμπλαστον, κρᾶμά τι ζύμης ἀνατολικῆς ἅμα καὶ δυτικῆς μᾶλλον ἀσυμφυὲς ἐν ἑαυτῷ, παρὰ τὸ πλάσμα, ὅπερ ὑπὸ σχῆμα προνομιούχου περιέρχεται φυσίγναθον καὶ κιναιδῶδες τὰ πεζοδρόμια τοῦ Χάνδακος. — Τίς ἡ πατρίς του; Ἡ Κρήτη, ἢ ἡ Ἰταλία; Οὐδετέρα. — Τὸ ἐπιτήδευμά του; Ἱππότης ἄνιππος, ἤγουν μηδέν. — Τίς ἡ γλῶσσά του; ἡ ἑλληνίς, ἢ ἡ ἰταλίς; Νῦν μὲν ἡ πρώτη, νῦν δὲ ἡ δευτέρα· συχνότερον ἀμφίγλωττος ἐν μιξοσολοίκῳ συνοικεσίῳ. — Τὸ δὲ ἦθός του; Ἀπαίδευτος, σπάταλος, οἰηματίας, πρὸς μὲν τὸν ἀνώτερον δειλός, πρὸς δὲ τὸν κατώτερον θρασύς. Ὁ δὲ ἱματισμός του; Τὸ εἴπομεν· ἀρλεκινικόν τι σύμμιγμα σχήματος ἀνατολικοῦ, βενετικοῦ, ἱσπανικοῦ, ἀπηρτισμένου ἀπὸ τὴν σπάθην, ἄχρηστον εὐγενείας γνώρισμα καὶ προνόμιον. — Κατὰ ταῦτα, ὡς προσέτι καὶ κατ' ἄλλα τινὰ χαρακτηρίσματα, ὁ ἀρχοντορωμαῖος, καί τοι μὴ ἐντελέστατος καὶ αὐτός, ὅμως ἀφίσταται τοῦ ἀντιπάλου του καβαλλιέρου τοσοῦτον, ὅσον γόνος γνήσιος καὶ φιλοπάτωρ ἀπέχει νόθου καὶ κακοφυοῦς παιδός.

Ὡς ὁμοίωμα εἰς τὰς ἀντικειμένας τάξεις κοινὸν θὰ ἐσημειοῦμεν τὴν ὑπερευλάβειαν, ψῶραν, ἄλλως, παγκόσμιον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Ἀλλὰ καὶ τὸ συμμέρισμα τοῦτο παραστρατεύεται ἐν ἑκατέρᾳ τῶν τάξεων ὑπὸ διάφορον μορφήν. Ὁ Ἕλλην φέρεται ἀνεκτικώτερον εἰς τὰ τῆς θρησκείας· ὁ Βενετὸς εἶνε μισαλλόδοξος, ὅσον Μελιταῖος, ἢ λαζαρῶνος. Σπανίως ὁ ὀρθόδοξος τῆς Ῥιθύμνης συγκροτεῖ μὲ φραγκισκανοὺς ἀμφισβητήσεις περὶ Καθαρτηρίου, ἢ περὶ Ἐκπορεύσεως. Φοιτᾷ ἡσύχως εἰς τὴν ἐνοριακὴν ἐκκλησίαν του, δὲν παραλείπει ὄρθρον ἢ ἑσπερινόν, ἀνάπτει ἰδιοχείρως τὰς κανδύλας, γινώσκει ἐκ στήθους τὰ κοντάκια τῆς Ἀκολουθίας, τυχούσης δὲ ἀσθενείας τοῦ ψάλτου, αὐτὸς αὐτόφωνος τερετίζει τὸ χερουβικόν, καὶ συνῳδὰ πρὸς τὸ τυπικὸν τοῦ Μηναίου πανηγυρίζει τῆς ἡμέρας τὸν ἅγιον. Ἐκτὸς τοῦ κύκλου τούτου ὁ ἀρχοντορωμαῖος δὲν ἐξέρχεται, ἢ βεβιασμένος. — Ἀλλ' ὁ Λατῖνος ἀσκεῖ τὰ τῆς λατρείας κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐχθρὸς τῆς μετριοπαθείας καὶ τῆς ἁπλοϊκότητος, ὁ δυτικὸς ἐπιδιώκει τὰ πρωτεῖα

τοῦ στασιδίου, θηρεύει τὰ πρεσβεῖα τοῦ δίσκου, χαράττει ἐπὶ τοῦ γονυκλιντηρίου μεγαλόσχημον τὸ οἰκόσημον, κατὰ δὲ τὰς ἐπισήμους τελετὰς ἀποβαίνει ὑπὲρ τὸ σύνηθες ὀργίλος, ἀθυρόστομος, πλεονέκτης. Ἀκόλουθος τοῦ Τιμίου Σώματος εἰς ἐπισκέψεις πρὸς ψυχοῤῥαγοῦντας, πατάσσει κατακέφαλα μὲ τὴν λαμπάδα του τὸν ὀρθόδοξον, ὅστις δὲν ἀποσκεπάζεται καθ' ὁδόν. Τὴν δὲ δείλην τῆς μεγάλης Παρασκευῆς, ὅτε ὁ ἐπιτάφιος ἐξέρχεται εἰς λιτανείαν, ὁ θρησκομανὴς φραγγάρχων, εἰ καὶ κόμης, εἰ καὶ πρόεδρος τῶν δικαστηρίων, ἀφίνει τὸ ὑπόστημα τῆς σκιάδος, ὅπερ ἄλλως κρατεῖ μὲ στόμφον ἐπιδεικτικῆς εὐσεβείας ἀξιογέλαστον, ἵνα πειθαναγκάσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς παρατυγχάνοντας ἀρχοντορωμαίους νὰ κλίνωσιν ἐνώπιον τοῦ Σουδαρίου τὸ γόνυ ἐπὶ τὸ λατινικώτερον, μὴ συστελλόμενος, ἐν περιπτώσει δυσπειθείας, νὰ προσκαλέσῃ εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν ἐπίκουρον καὶ τὴν ονδροκέφαλον βακτηρίαν του (1).

Τὸ κακόηθες τῶν ἱπποτῶν τῆς Κρήτης ἐστιγμάτισαν μὲ ἔγκαυστον δυσεξάλειπτον καὶ ἀνακριταί, καὶ ἱστορικοί. Εἷς τῶν νεωτέρων, καίτοι Βενετὸς καὶ αὐτός, ἐχαρακτήρησε τὸ τάγμα, προσφυέστατα ἀποκαλέσας αὐτὸ « νέφος ἀκρίδων ἐπ' ἀκτῶν Κρήτης καταπεσόν. » Οἰκτρός, τῷ ὄντι, ὁ βίος τοῦ φραγγάρχοντος. Νέος μέν, κατέτριψε τὸ κάλλιστον τῆς ἡλικίας, σαλακωνεύων τ' ἀπολειπάδια τῆς παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου σπαταλωθείσης περιουσίας του· ἐπὶ ἀπειλαῖς καὶ κακώσεις δανειζόμενος παρὰ τῶν Ἑβραίων χρήματα μὲ τὴν πρόθεσιν μηδέποτε νὰ τ' ἀποδώσῃ· στήνων ἐνέδρας εἰς σεμνὰ κοράσια, ὅπως, εὐθὺς μετὰ τὴν πλάνησιν, διαλαλήσῃ εἰς λέσχας, εἰς κύκλους, εἰς συναναστροφὰς καὶ τὴν ἰδίαν του πανουργίαν ἅμα, καὶ τ' ὄνομα τῆς ἀτιμωθείσης οἰκογενείας· γεγηρακὼς δέ, τὰς μὲν ἡμέρας ἀνάλωσεν ἐν χαμερπαῖς κολακείαις καὶ κατασκοπεύσεσι, σύρων τὴν τάλαιναν σπάθην τῆς ἱπποτείας εἰς πάντα ὀχετόν, ἐξευτελίζων αὐτὸν ἅμα καὶ τὸν πελάτην· τὰς δὲ νύκτας ἐδαπάνησε παρασιτῶν εἰς κώμους, καὶ πότους, καὶ θαλίας, καὶ χορούς, καὶ κύμβαλα, μεμνημένος ὅλων τῶν ἀσωτευμάτων τῆς νεότητος, μὴ ἐξηρημένης

---

(1) Συχνάκις τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ ἡ Βενετικὴ Σύγκλητος ἐπελήφθησαν τοιούτων σκανδαλωδῶν σκηνῶν — Βλ. Φοσκαρίνην, Sindac. del Levante.

τῆς καταφερείας πρὸς τὰς ἀνήβους Ἑβραΐδας. — Τίς ὑπὲρ ἐμπολιτεύσεως ἀγαθοφυΐα, τίς ζῆλος πρὸς τὴν παιδείαν ἠδύναντο νὰ ἐγκαταλύσωσιν ἐντὸς τοιούτων εἰλημάτων; Ἀγράμματοι, εἰμὴ καὶ ἀναλφάβητοι, ἀπομείναντες τὸ πλεῖστον οἱ φραγγάρχοντες, ἀντὶ τοὐλάχιστον νὰ συναισθανθῶσι τοὺς ἐλέγχους τῆς οὐδενείας των, ηὐδόκησαν τοὐναντίον εἰς τὴν ἀμάθειαν, ἀριστοκρατικῇ τινι ἐπάρσει καυχηθέντες ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἀπαιδευσίᾳ. Διὸ ὀλίγιστοι ἀνεφάνησαν οἱ ἐπιδοθέντες εἰς τὴν θεραπείαν τῶν γραμμάτων· τἆλλα δὲ, προσποιηθέντες περιφρόνησιν πρὸς γλῶσσαν λαοῦ δεδουλωμένου, οἷος ἦν τότε ὁ ἑλληνικὸς, ἔγραψαν καὶ οὗτοι εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ δεσπόζοντος, ἣν ὅμως ἀπηνέστατα ἐξεδερμάτισαν. Σώζονται εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Βενετίας ἰταλικά τινα προϊόντα τῆς ἐπιχωρίου Κλειοῦς, κακόζηλα τῶν εὐγενῶν αὐτῶν φιλοπονήματα. Ἡ περιαυτολογία καὶ ὁ ὑπέρκορος μισελληνισμὸς, ἡ δουλοπρέπεια τῶν φρονημάτων καὶ τὸ ἀνύφαντον τοῦ ὕφους περιήκουσιν ἐν αὐτοῖς ἄχρι ναυτιάσεως. Τεκμήριον γνήσιον, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, τῆς βαρβαρικῆς ἐκείνης χρονογραφήσεως παριστάνει τὸ ἀνέκδοτον χειρόγραφον, ὅπερ ἐξελληνισθὲν, καὶ ἐπὶ τὸ εὐκαταληπτότερον ἀνασκευασθὲν, ἐπισυνάπτεται εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς συγγραφῆς μας.

Οἵαν ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν ἀηδῆ ταύτην ἠθογραφίαν παρέχει ὁ βίος τοῦ Ἀρχοντοχωρίτου!

Τὴν Κρήτην, τὴν ἀπαραποίητον καὶ ἀκίβδηλον, τὴν ἑλληνίδα Κρήτην, αὐτὴν ᾗ ὁ οὐρανὸς ἐδώρησε νοῦν, πίστιν, καρδίαν, ὁ ἱστορικὸς ὀφείλει νὰ διαζητήσῃ ἄλλοθί που, ἢ εἰς Χανία καὶ εἰς Χάνδακα. Ἀντὶ βιβλίων καὶ χειρογράφων, ἂς λάβῃ τὴν ὁδοιπορικήν του ῥάβδον, καὶ ἂς περιέλθῃ ἀπροκατάληπτος ὄρη καὶ ἀγρούς. Ὁ δαίμων τῆς ἀτιθάσσου Κρήτης, τῆς Κρήτης τοῦ Λασθένους, καταλιπὼν τὰς πόλεις, καταγώγια ἐξαχρειώσεως, μετέπτη ἀνεπιστρέπτως εἰς τὰς ἐξοχὰς, καθάπερ ἀετὸς δεδιωγμένος μεταρσιοῦται εἰς ἀπόρθητον καταφύγιον. Ἐκεῖ μιάσματα φθοροποιὰ δὲν ἐμόλυνον τὸν τονωτικὸν ἀέρα τῶν ὀρέων, τὰς εὐόσμους ἀναθυμιάσεις τῶν δασῶν, τὰς ζωογόνους αὔρας τῆς θαλάσσης. Ὁ ἅρπαξ βραχίων τῆς μητρυιᾶς, εἰ καὶ ἕως ἐκεῖ προσέτι παρεκτεινόμενος, εἰ καὶ σφετερισθεὶς οὐχ ἧττον τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, ὅμως οὐδόλως ἴσχυσε κατὰ τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος τῶν κατοίκων. Ἐὰν ὁ τιμαριωτισμὸς καὶ ἡ κάπηλος γραφειοκρατία

ἐπεκαρπώθησαν τὴν χώραν, εἰς μάτην ὅμως ἐπειράθησαν νὰ ῥυπάνωσι τὸν κάτοικον μὲ τὴν λώβην των. Ὁ ἄνθρωπος ἐνέμεινεν ἀμετάλλακτος, οἷος καὶ πρὸ τριάκοντα αἰώνων. Οἱ ἐγχώριοι, ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα, πυρώδεις τὴν κρᾶσιν, ἀῤῥενωποὶ τὴν παῤῥησίαν, καὶ ὀλιγαρκεῖς, περὶ δὲ τὴν ὁπλασκίαν τοσοῦτον ἐντριβεῖς εἰσέτι, ὅσον καὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Εὐμένους, τοῦ Μανλίου, οἱ ἐγχώριοι, λέγομεν, τύπος γνήσιος καὶ ἄκρατος τοῦ παλαιγενοῦς Κρητός, δὲν ὑπέστησαν, ἢ ἀτελῶς, καί πως διαβατικῶς, τοὺς ἐπαλλήλους ζυγοὺς τῆς νήσου. Φιλοπάτριδες κατ' ἐξοχὴν, ἐκάλεσαν (διαφόρως τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων) Μητρίδα τὴν γενέτειραν γῆν, ἅτε δὴ μητέρα γλυκυαγάπητον καὶ ὑπερπόθητον, ἡ δὲ μητρὶς αὐτὴ, ἴσην στοργὴν ἀνταποδοῦσα, ἐπεδαψίλευσε πρὸς τὰ τέκνα της, εἰς ἄμυναν τῆς ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίας, ἄσυλα καὶ καταφύγια, οἷα ἴσως οὐδεμία ἄλλη χώρα παρέχει. Εἰς ἀπρόσιτα ὑπεράκρια ὀρέων, ὑπὸ τὴν σκέπην ὑψηλοκρήμνων βράχων, ὄπισθεν δυσπορθήτων φαράγγων καὶ στενωπῶν, ἐντὸς δασῶν ἀδιεξόδων, εἰς τοὺς μυχοὺς σπηλαίων, ἱκανῶν νὰ φιλοξενήσωσι δι' ὑποχθονίων καὶ σκολιῶν καταδύσεων ὁλοκλήρου πόλεως πληθυσμὸν, οἱ κάτοικοι τῆς ἐξοχῆς κατόρθωσαν, εἰς τὸ πεῖσμα τῆς Εἱμαρμένης, νὰ τηρήσωσιν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων δίαιτάν τινα ἰδιόῤῥυθμον, κρούσασαν, οὕτως εἰπεῖν, τὰς θύρας τῆς αὐτονομίας. Τὰ ἄντρα τῆς Κρήτης! Ἐὰν ἕκαστον αὐτῶν εἶχε φωνὴν, ὁπόσας γυναικοπαίδων σπαρακτικὰς κραυγὰς ἤθελεν ἐκπέμψει ἀπὸ τὰ σπλάγχνά του! οἵαν ὁλοκαυτώσεων, καὶ βαρβαρικῶν ὀλέθρων, καὶ τραγικῶν ἐπεισοδίων ἐποποιΐαν ἤθελεν ἀποκαλύψει πρὸς τὸν περιηγητήν! Ἐντὸς αὐτῶν κατέφυγεν ἑκάστοτε πανέστιος ὁ ἀποτυχὼν ὁπλαρχηγὸς, εἰς αὐτῶν τὴν ἀπαραβίαστον σκέπην καὶ προστασίαν ὀφείλει τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὸ Κρησφύγετον (1).

Ἁπανταχοῦ τῆς λοιπῆς χριστιανωσύνης, ἡ εἰρήνη εἶνε κανών. χάριν βασκάνου μοίρας, εἰς τὰ ὄρη τῆς Κρήτης ἡ εἰρήνη ἀπετέλεσεν ἔκπαλαι ἐξαίρεσιν. Οἱ συνεχεῖς ἀγῶνες ὅμως, καὶ ἡ σκληραγωγία, καὶ αἱ ὀρειναὶ πνοαὶ, καὶ τὰ ψύχη τοῦ χειμῶνος

---

(1) « Κρησφύγετα, τὰ πρὸς τοὺς χειμῶνας στεγνὰ, καὶ ὀχυρώματα· οἱ δὲ φασὶν ὅτι Κρῆτες ἔφυγον εἰς σπήλαιά τινα, ὅθεν ἐκεῖνα ὠνομάσθησαν Κρησφύγετα » — Φωτ. Λεξ. σ. 178. Ἐκδ. Πορσ.

ἐσιδηροποίησαν τοὺς μυῶνας τοῦ χωρικοῦ· ἡ δὲ ὑβριστικὴ ὀνομασία Εἵλως (Paria), ἣν ὁ Εἵλως ὁ ἀληθινὸς τῆς πόλεως ηὐδόκει νὰ τῷ προσάπτῃ, ἐνεφύτευσεν εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς καρδίας του τηλικαύτην ἀπέχθειαν κατὰ τοῦ τυράννου, ὅσην ἴσως οὐδέποτε ᾐσθάνθησαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ ὑπὸ πρόσχημα δημοκρατίας κατατυραννούμενοι πολῖται τῆς Ἰταλίας. Σύντομοι, βραχεῖαι, παροδικαὶ αἱ ἀνάπαυλαι διέτρεξαν. Ὁ δυνάστης ἔλαβε μόλις τὸν καιρὸν νὰ ὠθήσῃ πάλιν τὸ ξίφος εἰς τὴν θήκην, νὰ ἀναψύξῃ πρὸ ποδῶν τῆς ἀγχόνης τὰ αἱμόδιψα χείλη του. Ἀντὶ τῶν ἁλύσεων, δι' ὧν ἀόκνως προσεπάθησε νὰ δεσμεύσῃ τὴν ἐξοχήν, ἑτέρα ἅλυσις στάσεων καὶ ἐπαναστάσεων ἀντεπολιόρκησεν ἐπιμόνως τὰ φρούριά του.

Ἀλλ' ἔτι καὶ πρὸ φραγγοκρατίας, ἀλλ' ἔτι ἀπὸ 2000 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης ἐξελίσσεται ὥς τις δραματικὴ παράστασις, καθ' ἣν τὸ παραπέτασμα οὐδέποτ' ἐχώρισε τὴν μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην πρᾶξιν, καθ' ἣν ἡ ἀδιάκοπος τῶν περιπετειῶν συνέχεια, καὶ ἡ σύγκρουσις τῶν κινδύνων, καὶ ἡ πλοκὴ τῶν καταστροφῶν ἐξαντλεῖ τὰς πηγὰς τῶν δακρύων σου, σοὶ ἀμβλύνει τὴν εὐαισθησίαν, σοὶ ἀφαιρεῖ τὴν ἀναπνοήν. Αἱ ὠδῖνες, ὁ κάματος, ἡ πάλη τοσούτων αἰώνων οὐδὲ ἡμέρας παραδέχονται ἀνακωχήν. Ἂς ἀλληλουχῶνται αἱ βαρβαρικαὶ δυναστεῖαι! ἂς καταβάλωνται οἱ δυναστεύσαντες ἀπὸ δυνάστας μεταγενεστέρους! Εἰς τοὺς νόμους τοῦ χρόνου ἡ τραγῳδία τῆς Κρήτης δὲν ὑποβάλλεται. Ἀνορύττεις θέατρα Βάκχου καὶ Ἡρώδου; Τὸ θέατρον τῆς Κρήτης, ἀμφιθέατρον ἔμψυχον, σφαδάζον, δὲν ἔχει χρείαν ἀνασκαφῆς. Ἕκαστον βουνόν, ἕκαστον ὀροπέδιον, ἑκάστη χαράδρα διηγοῦνται ἓν ἢ πλείονα δράματα σπαραξικάρδια, προσδοκῶντα τὸν κάλαμον τοῦ ἱστορικοῦ, τὴν ἐκθεάτρισιν τοῦ δραματογράφου. Ναί, βραχυτάτας στιγμὰς ἀνέσεως ἐχάρη ὁ τύραννος εἰς τὴν στρωμνήν του. Καθ' ὃν τρόπον σεισμὸς κλονεῖ ἐκ περιοδικῶν διαλειμμάτων γῆν ἐγκλείουσαν ὕλην εὔφλεκτον εἰς τὰς φλέβας της, οὕτω καὶ ἡ ἐξοχὴ τῆς ἀνδρείας νήσου, ὡσανεὶ κατελαμβάνετο ἐν διαστήμασιν ὑπὸ πυρετοῦ, ἀνεξανέστη κατὰ συνεχεῖς παροξυσμούς, ἐμβροντήσασα ἑκάστοτε τὴν κουστωδίαν, τὴν φρουρήσασαν ἐν πανοπλίᾳ τὸν λίθον τοῦ τάφου της.

Τὸ πλῆθος τῶν ἀρχοντοχωριτῶν ἀπετέλει μερίδα τοῦ συνόλου πληθυσμοῦ οὐκ εὐκαταφρόνητον· ἐχωρίσθη δὲ κατὰ λόγον πα-

τρωνυμίας εἰς φυλάς, ἡ 'Ρίζας, ὧν ἑκάστη, συγκειμένη ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἑκατοστύας οἰκογενειῶν, ἀπήρτιζεν ὁμάδα συμπαγῆ καὶ ἰδιόρρυθμον, ὁμολογοῦσαν ἀρχηγὸν ἴδιον τὸν 'Ριζάρχην. Οἱ ὁμόφυλοι, καίπερ διεσπαρμένοι εἰς ὁμόρους ἐπαρχίας, διεφύλαττον ὅμως ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὴν παράδοσιν τῆς κοινῆς συγγενείας, μεταδίδοντες πρὸς τὰ τέκνα ἀνατανάλωτον τὴν ἀνάμνησιν τῆς εὐγενικῆς αὐτῶν καταγωγῆς. Μὲ τὴν αὐτὴν ὡσαύτως θρησκευτικὴν καρτερίαν μετεπέμπετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν καὶ ὁ ἄγραφος νόμος τῆς φυλετικῆς διοργανώσεως, ἱερὸν τεῖχος τῆς ἐπιχωρίου ἀνεξαρτησίας, ἀποθήκη πάσης τότε παραδοσίμου ἀρετῆς. Ἡ 'Ρίζα παρίστανε καθ' ἑαυτὴν μικράν τινα ἐπικράτειαν, ἤ τινα ἑταιρείαν παγίως συγκεκροτημένην. Εἶχεν ἀρχαιρεσίαν καὶ σύμβολα, εἶχε συνθήματα ἴδια, εἶχε καὶ δικαιώματα, καὶ καθήκοντα καὶ συνελεύσεις, καὶ ἔθιμα ἰδιαίτερα· ἀνώτατον δὲ διανομέα δικαιοσύνης καθωμολόγει τὸν ἀρχηγόν. 'Οσάκις ὁμόφυλός τις προσεβάλλετο εἰς τὴν τιμὴν ἀπὸ ὁμόφυλον, ἐναπέκειτο τῷ 'Ριζάρχῃ καὶ τοῖς συμπρεσβυτέροις ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἀδικηθέντος. 'Οσάκις δ' ἄλλοτε ἔρις τις εἰσέδυε μεταξὺ 'Ρίζης καὶ 'Ρίζης — τοῦθ' ὅπερ συνέβαινε συχνάκις — τότε τὰ μέλη τῆς φυλῆς, ἀριστίνδην εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον συνερχόμενα μὲ σύμβολα καὶ μὲ ἀρχηγὸν ἐπὶ κεφαλῆς, διεσκέπτοντο ἀλλήλοις περὶ ὀφειλομένης διεκδικήσεως. Συνέπιπτε τοῦτο ἐξαιρέτως ἐπὶ δολοφονήσει. Ἡ δίκη διεξήγετο ἐν ὑπαίθρῳ, μετὰ δὲ τὴν κατάθεσιν τῶν μαρτύρων ἡ ἐτυμηγορία τῶν πρεσβυτέρων ἐξεδηλοῦτο διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ στήθους ἐπιθέσεως τῆς δεξιᾶς, νεύματος ἰσοδυναμήσαντος εἰς ὅρκον. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ φόνος ἐκρίνετο δικαίως διαπεπραγμένος — ἐκρίνετο δὲ τοιοῦτος ἐπὶ διεκδικήσει προσωπικῆς τιμῆς, ἢ ἐπ' ἀντεκδικήσει προεκχυθέντος αἵματος συγγενικοῦ — ὁ ὑπόδικος καὶ οἱ συνένοχοι ἐκηρύττοντο ἀνυπεύθυνοι. Ἄλλως, ἡ χήρα τοῦ σφαγίου, ἐνδυομένη κατάσαρκα τὸ καθημαγμένον ὑποκάμισον τῆς δολοφονίας, ἐτήρει αὐτὸ ἀμεταλλάκτως, ἄχρις οὗ οἱ συγγενέστεροι φιλοτιμηθῶσι ν' ἀντεπιμετρήσωσι τὰ ἀντίποινα εἰς φόρον αἵματος. — Ἐντευκτήριον τῆς συνελεύσεως ὡρίζετο συνήθως ὑψηλή τις καὶ περίβλεπτος κορυφή· ἐκτὸς ὥρας χειμῶνος, ὅτε οἱ λογάδες συνηθροίζοντο εἰς τὸ πλησιέστερον μοναστήριον. Τότε ἡ μὲν προσβληθεῖσα φυλὴ (l'offesa prole), καθ' ὁμοίωσιν τῶν Clans τῆς Σκωτίας αἴρουσα τὸ οἰκεῖον φλάμπουρον, προσεκάλει παρ' ἑαυτῇ τοὺς ἱερεῖς, ἢ τοὺς ὑστεροῦντας ὁμαίμονας διὰ φανῶν, διὰ ταχυδρόμων, δι' ἁγιοσημάντρων· ἡ δὲ συνέλευσις ἑτέρωθεν συνεζήτει

καὶ προσδιώριζε τοὺς ὅρους τῆς διαφυλίου συμφιλιώσεως. Καὶ εἰ μὲν οἱ ὅροι ἐγείνοντο δεκτοὶ παρὰ τῆς ἐναντίας φυλῆς, ἡ ἔρις διελύετο διὰ πανθοινίας. Εἰς δὲ περίπτωσιν ἐναντίαν, προσεκαλοῦντο ἐν συνελεύσει γενικωτέρᾳ καὶ ἕτεροι ἀρχηγοὶ Ῥιζῶν, ἵνα, λαβόντες καὶ ἐκεῖνοι γνῶσιν τῆς διχονοίας, ὁρίσωσι μὲ ἐτυμηγορίαν δευτέραν καὶ ὁριστικὴν τὸν συντομώτερον τρόπον τῆς συναλλαγῆς· μεθ' ἃ, τῶν μερῶν ἑτερονοούντων ἔτι, ἡ ἔρις παρέπεμπεν εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων τὴν ἐξόδιον δικαίωσιν.

Ἡ φυλετικὴ αὕτη διοργάνωσις, τῆς ὁποίας ἡ λεπτομέρεια ἀπέμεινεν ἀθησαύριστος κατὰ δυστυχίαν, δὲν εἶνε ἀπόῤῥοια τῶν μεσαιωνικῶν περισπασμῶν· ἀνέρχεται εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, ἴσως εἰς αἰῶνας προϊστορικούς. Αὐτὸς ἔτι ὁ Συγκρητισμὸς — εἶδός τι ἀμφικτυονικοῦ συμβουλίου, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας Κρήτης ἀρκετὰ γνωστὸν — τί ἄλλο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο καὶ αὐτός, ἢ συνέχεια παραδόσεώς τινος ἀρχαιοτέρας; Αἱ διάφοροι πολιτεῖαι τῆς νήσου εἴωθον νὰ διαλύωσι τὰς ἐμφυλίους ἔριδας, ἢ νὰ συμμαχῶσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς κοινῆς πατρίδος, συνερχόμεναι εἰς παγκρητικὴν συνέλευσιν (1). Ἔν τινι τῶν περιπετειῶν αὐτοῦ τὸ προκείμενον διήγημα θέλει καταστήσει ἀρίδηλον, ὅτι ὁ Συγκρητισμός, ἐὰν μὴ συνεκροτεῖτο μέχρι τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, ὡς παλαί ποτε, ὑπὸ πολιτειῶν διαφόρων, διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι τότε πολιτειῶν πλειονότης δὲν ὑπῆρχε, τοὐλάχιστον ἐσώζετο κατὰ παράδοσιν ἀδιάκοπον, συγκροτούμενος ὑπὸ φυλῶν. Τὴν αὐτὴν ὡς ἔγγιστα φυλετικὴν ὑφὴν ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Λακωνίας, καὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον, καὶ εἰς τὰ Ἄγραφα, καὶ εἰς τὴν Πίνδον, καὶ εἰς ἄλλας ἄκρας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς νοτίας Ἠπείρου. Ὅπου ἀνάμνησις ἀπολεσθείσης αὐτονομίας, ὅπου ἔμφυτος ἔρως ἀνεξαρτησίας, ὅπου πίστις, πίστις μάλιστα ἀντιπαλαίουσα, ἐκεῖ αὐτόματος ἀνεφύη ὁ φυλετικὸς συνεταιρισμός. Πόσοι τῶν βαρβά-

---

(1) Μιμούμενον αὐτὸ γοῦν τοῦτο τῶν Κρητῶν, οἳ πολλάκις στασιάζοντες ἀλλήλοις καὶ πολεμοῦντες, ἔξωθεν ἐπιόντων, διελύοντο καὶ συνίσταντο· καὶ τοῦτο ἦν ὁ καλούμενος ὑπ' αὐτῶν Συγκρητισμός. — Πλούταρχος, Περὶ ἀδελφ. στοργ. § 19 (σελ. 490 δίς, ἢ Τ. 2. σ. 993, ἐκδ. Wyttenbach. — Παράβαλε τὸ Ἐτυμολ. τὸ Μέγα ἐν τῇ λέξει Συγκρητίσαι, καὶ Hoeck, Kreta, Τ. 3. σ. 470.

ρων καὶ μὴ βαρβάρων κατακτητῶν οἱ μὴ διελθόντες τὴν Ἑλλάδα χώραν, ἀπὸ Μακεδόνων καὶ Βρέννου καὶ Ῥωμαίων ἄχρι τῆς σήμερον; Εἰς τίνα ἄλλην γῆν ἡ λύσσα τῆς καταστροφῆς ἀπέσκηψε καὶ ἐνδιέμεινε μᾶλλον, ἢ εἰς τὸ σκευαστήριον τῆς θαυμασιοτέρας δημιουργήσεως; Καὶ ὅμως — τὸ ὡμολόγησαν πρὸ ἡμῶν οἱ ξένοι — οὔτε πέλεκυς Σκύλλα καὶ Ὀδοάκρου, οὔτε ἑτερογενὴς ἐπιμιξία, οὔτε ἡ ἐξώλης τῶν αἰώνων ἐνέργεια ἴσχυσαν κατὰ τοῦ προγονικοῦ τούτου κληροδοτήματος. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πελάγους, ὅπερ ἐπὶ δισχίλια ἔτη καὶ ἐπέκεινα δὲν ἐκορέσθη καταβροχθίζον πᾶν ὅ,τι ἰκμαῖον τῆς περιουσίας μας, σῶος εἰσέτι ἐπιπολάζει ὁ δαίμων ἐκεῖνος τῆς φυλετικῆς συναρμογῆς, εἰς τὰς περιτροπὰς τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία τῆς ἀναγεννήσεως θέλει ἐνδεχομένως ἀρυσθῇ ποτε τὰ ἁγνότερα τῶν ὑποδειγμάτων της.

Ἀρκοῦσιν εἰς τὸ σκοπούμενον τὰ ἀκρονυχῆ μας ταῦτα περὶ ἀρχόντων πόλεων καὶ ἐξοχῆς. Τώρα, τὴν ὑπομονὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπικαλούμενοι, ἂς παρασυνάψωμεν καί τινας πληροφορίας περὶ θητῶν καὶ δουλοπαροίκων, προσλαμβάνοντες μάρτυρας τῶν ῥημάτων μας καὶ ἐπισήμους ἀναφοράς. Ἴσως ὑπὸ τούτων χειραγωγούμενοι, θέλομεν ἀνασύρει τὸν πέπλον, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου πλεῖστα τῆς ἐν Κρήτῃ βενετοκρατίας ἀπόκρυφα διετέλεσαν κεκαλυμμένα ἕως τοῦ νῦν.

Ἀξίωμα ὑπὸ τῆς ἱστορίας διατρανούμενον· πάντες ὅσοι κατὰ καιροὺς ἐκυριάρχησαν εἰς Κρήτην ἄλλως πως τὸ κτῆμα δὲν ἐθεώρησαν, ἢ ὡς χρυσωρυχεῖον, τὰς φλέβας τοῦ ὁποίου ἔσπευσαν παντοιοτρόπως καὶ ἐν πάσῃ βίᾳ νὰ ἐξαντλήσωσιν ἄχρις ἐντελοῦς ἀποκενώσεως. Ὡς ἐκ τούτου, τὰ παθήματα τοῦ κρητικοῦ λαοῦ ἐπὶ Βενετῶν ἐκ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἐπικρατήσαντος φορολογικοῦ συστήματος ἀποῤῥέουσι τὸ πλεῖστον, καὶ εἰς τὸ σύστημα αὐτὸ κατὰ μέγα μέρος συγκεφαλαιοῦνται. Ἔρευναν διεξοδικὴν τὰ ὁριά μας δὲν ἐπιτρέπουσιν. Ἐπιθυμοῦντες ὅμως νὰ ἀνακαλύψωμεν, καὶ αὐτοχειρί, εἰ δυνατόν, νὰ μηλώσωμεν τὴν πληγήν, καθίσταται καὶ ἀδύνατον νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἀνίχνευσιν ἐξ ὁλοκλήρου.

Θὰ φανῇ ἀπίθανον, καὶ ὅμως στηρίζεται ἐπ' αὐθεντικῶν μαρτυρημάτων· τὸ ἄθροισμα τῶν δημοσίων προσόδων τῆς Κρήτης,

μικρὸν μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου, ὑπερέβαινε κατ' ὀλίγον τὸ ποσὸν 100,000 δουκάτων (1).

Εἷς τῶν ἀνωτάτων ἀνακριτῶν τῆς δημοσίου διαχειρίσεως, ἐν τῷ οἰκτεῖραι τὸν εὐτελέστατον ἀριθμόν, πειρᾶται νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ἀφορμὰς τοιαύτης στειρώσεως. « Οἱ μὲν ἱππόται, λέγει, ἀπογυμνοῦσι τὸν λαόν, οἱ δὲ Καμερλίγγοι (ἀρχιεισπάκτορες) καταπίνουσι τοὐλάχιστον τὸ τριτημόριον τῶν προσόδων τοῦ βασιλείου. »

Ἀρκούντως ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐσκηνογραφήθησαν αἱ ἁρπαγαί, δι' ὧν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν κυβερνώντων, ἐπάνωθεν αὐτοῦ τοῦ στρεβλωτηρίου, ἐλεηλάτουν τὸ ταμεῖον οἱ εὐνοούμενοι. Τώρα, παραθέτοντες τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀναφερομένου Εἰσηγητοῦ πρὸς μαρτυρίας ἑτέρων ἀνακριτῶν ὁμοβαθμίων, θέλομεν ποιήσει καταφανέστατα δύο τινά· πρῶτον, ὅτι ἡ ἁρπαγὴ θὰ ὑπερέβαινε τὸ τριτημόριον κατὰ πολύ· δεύτερον δέ, ὅτι, πλὴν τῶν ἱπποτῶν καὶ τῶν Καμερλίγγων, ἕτεροι ἀκόμη θρίπες, καὶ σῆτες, καὶ βορὰ ζωΰφια παντοδαπὰ δὲν ἔπαυον καταβιβρώσκοντα τὸ κακόμοιρον ταμεῖον.

Θέλει πᾶς ἕκαστος ὁμολογήσει, ὅτι εἰς χώραν εὔφορον, ἐκτεταμένην, κατοικουμένην ἀπὸ 250,000 ψυχῶν, τὸ ἀνωτέρω ἄθροισμα θὰ καθίστατο πρὸς τὴν ἐργατικὴν μερίδα ἥκιστα φορτικόν, ἐὰν μάλιστα ἡ ἐπίθεσις τῶν τελῶν, ἡ διανομὴ τῶν συνεισφορῶν καὶ ἐράνων, ἡ μέθοδος τῆς εἰσπράξεως ὡρίζοντο μὲ μετριωτάτην τινὰ εὐταξίαν. Ἀλλά, ὡς εἴπομεν, ἡ Βενετία, ἥτις τὰ πέραν Ἀδρίου κτήματα ἐλογίζετο πρόβατα, ἁπλῶς καὶ μόνον κεκτημένα διὰ τὴν κουράν, ἡ Βενετία κύριον μὲν σκοπὸν ἐτίθετο τὸν φόρον, περὶ δὲ μέσων εἰσπράξεως οὐδεμίαν ἐλάμβανε μέριμναν. Διό, τοὺς δασμούς, τὰ τέλη, τὰ δικαιώματα, τοὺς παντοίους ἐράνους, πᾶν ὅ,τι συνεκρότει τὸ βασιλικὸν φορολόγιον, δὲν εἰσέπραττεν αὐτὴ κατ' εὐθεῖαν, καὶ εἰς τρόπον, ὥστε ἀναμέσον ὑποτελοῦς καὶ τελωνάρχου νὰ μὴ μεσολαβῶσιν ἄτομα ἰδιοτελῆ καὶ ἀλλότρια. Ἀντὶ τῆς οἰκονομίας περὶ τὴν ἀποταμίευσιν καὶ τῆς ἐπιεικείας περὶ τὰ πρακτικώτερα τῆς εἰσπράξεως, προτιμήσασα τὸ πρόχειρον καὶ ἀπεριμέριμνον, διεπιστεύσατο τὴν εἴσπραξιν, ὑπὸ ἀνάλογον ἐκμισθω-

---

(1) Foscarini, Sindacato del Levante. Βλ. καὶ τὸν κατάλ. τῶν χρειρογρ. εἰς τὸ Γ'. μέρος τῆς συγγραφῆς.

μὴ δυνάμενοι ὁλόκληρον ἐνταῦθα νὰ παρενείρωμεν. Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς των, οἱ ἀνακριταί, μεταβάντες ἐπιτοπίως εἰς πόλεις, καὶ κώμας, καὶ ὄρη, καὶ ἀγρούς, διεξέτασαν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πρόσωπά τε καὶ πράγματα, ἀφοῦ δὲ συνήθροισαν τὰς δεομένας πληροφορίας, κατέστρωσαν πρὸς φωτισμὸν τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ἔκθεσιν λεπτομερῆ, ἔνθα αἱ κρίσεις, αἱ παρατηρήσεις, τὰ ἐκ τῆς ἐρεύνης των πορίσματα διετυπώθησαν μὲ ἀκριβολογίαν, τῷ ὄντι σπανίαν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Παραχωροῦμεν τὸν λόγον πρὸς τὸν συντάκτην τοῦ Συνδακάτου (ἐκαλεῖτο οὕτω τὸ ἐξελεγκτικὸν ὑπόμνημα), ἐν τῇ μεταφράσει τῶν ἀποσπασμάτων τηροῦντες κατὰ δύναμιν τὸ ἀτιμέλητον τοῦ ὕφους του.

« Εἰς ὅσους οἴκους εἰσῆλθον, γράφει οὗτος, εὗρον ἐμπεφωλευμένην ἀπανταχοῦ τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν τῶν χρειωδῶν. Οὔτε τροφίμων ἀποθήκην εἶδον, οὔτε σκεύη ἀναγκαῖα εἰς ἀνάπαυσιν, οὔτε φορέματα, οὔτε τι ἄλλο χρήσιμον εἰς τὸ ζῆν, μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐξηρημένων. Αἱ μὲν γυναῖκες περιέρχονται ἡμίγυμνοι, ὁλόγυμνα ἄλλως φέρουσαι καὶ τὰ βρέφη εἰς τὰς ἀγκάλας, ἐκ δὲ τῶν ἀνδρῶν ὀλίγοι οἱ ἐνδεδυμένοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ῥακενδυτοῦντες. Ὡς δὲ πρὸς τὰς καλύβας των, οἴμοι! αὗται οὐδὲν ἴχνος ἀνθρωπίνου κατοικίας ἐμπεριέχουσιν, εἰς τοιαύτην σπάνιν καὶ ταλαιπωρίαν ἐλαύνουσι τὸ ζῆν οἱ ἐλεεινοί. Καὶ μολοντοῦτο, ἡ παναθλία αὕτη γενεὰ (quella meschinità di gente) βιάζεται ὑπό τινος ἀρχαίου νόμου νὰ εἰσφέρῃ κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον δύο ἐπαλλήλους ἀγγαρείας, συνισταμένας ἐκ δωδεκαημέρου ἐργασίας, πλὴν τῶν ἄλλων ἀγγαρειῶν, ὅσας ὀφείλει πρὸς τὸν ἐπιχώριον τοποτηρητὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀμοιβῇ μιᾶς περίπου γαζέτας τὴν ἡμέραν. Ὡς δ' ἂν τὰ τέλη ταῦτα μὴ ἤρκουν, ἕτεραι ὑποχρεώσεις δεινότεραι καταθλίβουσι τὰς ἡμέρας του. Ἡ καλύβη τοῦ χωρικοῦ δὲν εἶνε κτῆμα ἰδικόν του· ἀνήκει τῷ αὐθέντῃ. Ἵνα δ' ἐπικυρωθῇ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἐγκατοικεῖν, ὀφείλει νὰ τρέφῃ ὄρνιθας καὶ ὀρνίθια, νὰ εὐνουχίζῃ ἀλέκτορας, ν' ἀποθησαυρίζῃ δωδεκάδας ᾠῶν, δι' ὧν συχνάκις νὰ ἐξευμενίζῃ καὶ ἀγρονόμον καὶ οἰκοκύρην. Ἐξηγούμεθα. Ἂν καὶ ἰδιοχείρως, ἂν καὶ μετὰ μόχθου πολλοῦ, ἂν καὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ ἔκτισε τὸν οἰκίσκον του ὁ χωρικός, ὅμως κατὰ παλαιότατον κανόνα οὐδέν τι ἄλλο τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν του καὶ τῆς βιομηχανίας

του ἐξουσιάζει, παρὰ μόνα τὰ θυρόφελλα· ὥστε, ἐὰν τυχόντως ἐκδιωχθῇ, ἢ θελήσῃ νὰ μετοικήσῃ, μόνας τὰς δικλίδας ἔχει δικαίωμα νὰ ἐπάρῃ εἰς τοὺς ὤμους, καὶ οὐδὲν ἄλλο. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ οἱ αἰσχροκερδεῖς εἰσπράκτορες, ἐγκαταγράφοντες εἰς τοὺς λογαριασμοὺς ὅλας καθόλου τὰς θύρας τοῦ οἰκίσκου, καὶ αὐτὰς συλλήβδην τὰς ἐσωτερικάς, πολλαπλασιάζουσι τοὺς πόρους τοῦ φορολογίου, πλουτίζοντες μὲ τὴν ἀπογύμνωσιν τῶν κατοίκων ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ὑπαλλήλους των. »

« Καὶ εἰ μὲν τάδε μόνον ἐτύγχανον τὰ βάσανα τῶν γεωργῶν, ὑπομονή. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα, ἀλλὰ καὶ χείρονα ἔτι δεινὰ κατατρύχουσιν αὐτοὺς ἐν ἐπιμέτρῳ. Ἕκαστος βοῦς καματηρὸς ὀφείλει ν' ἀροτριώσῃ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου δεδομένην τινὰ ἔκτασιν γῆς. Ἐὰν ἡ σπορὰ ἐπιτύχῃ, ἢ ἀποτύχῃ, ἀδιάφορον. Οὕτως ἢ ἄλλως, ὁ χωρικὸς θ' ἀποτίσῃ πρὸς τὸν εἰσπράκτορα τὸ τριτημόριον τῆς σπορᾶς (la terziaria). Καὶ οἱ μὲν βόες χρεωστοῦσι τῷ δημοσίῳ δύο ἀγγαρείας κατ' ἔτος, τὰ δὲ φορτηγά, ἵπποι, ἡμίονοι καὶ ὄνοι, ὀφείλουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν αὐθέντην τοῦ αὐθέντου των δύο, κατ' ἀρέσκειαν τούτου, ταξείδια κατ' ἔτος· τὰ δὲ ποίμνια, τέλος, πλὴν τῆς βασιλικῆς δεκατηλογίας, εἰς ἣν ὑπάγονται, ἐμπίπτουσιν ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰς παντοδαπὰς ἄλλας παγίδας, τὰς ὁποίας ἐπινοοῦσι καὶ στήνουσιν οἱ ἐντόπιοι τελῶναι, ὅπως ἀποῤῥοφῶσι τοὺς καρποὺς τῆς γῆς. »

« Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἕτερα ἑτέρου εἴδους παρανομήματα νὰ καταμηνύσωμεν, προστίθησιν ὁ ἀνακριτής. Ἐὰν ὁ χωρικὸς κληρονομήσῃ ἄμπελόν τινα (δηλαδὴ κούτσουρα καὶ φύλλα, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἀνήκει ἁπανταχοῦ καὶ πάντοτε τῷ δημοσίῳ), ἄμπελον, εἰς τόπον χέρσον φυτευθεῖσαν παρὰ τοῦ γονέως του, πρῶτον μὲν θὰ πληρώσῃ πρὸς τὸν γεωκτήτην πέντε κάδους, ἢ κατὰ τὴν ἐγχωριάζουσαν λέξιν, πέντε μυστάκια οἴνου ἀνὰ ἑκάστην ἄμπελον· ἔπειτα δὲ θὰ ὑποχωρήσῃ τῷ εἰσπράκτορι τὸ τριτημόριον τῆς ὅλης προσόδου. Τί ἀπολείπεται; Ὀλίγον, ἢ μηδέν. Καὶ ὅμως, ἡ ἔκρυθμος αὕτη κυβέρνησις (il disordinato governo) ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, μὴ ἡ πεῖνα τῶν πατητῶν ἠλάττωσε κατά τι ἐντὸς τῶν οἰνοποιϊτηκῶν σκευῶν τὸ μέτρον τῆς σταφυλῆς, ἐπιβάλλει ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἀνεξελέγκτως ἐπὶ τοῦ τρυγετοῦ φόρον τινὰ ἐπιπρόσθετον, προαφαιροῦσα διὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἔκπτωσιν δέκα τοῖς ἑκατόν..... Ἀλλ' ἐπιλείποι ἂν ἡμᾶς ὁ χρόνος θέλοντας νὰ ἀναφέρωμεν ἀνελλειπῆ τὴν σειρὰν τῶν αἰσχίστων μηχανη-

μάτων, ὑφ' ὧν τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ βασιλείου καταπολεμοῦνται. — Τί, παραδείγματος χάριν, ἐπινοοῦσιν οἱ ὑποτελῶναι, ὅπως εἰσπράξωσι τὰ τέλη παχύτερα τοῦ δέοντος; Διαιροῦσιν αὐθαιρέτως καὶ ὑποδιαιροῦσι τ' ἀμπέλια εἰς τόσα τμήματα. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγα τούτων παράγουσιν ὑπὲρ τὰ δεκαπέντε μυστάκια κατ' εἰσοδίαν, οἱ ὑπάλληλοι, τὸν δόλον συνδυάζοντες εἰς τὴν βίαν, αὐτοὶ μὲν ἰδιοποιοῦνται τὰ δύο τρίτα τῆς προσόδου, πρὸς δὲ τὸν πτωχὸν οἰκογενειάρχην δὲν ἀφίνουσιν, ἢ τὸ ἕτερον τρίτον μοναχά, ἀλλ' οἴμοι, κατεῤῥοκανισμένον καὶ τὸ τριτημόριον αὐτὸ ἀπὸ διαφόρους ἄλλας πλεονεξίας. Ὥστε δύναμαι νὰ βεβαιώσω ἐν συνειδήσει, ὡς τῷ ὄντι διαβεβαιῶ μὲ τὴν προσήκουσαν τῇ Υ. Γαληνότητι εὐλάβειαν (sicchè posso affermare con verità, come infatti affermo per la riverenza dovuta alla Serenità Vostra), ὅτι, αὐτολεξεί, εἰς οὐδένα γεωργοῦ οἶκον εἶδον ἀποθήκας, ἢ σκεύη πρὸς διατήρησιν τοῦ οἴνου· δεῖγμα προφανές, ὅτι ἡ οἰνοποιΐα, ἐξαίρετος πορισμὸς τῆς νήσου, προβαίνει ὁσημέραι ἐκλείπουσα. Πῶς δὲ οἱ εὐπορώτεροι ἀναπληροῦσι τὴν ἔλλειψιν σκευῶν καὶ ἐργαλείων; Δανειζόμενοι αὐτὰ παρ' ἄλλων. Τίνες δὲ οὗτοι; μὴ συγχωρῖται; Πολλοῦ γε δεῖ. Τὰ δανείζουσιν αὐτοὶ οἱ ὑποτελῶναι, πρὸς οὕς, χάριν ἀποζημιώσεως, ὑπόσχεται ὁ γεωργὸς νὰ παραδώσῃ ἔλαιον, ἢ μετάξιον, ἢ οἶνον τῆς προσεχοῦς εἰσοδίας τοσοῦτον, ὅσον ἀπαιτήσῃ ἡ συνείδησις τοῦ δανειστοῦ· τοῦ δανειστοῦ αὐτοῦ, ὅστις ὑπὸ πρόσχημα δημοσίου λειτουργοῦ ἐκτραχηλίζει τὸν ἐργάτην ἅμα καὶ τὴν κυβέρνησιν, καταβροχθίζει δίκην λύκου τὰ ποίμνια τοῦ γεωργοῦ, τὸν δὲ ἔλαιον, τὸν οἶνον, τὸν σῖτον, τοὺς λοιποὺς καρποὺς ἐξιδιάζεται, χωρὶς νὰ δώσῃ λόγον τῆς φιλαρπαγίας του, παρὰ πρὸς μόνον τὸν οὐρανόν. »

« Αἱ αὐταὶ καταχρήσεις διαπράττονται καὶ ἐπὶ προσώπων. Ἐκτιμηταὶ τῶν κτημάτων καὶ τῶν εἰσοδημάτων ἀποστέλλονται ὑπάλληλοί τινες (ἁπλοῖ γραφεῖς, ἐκτελοῦντες καθήκοντα Ἁρματωλοῦ κατὰ κλεπτῶν, Capitani contra fures), ἄλλο τι μὴ ἐπαγγελλόμενοι, ἢ τὸ πῶς, καὶ πόσον βαθύτερα νὰ ἐκδάρωσι τὸν λαόν (1). Αἱ ψυχάρπαγες αὗται ἅρπυιαι συσσωρεύουσιν ὡς

---

(1) Τοὺς μισθοφόρους τούτους, ἐνδήμιον πανώλην τῆς νήσου, ὁ ἥκιστα ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἑλληνισμῷ περιβόητος γενόμενος Μαρῖνος Δὲ Καβάλλης ἀστείως ἀποκαλεῖ Capitanos pro furibus, ἁρματωλοὺς ὑπὲρ κλεπτῶν.

ἐνέχυρον εἰς τοὺς ὁδοιπορικούς των σάκκους πᾶν τὸ τοὺς ὄνυχας τῶν εἰσπρακτόρων ὑπεκφυγόν. Ὅπως δὲ συντομώτερον καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἀπολεπίσωσι, καὶ τὸν οἶκον ἀπογυμνώσωσι, τί, εἰς ἀμοιβὴν τῆς φιλοξενίας, ἐφευρίσκουσιν οἱ μοχθηροί; Μυρία ὅσα σατανικὰ αἰτιάματα καὶ συκοφαντίας, δι' ὧν ἐνοχοποιοῦσι καὶ οἰκογενειάρχην, καὶ σύζυγον, καὶ τέκνα, συκοφαντίας, τὰς ὁποίας ἐρείδουσιν ἐπὶ μαρτύρων καὶ ἐπὶ ἐγγράφων ψευδεπιπλάστων. Ἐντολὴ τῶν ἀνθρώπων τούτων, ὡς προείπομεν, εἶνε ἡ καταδίωξις τῶν κλεπτῶν, οἱ δὲ κλέπται, κατ' ἀλήθειαν, ἕνεκα τῆς πενίας καὶ τοῦ ἀπελπισμοῦ τῶν κατοίκων, πλεονάζουσιν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Ἀλλά, δυστυχῶς, ἀντὶ νὰ καταδιώκωσι λῃστὰς καὶ κλέπτας, αὐτοὶ πρῶτοι παρέχουσι τῆς κλοπῆς τὸ μάθημα, τρεφόμενοι, κραιπαλῶντες, πλουτίζοντες ἀπὸ κλοπιμαῖα, ἢ ἀπὸ κλεπταπόδεκτα, πρὸς συγκομιδὴν τῶν ὁποίων, καὶ δὴ καὶ πρὸς ἰδίαν ἔτι δικαιολόγησιν, νῦν μὲν ὑποκινοῦσι τὴν συγκρότησιν λῃστικῶν συμμοριῶν, νῦν δὲ διαβάλλουσι τὸν τίμιον, πανηγυρίζοντες τὸν κακοῦργον, ἄλλοτε δὲ ἀποσαροῦσι κώμην ὁλόκληρον.... Τί τὰ πολλά; Οἱ Ἁρματωλοὶ διψῶσι τὸ αἷμα τῆς πτωχολογίας (sono per fama universale pieni di sete per succiare il sangue ai poveri). Αὐτοσχεδιάζουσιν ὅμως καὶ πρόχειρα ἔχουσι πάντοτε εἰς τὰς παρανομίας των τοσαῦτα μέσα δικαιολογήσεως, ὥστε μὲ ὅλην τὴν ἄγρυπνον καὶ αὐστηρὰν ἀνάκρισιν τοῦ συναδέλφου μου, εἷς καὶ μόνος αὐτῶν ἀπεδείχθη ἔνοχος βιαιοπραγίας, καθὰ ἐξάγεται ἀπὸ τὴν δικογραφίαν, ἣν ὁμοῦ μὲ ἄλλα ἔγγραφα διαβιβάζω πρὸς τὴν Υ. Γαληνότητα, ἵνα ἡ τιμωρία τοιούτων λεωργῶν χρησιμεύσῃ καὶ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὡς σωφρονισμὸς καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ὑπηρέτας τοῦ δημοσίου. »

« Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἁρματωλῶν. — Τί δὲ νὰ ἀναφέρω καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς κώμαις τοποτηρητῶν (Castellani); Ἀλλοίμονον! »

« Κατὰ νόμον, ὁ Καστελλάνος τοῦ χωρίου δὲν δύναται νὰ δικάσῃ κρισολογίαν, τὸ αἰτούμενον τῆς ὁποίας ὑπερβαίνει τὰ δύο φλωρία (1). Δυνάμει, ὅμως, μεταγενεστέρας τινὸς διατάξεως,

(1) Τὸ μὲν φλωρίον ἐτιμᾶτο τότε ἀντὶ 24 1/2 ὑπερπύρων· τοῦ δὲ ὑπερπύρου ἡ ἀξία, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, ἰσοδυναμεῖ κατὰ προσέγγισιν πρὸς τὴν σημερινὴν σβάντσιγαν τῆς Αὐστρίας.

ὁ τοποτηρητὴς ἐπεξέτεινε τὴν δικαιοδοσίαν ἕως τῆς ἀξίας διακοσίων ὑπερπύρων. Τί προῆλθεν ἐντεῦθεν; Ἐπειδὴ ἐπὶ πάσης φιλονεικουμένης χρηματικῆς ποσότητος ὁ δικαστὴς ὑπεξαιρεῖ δικαιωματικῶς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀκτὼ τοῖς ἑκατόν, διὰ τοῦτο, τὰς μὲν εὐτελεστάτας τῶν κρισολογιῶν ἐξογκόνει οὗτος εἰς ἀξίαν διακοσίων ὑπερπύρων, ἀπολαμβάνων οὕτω πρὸς ἴδιον ὄφελος δεκαὲξ τοῖς ἑκατόν, τοὺς δὲ ἀντιδίκους αὐθαιρέτως καὶ παραλόγως καὶ οἱονεὶ ἐπὶ ψύλλου πηδήματι ὑποβάλλει οὐ μόνον εἰς πρόστιμα, τὰ ὁποῖα ὡσαύτως σφετερίζεται, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ἄλλης τάξεως ἐκβιάσεις, ἐξ ὧν ὁ καλότυχος πορίζεται ἐν τῷ συνόλῳ ἐπὶ τοῦ αἰτουμένου τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα τοῖς ἑκατόν. »

« Ἀντιποιοῦνται δὲ Καστελλάνοι τε καὶ Ἀρματωλοὶ τὴν κτῆσιν ἑνός τινος δικαιώματος, τοσοῦτον παραλόγου, ὅσον καὶ ἀποτροπαίου. Περιοδεύοντες πεζοί, καταβιβάζουσι τὸν χωρικὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἢ τοῦ ἡμιόνου του, καὶ ἐπιβαίνοντες αὐτοί, ἀναγκάζουσι τὸν ζωοκτήτην νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ πεζὸς εἰς ὁδὸν ἀντίθετον, καὶ ἐνίοτε εἰς περιοδίας μακράς. Τὰ διατάγματα τοῦ Φοσκαρίνη κατήργησαν τὴν κατάχρησιν· οὐχ ἧττον ὅμως τὸ κακὸν ἐπανῆλθεν ἐν χρήσει, καὶ φοβοῦμαι μὴ ἀθεραπεύτως ἐπικρατήσῃ. »

« Ἐμπαρόδως μόνον ἀνέφερα τὰς ἀγγαρείας, ὅσαι ταλαιπωροῦσι τοὺς νησιώτας — ἐξακολουθεῖ γράφων ὁ ἀνακριτής. Τὸ καθῆκον θὰ μὲ προσεκάλει νὰ διηγηθῶ καὶ περισσότερα· ἀλλά, μὴ εὐκαιρῶν νὰ ἐκθέσω περὶ τῆς μάστιγος αὐτῆς ὅσα ὤφειλον, περιορίζομαι εἴς τινα ὀλίγα. »

« Τὸ χρέος τῶν κατοίκων τοῦ ἐργάζεσθαι δι' ἀγγαρείας εἰσήχθη εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου χάριν τῆς ἐγέρσεως φρουρίων. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ χρῆσις τῶν ἀγγαρειῶν ἐγενικεύθη καὶ ἐπολλαπλασιάσθη εἰς τρόπον, ὥστε ἤδη ἀπέβη συνήθεια δυσαπόφευκτος. Πᾶς κάτοικος τοῦ Μεγαλοκάστρου, ἀπὸ 15 ἕως 60 ἐτῶν, χρεωστεῖ, αὐτὸς ὁμοῦ μὲ ὅλα τὰ φορτηγά του, ὑπηρεσίαν ἓξ ἡμερῶν κατ' ἔτος. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Ῥιθύμνης ὀφείλουσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἐπάλξεων ἐργασίαν δωδεκαήμερον, οἱ δὲ τῶν Χανίων ἡμέρας ἐργατικὰς δεκαοκτώ. Ὁ θέλων ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς καταναγκάσεως ἀνταναγκάζεται νὰ ὑποστήσῃ ἔμμισθόν τινα ὑπηρέτην· ἄλλως ἀποτίει εἰς τὸ ταμεῖον ποῦ μὲν δεκατρία, ποῦ δὲ καὶ πλείονα ὑπέρπυρα, καὶ τοιουτοτρόπως σώζεται ἀπὸ

τὴν βίαν τῶν ἀγγαρευτῶν. Ἡ Υ. Γ. ἂς φαντασθῇ οἵας καὶ ὅσας ἄλλας διόδους εἰς καταχρήσεις ἀνοίγει πρὸς τὴν ἀχορταγίαν τῶν ἀγγαρευτῶν ἡ ἐπίφοβος αὕτη συνήθεια. »

« Ἐὰν δὲ ἐπίφοβος πρὸς τὸ ὑπήκοον ὑπάρχῃ ἡ ἀγγαρεία τῆς ξηρᾶς, ὁπόσον φοβερωτέρα διατελεῖ ἡ τῆς θαλάσσης! Ὁ ἐλεεινὸς ἀγρότης δὲν κοιμᾶται ἥσυχος. Νύκτα καὶ ἡμέραν τρέμει μή, συλληφθεὶς ἀπροσδοκήτως εἰς τὸ χωράφιον, συρθῇ ἀλυσίδετος εἰς τὴν δουλείαν τοῦ κατέργου, μακρὰν τῆς λιμοκτονούσης οἰκογενείας του, ἐν ὑπηρεσίᾳ ξένῃ, ἧς ἐν ἐπιμέτρῳ ἀγνοεῖ τὴν διάρκειαν, ἐκεῖθεν δὲ μετακομισθῇ εἰς τόπους, ἢ εἰς μάχας, ὅθεν εὐάριθμοι συνήθως εἰσὶν οἱ ἐπανερχόμενοι. Διό, ἀντὶ τοιαύτης συμφορᾶς, ἐὰν μὲν πένης, πωλεῖ τὸ ἔσχατον αἰγιδοπρόβατον εἰς μηδαμινὴν τιμήν, ἢ ἀπαλλοτριοῖ τὸ χωραφίδιόν του, ὅπως ἀποτίσῃ τὸ νενομισμένον λύτρον, ἴσον εἴκοσι χρυσῶν φλωρίων. Ἐὰν δὲ οὔτε πρόβατον κέκτηται πλέον, οὔτε χωράφιον, οὔτε ἀμπέλιον, οὔτε τι ἄλλο εἰς τὸν κόσμον, τότε ἀποδιδράσκει εἰς τόπους ἀπροσίτους, ὅθεν μετὰ χρόνον μακρὸν δὲν ἐξέρχεται, ἢ ὑπὸ τὸν ὅρον, παρὰ τῶν καστελλάνων ἐπιβαλλόμενον, ὅτι θέλει καταμηνύσει τὰ κρυπτήρια ἄλλων συμφυγάδων, καὶ ἐξαιρέτως τὰ τῶν συγγενῶν. »

« Συγκεφαλαιῶν ἐν βραχυλογίᾳ τὰ παθήματα τοῦ ὑπηκόου σου, ἐπιλέγω πρὸς τὴν Υ. Γαληνότητα, ὅτι ἡ ἐξοχὴ ἐπιβαρύνεται ταυτοχρόνως καὶ ἀπὸ ἀγγαρείας τῆς ξηρᾶς, καὶ ἀπὸ ἀγγαρείας τῆς θαλάσσης· ὅτι μαστίζεται ἀπὸ φόρους ἀνυποφόρους· ὅτι ἐκγυμνοῦται καὶ ἀπὸ λυμεῶνας τοποτηρητάς, καὶ ἀπὸ χωροφύλακας (constabili), συγγενεῖς, ἢ ὑποχειρίους τοῖς τοποτηρηταῖς, καὶ ἀπὸ δορυφόρους ἔτι τῶν χωροφυλάκων τούτων· ὅτι καταθλίβεται ἀπὸ ἀπανθρωπίαν τελώνων καὶ ὑποτελώνων, ἀπὸ ἐκβιασμοὺς (estorsioni) καὶ κακώσεις ἀκαταλογίστους, ἀπὸ δικαστὰς καπηλεύοντας τὴν δικαιοσύνην, ἀπὸ παρανόμους καταδιώξεις, εἴτε ἕνεκεν ὑποτιθεμένων χρεῶν πρὸς τὸ δημόσιον, εἴτε ἕνεκα διαβολικῶν διαβολῶν, ἀπὸ ἐπισκέψεις ληστρικὰς πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὑπαλλήλων, πρὸς οὓς οἱ χωρικοὶ ἀναγκάζονται νὰ χορηγῶσι τὸ μὲν κατάλυμα καὶ τὰ φορτηγὰ δωρεάν, τὴν δὲ τροφὴν εἰς τιμὴν γελοίαν· ὅτι, συνελόντι εἰπεῖν, ἡ ἐξοχὴ διατελεῖ ὑπερβεβαρυμένη ἀπὸ φορτία τοσαῦτα, καὶ οὕτως ἐπαχθῆ, ὅσον τε καὶ παράνομα. Καὶ εἰ μὲν οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν πλούσιοι, ἴσως ἧττον λυπηρὰς θὰ συνεπέφερε τὰς συνεπείας ἡ

κακοπραγμοσύνη. Ἀλλ' οἱ Κρῆτες οἰκοῦσι χώραν πάσχουσαν ἀπὸ λειψανδρίαν καὶ ἐπαισθητῶς φθίνουσαν τὸν πληθυσμόν· χώραν ὀρεινήν, ἑπομένως καὶ ὀλιγόκαρπον τὸ πλεῖστον· χώραν τὴν ὁποίαν, εἰς ἐπαύξησιν κακοδαιμονίας, συχνάκις οἱ βάρβαροι ληΐζουσιν, ἀνθρωποσφαγοῦντες, παρθενοφθοροῦντες, ἐρημοποιοῦντες διὰ πολυπληθοῦς αἰχμαλωτεύσεως. — Ὁποία τις πραγμάτων κατάστασις, Πρίγκηψ Γαληνότατε, ὅταν τοὺς ὀλίγους τῆς γεωπονίας καρποὺς διακομίζωσι ἐν ὀνόματι Ὑμῶν νῦν μὲν ἡ βία τοῦ τελώνου, νῦν δὲ ἡ ἀπληστία τοῦ τοπάρχου, νῦν δὲ ἡ φιλοχρηματία τοῦ καγκελλαρίου, ἄλλοτε δὲ ἡ διαφθορὰ τοῦ δικαστοῦ, τοῦ λειτουργοῦ τούτου τῆς δικαιοσύνης, ὅστις ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἐμπορεύεται καὶ νόμους, καὶ θρησκείαν, καὶ ἠθικήν, καὶ συνείδησιν, καὶ ὅ,τι ἄλλο σεβαστότερον εἰς εὔνομον πολιτείαν! »

« Τούτων οὕτως ἐχόντων, τίς ὁ εὐσυνείδητος, ὁ καταδικάζων τὸν λαὸν τῆς νήσου, ὅτι ἀποστρέφεται τὸ ὄνομα τὸ βενετικόν, ὅτι ἀπεχθαίρει τὴν κυβέρνησίν μας, ὅτι βδελύσσεται τοὺς ἱππότας μας, πρὸς οὓς ἐξόχως ἀποδίδει τὰ αἴτια τῆς συμφορᾶς του, ὅτι ἐκ βάθους ψυχῆς μισεῖ καὶ ὑπαλλήλους, καὶ ἀξιωματικούς, καὶ τιμητάς, ὅσους ἐκπέμπει ἐνταῦθα ἡ Υ. Γαληνότης; »

« Ὡς ἐξ ἁπάντων τούτων, ἡ νῆσος, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐξοχή, περιΐσταται εἰς τοιαύτην ἀπόγνωσιν, ὥστε προορῶ ἐν τῷ μέλλοντι μέγιστα κακά. Πλὴν τῶν τιμαριούχων, οἵτινες ὑπὸ μόνης ἰδιοτελείας ὁρμώμενοι ἐμμένουσι πρὸς ἡμᾶς πιστοί, οἱ ἐπίλοιποι τῶν κατοίκων εὔχονται ἑαυτοῖς καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν μεταβολὴν δεσπότου. Καὶ καλῶς μὲν οἴδασιν, ὅτι, ἀποβάλλοντες τὴν ἡμετέραν κυριαρχίαν, θὰ περιπέσωσιν ἀναποδράστως εἰς τοῦ Τούρκου τοὺς ὄνυχας. Διατρέφουσιν ὅμως τοιαύτην πεποίθησιν, ὅτι χείρων τῆς ἐνεστώσης οὐδέποτε ὑπὸ τὴν τυραννίδα τῶν Ὀθωμανῶν ἀποβήσεται ἡ κακοτυχία των, ὥστε πρόθυμοι λέγονται, ἀντὶ τῶν παρόντων δεινῶν, νὰ συμμεθέξωσι καὶ αὐτοὶ τῆς δουλείας τῶν λοιπῶν ὁμογενῶν, παραδιδόμενοι τυφλοῖς ὄμμασι πρὸς τὸν Σουλτάνον (1). »

---

(1) Il contadino è, per le cose dette, ridotto a tale, che credo poter affermare con verità (escludendo però li privilegiati), che desidera mutatione di governo; e che, sebbene sappia non capitare in mano d'altri che del Turco, pure inclina volontieri anche a quel tirannico dominio.

Μὴ προβῶμεν περαιτέρω εἰς τὸ ἀπάνθισμα τοῦ Ὑπομνήματος. Ἔχομεν καὶ ἕτερα νὰ διηγηθῶμεν. Ἡ φορὰ τῆς ἐρεύνης μᾶς ἐπανακαλεῖ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ φραγγάρχοντος, ἵνα, καταγνωσθείσης ἤδη τῆς ἀγροτικῆς ὑπαλληλίας, διαλαμπρύνωμεν εἰς μεῖζον τὰς σχέσεις τοῦ τιμαριούχου πρὸς τὸν πάροικον τῆς ἐξοχῆς.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εὔκαιρον εἰς ἡμετέραν προϋπάντησιν ἀντιάζει ἕν τι συμβὰν ἱλαροτράγῳδον, τὸ περιστατικὸν τῶν ὀρνίθων· καθότι εἰς τὴν Ἰλιάδα τῆς Κρήτης πληροῦσι μίαν ῥαψῳδίαν καὶ αἱ ὄρνιθες. Τὸ συμβὰν αὐτό, συμμαρτυρούμενον ὑφ᾽ ἁπάντων τῶν χρονογράφων τῆς ἐποχῆς, θέλει ἀπεικονίσει κατὰ φύσιν τὴν συμπεριφορὰν τοῦ προνομιούχου πρὸς τὸν ἐργάτην τοῦ ἀγροῦ.

Τὸ δυτικὸν ἱερατεῖον καὶ οἱ ἱππόται τῶν Χανίων ἦσαν, ὡς φαίνεται, ὑπὲρ τὸ δέον ἔκδοτοι εἰς τὴν ὀρνιθοφαγίαν, ἐπειδὴ ἐκ κανόνων, ἀναγομένων εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν τιμαρίων, ὁ γεωργός, πλὴν τῆς τεταγμένης μερίδος τοῦ εἰσοδήματος, ὤφειλε προσέτι κατὰ πρωτομηνίαν πρὸς τὸν παρτσινέβελον (porzionevole, μεριδοῦχον, κύριον), μίαν ὄρνιθα, ἰσότιμον τοὐλάχιστον δέκα γαζετῶν. Ἡ συγκομιδὴ τῶν διπόδων τούτων ἐγίνετο ἐνιαχοῦ τοσοῦτον ἄφθονος, ὥστε τὸ ἐν Χάνδακι λατινικὸν ἀρχιεπισκοπεῖον καὶ τὰ μαγειρεῖα τῆς τῶν Βουργουνδίων μονῆς ηὐτύχουν νὰ καθείρξωσι καθ᾽ ἑκάστην εἰς τὸν ὀρνιθῶνά των μίαν ἢ καὶ δύο αἰχμαλωτίδας. Ἡ ἀπότισις ὅμως τοῦ ἐδαφονομίου παρεῖχε τὸ ἐνδόσιμον εἰς ἀεννάους διενέξεις. Κατὰ μὲν γνώμην τοῦ οἰκονόμου, ἡ ἀλεκτορὶς ἐτήκετο ἑκάστοτε ἐξ ἀτροφίας, ὁ δὲ χωρικός, κομιστὴς αὐτοπρόσωπος τῆς κόττας, ἀντιλέγων, καὶ τοῦ πτηνοῦ τὸ πάχος ἀπ᾽ ἐναντίας ὑπερεπαινῶν, ἐμεμψιμοίρει, ὅτι κατηνάλωσεν εἰς ταξείδια δύο ὁλόκληρα ἡμεροκάματα. Ἕτερον καὶ σοβαρότερον ἀντικείμενον διενέξεως ἐπιπαρεῖχεν ἐνίοτε τῆς ὄρνιθος ἡ καθυστέρησις. Ἡγούμενοι καὶ ἱππόται δὲν ἀνείχοντο ἀναβολάς. Τῆς ὡρισμένης ἡμέρας παρελθούσης, ὁ χωρικός, ἐὰν μὲν μὴ παρουσιάζετο ὀρνιθοφορῶν, ἐνεκαλεῖτο ὡς κλέπτης, τῇ δὲ ἐπαύριον τῆς καταμηνύσεως ἀπεπέμπετο εἰς τρίμηνον ἐξορίαν, δέκα μίλλια ἐκτὸς τοῦ νομοῦ· ἐὰν δὲ συνελαμβάνετο φυγόδικος, κατεδικάζετο εἰς τὸ κάτεργον ἐπὶ τριετίαν (1). Κατ᾽ ἀρχὰς μὲν αἱ ἀνωμαλίαι αὗται

---

(1) Ὅρα τὸ ὑπ᾽ ἀρ. 766 καὶ Φύλλ. 39 τοῦ χειρογρ. τῆς ἐν Βεν. Συλλ. Κορρέρ.

διελύθησαν άμαχητί· μεσιτεία συμβιβαστῶν καὶ πνευματικῶν, οἱ ὀρνιθοφάγοι ἔθυσαν καὶ ἔφαγον ἄχρι κόρου. Καθ' ὅσον ὅμως οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἀρχικοῦ δουλοπαροίκου, πληθυνθέντες εἰς ἀριθμόν, ἠναγκάσθησαν νὰ διαιτηθῶσιν εἰς χωριστὰς οἰκογενείας, ἡ ἀπότισις περιεπλάκη εἰς δυσχερειῶν λαβύρινθον, διότι ὠφείλησαν τὴν ὄρνιθα ταυτοχρόνως εἴκοσιν, ἢ τριάκοντα οἰκογενειάρχαι. Μέχρι τοῦ νῦν οὐδὲν ἁπλούστερον· ἡ εἴσπραξις διετέλει ἐξησφαλισμένη ὑπὸ τοῦ ἀλλεγγύου. Ἀλλὰ προβλήματα, ἀπαιτοῦντα γνώσεις ἀριθμητικῆς, εἶνε ἀρά γε εὐδιάλυτα χωρὶς τῆς βοηθείας λογιστοῦ, μάλιστα μὴ συνεργούσης καὶ τῆς καλῆς προαιρέσεως τοῦ ὀφειλέτου; Χωρὶς τοῦ παρτσινεβέλου οἱ ἀλληλέγγυοι λογαριασθέντες, προσήνεγκον εἰς ἰσότιμον ποσότητα, ἀντὶ τῆς ὄρνιθος, τὰ ὠὰ τῆς ὄρνιθος· ἀλλ' ὁ σύλλογος τῶν προνομιούχων, ἀποκρούσας μὲ ἄφατον ἀγανάκτησιν τὸν νεωτερισμόν, ἀπεφάνθη, ὅτι ὁ κανὼν τοῦ πρωτοκομίου ὥριζε μίαν μόνην ἀλεκτορίδα κατὰ μῆνα, οὐχὶ δὲ τοσαύτας, ὅσα κλώβια ὠὰ οἱ ὀφειλέται θὰ ηὐδόκουν νὰ εἰσφέρωσιν. Ἐπὶ τοιαύτῃ δυστροπίᾳ, οἱ δουλοπάροικοι ἀναλαβόντες καὶ ὠά, καὶ κοφίνους, συνώμοσαν μιᾷ γνώμῃ μήτε ὄρνιθας, μήτε ὠὰ ν' ἀποτίσωσιν εἰς τὸ ἑξῆς, μηδ' ἂν ῥητῶς τὸ διέταττε καὶ αὐτὸς ὁ Δόζες τῆς Βενετίας.

Μεγάλη καὶ φοβερὰ ἠγέρθη τότε ἐν Χανίοις ἡ καταβοή. Ἡ εἰς Σιτεῖαν ἀπόβασις τῶν ἀπίστων συνετάραξεν ὀλιγώτερον τοὺς ἄρχοντας. Οἷον τόλμημα, ἀγχόνης ἄξιον! Πάσχα καλογηρικόν, ἄνευ καπονίου παραγεμισμένου; Γεῦμα ἀρχοντικόν, χωρὶς κόττας all'intingoletto! Φεῦ τοῦ ἀπολωλότος γένους τῶν βροτῶν! — Ἡγούμενοι καὶ τιμαριοῦχοι προεθρήνησαν συνῳδὰ τὴν πλησιάζουσαν ἔλευσιν τοῦ Ἀντιχρίστου, δραμόντες δὲ παρὰ τῷ Προβεδούρῳ, καὶ διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια, καὶ ἀνασπάσαντες τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, ἀνέκραξαν· « Ὄλεθρος, σφαγή, λεηλασία πρὸς τοὺς σφετεριστὰς τῶν ὀρνίθων μας! Ἆρον, αὐθέντα, ἆρον, κρέμασον αὐτούς! (1) »

Ὁ Προβεδοῦρος συνεπίστατο τὸ ὁρμητήριον τῆς ἔριδος τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ, κατὰ τὰς ἐκ Χάνδακος ὁδηγίας, τὸ εἶχεν αὐτὸς ἐκεῖνο

(1) Domandando l'esterminio de' Sfachiotti stessi — Dar loro il sac e tagliarli a pezzi. Ἐκ τοῦ ἄρτι μνησθέντος χειρογρ.

ἢ δύο μόνας αὐθεντίας· τὴν μὲν ἐπουράνιον, τὴν δὲ ἐπίγειον. Εἰς μὲν τὸν θεὸν ἐναπέθετε τὸ πνεῦμα, εἰς δὲ τὸ ὅπλον διεπιστεύετο τὸ ἀπαραβίαστον τῆς προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας του. Τοιοῦτός τις κληρονόμος τῆς δωρίδος ἀνδροπρεπείας τυχὼν ὁ Σφακιανὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ, συμμέτοχος καὶ αὐτὸς ὤν, ὡς πᾶς τις ἄλλος τῶν τότε Γραικῶν, τῆς ἐπικρατούσης κατὰ παντὸς φραγγικοῦ ἀποτροπιάσεως, ἐτήρει κατὰ τὰς δυσαποφεύκτους μὲ τοὺς τιμαριούχους σχέσεις του τοιαύτην σικχασίαν ἠθικὴν ἅμα καὶ σωματικὴν, τοιαύτην τινὰ νευρικὴν ἀπέχθειαν, ὥστε ἔσπευδε νὰ σαπωνίσῃ τὰς χεῖρας εἰς τὴν πλησιεστέραν βρύσιν, ὁπόταν κατὰ συμβεβηκὸς εἶχεν ὁ κύριος τῆς καλύβης του ἀφθῇ τῶν δακτύλων του ἄκροις δακτύλοις, ἐπροτίμα δὲ τὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον μᾶλλον, ἢ νὰ μολύνῃ τὸ χριστιανικόν του στόμα μὲ ἄρτον, ζυμωθέντα, ὡς ἔλεγεν, ἀπὸ ἀμυρώτους βραχίονας.

Συμπέρανε ἐκ τούτων οἵαν ὀργῆς ἀναπλημμύρησιν, οἵας φλόγας πεπαλαιωμένης ἔχθρας ἔμελλον νὰ ἀναρριπίσωσιν εἰς Σφακία τὰ συλληπτήρια ἐντάλματα καὶ αἱ συκοφαντίαι τῶν ἱπποτῶν!

Οἱ προεστῶτες καὶ οἱ ἱερεῖς, συνελθόντες εἰς ἅγιον Θεόδωρον, παρεδέχθησαν τολμηρὰν βουλήν. Ἀπεφασίσθη, ὅτι πρὸς ἔκλαμπρον ἱκανοποίησιν, τὰ Σφακία ὤφειλον ν' ἀντιμετρήσωσι τὰς ὕβρεις τῶν φραγγαρχόντων μὲ καταμηνύσεις, βεβασισμένας ἐπὶ μαρτυριῶν ἀναμφισβητήτων, ἀντεγκλήσεις, ὁριζομένας νὰ σύρωσιν εἰς τὰ σανιδόθρανα τοῦ κατέργου οὐκ ὀλίγους τῶν ἱπποτῶν. Ὁ λίβελλος, οἷος συνετάχθη, δὲν ἐπετέθη, ἢ κατὰ μόνων δέκα ἐκ τῶν κορυφαίων τοῦ τάγματος· εἰς τὸν ἐπιμήκη ὅμως σάκκον τοῦ δικτύου του συμπεριέπλεκεν ἐκ πλαγίου πολλοὺς ἄλλους τῶν Χανίων, ἐν οἷς καὶ δημοσίους ἐπιτρόπους, καὶ συμβούλους τοῦ Προβεδούρου, καὶ διαφόρους καστελλάνους τῆς ἐξοχῆς. Οὐδὲ παρελήφθησαν τὰ τεκμήρια, τὰ πρὸς ἐντελῆ κατάδειξιν τῶν ἀποκαλύψεων ἀπαιτούμενα. Εἰς τὸ καταμήνυμα ἐκεῖνο, ὅπερ στενοχωρούμενον ἐξελίσσεται ἐντὸς ἐξήκοντα ἑπτὰ σελίδων, ἐπισυνήφθησαν — πλὴν ἱερατικῶν καταθέσεων, καὶ αὐτογράφων ἐπιστολῶν, καὶ ἐνόρκων μαρτυριῶν — ἀνιχνευτικαὶ ὑποδείξεις, τοιαῦται μὲν τὴν ἐμβρίθειαν, τοσαῦται δὲ τὸν ἀριθμὸν, ὥστε τὸ τέταρτον μέρος αὐτῶν ἤθελεν ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης ἐπαρκέσει πρὸς ἔναρξιν ποινικῆς διαδικασίας. Ὑπὸ τοῦ στενοῦ τῶν ὁρίων μας ἠναγκασμένοι νὰ συντέμνωμεν τὰς παρεκβάσεις ὅσον τὸ

δυνατόν, περιοριζόμεθα εἰς δύο μόνας τῶν ἐν λόγῳ κατηγοριῶν. Δι' αὐτῶν ὁ ἐπιχρωματισμὸς τοῦ ἠθογραφουμένου φραγγάρχοντος θέλει ἀνακύψει ἐντυπωτικότερος.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων καταμηνύσεων ἐπικαλεῖται προσοχὴν ἰδιαιτέραν ἐμμάρτυρός τις ἀποκάλυψις, ἐνοχοποιοῦσα δύο φραγγάρχοντας τῶν Χανίων, καὶ ἕνα φαρμακοπώλην, Βολλίνην τοὐπίκλην, εὐγενῆ δ' ὡσαύτως τὴν καταγωγήν. Ὑπὸ τὴν στέγην τῆς κοινῆς ὑπολήψεως οἱ τρεῖς λογάδες εἶχον συγκροτήσει μυστικὴν συμμορίαν, σκοπὸν προτιθεμένην τὴν οἰκιακὴν κλοπήν. Ὄντες δὲ οἰκογενειάρχαι καὶ οἱ τρεῖς, συνέλαβον ἐκ συμφώνου τὴν ἰδέαν νὰ διδάξωσι τὸ παράνομον ἐπιτήδευμα καὶ πρὸς τὰ ἀνήλικα τέκνα των, ὅπως, προμηθευόμενοι ὑπὸ τὴν πρόσθετον στέγην τῆς ἀθωότητος ἐπιδεξίων ὑπασπιστῶν, διαπράττωσι τὴν φώρασιν ἀσφαλέστερα.

Αἱ ἐνέργειαι τῆς ἑρμαϊκῆς ἑταιρείας — ὡς ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ λιβέλλου ἐξάγεται — εἶχον ἤδη δόσει ἐν Χανίοις ἀφορμὴν εἰς παντοίας εἰκασίας. Τὴν ἐπιοῦσαν ἑκάστου γάμου, ἢ συμποσίου, ἢ βαπτίσματος, ὅτε ἐν τῇ ἀργυροσκευῇ τῆς οἰκοδεσποίνης ἐξεδηλοῦτο σημαντικὸν κενόν, ἡ διαφήμισις τῆς κλοπίας, ἀνακαινίσασα τὰς προηγουμένας ὑπονοίας, ὑπήγειρεν αὖθις εἰς τοὺς στοίχους τοῦ ἱπποτικοῦ συλλόγου τοιαύτην δυσπιστίαν, ὥστε ἕκαστος τῶν ἀρχόντων, ἐν τῷ συναντᾶσθαι πρὸς συνάδελφον, ἔσπευδε νὰ χώσῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸ θυλάκιον, ἵνα βεβαιωθῇ, ἐὰν ἐτήρει ἀκόμη τὴν νομισματοθήκην. Ἡ καταμήνυσις δὲν ἐπελαμβάνετο ὑποδείξεων ἀμφιβόλων, ἢ συγκεχυμένων· ἐξώρμα παρρησιώδης, καταγγέλλουσα τὴν τριμελῆ συμμορίαν ὀνομαστί, ῥαψῳδοῦσα μίαν κατὰ μίαν καὶ ἐμπεριστατωμένως τὰς ὑπονομαδὸν διαπραχθείσας κλοπάς, τέλος δέ, ἐπικομίζουσα παρὰ πόδας καὶ τὸ κῦρος ὀκτὼ ὑπογραφῶν. Ὁ λίβελλος κατήλεγχε καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς τύχας τῶν κλοπαίων. Ἀφροντιστῶν περὶ προσώπων, ἀπεκάλυπτεν εἰς τίνας χεῖρας εἶχον καταντήσει τὸ ἀδαμαντικὸν τῆς δεῖνα κυρίας, ἢ τὸ χρυσαφικὸν τῆς δεῖνος ἄλλης· ἐν τῷ ἀνακαλέσαι δὲ τὴν μνήμην τῆς χορεορτῆς, ὅτε ὁ ἐξοχώτατος Προβεδοῦρος ἀπώλεσε μέρος τοῦ ἀσημικοῦ του, ἀπώλεια ὅθεν προῆλθεν ἡ εἰς τὸ σωφρονιστήριον καταδίκη τοῦ ἀρχιθεράποντος, ὑπεδείκνυε τὰς λεπτομερεστέρας ὁδηγίας πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν σκευῶν. — Δὲν ἐπιχειροῦμεν ἐνταῦθα τὴν ἐξέλεγξιν τοῦ κατηγορητηρίου ἐγγράφου· δέον ὅμως εἰπεῖν, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἐν

τῷ μηνύματι προσαγομένων περιστατικῶν ἀποπνέει αὔρά τις πειθοῦς καὶ εἰλικρινείας, ἥτις ἐμποιεῖ θάῤῥος, καὶ διασκεδάζει πᾶσαν δυσπιστίας σκιάν.

Ἔτι μεγαλήτερον ὄνειδος εἰς τὴν ἀστυνομίαν τῶν Χανίων προστρίβει ἡ κατὰ τοῦ Σὲρ Λεονάρδου.... καὶ τῶν τριῶν συναιτίων του καταμήνυσις (1). Ὁ εὐπατρίδης οὗτος, τὸν ὁποῖον κατὰ τὰ κατηγορούμενα δὲν θὰ ἠξεύρομεν εἰς τί θηρίον τῆς Σαχάρας νὰ παραλληλίσωμεν, ἀνέδειξεν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων τὴν ἔμφυτον τοῦ ἤθους του κτηνωδίαν, πρῶτον μὲν κρημνίσας τὸν ὁμογάλακτον ἀπὸ κορυφῆς ὑψηλοῦ βράχου, εἶτα δὲ ἐν τῇ ψάμμῳ τῆς παραλίας καταθάψας ἕτερον νήπιον, ἡμιθανὲς ὕστερα σωθὲν ὑπὸ τῶν παρατυχόντων συγγενῶν. Παιδίον ἔτι, ἐπάτασσε τοὺς δούλους ἀνηλεῶς, ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ κρατῶν τὴν μάστιγα, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ πιστόλιον· μόλις δ' ἐφηβεύσας, ἤρξατο τύπτων καὶ τὸν γηραιὸν πατέρα. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἕτερα αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην νεότητα παλληκαρεύματα ὑπερπηδῶντες, σπεύδομεν εἰς τὸ κύριον κεφάλαιον τῆς κατηγορίας.

Ὁ Σὲρ Λεονάρδος ἐτέχθη ἀντάξιος υἱὸς γεννήτορος, παίξαντος τὰ τιμάριά του ἐπὶ τοῦ χαρτίου, ὅπερ ἔβλεπεν ἑκάστοτε κατ'ὄναρ· ὢν δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐκ κληρονομίας βασεττοπαίκτης, ἐκτὸς ὅτι καὶ παρακρούστης ἐπίφοβος, εἶχε — κατὰ τὴν εἰκονικὴν φράσιν τοῦ χειρογράφου — δανεισθῆ a babbo morto, τουτέστιν ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ θείου, ἱερέως τὸ ἐπάγγελμα, (θείου, ὄν, ὡς μόνος ἀπόγονος, ἔμελλέ ποτε νὰ κληρονομήσῃ), εἶχε δανεισθῆ παρὰ τοκογλύφων ὑπέρογκα ποσά, οἱ τόκοι, οἱ ἀνατοκισμοί, καὶ ἡ ἐπάλληλος κεφαλαιοποίησις τῶν ὁποίων ἤθελον ἀναποφεύκτως ἀποῤῥοφίσει τὴν προσδοκωμένην κληρονομίαν, ἴσως δὲ καὶ ὑπερβῇ τὴν ἀξίαν αὐτῆς κατὰ πολύ, ἐὰν ἡ ψαλὶς τῆς τρίτης Μοίρας, οἰκτείρουσα τὸν ἄσωτον υἱόν, μὴ ἐτάχυνε νὰ κόψῃ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ Κανονικοῦ. Ἐννοεῖ πᾶς ἕκαστος, ὅτι εἰς τὴν μακροβιότητα τοῦ πατραδέλφου ὁ ἐπίδοξος κληρονόμος ἐνδιεφέρετο μετριώτατα· ἀλλ' ὁ πατράδελφος, ἡμιγέρων μὲν τὴν ἡλικίαν, εὔχρους ὅμως καὶ εὔρωστος τὴν κρᾶσιν, οὐδ-

---

(1) Παρασιωποῦνται τὰ ἐπώνυμα χάριν τῶν ἐπιβιούντων ἐν Ἑπτανήσῳ ἀπογόνων.

όλως έσπευδε ν' άποχαιρετίση τό βέβαιον καί έθιματικόν βραστόν του, τό μαλακόν στρώμα, τήν άπαραίτητον βεγέραν του, άντί τών ύπερτέρων μέν, άλλ' άβεβαίων τοῦ μέλλοντος βίου μακαριοτήτων.

Τό άσύμφωνον τοιαύτης γνώμης άνέφλεξεν ολίγον κατ' ολίγον εις τό αίμα τοῦ άνεψιοῦ λάβρον άνυπομονησίας πυρκαϊάν. Ὁ άδιατάρακτος καί νηπιώδης ύπνος, ή εύτακτος, ήρεμαία πέψις, ή περιοδική καί άσφαλής έπάνοδος τής όρέξεως τοῦ θείου άπέβησαν πρός αύτόν άφορμαί άνιαράς μελαγχολίας, αἴτια άϋπνίας καί πυρετοῦ. Προῆλθεν έκ τῆς μονοσκεψίας ταύτης τό δυσαρεστώτερον άποτέλεσμα, ότι ό τηκόμενος άνεψιός ίσχνήνετο ήμέραν παρ' ήμέραν, καί έκιτρίνιζε, καθ' όσον τό φλεγματῶδες πρόσωπον τοῦ θείου προήγετο τοὐναντίον έπιλιπαινόμενον, δίκην σεπτεμβριανοῦ πανσελήνου. Τότε δά εις τήν άνυπομονησίαν προσετέθη καί ό φθόνος. Ὁσάκις έπί τών παρειών τοῦ έπικουρείου Κανονικοῦ έθεάθη ό κάτωχρος άδελφόπαις άναβλαστάνοντα μᾶλλον έπί μᾶλλον δροσερά, σκανδαλώδη, ύβριστικά τά ρόδα τής εύεστοῦς, κατελήφθη ύπό μανίας ούτω δυσανασχέτου, ώστε, έμφοβος μή έκών άκων κατασκήψη έπί τοῦ παρανόμως έγκαρτεροῦντος εις τό ζῆν πατραδέλφου, άπέδρασεν έν άκαρεῖ, κρημνισθείς άπό τῆς κλίμακος κατακέφαλα. Τήν αύτήν φρενοβλάβειαν — εἶδος ύδροφοβίας — διήγειρεν αύτῷ καί ό προπετευόμενος τοῦ θείου όλυμπικός λαιμός. Ὁ σουφρωτός καί πολύσαρκος έκεῖνος τράχηλος προεκάλει σιαλίδος έκρηγμα παρά τήν ύπογλωττίδα του. Ποσάκις, έν τῷ διαμετρῆσαι μέ κρεωπώλου έποφθάλμισμα τάς ταυρώδεις άναλογίας του, άνεφρόντισεν ένδομυχί, ότι άσμένως ήθελε παραιτηθῆ καί τό ήμισυ τής προσδοκωμένης κληρονομίας, έάν μόνον έπί τινα δευτερόλεπτα άφίνετο άνυπόλογος αύθέντης του! Ἄλλοτε πάλιν, προσφωνῶν έν άπουσίᾳ τοῦ πρωτοτύπου τήν αύτάρεσκον καί φεγγαροπρόσωπον εικόνα τοῦ Κανονικοῦ. « Γελᾶς, μακαρονοφάγε, περιγελᾶς! » έκραύγαζεν, έσταυρωμένας κρατῶν τάς χεῖρας έπί τοῦ στήθους, καί άπειλητικῶς σείων τήν κεφαλήν, « Πλήν, θά γελάσω δά κ' έγώ έπί τοῦ ψόφου σου μίαν φοράν! »

Ὁ κατάχρεως προέβαινεν έκτικευόμενος όσημέραι, ότε ή αύξουσα πίεσις τών πιστωτῶν καί ή στείρωσις τών δανείων παρώθησαν εις άπονενοημένα βουλεύματα τάς φρένας του. —

Ἢ ἐγώ, ἢ αὐτός! — εἶπε καθ' ἑαυτόν, αἰνιχθεὶς τὸν δήμιόν του. Ἔκτοτε, προσποιηθεὶς τὸν μεταμελούμενον, ἤλλαξε καὶ διαγωγὴν ἐκτὸς τοῦ οἴκου, καὶ συμπεριφορὰν πρὸς τὸν πατράδελφον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας του συναινέσας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ νὰ καθαρισθῇ ἐν τῷ λουτρῷ τοῦ γάμου, ὑπενδίδων δῆθεν εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ ἀξιολατρεύτου θείου του.

Ἄλλα ὅμως ἀντὶ τούτων ἀνεμηρυκᾶτο. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς σωφροσύνης ἀνεκύκλει τὴν δολοφονίαν, ὡς μόνον μέσον δυνάμενον νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς αὐτοκτονίας. Πρὸς κατάπραξιν τοῦ σχεδίου του κλέψας ἐκ τοῦ δεῖνα φαρμακείου κανθαρίδας, ἤρξατο δοκιμάζων τὴν ἐνέργειαν ἐντὸς τῆς πτισάνης τοῦ Δὸν Γασπάρου· ἀλλ' εἴτε ἐξ ἀπειρίας, εἴτε χάριν τῆς ἐκκριτικῆς δυνάμεως τῶν ἐντέρων τοῦ ποτιζομένου, ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἄλλο τι μὴ προξενήσασα εἰς τὸν ἄθλιον Κανονικόν, παρὰ κνισμόν τινα πρωτοφανῆ καὶ ἀνυπόφορον, δεινώσαντα ὅμως τὰς ἀλγηδόνας τῆς παρωνυχίας του. Ὁ κακοῦργος ἔρριψε τότε τὸ ὄμμα ἐπὶ τοῦ θαλαμηπόλου, ἐλπίσας νὰ τὸν προσλάβῃ ἐπὶ παχείαις ὑποσχέσεσι συνένοχον. Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα ἀπόπειρα ἔλαβε τὴν αὐτὴν ἔκβασιν, ἀποποιηθέντος τοῦ ὑπηρέτου νὰ καταπάσῃ τὸ κατάπλασμα μὲ ἀρσενικόν. Ἀποθηριωθεὶς ὑπὸ τῶν ἐμποδὼν, ἀπεφάσισε νὰ διαπράξῃ τὴν δολοφονίαν ἀνεπικούρητος· τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐξετέλεσε πραγματικῶς καθ' ἣν περίπτωσιν, συνευρεθεὶς μὲ τὸν Δὸν Γάσπαρον παρὰ τὸ Μάλεμε, κώμην πάραλον τοῦ αὐτοῦ νομοῦ, καὶ προσκαλέσας τὸ θῦμα εἰς λέμβον, χάριν δῆθεν διασκεδάσεως, ἐξεπεραίωσε τὴν ἑσπερινὴν τέρψιν οὕτω πως, ὥστε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀπεβιβάσθη τῆς λέμβου μόνος καὶ ἀσυνόδευτος. Τὸ κακούργημα, ὡς ὁ λίβελλος καταμηνύει, ἐξετελέσθη ὡς δύο μίλια μακρὰν τῆς ἀκτῆς· καὶ ὁ μὲν πατράδελφος ἐπνίγη, ἀντικρουσθεὶς ἐπιμόνως μὲ τὴν κώπην παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ, τὸ δὲ ἐπαναπολάσαν πτῶμα ἀνεβυθίσθη καὶ ἐγένετο ἄφαντον, συρθὲν ἀπὸ τὸν λαιμὸν ὑπὸ σιδηροῦ σταθμοῦ.

Ὁ Σὲρ Λεονάρδος ἐπέστρεψεν εἰς Χανία αὐτονυκτί, ἵνα ἡ ἀπουσία του ἀπομείνῃ ἀπαρατήρητος. Ἀλλ' ἂν καὶ ἡ ἀφάνεια τοῦ ἱερέως δὲν ἔλειψε νὰ ὑπεγείρῃ ψιθυρίσματα κατὰ τοῦ δυσφημίστου ἀνεψιοῦ, μολοντοῦτο ὁ δικαστὴς (εἷς τῶν συνεταίρων τοῦ κυβευτηρίου) ἐκήρυξεν αὐτὸν κληρονόμον, τάχα πεισθεὶς ἀπὸ τὰ ἀπροσποίητα δάκρυα, ἀπὸ τὸν ἀξύριστον πώγωνα, ἀπὸ τὰ πένθιμα φορέματά

του. Έκτοτε, ὁ μὲν φονεύς, ἐξαργυρώσας τοῦ θείου τὰ πιστώματα, ἐπλήρωσε καὶ συμπαίκτας καὶ συνεργούς, οὗτοι δέ, δόντες πνοὴν εἰς τὰς βυκάνας, κατεσίγασαν πᾶν σπερμολόγημα κακοβούλου καὶ φθονεροῦ.

Ἓν μόνον κτῆμα ἐναπελείπετο ἐκ τῆς κληρονομίας ὅλης. Ἤδη δὲ ὁ κληρονόμος διενοεῖτο πότε, καὶ ποῦ, καὶ πῶς τάχιον νὰ στρώσῃ εἰς τὴν βασσέτταν καὶ τὸ ὕστατον ἀγροκήπιον αὐτό, ὅτε ἀπρόοπτός τις δυσπέτεια ἐπῆλθεν ἀνακόψασα τὰ σχέδιά του. Ὁ θεράπων τοῦ θείου δὲν εἶχε λησμονήσει τὴν στυγερὰν πρότασιν τοῦ ἀνεψιοῦ, ἐὰν δὲ ἐφείσθη ἐν δικαστηρίῳ τῆς ἰδίας του μαρτυρίας, ἔπραξεν οὕτω, μόνον καὶ μόνον ὅπως ἐκμεταλλευθῇ τὴν κτῆσιν τοῦ ἀποῤῥήτου πρὸς ἴδιον ὄφελος. Εὔστοχον ἦτο τὸ ἐπινόημα, ἀντέκειτο ὅμως ἐκ διαμέτρου καὶ εἰς τὰς προαιρέσεις τοῦ ἀσώτου, καὶ εἰς τοὺς ἁρπακτικοὺς σκοποὺς τῶν συμπαικτῶν, οἵτινες ἐν τῇ ἀποῤῥοφήσει τοῦ κτήματος ἄλλον σύγκληρον δὲν ἔστεργον. Τίνα μέσα ἡ συμμορία δὲν ἐπειράθη πρὸς ἐκκορακισμὸν τοῦ ὀχληροῦ! Ἀλλὰ καὶ μεσιτεῖαι, καὶ ὑποσχέσεις, καὶ φοβερίσματα οὐδόλως ἔκαμψαν τὸν ἀνοικτίρμονα κάτοχον τοῦ μυστηρίου, ὅστις, ὑπ' ἐναντίας συμμορίας καὶ αὐτὸς ἐκ περιτροπῆς παροτρυνόμενος νὰ ὑποσκελίσῃ εἰς τὸν σφετερισμὸν τοῦ κτήματος τὸ κυβευτήριον, ἀντέταξεν ἀπειλὰς ἰδίας. Ἡ πάλη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐδεινώθη· ἡ ῥῆξις, παρεκβαίνουσα εἰς τὸ προφανές, ἀπήλαυνε τὸ ἀπόῤῥητον εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἀποκαλύψεως. Ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ, τὸ συμβούλιον τῆς χαρτοπαιξίας ἐπελήφθη τῶν ἐσχάτων προνοημάτων. Ἐθέσπισε τὴν ὑπὸ πρόσχημα συμβιβασμοῦ συνεξολόθρευσιν καὶ τοῦ ὀχληροῦ μάρτυρος ἅμα, καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἥτις ὑπελαμβάνετο κοινωνὸς τοῦ ἀποκρύφου. Τὸ δεύτερον τοῦτο καὶ φρικωδέστερον κακούργημα — ὡς τὸ ἀνὰ χεῖρας ἔγγραφον καταμηνύει — ἐξετελέσθη ἔν τινι ἀγροτικῇ καὶ μεμονωμένῃ οἰκίᾳ ἑνὸς τῶν συνενόχων, ἔνθα δι' ἐνέδρας ἡ σφαγιασθησομένη οἰκογένεια προσεκλήθη εἰς ἐπιτετηδευμένον φιλιώσεως συμπόσιον. Ὁ μὲν θαλαμηπόλος καὶ ἡ σύζυγός του ἐμαχαιρώθησαν, ἤδη μετὰ πολλὰς σπονδὰς καὶ προπόσεις μεμεθυσμένοι· τὸ δὲ τέρας τῆς θηριωδίας, ὁ Σὲρ Λεονάρδος, καταστὰς ἡμιμεθὴς καὶ αὐτός, ὠρέχθη εἰς τὸν ἐναπολειπόμενον φόνον τοῦ θυγατρίου νὰ συνδυάσῃ τὸ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων του περιπόθητον θέλγητρον διασκεδάσεως. Δέσας λοιπὸν τὸ δεκαετὲς κοράσιον εἰς τὰ κέρατα ἀνημέρου ταύρου, ἀχθέντος ἐντὸς τοῦ περιβόλου

τῆς αὐλῆς, εἶτα δ' ἀνελθὼν εἰς τὸν ἐξώστην, ἐνοστιμεύθη ἀπὸ τοῦ θεωρείου του τὴν Κιρκησίων ἀξίαν ἡδονὴν νὰ ἐπισκοπήσῃ τὰς περιπετείας τῆς τραγῳδίας, νὰ προγευθῇ τὰς συγκινήσεις τῆς καταστροφῆς, καὶ ῥοφῶν ἔτι τὸν οἶνόν του ν' ἀριθμήσῃ τὰ διαμελίσματα τῆς σαρκὸς, ἅπερ ἀπὸ τὰ κέρατα τοῦ κτήνους θὰ ἐξηκοντίζοντο. — Τὰ τρία πτώματα — τῶν σπαραγμάτων τοῦ τρίτου συμποσουμένων — ἐτάφησαν, κοινῇ τῶν κακούργων συσπεύσει, εἰς τὰς γωνίας τοῦ κήπου, τὸ δὲ κακούργημα ἀπέμεινεν ὡσαύτως ἀδιερεύνητον. Τοιουτοτρόπως, οὔτε θεῖός τις Γάσπαρος συνέσπασε περαιτέρω τὰ νεῦρα τοῦ ἀσώτου, οὔτε ἄλλος τις ὀχληρὸς ἐπενέβαλεν ἔκτοτε προσκόμματα εἰς τὴν κύβευσιν τοῦ ἐσχάτου κτήματος.... Φεῦ τῶν χρόνων καὶ τῶν ἠθῶν !

Ὁ λίβελλος τῶν Σφακιανῶν δὲν ἐγένετο δεκτός. Τὸ ἐν Χανίοις προβεδουρικὸν συμβούλιον ἀπέῤῥιψεν αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ἑπομένοις λόγοις· α'. ὅτι διὰ τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου προσεβάλλετο ἡ ὑπόληψις ἀνεπιμέμπτων εὐπατριδῶν, οἷοι σὺν τοῖς ἄλλοις ἦσαν ὁ κόμης Βερνάρδος Βραγγαλεώνης, εἷς τῶν συμβούλων τοῦ τοποτηρητοῦ, καὶ ὁ ἐντιμώτατος Σὲρ Λεονάρδος.... κοσμήτωρ τῆς μητροπόλεως, καὶ διευθυντὴς τοῦ σταθμιστηρίου. β'. ὅτι, παρὰ τὸν νόμον καὶ τὰ ἔθιμα, τὸ καταγγελτικὸν ὑπόμνημα συνετάχθη γραικιστί· γ'. δὲ, ὅτι, καὶ πραγματικῶς ἐὰν τὰ καταγγελλόμενα συνέβησαν, αὐτὰ θὰ ἦσαν ἤδη προγεγραμμένα, παρελθόντων ἔκτοτε τῶν τριάκοντα ἐτῶν. — Ὁ λίβελλος ἐξιταλίσθη, ἀλλ' οἱ κομισταὶ αὐτοῦ διεκρατήθησαν εἰς τὴν εἱρκτήν.

Τὸ περιστατικὸν τῶν ὀρνίθων, καὶ τὰ τούτου συνεπόμενα, δὲν παρενείρθησαν ἀσκόπως ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ. Πλὴν τῆς ἀπεικονίσεως τῶν ἠθῶν, πλὴν τοῦ ἀνατυπώματος τῶν νόμων καὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ καιροῦ ἐκείνου, δράττομεν προσέτι εἰς τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ ἓν τῶν μᾶλλον χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἐν Κρήτῃ βενετοκρατίας. Ἀπὸ τοῦ 1364 καὶ ἐφεξῆς ἡ Βενετία εἰσήγαγεν ἐν τῇ νήσῳ σύστημά τι ὀλεθριώτατον· τὸ σύστημα τοῦ ἐκ προθέσεως ἀναιθύσσειν καὶ ὑπεκκαίειν τὰς ἀναμέσον ἀρχόντων καὶ χωρικῶν ἐχθροπαθείας, τοῦ ὀρύττειν ὁσημέραι βαθύτερον τὸ χάσμα, τὸ μεταξὺ πόλεων καὶ ἐξοχῆς. Ἐὰν ἦτο Δουκῶν Κρήτης, ἢ Προβεδούρων εὕρημα, δὲν θὰ ἐθαυμάζομεν τὸ παράπαν. Ἀλλὰ τίς τὸ πιστεύει; Τὸ μυσαρὸν αὐτὸ σύστημα τῆς διαιρέσεως, παραίτιον ἀκατολογίστου αἱματ-

εκχυσίας, ὑπεστηρίχθη ἐν τῇ βενετικῇ Συγκλήτῳ καὶ ἀπὸ φιλοσόφους ἔτι· εὗρε συνήγορον πρώτιστον τὸν πολὺν ἐκεῖνον Σάρπην, ὅστις καὶ λόγῳ, καὶ καλάμῳ, καὶ ἰδίῳ αἵματι διεξεδίκησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του κατὰ τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ. Ἡ περὶ φραγγαρχόντων καὶ ἀρχοντοχωριτῶν περικοπὴ τῆς δημηγορίας του διατυποῖ σαφέστατα τὴν ἀποικιακὴν πολίτευσιν τῆς Βενετίας.

« Ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους σας τῆς Κρήτης — ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ πολιτικὸς — καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ἔτι τῶν ἄλλων νήσων, καίτοι ἀναλογιζόμενος, ὅτι, ἔχοντες οὗτοι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς συμφορὰς τῶν ὁμογενῶν, οὐδέποτε θὰ προτιμήσωσιν, ἀντὶ τῆς κυριαρχίας μας, τὴν δεσποτείαν τῶν Ὀθωμανῶν, οὐχ ἧττον συνιστῶ Ὑμῖν τὴν ἐντονωτέραν ἐπ' αὐτῶν προσοχὴν καὶ προφύλαξιν, οὔσης τῆς ἑλληνικῆς πίστεως πάντως ἀναξιοπίστου. Ναί, ναί, ἀνάγκη πᾶσα συντόνου προσοχῆς. Ὁ Ἕλλην πέφυκε θηρίον ἀκαταδάμαστον, θηρίον, μὴ προσδοκῶν, ἢ μόνην τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα θέσῃ εἰς χρῆσιν τοὺς ὄνυχας καὶ τοὺς ὀδόντας. Πέμψατε ἐκεῖ δυνάμεις, πέμψατε στρατὸν τοσοῦτον, ὅσος ἔσται ἱκανὸς νὰ τηρήσῃ τὸ κτῆνος ἐν ὑποταγῇ! Τοὺς δὲ λαοὺς ἐκείνους μὴ ἀσκῆτε εἰς τὰ ὅπλα ἐπὶ τῇ ματαίᾳ προσδοκίᾳ, ὅτι θέλουσί ποτε συνεργήσει εἰς τοὺς κατὰ βαρβάρων ἀγῶνάς σας! Οἱ Ἕλληνες θὰ ἀναδειχθῶσιν ἑκάστοτε πρὸς Ὑμᾶς τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι, ὅσῳ καταστῶσιν ἐντριβέστεροι περὶ τὴν ὁπλομαχίαν. Ὅμοιοι, ὁμοιότατοι πρὸς τοὺς κατεργάρους (galeotti), δὲν θὰ ἐξεύρωσι πῶς ἄλλως καὶ πῶς καλήτερα νὰ ἀντιμετρήσωσι τὴν εἰς τὰς περιποιήσεις εὐγνωμοσύνην, παρὰ συλλαμβάνοντες ἐξ ἐφόδου αὔτανδρον τὸ κάτεργον, καὶ πρὸς τὸν Βέην τῆς Ἀλγέρης πωλοῦντες ὅσον τάχος σκάφος ὁμοῦ καὶ ἀξιωματικούς. Ὁ Γραικὸς θέλει ξύλον..... ξύλον καὶ κρασί· οὐδέν τι ἄλλο. Ἐπιφυλάξατε τὰ ἐλέη σας εἰς ἁρμοδιώτερα! »

« Ἀλλὰ καὶ οἱ φραγγάρχοντες τῶν ἀποικιῶν ἐκείνων δέονται ὡσαύτως προσοχῆς μεγάλης. »

« Ὁ φραγγάρχων, πλὴν τῆς φυσικῆς θηριωδίας τοῦ κλίματος, ἔνθα γεννᾶται, μετέχει περιπλέον καὶ τῶν ἰδιωμάτων τῆς εὐγενείας. Ἡ εὐγένεια καὶ τὰ προνόμια ἐπαίρουσι τὰς φρένας του, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν συνεχῶν ἀπειθημάτων τοῦ τάγματος. Ἐφαρ-

μόσατε λοιπὸν καὶ ἐπ' αὐτῶν τὴν μέθοδον τῆς συνετῆς πολιτικῆς! Ὁσάκις οἱ τιμαριοῦχοι τυραννίζουσι καὶ βασανίζουσι τοὺς δυολοπαροίκους των, προσποιήθητε Ὑμεῖς, ὅτι οὔτε βλέπετε, οὔτε ἀκούετέ τι τῶν παρ' αὐτῶν πραττομένων ἀδικημάτων, διότι ἡ μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἀγροτῶν ὁμόνοια συμφέρει ἥκιστα Ὑμῖν. Κατὰ πᾶσαν ἄλλην παρανομίαν ὅμως παιδεύετε αὐτούς.... » καὶ τὰ λοιπά (1).

Οἱ Σφακιανοὶ ἐπέραινον τὸ Ὑπόμνημα μὲ μακρὰν ἀπολογίαν τῆς διαγωγῆς των. Ἀλλὰ μάταιαι προσπάθειαι. Ἡ ἀπροσδόκητος ἀπόῤῥιψις τῶν καταμηνύσεων ἀρκούντως ὑπεδήλου ἣν ὁδὸν ἡ κυβέρνησις ἐπεφυλάττετο κατὰ τὴν προκειμένην διένεξιν νὰ βαδίσῃ. Ἡ κατακράτησις τῶν ἀπεσταλμένων ἐκορύφωσε παρ' αὐτοῖς τὴν ἀγανάκτησιν.

Καταλειφθέντες εἰς ἑαυτούς, οἱ Σφακιανοὶ προσηνέχθησαν ὡς εἶχον ἔθος· δὲν ἠστεΐσθησαν. Πρῶτον μὲν παρεσκεύασαν εἰς ἀντίστασιν τὰς φάραγγάς των, ἀκολούθως δὲ ἀπέπεμψαν τὸν καστελλάνον εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ θεοῦ, τέλος, ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῶν δικαστικῶν κλητήρων, οἵτινες ἐπέμενον ἀπαιτοῦντες τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δεκακισχιλίων προσωπικῶν κατασχέσεων, ἐξώφλησαν τὰς καθυστερούσας ὄρνιθας μὲ τοσαῦτα ἐναρμόνια μετρητὰ τοῦ ὀρεινοῦ νομισματοκοπείου των.

Ἡ προκύψασα ἀποστασία, ἧς ἄδηλος ἡ διάρκεια, κατηνάλωσε καὶ αἷμα πολύ, καὶ χρήματα ἀναρίθμητα, καὶ ἀρχοντικὰς περιουσίας οὐκ ὀλίγας. Εἶδε καὶ ἔπαθεν ἡ Βενετία ἑωσοῦ κατορθώσῃ πάλιν νὰ κατευνάσῃ τὴν ὑφαίστειον ἔκρηξιν, ἣν ἀπερισκέπτως εἶχεν ὑποκινήσει αὐτὴ ἐκείνη. Ὁ ἀγών, ὀρνιθοπόλεμος ἀστείως ἐπικληθείς, ἐπησχόλησεν ἐπὶ μακρὸν τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ βασιλείου, ἡ δὲ εἰρήνη δὲν ἐσπείσθη, εἰμὴ ὅτε ἀνώτατός τις τῆς Δημοκρατίας ἀξιωματικός, ἀποθεὶς τὴν στρατιωτικὴν ἀγερωχίαν, παρεγένετο εἰς Σφακία κῆρυξ γενικῆς ἀμνηστείας, ἄγγελος διαλλαγῆς καὶ παραχωρήσεων. Καὶ ἡ μὲν ἀνταρσία διελύθη συνεπείᾳ συνθηκολογήσεως, ἐκ δὲ τῆς διεξαχθείσης ἀνακρίσεως, ἐσχάτου παραμυθίου τῆς ἀρχοντικῆς χολῆς, ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ

---

(1) Opere politiche di Fra Paolo Sarpi. T. I, p. 247.

καταδιωχθέντες ὀφειλέται τῶν ὀρνίθων οὐδενὸς τῷ ὄντι ἐγκλήματος ἦσαν ἔνοχοι. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ ἐπιταγῇ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἅπασαι μὲν αἱ ποινικαὶ δικογραφίαι ἐῤῥίφθησαν εἰς τὸ πῦρ, παρόντων αὐτῶν τῶν Σφακιανῶν, ἀπηγορεύθη δὲ τοῖς ἱππόταις νὰ ἐκδίδωσιν εἰς τὸ ἑξῆς συλληπτήρια κατὰ χωρικῶν, ἄνευ προηγουμένης ἀνακρίσεως (1).

Τὸ φθοροποιὸν τοῦτο σύστημα, μὴ ἐπαρκεσθὲν εἰς τὴν ἐπίτασιν καὶ τὴν ἐξαγρίωσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, ἐνέσκηψε καὶ ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς οἰκογενείας, εἰσοχετεῦσαν τὴν ἀκολασίαν τῶν τότε ἰταλικῶν ἠθῶν.

Ἡ ἐγχώριος φυλακὴ (militia) συνεποσοῦτο εἰς 12,000 μισθοφόρων, τεταγμένων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γενικοῦ ἀστυνόμου, ἀπηρτίζετο δὲ ἀπὸ τυχοδιώκτας παντὸς σπέρματος, χριστιανοὺς ὅμως τὸ βάπτισμα, ἢ κἂν τὸ πρόσχημα. Πλὴν τοῦ σώματος τούτου, ὁ τακτικὸς στρατός, ὁ φρουρᾶς χάριν σταθμεύσας εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ κεφαλοχώρια, συνέκειτο συνήθως ἐξ 9,000 ἀνδρῶν. Κατὰ μὲν κανόνα οἱ στρατιῶται ἦσαν ἄγαμοι· ἀλλά, κατὰ κανόνα πάλιν ἄλλον, διῆγον ἐλεύθεροι ν' ἀποτίσωσιν τὸν φόρον τῆς φύσεως ὡς ἤθελον καὶ ὡς ἠδύναντο. Τοιαύτης ἀδείας κάτοχοι τυχόντες, συνέλαβον ἰδέαν τινά, ἀξίαν τοῦ τε κυρίου καὶ τοῦ καιροῦ. Ἀφοῦ οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι — εἶπον ἀλλήλοις — φορολογοῦσιν ἀνεξελέγκτως τὸ ὑπήκοον, διατί δὰ καὶ ἡμεῖς οἱ στρατιωτικοί, οἱ ὑπὲρ τοῦ ὑπηκόου αὐτοῦ ῥιψοκινδυνοῦντες, δὲν θὰ ἐπιβάλωμεν πρὸς ἰσοφάρισιν εὐτελῆ τινα δεκατείαν εἰς τοὺς πολίτας; — Ἡ ἐν λόγῳ δεκατεία ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νόστιμον καὶ μέλαν πρόσωπον τῶν Κρησσῶν. Ὑπέρκοροι οἱ Βενετοὶ τῶν λευκοδερμάτων καὶ λαπαρῶν νυμφῶν τοῦ τενάγου των, ἐμαίνοντο ἐποφθαλμιῶντες τὴν μελάγχρουν γοητείαν τῶν ἐγχωρίων παρθένων, ὁμογνώμωνες κατὰ τοῦτο τοῦ Σικελοῦ εἰδυλλιογράφου·

« Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστί, καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος,
Ἀλλ' ἔμπας ἐν τοῖς στεφάνοις τὰ πρᾶτα λέγονται. »

---

(1) Per il che S. Eccellenza, considerando il modo lieve col quale acquistaronsi gli Sfacchiotti quel dispiacevole nome di Banditti, fece abbruciare tutti li processi, il che fù eseguito subito — Ἐκ τοῦ προμν. χειρόγρ.

Οἱαδήποτε ἄλλη κυβέρνησις ἤθελεν ἐξ ἀρχῆς περιστείλει ὀρέξεις, καὶ εἰς τὸν στρατὸν ἐπιβλαβεῖς, καὶ πρὸς τὸ δημόσιον σκανδαλώδεις. Ἀλλά, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἱ Προβεδοῦροι ἀναγκάζονται νὰ ὁμολογήσωσιν, εἰς τὴν κακοήθη ἐκείνην ῥοπὴν διεῖδεν ἡ Βενετία ἀπροσδόκητόν τινα καὶ σκόπιμον συγκυρίαν πρὸς διαιώνισιν τῆς δυναστείας της. Ἡ διὰ τῆς ἀκολασίας τοῦ στρατοῦ παραχθησομένη ἐπιμιξία δὲν θὰ ἐπολλαπλασίαζεν ἐν τῇ νήσῳ τὸ ὁμογενέστερον αὐτῇ στοιχεῖον, τὸν ἰταλισμόν; (1) Οὕτως ἡ κυβέρνησις βουλευθεῖσα, ἀφῆκεν ἀπερίφρακτον τὴν θύραν εἰς τὰς ὕβρεις τῆς φρουρᾶς. Μετ' ὀλίγον, οἱ ἐντὸς τῶν τεσσάρων πόλεων στρατῶνες ἀπέβησαν αὐτόχρημα χαμαιτυπεῖα, ἀπὸ δὲ τὰς πόλεις τὸ μόλισμα διεδόθη προβάδην καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. Σύζυγοι, θυγατέρες, ἀδελφαὶ γεωργῶν, προαποπλευσάντων ἐν τῇ δουλείᾳ τοῦ κατέργου, ἔπεσαν στρατιωτικῆς λαγνείας θηράματα, αἱ μὲν στενοχωρηθεῖσαι ἀπὸ τὴν πεῖναν, τὴν γυμνότητα, τὴν ἐγκατάλειψιν, αἱ δὲ φενακισθεῖσαι ἀπὸ γλίσχρους ὑποσχέσεις. Ἕκαστος τῶν στρατιωτῶν — ἀναφέρομεν τὴν μαρτυρίαν αὐτολεξεὶ — ἀπέκτησε μίαν τοὐλάχιστον παλλακίδα (ogni soldato ne ha una almeno, φράσις τοῦ μεγάλου Ἀνακριτοῦ), ὁ δὲ ἀξιωματικός, ἅτε πλουσιώτερος, προεμηθεύθη ἑαυτῷ ὅσας προείλετο. Τὸ φρούριον μετεβλήθη εἰς ὀθωμανικὸν χαρέμιον, πλὴν τῶν εὐνούχων καὶ τῆς εὐζωΐας τῶν εταιριδίων. Τῆς εὐζωΐας λέγομεν; Εἴθε οἱ χριστιανοὶ φθορεῖς εἶχον συμπεριφερθῇ καὶ αὐτοὶ κατὰ μίμησιν τῶν βαρβάρων! Ἡ δυσμοιρία τῶν γυναικῶν ἐκείνων ἀνορθοῖ τὰς τρίχας. Ἀποπεμφθεῖσαι παρὰ τῶν συγχωριτῶν, ὁσάκις ὑπὸ τῶν κεκορεσμένων ἐραστῶν ἀπεπτερνίσθησαν, ἀμηχανήσασαι δὲ ποῦ ἄλλοθι νὰ ζητήσωσι καταφυγήν, αἱ μέν, ὅπως ἐγκαταλείψωσιν ἐφάπαξ καὶ διὰ παντὸς τὸν τόπον τῆς αὐτῶν ἀτιμώσεως, ἀπῆλθον εἰς Αἴγυπτον, ἐξωμόσασαι καὶ πατρίδα καὶ πίστιν, αἱ δὲ κατεβύθισαν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ λιμένος αἰσχύνην ἅμα καὶ ζωήν, ἄλλαι δὲ δειλότεραι ἐπανέκαμψαν εἰς τοὺς στρατῶνας δακρυρροοῦσαι, κεφαλοκτυπούμεναι, ἱκετεύουσαι ἓν ξηρὸν ἄρτου τεμάχιον. Ἀλλ' οἴμοι! ἀντὶ ἐλέους, πάλιν ἀνεύρισκον ἐκεῖ τοὺς λακτισμούς, τὰ μυσάγματα, εἰς δὲ τὸ πέρας τῆς ὑπομονῆς καὶ τὸ ξυλοκόπημα τῶν διαφθορέων. Καθ' ὥραν χειμῶνος,

(1) Ὅρα τὴν Ἔκθεσιν τοῦ Φοσκαρίνη, καὶ παράβαλε τὴν τοῦ Γαρζώνη. Ἡ ἀκρίβεια τῶν παραπομπῶν εἰς τὸ Γ' μέρος τῆς συγγραφῆς.

περὶ μεσονύκτιον, στίφη ἐγγάμων γυναικῶν καὶ νεανίδων, μεθ' ὧν ἀναμὶξ καὶ Ἰσραηλίτιδες, περιέτρεχον ἀγεληδὸν τὰς ἀφωτίστους στενωποὺς τοῦ Χάνδακος. Οὐδεὶς ὁ οἰκτείρων ἐν αὐταῖς τὴν παραβίασιν τῆς τιμῆς, τῆς νεότητος, τῆς ὀρφανίας· ὅλοι μὲ φρίκην ἀπέστρεφον τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὰ θύματα τοῦ ἄρτι ἐξ Ἀμερικῆς ἐνσκήψαντος λοιμοῦ. Καὶ ὅμως, ἄστεγα, ἀνυπόδητα, εἰς διεῤῥωγότα ῥάκη ἐσαββανωμένα, ἐπῄτουν, τὰ τρισάθλια, τὴν ἐλεημοσύνην τῶν χριστιανῶν, μὲ γόους καὶ ὀδυρμοὺς διαταράσσοντα τῆς νυκτὸς τὴν ἠρεμίαν. Ἡ ἄφιξις πλοίου πολεμικοῦ ἐπηύξανεν ἑκάστοτε τὸ σκάνδαλον· ἡ δὲ πρόσθετος ἀκολασία τῶν πληρωμάτων, ὑπερπηδοῦσα πᾶν ὅριον αἰδοῦς, ἐθεάτριζε τὴν χρῆσιν τῆς κτηθείσης ἀδείας μὲ τοσαύτην ἀναισχυντίαν, ὥστε αἱ στοαὶ τῶν οἰκημάτων ἀπέβαινον τότε ἀπρόσιτοι, ὄχι μόνον εἰς ἔντιμον γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας αὐτούς. — Τῆς ἀσελγείας ἐπὶ μᾶλλον θρασυνομένης, τὸ φάσμα τῆς παρθενοφθορίας ἐπέδραμε παντάπασιν ἀπερικάλυπτον· τέλος ἐφώρμησε καὶ ἐπὶ τὰς κλίμακας τῶν κυβερνώντων. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀνακριτοῦ Γαρζώνη, καὶ μόνον ἀπὸ ἐνάρξεως πολέμου, ἐπέκεινα τῶν 8,000 ἀῤῥένων, νόθου τῆς ἐπιδημίας ἐκείνης καρποῦ, περιεπλανῶντο περὶ τὰ προάστεια ἀποίμαντα, γυμνόποδα, ψωραλέα, νῦν μὲν διατρεφόμενα ἀπὸ τὴν ἄγραν σκύλων, αἰλούρων, ποντικῶν, τοὺς ὁποίους ἐν ἀνάγκῃ ἐῤῥοκάνιζον καὶ ὠμούς, νῦν δὲ μὲ τὴν ἕξιν τῆς ἁρπαγῆς, ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς ἐσχάτης ἐξαχρειώσεως, μὲ τὴν ἰκτερώδη χροιὰν τῆς νηστείας ἐπὶ τοῦ προσώπου καταμηνύοντα τὴν ἀναλγησίαν τῆς μητρυιᾶς (1). Καὶ σημειωτέον· ἡ μητρόπολις εἰς πᾶν ἄλλο εἴωθε μεριμνᾶν, ἢ εἰς ἵδρυσιν ὀρφανοτροφείων καὶ νοσοκομείων. Ἐν τῷ μαρτυρουμένῳ τῶν 8000 παίδων ἀριθμῷ οὔτε τὰ θήλεα συμπεριλαμβάνονται, οὔτε τὰ πρὸ τοῦ πολέμου καταλογίζονται, οὔτε συναριθμοῦνται τὰ προαποβιώσαντα εἰς ἡλικίαν τρυφερωτέραν. Ἐὰν δέ, ὡς λυπούμενοι οἱ αὐτόπται ἀναφέρουσιν, αἱ πλανήτιδες ἐκεῖναι, οἰκτιρμῶν καὶ βοηθείας στερούμεναι, ἔτεκον ἐν ἐλλείψει ἀσύλου ὑπὸ τὰς στοάς, ἢ ἐντὸς τῶν ἀρχοντικῶν εἰσόδων, ἢ ὑπὸ τὰς προβολὰς τοῦ ἑβραϊκοῦ κοιμητηρίου, ἢ ὅπου ἄλλοθι ἐπεκάλει ἡ κατεπείγουσα φύσις, ἐὰν αἱ πόλεις παρεῖχον τοιοῦτο θέαμα ἀφιλανθρωπίας, ὑποβιβα-

(1) Ἐν ἔτει 1574 ὁ Φοσκαρίνης ἠρίθμει μόνας 4000. Δώδεκα ἔτη μετέπειτα ὁ Γαρζώνης ἐσημείου τὸ διπλάσιον.

ζούσης τὰ ὄντα ἐκεῖνα ἔτι κατωτέρω τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁδοιπλανούντων σκύλων, εἰς τίνα ποτὲ παράφορον ἀφηνιασμὸν θὰ ἐξετράπη ἡ ἀσωτεία τῶν στρατιωτικῶν πασσάδων ἐν τοῖς ἀπωτέροις τῶν ἀγρῶν, παντοῦ ὅπου ἡ ἁρπαγὴ τῆς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγγαρείας ἀπέσπα τὸν οἰκογενειάρχην ἀπὸ τὴν καλύβην του;

Ἴσως ἔκτοτε ἐπεχωρίασεν εἰς τὰς περιοχὰς τῶν πόλεων τὸ τετράστιχον ἐπιγραμμάτιον·

« Παίρωντάς σου τὸ λογάρι
Ὁ σπαθᾶς σοῦ κάνει χάρι,
Καὶ σοῦ κάνει κι' ἄλλαις δέκα,
Παίρωντάς σου τὴν γυναῖκα. »

Ἀπὸ τῶν ἀηδῶν τούτων εἰκόνων τῆς κοσμικῆς πολιτείας ἀποτρέποντες χάριν ἀντιπερισπάσεως τὸν ὀφθαλμόν, ἂς μεταβλέψωμεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὰ τῆς πνευματικῆς συντάξεως, ἤτοι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

Μία τις παρατήρησις σπουδαία ἐπιλαμβάνεται ἐκ πρώτης ὄψεως τῆς διανοίας παντὸς διερχομένου τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι λατινικῶν κατακτήσεων. Ἡ μεσαιωνικὴ παπωσύνη ἐνήργησε πρὸς τὰς κατακτήσεις αὐτάς, ὡς ἡ φθίσις ἐνεργεῖ πρὸς τοὺς πνεύμονας.

Τί ἐν τῷ κόσμῳ μᾶλλον δυσθάνατον, μᾶλλον σκληρόψυχον τῆς παπωσύνης; Τὴν τρισσὴν θεομηνίαν τοῦ μεσαιῶνος, ἤγουν τὸν βασιλικὸν δεσποτισμόν, τὴν τιμαριοκρατίαν, τὸν χείμαρρον τῶν βαρβαρικῶν εἰσβολῶν, ἤδη ὁ νεώτερος πολιτισμὸς τὴν καθυπέβαλεν εἰς τὸν νόμον του. Ἀλλ' ἡ ἐξολοθρευτικὴ μυδροβόλος αὐτή, ἣν Τύπον ὀνομάζομεν, ἀπέτυχεν ἕως τῆς σήμερον νὰ καταβάλῃ καὶ τὸν μιτροφόρον τιτᾶνα τοῦ Οὐατικανοῦ. — Οἵα ἡ πλεονεξία τῆς Ῥώμης εἰς τὰς ἡμέρας μας, τοιαύτη ἀπαραλλάκτως ἀναδεικνύεται καὶ ἐπὶ Ἰννοκεντίου τοῦ τρίτου.

Ἡ ἐνέργεια τῆς Ῥώμης ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Γαλλοβενετικῆς Σταυροφθορίας ἀπέβη καταστρεπτικὴ καὶ πρὸς ἀμφοτέρων τῶν συμμάχων τὰ διακληρώματα. Ὅ,τι ἀκριβῶς οἱ Γάλλοι πεποί-

ηκαν, μόλις ὑποδουλώσαντες τὸ Βυζάντιον, τοῦτ' αὐτό, κατὰ προτροπὴν τοῦ Πάπα, κατέπραξαν μετ' ὀλίγον εἰς Κρήτην καὶ εἰς Ἑπτάνησον οἱ Βενετοί· ὑπεσκέλισαν δηλαδὴ τὴν ἰθαγενῆ Ἐκκλησίαν, ἀνορθώσαντες ἀντὶ ταύτης δέσποιναν τὴν ἑαυτῶν. Ἐπὶ τοιούτῳ δὴ σκοπῷ εἰς μὲν Χάνδακα ἐνίδρυσαν ἀρχιεπισκοπήν, εἰς δὲ Σιτείαν, εἰς Ἱεράπετραν, εἰς Ἀρκαδίαν, εἰς Χεῤῥόννησον, εἰς Ῥίθυμναν, εἰς Μυλοπόταμον, εἰς Γαίαν, εἰς Χανία, εἰς Βαλαίαν, καί που ἄλλοθι περιπλέον, ἐνεκατέστησαν δικτυοειδῆ πλεκτάνην ἐπισκοπῶν. Περὶ προσόδων εἴπομέν τι ἀνωτέρω. Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται, συλλήβδην μὲ τὰς λατινικὰς μονάς, ἐπορίσθησαν ἐτήσιον εἰσόδημα, ταλαντευθὲν ἀναμέσον τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδων δουκάτων, ἤτοι τὸ τριτημόριον τῆς προσόδου, ἣν εἰσέπραττε τὸ δημόσιον.

Πρώτιστον τῆς βενετοκρατίας μέλημα ὑπῆρξεν ἡ ἀποσκυβάλισις τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιαρχῶν. Τὸ τόλμημα ἐξετελέσθη, ἀλλ' ἐπήνεγκε θρηνητέα τὰ ἀποτελέσματα. Καθὼς λίθος, εἰς λίμνην ἐκσφενδονούμενος, σχηματίζει ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος κύκλον, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον διαστελλόμενον, οὕτως ἑκάστου θρόνου κενὸν ἀφῆκεν, ἐν ᾗ κατεῖχε θέσιν, βάραθρον, ὅπερ, δίκην ἡφαιστείου κρατῆρος, προέβη βαθμηδὸν ἐπανοιγόμενον. Ἀνεκτὸς ἀπέμεινε μόνος ὁ Πρωθιερεύς, ἢ Πρωτοπαππᾶς· ἀλλὰ καὶ οὗτος, τυχὼν συνήθως δημιούργημα τῆς ἀρχοντικῆς φατρίας, ἐκ δὲ προθέσεως ληφθεὶς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν πτωχοτέρων καὶ ἀπαιδεύτων κληρικῶν, ἐπολιτεύθη ὡς ἀνδράποδον μᾶλλον, ἢ ὡς πελάτης τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλως τε δὲ ἡ ἐξουσία του διετέλει περιωρισμένη, ὄχι μόνον βουλήσει τοῦ δυνάστου, ἀλλὰ καὶ διατάξει τῶν συνοδικῶν κανόνων ἐνταυτῷ. Ὁ πρωθιερεὺς οὔτε δικαίωμα χειροτονήσεως ἔχει, οὔτε κατ' αὐθεντίαν πνευματικὴν δικάζει ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ζητήματα. Ὤφειλον οὖν οἱ εἰς τὴν ἱερωσύνην προαγόμενοι Κρῆτες ν' ἀποπλεύσωσιν εἴτε εἰς Ζάκυνθον, ἐὰν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐφέδρευεν ἐκεῖ ἀρχιερεύς, ἢ εἰς τὸν Ἄθωνα, ἐπιχείρημα τοῦτο οὐχὶ τοῖς πᾶσιν ἐφικτόν. Ὁπωσδήποτε, τὸ ἔλλειμμα τῆς χειροτονήσεως εὗτε καὶ χεῖρον ἀνεπληροῦτο. Ἀλλὰ τὸ πάντως ἀθεράπευτον καὶ ὀλέθριον προήρχετο ἐκ τῆς ἀποστερήσεως ἐγχωρίου τινὸς ἀρχιερατικοῦ δικαστηρίου, ἐν ἐλλείψει ἁρμοδίας ἀστικῆς νομοθεσίας ἐπιλαμβανομένου τῶν περὶ συγγενείας, περὶ γάμων, περὶ διαπορειῶν, περὶ διαζυγίων οὐσιωδεστάτων ζητημάτων αὐτῶν, ἐφ' ὧν ἡ ἀσφάλεια στηρίζεται

τῆς οἰκογενείας. Τὸ πάνδεινον τοῦτο μειονέκτημα — δέον νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν — ἐπενήργησεν ἐπαισθητῶς ἐπὶ τῶν ἠθῶν. Προϊόντος τοῦ χρόνου, τὰ θεμέλια τῆς οἰκογενείας ἐσαλεύθησαν, ἡ τῆς ἐξ αἵματος καὶ τῆς ἐξ ἀγχιστείας βαθμολογία παρεβιάσθη, ἡ τοῦ ἐγκοσμίου κλήρου διαγωγὴ δὲν ἔμεινεν ἄψογος, οὐδὲν δὲ παράδοξον, ἐὰν κοινωνία ἀκέφαλος καὶ ἀποίμαντος, οἵα ἡ ἐν λόγῳ, παρεξετράπη εἰς ἀθεμιτογαμίας καὶ μιαιμιξίας, εἰς διγαμίας καὶ παράνομα διαζύγια, εἰς σιμωνιακὰς ἀνοσιότητας, εἰς θρησκευτικὰς ἐξωμόσεις, καὶ δὴ καὶ εἰς ἐπιμιξίας μεταξὺ καλογήρων καὶ συνοίκων καλογραιῶν ἐκ τοῦ εἴδους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον πολλάκις παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐπετιμήθη (1). Κατὰ δυστυχίαν, ὅσῳ ἐπαισθητὴ καὶ πρὸς τὴν χρηστοήθειαν ἐπιζήμιος ἀπέβαινεν ἡ ἔλλειψις ποιμενάρχου, τοσούτῳ ἀνεπίσχετος καθιστάνετο ἡ πρὸς τὴν ἱερωσύνην ῥοπή. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀγγαρειῶν, τῆς στρατολογίας, τοῦ κατέργου, τῆς τελωνικῆς πανώλης, οἱ εὐκαταστώτεροι τῶν γονέων ἔσπευδον ν' ἀφιερώσωσι παιδιόθεν τὰ τέκνα των ὑπὸ Ἀναγνώστου πρόσχημα εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Βήματος διακονίαν. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ Βενετία παρεῖδε τὴν ὑπέρμετρον συῤῥοήν. Ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος ἐπολλαπλασιάσθη, ἂν καί, ἐν ἀπορίᾳ σχολείων, νεολαία τε καὶ ἱερατεῖον κατήρχοντο εἰς παχυλοτάτην ἀμάθειαν. Ἀλλά, τοῦ χρόνου προχωροῦντος, ὁ νεοσύλλεκτος στρατὸς κατεπτόησε τὴν κυρίαρχον. Καὶ τῷ ὄντι, τὸ ἱερατεῖον συνεκρότει ἤδη λόχον ἱερὸν ἀντιστρατεύσεως λίαν ἐπίφοβον. Ἡ Δεκανδρία (Consiglio de' Diexe) δὲν ὤκνησε νὰ προνοήσῃ. Διαταγῇ αὐτῆς, ἀπηγορεύθη πρὸς ἑκάστην κώμην ἡ πλειονότης τῶν ἱερέων, εἰς ἐνίας δὲ τῶν κωμῶν κατηργήθη καὶ παντάπασιν ἡ ἐνορία. Τὸ ψήφισμα διετυμπανίσθη ἀναντιλόγητον· ἀλλὰ δὲν προσέκρουεν ἔθιμα καθιερωθέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἤδη μὲ τὸ ἐγχώριον σέβασμα συσσαρκωθέντα; Πῶς ἠδύνατο νὰ μὴ ἀπαντήσῃ προσκόμματα κατὰ τὴν ἐφαρμογήν; Οἴκτιστα ἐξεδηλώθησαν τὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐκτέλεσίς του προεκάλεσεν ἐκκλησιαστικὸν διωγμόν, γνωστὸν γενόμενον ὑπὸ τ' ὄνομα Παππαδοκύνηγον, ἱεροθηρίαν, ὁρισθεῖσαν νὰ ὑποκινήσῃ αὖθις γενικὴν καὶ μακροχρόνιον τὴν ἀναστάτωσιν. Τὴν ἀφήγησιν τῶν περισπασμῶν

(1) Βλ. Acta et Diplomata graeca ὑπὸ Miklosich καὶ Müller. Τ. 2. — Ἐπεσώθησαν δύο μοναί, κοιναὶ εἰσέτι εἰς μοναχοὺς καὶ εἰς μοναχάς, ἡ ἐν Μεσσάρᾳ Πεζαναῖς, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου.

ἐκείνων ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλην περίστασιν, σημειοῦμεν τόδε μόνον, ὅτι, καὶ αὐτῆς πάλιν καταβληθείσης τῆς ἀντιστάσεως, οἱ μὲν περισσεύσαντες τῶν ἐφημερίων ἐξωρίσθησαν εἰς τὰ παρακείμενα νησίδια, οἱ δὲ τοπάρχαι, ἀφοῦ ἐπλειστηρίασαν ἀλλεπαλλήλως τὰς ἐνορίας, ἔκλεισαν τὰς χηρευσάσας ἐπ' ἀορίστῳ, ἀποστείλαντες τὰ κλειδία των εἰς Χάνδακα.

Ἡ πολιτεία τοῦ κρητικοῦ ἱερατείου, καὶ τὸ μακρόν του μαρτυρολόγιον δέονται πραγματείας ἰδιαιτέρας. Τὸ θέμα θὰ μᾶς ἐξέτρεπε τῶν ὁρίων. Δύο μόνους ἀριθμοὺς παρεμβάλλομεν ἐμπαρόδως· ἐξ αὐτῶν ὁ ἀναγνώστης ἂς συμπεράνῃ τὰ παρατρεχόμενα. — Ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἰταλοκρατίας, 74 ῥασοφόροι ἀπεκεφαλίσθησαν, ἀπηγχονίσθησαν, ἢ ἐξέπνευσαν εἰς τὴν στραγάλην· 500 καὶ ἐπέκεινα ἐξωστρακίσθησαν, ἀποβιώσαντες ἐν τῇ ἐξορίᾳ· τέλος δὲ πολλοὶ — ἄδηλοι τόν τε ἀριθμὸν καὶ τ' ὄνομα — αἰτήσει λατινεπισκόπων ἀποκαρθέντες, ξυρισθέντες, καὶ τῆς ἱερωσύνης στερηθέντες διὰ παντός, κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβιον κωπηλασίαν, τίνος ἕνεκεν; Ἐπὶ μόνῃ, ἐφ' ἁπλῇ τῇ ἐνοχῇ, ὅτι ἠγάπησαν καὶ αὐτοὶ τὴν πατρίδα των, ὅσον ἠγάπων ὁ Βενετοὶ τὴν ἰδικήν των.

Τὴν ἀποβώμιον, τὴν βέβηλον ἐκείνην βάσανον τοῦ ξυρίσματος οὐδέποτε οἱ κάτοικοι τῆς νήσου θὰ λησμονήσωσιν ἐφ' ὅσον θὰ καλῶνται Κρῆτες. Παρ' αὐτοῖς ὁ σπανὸς (ἀγένειος) ἦτο ὂν ἀνάξιον ὑπολήψεως. Ἀντὶ τῆς γενειάδος, ἣν ἐτίμων ὡς πρώτιστον τιμῆς καὶ ἀξιοπρεπείας γνώρισμα, ἤθελον ἀδιστάκτως θυσιάσει καὶ δέκα ῥίνας, ἐὰν εἶχον (1). Ἐὰν δὲ ἡ βιαία τίλσις μιᾶς καὶ μόνης τριχὸς τοῦ πώγωνος προεκάλει ἐκδίκησιν αἵματος, ὁπόσον θὰ ὑπερεκορύφου τὴν ἀτίμωσιν ὁ ἐπὶ προσώπου ἱερέως τελούμενος ξυρισμός! — Οἵα καταδίκη! Μηδενὸς κουρέως ἀναδεχομένου τὴν ἱερόσυλον ἐπιφόρτισιν, ἐπελαμβάνετο αὐτὸς ὁ δήμιος τῆς ψαλίδος καὶ τοῦ ξυροῦ, τηρῶν τὸν κολαζόμενον περιδεδεμένον εἰς τὸ Ἱππάριον, καὶ διά τινος σιδηροῦ στεφάνου ἐπασφαλίζων τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνωτέραν ἄκραν τοῦ σταυροῦ. Αἱ τρίχες τῆς γενειάδος ἔπιπτον ἐντὸς κοφίνου, ἀπὸ τὰ αἵματα μυρίων

(1) Foscarini Relatione — Παράβ. Thevet, Cosmograph. du Levant Chap. VIII, fol. 26.

ἄλλων θυμάτων βεβαμμένου· τῆς δ' ἐγχειρίσεως περαιωθείσης, ἡ μὲν ἀποκαρεῖσα κόμη τοῦ Ἀπόπαππα ἀπεστέλλετο ἐπὶ δίσκου πρὸς τὸν λατῖνον ἱεράρχην, ὅστις, χαριζόμενος δῆθεν εἰς τὸ τοῦ μυστηρίου ἀπαραβίαστον, ἐπέτρεπεν αὐτῇ τὴν τιμὴν τῆς ταφῆς· τῇ δ' ἐπιούσῃ, περὶ ὄρθρον, οἱ κώδωνες ἐτόνιζον ἐκ συμφώνου τὸν πένθιμον ῥυθμόν, πρὸς διακοίνωσιν, ὅτι χειροτόνησις δημίου ἐξήλειψεν ἕτερον χρῖσμα ἀρχιερατικῆς χειροτονήσεως, ὅτι λειτουργός τις τοῦ Ὑψίστου ἀπὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης μετεπέμπετο σιδηροδέσμιος εἰς τὸ παναισχὲς συσσίτιον τοῦ κατέργου, μὲ στίγμα πεπυρακτωμένης σφραγῖδος ἐπὶ τὰ νῶτα προσημειωθείς.

Μετὰ τὴν ζοφερὰν ταύτην εἰκόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ποῦ θὰ ἀναζητήσωμεν τὰ ζοφερώτερα χρώματα πρὸς στηλίτευσιν τοῦ προσηλυτισμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ καπουτσῖνοι διέπραξαν συστηματικῶς, αὐθεντικῶς, ἀνενδότως, συχνάκις δὲ καὶ διὰ τῆς βίας; Δύο κυρίων δούλη γενομένη ταυτοχρόνως ἡ Ἑλλάς, τοῦ μὲν ἐξηυγενισμένου καὶ χριστιανοῦ, τοῦ δὲ βαρβάρου καὶ δυσσεβοῦς, διηρπάγη, ἐξεγυμνώθη, διεμελίσθη ὑπ' ἀμφοτέρων μὲ ἴσην ἀνεπιείκειαν. Ἅμιλλα τερατώδης συνήφθη κατὰ τὴν σύλησιν μεταξὺ Κορανίου καὶ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ἄνισα ἀπέβησαν τ' ἀποτελέσματα τῆς διττῆς ἐκπορθήσεως. Ἐνῷ ὁ Μωάμεθ ἐφλεβοτόμει, ὁ πάπας ἐπνευματοτόμει· εἰς μὲν τὰ κατώτερα μέλη φόρος αἵματος, εἰς δὲ τὰ ὕπτια φόρος φρενός. Ὁ αὐτὸς τῆς αὐθαιρεσίας νόμος ἐκυβέρνησε καὶ τοὺς δύο προσηλυτισμούς· ἀλλ' οἱ μὲν γενίσσαροι τῆς Σταμποὺλ, εἰς τὰ περισσεύματα τῆς ἡμετέρας γενεᾶς στρατολογηθέντες, ἐπετάχυνον τὴν ἐπισφακέλισιν μόνου τοῦ σώματος τῆς ὑποχειρίου, οἱ δὲ γενίσσαροι τοῦ Εὐαγγελίου, τάγμα ἀπολέκτων, συναρτιζόμενον εἰς τὰ χαρακώματα τῆς διανοίας, τῆς φιλομαθείας, τῶν ἐσχάτων προσδοκημάτων, ἀποστάται τὴν λόγχην κατὰ τῆς πατρίδος στρέψαντες μὲ διαφέροντα φανατισμόν, οἱ γενίσσαροι τῆς Ῥώμης ἐπήνεγκον εἰς τὰς προπείρας τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως ζημίαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἀγὼν τοῦ 1821 ὤφειλε κατάκαρδα νὰ αἰσθανθῇ, ζημίαν, τὰς συνεπείας τῆς ὁποίας σήμερον ἔτι συναισθανόμεθα, καίτοι μικρὰν λαμβάνοντες φροντίδα νὰ τὰς ὑπολογίσωμεν καὶ διακριβώσωμεν. Εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς προσηλυτεύσεως οἱ φραγγισκανοὶ τῆς Κρήτης οὐδέποτε κατεδέχθησαν νὰ δρέψωσιν ἄοσμα ἄνθη, ὀπώρας ἀνουσίους, ἄχρηστα βότανα. Ὅπου ἀγχίνοια καὶ εὐφυΐα, ὅπου ἐπιδεκτικότης, ὅπου ἐλπὶς, ἐκεῖ ὠρέχθη ἡ ψυχάρπαξ δεξιά των, ἐκεῖ

συνέστη ἡ παγίς. Προῆλθεν, ὅτι ἡ μὲν παιπάλη, εἰς μάκτρας λατινικῶν ἱεροσπουδαστηρίων μετακενωθεῖσα, ἐχρησίμευσεν εἰς ἀρτοποίησιν ἑτερόφυρτον, εἰς διατροφὴν ἀλλοεθνῶν, ἐν δὲ τῇ συλαγωγουμένῃ χώρᾳ ἀπέμεινον, ἐκτὸς σποραδικῶν ἐξαιρέσεων, τὰ πίτυρα.

Πλὴν τῆς μεγάλης χριστιανικῆς ὁμάδος, ἐνδιαιτᾶτο εἰς Κρήτην καὶ πολυάριθμος κοινότης ἰσραηλιτική, ἐξαιρέτως εἰς Χανία, καὶ εἰς Χάνδακα. Ἀλλά, τοιαύτης οὔσης τῆς τύχης τοῦ αὐτόχθονος χριστιανοῦ, τίς ποτε, λοιπόν, θὰ ἦτο ἡ τύχη τοῦ Ἑβραίου;

Ὁ Ἰσραηλίτης, εἰ καὶ γεννηθεὶς εἰς γῆν βενετικήν, εἰ καὶ πρὸ αἰώνων ἐγκάτοικος, ἐλογίσθη ἁπλοῦς παρεπίδημος. Οὐδεμία χρόνου παρέλευσις παρέγραφε τὸ ψήφισμα τῆς ἐξορίας του, οὐδεμία χώρας γωνία ηὐδόκει νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ὀρφανίαν του. Πρὸς αὐτόν, ἡ χριστιανωσύνη ἦτο συνέχεια τῆς Βαβυλῶνος, ἢ τῆς Αἰγύπτου, πλὴν τῆς προόψεως μιᾶς γῆς ἐπαγγελίας, καὶ ἑνὸς Ἀαρῶνος. Ἄπολις, ἄπατρις, πλανησίεδρος, ἐν ἀδιαλείπτῳ ναυαγείᾳ τυχών, ἐνδιῃτήθη μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἐπιείκειαν κυβερνώντων, ἢ ὑπὸ τὴν ἀσπίδα νόμου. Διό, ἀμοιρήσας ὅλων τῶν πολιτειακῶν, καὶ τοῦ πλείστου ἔτι τῶν ἀστικῶν δικαιωμάτων, κινητὴν μὲν περιουσίαν ἠξιώθη νὰ σχηματίσῃ, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀκίνητον· καὶ ἀπέλαβε μὲν τὴν ἄδειαν τοῦ φιλοπονεῖν, ἀλλά, τῆς ἐμπορείας ἐξαιρουμένης, οὐδὲν ἄλλο ἐπιτήδευμα τῷ ἐπετράπη. Κορωνὶς τοσούτων περιορισμῶν κατέστη ἡ διαρκὴς πολιορκία τῆς συνοικίας του, ὅτε δὴ λεπρός, ἢ λοιμοφόρος φυλακισθεὶς ἐν ἀποκέντρῳ καθαρτηρίῳ. Ἡ λεγομένη Ἑβραϊκὴ (Ghetto) ἐλάμβανε τὴν ἰταλικὴν ὀνομασίαν, ἐὰν δὲν λανθάνωμεν, ἐκ τοῦ κλωβοῦ. Ἦτο δὲ τῷ ὄντι μέγας τις κλωβὸς — βέβαια εὐρυχωρότερος τῶν γαλεαγρῶν θηριοτροφείου — ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ἀπόκληρος γόνος τοῦ Σὲμ εἶχε πλήρη τὴν ἐλευθερίαν ν' ἀσφυκτῇ ἐξ ἀπνευστίας, κρύπτη τις, αἱ σιδηραῖ κιγκλίδες τῆς ὁποίας κατεκλειδοῦντο καὶ ἐμανδαλοῦντο οὐ μόνον καθ' ἑσπέραν ἐπὶ τῇ τοῦ τηλεβόλου βροντῇ, ἀλλά, κατά τινας ὥρας τοῦ ἔτους, ἐπὶ δεκαπενθημερίαν ὁλόκληρον. Καὶ ὅμως, ταῦτα πάντα δὲν ἀπεδειλίουν τὸν Ἰουδαῖον. Ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ προνομίων ὅλων τῆς οἰκουμένης, προτιμήσας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης του τὸ κειμήλιον, ὑπέστη τὸν κόλαφον τοῦ Λατίνου μεθ' ἧς ἀξιοζηλώτου ὑπομονῆς ἔστρεψε τὴν ἑτέραν σιαγόνα εἰς τὸ ῥάπισμα τοῦ Γραικοῦ, ἔνθεν μέν, ἀντὶ χρημάτων,

ἐξαγοράσας τὴν κτῆσιν τῆς ἀναπνοῆς, ἔνθεν δὲ ἐξευμενίσας τοὺς ἐναντίους μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην. Βέβαια, ἠθέλομεν ἀδικήσει τὴν Βενετίαν αἰτιώμενοι, ὅτι ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἁγίου Μάρκου ὑπέφερον οἱ Ἑβραῖοι τὰ αὐτὰ δεινά, οἷα ὑπέστησαν ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ἀλλαχόσε τῆς Εὐρώπης. Τοὐναντίον· ἡ βενετικὴ ἀρχὴ ὑπεμειδίασε πρὸς αὐτοὺς ὅσον οὐδεμία ἄλλη ἀρχὴ τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Οὐχ ἧττον ὅμως ἀποφαινόμεθα, ὅτι ἐὰν ἐν τῇ βενετικῇ ἐπικρατείᾳ ἔτυχεν ὁ Ἰσραηλίτης συνδρομῆς τινος, καθὸ λαός, ὅμως, καθὸ ἄτομον, ὑπέκυψεν ἐπίσης εἰς τὰς παρανομίας ἅρπαγος δεσπότου, φαύλης διαχειρίσεως, σηπεδονώδους ὑπαλληλίας — ἐκακίσθη ἐπίσης ὑπὸ τῆς διλώρου μάστιγος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς θρησκομανίας τῶν Χριστιανῶν... Ἀναφέρομεν ἓν παράδειγμα τυχαῖον ἐκ τῶν πολλῶν. Τὴν μελέτην μας θέλει συμπληρώσει ἡ ἱστορία τοῦ δυστυχοῦς Γοβδελεᾶ, ἀναπαράστασις ἀπαραποίητος ἄλλης τινὸς ἐπόψεως τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ αἰῶνος.

Εἰ καὶ μακρότερον τοῦ δέοντος, τὸ διήγημα δὲν εἶνε προσοχῆς ἀνάξιον. Θὰ τὸ παρασυνάψωμεν ἀστενοχώρητοι, καὶ ἐν ἀνέσει.

Ὁ Μωϋσῆς Βαροὺχ ἦτο Ῥιθύμνιος, Ἑβραῖος μὲν τὴν θρησκείαν, Ἕλλην ὅμως τὴν γλῶσσαν καὶ Ἕλλην τὴν καταγωγήν. Οἱ πρόγονοί του, διωχθέντες ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, προσέφυγον εἰς Κωνσταντινούπολιν, πάλιν δ' ἐκεῖθεν ἐκδιωχθέντες ἐπὶ Ἰουστίνου, μετηναστεύθησαν εἰς Χίον. Τὴν νῆσον ταύτην, νέαν τῶν φυγάδων Ἑβραίων Ἱερουσαλήμ, δὲν κατέλιπον οἱ Βαρούχ, εἰμὴ ὅτε τὸ κτῆμα ἐκεῖνο τῶν Γενουητῶν συγκατεκλύσθη μετὰ τῶν ἄλλων λατινικῶν προπυργίων εἰς τὴν στροφοφάλιγγα τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως. Ἀπογυμνωθέντες τότε καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῆς Μαγώνης πρῶτον, καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἔπειτα, ἐσώθησαν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας πένητες· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ μετοικεσίαν οἰκονομήσαντες καιρόν, πρόσωπα, χρήματα, ἐπανήγαγον μικρὸν κατὰ μικρὸν τὸν οἶκον εἰς ἐπίζηλον τραπεζητικὴν περιωπήν. Ὁ ἐν λόγῳ Μωϋσῆς, καίπερ κληρονόμος μεγάλης χρηματικῆς περιουσίας — ἧς ἄλλως τὸ μέτρον οὐδείς, πλὴν αὐτοῦ, ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς — ἀπεῖχε πολὺ τοῦ ποιῆσαι ἐπίδειξιν τῆς πολυταλάντου καταστάσεώς του. Πενιχρὰ ἱμάτια ἐνδεδυμένος, ἐτόκιζε τὰ φλωρία του ὀλίγα κατ' ὀλίγα, καὶ χωριστά, προσποιούμενος δὲ χάριν ταπεινότητος τὸν καμπούρην, ἔσπευδε πρῶτος καὶ μακρόθεν ἔτι νὰ καλημερίσῃ καὶ προσαγορεύσῃ τὸν

χυδαιότερον τῶν ὀφειλετῶν. Ἀλλ' οἱ ὀφειλέται ἐκλαμβάνουσι συνήθως ὡς εἰρωνείαν τὴν προσήνειαν τοῦ πιστωτοῦ, ἑβραίου μάλιστα, ἡ δὲ εὐπροσηγορία καὶ ἡ κυφότης οὐδόλως ἔσωσαν τὸν γόνον τῶν Βαροὺχ ἀπὸ τὰς δυσχερείας τοῦ αἰῶνος, καὶ ἀπὸ τὴν μοχθηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπέπρωτο τὴν ἔναρξιν τῶν παθημάτων του νὰ σημάνῃ ὁ κώδων ἑνὸς πολέμου, εἰς τὸ ἐνδόσιμον καὶ εἰς τὴν ἔκβασιν τοῦ ὁποίου κατ' οὐδένα λόγον ὁ δείλαιος διεφέρετο. Ἤδη ἐκ προοιμίων ἀγῶνος εἶχον ἐπιφέρει τραῦμα εἰς τὴν οὐσίαν του ἐπαισθητὸν τὰ δάνεια τὰ καταναγκαστικά, ὧν ὁ ἔρανος ὡρίσθη ἑκάστοτε ἐπὶ τιμήματι, ὑπερβάλλοντι κατὰ πολὺ τὸν πραγματικὸν ὅρον τοῦ χρηματικοῦ του. Ὀλίγον ἔπειτα, ἡ κακοπιστία τῶν ὀφειλετῶν, καὶ ἡ τῆς γραφειοκρατίας βουλιμία, θηρία ἐν καιρῷ πολέμου μαινόμενα λυσσωδέστερα, ἢ τὸ πρίν, ἐνέσκηπτον εἰς τὸ ταμεῖόν του ἐξ ἐπιμέτρου, ἡ μὲν μὲ ὄσφρησιν λύκου νηστικοῦ, ἡ δὲ μὲ πλεονεξίαν σατράπου. Ὁποῖος τότε ὑπόκωφος, ἀσυμπαθέστατος διωγμὸς συνετεχνάσθη κατ' αὐτοῦ! Συκοφαντίαι, ἐπιβουλαί, ἀνώνυμοι ἐπιστολαί, φοβερισμοί, οὐδὲν ἡ μιαρὰ σπεῖρα παρέλειψεν ἐκ τῶν δυναμένων νὰ παραλύσωσι τὴν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν του. Ὅτε δὲ κατέναντι τῆς χαλκοθώρακος καρτερίας ἀτελεσφόρητα ἀπέβησαν τὰ τοιαῦτα μέσα, τότε ὁ ἑσμὸς τῶν δημαγωγῶν, ὑπὸ πολιτικῶν ὁμοῦ καὶ ὑπ' ἐκκλησιαστικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων συγκεκροτημένος, οἷς καὶ οἱ ὀφειλέται συνεμάχησαν, ἀπεφάσισε νὰ διατρυπήσῃ τὸν θώρακα μὲ ἄλλα τινὰ ἔμβολα δραστικώτερα.

Ἤκμαζε τότε εἰς τὰς πόλεις τῆς Κρήτης ἡ βασκανοφοβία, εἶδός τι πανικοῦ δείματος, τεχθέντος ἐκ τοῦ γάμου τῆς ἀγνωσίας καὶ τοῦ φθόνου (1). Ὁ βασκανιστὴς ἐγεννᾶτο κατὰ Τετάρτην ἢ Παρασκευήν, πάντοτε δὲ ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου· τὰ δὲ γνωρίσματά του ἦσαν συνήθως ἢ αἱ ῥυσσαὶ βλεφαρίδες, ἢ ἡ πυῤῥὰ θρὶξ, ἢ τὸ συνεζευγμένον τῶν ὀφρύων, ἢ τὸ λεπτὸν τῶν χειλῶν. Καὶ εἰς μὲν τὴν γέννησιν του ἡ μήτηρ δὲν ἐπέζη, ἐκ δὲ τοῦ βλέμματός του ἐνεδρευτικῶς τις δαίμων κακοποιὸς δυσεπράγει, ἀρχόμενος τῆς βασκανίας ἀπὸ σπαργάνων. Οὐαί, ὅταν τὸ κακὸν

(1) Ὁ βασκανισμός, jettatura, σώζεται ἀκέραιος εἰσέτι ἐν Νεαπόλει καὶ ἐν Σικελίᾳ, ὡς ἐπὶ Θεοκρίτου. Ὁ πάπας Πῖος Θ'. διαθρυλλεῖται ὡς ὁ φοβερώτερος τοῦ αἰῶνος βασκανιστής.

δμμα ἀπετενίζετο εἰς νήπιον, πρὶν ἢ προφθάσῃ ἡ μήτηρ νὰ πτύσῃ ἐπὶ τοῦ βρέφους τρίς! Τὸ νήπιον θὰ περιέπιπτεν εἰς τῆξιν. Καὶ πάλιν ἀλλοίμονον, ἐὰν τὸ βλέμμα ἐστρέφετο πρὸς ἵππον, ἢ βοῦν, ἢ πρόβατον! Τὸ κτῆνος θὰ ἔσχαζε μετ' οὐ πολύ. Τὸ δυσοιώνιστον ἐκεῖνο βλέμμα προεκάλει παντὸς ἀνηρτημένου σκεύους τὴν κατάπτωσιν, ἐμάδα πολυβόστρυχας κόμας παρθένων καὶ παλληκαρίων, κατεμάραινε ῥόδα ὑγείας καὶ νεότητος, ἔθραυεν ἀρτίκτητα λαγήνια, ἀνέφλεγε πυρκαϊάς, ὤρυττε λάκκους, ἐπέσυρε σεισμούς, πολέμους, δυσετηρίας, κομητῶν ἐμφάνισιν, ἀποστασίας, καὶ τὰ λοιπά. Ἡ συμφορὰ θὰ ἦτο κατ' εὐτυχίαν περιωρισμένη, διότι οἱ ἐκ γενετῆς βασκανισταὶ ἐτύγχανον ὀλιγοστοί· ἀλλά, πλὴν τῶν ἐκ γενετῆς, συνεστρατεύοντο οἱ ῥασοφόροι. Ἕως ἀπὸ τῆς βελώνης τοῦ ῥάπτου ἐκέκτητο ὁ μέλας τρίβων τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν. Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει ῥάσου οἱ γείτονες ἐξεπλήττοντο, ἐξαιρέτως πρὸ μεσημβρίας, κατὰ πρωτομηνίαν ἐξαιρετώτερον. Διό, πρὸς οὐδετέρωσιν τοῦ κακοῦ βλέμματος, καὶ πρὸς ἄμυναν ἔτι κατὰ τοῦ ῥάσου, τὰ μὲν λογικὰ τῶν ζώων ἐφόρουν ἀνηρτημένα παντοδαπὰ φυλακτήρια εἰς τὸν λαιμόν, τὰ δὲ ἄλογα δὲν ἐξήρχοντο, ἢ ἐφωδιασμένα μὲ ἀβάσκαντα, ἢ βασκαντήρας. Ἀλλά, καίτοι τοιουτοτρόπως τεθωρακωμένοι, οἱ ἄνθρωποι ἀπέφευγον παντοίαις δυνάμεσι τὸν ἐγνωσμένον βασκανιστήν, ἐν ὥρᾳ δὲ θεομηνίας συνεβουλεύοντο προσέτι καὶ πῶς νὰ τὸν ἐξοντώσωσιν, ἐλπίζοντες διὰ τοῦ ὀλέθρου του νὰ ἐξιλεώσωσι τὴν παρωργισμένην θεότητα, καὶ ν' ἀπαλλάξωσι τὴν δεινοπαθοῦσαν πόλιν ἀπὸ δαιμόνιον κακοποιόν. Οὐαὶ κατὰ τοιαύτας περιπτώσεις πρὸς τὸν δυστυχῆ πυῤῥότριχα, τὸν ὁποῖον κακόβουλός τις ἤθελεν ὑποδείξει ὡς βάσκανον πρὸς τὸν μωρόπιστον ὄχλον! Ἡ φήμη τῆς τριχὸς καὶ τοῦ βλέμματός του κατεβρόχθιζε τὰ διαστήματα μὲ ταχύτητα τηλεγραφικήν. Τεῖχος ἀποτροπίας καὶ μονώσεως περιετείχιζεν ἔκτοτε τὸ πρόσωπόν του, ὁ δὲ οἶκός του ἐστιγματίζετο μὲ μέλανα σταυρόν.

Τοιοῦτό τι πονηρὸν μετεχειρίσθησαν κατὰ τοῦ Ἰσραηλίτου καὶ οἱ εἰς τὰ κεφάλαιά του ἐποφθαλμήσαντες. Τὸ ὑπόπυῤῥον τῆς γενειάδος, ἐξόχως ἡ εἰς τὴν ῥίζαν τῆς μύτης σύζευξις τῶν ὀφρύων του, ἐπεκύρωσαν τὴν ὑποβολήν. Μικρὸν καὶ ἀνεπαισθήτως, ὁ χαριστικός, ὁ ταπεινός, ὁ φιλοπροσήγορος Βαροὺχ ἀπέβη παρὰ πᾶσάν του προσδοκίαν, καὶ χάριν τῶν συναπτομένων ὀφρύων του, τὸ κύριον καὶ μυσαρώτατον τῆς Ῥιθυμνικῆς δεισι-

δαιμονίας μορμολύκειον, ἀντικείμενόν τι ἔκνομον καὶ ἀποπομπαῖον, ἄξιον σαρακηνικοῦ διωγμοῦ.

Τὴν πρωΐαν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, μετὰ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, συνείθιζεν ἡ ἀρχοντικὴ νεολαία τῆς Ῥιθύμνης νὰ θεατρίζῃ ἕν τι δρᾶμα ἀρκετὰ ἀνούσιον, πλὴν τότε δημοχαρέστατον, καλούμενον « Ἡ ἀναίρεσις τῶν ἐν Βηθλεὲμ νηπίων· » Ὁ ὑποκρινόμενος τὸ πρόσωπον τοῦ Ἡρώδου ἔτυχεν υἱὸς ἑνός τινος τῶν ἐνεργεστέρων προαγωγῶν τῆς ἀνθεβραϊκῆς συμμορίας, ἄρχοντος χρεωκόπου, ὅστις, καὶ ὡς ὀφειλέτης καὶ ὡς δημόσιος δεκατευτὴς ἦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Μωϋσέως. Ὁ νεανίας οὗτος ἀφίκετο ἐπὶ σκηνῆς μιμούμενος κατὰ φύσιν τὴν φωνήν, τοὺς τρόπους, τὰ ἰδιώματα τοῦ Ἰσραηλίτου μας, περὶ δὲ τὴν καταστροφὴν τῆς πράξεως ὑπέβαλεν εἰς τὸ στόμα τοῦ βασιλέως Ἰουδαίας τοιαύτας καὶ τοσαύτας κατὰ τοῦ ἐν σπαργάνοις Μεσσίου βλασφημίας, ὥστε τὸ ἀκροατήριον (συγκείμενον τὸ πλεῖστον ἐκ συρφετοῦ θρῃσκομανοῦς) ἀχαλινώτως δυσανασχετῆσαν, καὶ καταλιπὸν ἀνεκπεραίωτον τὴν παράστασιν, ὥρμησεν ἐπὶ τὰ ἴχνη δωροδοκηθέντων ὁδηγῶν πρὸς τὴν κατοικίαν τοῦ ὑποτιθεμένου Ἡρώδου, τοῦ τοσοῦτον ἀσεβήσαντος κατὰ τοῦ νεογεννήτου Θεοῦ.

Τὸ πλῆθος ὑπερωγκώθη καθ' ὁδὸν ἀπὸ δημότας πάσης τάξεως, ἀπὸ χωρικούς, ἀπὸ μοναχοὺς καὶ ἱερεῖς, ἀπὸ γυναῖκας φαυλοβίους — ἄθροισμα οἰστρηλάτων καὶ βακχευτῶν, εἰς ἀμφότερα τὰ χριστιανικὰ δόγματα ἀνηκόντων. Οὕτω συσσωματωθέν, ἐφώρμησε διά τινος πλαγίου πύλης εἰς τὴν Ἑβραϊκήν, φωνάζον, ἀλαλάζον, ἀντιμετροῦν ἀῤῥήτους ὕβρεις κατὰ τῶν ὁμογενῶν τοῦ Ἀσκαλωνίτου. Εὗρεν ὅμως τὰς θύρας τῶν Ἑβραίων πεφραγμένας μὲ ὅσους ἂν εἶχον ἔσωθεν μανδάλους, τοιαύτης οὔσης τῆς συνηθείας κατὰ τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς. Ἐν τούτοις ὁ Μωϋσῆς διῆγεν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς καταιγίδος, ἥτις παρεσκευάζετο νὰ ἐκραγῇ ἐπὶ τῆς στέγης του. Εἶχε μόλις τὴν στιγμὴν ἐκείνην καθήσει παρὰ τὸν ἐδαφιαῖον ἄβακα τῆς ἀπονηστίσεως. Ἔκδοτος εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἀνακωχῆς, ἣν ἐνόμιζεν ὅτι οἱ διῶκται τελείως παρεχώρουν, ἤρχετο κλῶν τὸν ἄρτον τῆς εἰρήνης μὲ τὴν σύζυγον, μὲ τὰ τέκνα, καὶ μὲ τὴν τροφόν.

Ἓν κεραύνειον λιθοβόλημα, πρὸς τὸ παράθυρον τοῦ ἑστιατορίου ἐκσφενδονισθέν, ἡ ἔνηχος πτῶσις τεθραυσμένων ὑέλων,

μία ταυτόχρονος όχλοβοή, έκαμον τόν Έβραΐον νά άναπηδήση έξ αύτομάτου ώς μίαν σπιθαμήν έπάνω τοῦ καθήματος.

— Πρός σέ, Κύριε, έκέκραξα! Ρῦσαί με έκ τῶν καταδιωκόντων με! έψιθύρισαν μηχανικῶς τά χείλη του είς έβραϊκήν διάλεκτον, άκόμη πρίν καταλάβη ό νοῦς του τί προέκειτο.

— Πρόβαλε είς τό παράθυρον, κοκκινότριχα, πρόβαλε, βρωμόσκυλον, μέ τά κουταβάκιά σου! Έλα νά έξεράσης καί έμπρός μας τάς άντιθέους βλασφημίας σου κατά τοῦ Μεσσίου! έβόησε μία βροντόφωνος προσφώνησις είς τήν πρόσοδον τοῦ οἴκου.

— Ἦλθεν ὁ κόμβος είς τό κτένι, έπικατάρατε! Ή χώρα δέν σέ άνέχεται περαιτέρω. Ἢ θά προβάλης νά όμολογήσης τόν Χριστόν Μεσσίαν καί Υἱόν Θεοῦ, ἤ, πρός έκδίκησιν τοῦ Χριστοῦ μας, θά καῆς όλοζώντανος σύ μαζί μέ τ' άφωρισμένα σου!

Κροτητή χάλαζα λίθων έκράτει τό ἴσον είς ἕκαστον προσφώνημα.... Πάφ, ποῦφ, πᾶφ..... άνθογάστραι, κιγκλίδες, τά λοιπά ύαλία διεῤῥηγνύοντο είς κλάσματα.

Ώστόσον, ένῷ έκτός τοῦ οἴκου αί ὕβρεις ἤκμαζον καί ὤργαινον, ένῷ ύπερεβόουν οί φρυαγμοί, αί κατάραι τοῦ έπιμαινομένου ὄχλου, έντός τοῦ οἴκου έξετυλίσσετο δρᾶμα σπαραξικάρδιον. Έντεῦθεν μέν ἡ οίκοδέσποινα κατελαμβάνετο άπό σπασμούς, πάθημα έπικίνδυνον είς τήν προβεβηκυίαν της έγκυμοσύνην, έκεῖθεν δέ τ' άνήλικα παιδία, περιερχόμενα τόν διάδρομον, άνεφώνουν τήν θνήσκουσαν μητέρα. Αί ύπηρέτριαι έδρύπτοντο τάς παρειάς, τό νήπιον έβόα, ἡ τροφός έγόα, ό σκύλος ώρύετο — συμφωνία συγκινητική, ἄν καί παράχορδος.

Κατάπληκτος ένώπιον τῆς έκρηγνυομένης νέας άνεμοζάλης, ό Μωϋσῆς ἔλαβε μόλις καί μετά βίας τό θάῤῥος νά προσάψη τόν όφθαλμόν εἴς τι σχισμάτιον, ὅπως διασκοπήση, έάν χωροφύλακες ἤ στρατιῶται έπέφθανον κατά τύχην είς σωτηρίαν του. Άλλά κεκλεισμένος, ώς τό πρίν, διετέλει είσέτι ό πυλών τῆς Έβραϊκῆς. Ή ύστέρησις πάσης ένόπλου έπικουρίας, τό δέ χεῖρον, ἡ ἔποψις κλιμάκων, ύπό τινων Άλβανῶν τῆς φρουρᾶς κομιζομένων πρός έπίβασιν τοῦ οἴκου, έπήνεγκον είς τήν καρτερίαν τοῦ θεωροῦ

τὴν ὑστάτην καὶ καιρίαν πληγήν. Στηρίξας τὴν κεφαλὴν παρὰ τὰ χείλη τῆς χαραγμάδος,

— Μάρκε! εἶπε μὲ βαθὺν ἀναστεναγμὸν (οἱ εὐσεβέστεροι τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀποφεύγουσι, καὶ μόνον διὰ παραφράσεως προφέρουσι τὰς λέξεις ἅγιος, Χριστός, χριστιανὸς καὶ τὰ λοιπά). Μάρκε! ἐπανέλαβεν. Ἵνα τί βραδύνεις νὰ ἐπέλθῃς; Ἆρα καὶ σύ, πρὶν γίνῃς Ναζωραῖος καὶ Βενετός, δὲν εἶσο, ὡς ἐγώ, πιστὸς Ἰσραηλίτης;

Καθὸ πεπλασμένος καὶ αὐτὸς κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ, ὁ Μωϋσῆς Βαροὺχ ἦτο ἐκ διαδοχῆς Ἀδὰμ κεκτημένος ἰδιωτικὰ προτερήματα οὐ τὰ τυχόντα. Ἐν τῷ ὁμίλῳ τῶν κάτωθι φωνασκούντων Χριστιανῶν δὲν θὰ ἦτο στιγμῆς ἔργον τὸ νὰ εὕρῃς σύζυγον ἀφοσιωμένον, πατέρα τρυφερώτατον, φρόνιμον οἰκογενειάρχην, οἷος ἦν ὁ περίτμητος. Τὸ ἀκροσφαλὲς τῆς θέσεως ἀνεχαλίνωσε τὰς ἐποιχομένας φρένας του. Ἐπὶ τῇ προόψει τῆς κινδυνευούσης οἰκογενείας, ἴσως δὲ καὶ ἐπὶ προνοίᾳ τοῦ πολιορκουμένου ταμείου ἐνταυτῷ, ἀποφασίζεται ὁ ἄθλιος νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν, παρουσιαζόμενος εἰς τὸ παράθυρον, καὶ πειρώμενος νὰ κατευνάσῃ διά τινος ἀπολογίας τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους. — Τῷ ὄντι· μετὰ σύντομον δέησιν εἰς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ, διαστομοῖ εὐτόλμως τὰ ἡμίθραυστα παραθυρόφυλλα, καὶ ἐμφανίζεται.

Ἐπὶ τοιαύτῃ ἀπροσδοκήτῳ τόλμῃ Ἰουδαίου, ὁ κυμαινόμενος ὄχλος μένει ἐμβρόντητος. Ἤθελες νομίσει, ὅτι πραγματικῶς ἐβασκανίζετο.

— Βρὲ ἀδέλφια Ναζωραῖοι! κραυγάζει, προτείνων συνημμένας τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸ ἱκετευτικώτερον. Τί σᾶς ἔκαμεν ὁ Βαρούχ; Εἰς τί σᾶς ἔπταισε; Πῶς ἀποδίδετε τὴν σφαγὴν δεκατεσσάρων χιλιάδων νηπίων εἰς αὐτόν, ὅστις οὔτε βασιλεὺς Ἰουδαίων ὑπάρχει, ὡς ὁ Ἡρώδης, οὔτε σύγχρονος εἶνε τοῦ Μεσσίου σας, οὔτε κἂν ἔλαβέ ποτε τὸ θάρρος ν' ἀφαιρέσῃ μυίας ζωήν; Πότε, πρὸς θεοῦ, πότε, ποῦ τῆς Ῥιθύμνης ἀπεμωράνθηκα ἐγὼ τοσοῦτον, ὥστε ν' ἀσεβήσω μὲ λόγους, ἢ μὲ πράξεις πρὸς τὸν κοσμοβόητον τῆς Μαρίας υἱόν; Θέλετε ναὶ καὶ ναί, ὅτι τὸν ῥαββῆν σας τοῦτον ἐγὼ ὁ Μωϋσῆς Βαροὺχ τὸν ἀνύψωσα ἐπὶ σταυροῦ; Ὄχι, μὰ

τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὄχι, μὰ τὰ Σεραφεὶμ καὶ τὰ Χερουβεὶμ, ὄχι, ἔνοχος δὲν εἶμαι τοιαύτης κακοποιήσεως. Ἐάν, ὡς πιστεύετε, ἐσταυρώθη, τὸν ἐσταύρωσαν τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὸν ἐσταύρωσεν ὁ τότε Κόντες τῆς Ἰουδαίας, ὁ Πιλάτος.......

— Καὶ τὸν ἀκροάζεσθε ἀκόμη τὸν θεοκατάρατον! Ἀκόμη τὸν ἀφίνετε νὰ ὀνειδίζῃ τὴν πίστιν μας! ἐρωτᾷ βροντώδης μία φωνή, ἥτις καὶ τὸν λόγον τοῦ Ἰουδαίου διακόπτει, καὶ τὸν ἀναδιδόμενον κροτοθόρυβον καλύπτει ἐν ἀκαρεῖ. Τὸν ἤκουσα ἐγὼ αὐτὸς — ὁ κατήγορος προσθέτει, ὑψῶν ἀνὰ χεῖρας μίαν εἰκόνα τοῦ Λυτρωτοῦ — μάρτυς μου δὲ οὗτος! τὸν ἤκουσα δεκάκις αὐτήκοος ἐξυβρίζοντα καὶ Χριστὸν, καὶ Θεομήτορα, καὶ ἁγίους πάντας. Ἀλλὰ τί πλέον; Μὴ δὲν εἴσθε σήμερον μάρτυρες αὐτήκοοι καὶ σεῖς αὐτοί; Δὲν ἀκούετε, ὅτι ὁ ἀφωρισμένος, ἡμᾶς μὲν, τὸν περιούσιον λαὸν, ὀνομάζει Ναζωραίους, τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καλεῖ ῥαββῆν;

— Ἔλεος, ἀδελφοί, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ κοινοῦ Πατρὸς! σχετλιάζει ὁ κατηγορούμενος ἐπαναδειλαίνων ἐπὶ τῇ μορμολυκώδῃ θέᾳ τῆς εἰκόνος. Ἁρπάζων δὲ εἰς τὰς ἀγκάλας τὸ μικρότερον τῶν τέκνων του, καὶ ἔντρομον, καὶ γογγύζον, καὶ δακρυῤῥοοῦν παρουσιάζων αὐτὸ πρὸς τὸν ἀναβλέποντα λαόν,

— Ὅσοι εἴσθε γονεῖς, ἀναβοᾷ, ἐπικαλούμενος τὴν προάσπισιν τοῦ πανανθρώπου θρησκεύματος τῆς καρδίας — ὅσοι ἀπὸ σᾶς ἔχετε τέκνα, ἄχ, εὐσπλαγχνίσθητε τὸν δυστυχῆ πατέρα, ἐλεήσατε τὴν ἄπταιστον καὶ πτωχήν του οἰκογένειαν!

— Τίποτε! τίποτε! ἀποκρίνονται διακόσια στόματα. Εἶσαι πρωτομάστορας βασκανίας. Μὲ τὴν παρουσίασιν τοῦ σιχαμεροῦ σου γόνου δοκιμάζεις νὰ μᾶς βασκανίσῃς· ἀλλ᾽ ἐνώπιον τῆς εἰκόνος ταύτης αἱ βασκανίαι σου πίπτουσιν ἀναποτέλεστοι κατὰ γῆν. Σοῦ εἴπομεν, ὅτι ἐτελείωσαν τὰ ψεύματα· ἡ σωτηρία τῆς χώρας κατεπείγει, ὁ καθαρμός σου δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολήν. Ἢ θὰ καταιβῇς νὰ σὲ βαπτίσωμεν, ἢ ἡ κολυμβήθρα ἀναιβαίνει ἀπὸ τὸ παράθυρον!

— Θὰ σὲ πλύνωμεν, ἀκάθαρτε! θὰ σὲ ξελασπώσωμεν, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς!

— Ναί· καὶ θὰ σὲ ὀνομάσωμεν Γαϊτάνον! ἐπιφωνεῖ λατῖνός τις ἱερεύς.

— Ὄχι, Παφνούτιον! ἀντιτείνει εὐθὺς ἕτερος ἱερεὺς γραικός.

— Σὲ θέλομεν Παφνούτιον εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου πάτρωνος τῆς Κουμπαγιώτας. Ζήτω ὁ Παφνούτιος! κραυγάζει ἡ ὀρθόδοξος μερίς.

— Panuzzo! Pavonuzzo! ἀντιφωνοῦν ἐσκανδαλισμένοι οἱ Λατῖνοι. Ohibò! Misericordia! Ὁποῖον ὄνομα σχισματικόν, ἀπόζον φωτιανισμόν!

— Ὄχι δά, θὰ τὸν ὀνομάσωμεν Γαϊτάνον! ἀντικραυγάζουν οἱ Γραικοί, ἐπιδιδόμενοι εἰς γέλωτα γαργαριστόν, θρυλλοῦντα ἐν παντοίῳ ἤχῳ καὶ τόνῳ. Παφνούτιος Βαρούχ! ὄνομα εὔφωνον, σεβάσμιον· ἀλλὰ Γαϊτάνος Βαρούχ, παίζετε μὲ τοὺς ἁγίους!

— Σεῖς, πρόβατα ἀπολωλότα περιπαίζετε τὴν θρησκείαν, ἀσεβοῦντες πρὸς τὸν Γαϊτάνον, ἅγιον θαυματουργὸν τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἧς ὁ μακαριώτατος Πάπας κεφαλή! φωνάζουσι περιμανεῖς οἱ φράροι πρὸς τοὺς ἀνατολικούς.

— Μάθετε, προσκυνηταὶ τῆς παντόφολας! ἀπαντῶσιν ἐπιτραχύνοντες τὰ καγχάσματα οἱ Γραικοί, μάθετε, ὅτι καπουτσίνους καὶ παπουλάκους τὰ Μηναῖά μας δὲν μνημονεύουν.

— Sanctissima solea crucifera, miserere nobis! ἐπιφωνοῦσιν ἀγανακτοῦντες ἀκατασχέτως οἱ Δυτικοί. Ἡ δυσσέβειά σας ἀμαυρόνει καὶ αὐτὴν τοῦ Ἑβραίου τὴν ἀπιστίαν. Ἀγκαλά, τί ἄλλο, παρὰ ἡ θεοποίησις τῶν Παφνουτίων, ἐγκαθήλωσεν εἰς τοῦ γένους σας τὸν λαιμὸν ἁλύσεις Τούρκων καὶ Βενετσιάνων;

— Τάχα δὰ διεφύλαξαν ἀβλαβεστέρους σᾶς τοὺς Φράγγους αἱ εὐλογίαι Γαϊτάνων, Βερνάρδων, καὶ συντροφίας; Τοὐλάχιστον ἡμεῖς δάκνομεν τὰς δύο ἁλύσεις μας· σεῖς ὅμως ἀσπάζεσθε καὶ λειτουργεῖτε τὰς δεκαπέντε ἰδικάς σας ἀφότου φέξῃ, ἀκόμη πρὶν σημάνουν οἱ κώδωνες τὸν Ἑξάψαλμον.

Ὅταν οἱ λόγοι παρελάσωσιν ἐκτὸς ὁρίων, ἀποδίδουσιν οἱ βραχίονες τὸ δίκαιον· ἑκάτερον δὲ τῶν μερῶν δὲν ἐστερεῖτο παλληκαρίων. Δέκα πρόμαχοι τοῦ πάπα ὁρμῶσιν ἐντεῦθεν· εἴκοσι τῶν Μηναίων ὑπερασπισταὶ ἐκσφενδονίζουσι ἐκεῖθεν φέσια καὶ ἐπινωτίδια. Τὰ ἀμοιβαῖα λοιδορήματα ἀντικτυποῦνται, καθάπερ ξίφη σφαραγίζοντα κατὰ συμβολήν. Ἤδη ἡ μάχη πλησιάζει. Τῶν μὲν στρατευομένων ὑπὸ τὸ λάβαρον τοῦ Παφνουτίου, τῶν δὲ ἀντιμαχομένων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Γαϊτάνου, ἡ ῥῆξις, ἀπὸ τῶν προφορικῶν προπηλακίσεων, προβαίνει εἰς τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ δὲ τῶν ὀλίγων παλληκαρίων μεταδίδεται εἰς ὅλην τὴν συνάθροισιν, μέχρι παίδων αὐτῶν καὶ γυναικῶν.

Πᾶς τις ἄλλος, εἴτε περιτετμημένος, εἴτε ἀπερίτμητος, ἤθελε βέβαια προσδοκήσει τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν ἀδελφομαχίαν τῶν ἐναντίων, εἰς τὸν φόνον τοῦ τελευταίου τῶν ἐχθρῶν. Τὸ φύραμα τοῦ Βαροὺχ, ὡς εἴπομεν, ἐκληροῦτο λεπτότητα ἰδιαιτέραν. Ὁ Βαροὺχ, καίπερ ἀβάπτιστος, μετεῖχεν ὅμως τῆς φιλανθρωπίας αὐτῆς, τὴν ὁποίαν πάντοτε καὶ ἀπαραιτήτως τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας δὲν προσνέμει. Ἡ πρὸ ὀφθαλμῶν ἀλληλομαχία τῷ ἐνέπνευσεν ἓν ἐπινόημα αὐτοσχέδιον, ὅπερ περιποιεῖ ἴσην τιμὴν καὶ εἰς τὸ ἀνεξίθρησκον τοῦ ἤθους του ἅμα καὶ εἰς τὴν ἑτοιμόνοιάν του.

— Εὐλαβέστατοι ἀδελφοί! συμπολῖται! ἀνακράζει, προσβιάζων ἄχρι λειποφωνίας τὸν λάρυγγα — Ἀνακωχή! Παύσατε πρὸς στιγμὴν τὸν πόλεμον, καὶ ἀκούσατέ με!

Τὸ προσφώνημα ἐνήργησεν. Αἱ χεῖρες τῶν ἀγωνιστῶν ἐσταμάτησαν ἀναπόσπαστοι ὅμως τῶν τριχῶν εἰσέτι, αἱ δὲ πλείονες τῶν κεφαλῶν ἀνέβλεψαν αὖθις πρὸς τὸ παράθυρον.

— Μὲ θέλετε ὁμόπιστόν σας, προσεπιλέγει· γεννηθήτω τὸ θέλημά σας! Εὐπρεπέστερον κρίνω κ' ἐγὼ νὰ δεχθῶ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὸν οἶκόν μου ἀπὸ τὴν μεγάλην εἴσοδον, παρὰ ἀπὸ τὸ παράθυρον διὰ πολιορκητικῶν κλιμάκων. — Προελαύνω καὶ περαιτέρω τὴν ὑποχώρησιν. Ὡς βλέπω, τὸ περὶ Παφνουτίου καὶ Γαϊτάνου ζήτημα χωρίζει τὴν πίστιν σας εἰς δύο κόμματα ἀδιάλλακτα, καὶ μεταβάλλει τῆς Ἑβραϊκῆς τὸ ἔδαφος εἰς πεδίον αἱμοδίψου ἀδελφομαχίας. Ἅλις τῆς ἔριδος, ἀδελφοί! Θέλετε νὰ

τὰ συμβιβάσω ἐγώ· Ἐὰν δὲν συμφωνήσητε μεταξύ σας τόσον περὶ τοῦ δόγματος, ὅσον καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος, τὰ ὁποῖα θὰ λάβω, μὰ τὸν προφήτην τὸν ὁμώνυμόν μου, παρὰ νὰ γίνω φόνων παραίτιος, στέργω, πρὸς χάριν σας, νὰ πλαγιάσω ἀπόψε καὶ Ἀνατολικὸς ἐνταυτῷ καὶ Δυτικός. Πέμψατέ μου λοιπὸν δύο πνευματικοὺς κατηχητάς, τὸν μὲν Γραικόν, τὸν δὲ Λατῖνον· θέλομεν προδιατάξει τὰ δέοντα εἰρηνικῶς. Δότε ὅμως λόγον τιμῆς, ὅτι, πλὴν τῶν ἱερέων αὐτῶν, οὐδεὶς ἄλλος θὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸν οἶκόν μου..... Καὶ τώρα, μετὰ βραχεῖαν διακοπὴν προσέθηκεν, ἐπειδὴ ἡ ἀφορμὴ τῆς φιλονεικίας ἐκλείπει, τώρα ἀμείψατε ἀλλήλοις τὸν ἀσπασμὸν τῆς συμφιλιώσεως!

Δυτικὸς καὶ Ἀνατολικὸς ἐπίσης! Τίς εὐθυτέρα εἰς διαλλαγὴν ὁδός; Ἐπὶ τῇ χαροποιᾷ διακοινώσει τοῦ Ἰσραηλίτου, Γραικοί τε καὶ Λατῖνοι, ἀφέντες αὔθωρεὶ τὰς τρίχας των, περιεπτύξαντο ἀλλήλους εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

—— Λοιπὸν ὁριστικῶς ἀποφασισμένον· Γαϊτανοπαφνούτιος! φωνάζει ὁ εὐταξίας τῆς λατινικῆς μητροπόλεως, ἀνεμίζων τὸ μανδήλιον εἰς σημεῖον ἐντελοῦς συναλλαγῆς.

—— Ὄχι, Παφνουτογαΐτανος! ἀπαντῶσιν ὁμοφώνως καὶ μὲ ἔμφρασιν καπετανικὴν δύο μεγαλόσχημοι ἐκ τῆς τοῦ Κυροῦ μονῆς, ἀπαράφθοροι τύποι δωρικῆς τραχύτητος.

Τὸ ἀμφισύνθετον τῆς ὀνομασίας θὰ ὑπεξέκαιεν ἐκ νέου τὴν ἔριδα, ἐάν, χάριν τῆς προκειμένης διαπραγματεύσεως, μὴ ἐπικαλεῖτο πάλιν ὁ Βαροὺχ τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἀνακωχῆς. Η ἐκλογὴ τῶν πνευματικῶν διήγειρεν ἑτέραν ἀφορμὴν φιλονεικίας, ἀλλὰ τέλος καὶ τὸ πρόσκομμα τοῦτο ἐξωμαλίσθη συνευδοκήσει ἑκατέρων τῶν μερῶν.

Τί συνέβη ἐντὸς τῆς οἰκίας τοῦ Ἰσραηλίτου; Τίνι τρόπῳ ἐξωκονόμησαν τὰ πράγματα ὁ Ἰουδαῖος, ὁ Γραικός, καὶ ὁ Λατῖνος; Ἐβασκανίσθη ὁ Ἑβραῖος ἀπὸ τὰ ράσα, ἢ τὰ ράσα ἐβασκανίσθησαν ἀπὸ αὐτόν; Honny soit qui mal y pense.

Ὁτιδήποτε καὶ ἂν συνέβη, ἡ συνέντευξις ἔλαβεν ἔκβασιν αἰσίαν. Ἐν τῷ ἐξελθῆναι τῆς οἰκίας τοῦ κατηχητέου, οἱ κατηχηταὶ

διεκοίνωσαν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς κατοίκους τῆς Ῥιθύμνης, ὅτι ὁ βασκανιστὴς Βαροὺχ θὰ ὡμολόγει ὅσον οὔπω τὸ ὁμοούσιον τῆς ἁγίας Τριάδος· ὅτι, ἐὰν ἑκάτεραι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ τὸ ἐπέτρεπον, θὰ ἀπήγγελλεν εἰς τὰς προσευχάς του τὸ Πιστεύω ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστὶ ἐναλλάξ, ἀνὰ τριμηνίαν, ἢ ἑξαμηνίαν· ἄλλως, τὴν προτίμησιν τοῦ δόγματος ἤθελεν ὁριστικῶς ἀποφασίσει ἡ τύχη διὰ τοῦ ἄσσου, ὅστις πρῶτος τῶν δύο ἤθελεν ἐξαχθῇ ἀπὸ χαρτοπαιγνίου δέσμην.

Ἡ ὀχλαγωγία διελύθη ἀναίμακτος, ἀβλαβὴς δὲ πάλιν ἐσώθη ὁ Βαρούχ. Οὐχ ἧττον ὅμως Γραικὸς καὶ Φράγγος διετέλεσαν πρὸς ἀλλήλους οἷοι καὶ πρίν, κύων δηλαδὴ πρὸς αἴλουρον, αἴλουρος πρὸς κύνα.

Ἀποτυχόντος καὶ τοῦδε τοῦ μηχανήματος, ἡ μιαρὰ σπεῖρα συνετεχνάσθη κατὰ τοῦ Ἑβραίου καὶ ἕτερον ἄλλου εἴδους διωγμόν. Ἠνείχετο ἡ κυβέρνησις συγκεκροτημένην τινὰ τάξιν κατοίκων, μετερχομένων ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἀναφανδὸν αἰσχίστην βιομηχανίαν· τὴν ἐπὶ δικαστηρίου ψευδορκίαν. Συνετάσσοντο ἐν τῇ τάξει αὐτῇ καὶ ἄρχοντες πεπτωχευκότες, καὶ ἔμποροι χρεωκόποι, καὶ ἄσωτοι υἱοί, καὶ πᾶς ὅστις φυγόπονος, ἢ διεφθαρμένος. Ἀντὶ ὀλίγων γαζετῶν, εἶχες δικηγόρου ὑπογραφὴν πρὸς ὑπερορισμὸν τοῦ ἀντιδίκου σου· εἶχες μάρτυρα ἀδιαφόρως ὀμνύοντα εἴτε ὅτι ἐφόνευσες, εἴτε ὅτι ἐφονεύθης, ἀποδεικνύοντά σε κατ' ἀρέσκειαν πιστωτήν, ἢ ὀφειλέτην, ἢ μηδέτερον· μάρτυρα τρέποντα τὴν μὲν φραρικὴν λαγνείαν εἰς ἁγνείαν, τὸν δὲ φῆλον εἰς φίλον, τὸν δὲ νόμον εἰς μῶμον. Ὑπὸ τοιούτων κατηγόρων συκοφαντηθεὶς ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τουρκισμῷ, ἐνήχθη ὑπὸ τρεῖς δεινὰς ἐνοχοποιήσεις· ὅτι ηὐχήθη νίκας καὶ τρόπαια εἰς τὸν Παδισάχ· ὅτι ἐχρημάτιζεν ἐν Ῥιθύμνῃ ἀνταποκριτὴς καὶ κατάσκοπος τοῦ Διβανίου· ὅτι ἐτροφοδότει λαθρηδὸν τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ περιπλέουσαν ἐχθρικὴν μοίραν. Οὔσης ἐνόρκου τῆς καταμηνύσεως, ὁ ὑπόδικος προεφυλακίσθη. Ἀλλὰ ποῦ τὸν ἔκλεισαν; Ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ὅτι καὶ δεσμῶται καὶ δεσμοφύλακες ἀπετροπιάζοντο συντροφίαν βασκανιστοῦ, τὸ δὴ χεῖρον καὶ ἀμυρώτου, καθεῖρξαν αὐτὸν εἰς τὴν τέγην κατηρειπωμένου τινὸς πυργίσκου τοῦ φρουρίου, τόπον κάθυγρον, φωτιζόμενον ἀπὸ μόνην μίαν θυρίδα, ἔκθετον εἰς τὰς ἀκρασίας τοῦ καιροῦ, ἐκτὸς ὅτι καὶ ἄφετον εἰς τοὺς γάμους ὅλων καθόλου τῶν νυκτερίδων τῆς πόλεως. Μόλις μετὰ δίμηνον φυ-

λάκισιν, καὶ ἐπὶ τῇ ἀντιμαρτυρήσει ἄλλων ἐπιόρκων, κατώρθωσεν ὁ ὑπερασπιστὴς Κ. Ἀγρικώλας νὰ τὸν ἀποδώσῃ ἡμιταρίχευτον πρὸς τὴν σύζυγον. Ἀλλ' ὢ τοῦ ἐπιμέτρου τῆς συμφορᾶς! Ἐν τῷ διαβῆναι τὸν οὐδὸν τῆς εἰσόδου, ὁ νοστῶν ἀνευρίσκει τὴν οἰκίαν μεταβεβλημένην εἰς στρατῶνα. Βλέπει δεσμίδας λογχῶν καὶ ἀλαβαρδῶν ἀνηρτημένας εἰς τὸν διάδρομον, στρατιώτας ἐντὸς τοῦ προσευχητηρίου μεθοκοποῦντας· βλέπει μαχλάδας, τιλλούσας τὰς ὄρνιθάς του, σπαταλώσας τὴν προμήθειαν τοῦ βουτύρου του· ἀκούει ᾄσματα σκανδαλώδη, καὶ λογοπαίγνια βακχικά, καὶ καγχασμούς, καὶ τυμπάνου κροῦσμα. Τὰ μὲν ἀνώτερα δωμάτια, πλὴν δύο μόνων, εἶχον κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν καταληφθῇ ἀπὸ ὑπαξιωματικοὺς νεήλυδας, τὰ δὲ κατώτερα κατείχοντο ἀπὸ τοὺς σαλπιστὰς καὶ τοὺς τυμπανιστὰς τοῦ τάγματος, οἵτινες, γυμναζόμενοι ἀπ' ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, δὲν ἔπαυον οὐδὲ στιγμὴν ἀποκωφαίνοντες ὅλην τὴν ἑβραϊκὴν συνοικίαν. Εἰς ἐπαύξησιν δυστυχίας, ἡ μὲν κυρία Βαροὺχ διῆγεν εἰσέτι ἐν λοχείᾳ μετὰ ἀνώμαλον τοκετόν, τὰ δὲ τέκνα της ἔκειντο καὶ αὐτὰ κλινήρη. Καὶ τὸ μὲν μαγειρεῖον, τὸ φρέαρ, αἱ ἀποθῆκαι ἀπέβαινον πρὸς τοὺς οἰκοδεσπότας πάντως ἀπρόσιτα, χάριν δὲ τῶν τυχόντων ὤφειλεν ἡ εἴσοδος νὰ μένῃ ἀνοικτὴ διηνεκῶς. Δὲν ἀρκεῖ· οἱ μὲν ὑπαξιωματικοὶ ἰδιοποιοῦντο ὑπὸ πρόσχημα προθυμίας καὶ φιλοφροσύνης τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπιφοιτᾶν συχνότερον τοῦ πρέποντος εἰς τὸ δωμάτιον τῆς τροφοῦ, ἔνθα εἶχε συγκαταφύγει καὶ τὸ ταμεῖον, αἱ δὲ καλότυχοι ἑταῖραι τῶν κυρίων αὐτῶν, ζηλοτυποῦσαι, ἐλαφυραγώγουν πρὸς ἀποζημίωσιν τὸν θάλαμον τῆς οἰκοδεσποίνης. — Ποῦ ἀσφάλεια; ποῦ ἡσυχία; ποῦ ὕπνος; ποῦ ἄσυλον ἐν μέσῳ τοιαύτης αὐστρογοτθικῆς κατοχῆς; Τὴν τυραννίαν ἐκείνην καλὰ ἢ κακὰ ὁ τάλας Μωϋσῆς τὴν ἠνέχθη ἐπί τινας ἡμέρας· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, καταπεισθεὶς ὅτι ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ παρουσία του ἀπήρεσκε πρὸς τοὺς καινοὺς οἰκοδεσπότας ὑπερβαλλόντως, κρίνας δ' ἄλλως τε καὶ ἀπολύτως ἀβάστακτον εἰς τὸ ἑξῆς τὴν συμφωνίαν τῶν τυμπάνων, κατέλιπε τοὺς ἐφεστείους προφήτας ἐπ' ἀορίστῳ, ἀφοῦ παρακατέθεσε τὸ ταμεῖον πρὸς τὸν γυναικάδελφον, προσλαβὼν δὲ τὴν οἰκογένειαν, μετῴκησεν ὑπό τινα στέγην ἀκατοίκητον καὶ ἀνήκουσαν εἰς πελάτην ἀρχοντορωμαῖον, εἴς τι μονῆρες ἀγροκήπιον, ἀπέχον τῆς Ῥιθύμνης ὡς ἡμίσειαν ὥραν.

Ἀλλὰ τί δὲν συνεπιστρέφει ἡ κακοτυχία, τί ἡ μοχθηρία δὲν

ἐπεργάζεται! Ἡ Ὀδύσσεια τοῦ Μωϋσέως δὲν ἔμελλε ν' ἀπολήξῃ ἐδώ.

Οἱ ἀδυσώπητοι διῶκται, ἀνακαλύψαντες τὸ ἄσυλον, ὅπου ἡ οἰκογένεια ἤλπιζε τέλος νὰ κοιμηθῇ ἀπαρενόχλητος, συνώμοσαν νὰ ὑπεγείρωσι κατ' αὐτῆς τοιαύτην τινὰ ἄλλην ἐνόχλησιν, οἵα εἰς τὸ τέρμα τῆς ὑπομονῆς ἤθελε πειθαναγκάσει τὸν οἰκογενειάρχην νὰ ἐγκαταλείψῃ διὰ παντός, ὄχι μόνον τὴν Ῥιθύμνην, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ καθόλου τῆς Κρήτης τὰ χώματα. Ὁ κυκεὼν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διατυποῦται εἰς τὸ νέον αὐτῶν μηχανοῤῥάφημα. Περιεθρυλήθη, ὅτι ὁ βαθύπλουτος Βαροὺχ, κρουσθεὶς εἰς τὴν θέσιν Βουνόφρυδον ἀπὸ φλογίαν, ἀπεβίωσεν ὡς χριστιανὸς μᾶλλον, ἢ ὡς Ἡρώδης καὶ Πιλάτος, καθόσον, πρὸ θανάτου προσκαλέσας παρ' ἑαυτῷ τὸν Νοδάρον (συμβολαιογράφον) Ἀββακούμ, διέθεσε τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τῆς ἐντίμου Συντροφίας τῆς Κουμπαγιώτας, δωρήσας καὶ πρὸς τοὺς ὀφειλέτας ἅπαντας τὰ χρεώγραφα.

Ἡ τότε ἐν Ῥιθύμνῃ Κουμπαγιῶτα θὰ ἦτο λίαν ἀνάλογος πρὸς ὅ,τι ἄλλοτε ὑπῆρξεν εἰς Κέρκυραν ἡ Πίνια. Ἀπετέλει κατὰ δικαίωμα μέρος τῆς ἑταιρείας αὐτῆς πᾶς ὁ μὴ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, πᾶς ὁ πλάνης καὶ φυγόπονος, ἢ τὸ πολὺ, ὡς ὁ κανονισμὸς διέταττε, πᾶς ὁ μὴ κερδαίνων ὑπὲρ τὰς τρεῖς γαζέτας τὴν ἡμέραν. Συνηγελάζοντο ἐν τῇ Συντροφίᾳ ἁλιεῖς καὶ ψωμοζῆται, τυφλοὶ καὶ σκυτοτόμοι, παράλυτοι, ἀθίγγανοι, γραΐδια φαύλης διαγωγῆς, κασαλβάδες ἐσχάτης τάξεως, ὄχλος ἀνάγωγος καὶ φιλοκακοῦργος, προελθὼν κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἀνόμου συμμιξίας Ἰταλῶν καὶ ἐντοπίων γυναικῶν. Ὁ ἀρχηγὸς ἐκαλεῖτο Τόμερος, ἢ Καπετάνος, ἦν δὲ πειθήνιον ὄργανον Ὑψηλῆς τε καὶ χαμηλοτέρας Ἀστυνομίας, ὄργανον διὰ τῆς ἐπενεργείας καὶ ὑπὸ τὴν εὐθύνην τοῦ ὁποίου ἐξετέλουν συνήθως τοὺς σκοπούς των οἱ τμηματάρχαι τῆς Σιγῆς.

Ἐπὶ τῇ διαφημίσει τῆς κληρονομίας, ὁ Τόμερος διέταξεν εὐθὺς τὴν Κουμπαγιῶταν νὰ κλείσῃ τὰ ἐργαστήρια, νὰ εὐφημήσῃ ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀββακοὺμ καὶ τοῦ Ῥαββῆ, εἰς δὲ ἀνάμνησιν τοῦ εὐεργέτου νὰ κροτήσῃ καὶ τὰ σήμαντρα θρηνωδῶς. Οἱ ἥρωες τῆς Συντροφίας δὲν καθυστέρησαν. Καταλαβόντες ἐξ ἐφόδου τὰ κωδωνοστάσια, συνετόνισαν τὴν νεκρώσιμον θρηνῳδίαν ἐν αἰσ-

χροῖς ᾄσμασι καὶ χοροῖς. Εἶτα δέ, ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ γενικῆς συνευωχήσεως συσσωματωθέντες εἰς στρατὸν ἐκ περίπου χιλίων ψυχῶν, ἐξῆλθον τῶν πυλῶν, κατεσπευσμένως συνεκπορευόμενοι εἰς Βουνόφρυδον. Κύριον θέμα διαζητήσεως διετέλεσε καθ' ὅλην τὴν ὁδὸν ὁ ὑπολογισμὸς τῆς κληρονομίας. Ὁ μὲν ἀνήγαγε τὸ ποσὸν τοῦ κληροδοτήματος εἰς δέκα ἑκατομμύρια, ὁ δὲ εἰς εἴκοσιν, ὁ δὲ εἰς τεσσαράκοντα. Τεθέντων ἐκτελεστοῦ μὲν τῆς διαθήκης τοῦ Ἀββακοὺμ, διανομέως δὲ τοῦ Καπετάνου, οὐδεὶς τῶν Κουμπαγιωτῶν θὰ ἐξημερώνετο τῇ ἐπαύριον πτωχός. Οὐχ ἧττον δὲ σπουδαία ἐξετυλίχθη καὶ ἡ διαζήτησις περὶ τοῦ πῶς ἕκαστος τῶν κληροδόχων ἔμελλε νὰ πραγματευθῇ τὸν οὐρανόπτωτον πλοῦτον. Ὁ μὲν ἐχειροτονεῖτο καραβοκύρης ταρτάνης, καὶ προεσχεδίαζε τὸ ἡμερολόγιον τῶν ταξειδίων, ὁ δὲ ὠνειροπόλει τὴν ἐκμίσθωσιν τοῦ ἰχθυοτροφείου, ὁ δὲ προυτίθετο νὰ ἀναγορεύσῃ Πρωτοπαππᾶν τὸν ἀνάδοχον, ὁ δὲ προεγεύετο νοερῶς τὴν ἡδονὴν τοῦ ν' ἀμαξηλατήσῃ τὸ ἀρτιπαγὲς διφρίον του ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ Σὲρ Φιλίππου. Ταῦτα ὅμως οὐδόλως ἐξελάνθανον τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Κουμπαγιώτας. Ἄμοιρος τοῦ κυνισμοῦ, ὅστις ἐπὶ τοῦ ὀρυττομένου λάκκου νοστιμοποιεῖ τὴν κατωβλεψίαν καὶ καρυκεύει τὰ δάκρυα τῶν ἐπιζώντων κληρονόμων, ἡ Κουμπαγιώτα, ἀνυψώσασα καθ' ὁδὸν εὐχὰς εἰς ἄφεσιν τῶν πλημμελημάτων τοῦ μακαρίτου, παρέβαλε τὴν φιλόχριστον ἀγαθοεργίαν του πρὸς τὰς ἀφιλοικτίρμονας διαθήκας τῶν τιμαριούχων. Μετανοήσασα δὲ πικρῶς ἐπὶ τῇ διαπραχθείσῃ ὑπὸ τὰ παράθυρά του ὀχλαγωγικῇ σκηνῇ, κατηράσθη ἐκ ψυχῆς τοὺς φθονεροὺς, οἵτινες, ὁρμηθέντες ἴσως ὑπὸ ἰδιοτελῶν σκοπῶν, τὸν εἶχον δυσφημήσει ὡς βασκανιστὴν, καὶ ὑποδείξει σταυρωτὴν τοῦ Κυρίου.

Ὁ φυγὰς κατεγίνετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὀξύνων πασσάλους πρὸς ἐπιπάκτωσιν τῆς φράκτης. Ἐν τῷ ἐξανοῖξαι ἀπὸ τῆς ἀναδενδράδος ὄχλον εἰσβάλλοντα δρομάδην εἰς τὸν κρυπτῆρά του, ᾐσθάνθη κάλπασμα ῥίγους ἐπὶ τὴν ῥάχιν, καὶ ὀρθοτριχίαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν. Μέλας τις πέπλος ἠμαύρωσε τὴν ὅρασίν του· ἕνεκα δὲ τῶν δυσπειθούντων γονάτων ἤθελεν ἴσως καὶ καταμετρήσει τὴν πόαν, χωρὶς τῆς ἑβραΐδος μαγειραίνης, ἥτις ἔδραμεν εἰς βοήθειαν.

Ἡ παρὰ Σακεσπήρῳ κατάπληξις τῶν συνδείπνων ἐπὶ τῷ ἐμ-

φανισμῷ τοῦ φάσματος θὰ παρεῖχε πρόσφορον εἰκόνα τοῦ δείματος, ὅπερ ἀφήρπαξεν εἰς ἔκστασιν τοὺς προσερχομένους, ἅμα ὡς εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων ἔπεσε τὸ βλέμμα των ἐπὶ τοῦ βορβόλακος. Ἀληθέστατον, ὅτι ὁ Βαρούχ θὰ παρίστανε τὴν στιγμὴν αὐτὴν θαυμαστὸν ὁμοιότυπον τοῦ Βάγκου. Ἐξελθὼν ἰσχνὸς τοῦ δεσμωτηρίου, εἶχεν ἀποβῇ ἔτι ἰσχνότερος κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον κόλασιν τῆς οἰκίας του. Τὸ κάτωχρον τῆς ὄψεως, ἡ ἐπὶ τῶν κατεσκελετευμένων του χαρακτήρων ἐξοχὴ τῆς γρυπῆς καὶ ὀξείας ῥινὸς, αἱ πυῤῥώδεις τρίχες τοῦ πώγωνος, πίπτουσαι ἐπὶ τοῦ ἐσωκαρδίου ὡσεὶ γενειὰς ἀραβοσίτου, οἱ φακοὶ τοῦ δέρματος, τὰ ἀναίματα καὶ λειψανοειδῆ του δάκτυλα, ταῦτα, νὴ Δία, εὐλόγως θὰ ἐξέπληξαν τοὺς προδρόμους τῆς Κουμπαγιώτας. Ἔντρομοι, ἄφωνοι ἐπὶ τῇ φαντασματώδει ὀπτασίᾳ ἐκείνῃ, οἱ κήρυκες ὠπισθοδρόμησαν, οὐδὲ μετεκίνησαν τοὺς πόδας, πρὶν ἢ ἐπικαταφθάσῃ εἰς ἐπικουρίαν ὁ ἐπίλοιπος στρατός. Ὁ αὐτὸς ὅμως φόβος κατέλαβε κατόπιν καὶ τὰ γόνατα τῶν ἐπερχομένων. Μετὰ μακρὰν ἀφωνίαν, διαρκούσης τῆς ὁποίας οἱ κληροδόχοι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠδυνήθησαν ν' ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τὸ γοργονῶδες θέαμα τοὺς ὀφθαλμούς, ὁ πάντων ἀνδρειότερος, ἀνάπηρός τις (γνωστὸς, ἅτε ἱκανὸς νὰ διατρέξῃ πέντε μίλλια τὴν ὥραν μὲ τὰ βάκτρα ὑπὸ τὰς μασχάλας), προβὰς τέσσαρα βήματα, ἀνέλαβε τὸ παλληκαρικὸν φορτίον νὰ προσφωνήσῃ τὴν σκιὰν αὐτός·

— Ἐν ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Τριάδος, ἠρώτησεν, εἶσαι σὺ αὐτὸς ὁ Ἰουδαῖος Μωϋσῆς;

— Εἶμαι· ἀπεκρίθη οὗτος μὲ νεκρώσιμον τονθόρυσμα.

— Εἶσαι ζωντανὸς, ἢ ἀπεθαμμένος;

Ἴσως ὁ ἐρωτώμενος ἤθελε γελάσει, ἂν ἀπὸ κορυφῆς ἕως ὀνύχων δὲν ἐταρτάριζεν. Ἔνευσε μόνον ἀποφατικῶς.

— Ἐὰν ζῶν ἐπίστευσες εἰς Θεὸν, ἐὰν ἐντὸς τῆς σαρκός σου αὐτῆς ἔχῃς ἀκόμη ἐπιγλωττίδα, σὲ ἐξορκίζω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου καὶ θαυματουργοῦ προστάτου μας Παφνουτίου νὰ ὁμολογήσῃς ἂν εἶσαι μὲ τὴν ἀλήθειαν νεκρός.

— Ἄμποτε νὰ μὲ εἶχεν ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Κυρίου ἀνακαλέσει

εἰς τοὺς κόλπους Ἀβραάμ! ἀπεκρίθη ὁ Βαροὺχ, συσπειρώμενος εἰς τὴν γωνίαν τῆς εἰσόδου, ὡς σκύλος ἀποπτερνισθείς.

— Ζῇς, λοιπὸν! Ἀκόμη πνέεις! Ἀκόμη δὲν ἐψόφησες, μεγαρισμένε!

— Ζῇς, κατάρατε, κ' ἔχεις καὶ πρόσωπον νὰ τ' ὁμολογήσῃς!

— Καὶ ἡ διαθήκη σου; προδιέταξες κἂν τὰ χρέη σου; ἐξεπλήρωσες τὰ ψυχικά σου; ἐξηγόρασες τὰς ἀπείρους ἀνομίας σου;

— Σιωπή, παλιάνθρωποι! φωνάζει μὲ ἀγανάκτησιν ὁ ἀρχηγός. Στρεφόμενος δὲ πρὸς τὸν βορβόλακα· Ἐγώ, λέγει, εἶμαι φίλος σου· δέξου τὴν νουθεσίαν μου. Ὡς ἄνθρωπος τίμιος, ὁποῖος εἶσαι, μὴ καταδεχθῇς νὰ διαψεύσῃς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀββακοὺμ, ἀλλ' ἂν καὶ ζωντανὸς ἀκόμη κατὰ δυστυχίαν, ὑπόλαβε, ὅτι ἀπέθανες, καὶ ὑποχώρησέ μας θεληματικῶς τὸ ἥμισυ τῶν δουκάτων σου. Ἡ πρᾶξις αὐτὴ θὰ σὲ τιμήσῃ ὅσον σὲ ἐτιμήσαμαν καὶ ἡμεῖς αὐτοί. Πότε καμπάνα χριστιανικὴ ἐθρήνησεν ἀβαπτίστου θάνατον; Καὶ ὅμως, ἡ Κουμπαγιώτα ἐξεμώρανε τὴν χώραν ὅλην, κρούσασα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου καμπάνας μεγάλας καὶ μικράς. Τὸ εὐεργέτημα ἐπικαλεῖται ἀντιμισθίαν... πλήρωσε μὲ τὰ καλά, καὶ ὁ θεὸς θέλει σοῦ τ' ἀνταποδώσει μὲ τὸν ἀνατοκισμόν!

— Ἐκλείσαμεν τὰ ἐργαστήρια, προσέθηκεν ὁ ὑπασπιστής, ἀφήκαμεν τὰ ἐργαλεῖά μας, ἐχάσαμεν ἐπὶ νομῇ σου τὸ ψωμί μας, ἠφανίσαμεν τὰς οἰκογενείας μας. Θέλομεν ἀποζημίωσιν!

— Δὲν εἶσαι ἀφ' ἑτέρου σύ, ἄλλος τις ἐφώναξεν, ὅστις μᾶς ἔφερες τὴν δυσετηρίαν, τὸ θανατικὸν, τὸν πόλεμον, καὶ τὸν θολὸν κύκλον τοῦ φεγγαρίου;

— Θὰ ἐκρημνίζετο ἀπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἁγίου Χαραλάμπου ὁ μακαρίτης μου, ἂν δὲν τὸν εἶχον βασκανίσει τὰ συνεστριμμένα καὶ διαβολικά σου σύνορα;

— Καὶ τὴν δαμαλίδα μου, τραγοπώγων; Τί μοῦ τὴν ἐσκότωσεν ὡς κεραυνὸς, παρὰ τὸ κόκκινον στυππεῖον τῆς γενειάδος σου;

— Ναί, τὸ κακόν σου 'μάτι μοῦ ἐξενίτευσε τὸν 'Ρενάτον μου, αὐτό, μὰ τοὺς ἁγίους 'Αναργύρους, μοῦ ἀπαλλοτριόνει τώρα καὶ τὸν λοχίαν! προσέθηκε μία τις τῶν φαυλοβίων.

— 'Αφωρισμένε!

— Μεγαρισμένε!

— Θεοκατάρατε!

— Θάνατος εἰς τὸν 'Αντίχριστον!

— Θάνατος εἰς τὸν ἄπιστον, εἰς τὸν κακοῦργον, εἰς τὸν...! εἰς τὸν...! ἀναβοοῦσιν ἑτερολοίδωρα χίλια στόματα.

— Ἡ Κουμπαγιώτα ζητεῖ τὴν ζωήν σου παμψηφεὶ — λέγει πρὸς τὸν Ἑβραῖον ὁ ἑταιρειάρχης, 'Αγριόγατος τὸ παρωνύμιον. Λυποῦμαι· ἀλλ' ἀφοῦ δὲν ἀπέθανες ἀπὸ φλογίαν, πῶς θὰ ἱκανοποιηθοῦν οἱ κληροδόχοι σου; Λάβε ὑπομονήν, καὶ σχάσε!

Ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. Οἱ μὲν δράττουσι τὰ δίκρανα τοῦ ἀχυρῶνος, οἱ δὲ ἀνασπῶσι τοὺς πασσάλους τῆς φράκτης, ἄλλοι δ' ἀλλοθεν ἁρπάζουσι πᾶν τὸ προστυχόν, οὐδεὶς ὁ μὴ σπεύδων εἰς τὴν ἔφοδον. Χωλοὶ ἀναδινοῦσι τὰς βακτηρίας, παράλυτοι τὰς πατερίτσας, ἀνάπηροι περιστροβοῦσι τὰ ῥόπαλα, ἐνῷ σμῆνος ἀνήβων καὶ ῥυπαρῶν μωθώνων συναθροίζει πέτρας, χάλικας, λιθάρια.

Ἕως ὅτου μὲν οἱ στρατιῶται τῆς πείνης, τῆς ὀκνηρίας, τῆς μισαλλοδοξίας, τῆς ἁρπαγῆς — νέφος κωνώπων, ἀπὸ τὰ καθάρματα τῆς μεσαιωνικῆς 'Ριθύμνης ἐκκολαφθὲν — ἕως οὗ ἠρκέσθησαν εἰς ἐνοχοποιήσεις, καὶ ὕβρεις, καὶ μεμψιμοιρίας, διὰ μόνου τοῦ στόματος ἀποπνεύσαντες τὴν ἀδημονίαν των, ὁ δυστυχὴς Βαρούχ, ἤδη πρὸ πολλοῦ καθωπλισμένος μὲ Ἰώβειον ἀνοχήν, ὑπέμεινε καρτερικῶς τὴν χειμαῤῥώδη ἐκβολὴν τῶν προπηλακίσεων, ἕτοιμος, χρείας τυχούσης, νὰ προσπέσῃ καὶ γονυπετής, μήπως μὲ τὴν ταπείνωσιν ἐπετύγχανεν εἰς τὸν ἔρημον ἐκεῖνον τόπον καὶ ἐν ἀπογνώσει ἄλλης συνδρομῆς, νὰ κατανύξῃ τὰς καρδίας τῶν ἐπιφόβων βιαστῶν τοῦ ἀσύλου του. 'Αλλ' ὅτε, θρασύτεροι γενόμενοι οἱ κακοῦργοι ἀπὸ τὴν ὑπομονήν του, παρεσκευάσθησαν

καὶ εἰς ἀκρότερα ἐπιχειρήματα, τότε δὴ ὁ κυψαύχην Ἰουδαῖος, συναισθανθεὶς εἰς ἑαυτὸν τὸν πατέρα καὶ τὸν σύζυγον, ἀνωρθώθη εἰς ἀνάστημα γίγαντος, ἐμφορηθεὶς ἀπὸ θυμὸν λεαίνης, ἧς οἱ σκύμνοι περικυκλοῦνται ὑπὸ κυνηγῶν. Μὲ βλέμμα στροβιλῶδες, τεθηριωμένον, μὲ κόμην ὁμοιάζουσαν εἰς νῶτα ὕστριχος, μὲ γενειάδα φρίσσουσαν καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους ἀναχορεύουσαν τρομακτικῶς, ἁρπάζει δι' ἀνδροπηδήματος τὴν μάχαιραν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐλέπτυνε πρὸ ὀλίγου τοὺς πασσάλους, δι' ἑτέρου δὲ πάλιν πηδήματος τετραγωνικῶς ἐμφυτευόμενος ἐπὶ τὴν οὐδόν,

— Ἴσως ἐμπόρουν (κραυγάζει, ἀνακραδαίνων τὴν ἔνοπλον δεξιάν) ἴσως ἠδυνάμην νὰ φράξω τὴν θύραν μου, καὶ ἀπὸ τὸ ἀνώτερον παράθυρον νὰ γείνω ἀπρόσβλητος τῆς ἀνικανότητός σας θεωρός. Ὄχι· θέλω νὰ σᾶς βολίσω τὸ πτύσμα μου κατὰ πρόσωπον καὶ ἐκ τοῦ πλησίον. Ἐλᾶτε Σοδόμων καὶ Γομόῤῥων γενεὰ πόρνη καὶ μοιχαλίς, μνηστῆρες ἀγχόνης καὶ κατέργου, σεῖς, οἱ ἀντὶ γαζέτας σταυρόνωντες καθ' ἡμέραν ἕνα Ἰησοῦν, ἐλᾶτε τώρα, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σταυρωθέντος σας Ἐμμανουὴλ νὰ φάγητε σάρκας αἱμοῤῥαγούσης, νὰ πίητε αἷμα τρυφερῶν βρεφῶν. Κοπιάσετε τώρα, βρωμερὰ περιτρίμματα, τέρατα οὐρανόθεν μὲ σικχαντηρὰ νοσήματα στιγματισμένα, σεῖς, μαχαιροκλέπται, banditti, κιβδηλοποιοί, οἱ πορευόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν σας τὴν μὲν ἡμέραν πρὸς δοξολογίαν της, τὴν δὲ νύκτα πρὸς σύλησίν της· κοπιάσετε παράσιτοι τοῦ δείπνου σας τοῦ μυστικοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐν ἱδρῶτι κερδαινόμενον ἄρτον, ἀντὶ τοῦ ψωμίσματος τῆς ἀνομίας καὶ τῆς ληστεύσεως! Ἐλᾶτε, κηφῆνες τοῦ μελισσουργείου, γλυκασμένοι εἰς τὴν ὀκνηρίαν, λύκοι κορεζόμενοι μόνον μὲ ἁρπαγιμαίων νεφρούς, ἐλᾶτε, ἐὰν τὰ ὕπατα σᾶς τὸ ἐπιτρέπουν, κοπιάσετε τώρα νὰ βιάσητε τὸ ἄσυλόν μου, νὰ κρεουργήσητε τὰ τέκνα μου, νὰ διακομίσητε τοὺς κόπους τῶν πατέρων μου καὶ τοὺς ἱδρῶτας τοὺς ἰδικούς μου! Μὰ τὴν πίστιν μου (προστίθησιν, ἐντρίβων μὲ τὴν πτέρναν εἰς τὸ κατώφλιον μανιώδη λακτισμόν, καὶ προκλητικὸν περιπολίζων τὸ βλέμμα ἐφ' ὅλον τὸν στρατόν), οἱ μὲν δέκα πρῶτοι ἀπὸ σᾶς θὰ δαγκάσουν ὡς χοῖροι τὸ χῶμα τῶν ὑποδημάτων μου· ἐὰν δὲ ὁ ἑνδέκατος σωθῇ, τὸ ὑπόθυρον τοῦτο δὲν θὰ τὸ περάσῃ, εἰμὴ ποιούμενος γέφυραν τὸ πτῶμά μου!

Κατὰ τὴν ῥοδόπνουν καὶ μελίῤῥυτον ταύτην προσλαλιὰν ἡ ἐκ-

στρατεία τῶν ψωμοζητῶν ἐσταμάτησε κατάπληκτος, ἀκριβῶς εἰς ἣν ἐν ὥρᾳ μάχης περιέρχεται στάσιν ἔφοδος ἱππικοῦ, ὅταν ἐχθρικὴ καννονιοστοιχία ἀποκαλύπτεται ἐξ ἀπροόπτου. Μόλις τὸ θάῤῥος ἐπανεπόλασεν εἰς τοὺς ἐμπροσθινοὺς στοίχους τοῦ στρατοῦ,

— Ἀνδρεῖοι ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας! λέγει, προσφωνῶν τὴν Κουμπαγιώταν ὁ Ἀγριόγατος, παλαί ποτε αἰγιδοκλέπτης εἰς Πελοπόννησον. Θὰ ἀφίσωμεν ἀτιμώρητον τόσην αὐθάδειαν εἰς αἶσχος καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀπογόνων μας; Δὲν θὰ ἐφορμήσωμεν πανστρατιᾷ κατὰ τῶν ἀπίστων πρὸς δόξαν θρησκείας καὶ πατρίδος; Φίλοι καὶ ἀδελφοί, τί καρτερεῖτε; Κάμετε ὅλοι τὸν σταυρόν σας, ἐπικαλέσθητε τὸ ὄνομα τῆς ὑπερευλογημένης Μαρίας, τάξατε καὶ κανδύλαν εἰς τὸν ἡμέτερον Παφνούτιον, μόλις δὲ σᾶς φωνάξω Ἐμπρός, ὁρμήσατε! Ἐὰν κατὰ τύχην μὲ ἰδῆτε φεύγοντα, μὴ δειλιάσητε! θὰ ἦνε εὔστοχον στρατήγημα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐφόδου. (Στρεφόμενος δὲ πρὸς τὸ πρωτοπαλλήκαρόν του, βυρσοδέψην τινὰ καὶ κλεπταπόδοχον), Παναγιώτη, ἐρωτᾷ, ποθεῖς, παιδί μου, τὴν δόξαν, ποθεῖς τὸ καύχημα νὰ ἐμπήξῃς σὺ πρώτιστος τὴν σημαίαν μας εἰς τὸ κατώφλιον;

— Ἄχ, στρατηγέ, ἀποκρίνεται τὸ παλληκάριον, φοβοῦμαι καὶ ὀδοντόπονος μοῦ καταιβαίνει! Κράξε τὸν κῦρ Ἀθανάσην!

— Κῦρ Ἀθανάση, ἀναλαμβάνεις σὺ τὴν τιμὴν αὐτήν;

— Ὤχ, καπετάνε, ὁ κεφαλόπονος μὲ ξαναπιάνει, νά...... Κράξε τὸν Κουτσομύτην καλήτερα!

— Δειλοί! Καλὰ ἐγνώρισεν ὁ Ἑβραῖος τὴν ἀτολμίαν σας. Ἐὰν εἶχε τόσην τόλμην ἡ καρδία σας, ὅσην τρέφει καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἰσότητα, δὲν θὰ ἐλιμοκτονεῖτε σήμερον, ὡς ψωραλέοι ποντικοὶ ἀπὸ τὸν αἴλουρον διεσκορπισμένοι, οὐδὲ θὰ ἐσκέπαζε τὴν γυμνότητά σας ἡ ῥακίνη αὐτὴ στολὴ τῆς δουλείας, τῆς ἐκπτώσεως, τῆς ἐσχάτης ἐξαχρειώσεως! Ἆρα δὲν ἔπλασεν ἴσους ὁ Παντοδύναμος ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ἆρα δὲν εἴμεθα ἐπὶ γῆς ὅλοι τέκνα τοῦ αὐτοῦ Πατρός; Ποῦ ἡ πατρικὴ διαθήκη, χάριν τῆς ὁποίας οἱ μὲν τῶν ἀδελφῶν θὰ νέμωνται τὴν ἐπικάρπωσιν τοῦ ἐπιγείου παραδείσου, ῥίπτοντες εἰς ἵππους, εἰς σκύλους, εἰς ἱέρακας τὰ περισσεύματα τῆς εἰσκομιδῆς, οἱ δέ, καθάπερ Λάζαροι

γυμνόποδες, θὰ ἕρπωσιν εἰς τὰς πτέρνας τῶν σφετεριστῶν, χαμεπαιτοῦντες τὰς ψύχας τοῦ οἰκιακοῦ των ἄρτου, καὶ δεχόμενοι πρὸς πᾶσαν ἀπάντησιν λακτίσματα; Ἄνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ φῶς τῶν δικαιωμάτων σου, ὅπλισε τὸ μὲν στῆθος μὲ ἀνδρείαν, τὴν δὲ δεξιὰν μὲ πῦρ καὶ μὲ σίδηρον, Ἄβελ ἀβέλτερε τῆς ἀντιθέου ἀποκληρώσεως, σύ, ὁ ἐν ἀκηδείᾳ καὶ ἀφροντισίᾳ ἐπιτρέψας πρὸς τὸν Κάϊν τῆς ἀνηλικιότητός σου νὰ ἰδιοποιῆται τὴν μερίδα τοῦ ἀμπελῶνός σου, τὴν δὲ πλεονεξίαν νὰ καθιερώνῃ μὲ βούλλας, μὲ ὑπογραφάς, μὲ κουρέλια, μὲ τόμους καὶ τομάρια, μὲ πᾶν ὅ,τι συγκροτεῖ τὴν ἀποκτήνωσιν τῆς ὑπάρξεώς σου αὐτὴν, τὴν ὁποίαν Νόμον ἀποκαλεῖ ἐμπαικτικῶς! Νόμοι, δικαστήρια, κυβέρνησις, ἀστρονομίαι.....

— Περίγελως! φωνάζουν συρίζοντες, κοΐζοντες, βατραχίζοντες ἔνιοι τῶν ἀθιγγάνων τῆς ἀκολουθίας.

— Ὄχι, ὄχι, ἂς μεταχειρισθῶμεν λέξιν καταλληλοτέραν. Νόμος δηλοῖ ληστάρχου θέλημα. Τί εἶνε ἡ δικαιοσύνη, ἣν ὁ εὐγενὴς ἀντὶ τοῦ ἀδικήματός του παραχωρεῖ; Πτέρνα ληστοῦ ἐπὶ λάρυγγος γεωργοῦ. Τί ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἐγγυᾶται; Πρὸς αὐτὸν μὲν ἡ ἐξουσία τοῦ νὰ καταπίνῃ τὰ κόλυβα τοῦ δίσκου μέχρι τελευταίου κόκκου, πρὸς σὲ δὲ ἡ ἐξουσία τοῦ νὰ χάσκῃς καὶ νὰ τὸν κυττάζῃς χάπτοντα. Ἐλευθερία! Χάρισμά σου! Τί νὰ σοῦ τὴν κάμω, ἀφέντη μου; Ἔπαρε ὀπίσω τὴν ἐλευθερίαν σου, ἔπαρε τοὺς δικαστάς σου, συνέπαρε καὶ νόμους σου, καὶ ἀστρονομίας, καὶ συντραύματα, καὶ ὅλα μαζὶ τῆς κλεφτουρίας σου τὰ καλαμπαλίκια, ἀντὶ δ' αὐτῶν, καλέ μου ἄρχοντα, καταξίωσέ με μὲ τὸ θεοσύστατον, μὲ τὸ προπατορικὸν καὶ ἀδαμιτικὸν δικαίωμα τῆς ἰσομοιρίας! Χάρισμά σου καὶ οἱ τίτλοι. Δὲν ζητῶ ἄλλο· εἶμαι ἀπὸ σὲ ὀλιγαρκέστερος. — Πόσα σπήτια ἔχεις, ἀφέντη; — Δύο — Καλῇ ἀρχῇ· ἕνα σύ, καὶ ἕνα 'γώ. — Ἀλλ' ἤδη τὸ μικρότερον ἐδόθη προῖκα πρὸς τὴν Ῥεγγίναν μου — Δὲν βλάπτει, Κόντε μου, ἡ Ῥεγγίνα σου ἂς μαγειρεύσῃ τὴν κουρκούτην εἰς τὸν αὐτὸν τεντσερὲν μὲ τὴν Γιωργούλαν μου. Ἐμπρός· πόσα φλωρία σοῦ ἀποδίδουν τ' ἀμπέλια, οἱ ἐλαιῶνες, τὰ χωράφια; — Κατὰ τὴν εἰσοδείαν· ὡς χίλια φλωρία, ἂς ὑποθέσωμεν. — Ἅγιος ὁ θεός! σοῦ ἀφίνω τὰ ἑκατόν, εἶσαι εὐχαριστημένος; — Τὰ ἑκατόν! ἑκατὸν μόνα ἐγώ, σὺ δὲ τὰ.... — Τὰ ἐννεακόσια, καὶ πρὸς χάριν σου· λησμονεῖς τὰ καθυστεροῦντα τόσων αἰώνων; Ἐμπρός·

καὶ ὁ μισθός; πόσα σουφρώνεις, ἐκλαμπρότατε, ἀπὸ τὸν μισθόν; — Ὡς πεντακόσια — Ἐπειδὴ βαρύνομαι νὰ ἀναιβοκαταιβαίνω κλίμακας, νὰ φιλῶ ἄπλυτα χέρια, νὰ κρεμῶ εἰς τὰ ὀπίσθιά μου τὰς χελιδώνας σας, στέργω νὰ σοῦ ἀφίσω ἀπὸ τὸν μισθὸν τὸ ἥμισυ· εἶμαι γενναῖος. — Ἰδού, ἀναίσθητοι Ῥεθυμιῶται, ἰδοὺ ἐπάνω κάτω πῶς διανέμεται ἡ δικαιοσύνη! ἰδοὺ πῶς ὁ Νόμος γίνεται, νόμος ἰσχύων διὰ ὅλους, ὄχι διὰ τοὺς ὀλίγους, νόμος τὴν ὀρνιθόπηκταν τῆς κρεωφάγου κόπτων καὶ μοιράζων ἐπιεικῶς, ἐπὶ τὸ ἀδελφικώτερον! Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον! Δημήτρη (προστίθησιν ὁ ἀρχηγός, ἀποτεινόμενος πρός τινα βρακᾶν), σὺ ὁ ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη τιμήσας τοὺς μπάγκους τοῦ κατέργου· σὺ Δημητράκη τοῦ Φραχτοπήδη, ὁ δραπετεύσας ἑπτάκις ἀπὸ τὰς φυλακάς· σὺ ἄλλε Δημητρακάκη τοῦ Πεινάου, τέκνον τῆς φιλελευθερίας ἀκαταγώνιστον· σὺ ἀτρόμητε Δημητρακαράκη, ὁ ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην λαμπρύνας εἰς τὴν γῆν τῆς Σπάρτης τὴν ἔντιμον τέχνην τοῦ ληστοῦ, δεῦτε, ἀδελφοί, σπεύσατε ἐπὶ τὴν ἔφοδον τοῦ κατωφλίου, μόλις δώσω τὴν διαταγὴν ἐγώ! Καὶ σὺ ἀπ' αὐτοῦ κάτω Θουκυδίδη τοῦ Ψειρῆ, ὁμώνυμε ἑνὸς πολλοῦ καὶ μεγάλου Πρωτοκλέφτου τῶν παλαιῶν μας! σεῖς αὐτοῦ πέρα Λεωνίδη, καὶ Κίμων, σὺ Πλάτων τῆς Κατουρίλλαινας, ἐάν, μνήμονες τῆς τρισενδόξου τῶν προγόνων σας ληστοπειρατείας, δὲν φιλοτιμεῖσθε διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀδικουμένης πτωχολογίας, τοὐλάχιστον δὲν ἀναλογίζεσθε, ὅτι, σκυλεύοντες τὸ ταμεῖον τοῦ Ἰσραηλίτου θὰ μεθοκοπήσωμεν ἀπόψε εἰς τιμὴν τοῦ Παφνουτίου μας; Δεῦτε ἀδελφοί, δεῦτε εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Πάσχα! Νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον!

— Brigante! ἐκφωνεῖ ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν τοῦ κατωφλίου ὁ Ἰσραηλίτης, χάνων ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ παρακελεύσει τὴν ὑπομονήν· Παρὰ νὰ διδάσκῃς τοὺς συγκακούργους σου, ὅτι ἡ σιταποθήκη τοῦ φιλοπόνου μύρμηκος εἶνε τεθειμένη θεόθεν εἰς χρῆσιν καὶ κατάχρησιν τοῦ φυγοπόνου τέττιγος, τί δὲν παρέχεις δεῖγμα τῆς εὐτολμίας σου, σπεύδων πρῶτος ἁπάντων νὰ μετρήσῃς πόσων δακτύλων μῆκος ἔχει τὸ στόμα τῆς μαχαίρας μου;

— Κερρρ..... ἀποκρίνεται ὁ μεγαλόσωμος καὶ αἰθιοποειδὴς στρατάρχης, ἐπικαρυκεύων τὸ προσφώνημα μὲ ἓν νεῦμα τῶν πυγμῶν ἀθησαύριστον εἰς τὰ λεξικά. Τίς τῶν δύο εἶνε βριγάντης κινδυνωδέστερος, αὐτός, ὅστις ἀποκτᾷ ταμεῖον σιδηροῦν καὶ ἀ

ψευδοκλείδωτον, ἵνα ἐνεπισωρεύῃ εἰς χρυσοῦς κυλίνδρους ἀκοινωφελεῖς τὰ χίλια δύο βασανιστήρια τῆς πτωχολογίας, ἢ ὁ θηπικός, ὅστις, ἔχων μὲν κάματον, ἐργάζεται, μὴ ἔχων δὲ, ἀναγκάζεται νὰ καλημερίσῃ τὸ ταμεῖον τοῦ τοκογλύφου; Ἐφιλοπόνησαν οἱ πατέρες σου! Ἦγον καὶ ἔφερον, εἰπὲ καλήτερα. Ἡ ἰδιοκτησία εἶνε κλοπή. Οἱ πατέρες τῆς Πλουσιότητός σου ἐφιλοπόνησαν ἀπὸ πενῆντα, ἐφιλοπόνησαν ἀπὸ ἑκατόν, διακοσίων ἐτῶν καὶ ἐδώ.... Ἂς ἦνε. Ἀλλ' οἱ πατέρες οἱ ἰδικοί μας, πτωχοπνίκτα, οἱ ἰδικοί μας πατέρες καμπουριάζουν σκάπτοντες τὴν χέρσον ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ μὲν σατανᾶς εἶπε Γεννηθείτω φῶς διὰ τοὺς ὀλίγους, ὁ δὲ Θεὸς εἶπε Γεννηθείτω νὺξ διὰ τοὺς πολλούς..... Παιδιά! (προσθέτει, στρεφόμενος πρὸς τὸν ὄχλον μεγαλοφωνότερα). Λάβετε, φάγετε τὸ ταμεῖον τοῦ ἐγωϊστοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἄφετε σῶαν τὴν ζωήν του! Ὅταν δὲν θάχῃ πλέον ὁ παλιάνθρωπος μίαν γαζέταν· ὅταν θὰ ζητῇ ἐργασίαν, καὶ ἐργασίαν δὲν θὰ εὑρίσκῃ πού ποτε· ὅταν ἀμηχανήσῃ πλέον πῶς νὰ θρέψῃ τὰ σκασμένα του, θέλω, μὰ τοὺς ἁγίους Δέκα, νὰ γνωρίσω, ἂν δὲν θὰ ὁμολογήσῃ τότε καὶ αὐτὸς τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν φρονημάτων μας, ἂν δὲν θὰ συνεκστρατεύσῃ ἐνίοτε καὶ μαζί μας πρὸς ἐκπόρθησιν ἄλλου τινὸς πολυταλάντου ἐγωϊστοῦ. — Ἐμπρός, λοιπόν, παιδιά! Τὸν σταυρόν σας, καὶ εἰς τὴν ἔφοδον!

Οὐδεὶς ὑπήκουσεν. Οἱ μὲν ἐπροφασίσθησαν κοιλόπονον, ἢ σκοτοδίνην, οἱ δὲ διεδήλωσαν ὀλίγωσιν, λαιμόπονον, τέτανον, παντοίας δυσδιαθεσίας.

—— Ὑπάγετε ὅλοι εἰς τὰ συντρίμματα, διαβόλου υἱοί! φωνάζει ὁ Τόμαρος, μὲ τὰ δέκα δάκτυλα ἐναλλάσσων τέσσαρας μούντσας κατὰ τῆς Κουμπαγιώτας.... Μεταβαίνων δὲ εἰς αὐτοσχέδιόν τινα συλλογισμόν,

—— Ἐβάλλετε 'λάδι εἰς τὰ κανδήλιά σας, ἐρωτᾷ;

—— Ναί· ἀπήντησαν οἱ πλείονες.

—— Μὴ κἀνεὶς ἀπὸ σᾶς ἐμόλυνε τὸ Τετραδοπαράσκευον;

—— Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ! ἀποκρίνονται φρίττοντες καὶ ἀποτροπιαζόμενοι οἱ εὐσεβέστατοι Κουμπαγιῶται.

— Ἀστραποβροντὴ καὶ στάκτη! ὑπολαμβάνει ἀφροκοπῶν ἐξ ὀργῆς ὁ Ἀγριόγατος. Τὰ ἔχετε τὰ φυλακτήρια εἰς τὸν λαιμόν;

— Τὰ ἀφίσαμεν εἰς τὰ εἰκονίσματα.

— Αἴ, τὴν ἐπάθομεν Χιώτικην, λοιπόν! Ἐχάσαμεν τὸ ἡμεροκάματον ἀνωφελῶς, ἐτρίψαμεν ματαίως τὰ ὑποδήματα.

— Ἐχάσαμεν τὸ ἡμεροκάματον! Καὶ διατί δά; Ποία ἀπὸ τὰς Παναγίας μᾶς κατατρέχει, ποῖος κακοήθης ἅγιος μᾶς ἐπιβουλεύεται διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν ἀδειανοί, ὡς ἤλθομεν; ἐρωτῶσιν εἰς φράσιν διάφορον ἑκατὸν στόματα.

— Ἀνάξιοι λαμπροτέρας τύχης! φωνάζει ὁ Τόμαρος μεμψιμοιρῶν. Δὲν τὸ βλέπετε; Εἶσθε καὶ σήμερον πάλιν βασκανισμένοι!

Ἐπέραινε τὴν μεμψιμοιρίαν ὁ στρατηγός, ὅτε ἑκατὸν ἱππεῖς ἐνεφανίζοντο ὡς ἐκ θαύματος ἐπὶ σκηνῆς, κατεπειγόντως εἰς Βουνόφρυδον ἐξαποστελλόμενοι, μεσιτεύσει τῆς ἐν Ῥιθύμνῃ Ἑβραϊκῆς. Ὁ μοίραρχος Κ. Μασσούλας ἐτύγχανεν ἄνθρωπος δραστήριος. Μόλις ἐπιφθάσας, διέταξε πρὸς τὴν μοίραν του ἔφοδον κατὰ τοῦ ὀχλαγωγίου· οἱ δὲ ἱππεῖς, σύραντες τὰς ῥομφαίας, καὶ ὁρμήσαντες ἐπὶ τῶν πεζῶν, ἄλλους μὲν κατέβαλον, ἄλλους δ' ἐπάταξαν διὰ τοῦ πλάτους τοῦ ὅπλου, τοὺς δὲ πλείστους ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Οἱ χωλοί, οἱ παράλυτοι, οἱ ἐλεφαντιῶντες, καί τινες γραῖαι, μὴ ἐπιτυχόντες, ὡς οἱ ἄλλοι, νὰ κτυπήσωσι τὰς πτέρνας εἰς τοὺς νεφρούς, ἀπέτισαν καθεὶς αὐτῶν ἔρανον ἀντὶ δεκαπέντε. Εἰς μάτην οἱ τυπτόμενοι ἐγόγγυζον, αἰτούμενοι συγγνωμοσύνην, ὑποσχόμενοι νὰ μὴ ἐπανέλθωσιν εἰς Βουνόφρυδον ἕως θανάτου· εἰς μάτην, σπεύσας ἐπὶ τόπου ὁ Βαρούχ, ἱκέτευσε τὸν μοίραρχον νὰ ἀναστείλῃ τὴν κακοποίησιν, παρατηρῶν ἐμπαρόδως, ὅτι, καὶ χωρὶς ἔτι τῆς στρατιωτικῆς ἐπικουρίας, ὅτι καὶ μόνος του ἤθελε σωφρονίσει τὸν συρφετόν. Αἱ ἑκατέρωθεν ἱκεσίαι ἀπέβησαν ἀναποτέλεστοι· οὐδεὶς λόγος ἴσχυσε νὰ μετριάσῃ τὸν ἀφηνιάζοντα ζῆλον τῆς χωροφυλακῆς. Ὁπωσδήποτε, ὁ Βαρούχ, εὐγνωμονήσας μετὰ τὴν νίκην εἰς τοσαύτην προθυμίαν, προσέφερεν οἶνον, παξιμάδας, καὶ γλυκίσματα· ἀλλ' ἐν τῷ δεχθῆναι τὰ εὐχαριστήρια, ἤκουσε τοὺς ἱππεῖς ἀποδίδοντας ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀνδρείαν των τὴν σωτηρίαν

τῆς οἰκογενείας. Τότε πρῶτον ὁ Ἑβραῖος ἐνόησεν, ὅτι, ἐν τῇ προσδοκίᾳ ἄλλου τινὸς φαγήματος λαμπροτέρου, οἱ στρατιῶται δὲν ὑπελόγιζον τὰ παξιμάδια, ἢ ὡς ἁπλοῦν πρόγευμα. Τῷ ὄντι· ἕκαστος τῶν χωροφυλάκων ἀπήτησεν ἀμοιβὴν πέντε φλωρίων, πλὴν τῆς φιάλης (boltiglia), ἰσοδυναμούσης εἰς δουκάτον· ὁ δὲ μοίραρχος Κ. Μασσούλας, ἀναξιωματικός, τὸ ἀξιόχρεων τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ἀπὸ τοσαῦτα φθισικὰ φυμάτια, ὅσας τρύπας ἔχει κόσκινον, ὁ Κ. Μασσούλας ἀπήτησεν εἴκοσι μὲν φλωρία εἰς ἀνταμοιβήν, ἑκατὸν δ' ἕτερα ὑπὸ πρόσχημα δανείου.

Τί νὰ γείνῃ; Ἀνάγκῃ οὐδὲ θεοὶ μάχονται. Ὁ Βαρούχ ἐπείσθη, ὅτι εὐκολώτερον ἀπαλλάττεταί τις ἐνίοτε ἀπὸ χιλίους λῃστάς, ἢ ἀπὸ ἑκατόν· καθὸ δὲ ἄνθρωπος γνωστικὸς καὶ φρόνιμος, ἐπλήρωσε τὰ λύτρα εἰς ἑπτακόσια φλωρία, ὑποσχεθεὶς ἐπιπλέον καὶ νὰ καθείρξῃ ἐντὸς τοῦ ἕρκους τῶν ὀδόντων τὸν ὑποστάντα ἐκλεπισμόν.

Ἀλλὰ δὲν ἔληξαν ἐνταῦθα τὰ παθήματά του. Ἐπέπρωτο ὀλίγον ἔπειτα νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς τὴν κατάστασίν του τραῦμα δυσκατούλωτον ἡ λεηλασία καὶ ἡ πυρπόλησις τῆς Ῥιθύμνης, συμφορά, ἐπισκήψασα τὸ ἔαρ τοῦ 1571, συνεπείᾳ ἀποβάσεως τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐκείνης ὁ Μωϋσῆς, ὡς σχεδὸν οἱ πλείονες τῶν ἐγκατοίκων, ἐξήρχετο μηδενὸς ἄλλου κάτοχος, ἢ τῶν ὅσα ἔφερεν ἐπ' αὐτοῦ, δηλονότι ὀλίγα χρήματα καὶ τὰ ἱμάτια. Μέγιστον βεβαίως προσενέπιπτε τὸ δυστύχημα, ὄχι ὅμως καὶ ἐσχάτης ἀπογνώσεως ἄξιον, οὐδ' ἀνεπανόρθωτον ὅλως διόλου. Ὁ Βαρούχ ἀνέθετο τὴν ἐλπίδα εἰς δύο οἴκους καὶ εἰς μίαν ἔπαυλιν, ἀγαθὰ κείμενα ἐν Χανίοις, ἅπερ παρὰ γνώμην, ἢ μᾶλλον ἐξ ἀνάγκης εἶχέ ποτε βιασθῇ ὑπὸ δυστροποῦντος ὀφειλέτου νὰ παραδεχθῇ. Ἀλλ' ἔν τι πρόσκομμα τὸν περιετρόμαζεν· ἡ κυριότης ὑπῆρχεν ἀνεξακρίβωτος. Ἕνεκα τοῦ νόμου, τοῦ ἀπαγορεύοντος τοῖς Ἑβραίοις τὴν κτῆσιν ἀκινήτου περιουσίας, τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ διετέλουν, ἐπικειμένης πλειστηριάσεως, ἐγγεγραμμένα εἰς τὸ δημόσιον Κατάστιχον ὑπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὴν προσποιητὴν κυριότητα τιμίου τινὸς ἀνταποκριτοῦ, Ἑλβετοῦ τὸ γένος. Κατὰ πρόσθετον ἀτύχημα, ὁ Ἑλβετὸς ἀπεβίου μικρὸν πρὸ τῆς καταστροφῆς Ῥιθύμνης, καὶ πρὶν ὁ πλειστηριασμὸς διαπραχθῇ, τῆς δὲ ἑταιρείας διαλυομένης, οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀνταποκριτοῦ, ἤδη ἕτοιμοι εἰς ἀπόπλουν, ἐτάχυνον νὰ δηλοποιήσωσι τῷ

Βαρούχ, ὅτι, εἰ καὶ δυσαρεστούμενοι, ἤθελον ν' ἀπαλλαχθῶσι τῆς ἐμπιστευτικῆς παρακαταθήκης ὅσον τάχος. Ἐπὶ δυσπετήματι οὕτως ἀκανθώδει ὁ Μωϋσῆς ἔσπευσεν εἰς Χανία πανέστιός τε καὶ φερέοικος. Ἀλλ' ἔγνω ὁ ἄθλιος ἐκ προοιμίων, ὅτι γόργειον δίλημμα ἀνορθοῦτο ἐνώπιον αὐτοῦ· ἢ ὁ ἰδιοκτήτης ὁ πραγματικὸς ἀπεκαλύπτετο, ἐν δὲ τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ κυβέρνησις ἐξιδιάζετο τὰ ἀγαθά, καθὸ ἀδέσποτα (res nullius), ἢ ὁ ἰδιοκτήτης διέμενεν ἔτι ὑποκεκρυμμένος, τότε δὲ πάλιν τὰ κτήματα, ἐν τῇ ἀπαρνήσει καὶ τῇ ἀποδημήσει τοῦ ἑτερόχθονος Ἑλβετοῦ, θὰ περιήρχοντο ὡσαύτως εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου.

Εἷς καὶ μόνος δικηγόρος διεξῆγαγε τότε τὰς δίκας εἰς Χανία. Οἱ ἀρχοντορωμαῖοι, αἰνιττόμενοι τὸ στρεψίδικον καὶ ῥᾳδιοῦργον τοῦ ἤθους αὐτοῦ, παρεγραμμάτιζον τὸ ἐπάγγελμά του Avvocato εἰς Ἀνωκάτω. Τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Βαρούχ ἀνεδέχθη συνήγορος τοιοῦτος, τύπος ἄλλως τε τοῦ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ἀναβρώσκοντος τὴν πόλιν καρκίνου αὐτοῦ, ὅστις ὀνομάζεται δικηβόρος. Ὁ Ἀνωκάτως δὲν κατέβαλε μελέτην ἔντονον, οὐδὲ διέτεινεν ὅλα τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἐπιστήμης τὰ ἐπινοήματα ὧν ὑπέρπλεως ἐτύγχανεν ὁ εὑρεσίτεχνος ἐγκέφαλός του, ὅπως ἐν τῷ διαστήματι ὀκτὼ μηνῶν μετοχετεύσῃ εἰς τὸ ἴδιον βαλάντιον τὰ ἔσχατα ἀπολειπάδια τῆς χρηματικῆς περιουσίας τοῦ πελάτου. Ὁ τάλας Μωϋσῆς ἀπεστερήθη καὶ τῶν τελευταίων πόρων. Ἀφοῦ δὶς καὶ τρὶς κατέφυγεν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἐν Χανίοις Ῥαββῆ, ἀφοῦ ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ὁμοθρήσκους ἐδανείσθη ἐπ' ἀναβολῇ, καὶ δὲν ἐπλήρωσε τὰ ὀφειλόμενα, ἐξημερώθη μίαν αὐγὴν χειμῶνος πρόσωπον κατὰ πρόσωπον ἐνώπιον τῆς ἐκπάγλου Ἀνάγκης ἐκείνης, ἥτις πρὸς τὸν πτωχεύοντα δακτυλοδεικτεῖ ἔνθεν μὲν τὴν ἀφθονίαν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ληξάσης εὐδαιμονίας, ἐκεῖθεν δὲ τὴν ἄβυσσον τῆς ὑστερήσεως. Πληκτικὴ ἀπεκαλύφθη τὴν πρωΐαν αὐτὴν ἡ θέα τοῦ οἰκοκυράτου του. Ἀποπεμφθεὶς πρὸ ἑβδομάδων παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου ἕνεκα καθυστερήσεως ἐνοικίων, εἶχε μετακομίσει τὰ εὐάριθμα ἔπιπλα καὶ τὴν οἰκογένειαν εἴς τινα χαμηλὸν οἰκίσκον, κείμενον ἐκτὸς τῆς πύλης. Χιὼν ἐκάλυπτε τοὺς περικειμένους λόφους, ἂν καὶ λαμπρότερος τοῦ συνήθους ἔστιλβεν ὁ ἥλιος εἰς τὸν οὐρανόν. Οἱ μὲν καπνοδόχοι τῶν γειτόνων ἤρχιζον ἤδη εἰσελαύνοντες ἐντὸς τῆς κατοικίας τῶν ἀπορωτέρων τὰ μοσχοβολήματα τοῦ μαγειρεύματος, ἀλλ' ὁ

τοῦ ψύχους. Ἐνῷ δὲ ἡ θρηνῳδία τῶν μειρακιδίων προέβαινεν ἐπιτεινομένη καὶ εἰς ὀξύτητα καὶ εἰς διάρκειαν, ἐνῷ ἡ μήτηρ, προσκολλῶσα τὸ νεογέννητον εἰς τὰ στήθη, μάτην συνέθλιβε τὸν ἤδη στειρεύοντα μαστόν, αὐτός, σκυθρωπὸς τὴν ὄψιν, κατακίτρινος τὴν χροιάν, βεβαρυμένος τὴν ἀνιαροτάτην ὕπαρξιν, καὶ ὅμως ὡς ἄλλος Προμηθεὺς εἰς τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν ἀναπαλλάκτως ἐγκαθηλωμένος, ἔστεκε παρὰ τὴν εἴσοδον, ἐπερείδων ἐπὶ τῶν παλαμῶν τὴν κεφαλήν, καὶ ἀπολελιθωμένους τηρῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν ἀπέναντι ἐλαίαν, οἱ κλῶνες τῆς ὁποίας ἐκλυδωνίζοντο καὶ ἀπεφυλλίζοντο, ὡς αὐτός, ἀπὸ τὴν πλεονεκτικὴν καταφορὰν τοῦ ἀνέμου.

Ἦσαν προοίμια ἠλιθιάσεως; Βέβαιον, ὅτι εἰς τὴν ἀνάλωσιν τῆς διανοητικῆς ζωτικότητός του ἡ ἀργία συνετέλει ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν συναίσθησιν τῆς καταπτώσεως. Ποῖον γένος ἐν τῇ οἰκουμένῃ φιλοπονώτερον τοῦ ἑβραϊκοῦ; Ἄφελε πρὸς τὸν Ἑβραῖον τὴν ἐργασίαν! ἐὰν μὲν νέος, ἐξανθεῖ καὶ γηράσκει πρόωρος, ἐὰν δὲ γέρων, κατέρχεται εἰς τὸν τάφον πρηνής. Πιστὸς μύστης τῶν Γραφῶν, τηρεῖ μὲν ἐν ὑποταγῇ τὴν ἱερὰν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, οὐδέποτε ὅμως διέλυσεν ἐντὸς ἑαυτοῦ τὴν ἀπορίαν, πῶς Ὂν παντοδύναμον, οἷος ὁ Κτίστης τοῦ σύμπαντος, ᾐσθάνθη χρείαν ἀναπαύσεως μετὰ μόλις ἑξαήμερον ἐργασίαν.

Διῆγον ὁ νοῦς του καὶ αἱ αἰσθήσεις του εἰς τοιαύτην νοσηματικὴν ἀδράνειαν, ὅτε ὑλακήματα σκύλου ἔκρουσαν τὴν ἀκοήν του. Μία γείτονος ὄρνις, διωκομένη παρὰ κυνός, εἰσέβαλλεν ἐντὸς τῆς χαμαιπαγοῦς κατοικίας του, καὶ δρομαία προσέφευγεν ὑπὸ τὴν κοίτην.

Ὁ Μωϋσῆς ἀνίσταται ὄρθιος· ὡς δὲ ἐκπεπληγμένος ὑπ' ἐξαισίας τινὸς παρατροπῆς, ὑπὸ συμβάντος ἀξιοθαυμάστου, προσηλόνει τὸ βλέμμα ἐπὶ τῆς ὄρνιθος, τὴν περισκοπεῖ, τὴν ζυγίζει μὲ τὴν ὅρασιν, ἀφοῦ δὲ τὴν ἐξετίμησε καλὰ καλά, καὶ συνεπλήρωσεν ἐντελῶς τὴν ἔρευναν, πειρᾶται μὲν νὰ μεταφέρῃ τὴν προσοχὴν εἰς ἄλλο τι, ἀλλ' ἀδυνατεῖ ν' ἀποστρέψῃ τοὺς ὀφθαλμούς.

— Τίς οἶδεν! ἐδοκίμασε μετὰ μακρὸν νὰ ψιθυρίσῃ καθ' ἑαυτόν. Μὴ ἡ Θεία Πρόνοια ἐλεεῖ τὰ λιμοκτονοῦντα τέκνα μου; Μία

Καθ' ἣν στιγμὴν μὲ μανδαλωτοὺς δακτύλους συνέστριπτε τῆς κερχώσης ὄρνιθος τὸν λαιμόν,

— Ἄχ! ἐξεφώνησε μὲ βρύχημα, πνιγόμενον εἰς τοῦ λάρυγγος τὰς κατακρυφὰς — ἄχ, Ἀγριόγατε κακοῦργε, ἐὰν ἐνεφανίζεσο εἰς Χανία, θὰ ἀπετόλμων πλέον νὰ σὲ προσφωνήσω παράνομον;

Τῆς θυσίας διαπραχθείσης ὁ Μωϋσῆς συνάξας μὲ πρόνοιαν ἐγκληματίου τ' ἀποτίλματα τῆς ὄρνιθος, καὶ ζητήσας πόρρω τῆς οἰκίας τόπον ἁρμόδιον, ὤρυξε λάκκον, καὶ ἔθαψεν αὐτά.

Τῇ ἐπαύριον ἡ γείταινα ἦλθεν ἐρωτῶσα μὴ κατὰ τύχην ἡ ἀπολεσθεῖσα ὄρνις της εἰσέβη ἐκεῖ. Συνέπιπτεν ἡμέρα Σαββάτου. Ὁ Μωϋσῆς ἔμεινεν ἄφωνος.

— Λοιπὸν τὴν εἶδες, ἢ δὲν τὴν εἶδες; ἐπανηρώτησεν ἡ γραία ἀποδυσπετοῦσα.

Ὁ εἰς τὰ ἐντάλματα τοῦ Δεκαλόγου ἀδιαχωρίστως προσηρτημένος δὲν ἀντεξέφερεν ἔναρθρον φωνὴν εἰς τὰ ἐρωτήματα· προτείνας ὅμως τὴν δεξιάν, ἔνευσε μὲ τὸν δείκτην ἀποφατικῶς, ἐπικυρώσας κατόπιν τὴν ἐξάρνησιν μὲ τὸν αὐτὸν δάκτυλον ἀνεστραμμένον πρὸς οὐρανόν.

Χάριν τῆς κλοπῆς, ἐπανέρρωσεν ὁ καπνοδόχος. Ἡ ὄρνις ἐτέθη εἰς τὴν χύτραν, ὡς δὲ ὕλη καύσιμος ἐχρησίμευσε σκέπασμά τι κιβωτίου. Ἓν μόνον μηρίον ἐπεφυλάχθη εἰς ἑαυτὸν ὁ Μωϋσῆς ἀλλ' ὡμολόγησεν ἐν συνειδήσει, ὅτι οὐδέποτε τῆς ζωῆς του ἐρροκάνισε τὸ χυμωδέστερον, τὸ νοστιμώτερον, τὸ χορταστικώτερον βλωμίδιον.

Δὲν ἔτυχεν ὅμως καὶ τὸ εὐπεπτώτερον ἐνταυτῷ. Τὴν επομένην νύκτα ὁ Βαροὺχ οὔτ' ἐξεδύθη, οὔτε κατεκλίνθη, οὔτ' ἐπὶ στιγμὴν ἐκάθησεν. Ὁ νοῦς του ὡμοίασεν εἰς ὀφθαλμόν, πεπληρωμένον ὑπερφεγγείας καὶ θεωρίας, ὅστις ἐξαίφνης ἀπὸ τὰ βλέφαρα ἐπικαλυπτόμενος, καθορᾷ ἐπὶ μέλανός τινος οὐρανοῦ σπαιρούσας, κολυμβούσας, συγκρουομένας μυρίας ὅσας θαυμαστάς, ἀλλ' ἀμόρφους καὶ εὐδιαβάτους νεφέλας. Ἡ ψυχή του ὠνειροπόλησε τὴν κτῆσιν πράγματός τινος, ὅπερ οὐδόλως ἐφαίνετο ἡ ἐν

χανίοις διεκδικουμένη περιουσία, ἀντικειμένου, ἡ μορφή, τὸ σχῆμα, ἡ ἀξία τοῦ ὁποίου δὲν ἐξετυποῦντο εἰς τὴν φαντασίαν του διακριδόν. Σύγχυσις διεδέχετο εἰς τοὺς λογισμούς του τὴν προτέραν σαφήνειαν. Ἰδέαι, φρονήματα, πεποιθήσεις, ἐὰν μὴ ἦσαν ἄρδην μεταβεβλημένα ἐντὸς αὐτοῦ, τοὐλάχιστον ἐσαλεύοντο, καθάπερ ὀδόντες, ὧν αἱ ρίζαι ἐξεδονήθησαν ὑπὸ σφοδροῦ κολαφισμοῦ. — Μὴ δυνηθεὶς, ὡς κατὰ τὰς προηγουμένας ἑσπέρας, νὰ ὑποστήσῃ τὸ πνῖγος τοῦ ταρταρείου σκότους, ἐν ᾧ, ἐν ἐλλείψει φλογὸς ἢ ἐλαίου, ἡ καλύβη του ἀνεβυθίζετο· ἀηδιάσας ἕως ζάλης καὶ ἡμιμανείας τὴν παγχάλεπον, τὴν δεινήν, τὴν δειλιαστικὴν ἔποψιν, ἣν παρίστανον ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ πενιχρότατον τῆς συσκευῆς, ἐξῆλθε φρενοδινής, ζέων ἀπὸ ἀπελπισίαν καὶ πυρετόν, ὀργῶν ἀπὸ δυσδιακρίτους ὀρέξεις, καὶ τὴν θύραν ἀφεὶς ἐξ ἀπροσεξίας ἀκλείδωτον, εἰς τὸ πεῖσμα τῆς γυμνότητος καὶ τοῦ χειμῶνος περιεπλανήθη μέχρις ὄρθρου.

Δὲν ἀνεμνήσθη τῆς οἰκογενείας, εἰμὴ ὅτε οἱ κώδωνες τῆς Κυριακῆς ἀνήγγελλον τὴν ἐπανέλευσιν τῆς φαιδρᾶς ἡμέρας. Οἱ ἐφημέριοι εἶχον ἤδη ἀνοίξει τὰς ἐκκλησίας των, οἱ δ' εὐταξίαι ἠσχολοῦντο ἀνάπτοντες τὰς κανδύλας. Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων ἀπὸ τῆς οἰκίας του ἤχουν τὰ σήμαντρα τῆς Κοιμήσεως. Ὁ Μωϋσῆς σταματᾷ, ἀκροάζεται καλὰ τὸν ρυθμὸν τοῦ κώδωνος, ἀναβαίνει τὰς τέσσαρας βαθμίδας τῆς εἰσόδου, καὶ τείνων τὸ οὖς εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ ἱερέως, προσπαθεῖ νὰ καταλάβῃ τὰ ἀπαγγελλόμενα. Ἦσαν αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἱερεμίου.

—— Ἆ — εἶπε καθ' ἑαυτὸν — ἡ Παλαιὰ Διαθήκη! Πράγματα παλαιὰ καὶ τετριμμένα. Ἂν τοὐλάχιστον ἦτο ἡ Καινή! Ὁπόταν τὰ ἱμάτια ἀποβῶσιν ἐκ παλαιότητος πολύσαθρα, χαίνοντα, ρακιοσύρραπτα, ὡς τὰ ἰδικά μου, χρήζουν καὶ αὐτὰ ἀνακαινίσεως. Τίς μὲ τὰς χιόνας εἰς τὰ ὄρη ὁ ἀγαπῶν νὰ περιπατῇ γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος;

Ἐπανελθὼν κατ' οἶκον προσκαλεῖ τὴν συμβίαν κατὰ μόνας.

—— Σάρα, λέγει αὐτῇ, ἀπὸ τὴν κότταν τῆς ἁμαρτίας ἔφαγες καὶ σύ. Τὰ ἐντόσθιά σου φέρουν εἰσέτι προϊὸν κλοπῆς. Τίς δὲ ὁ κλέπτης; Ἐγὼ αὐτός, ἐγὼ ὁ εὐσεβὴς Ἰσραηλίτης, ἐγὼ ὁ τίμιος Βαροὺχ, ὁ τεσσαράκοντα χιλιάδων φλωρίων κάτοχος. Δύ-

νασαι ν' ἀρνηθῇς, ὅτι ὁ πρώην Μωϋσῆς ἀπέστη, ὅτι ὁ γνωστός σου σύζυγος ἀπεβίωσεν, ὅτι ἔχεις ἄλλον ἄνθρωπον ἐνώπιόν σου; Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔκλεψεν, ἐψευδώρκησεν, ἐμόλυνε τὴν μνήμην τῶν πατέρων του, ἠτίμασε τὸ ἐπώνυμον τῶν τέκνων του, κατεσπίλωσε τὸ μέτωπον ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικός του — εἶνε ἀπόρριμμα, βδέλυγμα, ὑποστάθμη. Παραβὰς τὰ οὐσιωδέστερα τοῦ Δεκαλόγου, δὲν τολμᾷ πλέον νὰ ὀνομασθῇ υἱὸς Ἰσραήλ· παρανομήσας ἐνώπιον ἀνθρώπων, ἐγένετο κακοῦργος. Ἄκουσε καὶ τὸ χειρότερον. Ἀπὸ τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὴν μοχθηρίαν τοῦ κόσμου δηλητηριασθείς, ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἑτοιμάζεται ν' ἀποστατήσῃ καὶ ἀναφανδὸν κατὰ τῆς φθοροποιοῦ κοινωνίας. Ἠδικημένος ἐκ παντὸς μέρους, ἀπόβλητος ἐντεῦθεν, ἔκριπτος ἐκεῖθεν, ἑκασταχόθεν ἀπογινωσκόμενος, συλλαμβάνει εἰς τὰ ἐντὸς αὐτοῦ μῖσος ἄσπονδον κατὰ τοῦ πλησίου, ἔχθραν, τὴν ὁποίαν ὀρέγεται ν' ἀποδιψάσῃ μὲ παντοδαπὴν ἐκδίκησιν.... Ναί, ἀθλία Σάρα, ἐνῷ σοῦ ὁμιλῶ, δὲν εἶμαι κλέπτης μιᾶς κόττας μόνον· μετὰ τὴν πρώτην κλοπήν, αἰσθάνομαι, ὅτι ἡ παράβασις εὑρίσκει ἐντὸς ἐμοῦ θέλγητρόν τι ἄγνωστον καὶ ἀκαταγώνιστον. Ὁ πειρασμὸς μὲ σύρει ἀπὸ τὴν κόμην, εἶνε δυνατώτερος τῆς θελήσεώς μου. Ἀπόψε διῆλθα τὴν νύκτα περιπλανώμενος. Ἐξεύρεις δέ, ταλαίπωρη, πρὸς τίνα σκοπόν; Ἐξῆλθα μὲ τὴν προσδοκίαν νὰ κλέψω, εἰ δυνατόν, ἓν τῶν ἐριφίων τῆς παρακάτω στάνης· χωρὶς δὲ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ εὐταξίου, ἴσως ἤθελα συλήσει καὶ χριστιανικὸν ναόν. Κλαῦσέ με, Σάρα! Θὰ καταστρέψω τὰς ἡμέρας μου εἰς τὸ κάτεργον, ἐὰν δὲν προλάβω νὰ κόψω τὴν κλωστήν των μὲ τὸ μαχαῖρι!

Ἐπὶ τῇ ἐπόψει τῆς νέας ἐκείνης καὶ μεγίστης τῶν οἰκιακῶν καταστροφῶν, ἡ ἀθλία σύζυγος, πνιγομένη ἀπὸ λυγμοὺς καὶ ἀπὸ τὰ δάκρυα, ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἡμιμανοῦς συμβίου, ἀδυνατήσασα ἐπὶ μακρὸν νὰ συναρθρώσῃ ἕν τι παρήγορον παρακέλευσμα.

— Ὤχ, δυστυχέστατε τῶν ἀνθρώπων — κατόρθωσε μετ' ὀλίγον νὰ σχετλιάσῃ — πῶς θὰ ἀντιπαλαίσῃς κατὰ τῶν κυμάτων, τὰ ὁποῖα φοβερίζουν νὰ συνεπάρωσι καὶ σὲ καὶ τὰ τέκνα σου, ἐὰν μὲ τόσην ἀνανδρείαν ἀπαφίνεσαι εἰς τὰς πρώτας κρούσεις των; Δὲν εἶσαι καὶ σὺ θνητός, ὡς πᾶς τις ἄλλος; Τίς ὁ ἀναμάρτητος; Μὴ δὲν ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν μετάνοιαν τὸν πλυσμὸν τῆς ἁμαρτίας...; Ἀπάγγειλε, Μωϋσῆ, τὸν Ψαλμόν, καὶ ἐπάνελθε ἀκλόνητος εἰς τὴν πίστιν τοῦ προγόνου μας Ἐζεχίου. « Ραν-

τιεῖς με ὑσσώπῳ, καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. »

— Τί ὑσσωπολογεῖς, κακότυχη! ἐφώνησεν ὁ Βαροὺχ φρυάξας. Μὴ αἱ ἁμαρτίαι τοῦ γένους μας ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐλευκάνθησαν ἀπὸ τὸν χιλιετῆ κατακλυσμὸν τῆς κατάρας; Τί ἄλλο εἴμεθα, παρὰ λαὸς ἄπολις καὶ ἀμήτωρ, τέκνον ἔκθετον, ἀπερριμμένον; Ἡμεῖς φθινόμεθα, καθ' ὅσον πληθύνονται καὶ εὐδαιμονοῦν οἱ ἐθνικοί. Ἔθελέ τις εἴπῃ, ὅτι ἡ ἡμετέρα Διαθήκη ἀποχωρίζει, ἐνῷ ἡ τοῦ υἱοῦ Ἰωσὴφ συναρμολογεῖ — Ἄκουσε Σάρα! Ἐὰν οἱ ὁμόθρησκοι μᾶς ἐγκατέλιπον εἰς τὰ κρύα τοῦ λουτροῦ καθὸ πτωχούς, οἱ ἀλλόπιστοι δὲν ἀρνοῦνται πρὸς τὰ τέκνα σου τὰ κτήματά των. Ἐπιμένοντες εἰς τὰ δόγματα τῆς Συναγωγῆς, δὲν συναπολλυόμεθα ὅλοι, ἀσύντρεκτοι καὶ ἀπὸ Ἐθνικοὺς καὶ ἀπὸ Ἑβραίους; Δὲν σωζόμεθα, ἀπ' ἐναντίας, ἐὰν ὁμολογήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὅ,τι ὁμολογοῦν διακόσια ἑκατομμύρια ἀνθρώπων; Ὦ, ἀγαπητή μου, ἓν καὶ μόνον ὕδωρ δύναται νὰ καθαρίσῃ κ' ἐμὲ, καὶ σὲ, καὶ τὰ βρέφη μας ἀπὸ τὸν βόρβορον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνεβυθίσθημεν· τὸ τοῦ βαπτίσματος... Ἐκπτοεῖσαι! Παρὰ αὐτοκτόνος, ἢ κατεργάρης μὲ τὴν ἄλυσιν, παρὰ κουμπαγιώτης μὲ Ἀγριόγατον, καλήτερα — μὰ τὴν πίστιν μας — Χριστιανός. Λέγεται, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας παρηγορεῖ καὶ λυτρόνει τοὺς ἀπηλπισμένους. Ἐνδέχεται· ἀφοῦ τόσοι καὶ τόσοι τὸ κηρύττουν, ἂς δοκιμάσωμεν. Ἄλλως τε δὲ, δὲν εἶνε Ἑβραῖος, δὲν εἶνε περίτμητος καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὡς ἐγὼ αὐτός; Δὲν ἀπεκηρύχθη παρὰ τῶν ὁμογενῶν του καὶ αὐτὸς, ὡς ἐγώ; Δὲν ἀπέμεινε καὶ αὐτὸς ἕως θανάτου ἔρημος φίλων καὶ βοηθῶν; Ἀρκεῖ μοι ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰὼβ . . . . . Θὰ δοκιμάσω καὶ τὸν Χριστόν.

Ἅμα ὡς ἡ ἀπόφασις τοῦ Βαροὺχ διεκοινώθη, ἡ πόλις κατελήφθη ἀπὸ ἄφατον ἀγαλλίασιν. Ἐπιτροπὴ, ὑπὸ τοῦ Ἀνωκάτω προεδρευθεῖσα, ἐκόμισεν εἰς τὴν καλύβην τὰ συγχαρητήρια τῶν Χανίων.

Ἐπεκράτει ἐν τῇ πόλει αὐτῇ, ἕως ἀπὸ καταβολῆς σχεδὸν, ἕν τι ἔθιμον ἀλλόκοτον. Μετά τινα σεισμὸν, κατεδαφίσαντα μέρος τῶν οἰκοδομημάτων, καὶ ἐπὶ τῇ χρησμοδοτήσει ἀρχιερέως τινὸς, ἀποβιώσαντος ἐν ὀσμῇ ἁγιωσύνης, εἰσεχώρησεν ἡ πρόληψις, ὅτι τὸ βασίλειον θὰ ἀπηλλάττετο εἰς τὸ ἑξῆς τοιαύτης μάστιγος, ἐὰν

ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐχριστιανίζετο ἐντὸς τῆς λατινικῆς μητροπόλεως ἀβάπτιστός τις, εἴτε Μωαμεθανός, εἴτε Ἑβραῖος. Ἡ εὕρεσις τοῦ ἀβαπτίστου δὲν ἦτο πρόχειρος· τὴν μέριμναν ὅμως τοῦ θηρεύειν τὸν κατηχηθησόμενον ἀνεδέξατο προθύμως ὁ οἶκος τῶν Τσαγκαρόλων, Λατινικὸς μὲν καὶ αὐτὸς πρὸ τοῦ 1364, Ἕλλην δὲ μετέπειτα, οἶκος ἀρχαιότατος, πλούσιος, καὶ ἐπὶ εὐγενείᾳ ἐκ τῶν μάλα φερόντων. Εἰς ἀμοιβὴν τῆς φροντίδος των, οἱ κόμητες Τσαγκαρόλοι ἀπῄτησαν καὶ ἀπέκτησαν τὸ προνόμιον τοῦ ἀναδέχεσθαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τὸν φωτιζόμενον, καὶ τοῦ μετονομάζειν αὐτὸν κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀλλ' ὁ δεύτερος τῶν ὅρων ἦτο περιττός· τὸ ὄνομα ἐπετίθετο πάντοτε ἀμετάλλακτον. Ἐφέστιος πάτρων τῶν Τσαγκαρόλων ἐλάγχανεν ἔκπαλαι ἅγιός τις, ὀλίγον μὲν γνωστὸς καὶ ἀρκετὰ βαρβαρώνυμος, ἀλλὰ φιλέλλην διαφερόντως, ὁ Γοβδελεᾶς, ἅγιος, τοῦ ὁποίου τὴν μνήμην δὲν εὐκαιροῦμεν νὰ διαζητήσωμεν εἰς τὰ Μηναῖα. Ὁ ὁμοεθνὴς οὗτος τοῦ Ξέρξου δὲν ἐχαρίζετο, ἢ μόνον εἰς Γραικούς, καὶ μόνον πρὸς τοὺς τυφλοὺς τοῦ γένους τούτου ἀπέδιδε τὴν ὅρασιν. Διὸ οἱ κόμητες πελάται του, ὀρθόδοξοι φανατικοί, εὐγνωμονοῦντες εἰς τοῦ προστάτου τὴν ἀμετάστατον συμπολίτευσιν, ἤθελον, νομίζομεν, προτιμήσει ν' ἀποβαπτισθῶσιν αὐτοὶ ἐκεῖνοι μᾶλλον, ἢ ν' ἀδικήσωσι τὸν ἅγιόν των, μετονομάζοντες τὸν Ἀθίγγανον, τὸν Ὀθωμανόν, ἢ τὸν Ἑβραῖον ἄλλως, ἢ Γοβδελεᾶν. Μικρὸν κατὰ μικρὸν τὸ τραχύφθογγον ὄνομα, διαδοθὲν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς νήσου, μετεσχηματίσθη καὶ εἰς γυναικεῖον· ἀλλ' ἑστία τῶν Γοβδελεῶν, ἀῤῥένων τε καὶ θηλέων, διετέλεσαν τὰ Χανία πάντοτε, ἐπειδὴ ἐνταῦθα τὸ χρυσότευκτον εἰκόνισμα καὶ ἡ φήμη τοῦ ἐνιαυσίου θαύματος ἐφείλκυον ἐξ ἐσχατιῶν τῆς Κρήτης τυφλώττοντας πάσης κατηγορίας.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ κόμης Ἀλοΰσιος ἀνέλαβε τὰ τῆς βαπτίσεως τοῦ Βαρούχ, οὔτε ἡ οἰκογένεια τούτου ἐστερήθη πλέον τῶν χρειωδῶν, οὔτε ὁ οἰκογενειάρχης ἐπανέπεσεν εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ πλανηθῇ νύκτωρ περὶ τὰ προάστεια εἰς θήρευσιν ἐριφίων. Ἐλέῳ καὶ προθυμίᾳ τῶν ἀρχοντισσῶν, ὁ Μωϋσῆς μετῴκησεν εἰς οἴκημα ἀνετώτερον. Καὶ αὐτὸς μὲν καὶ ἡ σύζυγος καὶ τὰ παιδία ἐφωδιάσθησαν μὲ φορέματα ζεστά, ἄφθονος δὲ τροφίμων προμήθεια, καὶ ὀψωνίων παρασκευή, καὶ ξύλων χορήγησις περιέθαλψαν τὰ προοίμια τῆς ἐξωμόσεως. Ναὶ μὲν ἡ χαιρεκακία, ἢ ὁ φθόνος τῶν ὁμοθρήσκων Ἰουδαίων ἐπροθυμήθησαν νὰ φαρμα-

φώση ἐντὸς τοῦ ἁπαλυνθέντος ἐγκεφάλου του ὁλόκληρα τὰ *em*, τὰ *um*, τὰ *bus* τοῦ λατινικοῦ Πιστεύω, περιῆλθεν ὁ τάλας εἰς τοσαύτην ἀμηχανίαν, ὥστε, ἀνοίξας τοῦ τέγους τὸ παράθυρον, ἐταλαντεύθη ἀρκετὴν ὥραν ἀμφινοῶν, ἐὰν ὤφειλεν ἀκόμη νὰ ἐγκαρτερήσῃ εἰς τὴν στρέβλαν ἐκείνην τῆς ἀνεπιτεύκτου ἀποστηθίσεως, ἢ κάλλιον δι' ἑνὸς πηδήματος ἡρωϊκοῦ νὰ καταλάβῃ τὸ ἔσχατον τέρμα τῆς δεινοπαθείας.

Τέλος τέλους ἐπέστη ἡ ἡμέρα τῆς τελετῆς. Ὁ ναὸς εἶχεν εὐπρεπισθῇ ὡς διὰ βασιλικὴν ὑποδοχήν· οἱ κώδωνες, πολυκέλαδοι ἐφημερίδες τοῦ μεσαιῶνος, προήγγελλον ἀπὸ προτεραίας τὰ χαρμόσυνα εὐαγγέλια. Παρῆσαν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χάνδακος, πέντε ἱεράρχαι συλλειτουργοί, ἕτεροι ἀξιωματικοὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Πρωθιερεύς, πάμπολλοι ἱερεῖς ἀμφοτέρων τῶν δογμάτων, Προβεδοῦροί τε καὶ Καγκελλάριοι καὶ Μουνιτσιονιέροι, ἀθρόον τὸ ἀρχοντολόγιον, καὶ πλῆθος ἀναρίθμητον πιστῶν, ἐκ παντὸς μέρους τοῦ βασιλείου ὠστιζομένων. Τί δὲν διεπράχθη πρὸς ἐπικόσμησιν τῆς ἑορτῆς! Οἱ μὲν Τσαγκαρόλοι καὶ τὸ δημογεροντεῖον κατέβαλον οἴκοθεν ἀδρὰν δαπάνην, οἱ δὲ ἱεράρχαι, κρίναντες καὶ αὐτοὶ ἀναξιοπρεπεῖς τὰς παλαιὰς στολάς, ἔκοψαν ἄμφια νέα, καὶ παρεσκεύασαν μίτρας ἐπισκοπικὰς καινάς, μίτρας ὑπερμεγέθεις, ἀποληγούσας εἰς σχῆμα λαβίδος ἀστακοῦ. Οὐδὲ παρέλειψε καὶ ὁ ῥεβερενδίσιμος Χανίων νὰ φαιδρύνῃ τὰς συνειδήσεις τοῦ ποιμνίου μὲ ἀρτιφανῆ ἔκδοσιν ἀφέσεων (indulgenze). Ἐπιμήκη διακηρύγματα, ὑπὸ τὰς κλεῖδας τοῦ ἁγίου Πέτρου τοιχοκολληθέντα ἐπὶ τὰ θυρόφελλα τῶν ναῶν, ἐδηλοποίησαν, ὅτι οἱ ἀπ' ἀρχῆς ἕως ἀπολύσεως εἰς τὴν τελετὴν παρασταθησόμενοι, ἐὰν μὲν εἶχον πάππους, ἐμπεσόντας πρὸ θανάτου εἰς μίαν ἢ εἰς πλείονας τῶν ἑπτὰ θανασίμων ἁμαρτιῶν, θὰ ἀπήλλαττον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπὸ τὸ ἑφθητήριον τοῦ Καθαρτηρίου, εἰ δὲ μή, θὰ ἐξηγόραζον τριάκοντα μηνῶν ἁμαρτήματα ἰδικά των, τῆς καθοσιώσεως ἐξῃρημένης. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς παρασκευῆς, ἀφίκετο συνακόλουθος εἰς Χανία καὶ Σίμων ὁ Βεργαμηνός, ζωγράφος οὗτος περικλεέστατος, ἐπαγγελθεὶς ν' ἀπαθανατίσῃ μὲ τὴν γραφίδα του τὴν μνήμην τοῦ παναισίου γεγονότος.

Συναλγοῦντες ἀναφέρομεν τὴν μαρτυρίαν, ὅτι οὐδὲ τὰ λουτρὰ Ἀθιγγάνων καὶ Ἑβραίων, οὐδὲ τὸ παπικὸν πιττάκιον, δι' οὗ τὰ λουτρὰ αὐτὰ ἐτελέσθησαν μὲ ἑλληνικὰς καταδύσεις ἐν λατινικῷ

ναῷ, κατεπράϋνον τὴν μῆνιν τοῦ ἁγίου, τοῦ κατεδαφήσαντος τὰ Χανία, καθότι ἐπανῆκον οἱ σεισμοὶ οὐχ ἧττον, ἐπαγαγόντες σοβαρὰς ζημίας εἴς τε κτήματα καὶ εἰς ψυχάς. Τὴν ἀδιάλειπτον τοῦ φαινομένου συνέχειαν ἐμαρτύρει σὺν τοῖς ἄλλοις οἰκοδομήμασι καὶ αὐτὴ ἡ λατινικὴ μητρόπολις, ἧς ὁ θόλος καὶ τὸ κωδωνοστάσιον ἐφαίνοντο εἰσέτι διερῥαγότα ὑπὸ τοῦ κλόνου, τοῦ τινάξαντος τὴν πόλιν πρό τινων μηνῶν. Ἀλλ' οἱ σεισμοὶ τινάσσουσιν εὐχερώτερα νῶτα πλανήτου, ἢ ἔθιμα καὶ δεισιδαιμονίας λαῶν. Διό, εἰς τὸ πεῖσμα τῆς τελευταίας καταστροφῆς, οὐδέποτε βάπτισις τεσσαρακονταετοῦς ἀπίστου κατευοδώθη μὲ τὴν ἱεροπρέπειαν, ἣν καὶ Λατῖνοι καὶ Γραικοὶ ἐνέβαλον ἐπὶ Βαρούχ. Ἡ τελετὴ κατήρξατο λίαν κατανυκτική. Μία τις μόνη καὶ μικρὰ ἀνωμαλία διετάραξε τὴν ἔναρξιν. Ἐκλαβὼν ὁ ἱερεὺς γεγυμνασμένον ἤδη τὸν νεόφυτον εἰς τὰς προσευχάς, προσεκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀπαγγείλῃ λατινιστί, κατὰ τὸ σύνηθες, τὸ σύμβολον τῆς πίστεως· ἀλλ' οὗτος, ἀνασηκώσας τοὺς ὤμους, ἀνέθηκε τὴν ἀποστήθισιν πρὸς τὸν ἀνάδοχον. Ἡ περιπέτεια ἐδεινοῦτο. Εἷς Τσαγκαρόλος ν' ἀπαγγείλῃ τὸ Πιστεύω λατινιστί, νὰ τὸ ἀπαγγείλῃ δὲ καὶ μὲ διμερῆ τὴν Ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος! Ὦ παραπέτασμα τοῦ ναοῦ σχίσθητι εἰς δύο! Κατ' ἀγαθὴν συγκυρίαν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἔτυχεν ἀνὴρ ταχύβουλος. Ἀντὶ τοῦ πλημμελοῦντος ἀναδέκτου καὶ τοῦ δυστροποῦντος ἀναδόχου λαβὼν τὸν λόγον αὐτός, ἦρεν ἐκ μέσου τὸ σκάνδαλον. Τούτου ἐξομαλυνθέντος, ἐπέστη ἡ ὀνοματοδοσία. Ὁ κόμης, ἀφοῦ προσήνεγκε τὸ φωτίκιον, ἤτοι τὴν ἐκ λευκοῦ καὶ πεποικιλμένου λίνου σινδόνα, ἣν ἐν τῷ καταδύσαι εἰς τὴν κολυμβήθραν ἔμελλεν ὁ νεόφυτος νὰ περιβληθῇ, διεκοίνωσε τὸ ὄνομα μεγαλοφώνως, κηρύξας τὸν βαπτιζόμενον Γοβδελεᾶν τριακοσιοστὸν δέκατον ἕβδομον.

— Χιλιόχρονος! Νὰ χαρῇ τ' ὄνομα! ἐβόησαν οἱ ὄχλοι ἀπὸ ναοῦ ἕως περάτων ἀγορᾶς.

— Νὰ ζήσῃ! Νὰ ζήσῃ! Καλορίζικος! ἐπηυφήμησαν αἱ κυρίαι ἀπὸ τοῦ γυναικῶνος, ἐνῷ πολυποίκιλα ἄνθη καὶ λουλούδια, ἐνῷ τραγήματα καὶ ζαχαρόκοκκα, ἐνῷ δαφνόφυλλα καὶ δενδρολίβανοι, χαλαζηδὸν πρὸς τὸ βαπτιστήριον σφενδονιζόμενα ἐκ παντὸς μέρους, ἐπανηγύριζον, ἐφαίδρυνον, ἐπεκάλλυνον τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Μωϋσέως ἐν τῷ προσώπῳ Γοβδελεᾶ, καὶ ἐνεκαινίαζον τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν του.

Αἰτήσει τοῦ εὐταξίου, σιγὴ βαθυτάτη ἐπηκολούθησε τὰ ἐνθο σιώδη συγχαρητήρια, ὅλων δὲ τὰ βλέμματα συνεκεντρώθησ τότε εἰς τὸν τόπον τῆς τελετῆς, καθάπερ ἀκτῖνες ἡλιακαὶ (φακὴν ὑέλου.

Προέκειντο αἱ καταδύσεις καὶ αἱ ἀναδύσεις. Ἤδη ὁ νεοφώτιστ εἶχε περιβληθῇ τὸ ἄσπιλον φωτίκιον· ἤδη, παρὰ τοῦ ἀναδόχ καὶ δύο διακόνων ὑποβασταζόμενος, εἶχεν εὐτόλμως ὑπερβῇ τ βαθμίδας τοῦ ὑποποδίου, καὶ ἤρχετο ἐμβυθιζόμενος εἰς τὸ κ θαρτήριον λουτρόν· ἤδη ἡ φαντασία τοῦ καλλιτέχνου, ἐπιλαμβ νομένη τῆς εἰκονικῆς στιγμῆς, ἐσχεδίαζεν ἐπὶ χάρτου τὰς ἀρχικ τοῦ ἀειμνήστου συμβάντος γραμμάς· ἤδη στῖφος ἁμαρτωλ ἀρχόντων, πρὸ αἰώνων εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς φρυγανιζ μένων, ἀνεπήδων ἐκ τῶν φλογῶν ἡμίεφθοι, σπεύδοντες πρ τὴν κατοικίαν τῶν μακάρων· ἤδη ὁ βαπτιστής, ἐπιθέτων τ χεῖρας ἐπὶ τοῦ νεομύστου, ἡτοιμάζετο νὰ συμπληρώσῃ τὴν π λιγγενεσίαν διὰ τοῦ βυθίσματος ἕως κορυφῆς..... ὅτε δέκα, δ καπέντε, τριάκοντα καταπληκτικαί, ἄγριαι φωναί, ἀδοκήτως κ διὰ μιᾶς ἀπὸ τοῦ νάρθηκος ἐκραγεῖσαι, κραυγάζουσι·

— Σεισμός! σεισμός! σεισμός!

Εἴκοσιν ἄλλαι συναναφωνοῦσιν ἀμέσως·

— Σεισμός! Κύριε ἐλέησον! Φύγετε νὰ φύγωμεν!

Τῷ ὄντι· χάλαζα τριμμάτων τοίχου καὶ γύψου ἐπέσκηπτεν ἐ κεφαλῆς τῶν ἀρχιερέων ἀπὸ κορυφῆς τοῦ θόλου. Τὸ ἀποτιτάνω κατήρχετο στροβητόν, ὡς νιφετός.

Ἐπὶ τῷ φρικτῷ ἀκούσματι, ἐπὶ τῇ τρομερωτάτῃ θέᾳ,

— Φύγετε νὰ φύγωμεν! ἀνακράζουν ὅλα τὰ στόματα μιᾷ φων

Ὅπου τοιαύτη θεομηνία ἐπικρατεῖ, ἐκεῖ ἡ λέξις σεισμὸς μ ταβάλλει καὶ ἥρωα εἰς λαγωόν. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιαύτας ἀκμ οὐδὲν ἄλλο βλέπει πρὸ αὐτοῦ, παρὰ πῶς καὶ ποῦ τάχιον ν σώσῃ τὴν κάραν..... Πῶς νὰ περιγράψωμεν τὴν ταραχήν, τ ὀχλοβοήν, τὴν σύγχυσιν, αἵτινες διεδέχθησαν ἐν ἀκαρεῖ τὴν πρ

ἀνάδοχος, ὁ βαπτιστής; Νὰ ἐξέλθῃ; Ἀλλ' ὁποίαν θὰ παρέσχε νέαν ψόγου λαβὴν πρὸς τοὺς ἔξω αἰτιωμένους τὰς στυγερὰς ὀφρῦς του! — Μὴ δυνάμενος νὰ ἀνεχθῇ περαιτέρω τὸ κρύος τοῦ ἀναψυχρανθέντος λουτροῦ, ἀναπηδᾷ ἐκ τῆς κολυμβήθρας σιγὰ σιγά, περιεσπαργανωμένος εἰσέτι τὸ σινδόνιον, ἀπεσταφιδωμένος ὑπὸ τοῦ ῥίγους, καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνενδυθῇ. Οἴμοι, δὲν ἀνευρίσκει τὰ ἱμάτια! Ζητεῖ ἐδῶ, γυρεύει ἐκεῖ· εἰς μάτην. Ἄλλο χαμαὶ δὲν βλέπει, παρὰ ἄνθη, καὶ ζαχαρόκοκκα, καὶ δάφνας, μνημόσυνα πεπατημένα καὶ συντετριμμένα ἀπψχημένης μακαριότητος! Ἐν ἀγνοίᾳ ποῦ νὰ καταφύγῃ, περιτυλίσσεται τὸ φωτικοσάββανον, ἅτε δὲ ζῶον ἀμφίβιον κατασταλάζων, συσπειροῦται εἰς τὴν ἐνδοτέραν γωνίαν τοῦ νάρθηκος.

— Υἱὲ Δαβίδ, ἐκεῖθεν ἐπιφωνεῖ, ἀποτενίζων ἐνδάκρεις τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν Λυτρωτήν· Εἰς σὲ ἀνέθηκα τὰς ἐλπίδας μου, ἀλλ' οὐδὲ σὺ λοιπὸν μὲ ἐλεεῖς;

Ζήτημα πλείστου λόγου ἄξιον ὑπεκινήθη τότε ἐν τῷ λατινικῷ ἱεροδικαστηρίῳ, ἐάν, οὕτω τυχόντων τῶν τῆς βαπτίσεως, ἔπρεπεν ὁ Κ. Βαροὺχ νὰ θεωρηθῇ ὡς Χριστιανὸς μᾶλλον, ἢ ὡς Ἰουδαῖος. Ὁποῖα τινὰ δὲν ἐγράφησαν περὶ τούτου καὶ δὲν ἐῤῥέθησαν! ὁποῖα ἄλλα δὲν διέδοσαν ταχυδάκτυλοι στοιχειοθέται! Ἐξαφθείσης τῆς συζητήσεως, τὸ πρόβλημα κατέστη οὕτω φιλονεικούμενον, ὥστε καὶ Σύνοδος παρ' ὀλίγον συνεκροτεῖτο ἐν Λατηρανῷ. Μόνος ὁ ἰσόθεος τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς ἐδικαιοῦτο ἀπὸ τὸν ὑπερκόσμιον θρόνον του νὰ κόψῃ τὸν γόρδιον δεσμὸν ἐκεῖνον μὲ τὴν ῥομφαίαν τῆς ἀναμαρτησίας. Πρὸς τοῦτον δὴ καὶ ὁ Βαροὺχ ἀποταθείς, ἔγραψε καὶ ἐπανέγραψεν εἰπών, ὅτι οὐδόλως ἠρέσκετο νὰ μείνῃ ἀπηωρημένος μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Συναγωγῆς, ἀναμέσον Παραδείσου καὶ Κολάσεως· ὅτι, ἐὰν ἐπεκυροῦτο, ἢ ἐὰν ἀνεκαινίζετο Γοβδελεᾶς, θὰ παρῃτεῖτο ὑπὲρ τῆς Ἁγίας Ἕδρας καὶ τὴν ἐν Χανίοις διεκδικουμένην περιουσίαν του. Ἀλλ' ὅταν τὸ μαντεῖον σιγᾷ ἐκ προθέσεως, τίς ὁ τολμῶν νὰ βιάσῃ τὴν ἀφωνίαν του; Καίτοι ἐπανειλημμένως προσκληθεὶς νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα διὰ motu proprio, ὁ πάπας οὐδέποτε ηὐδόκησε ν' ἀποφανθῇ ἑρμηνευτικῶς.

Ἀπέναντι τῆς ἀμφιταλαντεύσεως τῶν γνωμῶν, ἡ Βενετία, ἄλλος Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος Βρέννος, ἔῤῥιψεν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τὸ ξίφος της, κηρύξασα ἀμφίβολον τὸ βάπτισμα τοῦ Βαρούχ.

Κεφάλαιον Δ'

Τοιαύτη, κατὰ προσέγγισιν, παριστάνετο ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς Κρήτης περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ μητρόπολις κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν διέτρεχεν ἓν τῶν δεινοτέρων σταδίων τῆς ὑπάρξεώς της. Ὁ ἐμπρησμὸς τοῦ μεγαλοφανοῦς ναυστάθμου, ἐκφλογισμὸς ἀπροσδοκήτως ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πατρικίων ἐκπυρσευθεὶς, καὶ εἰς τὰς οὐρανομήκεις γλωχῖνάς του καταναλώσας ἀθρόας τὰς ὑπὲρ τῶν ἐπικειμένων ναυμαχιῶν ἐλπίδας· ἡ ἀπαραδειγμάτιστος δυσετηρία, ἧς αἱ πληγαὶ ἐπέδρων καὶ ἐπὶ τῶν καθεστώτων ἐπισφαλῶς· ἡ ἅλωσις τῆς Λευκωσίας, οἰωνὸς ἀπαίσιος ἐπισημαίνων τὴν δυσανταγώνιστον προκοπὴν τῆς Ἡμισελήνου, καὶ προμηνύων τῆς ἐπιλοίπου Κύπρου τὴν ἀπώλειαν· ἡ ἀγγελία, ὅτι τὸ Διβάνιον ἀπεφαίνετο ὁριστικῶς ὑπὲρ τοῦ πολέμου· τὸ δυσεπίτευκτον μιᾶς τινος καινῆς κατὰ βαρβάρων σταυροφορίας· οἷον ἄθροισμα χαλεποτήτων, ἐπισκήπτον σωρηδὸν ἐπὶ τῆς δεσποίνης τοῦ Ἀδρίου! οἵα πρόοψις ἀνιαρὰ, ἐμβάλλουσα τὴν Σύγκλητον εἰς ἀθυμίαν καὶ δυσφορίαν!

Ἐν τῇ παραμονῇ πεισματώδους καὶ ὀλοθρευτικοῦ ἀγῶνος ἡ κυβέρνησις ἐτάχυνε νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἐπισκηψάσας πληγὰς, ἔνθεν μὲν πρὸς ἄμυναν τῶν ἀνατολικῶν της κτήσεων περισυνάγουσα ὅσας ἐκέκτητο ναυτικὰς καὶ ἠπειρωτικὰς δυνάμεις, ἔνθεν

μαδὸν ἔν τινι τῶν κεράτων τῆς ναυμαχίας. Μόνοι οἱ δύο ναύσταθμοι Κρήτης καὶ Κερκύρας ὤφειλον νὰ θαλασσεύσωσιν ἐντὸς ὀλίγου ἑτοιμοπολέμους καὶ ἐντελῶς ἀπηρτισμένας ἑκατὸν τεσσαράκοντα γαλέρας. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοπουμένου, πᾶν οἱονδήποτε μέσον θὰ ἐλογίζετο αἴσιόν τε καὶ ὅσιον.

Οἷοι οἰωνοί! Οἷα προοίμια! Ἡ Κρήτη κατεπλάγη. Ἕως ἀπὸ τοῦ πρώτου κηρύγματος οἱ πολῖται ἐξεβροντήθησαν. Ἀλλ' ὁ Δαμούλας, τραχὺς μὲν τὸ ἦθος, περὶ δὲ τὴν ἄσκησιν τῆς πληρεξουσιότητος ὁπωσοῦν πρωτόπειρος, ἔσπευσε νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ διάταγμα μὲ ἀπερίοπτον προθυμίαν. Διὰ τοῦ πρώτου προκηρύγματος καταργῶν τὴν προτέραν ἀμοιβὴν εἰκοσιπέντε φλωρίων πρὸς ἕκαστον ναύτην, ἐπέβαλλε ναυτολογίαν βιαστικὴν ἐκ 9000 Κρητῶν. — Μετὰ τρεῖς ἡμέρας δεύτερόν τι διάταγμα διεσαλπίζετο· προσεκαλοῦντο δι' ἐπίτηδες καταλόγου οἱ εὔποροι τῆς νήσου παντὸς θρησκεύματος νὰ προκαταθέσωσιν ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας τοσαύτην χρηματικὴν συνεισφοράν, ὅση ἐδέετο πρὸς ναυπήγησιν εἴκοσι παραπληρωματικῶν κατέργων. — Διὰ τρίτου πάλιν κηρύγματος, οἱ μὲν κατάλογοι τῶν ἀγγαρειῶν ἐπεξετείνοντο χάριν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ναυστάθμου ἐπ' ἀορίστῳ, νέοι δὲ ἀνθρωποθηρίας ἔλεγχοι συνετάσσοντο πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἐν Χανίοις καὶ ἐν Μεγαλοκάστρῳ ὀχυρωμάτων.

Καὶ ὅμως... ἀπέναντι τῶν παρεπομένων, τὰ κηρύγματα ἐκεῖνα δὲν ἦσαν, ἢ ῥοδόχρωτα προοιμιάσματα. Πρὸς τὰς ἤδη διαταγείσας φλεβοτομίας ἕτερός τις αἵματος φόρος μετ' ὀλίγον ἐπεψηφίζετο. Εἶχον μόλις οἱ γνωστοὶ Καπελέτοι καὶ οἱ χωροφύλακες ποιήσει ἔναρξιν τῆς θήρας, ζωγροῦντες καθ' ὕπνον, πιάνοντες διὰ προδοσίας, χάριν ἑνὸς μόνου συναλίσκοντες οἰκογένειαν ὁλόκληρον, δίκην χριστιανομάχων συλοῦντες τὰ προστυγχανόμενα τῶν οἰκιακῶν σκευῶν, ὅτε δι' ἐπακολούθου κηρύγματος ὁ ἔρανος τῶν 9000 ναυτῶν ἐξετάθη εἰς χιλιάδας δεκατέσσαρας, λόγῳ ὅτι εἰς τὰς τέσσαρας ἑλληνικὰς νήσους, Κρήτην, Κέρκυραν, Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον (ἡ Λευκὰς ἦτο κτῆμα Ὀθωμανικὸν) ἀπέκειτο νὰ ἀναπληρώσωσι τὰ κενά, ὅσα ὁ λοιμός, αἱ κακουχίαι, τὰ κύματα, καὶ τοῦ Ἰσλὰμ τὸ ξίφος εἶχον ἀπὸ Κυπριακοῦ πολέμου καὶ ἐφεξῆς ἀνοίξει εἰς τὰ πληρώματα τῶν τριήρεων.

Δὲν ἀρκεῖ. Ὀλίγον ἔπειτα καὶ ἕτερον διάταγμα ἐστηλιτεύετο.

Ὁ γαληνότατος Δοὺξ Ἀλούσιος Μοτσενῖγος (ἀρτίως ἀναγορευθεὶς, ἀντὶ τοῦ ἀποβιώσαντος Λορεδάνου), ἐν τῷ οἰκτεῖραι τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἀπίστων, ἀνεζήτει ὑπὲρ τοῦ πολέμου παρὰ τῆς προσφιλοῦς του Κρήτης πρόσθετόν τινα ἔρανον ἐκ τεσσαράκοντα πλωΐμων γαλερῶν, ἔτι δὲ χιλίους ἑτέρους κωπηλάτας διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτῶν.

Δυσαφήγητος θὰ καθίστατο ἡ ὀρθοτριχία, ἣν διήγειρε πρὸς τοὺς κατοίκους ἡ τυμπανοκρουσία αὐτή. Ἐξ ὅσων εἶχον προαποπλεύσει μὲ τὰ κάτεργα, ὀλίγιστοι ἔτυχον οἱ ἐπανακάμψαντες εἰς τὰ ἴδια, ἐκ τούτων δὲ πάλιν ὀλιγοστοὶ οἱ μὴ ἐκβάντες ἢ ἀθεραπεύτως ἠκροτηριασμένοι τὰ μέλη, ἢ προεληλακότες εἰς τὸ ἔσχατον τῆς διαφθορᾶς (1). Τρεῖς καὶ ἐπέκεινα χιλιάδες ψυχῶν, μηδὲν ἀφέντες ἴχνος τῆς ὑπάρξεώς των, καὶ πανταχοῦ τῆς νήσου τὴν μελανειμονίαν διασπείραντες, προεμήνυον τὴν ἐξόντωσιν, ἥτις περιέμενε καὶ τοὺς ναυτολογουμένους πρὸς τὸ παρόν. Τρόμος κατέσχε καὶ πόλεις καὶ ἀγρούς. Εἰς μὲν τὰ φρούρια, νέοι καὶ γέροντες ἀδιακρίτως, καταλιμπάνοντες οἰκίαν, γυναῖκας, ἐργαστήρια, ὑπεδίδρασκον πρὸς τὰ ὀρεινότερα τοῦ νομοῦ, προτιμῶντες τὸν ἐκ πείνης ἢ ἐκ κακουχίας θάνατον μᾶλλον, ἢ τὸν ἐκ τῆς μαστιγώσεως τοῦ κατέργου· εἰς δὲ τοὺς ἀγρούς, τοὺς πεδινοὺς κατ' ἐξοχήν, ὅσοι μὲν ἐπέτυχον νὰ ὑπεκφύγωσι τὴν ἰχνηλασίαν τῶν ἀγγαρευτῶν, οὗτοι συνεκεντρώθησαν πανέστιοι οἱ μὲν ἐπὶ τὰ ὀροπέδια, οἱ δὲ ἐντὸς βαθυκόλπων ἄντρων, ἢ ἐρήμων παλαιοκάστρων, ἄλλοι δ' ἐκρύβησαν εἰς τ' ἀπώτερα τῶν μοναστηρίων. Ἡμέραν παρ' ἡμέραν τὰ μὲν κρυπτήρια ἀνασυνῳκίζοντο, αἱ δὲ συνοικίαι ἐξεκενοῦντο (2). Τὸ σπήλαιον τῆς Ἀρκούδας, ἀπέχον τεσσάρων μιλλίων τῆς ἐν Ἀκρωτηρίῳ ἁγίας Τριάδος, τὸ τῆς μονῆς τοῦ Καθολικοῦ, τὸ ἐν Βαφαῖς, τὸ παρὰ τὴν Γορτύνην λεγόμενον Λαβύρινθος, τὸ περιβόητον τοῦ Μελιδόνη, τὸ ἕτερον τοῦ Σάρκου, φρούριον τοῦτο αὐτόχρημα ἀπόρθητον, κατεπλή-

---

(1) Delli quali pochissimi ne erano ritornati a casa; gli altri, parte morti, parte ritenuti sulle galere in armata, il che duolse loro sino al cuore. — Marin De Cavalli.

(2) Tutti scapparono per le montagne..... e già non si trovava alcuno che si potesse pigliare, se non con inganni, resistendo e fuggendo tutti quanti. — Marin de Cavalli.

σθησαν ἀγροτῶν πάσης ἡλικίας, ῥυομένων μὲν τὴν ἐλευθερίαν, παλαιόντων ὅμως κατὰ τῆς ἀβρωσίας καὶ τοῦ λοιμοῦ. Κόμαρα καὶ ἀγριάπιδα, βλαστοὶ θάμνων καὶ ῥιζολάχανα ἤρκεσαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν φυγάδων. 'Αλλ' ἐκλιπούσης καὶ ταύτης τῆς αἰγοπρεποῦς τροφῆς, οἱ μὲν νεώτεροι, λαβόντες γυναῖκας καὶ παιδία, καὶ κατὰ οἰκογενείας διαιρεθέντες, ἀνεῤῥιχήθησαν εἰς τὰ μᾶλλον δυσπρόσιτα τῆς Ἴδης, τῶν Λευκῶν 'Ορέων, καὶ τοῦ Σελίνου, εἰς τὰς ἄκρας τοῦ Κισάμου, τοῦ Λασιθίου, τῆς Σιτείας· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, οἱ νοσοῦντες, οἱ ἀνάπηροι, ὑστερήσαντες οὗτοι ἐξ ἀδυναμίας, περιεπλανήθησαν ἄστεγοι ἀπὸ κώμης εἰς κώμην, ἀποφεύγοντες μὲν τῶν ἀγγαρευτῶν τὴν συνάντησιν, καὶ ὅμως παρὰ τούτων πάντοτε ἰχνηλατούμενοι διὰ κυνῶν, εἰς τοιαύτην ἄγραν ἐντετριμμένων. Φρικτὰς τοῦ δράματος ἐκείνου περιπετείας διηγοῦνται κομπάζοντες οἱ χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς. Ἔνιοι τῶν αὐτομόλων, στενοχωρηθέντες ἀπὸ τὴν πεῖναν, καὶ ἀποβάντες εἰς πορείαν ἀνίκανοι, προέκρινον ν' αὐτοκτονήσωσι, πηδήσαντες ἀπὸ κρημνῶν, ἀντὶ νὰ παραδόσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τῶν κυνηγῶν τὰ χειρόδεσμα. Καὶ οἱ μὲν ἠκροτηρίασαν τοὺς πρὸς τὴν κωπηλασίαν χρησίμους δακτύλους· οἱ δέ, ὅπως ἐξαγοράσωσι τὴν πλανήτιδα οἰκογένειαν, ὅπως σώσωσι τῶν νοσούντων τέκνων τὴν ζωήν, ἢ ἐνεχείρισαν τοῖς στρατιώταις ἀλλοτρίαν ἀγέλην, ἢ κατεμήνυσαν, ποῦ ἐν τῷ αὐτομολῆσαι ἔθαψεν ὁ δεῖνα γείτων τ' ἀνάλεκτα τῆς συσκευῆς· ἄλλοι δέ, ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ἄμμου ἰχνοσκοπήσεως ἀποκαλυφθέντες, ἐνεκόλπισαν τὸ πέλαγος, τὴν κινδυνεύουσαν ἐλευθερίαν διαπιστεύσαντες εἰς τὸ ἔλεος τῶν κυμάτων. Ἴσως ἡ εἰς τὰ παράλια τῆς 'Αφρικῆς διαπραττομένη ἀνθρωπεμπορία δὲν θεατρίζει σκηνὰς στυγερωτέρας τῶν τῆς στρατολογίας ἐκείνης... 'Οπωσδήποτε, τὸ ἐπιχείρημα τῶν δύο πληρεξουσίων καλά, ἢ κακὰ ἐξετελέσθη. 'Οκτακισχίλιοι Κρῆτες, ἐν οἷς καὶ ἄνηβα παιδία, καὶ γέροντες, καὶ πηροί, φωραθέντες εἰς τὰ ἀμφίβληστρα ἀγγαρευτῶν καὶ ναυτολόγων, χειρωθέντες διὰ ποδοκάκης, ἐῤῥίφθησαν, οἱ μὲν ἀμέσως εἰς τὰ κάτεργα, οἱ δὲ ἐν ἐπιφυλάξει εἰς τὰ καταγώγια τῶν τριῶν νησιδίων.

Σχετλιασμοὶ καὶ στοναχοὶ ἐξεῤῥάγησαν ἐν παντὶ τόπῳ. Καὶ ὅμως — ὢ τῆς ἀβουλίας, ἢ τῆς ἐπιβουλεύσεως! 'Ενῷ οἱ μὲν πληρεξούσιοι ἀπώθουν τοὺς ἀγρότας εἰς τὴν ἀπόγνοιαν, ἡ δὲ ἀστυνομία τοῦ Μέμου ἐθελοτύφλωττεν ἰδιοπραγῶς, ἐνῷ ὑποχθόνιος τις μυκηθμὸς ἐβόμβαζεν ἤδη περὶ τὰ ὦτα τῶν ἀρχῶν,

ἐξεικόνιζε τὴν κατάστασιν τῆς ἀποικίας μὲ χρώματα καταπληκτικά (1). Τὰ ἑπόμενα θέλουσι καταδείξει, διὰ τίνος ποτὲ φαρμάκου προετέθη ἡ Δημοκρατία νὰ θεραπεύσῃ τὴν καταγγελλομένην τῆς ἀποικίας πληγήν.

Ὁ νομὸς τῶν Χανίων, ἡ πόλις μάλιστα — κυριωτέρα τῆς τραγῳδίας σκηνὴ — περιήρχετο, χάριν τῆς πείνης, τῶν διωγμῶν, τῆς ἐπιδημίας εἰς τὸν ἔσχατον τῆς ἀπελπισίας βαθμόν. Οἱ ἐναπολειπόμενοι τῶν κατοίκων, ἀπολέσαντες ἤδη πᾶσαν ἐλπίδα ἀνακουφίσεως, προήλαυνον καθ' ἡμέραν χάνοντες ὡσαύτως καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ οὐρανοῦ. Τὰ ἐνόδια εἰκονίσματα ἀπέμενον βαθμηδὸν στερούμενα φωταψίας· μία κατόπιν τῆς ἄλλης αἱ ἐκκλησίαι κατηρημοῦντο.......

.....Ἀλλ' ἡ Θεία Οἰκονομία, ἥτις τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων μετριάζει κατ' ἀνάγκην τοῦ ἀρτικάρτου ἀμνοῦ, δὲν κατέλιπε τὸν ἀποίμαντον λαὸν ἐκεῖνον ὅλως ἀπαραμύθητον. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὠδίνων του ἐπεφάνη εἷς τις ἄγγελος, ἀντὶ τῆς κυβερνήσεως συνδραμὼν μὲ καρδίαν ὄντως οὐρανοφύτευτον τὸν καταδιωκόμενον πτωχόν. Μία τις ἀρχοντοπούλα, ἱππότις μὲν ἅτε μονογενὴς τιμαριούχου, κληρονόμος δὲ τοῦ πλουσιωτέρου τῶν ἐν Χανίοις φραγγαρχόντων, μία τις κόρη, τύπος ἐλέους καὶ γυναικείας οἰκτοσύνης τότε εἰπέρ ποτε ἀξιοθαύμαστος, ἐξῆλθε καθ' ἑκάστην ἐπὶ τὸν πατρικὸν βραχίονα στηριζομένη, κρούουσα τὰς θύρας τῶν πενήτων, κομίζουσα ἄρτον, ὄρυζαν, ἔλαιον, φάρμακα, πέμπουσα ἰατροὺς πρὸς νοσοῦντας, ἱερεῖς πρὸς ἀγωνιῶντας, περιθάλπουσα μὲ αὐταπαρνησίαν ἀκαταπόνητον τὴν ἔνδειαν, τὸ πένθος, τὸ ἄλγος τοῦ ζυγοῦ. Ὁ γονεύς της Σὲρ Φραντσέσκος Δὰ Μολὶν, συνεκέκτητο καὶ αὐτὸς, κατὰ διαστολὴν τῶν ἄλλων φραγγαρχόντων, ὑπόληψιν φιλανθρώπου καὶ ἐλεήμονος. Ἱκεσίᾳ τῆς θυγατρὸς ὁ ἄρχων ἠνέῳξε τοὺς σιτῶνάς του πρὸς τὸν λαὸν, καὶ διένειμε παροψίδας ζωμοῦ κατὰ πρωΐαν καὶ ἑσπέραν. Ἡ γενναιοφροσύνη αὕτη τῆς οἰκογενείας τῶν Μολίνων, ἄνθος ἐν τῷ φυτῶνι ἐκείνῳ μονοφανὲς, δὲν ἔμεινεν ἀναπόδοτος εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ πλήθους. Τὸ μὲν θυγάτριον κατέστη ἐν Χανίοις κοσμοχαρὲς, πολυαγάπητον,

---

(1) Archivio generale de' Frari, dispacci 2 ottobre, e 24 ottobre 1570.

Ἕλλησιν ἀλλήλοις ἐρίζειν ἀεὶ, καὶ οὔποτε ὁμονοεῖν, » μεταξὺ Πατέρων (καλογηροπαίδων) καὶ Παππαδοπούλων (ἱερέως υἱῶν) ἡ ἐριννὺς τοῦ προπατορικοῦ φατριασμοῦ ἐπέῤῥιψε πέτραν σκανδάλου. Ἔκτοτε Πάτεροι καὶ Παππαδόπουλοι ἀντεπετέθησαν ἀλλήλοις, ὡς ἐν Βερώνῃ οἱ Καπουλέτοι καὶ οἱ Μοντέκιοι, καταστάντες δύο σύμβολα ἀσυμφωνίας, δύο ἐλατήρια ἀμφιταλάντευτα ἐνδομύχων σπαραγμῶν. Πῶς ἠδύνατο ὁ Βενετὸς νὰ μὴ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν διαίρεσιν; Ὅταν ἐντὸς τῆς ποίμνης οἱ κριοὶ κηρυβάζουσιν ἀλλήλοις, ὁ λύκος δὲν ἐπισκήπτει ἀφοβώτερος; Ὁ λύκος ἐνέδρευε· μόνος ὁ δυνάστης ἐκαρποτέλεσε τὸ μῆλον τῆς διχονοίας. Ὁ Βενετὸς ἀνέθρεψεν εἰς Κρήτην τῆς ἀδελφομαχίας τὸ φυτὸν μεθ' ἧς ἀγάπης παρθένος, ἀρδεύουσα εἰς ἀρτάνην βασιλικὸν, ἀγάλλεται βλέπουσα καθ' ἑκάστην πρωΐαν ἐπιπροβαίνουσαν τὴν βλάστησιν τοῦ φυτουργείου της. Διὸ οὐδέποτε προσέκοψεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς μερικὰς συνελεύσεις τῶν ῥιζῶν· ἀπ' ἐναντίας, τὰς συναθροίσεις ὑπεκίνησεν αὐτὸς αὐτόθεν, πεποιθὼς, ὅτι ἡ ἀλληλομαχία θὰ ἐξετραχύνετο ἐκ τῆς ἀναποφεύκτου ἀντιφορᾶς. Οὐδὲ προέλαβέ ποτε τὰς συγκρούσεις τῶν ἀγροτικῶν κομμάτων. Τὴν νίκην ἐξίσου καὶ τὴν ἧτταν τῶν φατριῶν παίξας μὲ ἐπιδεξιότητα θαυμαστουργοῦ, ἐχρησιμοποίησεν ἑκάστοτε τὴν διχόνοιαν πρὸς βαθυσκαφεστέραν κρηπίδωσιν τῆς τυραννίδος του.

Τὴν μακρολογίαν εἰς τὰς διαφόρους ἑστίας τῆς καταφυγῆς συνέτεμον, ἀγαθῇ τύχῃ, δύο ἀπροσδόκητα περιστατικά.

Φιλικαὶ ἐκ Χάνδακος ἐπιστολαὶ κατήγγελλον δεινόν τινα κίνδυνον, κρεμάμενον ἐπὶ τραχήλου τῶν κορυφαίων. Προβλέπουσα δῆθεν ἡ ἐκεῖ κυβέρνησις, ὅτι τὰ κηρύγματα τῶν πληρεξουσίων τῆς Βενετίας ἤθελον ἐξαντλήσει παρὰ τοῖς χωρικοῖς τὸ μέτρον τῆς ὑπομονῆς, καὶ προκαλέσει τὴν συγχώνευσιν τῶν ἀντιφερομένων κομμάτων, ἐσχεδίαζε χάριν τῆς πανηγύρεως τῆς τετάρτης Ἰουνίου νὰ κλητεύσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοὺς μᾶλλον δυναμένους ἐκ τῶν προὐχόντων τῆς ἐξοχῆς. Καὶ τὸ μὲν πρόσχημα, ἡ πρόσκλησις δὲν θὰ ἀπέβλεπεν, ἢ εἰς ἁπλῆν ἐπικόσμησιν τοῦ χειροφιλήματος, τὸ ἀληθὲς δὲ προέκειτο νὰ διακρατηθῶσιν οἱ γέροντες ὡς ὅμηροι, τοὐλάχιστον ἕως τέρματος πολέμου, πρᾶξις αὕτη παρὰ τοῦ Δουκὸς ὁριζομένη νὰ ἐπιταχύνῃ τῆς κοινῆς ἀγανακτήσεως τὴν ἐκπυρσοκρότησιν.

Καθὰ γινώσκομεν ἤδη, ἡ ἐπίβουλος πρόσκλησις ἦτο ἐπινόημα τοῦ πρίγκηπος. Ἀλλὰ καὶ οὗτος καὶ ὁ Μυστικός του, καίπερ εἰδήμονες ἀμφότεροι τῶν Κρητικῶν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος, καίτοι ὑπὸ τῶν χρησμῶν τῆς Μελαίνης Βίβλου μυσταγωγούμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν πραγμάτων καὶ προσώπων τῆς ἐξοχῆς, μολαταῦτα οἱ λογάδες ἠγνόουν ἔτι οἷον δραστήριον ἀθλητήν, οἷον ἄνδρα τεθωρακισμένον κατὰ τῆς φθοροποιοῦ ἐπενεργείας τοῦ δουκικοῦ παλατίου, οἷον πρόσωπον ἱκανὸν ν' ἀντιμετρήσῃ τὰς σκευωρίας των ἐτήρει λεληθότα εἰς τοὺς κόλπους της ἡ τάξις τῶν ἀρχοντοχωριτῶν.

Διέτριβε τότε ἐν τῷ νομῷ Σελίνου πλούσιος τις εὐπατρίδης, Σκορδύλης τὴν καταγωγήν, ἀνὴρ διὰ τὸ ἀτίθασσον τῶν φρονημάτων, καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πενωμένους ἐξαίρετον καλοκἀγαθίαν κτήσας φήμην χρηστοῦ πολίτου καὶ χριστιανοῦ. Ἡ κοινὴ γνώμη ὑπερῆρε τὸν ὄλβον του πέρα τοῦ ἀληθοῦς· ἀλλ' εἰ καὶ μὴ κατέχων τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου, ὑπῆρξεν ὅμως — τοὐλάχιστον εἰς τὴν νεότητα — εἷς τῶν διασημοτέρων πολυκτεάνων τῆς νήσου. Οἱ γηραιότεροι τῶν ἀρχηγῶν Σελίνου καὶ Κισάμου ἀνεπόλουν εἰσέτι τὸ συμπόσιον τῶν γάμων του, ἔνθα τριακόσιοι συγγενεῖς καὶ φίλοι προέπιον ἕκαστος εἰς ἰδιαίτερον ἀργυροῦν ποτήριον (1).

Καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἄλλων κατοίκων ἀναγκασθεὶς καὶ ὁ ἀρχοντοχωρίτης οὗτος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἰδίαν ἕδραν, εἶχε προσφύγει μὲ ὁμαίμωνας καὶ θεράποντας εἰς τὰ μᾶλλον ἀπόκρημνα τῆς περιοχῆς, ὅπου ἔνοπλοι συνέρρεον ἀδιακόπως καὶ οἱ πλείονες τῶν παρακειμένων κεφαλοχωρίων. Ἡ φωνὴ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἀναμιμνήσκει τὸν μεσαιωνικὸν κώδωνα τῆς ἐξεγέρσεως, ἐπὶ τῷ νυκτερινῷ ἀκούσματι τοῦ ὁποίου οἱ πολῖται ἀπεδάρθανον, συνεφορμῶντες κατὰ τοῦ ἐπιτρέχοντος ἐχθροῦ. Ἀκριβῶς καθ' ἣν ἡμέραν διέταττεν ὁ Συγώνης πρὸς τὸν Σὲρ Μέμον τὴν πρὸς τοὺς προὔχοντας ἐγκύκλειον ἐπιστολήν, ὁ ἐν λόγῳ ἀρχοντοχωρίτης ἐν ἀγνοίᾳ τῆς συμπτώσεως ἀπηύθυνε πρὸς τὰ αὐτὰ αὐτότατα πρόσωπα τὸ ἑπόμενον ὁμοιόγραφον·

---

(1) Ἀνέκδ. Χειρόγρ. τῆς Συλλ. Κοββέρ. Ἀρ. 760 (ἔτους 1608).

« Ἀπὸ Βλιθιᾶς, τὸ ἀπόγευμα, 17 Μαΐου 1570. »

« Ἀδελφὲ Κῦρ.....

« Ἐγὼ ἐγέρασα, σὺ εἶσαι νεώτερός μου. Βλέπεις λοιπὸν καλλιότερα ἀπὸ ἐμὲ, ὅτι τὸ σχοινὶ σφίγγει καθημέραν στενώτερα εἰς τὸ λαιμὸν τὸν ἰδικόν μας, καὶ εἰς τὸν λαιμὸν τῶν παιδίων μας. Τί θὰ κάμωμεν; Θ' ἀφίσωμεν τὸν βρόχον νὰ τρέξῃ, νὰ τρέξῃ, ὥστε ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ἀναπνοὴν τοῦ ὑστέρου ἀπὸ τοὺς χριστιανούς; Ἐὰν τοιαύτην διάθεσιν ἔχετε σεῖς αὐτοῦ, ἐξηγήθητε! Τότε ἂς ἐπάρῃ καθεὶς τὴν φαμηλίαν του, καὶ ὅλοι συμφώνως ἂς ῥιφθῶμεν ποῖος μὲν ἀπὸ τὸν βράχον, ποῖος δὲ εἰς τὸν αἰγιαλόν. Ἐὰν θέλετε, τὸν δρόμον, σᾶς τὸν ἀνοίγω ἐγὼ ὁ γεροντώτερος, πρῶτος ἐγὼ μὲ τὰ παιδιά μου. Ἀλλ' ἐὰν τοιαύτη δὲν εἶνε ἡ γνώμη σας, πατριῶται, ἐὰν καὶ σεῖς φρονεῖτε, ὅτι πρέπει νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν, τοὐλάχιστον διὰ νὰ μὴν ἀποψυχήσωμεν ὡσὰν τὰ κτήνη, πρὸς τί διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ χάνομεν τὸν καιρὸν ἄπρακτοι, καὶ δὲν συνερχόμεθα ὅλοι εἰς κάποιον τόπον, διὰ νὰ σκεφθῶμεν ὁμοῦ καὶ νὰ διορίσωμεν τὸν καλλιότερον τρόπον τῆς ὑπερασπίσεως; »

« Ἐξαίρετον διὰ τοιαύτην συνάθροισιν φαίνεται εἰς ὅλους ἐδὼ τὸ μοναστήριον τοῦ Καθολικοῦ. Ἡ θέσις του εἶνε ἀσφαλὴς, ὁ δὲ ἡγούμενος ἀσφαλέστερος. Ἀποκρίνονται τὰ γηρατειά μου διὰ τὴν τιμιότητα τοῦ Ἀνανίου. — Κάμε, ἀδελφὲ κῦρ...... τὰς ἑτοιμασίας σου, ἄφες κάθε ἄλλην ἐργασίαν, καὶ σύνελθε καὶ σὺ μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ μοναστήριον αὐτὸ τὴν ἐρχομένην ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀπὸ τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς, ἂν δυνατόν. »

« Ἂν ὁ Θεὸς σὲ φωτίσῃ καὶ ἀποφασισθῇς νὰ ἔλθῃς, μὴ φανερώσῃς τὸ ταξείδιον εἰς ἄλλους, παρὰ εἰς τούς..... (ἕπεται μακρὰ ὀνομάτων σειρὰ), περισσότερον δὲ ἀπὸ ἕνα μόνον ὑπη-

ρέτην, καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης σου μὴ λάβῃς. Ὅσον δὲ διὰ τὸ προσκλητήριον τοῦ Νηστικοῦ, πρὶν βάλῃς πίστιν, συλλογίσου τὸ πρᾶγμα καλὰ καλὰ, καὶ ὡστόσον γράψε μας! »

« Σπινθὴρ μικκύλος ἅπτει μεγάλην φλόγα. » Παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, τὸ γραμμάτιον ἐνήργησεν. Ἡ πρόσκλησις τοῦ γέροντος, διαλύσασα τὰς ἀπράκτους διατριβὰς, ἐχειραγώγησε τὰ πνεύματα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὁμονοίας. Ταχυδρόμοι, ἐκ μερῶν ἀντιθέτων ὁρμηθέντες, ἀντήλλαξαν τὰς προαιρέσεις τῶν ῥιζαρχῶν· δεκτῆς δὲ παρ' ὅλων γενομένης τῆς προτάσεως τοῦ Σελινιώτου, τόπος τῆς κοινῆς συναθροίσεως ὡρίσθη ἐκ συμφώνου ἡ ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ τοῦ Χαλέπα κειμένη μονὴ τοῦ Καθολικοῦ, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀκίνδυνος.

Τὸ Καθολικὸν, ἡ κτίσις τοῦ ὁποίου συγχρονίζεται μὲ τὴν νηπιότητα τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, εἶνε καὶ αὐτὸ μία τῶν πολλῶν σκοπιῶν, ὅθεν ὁ μακρόγηρως καὶ λευκόφρυς τῶν Πορφυρογεννήτων αἰὼν προσβλέπει μὲ στοργὴν προπάτορος τὸν σήμερον ποῦ μὲν εἰς Γραικὸν, ποῦ δ' εἰς Ἕλληνα μετονομαζόμενον Ῥωμαῖον ἔγγονόν του. Διαφερόντως ἄγριος εἶνε ὁ τόπος, δυσπροπέλαστος ἡ εἴσοδος, πληκτικαὶ αἱ μακροσκελεῖς σκιαί του· ἀλλ' ὁ κτίτωρ τῆς μονῆς δὲν ἐπεχείρησε κατασκευὴν παραδείσου. Τὸ κοινόβιον, οἷον φαίνεται σήμερον, κεῖται ἐντὸς στενῆς καὶ ἀφιλοξένου φάραγγος, ἧς αἱ φαλακραὶ πλευραὶ, κάτω μὲν διαβρεχόμεναι ἀπὸ χείμαρρον αὐθαδέστατον ἐν καιρῷ χειμῶνος, εἰς δὲ τὴν κορυφὴν μετωπηδὸν ἀντιβλεπόμεναι, ἐπισκιάζουσι τὴν ἔρημον, καὶ πρὸς τοὺς ἐάσαντας χαίρειν τὸν κόσμον μοναχοὺς συντέμνουσι προσφόρως τὴν περίοδον τῆς ἡμέρας. Ὁ βόμβος, ὃν ἀποστέλλουσι μακρόθεν τὰ κύματα, ματαίως μαινόμενα κατὰ τῶν βράχων, ἡ ἠχὼ τοῦ στενώματος, μεταπέμπουσα τὸν φλοῖσβον τοῦ χειμάρρου πόρρω τοῦ ἀσκητηρίου, τὸ διηνεκὲς λυκόφως, ἐν ᾧ ἐξ ἰδίας δὸς εἰπεῖν προαιρέσεως καὶ ὁ ναὸς, καὶ τὰ οἰκοδομήματα ἐνταφιάζονται ἔξω τῆς ὀφθαλμῶν βολῆς, ἡ ἐμποδὼν τῆς χαράδρας καὶ ἐπάνωθεν τῶν βορβορυζόντων ῥείθρων γέφυρα, ἥτις συνάπτει τὴν μεγάλην ἤπειρον τῆς κοινωνίας πρὸς τὸ μονῆρες φυγαδευτήριον, ὅλα ἐνταῦθα ἀναμιμνήσκουσι τὴν βασιλείαν ἐποχῆς, ὑπὸ τὸν πέλεκυν τῆς ἡμιμαθείας σήμερον ψυχορραγούσης, ἐποχῆς πλήρους ἐλέους, καὶ αὐταπαρνησίας, καὶ πίστεως, κοινωνίας, τὴν ἀμετάβλητον νομοθεσίαν, καὶ τὸ δημο-

κρατικὸν πολίτευμα τῆς ὁποίας οὐδέποτε θέλουσι δοκίμως ἀνακαινίσει παρόντες καὶ μέλλοντες Ματζίναι. — Συμμέτοχον καὶ αὐτὸ τῆς κοινῆς καταῤῥοῆς, τὸ Καθολικὸν ἐπισώζει μόλις εἰς τὰ σημερινά του λείψανα τὴν μαρτυρίαν τῆς παλαί ποτε ἐκτεταμένης περιφερείας του. Οὐδὲ τὰ κατερειπούμενα κελλία, καὶ ἡ σαπρὰ στέγη τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ τὸ κωδωνοπύργιον καὶ αἱ εἰκόνες αἱ ἐξ ἀρχαιότητος ἀποβάσαι δυσδιάκριτοι, δύνανται πλέον νὰ δηλώσωσι πρὸς τὸν περιηγητὴν, ὅτι εἰς τὸ μονίδριον αὐτὸ συνέῤῥευσαν ἄλλοτε βασιλέων καὶ αὐτοκρατειρῶν ἀναθήματα πλουσιοπάροχα, ὅτι ἐπὶ ὀκτακόσια ἔτη εἰκοσιτέσσαρες μοναχῶν γενεαὶ ἠλληλουχήθησαν, ἀδιαλείπτως συμπολιτευθεῖσαι ἐν ἁρμονίᾳ καὶ ἀδελφότητι.

Ἡγουμένευε τότε ἐν τῇ μονῇ ὁ Ἀνανίας Καλυβιώτης, κληρικὸς ἀρκετὰ πεπαιδευμένος τὰ ἱερὰ μαθήματα, ἀλλὰ τοσούτῳ εὐτράπελος καὶ ἐπίχαρις τοὺς τρόπους, ὅσῳ τε καὶ ὀξύθυμος τὸ ἦθος. Ἐν τῇ συμπεριφορᾷ αὐτοῦ ὁ ἱερομόναχος παρίστανεν ἕν τι τεκμήριον τῆς ἑλληνικῆς ἀγχινοίας αὐτοφυές. Εἰ καὶ ψυχῇ τε καὶ σώματι Κρής, εἰ καὶ μισοβένετος ἕως μυελοῦ κοκκάλων, εἰ καὶ ζηλωτὴς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος τῶν συννησιωτῶν του, μολαταῦτα ἐκέκτητο οὕτως εὐεξέλικτον τὴν πειθὼ τοῦ λόγου, οὕτω παρεισακτικὸν τὸ σχῆμα, ἤξευρε δὲ μὲ τοσαύτην ἁρμοδιότητα νὰ διανέμῃ τὰς εὐλογίας, τὰ δῶρα, τὰς ἐπισκέψεις, τὰ χαριτολογήματα, ὥστε οἱ ἐν Κρήτῃ Βενετοὶ ὅλοι συμφώνως ὑπελήπτοντο αὐτὸν ὡς μόνον τῶν σχισματικῶν ἱερέων ἄξιον ἐμπιστοσύνης καὶ οἰκειότητος. Τὴν γνώμην ταύτην συνεμερίζετο αὐτὸς ὁ Μέμος, ἐπειδὴ, εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ συκοφαντοῦντος ἡγουμένου τῆς ἁγίας Τριάδος, οὐδέποτε συγκατένευσε νὰ πολιτογραφήσῃ καὶ τὸν Ἀνανίαν ἐν τῷ μητρώῳ τῆς ἀνηλίου σατραπείας του.

Ἑξήκοντα τέσσαρες ἔτυχον οἱ ἀρχηγοὶ, οἱ κατὰ τὴν ὡρισμένην ἡμέραν παραγενόμενοι εἰς τὸν τόπον τῆς συνεντεύξεως. Ἑκάστη τῶν ῥιζῶν ἐξαπέστειλεν ἕνα ἢ δύο πληρεξουσίους. Παρῆσαν καὶ Βλαστοὶ, καὶ Σκορδύλαι, καὶ Πάτεροι, καὶ Παππαδόπουλοι· συνῆλθον οἱ Ζάππαι, οἱ Μουσοῦροι, οἱ Φωτεινοὶ, οἱ Ψαρομήλιγγοι· συνέδραμον, ἑνὶ λόγῳ, οἱ ἰσχυρότεροι τῶν προυχόντων. Μία μόνη τῶν ἀρχοντικῶν φυλῶν, ἢ ὀρθότερον, μερίς τις μόνη φυλῆς, ἀπεποιήθη νὰ συμπροσπέμψῃ ἴδιον ἀντιπρόσωπον. Θέλομεν πα-

ρακατιών άναφέρει τήν έπωνυμίαν, καί ύποδείξει τάς συνεπείας τῆς άπουσίας της.

Περί λύχνων άφάς, τό προαύλειον τοῦ κοινοβίου παρέστησε θέαμα ποικίλλον. Τά ύλακτήματα τῶν μολοσσῶν άνήγγειλον κατά πᾶσαν στιγμήν, ὅτι ἕτερος τις ἄγνωστος ἐπορεύετο πρός τήν μονήν σύρων τόν ἵππον ἐκ τοῦ χαλινοῦ, καί ὑπό θεράποντος ἐνόπλου παρακολουθούμενος. Ὁ ἀντίλαλος τῆς φάραγγος ἐπανελάμβανε δίς ἑκάστοτε τήν ἀφιλόξενον ὑποδοχήν τῶν κυνῶν, ἐνῷ ὁ ἡγούμενος, μηδόλως περί τῆς συνεντεύξεως προϊδεασμένος, ἐθεώρει ἔκπληκτος ἀπό τοῦ κελλίου του τήν ἀσυνήθη καί ἀδιάκοπον συῤῥοήν. Ἐν τούτοις οἱ μέν πατέρες ἔσπευδον ν' ἀποσάξωσιν ἵππους καί ἡμιόνους, νά παραμερίσωσι τά ὁδοιπορικά δισσάκια, ἴσως οὐκ ἀπόκενα προσφορῶν, καί νά χειραγωγήσωσι τά φορτηγά εἰς τήν βρύσιν· οἱ δέ ἀρχοντοχωρῖται, τούς πατέρας ἀντιχαιρετίζοντες, καί ἀλλήλοις ἔτι χαιρετιζόμενοι, ἀπέθετον τά πυροβόλα, ὅπλα πρωτογενοῦς κατασκευῆς, ἀπεχάλουν τά τόξα, καί μέ τό μανδήλιον τινάσσοντες τήν κόνιν ἐκ τῶν ἱματίων, ἤρχοντο συσπειρούμενοι εἰς κύκλους.

Μᾶλλον ἤ ἧττον, οἱ ἀντιπρόσωποι ἦσαν ὅλοι προβεβηκότες τήν ἡλικίαν. Τό ὁμοιόσχημον αὐτῶν οὐδενός θά ἐλάνθανε τήν παρατήρησιν· ἀντίτυποι σχεδόν εἰς τάς ὄψεις οἱ χαρακτῆρες ἁπάντων. Παντοῦ βλέμμα ἀνήσυχον, βλέμμα ἀμφιδινούμενον ὑπό βλέφαρα εὐρέα, ὑπό τήν σκιάδα ὀφρύων μελαίνων καί δασυτάτων· ἡ αὐτή ῥίν, γρυπή μέν πρός τήν ἀκμήν, τριχοφυής δέ περί τούς ῥώθωνας, γρυπότης ὑποδεικνύουσα φίλερί τι καί γαῦρον, καί ὑπερφίλαυτον· παντοῦ χείλη σαρκώδη, ἀλλά συνεσταλμένα· ἀνάστημα νευρῶδες, ὑψηλόν, ὑπερήφανον· χροιά ἡλιοκαής, γενειάς ὁρμῶσα ὑετηδόν ἕως μέσων στέρνων. — Ὡσαύτως ὁμοιόμορφος παρίστατο καί ὁ ἱματισμός αὐτῶν. Οἱ λαϊκοί — διότι συμπαρῆσαν καί τινες ἱερωμένοι — ἐπί μέν τῶν νώτων ἐφόρουν μελανωπόν τινα μανδύαν ἐκ λεπτοῦ ῥούχου, ἐξογκούμενον πρός τά ἄνω ἀπό πλατύ καί σουφρωτόν περιλαίμιον, ἐπί δέ κεφαλῆς, σκοῦφον πελώριον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ῥούχου, ἀπολήγοντα παρά τό δεξιόν οὖς εἰς σχῆμα ἕλικος. Καί τήν μέν ἀριστεράν πλευράν εἶχον καθωπλισμένην μέ πηχυαίαν σπάθην, σύμβολον εὐγενείας, σπάθην ἀνηρτημένην εἰς πλατύν ζωστῆρα δερμάτινον, πρός δέ τήν λαβήν συχνοκωδωνίζουσαν ἀργυροῦν κροσσόν· τούς δέ πόδας εἶχον

ὑποδεδυμένους εἰς μακρὰς περικνημίδας, τὰς ὁποίας περισκελὶς συνέσφιγγεν εἰς τοὺς μηρούς. Συνεπλήρουν τὴν φορεσίαν τὰ πλατύβρακα τῆς ἀνατολῆς, ἐσθὴς δυσετυμολόγητος, καὶ οἱ δισπιθαμιαῖοι πτερνιστῆρες. Τὸ τελευταῖον τοῦτο πλήρωμα τῆς ἐνδυμασίας, ἐκμηκυνόμενον πέρα τῆς πτέρνης, προσῆπτεν εἰς τὴν περικνημίδα σχῆμά τι χαλκεμβόλου νηός. Ὁ ὁπλισμὸς τῶν νεωτέρων ἐφαίνετο μικρόν τι μᾶλλον πεφροντισμένος. Οὗτοι, πλὴν τῆς σπάθης, ἐπεδείκνυον εἰς τὸν ζωστῆρα καὶ ξιφίδιον, ὅπλον, ἡ ἐπίχρυσος θήκη τοῦ ὁποίου ἔσπευδεν, ἅμα φθάνοντος τοῦ ἀντιπροσώπου, ν' ἀνταλλάξῃ μὲ τὸ φῶς τοῦ λύχνου φιλάρεσκα παιγνίδια.

Ὁ ἡγούμενος, ὅστις, διασκοπῶν τὰ εἰσόδια ἀπὸ τὴν στρογγύλην θυρίδα τοῦ κελλίου του, ἀνεγνώριζε βαθμηδὸν πολλοὺς τῶν ἐπιφθανόντων, δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑπονοήσῃ ἄνω κάτω τὸν λόγον τῆς συῤῥοῆς. Πρὸς τί ἄλλο οἱ κυριώτεροι τῶν ῥιζαρχῶν Κρήτης θὰ συνήρχοντο ἐν ᾗ ἡμέρᾳ προεωρτάζετο ἡ μνήμη τοῦ κτίστου Κωνσταντινουπόλεως, εἰμὴ χάριν νέας τινὸς σταυροφορίας ὑπὲρ πατρίδος; Ἡ φιλόπατρις καρδία του ἀνεσκίρτησεν ἐξ ἀγαλλιάσεως. Ἀναλογισθεὶς ὅμως καὶ τὰς διαιρέσεις, ὑφ' ὧν ἔκπαλαι ἡ ἀρχοντικὴ μερὶς κατεσπαράττετο, περιέστη εἴς τινα ἀνησυχίαν μή, τῆς διχονοίας ἐκκαυθησομένης αὖθις ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἡ μὲν χώρα ἐπανακυκλήσῃ εἰς δεινὰ χείρονα τῶν προτέρων, ἡ δὲ μονή του, καταμηνυθεῖσα ὡς συνωμοσίας καταγώγιον, ὑποστήσῃ τὸν ἔσχατον ὄλεθρον. Ὑποκρύψας, ὡς συνετός, τὴν ἀνιαρὰν αὐτὴν προκατάληψιν, καὶ συναφεθεὶς μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ αἴσθημα τῆς χαρᾶς, ὑπεδέξατο τοὺς ἄρχοντας μὲ ἀσπασμοὺς καταθυμίους, μὴ παραλείψας καὶ νὰ ἐπαινέσῃ τὴν θεάρεστον συνάθροισιν. Ἀλλὰ μικρὸν πρὸ τοῦ δείπνου, προσκαλέσας εἰς τὸ κελλίον τοῦ οἰκονόμου ὀκτὼ ἢ δέκα τῶν γνωρίμων, ἐξεχαλίνωσε τέλος τοὺς καχλάζοντας ἐνδοιασμούς του ὡς ἐφεξῆς.

— Ἄρχοντές μου, εἶπε, νεύσας εὐμενῶς μὲ τὴν δεξιάν, ἀπὸ τοῦ σφυγμοῦ τῆς ὁποίας ἐδονίζετο ἑκατόγκοκκον κομβολόγιον, ἄρχοντές μου, σᾶς ἐπαναλέγω τὸ Καλῶς ὡρίσατε, διπλασιάζων τὰς εὐχάς μου ὑπὲρ τῆς ἀγαθῆς ἐκβάσεως τοῦ σκοπουμένου σας. Καθὸ καλοὶ Χριστιανοί, καθὸ ῥιζάρχαι, καθὸ γέροντες δὲν θὰ ἀγνοεῖτε βέβαια, ὅτι αἱ ἱεραὶ μοναί, κτισθεῖσαι διὰ τὴν ἄσκησιν, καὶ συγκροτούμεναι ἀπὸ ἀδελφοὺς συμβιοῦντας ἐν ὁμονοίᾳ, ἐν

τὴν κεφαλὴν, ἠσπάσθησαν ἀλληλοδιαδόχως τὸν μαργάρινον σταυρόν, ὅστις ἐκόσμει τὴν κρεμαμένην ἄκραν τοῦ κομβολογίου, εἶτα δὲ ἀφθέντες τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους ἐπεκύρωσαν τὴν ὑπόσχεσιν καὶ ἐπὶ τὸ ἱπποτικώτερον.

— Ἀπὸ τοῦδε, ὁσιώτατε — εἶπεν ἐν ὀνόματι τῶν συναδέλφων ὁ γηραιότερος — ἀπὸ τοῦ νῦν εἶσαι πανδύναμος καὶ ἀνυπόλογος ἔφορος τῆς Συνελεύσεως. Πρὸς ἐγγύησιν τῆς ἐξουσίας σου, παράλαβε ὁμήρους, ἐὰν θέλῃς, καὶ τὰ ἑξήκοντα τέσσαρα πρόσωπά μας. Διὰ τοὺς ἀπόντας, ἀποκρινόμεθα ἡμεῖς.

Ὁ δεῖπνος ἤρξατο ἐν εὐθυμίᾳ, καὶ ἔληξε κραταιώσας τὴν ἀδελφοποίησιν. Συνεργίᾳ τοῦ ἡγουμένου, ὅστις, ἤδη ἀποβαλὼν πᾶσαν ἀνίας ἀφορμὴν, ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν ἔμφυτον εὐτραπελίαν, ἡ συνδιάλεξις ἐπελήφθη ζητημάτων σπουδαίων, μηδέποτε ὅμως ἀπολείψασα τὴν ἱλαρότητα. Ὁ Ἀνανίας εἶχε τὸν λόγον καὶ ἐγχαρακτικὸν ἅμα καὶ χαρίεντα· θὰ τὸν ἐξελάμβανες τορευτοῦ γλυφίδα. Ἡ φράσις του ἐξήρχετο εἰκονικὴ καὶ ἐσχηματισμένη ἐξ αὐτοσχεδίου· ἡ περίοδός του ἀνεπτύσσετο εὐαρέστως κεκαρυκευμένη μὲ ἀλληγορίας καὶ μεταφοράς, μὲ συντόμους, ἀλλὰ πειρακτικὰς παροιμίας, μὲ εὐστόχους χαριεντισμούς, μὲ σκώμματα ἀπόνηρα, ἀλλὰ νοστιμώτατα· ἐδειγμάτιζεν ἐνὶ λόγῳ τὸ ἅλας καὶ τὸ πίπερι αὐτά, ὧν ἐνίοτε ἡ ὁμιλία τοῦ κρητικοῦ λαοῦ ὑπεραφθονεῖ. Οἱ ἄρχοντες ἐξεπλάγησαν ἀκούσαντες ἐκ στόματός του τὴν θλιβερὰν ἀφήγησιν τῶν συμβάντων, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἡ μονὴ τοῦ Καθολικοῦ εἶχε πρὸ πεντήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν καταστραφῆ παρὰ τῶν Βενετῶν, λόγῳ ὅτι παρέσχεν ἄσυλον εἰς καταδικασθέντας ἐπαναστάτας. Μετὰ τὸν δεῖπνον, οἱ ῥιζάρχαι ἐξελθόντες ἀθρόοι εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ὑπὸ τὸ πυκνὸν σκήνωμα τῆς ἀναδενδράδος λαβόντες ὑπὸ διάσκεψιν τὴν διακοίνωσιν τοῦ ἡγουμένου, παρεδέξαντο παμψηφεὶ τὰ ἑπόμενα προνοήματα·

Ἡ συνέλευσις θὰ συνηδρίαζε τῇ ἐπαύριον μετὰ τὴν ἀκρόασιν τοῦ Ὄρθρου. — Εἰς τὸν τόπον τῆς συναθροίσεως οἱ ἀντιπρόσωποι θὰ εἰσήρχοντο ἐντελῶς ἄοπλοι, χωρὶς ῥάβδου, μαστιγίου, καὶ πτερνιστήρων. — Πρὸς οὐδένα τούτων, καὶ ἐπὶ οὐδεμιᾷ προφάσει θὰ ἐπετρέπετο ἡ ἔξοδος ἐφ' ὅσον ἡ συζήτησις ἤθελε διαρκέσει· δὲν θὰ κατέφθανε δὲ τὸ νόμιμον τέρμα ἡ συνεδρίασις, ἕως ὅτου εἰς τὴν λῆξιν ἤθελεν ἀντιτεθῆ ἔστω καὶ ἓν μόνον τῶν

μελῶν. — Ἐπὶ τούτῳ θὰ προσεκαλεῖτο ὁ πανοσιώτατος ἡγούμενος, ἤδη Ἔφορος τῆς συνελεύσεως προχειρισθείς, νὰ μανδαλώσῃ καλὰ τὰς θύρας ὅλας τοῦ βουλευτηρίου, νὰ μὴ ἐπανοίξῃ δέ, πρὶν ἢ αὐτήκοος προβεβαιωθῇ, ὅτι ἡ συνέλευσις διάγει ἐν πλήρει σιγῇ καὶ ἠρεμίᾳ, ἐκ δὲ τῆς ἀθορυβησίας συμπεράνῃ, ὅτι ἡ βουλὴ παρελάσασα εἴς τι πόρισμα θετικόν, ἐνελιμένιζεν ἤδη καὶ ἠγκυροβόλει εἰς τὸν ὅρμον τὸν περιπόθητον.

Τὰ σήμαντρα ἐξήγειρον τοὺς ξένους πολὺ ἐνωρίτερα τοῦ δέοντος, ὅτε οὐδὲν ἀκόμη σημεῖον προεμήνυε τὴν αὐγήν. Ἀδιάσπαστος ἀταραξία ἐπεκράτει, προνοίᾳ τοῦ ἡγουμένου, ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς μονῆς. Εἶχον ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοὺς ἡμιόνους τὰ πολυκώδωνα περιλαίμια, οἱ σκύλοι εἶχον τεθῇ εἰς τὰς ἁλύσεις. — Ἔφεξε τέλος. Ὁποία φαιδρὰ ἡμέρα ἐξεγέρσεως ἐπέφωσκε διὰ τὴν Κρήτην! Σπανίως ἡ ὄψις τῆς ὁμηρικῆς Ἠοῦς ἐξεκάλυψεν ἐπὶ συνόδου ἀρχηγῶν ἑλλήνων οὕτως ἀκέραιον καὶ εὐοιώνιστον τὸ φλόγινον μειδίαμά της. Ἤθελες εἰπεῖ, ὅτι, προκειμένης μιᾶς τῶν κρισιμωτέρων στιγμῶν τῆς ἐθνικῆς ἀναβιώσεως, ἔσπευδε καὶ αὐτὸς ὁ ἑλληνικὸς οὐρανὸς νὰ συνευχηθῇ ἀπὸ τὰ πρόθυρά του τὰ εὐαγγέλια τῆς ὁμοφρονήσεως. Αἱ μεγαλόσχημοι σκιαὶ τῶν ἡρώων τῆς Ἰλιάδος, οἱ ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι καὶ Θερμοπύλαις ὑπέρμαχοι τοῦ ἑλληνισμοῦ, οἱ πανέλληνες τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας περιχαρεῖς ἀνεσφάδασαν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς τάφους των. Χερουβεὶμ, οὐρανόθεν ἐπὶ τοῦ μοναστηρίου καταβάντα, ἐξύμνησαν ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις τὴν ἀδελφοποίησιν τῶν ῥιζαρχῶν, ἐπὶ δὲ τῷ ἀκούσματι ἐκείνῳ, τὰ πνεύματα τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τελευταίου τῶν Κωνσταντίνων εὐέλπιδα καὶ ἱλαρὰ ἀπὸ σκηνῶν τῶν μακάρων ἀνεσκίρτησαν.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὄρθρου ἔλαβεν ἀρχὴν καθ' ἣν στιγμὴν αἱ πρῶται ἀκτῖνες τῆς ἠοῦς, διαπερῶσαι διαφανές τι ἀλάβαστρον θυρίδος, τευχθείσης εἰς τὸν τοῖχον τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἔπιπτον ἀρτιγενεῖς παρθένοι ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Παρευρέθησαν ἅπαντες οἱ συνωμόται· ληξάσης δὲ τῆς ἀκολουθίας, λαϊκοί τε καὶ ἱερεῖς, περιπλεχθέντες ἀνὰ δύο συνηυλίσθησαν εἰς τὸ ἑστιατόριον, αἴθουσαν βουλευτηρίου, ἀποθέντες ἐπὶ τῶν ἀναπαυτηρίων τοῦ προδόμου τὰ ἔσχατα πιστόλια καὶ μαχαιρίδια, ὡς εἶχε κοινῇ ψήφῳ προδιαταχθῇ.

Προκαταρκτικὸν ἔργον τῆς συνελεύσεως ἐξῆλθε τὸ Ἀνάθεμα

κατὰ Βενετῶν, καὶ φιλοβενέτων, κατὰ παντὸς μὴ ὁμολογοῦντος τὴν ἀπαράγραπτον αὐτονομίαν τοῦ λαοῦ. Ἀντὶ τῆς βενετοκρατίας, ἥτις ἀπεκηρύχθη ἐν συριγμοῖς καὶ μυσάγμασιν, ἀνηγορεύθη μὲ φρενήρεις εὐφημίας ἡ ΠΑΝΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΡΗΤΗ ἀνατεθειμένη εἰς τὴν σκέπην τοῦ Γεωργίου αὐτοῦ, ὅστις ἐχρημάτισέ ποτε καὶ αἰχμαλώτων ἐλευθερωτὴς, καὶ ὑπερασπιστὴς πτωχῶν, καὶ ἰατρὸς ἀσθενούντων. Ἐπανηγύρισαν τὸ χαρμόσυνον κήρυγμα τὰ ζητωκραυγήματα τῶν ἀντιπροσώπων, οἱ χαιρετισμοὶ τῶν καλογήρων, οἱ κώδωνες τοῦ Καθολικοῦ· ἐν δὲ τῇ ἀφωνίᾳ τοῦ τότε Πανελληνίου, ἀντὶ φιλελλήνων Ἀμερικανῶν καὶ Ἑλβετῶν, ἀντηλάλαξαν θορυβωδῶς τὰ συγχαρητήρια οἱ φιλοσπήλυγγες ἀντίλαλοι τῆς χαράδρας.

Ἀνεφώνησε τὴν αὐτονομίαν πρῶτος ἁπάντων ὁ πρόεδρος ὁ προσωρινός. Ἔτυχεν οὗτος ἱερεύς τις ἐννενηκοντούτης, κάτοικος Καλλικράτου, εἰς ὃν ἀπέκειτο καὶ ἡ τῆς μεταπολιτεύσεως ἐγκαινίασις διά τινος ἐναρκτηρίου. Ὁ ῥήτωρ ἥφθη τοῦ προλόγου παῤῥησιωδῶς. Εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ ἀνοδόντου στόματός του αἱ πρῶται λέξεις ἐξεφωνήθησαν μὲ ἀποχρῶσαν ἔμφασιν καὶ εὐσχημοσύνην. Ἀλλὰ τίς οἶδεν; Ἴσως ἕνεκα τῆς μακροχρονίου ἕξεως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ πρόλογος ἐτράπη εἰς ἑωθινὴν προσευχήν. Ἐν τῷ περᾶναι τὸ Βασιλεῦ οὐράνιε, ὁ πρόεδρος, ἀπὸ τὴν κατάκλυσιν τῆς συγκινήσεως παρασυρόμενος, ἀποπλάζεται, παρορᾷ τὴν συνέλευσιν, ἀδολεσχεῖ, παραλαλεῖ, ἀδυνατῶν δὲ νὰ δράξῃ τὴν ὄχθην τοῦ παρεπομένου Δόξα Πατρὶ, ἐκφέρει συνοπτικῶς τὸν ἐπίλογον δι' ἑνὸς ἐμφωνοτάτου στονάχου, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν θέσιν του. Ἀντὶ τοῦ προσιγήσαντος, ἀναδέχεται τὴν συνέχισιν τῆς διακοπείσης δημηγορίας εὐτολμώτερός τις κληρικός. Ἀλλά, φεῦ! μετά τινας φθόγγους δυσκαταλήπτους, ὑποχωρεῖ τὸ βῆμα καὶ αὐτὸς πρὸς ἄλλον, ἀπὸ τὴν αὐτὴν τοῦ πρώτου καταβαλλόμενος συντριβήν. Τί μεταδοτικώτερον τῆς συγκινήσεως; Κοπετὸς ἐκρηγνύεται γενικός. Οἱ ῥιζάρχαι, ὁρμῶντες ὁμοθυμαδὸν ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον, ἀμείβουσι περιπτυγμοὺς, συμπλοκάς, συγχαρητήρια· ἀλλήλους δὲ ἀντασπαζόμενοι, ἅπαντες αὐτομάτως, ἅπαντες ἐν συνῳδίᾳ ὁμολογοῦσιν, ὅτι μόναι αἱ αὐτῶν διχοστασίαι παρέτεινον τὴν δουλείαν τῆς πατρίδος ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ματαιώσασαι ἑκάστοτε τὰς προσδοκίας τῶν ἀδελφῶν. Διὸ πᾶς ἕκαστος κράζει μάρτυρας γῆν καὶ οὐρανὸν, ὅτι μηδενός τινος ἄλλου, ἢ πάτρης καὶ τέκνων κηδόμενος, θέλει εἰς τὸ λοιπὸν ἐκριζώσει

ἀπὸ τὴν καρδίαν τὸ ὕστατον ζιζάνιον ἀντιζηλίας, μνησικακίας, μονομεροῦς προσπαθείας, ἰδιοτελείας, ὅπως, ἀνεπηρέαστος ὑπὸ τοιούτων πειρασμῶν γενόμενος, ἀναθέσῃ ἑαυτὸν ὁλοκλήρως εἰς μόνην τὴν διακονίαν τῶν ἐντολέων.

Θρησκευτικόν, ἀφῃρημένον, μεταφυσικόν, πανήδυστον τῆς πατρίδος ὄνομα, ὁπόσων ἀξιολυρίστων κατορθωμάτων πρόξενον γίνεσαι παρὰ τοῖς κλητοῖς ἀπογόνοις τῶν Πελασγῶν!

Πρότασις ἐξηνέχθη μετὰ ταῦτα περὶ ἀνάγκης ἀρχαιρεσίας. Δίδεται μεταπολίτευσις χωρὶς τινος νέας κυβερνήσεως; — Πλήρης καὶ ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου διέλαμψεν ἡ συμφωνία τῶν ἀρχηγῶν. Εἷς καὶ μόνος ἐπεχείρησε νὰ καταδείξῃ τὸ περιττὸν τῆς ἀρχαιρεσίας. Ὁ Ἀνδρούλιας Παπαδάκης (ἀνὴρ κτήσας ὑπόληψιν σοφοῦ καὶ φιλελευθέρου) ἐποίησε κατάδηλον τὸ παράλογον τῶν κυβερνητικῶν ἱδρυμάτων διὰ λόγου πάνυ νευρώδους καὶ πειστικοῦ. Ὁ ἐπίλογος ἔκαμεν ἐντύπωσιν. Αἱ χελιδῶνες, εἶπε, θὰ ἦσαν ἆρά γε αὐτεξούσιοι νὰ μεταναστεύωνται ἀπ' ἀντιπόδων εἰς ἀντίποδας δὶς τοῦ ἔτους, ἐὰν ὑπέβαλλον τὰς πτέρυγας εἰς ἑτεροθελῆ προστάγματα ὑπάτων καὶ γερουσιαστῶν; Ἐὰν δὲ ἀκυβέρνητα πολιτεύωνται τὰ πτηνά, δὲν εἶνε κατὰ κρείττονα λόγον ἀνάξιοι ἐλευθερίας οἱ λαοὶ οἵτινες, καίτοι συγκροτούμενοι ἀπὸ ὄντα λογικώτερα τῶν διπόδων, ὅμως οὐδὲ τὸ θάρρος, οὐδὲ τὴν ἀξίαν ἔχουν νὰ διαιτηθῶσιν ἀπολύτως ἀκέφαλοι; Ὁ ὑπὲρ ἀκεφαλίας λόγος δὲν ἔτρεψε τὰς κεφαλὰς τῆς ὁμηγύρεως· ἐπεκροτήθη ὅμως καὶ περιελήφθη εἰς τὰ πρακτικά. Οἱ ῥιζάρχαι ἦσαν Ἕλληνες· γένος εἰς μὲν τὴν ἀτομικὴν προαίρεσιν τὸ δημοκρατικώτατον τῆς ὑφηλίου, κατὰ δὲ τὰς ἀρχαιρεσίας τὸ πάντων ὀλιγαρχικώτατον.

Ἐπήρχετο ἀκολούθως τὸ ζήτημα περὶ καθηκόντων καὶ περὶ ὁρίων τῆς ἐκλεχθησομένης ἀρχῆς. Ἡ συζήτησις ἐνταῦθα ἐχρωματίσθη. Πλὴν τοῦ ῥαγδαίου Ἀνδρούλια, μετέλαβον τοῦ λόγου καὶ δύο ἕτεροι. Ἀλλὰ χάριν τῆς ὁμοθείσης συμψυχίας τὰ πνεύματα εἰς τὸ ὁμοιόφωνον ἐπαναῤῥέψαντα, παρεδέχθησαν διὰ μεγάλης πλειοψηφίας τὸ ἀπεριόριστον τῆς ἀρχῆς.

Ἤγγιζεν ἐν τούτοις ἡ ὥρα τῆς δοκιμασίας, ἡ στιγμή, ὅτε οἱ ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὴν ἀφῃρημένην φιλοπατρίαν ὤφειλον νὰ παρελάσωσιν εἰς τὴν φιλοπατρίαν τὴν συγκεκριμένην, ἡ στιγμὴ

δηλαδὴ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προσωπικοῦ... δεινή, χαλεπὴ μετάβασις πρὸς πᾶσαν σύνοδον.

Φεῦ, οἷος ἐν μέσῳ λιμένι ὕφαλος ἀνεπίφατος, οἷος σκόπελος ἀθησαύριστος εἰς τοὺς ὑδρογραφικοὺς χάρτας!

Ἕως τῆς στιγμῆς ἐκείνης οἱ γέροντες εἶχον περικαθήσει μίγδην, παρατεταγμένοι χωρίς τινος φυλετικῆς διακρίσεως. Ἕκαστος πρὶν ἢ ἀγορεύσῃ ἐξητήσατο τὴν ἄδειαν· ἡ συνέλευσις, τηρήσασα καὶ εὐταξίαν καὶ σιγήν, ἠκροάσθη τὸν ῥήτορα μετὰ προσοχῆς.

Τώρα βόμβος ἐσμοῦ ἄρχεται περιερχόμενος τὸ ἑστιατόριον. Οἱ ἄρχοντες, ἐγειρόμενοι καὶ ἀνακαθήμενοι, ἐπιῤῥέουσιν ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον· τώρα δύο, τρεῖς, τέσσαρες, πέντε εὔζηλοι φιλοπάτριδες ἀγορεύουσι ταὐτοχρόνως. Εἰς τὸ συμφέρον τῆς κοινότητος ἀποβλέπων, ὁ μὲν Κοντὸς κατηχεῖ τὸν Κοντόν, ὁ δὲ Παππαδόπουλος ἐξαγορεύεται πρὸς τὸν Παππαδόπουλον. Ἐνταῦθα μὲν Μουσοῦρος κρυφοψιθυρίζει μὲ Μουσοῦρον, ἐκεῖ δὲ Φωτεινὸς κυβιτίζει Φωτεινόν, ποῤῥωτέρω δὲ συμπροσμίγνυνται οἱ Ἀρχολέοι. Ἡ ἔποψις τοῦ βουλευτηρίου μετεμορφώθη. Ἤδη τὰ μέτωπα τῶν ἀντιπροσώπων ἐῤῥυτιδώθησαν, τὰ ὄμματα ἀνοφρυάζονται, τὰ χείλη ἀρχίζουν νὰ ἐκπέμπουν παραχόρδους, ἐκμελεῖς φωνάς. — Μετ' ὀλίγον, οἱ μὲν ῥιζάρχαι τάσσονται κατὰ ῥίζας μεμοιρασμένοι, οἱ δὲ προεστῶτες ὀπισθοφυλακοῦν, κατὰ περιοχὰς μεμοιρασμένοι τὸ κατ' αὐτούς.

Τί τρέχει; πόθεν ἡ αἰφνιδία μεταβολή;

Πρόδηλον. Ἑκάστη τῶν ῥιζῶν θέλει πρόεδρον ἀπὸ τὸ πανί της. Τί δικαιότερον; Διατί δὰ νὰ μὴ δώσωσι τὸν πρόεδρον οἱ Κοντοί; Διατί νὰ μὴ τὸν δώσῃ ἡ ὑπέροχος φυλὴ τοῦ Σκορδύλου; Ἔπειτα, τοὺς Βαρούχας τί θὰ τοὺς κάμῃς; Τοὺς Βαρούχας, λέγεις! Καὶ δύνασαι νὰ ὑποβιβάσῃς τοὺς Φωτεινούς; Οἱ δὲ ἀνδρειότεροι, οἱ ἐνδοξότεροι Βλαστοί! Καὶ οἱ Μελισσηνοὶ οἱ τρισεύγενοι! Καὶ οἱ κραταιότατοι Παππαδόπουλοι! Καὶ οἱ Πάτεροι! Θὰ ἀτιμάσῃς δὲ τοὺς Γονάλεις; θὰ ἀμαυρώσῃς τοὺς Μουσούρους; θὰ ταπεινώσῃς τοὺς κλεινοὺς Ψαρομήλιγγας...; Ἄπαγε! Εἶνε ὀρθόν, εἶνε δίκαιον, εἶνε τάχα ἐθνοσωτήριον νὰ παραγνωρισθῶσιν ὑπὲρ μιᾶς τινος ἀσήμου, ἀφανοῦς, ἀνισχύρου φυλῆς,

του τὸ 'Εγώ. Μεταξὺ δὲ τοῦ ἑνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἀντωνυμίας ἀνορθοῦται γοργωνοειδὴς ἡ φαλακρὰ κεφαλὴ τοῦ Συγώνη, σαρκασμὸν διαστομοῦσα χαιρέκακον.

Ἡ συνδιάσκεψις ἄρχεται πολυκέλαδος, προβαίνει ἐκκωφευτική, περιήκει εἰς πάταγον ἀνεμοζάλης. Τῆς λειτουργίας τῶν ὤτων παυθείσης, ἡ πολυαρχία τῶν λαρύγγων μοναρχεῖ. Οὐδεὶς πλέον ὁ ἀκροώμενος· ὅλοι λαρυγγιῶσιν, ὅλοι ἀγορεύουσι βραγχαλέοι, ὅλοι περιαυτολογοῦντες συγχειρονομοῦσι. Γλῶσσαι, χεῖρες, πόδες, φιλαυτίαι συναμιλλῶνται ἀλλήλοις τὴν ἐπείγουσαν πυργοποίησιν τῆς Γραφῆς.

'Αλλ' ὅταν αἱ συζητήσεις ὑποσκελισθῶσιν ὑπὸ τῆς προσωπικότητος, πρηνίζουσι πρὸς τὴν ἐρεσχελίαν κατακέφαλα, αἱ δὲ ἀμοιβαῖαι ἐνοχοποιήσεις ἤρξαντο ἤδη. Τὰ πάθη ἐπεξήφθησαν, αἱ ἑτοιμόσβεστοι μνησικακίαι ἀναζωπυροῦνται, τὰ στόματα ἐκτοξεύουσιν ἐχιδναῖον ἰόν... 'Εν τούτοις, τὰ Ἡμεῖς γίνονται ἄφαντα, ἐπὶ δὲ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀπομένουσιν ἀσυνθημάτιστα, ἀστρατήγητα, ἀσημαιοφόρητα ἐν ἀλληλομαχίᾳ πεντήκοντα 'Εγώ. 'Ολίγον ἔτι, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι, ἐν ἐλλείψει ῥάβδων, κολαφίζονται. Ἤδη, διακοπείσης τῆς συνδιασκέψεως πρὸ πολλοῦ, ἔνιοι τῶν ἧττον ἐξημμένων, κρίνοντες τὴν συνέλευσιν ἀθεραπεύτως ἀποτυχοῦσαν, ἄρχονται ἀναλογιζόμενοι πῶς νὰ λειποτακτήσωσιν. 'Αλλ' ὁ ἡγούμενος, ὅστις, κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, εἶχε φράξει τὴν θύραν τοῦ βουλευτηρίου μὲ τὸν χονδρότερον μάνδαλον τοῦ Καθολικοῦ, ὁ πανοσιώτατος, εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἀναδεικνύμενος τοσοῦτον στεῤῥὸς καὶ ἀμετακίνητος, ὅσον λογχοδρέπανον ἑλβετικὸν εἰς τὸν ἀντιθάλαμον τοῦ Πάπα, ἀποποιεῖται ἐπιμόνως τὴν ἔξοδον.

— 'Ετελειώσαμεν, πάτερ ἅγιε! Ἄνοιξε! φωνάζει εἷς τῶν Ἁγιοστεφανιτῶν.

— Ἄνοιξέ μας, δέσποτα! ἀναβοᾷ, κρούων τὴν θύραν, εἷς τῶν Πατέρων.

Οὐδεμία ἀκρόασις.

— Μὰ τὰ κόκκαλα τοῦ κυροῦ μου, πάτερ ἅγιε, ἂν δὲν μᾶς ἀνοίξῃς, σκοτονώμεθα!

— Σκοτωθῆτε, τέκνα μου! ἀπαντᾶ ἔξωθεν ὁ ἡγούμενος, ἀπαθέστατα διεξερχόμενος μὲ τοὺς δακτύλους τοὺς κόκκους τοῦ κομβολογίου του.

— Πάτερ 'Ανανία! κραυγάζει στεντόρειός τις λάρυγξ, προσλαμβάνων εἰς ἐπικουρίαν καὶ τὰς ἡλοπαγεῖς πτέρνας τῶν ὑποδημάτων. Πάτερ 'Ανανία, κομματιαζόμεθα! Διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τῆς Παναγίας, ἄνοιξε!

— Δός μου, Παναγία, τὴ χάρι νὰ τοὺς βγάλω μὲ τὸ φτυάρι! ἐπιφωνεῖ ὁ ἡγούμενος ὑπόβραγχος καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀταραξίαν.

— 'Αδὰ πάριν, εὐρογημένε, θέρεις νὰ 'πάρῃς τὰ παιδιά μας στὸ ῥαιμό σου; φωνάζει καί τις τῶν Σφακιανῶν.

— Μήτε φτίλι ἀπὸ σᾶς! Ψωρά μας ὁ Βενετσιάνος, ψεῖρά μας σεῖς! ἀποκρίνεται ὁ 'Ανανίας ἐπιδυσχεραίνων.

Ἤχουν τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου ποδοκρουστία καὶ θόρυβος σφοδρότερος, ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἀντωθουμένων, ἢ πυγμομαχούντων. Τρεῖς τέσσαρες ἐῤῥίπτοντο πρὸς τὴν θύραν κρούοντες μανιωδέστατα, μὲ βλασφημίας καὶ ἐξορκισμοὺς ἐξαιτούμενοι τὰ ὅπλα, ἐκσφενδονίζοντες τοὺς μανδύας πέρα τῆς τραπέζης τοῦ ἑστιατορίου.

— Ἡγούμενε, ἡγούμενε, δός μου, ἂν ἀγαπᾷς Θεὸν καὶ Παναγίαν, δός μου τὸ σπαθὶ, νὰ διδάξω ἐγὼ τὸν...... αὐτὸν, πῶς ἡ πατρὶς ὑπηρετεῖται!

— Ἂν θέλῃς, δάσκαλε, σωτηρίαν ψυχῆς, δός μου τὸ πιστόλι μου, νὰ μάθῃ ὁ..... μίαν καὶ καλὴν, πῶς προάγονται τὰ συμφέροντα τῶν ἐντολέων!

— Βρὲ παππᾶ τύραννε — εἶς τις ἄλλος κραυγάζει μεταχειριζόμενος λέξεις, τὰς ὁποίας ἐπαναφέρομεν διὰ περιφράσεως — δὲν συλλογίζεσαι, ὅτι ἐδῶ μέσα θὰ ὑπάρχουν καί τινες ἀνάγκαι, μὴ ἐπιδεχόμεναι τὴν ἐλαχίστην ἀναβολήν; Ἄνοιξε, λέγω!

— Αἱ ἀνάγκαι τῶν ἐντολέων σας εἶνε βιαστικώτεραι. 'Εκπλή-

ρωσατε τὰς ἀνάγκας σας αὐτοῦ! ἀπαντᾷ ἄκαμπτος καὶ ἀνοικτίρμων ὁ Ἔφορος τῆς συνελεύσεως.

Ἡ ὥρα εἶχε παρέλθει. Ὁ ἡγούμενος, πορευθεὶς εἰς τὴν λειτουργίαν του, ἀφῆκε παρὰ τὸν μάνδαλον τέσσαρας φρουρούς. Εἰς τὴν ἐπιστροφὴν, ἤλπισε νὰ εὕρῃ τὴν ταραχὴν κατεστορεσμένην, ἀλλ' ἴσα ἴσα τότε ἡ ταραχὴ ἀπελύετο εἰς τὰ τέσσαρα. Ὡστόσον, ἕνεκα τῆς χρονοτριβῆς, καὶ πρόγευμα καὶ γεῦμα τῶν ἀντιπροσώπων καίπερ ὀργώσης τῆς ὀρεινῆς ὀρέξεως ἀκατασχέτως ἀπέμενον ἀκατανάλωτα. Ἤδη ὁ ἥλιος ἀπέκλινεν, ἡ δείλη εἶχε προβῇ, καὶ ὅμως ἡ ἀλληλομαχία ἤκμαζε τραχυτέρα, ἀφαιροῦσα μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὴν πιθανότητα ἀνακωχῆς.

Πλὴν τοῦ ὑπερμάχου τῆς ἀπολύτου ἀκυβερνησίας, εἷς μόνος τῶν ἀρχηγῶν διέμενεν ἐν μέσῳ τοῦ πανδαιμονίου ἐκείνου ἀμέτοχος τῶν ἐπονειδίστων σκηνῶν. Ἦτο αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ δι' ἐγκυκλείου συγκαλέσας τοὺς ῥιζάρχας εἰς τὸ Καθολικόν. Ἱστάμενος εἰς τὸ κενὸν τοῦ παραθύρου σιωπηλὸς ἀκροατής, ἐτήρει τὸ βλέμμα προσηλωμένον ἀσκαρδαμυκτεὶ πρὸς τὴν ὀροφήν, ὡς ἂν ἠσχολεῖτο ἀπαριθμῶν τὰς δοκούς.

— Κῦρ Γιώργη, λέγει αὐτῷ ὁ προλαλήσας Σφακιανός, τὸ βράδι πρησιάζει, ἡ πεῖνα μᾶς ἔκοψε, δουρεία δὲν γίνεται, καὶ ἀπὸ τὸν θόρυβον τὰ μυαρά μας δὲν χωροῦν πρέον εἰς τὴν κεφάρα. Δὲν δμιρεῖς, ἀδερφέ, καὶ σύ; Τί ῥογιορογῆς ῥεμπεύεσαι αὐτοῦ; Δὲν μᾶς ῥέγεις τί διάβορο μέῤῥει γενέσθαι;

— Τί συλλογίζομαι; ἀπήντησεν ὁ μονογέρων, σταυρώσας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ ἐκσύρας ἔνηχον στεναγμόν. Ἐλεεινολογῶ Κρήτην καὶ Κρήτας, ἀναπολῶν τὸ σκωληκοβάρελον τοῦ θείου μου.

— Ὢ ἀλήθεια, ὁ κῦρ Γιώργης ἀκόμη δὲν ὡμίλησεν — ἐφώναξαν ἀνανοηθέντες τότε πέντε ἢ ἓξ τῶν ἀρχηγῶν.

— Σιωπή, νὰ ὁμιλήσῃ καὶ αὐτός — ἐκραύγασαν ἄλλοι — Σιωπή, αὐτοῦ πέρα! Ἀμὴ πότε θὰ παύσετε, γλωσσοκόπανοι;

— Ἔχει τὸ σκωληκοβάρελον σχέσιν μὲ ταῖς πομπαῖς καὶ

ταῖς γάναις μας; ἠρώτησαν τὸν ὀλιγόλογον πλεῖστοι τῶν συναδέλφων.

— Ἐὰν δὲν μᾶς ἀνοίξῃ τὴν θύραν αὐτὸ — ἀπήντησεν ὁ γέρων, διαστομῶν τὸ παράθυρον — ἄλλη πλέον σωτηρία δὲν μᾶς ἀπομένει, παρὰ αὐτή..... καὶ θὰ ἦτο ἴσως ἡ σωτηριωδεστέρα διὰ τὸ νησὶ — προσέθηκεν, οἰκτιστικῶς δονήσας τὴν κεφαλήν.

— Λοιπὸν γλήγορα τὸ σκωληκοβάρελον...! Αἴ, Καστελλιῶται, κι Ἁγιοβασιλῖται, καὶ σεῖς ἀπὸ τὴν Μεσσαρᾶν αὐτοῦ, θὰ τὸν ᾽βγάλετε τέλος πάντων τὸν περίδρομον;

Βαθμηδὸν ὁ κύκλος τῶν περιέργων πυκνοῦται περὶ τὸν κῦρ Γιώργην. Μετά τινας συμπληρωματικὰς προσπαθείας ἡ σιγὴ ὑπερκρατεῖ. Ἤδη σύσσωμος ἡ συνέλευσις προσδοκᾷ τὴν διήγησιν μὲ στόμα ἀνοικτόν.

Ὁ γέρων κάθηται τότε, συγκάμπτει τὰ σκέλη, ἐπὶ δὲ τῇ βεβαιώσει τῶν περιϊσταμένων, ὅτι τὸ διήγημα οὐδεμίαν θὰ ὑφίστατο διακοπήν,

—— Πρὸ τριῶν γενεῶν, λέγει, ἔπεσε διχόνοια μεγάλη μεταξὺ φυλῆς καὶ φυλῆς. Συνεργοῦντος τοῦ Βενετσιάνου, πεδίον μάχης κατήντησεν ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον ἡ νῆσος ὁλόκληρος, ὁ δὲ πληθυσμὸς ἐκινδύνευσε νὰ ἐξολοθρευθῇ κατακράτος. Ὁ μακαρίτης Θωμᾶς ὁ πρωτοσύγγελος, ἀδελφὸς τοῦ πάππου μου — ἂς ἔχῃ ἀνάπαυσιν ἡ ψυχή του! — προσκαλεῖ μιᾷ τῶν Κυριακῶν εἰς τὸ προαύλειον τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης του τοὺς κορυφαίους τῶν ἀντιμαχομένων, καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐπιπλήξεις διηγεῖται αὐτοῖς τὴν ἑξῆς παραβολήν. — Ἕνα βαρέλι, εἶπε, λείψανον ναυαγείου μιᾶς ναυαρχίδος Ἰσπανικῆς, ἀφοῦ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατεκυλίσθη εἰς τὴν θάλασσαν ἐδῶ κ᾽ ἐκεῖ, τέλος ἀπὸ τὴν ὀργὴν τῶν κυμάτων ἐξεράσθη μέσα εἰς ἓν σπήλαιον τῆς παραλίας. Τὸ βαρέλι ἦτο κλεισμένον τεχνικά. Τί δὲ ἐμπεριεῖχε; Παράδοξον· εἶχε κρέατα πέντε εἰδῶν, χρησιμεύοντα εἰς τὰ γαστρονομικὰ Ἐορέξια τοῦ ναυάρχου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν· δαμάλι, πρόβατον, τράγον, ὄρνιθας, καὶ χοῖρον μὲ συμπάθειον. Καθὼς ἦτο φυσικόν, ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον τὰ κρέατα ἐσάπησαν; ἀπὸ δὲ τὴν σαπήλαν των ἐγεννήθηκαν, ἀδελφοί μου, εἰς τὸ βαρέλι αὐτὸ χιλιάδες, ἀναρίθμητα.

σκωλήκια, τὰ ὁποῖα, μολονότι διάφορα εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀδόντων, ὅμως εἶχον ὅλα τὴν αὐτὴν μορφήν, καθὸ γεννήματα ὅλα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σαπήλας. Ἕως ὅτου μὲν τ' ἀπολειπάρια τοῦ τράγου διήρκεσαν, τροφὴ δὲν ἔλειψεν εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ βαρελίου. Ἀλλ' ὅταν πλέον δὲν ἀπέμειναν, παρὰ κόκκαλα ξερὰ γυμνά, τὰ σκωλήκια, τυφλὰ γενόμενα ἀπὸ τὴν πεῖναν, ἤρχισαν πρῶτον μὲν νὰ μάχωνται καὶ νὰ δαγκῶνται, ἀκολούθως δὲ καὶ νὰ τρώγωνται τὸ ἓν τὸ ἄλλο, μεταχειριζόμενα εἰς τὴν μάσησιν τοὺς διαφορετικοὺς ὀδόντας των. Ἓν ἀπὸ τὰ φρονιμώτερα τοὺς λέγει τότε· — Βρὲ ἀδέλφια, ἔτσι ὁποῦ ἀρχίζομεν ἐδῶ μέσα, μὰ τὴν ψυχήν μου, δὲν θὰ μείνῃ ζωντανὸν κανὲν ἀπὸ ἡμᾶς. Παρὰ νὰ τρωγώμεθα ἀναμεταξύ μας, δὲν κυττάζομεν καλήτερα πῶς νὰ γλυτρώσωμεν ζωντανὰ ἀπ' ἐδῶ; Ἂς ἐκλέξωμεν χέρι χέρι ἕνα ἀρχηγὸν τῆς ἀρεσκείας μας. Κάποιαν δὰ τρύπαν θὰ ἀνακαλύψῃ αὐτὸς εἰς τὸ βαρέλι, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ ἴδωμεν φῶς οὐρανοῦ. — Ὄχι, ὄχι, ἀπεκρίθηκαν ἑτοίμως τὰ σκωλήκια ὅλα· ὄχι, ὄχι! Νὰ φαγωθοῦμεν, νὰ σκάσωμεν, καλήτερα νὰ μὴ μείνῃ ἴχνος ἀπὸ ἡμᾶς, παρὰ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τὴν θέλησιν ἑνὸς ὁμοίου μας. — Καλά, ὑπέλαβεν ὁ γνωστικός, ἀμὴ συλλογισθῆτε, ἀδέλφια, ὅτι ἀνίσως δὲν τὸν διορίσωμεν ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτοῦ μας τὸν ἀρχηγόν, ὁ ἀρχηγὸς θὰ διορισθῇ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ του, καὶ εἰς τὸ πεῖσμά μας! — Θάνατος! ἄμεσος θάνατος εἰς τὸν τολμηρόν! Ποῦ εἶνε ὁ προδότης αὐτὸς νὰ τὸν πρωτοφάγωμεν; ἐκραύγασαν ὅλοι οἱ σκώληκες μιᾷ φωνῇ, ἐξετάζοντες ὁ εἷς τὸν ἄλλον, καὶ ἐξανοίγοντες τὰ πριόνια τοῦ στόματος..... Μήπως εἶσαι σὺ αὐτός; — Σιγά, σιγά, ἀδέλφια, ἀπεκρίθη ὁ φρονιμώτερος. Τὸ βλέπετε, ἢ δὲν τὸ βλέπετε, ὅτι ἀπὸ τὸ βαρέλι ἐκλείπουν τὸ κάθε ἡμερόνυκτον ἑκατὸν καὶ περισσότερα σκωλήκια; Ὅταν ἀποφαγωθοῦμεν τὸ ἓν μὲ τὸ ἄλλο, δὲν θὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὸ τέλος ἕνας σκώληκας, ὁ ὑστερινός; — Φυσικόν, ἐφώναξαν· ἀλλὰ τί μὲ τοῦτο; — Ἀλλοίμονον, καλάμου ἀδέλφια! Θέλωμεν μὴ θέλωμεν, ὁ ὑστερινὸς αὐτὸς θ' ἀπομείνῃ μεγαλειότατος τοῦ βαρελίου, κληρονόμος ὅλων ἡμῶν καθολικός. — Ἡ πρότασις τοῦ γνωστικοῦ ἀπεῤῥίφθη. Τὰ σκωλήκια ἐξηκολούθησαν τὴν ἀλληλοφαγίαν εἰς τὸ σκοτάδι των μὲ θηριώδη ἀχορταγίαν, μὲ ὄρεξιν τῷ ὄντι ἀδελφικήν. Ἀλλ' ὤχου, ἄρχοντές μου! Ἔπειτα ἀπὸ μῆνα — συνέπιπτε Σαρακοστὴ — τὸ βαρέλι ἀνακαλύφθηκε μέσα εἰς τὸ σπήλαιον. Ὁ πτωχὸς ψαρᾶς τρέχει εἰς τὸ εὕρημα, τὸ ἀνοίγει λακταρίζων, κυττάζει, καὶ τί βλέπουν τὰ μάτια του; Ἕνα χέλι

δύο πήχεις, τέρας χονδρόν, δύο πιθαμὰς λαιμόν, ἕνα τραγέλαφον... Ἦτο ὁ ὑστερινὸς κληρονόμος, ὁ μονάρχης τοῦ ἀδειανοῦ βαρελίου. Ἐκείνη ἡ χώρα εἶχε Δόζε καὶ αὐτή, ὁ δὲ Δόζες της ὡμοίαζε τὸν Τσυγώνιαν· ἤγουν ἐτηροῦσε μὲν τὰς σαρακοστάς, ἀγαποῦσεν ὅμως καὶ τὰ Ἐορέξια, τὰ χέλυα μάλιστα· διὰ τοῦτο εἶχε κάμει καὶ σύντεκνον τὸν χελοψαρᾶν. Ἀφοῦ μὲ τοὺς ἄρχοντάς του ἐθαύμασε καλὰ καλὰ τὸ ὑαλιστερὸν καὶ τεντωμένον δέρμα, τὸ πάχος, τὸν θεόρατον ὄγκον τοῦ κληρονόμου τῶν σκωλήκων, τί νομίζετε, ἄρχοντές μου, ὅτι τὸν ἔκαμε;

— Τὸν παρέδωκεν ἴσως εἰς τὸν μάγειρον· εἶπον οἱ πλείονες εἰς ἀπάντησιν.

— Καὶ ἔτσι δὰ θὰ ἐξολοθρεύθηκεν ἡ γενεὰ τοῦ βαρελίου ἕως εἰς τὸν πάτον· προσέθηκαν ἄλλοι ἐξ ἄλλου μέρους.

— Καλὸς ὁ μύθος, ἀλλὰ τί δηλοῖ; ἠρώτησαν ὅλοι οἱ πατέρες τῆς πατρίδος μιᾷ φωνῇ.

— Ὁ μύθος δηλοῖ — ὑπέλαβεν ὁ γέρων τῆς παραβολῆς, τονίζων ἑκάστην λέξιν τῆς ἑρμηνείας εἰς ρυθμὸν ἑτοιμοῤῥήκτου καὶ δυσανασχέτου ἀγανακτήσεως — ὁ μύθος, ἄρχοντες, δηλοῖ, ὅτι, καθὼς πέντε εἰδῶν σκώληκας ἐμπεριεῖχε τὸ βαρέλι τῆς σαπήλας, ἔτσι καὶ πέντε εἶνε αἱ πολυανθρωπότεραι ρίζαι, ἀπὸ τὰς ὁποίας συγκροτεῖται τοῦτό μας τὸ σαπρὸν συνέδριον· δηλοῖ, ὅτι, κλεισμένοι καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ σκώληκες, εἰς ταύτην τὴν τραπεζαρίαν τοῦ κοινοβίου, θὰ καταφαγωθῶμεν ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον τόσον ἐντελῶς, ὥστε δὲν θ' ἀπομείνῃ εἰς τὸν πάτον, παρὰ ὁ ὕστερος ὕστερος αὐτὸς ριζάρχης καὶ ἀντιπρόσωπος, τὸν λαιμὸν τοῦ ὁποίου θὰ σταυρολογήσῃ εἰς Μεγαλόκαστρον τὸ μαχαῖρι τοῦ μαστρομαγείρου..... Ἐκαταλάβετε τὸ σκωληκοβάρελον;

— Προσφυεστάτη ἀλληγορία τῆς ἀγαπητῆς πατρίδος! ἐκραύγασεν ὁ εἴρων Ἀνδρούλιας σχάσας τὸν γέλωτα.

— Καί, μὰ τὴν ἀλήθειαν — προσέλεξε ψελλίζων ὁ ἀνόδους πρόεδρος — ἐνῷ διὰ τὸ καλὸν τοῦ βαρελίου κομματιαζόμεθα ποῖος νὰ πρωτογείνῃ πρύτανις, ὁ μαστρομάγειρος ἀνακαινίζει εἰς τὰ σχοινία τὴν ἀλοιφήν.

— Μᾶς εἶπες, Κὺρ Γιώργη, τὴν παραβολήν· καλά! εἰπέ μας δὰ τώρα καὶ τὴν γνώμην σου! αἰτοῦνται οἱ περισσότεροι τῶν ἀντιπροσώπων.....

— Τί φρονεῖς; Ἀπὸ τὴν θύραν θὰ ἐκβῶμεν, ἢ ἀπὸ τὸ παράθυρον;

— Ἄπονα, δουλικὰ γερόντια! ἀναφωνεῖ ὁ Σελινιώτης ἐν τῷ ἐπακοντίσαι βλέμμα χολοβόλον ἐξ ὕψους τῆς ἀκάμπτου του κεφαλῆς. Πότε θὰ δῶτε τέλος εἰς τὴν κωμῳδίαν τὴν ἐλεεινήν, μὲ τὴν ὁποίαν ἀτιμάζετε τὴν Κρήτην, τὸ γένος, τὰς λευκὰς τρίχας τῆς γενειάδος σας; Ἐὰν συνείδησις δὲν σᾶς δαγκάνῃ· ἐὰν οὔτε πατρίδα ἐλεῆτε, οὔτε τέκνα, οὔτε σκλάβους ὁμογενεῖς, δὲν σέβεσθε τοὐλάχιστον τὰ ἱερὰ τείχη τοῦ κοινοβίου, δὲν ἐντρέπεσθε τὰ σεμνὰ πρόσωπα τῶν κατοίκων του; Καλεῖσθε ἄρχοντες! Λέγεσθε ἀντιπρόσωποι λαοῦ, ἐκλεκτοὶ τοῦ γένους! Μούντσαις καὶ γάναις σας, Πρωτοκεφαλάδες.....

— Ἀπ' τὸ κεφάρι βρωμεῖ τὸ ψάρι, φωνάζει ὁ Σφακιανὸς Παππαδάκης, ἐπευφημοῦντος τοῦ Ἀνδρούλια.

— Ὑποχωρήσατε τὴν θέσιν σας εἰς τοὺς τσοπάνας! προσεπιλέγει ὁ Σεληνιώτης. Ὁ ἀναλφαβητότερος δουλευτής, ὁ ἔσχατος τῶν ποιμένων σας ἔχει συνείδησιν, θρησκείαν, πατριωτισμόν, ὅσον ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ τὴν φαυλότητά σας καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου καταφανεστέραν. Ποῖος ἐργάτης, ποῖος χυδαῖος, ποῖος βοσκός, ὅταν ἅπαξ ἤθελε κηρύξει ἐλευθέραν τὴν πατρίδα του, θὰ ἀνεδεικνύετο ἔπειτα τόσον ἄνανδρος καὶ δειλός, ὥστε νὰ παραδώσῃ ἀτελὲς τὸ ἔργον του πρὸς τὸν Βενετόν, ὡς κάμνετε τώρα σεῖς οἱ ἄρχοντες, λογομαχοῦντες καὶ γρονθοκοπούμενοι περὶ πρωτείων; Φωτιὰ νὰ καύσῃ καὶ τὰ γράμματά σας, καὶ τὴν χαρτίνην ἀρχοντείαν σας ἐν ταυτῷ! Μὲ τὸ δίπλωμα τῆς γενναιότητος, τὸ ὁποῖον φέρει γραμμένον εἰς τὴν καρδίαν ἐκ γενετῆς, ὁ βοσκός, μόνος πατριώτης καὶ εὐγενὴς ἀληθινός, ὄχι μόνον συμπληρόνει τὸ ἔργον του ἀχρονοτρίβητα, ἀλλὰ καὶ ἠξεύρει πῶς νὰ τὸ ἐπισφραγίσῃ κατόπιν μὲ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματός του.....

— Ἔλεος καὶ μνημόσυνον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀποθαμένων

Ταῦτα ὁ γέρων εἰπών, ὀπισθοπόρησεν εἰς τὴν προτέραν του θέσιν, ἀναλαμβάνων τὴν σιγήν. Παρῆλθον δέκα λεπτά, καθ' ἃ ἀφωνία νεκρώσιμος κατέλαβε τοὺς ἀντιπροσώπους. Σύννους, ἀκίνητος, κατωπιῶσα κύκλῳ τῆς τραπέζης τοῦ ἑστιατορίου, ἡ συνέλευσις παρέστησε τὴν εἰκόνα τῆς ἠρεμίας, ἥτις τοσούτῳ μᾶλλον εὐσταθὴς καὶ τελεία ἐπακολουθεῖ, ὅσῳ λυσσωδεστέρα προεμάνη ἡ ἀνεμοζάλη. — Διέκοψε τὴν σιγὴν ὁ πρόεδρος.

— Τὸ λοιπόν, τί ἀποφασίζετε κύριοι; ἠρώτησεν.

— Αἶ, ὡμίλησε φρόνιμα ὁ κῦρ Γιώργης! ἀπήντησαν οἱ μέν·

— Ἂς κτήσουν ὕπαρξιν ἐθνικὴν τὰ τέκνα μας — ἀνεφώνησαν οἱ δὲ — καὶ ἀδιάφορον πῶς καὶ ποῦ θὰ ἐκμετρήσωμεν τὴν ζωὴν ἡμεῖς, ἐὰν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἢ εἰς τὴν ἀγχόνην.

Τὸ ὁμόθυμον ἀναφώνημα ἐπανόρθωσε τὴν προϋπάρχουσαν συμψυχίαν. Πάλιν χεῖρές τε καὶ βραχίονες συνεπλέχθησαν, εὐλογοῦντος ἔξω καὶ ἐπικροτοῦντος τοῦ καλογηρικοῦ χοροῦ.

Κοινῇ προτάσει ἀπεφασίσθη, ὅτι πρὸς ὥραν μὲν ν' ἀφεθῇ κατὰ μέρος ὁ φιλονεικούμενος τοῦ πρυτάνεως διορισμός, νὰ ἐκλεχθῇ δὲ πενταμελὲς κυβερνητικὸν συμβούλιον, συγκείμενον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πέντε μεγαλητέρων φυλῶν τῆς νήσου. Καὶ ἡ μὲν ψηφηφορία νὰ γείνῃ μυστική, τὸν δὲ Ῥαιτούρην, ἢ Πρύτανιν νὰ ἐκλέξῃ κατόπιν αὐτὸ οἴκοθεν τὸ συμβούλιον.

Τοῦ δεσμοῦ τέλος πάντων διαλυθέντος, ὁ κάλως ἔτρεξεν ἔκτοτε ἀνεπικώλυτος.

Ἐκ τῆς πρώτης καὶ ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιψηφίσεως ἐξελέχθησαν κατὰ τάξιν ὑπουργημάτων οἱ ἑξῆς ῥιζάρχαι·

Α'. Γεώργιος Καντανολέος ἐκ Κρουστογεράκου, Πρύτανις τῆς πολιτείας καὶ πρόεδρος τῆς πενταμελοῦς κυβερνήσεως (Μέγας Ῥαιτούρης ἢ Ῥαίκτωρ, Rettore).

Β'. Ἀναστάσιος Ζάππας ἐκ Σφακίων, ῥιζάρχης τῶν Πατέρων, Γραμματεύς, ἢ Καγκελλάριος (Scrivano).

Γ'. Ἰωάννης Βράκος ἐκ Προσνέρου τῶν Ἀποκορώνων,

ἀντιπρόσωπος τῶν Μουσούρων, Ταμίας ἢ Πρωτομάγιστρος (Primo Maestro).

Δ'. Μιχαὴλ Θεριστὴς ἐκ Μαρουλᾶ, ῥιζάρχης τῶν Κοντῶν, Σύνδικος, ἤτοι ἀστυνόμος καὶ ἐξελεγκτὴς τῶν πράξεων τῆς κυβερνήσεως (Sindaco).

Ε'. Ἰωάννης Φράγγος ἐκ Φωτεινιακοῦ, ῥιζάρχης τῶν Φωτεινῶν, Στρατάρχης (gran capitano delle Contraffosse).

Ἅμα ὡς ἡ ἀρχαιρεσία ἐπετελέσθη, αἱ μὲν θύραι τοῦ βουλευτηρίου ἠνεῴχθησαν, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι ἐξεφυλακίσθησαν. Πρώτιστος εἰσῆλθεν ὁ ἡγούμενος, ἀποπνέων τὴν ἀγαλλίασιν ἐξ ὅλων τῶν πόρων τοῦ σώματος. Ἐφόρει τὸ ἐπιτραχήλιον, καὶ ἐκράτει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐπὶ τοῦ στήθους, τηρῶν ἀσκεπῆ τὴν κεφαλήν. Ἤρχετο ὄπισθεν ὁ Οἰκονόμος, εἵπετο δὲ ἡ χορεία μοναχῶν καὶ δοκίμων, εἰσκομίζουσα κλάδους δάφνης καὶ ἐλαίας.

Ὁ ὅρκος ἐδόθη ἐπὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οἱ μὲν ἐκλεχθέντες ὤμοσαν πίστιν εἰς τὴν πολιτείαν, οἱ δὲ λοιποί, πλὴν τῆς πίστεως, ὑπεσχέθησαν τὴν ἐχεμυθίαν καὶ τὴν ὑποταγήν. Ἤρξαντο κατόπιν τὰ συγχαρητήρια μὲ τὸν θρίαμβον τοῦ προέδρου, ὃν ἐφαίδρυνον κρότος καὶ θόρυβος καὶ ἀπέραντοι κραυγαί.

— Μὲ τὴν ὁδηγίαν τὴν ἰδικήν σου, κύριε πρόεδρε, εὑρήκαμεν τὴν τρύπαν τῆς σωτηρίας εἰς τὸ βαρέλι!

— Μᾶς τὰ ἔψαρες ῥίγα καὶ καρά!

— Ζήτω ὁ Γεώργιος Καντανόλέος! ¡χαιρετίζει ἡ ὁμήγυρις ἐνθουσιωδῶς.

— Ζητῶ συγγνώμην, ἄρχοντές μου καὶ καλόγηροι, ἀποκρίνεται ὁ ἀρτιχειροτόνητος. Ἄτομα δὲν εὐφημοῦν, εἰμὴ οἱ δοῦλοι, ἢ οἱ δουλείας ἄξιοι. Ἓν μόνον πρόσωπον καθίσταται ἀπὸ τῆς σήμερον ἄξιον τῶν χαιρετισμῶν σας· τὸ τῆς πατρίδος. Ζήτω τὸ γένος!

Ἐν τούτοις ὁ Ἀνανίας, ἀποθέσας Εὐαγγέλιον καὶ ἐπιτραχήλιον, περιήρχετο εὐλογῶν, καὶ προσφέρων εἰς ἕκαστον ἰδιοχείρως κλωνάριον δάφνης ἢ ἐλαίας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς εἰρηνικῶς ληξάσης

ἐνδόξου συνόδου. Πληρωθείσης τῆς διανομῆς, εἰσῆλθεν ὕστερος εἷς τῶν δοκίμων. Ἐκόμιζεν οὗτος ἐπωμαδὸν δοκίδιον, καθ' ὃν τρόπον φέρει τὸ δρέπανον θεριστὴς ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ ἀμητοῦ.

— Ἐκλαμπροτάτη κυβέρνησις, εὐγενέστατοί μου ἀντιπρόσωποι! ἀνακράζει ὁ ἡγούμενος τοῦ Καθολικοῦ, ἀπωθῶν ἀπὸ τὴν πλάτην τὸν δόκιμον κατέμπροσθεν τοῦ πρυτάνεως. Ἐὰν εἰς μνήμην ἀτελεύτητον τῆς σωτηρίας τοῦ γένους καὶ τῆς ἰδικῆς σας ἄξιον καὶ δίκαιον ἐστὶ νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἡμέρας τὸ σκωληκοβάρελον τοῦ παππᾶ Θωμᾶ, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ διεκδικήσω τὴν αὐτὴν ἀθανασίαν καὶ ὑπὲρ τοῦ μανδάλου μου. Χωρὶς τῆς βοηθείας τοῦ κοπάνου τούτου ἆρα θὰ ὑπῆρχε σήμερον Κρήτη αὐτόνομος; τάχα θὰ ἐστολίζοντο οἱ ἐπενδύται σας ἀπὸ παράσημα δόξης καὶ εἰρήνης; Ἐὰν λοιπὸν ὁ μάνδαλός μου συνήργησεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν ὅσον ἡ παραβολή, λάβετε αὐτόν, καὶ καταθέσετέ τον εἰς τὰ ἀρχεῖα, ἵνα σεπτὸς καὶ αὐτὸς μεταδοθῇ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν πρὸς τοὺς ἀπωτάτους τῶν ἐγγόνων σας, οἳ ἐῤῥυμένοι εἴησαν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ εἰς τοὺς αἰῶνας! Ὁσάκις δ' ἄλλοτε πατριωτικὰ συμφέροντα σᾶς συγκαλέσωσιν, εἴτε ἐνταῦθα, εἴτε ἀλλαχοῦ, εἰς ἀριθμὸν ὑπέρτερον τῆς δωδεκάδος — εὐδοκήσατε καὶ ἀμαθοῦς ἡγουμένου συμβουλὴν — μή, ἀγαπητοί μου ἄρχοντες, μὴ διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τῆς Ἀειπαρθένου, μὴ στοιχειώσητε τὴν σύνοδόν σας μὲ τρυφεροὺς περιπτυγμούς, μὲ ἐνθουσιαστικὰ λογίδρια, μὲ ζητωκραυγήματα, ἀλλά, τὴν μνήμην τοῦ σημερινοῦ θεραπεύματος ἀνακαλοῦντες, ἐγκαινιάσατε τὰς ἐργασίας σας θέτοντες πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὸν μάνδαλον, καὶ ἔφορον τοῦ βουλευτηρίου σας ἀναγορεύοντες ἕνα Ἀνανίαν!

Ἡ ἑσπέρα καὶ ἡ ἑπομένη νὺξ κατηναλώθησαν ἐν τῇ προμελέτῃ τῶν μᾶλλον κατεπειγόντων. Πρὸς συναρτισμὸν τῆς ἀρτιτελέστου κυβερνήσεως ἡ πεντανδρία διώρισεν εἰς νομαρχίας, εἰς δικαστικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα τοὺς πλείστους τῶν παρόντων, καὶ ἄλλους ἔτι ἐκ τῶν ἀπόντων ἀρχηγῶν. Μικρὸν δὲ μετὰ τὸ μεσονύκτιον, οἱ ἀντιπρόσωποι, ἀφοῦ ἐνησπάσθησαν σταυροκοπούμενοι τοὺς ἁγίους τοῦ εἰκονοστασίου, καὶ ἐῤῥόφησαν τὸ σύνηθες ποτηράκιον ῥακῆς, ἀφῆκαν ὑγείαν καὶ εἰς κοινοβίους καὶ εἰς συναδέλφους, μεθ' ἃ, κεντρίσαντες ζωηρῶς τὰς πλευρὰς τῶν ἀλόγων, διεσκορπίσθησαν ἕκαστος εἰς ὁδὸν διάφορον.

Χαροποιὸν ἡ φήμη διεκοίνωσε τὸ ἀποτέλεσμα ὁλοκλήρου τῆς ἀρχαιρεσίας, ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ τοῦ πρυτάνεως ἐπεκροτήθη μὲ ἐπιδοκιμασίαν ἰδιαιτέραν. Οὐδεὶς καθ' ὅλην τὴν νῆσον ὁ μὴ συμφωνήσας, ὅτι ὁ διορισμὸς αὐτὸς ἐτίμα τοὺς ψηφίσαντας μᾶλλον, ἢ τὸν ψηφισθέντα πρόεδρον.

Τὸ πρόσωπον τοῦτο ἐπικαλεῖται σύντομόν τινα γενεαλογικὴν καὶ ἠθογραφικὴν παρέκβασιν.

Ὀλίγοι τῶν ἀρχοντικῶν οἴκων τῆς Κρήτης, ὀλιγώτεροι τῶν τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος κέκτηνται εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως τοσαῦτα δικαιώματα εὐγενείας, ὅσα ἀδιάλειπτον μαρτυρολόγιον ἀπένειμε πρὸς τὸ γένος τῶν Σκορδυλῶν, ὅθεν καὶ οἱ Καντανολέοι κατήγοντο. Μὴ ἐπαρκοῦντος ὁλοκλήρου τόμου πρὸς ἐξιστόρησιν ὅλων τῶν ἀνδραγαθημάτων, δι' ὧν ἀπὸ φραγγοκρατίας μάλιστα ἐπεκόσμησαν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ τὴν αἱματηρὰν Ἰλιάδα τῆς ἀντιστάσεως, περιοριζόμεθα εἰς τὰ νεαρώτερα. Ὁ πρόπαππος τοῦ νῦν πρυτάνεως κατέλιπεν εἰς τὴν νῆσον ἀναμνήσεις ἡρωϊκάς. Τσεκούρας διὰ τὸ θρασὺ τοῦ ἤθους παρονομασθεὶς, ὑπῆρξε τῷ ὄντι σιδηροφυοῦς κράσεως ἄνθρωπος, ἀναφέρεται δὲ ὡς ἀρχηγέτης τῆς μεγάλης ἀποστασίας, ἥτις τὸ 1453, ἔτος τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, ἤγαγε τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Ὑπεκφυγὼν τὴν καταδίκην τῶν συνεταίρων, ὅτε προδοσίᾳ τοῦ Ἑβραίου Μαυρογονάτου διελύθη ἡ ἀπόπειρα ἀτελεσφόρητος, ἀπέδρα μὲ πεντήκοντα ὀπαδοὺς εἰς τ' ἀκρότερα τῶν ὀρέων, ὅπου ἐπὶ ἐνδεκαετίαν ὅλην ἐμάστισε τὸν δυνάστην μὲ ἀντίδρασιν ἀκατάβλητον. Ἀλλὰ τὴν προτέραν προδοσίαν ἐπέπρωτο νὰ συμπληρώσῃ δευτέρα τις ἐπιβουλή. Συλληφθεὶς εἰς τὸ κρησφύγετον καθ' ὕπνον, ἤγετο τῇ ἐπαύριον κατάδικος. Ὁ ὑστερότοκός του, νεανίας εἰκοσαετὴς, ὠλόλυζε γοερῶς καθ' ἣν στιγμὴν ὁ δήμιος ἔρριπτε τὴν δεροπέδην εἰς τὸν τράχηλον τοῦ ἀγωνιστοῦ. — Τί κλαίεις, βρὲ παιδί; ἠρώτησε τὸν υἱὸν ἀσυγκινήτως. Κλαίεις τὸν γονέα, ἢ τὴν δημευθεῖσαν μερίδα σου; Ἐὰν μὲν τὸν πατέρα, φέρεσαι ὡς γυναικάριον, ἐὰν δὲ τὰ κτήματα, λάβε εἰς κληρονομίαν τὸ σχοινί μου! — Τὸ αὐτὸ ὡς ἔγγιστα τέλος ἔλαβον καὶ ὁ πάππος καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Γεωργίου. Ὁ πρῶτος, ἐνοχοποιηθεὶς ἐπὶ καθοσιώσει τὸ 1501, ὅτε ῥαγδαιότερος ἤκμαζεν ὁ τουρκοβενετικὸς ἀγὼν, κατέφθασε τὸ ἔσχατον γῆρας ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων, ὁ δὲ, περιορισθεὶς εἰς τοὺς

ἀγρίους βράχους τοῦ Κουφοννησίου, ἐπέτυχε μετὰ πενταετῆ ὑπερορίαν νὰ ἐπανίδῃ τὸ φίλον Σέλινον ἐξαγοράσας τὴν ἐλευθερίαν ἀντὶ χρυσίου πολλοῦ. Τὸ σχοινίον, ὅπερ ἐκληροδοτήθη ἀπ' ἀγχόνης πρὸς τὸν ὑστερότοκον, δὲν ἀφέθη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ δημίου. Πρὸς τὰ ἄλλα ἱερὰ τῆς οἰκίας κειμήλια ἐσώζετο καί τις εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, πάτρωνος τοῦ γένους ἅμα καὶ τῆς φυλῆς, σανὶς αὐτὴ ἀπὸ τὴν παράδοσιν ἀναγομένη εἰς τὴν ἐπὶ ἁγίας Θεοδώρας ὁριστικὴν τῆς Εἰκονομαχίας κατάργησιν. Ἡ κανδήλα, ἡ ἔκπαλαι καιομένη ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τοῦ μάρτυρος, ἐκρεμάσθη εἰς τὸ κληροδοτηθὲν σχοινίον· πρόνοια δ' ἐλήφθει ἔκτοτε, ἵνα ἡ φλὸξ τῆς θρυαλλίδος διατηρῆται ἄσβεστος ἀδιαλείπτως, ὅπως, φωτίζουσα τὴν λαιμοπέδην, διαφυλάττῃ καὶ μεταδίδῃ τὸ μῖσος τῶν Καντανολέων κατὰ τοῦ τυράννου σύντονον ἀϊδίως καὶ ἀναποκοίμητον.

Ὁ ἐν λόγῳ ῥιζάρχης τοῦ Σελίνου, ἑβδομηκοντούτης μὲν τὴν ἡλικίαν, πατὴρ δὲ δύο υἱῶν, ὧν ὁ μὲν πρωτότοκος εἶχε πρό τινων μηνῶν ἐπανακάμψει ἐκ Κύπρου, ἀπολυθεὶς τῆς βενετικῆς ὑπηρεσίας, ὁ δὲ δεύτερος, Δημήτριος τ' ὄνομα, καὶ ἤδη ἔγγαμος, ὡμολογεῖτο ὁ ἐπιδεξιώτατος εὐθυβόλος καὶ τοξευτὴς τοῦ βασιλείου, ὁ ἐν λόγῳ Πρύτανις εἶχε παρρησιαστικὸν τὸ σχῆμα, ἀστεργὲς μᾶλλον τὸ βλέμμα, ἐπιδεικτικὴν τὴν πολιὰν γενειάδα, τὸ δὲ μειδίαμα σπάνιον καὶ παροδικόν, εἰ καὶ μηδόλως δυσάρεστον. Ὁ Μιχελάγγελος ἤθελε τὸν λάβει ὡς θαυμαστὸν τύπον Σπαρτάκου. Κατὰ πρώτην ὄψιν ἡ θέα του δὲν ἐνέπνεε θάρρος. Οἱ ἰσχνόσαρκοι κατ' ἐξοχὴν καὶ οἱ βραχεῖς τὸ ἀνάστημα ἀπεδειλίων ἐνώπιον ἐκείνης τῆς τετραγώνου συναρθρώσεως, ἐνώπιον τῶν εὐρέων στέρνων, τῶν στιβαρῶν πυγμῶν, τοῦ τριχίνου θαμνῶνος, ὅστις ἔθαλλεν ἐφ' ἑκάστης φάλαγγος τῶν δακτύλων του. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ἐκ τοῦ ἀνεπισφραγήτου τῆς ὄψεως ὁ παρατηρητὴς ἐπανεθαρρύνετο· ἡ οἰκειότης συνεπλήρου ἀκολούθως τὴν διάλυσιν τῆς πρώτης ἐντυπώσεως. Ἔβλεπες τότε, ὅτι ἡ συστολὴ ἦτο χαρακτῆρος μᾶλλον, ἢ καρδίας ἰδίωμα, καθότι, πλησιαζόμενος, ὄχι μόνον ἀπέβαλλε βαθμηδὸν τὴν ἐπιφύλαξιν, ἀλλὰ καὶ ἐφαίνετό πως εὐγνωμονῶν πρὸς τὴν δεξιάν, ἥτις ἐπεχείρει νὰ τὸν τιθασσεύσῃ. Τότε τὸ συννεφὲς τοῦ εἴδους του διῃθριοῦτο· τότε τὸ ἠθικὸν ἐκέρδαινεν εἰς ἠπιότητα καὶ προσήνειαν, ὅ,τι εἰς δυσπέλαστον προέβαινε χάνουσα ἡ φυσιογνωμία.

Καὶ μολοντοῦτο, ἐκ τῶν ὁρατῶν συσσήμων δυσκόλως ἤθελέ τις ὑπομαντεύσει τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ γέροντος. Προνόμιον εἰς ὀλίγους δεδομένον! Τὰ ἠθικὰ προτερήματά του ἐμαρτυροῦντο ὡς ὑπογραμμὸς καὶ παρ᾽ αὐτῶν ἔτι τῶν φθονερῶν. Ἡ πρὸς τοὺς πενωμένους φιλανθρωπία, ἡ ἀρχαιότυπος εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν ὑποταγή, τὸ ἐκ γενετῆς φιλοδίκαιον συναπήρτιζον τύπον λίαν δυσεύρετον καὶ ἐντὸς τῆς ὁμίχλης τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ ἐντὸς κοινωνίας οὕτω μεμολυμένης ἀπὸ τὴν φθόριον μὲ τοὺς δεσπότας συνεπαφήν. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ· κατὰ τὴν οἰκτρὰν ἐκείνην περίοδον τῆς νήσου, ὁ ἀρχοντορωμαῖος οὗτος ἐπεφάνη ὥς τις ἔνσαρκος ἀντίθεσις πρὸς τὸ φιλάρπαγον τοῦ φραγγάρχοντος, ὥς τις ζῶσα διαμαρτύρησις κατὰ τῆς ποταπότητος, τῆς αὐλοδουλείας, τοῦ παρασιτισμοῦ τῶν πόλεων, ὥς τις ἔμψυχος ἀρὰ κατὰ τῆς ἀλιτηρίου ἀρχῆς, καὶ τῆς δεσποζούσης ἰταλικῆς ἐξαχρειώσεως. Εἰς τίνα ξηρόν, ἄγονον χωράφιον δὲν ἐπίσταται ἡ χεὶρ τῆς Προνοίας νὰ φυτεύσῃ εὔοσμον ἄνθος! Ἡ ἔμφυτος γενναιότης καὶ ἀγαθοεργία τοῦ Καντανολέου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀγατοπίου, κατέναντι τῶν Λευκῶν Ὀρέων, ὡς ἐπὶ κορυφῆς φαλακροῦ σκοπέλου ἀρέσκεται μετεωριζομένη αὐτόφυτος δρῦς. Ὑπὸ τὴν λάμψιν τοιούτων προτερημάτων διεσκεδάζοντο ὡσεὶ σκιαὶ μικραί τινες ἀνωμαλίαι τοῦ ἤθους, οἷον ἡ ὀξυθυμία, τὸ τραχὺ τῆς φράσεως, τὸ δυσκατάπειστον τῆς γνώμης, ἡ ἐπιρρέπεια εἰς τὰς ἐκ πρώτης προσβολῆς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας. Παραλείπομεν τὴν ὑπερηφάνειαν. Εἰς πατρίδα δεδουλωμένην, ἀπέναντι κυρίων προπετευομένων, ἡ ὑπερηφάνεια εἶνε ἄμυνα, εἶνε ἀρετή, καὶ καλεῖται μεγαλοφροσύνη. Ἕλλην καὶ Κρὴς πρὸ πάντων, ὁ ὑψήνωρ ἀρχοντοχωρίτης ἀντέκρουε μὲ ἴσην ἀγερωχίαν τὴν ἀγερωχίαν τοῦ Βενετοῦ, καὶ τὴν ὑπεροψίαν τοῦ αὐλοκόλακος. Σκεῦος τυχὼν καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ἰδίου φυράματος, ὅθεν ἐπλάσθησαν οἱ Ῥιέντσαι, οἱ Πάολαι, οἱ Ῥῆγαι, ἐθήλασεν ἐκ σπαργάνων ἀπέχθειαν ἀδυσώπητον κατὰ δουκῶν καὶ ἱπποτῶν. Διό, περιφραχθεὶς ἐκ νεότητος ἐντὸς τοῦ τείχους τῶν ἰδίων του πεποιθήσεων, ἐντρυφηθεὶς εἰς μόνας τὰς παραμυθίας τῶν ἐνδομύχων προσδοκημάτων, παιδαγωγήσας τὰ τέκνα του ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον, οὐδέποτε ἐφοίτησεν εἰς οἶκον φραγγάρχοντος, οὐδ᾽ ἐφιλοξένησέ ποτε Βενετόν, ἂν καὶ οἱ ἄποροι χωρικοί, ἐγκαρδιούμενοι ἀπὸ τὴν φήμην του, συνέρρεον εἰς Κρουστογέρακον ἐκ περάτων, ἂν καὶ ἡ στέγη του, μάλιστα κατά τινας ὥρας τοῦ ἔτους, ἀπέβαινε πτωχοκομεῖον χηρῶν, λυπουμένων, ὀρφανῶν,

οἷον οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ τῆς νήσου συνέστησεν ἡ στοργὴ τῆς μητρυιᾶς.

Τοιούτων ὄντων τῶν φρονημάτων τοῦ ἀνδρός, δέονται ὑπομνηματίσεως αἱ πολιτειακαὶ πεποιθήσεις του; Βόλισον τὴν συνείδησιν τῶν μεγάλων πολιτῶν, ἑνὸς Ἀριστείδου, ἑνὸς Τέλλου, ἑνὸς Οὐασιγκτῶνος! Θὰ θίξῃς εἰς τὸ βάθος ἱερὸν ἰσοπολιτείας ἔδαφος. Καθὼς τὸ θαυμαστότερον τῆς παγκοσμίου ἁρμονίας παραφεύγει εἰς τοὺς ἐνδοτάτους μυχοὺς τῆς Πλάσεως, οὕτως εἰς τὴν ἑστίαν πάσης καρδίας φιλανθρώπου οὐδέποτε ἐπιλείπει ἕν τι ζώπυρον δημοκρατικοῦ πυρός. Τὸ σέμνωμα τῆς προγονικῆς εὐγενείας δὲν ἐπεσκόταζε τὴν ὄντως εὐγενικὴν ψυχὴν τοῦ Καντανολέου, ὅστις, φοβούμενος τὴν μοναρχίαν ἐξ ἱστορικῆς παραδόσεως, βδελυττόμενος τὴν ἀριστοκρατίαν ἐξ ἰδίας πείρας, ἔρρεπεν ἑκὼν ἄκων πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ὡς πρὸς τὰς γνώσεις, ὁ κύκλος τῆς παιδείας του ἦτο περιωρισμένος. Τίς δὲ τῶν τότε ἀρχόντων ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ ἐπὶ μαθήσει; Καὶ ὅμως, χάριν ἀναγνωσμάτων ἐπανειλημμένων, αὐτὸς μόνος ἁπάντων κατεῖχε, πλὴν τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ τὴν Βυζαντίδα· μόνος αὐτὸς ἐκέκτητο καὶ τὸ ἔμφυτον προτέρημα ν' αὐτοσχεδιάζῃ ματινάδας (mattinate, ὑπορχήματα) μὲ ἑτοιμότητα θαυμασίαν. Ἀντὶ τῆς πολυμαθείας ὅμως, ἥτις ἀπεκπεδᾶται σπανίως τῆς ἡμιμαθείας, ὁ Καντανολέος εἶχε καθαρὰν, εὐφεγγῆ, καὶ δὸς εἰπεῖν διαφανῆ τὴν διάνοιαν· εἶχε θετικὸν τὸ πνεῦμα — πλεονέκτημα δυσίχνευτον παρ' ἡμῖν — εἶχε πρόχειρον καὶ ταχὺ τὸ ἀντιληπτικὸν, εὔσκοπα τὰ ἐπινοήματα, εὐδιέγερτον τὸ φανταστικὸν, δεινὴν περὶ τὰς πιθανολογήσεις τὴν ὀξύνοιαν. Βέβαια, ἀνὴρ ἰδιωτεύων ἐν τῇ ἐξοχῇ στερεῖται τῶν διδαγμάτων, ὅσα παρέχουσιν ἡ τριβὴ τοῦ κόσμου, ἡ πολυπράγματος βίβλος τῆς πείρας, ἡ τῶν δημοσίων ἄσκησις. Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὰ προειρημένα χαρίσματα ἐπισυνάψῃς τὸ εὔστροφον καὶ συμβολικὸν, δι' ὧν ἡ γλῶσσά του, εἰ καὶ ἀγοραία, ἐσυνήθιζε νὰ ἡδύνῃ ἐπὶ τὸ τερπνότερον τοὺς ἰσχνοτέρους τῶν λογισμῶν, θέλεις συμπεράνει οἷον ἴσως ἔξοχον πρόσωπον θὰ παρίστανεν εἰς θέατρον εὐρύτερον τὸ ἡμιφανὲς τοῦτο τέκνον τοῦ Κρουστογεράκου, ἐὰν κατάλληλος παιδεία εἶχεν ἐγκαίρως ἀναπτύξει τὰ σπέρματα τῆς εὐφυΐας του, ἐὰν, εἰς αἰῶνα χαμερπείας καὶ διαφθορᾶς, ἄνθρωποι, τύχη, συγκυρίαι εἶχον ἐκτιμήσει τὰ προσόντα του ἐπιεικέστερον.

Φαράγγι τῶν Σφακίων, ἡ δὲ εἰς τὰς χαράδρας τῆς ἁγίας Ῥουμέλης καὶ τῆς Σαμαρείας, ἡ τρίτη εἰς τὰ στενώματα, τὰ ἄγοντα ἀπὸ Χανίων εἰς Ῥίθυμναν, ἡ τετάρτη ἄδηλον εἰς ποῖον μέρος τοῦ Λασιθίου. Πλὴν τῶν συμβολῶν τούτων, ὁ στρατὸς ἢ κατετροπώθη, ἢ συνελήφθη ἀμαχητεί. Αἱ ἧτται τῆς χωροφυλακῆς εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ῥιθύμνης καὶ τῶν Χανίων, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μονοφατσίου, καὶ ἐν τῷ καστελλίῳ Βελβεδέρῃ τοῦ Ῥιζοκάστρου, μετέδωκαν τὴν ἐξοχὴν αὐθημερὸν εἰς διάθεσιν τῶν ἀνταρτῶν. Παράφρονες καὶ δυσχαλίνωτοι καταστάντες οἱ χωρικοὶ ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ τῆς ἐκδικήσεως, διέτρεξαν τὴν χώραν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, πυρπολοῦντες στρατῶνας, σφάττοντες, αἰχμαλωτίζοντες, ἀφοπλίζοντες Ἰταλούς. Κατά τινα μαρτυρίαν — οὐ πάντως ἀξιόπιστον, ὅμως — χίλιοι καὶ ἐπέκεινα ἐπιμίσθιοι ἀλλογενεῖς κατεκρεουργήθησαν εἰς τόπους διαφόρους, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ σχεδόν (1). Ἓν μόνον τῶν φρουριδίων τῆς ἐξοχῆς ἔταξε μακρὰν ἀντίστασιν· τὸ τοῦ Τεμένους, ἔργον Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ. Ἐντὸς αὐτοῦ, πρὸ 400 ἐτῶν, εἶχε σωθῇ καὶ ὁ Δοὺξ Κρήτης, ὅτε, στρατηγοῦντος τοῦ Σανούδου, Δουκὸς Νάξου, ἀπεστάτησεν ἡ νῆσος ὅλη κατὰ Βενετῶν. Τὰ ἕτερα φρουρίδια τῆς Καντάνου, τοῦ Κισάμου, τοῦ Κεράτου, τοῦ Λασιθίου, καὶ δὴ καὶ αὐτὸ τῶν Σφακίων, ἢ ἐκυριεύθησαν ἀναιμωτεί, ἢ ἐντὸς ἑβδομάδος ἐσυνθηκολόγησαν, καταλιπόντα καὶ τὴν πολεμικὴν συσκευασίαν. Στρατιωτικὰ ταμεῖα, ὅπλα παντοῖα, πολεμεφόδια, ἱματισμοί, τρόφιμα, περιῆλθον τὰ πάντα εἰς κτῆσιν τῶν ἀνταρτῶν, πρὸς τοῖς ἄλλοις τέσσαρα πελώρια τηλεβόλα πολιορκητικῆς ὁλκῆς, εὑρεθέντα εἰς τὸ φρούριον τοῦ Σελίνου, καὶ χρησιμεύσαντα κατόπιν εἰς τὴν ἐκπολιόρκησιν τῶν Χανίων. Τὰ καννόνια αὐτὰ μετωνομάσθησαν Ἑλλάς, Πόλις, Κρήτη καὶ Ἅγιος Γεώργιος. Τέλος, τὰ σύμβολα τῆς Δημοκρατίας ποῦ μὲν κατηδαφίσθησαν, ποῦ δὲ διὰ σφυρηλασίας παρεμορφώθησαν, ἀντὶ δ' αὐτῶν ἐπὶ φρουρίων καὶ κορυφῶν ἀνεπετάσθη ἡ σημαία τοῦ ἁγίου Γεωργίου, σημαία αἰνιχθεῖσα τοῦ μυσαροῦ δράκοντος τὴν ἐξόντωσιν.

Ἡ δίψα τῆς τιμωρίας ἤθελε παρελάσει τὴν σφαγὴν καὶ προσωτέρω, ἐὰν μὴ εἶχον ἀναχαιτίσει τὴν ἔκρηξιν τῆς κοινῆς ἀγανακτήσεως ἡ πρόνοια, καὶ ἡ ἐνεργὸς ἐπέμβασις τοῦ Καντανολέου.

---

(1) Χειρόγρ. Ἀρ. 31. Κατ. 766, τῆς ἐν Βεν. Συλλ. Κοῤῥέρ.

τῶν παιδισκαρίων μας! Οἱ τρεῖς κακοῦργοι εἶνε ἐκεῖ μέσα. Δέον νὰ πληρώσωσι τὴν ὀφειλὴν τῆς ἀτιμώσεως μὲ τὴν τέφραν των!» — «Ἢ θὰ λάβωμεν τὴν τέφραν των, συνανεβόησαν οἱ ἀντάρται, ἢ οὐδεὶς θὰ ἐπιζήσῃ ἐξ ἡμῶν.» — Ὁ ἀποστατάρχης, κρίνας τὰ παράπονα τῶν θηρίων ἐκείνων ἄξια δίκης, ἀνέλαβε μὲν τὴν ὑπόσχεσιν νὰ σώσῃ τὸν λόχον ἀπὸ τοῦ διπλασίου πυρός, κατέλιπεν ὅμως τοὺς τρεῖς ἐνόχους εἰς τὴν κακήν των μοῖραν. Ὁποία ἀπόφασις βαρβαρική! Ἀπεφάνθη, ὅτι ἐπὶ τῇ παραδόσει τῶν ὅπλων θὰ ἀπελυόμεθα παραυτίκα, γενόμενοι ἐλεύθεροι νὰ πορευθῶμεν ὅποι ἂν ἐβουλόμεθα, ἐὰν τιμωροῦντες θανάτῳ τὸν λοχαγὸν καὶ τοὺς δύο ὑπαξιωματικοὺς παρείχομεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἰδιοχείρως πρὸς τοὺς ἀδικηθέντας ὁμογενεῖς του τὴν ὀφειλομένην ἱκανοποίησιν. Οἴμοι, ἡ ἄτιμος (infame) ἀπόφασις τοῦ στασιάρχου προσέθηκεν εἰς τὴν συμφοράν μας ἕτερον κίνδυνον, τὴν ἀποστασίαν τῶν στρατιωτῶν! Ἔκτοτε οὐδεὶς λόγος ἴσχυσε νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἀπείθειαν. Ἡμεῖς μὲν ἐσώθημεν, ἄοπλοι καὶ γεγυμνωμένοι ἐπανελθόντες εἰς Χανία αὐθημερόν, ἔπεσον ὅμως ὑπὸ τὸν πυροβολισμὸν τῆς ἀποστατησάσης μερίδος μας ὁ ἀνδρεῖος λοχαγὸς Ταβάντης, καὶ οἱ δύο λοχίαι Σπάδας καὶ Ζαμπιέρης, ἀείμνηστα θύματα τριῶν πορνιδίων (sgualdrinelle), τῶν ὁποίων τὰ ἔτη, συμποσούμενα, θὰ ἀπήρτιζον μόλις τὴν ἡλικίαν μιᾶς καπηλίδος ἀξιομάχου (de una bottegara provata alla pugna).»

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτυποῖ ἔτι ζωηρότερα τὴν γενναιότητα τοῦ Καντανολέου.

Φραγγάρχων τις ἐκ Χανίων, εἰρηνοδίκης εἰς τὰ Ἐννεαχώρια τοῦ Κισάμου, παρὰ μικρὸν ἔπιπτε σφάγιον στυγερᾶς ἐκδικήσεως. Ὁ λειτουργὸς οὗτος τῆς Θέμιδος εἶχε πρό τινων μηνῶν καταδικάσει εἰς τετραετῆ δουλείαν κατέργου τρεῖς ἀδελφοὺς Νικολουδάκας ἀπὸ Λάκκους Δαρμάρου, ἐνόχους ὑποτεθειμένης τινὸς βιαιοπραγίας ἐν τοῖς ὁμόροις νομοῖς. Ἕνεκα φυγοδικίας ἡ ἀπόφασις ἔμενεν ἀναποτέλεστος. Ἀλλὰ μόλις τῆς ἐπαναστάσεως ἐκραγείσης, ἡ ἀδελφικὴ συμμορία, ἀπὸ τὰ ὄρη τοῦ Σφηναρίου κατασκήψασα εἰς τὴν πεδιάδα, συνέλαβε δι' ἐνέδρας τὸν εἰρηνοδίκην, ἀποδιδράσκοντα ἐν παραπομπῇ. Ὑποσχέσεις λύτρων, δάκρυα, λειποθυμίαι δὲν ἔκαμψαν τῆς φιλεκδίκου τριάδος τὴν καρδίαν. Οἱ Νικολουδάκαι, ἀγαγόντες τὸν αἰχμάλωτον εἴς τινα ἐρημόπυργον, καλούμενον τοῦ Σαπημένου, αὐτὸν μὲν ἐνέκλεισαν

χειρόποδα δεδεσμευμένον, τὴν δὲ εἴσοδον κατέφραξαν μὲ χονδροὺς λίθους, θέντες καὶ εἰς τὴν ξυλίνην κλίμακα πῦρ. Τοῦ κακουργήματος ἐκπραχθέντος εἰς τόπον ἔρημον, οὐδὲν ἐπὶ δύο ἡμέρας ὑπεθρυλήθη περὶ αὐτοῦ. Ἄλλως τε δέ, τίς τῶν ἀγροτῶν ἤθελεν ἐν ταῖς ὥραις ἐκείναις δράμει εἰς βοήθειαν φραγγάρχοντος εἰρηνοδίκου; Ἐπὶ δύο ὅλα ἡμερονύκτια ὁ δέσμιος ἐπάλαισεν ἐντὸς τοῦ πύργου κατὰ δύο ἐπίσης τρομερῶν ἐχθρῶν, τῆς πείνης, δηλαδή, καὶ τῶν ἁρπακτικῶν ὀρνέων, ἅπερ σμηνηδὸν εἰς τὰς τρύπας τῆς σαθρᾶς στέγης ἐνεφώλευον. Ἀλλ' ἅμα ὡς διεφημίσθη, ὅτι θῦμα τοιαύτης ἀπαγωγῆς ἐτύγχανεν ὁ Σὲρ Λορέντσος Δὰ Μολὶν, ὁ ἀδελφὸς τοῦ καλοκἀγάθου ἐκείνου Σὲρ Φραντσέσκου, τοῦ ὁποίου ἡ μεγαλόδωρος φιλανθρωπία ἔσωζεν ἐκ τῆς πείνης τὴν πτωχολογίαν τῶν Χανίων, ὁ Καντανολέος, πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν καταλιπών, ἔδραμε κατεσπευσμένως εἰς σωτηρίαν του. Ἐν ἐλλείψει κλίμακος καὶ προθυμίας, οὐδεὶς τῶν παρόντων, κατὰ δυστυχίαν, ἀνεδέχετο τὴν ἀνάβασιν. Οἱ γηραιότεροι ἐπροφασίζοντο ὀμμάτων καὶ γονάτων παράκμασιν, οἱ νεώτεροι, συστέλλοντες τοὺς ὤμους, ἀπεχώρουν ἄπρακτοι. Ὑπελείπετο ἡ ἐσχάτη ἐλπὶς ἀπηωρημένη εἰς τὰ γηρατεῖα τοῦ Καντανολέου. Ἡ γενναιότης, ἣν ὁ ἑβδομηκοντούτης οὗτος ἀνέδειξε πρὸς λύτρωσιν τοῦ Μολίνου, καθιστάνει μᾶλλον ἔτι καταφανῆ τὴν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του ὑπεροχήν. Τὴν γεροντικὴν αὐτὴν εὐτολμίαν ἐβιάσθη νὰ θαυμάσῃ καὶ εἷς Συγώνης. Αὐτὸς ἰδιοχείρως ὁ πρύτανις ἤγαγε κλίμακα, καὶ κατόρθωσε τὴν ἀνάβασιν· αὐτὸς ἐκεῖνος, μὲ κίνδυνον ζωῆς οὐ μικρὸν εἰσπηδήσας ἔκ τινος ἡμιφράκτου θυρίδος ἐντὸς τοῦ πύργου, καὶ διασκελίσας ἑτοιμοθραύστους δοκούς, ἔσωσε τὸν δεσμώτην Προμηθέα ἀπὸ τὸν σκληρότατον τῶν θανάτων. — Μακροχρόνιος ἐπέζησεν ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἀνδραγαθήματος. Ἡ ἐπιχώριος μοῦσα ἠρύσθη ἐξ αὐτοῦ θέμα τραγῳδίου, ὅπερ, διελθὸν τοὺς εἱμαρμένους τῆς δουλείας αἰῶνας, συχνάκις ἐπαρηγόρησε τὴν περίλυπον γενεὰν μὲ ἐξύμνησιν ἀθλονικίας, οὐκ ἀναξίας καὶ εὐγενεστέρας φόρμιγγος.

Κεφάλαιον Ε΄

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντων καταφαίνεται, ὅτι καὶ τὸ ἐπαναστατικὸν τόλμημα ἐπέτυχε, καὶ ἡ τῆς μεταπολιτεύσεως κυβέρνησις προήγετο στοιχειουμένη. Πλὴν τῶν τριῶν κυριωτέρων φρουρίων, καί τινος ὑποδεεστέρου τῆς Σιτείας, ἤδη ἡ νῆσος ἀπετίναζε τὴν τυραννίδα τοῦ Ἰταλοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἀρτισύστατος ἀρχὴ ἀπεταμίευσε πρὸς ἄμυναν τῆς κτηθείσης αὐτονομίας ἄφθονον συσκευὴν πολεμικὴν, ὅλμους καὶ τηλεβόλα σὺν τοῖς ἄλλοις, τὸ δὲ καινοσύντακτον πολίτευμα ἤρχετο ἤδη μετασχηματίζον καὶ ἀναμορφοῦν τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν κατὰ τύπον πρὸς τὰς ἀνάγκας της ὁμογενέστερον.

Τοὺς μόχθους τοῦ πενταμελοῦς συμβουλίου, καὶ τὰ κατορθώματα τῆς πολυδρανείας του θέλομεν ὑποδείξει ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. Ἄλλο τι ἐπεικτικώτερον ἐξετάσεως ὑποκείμενον μᾶς προεπασχολεῖ ἐν τῷ μεταξύ. Τὸ πρῶτον ἐκεῖνο μειδίαμα τῆς τύχης παρεῖχεν ἄρα φερέγγυον ἀσφάλειαν; Ἤρκουν τὰ κατασχεθέντα φρουρίδια, καὶ τὰ συναχθέντα λάφυρα; Ἐπήρκουν ἡ σύνεσις τοῦ συμβουλίου, καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν ἀγροτῶν; Ἀπέχρων τὰ ἱερὰ τείχη τῆς Ἴδης καὶ τῶν Λευκῶν Ὀρέων; αἱ δυσδιόδευτοι φάραγγες τῆς Ῥουμέλης καὶ τῆς Σαμαρείας, αὐταὶ ὅπου καὶ ἡ διωκομένη πολυθεΐα κατέφευγε τὸ πάλαι, ὡς εἰς ἔσχατον πρόχωμα; Τίνα ποτὲ στερεότητος ἐγγύην ἐκέκτητο ἡ μεταπολίτευσις, ἑωσοῦ ὁ ὑπόπτερος λέων διηνεμίζετο ἐπὶ δυσαλώτων φρουρίων;

Δῆλον καὶ πρὸς τὸν ἁπλούστερον ἐνεφαίνετο, ὅτι ἡ ἑδραίωσις τῆς κηρυχθείσης αὐτονομίας ἐξήρτατο ἀναποφεύκτως ἐκ τῆς παντελοῦς ἐξώσεως τοῦ Βενετοῦ. Ἄνευ τῶν τριῶν φρουρίων, ἡ μὲν ἀπελευθέρωσις θὰ διέμενεν ἐκτεθειμένη εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τοὺς ἐκ τῆς θαλάσσης, κατὰ δὲ τὸ σύνηθες, οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς οὐδέποτε θὰ ἔπαυον ἀποκαλοῦντες Ἀποστασίαν τὴν ἐπανάστασιν. Τὰ φρούρια λοιπόν, ὀλίγα πλοῖα, καὶ ἡ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τῆς φιλοπατρίας ἀναστοιχείωσις, ἐν τούτοις ἐνέκειντο αἱ κλεῖδες τῆς τελεσιουργήσεως. Εἰς τὴν χαλεπήν της ἔποψιν, ἡ κατάκτησις τῶν φρουρίων κατ' ἐξοχὴν διελάμβανε ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου.

Τὸ συμβούλιον δὲν ἐπελάθετο τῶν σοβαρῶν τούτων διαλογισμῶν. Τίνι τρόπῳ χρώμενοι προσώπων, πραγμάτων, εὐκαιριῶν θὰ κατώρθουν οἱ Κρῆτες νὰ κυριεύσωσιν, εἰ μὴ καὶ τὰ τρία φρούρια διὰ μιᾶς, τοὐλάχιστον τὰ δύο, τὸ τῆς Ῥιθύμνης, καὶ τὸ τῶν Χανίων; Ἰδοὺ τὸ πρόβλημα, ὅπερ παρὰ τοῦ Καντανολέου εἰσήχθη ἐκ προοιμίων εἰς τὰ διαβούλια τῆς κυβερνήσεως. Τὸ φρούριον τῆς Ῥιθύμνης ἦτο, τῇ ἀληθείᾳ, ἄξιον λόγου μικροῦ· ἀλλ' ἡ κατοχὴ τοῦ δευτέρου κατεπεῖγε διαφερόντως, κατεπεῖγεν ὅτε πεπρωμένη νὰ συνεπαγάγῃ κατ' ἀνάγκην καί τινος ναυτικῆς μοίρας τὴν κυρίευσιν. Αἱ πρόσφατοι ἐξοχυρώσεις εἶχον καταστήσει τὰ Χανία ἕνα τῶν κραταιοτέρων προμαχώνων τῆς ἐν Ἑλλάδι βενετοκρατίας. Τὰ Χανία ἐξουσίαζον τὸν κόλπον τῆς Σούδης, ἡ δὲ Σούδα ἐμπεριέκλειε τὸν πηγνυόμενον κατὰ τοῦ Σουλτάνου ναύσταθμον. Τὰ Χανία ἀπεῖχον τοῦ Μεγαλοκάστρου κατὰ διπλασίαν τῆς Ῥιθύμνης ἀπόστασιν· πλεονέκτημα σπουδαῖον εἰς συνδυασμοὺς πραξικοπήματος. Ἕτερον πλεονέκτημα· πλὴν τῶν εἰς τὴν βενετικὴν ὑπηρεσίαν τεταγμένων μυστικῶν φίλων τῆς ἐξοχῆς, τὰ Χανία ἐμπεριεῖχον περιπλέον καὶ ὁμοθρήσκους ἀρχοντορωμαίους, καὶ ἀποίκους Πελοποννησίους πολλούς. Διέτριβον τότε ἐν Χανίοις στίφη χωρικῶν, ἐξ ἀγγαρείας ἐργαζομένων εἰς κατασκευὴν ὅπλων, κλιβάνων, κατέργων, ἐπάλξεων· σπεῖρα αὕτη ἀξιολογωτάτη πρὸς ὑποκίνησιν ἐπαναστατικοῦ τινος ἐπιχειρήματος. Τέλος πάντων οἱ Βενετοί, ὅλως ἔκδοτοι εἰς τὰς ἐπειγούσας κατὰ τῆς Ἡμισελήνου παρασκευάς, καὶ ἀπορθήτους ἑαυτοὺς ὑπολαμβάνοντες ἐκ στερεᾶς, κατέλειπον τὸ φρούριον πάνυ ἀτελῶς προπεφυλαγμένον ἀπὸ αἰφνιδίας ἐπιδρομῆς.

Δικαιολογεῖται τὸ σπουδαῖον τῆς κτήσεως ταύτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπό τε τῶν προηγουμένων, καὶ ὑπὸ τῶν μετέπειτα. Διάφορα χωρία τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Στράβωνος μαρτυροῦσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Κυδωνίας ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς λοιπῆς νήσου. Ἐν τῷ περιχώρῳ τῆς Κυδωνίας συνήφθη ἡ μεταξὺ Λασθένους καὶ Μετέλλου μεγάλη μάχη, ἧς ἡ ἀποτυχία παρέδωκε τὴν Κρήτην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐκεῖ δὲ ὡσαύτως οἱ ὁπλαρχηγοὶ τοῦ 1821 συνέστησαν πολιορκίαν, ἐκεῖ εἰς ἐπαλλήλους ἐξόδους καὶ συμπλοκὰς κατετρόπωσαν τοὺς Ὀθωμανούς.

Τόδε μόνον τὸ πρόσκομμα διεώρα ὁ Καντανολέος εἰς τοὺς περὶ Χανίων ὑπολογισμούς του, ὅτι ἡ πόλις ἐκείνη διετέλει ἀνέκαθεν κατοικουμένη ὑπὸ φραγγαρχόντων, πολὺ μὲν δυναμένων, ἀείποτε δὲ ἀντιταθέντων εἰς τὴν αὐτονομίαν τῶν ἰθαγενῶν. Ἡ προσοικείωσις τοιούτου στοιχείου καθίστατο τοσούτῳ λυσιτελὴς πρὸς τὸ παρὸν, ὅσῳ ἐπιζήμιος ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ἡ ἀντιπολίτευσίς του. Ἴσως ἡ ἀπόπειρα θὰ ἐξέβαινεν ἐπιτυχὴς καὶ χωρὶς αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπὶ τίνος παγιωτέρου ἐδάφους θὰ ᾠκοδόμει τὸ πραξικόπημα ὁ γόνιμος τοῦ πρυτάνεως νοῦς, εἰ μόνον συγκατετίθεντο ν' ἀπρακτήσωσί τινες τῶν φραγγαρχόντων, ἐξαιρέτως οἱ χαίροντες τὰ πιστὰ τοῦ Βενετοῦ!

Ἡ ἀνάγκη αὕτη, ἡ χρεία τῆς ἐξευμενίσεως ὑπέβαλεν εἰς τὴν κρητικὴν κυβέρνησιν τὴν ἰδέαν νὰ ἀναβάλῃ εἰς καιρὸν ἁρμοδιώτερον ἔνια τῶν θεσμοθετημάτων αὐτῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καθίσταται ψευδώνυμος τυραννίς· φέρ' εἰπεῖν τὴν κατάργησιν τῶν τίτλων καὶ τῶν προνομίων, τὸν μετριασμὸν τῆς ἀνισότητος, τὴν καθιέρωσιν ἐντελοῦς ἰσοδικίας. Ἀλλ' ἐὰν τὸ συμβούλιον ἀδημοσίευτα ἐτήρησε τὰ νομοσχέδια, δι' ὧν θὰ κατηργεῖτο πρόῤῥιζον τὸ τρισσὸν προνόμιον τοῦ ἀργυροβούλλου, τοῦ τιμαρίου, καὶ τῆς πατραγαθίας, εὔλογον ἀφ' ἑτέρου ἔκρινε νὰ ἐκδώσῃ ὁμολογησίαν, δι' ἧς νὰ καταστήσῃ καὶ πασίδηλον τὴν πολιτειακὴν πορείαν του, καὶ ἐμφανέστερα τὰ πλεονεκτήματα τῆς ὀρθῶς ἐννοουμένης δημοκρατίας. Ἐν τῷ κήρυγματι ἐκείνῳ ἐξηνέχθησαν φρονήματα, κρίσεις, σκέψεις, παραινέσεις, τὸ ἐμβριθὲς καὶ συνετὸν τῶν ὁποίων μὲ ἄκραν ἔκπληξιν ὁ ἀναγνώστης παραλαμβάνει ἐκ διανοίας πολιτῶν πρωτοπείρων, ἀνδρῶν ἀνανηψάντων μόλις ἐκ πολυχρονίου δουλείας, καὶ βιούντων ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ. Ἀλλὰ καρδία ὀρθὴ ποιεῖ νοῦν ὀρθόν. Ἐκ τῆς

καρδίας άείποτε ανεπτερώθησαν οί σωτηριωδέστεροι τών λογισμών. Ἐπιδιώκεις εἰς τὸ σκάφος τῆς πολιτείας μου πρωρέως τιμήν; Τήρησον ἀπαρουσίαστα τὰ πανεπιστημειακὰ διπλώματά σου, τὴν βιβλιοθήκην σου, τὰ πολυέκδοτα πονήματά σου! Ἀντ' αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν καταδικάζω εἰς τὸ πῦρ τῆς ἑστίας μου, δεῖξόν μοι κάλλιον ἐὰν γινώσκῃς, ποῦ τοῦ νυκτερινοῦ στερεώματος ἡγεμονεύει ἀμετακίνητος ὁ πολικὸς τῆς καρδίας ἀστήρ, αὐτὸς ὅστις μέλλει νὰ καθοδηγήσῃ εἰς λιμένα τὸ ἀλίπλανον σκάφος μου.

Τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον προοιμιάζεται διακοινοῦν, ὅτι τὸ καθεστὼς Συμβούλιον δὲν ἦτο ἀρχὴ μόνιμος καὶ ἀμετάλλακτος, περιβεβλημένη ἡγεμονικὴν ἀρχεβουλίαν, ἀλλ' ἁπλῶς κυβέρνησις προσωρινή, ἧς ἡ ὕπαρξις δὲν θὰ παρετείνετο περαιτέρω τῆς πλήρους ἀπελευθερώσεως. Κυριευθέντων ἅπαξ καὶ τῶν τριῶν φρουρίων, ἑτέρα τις συνέλευσις θὰ συνεκαλεῖτο. Καὶ θὰ συνετίθετο μὲν αὕτη ἐκ τοσούτων πληρεξουσίων, ὅσοι ἦσαν οἱ νομοί, εἰς οὓς ἡ νῆσος ἐτέμνετο, θὰ συνήρχετο δὲ ἐντεταλμένη νὰ καταστήσῃ τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας ὁριστικῶς, νὰ προσυντάξῃ τοὺς θεμελιωδεστέρους θεσμούς, καὶ νὰ κηρύξῃ ἐπισήμως πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἐπικρατείας τὴν ἀναγέννησιν τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, λαοῦ ἐπὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ πανελληνίου ἀναβιώσεως μόνου πρὸς ὥραν νομίμου διεκδικητοῦ τῆς ἐκκρεμοῦς κληρονομίας τῶν Παλαιολόγων.

Τούτων προτεθέντων, τὸ Συμβούλιον ἀπευθύνει πρὸς τοὺς πολίτας πατρικάς τινας συμβουλάς, τὴν διάδοσιν τῶν ὁποίων ἐναποθέτει εἰς τὴν φιλοπατρίαν ἱερέων, διδασκάλων, πεπαιδευμένων, καὶ ὑπαλλήλων, εἰς τὸν ζῆλον παντὸς καθόλου μεμυημένου τὴν ἀνάγνωσιν. Οὔτε δίκαιον, οὔτε κοινωφελὲς καὶ σύμφορον εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ἐδόκησε τὸ νὰ προσκληθῶσιν εἰς καθίδρυσιν ἐλευθέρας πολιτείας, καὶ εἰς ἐπιψήφισιν θεσμῶν πολῖται, ἀπαιδευσίας ἕνεκα μηδόλως τὰ κοινὰ πράγματα προδιδαχθέντες. Ἐπειδὴ δέ, χάριν τῆς δουλίας καὶ μακρᾶς νυκτός, πλείονες ἐν τῇ νήσῳ ἐτύγχανον οἱ ἀναλφάβητοι, ἢ οἱ γραμματισμένοι, τὸ Συμβούλιον, τὰ μέγιστα ἐνδιαφερόμενον εἰς τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐκτενεστέραν διάχυσιν καὶ ἐντελεστέραν ἐπίγνωσιν τῶν προτροπῶν του, καθίστανεν εἰδικὴν ἐπιτροπήν, ἣν ὠνόμαζε τῆς Κατηχήσεως. Ἐδέχετο αὕτη τὸν ὁρισμὸν νὰ μὴ

παύσῃ περιερχομένη τὴν πολιτείαν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, εἰσδύουσα εἰς κώμας μεγάλας τε καὶ μικράς, ἐπισκεπτομένη καὶ συνοικίας, καὶ μονάς, καὶ ἀγροτῶν μονήρεις καλύβας, ἐπὶ τῷ διττῷ σκοπῷ τοῦ ἐπισπεῦσαι μὲν ἐξ ἰδίας συνεργίας τὴν προτιθεμένην κατήχησιν, τοῦ ἐξακριβοῦν δὲ συνάμα, ἑβδομαδιαίως πληροφοροῦσα τὸ Συμβούλιον, κατὰ πόσον τὸ πνεῦμα τῶν εἰρημένων παραινέσεων προήγετο ἐπεκτεινόμενον εἰς ὅλας ἀδιακρίτως τοῦ πολιτικοῦ σώματος τὰς ἀρτηρίας, ἀπ' ἄρχοντος ἕως αἰπόλου, ἀπὸ ἱερωμένου ἕως λαϊκοῦ, ἀπὸ λογίου ἕως τοῦ ἐσχάτου τῶν ἀναλφαβήτων..... « Θέλει ὁ αὐθέντης Θεός, ἐρωτᾷ τὸ ἔγγραφον μὲ σεπτὴν ἀφέλειαν, εἰς μὲν τὸ μελισσουργεῖον, ὅπερ συντίθεται ἀπὸ ζωῦφια, ἐστερημένα λόγου καὶ θρησκείας, νὰ συνεργάζωνται ἐξίσου ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἑσμοῦ, εἰς δὲ τὴν ἐγκαινίασιν τῶν πολιτειακῶν θεσμῶν, οἵτινες ῥυθμίζουσι τοῦ λογικοῦ ὄντος τὴν κοινωνίαν, νὰ διατελῇ τὸ πλεῖστον τῶν μετόχων πάντως ἀμέτοχον, ἀσυνηγόρητον, ἀνεπικοινώνητον; Ἐπικράτεια, ἧς τὸ πολίτευμα εἴτε ἐξ ἀπαιδευσίας, εἴτε ἐξ ἀφροντισίας ἀγνοεῖται παρὰ τῶν πολλῶν, τί ἄλλο εἶνε, ἢ στρατός, τοὺς στοίχους τοῦ ὁποίου καὶ ὁ ἐχθρὸς καὶ ὁ λοιμὸς καὶ ἡ πεῖνα συνέστειλον εἰς ὀλιγάριθμόν τινα σπεῖραν ἀξιωματικῶν, λόχος ἀποβὰς ἑπομένως ἀνυπόστατος, καὶ ἀναξιόμαχος; » — « Λαὲ τῆς Κρήτης — ἐπιφωνεῖ μετέπειτα εἰς ὕφος, οὗ τὸ κακοσύντακτον ἀναγκαζόμεθα νὰ τρέψωμεν εἰς τὸ εὐκρινέστερον — λαὲ τῆς Κρήτης, σύ, τὸν ὁποῖον θὰ ἐκαλοῦμεν Ἐσταυρωμένον, ἐὰν τὸ ἱερὸν ἐπίθετον ἐπετρέπετο — ἀνάτρεψε ἀπὸ τὴν λήθην τοῦ τάφου σου τὸν κεχλοασμένον λίθον, ἐπάνω τοῦ ὁποίου δεκαοκτὼ δρακόντειοι αἰῶνες ἐκάθησαν φύλακες, καὶ ἔκθυμος ἀνάστα πάλιν εἰς τὸ φῶς, ἵνα ἐπανακτήσῃς θέσιν μεταξὺ ζώντων! Τὸ φῶς αὐτὸ εἶνε καινόν· καινὸς ὁ οὐρανός, ὅθεν κατέρχεται· καινὸν καὶ τὸ ἔδαφος, ὅπερ θὰ πατήσῃς· καινὴ ἡ πλάσις τῶν ἀνθρώπων· γέγονε τὰ πάντα καινά. Σεῖσε, λοιπόν, καὶ σὺ τὸν χοῦν τοῦ μνήματος ἀπὸ τὴν κόμην σου! ἀπόῤῥιψε ἀνενδοιάστως τὸ σάβανον, ὅπερ περικαλύπτει εἰσέτι τὸν νεκρόν σου! ἀπολάκτισε τὰς ἁλύσεις, αἵτινες τοὺς ναρκοῦντας πόδας σου ἐγκαθηλοῦσιν ἀκόμη εἰς τὴν κατοικίαν τῶν τεθνεώτων....!. Ἀλλὰ τί βλέπω; Φέρεις διάδημα περὶ τὸ μέτωπον! Πρὸς τί; Κληρονόμημα ἄκυρον, ὀλέθριον· Οἴμοι, ὁ θρόνος σου κατεῤῥάγη εἰς σχίζας! Ἡ χώρα σου; βλαστάνει βάτους καὶ κνίδας. Ἡ μνήμη σου; κτῆμα σκωληκοβρώτων περγαμηνῶν. Προπατορικὴν εὐγένειαν, πατραγαθίας, κληρονομικὰς ἀν-

τιποιήσεις ὁ καινὸς οὗτος κόσμος τῆς προσωπικῆς ἀξίας δὲν ἀναγνωρίζει. Ἀπόβαλε, λείψανον μεταγεννώμενον, ἀπόβαλε, λοιπόν, τὸ ἕωλον κόσμημά σου, ἀντὶ δὲ διαδήματος, ὄζοντος τάφου καὶ εὐρῶτος, δρέψε δάφνας χλωράς, στόλισε μὲ δάφνας ἀρτιβλάστους τὴν κόμην σου! Κτίσον σκήνωμα καινόν, ἔργον τῶν χειρῶν σου, οἶκον καὶ ἀντάξιον τοῦ κόσμου, ὅστις ἔκπαγλος τὴν ἀνάστασίν σου θεωρεῖ, καὶ πρεπωδέστερον εἰς τὰς χρείας τῆς ἀναγεννήσεως· τὰ δὲ ἐρείπια τοῦ προγονικοῦ μεγάρου σου, κατοικητήριον σκιῶν ἀπαλιγγενήτων, παράδος ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὰς σεπτὰς ἀποθήκας τῆς ἱστορίας, καθάπερ κτῆμα πρὸς ὅλους τοὺς λαοὺς κοινόν! — Ἐὰν σὲ ἐρωτήσωσιν οἱ ζῶντες, τί ἔρχεσαι νὰ κάμῃς εἰς τὸν ἄνω κόσμον, ἀπομάσσων τὸν ἱδρῶτα τοῦ προσώπου σου, ἀποκρίθητι ΚΑΜΑΤΟΝ! »

« Ἀρκοῦν, ὁμόθρησκοι ἀδελφοί, ἀρκοῦν πλέον τόσαι ἀγαλλιάσεις! Ὥρα νὰ συνέλθητε εἰς ὑμᾶς αὐτούς. Πᾶς ἕκαστος κατ' ἰδίαν, καὶ ἅπαντες ὁμοῦ, καταδύσατε ἐν εἰλικρινείᾳ εἰς τὰ βάθη τοῦ συνειδότος, ἵνα ἐρευνήσητε, ἐὰν ἀληθῶς εἴσθε παρεσκευασμένοι εἰς τὴν ἐπαγγελλομένην ἀνάστασιν, ἐάν, ἐξαλείφοντες τὰ στίγματα τῆς δουλείας· ἐάν, ἐξαρνούμενοι τὰς ἐλευθεροκτόνους ἕξεις, τὴν διχόνοιαν, τὸ ψεῦδος, τὴν πλεονεξίαν, δύνασθε ν' ἀπεκδυθῆτε τὸν ἄνθρωπον τὸν παλαιόν, καὶ νὰ ἐπενδυθῆτε τὸν νεώτερον. Κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἡ ἐσωτερικὴ κατόπτευσις καθίσταται τόσον ἀναγκαία πρὸς πάντα πολίτην, ὅσον ἀπαραίτητος πρὸ τῆς θείας μεταλήψεως ἐπιβάλλεται πρὸς πάντα χριστιανὸν ὁ τῆς συνειδήσεως καθαρισμός. Ἐὰν εἰς τὴν μετάληψιν τῆς ἐλευθερίας ἑτοίμους ἤδη σᾶς ὁμολογήσωσιν οἱ χρησμοὶ τοῦ συνειδότος, τότε ἀγαθῇ τύχῃ! ἐπικαλούμενοι τῶν προγόνων τὰς παραδόσεις, καὶ ἐπιδιδασκόμενοι ἀπὸ τὰς εὐαγγελικὰς τοῦ ἀδελφισμοῦ καὶ τῆς ἰσότητος ἐντολάς, τότε ἐπικυρώσατε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα! Τοῦτο, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, περιαμύνει τὴν ἰσονομίαν, προοδοποιεῖ τὴν ἰσότητα, ἐγγυᾶται τὴν κοινωφελῆ ἐξόρμησιν τῶν πνευμάτων· τοῦτο πραγματικῶς γονιμοποιεῖ τὴν ἐλευθερίαν, ἀπαλλάττον τὴν χώραν ἀπὸ τοὺς πνιγηροὺς βραχίονας τερατώδους, παμφάγου πλάσματος, τουτέστι μιᾶς θελήσεως ἀνεξελέγκτου καὶ ἀναμαρτήτου. Ἐὰν ὅμως ἀνήλικας εἰσέτι καὶ νηπίους, ἢ ἐὰν φιλανάρχους καὶ δυσαναγώγους σᾶς ὁμολογήσῃ ἡ ἐνδόμυχος φωνή, τότε, τοὺς αὐχένας κύπτοντες καὶ σεῖς, ἀναγορεύσατε κηδεμόνα τῆς παιδα-

ριεύσεώς σας τὸν προστυχόντα... Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀγαπητοί, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ὁπλισθῆτε μὲ ὑπομονήν! Ἐάν τε ἐλαττούμενοι, ἐάν τε πληθυνόμενοι, ὀφείλετε πρὸς τὸν κηδεμόνα σέβας καὶ ὑποταγήν. Καὶ ἐὰν μὲν ἄπειρος, ἐὰν πρωτόπειρος, ἐὰν πείρας ἀνεπίδεκτος τύχῃ ὁ ποιμήν σας αὐτός, κραυγάσατε μὲ προβάτειον ἐνθουσιασμὸν Ζήτω ὁ πολύπειρος! Ἐὰν δὲ τύχῃ κωφός, φωνάξατε Ζήτω ὁ πανήκοος! Ἐὰν δὲ βλάξ, ἤ τι παραπλήσιον, εὐφημήσατε αὐτὸν τέρας μεγαλονοίας! Καὶ ὁσάκις μὲν βήξῃ, κρούσατε, διὰ τὸν φόβον μὴ τὸν χάσητε, σήμαντρα καὶ κώδωνας εἰς παράκλησιν· ὁσάκις δὲ πτύσῃ, θησαυρίσατε τὴν θεόῤῥυτον ἀπόχρεμψιν εἰς χρυσοῦν σκεῦος! Καθὸ ἰσόθεος, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ὁ βασιλεὺς κέκτηται τὸ ἐξαιρετικὸν προνόμιον νὰ συγγεύηται τὴν ἀμβροσίαν μὲ τοὺς ἀθανάτους, καίτοι συννοσῶν καὶ αὐτὸς ὅλα τὰ νοσήματα τῶν λοιπῶν θνητῶν· ἐνώπιον δὲ τοῦ ἀθροίσματος τῶν δυσκρασιῶν του τὸ ὑπήκοον, κλεῖον καλὰ τοὺς ὀφθαλμούς, ὀφείλει νὰ ἐπιβοᾷ νυχθημερὸν καὶ ἐν κατανύξει τὸν Ἐπινίκιον ὕμνον « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου! »

Τὸ ἔγγραφον προβαίνει κηρύττον ἀπαραβίαστα τὰ κτήματα, τὸ πρόσωπον, τὸν οἶκον παντὸς ἑκάστου Κρητός, καὶ ἀπειλοῦν θάνατον πρὸς τοὺς διακορευτάς· λήγει ἀποψηφιζόμενον τὰς ἀγγαρείας, τὴν βιαστικὴν στρατολογίαν, τὰ καταναγκαστικὰ δάνεια, τὰς ἐκμισθώσεις τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων, τέλος δὲ προσκαλοῦν τοὺς πολίτας εἰς αὐτοπροαίρετόν τινα συνεισφοράν.

Ὁ Καντανολέος, κύριος ἤδη γενόμενος τῆς τε πεδιάδος τῶν Χανίων, καὶ τοῦ ἰσθμοῦ, τοῦ συνάπτοντος τὸ Ἀκροτῆρι πρὸς τὸν λοιπὸν νομόν, κατεῖδεν ἀξιόληπτον τὴν ὥραν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἡ καταστροφὴ τῶν ὑδραγωγείων, δι' ὧν τὰ Χανία προμηθεύονται τὴν πόσιν, καὶ ἡ ἐκ ξηρᾶς πάσης συγκοινωνίας διακοπή, ὑπῆρξαν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὰ προκαταρκτικὰ διαβήματα. Ἕνεκα τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἡ μὲν σπάνις τῶν ἐδωδίμων κατέστησεν ἀφόρητον πλέον πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους τὴν διαμονήν, χάριν δὲ τῆς φρουρᾶς, οἱ Βενετοὶ ἠναγκάσθησαν καθ' ὅλον τὸ θέρος νὰ πορίζωνται τὸ ὕδωρ διὰ θαλάσσης εἴτε ἀπὸ τὴν Δίαν, εἴτε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ἔκτοτε καὶ ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία διεκόπη, καὶ τ' ἀρχοντικὰ θέρετρα ἐχήρευσαν. Ὀλίγιστοι τῶν τιμαριούχων μετέβησαν πανέστιοι εἰς τὰς ἀγρο-

τικὰς κατοικίας, τιθέμενοι ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς. Καὶ ἐκ μὲν τῶν Ἰταλῶν οὐδεὶς, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, ἐφ' οἱαδήποτε ἀμοιβῇ, ἐκότησεν ἔκτοτε ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ φρουρίου, ἐκ δὲ τῶν Γραικῶν ὅσοι ἐξῆλθον, οὐδέποτε πλέον ἐπανέκαμψαν (1).

Καίτοι παυθέντων ὅμως τῶν ταχυδρομείων, ἡ πεντανδρία διετήρησεν ἐντὸς τῶν τριῶν φρουρίων πλῆθος ἀνταποκριτῶν, ἐπιτετραμμένων τὴν κατασκόπευσιν τῶν ἐχθρικῶν κινημάτων. Φθίνοντος Αὐγούστου, ὁ Καντανολέος ἀπέστειλε δύο διαπεπιστευμένους, τὸν μὲν εἰς Χάνδακα πρός τινα Μόρμωρην, συνταγματάρχην, τὸν δὲ πρὸς τὸν Γαβαλᾶν, ἀστυνόμον τῆς ἐν Χανίοις φρουρᾶς. Παρεκαλοῦντο οἱ φίλοι οὗτοι πρῶτον μὲν νὰ βολιδοσκοπήσωσιν ὅσον οἷόν τε τὰς προθέσεις τῶν κρατίστων, ἐξαιρέτως τὰς τοῦ Δουκός, εἶτα δὲ νὰ καταμηνύσωσι τὰ ὀνόματα τῶν ὑποτόπων, ὅσοι, ὄργανα γινόμενοι ἀργυρώνητα τοῦ Σὲρ Μέμου, εἶχον ἀναδεχθῇ τὴν ἐντολὴν νὰ δολιεύωνται τὴν γραικικὴν κυβέρνησιν ὑπὸ πρόσχημα συμπολιτεύσεως.

Ὁ Γαβαλᾶς, Κρὴς τὸ γένος καὶ εὐπατρίδης ἐκ τῶν παμπαλαίων, ἦτο σκεῦος λίαν εὔθετον εἰς πραξικοπήματα. Ἐκ τῶν ἐν Χανίοις ἀρχιωτακουστῶν οὐδεὶς ὁ ἐντελέστερον αὐτοῦ κατέχων τὴν εὐφυΐαν τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς ἐπιμονῆς. Φίλος μὲν πλουσίων τε καὶ πενήτων χάριν φιλοπροσηγορίας παρελαυνομένης ἕως εὐηθείας, εἶχε τὴν εἴσοδον ἐλευθέραν ἁπανταχοῦ· καίτοι δ' ἀστυνόμος, εἰρηνοποίει φιλονεικοῦντας συζύγους, συνεβίβαζε κρισολογοῦντας, ἐχάριζε τρώγαλα εἰς τὰ μειράκια, πλαγγώνας εἰς τὰ κοράσια, μὴ παραμελῶν καὶ τοὺς θεράποντας, πρὸς οὓς ἐκ διδασκαλίας τοῦ Δὸν Πλατσίδου διέτρεφεν ἰδιαιτέραν φιλοφροσύνην. Τὸ πάντων περιεργότατον, ὁ Γαβαλᾶς, συνεπείᾳ ἐπισχεθείσης διαπνοῆς, εἶχε χάσει τὴν χρῆσιν τῆς ἀκοῆς. Οἱ ἀγορεύοντες πρὸς αὐτὸν ὤφειλον νὰ λαλῶσι μεγαλοφώνως, προσάπτοντες τὰ χείλη εἰς τὸ ἀριστερόν του οὖς, τὸ μόνον ὅπερ εἰσέτι διέσωζε τηκεδανά τινα λείψανα ἀκουστικότητος· διό, συμφέροντα οἰκιακά,

---

(1) Talchè l'anno passato (1570) poco lontano dalle città, non v'era huomo che potesse eseguire sentenza, comandamento, nè ordine alcuno, nè di galéa, nè di frabbiche (sic); e se venivano, fuggivano poi alle case loro, quando volevano. — *Marin de Cavalli.*

ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν ἀπόκρυφα διεζητοῦντο ἐν τῇ παρουσίᾳ του ἐλευθεροστόμως, ὡς ἐνώπιον ἀψύχου μηχανῆς. Οἵας δὲ ἱλαρᾶς εἰρωνείας πρόξενος ἐγίνετο κατὰ τὰς ἐφεσπερείας ἡ ἀσθένεία του! Οἷον χαριεντισμῶν χαλαζοβόλημα ἠκόντιζε κατὰ τῆς πυραμιδοειδοῦς του προβοσκίδος ἡ οἰκοδέσποινα ἐν τῷ ἀνταποδοῦναι αὐτῷ τὰ προσαγορεύματα! — Καὶ ὅμως ὁ ὑπάλληλος τοῦ Σὲρ Ἰωναθὰν δὲν ἦτο βλακίας ὑπότροφος ὅσον ἐδόκει. Ἡ κεκωφωμένη ἀκοή του διεφιλονείκει τὸ ἄθλον τῆς λεπτότητος πρὸς τὴν τοῦ λαγωοῦ. Βλακωδῶς δῆθεν ἐπὶ πολυθρονίου εἴς τινα αἴθουσαν κατακεκλιμένος, ἢ ὑπνώττων, ἢ ἐξ αηδίας ἀναχασμώμενος, ἐνεσάκκευε μὲ ἀκουστικότητα καὶ μὲ μνημονευτικότητα κλεπτιστάτου πάνθ' ὅσα εἰς τὰς παρακειμένας αἰθούσας ἀπεμπολοῦντο. Τοιαῦτα ὄντα ἀφθονοῦσιν εἰς πολιτείας κυβερνωμένας δεσποτικῶς. Ἄς ἀθωώσωμεν ὅμως τὸν Παμπάλαιον. Ἐὰν πιστῶς ἐδούλευεν ὁ ἀστυνόμος τὸν μισθοδότην, οὐχ ἧττον πιστῶς ὑπηρέτει καὶ ὁ Γαβαλᾶς τοὺς ἐν τῇ πεντανδρίᾳ συμπατριώτας. Ἡ διδυμότης αὕτη καθίσταται τοσούτῳ μᾶλλον συγγνωστή, ὅσῳ ἀκόμη δὲν ἐξέλιπεν ἐντελῶς ὁ τύπος τῆς ἀμφοτεριζούσης ὑπηρεσίας. Ἀκόμη ἡ ἡμετέρα θάλασσα ἀποβράσσει σαθροσάνιδα τῆς ὑπουργηματικῆς ταύτης διπροσωπίας, ἔσχατα ἴσως τῆς πολυκοιρανίας μας ἀπολείμματα.

Αἱ ἀπαντήσεις δὲν ὑστέρησαν ἐπὶ μακρόν. Δι' ἀπεράντου ἐπιστολῆς διεκοίνου ὁ Γαβαλᾶς πρὸς τὸν Ῥαιτούρην διάφορα τῆς Χανιωτικῆς κοινωνίας ἀπόῤῥητα. Τὴν προσοχὴν τοῦ Καντανολέου ὅμως ἐπέσυρε πρὸ πάντων μία τις γριφώδης περίοδος τοῦ γράμματος. Ὁ λόγος ἀνεφέρετο προφανῶς εἴς τινα διακοίνωσιν προηγουμένην, ἥτις, κατὰ τύχην κακήν, δὲν εἶχε καταλάβει τὸν προορισμόν της.

« Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Εἰρηναίου — ἔλεγεν ἡ περίοδος αὐτή. Περὶ δὲ τῆς κυρίας Χρ. ἐπικυρῶ ὅσα καὶ προχθὲς ἐπέστελλα. Ὀλίγον ἔτι, καὶ τὰ πράγματα ὡριμάζουν κατ' εὐχήν. Χθὲς τὸ ἑσπέρας μήτηρ καὶ κόρη ἤμειβαν τὰ φρονήματα κατὰ μόνας. Ὁπόσα ἀνέλπιστα καὶ χαροποιὰ ἤκουσα κοιμώμενος! Ἡ προθυμία, μεθ' ἧς συνέδραμες τὸν θεῖον, ἐπενεργεῖ εἰς ἅπασαν τὴν οἰκογένειαν ὅσον δὲν δύνασαι νὰ ἐπινοήσῃς. Ἡ κόρη μάλιστα, ὤ, ἡ κόρη ἔχει διὰ στόματος τὸ ὄνομά σου· ὅσον τὸ κατ' αὐτήν, θὰ σὲ κατέτασσεν ἀδιστάκτως εἰς τὸν Πλούταρχον. Ἐάν, ἀδελφὲ

Δὲν ἐψεύδοντο αἱ ἀγγελίαι. Τοῦ ἱερατείου συνυποδαυλίζοντος τὴν πυράν, φλὸξ διχονοίας κατέφλεγε τὴν ἱπποτείαν. Ἡ πόλις τῶν Χανίων, κατ' ἐξοχήν, εἶχε καταντήσει φωλεός τις λύκων, ἔνθα οὔτε εὐταξίαν ἐτήρει ἡ ἀρχή, οὔτε ἄρτον ἐπώλει ἡ ἀγορά· κυκεών, ὅπου οὔτε φόροι εἰσεπράττοντο πλέον, οὔτε ἀσφαλείας ἴχνος ἐπεσώζετο. Πρὸς ἐπαύξησιν συμφορᾶς, ἐπήρχετο κατὰ Ἰούλιον καὶ ἡ πυρπόλησις τῶν Μουρνιῶν. Ἡ κώμη αὕτη, θερεία τότε ἕδρα πολλῶν ἀρχόντων, καὶ δὴ κατάμεστος ἐπαύλεων, ἀπέχει τῶν Χανίων ὡς μίαν ὥραν. Οἱ κάτοικοι, μερὶς τῆς φυλῆς τῶν Φωτεινῶν, ὑπὸ τῆς ἀρχοντικῆς φατρίας παρασυρθέντες, ὄχι μόνον ἀπετάχθησαν εἰς τὴν μεταπολίτευσιν, ἀλλά, κατασχόντες καί τινας συνθηματικὰς τῆς πεντανδρίας ἐπιστολάς, διαφερούσας τὴν ὁσημέραι συνελαυνομένην πολιόρκησιν, παρέδωκαν αὐτὰς πρὸς τοὺς Βενετούς. Ἡ προδοτικὴ κατάσχεσις, ἀποκαλύψασα τὰ τεκταινόμενα πρὸς τὸν ἐχθρόν, καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου εἰς χρόνον ἀόριστον ὑπερτεθειμένη, ἐκρίθη ἀξιοτιμώρητος. Αὐτοῦ στραταρχοῦντος τοῦ ῥιζάρχου τῶν Φωτεινῶν, καὶ ἡ κώμη καὶ αἱ ἀρχοντικαὶ ἐπαύλεις ἐγένοντο πυριάλωτοι, ἑκατὸν δὲ οἰκογένειαι χωρικῶν, ἀναῤῥεύσασαι ἐντὸς Χανίων, ἐπέθηκαν τὴν κορωνίδα μὲ τὴν πεῖναν καὶ μὲ τὰς κλοπάς. Κατὰ τὸν ἐμπρησμὸν ἐκεῖνον ἀπετεφρώθη ἀπροβουλεύτως καὶ ὁ ἅγιος Ἐλευθέριος, μοναστήριον, ὅπερ μετὰ τῆς ἁγίας Κυριακῆς ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν μετόχιον τῆς Χρυσοπηγῆς (1).

Τὸ παραδειγματικὸν τῆς τιμωρίας ἐσωφρόνισε καὶ τὰς ἑτέρας περὶ τὰ Χανία κώμας. Πλὴν τῆς καταστροφῆς τῶν Μουρνιῶν, οὐδὲν ἄλλο δεινὸν παρόμοιον ἠχλύωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅσα δὲ τὰ βενετικὰ χρονικὰ καταληροῦσι, ταῦτα χολῆς ἐκχύματα. Ἡ ἐπὶ Καντανολέου ἐξανάστασις, ὡς καὶ αἱ πλείονες τῶν προηγουμένων, ἀνεπήδησεν αὐτόματος ἐκ σπλάγχνων τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, καὶ ἀκατάκριτος κατευοδώθη εἰς τὴν μακρὰν ὁδοιπορίαν τῆς ἀναμορφώσεως. Μάρτυρες αἱ αὐθόρμητοι, αἱ ἀφειδεῖς, αἱ πανταχόθεν τῆς ἐξοχῆς συῤῥεύσασαι συνδρομαί, καθ' ἃς γυναῖκες, ἑκοντηδὸν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ἀποστερηθεῖσαι ἐνωτίων καὶ περιδεραίων, προέπεμψαν εἰς τὸν ἀγῶνα τοὺς συζύγους ἀδακρυτί· καθ' ἃς καὶ γέροντες, καὶ ἱερεῖς, καὶ

(1) Χειρ. ἀρ. 31. Κατ. 766. Συλλ. Κοῤῥέρ.

μοναχοί, τάξις ἀστράτευτος, ἐξεπορεύθησαν εἰς τοὺς πρόσθεν στοίχους τοῦ λόχου, συμπαιανίζοντες τὸν θούριον ὕμνον μὲ τοὺς νεωτέρους. Ὁπόσας δὲ συνεισφορὰς ἐπὶ συνεισφορῶν ἐπεμέτρησαν τὰ μοναστήρια πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπορωτέρων! Τὸ Ἀρσάνιον, τὸ Βόσακον, ἡ Σπηλαιώτισσα, ὁ Ἀσώματος, τὸ Ἀρκάδιον, ἡ Γωνία, ὁ εἰς τὰς Ἐπανωσίφας ἅγιος Γεώργιος, τὸ Καθολικόν, ὁ ἅγιος Νικόλαος, ἡ ἐν Κισάμῳ ἁγία Τριὰς — καταγώγια ἐρημοφίλου, πλὴν ζέοντος ἑλληνισμοῦ — μαρτυροῦσι διὰ τῶν αὐτομάτων καὶ ἐπανειλημμένων καὶ ἀφειδῶν συνδρομῶν των οἷον ὁμοιοπρεπὲς προοίμιον ὁ προαγὼν ἐκεῖνος παρεσκεύαζεν εἰς τοὺς ἑπομένους ἄθλους τοῦ 1821. Ὑπὸ μόνης τῆς ἐκ προθέσεως κακοβουλίας παραχαράσσεται σφραγὶς κινημάτων οὕτως αὐτοσχεδίων. Ἀλλ' αὐτοφανὲς ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ὑπομνημάτων ἀνακύπτει ἐν τῇ ἐθνικῇ ἱστορίᾳ τὸ πόρισμα, ὅτι ἡ σημαία τοῦ ἁγίου Γεωργίου, πρόδρομος τοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς ἁγίας Λαύρας ἀναπετασθέντος Σταυροῦ, ἐκήρυξεν ἄνωθεν τῶν Λευκῶν Ὀρέων, καὶ ἀπὸ καρδίας τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, τὸ προσφιλέστατον τοῖς Ἕλλησι σύνθημα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ.

Προεδείξαμεν ἤδη καθ' ὁδὸν ὁποῖά τινα μελήματα ἀνεφρόντιζε τὸ Συμβούλιον περὶ τιμαριωτικῶν προνομίων, καὶ τὴν κατόρθωσιν τινὸς αἰσίου συμβάντος προσεδόκα, πρὶν ἢ ἐκπρεμνίσῃ τὸ δηλητηριῶδες ζιζάνιον. Ἐν τῷ μεταξὺ, δὲν κατετρίβη ὁ καιρὸς ἐν ὀλιγωρίᾳ. Χάριν τῆς ἀκαταβλήτου ἐπιμονῆς τοῦ ἀνδρός, ὅστις εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ κινήματος ἀφῆκε τὴν πατρωνυμίαν του, ἐλήφθησαν ἄλλα προνοήματα ἐπεικτικώτερα, παρασχόντα ἄνεσιν καὶ ἀναψυχήν. Καὶ τῷ ὄντι· καθὼς φυτὸν, ἐξ ἀνυδρίας μαρανθὲν, ἀναθάλλει ἅμα ὡς ὑετὸς διαψύξῃ τὰ φύλλα του, οὕτως ἀνένευσε καὶ ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὑπὸ τὴν ζωοποιὸν ἐνέργειαν τῶν πρώτων πνοῶν τῆς ἐλευθερίας. Οἱ πνεύμονες διεστάλησαν ἀσύνθλιπτοι, αἱ καρδίαι ἀνέπαλον αὖθις ἐξ ἀγάπης, τὰ κατωβλεπῆ βλέφαρα ἀνεφαιδρύνθησαν εἰς τὰ θέλγητρα τοῦ ποιητικωτέρου τῶν οὐρανῶν τῆς γῆς. Μεσοῦντος τοῦ φθινοπώρου, ὁ μὲν ἅγιος Μάρκος ἐνέμενεν, ὡς προείρηται, πεφυλακισμένος ἐντὸς τῶν τριῶν φρουρίων, ὁ δὲ νικήτωρ τοῦ δράκοντος περιήρχετο τὴν νῆσον, ἀναπλάσσων τὸ φρόνημα ἐπὶ τὸ ἐθνικώτερον, κρούων χορδὰς ἀπλήκτους, ἀήχους πρὸ αἰώνων. Ἀξιήκοον δεῖγμα ζήλου καὶ δραστηριότητος ἐξ ἀνδρῶν, μηδέποτε φοιτησάντων εἰς ἐκπαι-

δευτήρια! Ἐντὸς τῆς πρώτης πενταμηνίας εἶχεν ἤδη συνταχθῇ στρατὸς ἐκ δεκακισχιλίων περίπου ἀγωνιστῶν, εἶχον καθιδρυθῇ ἀστυνομικὰ γραφεῖα, δικαστήρια, τελωνεῖα, κατασκευασθῇ πυριτιδόμυλοι, κτισθῇ τῇδε κἀκεῖσε φρουρίδια καὶ ἀμυντήρια, ἤρχοντο δὲ κτιζόμενα καὶ σχολεῖα, ἔνθα θὰ ἐδιδάσκοντο ἡ ἀνάγνωσις, ἡ γραφή, ἡ χριστιανικὴ κατήχησις, ἡ ἐθνικὴ ἱστορία, ἡ ἀριθμητική. Καὶ ἐπικρατοῦσα μὲν Ἐκκλησία ἀνηγορεύθη ἡ ἑλληνική, προσκληθέντος εἰς Κρήτην ἐπὶ τούτου τοῦ πρώην Τριμυθοῦντος Εὐγενίου· δέσποινα δὲ διάλεκτος, ἀντὶ τῆς βενετίδος, ἐκηρύχθη ἡ ἀγοραία τοῦ ἰθαγενοῦς λαοῦ, ἐν ᾗ καὶ τὰ δημόσια ἔγγραφα κατεστρώθησαν. Οὐδὲ καὶ τὸ σπουδαιότατον τῆς κοινῆς ἀσφαλείας θέμα παρημελήθη. Ἐκλιπόντων Τσάφων, Ἁρματωλῶν, χωρωφυλάκων, ἀπῴχετο καὶ ἡ λῃστεία ὁλοτελῶς. Ὁ ἀλλογενής, εἰσχωρῶν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἤθελεν, ἐὰν ἀμερόληπτος, ἀπαντήσει τοσαύτην καθ' ὁδὸν εὐταξίαν καὶ ὑποταγήν, τοσαύτην εὐνομίαν, ὁπόσας αἱ Συγώνων καὶ Μέμων πολυκατάσκοποι κυβερνήσεις οὐδέποτε κατόρθωσαν νὰ ἐμπεδώσωσιν ἐπὶ τριακοσίους ἑξήκοντα ἓξ ὅλους ἐνιαυτούς.......

Ἀλλ' ἂς ἀναῤῥάψωμεν τὰ νήματα τῆς διηγήσεως.

Τί ἐγένετο ἐν τούτοις ὁ Καλλέργης; Τί ὁ Ἀβογάδρος;

Ἱκανὰ ἐῤῥέθησαν ἐν τοῖς πρόσθεν περὶ τοῦ πρώτου. Ἓν τελευταῖον ἀνάσυρμα καλάμου. — Ὁ Ματθαῖος Καλλέργης ἦτο Καλλέργης, τουτέστιν οὐδόλως ὡμοίαζε πρὸς τὰς τρεῖς ἀοιδίμους ἐξαιρέσεις τῆς οἰκογενείας του, τὸν Ἰωάννην, τὸν Ἀλέξιον καὶ τὸν Λέοντα. Διεθρύλουν αἱ κακαὶ γλῶσσαι, ὅτι ἐκαλλώπιζε τὴν ὄψιν μὲ χρώματα. Ἴσως τὸ ἐπιβιοῦν ἐπίγραμμα τὸν συκοφαντεῖ· ἀλλ' ἡμεῖς δὲν ἀδικοῦμεν τὴν μνήμην του ἐπαναφέροντες, ὅτι ἐὰν μὴ ἐφυκοῦτο τὰς παρειάς, τοὐλάχιστον ἠρέσκετο νὰ ἐπιχρίῃ τὸ φέρσιμον μέ τι ἰξῶδες, κατάκολλον βερενίκειον, πρὸς μόνους τοὺς αὐλοπροσκυνητὰς γνωστόν. Λαμπρὸν ἐφεύρημα καλλιτεχνίας! Τί κρίμα ἡ τοξικολογία καὶ ἡ φαρμακευτικὴ νὰ μὴ γνωρίζωσι τὴν συνταγὴν βερονικείου, ὅπερ καθίσταται τόσον χρειῶδες πρὸς τὸν αὐλικόν, ὅσον ἀπαραίτητα διατελοῦν τὸ ψιμμύθιον, τὸ ἀνδρείκελον, τὸ στέμμι εἰς τὰς ὑελίνας προβολὰς τῶν κουρείων! Ὁπόσαι ῥωπικαὶ εἰκόνες, μηδ' ὀβολοῦ ἄξιαι, στολίζουν δι' αὐτοῦ τοὺς τοίχους τῶν ἡγεμονικῶν προστάδων! Ὁπόσους

τίμησιν εἰς κενόδοξον. Ὁ ἀμφιεθνὴς εἶνε ἐν τῇ πολιτείᾳ νόμισμα, τὸ μεταγενέστερον μονόγραμμα τοῦ ὁποίου δὲν ἐξείληψε τὰ ἴχνη τοῦ προτυπώματος. Ἀλλ' ἂς δικαιώσωμεν τὸν Ἀβογάδρον. Οἱοιδήποτε κατὰ τὴν προκειμένην ἀποστολὴν ἂν ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ κρυψίνου ἐντολοδότου, εἴτε καθαρῶς πολιτειακοί, ὅπερ ἐνδεχόμενον, εἴτε ἰδιωτικοί, εἴτε ἀνάμικτοι, ἀναμφίβολον, ὅτι ὁ ἐντολοδόχος, καίτοι παρεφθαρμένος καὶ αὐτὸς ἐν τῇ πειθηνίῳ ἐξυπηρετήσει τῆς καμαρίλλας ὅσον ὁ Καλλέργης, καίτοι ὑπὸ ἰδιοτελῶν στοχασμῶν ἐμφορούμενος καὶ αὐτός, ἀνεδέξατο ὅμως τὸ ἔνταλμα μὲ προθυμίαν πατριωτικήν, ἰσόμετρον τοὐλάχιστον πρὸς τὴν προσωπικὴν φιλοδοξίαν του· ἀλλὰ μὲ ζῆλον εἰλικρινῆ, ἄξιον τῶν ἐπαίνων παντὸς κυρίου, ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν ὅλας τὰς δυνάμεις, ὧν ἐτύγχανεν ἐκ φύσεως ἐπιδεκτικός, συνέλεξεν ὅλον τὸ θάρρος, ἵνα μὴ ἐπαρκέσῃ ἡμιτελῶς εἰς τὸν ὁρισμόν του, ἀποδείξας τοιουτοτρόπως, ὅτι διὰ θελήσεως ἐπιμόνου πολλάκις καὶ ὁ κοινότερος τῶν ἀνθρώπων κατορθοῖ ὅ,τι δεδομένον δὲν εἶνε, ἢ εἰς πνεύματα ὑπερτέρας τάξεως.

Ὁ αὐλάρχης ἤρχετο ἀπὸ Λάκκους πεζός. Τὸ μονοπάτιον, ὅπερ ἀπὸ τῆς κώμης αὐτῆς ἄγει εἰς Μεσκλᾶν, εἶνε καὶ δύσβατον ἅμα καὶ κατωφερές. Ἀφοῦ οἱ πέντε ὁδοιπόροι ἀνεπαύθησαν ἀρκετὴν ὥραν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν μεγαλοπρεπῶν πλατάνων τοῦ ῥύακος, ὅστις ὀλίγον παρακάτω συγχέει τὸν καθαρόν του κρύσταλλον μὲ τὰ ῥεῖθρα τῆς Πλατανείας, ἀφοῦ ἐπότισαν τοὺς ἵππους, καὶ κατενωτίσθησαν, εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ ἀνυποφόρου καύσωνος, τὴν ἐπίτηδες κομισθεῖσαν στολήν, ἐκτύπησαν αὖθις τοὺς πτερνιστήρας, ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸ χωρίον, τέρμα τῆς περιοδίας των, κείμενον ἤδη εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων λεπτῶν. Ὁ Μεσκλᾶς, εἰ καὶ περικυκλούμενος ἀπὸ ἐλαιοφύτους λοφίσκους, ἀπὸ σπείρας θαλερῶν κερατειῶν, ἀπὸ πλατάνους, περὶ τὸν κορμὸν τῶν ὁποίων ὀφιοειδῶς ἡ ἄμπελος περιπλέκεται, ὁ Μεσκλᾶς ἦτο, καὶ εἰσέτι εἶνε κωμόπολις μικρὰ καὶ πτωχή, κατοικουμένη ἀπὸ περίπου ὀγδοήκοντα οἰκογενείας. Ἐνταῦθα οὐδεὶς οἶκος εὔκτιστος· καλύβαι τὸ πλεῖστον μέρος πρὸς χρῆσιν φιλοπόνων ἀγροτῶν. Ἀνάλογος πρὸς τὸ ταπεινὸν τοῦ τόπου εἶνε προσέτι καὶ ἡ ἐκκλησία μὲ τὸ δεκάπηχυ καὶ ἁπλοϊκόν της κωδωνοστάσιον. Μόνη ἡ πηγὴ ἐξέχει εἰς κατασκευήν· ἡ βρύσις, ἣν ἐπισκιάζει δένδρον θεόρατον, αὐτή, εἰς τὴν μαρμαρίνην σκάφην τῆς ὁποίας δὶς τῆς ἡμέρας ἔρχονται τὰ κτήνη πνευστιῶντα νὰ δροσίσωσι τοὺς τριχώδεις ῥώθωνας.

Ἡ ἄφιξις ἑνὸς αὐλάρχου καὶ Βενετοῦ εἰς Μεσκλᾶν διήγειρε σοβαρὰς ὑπονοίας. Παρὰ μικρὸν ὁ διαπεπιστευμένος ἀπεπέμπετο, πρὶν ἢ ἐπιτύχῃ νὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρχηγοῦ. Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ Καντανολέος ἀπεποιήθη τὸ πρῶτον νὰ στέρξῃ συνδιαλέξεις μυστικάς· ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀπεδειλίασαν τὸν κόμητα. Μετὰ τριήμερον διαπραγμάτευσιν μεταπεισθέντος τοῦ συμβουλίου, παντὸς δ' ἄλλου προσκόμματος ἀρθέντος, ἡ μὲ τὸν πρύτανιν συντυχία ὡρίσθη τῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ Ἰουνίου.

Τὸ προοιμιῶδες κατόρθωμα ἐνεποίησε χαρὰν μεγάλην εἰς τὸν αὐλάρχην, ὅστις φυσικῷ τῷ λόγῳ προσήρτα ἔκθυμον φιλοτιμίαν ἐν τῇ ἐπιτεύξει τῆς πρώτης διπλωματικῆς του ἐπιχειρήσεως. Οἵων ἀγαθῶν ἀποτελεσμάτων ἀγωγὸς θὰ καθίστατο ἡ καλὴ ἔκβασις! Ἐὰν εἰς τὸ τέρμα ἐντολῆς οὕτως ἀκανθώδους ἔδιδε δείγματα ἐξάλλου ἐπιδεξιότητος, δὲν θὰ ἐπεκυροῦτο ἐν ᾗ κατεῖχε θέσιν ἐφ' ὅσον ἔτι ἐκάλει ἡ ἀποταμίευσις τοῦ προορισθέντος ἑκατομμυρίου; Τῆς δὲ πρεσβευτικῆς του φήμης διαπερασάσης τὸ Ἀδριατικόν, πλὴν τῆς ταινίας ἀνωτέρου ἱππότου, ἣν δὰ ἀνυπερθέτως θὰ συνήγρευεν, δὲν θὰ προσεκτᾶτο ἅμα τῇ ἐπανόδῳ ἐν Βενετίᾳ καί τινα ἕδραν χηρεύουσαν εἰς τὴν Σύγκλητον;

Ὑπὸ τοιούτων αἰσίων προσδοκημάτων ὁ αὐλάρχης ἐμφορούμενος, προδιέταξε τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατεύσεως μὲ περίνοιαν — δέον νὰ τ' ὁμολογήσωμεν — ὑπερτέραν κατὰ πολὺ τῆς ἐμφύτου ἐπιδεκτικότητός του. Ἀφοῦ διεξῆλθεν ἅπαξ καὶ δὶς τὸν ἀθηναῖον ἱστορικόν, ἀφοῦ ἔμαθεν ἐκ στήθους καὶ αὐτολεξεὶ τινὰς τῶν οὐσιωδεστέρων ὁδηγιῶν τοῦ κυρίου του, ἀφοῦ ἀνηλέκτρισε πολλάκις τὴν ὅρασιν εἰς τὴν ἔποψιν τοῦ πυξιδίου καὶ τοῦ διπλώματος, προήλασεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, προϋπονοήσας τὰς ῥήσεις καὶ τὰς ἀντιῤῥήσεις, διευθετήσας τὰ ἀμυντήρια τοῦ προλόγου, παρασκευάσας μυριολέκτους ἀνθοδέσμας διαλεκτικάς. Ὅτε ἀφίκετο εἰς Μεσκλᾶν, ἡ προετοιμασία ἦτο ἤδη ἐντελῶς ἀπηρτισμένη. Τὰ πάντα προεμήνυον τὴν μὲν πάλην σύντομον, τὴν δὲ νίκην εὔδρακτον καὶ ὁριστικήν... Τίνα δυσπόρθητα χωρία ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τὴν συμπλοκὴν ὁ ἀγροῖκος καὶ ἀπειροπόλεμος ἐναντίος του; Ἀλλὰ καὶ ὀχυρῶν τινων χωρίων ὑποτεθέντων, ἐπὶ πόσον δὰ καιρὸν ἤθελεν ὁ πολέμιος ἀνθέξει εἰς τὰς μυδροβόλους μηχανὰς τῆς πειθοῦς, εἰς τὸν καταβομβισμὸν τοῦ σακκίου, εἰς τὰς ἀνατρεπτικὰς ὑπονόμους τοῦ τριγώνου;

Ἡ θέα τοῦ χαμηλοῦ οἰκίσκου, ὅστις περιελάμβανε τὸ Πρυτανεῖον, καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἰσήχθη ὁ πρεσβευτής, προεκάλεσεν εἰς τὸ στόμα τοῦ κόμητος οἴκτου μειδίαμα. Εἴς τινας τῆς νήσου περιοχὰς τὸ κατώφυλλον τῆς εἰσόδου ἐξέχει τοῦ δαπέδου ὡς πέντε δάκτυλα. Ὁ αὐλάρχης ἠγνόει τὴν παγίδα. Σκοντάψας εἰς τὸ διαβολόξυλον, κατεπρήνισεν, ἀφεὶς ἐπὶ τοῦ ποδώματος τὴν ἐπιδερμίδα τῆς παρειᾶς. Σπεύδει νὰ ἀνεγερθῇ, ἀλλ' ἐν τῷ ἀνορθωθῆναι συγκρούει τὸν ἀντικέφαλον πρὸς τὴν δοκὸν τῆς ταπεινῆς ὀροφῆς, καὶ δέχεται τετανικὸν κλόνημα ἐκ τοῦ κρούσματος. Τὸ κακὸν τριτόνει. Καθήκοντα αὐλάρχου εἰς τὸ πρυτανεῖον τοῦ Μεσκλᾶ ἐξεπλήρου Κέρβερός τις τερατόμορφος. Ὁ ἀφιλόξενος κύων, ἐξαφνισθεὶς ἀπὸ τὸν πάταγον τῆς πτώσεως, ἐφορμᾷ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀρθοποδῶν, ἐγκολπίζεται τὸν συνάδελφον· ἤδη δὲ παρεσκευάζετο ἐπὶ ζημίᾳ τῆς χρυσοστολίστου φορεσίας νὰ συμπληρώσῃ διὰ τῶν ὀδόντων τὰ εἰκότα τῆς ὑποδοχῆς, ὅτε κατ' εὐτυχίαν ἐπέφθασεν αὐτοπρόσωπος ὁ πρύτανις εἰς βοήθειαν.

Ἐκτινάξας τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τὴν στολήν, ὁ κόμης ἀνέλαβεν ἐν τῷ ἅμα τὴν διπλωματικὴν παῤῥησίαν, προτεθειμένος ν' ἀπονείμῃ εἰς τὸν ἀποστατάρχην δουκικὰς τιμάς. Τὸ σχῆμα ἐκεῖνο παρίστατο πρώτην φορὰν εἰς τὴν ὅρασίν του. Καὶ ὅμως ἐνόησεν εὐθύς, ὅτι ὁ συλλαμβάνων ἐκ τοῦ μεταυχενίου τὸν Κέρβερον, οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο νὰ ἦνε, ἢ ὁ ἀνταγωνιστής του. Τὸ πελασγικὸν ἀνάστημα, ἡ σοβαρὰ καὶ ὑπόψυχρος προσαγόρευσις, τὸ ἀναντίβλεπτον βλέμμα τοῦ γέροντος συνεκλόνησαν κατὰ πρώτην ὄψιν τὴν εὐόλισθον προθυμίαν τοῦ Βενετοῦ. Ἐπὶ τῇ συναισθήσει ὅμως τῆς ὑπερτερίας του ἀναθαῤῥήσας,

— Ὁποία ἐντὸς ἀχυροκαλύβης ἔκτοπος ὑπεροψία! εἶπε καθ' ἑαυτόν. Ὁποία ἀπειροκαλία! Τοὐλάχιστον νὰ μὴ φορέσῃ μίαν οἱανδήποτε στολήν!

— Ὁρίσατε, ἄρχοντες! εἶπεν ἀμείδητος ὁ Καντανολέος, παραμερίζων μὲ τὴν πτέρναν ἕνα πύελον, φράττοντα τὴν διάβασιν. — Προσέχετε ὅμως εἰς τὴν κεφαλήν! Ὁ εἰσερχόμενος ἐν τοῖς μεγάροις μου βιάζεται νὰ προσκυνήσῃ.

— Προσκυνοῦμεν τὸν Ἀγαμέμνονα, ἀρχηγὸν Ἑλλήνων, εἰς τὴν

σκηνήν του! ἀπήντησεν ὁ πρεσβευτὴς κλίνων τὴν κεφαλὴν, καὶ σύρων τὸν δεξιὸν πόδα εἰς τὰ ὀπίσω, εἰς δεῖγμα ἰδιαιτέρας εὐλαβείας.

Μετὰ σύντομον περιγραφὴν τῶν ὁδοιπορικῶν τυχῶν του, ὁ κόμης ἦρε τὸ σημεῖον τῆς μάχης, ἀφθεὶς τοῦ παρασκευασθέντος πανηγυρικοῦ. Ὁ ἀναπειστήριος λόγος, συνεχοῦς ἀγρυπνίας φιλοπόνημα, ἐξηγγέλθη μὲ τόσην στωμύλιον κοσμιότητα, προέβη ἀνεπαισθήτως ἐξογκούμενος μὲ τόσην δαιδάλειον λεπτότητα καὶ φιλοκαλίαν, ὥστε ἤθελε τὸν ἐπικροτήσει καὶ αὐτὴ ἡ ἀκαδημία τοῦ Παταυΐου, ἐὰν τὸν ἐγίνωσκεν. Οἵαν λέξεων, σχημάτων, ἐπιχειρημάτων κρίσιν, οἵαν ἐπὶ τὸ εἰλικρινέστερον καὶ ἀφελέστερον θαυμασίαν ἐπιτήδευσιν κατέβαλεν ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ ὁμολογῆσαι τὴν ἀγχίνοιαν, ἐγκωμιάσαι τὴν εὐσέβειαν, δοξολογῆσαι τὸ χρηστὸν ὄνομα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀρχοντοχωρίτου, ὃν ἐπὶ τὸ ἀλειπτικώτερον ἐπεκάλεσε Πατρίκιον! Μὲ πόσην δ' ἔπειτα ἀνυπόκριτον σεμνοπρέπειαν ἐξεδήλωσε λύπην, ὅτι νοῦς, οὕτως ὑπερφυὴς, ἀγόνως κατηναλίσκετο ἐντὸς στενῆς, ἀνηλίου, πνιγηρᾶς περιφερείας! Τάχα οἱοσδήποτε βασιλεὺς τῆς γῆς, πρόθυμος εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ λαοῦ του, τάχα ὁ Δοὺξ Κρήτης, ὁ ἀδίκως ὑπ' ἀσεβῶν Προβεδούρων συκοφαντούμενος, ὁ θεάρεστος γέρων αὐτὸς, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ὁποίου ἐσκήνωσεν ἀπὸ τῆς ἁγίας Τραπέζης ἀναπτερωθὲν τὸ πάντιμον σῶμα τοῦ Σωτῆρος, τάχα δὲν θὰ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς εὐδαίμονας, προσλαμβάνοντες ἄνδρα, κεκτημένον τοσαῦτα πλεονεκτήματα, οἷος ἦν ὁ Γεώργιος Καντανολέος; Ἀντὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν οὗτος ὄμμασι τυφλοῖς ἐβάδιζεν ὀπαδεύων τοὺς ἐχθροὺς τῆς Κρήτης καὶ τῆς Βενετίας, δὲν θὰ ἦτο μυριάκις ἐντιμώτερον τὸ νὰ ὠφελιμοποιήσῃ ὑπὲρ πατρίδος τὰ προτερήματα τῆς μεγαλονοίας του, μεταπορευόμενος εἰς τὴν βεβαιοτέραν ὁδὸν τῆς νομιμότητος; Τί ἐζήτει; Τίνας ὅρους ἀπῄτει; τίνας ἐγγυήσεις ἤθελε; τίνας ῥιζικὰς ὑπὲρ Γραικῶν μεταρρυθμίσεις ἐπεκαλεῖτο, ὅπως κατὰ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ βασιλείου τείνῃ χεῖρα ἀρωγὸν καὶ συνεπίκουρον πρὸς τὸν ὑψηλότατον Ἁρμοστήν; Ἡ φιλελευθέρα καὶ φιλάνθρωπος Δημοκρατία πρόθυμος ἦτο εἰς οἱανδήποτε συγκατάβασιν. Μήπως προαπῄτει τὴν ἀμνηστείαν ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀνταρτῶν; Ἀξιότιμος ἡ ἐπιθυμία του, ἀλλὰ μακρόθυμον ὡσαύτως ἠνέψγε τὴν καρδίαν καὶ ὁ Ἁρμοστής. — Ὅταν δὲ τὰ δύο τέκνα του ἤθελον ὑπὸ στολὴν λοχαγοῦ κατάσχῃ θέσιν ὑπασπιστῶν τοῦ Δουκός, δὲν

θὰ ἐπετάχυνετο ἐν τοῖς κυβερνητικοῖς διαβουλίοις ἡ τοῦ γραικικοῦ στοιχείου ὑπερκράτησις; — Ἡ δὲ ἀρχιγραμματεία, ἡ χηρεύουσα ἀρχιγραμματεία! Ὁποῖον κτῆμα ἐπιζηλότατον διὰ τὴν Κρήτην, ἐὰν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ σεβαστοτέρου τῶν πολιτῶν της προσεφέρετο τὸ κτῆμα αὐτὸ συνδεδυασμένον μὲ τὴν βενετικὴν εὐγένειαν, ἢ καὶ μὲ τὸν τίτλον κόμητος ἐπηρτυμένον...!

Καθ' ὅσον ὁ λόγος ἀγεπτύσσετο, ἡ ὄψις τοῦ πρυτάνεως ἐφαιδρύνετο. Ἀσυνήθης τις λάμψις ἱλαρότητος ἠκτινοβόλει ἐξ ὅλου τοῦ σχήματός του. Ἤθελέ τις νομίσει, ὅτι ἡ νεότης τοῦ γέροντος ἀνεκαινίζετο.

— Ψιλολογεῖς, εὐγενέστατε, παραπολύ· εἶπε μὲ πρόσχαρι μειδίαμα. Εἶσαι ὁ πρῶτος τῶν Βενετῶν μὲ τὸν ὁποῖον ἔχω τὴν τιμὴν νὰ συνευρεθῶ κατὰ μόνας.... Φαντάσου λοιπὸν, πόσον σκιῤῥώδες θὰ ἦνε τὸ δέρμα μου! Μολοντοῦτο διακρίνω τὸν ἐξηυγενισμένον, καὶ φιλοφρονοῦμαι τὸν εὐσυνήδειτον..... Εὖγε! Σὲ συγχαίρω ἐξ ὅλης ψυχῆς. Πόσον ὀλιγώτερον δυστυχὴς θὰ ἦτο ὁ τόπος μου, ἂν ἅπαντες οἱ ὁμογενεῖς σου ἦσαν φιλοκρῆτες, οἷος σὺ δοκεῖς...! Ἀλλά, παρακαλῶ..... λέγεις χηρεύουσαν τὴν ἀρχιγραμματείαν..... μὴ ὁ Σὲρ Μέμος ἀπεβίωσε;

— Σιγά, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τῆς Παναγίας, σιγά! ἀπαντᾷ ταπεινῶν τὴν φωνὴν ὁ πρεσβευτής. Θὰ διαπιστευθῶ ἓν ἀπόῤῥητον εἰς τὴν τιμιότητά σου.

— Λάλει ἀφόβως. Ἐδῶ αὐτία Σιγῆς δὲν ἀκροάζονται.

— Κρίσιν μεγάλην συνεπιφέρει ὁ πόλεμος εἰς τὰ τῆς Κρήτης· γενικὴ ἀνακαίνισις ἐπίκειται. Ἡ βασιλεία τοῦ Μέμου ψυχομαχεῖ. Δὲν εἶνε αὐτὸς, ὅστις ἐματαίωσε μέχρι τοῦδε τοὺς χρηστοὺς σκοποὺς καὶ τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Δουκὸς, ὅστις δυσεφήμησεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸ πολίτευμα τῆς Δημοκρατίας, ὅστις ἔφθειρε τὰ ἤθη τῆς ἐν Μεγαλοκάστρῳ νεολαίας; Αἱ, τὰ διαβολικά του τεχνάσματα ἀνεκαλύφθησαν· δεσμωτήριον τὸν περιμένει. Ἐλευθερία, εὐτυχία, ἀναμόρφωσις Κρήτης ἐξ αὐτῆς τῆς χηρευούσης θέσεως ἀρτῶνται . . . . . Κύριε Καντανολέε, στάδιον κράτους καὶ δόξης ἀνοίγεται ἐνώπιόν σου. Μὴ ἀδικήσῃς τὸν τόπον

σου. Δράξε τὴν τύχην ἀπὸ τὰ πτερά.....! Ὤχ, ἂν ἤξευρες πόσον

Bello è l'ir mostro a dito, e udir: gli è questi! (1)

Ὢχ, ἂν ἐδοκίμαζες, πῶς ἐμπαραδεισοῦται ἡ ζωή σου ἐξανοίγων ἐκ περιωπῆς ἀνωτάτης τοὺς ἐφαμίλλους σου μυρμηκιῶντας ὡς ἔντομα μικροσκοπικά, βλέπων μικροὺς μεγάλους καθ' ὁδὸν μὲ τὸ καπέλλον εἰς τὸ χέρι, ἀκούων μπᾶμ, μποῦμ, μπᾶμ εἰς ἕκαστον φθάσιμον ἢ μίσευμά σου, διαθέτων μὲ μίαν μονοκονδυλίαν σου ἀριστεῖα, ταμεῖα, σιτηρέσια, εἰς μὲν τὸ πρόγευμα νοστιμευόμενος τὴν δαφνομύριστον πέρδικα τῆς Ἴδης, εἰς δὲ τὸ γεῦμά σου ποτίζων μὲ τὸν ζωρότερον Μεθυμναῖον τὸ πρωτογέννητον τοῦ Μελέχα προβυζαστόν! Δοκίμασε, εὐλογημένε, ξεῤῥαθύμησε μίαν στιγμὴν τοιαύτην ἐπίγειον μακαριότητα, καὶ ἐὰν πλέον ἕως τέλους ζωῆς λησμονήσῃς τὸ ἐντρύφημα τῆς στιγμῆς αὐτῆς, ὁ Ἀβογάδρος, παραιτούμενος τοὺς τίτλους του, ὑπόσχεται λόγῳ τιμῆς ν' αὐλήσῃ ὡς βουκόλος σου τὴν φλογέραν!

Εἰς τὴν παρακέλευσιν ταύτην ὁ ῥήτωρ θὰ κατέτριψε βέβαια καὶ καιρὸν καὶ λόγους πολλῷ πλείους τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων. Δέον δὲ νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ τροπὴ τῆς διαπραγματεύσεως ἐψυχαγώγει μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὸν Ῥαιτούρην, ἐπειδή, καίπερ ἀκροώμενος ἐν σιγῇ, οὐδόλως ὑπέκρυπτεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ σχήματος τὴν αὔξουσαν συνευαρέστησιν.

Ὁ κόμης περιέμεινε τὴν ἀπάντησιν ἐναγωνίως.

— Λοιπόν; ἠρώτησεν, ἀδημονῶν ἐπὶ τῇ παρατεινομένῃ σιγῇ τοῦ πρυτάνεως.

— Δὲν εἶσαι καὶ κόντες, νομίζω, εὐγενέστατε; ἀντηρώτησεν οὗτος μετά τινα σύσκεψιν σιωπηράν.

---

(1) Ἡδονικὸν εἶνε τὸ νὰ περιέρχεσαι δακτυλοδεικτούμενος, καὶ ν' ἀκούῃς πανταχόθεν Νά τος! Νά τος!

— Titolo che porta fame, bon per scartozzar salame (1), ἀπεκρίθη χαριεντισθεὶς ὁ Βενετός.

— Αἴ, ἡ εὐγένεια διαφαίνεται καὶ εἰς τοὺς ὄνυχας.... Δὲν ἤκουσα ποτέ μου στόμα θελκτήριον καὶ πειστικὸν, ὡς τὸ ἰδικόν σου. Ἡ ὁμιλία σου, κόντε, εἶνε ἀντικλείδιον· ἡ ὀχυροτέρα καρδία βιάζεται νὰ ὑπενδώσῃ. Μὲ συγκινοῦν πρὸ πάντων αἱ εὐνοϊκαὶ προαιρέσεις τοῦ καλοῦ Δουκός. Ἤθελα πολλὰ νὰ εἴπω.... Ἀλλὰ διστάζω....

— Μὴ φοβοῦ! γίνομαι ἐγὼ αὐτὸς διερμηνεὺς τῶν αἰσθημάτων σου παρὰ τῷ Δουκί.

— Εὐχαριστῶ..... ἄλλο τι διανοοῦμαι.....

— Andiamo! Ἐξήγησε τὴν ἰδέαν σου μὲ θάῤῥος.... Ὁ δραγομάνος εἶνε καὶ παρὼν ἅμα καὶ ἀπών.

— Πῶς θέλεις, κύριε κόντε — λέγει ὁ γέρων, διαλύων τέλος τὴν ἀμφιῤῥέπειαν — πῶς θέλεις νὰ καθέξωμεν θέσεις γραμματέων, ἢ ἀρχιγραμματέων ἡμεῖς, ἀπαίδευτοι χωριανοὶ, εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὁποίων ἐκφεύγουν καὶ αὐτὰ τὰ ἁπλούστατα; Τὸ διφθέρι τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καλά· ἀλλὰ τὸ Κατάστιχον τὸ Μαῦρον τοῦ Σὲρ Μέμου, ὤ, τοῦτο θὰ ἦτο ἀδύνατον.

— Μετριοφρονεῖς fuor di proposito, ὑπέλαβεν ὁ κόμης, ἀναμνησθεὶς τῶν Χαπτείων τοῦ διδασκάλου. Δὲν σὲ ἀνηγόρευσαν οἱ ἀντάρται.... δηλαδὴ οἱ ὁμογενεῖς σου..... πρύτανιν; Ἔπειτα δὰ θὰ ἔχῃς βοηθοὺς, συμβοηθοὺς, ὑποβοηθούς... Ἐμπρὸς, avanti! Ἀπόθες τοὺς ἐνδοιασμοὺς, γέρων ἄνωθεν προωρισμένε, καὶ ἀποβλέπων μεγαλοψύχως εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ τόπου σου, ἔλα νὰ διαπραγματευθῶμεν καὶ θετικώτερα τὸ πρᾶγμα!

— Μαντεύεις τοὺς συλλογισμούς μου.... Εὖγε πάλιν, εὐγενέ-

---

(1) Τίτλος ἀριστοκρατικὸς μὴ προμηθεύων ψωμὶ, καλὸς διὰ νὰ περιτυλίσσωνται λουκάνικα.

στατε! Ναί, ναί, εἰς τὰ θετικώτερα. Κ' ἐγὼ ὡσαύτως, προτιμῶ κ' ἐγώ τὰ θετικά.... ἐξεφώνησεν ὁ 'Ραιτούρης, ἀποβάλλων ἀναφανδὸν καὶ διὰ μιᾶς τὸ φορτίον τῶν δισταγμῶν, ὅπερ τὸν ἐπεβάρυνεν ἕως τῆς στιγμῆς ἐκείνης.

— Τώρα μόνον ἀναγνωρίζω τὸν ἀνοικτομμάτην Καντανολέον! ἀνέκραξεν ὁ αὐλάρχης κροτήσας τὰς παλάμας. Ἡ χρυσαφόπετρα δοκιμάζει τὸν χρυσόν, ἡ θετικότης δοκιμάζει τὸν ἄνδρα..... δὲν εἶν' ἔτσι;

— Ἄκουσε, φίλε μου.... καθαρὰ τὰ λόγια. Τὸ σκοπούμενον τῆς ἀποστολῆς σου φαίνεταί μοι καὶ ἔντιμον ἅμα καὶ ἀξιόσκεπτον. Ἀλλὰ τί τὰ θέλεις, αἱ προτάσεις σου, τοὐλάχιστον ὡς διετυπώθησαν ἕως τώρα, εἶνε ὅλως ἀπαράδεκτοι. Νέος ἔτι εἴμην ποιητὴς κ' ἐγώ. Τότε εὐηρεστούμην μετρῶν στίχους· γερόντιον τώρα, δὲν ἀρέσκομαι, παρὰ μετρῶν.... ἐννοεῖς τί. Σήμερον, κόντε μου, στέργω κατὰ προτίμησιν τὰ ταχύτερα, τὰ βεβαιότερα, τὰ ψηλαφητότερα. Κάλλιον πέντε καὶ στὸ χέρι, παρὰ δέκα καὶ καρτέρει.... Ἔχεις ἄλλας τινὰς προτάσεις, μᾶλλον ἀναλόγους πρὸς τὴν γηροντικήν μου προαίρεσιν; Μὴ χρονοτριβῇς εἰς ῥητορείας περιττάς. Τὰ λόγια 'πᾶν στ' ἀνάθεμα, καὶ τὸ λογάρι μένει.

— Il pesce morde (τ' ὀψάρι δάκνει) ὑπεψιθύρησεν ἐπιδεξίως ὁ κόμης πρὸς τὸν διερμηνέα.

— Bessi, bessi! La lassa star le chiacchiare. e la ghe propona i bessi! ἀπεκρίθη χαμηλότερα ὁ διερμηνεύς (1).

Συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας του, ὁ κόμης ὤφειλε ν' ἀρυσθῇ τὰ προκαταρκτικὰ δελεάσματα ἐκ τοῦ πρώτου τῶν τριῶν Φ τοῦ τριγώνου, δηλαδὴ ἐκ τοῦ Φυσουνίου. Ἀλλά, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἡ εὐκαιρία τῆς μεταπειράσεως ἀνέκυπτεν ἐξ αὐτομάτου. Δὲν θὰ ἦτο βλακίας ἔργον ἡ ἀναβολή; Ὁ πρεσβευτὴς ἁρμόδιον ἔκρινε νὰ δοκιμάσῃ καὶ τοῦ δευτέρου ὅπλου τὴν ἐνέρ-

(1) Γαζέτας, γαζέτας! Ἄφετε πλέον τὴν πολυλογίαν, καὶ κωδωνίσατε τὰ χρήματα!

γειαν. Ἤδη δὲ ἡτοιμάζετο νὰ προσάψῃ τὴν θρυαλλίδα καὶ εἰς τὸ τηλεβολοστάσιον αὐτό, ὅτε ἀνεπινοήτως παρεμποδίζετο. Ἀνοιχθείσης τῆς θύρας, εἰσήρχετο γραία τις, ἐπὶ δίσκον κομίζουσα τὸ πρόγευμα. Ἓν κασσιτέρινον πινάκιον (σταγγῶνι) πλῆρες ἐλαιῶν, εἷς φαιὸς ἄρτος, μέλι, καὶ σταμνίσκος ὕδατος, ἰδοὺ τὸ ἀπονήστισμα τοῦ πρυτάνεως.

— Ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον εἰς μνήμην τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου· ἐτώθασεν ὁ Ἀβογάδρος ἀναμυχθισθείς.

— Ὄχι δά· τὸ καθημερινόν μου πρόγευμα. Συμπαθήσατε τὴν πτωχίαν μας, εὐγενέστατοι! Ἡ πτωχία ὑπῆρξε πάντοτε τὸ προσφάγιόν μας.

— Καὶ κρασί; Δὲν εὐφραίνεις τὴν καρδίαν, ὡς ὁ προφήτης;

— Ποτέ, ποτέ, ποτέ, παρὰ μόνον εἰς τὴν θείαν μετάληψιν! ἀπεκρίθη ὁ Ῥαιτούρης, δεκάκις τὸ χρονικὸν ἐπίρρημα ἐπαναλαβών. Ἅμα δὲ πληρώσας τὴν συνήθη προσευχὴν διὰ τοῦ Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν,

— Καταδέχθητε! ἀνεφώνησε, προσάγων τὴν λοπάδα πρὸς τοὺς δυτικούς. Ἐλαῖαι Θερίσου καλῆς ποιότητος.... Ἂν ἀγαπᾶτε καὶ Ἀλαδόξυδον.... Παγώνα, θεία Παγώνα, κρασὶ διὰ τοὺς εὐγενεῖς!

Ἐλαίας ἐν ὀξελαίῳ! Οἶνον πρωΐ, πρωΐ! Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου! Οἷα προσφορὰ χυδαιοτάτη εἰς γεῦσιν καὶ εἰς στόμαχον μοσχαναθρεμμένου τελετάρχου!

Ὁ πρεσβευτὴς ἀπεδυσπέτησεν ἐσκανδαλισμένος.

— Ἡ ἐνέργεια τοῦ δευτέρου Φ, ἐσυλλογίσθη καθ' ἑαυτόν, εἶνε ἤδη ἐξησφαλισμένη· ἀλλά, per l'anima mia, ἐπὶ τοῦ χοιροδιαίτου διπλωμάτου τούτου τῆς ἀνταρσίας τὸ τρίτον Φ (φαγοπότι) δὲν θὰ παρεῖχε τὴν παραμικρὰν λαβήν.

Ἀπροσεκτήσας εἰς τὴν πρὸς τὰς ἐλαίας ἀπέχθειαν τῶν Βενετῶν, ὁ πρύτανις ἐπανέλαβε δίς, τρίς, πολλάκις τὴν πρόσκλησιν

μὲ πεισματωδεστέραν ἑκάστοτε ἐπιμονήν. — Νὰ καταδεχθῇ, ἢ μή; Τοῦτο κατέστη πρὸς τὸν κόμητα σπουδαῖον ζήτημα. — Τί νὰ γίνῃ; Εἶπεν ὁ κύριος τῷ μαθητῇ, ὅτι τὸ Ὄχι τόπον εἰς τὴν ὀρθὴν διπλωματίαν δὲν κατέχει. Λοιπὸν ἐδέετο ὑπομονή. Ἵνα μὴ τὸ σκάφος τῶν διαπραγματεύσεων ναυαγήσῃ εἰς τὰ ἀνάβυθα τοῦ Ὄχι, ὁ ἀβροδίαιτος κατένευσεν ἄκων νὰ συναριστήσῃ μὲ τὸ καλογηρικὸν ἐκεῖνο τράγημα, εἰ καὶ ἐκ βάθους ἐντέρων ἀποστρεφόμενος αὐτό.

Ἀλλ' εὐκόλως ἔντερα αὐλάρχου δὲν μεταπείθονται. Τετράκις ὁ ἄθλιος ᾐσθάνθη παρὰ τὸν λάρυγγα προαγῶνα ἐμετοῦ· τετράκις ἐπειράθη νὰ ἀνορθωθῇ, καὶ πάλιν μετημελήθη. Εἰς τὸν τελευταῖον κόκκον ἐκβαλὼν τὸ μανδήλιον, καὶ ἀπομάξας τὸν ψυχρὸν ἱδρῶτα ἀπὸ τοῦ προσώπου,

— Ὦ διπλωματία! Ὦ πολιτική! ὠλόλυσεν ἐνδομυχεί. In quali porcarie, εἰς τίνας μίνθους μᾶς καταδικάζετε νὰ χώνωμεν τὴν μύτην κατάῤῥιζα!

Κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἡ διακοπεῖσα συνδιάλεξις ἀνασυνήφθη ἐπὶ ἐδάφους θετικωτέρου ἢ τὸ πρίν, τουτέστι σύντομος τὴν διαλεκτικήν, ἄμοιρος πλέον ῥητορικῶν περιδρόμων, ἀκαλλώπιστος, ἀσκεπὴς ὅσον ἡ πρὸ τῆς ἁμαρτίας πρωτόπλαστος. Ἐμψυχωθεὶς ὁ κόμης ὑπὸ τῆς παροιμίας « Κάλλιον πέντε καὶ στὸ χέρι, παρὰ δέκα καὶ καρτέρει, » ἄλλως δὲ πεποιθὼς εἰς τὴν ἀκαταμάχητον λογικὴν τῶν φλωρίων, ἄφοβος καὶ ἐπιζάφελος ἐπελήφθη τοῦ δευτέρου Φ, ἅμα ἐπιβεβαιωθεὶς ἐκ δευτέρου, ὅτι οὐδὲν οὖς ἀλλότριον ἤθελεν ἐνωτίσει τοὺς ὅρους τῆς προκειμένης παραδόσεως.

— Πρὸς ἄνδρα νουνεχῆ σύντομα λόγια, ἐκφωνεῖ βενετιστὶ, προοιμιαζόμενος. Θιασῶται τῆς θετικότητος ὄντες ἀμφότεροι, προκρίνομεν ὡσαύτως ἀντὶ τοῦ καπνοῦ τὸ ὀψητόν. Πρόδηλον, ὅτι ἐννενήντα ὀκτὼ κριάρια καὶ οἱ δύο ἡμεῖς δὲν συγκροτοῦμεν μίαν ἑκατοστύαν κτηνῶν... Ἀλλὰ ὀψητὸν μὲ τὸ προσωπεῖον ἐπὶ τοῦ στόματος δὲν μασᾶται... Θέλεις ν' ἀπογυμνώσωμεν τὸ πρόσωπον;

— Κάτω τῆς συκῆς τὰ φύλλα! ἀποκρίνεται ὁ Ῥαιτούρης πρόθυμος.

— Λοιπὸν, corte le azze! Εἶπες πέντε καὶ στὸ χέρι;

— Παρὰ δέκα καὶ καρτέρει.....

— Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! ὑπολαμβάνει ὁ αὐλάρχης, ἐκσύρων τοῦ θύλακος πέντε συνεστραμμένας περγαμηνάς. Ἰδοὺ τὸ πρῶτον, ἰδοὺ τὸ δεύτερον, ἰδοὺ τὸ τρίτον, ἰδοὺ τὸ τέταρτον, ἰδοὺ τὸ πέμπτον! Πέντε τιμάρια, κείμενα ἐν τοῖς νομοῖς Χάνδακος καὶ Χανίων, τιμάρια fioretton, ἀποδίδοντα ὡς πεντακόσια δουκάτα τὸ καθὲν, ἀπηλλαγμένα παντὸς τέλους, πάσης στρατιωτικῆς συνεισφορᾶς...! Ψαῦσε, ψαῦσε μὲ τὰ δάκτυλα! Ἔχει τ' ἀρνὶ παχεῖς νεφρούς; Αἶ, πῶς σοῦ φαίνεται;

— Ἐμπρός! ἀποκρίνεται ὁ Ῥαιτούρης.

— (Ἐμπρός!! Corpo de Bacco! Ἅιδης παμφάγος! ὁ αὐλάρχης συλλογίζεται. Ἀνυψῶν δ' αὖθις τὴν φωνήν,) Ἆ, ἆ... che bestia! προσεπιλέγει...Ἔχεις δίκαιον, τὸ ἐξέχανα. Ἐπιθυμεῖς νὰ μὴ μείνουν ἀφιλοδώρητοι καὶ αἱ καλαὶ προαιρέσεις τῶν τεσσάρων σου συναδέλφων. Benissimo! Εἰς τὴν ὀφειλομένην ἀμοιβὴν αὐτὴν στέργων μετὰ χαρᾶς κ' ἐγὼ, θέλω σοὶ ἐγχειρίσει τὰς γαζέτας, ἵνα σὺ αὐτὸς διαμοιράσῃς τὸ ποσὸν πνευματικῷ τῷ τρόπῳ καὶ κατ' ἀρέσκειαν.

Λέγων δὲ ταῦτα, ἐξάγει τὸ δουκικὸν βαλάντιον ἐκ τοῦ ὁδοιπορικοῦ του σάκκου μὲ δακτύλους μεθύοντας ὑπὸ σπεύσεως, ὑπὸ χαρᾶς, ὑπὸ συγκινήσεως, καὶ τὸ καθίζει ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ τραπεζίου μὲ τόσην θρασύτητα, ὥστε ὁ ἐνοικῶν θεὸς, πληττόμενος βαρέως, ἐκπέμπει στεναγμὸν σπαραξικάρδιον ἀπὸ τὸ ἁγιαστήριον. Ἔπαρσις καὶ κομπασμὸς κατακτητοῦ ἀποπνέουν ἐξ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ κόμητος. Τὸ βλέμμα του, γλωχῖνας ἀσπίδος ἐκτοξεύων ἐντὸς τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀρχοντοχωρίτου, κτώμενον αὐδὴν καὶ γλῶσσαν παράξενον, φαίνεται ὑποφωνοῦν· Θέλεις ἀκόμη; Λέγε! Ἀνέπαφος ἔτι ὑπολείπεται ἡ ἐφεδρία μου!

— Φρόνιμα! Μὴ κτυπῇς τὸ σακκί! παραγγέλλει χαμηλῇ τῇ φωνῇ ὁ πειραζόμενος..... Πόσα εἶν' αὐτοῦ;

— Θὰ βαρυνθῇς νὰ τὰ μετρήσῃς..... δεκάκις ἑκατὸν, καὶ ἄλλα τόσα. Δισχίλια χρυσᾶ τσεκίνια.

δυσμῶν, ἀπὸ Ὁμήρου ἕως τῆς σήμερον τὸ ἔνδοξόν σου ἔθνος διέπρεψεν ἐπὶ ἀξιοπιστίᾳ, ἐπὶ ἀληθορκίᾳ, ἐπὶ ἀμεταθέτῳ εἰς τὰς ὑποσχέσεις ἐπιμονῇ. Ποιηταί, λογογράφοι καὶ ἀπόστολοι, Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι, ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι, ὅλοι ὁμοφώνως — πρωτεύοντος τοῦ Θουκυδίδου — ᾄδουσι τὴν ἀποστροφήν σας εἰς τὴν παραβίασιν τοῦ λόγου. Εἶπες, ὅτι δέχεσαι τὰ τιμάρια καὶ τὰ φλωρία. Δὲν πιστεύω δὰ ἡ βιογραφία σου νὰ παραστήσῃ ἐξαίρεσιν εἰς τὴν ἱστορίαν.

— Ἡσύχασε, κόντε. Ἡ προσδοκία σου θὰ πληρωθῇ κατὰ τὰ ἐπαινούμενα ἔθη τῶν προγόνων μου. Πλὴν λάβε καὶ ὑπομονήν. Ὅποιος ἀγαπᾷ τὴ γλύκα, ἕνα ἕνα τρώει τὰ σῦκα. Ναὶ μὲν ἐδέχθηκα, ἀλλὰ μὲ κάποιαν ἐπιφύλαξιν. Ἄλλως τε δέ, σὺ δὲν εἶσαι, ἢ ἁπλοῦς ἐντεταλμένος. Πῶς δύναμαι νὰ συνάψω συνθήκην μὲ σέ; Ἡ ἐντολή σου στρέφεται περὶ τὴν διαπραγμάτευσιν, δὲν ἐκτείνεται ἕως κυρώσεως. Δέον, λοιπόν, νὰ κλείσω τοὺς λογαριασμοὺς μὲ αὐτὸν κατ' εὐθείαν τὸν ἐντολέα σου. Θέλω κ' ἐγὼ νὰ ἔχω αὐτόγραφον εἰς τὰς χεῖράς μου τὴν συναίνεσίν του.

Στραφεὶς δὲ πρὸς τὸν διερμηνέα τοῦ Δουκός,

— Κὺρ Δραγουμάνε — εἶπε δακτυλοδεικτήσας τὸ μελανοδοχεῖον — ἔπαρε τὸ κονδύλι! Ἐὰν γνωρίζῃς τὰ καθήκοντά σου, νοεῖς, ὅτι ὁ ὑπαγορευτὴς ἀπαιτεῖ ἀκρίβειαν καὶ ἐμπιστοσύνην. Γράφε!

Ἐκ τοῦ ἀπροόπτου συνοφρυώματος, ὅπερ ἐπεχρωμάτισε τὴν πρόσκλησιν, ὁ διερμηνεὺς ἐννόησεν, ὅτι ἡ διαταγὴ δὲν ἐπέτρεπε δισταγμόν. Λαβὼν οὖν τὸν κάλαμον, ἠκολούθησε τὴν ὑπαγόρευσιν τοῦ ἀρχηγοῦ, ὡς ὧδέ πως·

« Ἀπὸ τὸν Μεσκλᾶν, 24 Ἰουνίου, ἔτος 1570 τῆς Θ. Ε.

Ἐκλαμπρότατε κῦρ Πασχάλη Συγώνη, »

— Ζητῶ συγγνώμην· ὁ τίτλος του εἶνε Ὑψηλότατος, παρατηρεῖ ὁ αὐλάρχης, διακόπτων τὴν ἔναρξιν τῆς ὑπαγορεύσεως.

— Αὐλάρχης Δουκὸς ἀγνοῶν τὴν τοπογραφίαν τοῦ βασιλείου!

Ἀγνοεῖς, ὅτι ὁ Μεσκλᾶς κεῖται ἑξακοσίους τριάκοντα πήχεις ὑπεράνω τοῦ παραλίου Χάνδακος; — Ἐμπρός Δραγομάνε!

« Δέχομαι ἀσμένως τὰ πέντε τιμάρια, καὶ τὰ δισχίλια χρυσᾶ φλωρία, τὰ ὁποῖα εὐαρεστεῖσαι νὰ μοῦ προσφέρῃς διὰ τοῦ παρόντος αὐλάρχου καὶ γραμματικοῦ σου εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἀπωμοσίας μου. Πρὸς τὰ περιᾳδόμενα ἔθη τῶν προπατόρων μου συμμορφούμενος καὶ ἐγώ, ἤγουν ἀντὶ πίστεως καὶ πατρίδος προτιμῶν τὸ χρυσίον, στέργω νὰ κατασιγάσω τὸ συνειδός, νὰ ἐξωμώσω ὅρκους, νὰ προδώσω φίλους καὶ ὁμογενεῖς, νὰ ὑποταχθῶ ἀνεπιφυλάκτως εἰς ὅλα σου τὰ θελήματα..... »

Ἐπὶ τῇ περιόδῳ ταύτῃ, ὁ πρεσβευτὴς δὲν δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἀγαλλιάσεως, τὴν παραφορὰν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Συγκεκινημένος ἕως δακρύων, καταληφθεὶς ὑπὸ ἐξάλλου τινὸς κράσεως θαυμασμοῦ, ὑπολήψεως, αἰδέσεως, ῥίπτεται ἐξ ἀπροόπτου εἰς τοὺς κόλπους τοῦ προδότου, καὶ ἐξ ἀπροόπτου πάλιν ἁρπάζων τὴν τούτου δεξιάν, προσκολλᾷ μὲ θρησκευτικὴν συγκίνησιν τὸ μετακάρπιον εἰς τὰ χείλη του. Ἔπειτα, σύρων ἐκ τοῦ θύλακος τῆς στολῆς τὴν πυξίδα τοῦ ἀντιβασιλέως, καὶ ἐξάγων ἐρυθροταινίωτόν τι παράσημον χρυσοῦν, διὰ τῆς προσηρτημένης πόρπης ἐγκαθηλόνει αὐτὸ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ στήθους τοῦ ἀρνησιπίστου.

—— Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐκφωνεῖ μὲ ἡγεμονικὴν σεμνοπρέπειαν, βουλῇ τοῦ Γαληνοτάτου Δουκὸς Βενετίας, προθυμίᾳ τοῦ ἀντιβασιλέως Κρήτης, παράλαβε, Γεώργιε Καντανολέε, τὸν σταυρὸν τῆς τιμῆς, εἰς ἀντιμισθίαν τῆς ἀκεραίου διαγωγῆς σου, εἰς ἀνταπόδοσιν τῆς ἐμπιστοσύνης σου! Εἴθε τὰ τέκνα σου, καὶ τὰ τέκνα τῶν τέκνων σου βαδίσωσιν ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πατρός! Εἴθε διὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως στερεώσωσιν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος!

— Ζήτω ὁ ἅγιος Μάρκος! ἐπικραυγάζει ὁ πρεσβευτὴς εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἱπποτικῆς περιβολῆς..... Τώρα δέ, ἐνδοξώτατε ἱππότα — προσθέτει, μετατονίζων ἐπὶ τὸ οἰκειότερον τὴν φωνήν, καὶ ἀνοίγων τοὺς βραχίονας εἰς κατακόλπισιν — τώρα, ἐν τῷ δοῦναι πρὸς τὸν συνάδελφον τὸ φίλημα τῆς ὁμοταξίας, εὐφήμισε τὸν ἅγιον Μάρκον καὶ σύ!

— Τί εἶνε τοῦτο; ἐρωτᾷ ὁ νεοστόλιστος, ἔκπληκτον ῥίπτων τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ ὀθνείου σώματος.

— Δὲν τὸ βλέπεις! Βραβεῖον εἰς τὴν ἀρετὴν, γέρας εἰς τὴν ἀξίαν, Καντανολέε! Εἶνε ὁ πολυζήλωτος τῆς Βενετίας σταυρὸς, αὐτὸς ὁ μὴ ἐῶν καθεύδειν τοὺς ὀπαδοὺς τῆς δόξης, ἥλιος κοσμιαῖος, πλανήτης παμφεγγέστατος τοῦ χριστιανικοῦ στερεώματος εἰς τοῦ ὁποίου τὸν δίσκον ἐμβλέπουσιν ἀνεπιτεύκτως καὶ βασιλεῖς, καὶ δοῦκες, καὶ πρίγκηπες, καὶ ἥρωες, καὶ ἱεράρχαι..... Ὦ, πόσον εὐπρεπῶς, κῦρ Γιώργη, σπινθηροβολεῖ ἐπὶ τοῦ εὐγενικοῦ σου στέρνου ὁ σταυρὸς αὐτός! Πόσον 'ταιρειάζει θαυμαστὰ ὑπὸ τὰς ψεκάδας τῆς πατριαρχικῆς γενειάδος σου!

Ὁ Καντανολέος ἤμοιβεν ἀστραπιαῖον τὸ βλέμμα πρὸς τὸ πρόστερνον κόσμημα καὶ πρὸς τὸν Βενετόν ἐναλλάξ.

— Θὰ ὑπάρχει φυσικὰ καὶ κατάστιχον, ἠρώτησεν, ἔνθα ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν ὁμοταγῶν.

— Τὸ μητρῷον τοῦ Τάγματος, διαπρύσιον ἡρῷον πάντων ὅσοι καθοσιώθησαν καὶ συνέρχονται καθοσιούμενοι εἰς τὸν δοξασμὸν τῆς αἰωνοβίου καὶ ἀηττήτου θαλασσοκράτορος.

— Καὶ θὰ φορῇ προσηλωμένον ἐπὶ τῆς καρδίας τὸ πάντιμον τοῦτο σημεῖον τῆς πίστεως ὁ ἀπιστήσας εἰς τὴν πίστιν, εἰς τὴν συνείδησιν, εἰς τὴν τιμήν! Θὰ κρεμᾷ ἐπὶ τοῦ στήθους τὸν ἄχραντον τοῦτον σταυρὸν ὁ κρεμάσας τὴν πατρίδα, ὁ σταυρώσας ὁμογενῆ καὶ ὁμόθρησκον λαόν! Εἷς προδότης, Νικόδημος εἰς τὸν Γολγοθᾶν τοῦ ἔθνους του! Σταυροφόρος εἷς Ἰούδας! Ὄχι, κόντε — προσεπιμετρεῖ ἀτάρακτος, ἀποκαθηλῶν, καὶ ἀποδίδων τὸ παράσημον πρὸς τὸν πρεσβευτὴν — ὄχι, τὸν σταυρόν σου ἂς τὸν κρεμῶσιν ἔξωθεν τῆς καρδίας ὅσοι τὸν ἀπηρνήθησαν ἐντός. Ἀνάλαβέ τον! Ἐὰν δὲ κατὰ τύχην τὸ ἄσημον τοῦ Καντανολέου ὄνομα συγκατετάχθη ἤδη εἰς τὸ μητρῷον τοῦ τάγματος, παρακαλεῖσαι νὰ τὸ σβύσῃς. — Δραγομάνε, ὑπέλαβεν εἰς τόνον βαρύτερον, βάψε τὸν κάλαμον, καὶ μὴ πλέον διακόψῃς τὴν γραφήν!

Ὁ Δραγομάνος ἐπέστησεν αὖθις εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ὑπα-

δὲν ἐσεμνύνετο ὀνομαζόμενος ἀρχηγὸς ἑλληνικῆς πολιτείας! Ἀλλὰ καθόλου ἀτιμώρητον δὲν θὰ σ' ἀφίσω. Ἀντὶ τῆς ποινῆς αὐτῆς, σὲ καταδικάζω εἰς ἄλλην αἰσχροτέραν. Ἔπαρε αὐτόφορτος ἐπ' ὤμου τὸν σάκκον αὐτὸν, μὲ τὰ φλωρία τοῦ ὁποίου, δαίμονας προσκυνητοὺς τῆς θρησκείας σου, ἤλπισες νὰ μεταλλοιώσῃς εἰς καπηλεῖον τὸ τέμενος τῆς φιλοπατρίας μου! Τὸ δὲ χρυσίον αὐτὸ ἀποδίδων πρὸς τὸν αὐθέντην σου, εἰπέ τον ἐξ ἐπιτροπῆς μου, ὅτι ἡγεμὼν, ἀναφανδὸν ἢ κρυφίως πειρώμενος νὰ φθείρῃ πολίτας μὲ χρήματα, μὲ παράσημα, μὲ ἐπωμίδας, ἢ μὲ θέσεις, αὐτὸς, εἴτε ταινίαν δουκὸς, εἴτε στέμμα μονάρχου φέρῃ περὶ τὸ μέτωπον, αὐτὸς — μὰ τὸν ἐπουράνιον βασιλέα — μᾶλλον, ἢ θρόνου, εἶνε ἄξιος κατέργου! Ὕπαγε!

Ἡ κεραυνώδης ἐπιφορὰ συνεκλόνησε τὸν κόμητα ἐκ θεμελίων· ἀλλὰ δυσώπησις αὐλικοῦ, παροδικὸν νεφίδιον ἐπὶ τὴν σελήνην. Ἐσκέφθη, ὅτι, ἐὰν τὰ βάναυσα τοῦ τριγώνου δελεάσματα οὐδεμίαν εὕρισκον λαβὴν ἐπὶ τοιούτου ἀνταγωνιστοῦ, ἀπέμενεν ὅμως ἀδοκίμαστος ἔτι ἡ ἄγκυρα τῆς ἀπροσποιήτου πειθοῦς, ὄργανον πρὸς ἀπειροκάλους ἐπιτυχέστερον ἐνίοτε. Ἀνακαλέσας ὅθεν εἰς τὰ χείλη τὸ πρόχειρον καὶ ἀειθαλὲς μειδίαμα, ὅπερ εἶχε διδαχθῆ παρὰ τοῦ κυρίου του, καὶ ἐμιμεῖτο μὲ δουλικὴν ὁμοιοτυπίαν,

— Γέρων σεβάσμιε — ἐπεφώνησε γλυκύφθογγα, καίτοι συνεπείᾳ τοῦ δήγματος ὑποψελλίζων — ἀξίωσόν με μὲ τὸ δώρημα τῆς συγγνώμης σου, ἂν ἠσέβησα ἐνώπιόν σου μὲ ἀγενεῖς προτάσεις καὶ προσφοράς! Πόδωμα αὐλῆς δὲν ἐπάτησες ποτέ. Ἄχ, ἂν ἤξευρες, οἵα κακὴ μάνα ἡ αὐλή! Ταγίζει τὰ τέκνα της, ὡς ὁ ξυλοκόπος τρέφει τὸ γομάρι· ἄχυρον, κτυπήματα, καὶ φόρτωμα κάθε λογῆς. Ὤχ, κύριέ μου, ἂν ἤξευρες πόσον ὁ μισθὸς ἐκνευρίζει τὸ πνεῦμα, πόσον ἐξαχρειόνει τὴν ψυχὴν, πόσον καταιβάζει τὸν τράχηλον! Μῆλον φαρμακερὸν, προξενοῦν δυσπεψίαν, κοψίματα, ἐντροπήν..... Ὢ ἐπικατάρατα χρήματα τῆς πρωτομηνίας! Ἴσως χωρὶς τοῦ εἰσοδίου σας δουλεία δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὴν οἰκουμένην! Καὶ σὺ Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἐπιχειρήσας τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας τὴν ἐξαγόρασιν, πρὸς τί, ἀντὶ νὰ καταπίῃς ὄξον καὶ χολὴν, δὲν ἀπελευθέρεις ἔθνη καὶ λαοὺς ταχύτερα, τινάσσων τοὺς κεραυνούς σου ἐπὶ τῶν νομισματοκοπείων!

— Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ δαπανῶ εἰς μετεωρολογίας..... Ὥρα σας καλή! λέγει τραχέως ὁ Ῥαιτούρης.

— Θαυμαστὲ ἄνθρωπε! ὑπολαμβάνει ὁ Βενετός, δράττων μετ' εὐλαβείας τὸν γέροντα ἀπὸ τὸ κράσπεδον. Τώρα μόνον συναισθάνομαι, ὅτι ἂν καὶ πατρίκιος, ἂν, καὶ κόμης, αὐλάρχης, ἱππότης, δὲν εἶμαι ἀπέναντι τοῦ γιγαντιαίου σου αναστήματος παρὰ μικροσκοπικόν τι ζωΰφιον! Θεέ, ὁπόσα θαύματα ἡ Βενετία θὰ ἐτερατούργει εἰς τὰς ἐνεστώσας περιπετείας της, ἐὰν ὑπὸ τὸν πῖλον τοῦ Δουκός της εἶχεν ἡγεμονεύουσαν μίαν κεφαλήν, ὡς τὴν ἰδικήν σου.... Καὶ μολοντοῦτο.....

— Μολοντοῦτο..... κρίμα νὰ μὴ ἔχῃ ἡ κολοκύνθη μου κόκκον φρονήσεως.... Ἔχεις ἄλλο τι, Ἐτσελέντσα;

— Ναί· ἔχω· ἔχω μίαν ἀπορίαν μεγάλην. Λύσε μοῦ την, ἐφάμιλλε τοῦ Φωκίωνος, καὶ θέλω ἀπέλθει μᾶλλον ἔκθαμβος ἀπὸ τὴν μεγαλοφροσύνην σου, παρὰ προσβεβλημένος ἀπὸ τοὺς καθαπτικούς σου λόγους. Ἕως τοῦ νῦν συνδιελέχθη μαζί σου ὁ ἀποκρισάριος. Νά! — προσέθηκε, τὴν αὐλαρχικὴν στολὴν ἀπεκδυόμενος, καὶ μὲ καταφρόνησιν ῥίπτων αὐτὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης — Νὰ ὁ ἰδιώτης τώρα! Ἔχει οὗτος τὴν ἄδειαν νὰ σοῦ ὁμιλήσῃ ἀπροσποιήτως καὶ ἐλευθερόστομα;

— Ἀπροσποιήτως καθ' ὅσον δύναται, ἀπεκρίθη ὁ Γραικός.

Ὁ Ἀβογάδρος ἐπῆρε τοῦ πρυτάνεως τὴν ἐπιστολήν, καὶ διπλώσας αὐτὴν ἐνέβαλεν εἰς τὸν θύλακα τῆς ἀναξυρίδος του, εἶτα δὲ προπέμψας εἰς περίπατον τὸν διηρμηνέα,

— Δοῦλος μέν, εἶπεν εἰς τὴν μιξοσόλοικόν του διάλεκτον, δοῦλος εἶνε ὁ λαὸς τῆς Κρήτης, ὄχι ὅμως ὅσον ὁ ταλαίπωρος αὐτός, ὅστις ὑπακούων εἰς κυρίου διαταγὰς ἀναδέχεται φρικάζων τὴν ἄτιμον ἐντολὴν νὰ φθείρῃ ἐνάρετον πολίτην. Μὲ καταδικάζεις! Ἐὰν τρόπον δὲν ἔχῃς νὰ μ' ἐξαγοράσῃς, κλαῦσέ με τοὐλάχιστον! Δὲν εἶμαι ἀνάξιος τῆς συμπαθείας σου. Ὑπὸ τὴν δουλικὴν αὐτὴν στολὴν λακτίζει ἀκόμη καρδία δημοκράτου..... Ἄκουσε, Καντανολέε! Τὴν βλακώδη κυβέρνησιν τοῦ Συγώνη, τὰς ἀπαρείας τῶν Προβεδούρων, τὴν ἀστυνομίαν τοῦ Σὲρ Μέμου,

τὴν αἰσχρὰν τοῦ στρατοῦ διαγωγήν, ταῦτα καὶ τ' ἄλλα δεινὰ τοῦ βασιλείου, οὐδεὶς ὁ μὴ καταγινώσκων. Ἐγὼ αὐτός, εἰ καὶ αὐλάρχης, δικαιῶ τὸν Φουρλάνον ἐμπαίζοντα τοιαύτην κυβέρνησιν ἀπηδαλιούχητον. Ἀλλ' ἐὰν δικαίαν ἀφ' ἑνὸς κρίνω τὴν ἀγανάκτησιν τῶν κατοίκων, δὲν δύναμαι ἀφ' ἑτέρου νὰ καταλάβω, πῶς νοῦς ὀρθόβουλος ἑβδομηκοντούτου, οἷος ὁ σός, συνέλαβε τὸ νεανικώτατον ὄνειρον ἐλευθερίου πολίτευματος εἰς Κρήτην. Ἤκουσά τινα λέγοντα (ἐνταῦθα ὁ ἀπόστολος ἀπεστήθιζε τὸ μάθημα αὐτολεξεί), ὅτι τὸ φιλάναρχον τοῦ γραικικοῦ λαοῦ ἐξελέγχει καὶ αὐτὴ ἡ γραμματική του· καθὼς εἰς Ἀθήνας οἱ νόμοι ὑπεταφρεύθησαν πάντοτε ἀπὸ σοφιστὰς καὶ δημαγωγούς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰς τὴν γραμματικήν, κατέναντι μυριοκεφάλου ἀποστασίας ἀνωμαλιῶν καὶ ἐξαιρέσεων οἱ κανόνες ἑκόντες ἄκοντες δίδουν τὴν παραίτησιν — Κύριε ἐλέησον! ἐξηκολούθησε διαλεκτικευόμενος. Πολίτευμα ἐλευθέριον ἐδῶ! ἐδῶ ἰσοτέλεια! ἐδῶ ἰσονομία, ἐδῶ, ὅπου ὑπερεπλεόνασεν ἡ πλεονεξία, ὅπου ἡ λαιμητόμος τοῦ φθόνου καὶ τῆς ἀντιζηλίας καρατομεῖ δεκάκις τῆς ἡμέρας τὴν ἄλλως ἔμφυτον κλίσιν πρὸς τὴν ἰσότητα, ὅπου χάριν ἁπλῆς τινος θέσεως δεσμοφύλακος ἐκβάλλει ὁ ἀδελφὸς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἀδελφοῦ; Δημοκρατικοὶ θεσμοὶ ἐδῶ, ὅπου οἱ μὲν προὔχοντες παχύνονται, κυλιόμενοι εἰς τὸν βόρβορον τοῦ φατριασμοῦ καὶ τῆς ἁρπαγῆς, ὁ δὲ ὄχλος, φύσει νεωτεριστὴς καὶ φιλοτάραχος, διατελεῖ τοσοῦτον ἀπειθὴς πρὸς τοὺς νόμους, ὅσον καὶ ἀνυπήκοος πρὸς τοὺς ἁγίους του; Πότε, Καντανολέε, παρακαλῶ, πότε καὶ ποῦ τῆς γῆς ἠγάπησαν τὴν εὐνομίαν ὁ λῃστής, ὁ ῥᾳδιοῦργος, ὁ συκοφάντης; Λαός, ἐπὶ αἰῶνας κύψας τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν ζυγόν, ὄχλος, εἰς τὰς σκευωρίας, εἰς τὴν ἀπάτην, εἰς τὸ ψεῦδος ἐσκληρυμμένος, δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ δρομαῖος πάλιν εἰς τοὺς τριάκοντα τυράννους του, ἀφοῦ προαπαιτήσῃ τοῦ Σόλωνος ἢ τοῦ Ἀριστείδου του τὴν κεφαλήν; Ὄχλος τοιοῦτος δὲν θὰ μεταβάλῃ τὴν δημοκρατίαν του εἰς δεινοκρατίαν, αἴ;

— Τὸ ἀρνίον καὶ ὁ λύκος· τὰ συνήθη παραμύθια τῶν τυράννων. Ἐγεννήθης τυφλὸς ἐξ ἑνὸς ὄμματος; Στάσου νὰ σὲ τυφλώσω καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου! Ἐγεννήθης χυδαῖος; Εἰς τὴν ἀγγαρείαν! Εἶσαι πτωχός; Δός μοι τὸ ψωμί σου! Εἶσαι δυστυχής; Ἀπρεπέστατον. Ἔσω εὐτυχὴς εἰς τὸ πεῖσμα οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀκόντων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων! Εἶνε αὕτη, δαιμόνιοι ἐγωϊσταί, αὕτη εἶνε ἡ σοφία σας; Ἔχουν τὰ πανεπιστήμια νὰ σᾶς διδάξουν

ἄχρι ναυτιάσεως τὴν καινὴν ἀπόπειραν. Ἀφοῦ ὑπογραμμὸς πολιτείας εἶνε ἡ Βενετία σας, ἄφετε τὰ φρούριά μας, καὶ καλὸν σας κατευόδιον εἰς Βενετίαν. Ἀπόδοτε ὅμως πρότερον τοὺς εἰς τὰ κάτεργα ἀγγαρευθέντας νησιώτας μας! Ἀπὸ κατεργάρους ἡ Δημοκρατία σας ἀφθονεῖ. Εἰς ἀμοιβήν, προσλάβετε τὰς φενάκας σας, τοὺς Τσάφους, τὰ δάκρυα τῆς Παναγίας σας, καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς Ἀνθοδέσμης! Ὡς πρὸς τὰ ἐπίλοιπα, συμβιβαζόμεθα. Ἐν πρώτοις σᾶς χαρίζομεν τοὺς ἄρχοντάς σας. Ἀπὸ τὴν Σύγκλητον, ὅπου θὰ συνεδριάσουν, θέλουν ξηροφρυγανίσει τὸν εὐδαιμονοῦντα λαόν σας ἀκόμη ἐντελέστερα, παρ' ὅτι μέχρι τοῦ νῦν ἐτηγανίσθη. Σᾶς χαρίζομεν περιπλέον καὶ τοὺς καπουτσίνους μὲ τὸν πνευματικὸν τοῦ Συγώνη ἐπὶ κεφαλῆς. Οὗτοι θὰ συντελέσουν σκοπιμώτατα εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν φώτων καὶ τῆς ἠθικῆς σας. Τί πλέον; Θέλετε ὡς ἐκ περισσοῦ καὶ τὸν Σὲρ Μέμον; Δεινὴ θὰ ἦτο ἡ ἀπαίτησις. Ἀλλ' ὑπομονή. Προσλάβετε καὶ τὸ κειμήλιον αὐτὸ..... καὶ πολλὰ τὰ ἔτη σας!

Ὁ καταπέλτης τῆς λογικῆς κατεκρημνίζετο εἰς τὸν αὐτὸν βυθόν, ὅπου προαπώλετο ἡ Ἀβρακαδάβρα. Μεταχρωματιζόμενος τὴν ὄψιν, ὁ κόμης ὁτὲ μὲν ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν τοὺς ὀδόντας, δάκνων τοὺς ψαλιστοὺς ὄνυχας σπασμωδῶς, ὁτὲ δὲ ὑπέκρωζεν, ἀνατροχάζων ἐντὸς τοῦ στόματος τὴν γλῶσσαν.

Ἀποβαλὼν τὴν ὑστάτην ἐλπίδα, ἀνηγέρθη μὲ ὁρμήν· ἐν τῷ ἀνακολπάσαι δὲ τὴν ἀπερριμμένην στολήν,

— Χάριν τοιούτου ἀποτελέσματος λοιπὸν — ἀνέκραξε παραλογίζων — ἐξέθεσα τὴν ζωὴν εἰς κίνδυνον ἐπὶ δεκαπέντε ἡμερονύκτια, συνέτριψα τὸν ἀντικέφαλον εἰς τὰς δοκούς, κατέπια ἐνωρὶς ἕνα καντάρι ἐλαιῒς!

— Τὰ ἴσα τοῖς ἴσοις. Πεσοῦνται ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτῶν οἱ ἁμαρτωλοί, ἀπεκρίθη ὁ Ῥαιτούρης.

— Ὅθεν; ἐπηρώτησεν, ἀναλαμβάνων ἅμα τῇ στολῇ καὶ τὸν τόνον πρεσβευτοῦ — ἐπιμένεις ἀντάρτης ἀμεταθέτως...;

Ὁ Καντανολέος ἔστρεψε τὰ νῶτα ἀναντιφώνητος.

Τὰ δυσπετήματα τοῦ πολέμου ἠνάγκαζον τὴν Σύγκλητον νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν, θυσιάζουσα πρὸς ὥραν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀξιοπρέπειαν. Ἕτερος ἀπεσταλμένος, ἑτέρων τινῶν προτάσεων κομιστής, παρεγένετο εἰς Μεσκλᾶν κατὰ Ἰούλιον· καὶ πάλιν τρίτη τις ἀποστολὴ ὡρμήθη ἐκ Χανίων περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑπομένου Αὐγούστου. Ἀλλ' ἔκτοτε ἡ Πεντανδρία μετέβαλε μέθοδον ὑποδοχῆς. Τὰς περιστάσεις ἐξοικονομοθεῖσα καὶ αὐτή, ἀντέταξεν εἰς τὰ δολώματα τοῦ Βενετοῦ ἴδια δολώματα, βουκολήσασα τοὺς ἀπεσταλμένους μὲ διαλλακτικωτέραν τὸ φαινόμενον συμπεριφοράν.

Ὁ Δοὺξ, τυχὼν κλινήρης, ὅτε ὁ Ἀβογάδρος ἐπανέκαμψεν εἰς Μεγαλόκαστρον, παρέλαβε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστατάρχου πρὶν ἢ εὐκαιρήσῃ νὰ δώσῃ ἀκρόασιν πρὸς τὸν αὐλάρχην του.

Ἐξαιρέτως εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐξεκαλύφθη καθ' ὅλην της τὴν εἰδέχθειαν ἡ ἁγιόπεπλος καὶ ἰησουητικὴ μισανθρωπία του.

Ἡ διὰ συναλλαγῆς εἰρηνοποίησις τῆς νήσου οὔτε χώραν τινὰ ἐπεῖχεν εἰς τὴν στοιχείωσιν τῶν προσδοκημάτων του, οὔτε κἂν συνέφερε τὸ παράπαν εἰς τοὺς ἰδιοτελεῖς τῶν προϋπολογισμῶν του συνδυασμούς. Ὅπως κτήσῃ φήμην Σωτῆρος τῆς κυριαρχίας, τὴν δὲ δόξαν ἐπωφεληθῇ πρὸς ἐπίκτησιν στέμματος μᾶλλον ἱστορικοῦ καὶ ὑπερφανοῦς, ἐδέετο ἡ κυριαρχία αὐτὴ νὰ παρασυρθῇ βαθμηδὸν καὶ δι' ὠθημάτων ὑποκεκρυμμένων εἴς τι ἀκρότατον χεῖλος φάρυγγος. Καὶ διὰ τῆς μὲν καὶ διὰ τῆς δὲ τῶν ἐν λόγῳ διαπρεσβεύσεων τοῦτο οὐσιωδέστατα προὐτέθη, τὸ νὰ παραστήσῃ μὲ θεατρικὴν ἐπίδειξιν εἰς τὴν Σύγκλητον, ὅτι, ὡς πολιτάρχης συνετὸς τὴν αἱματεκχυσίαν ἀποτροπιαζόμενος, δὲν παρέλειψε νὰ προδοκιμάσῃ ὅλα ἐκ περιτροπῆς τὰ μέσα τῆς διαλλακτικῆς εἰρηνοποιήσεως.

Ἀλλ' ὢ τῆς ἀντιθέσεως, καὶ διαπάλης τῶν κακοποιῶν ὁρμῶν! Εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ αὐλάρχου δὲν συνανεπλέκετο ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ ἀποτυχία τῶν δύο ἀγκίστρων τοῦ μυστηριώδους Δ; Δεινὴ ἡ σύμπτωσις. Τὸ ἆθλον ἐφιλονεικήθη. Ἡ φιλοτιμία τοῦ σοφοῦ διεξεδίκησε πεισματωδῶς ὅ,τι ἡ ἀπληστία τοῦ ἀρχολιπάρου μὲ ἴσον πεῖσμα ἐσφετερίζετο. Σύγκρουσις προέκυψεν ἐκ τῆς ἔριδος. Μεταξὺ ὑπερφιλαύτου Συγώνου καὶ φιλοδόξου Δουκὸς ἐξεῤῥάγη

κατ' ἀντίκρουσιν ὁ αὐτὸς ὡς ἔγγιστα πόλεμος, ὃν ἐπὶ ζημίᾳ καὶ Κρήτης καὶ Βενετίας ὑπανέφλεγεν εἰς ἴδιον ὄφελος ὁ ἑωσφορικὸς τοῦ διπλωμάτου ἐγωϊσμός.

Ἡ τελευταία παράγραφος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καντανολέου, ἀναξέσασα τὸ ἤδη αἱμοῤῥαγοῦν φιλότιμον, ἐξέῤῥηξε θηριωδίαν τίγρεως εἰς τὴν ψυχήν του, δίψαν ὑαίνης εἰς τὰ χείλη του.

— Τοῦρκος ἐγώ! φωνάζει παράφορος. Μωαμεθανὸς ὁ ὡς ἅγιος προσκυνούμενος Πασχάλης!

Ἀνασκιρτᾷ γυμνὸς ἀπὸ τῆς κλίνης, μὲ ἓν πήδημα καταλαμβάνει τὸ μέσον τοῦ κοιτῶνος, καὶ τὰς πυγμὰς ἀνασφαδάζων μανιωδῶς, ὡς ἂν ἀνέσειε κάραν, τοῦ λοιποῦ σώματος ἀποτετμημένην,

—— Λοιπὸν ἀκόμη — ἐκφωνεῖ — ἀκόμη λοιπὸν σώζεται Εἷς!! Λοιπὸν θὰ ἔχῃ ἡ Κρήτη ἕνα Φιλοποίμενα, ταπεινοῦντα τὴν φιλαυτίαν μου, ἀντέχοντα εἰς τὸ τρίγωνόν μου, ὁμιχλαίνοντα τὴν ἀναστέλλουσαν αἴγλην τοῦ ἀπογείου μου! Τοῦρκος τῷ ὄντι ν' ἀποθάνω! Ναί, ὑπήκοος νὰ ψοφήσῃ ὁ Συγώνης ὀθωμανός, ἐὰν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου Μάρκου δὲν κατακυλίσῃ τὴν ὑστάτην κεφαλὴν αὐτήν!

Εἶπε, καὶ ἔσπευσεν ἐν τῷ ἅμα νὰ διαπέμψῃ εἰς Βενετίαν τὴν ἔκθεσιν τῶν διαπρευβεύσεων μὲ ἐπισυνημμένην τὴν τολμηρὰν τοῦ ἀποστατάρχου ἐπιστολήν.

Ἐνέκειτο ὅμως ἐν τῇ αἰωνίᾳ βίβλῳ γεγραμμένον καὶ ἑτέρας ἐξ ἧς ἀπάτας νὰ πάθῃ ὁ πρωτόσχολος τοῦ Μακιαβέλλου καὶ τοῦ Παρούτα. Ἄλλαι μὲν βουλαὶ θεῶν, ἄλλαι δὲ ἀνθρώπων. Μετὰ δύο ἑτέρας ἀποπείρας ὁ Δοὺξ ἀκραδάντως πλέον κατεπείσθη, ὅτι ἐπὶ τοῦ δαίμονος ἐκείνου, ὃν ὠνόμαζεν ἔσχατον Κρητῶν, οὐδεμίαν μαγικὴν ἐνέργειαν ἐπεῖχον οἱ ἐξορκισμοὶ τῆς Ἀβρακαδάβρας του.

Ἐν τούτοις καὶ τὰς νίκας τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τὰς αὐξούσας δυσχερείας τῶν Βενετῶν ταυτοχρόνως ἐπωφεληθεῖσα ἡ ἐπανάστασις, ἤγειρεν ὁσημέραι θρασυτέραν τὴν κεφαλήν. Πρὸς κατα-

στολὴν τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ ἐκείνου ἐδέετο στρατὸς τοὐλάχιστον ἐξ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν· ἀλλ' ἀπέναντι τῶν τότε κολοσσιαίων δυνάμεων τῆς Πύλης, ἡ Βενετία, βιασθεῖσα νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ἔσχατα προσπαθήματα τοῦ ἀπηλπισμένου, ἐτήρησεν ἐν τῇ ἀναστάτῳ νήσῳ μόλις καὶ μετὰ βίας δισχιλίους τακτικούς, διαμεμοιρασμένους καὶ τούτους εἰς τὰ τρία φρούρια. Ἐὰν ὁ φοβερὸς ἀγὼν παρετείνετο, ἐὰν αἱ χριστιανικαὶ πολιτεῖαι ἐξηκολούθουν νὰ διαμένωσιν ἀπαθεῖς τῆς ἀνίσου πάλης θεάτριαι, ἐπὶ πόσον ἔτι θὰ ἠδύναντο ν' ἀνθέξωσι τὰ φρούρια αὐτὰ κατὰ τῆς συντόνου πολιορκίας; Ἤδη ἐν Χανίοις καὶ ἐν Ῥιθύμνῃ ἡ βενετικὴ κυριαρχία ἔπνεε τὰ λοίσθια. Μόνοι πεντακόσιοι ἐφρούρουν τὴν πύλην καὶ τὰ τείχη τῶν Χανίων, ἀλλ' ἡ πεῖνα καὶ ὁ λοιμός, ἀλλ' αἱ τῆς ὑπερασπίσεως κακουχίαι κατέφραττον καθ' ἑκάστην τὸ νοσοκομεῖον μὲ νέον ἔρανον ἀπομάχων. Κατά τινα ἔξοδον νυκτερινήν, ἐπιχειρηθεῖσαν περὶ τὴν ἔναρξιν Ὀκτωβρίου, ὁ Προβεδοῦρος ἀπώλεσε καὶ αὐτὴν τὴν ἄβροχον ἄγκυραν. Ἐκ τῶν συμμιγῶν ἑπτακοσίων του ὑπερμάχων διακόσιοι ἑβδομήκοντα συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, ἐν οἷς αὐτὸς ὁ φρούραρχος καὶ δεκαοκτὼ ἀξιωματικοί. Τέσσαρες σημαῖαι, ἡ πυρίτις, ὅλα σχεδὸν τὰ ὅπλα, πλὴν δύο τηλεβόλων, ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν πολιορκητῶν.

Τῆς ὑστέρας ταύτης ἐξόδου ἡ ἀποτυχία παρώθησε τοὺς κατοίκους εἰς τὸν περαίτατον τῆς ἀπογνώσεως βαθμόν. Ἐνῷ ὀφθαλμοφανῶς ἐφθίνετο ἡ φρουρά, ἡ Βενετία, ὄχι μόνον δὲν ἐφρόντιζεν εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπεκαλεῖτο νέας ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου ἐπιβοηθείας. Τὰ μὲν τρόφιμα εἶχον καταναλωθῆ χωρὶς ἐλπίδος προσεχοῦς σιτοπομπείας· τὸ δὲ ὕδωρ, ἕνεκα τῆς κατασκαφῆς τοῦ ὑδραγωγείου, ἀνωφελῶς ὑπὸ τῶν ἠθητηρίων διϋλιζόμενον, ἐπίνετο μεστὸν βρύων καὶ ἐντόμων. Ἐπὶ τοιαύτῃ ἀκμῇ, ὁ ὄχλος, ἀποκαρτερήσας, ἀπέδωκεν εἰς μόνον τὸ πεῖσμα τῶν ἀρχόντων τὴν παράτασιν τῆς στενοχωρήσεως. Ἀναστὰς εἰς στάσιν, ἐπυρπόλησε μίαν συνοικίαν, ἐκακοποίησεν ἐνίους τῶν εὐγενῶν, φοβερίσας ἔτι νὰ ὁλοκαυτώσῃ καὶ τὴν πόλιν ὁλόκληρον, ἐὰν ἐντός τινος προθεσμίας δὲν ἐσυνθηκολόγει. Τὸ ἀρχοντολόγιον ὑπεχώρησε. Τυχὸν μεταξὺ τριῶν πυρῶν, τῆς Βενετίας, τῆς Πεντανδρίας, καὶ τῆς ἐμπόλεως στάσεως, ἀφίχθη πρὸς τὸ Ἐπαρχεῖον ὁλομελές, ἱκετεῦον τὸν Προβεδοῦρον νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὴν παγχάλεπον κρίσιν, εἴτε παραδίδων τὸ φρούριον πρὸς τοὺς

ἀντάρτας, εἴτε διὰ τῶν τηλεβόλων του ἀπαλλάττων καὶ τὴν πόλιν ἅμα καὶ τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὴν ἀνυπόφορον ζωήν. Ὁ Κανάλης δὲν ἀφῆκε τοὺς ἱππότας νὰ συμπληρώσωσι τὸν σχετλιασμόν. Τινάξας τὸ μαστίγιον πρὸ ῥινὸς τῶν ἀγορευόντων,

— Razza de vigliacchi (ἄνανδρος γενεὰ) — ἐκραύγασε, βρυχώμενος ἐξ ἀγανακτήσεως — ἐὰν ἀληθῶς ἦσθε μὲ τὸν θάνατον οὕτω προσῳκειωμένοι, ὥστε νὰ ἐπικαλεῖσθε πρὸς ἀπαλλαγήν σας τὰς σφαῖρας τῶν τηλεβόλων μου, τί λοιπὸν δὲν σπεύδετε νὰ ἀναπληρώσητε μὲ τὰ τέκνα καὶ μὲ τοὺς δούλους σας τοὺς ἀραιωθέντας στοίχους τῶν στρατώνων;

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΔΡΑΜΑ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Κεφάλαιον Α΄

Ἓν τῶν χαρακτηρισμάτων, τῶν προσαρτώντων εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Καντανολέου τὴν μεγίστην τιμὴν, εἶνε ἡ διάτασις τῶν πολιτικῶν ἐπινοημάτων. Ἀπορίας ἄξιον τῇ ἀληθείᾳ, πῶς ἀγροδίαιτον τέκνον ζοφερᾶς ἐποχῆς, γεγηρακὸς πόῤῥω πάσης διεγερτικῆς συγκοινωνίας, πῶς ὄπισθεν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ τόπου του διεῖδεν ὁλομελοῦς ἔθνους ἀπελευθέρωσιν, πῶς δηλαδὴ εἰς τοὺς διαλογισμούς του ἐξήλεγξε τὴν καθόλου τῆς Ἑλλάδος παλιγγενεσίαν ἅτε ὅρον ἀπαραίτητον εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀνὰ χεῖρας ἄθλων.

Τὸ σχέδιόν του, ὅσῳ ἀπᾷδον πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν ὀρθοτομίαν τοῦ συνειδότος του ἂν ὑποληφθῇ, παρίσταται ὑπὸ ἐθνικὴν ἔποψιν πολλοῦ λόγου ἄξιον. Λυσιτελέστατον ὑπὲρ Κρήτης ἅμα καὶ ὑπὲρ Ἑλλάδος κρίνας τὸ ἐπωφεληθῆναι τὸν ζέοντα τουρκοβενετικὸν ἀγῶνα, ἐπενόησεν εὐστοχώτατα ἔνθεν μὲν νὰ βουκολήσῃ μὲ κολακευτικὰς ὑποσχέσεις τὸ Διβάνιον, διαδεικνύων πρὸς τἄλλα τὴν ἐπανάστασιν τῆς νήσου ὥς τινα ἐπικουρικὸν ἁπλῶς ὑπὲρ Τούρκων ἀντιπερισπασμὸν, ἔνθεν δὲ νὰ ὑποπαρωθήσῃ τοὺς ὁμογενεῖς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου εἴς τινα πάγκοινον

ἀποστασίαν, ὅπως τὸ γένος, εὐκαίρως τὴν ἀμοιβαίαν ῥῆξιν τῶν τυράννων του ἐπικαρπιζόμενον, ἔμπνουν ἔτι καὶ ἐπιβιοῦν ἀναπηδήσῃ ἐκ τοῦ νεκροταφείου.

Πρὸς κατευόδωσιν τοιούτου σχεδίου ἀξίου αἰσιωτέρας ἐποχῆς, προὔργου ἐστοχάσθη νὰ διαπέμψῃ ἀποκρισιαρίους πρὸς τὰ ἐν προόψει μέρη τοὺς συνετωτέρους τῶν περὶ αὐτόν. Τὰ προκαταρκτικὰ ἐξετελέσθησαν μὲ ἀκάματον δραστηριότητα. Πρὸς μὲν τὸν ἐν Μήλῳ σταθμεύοντα Καπετάμπασσαν ἐξαπεστάλησαν ὁ Νικόλαος Σπανιάκος, ὁπλαρχηγὸς ἐκ Σελίνου, πενθερὸς δὲ τοῦ δευτεροτόκου του, καὶ ὁ ὁμώνυμος Λουτριώτης Σφακιανός. Πρὸς δὲ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐξεπέμφθη Μακάριός τις μοναχός, πρώην ἡγούμενος τοῦ ἐν Ἄθωνι Βατοπεδίου. Ὀκτὼ ἕτεροι, ὧν ἀμνημόνευτα τὰ ὀνόματα, ἀπέπλευσαν ἕως ἀπ' Αὐγούστου εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἠπείρου, τῆς λοιπῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀπήρχοντο οὗτοι ἐντεταλμένοι νὰ συνεννοηθῶσι μὲ τοὺς ἐκεῖ ἁρματωλοὺς πρὸς συῤῥύθμισιν ἅμα καὶ πρὸς συγχρονισμὸν τῶν κατὰ τόπους τεκταινομένων κινημάτων.

Ἐναπελείπετο ἑτέρα τις οὐχ ἧττον περισπούδαστος διαπρέσβευσις· ἡ πρὸς τὸν Τσάρον καὶ μέγαν Δοῦκα Μοσχοβίας εἰς αἴτησιν προστασίας, συνδρομῆς, καὶ ἐμμέσου συναρωγῆς. Ἀκριβῶς ἐν τῇ ἐκπεραιώσει τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς κατεγίνετο ὁ Καντανολέος εἰς ἣν περιῆκε στιγμὴν ὁ μίτος τοῦ διηγήματος. Προσδιορίσας τὸν κατάλληλον ἀποκρισιάριον εἰς τὸ πρόσωπον Μεταξᾶ τινος Κεφαλλῆνος, διατρίψαντος μακρὸν ἐν Μόσχᾳ καὶ ἐντριβοῦς εἰς τὴν ῥωσσικήν, ἤδη παρεσκεύαζε τὰς ὑστέρας ὁδηγίας, διανοούμενος νὰ ἐπιταχύνῃ ὅσον οἷόν τε τὴν δι' Οὐγγαρίας εἰς Ῥωσσίαν περιοδίαν.

Ἐπὶ τοιούτῳ δὴ σκοπῷ κατά τινα ὀψίαν τοῦ Ὀκτωβρίου — ἴσως περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς — μετέβαινεν ἀπὸ Μεσκλᾶν εἰς τὸ παρὰ τὰ Χανία στρατόπεδον (ὅπου παρέμενεν ὁ Μεταξᾶς) προτεθειμένος νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς Πορὶ πρὸς διεξαγωγὴν ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως. — Ἱλαρὸν κατήρχετο τὸ ἑσπέρας· ὁ φθινοπωρινὸς οὐρανός, εἰ καὶ τῇδε κἀκεῖσε ποικιλλόμενος ἀπὸ περιάργυρα νεφίδια ταξειδεύοντα κατ' ἀρέσκειαν τοῦ ἀνέμου, ὅμως ἐπεταννύετο διάστερος καὶ γαληνός, καθάπερ μέτωπον σεμνῆς, ἀλλὰ μεριμνώσης παρθένου. Ἡ πανσέληνος ἐφεγγοβόλει εἰς ὅλην

τὴν λαμπρότητά της. Ἀναψυχούμενοι ἀπὸ τὴν δρόσον ὁ ἡδύοσμος σχῖνος, τὸ ὀρίγανον, τὸ θυμάριον, ἡγεμόνες τῶν ἑλληνικῶν θαμνώνων, κατηρωμάτιζον τὸν ἀέρα μὲ τὰς ὀρεινὰς ἀναθυμιάσεις των.

Πολυάριθμος ἦτο κατὰ τὸ σύνηθες ἡ συνοδία. Ἕνεκα τοῦ τραχέος κατηφόρου προέβαινε βραδυκίνητος, διερχομένη πυκνὰς ἐλατῶν, κέδρων, πριναρίων σπείρας. Ἐκ μὲν δεξιῶν τοῦ Ῥαιτούρου παριππάζετο ὁ πρωτότοκός του, νέος εἰκοσιεπταετὴς σχεδόν, ἐνδεδυμένος στρατιωτικὴν στολήν, καὶ χαριέντως ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου λυγίζων τὸ σύμμετρον ἀνάστημα· ἐξ εὐωνύμων δὲ συνωδοιπόρει ὁ γέρων προεστὼς τῆς κώμης, ὅπου ἀφικνεῖτο ἡ συνοδία. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἴχνη τῶν ἵππων παρηκολούθει σιωπηλὸν κατ' ἀνάγκην ἓν πρόσωπον ἄλογον τοῦ ἐπισοδίου μας, σκύλος τις πελώριος καὶ ἀγριόμορφος, ἀχώριστος σύντροφος τοῦ Ῥαιτούρου· ὄπισθεν δὲ, εἴς τινων βημάτων ἀπόστασιν, δεκαπέντε παλληκάρια, στρόμβους κονιορτοῦ διεγείροντα ὑπὸ τὸ ὀρχηστικὸν πάτημά των, ἐκροτάλουν οὐχὶ χωρίς τινος ἡδονῆς τὰ μετάλλινα κοσμήματα τῶν φαρετρῶν καὶ τῶν πυροβόλων, ἐπὶ τῆς στιλπνῆς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων ἡ σελήνη διεῤῥίπιζε πότε καὶ πότε τὰς φιλοπαίγμονας ἀκτῖνάς της.

Ἀξιοσύστατον ὂν εἶνε ὁ ἐν λόγῳ σκύλος. Ἡ ἄκρατος πρὸς τὸν κύριον φιλία του, τὸ ἀκέραιον καὶ ἀκράδαντον τῆς πιστότητός του εἰσάγουσι παρήγορόν τινα περισπασμὸν εἰς τὰς ἑπομένας σκηνάς, ἔνθα μὲ ἀλογίας καὶ ἀνομίας πλάσματα λογικώτερα παραμορφοῦσι τὸ ὁμοίωμα τῆς θεότητος.

Ὁ Ζαγὰρ — οὕτω τὸ ζῶον ὠνομάζετο — εἶχε πατρίδα τὴν Τύνιδα. Καταγόμενος ἔκ τινος γένους μετέχοντος τοῦ κυνὸς ἅμα καὶ τοῦ θωὸς, συνήθους ἐν Ἀφρικῇ, ἀπέκτησε τὴν κρητικὴν ἰθαγένειαν, ἀφότου κατά τινα τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν κατελείφθη ἀδέσποτος ὑπὸ πειρατῶν. Ὁ σκύλος οὗτος εἶχεν εὐμέγεθες τὸ ἀνάστημα, εὔρωστα τὰ μέλη, ὄρθια τὰ ὦτα. Ἡ μὲν μακρὰ οὐρά του ἔληγεν εἰς τὴν ἄκραν κορυμβώδης καὶ δασύτριχος, τὸ δὲ δέρμα, καίτοι ὑπόλευκον τὸ πλεῖστον, διεστίζετο παρὰ τὰ μηρία ἀπὸ χυτάς τινας κηλίδας πυῤῥοποικίλους. Οἱ στρογγύλοι καὶ ἀγριωποὶ ὀφθαλμοί του ἀπέπνεον ἀλλόκοτόν τινα χαρακτῆρα. Εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτὸς, ἐξαιρέτως ἐν στιγμῇ μερί-

μνης ἢ ἀνησυχίας, θὰ τοὺς ἐξελάμβανες δύο ἄνθρακας, ἢ δύο πελωρίας λαμπουρίδας· τὴν δὲ ἡμέραν, ὅταν ἔστρεφον μάλιστα τὸ βλέμμα δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ, ἐσχημάτιζον εἰς ἑκατέρας τὰς γωνίας δύο διαστήματα λευκά, ἀναμιμνήσκοντά πως τὸ βλέπος τοῦ Αἰθίωπος. Οὐδέποτε ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην σκύλος καὶ κύριος ἀπεχωρίσθησαν. Δυσχερειῶν συμμετοχὴ καὶ ἀμοιβαία δοκιμασία εἶχον συνδέσει οὕτω στεῤῥὰ τὸ ζεῦγος τῶν ἀλληλοφίλων, ὥστε ὁ μὲν Καντανολέος ἐκ μέρους του ἤθελεν ἄσμενος παραιτηθῇ τὴν βασιλικωτέραν εὔνοιαν μᾶλλον, ἢ τὸν σύντροφον, ὁ δὲ σκύλος, ἐξ ἀμοιβῆς, ὡσανεὶ προαισθανόμενος τὴν ἐμπιστοσύνην ἧς ἐδέετο ὁ κύριος, ἤθελε προκαλέσει μυρίους θανάτους κάλλιον, ἢ ν' ἀποστερηθῇ, ἔστω καὶ ἐπὶ στιγμὴν, τῆς ἡδυπνεύστου ὀσμῆς τοῦ εὐεργέτου του.

Ἡ συνοδία, βαίνουσα, ὡς εἴπομεν, εἰς πετρῶδες καὶ κατωφερὲς μονοπάτιον, εἶχε πρό τινος εἰσδύσει ἔν τινι ὑλώδει θέσει, ὁ δὲ Ῥαιτούρης, ἀφεὶς ἐπὶ τοῦ αὐχένος τοῦ ἡμιόνου τοὺς χαλινούς, ἐτέρπετο ἀντιλογῶν εἴς τινα προληπτικὰ φρονήματα τοῦ προεστῶτος, ὅτε ὁ Ζαγάρ, ἐκτραπεὶς ὀλίγον τῆς ἀκολουθίας, καὶ παρὰ τὴν ὀφρῦν τοῦ δάσους σταματήσας εἰς στάσιν ἐφορμητικὴν, ἤρξατο μὲ κλαγγώδεις ὑλακὰς διεγείρων τὴν ἠχὼ τῆς κάτω κοιλάδος.

— Τὸν σκύλον! αἶ, τὸν σκύλον! Βαστάξατέ τον διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ! ἐκραύγασεν ὄπισθεν τῶν πριναρίων ἀφανοῦς ὁδοιπόρου φωνή.

Μὲ τὸ συντεθειμένον σύριγμα ἀνακαλῶν ὁ πρύτανις τὸν Ζαγάρ, διατάσσει νὰ ἐρευνήσωσι πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἡ κραυγὴ ἐξήρχετο, τίς κατὰ τοιαύτην ὥραν ἐπλανᾶτο ἐντὸς τοῦ δάσους. Μετ' οὐ πολὺ, δύο τῶν παλληκαρίων ἐκόμιζον χειροκρατουμένους εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ ἕνα ἱερέα, καὶ ἓν μειράκιον.

— Ἄχ, τὰ πόδια μου δὲν ἀντέχουν ἄλλο... Τὸν σκύλον, πρὸς Θεοῦ...! Καλή σας ἑσπέρα, εὐλογημένοι...! Λάβετε εὐσπλαγχνίαν πρὸς ἡμᾶς!

— Καλὴ ἑσπέρα! ἀντεχαιρέτισε ξηρὰ εἷς μόνος τῶν ὁπλοφόρων· οἱ λοιποὶ ἐσίγησαν.

ἀγνώστου. Σεβάσμιον πρόσωπον, βλέμμα σεμνὸν, μέλαιναν, δασυτάτην καὶ οὐλότριχον τὴν γενειάδα ἔφερεν ὁ ἱερεὺς, πεντηκοντούτης ἴσως τὴν ἡλικίαν. Τὸ καλυμαύκιον καὶ τὰ ράσα του, ἐκτὸς ὅτι ἀθεραπεύτως ἀπὸ τὰς βάτους διεῤῥηγμένα, ἦσαν περιπλέον λελευκημένα καὶ δὸς εἰπεῖν νιφετώδη ἀπὸ τὸν κονιορτόν· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀσθμαίνοντος στήθους του ἠκτινοβόλει ἀνεπικονίωτος χρυσοῦς σταυρὸς, ἡ δὲ δεξιά του ἔσφιγγε βακτηρίαν ἀργυροκέφαλον. Ἡ λαλιὰ, ἡ χειρονομία, ἡ στάσις ἀπέπνεον κόσμιόν τι καὶ ἁγνὸν, καὶ συμπρεπές· τὸ εὔφθογγον τῆς προφορᾶς, τὸ καθαρὸν τῆς λέξεως ηὔξανον εἰς μεῖζον τὸ αὐτοσύστατον τοῦ σχήματος..... Τί τὰ πολλά; Ὁ ἱερεὺς ἐνεποίησε πρὸς τοὺς ὁδοιπόρους τὴν ἀρίστην ἐντύπωσιν· τὸ ἐναντίον τοῦ Ζαγὰρ, ὅστις, λίβυς ὢν καὶ βάρβαρος τὴν καταγωγὴν, διέτρεφε πάντοτε πρὸς τε ράσα καὶ ρασοφόρους ἀδιάκριτον ἀντιπάθειαν.

— Πάτερ Εἰρήναιε — εἶπε προσηνῶς ὁ νέος ὑπασπιστὴς λαμβάνων τὴν πρωτοβουλίαν τῆς περιποιήσεως — ἀντὶ τοῦ ἀνήλικος καὶ ἀνεπιτηδείου αὐτοῦ ὁδηγοῦ σου, προσφέρομαι νὰ σὲ ὁδηγήσω πρὸς τὸν Ῥαιτούρην ἐγὼ αὐτὸς ἅμα μὲ προβεβαιώσῃς ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς περιοδίας σου δὲν περιστρέφεται εἰς συμφέροντα προσωπικά. Πολυάσχολος ὢν ὁ ἐκλαμπρότατος πρὸς ὥραν δὲν δέχεται ἱκεσίας ἰδιωτικάς.

— Καὶ λοιπὸν, γενναιότατε — ἀπήντησεν ὁ ἱερεὺς, ἀπὸ τὴν στίλβην τῆς στολῆς δανεισθεὶς τὸ ἐπίθετον — νομίζεις λοιπὸν, ὅτι ὁ ἐν Χανίοις ἐφημέριος τοῦ ἁγίου Νικολάου ἤθελεν ἐγκαταλείψει ἀλειτούργητον ἐπί τινας ἡμέρας τὴν ἐκκλησίαν του, καὶ παρατρέχει νυχθημερὸν ἀγρίους τόπους, ἐὰν ἡ περιοδία του δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ὑπόθεσιν, ὅθεν ἴσως τὰ οὐσιωδέστατα τῶν κοινῶν συμφερόντων ἐξαρτῶνται;

Ἡ ἀπάντησις ἔπληξεν ὅλους, πρὸ πάντων τὸν Ῥαιτούρην. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτι τοῦ πατρὸς ἀνεσκίρτησεν ὁ ὑπασπιστής. Ἡ λέξις Χανία ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ νέου ἰδιαιτέραν τινὰ ἐνέργειαν. Εἰς τοὺς φθόγγους τῆς λέξεως αὐτῆς ἤχει ἄφατός τις μελῳδία, τὴν ὁποίαν αἱ ἕτεραι πόλεις τῆς νήσου δὲν ἤξευρον νὰ διεγείρωσι, μελῳδία, ἀναμοχλεύουσα τὴν ψυχὴν, ἀναιθύσσουσα ἐντὸς τοῦ νέου πᾶν ὅ,τι εὔφλεκτον ἐμπεριέχουσι πίστις, ἔλεος, ποιητικὴ ἐπιπόθησις εἰκοσιεπταετοῦς ἡλικίας. Οὐδέποτε ἐξήρχετο

Πῶς θὰ ἐδικαιολόγει πρὸς τοὺς Βενετοὺς τὴν ἐπάνοδον ἐκ τῆς ἐξοχῆς; — Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τοῦ ἀγνώστου γέροντος ὁ ἄγνωστος ἱερωμένος ἀτελέστατα ἀποκριθείς, ἐπροσπάθησεν ἐκ μέρους του καὶ δι' ἀντερωτήσεων ἰδίων νὰ πορισθῇ πληροφορίας περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν τρόπων τοῦ πρυτάνεως.

— Ἔλαβες, πάτερ ἅγιε, καλὰ τὰ μέτρα σου, ὅτε ἀπεφάσισες νὰ ἐνταμώσῃς τὸν Ῥαιτούρην; Ὁ Χανιώτης, ὅστις σὲ ἀποστέλλει, σοῦ εἶπε καὶ μὲ ποῖον ἀκατάψαυστον, μὲ ποῖον διαβολάνθρωπον ἔχεις νὰ κάμῃς; Συλλογίσου το, παππᾶ, δέκα φοραῖς! Ἂν, κατὰ τύχην, σὲ ὑπελάμβανεν ὡς κατάσκοπον! Ὦ, τὰ γένεια δὲν θὰ σὲ ἔσωζαν, μὰ τὴν Παρθένον! Θὰ ἐτουφέκιζε, ἁγιέ μου δέσποτα, καὶ σὲ, ὡς ἐτουφέκισε προχθὲς καὶ τὸν υἱὸν τῆς Ζαρμαφένιας.

— Φροντὶς ἰδική μου! ἀπεκρίθη ὁ ἱερομόναχος ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ καὶ πεποιθήσει. Ὁ χαρακτήρ μου, τὰ ἀποδεικτικά, ἡ ὑπηρεσία μου ἀποσοβοῦν πᾶσαν ὑποψίαν..... Ἀργοῦμεν, ἄρχοντες, νὰ φθάσωμεν; προσέθηκε, νοήσας οὕτω νὰ διακόψῃ τὸ νῆμα τῶν ζητημάτων.

Ὁ Πέτρος παρηκολούθει πεζὸς παρὰ τὸν ἵππον του, ἀνυπομονῶν καὶ αὐτὸς ἐκ περιτροπῆς νὰ ψαύσῃ κατ' ἄλλον τρόπον τὸν ἐφημέριον τῶν Χανίων.

— Περὶ δὲ τῆς πείνης, αἰδεσιμώτατε; ἠρώτησε, κρούων τὴν φίλην χορδὴν μακρόθεν. Ἀληθεύει, ὅτι οἱ φραγγάρχοντες σφάζουν τὰ φορτηγά των ὁλονυκτίως, ἵνα μὴ οἱ γείτονες τὸ καταλάβουν καὶ ἀπαιτήσωσι μερίδα;

— Δὲν ἐνοχοποιῶ τὸν πλησίον ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀποκρίνεται ὁ Εἰρήναιος. Ἐμπορῶ ὅμως, ἄρχοντες, νὰ σᾶς βεβαιώσω εὐσυνειδήτως, ὅτι ἡ συμφορὰ, σωφρονίσασα τοὺς φραγγάρχοντας, μετέβαλε τὸ φρόνημά των ἐπαισθητῶς. Ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ἐγκαταλειπόμενοι, ῥίπτονται θέλοντες μὴ θέλοντες πρὸς τὸ μέρος μας, εἰς ἣν δὲ ἀκμὴν διάγουσι τὰ Χανία πρὸς τὸ παρὸν, ἔνιοι αὐτῶν παρέχουσι τοιαῦτα δείγματα φιλανθρωπίας καὶ γενναιότητος, ὁποῖα θὰ ηὐχόμεθα ἐκ καρδίας καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἡμετέρους. Τίς, λόγου χάριν, τῶν ἀρχοντορωμαίων μας κατηνάλωσε, πλὴν τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος, δάνειον ἐξ 25,000 δουκάτων εἰς

δωμάτιον τῆς οἰκίας, πρῶτος αὐτὸς δοὺς τὸ παράδειγμα τῆς ἀναῤῥιχήσεως ἐπὶ τῇ προόψει ὀρθῆς τινος κλίμακος καταῤῥακτῆς. Ἀφοῦ δ' ἔστρεψε τὰ κλειδία τῆς ἔσω καὶ τῆς ἔξω θύρας τοῦ ὑπερῴου, καὶ δι' ἀκροάσεως ἐβεβαιώθη, ὅτι οὐδεὶς ἦχος ἐμαρτύρει τὴν ἐν τῇ ὀροφῇ ἐκείνῃ παρουσίαν ἄλλου τινός,

— Ἐάν, πάτερ Εἰρήναιε, δὲν νυστάζῃς — εἶπεν — ἕτοιμος ὁ Ῥαιτούρης εἶνε ν' ἀκούσῃ τὸν σπουδαιότατον, ὡς προεῖπες, σκοπόν, ὅστις σὲ ἐκσφενδονίζει εἰς τὰ ἴχνη του.

Συντέμνομεν τὴν ἔκστασιν, τὸν θαυμασμόν, τὰ ἐπιφωνήματα τοῦ καλοῦ ἱερέως ἐπὶ τῇ ὅλως ἀνελπίστῳ ἐκείνῃ ἀποκαλύψει.

— Σὺ ὁ περιβόητος Γέρων τῆς Κρήτης! ἐξεφώνησε. Σὺ αὐτός, σὺ ἐν σαρκὶ καὶ ὀστοῖς ὁ περίφημος Καντανολέος! Ἀγαλλιάσθω τὰ ἐπίγεια! (ἔνθους προσέθηκε, ῥίψας τοὺς βραχίονας ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἀρχηγοῦ), ὅτι οἱ ὀφθαλμοί μου εἶδον τὸ σωτήριόν σου!

Τότε, ὡς καὶ σήμερον ἔτι, τὴν καθημαξευμένην γλῶσσαν τοῦ ἀγροῦ δὲν ἐλάλουν, ἢ μόνοι οἱ ἀγράμματοι. Ὁ λόγιος, ὁ ἱερεύς, ὁ σχολαστικός, πᾶς φιλενδείκτης, ἔσπευδον, τὸν Αἴσωπον, ἢ τὴν Ὀκτώηχον κατ' ἀρέσκειαν λεξικλοποῦντες, νὰ μεταχειρισθῶσι γλῶσσαν ἀλγεβρώδη καὶ ὅσον οἷόν τε ἀκατάληπτον πρὸς τὸν λαόν, φιλοτιμούμενοι διὰ τοιαύτης αἰγυπτιακῆς ἱερογλωττίας νὰ δώσωσι δεῖγμα προφανὲς εὐγενικωτέρας ἀνατροφῆς... Ὦ λεξικόπιστον Βυζάντιον, ἐξωμότα τοῦ αἰῶνός σου! Τίς οἶδε, μὴ ὀφείλῃς τὰς αἰχμαλωσίας σου εἰς τὴν τυραννίδα ἑξακισμυρίων λέξεων!

Ὁ Εἰρήναιος ἦτο καὶ ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος ἐνταυτῷ. Ἅμα λοιπὸν γνωρίσας τὸν πρύτανιν, ἀπαρνηθεὶς τὴν χυδαίαν ἑλληνίδα, ἤρξατο λαλῶν γλῶσσαν καθαροτέραν, ὅπως ἐκ προοιμίων ἐπιδείξῃ ἣν εἶχε προσοικείωσιν μὲ τὴν γραμματικὴν τοῦ Λασκάρεως καὶ μὲ τὸν Ἡσύχιον. Εἰς ὕφος τοιοῦτο ἐπεχείρησε νὰ συμπληρώσῃ τὰ ὀφειλόμενα συγχαρητήρια καὶ προσαγορεύματα. Ἐὰν ἡ ἐγκυκλοπαιδεία του διέπρεψεν, ἡ ταγγὴ ὅμως καὶ εὐρωτιῶσα ἀρχαιολεξία ἀνεπαρκῶς ἐξετύπωσε τὴν συγκίνησιν, ἥτις ἐσφρίγα εἰς τὰ ἐντός του.

— Ἐπῆρες τὸν ἦχον τόσον ὑψηλά, ὥστε δὲν θὰ τὸν ἐκβάλῃς πέρα, εἶπεν ὁ γέρων παραξενευθείς. Ἔπειτα, εἶμαι ἀπὸ τὴν ἀγρυ-

πνίαν κατακεκομμένος..... πλησιάζουν τὰ μεσάνυκτα..... Ἄφες, παππᾶ μου, τὰ ἑλληνικά, καὶ συντομώτερα τὰ λόγια! Τί τὸν θέλεις τὸν Ῥαιτούρην;

— Σπεύδεις νὰ πλαγιάσῃς! ἀνέκραξεν ὁ ἱερεὺς μὲ ἐπισεσυρμένην καὶ κοινολεκτικωτέραν τότε φωνήν, ἀπελευθερώσας ἓν μειδίαμα, σεμνοποιῆσαν τὸ ἑτοιμόδακρυ τῶν ὀμμάτων, θαυμασίως ἐπικοσμῆσαν τὸ αἰδέσιμον τοῦ εἴδους του. Ἀνυπομονεῖς νὰ κοιμηθῇς... Αἴ, προβλέπω, ὅτι ἄυπνος θὰ διέλθῃς καὶ τὴν νύκτα ταύτην....... Ἐνώτισαι, Καντανολέε, χαρᾶς εὐαγγέλια! Τὸ ἔλεος Κυρίου κραταιοῦται ἐφ' ἡμᾶς!

— Τίνι τρόπῳ; ἐρωτᾷ ὁ πρύτανις μετά τινας ἀπορίας στιγμάς.

— Ἐπέστη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἤγγικεν ἡ ἐπαλήθευσις τῶν χρησμῶν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Τέλος πάντων ὁ ἐπικατάρατος διώκτης τῆς ἡμετέρας πίστεως ἑτοιμάζεται ν' ἀπαλλάξῃ τὴν νῆσον ἀπὸ τὴν παρουσίαν του. Ἤδη ἔχασε τὴν Κύπρον. Ἐντὸς ὀλίγου χάνει καὶ τὴν Κέρκυραν. Μὲ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ ναυστάθμου ἀπώλεσε καὶ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις του διὰ παντός. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Ἤπειρος, ἡ Πελοπόννησος, μιμούμεναι τὸ παράδειγμά μας, ὀργῶσιν εἰς αὐτονομίαν καὶ αὐταί........

— Γνωστά, γνωστά, εὐλογημένε... Οἱ πετεινοὶ φωνάζουν... Κατάρτησέ μου τὸν πρόλογον, παρακαλῶ!

— Λοιπὸν θέλεις τὸ Ἀπολυτίκιον πρὸ τῆς προσκομιδῆς καὶ τῆς λειτουργίας — λέγει ὁ ἱερεὺς χαμογελῶν. Ἄς ἦνε λοιπὸν μὲ τὸν ὁρισμόν σου, καὶ καλὴ ἀρχή!

— Καλὴ ἀρχή, καὶ τέλος σύντομον. Κάθησε, πάτερ!

Ἡ συνδιάλεξις συνήφθη παρά τι ἀγροτικὸν καὶ ἀκατέργαστον τραπέζιον. Ὁ Εἰρήναιος μὲ τὴν κόψιν τῆς παλάμης ἐκτινάξας ἀπὸ τῆς τενειάδος τ' ἀπολείμματα τῆς κόνεως, εἶτα δὲ ἀναχρεμφθεὶς καὶ τρέψας εἰς τὸ σοβαρότερον τὴν φωνήν, ἤρξατο τοῦ λόγου ὡς ἑξῆς·

— Θὰ ἀρχίσω τὴν ὁμιλίαν μὲ μίαν κρίσιν δυσάρεστον, εἶπε

σείσας τὴν κεφαλήν· ἀλλὰ ἀπευθυνόμενος, πρὸς ἄνδρα, φίλον τῆς ἀληθείας, θὰ τὴν ἐκφράσω θαῤῥαλέως. Μεγάλη μὲν εἶνε ἡ καρδία σου, Καντανολέε, ἀλλ' ὁ ἀγὼν εἰς ὃν ἀποδύεσαι εἶνε ἀκόμη μεγαλήτερος. Πῶς δὲν ἀνελογίσθης ἕως τοῦδε, πῶς δὲν διαφαίνεται εἰς τὰ ἐπιχειρήματά σου ἡ σκέψις, ὅτι ἐὰν ἡ νῆσος ἀνήκῃ κατὰ δίκαιον εἰς ἡμᾶς, πράγματι ὅμως, πλὴν τῶν νομίμων κληρονόμων, ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῇ καὶ δύο ἕτερα στοιχεῖα ἀλλότρια, δηλαδὴ ὁ τύραννος, ξένος καθόλου, καὶ ἡ ἱπποτεία, μερὶς ἡμιαυτόχθων; Πρὸς ἀμφότερα τὰ δύο ἑτερογενῆ στοιχεῖα κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα ἀντιτασσόμενος, δὲν ἐπιδιώκεις πόλεμον καὶ ἄνισον καὶ ἀσύνετον, πόλεμον αἱματηρὸν, πρόξενον πιθανῶς καρπῶν οὐκ ἀνταξίων τῶν ἐθνικῶν προσδοκημάτων; Δὲν διδάσκει ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης ἀναμφιλέκτως, ὅτι ὅλαι κατὰ διαδοχὴν αἱ ἐπαναστάσεις τῶν ἰθαγενῶν ἀπέτυχον, ὁσάκις ἠγέρθησαν μονομερεῖς, ἀνεπικούρητοι ὑπὸ τοῦ ἀρχοντικοῦ στοιχείου, τότε δὲ μόνον ηὐδοκίμησαν ἀπελευθερώσασαι τὴν νῆσον ἀπὸ τὸν κοινὸν ἐχθρὸν, ὅτε προσηταιρίσθησαν τοὺς φραγγάρχοντας τῶν φρουρίων, ὡς συνέβη πρὸ διακοσίων καὶ δέκα ἐτῶν; Φρονῶ, λοιπὸν, τὸ κατ' ἐμὲ, συμφρονοῦν δὲ μαζί μου οἱ πατριῶται Ῥιθύμνης καὶ Χανίων, ὅτι μονομερῶς καὶ σὺ πρὸς τὸ παρὸν ἀγωνιζόμενος, οὐδέποτε θὰ ἐπιτύχῃς τὴν ἅλωσιν τῶν φρουρίων, ὅθεν βεβαίως ἐξήρτηται ἡ παντελὴς ἐξώθησις τοῦ Βενετοῦ. Ὄχι· χωρὶς ἀδελφικῆς συμπράξεως πόλεων καὶ ἐξοχῆς, ἡ συμπλήρωσις τῆς αὐτονομίας δὲν κατορθοῦται. Τότε μόνον ἡ ὥρα τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερώσεως θὰ σημάνῃ, ὅταν ἀνέφελος καὶ ὁλολαμπὴς ἐπάνωθεν Κρήτης ἐπιλάμψῃ ὁ ἥλιος τῆς ὁμονοίας, ὅταν συνταχθῶσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν καὶ λαὸς, καὶ ἀρχοντορωμαῖοι, καὶ φραγγάρχοντες.....

Ἐκ τοῦ ἔμφρονος προλόγου ὁ Καντανολέος ἐξείκασεν, ὅτι τὸν ἀρχαιολεκτήσαντα ἐφημέριον τοῦ ἁγίου Νικολάου λίαν ἐσπευσμένως εἶχεν ἀνάξει εἰς τὴν τάξιν τῶν σχολαστικῶν.

— Ἐξαίρετα! ἐφώνησε διακόψας τὸν λόγον. Ὀρθὴ καὶ φρόνιμος ἡ θεωρία. Ἀλλ' ὁ τρόπος, αἰδεσιμώτατε! Τίνι τρόπῳ θὰ καταφέρῃς τοὺς ἱππότας εἰς ὁδὸν θεοῦ; Δύναταί τι ἐκ Ναζαρὲτ ἀγαθὸν εἶναι; Αἴ, δὲν εἴμεθα δὰ τόσον ἀρχάριοι. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τὸ ἐμελετήσαμεν καὶ ἡμεῖς πολὺν καιρὸν, ἀλλ' εἶνε πρόβλημα ἀρχιμήδειον..... Ἔχεις ἄλλό τι ἐφικτώτερον νὰ διακοινώσῃς;

— Ζητῶ συγγνώμην. Δὲν ἐνυμφεύθη εἰς Ῥέθυμον ὁ Σὲρ Φραντσέσκος; Δὲν ἔχει τὴν κυρὰν Χριστίναν, θυγατέρα τοῦ Ἡρακλείου Σκορδύλη; Παραλογῶ λοιπὸν ἰσχυριζόμενος, ὅτι ὁ πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν ἀκμάσας Ἀλέξιος ὑπάρχει πρόγονος καὶ ἰδικός σου ἅμα, καὶ τῆς συζύγου τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου;

Ἡ φθέγξις τοῦ γυναικείου ὀνόματος ἔβαλε τὸ μνημονικὸν τοῦ Ῥαιτούρου εἰς ὀργασμόν. Ἐπανέῤῥευσαν ἐν τῷ ἅμα εἰς τὴν μνήμην του καὶ ἡ γριφώδης ἐπιστολὴ τοῦ Γαβαλᾶ, καὶ ἡ ἀνένδοτος φιλοπατρία τῆς οὐχ ἧττον αἰνιγματώδους κυρᾶς Χρ.....

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάμνησις τῆς φιλοπατρίας ἐκείνης, καὶ ἡ ἀνενθύμησις τῶν ἐγκωμίων, ἅπερ πρὸς τὴν κόρην τῆς κυρᾶς Χριστίνης ὁ Γαβαλᾶς ἐδαψίλευε, καὶ ἡ ἐνδόμυχος ἅμα σύγγνωσις τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου οὐδόλως ἴσχυσαν νὰ μετριάσωσι τὸ αἴσθημα τῆς ἀγανακτήσεως, ὅπερ ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀγχιστείας διήγειρεν εἰς τὸν εὔφλεκτον τοῦ ἀρχοντοχωρίτου θυμόν.

— Ἐλπίζω, πάτερ Εἰρήναιε, εἶπεν εἰς σχῆμα διαλεγομένου, ὅστις ἀρχίζει νὰ βαρύνηται ἄσκοπον καὶ ἀτελεσφόρητον συνέντευξιν, ἐλπίζω, ὅτι δὲν ἔρχεσαι δὰ νὰ ἐπασχολήσῃς τὸν κεκοπιασμένον πρύτανιν μὲ βενετικὸν εὐχολόγιον εἰς τὸν κόλπον... Πρὶν ἢ προχωρήσῃς, μίαν ἐρώτησιν. Πῶς ἔτυχε σὺ, ὀρθόδοξος ἱερεὺς, νὰ συνοικειωθῇς μὲ φράγγον ἱππότην;

— Τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐπιλόγου μου. Δὲν εἶνε ἀπόῤῥητον. Θέλεις μάθει καὶ αὐτὸ, καὶ ἄλλα σημαντικώτερα, ὅταν πρῶτον συμφωνήσωμεν εἰς τὰ προκαταρκτικά.

Ἡ ἀπάντησις δὲν ἱκανοποίησε τὸν Ῥαιτούρην.

— Γνωρίζεις τὸν Παχυμέρην; ἐπανηρώτησε, συλλογισθεὶς ὅτι ἴσως μία τις προανάκρισις δὲν θὰ ἦτο περιττή. Γνωρίζεις τὸν Γαβαλᾶν; Διατηρεῖ σχέσιν μὲ αὐτοὺς ὁ Σὲρ Φραντσέσκος;

— Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ! ἔκραξεν ὁ ἱερεύς. Ἀγνοεῖς, λοιπὸν, ὅτι ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, τοσοῦτον ἀπέχει καὶ ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἀπὸ τ' ἀνελεύθερα φρονήματα

τῶν προγόνων του; Καὶ ὁ Γαβαλᾶς, καὶ ὁ Παχυμέρης εἶνε ἀμφότεροι φοιτηταὶ τῆς οἰκίας του, ὡς πᾶς τις ἄλλος· ἀλλὰ βέβαια οὐδέτερος αὐτῶν ἐστὶν ὁ σώσας τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δὰ Μολὶν εἰς τὸν ἐρημόπυργον ἀπὸ τὰ ῥύγχη τῶν νυκτερινῶν ὀρνέων, καὶ ἀπὸ τὴν πεῖναν. Μή, πρὸς θεοῦ, μὴ συγχέωμεν τὸν χρυσὸν μὲ τὸν ὀρείχαλκον!

— Ὁ ἐκπληρῶν καθῆκον συνειδήσεως δὲν ἀπαιτεῖ μισθὸν εὐγνωμοσύνης..... Οἱ δὲ ἰδικοί σου φίλοι εἰς Χανία; Τίνες αὐτοί, αἰδεσιμώτατε;

— Ἐάν, ἐκλαμπρότατε, δὲν ἀπατῶμαι, ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺς μετὰ βραχεῖαν διακοπήν, ἐπιλαμβάνεσαι μιᾶς ἐξετάσεως, ἣν ὤφειλες νὰ προτάξῃς ἐξ ἀρχῆς. Ἡ παράληψις μοὶ ἐνεποίησε τὴν παρήγορον ἐλπίδα, ὅτι συνείδησις ὀρθοδόξου κυβερνήτου δὲν θὰ καθυπέβαλλεν εἰς ἀνάκρισιν τὸ ράσον μου.

— Παππᾶ! ἐκραύγασεν ὁ γέρων ἠγριωμένος. Ὁ καλούμενος Γιώργης Καντανολέος, ὁ συνταυτίσας τὸ πνεῦμά του μὲ τὸ πνεῦμα, μὲ τοὺς πόθους, μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ὁ εἰς τὴν πατρίδα ἀφιερῶν καὶ κεφαλήν, καὶ βραχίονα, καὶ τέκνα, καὶ φίλους, καὶ περιουσίαν, αὐτὸς ὀφείλει νὰ προεξελέγχῃ τὸ ἔνδυμα τῶν προσερχομένων, καί, τυχούσης χρείας, ν' ἀποσπᾷ τὸ προσωπεῖον ἐκ προσώπου ὑποκριτῶν. Φέρεις ἀποδεικτικά;

Ὁ στοϊκὸς ἐφημέριος δὲν συνεταράχθη. Μεγαλοφρόνως ἀνορθώσας ὅμως τὴν κεφαλήν, δεῖγμα κάλλους ἑλληνικοῦ, τύπωμα ἀνδρικῆς ἀγερωχίας,

— Παρήλασε λοιπὸν ἡ δηλητηριώδης πνοὴ τοῦ ὄφεως ἕως ἐδῶ! Ἴσως ἦλθαν καὶ ἐδῶ Ἰούδαι ν' ἀγοράσωσιν, ἀντὶ ἀργυρίων, τὴν ἐξωμοσίν σου! ἀναφωνεῖ. Σὲ εἶδα προερευνῶντα εἰς τὸ πανσέληνον τὴν ὄψιν μου. Τί ἀνέγνως ἐν αὐτῇ; Εἶμαι Λατῖνος, ἢ Γραικός; εἶμαι Βενετός, ἢ Ἕλλην; εἶμαι ἑτερόφρων, ἢ ὁμογενὴς καὶ σύνδουλος στενάζων ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγόν; Ἐρεύνησέ με ἐκ δευτέρου! — προσθέτει, ἁρπάζων τὸν λύχνον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀναμερίζων τὰς τρίχας ἐπὶ τοῦ μετώπου — Τί βλέπεις ἐνταῦθα; Ἐξανοίγεις ἀγυρτείας στίγμα, ἢ χρίσμα ἱερωσύνης, χρίσμα ἀπειράκις σεπτότερον τοῦ μύρου, δι' οὗ χριστιανοκτόνοι

βασιλεῖς ἀλείφονται; Προσοχή, Καντανολέε! Ἀξιέπαινος εἶνε ἡ προφύλαξις, ἀλλ' οἱ δύσπιστοι καταγελῶνται συχνότερα τῶν εὐκολοπίστων!

— Ἡ ἐνέργεια τῆς ἀνθρωπίνης ὄψεως, ἀποκρίνεται ὁ Ῥαιτούρης ἀμεταπείστως, ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ ἀνέμου. Δὲν τὴν βλέπεις, δὲν τὴν ἀκούεις, ἀλλὰ τὴν αἰσθάνεσαι. Θυροκρουστεῖ μὲ σύνθημα ἀδελφῆς· ἐὰν ἀνοίξῃς, ἡ ἄψαυστος ἢ σβύνει τὸν λύχνον σου, ἢ σὲ κολαφίζει — Ἔχεις ἔγγραφα;

Ὁ Εἰρήναιος ἔσυρεν εὐθὺς ἐκ τοῦ κόλπου φάκελλον χονδρὸν, τὸν ὁποῖον ἠγγυάλισε πρὸς τὸν Ῥαιτούρην.

Ἐξήγετο ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ἐγγράφων, ὅτι ὁ παρὼν ἱερομόναχος, κατὰ λαϊκὴν τάξιν Εἰσόδιος, ἐγεννήθη ἐκ γονέων ὀρθοδόξων ἐν Σμύρνῃ τὸ 1519, ἐχειροτονήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τριακονταετὴς, ἐφημέρευε δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς Χανία συστάσει καὶ μεσιτείᾳ τοῦ Ἁγίας Μαύρας Ἰωακείμ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ δευτέρου ὁ πρωθιερεὺς Χανίων ὑπεδειγμάτιζε τὸν αἰδέσιμον χαρακτῆρα, τοῦ κομιστοῦ, τὴν κατὰ πάντα φιλόχριστον διαγωγήν του· διὰ δὲ τοῦ τρίτου, ὅπερ ἐρωννύετο ἀπὸ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ἑτέρων εἰκοσιτριῶν ἀρχοντορωμαίων, καθωμολογοῦντο ἡ φιλοπατρία, ἡ ἐλεημοσύνη, ὁ ὑπὲρ νοσούντων ὁμογενῶν ἀκάματος ζῆλός του. Τρία ἢ τέσσαρα τῶν ἄλλων ἐγγράφων ἦσαν σχολαστικὰ, καὶ ἐπιστοποίουν τήν τε ἱερὰν καὶ τὴν θύραθεν μαθήτευσιν τοῦ Εἰρηναίου. Προέκυπτεν ἐκ τοῦ διαβατηρίου, τέλος πάντων, ὅτι ὁ ἱερεὺς, μὴ δυνάμενος ἄνευ κρητικοῦ προπεμπτηρίου νὰ διαπεράσῃ ἐν ἀσφαλείᾳ τὸ στρατόπεδον, διαφερόμενος δ' ἄλλως τε νὰ ὑπεκφύγῃ ὡς πρὸς τὸ τέρμα τῆς περιοδίας του τὴν πολυπραγμοσύνην τῆς βενετικῆς ἀστυνομίας, εἶχεν ἀποβιβασθῇ διὰ θαλάσσης εἰς Ἁγίαν Μαρίναν, ὅθεν ἐξεπεραίωσε τὴν λοιπὴν ὁδοιπορίαν πεζός.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Ῥαιτούρου ἀνιλαρύνθη.

— Εἶσαι ἐν τάξει, εἶπεν· ἀνάλαβε τὰ χαρτία σου, αἰδεσιμώτατε! Τώρα δὲ, ἐὰν ὡς ἐλπίζω θέλῃς νὰ μὴ ἐξημερωθῶμεν ἐνταῦθα μακρηγοροῦντες, συγκεφαλαίωσε τὸ σκοπούμενον εἰς ὀλίγας λέξεις, ἀπόφυγε πᾶσαν παρέκβασιν, καὶ σπεύδων εἰς τὸ

— Καλά, καλά, όλα καλά. Ότι ὁ ἱππότης χαίρει φήμην χριστιανοῦ, ὅτι ἂν ἦτο φανατικὸς Λατῖνος, δὲν ἤθελε λάβει γυναῖκα ὀρθόδοξον, ὅτι τὰς ἀγαθοεργίας του ὁμολογεῖ σύνολος ὁ λαὸς Χανίων, εἰς ταῦτα δὲν ἀντιλέγω τὸ παραμικρόν. Ἀλλ' ἆρά γε ἐπαρκοῦσι ταῦτα; Κατὰ τί, κατὰ πόσον δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν ἀγῶνά μας αἱ ἐλεημοσύναι του; Ἔπειτα δὲ, τίνα δείγματα συμπαθείας, τίνα ἐχέγγυα ἐμπιστοσύνης παρέσχεν ἡμῖν ἕως τῆς σήμερον; Μήπως ἅμα τῇ προκηρύξει τῆς αὐτονομίας ὠκνήσαμεν τὸ καθ' ἡμᾶς νὰ προσκαλέσωμεν ὑπὸ τὴν σημαίαν μας Γραικοὺς καὶ Φράγγους τῶν φρουρίων; Ἐὰν ἀληθῶς συνησθάνετο ὁ Δὰ Μολὶν ἣν σὺ τῷ ἀποδίδεις προθυμίαν, δὲν θὰ εἶχεν ἤδη δεδομένον αὐτόθεν τὸ πρῶτον καὶ χρηστὸν παράδειγμα, συνεργαζόμενος ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν...; Κατακρίνεις τοὺς δυσπιστοῦντας. Ὦ καλέ μου πάτερ! Ἂν ἐπέτυχε καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον νὰ προδώσῃ ὁ μαθητὴς, ἤθελες λοιπὸν τεθαῤῥηκότες, ὅλως ἀνύποπτοι νὰ πλαγιάσωμεν ἡμεῖς οἱ γήϊνοι ἐπάνω εἰς τὰ ῥοδόφυλλα, τὰ ὁποῖα εἷς φραγγάρχων θὰ ηὐδόκει νὰ μᾶς στρώσῃ; Τέλος πάντων, τίς μοῦ ἐγγυᾶται, ὅτι καὶ σὺ αὐτὸς δὲν εἶσαι θῦμα ἀπάτης...; Ἔπαρε, ἐφημέριε, ἔπαρε τὴν συμβουλήν μου· ἐπίστρεψον εἰς τὰ μηναῖά σου!

— Δόξα τῷ ἁγίῳ Θεῷ! ἀναβοᾷ ὁ Εἰρήναιος μεγαλοφώνως, ἀνατείνων τοὺς βραχίονας, καὶ ἐξ ὅλων τῶν χαρακτήρων τῆς ὄψεως ἀπαστράπτων τὴν ἔκρηξιν ὑπερπλήθους ἀγαλλιάσεως. Δόξα σοὶ, Κύριε, δόξα σοι! Καθ' ἣν στιγμὴν ἀρέσκεσαι μεμφόμενος τὴν ὀλιγωρίαν τοῦ Δὰ Μολὶν, ὁ Δὰ Μολὶν σὲ προσμένει εἰς Ἀλικιανοῦν μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Ἤδη παρέδωκεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Πεντανδρίας καὶ ἑαυτὸν ἅμα, καὶ οἰκογένειαν, καὶ οἰκέτας.

Ἀπὸ τὸ ἀδόκητον τῆς ἀγγελίας ἐξαφανισθεὶς, ὁ πρύτανις ἀνεσκίρτησεν ἔκκρουστος.

— Ὁ Δὰ Μολὶν εἰς Ἀλικιανοῦν! Εἰς Ἀλικιανοῦν ὁ Δὰ Μολὶν! ἀνακράζει ἐπανειλημμένως.

— Ναὶ, καὶ προτεθειμένος νὰ μὴ ἐπανακάμψῃ εἰς Χανία, ἢ σημαιοφορῶν ἰδιοχείρως τὸν ἅγιον Γεώργιον..... Ὡς δὲ περὶ προσφορῶν, μὴ ἀμφιβάλῃς! Μετὰ μικρὸν θέλεις ἀκούσει, ὅτι

βέρνο μὲ τὰ καλά, ὄχι διατὶ τὸ πιστέβουσι νόμιμη ἐξουσία, ἀμὴ ὡσὰν τίρανον ἀποῦ τοὺς ἐγδίνει καὶ τοὺς βασανίζει. Διὰ τοῦτο ὅσαις φοραῖς ημπόρεσαν νὰ τὸ χαλάσουσι μὲ κάπιαν ὀρπίδα ἑνὸς καλοῦ ριζουλταμέντου, ἀσηκόθηκαν καὶ ἀφτούνοι εἰς τὸ πόδι μὲ τοὺς ἄλους. Θυμίσου κῦρ Γιώργη τὰ ἀπερασμένα. Θυμίσου τὰ τρία μερτικὰ ἀπὸ τοὺς παλεοὺς βενετσιάνους ἀποῦ ἐγενήκασι ρωμαίοι. συλλογίσου ομάδι πόσοι ἀπὸ ἀφτούνους, διὰ τὸ νὰ ἔχουν ζητήση τὴ σινορία τοῦ νησίου, ἀφίσασι τὴ ζοὴ εἰς τὸ πατίμπουλο. ἐτοῦτα δὰ ἐνθυμίσου, κῦρ Γιώργη, καὶ ὄρπιζε, καθὼς ὀρπίζω καὶ ἐγώ, εἰς τὸν ἀφέντην τὸν θεόν, πῶς τὰ πράγματά μας θὰ καλιτέρεψουσι. ἀμήν.

Μάθε τολιπὸν κῦρ Καντανολέο ὁπῶς ἀρκετοὶ ἐβγενεῖς ἄλο δὲν θελουνε παρὰ νὰ σμίξουνε με τα χωρία παγει καὶ ὁ τοπος ὅλος ἔρτη ἐλεφτερομενος διὰ πάντα. Ἐτοῦτοι δὰ ἐπείρασι τόσο εἰς ἔχθριτα τὰ ντάτζια, τὴν πῆνα, τὰ φορτζόζα, τὴν ἀστένια, τὰ καταφρόνια, καὶ τόσα ἄλλα κακὰ ἐδῶ μέσα, ἀποῦ εἰσὶν ἔτιμοι νὰ συντρέξουσι εἰς κάθε τὶ ἀποῦ ημπθροῦσε νὰ γλιτρόση ἀπὸ τὸν μαρκουλίνον τὸ νησί. Σοῦ τὸ ὀμόνω ὡς χριστιανὸς ἀπάνου εἰς τὴν ἁγία Κοινωνία. Τὸ παρτίδο κερδίζει δύναμι τὴν κάθεμέρα. Οἱ Ντάντολοι, οἱ Μπαρότζη, οἱ Δεντζόρτζη, οἱ Ντζένοι, οἱ Τρὼν, οἱ Τιέπολοι, ἐτοῦτοι δὰ ἐμπῆκαν εἰς τὰ γιωμάτα. Ἀπόψε ραζονάρομεν καὶ μὲ τὸν Κουερίνον ἀποῦ ἔχι νὰ ἐμπάσῃ τὸν Γραδενῖγον ἀπὸ τὴν Κάντιαν, καὶ τὸν Κορνὲρ, καὶ τὸν Σὲρ Λίβιον, καὶ ἄλλους. Μάθε ἀκόμα ὁπῶς ὁ ἀγιουτάντες τοῦ κουμαντάντε τοῦ κάστρου ἔνι μὲ ἡμᾶς, καθὼς καὶ ὁ ἰσπετόρος τοῦ φορτίνου ἔνι εἰς τὸ χέρι, ἔτσι ἀκόμα καὶ ἄλλοι ὀφιτσιάλοι, βαρεμένοι ἀπὸ τὸ ἀσέντιο, καὶ ἀπό τὸ ἀχάριστο σερβίτζιο.

Θὰ περιλάβης ἐτούτη τὴ γραφὴ ἀπὸ τὸν παππᾶ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀποῦ ἔνι καὶ πνεματικὸς τῆς γιναικός μου, ἱερέας ἐμπιστεμένος, καὶ φρόνιμος, καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδῶ ἀρχοντορωμαίους πολὺ ἀγαπημένος. Σοῦ ἐξηγιῶμε ὄχι ὡσὰν ἄρχοντας βενετζιάνος, οὔτε ὡσὰν καβαλιέρης τοῦ παλεοῦ καιροῦ, ἀμὴ ὡσὰν ἄνθρωπος τίμιος, καὶ ὡσὰν πατριώτης. Τρέχουν τώρα, κῦρ Γιώργη, τριακόσια πενῆντα χρόνια ἀποῦ οἱ πατέρες οἱ ἰδικοί σου καὶ οἱ ἰδικοί μου κάμνουν μεταξί τους πόλεμο, καὶ ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο χίνουν τὸ αἷμα τους διὰ ἕνα τύρανιον ἀποῦ γδέρνει καὶ τοὺς φίλους του καὶ τοὺς ἐχτρούς του ὁμάδι. Ἐσὺ ἐγλίτρωσες τὴν ζωὴ τοῦ ἀδελφοῦ μου. Σοῦ ἔγραψα ἀπὸ τὸν ἀπερασμένο Θεριστὴ διὰ νὰ σοῦ ὁμολογίσω ταῖς ἐφχαρίστησες ἐμένα καὶ ὅλης ὁμάδι τῆς φαμηλίας μου, ἀμὴ ἀπόκρισι δὲν εἶρτε. Πῶς νὰ σοῦ ἀνταμίψουμε τέτιαν χάρι; Δέξου, κῦρ Γιώργη, τὸ χέρι τοῦ εὐεργετιμένου σου, καὶ ἔλα ἀδελφέ, ἔλα νὰ κάμωμεν ἀγάπη ἀλιθινὴ καὶ παντοτινὴ, ἀποῦ νὰ περάση καὶ εἰς τὰ παιδία μας. Ἔλα, κῦρ Γιώργη, νὰ ὁμονιάσωμε εἰς τὸ

όνομα ετοῦτο τῆς δυστιχισμένης πατρίδας, θάφτοντας εἰς τὸν τάφον τοῦ τιρανοῦ ταῖς παλαιαῖς ἔχτριταις καὶ ταῖς ἰμβίδιαις τῶν πατέρων μας!

Ὅσον διὰ ἐμένα, ἐγὼ τὴν ἀπόφασίν μου τὴν ἐπῆρα, ἀδελφέ. Ἴσως αὔριον τὸ βράδι ἀφίνομεν τὴν χώραν ἐγὼ καὶ ἡ φαμήλια μου, καὶ ὑπαγένομεν εἰς τὸ χορίον μας εἰς τὴν Ἀλικιανοῦν, καὶ παραδινόμαστεν εἰς τὴν σκέπη τὴν ἐδικήν σας, καὶ δὲν ξαναπρίζομεν ἐδὼ καὶ ἂν ἤθελε νὰ μᾶς κάψη ζωντανοὺς ὁ κουμαντάντες. Ἔτζι κῦρ Γιώργη θὰ εγνωρίσης πόσην ἐμπιστοσύνην βάνω εἰς χέρια τίμια καὶ φρόνιμα ωσὰν τὰ ἐδικά σας. Ἔτζι θὰ ἔνι καὶ εὐκολοτερο νὰ οπεράρουμεν ὁμάδι διὰ τὸ καλιότερον.

Ἂν ἐσυμπέρενες ἀποῦ εἰς ετούτην τὴν ἀπόφασι μὲ σπόρχουν ἡ περσεκουτζιόνες τοῦ πρεβεδούρου, καὶ ἡ τσάρκαις εἰς τὰ χαρτία μου, καὶ ἡ φυλακή, καὶ ἡ ἐξέτασες εἰς τὴν Κάντια, καὶ τὰ ἄλλα βάσανα ἀποῦ μοῦ ἐσήκωσαν καὶ ἀκόμα μὲ φοβερίζουσι, ἄδικα ἀδελφὲ κῦρ Γιώργη θὰ ὁρμηνέψης τὰ ἄβολα ἐστήματα τοῦ Δὰ Μολὶν. Ἔχεις τὴν καρδίαν εβγενική, καὶ αὐτούνη ἂς μὲ διαφεντέψη. Ἔνι ἀληθινὸν ἀποῦ ωσὰν πατέρας καὶ ἐγὼ ἔχω χρέος νὰ προβλέψω διὰ τὴν σιγουρέτζα τῆς φαμήλιας μου. μὰ μάρτις μου ὁ κυριος ἀποῦ εἰς ἐτούτο τὸ παρτίδο εἶμε κρασμένος ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς συνίδησις, ὄχι ἀπὸ φόβο ἢ ἀπὸ ἀνάξια ρεβάρδα, ὅπως θὰ σοῦ τὰ εἰπῶ καὶ στοματικὰ.

Ἀμὴ ἔχω νὰ σοῦ δόκω καὶ ἄλλην ἀπόδειξι. Ἄκουσε, ἀδελφέ!

Ὁ Μολὶν ἄλλο παιδὶ δὲν ἔχει, ἄλλην παριγορίαν δὲν φυλάγει διὰ τὰ γεράτία του, παρὰ τὴν μόνη καὶ ἀκριβὴν θυγατέρα ἀποῦ ἔλαβε ἀπὸ τὸν θεὸν, φῶς τῶν ματιῶν του, θησαβρὸ τῆς καρδίας του. Ἡ Σοφίτζα ἔνι κληρονόματου, καὶ λογιέτε καβαλιέρα. Ἔνι ἐβνοστη, καλή, σεμνή, διαβασμένη, θεάρεστο, κοσμοαγαπημένο θηλυκό. Κάθε ἄγγελος τοῦ οὐρανοῦ τῆς ἔδοσεν ἀπὸ μία χάριν. Οἱ ἐβγενεῖς μοῦ τὴν θαμμαίνουσι, οἱ φτωχοὶ μοῦ τὴν ἐβλογοῦν. Ἐρότησε καὶ θὰ μάθης ἀνίσως δὰ ἡ Σοφίτσα μου δεν ἔνι τὸ στόλιδι τῶν Χανιῶν.

Εἰς ταῖς φλέβαις τοῦ μεγαλήτερου ὑοῦ σου τρέχει αἷμα ἐβγενικότατο. Τὸν ἐγνωρίσαμεν ἐδώ. Μάθε, κῦρ Γιώργη, ὀπῶς ὁ Πέτρος σου ἀγάπησε τὴν κόρην μου. ὁ ὑός σου τὴν εἶδε τὴν ἀγάπησε, καὶ ἠξέβρω βέβαια τὸ ὀπῶς καὶ ἡ κόρη βλέπει τὸν υόν σου μὲ καλὸν μάτι.

Εἰς ἀπόδιξι τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς ὑπόληψης ἀποῦ μοῦ ἐμπνέβης, σοῦ προσφέρω τὴν Σοφίτσαν μου..... Τὴν δέχεσε, κῦρ Γιώργη;

Τὴν θέλεις νύμφην σου; Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

Τὴν θέλεις καὶ ρωμαίαν; Κάμε την καὶ ῥωμαίαν. Τὸ ἐπιθημεῖ καὶ αὐτή.

Τὴν θέλεις ἀμέσως; Ὅταν τὸ ἀποφασίσης.

Ἐγὼ τῆς δίνω πρίκα ὅλα ὁλόκληρα τὰ υπάρχοντά μου, μὴν κρατῶντας διὰ ζοοτροφία μου, παρὰ δουκάτα ἀσημένια διακόσια τὸν χρόνον καὶ ὄχι περισότερον. Ἡ παράδοσι τῆς πρίκας εἰς τὴν διάθεσί σου, ὁ ἄνδρας της ἄς τὴν ἀφιερόση εἰς τὸν τόπο, καθὼς θελήση, ὅταν θελήση, ὅσον θελήση, δὲν δυσκολέβομε. Ἕνα πρᾶγμα μοναχὸ ζητῶ. νὰ μοῦ δόκης τὴν περίσταση νὰ προσφέρω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν δούλεψι τῆς πατρίδας μας τὸ ἴδιον τὸ σπαθὶ μὲ τὸ ὁποῖον τὴν ἐπολέμισαν οἱ πρόγονοί μου.

Ἂν ζητεῖς περισσότερα, γράψε μου νὰ ἔρθω, καὶ ποῦ νὰ σὲ ἔβρω, ἢ ἀλέως ἔπαρε τὰ παληκάρια σου καὶ ἔλα εἰς τὴν Ἀλικιανοῦν ἐσύ. Ἀμὴ ἀνίσως καὶ δεχθῆς τὴν προσφορά μας πάλιν γράψε. Τότε δὰ φερε καὶ παπάδες καὶ μαρτύρους διὰ νὰ στιπουλάρομεν τὴν σύμβασι, ἀλλάζοντας τὰ δαχτυλίδια τῶν παιδιῶν μας, καὶ στερεόνοντας τὴν ἀγάπην μας εἰς τὰ ἅγια εὐαγγέλια.

Περιμένω ἀπόκρισι, καὶ ὡστόσον δέξου τὰ ἀδελφικὰ χαιρετίσματα.

(ἐνταῦθα σφραγὶς φέρουσα τὸ οἰκόσημον)

Ὁ φίλος σου καὶ ὑπόχρεος ἀδελφὸς

Φραντσέσκος Δὰ Μολίν. »

Τὸ ἑτοιμόσβεστον τοῦ λύχνου καὶ ἡ πρεσβυτικὴ ὅρασις τοῦ Ῥαιτούρου παρέτεινον πέραν ὥρας τὴν ἀνάγνωσιν. Ὁτὲ μὲν εἴς τινα τῶν παραδοξωτέρων χωρίων διακοπτόμενος, ὁτὲ δὲ παρεμβάλλων ἐπιφωνήματα, ὁ Καντανολέος ἐπανήρχετο εἰς τὰ προαναγνωσθέντα δὶς καὶ τρίς, ἑκάστοτε τὸν χάρτην ἀπομακρύνων, καὶ ὅμως παλαίων ἑκάστοτε πρὸς τὸ ἀμυδρὸν τῆς ἀπηνθρακωμένης θρυαλλίδος. Πολλάκις δὲ, ἀναστείλας καθόλου τὴν ἀνάγνωσιν, ἔτριψε τὰ βλέφαρα, ὡσανεὶ ἐζήτει καὶ δι' ὁράσεως καθαροτέρας ἔτι νὰ καταπεισθῇ, ὅτι μύθοι Χαλιμᾶς δὲν ἦσαν τὰ ἐν τῷ γράμματι ἐμπεριεχόμενα.

— 'Αποβλέπει τὸν υἱόν μου καὶ αὐτή; ἐρωτᾷ ὁ γέρων, ἐπισκήπτων εἰς τὴν ὄψιν τοῦ ἐφημερίου βλέμμα ἐπιπροσθούμενον ἀπὸ τὰς καταῤῥεπούσας τρίχας τῶν ὀφρύων.

— Δὲν ἀγνοεῖτε — ὁ Εἰρήναιος ὑπέλαβεν — ὅτι καθ' ἑκάστην πρωτομηνίαν αἱ οἰκίαι καὶ Γραικῶν καὶ Φράγγων ἁγιάζονται. 'Απ' Αὐγούστου καὶ ἐφεξῆς, ὁ Σὲρ Φραντσέσκος, εἰς τὸ δόγμα τῆς προσφιλοῦς συζύγου του χαρισθείς, ἀπέβαλεν ἐπὶ ψιλῇ τινι προφάσει τὸν Λατῖνον κουράτον τῆς 'Αννουντσιάδας, ἀντὶ δ' ἐκείνου κατέστησεν ἐμέ. Ὑπὸ πολλῶν ἄλλων δειγμάτων ὁδηγούμενος, ἐκλαμβάνω τὸ διάβημα αὐτὸ ὡς ἄριστον οἰωνόν. 'Εὰν δεκταὶ γενῶσιν αἱ ἐν τῇ ἐπιστολῇ προτάσεις, ἴσως ὁ Σὲρ Φραντσέσκος θέλει αὐθημερὸν τῶν γάμων τῆς κόρης του ἀσπασθῇ τὸ δόγμα τῆς 'Εκκλησίας μας, ἐπιθυμῶν, καθὰ ἐμπιστευτικῶς ἀπεφάνθη πρὸς ἐμέ, νὰ συμμετάσχῃ τοῦ θρησκεύματος, ὅπερ θὰ συμπρεσβεύωσι καὶ σύμβία, καὶ θυγάτηρ, καὶ γαμβρός, καὶ ἔγγονοί του..... Τὸ καθῆκον μου εἶνε τώρα συμπεπληρωμένον..... Προφορικὴν, ἢ ἐπιστολιμαίαν θὰ δώσητε τὴν ἀπάντησιν;

— Σπουδαῖον τὸ θέμα· ἀπαιτεῖ καὶ σκέψιν καὶ περίσκεψιν.

— Σπουδαῖον, ἀλλὰ καὶ κατεπεῖγον ἅμα. Εἰς θέσιν ἔκρυθμον ἐπὶ τοῦ παρόντος διάγων ὁ ἱππότης ἐν 'Αλικιανοῦ, δὲν θὰ ἔχῃ ἴσως χρείαν ἐνόπλου σας τινὸς φρουρᾶς, μάλιστα ἐὰν, χάριν τῆς λειποταξίας του, ἐκήρυξεν αὐτὸν ὁ Προβεδοῦρος ἔνοχον προδοσίας; 'Ανίσως δὲ, θεοῦ εὐδοκοῦντος, ἔμελλον ἀῤῥαβῶνες, ἢ γάμοι, νὰ τελεσθῶσι μετ' οὐ πολὺ, δὲν θὰ ἐχρειάζοντο συνοικεσίου προετοιμασίαι, καὶ προικῴων καταλόγων κατάστρωσις, καὶ συμφερόντων τακτοποίησις, πράγματα ταῦτα δεόμενα προθεσμίας ἡμερῶν τινων;

— Μέτρα δέκα, κ' ἕνα κόβε, αἰδεσιμώτατε! Ἡ ἀπάντησις ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. 'Εν τοσούτῳ καλὴ νύκτα!

'Αποδοὺς δὲ τὸν ἀσπασμὸν τῷ ἱερεῖ, ἐχειραγώγησεν αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ὕπνου.

Ὥδευεν ἡ δευτέρα μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ὁ οἶκος, ἡ κώμη, τὰ ὄρη, ἤδη μετὰ τὴν δύσιν τῆς σελήνης ἀναβυθισθέντα εἰς τὴν

— Πρόσμεινε! εἶπεν ὁ γέρων, ἀνασπῶν τὴν χεῖρα. Ἔχομεν νὰ καθαρίσωμεν προλαβόντως ἕνα μικρὸν λογαριασμόν. Βάλε τὸν μάνδαλον!

Νεύσας δὲ πρὸς τὸν ὑπασπιστὴν νὰ καθήσῃ,

— Μία τις ἐνοχοποίησις σὲ ἐπιβαρύνει, ἀγαπητὲ — ὑπέλαβεν εἰς τόνον προσηνῆ καὶ μειλίχιον. Ἕως τῆς σήμερον ὁ πατὴρ ἐξετίμησεν εἰς σὲ τὸν εὐπειθῆ υἱόν, τὸν εὐσεβῆ χριστιανόν, τὸν χρηστὸν πολίτην. Ἀλλ' ἂν καὶ ἀποποιῆται νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὰ καταγγελλόμενα τὸ ἐλάχιστον νύγμα πιθανότητος, ὅμως θέλει ν' ἀκούσῃ καὶ ἀπὸ τὸ στόμα σου τὴν ὁμολόγησιν τῆς ἀθωότητος.

— Ἐνοχοποίησις! ἐκφωνεῖ ἐκπυρούμενος ὁ νέος..... Μὴ προσβάλλεται ἡ τιμή μου; μὴ τὸ φρόνημά μου.... Αἰσθάνομαι τόσον ἄφορτον τὴν συνείδησιν, ὥστε θὰ εἶχα αὐτοχορήγητον τὸ δικαίωμα νὰ κολαφίσω ἐν πλήρει ἀγορᾷ τὸν συκοφάντην.

— Ὄχι, ὄχι — ἀπήντησεν ὁ γέρων, γαυριάσας ἐπὶ τῇ φιλοτιμήσει τοῦ γόνου του — τὴν καθάρισιν τοῦ λογαριασμοῦ οὐδεὶς πλὴν τοῦ γονέως σου τὴν ἀπαιτεῖ, οὐδὲ δικαιοῦται νὰ τὴν ἀπαιτήσῃ. Πρόσεχε ὅμως! Ἐὰν εἶμαι πατὴρ σός, εἶμαι καὶ πατὴρ ὅλου λαοῦ· μετὰ τοῦ γονέως συγκάθηνται ἐδῶ ὁ ριζάρχης, ὁ πρύτανις, ὁ ἀνακριτής.

Ἡ σοβαρότης, μεθ' ἧς ἡ τελευταία περίοδος ἐξεφωνήθη, ἔτρεψε τὴν πρώτην ἐξόρμησιν τοῦ νέου εἰς διάφορον ἀνακίνησιν. Ἀστραπὴ ὑποψίας ἀναπαρέστησεν ἐνώπιόν του τὸ σχῆμα τοῦ μυστηριώδους ἱερομονάχου τῆς χθές.

— Ὅτε, ἀκόντων καὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ, ἤρξατο ὁ Ῥαιτούρης ἐρωτῶν, κατετάχθης ὑπὸ τοῦ Προβεδούρου σημαιοφόρος (ἀλφιέρης) ἐπὶ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, εἰπέ, δὲν διέτριψες πρὸ τοῦ ἀπόπλου πέντε μῆνας, νομίζω, ἐντὸς τῆς πόλεως Χανίων;

Ὁ ὑπασπιστὴς ἔνευσε καταφατικῶς.

— Συνῆλθες κατὰ τὴν διατριβὴν ἐκείνην εἰς σχέσιν μὲ φραγγάρχοντας;

καὶ ἤδη παλλόμενος ἐξ ὑποψίας..... Τί σημαίνει ἡ τύχη! Ὁμίλει, καταληπτὰ ἂν θέλῃς..... Μήπως σὲ εἰσήγαγον οἱ υἱοὶ τοῦ οἰκοδεσπότου, αὐτοὶ ἐν τῇ συνοδίᾳ τῶν ὁποίων ἴσως περιήρχεσο ῥᾳστωνεύων τὰς τριόδους τῶν Χανίων;

— Διόλου — ἀποφαίνεται ὁ ἐξεταζόμενος, ἀνασφαδάζων ὑπὸ τὸ σπαραγματῶδες ὄμμα τοῦ ἀνακριτοῦ..... Πλὴν μιᾶς μόνης θυγατρός... οἱ Μολὶν... ἄλλο τέκνον δὲν ἀπέκτησαν.

Ὁ Ῥαιτούρης ἀναπήδησεν ὄρθιος.

— Τί διάβολον δηλοῦν αὐτά; κραυγάζει μὲ φωνὴν κλαγγώδη. Ψελλίζεις! Διστάζεις! Ὀκνεῖς ν' ἀποκριθῇς...! Πετράκη! — προσθέτει, ὑπογλυκαίνων τοὺς φθόγγους τοῦ προσφωνήματος — σὲ διατάσσει ὁ πατὴρ, σὲ προσκαλοῦν αἱ λευκαὶ τρίχες του νὰ ἀνακουφίσῃς τὴν συνείδησιν ἀπὸ οἱονδήποτε βάρος!

— Ἰδοὺ — ἀποκρίνεται μετά τινα δισταγμὸν ὁ νέος εἰς ὕφος ἀσύῤῥαπτον — τοῦτο συνέβη πέρυσι, τὴν τρίτην τῆς Ἀνακαινησίμου... ἦτο γραμμένον, πάτερ μου, ἦτο γραμμένον...! Ὦ πάτερ προσφιλέστατε!

Ἤθελε νὰ προχωρήσῃ, ἀλλὰ δακρύων καὶ λυγμοῦ αἰφνίδιος καταιγὶς τῷ κατέπνιξαν τὴν φωνήν.

— Ἐμπρός, ἐμπρός! λέγει ὁ πατὴρ παρακελεύων. Ὡς φίλος ἐπιστήθιος, οἰκτείρω τὴν ἀδυναμίαν σου... Λοιπὸν τὴν τρίτην τῆς Ἀνακαινησίμου;

— Ἐτελοῦντο ἱπποδρόμια — ὑπολαμβάνει ὁ ὑπασπιστὴς ἰλιγγιῶν — ἠπείθησα, πάτερ... κακά... ἔπραξα κακά... ἀλλ' οἴμοι, ἀπὸ τὴν εἱμαρμένην παρασυρθείς, συνηγωνίσθην μετὰ τῶν συστρατιωτῶν μου καὶ ἐγώ. Βασίλισσα τῆς πανηγύρεως εἶχεν ἀναγορευθῇ ἡ Σοφία... ἡ θυγάτηρ τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου... ἐπιτετραμμένη νὰ βραβεύσῃ τὸν νικητὴν μὲ ὅπλων καὶ ταινίας ἀπονομήν.....

Ἐπὶ τῇ ἐπαναμνήσει ταύτῃ συγκίνησις μειρακειώδης ἀνακόπτει καθόλου τοῦ γενναίου ταγματάρχου τὴν φωνήν. Οἱ πνεύμονές του

συνέλκονται ἀσθματωδῶς, στενοχωρούμενοι ἀπὸ τὴν μέριμναν μήπως ἡ ἱερὰ ναῦς, ἡ κομίζουσα τὸ προσφιλέστατον φορτίον τῶν ἀποῤῥήτων του, παρασυρθῇ ἀπὸ τὰ ῥεύματα, καὶ ἄφαντος καταδύσῃ εἰς τοὺς στρόμβους τῆς πατρικῆς ἡγεμονίας.

— Ἐνίκησες τοὐλάχιστον, ἢ ἐξῆλθες ἀπὸ τοὺς Φράγγους ἐντροπιασμένος; ἐρωτᾷ μὲ πατρικὴν φιλοτιμίαν ὁ ῥίζάρχης, ἀναχαιτίζων τὴν ἐξόρμησιν τοῦ θυμοῦ.

— Τὸ ἱπποτικὸν δικαστήριον ἐκήρυξε νικητὴν τὸν υἱόν σου... Παρέλαβα ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς βασιλίσσης τὸ ξίφος τῆς τιμῆς... Ἰδοὺ ἡ πηγὴ τῆς γνωριμίας μας!

— Μάταιε! Μάταιε! ἐκβοᾷ ὁ ῥιζάρχης ἀγριοφώνως. Ὁ πατήρ σου οὐδέποτε συνηγωνίσθη εἰς ἱπποδρομίας μὲ Ἰταλούς, οὐδεὶς δὲ τῆς γενεᾶς σου παρέλαβέ ποτε ξίφος ἐκ χειρῶν γυναικός, καὶ δὴ καὶ Βενετίδος τὸ χειρότερον.

— Ἀλλ' ἡ Σοφία δὲν εἶνε Βενετίς! ἐτόλμησεν ὁ νέος ν' ἀντιλέξῃ ταπεινοφώνως.

— Ὄχι δὰ Ἑλληνὶς ἀπὸ τῆς συκῆς τὸ γάλα! Σπέρμα Φράγγου, Βενετοῦ θρέμμα, κακοκέφαλε! ἀνακραυγάζει ὁ γέρων ἐκ τῶν ἰδίων του καταμέμψεων προσοργιζόμενος..... Ἡ δὲ μήτηρ της;

— Ἡ κυρὰ Χριστίνα! Ὤ, ἂν ἦτο συμβία σου ἤθελες τὴν ἀγαπᾷ τόσον τρυφερά, ὅσον ἠγάπησες καὶ τὴν μακαρίτιδα μητέρα μου..... Ὤχ, ἂν τὴν ἐγνώριζες ἐκ τοῦ πλησίον! Θὰ τῇ ἠσπάζεσο εὐλαβῶς τὴν δεξιάν.

— Τί λέγεις; Ποῖος λόγος σοῦ φεύγει; — φωνάζει ὁ ῥιζάρχης ἀποδυσπετῶν — Λοιπόν, ἀντάρτα, καὶ χεῖρας κολασμένας, χεῖρας γυναικείας ἐφίλησες; Ἐφίλησες, ἄθλιε, καὶ χεῖρας ἄλλας, πλὴν τῶν τοῦ γονέως, καὶ τοῦ πνευματικοῦ; Φεῦ τῆς ἀπωλείας! Εἰς τοιοῦτον βαθμὸν οἱ Φράγγοι τῶν Χανίων σὲ ἐξηχρείωσαν, καὶ ἐγὼ ἠγνόησα τὸν εὐτελισμόν σου ἕως τώρα!

Ταῦτα ὁ γέρων ἐκφωνῶν, ἐπεσκίαζε τοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ τὸ κοῖλον τῆς χειρός, καὶ διεμέτρει ταχυπτέρνως τὸ πόδωμα.

Μετ' ὀλίγον, διακόπτων τὴν γυμναστικήν,

— Καὶ ὁ Μολίν; ἐπανερωτᾷ, συνδέων ἐπὶ τοὺς νεφροὺς τὰς χεῖρας. Τί πανὶ εἶνε αὐτὸς ὁ Σὲρ Φραντσέσκος σας;

— Ἐξάκουστος διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, ὀνομαστὸς εἰς Χανία διὰ τὴν φιλοστοργίαν του. Ἡγεμὼν δὲν ἐκπαιδεύει τὸν διάδοχον μεθ' ἧς ἐπιμελείας αὐτὸς ἀνέθρεψε τὸ θυγάτριόν του. Γνώμη γενικὴ ἐπικρατεῖ, ὅτι, ἂν θάνατος τῷ ἀφήρπαζε τὸ κειμήλιον αὐτό, θὰ ἀπέβαινε φρενοβλαβής· ὅτι, ἂν εἶχε γεννηθῇ πτωχός, ἤθελε καὶ εἰς τὸ κάτεργον κωπηλατήσει μᾶλλον, παρὰ ν' ἀφίσῃ ἐν ἀπορίᾳ τὴν οἰκογένειαν.

Αἱ τελευταίαι λέξεις ἐξηγγέλθησαν εἰς τόνον οὕτως ἐμφαντικὸν καὶ πειστικόν, ὥστε τὴν ἐνέργειάν των ἤθελεν αἰσθανθῇ καὶ ἡ ἀπαθεστέρα τῶν ψυχῶν. Μετά τινα βραχείαν παῦσιν, καθ' ἣν οἱοσδήποτε παρατηρητὴς ἤθελεν εἰς τοὺς χαρακτήρας καὶ εἰς τὴν στάσιν τοῦ πρεσβυτέρου δράξει τὴν πάλην τῆς πατρικῆς ἀγάπης κατὰ βαθυῤῥίζων προλήψεων, ὁ Ῥαιτούρης, ἀφεὶς μικρόν τινα πίδακα μειδιάματος ν' ἀναβλύσῃ μυχόθεν ἐπὶ τὰ χείλη,

— Πέτρε! — εἶπε, μετασύρων τὸ βλέμμα ἐπὶ τοὺς ἰδίους ὄνυχας, ἵνα ἀνακουφίσῃ τὸν ἀνακρινόμενον ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς ὁρατικῆς διφήσεως. — Πλὴν τῶν γονέων, πλὴν τῶν συγγενῶν, πλὴν τῶν εὐεργετουμένων πενήτων, τάχα ὑπάρχει εἰς Κρήτην καί τις ἄλλος, διατρέφων ἐγκάρδιον ἀγάπην ... πρὸς τὴν ἀρχοντοπούλαν τοῦ κυρίου Μολίν;

— Ἀναξέεις αἱμάττουσαν πληγὴν — ἀπεκρίθη ὁ υἱός, μελῳδήσας τὴν φράσιν μὲ μακρὸν στόναχον. Τὴν κόρην τοῦ Δὰ Μολὶν τίς δὲν τὴν λατρεύει; Τὴν καμαρόνουν καὶ γῆ καὶ οὐρανοί· ἀλλὰ δύο νέοι ἐτρώθησαν ἰδιαιτέρως. Ὁ μὲν ἠγάπησε τὰ τιμάριά της, ὁ δὲ τὸ ἀγγελικόν της σχῆμα, τὴν ἀγγελικωτέραν ψυχήν. Ἡ λατρεία τοῦ δευτέρου ἐπροτιμήθη. Ὁ φίλος τῶν τιμαρίων, Δάνδολος τὸ γένος, γενόμενος ὑπὸ ζηλοτυπίας ἐκμανής, προεκάλεσεν εἰς μονομαχίαν τὸν ἀντεραστήν, ἀλλά, τραυματισθεὶς ὑποκάτω τῆς πλευρᾶς, μετὰ δύο ἑβδομάδας ἐτελεύτησεν.

— Ὁ δὲ προτιμηθείς;

— Ἐπιζῇ ἀγαπῶν — ἐπιζῇ ἀνταγαπώμενος.....

— Εἶνε δὲ οὗτος;

— Ὁ υἱός σου! ἀνεβόησεν ὁ ὑπασπιστής, προσπίπτων γονυπετής, κατανοίγων τὸν κόλπον, δράττων ἐξ ἐφόδου τοῦ πατρὸς τὰ γόνατα.

— Υἱός μου καὶ παραβάτης! Ἀδύνατον. Θὰ εἶχε τὴν κατά...! κραυγάζει ὁ πρεσβύτης ὀπισθοδρομῶν μετ' ἀγανακτήσεως, καταπίνων ὅμως τὸ συμπλήρωμα τῆς ἀρᾶς. — Ἐγέρθητι, ἀπεξενωμένε! Οἱ πρόγονοί σου ἤθελον ἐρυθριάσει κυττάζοντες κατ' ὄψιν γυναῖκα πρὸ τοῦ ἀῤῥαβῶνος.

Οὐδέποτε εἶχεν εἴδει ὁ Πέτρος τόσον ἠλλοιωμένους τοὺς χαρακτῆρας, οὕτω τεθωλωμένον τὸ εἶδος τῆς πατρικῆς μορφῆς.

— Ὁ ἔρως αὐτὸς — ἀναφωνεῖ, ἐπιδιώκων ἀνεπιτεύκτως τὴν πατρικὴν δεξιὰν — ὁ ἔρως οὗτος ἐνεφυτεύθη οὐρανόθεν εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ υἱοῦ σου κατελθὼν ὡς ἐν εἴδει περιστερᾶς... ἔρως ἁγνός, ἅγιος, καθαρός, ἔρως διαφανὴς ὡς ὁ κρύσταλλος, ἐπεκτείνων τὰ ὅρια τοῦ πνεύματος, ἡμερόνων ἀγρίας ὁρμάς, διαλύων προλήψεις καὶ μνησικακίας. Αὐτός, αὐτὸς εἰς τὴν καρδίαν τοῦ υἱοῦ σου ἐνεσάρκωσεν εὐαγγέλιον ἐλέους, αὐτός, πάτερ, αὐτὸς ἐνιδρύει ἐντὸς τοῦ ὄντος του βωμὸν ἀκήρατον, ἀφιερούμενον εἰς τοῦ γένους τὴν ἀναβίωσιν!

— Δείλαιος ἐγώ! ἀντιφωνεῖ, κροτῶν τὰς παλάμας ὁ ῥιζάρχης. Προέγνων καλὰ τὰς συνεπείας τοῦ χωρισμοῦ, ὅτε χεὶρ τυράννου ἀφήρπαξεν ἀπὸ τοὺς κόλπους μου τὸν πρωτότοκον...! Τί ἐπέτυχα λοιπόν, προασφαλίσας τὸν τράχηλόν σου μὲ τὸ φυλακτήριον τοῦ Τιμίου Ξύλου, τὸ σωτηριῶδες ἐγκόλπιον τῶν προγόνων σου; Πρὸς τί σοὶ παρήγγελλα νὰ ἀνατείνῃς καθ' ἑκάστην τὰς προσευχὰς ἑλληνιστί; νὰ τηρῇς νηστείας καὶ παραμονὰς κατὰ τὴν Σύνοψιν; νὰ μεταλαμβάνῃς τετράκις τοῦ ἔτους εἰς ναὸν ὀρθόδοξον; νὰ μὴ φιλήσῃς ποτὲ χεῖρα λατίνου ἱερέως, ἢ γυναικός; Ἀπ' ὅλ' αὐτὰ πόσα ἐξετέλεσες; Οὐδέν. Τί δὲ ἀπέβης, ἀξιοδάκρυτε, παραβὰς τὰς ἐντολὰς τοῦ γεννήτορός σου; Ἐφράγγευσες... Τί λέγω; Οὔτε Γραικὸς ἐνέμεινες, οὔτε Φράγγος εἶσαι.

Πλάσμα νόθον, ἄμορφον ἐξάμβλωμα... Οἱ Καντανολέοι σὲ ἀποκηρύττουν.

— Πάτερ! σχετλιάζει ὁ ἐπιπληττόμενος μὲ φωνὴν βρέμουσαν ἐκ συντριβῆς ἅμα καὶ ἀγανακτήσεως. Σὺ αὐτὸς μοῦ ἔδωκες τὴν ζωήν· πρὶν ἀποποιηθῇς καὶ ἀποκηρύξῃς τὴν πατρωνυμίαν μου, ἀνάλαβε τὴν ζωὴν αὐτήν!

— Εἶνε πλέον Ἕλλην; ἐξηκολούθησεν ὀνειδίζων ὁ Ῥαιτούρης — εἶνε ῥιζάρχου υἱὸς ὁ πιθηκίζων φαύλους, ξένους, αἱρετικούς, τὰ δὲ πάτρια ὡσεὶ σκαιὰ καὶ ἀγενῆ περιφρονῶν, σεμνύνεται εἰς ἱπποτικὰ βραβεῖα, συνδειπνεῖ μὲ καβαλλιέρους, ἐκκομψεύεται γυναικιστί, κολακεύει, γονατίζει, μονομαχεῖ, ἀντὶ δὲ τῆς σεπτῆς εἰκόνος τοῦ Λυτρωτοῦ, ἀσπάζεται γυναικαρίων δάκτυλα, χεῖρας τὰς ὁποίας ἴσως οὐδὲ μύρον ἅγιον ἐκάθαρεν; Εἶνε πλέον γόνος Καντανολέων αὐτός, ὅστις, ἀντὶ νὰ διατρέφῃ πυρίφλογον ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ μῖσος τοῦ Βενετοῦ, καταναλίσκει τὸν λίβανον τῆς φιλοπατρίας του πρὸ ποδῶν Βενετίδος, κόρης ἀβαπτίστου, ξενοβυζασμένης, ἀλλογλώσσου, κόρης κατ' οὐδένα λόγον, ἀντὶ μηδεμιᾶς ἀνταποδόσεως δυναμένης νὰ διημερεύσῃ ὑπὸ ῥιζάρχου στέγην; Ἀπὸ κολασμένου αὐλὴ μήτ' ἐρίφι, μήτ' ἀρνί...Ἐπεκτείνετε τὸν ὁρίζοντα τοῦ πνεύματος! Ἐνιδρύετε θυσιαστήρια! Ἐπιδιώκετε μεγάλας ἰδέας καὶ μεγάλα ἔργα...Ἀναίσθητοι! Κτίζετε μεμαγευμένα παλάτια ἐπὶ τῆς ἄμμου· Πῶς ἐγκαινίζεται θυσιαστήριον χωρὶς διακαοῦς καὶ ἀκράτου πίστεως, χωρὶς ἀμιγοῦς φιλοπατρίας;

— Τὴν ὀργήν σου κατὰ τοῦ Ἰταλοῦ ἐθηλάσαμεν ὅλοι μὲ τὸ πρῶτον γάλα — γοερῶς ἀντεφώνησεν ὁ ὑπασπιστής. Ἀστραπὴ ν' ἀποτεφρώσῃ τὸν πρωτότοκόν σου, πρὶν παρεκκλίνῃ ἀπὸ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων του...! Ἀλλά, πάτερ, εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ βίου σου τάχα ἀπήντησες σὺ μίαν Σοφίαν! Ἐὰν ἓν πρόσωπον ἀφαρπακτικῆς, καρδιοβόλου, θεσπεσίας καλλονῆς εἶχε καταπλήξει τὰς φρένας σου ἐκ πρώτης ὄψεως· ἐὰν ἡ γενναιοφροσύνη τῆς κόρης αὐτῆς ἀνέφλεγε μᾶλλον, ἢ νὰ σβέσῃ τὸ πῦρ τῆς πίστεως εἰς τὴν καρδίαν σου· ἐὰν ποιητικὴ αὐταπάρνησις, καὶ εὐαισθησία, καὶ ἔξοχος παιδεία, ἐὰν τὰ θέλγητρα τοῦ πνεύματος, τὰ χρηστὰ ἤθη, ἂν ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ πιστὴ καὶ ἀκλόνητος ἀγάπη της εἶχον ἐνουρανίσει τὴν ἕρπουσαν νεότητά σου..... τάχα, πρὶν συναναπτερωθῇς μὲ αὐτόν σου τὸν ἄγγελον εἰς τὰς ἀθανάτους τρυφὰς

τοῦ παραδείσου, τάχα, πάτερ, ἤθελες προανακρίνει, ἂν ὁ ὁδηγός σου ἐκεῖνος ἐγεννήθη ἀπὸ πατέρα γραικόν, ἢ βενετόν;

Ὑπάρχουσι φύσεις, εἰς μὲν τὰς βιωτικὰς συγκινήσεις εὐάνοικτοι, ἀπόρθητοι ὅμως καὶ ἀμετακίνητοι ἐγκαρτεροῦσαι ἐντὸς τοῦ ἄστεος τῶν πεποιθήσεων· δρῦς αἰωνόβιοι, τὴν μὲν κόμην χαριζόμεναι εἰς τὴν φορὰν τῆς ἀνεμοζάλης, τὴν δὲ ῥίζαν τηροῦσαι ἀκρά-δαντον ἔνδοθεν γῆς. Τοιούτου ἰδιώματος ἦτο καὶ ὁ ῥιζάρχης τοῦ Σελίνου. Τὸ πληξικάρδιον ἐπιφώνημα τοῦ υἱοῦ ἐσπάραξε μὲν καὶ ἀνεμόχλευσε τὰ πατρικά του σπλάγχνα ἕως μυχῶν, δὲν ἐκλόνησεν ὅμως καὶ τὴν γνώμην του. Ἀναστείλας τὴν ἑτοίμην ἐκροὴν τῶν δακρύων, καὶ τοὺς δακτύλους συμπλέξας περιπαθῶς περὶ τὸν αὐχένα τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ,

— Παιδί μου — ἀναφωνεῖ εἰς φθόγγους ἔλεον ἤδη καὶ στοργὴν ἀποσταλάζοντας — εὐχὴν γονέως ἔπαρε, καὶ τὰ βουνὰ περπάτει! Ἔλα, τέκνον μου προσφιλές, ἔλα εἰς τὰς φρένας σου! Ἔλα κλείσου εἰς τὰς ἀγκάλας τὰς πατρικὰς ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰ φίλτρα τῆς μαγίσσης, ἥτις, φεῦ, παρασύρει εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ σέ, καὶ τὸν οἶκόν σου, καὶ ἴσως ὁλόκληρον τὸ γένος! Καθρέπτης διαυγὴς ἦτον ἡ ψυχή σου. Μοῦ τὸν ἠμαύρωσαν φραγγικαὶ πνοαί. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐπιφάνεια ἀπηχλυώθη, ἀλώβητος ὁ κρύσταλλος διατελεῖ. Στρέψε, παιδί μου, στρέψε τὸ βῆμα εἰς τὰ ὀπίσω ἐφ' ὅσον ὁ καιρὸς τὸ συγχωρῇ, ἄπαρνος δὲ τῶν φθοροποιῶν γοήτρων, δι' ὧν ὁ ξενισμὸς ἀποκαλλωπίζει τὴν παρθενίαν σου καὶ καθιστάνει πρόγηρον τὴν νεότητά σου, δράμε πρὸς τοὺς τάφους τῶν πατέρων σου καὶ ἐξιλέωσε μὲ στεναγμοὺς μετανοίας τὰς σκιάς των! Ἠξεύρεις πῶς αὐτοί, κατὰ παντοίων παλαίσαντες δυσπετειῶν, πῶς μᾶς ἔσωσαν μίαν πατρίδα, μίαν πίστιν, μίαν γλῶσσαν, καὶ δὲν εἴμεθα σήμερον ὡς οἱ Ἑβραῖοι προνωπεῖς εἰς βάραθρον ἀνεξαγοράστου ἀνδραποδισμοῦ; Ταῦτά μας τὰ κειμήλια, τέκνον, τὰ διέσωσαν, ἐγκαρτερήσαντες ἀμετάπειστοι εἰς τὰς προγονικὰς παραδόσεις, ἀπαρασάλευτον ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν μεταδόντες τὴν θρησκείαν τῆς ἐπιμονῆς..... Ἴσως τὸ πάθος μας παρατείνεται, ἴσως ὑπέρχρονος ὡρίσθη ἡ δοκιμασία..... Ἀλλά, Πέτρε, ἡ σάλπιγξ τῆς Ἀποκαλύψεως δὲν παύει εὐαγγελίζουσα τὴν μακραίωνα αἰχμαλωσίαν μας. Τὸ Χριστὸς ἀνέστη, σύνθημα νεκραναστάσεως, κατέρχεται εἰς τὰ χείλη μας χλιαρὸν ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἀσπασμοὺς τῶν πρωτομαρτύρων...! Θὰ μεταστήσωμεν

ἡμεῖς ἐν τῇ παραμονῇ τῆς κρίσεως, καθ' ἣν πρωῒαν τὸ βρέφος, ἐντὸς τῆς μητρικῆς κοιλίας στενοχωρούμενον, ἄρχεται ἐπιζητοῦν τὸ φῶς τοῦ κόσμου; Μή, διὰ τὸν Θεόν! Ἐὰν ἐξηρνούμεθα ἡμεῖς τὰ πάλαι ἤθη, τίς θὰ πολυχρονίσῃ, τίς πλέον εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς ἁγίας Σοφίας θέλει ἀναδεχθῇ τὸν νεογέννητον Δαβίδ...;

Ἡ ἐκφώνησις τῆς ἀγαπητῆς ὁμωνυμίας ἀπεσόβησεν εἰς τὸ αἴσθημα τοῦ ἐραστοῦ ἐν ἀκαρεῖ πᾶν ἴχνος τῆς πατρικῆς προσλαλιᾶς.

— Ὦ Σοφία, εὐπρεπείας καὶ σεμνότητος καλλίστευμα! ἐκβοᾷ τὴν παραίνεσιν διακόπτων μὲ οἰστρήλατον ἐπιδρομήν... Τάχα ὁ ὁμώνυμος ναός σου δὲν θὰ ἦτο ἤδη ἐξηγορασμένος, ἂν εἰς τὴν ἀνάστερον ταύτην περιοδίαν τῆς δουλείας μας ἕκαστος συνηλικιώτης μου ἐνυκτοπόρει μὲ ἕνα ἀστέρα ὁδηγόν, ὡς σύ!

Τὸ παρεκβατικὸν προσφώνημα ἐπανήγειρεν ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ γέροντος νέαν νεφέλην.

— Ἄραις, μάραις! ἐπιφωνεῖ, ἀναῤῥυτιδῶν τὴν εὐκύμαντον ἐπιφάνειαν τοῦ μετώπου..... Κοντὰ τὰ γνέματα! Εἰς τὴν καλύβην μου ἡ ἀνεπιμιξία εἶνε παλαιὸς κανών. Ἡ σύζυγος λαμβάνεται ὄχι κατὰ προσωπικὴν ἀρέσκειαν, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς γενεᾶς. Εἰς τὸ πρόσωπον ὡραίας, εὐγενοῦς, συνετοῦς οἰκοκυροπούλας, κόρης ὁμογενοῦς καὶ ὁμοφύλου, ἤδη ὁ πατήρ σου ἐστερέωσε τὴν ἐκλογὴν τῆς νύμφης του.

Ὁ Πέτρος ἀνεσκίρτησεν αἴφνης ὡς ὑπὸ λακτισμὸν ἠλεκτρικῆς μηχανῆς. Ἀπὸ τοὺς πατρικοὺς κόλπους ἐξελκόμενος,

— Τὴν ἐκλογὴν τῆς νύμφης σου! ἀνακράζει, ἀνθρακώδης γενόμενος τὴν χροιάν. Γονεῦ ἄκαμπτε καὶ ἀνοικτίρμων! Λοιπὸν τὸν καταῤῥάκτην τῆς ὀργῆς σου δὲν ἠξεύρεις πῶς ἄλλως νὰ ἐξεμέσῃς κατὰ τοῦ Βενετοῦ, ἢ σύρων τὸν υἱόν σου εἰς ἀπελπισίαν, καὶ ἀφανίζων ὁλόκληρον οἰκογένειαν τιμίου ἀνδρός; Ὁ οἰκός σου, λέγεις, ὑποτάσσεται εἰς κανόνας· ἀλλὰ μήπως καὶ ἀγωνιστοῦ καρδία δὲν τινάσσεται εἰς οἰκιακοῦ δεσποτισμοῦ ζυγόν; Ὁ ἔρως αὐτὸς εἶνε ἀμοιβαῖον θρήσκευμα. Ἡ Σοφία ἀφιεροῖ πόθους καὶ νεότητα εἰς ἐμέ, ἐγὼ ἐκ μέρους μου ὤμοσα πίστιν εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην της... Χωρὶς μὲν ἐμοῦ, ἡ Σοφία καλ

τηρεύει· χωρὶς δ' αὐτῆς, ἡ ὕπαρξις ἡ ἰδική μου ἔσεται ἀμαυρὰ νὺξ χωρὶς ἐπαύριον.

— Εἰς ὅρκους, εἰς ὑποσχέσεις Φράγγων ἐμπιστεύεσαι, ἀνόητε!

« Ὅποιος τοὺς λόγους των γροικᾷ
Τοὺς ὅρκους των πιστεύει,
Στὸ πέλαγο πιάνει λαγοὺς,
Καὶ στὸ βουνὸ ψαρεύει. »

— Ὅρκους Φράγγων μοῦ τραγουδεῖς! ἐπικραυγάζει, ἀχάλινον ἀπολύων πλέον τὴν χολὴν, καὶ ἐφιστάνων τὸν δείκτην πρὸς τὴν θύραν. Ἔξελθε τῆς παρουσίας μου, παρήκοε!

Οὐδεὶς, κάλλιον τῶν τέκνων, ἀνακαλύπτει τὰς ἀδυναμίας τῶν γονέων. Ὁ Πέτρος ἐγίνωσκεν ἐκ σπαργάνων τὸ εὐεξίλαστον τοῦ πατρός.

— Δόγμα πίστεως εἶνε ἡ διαταγή σου πρὸς ἐμὲ — ἀποκρίνεται χαμηλόνων τὴν φωνὴν, προτείνων τὴν χεῖρα, καὶ ἱκετευτικῶς ἐμβλέπων πρὸς τὸν γεννήτορα — Ἀλλὰ θ' ἀφίσῃς νὰ παρέλθῃ μία τις αὐγὴ, χωρὶς νὰ προσδεχθῇς εἰς τὴν δεξιὰν τὸν φόρον τοῦ πρωτοτόκου σου;

— Αἲ, μεῖνε λοιπόν! ἀναφθέγγεται ὁ γέρων τιθασσευόμενος. Ἄλλως τε, ἡ ἀνάκρισις δὲν ἔληξε· παρελείφθησαν ἐρωτήματά τινα σπουδαῖα... Ἀνακάμπτων δὲ εἰς ἑαυτόν — Ἐν τοσούτῳ, ὑπεψυθίρισεν, ὁ ἀλιτήριος ἔρως ἐξηλέγχθη· ἡ μαρτυρία τοῦ Δὰ Μολὶν καταφαίνεται ἀληθινή. Ἐν στόματι φραγγάρχοντος κτῆμα δυσεύρετον ἡ φιλαλήθεια. Εὖγε Σὲρ Φραντσέσκε!

Τοῦ ἐρωτικοῦ γεγονότος ἅπαξ στερεωθέντος, ὁ Ῥαιτούρης δι' ἐξετάσεως ἐπακολούθου εἰσέφρησε βαθμηδὸν εἰς τὰς λεπτομερεστέρας περιπετείας του. Ἠρώτησε κατὰ πόσον οἱ γονεῖς τῆς κόρης ἦσαν ἐν γνώσει τῆς πλοκῆς, καὶ περὶ τίνα συνήθως θέματα εἶχον στραφῆ αἱ διαλέξεις τοῦ υἱοῦ του μὲ τὸν Δὰ Μολίν. Ἔμαθε τὰ καθ' ἕκαστον τῆς συναφθείσης μονομαχίας, ἓν τῶν ὁποίων, καὶ ἴσως τὸ περιεργώτερον, ὑπῆρχεν, ὅτι ὁ ἀνταγωνι-

στῆς ἐτρώθη καιρίως ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ξίφους, ὅπερ ὁ Πέτρος ἔλαβεν εἰς ἄθλον ἰδιοχείρως παρὰ τῆς ἐρωμένης του. Οὐδὲ παρέλειψε νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἐποχὴν τοῦ τελευταίου χωρισμοῦ τῶν ἐραστῶν, τὸ θέμα τῆς ἀμοιβαίας ὁρκωμοσίας των, τὸ φρόνημα καὶ τὰ ἤθη τῆς κυρίας Μολὶν, τὰς σχέσεις, τὰς ἀσχολίας, τὰς ἕξεις τοῦ ἱππότου, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Δὲν ἀπέβη ἀκαρποφόρητος ἡ ἀνίχνευσις ἐκείνη τῶν ἐνδοτέρων τοῦ ἔρωτος συνδυασμῶν. Ἕν τι περιστατικὸν, ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τὴν ἐρωταπόκρισιν ἀνακῦψαν, παρέσχε πρὸς τὸν πρύτανιν τὸ ἐνδόσιμον εἰς νέας καὶ ἀδοκήτους ἀνακαλύψεις.

Συμπεσόντος λόγου περὶ Εἰρηναίου, ἀνέφερε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἐξεταζόμενος παρέμπτωσίν τινα ἀξιοσημείωτον. Μεσοῦντος ἢ λήγοντος τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου ὁ ἱερεὺς οὗτος ἐπέστρεφεν εἰς Χανία ἐκ Χάνδακος. Κατά τινα ἐμπιστευτικὴν αὐτοῦ ὑποδήλωσιν, ὑπόνοιαι ἐν τῇ πρωτευούσῃ περιεῖρπον τότε, μὴ ὁ Σὲρ Φραντσέσκος, ἤδη καταμηνύσει τῶν ἐντοπίων ἀρχῶν ἐν τῇ Μελαίνῃ Βίβλῳ μεταξὺ τῶν ὑπόπτων προσαρτηθεὶς, ἔμελλε νὰ προσκληθῇ ὅσον οὔπω εἰς Μεγαλόκαστρον, ἵνα δώσῃ πρὸς τὸν Μυστικὸν ἀπολογίαν περὶ δυσεξηγήτων τινῶν κρίσεών του καὶ πράξεων.

— Πόθεν πορίζεσαι τὸ περιστατικὸν αὐτό; ἐρωτᾷ ὁ πατήρ.

Τὸ ἐρώτημα κατελάμβανε τὸν νέον ἐπ' αὐτοφώρῳ. Ἕνεκα τῆς πολιορκίας, πᾶσα σχέσις μὲ τὰ Χανία εἶχε πρὸ μηνῶν διακοπῆ.

— Πόθεν...; ἀπαντᾷ, κνιζόμενος τὴν κεφαλήν... Προῆλθε τὸ περιστατικὸν εἰς γνῶσίν μου ἐκ διακοινώσεως αὐτῆς τῆς ἰδίας κόρης τοῦ Μολίν.

— Αὐτῆς τῆς ἰδίας κόρης! Πῶς γίνεται! Δὲν ἔλεγες σὺ αὐτὸς πρό τινων λεπτῶν, ὅτι ἡ τελευταία σας συνέντευξις ἔλαβε χώραν τὴν 19 τοῦ λήξαντος Μαΐου;

— Σεβαστὲ πάτερ, εἶπεν ἀνυπομονήσας ὁ ἀνακρινόμενος, πότε, πρὸς θεοῦ, θὰ δώσωμεν πέρας εἰς τὴν ἀνάκρισιν; Δὲν ἀκούεις

τὸν ταχυδρόμον τοῦ Φωτεινοῦ ἀναζητοῦντα ἡμᾶς εἰς τὴν αὐλήν; Τὸ διαβούλιον τοῦ ἀρχηγείου σὲ περιμένει ἀπὸ πρωΐας. Ἀνάβαλε τὰ λοιπὰ ἐρωτήματα εἰς αὔριον!

— Περὶ τούτου κήδομαι ἐγώ..... Τίνι τρόπῳ σοὶ διεκοίνωσεν ἡ κόρη τὸ ἐν λόγῳ περιστατικόν;

— Δι' ἐπιστολῆς της — ἀπεκρίθη ὁ ἐραστὴς μὲ προφανῆ δείγματα ἀγανακτήσεως.

Σεισμὸς αἰφνίδιος, πειρώμενος διὰ στροβιλώδους κλόνου νὰ καταῤῥίψῃ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐνοίκων τὴν ὀροφήν, δὲν ἤθελεν ἐκπτοήσει σφοδρότερα τὸν πρύτανιν.

— Δι' ἐπιστολῆς της! ἀναβοᾷ σκιρτῶν, καὶ τετράκις τὸ ἐπιφώνημα ἐπαναλαμβάνων. Λοιπὸν ἠξεύρει καὶ νὰ γράψῃ! Λοιπὸν ἐπωφελεῖται τὰ μαθήματά της μεταβάλλουσα τὸ ταχυδρομεῖον εἰς μεσίτην, ἀνταλλάττουσα ἀσχημόλογα μὲ τοὺς τυχόντας ἐραστάς! Εὖγε, κῦρ Πέτρε, μὰ τὴν ψυχήν μου, εὖγε! Θαυμασίως ὁ ὁδηγὸς ἀστὴρ ἐμεσουράνισε τὴν φιλοπατρίαν σου, διεμόρφωσε τὰ ἤθη σου, διέλυσε τὸν χωριατισμόν σου...! Εἶσαι ἐξηυγενισμένος... εὖγε!

Συλλαβὼν δὲ δράγμα λευκῶν τριχῶν, καὶ πεισματωδῶς τινάξας αὐτὸ ἐπὶ τοῦ μετώπου του, ἐξέβρασε τὴν ὀργήν, κραυγάσας·

— Βενετικὸν φουστάνιον, ἀπὸ παντοίας κηλίδας κατεῤῥυπωμένον, αἶσχος τῆς γυναικείας σεμνότητος, ποῖος πειρασμός, ποῖος δαίμων κακοποιὸς σὲ παρέῤῥιψεν ἐμποδών μου; ποία κατάρα σὲ ἐνεισάγει ἐντὸς τῆς ἀμολύντου ἑστίας τῶν προπατόρων μου; Καὶ σύ, ψυχοφθόρε — προσέθηκε στενάξας — σὺ ψευδεπίχρυσε πολιτισμέ, διαβόλου καὶ καλογραίας μοίχιον γέννημα, οὐδὲ τὸν βράχον τοῦτον, ἐπὶ τὰς ὀφρῦς τοῦ ὁποίου οἰκοδομεῖ ὁ γυπαίετος τὴν φωλεάν, οὐδὲ τὸ ἄσυλον μας τοῦτο θὰ ἀφίσῃς ἀκατασπίλωτον!

Σκανδαλισθεὶς ὑπὸ τοιαύτης ἀνακαλύψεως, ὁ ῥιζάρχης ἐξώκειλε τὸ πρῶτον εἰς ἀρὰς φρικώδεις. Ἀλλὰ τοῦ θυμοῦ ὑπενδόσαντος ὁπωσοῦν, ἤρξατο προϋπολογίζων τὴν παρέμπτωσιν ὑπ' ἄλλην

ἔποψιν. Τάχα ἐκ τοῦ ἀπροκαλύπτου ὕφους, ἐκ τῶν ἀκολάστων νοημάτων καὶ φράσεων τῆς ἐπιστολῆς τάχα δὲν θὰ ἐξαπέβλυζεν ἐχέγγυός τις λαβή, δὲν θὰ παρείχετο αὐτῷ εὔλογός τις αἰτία, δι' ἧς καὶ μὲ θετικώτερα ἔτι ἐπιχειρήματα νὰ δικαιολογήσῃ πρὸς μετάπεισιν τοῦ υἱοῦ τὴν εἰς τοιαύτην ἕνωσιν ἀμετάκλητον ἀντιπάθειάν του;

— Ἔχεις τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, ἢ τὴν κατέστρεψες; ἠρώτησε.

— Προτήτερα νὰ καταστραφῶ ἐγώ! Διατηρῶ ὡς τίμιον κτῆμα καὶ αὐτὴν καὶ ἄλλας ἔτι.

— Εἰς τίνα γλῶσσαν ἀπεκρίθης σύ...; Πῶς ἄλλως; Εἰς τὴν ἰδικήν της.

— Ὤ, ἡ ἐρωμένη μου γινώσκει τὴν γλῶσσάν μας θαυμασίως — ἀπελογήθη ὁ νέος, γαυρούμενος μὲ φιλαυτίαν ἐραστοῦ. Μετρεῖ τοὺς στίχους τοῦ Ὁμήρου, μεταφράζει τὸν Ἡρόδοτον, ἐκστηθίζει τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Ταυρίδι· γράφουσα δέ, μεταχειρίζεται ἐνίοτε λέξεις, τὰς ὁποίας δυσκολεύομαι νὰ νοήσω καὶ ἐγὼ αὐτός. Ἡμεῖς εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Λεοντίτση ἀπηγγέλλομεν τοὺς ποιητὰς ψιττακιστί· ἀλλ' αὐτὴ αἰσθάνεται τὰ ἀπαγγελλόμενα, αὐτὴ τὰ γεύεται, τὰ ἐνσαρκοῦται, τὰ ἐπανακαλεῖ εἰς ζωὴν μὲ τὸν λόγον ἅμα καὶ μὲ τὴν μίμησιν. Ἡ ἐρωμένη μου εἶνε σκεῦος καλαισθησίας ἀνακαχλάζον τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ποίησιν. Ὢχ, πάτερ, ἂν ἔβλεπες τὸ γλυκὺ πρόσωπον! Τὰ σπλάγχνα σου θὰ συνεκινοῦντο ἀπὸ τὸ περιπαθὲς σπινθηροβόλημα τῶν βλεφάρων της· τὸ μειλίχιον μειδίαμά της θὰ ἀφώπλιζε τὰς κατάρας σου.....

— Ἀρκοῦν τὰ δείγματα τῆς προκοπῆς σου! τονθορύζει ὁ γέρων, διακόπτων τὸν πανηγυρικόν. Ποῦ ἔχεις τὰ γράμματα;

Ὁ Πέτρος κατένευσεν εἰς τὴν παράδοσιν ἀδιστάκτως. Ἀχθείσης τῆς ἀλληλογραφίας, ὁ ἀνακριτής, μὲ ἀνυπομόνους δακτύλους σύρας ἐκ μέσου φακέλλου τὸ τυχὸν φύλλον, προσεκάλεσε τὸν υἱὸν νὰ ἀναγνώσῃ ὅσον οἷόν τε καθαρότερα.

Τῷ ὄντι· ἡ ἐπιστολὴ ἦτο συντεταγμένη εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἁπλῆν. Καὶ ὀρθογραφία, καὶ φράσις, ἀρκούντως καθαρεύουσαι, ἐμαρτύ-

ρουν, ὅτι τὴν μητρῴαν γλῶσσαν ἡ νεᾶνις εἶχε διδαχθῇ παρὰ διδασκάλου μᾶλλον, ἢ ἐκ τῆς χυδαίας μεταδόσεως, ὡς ὁ πατήρ της· Ἔχομεν τὸ πρωτότυπον πρὸ ὀφθαλμῶν. Τὸ στρογγῦλον, καὶ διεστηματισμένον τοῦ χαρακτῆρος διεγείρει πενθίμους ἀναμνήσεις πρὸς ὅσους εἶδον τὸ ἑλληνικὸν αὐτόγραφον τῆς ἀωροθανάτου Ἰωάννης Γρέϋ.

Ὡς ἀπεικάζεται ἐκ τῶν ἑτεροκλινῶν στοιχείων, ἡ παρθένος ἔγραφεν ἐκ διαλειμμάτων, συνεχίζουσα, καὶ διακόπτουσα τὴν σύνταξιν κατὰ προαίρεσιν. Ὁ χρόνος ἀνεδείχθη πρὸς τὸν μνήμην αὐτῆς ἐξαιρετικῶς οἰκτίρμων καὶ συμπαθής. Ἡ φθόριος ἐνέργεια τριακοσίων ἀκριβῶς ἐτῶν ἐξηφάνισε μὲν τὸ γήϊνον κάλλος της, ἐφείσθη ὅμως τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἡμισβέστων κενῶν, ἅπερ εἰς ἀπόδειξιν τῶν ἀλγηδόνων της εἶχεν ἡ διαβροχὴ τῶν δακρύων σχηματίσει.

« ια' Νοεμβρίου, 1569.

Τί ζητεῖς, Πέτρε; Ἐντάμωσιν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γονέων μου; Δὲν φθάνει, ὅτι μὲ κατέφερες νὰ γράφω καὶ νὰ δέχομαι ἐπιστολάς, ἀλλὰ ζητεῖς ἀκόμη νὰ παραβῶ τὰ χρέη τιμίας κόρης, ἀπατῶσα τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς τροφοῦ; Ὦ, μὴ πλέον τὸ ξαναζητήσῃς! Ἂν μίαν ἡμέραν εἶχεν ἡ Χάρις τῆς Θεοτόκου νὰ εἰσακούσῃ τὰς δεήσεις μας, δὲν ἤθελες μοῦ κατελέγξει τὴν παράβασιν σὺ πρῶτος;

Τὰς δεήσεις μας, λέγω! τὰς εὐχάς μας! Ξαναπίπτω εἰς τοὺς ἰδίους παραλογισμούς. Ἄχ, καὶ ποῖα χαρίσματα χρεωστῶ εἰς τὴν γενναίαν μου μοῖραν, διὰ νὰ προσμείνω ἀπὸ τὴν εὐμένειάν της τὸ πλήρωμα τῆς εὐτυχίας μου; Ἄχαρι χάρισμα νὰ σκεπάζω τὰ δάκρυα μὲ χαμόγελα· ὁ μὲν κόσμος νὰ μὲ μακαρίζῃ, ἐγὼ δὲ νὰ τήκωμαι ἐσωτερικῶς. Μὲ διαλαλοῦν τὴν εὐτυχεστέραν τῶν Χανίων..... Ὤχ, ἂν ἤξευραν! Τί ἀξίζουν ὅλα τὰ καλὰ τῆς γῆς, ὅταν κάθε πνοὴ καὶ στεναγμός, ὅταν ἡ καρδία μαραίνεται καὶ κιτρινίζει ὡσὰν τὸ βότανον ὑπὸ τὴν δρεπάνην; Παρηγορήματα! Ἀποκοιμοῦν τὸν πόνον, δὲν θεραπεύουν τὴν πληγήν· ῥάντισμα εἰς ἀποκομμένα ἄνθη... Ἄνθος εἶμαι κ' ἐγὼ ἀπὸ τὴν χλοερὴν σκιάδα μου κομμένον, ἄνθος ποῦ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου θὰ συνεπάρῃ. — Δὲν ἐνοχοποιῶ κανένα. Τὸ θέλει ἡ τύχη

μου. Ἔχει ὁ Μολῖνος ἄδικον, ἐὰν Βενετὸς ὢν, ὀνειροπολεῖ γαμβρὸν συμπατριώτην; Δὲν ἔχει δὲ δίκαιον καὶ ὁ πατήρ σου, ἐπιθυμῶν νύμφην γραικίδα εἰς τ' ὀσπῆτι του; Ποῖος τοὺς κατακρίνει; Εὔλογον εἶνε καὶ τῶν δύο τὸ θέλημα. Ἀλλὰ μήπως διὰ τοῦτο εἶναι ὀλιγώτερον φρικτὸς ὁ τάφος, ὁποῦ ἡ θέλησίς των τηρεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνοικτὸν πρὸ ὀφθαλμῶν μου; Πάνσοφε θεέ, πηγὴ ἁρμονίας καὶ ἀγάπης, πῶς συγχωρεῖς εἰς τὰ ἁμαρτωλά σου πλάσματα νὰ χωρίζουν δύο ψυχὰς, τὰς ὁποίας ηὐδόκησε νὰ συναρμόσῃ ἡ ἁγία σου δεξιά; Δὲν εἶσαι, Υἱὲ καὶ Λόγε, σὺ, ὅστις, τὸ αἷμα τῆς Διαθήκης σου προσφέρων εἰς ὅλας τὰς γενεὰς τῆς γῆς, φωνάζεις καθημέραν ἀπὸ τὸν Σταυρὸν Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες!

Συγκινητικοὶ εἶνε πάντοτε οἱ στίχοι σου· ἀναβλύσματα καρδίας ἐλευθερωμένης ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ σχολείου. Τοὺς στίχους ὁποῦ στιχουργοῦν τινὲς εἰς λέξεις καὶ εἰς μέτρα ἀσυνήθιστα πόσον ὀρθὰ, πόσον σωστὰ τοὺς ἐξωμοίωσες μὲ τὸν χωριάτην, ὅστις ἦλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Χανίων νὰ ψωνίσῃ μὲ νομίσματα τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας! Ἂν ἄλλην ἀξίαν δὲν εἶχον οἱ στίχοι σου, τοὐλάχιστον δὲν θ' ἀπέπνεεον δυσωδίαν χώματος καὶ κοιμητηρίου. Τοὺς ἀνέγνωσα τόσαις φοραῖς, ὥστε τοὺς ἔμαθα ἐκ στήθους. Ζητεῖς τὴν κρίσιν μου! Οἱ θλιμμένοι πιστεύουν ὅταν ἀκόμη ἡ ἐλπὶς τοὺς ἀπεχαιρέτισε. Ναὶ, πιστεύω προθύμως εἰς τὴν λύπην ποῦ περιβάλλει μὲ πένθιμον μαγνάδι τὸ τραγοῦδι σου. Δὲν εἶσε εὐτυχὴς καὶ σύ. Ἀλλὰ πόσον καλλιτέρα εἶνε ἡ θέσις σου! Ἕλλην γεννηθεὶς, σὺ κληρονομεῖς ψυχὴν ὑπερτέραν τῆς κοινῆς πλάσεως... Ἑλλάς! Καὶ ἐμπεριέχουν αἱ γλῶσσαι τῆς οἰκουμένης ὄνομα ἐγγικτικώτερον; Τὸ προφέρω, ἀγαπητέ, καὶ οἱ φθόγγοι του ἐξορκίζουν τὴν ὁμίχλην τῶν λογισμῶν μου· τὸ ἐκφωνῶ, καὶ ἡ καρδία μου, διαστελλομένη, λακτίζει τὰ κλῇθρα τῆς φυλακῆς της... Ναὶ, σὺ εἰς τὴν ἀνίαν σου ἔχεις καὶ ἀνακουφίσεις. Σὺ κατάγεσαι ἀπὸ τὴν εὐγενεστέραν γενεὰν τοῦ κόσμου· σὺ πρεσβεύεις τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων, τὸ δόγμα τῆς προσφιλοῦς καὶ λατρευμένης μητρός μου. Τί λέγω; Ἔχεις μίαν πατρίδα σὺ, πατρίδα, τὴν ὁποίαν ἀγαπᾷς καὶ περιποιεῖσαι, τὴν ὁποίαν ἀποθεόνεις εἰς τὸ πεῖσμα ὅλων τῶν τυράννων τῆς γῆς, μίαν πατρίδα, ἡ ὁποία σὲ εὐλογεῖ μὲ μητρικὰς εὐχὰς ἀπὸ τὰς ἀλύσεις της. Ἀλλ' ὁ ἱππότης! Ἔχει τοιαύτην ζωογόνον φροντίδα ὁ ἱππότης; Τίνος μητρὸς δάκρυα ἔχει ν' ἀποσπογγίσῃ αὐτός; Εἰς ποῖον στάδιον πατριωτισμοῦ θὰ συνερίσῃ μὲ ἀρχοντορωμαίου υἱὸν τὰ βραβεῖα τῆς γενναιότητος, τὰς δάφνας τῆς ἡρωϊκῆς ἀφοσιώσεως; Κλαῦσαί τον, Πέτρε! Ὁ πατήρ μου εἶνε τύπος χρηστότητος, εἶνε τιμιότητος ὑπογραμμός! Ἀλλὰ πόσον ἀξιοπρεπέστερα θὰ μετήρχετο τὴν παιδείαν, τὸν πλοῦτον, τὰς ἀρετάς, ἂν ἐμιμεῖτο τὸ παράδειγμα τοῦ ἀειμνήστου προγόνου του Γεωργίου, ἤγουν, ἂν ἐλάμβανε τὴν ἀπόφασιν νὰ παραιτηθῇ πατρίδα

"Ωχ, ἀγαπητέ, πῶς θὰ δυνηθῶ, πῶς θὰ ἠμπορέσω νὰ ὑπομείνω τόσην ἀργοπορίαν; Τάχα θὰ φθάσῃ ἀπόκρισις; Δέομαι, παρακαλῶ, ἱκετεύω· αἱ προσευχαί μου διασκορπίζονται ἀναποτέλεστοι, ὡσὰν σύννεφα κυνηγούμενα ἀπὸ χειμῶνα. Δὲν μὲ ἀνακουφίζει πλέον οὔτε τὸ βιβλίον. Ἀνίσως δ' ἐπιτύχῃ νὰ διαλύσῃ πρὸς στιγμὴν τ' ἀπαίσια προαισθήματα τῆς φίλης σου, ὁ νοῦς της ἐπίμονος ξαναστρέφει εἰς τοὺς οἰωνούς, ὡς ἡ μαγνητισμένη βελώνη πρὸς τὴν ἄρκτον.

Πλαγιάζω, ἀνασηκόνομαι, σὲ κράζω, σὲ ἐπικαλοῦμαι... μόνον τὸ νυκτερινὸν παράπονον τῆς προκυμαίας ἀποκρίνεται εἰς τὰς προσφωνήσεις μου. Κάποτε ὁ ὕπνος τῆς αὐγῆς μὲ συναρπάζει. Μετ' ὀλίγον καρδιοκτυπήματα μὲ ἀνατινάζουν· ἀκούω τοὺς φθόγγους τῆς φωνῆς σου εἰς τὸν ἀντιθάλαμον, τὰ πέταλα τοῦ ἀλόγου σου εἰς τὸ προαύλειον..... "Ωχ, πόσον ἀκόμη, πόσον θὰ διαρκέσῃ ἡ πολιορκία; Τάχα θὰ ἐπιζήσω νὰ σὲ ἰδῶ εἰς τὰ Χανία νικητὴν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λόχου σου; ἢ τὸ λάδι τοῦ ἀθλίου μου λύχνου θὰ ἀναλωθῇ, προτοῦ διασκεδασθοῦν τὰ σκότη, καὶ ἐπανατείλῃ ἡμέρα κρίσεως; "Εχω εἰς παρηγορίαν τὴν ἀνάμνησίν σου, θὰ εἰπῇς..... Ναί, κτῆμα πολύτιμον. Τί ἄλλο μὲ διετήρησεν ἕως τώρα ζωντανήν; Ναί, ἡ μοναξία τῆς ψυχῆς μου νεκρανασταίνεται ἀπὸ τὸ φεγγοβόλημα τῆς εἰκόνος σου, καθὼς ἀλειτούργητον ἐρημεκκλήσιον ἀναφαιδρύνεται ἀπὸ πολυέλεον ἀστροφεγγίαν... Φθάνει καμμίαν φορὰν ἕως αὐτοῦ τὸ γόγγυσμα τῆς ἠγαπημένης σου! Τὴν βλέπεις, Πέτρε, τὴν ἀκούεις, ὅταν ἀπὸ τὸν πλάτανον τοῦ πέρα κήπου παραδίδει εἰς τὰ πτερὰ τοῦ ἐμβάτου διὰ τὰ βουνά σου τὸ λυπηρὸν μοιρολόγιον τῆς Πλάτζια Φλώρης πρὸς τὸν ξενειτευμένον ἀγαπητικόν;

Ἀγάπη, πόθε μου καλέ, γλυκοπερίπλοκέ μου,
"Ηλιε, κι' αὐγή, καὶ 'μέρα μου, φυλλάδι τῆς καρδιᾶς μου!
Ζωή μου, ἂν ἔζησα ἀπὸ σέ, τώρα διὰ σὲ ἀποθνήσκω,
Διὰ σὲ τὸν Χάρο καρτερῶ, διὰ σὲ τὸν κόσμο ἀφίνω...
Κι' ὡϊμέ, δὲν ἔχω δουλευτήν, οὐδὲ μαντατοφόρον,
Ἢ συγγενήν, ἢ φίλον μας νὰ σοῦ τὸ φανερώσῃ...! (1) »

(1) Ἔκ τινος ἐμμέτρου μυθιστορήματος, ἐξελληνισθέντος κατὰ τὴν τρισκαιδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἐκ γαλλικοῦ πρωτοτύπου, καὶ σωζομένου ἐν τῇ βιενναίᾳ βιβλιοθήκῃ. Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἰμμανουὴλ Βεκκέρου ἐν τοῖς τόμοις τῆς ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν.

— Ἀρκεῖ! φωνάζει ὁ ἀνακριτής, ἀναστέλλων τὴν συνέχειαν τῆς ἀναγνώσεως. Τοιαῦτα γράμματα ἐμποροῦν νὰ πυρπολήσουν φρένας νεωτέρων· ἀλλ' ἀφότου ἡ σάλευσις τῶν ὀδόντων φανερωθῇ, παξιμάδια καὶ στίχοι εἰς τὸ καλόν...! Διάβασέ μου τὴν ὑστέραν της ἐπιστολήν.

— Εἶνε καὶ ἡ σπουδαιοτάτη· παρατηρεῖ με ἀλαζωνικὴν ἔμφασιν ὁ ἐραστής.

« κβ' Σεπτεμβρίου, 1570.

Ἀχ, ταχυδρόμε, ποῦ εἶσαι; πῶς δὲν ἀναφανίζεσαι; Ἂς τὴν παρακούσω τὴν μητέρα· δὲν θὰ ἀναβάλω πλέον. Τὰ συμβάντα τρέχουν, δὲν μὲ ἀναμένουν· πρέπει δίχως ἄλλο, ὤ πρέπει νὰ σοῦ τὰ διηγηθῶ τὸ γληγορώτερον.

Ἦτον ἡ ια' τοῦ μηνός· ἐκαθήμεθα εἰς τὸ δεῖπνον. Τέσσαρες ἐπαγγελματικοὶ τῆς ἀστυνομίας κρούουν τὴν εἴσοδον, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν μυστικὸν τοῦ Προβεδούρου. Δὲν σοῦ περιγράφω τὸν τρόμον μας. Ὁ μυστικός, ὁποῦ εἶχεν ἀπὸ τὸν πατέρα μου χάραις πολλαῖς, ζητεῖ τὰ κλειδία τοῦ σπουδαστηρίου· ἀνοίγει καὶ θήκαις, καὶ παράκλεια, καὶ κουτία, λαμβάνει ὅλα τὰ χαρτία, τὰ σφραγίζει, καὶ τ' ἀποθέτει εἰς τὴν κουβάλαν του. Ἐφέρθη ὅμως καὶ μὲ διάκρισιν. Ἀφοῦ παρεκάλεσε καὶ ἐμὲ καὶ τὴν μητέρα νὰ μὴ ἀνησυχάσωμεν παντελῶς, ἂν ἔμελλε νὰ λείψῃ τρεῖς ἢ τέσσαραις ἡμέραις ὁ οἰκοκύρης, ἐπῆρεν εἰς τὴν ἅμαξαν τὸν πατέρα μου μαζὶ μὲ τοὺς βοηθοὺς καὶ μὲ τὰ χαρτία, καὶ ἀνεχώρησεν, ἀφίσας ὅλους ἡμᾶς, αὐθέντας καὶ δούλους, χύνοντας μαῦρα δάκρυα, βυθισμένους εἰς τὴν μεγαλητέραν ταραχήν.

Μὲ τὴν προηγουμένην τοῦ Αὐγούστου σοῦ ἔγραφα, ὅτι ἡ ὑγεία μου ἐχειροτέρευεν, ὁ ὕπνος μου εἶχε κοπῆ, τὸ πρόσωπόν μου ἔγεινε χλωρὸν χλωρόν. Κακὸν προαίσθημα νόσου μὲ εἶχε κυριεύσει ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος μηνός... Ποῦ εἶσουν, Πέτρε ἀγαπητέ; Πῶς δὲν μὲ εἶδες εἰς τ' ὄνειρον ἑτοιμοθάνατην; Τί ἔκαμνες σὺ ἐνῷ ἡ φίλη σου ἐπάλαιβε μὲ τὸν Χάρον μίαν ἑβδομάδα;

Νομίζω, ὅτι ἡ νόσος ἦτον ἀναπόφευκτος, ἀλλὰ τὸ θλιβερὸν ἐξάφνισμα τῆς ἀπαγωγῆς κατέβαλε καὶ ἐμέ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν τροφόν. Ἐπέσαμεν κλινήρεις ὅλοι.

Τὰ πράγματα ἦσαν σοβαρότερα παρ' ὅτι ἐνομίσαμεν κατ' ἀρχάς. Ὤχου καὶ ποῦ ἡ κακία δὲν γλωσσοτρώγει! Οἱ φθονεροὶ εἶχαν ἀρχίσει νὰ μηχανεύωνται ἐναντίον μας ἕως ἀπὸ τὸν περασμένον Ἰούνιον. Ἔλεγαν μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι ὁ Μολῖνος, παλαιὸς καὶ κρυφὸς ἐχθρὸς τοῦ Δόζε, ἀνταπεκρίνετο μὲ τὸν Δαμούλαν καὶ μὲ τὸν Κανάλην, συναθροίζων ὅλους τοὺς ὑπόπτους εἰς τ' ὁσπῆτι του, κάμνων μὲ αὐτοὺς συμβούλια διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ κάστρου. Εἶνε ἀληθές, ὅτι φίλος τοιαύτης κυβερνήσεως ὁ Μολὶν δὲν ἐστάθηκε ποτέ. Ὅμως κάθε τίμιος τὸν νομίζει φρόνιμον παραπολύ, διὰ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἔβαλεν ἐμπιστοσύνην εἰς ὑποκείμενα, γνωρισμένα ἀπὸ τὸν κόσμον ὅλον ὡς ὑποχείρια εἰς τὸν μεγάλον Μυστικόν. Τὰ λόγια τῶν διεστραμμένων ἐξετιμήθηκαν καλήτερα ἀπὸ τὰ φρονήματα τῶν τιμίων, καὶ ὁ πατήρ μου ὑπέπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Δόζε. Ἐπέστρεφε τότε ἀπὸ τὴν Κάντιαν, ὅπου εἶχεν ὑπάγει διὰ τὸ κῦρος τῆς ἐφημερίας του, ὁ διάδοχος τοῦ μακαρίτου παππᾶ Λαζάρου. Ὀνομάζεται Εἰρήναιος, ἱερεὺς καλός, σεβάσμιος, καὶ προκομμένος. Πρῶτος αὐτὸς μᾶς ἐφανέρωσε τὰ διατρέχοντα. Τίς ἤθελε φαντασθῇ, ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Ἀστυνομία τῆς Κάντιας ἐκράτησε τὸν πατέρα μου πέντε ἡμέραις φυλακισμένον εἰς τὸ κάστρον διὰ νὰ τὸν ἐξετάσῃ λεπτομερῶς, καὶ διὰ νὰ παραβάλῃ μὲ τοὺς μάρτυρας τὰς ὁμολογίας του;

Ἡ πίκρα καὶ οἱ τρόμοι μὲ ἀπεσύντριψαν. Διὰ νὰ γηροκομήσω μητέρα καὶ τροφόν, ὑπέμεινα εἰς τὸ πόδι τὸν δεύτερον σπασμόν· ἀλλ' εἰς τὸν τρίτον κατέπεσα καὶ ἐγὼ ἀναίσθητη. Ἐκλείσθηκαν τὰ βλέφαρά μου, ἡ θέρμη κάθε βράδι ἐδιπλασιάσθηκε. Ἐξημερόνωντας τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἡ ἐμπιστευμένη σου ἀνταγωνίζετο μὲ τὸν θάνατον, ἄσφυκτη, ἀκίνητη, παγωμένη. Ἔχασαν τὰς ἐλπίδας οἱ συγγενεῖς, οἱ πτωχοὶ τῆς πόλεως συνήρχοντο κλαίοντες, τάζοντες εἰς τὴν Χάριν της ἀναθήματα λειτουργίας, καὶ λαμπάδας.

Ὡστόσον ὁ πατὴρ μου ἐπέστρεφεν, ἀπολυθεὶς ὑπὸ χρηματικὴν ἐγγύησιν. Εἰς ποίαν κατάστασιν ἀνεύρισκε τὴν ἀθλίαν οἰκογένειαν! Ἀλλά, ὡς λέγουν, εἶχε καταντήσει ἀγνώριστος καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἀνεῦρε τὴν σύζυγον κλινήρη, τὴν δὲ θυγατέρα ἡμιθανῆ, καὶ ἤδη ἀπὸ τὸ ἰατρικὸν συμβούλιον παραδομένην εἰς μόνον τὸ ἔλεος τῆς θεότητος.

Δὲν σοῦ ἀναφέρω τὰ πράγματα ἀπὸ ἀναμνήσεις ἰδικάς μου· ἐγὼ εἶχα χάσει τὴν αἴσθησιν τοῦ ἑαυτοῦ μου. Ὁ παραλογισμὸς καὶ ἡ ἀναισθησία, ἀγαπητέ μου, διήρκεσαν πέντε ἡμερονύκτια... Ὦ καλέ μου θεῖε, πῶς θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν προθυμίαν σου! Αὐτός, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ πατρός, μ' ἐσύντρεξεν, αὐτὸς μὲ ἐξενύκτισεν, αὐτὸς ἔλαβεν ἀκόμη καὶ τὴν ἐπιμέλειαν

ἀνάγκην... Θάῤῥει, κόρη μου ἀγαπητή, καὶ ἔλπισε εἰς τὸν Παντοδύναμον, ὅτι γνωστὸς μοῦ ἔγεινεν ἤδη ὁ μυστικός σου πόθος...! — Θέλεις τώρα, Πέτρε, ν' ἀκούσῃς καὶ ἄλλο τι πλέον χαρμόσυνον; Ὁ σφυγμός μου τρέμει, τὰ μάτια μου θαμβόνονται ἀπὸ τὴν συγκίνησιν. — « Τί ἐπιθυμεῖς; μὲ ἠρώτησεν ὁ πατήρ, φιλῶν τὸ μέτωπόν μου μὲ τρυφερότητα. Ἐπιθυμεῖς, παιδί μου, νὰ συμμερισθῶ κ' ἐγὼ ἀναφανδὸν τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα; Θέλεις ν' ἀποῤῥίψω δημοσίᾳ τὴν λάσπην τῆς ἀρχοντείας; Ἡ ἐλευθερία τηρεῖ ἐντὸς τῆς καρδίας μου βωμὸν ἀπόῤῥητον. Γίνεται πρόθυμα τὸ θέλημά σου. Μήπως ἐπιθυμεῖς προσέτι νὰ ἐνστερνισθῶ τὴν ἐπανάστασιν; Λάβε ἀκόμη μικρὰν ὑπομονήν, καὶ δὲν θὰ δυσκολευθῶ καθόλου νὰ σφενδονίσω τὰ διπλώματά μας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Δόζε. Μόλις ἐπιτύχω νὰ ἐκφύγω τὴν ἐπαγρύπνησιν τῆς ἀστυνομίας, θέλω ἐξέλθει ἀπὸ τὰ Χανία πανοικεί, προσφέρων εἰς τὸν κρητικὸν ἀγῶνα ὅ,τι ἔχω εἰς τὸν κόσμον πολυτιμώτερον..... Ὁ ἀρχηγὸς τῆς αὐτονομίας ὀνομάζεται Καντανολέος..... Τίς οἶδε, κόρη μου, μὴ ὁ συναγωνισμὸς ἑνὸς Σκορδύλου καὶ ἑνὸς Μολὶν ἐπισπεύσουν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν τὰ συμφέροντα τῆς κοινῆς πατρίδος, καὶ τὸ πλήρωμα τῶν πόθων σου!

Ὦ Τρίτη ἀξιομνημόνευτη, ὦ ἡμέρα καλῶν οἰωνῶν, διατί παρῆλθες καὶ σύ, καὶ δὲν ἐστερεώθης ἀνέσπερη! Ἐῤῥίφθηκα εἰς τοὺς πόδας τοῦ γενναίου πατρός, καταφιλοῦσα τὰ γόνατά του, ἐνῷ ἡ μήτηρ μου ἐκλείετο εἰς τὰς ἀγκάλας του, χύνουσα καὶ αὐτὴ ῥεῦμα δακρύων ἀπὸ τὴν χαράν... Ἀλλὰ πῶς νὰ τὰ περιγράψω; Χωρεῖ τόσα συμβάντα τὸ χαρτί; Χάνω τὴν σειρὰν τῶν ἰδεῶν συλλογιζομένη, ὅτι ὁ ἀπόγονος τῶν Δὰ Μολὶν ἑτοιμάζεται ν' ἀφίσῃ ὄνομα ἀθάνατον εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἀπελευθερωμένης Κρήτης... Βλέπεις, Πέτρε, βλέπεις; Μολονότι φραγγάρχοντος θυγάτηρ, ἔχει καὶ ἡ Σοφία πατέρα μεγαλόψυχον, ὡς τὸν ἰδικόν σου! »

Ὁ γηραιὸς ῥιζάρχης τοῦ Σελίνου ἤθελε τάχιον πιστεύσει εἰς ἀνατολὴν ἡλίου ἐν μεσονυκτίῳ, ἢ εἰς αἰσθήματα οὕτω πατριωτικὰ ἐν ἐρωτικῇ φραγγοπούλας ἀλληλογραφίᾳ. Ἡ ἀκρόασις τῶν ἐπιστολῶν παρέσυρεν αὐτὸν εἰς συμπεράσματα τόσον ἐναντία πρὸς τὰς προαιρέσεις του, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς σκοπούς του. Ἐπειράθη ματαίως νὰ τηρήσῃ τὸ αὐστηρὸν σχῆμα τοῦ ἀνακριτοῦ. Τὰ φιλελεύθερα φρονήματα τῆς παρθένου, ἡ πρὸς τὸν Πέτρον του ἀφοσίωσίς της, αἱ ἀξιέπαινοι διαθέσεις τοῦ γεννήτορός της, ἡ χρηστοήθεια καὶ ὁ ἑλληνισμὸς τῆς μητρός, ταῦτα πάντα τὸν ἠνόχλουν, τὸν ἐξώργιζον, καὶ ὅμως συνεκίνουν τὰ σπλάγχνα του

θυσιάζει νεότητα, εὐμορφίαν, πλούτη, ζωήν, διὰ νὰ μαρτυρήσῃ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀθανασίας! Καὶ σύ, Μαρούλα θαυμαστή, καύχημα τῆς νέας Γραικίας, καὶ τοῦ φύλου σου, ποῖον παράδειγμα ἀξιομίμητον ἀφίνει εἰς τὰς θυγατέρας τῆς Κρήτης ἡ φιλοπατρία σου! Ἐνθυμεῖσαι, Πέτρε, τὴν ἱστορίαν της; Πολυάριθμος τουρκικὸς στρατὸς ἐπολιόρκει τὴν πόλιν τῆς Λήμνου. Ἡ βενετικὴ φρουρὰ ἀντεμάχετο μὲ γενναιότητα· ἀλλ' ἤδη οἱ γενίσσαροι εἶχαν σπάσει τὸ τεῖχος, καὶ ἡτοιμάζοντο εἰς τὴν ἔφοδον. Ἀναπόφευκτη ἦτον ἡ καταστροφή. Ποῖος σώζει τὴν νῆσον, τὴν φρουράν, τοὺς κατοίκους, τοὺς χριστιανικοὺς ναούς; Μία Ἑλληνίς, μία τις κόρη τῆς σήμερον ἡλικίας μου. Ἰδοῦσα νεκρὸν τὸν πατέρα της εἰς τὸν προμαχῶνα, ἡ Μαρούλα ἁρπάζει τὰ ὅπλα του, ὁρμᾷ ὡς ἀστραπὴ κατὰ τῶν ἀπίστων, καὶ μάχεται μὲ τόσην ἀνδρείαν, ὥστε οἱ Βενετοί, ἐρυθριάσαντες διὰ τὴν δειλίαν των, καὶ πάλιν ἀπὸ τὸ θάρρος τῆς ἡρωΐδος ἀναθαρρήσαντες, ἀπέκρουσαν μιᾷ ἐφόδῳ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ τείχη. Ἔπειτα ἀπὸ τὴν νίκην, ὁ ἀρχιστράτηγος διέταξε νὰ τοῦ φέρουν ἐμπρὸς τὸ θαῦμα ἐκεῖνο τῶν γυναικῶν — Ποίαν ἀμοιβὴν εἰς τὸ ἀνδραγάθημά σου ἀπαιτεῖς; τὴν ἠρώτησε — Καμμίαν, ἀπεκρίθη ἡ σεμνὴ Μαρούλα. Ἐξεδίκησα τὸν πατέρα μου, ἔσωσα τὸν τόπον μου ἀπὸ τοὺς ἀπίστους..... εἶμαι πληρωμένη. — Ταῦτα δὲ λέγουσα, εἰς τοὺς πόδας τοῦ στρατάρχου κατακυλίει τὰς κεφαλὰς τῶν δύο γεννησάρων, οἵτινες εἶχον φονεύσει τὸν πατέρα της. »

— Εὖγε, εὖγε! ἐκφωνεῖ ὁ Καντανολέος ὑπὸ ἐθνικῆς φιλοτιμίας ἐφαρπαζόμενος. Δύναται νὰ μὴ ἀναζήσῃ ἔθνος τοιαύτας παρθένους γαλουχοῦν;

« Καὶ τὸ ἡρωϊκόν, τὸ πρόσφατον ἐπεισόδιον τῆς Λευκωσίας! Ἔφθασεν ἡ φήμη τῆς ἀθανάτου Βελισάνδρας ἕως αὐτοῦ; Ἰδοὺ τὸ μήνυμα. Ὁ ναύαρχος Μεχμέτπασσας ἤγαγεν ἐπὶ τοῦ πλοίου του αἰχμαλωτίδας διὰ τὸ χαρέμιον τοῦ Σουλτάνου ὅλας τὰς ὡραιοτέρας παρθένους τῆς κυριευθείσης πόλεως. Ἔτυχε μεταξὺ τούτων καὶ ἡ Βελισάνδρα, νέα, καταστᾶσα εἰς ὅλην τὴν Κύπρον ἐξάκουστη τόσον διὰ τὰς ἀρετάς, ὅσον καὶ διὰ τὰ ἀπαράμιλλα κάλλη της. Ἡ ἡρωΐς, προϊδοῦσα τὴν ἀτιμίαν τὴν ἰδικήν της καὶ τῶν συντρόφων της, ἐπεκαλέσθηκεν τὸν θάνατον εἰς σωτηρίαν. Τὴν προτεραίαν τῆς ἀναχωρήσεως, ἐνῷ τὸ πλήρωμα ἔκειτο ἤδη βυθισμένον εἰς τὸν ὕπνον, αὐτὴ εἰσδύουσα σιγὰ σιγὰ μέσα εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν πολεμεφοδίων, βάλλει πῦρ εἰς ἓν ἀπὸ τὰ κιβώτια τῆς πυρίτιδος. Ἡ ναυαρχὶς καὶ δύο ἄλλαι βομβάρδαι ἀνετινάχθηκαν αὔτανδροι εἰς τὰ μετέωρα. Τοιουτοτρόπως, μὲ τὴν δαπάνην προσκαίρου ζωῆς, ἡ παρθένος ἐξηγόρασε τιμήν, ἐπανέκτησεν ἐλευθερίαν, καὶ ἐκέρδησε δόξαν ἀθάνατον. »

ἑστίας, ἐκ πατρίδος, ἐκ θρησκεύματος ἡ τύχη ἀποσπᾷ τὸ ἄτομον πολλάκις, ἀλλ' ἐξ ἧς ἐγεννήθη ἐποχῆς, οὐδέποτε. Καλά τε ἀναμὶξ καὶ κακὰ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ὁμαρτοῦσιν ἀδιαχωρίστως, ὡς κατὰ νόμον κοσμικὸν παρακολουθεῖ τὸν πορευόμενον ἡ σκιά. Ἠδύνατο νὰ ὑπερπηδήσῃ τὸν νόμον ἀρχοντορωμαῖος Σελίνου; Συμμετεῖχε καὶ ὁ Καντανολέος ὡς πᾶς τις ἄλλος, τῶν προλήψεων τοῦ καιροῦ του. Παρὰ ν' ἀπονείμῃ εὐλάβειαν εἰς φραγγάρχοντα, καὶ νὰ τείνῃ φιλικὴν χεῖρα πρὸς αὐτὸν, ἤθελεν ἴσως προτιμήσει τὴν ἀποτομὴν τοῦ βραχίονος. Ἐξηγοῦσι τὴν ἀποστροφὴν ταύτην καὶ ἡ πατροπαράδοτος ζηλοτυπία, ἥτις ἔτι μακρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως Κρήτης ἐχώρισε τὸ ἡμέτερον γένος ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν, καὶ ἡ ἑτερότης τοῦ δόγματος, ἀφορμὴ διαιρέσεως ἀδιαλλάκτου τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. Ἀλλ' εἰ καὶ Γραικὸς τοῦ αἰῶνός του, εἰ καὶ Κρὴς ὁλοσχερέστατος τὰς ὁρμάς, ὁ Καντανολέος, ἀνὴρ ἀφ' ἑτέρου νουνεχὴς, οὐχ ἧττον συνῃσθάνετο ἐν ἑαυτῷ τὸ πρόσωπον ριζάρχου συνδεδυασμένον μὲ τὸ πρόσωπον ἀρχηγοῦ ἐπαναστάσεως. Βέβαια, καθὸ ἁπλοῦς ἰδιώτης, καθὸ γονεὺς, οὐδόλως ἤθελε διστάσει ν' ἀποῤῥίψῃ μνήστευσιν, μέλλουσαν νὰ ἀνοίξῃ εἰς Φράγγους τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας του· ἀλλά, τοῦ γάμου ἐκείνου συμπλεκομένου μὲ συμφέροντα δημόσια, ὡρισμένα ἴσως νὰ συνεπαγάγωσι μιᾷ βολῇ καὶ τὸ πλήρωμα τῶν ὀνείρων του, καὶ τὴν τελείαν τῶν συννησαίων ἀπελευθέρωσιν, ὤφειλε, καθὸ πρύτανις, ν' ἀναιρέσῃ εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Δὰ Μολὶν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀξίαν προβλήματος, πρὶν ἢ συστοιχειώσῃ τοὐλάχιστον τοὺς λόγους τῆς ἀποῤῥίψεως εἰς κέρας ἀκαταγώνιστον, πρὶν ἢ ὑποβάλῃ τὸ σπουδαῖον θέμα καὶ εἰς τὴν διάσκεψιν τῶν συναδέλφων;

Οὕτω διατεθειμένος ὢν, χρῄζων ἄλλως καὶ μοναξίας, ἵνα εἰς τοὺς διαλογισμούς του ἀφεθῇ ἀπαρενόχλητος, ἔνευσε πρὸς τὴν συνοδίαν νὰ προχωρήσῃ, αὐτὸς δ' ἔμεινεν ὀπίσθιος.

Ὁ δημόσιος ἀνὴρ καὶ ὁ μισοβένετος ριζάρχης συνῆψαν τότε διαλεκτικὴν ἀμφισβήτησιν ἐντὸς αὐτοῦ.

— Κατὰ δυστυχίαν ἡ ἀπάντησις κατεπείγει — εἶπεν ὁ ριζάρχης — ἡ κρίσιμος στάσις τῆς πολιορκίας δὲν ἀνέχεται ἀναβολάς. Ἐπάναγκες ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν τὸ πολὺ νὰ δώσω τὴν ἀποφατικὴν, ἢ τὴν καταφατικὴν ἀπόκρισιν..... Τίς ἔσται αὕτη; Νὰ παραδεχθῶ τὴν μνηστείαν; Ἀλλοίμονον! Δὲν θὰ παρέβαινα

τὰς ἀρχάς μου; δὲν θὰ παρεβίαζα τὰς πεποιθήσεις μου; δὲν θὰ ἠθέτουν καὶ πατρικὰς παραδόσεις, καὶ ἔθιμα, καὶ ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας; δὲν θὰ παρέσχον καὶ πρὸς τοὺς υἱούς μου καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας ὀλέθριον παράδειγμα ἐπιμιξίας, νοθεύσεως, διαφθορᾶς; Ἐὰν ὁ Μολὶν ἦνε πατριώτης εἰλικρινής, διατί τὸν ἔρανον τῆς φιλοπατρίας του δὲν προσφέρει κατ' ἄλλον τρόπον, ὑπ' ἄλλους ὅρους; Οὔτε ν' αὐξήσῃ, οὔτε νὰ ἐλαττώσῃ τὴν γενναιότητά του δύναται ἡ προτεινομένη συγγένεια... Θὰ ἐξαρνηθῶ λοιπὸν τὰς παραγγελίας τῶν πατέρων μου ἐγώ, πρὶν ἐξωμόσῃ αὐτὸς τὸ λατινικὸν δόγμα τῶν ἰδικῶν του; Ὄχι, ὄχι· νὰ γίνῃ πρῶτα χριστιανός, τὰ δὲ τοῦ γάμου θέλομεν τὰ διαπραγματευθῆ λυσιτελέστερα ὡς ὁμόθρῃσκοι.

— Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου — ἀντέλεξεν ὁ πρύτανις, ἀφοῦ διεξῆλθεν ἐκ τρίτου καὶ ἐκ τετάρτου τὴν ἐκ Χανίων μνηστήριον ἐπιστολὴν —— τίς εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Μολίνου θέλει ἀμφισβητήσει τὸ φρόνημα τὸ ἀνεξάρτητον, οὗ χάριν καὶ ὑποπίπτει εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Βενετοῦ; τὴν μεγαλόδωρον φιλανθρωπίαν, ἣν σύμπας ὁ πληθυσμὸς τῷ ἀποδίδει; τὸ προτέρημα φιλοστόργου οἰκογενειάρχου, τὰς ἄλλας του ἰδιωτικὰς ἀρετάς; Ἐὰν δέ τις ἐνεδοίαζεν ἔτι περὶ τούτων, δὲν θὰ διεσκέδαζον τὴν ἀμφιβολίαν του ἡ αὐτόματος καὶ ἀνυπόκριτος ἀλληλογραφία τῆς ἀρχοντοπούλας, τὰ μυστικὰ μηνύματα τοῦ Γαβαλᾶ, αἱ πληροφορίαι τοῦ ἱερομονάχου, αἱ ἐξομολογήσεις τοῦ υἱοῦ μου, τέλος πάντων ἡ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν συμπαγὴς ἀντιπαράθεσις τῶν μαρτυριῶν; Ἄλλως τε δέ, ἐὰν ὑπέκρυπτε δόλιόν τι καὶ πονηρὸν εἰς τὰς προκλήσεις του, ἤθελεν ἄρα παραδόσει πρὸς ἐμὲ σύζυγον, θυγατέρα, ἑαυτόν· πρὸς ἐμέ, ὅστις φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν θὰ τὸν ἄφινα εἰς Ἀλικιανοῦν ἀνεπιφρούρητον καὶ ἀνεπισκόπευτον κύριον τῶν κινημάτων του; Ἀλλὰ τί λέγω; Ἤθελεν ἐν τοιαύτῃ ὑποθέσει προτείνει αὐθορμήτως τὴν ἐξελλήνισιν τῆς θυγατρός; Ἤθελεν εἰς συνδρομὴν τοῦ ἀγῶνος προσφέρει ὁλόκληρον τὴν χρηματικὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν του;

Τοιαῦτά τινα ἀναφροντίζων, εἰσέβαινεν εἰς τὸ στρατάρχεῖον ὀλίγον πρὶν ἢ φθάσωσιν καὶ τὰ ἕτερα μέλη τοῦ Συμβουλίου ἀπὸ Μεσκλᾶν. Εἶχε δὲ μόλις, μετὰ τὸ λιτὸν ἄριστον, ἐπιθεωρήσει τὰς φρουράς, εἶχε μόλις ἐκδόσει τὰς χρειώδεις ὁδηγίας, ὅτε κατέφθασε καὶ ὁ ἐξ Ἀλικιανοῦς ταχυδρόμος, κομιστὴς εἰδήσεων.

Ἀνέφερεν οὗτος, ὅτι ἀληθῶς ἠγραύλει εἰς τὴν κώμην ἐκείνην ὁ τιμαριοῦχος μὲ οἰκογένειαν, καὶ μὲ οἰκέτας, ἀφικόμενος πρὸ τριῶν ἡμερῶν διὰ θαλάσσης καὶ διὰ νυκτός· ὅλοι ὅλοι συνεποσοῦντο δεκατέσσαρες τὸν ἀριθμόν, πάντως δὲ ἄοπλοι· ἐπὶ μὲν τοῦ ὑπερψου τοῦ ἀρχοντικοῦ πύργου ἤδη διεκυμαίνετο ὑπερηφάνως ὁ ἅγιος Γεώργιος, ἐπὶ δὲ τῇ διαφημίσει τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ ἄρχοντος, οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ κωμῶν συνερχόμενοι ὁμιληδόν, κατεβόμβουν τοὺς λόφους μὲ ἀλαλαγμοὺς καὶ πυροβολίσματα ἀγαλλιάσεως.

Ἡ ἀγγελία αὕτη ἦτο ὑστέρα ἀληθείας σφραγίς. Συγκαλέσας ὁ πρύτανις τοὺς συναδέλφους, διεκοίνωσε πανθ' ὅσα διέτρεξαν ἀπὸ τῆς χθές..... Ἀλλ' οἵα κρίσεων ἀπόστασις! Οἵα διαφορὰ περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν προτεινομένων. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου ἐπεκροτήθη μὲ ζωηρὰς ζητωκραυγάς· ἡ ἔκθεσις τῶν ὁμολογιῶν τοῦ Πέτρου ἀφήρπαξε τὸ συμβούλιον· αἱ ἔγγραφοι ἀποκαλύψεις τῆς ἀρχοντοπούλας ἐκορύφωσαν τὸν ἐνθουσιασμόν. Τέλος, τὰ τέσσαρα μέλη τῆς Πεντανδρίας, εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου ἐμμανῶς ἐπιπηδήσαντα, ἐξέστησαν καὶ διαφερόντως ὑπερησμένισαν ἐκ τοῦ ἀκούσματος, ὅτι ἤδη ὁ νικηφόρος Γεώργιος ἐπεσκίαζε καὶ πνεῦμα καὶ στέγην τοῦ προσηλύτου.

Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὅμως οἱ δισταγμοί, αἱ παρατηρήσεις, τὰ σχόλια τοῦ Καντανολέου ἐμετρίασαν ἐντὸς τοῦ συμβουλίου τὴν ἐκ τῶν πρώτων ἐντυπώσεων ὑπερβολικὴν χαράν. Ἡ διεξέτασις τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος παρεξετάθη ἕως βαθείας νυκτός, τὴν δ' ἐπαύριον ἐσυνεχίσθη μὲ αὔξουσαν περίσκεψιν. Ὀλίγον ὕστερον, τοῦ αἰσθήματος ὑποχωρήσαντος εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῆς κρίσεως, τὸ μὲν θέμα ἀνεπετάσθη ἀκανθωδέστερον, παρ' ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφάνη, τὰ δὲ διαβούλια ἐκινδύνευσαν νὰ παραταθῶσι πέρα τῆς κατεπειγούσης τῶν πραγμάτων φορᾶς. Εὔκαιρος ἐπῆλθε τότε ἡ πρότασις τοῦ Βράκου καὶ τοῦ Φωτεινοῦ. Τὸ συμβούλιον, ὀρθῶς σκεφθὲν, ὅτι εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν τὸ κοινὸν συμφέρον ἐνεπλέκετο δυσδιαχωρίστως μὲ τὰ οἰκιακὰ συμφέροντα τοῦ πρυτάνεως, ἀπεφάσισε νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὴν δόκιμον τούτου φιλοπατρίαν καὶ ἐχεφροσύνην πᾶν τὸ ἀποβλέπον τὴν διαπραγμάτευσιν τῆς ὑποθέσεως.

Ἡ προαίρεσις τοῦ Καντανολέου ἦτο ἤδη ὡρισμένη καὶ διεγνω-

σμένη. Τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας προσεκάλει εἰς τὸ ἀρχηγεῖον τὸν Εἰρήναιον.

—— Ἐσκέφθην καὶ συνεβουλεύθην, εἶπεν αὐτῷ. Καθὸ εὐσεβὴς ἱερεύς, καθὸ πατριώτης εὐσυνήδειτος, θέλεις ἐγκρίνει τὴν ἀπόφασίν μου καὶ σύ. Δύο προτάσεων διαφόρων ἔρχεται πρόξενος ἡ πρεσβεία σου. Εὐκρινείας καὶ ἀκριβείας χάριν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ τὰς διαστείλωμεν. Ἡ μὲν ἀποβλέπει τὴν φιλελευθέραν μεταπολίτευσιν τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου, καὶ ὡς τοιαύτη εἶνε φύσεως πολιτικῆς· ἡ δέ, εἰς γάμους περιστρεφομένη, εἶνε οἰκιακῆς τάξεως ἀντικείμενον. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ οἴκου καὶ πολιτείας οὐδὲν κοινόν, χωριστὰ καὶ ἡμεῖς ἂς ὁρίσωμεν ἑκατέραν τῶν προτάσεών σου. Συμφωνεῖς;

—— Χωρισμούς, ἐκλαμπρότατε, καὶ σύ..! Ἕνωνε καὶ μὴ διαίρει..! Ἀλλ' ἐξήγησε καλὰ τὴν γνώμην σου!

—— Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος, ὑπέλαβεν ὁ Ῥαιτούρης, σπεῦσε ἐν ὀνόματι ἐμοῦ, ἐν ὀνόματι τοῦ πενταμελοῦς συμβουλίου, ἐν ὀνόματι ἀθρόου τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, σπεῦσε ἐν τῷ ἁγίῳ ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας νὰ διαβιβάσῃς πρὸς τὸν Σὲρ Φραντσέσκον τὰ ἐγκαρδιώτερα συγχαρητήρια! Ἐκθειάζομεν τὰς γενναίας του προσφοράς, δεχόμεθα καὶ μὲ ἀδελφικὴν ἀγάπην σφίγγομεν τὴν δεξιάν του· τὸ δὲ κατ' ἐμὲ ἰδιαιτέρως, βάλλω ἀπὸ τῆς σήμερον καὶ ἐμαυτὸν καὶ τὴν κυβέρνησίν μου εἰς διάθεσίν του, αὐτεξούσιον αὐτὸν ἀφίνων νὰ ἐκλέξῃ εἰς τὴν ἐπιδιωκωμένην ἀνεξαρτησίαν τὸ ἀρεστώτερον εἶδος τῆς ὑπηρεσίας. Ταῦτα πρὸς ὥραν περὶ τοῦ πρώτου μέρους τῆς πρεσβείας σου. Ὡς δὲ πρὸς τὸ δεύτερον, δὲν ἀπορρίπτω καθόλου τὴν προτεινομένην συγγένειαν· μάλιστα χαίρω καὶ σεμνύνομαι ἐπ' αὐτῇ. Ἀλλ' ἐνῷ ἀκμάζει ὁ ἀγών, ἐνῷ αἷμα ἀδελφικὸν εἰσέτι ῥέει, ἐνῷ αἱ τύχαι τῆς νήσου ταλαντεύονται ἀκόμη ἀναποφάσιστοι, ἁρμοδιωτέραν κρίνω τὴν διεξαγωγὴν τῶν γάμων αὐτῶν εἰς ἣν ἡμέραν ἡ σημαία τῆς αὐτονομίας θέλει, εὐδοκούσης τῆς θεότητος, ἀναπετασθῆ καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν Χανίων. Τότε, ὀρθόδοξον ἅπαξ ἐγκαινιάσαντες τὴν ἐκεῖ λατινικὴν μητρόπολιν, ἐντὸς αὐτῆς θέλομεν στεφανώσει τοὺς νυμφίους μὲ δάφνας νίκης.

—— Ἡ λεπτότης τῆς ἀγχονοίας σου ποιεῖ μᾶλλον ἐπαισθητὴν τὴν ἄβυσσον τῆς εὐτελείας μου — ἀπεκρίθη ὁ ἱερομόναχος, συμ-

μανδαλώσας τοὺς δακτύλους παρὰ τὸ στῆθος, καὶ ὑποκλίνας τὴ[illegible]ην κεφαλήν. Πῶς ἐγώ, ὁ μηδενὸς ἄξιος, πῶς θ' ἀποτολμήσω νὰ ἐπι[illegible]ι-φέρω ἀντιῤῥήσεις εἰς τὰ βουλεύματά σου; Καὶ ὅμως, ἐκλαμπρό[illegible]ό-τατε, θὰ ζητήσω τὴν ἄδειαν νὰ σημειώσω εἰς τὰς προαιρέσει[illegible]ξις σου μίαν ἀντίφασιν. Χθὲς μέν, οὐκ ἀβούλως διαλογιζόμενος [illegible], ἐπεδείκνυες ἄκραν δυσπιστίαν πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν Χανίω[illegible]ν, εἰς δὲ τὴν σημερινὴν ἀπόφασίν σου διαφαίνεται ἐμπιστοσύ[illegible]νη ἀπεριόριστος. Πῶς τοῦτο;

— Δηλαδή; ἠρώτησεν ὁ Ῥαιτούρης ἀνακαθήμενος.

— Ὁ Σὲρ Φραντσέσκος, ἱππότης λόγῳ τε καὶ πράξει, ἀν[illegible]ήρ αὐτόχρημα εὐγενής, διατρέφει εἰς τὴν εὐστάθειαν τῶν φραγγ[illegible]ρ-χόντων καὶ αὐτὸς τοσαύτην πίστιν, ὅσην ἴσως καὶ σύ. Συμφων[illegible]εῖ, ὅτι ἀπὸ τὴν πανώλην αὐτὴν ἡ νῆσος δὲν θ' ἀπαλλαχθῇ, ἐω[illegible]οῦ δὲν τρέψῃ εἰς τὸ δόγμα μας τὸν ὕστερον Λατῖνον. Γινώσκ[illegible]εις τὸν φράρον. Θὰ παραλείψῃ ποτὲ τὸ κάκιστον θηρίον ἐκεῖνο νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν γνώμην τοῦ φραγγάρχοντος, μεταβάλλων αὐ[illegible]όν εἰς ὄργανον τυραννίδος, εἰμὴ καὶ εἰς προδότην; Δὲν σοῦ ἐν[illegible]πι-στεύθην δέ, ὅτι ὁ Δὰ Μολὶν διατίθεται καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐπ[illegible] ν' ἀσπασθῇ ὅσον οὔπω τὸν ἑλληνισμόν; Πρὸς τί αὐτό; [illegible]ὲν ἐνεβάθυνεν ἡ λεπτοτάτη σου ὀξύνοια εἰς τὸν σκοπόν του; Ἑ[illegible]οι-μάζεται εἰς τὸ κρίσιμον αὐτὸ διάβημα πεποιθώς, ὅτι τὸ πα[illegible]ρά-δειγμά του θέλουσι μιμηθῇ ὅλοι οἱ ἱππόται τῶν Χανίων, ὅτι [illegible]διά συσσώμου ἀποσκιρτήσεως τὸ θαυμάσιον κατόρθωμα τοῦ 1[illegible]363 θέλει συμπληρωθῇ ἐφέτος. Νὰ τὸ θεάρεστον ὁρμητήριον [illegible]τοῦ ζήλου του! Στάθμισέ το φρονιμώτερα καὶ ἀποκρίσου!

— Ἐξαίρετα! Οὐδὲν τῷ ὄντι θεαρεστώτερον! ἐξεφώνησεν ὁ Καντανολέος περιχαρής. Ἀλλὰ εἰς τί ἀντιφάσκων ἢ ἀντιπράττων, δύναμαι ἐγὼ νὰ φράξω τὴν ἐξόρμησιν διαθέσεων οὕτω πατριωτικῶν;

— Ἰδοὺ τὸ ἀνακόλουθον! Ἐνῷ σπουδάζετε ἀφ' ἑνὸς νὰ εἰσάξητε τὸ λατινικὸν στοιχεῖον εἰς ἀνεπίστρεπτον ἑλληνισμόν, ἀφ' ἑτέρου, ἀναβάλλοντες τὴν προτεινομένην συγγένειαν εἰς χρόνον ἀόριστον, ἀναβάλλετε ταυτοχρόνως καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀποσκίρτησιν τοῦ Δὰ Μολίν. Ἡ ἀναβολὴ αὐτὴ δὲν συνεπιφέρει κατ' ἀνάγκην τὴν ἐπ' ἀορίστῳ ἐγκαρτέρησιν τοῦ τάγματος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν

ἑτεροδοξίαν, καὶ εἰς πολιτικὴν ἀλλοφροσύνην; Τὸ εἶπα, καὶ τὸ ἐπιβεβαιῶ. Διατίθεται μὲν ὁ Σὲρ Φραντσέσκος νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς Γραικὸς, ὄχι ὅμως πρὶν ἱερὸν γάμου μυστήριον συνάψῃ τὴν θυγατέρα του πρὸς τὸν υἱόν σου διὰ δεσμῶν αἵματος, οριζομένων νὰ ἐξαλείψωσιν ἐν τῷ προσώπῳ κοινοῦ ἐγγόνου τὸν πατροπαράδοτον ἀνταγωνισμόν.....

— Ἐὰν θέλῃς νὰ σὲ ἐννοοῦν, αἰδεσιμώτατε, λάλει καθαρότερα. Ὁ κύριος Δὰ Μολὶν δὲν ἀρκεῖται εἰς μόνην τοῦ Ῥαιτούρου τὴν δεξιάν· ἐπιζητεῖ καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ῥαιτούρου διὰ τὴν θυγατέρα του. Εἰς ἄλλας λέξεις προτάσσει τὴν συγγένειαν ὡς ὅρον, χωρὶς τοῦ ὁποίου οὔτε αὐτὸς ἀσπάζεται τὸ δόγμα μας, οὔτε ἐγγυᾶται ἀρχοντολογίου συνασπισμὸν, οὔτε κἂν νομίζει, ὅτι δύναταί πως νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν ταχυτέραν ἅλωσιν τῶν Χανίων. Εἶνε τὸ νόημά σου τοῦτο;

— Γεώργιε Καντανολέε! — ἀναβοᾷ ὁ ἱερεὺς σοβαρεύων τὴν φωνὴν — ἔσω ἄνθρωπος, ἵνα ᾖς φιλάνθρωπος καὶ ἐπιεικής! Φιλοστοργία καὶ φιλοπατρία εἶνε ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀργάνου χορδαί· τίς ὁ δυνάμενος ν' ἀφαιρέσῃ τὴν μίαν, χωρὶς νὰ καταστήσῃ τὴν ἄλλην ἄφωνον, ἢ παράφωνον. Ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου, πλὰξ σαρκίνη, ἐφ' ἧς ὁ νόμος τῆς ἀγάπης ἐνεχαράχθη, εἶνε μία καὶ ἀδιαχώριστος, ὡς ἑνιαῖος καὶ ἀδιαχώριστος πέφυκεν ὡσαύτως ὁ πλάσας αὐτήν. Ἐμπορεῖς εὐσυνειδήτως νὰ ὁμολογήσῃς, ὅτι δὲν ἐπαίρεσαι, δὲν γαυριᾷς, δὲν μεγαλαυχεῖς ὁσάκις ὁ δευτερότοκός σου κερδαίνει τὸ πρῶτον βραβεῖον τῆς σκοποβολῆς; ὅτι εἰς τὴν ἀθλοθεσίαν καθεζόμενος, δὲν εὔχεσαι ἐνδομύχως ν' ἀποτύχουν οἱ τριάκοντα συναγωνιζόμενοι, ἵνα παγκρατιάσῃ πρῶτος καὶ μόνος ὁ υἱός σου; Ἐμπορεῖς ὡς τίμιος ἄνθρωπος νὰ βεβαιώσῃς, ὅτι, ἀντὶ παντὸς οἱουδήποτε ἄλλου ὁμογενοῦς, καὶ ὁμοθρήσκου, καὶ συμπατριώτου σου, δὲν κατεύχεσαι προωρισμένον οὐρανόθεν τὸν πρωτότοκόν σου νὰ ἐμπήξῃ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Μεγαλοκάστρου τὸ λάβαρον τῆς ἐλευθερίας; Μὴ ἀρνηθῇς, μὴ ἀποκρύψῃς πρὸς πνευματικὸν τὴν ἐξομολόγησιν τῆς ἀδυναμίας σου! Σκεῦος εὔθραστον, χοῦς, ἄνθρωπος καὶ σύ· εἰς δὲ τὸ μέγα τοῦτο νοσοκομεῖον τῶν ἀσθενούντων, ὅπερ κόσμος ὀνομάζεται, οὐδὲν ἄλλο τῶν παθῶν ἀποκαλύπτει φανερώτερα τὸ εὐόλισθον, τὸ σφαλερὸν τῆς ἀνθρωπίνου καχεξίας, ὅσον ἡ πατρικὴ στοργή... Ἄφες εἰς τὸ ἔνδυμά μου νὰ ἐξελέγξῃ τὴν ἁμαρτίαν σου! Ναὶ, ἁμαρτάνεις,

μὲ τὸν γνώμονα τῆς πατρότητος τῆς ἰδικῆς σου κρίνων καὶ ἐπιτιμῶν τὰς ὀδύνας ἄλλων γονέων, εὐνοηθέντων παρὰ τῆς Θείας Προνοίας ὀλιγώτερον ἀπὸ σέ. Ἡ κυριωτέρα τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν τί μᾶς διδάσκει; Νὰ μὴ καταδικάζωμεν τὸν πλησίον, εἰ μὴ πρῶτον ἐνδυθῶμεν τὸ ἔνδυμά του, εἰ μὴ ἀκροασθῶμεν τοὺς λόγους του, ἐὰν μὴ προκαταριθμήσωμεν τοὺς στεναγμούς του ἕνα πρὸς ἕνα. Θὰ κατακρίνῃς τὸν Δὰ Μολὶν, ὅτι τὴν ἐντελῆ τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων συμπλήρωσιν ἐπιθυμεῖ νὰ συνδυάσῃ μὲ τὴν εὐδαιμόνισιν τῆς κόρης του; Ἀνεπιείκεια..... Σὺ βύεις τὰ ὦτα εἰς τοὺς στεναγμοὺς τοῦ υἱοῦ σου. Σὺ δὲν συμπονεῖς τὸν ἁγνὸν ἔρωτα, ὅστις τήκει ἀναπαλλάκτως τὴν νεότητά του, οὐδὲ θὰ σ' ἔμελλεν ἐὰν ἐντὸς τῆς καρδίας αὐτοῦ ὠρύσσετο τάφος ἰσοβίου χηρείας καὶ μελανειμονίας..... Ἂς ἦνε. Ὑπόλογος τῶν ἰδίων αἰσθημάτω δὲν εἶνε πᾶς ἕκαστος, ἢ ἐνώπιον Θεοῦ. Ἀλλ' ἐὰν, ἀντὶ δύο υἱῶ καὶ τριῶν ἐγγόνων, ἐὰν ἀντὶ πολυπληθοῦς συγγενολογίου, κα χιλίων ὁμωνύμων, ἐὰν οὐδένα ἄλλον συγγενῆ, οὐδένα ἀπόγονο οὐδένα ἄλλον ἀντιπρόσωπον τῶν προγονικῶν παραδόσεων κ τοῦ αἵματός σου εἶχες εἰς τὸν κόσμον, πλὴν μιᾶς καὶ μόνης θ γατρός· ἐὰν ἡ θυγάτηρ αὐτὴ, ἐσχάτη σανὶς τοῦ ναυαγείου σο οἰκόπεδον τοῦ κατερειπωθέντος προπατορικοῦ ναοῦ σου, ἐὰν κόρη αὐτὴ, τέμενος κοσμιότητος καὶ σωφροσύνης ἐξ ἄλλου ρους, ἐὰν μὲ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, μὲ τὴν πειθὼ πάθους καὶ τῆς ἀπελπισίας εἰς τὰ χείλη σοῦ ἔλεγεν· ἢ τὸν μον αὐτὸν, ἢ τὴν τριχοκουρείαν εἰς μοναστήριον κατάβηθι, Καντανολέε, εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ συνειδότος χρηστήρι καὶ μὲ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας ὁμολόγησον ὡς χριστιανός πῶς θὰ ἔπραττες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει;

Σιγὴ εἵπετο εἰς τοὺς λόγους τούτους ἐξ ἑκατέρων τῶν συνδιαλεγομένων προσώπων. Ἴσως, ἐν τῷ καταδῦσαι εἰς τὸ μαντεῖον τῆς συνειδήσεως, ὁ ῥιζάρχης συνῃσθάνετο κλονούμενον τὸν ὕστερον τῆς προλήψεως προμαχῶνα.

— Ἅγιος ὁ Θεός! λέγει ἀνορθούμενος μετὰ σιγὴν καὶ σύννοιαν ὀλίγων λεπτῶν. Οἱ λόγοι σου κινοῦν τὴν καρδίαν μου εἰς οἶκτον. Ἐλεῶ τὴν ταλαίπωρον κόρην. Ἂν καὶ θρέμμα ξένον, δὲν μοὶ ἀπαρέσκει. Εἰς τὸ ὁριστικὸν συμπέρασμα, λοιπόν! Νομίζεις, ὅτι θὰ ἔστεργεν ὁ πατήρ της νὰ γίνῃ αὐθημερὸν τῶν ἀρραβώνων της Γραικός; Ἰδοὺ ἡ μόνη λύσις τοῦ κόμβου. Ἢ τοῦτο, ἢ μηδέν.

Ἐὰν ὁ Σὲρ Φραντσέσκος στέρξῃ, συγκατανεύω εἰς τὸ ἀνυπέρθετον τοῦ συνοικεσίου καὶ ἐγώ.

Θέλει πᾶς ἕκαστος ὁμολογήσει, ὅτι πρὸς διάλυσιν τῆς περιπετείας ὁ πρύτανις, καίτοι ἀμύητος Λογικῆς, ἐπελήφθη τοῦ λογικωτέρου ἐπιχειρήματος. Δὲν θὰ εὕρισκε πῶς ν' ἀντιλέξῃ καὶ ὁ λεπτότερος, ὁ ἀγχινούστερος τῶν διπλωματῶν.

— Δυοῖν θάτερον, ἐσυλλογίσθη, ἢ δέχεται τὸν ὅρον μου, ἢ τὸν ἀποῤῥίπτει. Ἐὰν μὲν τὸν ἀποῤῥίψῃ, ἐῤῥέτω ἡ προξενεία εἰς κόρακας! Γνέμματα ἀνακατωμένα, πανικὰ κακοφασμένα. Ἐὰν δὲ τοὐναντίον συγκατατεθῇ, τότε πλέον εἰς τὴν ἐπίσημον ἐξωμοσίαν του κτώμεθα ἡμεῖς τὴν ἰσχυροτάτην τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐγγυήσεων, δράττομεν ἓν ἐνέχυρον, τὸ κῦρος τοῦ ὁποίου δὲν ἀμύνει μόνη ἡ τιμή του, ἀλλὰ περισκέπει προσέτι καὶ αὐτὸ τὸ δικαστήριον τοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ ἐφημέριος ἔτριβε τὸ μέτωπον συνεστραμμένος εἰς ἑαυτόν.

— Ἀνυπέρβατον κρίνεις τὴν φράκτην; ἐρωτᾷ ὁ ῥιζάρχης. Κάλλιο λόγια στὸ χωράφι, παρὰ μάγγανα στ' ἀλῶνι.

— Οἶσθ' οὖν ἃ χρῄζεις; ἀποκρίνεται ἀρχαΐζων ὁ διδάσκαλος. Δεινός, βαρὺς ὁ ὅρος σου, Καντανολέε! Ὃ σὺ μισεῖς, ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς... Τί θὰ τὸν ἔκαμνες τὸν ἀποκρισιάριον, ὅστις πρὸς ἐξαγόρασιν τῶν τριῶν φρουρίων ἤθελε σοὶ προτείνει τὴν ἐξώμοσιν;

Ὁ Ῥαιτούρης πετάσας ἄμφω τὰς χεῖρας, ἐμιμήθη τουφεκίου σκοποβολήν.

— Ἀλλὰ... δὲν ἀπελπίζομαι! ὑπολαμβάνει μετὰ σύντομον ἀναλογισμὸν ὁ ἱερεύς. Πολλὰς σούφρας καὶ ῥαφὰς ἔχει τὸ ράσον... Ἐπιτρέπεις εἰς τὴν ἀνικανότητά μου νὰ διενεργήσῃ ὅλα τὰ μέσα ὅσων εἶνε ἐγκρατής, ὅπως καταφέρῃ τὸν λατῖνον εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ ὅρου σου;

— Πάτερ ἅγιε — εἶπεν ὁ πρύτανις, ἀσπαζόμενος πρώτην φορὰν τὴν χεῖρα τοῦ ἐφημερίου — ἤδη ἀπέκτησες τὸ σέβας καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν συναδέλφων μου! Ἄλλην ἀμοιβήν, πλὴν ταύτης, μὴ

περιμένης. Παράσημα ἡ ἡμετέρα κυβέρνησις δὲν σκοπεύει νὰ ...τὰ χαλκεύσῃ. Ἔπειτα δὲ ὁ σταυρὸς τοῦ Γολγοθᾶ δὲν θὰ ηὐτομόλει ...ει ἐσκανδαλισμένος ἀπὸ στήθους ἱερέως, τὸ ὁποῖον ἐξουσία κοσμικὴ ...ὴ παρεσημείωσε μὲ σφραγίδιον Μαμωνᾶ;

— Ὀρθόδοξος ῥασοφόρος καὶ ἱππότης! Ἀσεβέστατον παρῳ...μ-δημα, ἐξευτελιστικὴ ἀνάμνησις τῶν φραγγοκαλογήρων τοῦ Τέμ...μ-πλου καὶ τῆς Ῥόδου! Ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ τὸν πτωχὸν Εἰρήναιο...ον ἀπὸ τοιαῦτα ἀνίερα κωμῳδήματα! — Ἀλλ' εἰς τὸ προκείμενον ...ν. Θὰ δώσῃς λοιπὸν τὴν εἰς τοὺς γάμους συγκατάθεσίν σου, ὁπότα...ν ὁ Μολὶν ὑποσχεθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ δόγμα μας αὐθημερὸ...ὸν τῶν ἀρραβώνων καὶ ὁμοῦ μὲ τὴν θυγατέρα του;

— Ναί, ἀλλ' αὐθημερόν, ἀνυπερθέτως.

— Ὅσον οὔπω θέλεις λάβει ἀπάντησιν περὶ ἀμφοτέρων. Ἐὰ... δὲ μὲ τὰς μεσιτείας τῆς Θεοτόκου ἀξιωθῶ νὰ φέρω εἰς αἴσιο... πέρας τὴν παρὰ τῷ Μολίνῳ ἐντολήν, δὲν θὰ σπεύσῃς, ἐκλα... πρότατε, ν' ἀποστείλῃς εἰς Ἀλικιανοῦν καὶ τὸν κατάλληλον κ... τηχητήν;

— Τίς ὁ καταλληλότερος σοῦ, πάτερ Εἰρήναιε; ἀπήντησε...ν εὐμενῶς ὁ Καντανολέος, ἐν τῷ ἀποχαιρετίσαι τὸν ἀπεσταλμένο...

Οὕτω συντεθειμένης τῆς μνηστευτικῆς διαπρεσβεύσεως, ὁ σεβάσμιος ἱερεύς, ἀφοῦ πρῶτον ἱερούργησεν εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ Σαββάτου, ἀπῴχετο ὑπὸ τὴν φυλακὴν δύο παλληκαρίων πρὸς ὃν ἀνεδέχετο ἱερὸν καὶ φιλογενέστατον ὁρισμόν, ἄνωθεν μὲν μαστιγούμενος ὑπὸ χαλάζης, ἀνέμου καὶ βροχῆς, κάτω δὲ περιφρονῶν χειμάῤῥους ἐξηγριωμένους, ὧν τὰς γεφύρας ἡ λύσσα τοῦ πολέμου εἶχεν ἀνηλεῶς κατερειπώσει.

Ἐν τούτοις δὲν ὤκνει ὁ Ῥαιτούρης. Ἐπινοήσας νὰ κατάσχῃ ὑπὸ πρόσχημα προστασίας τὴν ἔπαυλιν, ὅπως διὰ στρατιωτικῆς τινος ἐπαγρυπνήσεως προλάβῃ καὶ ἀπελάσῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀπάτην, ἐξέπεμπεν εἰς Ἀλικιανοῦν, πλὴν εἴκοσιν ἱππέων, τὸν δευτερότοκόν του Δημήτριον, πρωτοβάθμιον ἑκατόνταρχον (primo Centurione) τοῦ ἀνδρειοτέρου λόχου, δίδων αὐτῷ καὶ ὁδηγίας ἀποῤῥήτους. Διὰ τῶν διαταγῶν ἐκείνων ἀπηγορεύετο, χωρὶς ἐγ-

γράφου άδείας τῆς Πεντανδρίας, ἡ ἀπὸ τῆς κώμης ἀπομάκρυνσις τοῦ τιμαριούχου, ὑπεβάλλοντο δὲ εἰς ἐποπτείαν ὑποκεκρυμμένην πάντα τὰ ἐκεῖσε διαπραχθησόμενα.

Εἰ καὶ πολύτροπος ὁ Ἕλλην ἐξ ἰδίας φύσεως, ὅμως παρὰ νὰ γίνῃ θήραμα ἀλλοτρίας ἀπάτης, φραγγικῆς πρὸ πάντων, προτιμᾷ τὸ δεινότερον τῶν δυστυχημάτων. Περιττὰ ἀπέβαινον τὰ προφυλάγματα. Μετ' ὀλίγον αἱ ὑπόνοιαι διελύοντο, τὸ θάῤῥος τῶν ἐπαναστατῶν ἀνεπτεροῦτο ἐνεργείᾳ αὐτῶν τῶν ἐν Χάνδακι καὶ ἐν Χανίοις ἀρχῶν. Ὁ μὲν Δοὺξ Κρήτης, ἐκμανὴς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς λειποταξίας γενόμενος, κατεψήφιζε τὸν Δὰ Μολὶν ἀποστάτην, ἔνοχον προδοσίας, καὶ τῆς ἱπποτικῆς εὐγενείας ἔκπτωτον, ὁ δὲ Προβεδοῦρος τοῦ νομοῦ, καὶ αὐτὸς πρὸς τὸ δουκικὸν θέσπισμα συμμορφούμενος, ἐδήμευε πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῇ ἐξοχῇ τιμάρια τοῦ ἄρχοντος, ὁρίζων ἐν ἐπιμέτρῳ καὶ τίμημα δισχιλίων δουκάτων ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἢ ἐπὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Προγραφὴ αὐστηρά, ἀλλ' οὐχὶ παράλογος. Ὡς προείρηται, ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἦτο κεκτημένος καὶ ὄλβον πολύν, καὶ ὑπόληψιν κραταιοτάτην. Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ ἀνδρός, δὲν ἦτο ὀρθὸς καὶ βάσιμος ὁ φόβος τῆς βενετικῆς ἐξουσίας, μήπως ἐπέπρωτο ἡ παρὰ τοῖς ἀντάρταις ἀπόδρασίς του νὰ παρορμήσῃ καὶ ἑτέρους ἄρχοντας εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀποσκιρτήσεως;

Φαιδρὰ καὶ κατ' εὐχὴν ἔφθανεν ὀλίγον ἔπειτα, ἡ ἀπόκρισις ἐξ Ἀλικιανοῦς. Ἐν τῷ διαγγεῖλαι τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Μολὶν εἰς τὸν ἐπιβαλλόμενον ὅρον, ὁ Εἰρήναιος παρεκάλει τὸν Καντανολέον νὰ ἀντεπιστείλῃ αὐτόγραφον καὶ αὐτὸς ἀπάντησιν εἰς τὴν προεπαχθεῖσαν τοῦ ἄρχοντος ἐπιστολήν.

Ἡ μὲν ἀπάντησις ἐδόθη ἐξ ἰδίας τοῦ Ῥαιτούρου χειρός, ἡ δὲ ἀποστολὴ περιεβλήθη ἔκτακτόν τινα ἐπισημότητα, κομιστῶν αὐτοπροσώπων διορισθέντων τοῦ Φράγγου, μέλους τοῦ Συμβουλίου, καὶ δύο ἑτέρων ῥιζαρχῶν. Δύο τινὰ διεμήνυεν ἡ ἐπιστολή· πρῶτον μὲν τὰ συγχαρητήρια τῆς κρητικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην, καὶ τὰς εὐλογίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν οἰκογένειαν· δεύτερον δέ, ὅτι τὴν προσεχῆ Τετάρτην, ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Λουκᾶ, ὁ Γεώργιος Καντανολέος θὰ μετέβαινε συνέσπος εἰς Ἀλικιανοῦν, ἐπισυνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς συναδέλφους, τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους τῶν ῥιζαρχῶν. Καὶ μικρὸν

μὲν μετὰ τὴν ἄφιξιν, ὁ εὐγενὴς τιμαριοῦχος μετὰ τῆς ἱππότιδος θυγατρός του θὰ παρεῖχον πρὸς τὸν Ἐκκλησιάρχην τῆς αὐτονομίας τὴν ὁμολόγησιν τῆς ἑλληνικῆς πίστεως καθ' ὃν τύπον ἤθελον ἐκ συμφώνου προαποφασίσει ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ σεβασμιώτατος ἐφημέριος τοῦ ἐν Χανίοις ἁγίου Νικολάου. Ἡ δὲ πρᾶξις τῆς ὁμολογήσεως θὰ ἐτοιχοκολλεῖτο κατόπιν ἐν ἀντιγράφοις εἰς τὴν θύραν πάσης ἐκκλησίας τῆς νήσου, μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν θὰ διεκηρύττετο παρὰ τοῦ ἱερέως ἐπὶ τρεῖς ἐπακολούθους Κυριακάς. Ηὔχετο ὁ Καντανολέος νὰ τελεσθῶσιν ἀρραβῶνες καὶ γαμοδαίσια αὐθημερόν· ἐὰν ὅμως ἡ προευθέτησις τῶν οἰκιακῶν τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου οὐδόλως ἐπέτρεπε τὸν συνδυασμόν, οἱ γάμοι ἐφ' οἱαδήποτε ἀφορμῇ δὲν θὰ ἀνεβάλλοντο πέραν τῆς παρεπομένης ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Φιλίππου, τελευταίας ἡμέρας τῆς Κρεωφάγου, τεσσαρακαιδεκάτης τοῦ προσεχοῦς Νοεμβρίου. Εἶπον τὰ ἀκροτελεύτια τῆς συνθήκης. Ὁ μελλόνυμφος παρῃτεῖτο ἐκ προοιμίων προῖκα καὶ παράφερνα, ὅτι μόνη τῆς μνηστῆς προῖξ προελογίζοντο ἡ πατριωτικὴ συνεργία τῶν γονέων της καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀρετῶν. Διὸ ἅμα ληξάσης τῆς διττῆς τελετῆς, Δὰ Μολὶν καὶ Καντανολέος θὰ συνήρχοντο κατὰ μόνας, ἵνα ἐκ κοινῆς γνώμης προμελετήσωσι τὴν ἐπίστασιν τῶν σκοπιμωτέρων μέσων, δι' ὧν καὶ ἡ κυρίευσις τῶν Χανίων θὰ ἐπεταχύνετο, καὶ προσηκόντως ἡ συμφρόνησις τῆς ἱπποτείας θὰ ἐξεπεραιοῦτο.

Πλὴν τῆς ἐπιστολῆς, ὁ Φράγγος ἀπήρχετο κομιστὴς καί τινων δώρων. Ἔνια αὐτῶν εἰκονίζουσιν ἀκριβῶς τὸ ἀφελὲς καὶ συμβολικὸν τῶν τότε ἐθίμων.

Ἀναφέρομεν κατὰ πρῶτον ἓν ζεῦγος ὀρεικόν, καταγόμενον ἐκ γένους κυπριακοῦ, μὲ κομψότατα φάλαρα ἐπεσαγμένον. Οἱ ἡμίονοι αὐτοί, ἐπίτηδες διὰ τὰς ὀρεινὰς ὁδοιπορίας ἀνατεθραμμένοι, συνηθισμένοι ὅθεν νὰ ἀναρριχῶνται ὡς αἴγαγροι, πετῶντες μᾶλλον, ἢ πηδοῦντες ἀπὸ βράχου εἰς βράχον, ἐξεπορεύοντο πεφορτισμένοι μὲ βαρέλια οἴνου Ἐλυραίου, ἡ κατασκευὴ τοῦ ὁποίου ἀνέτρεχεν εἰς ὃ ἔτος ἐγεννήθη ὁ τοῦ Καντανολέου πρωτότοκος. Τοῦτο μὲν πρὸς τὸν ἱππότην· τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀρχοντοπούλαν χάρισμα, χαριέστερον. Πρὸς αὐτὴν ἐπέμπετο γάστρα καρυοφυλλαίας, τὸ μὲν σχῆμα μεγαλοπρεποῦς, τὴν δὲ πολυτονίαν μοναδικῆς· ὄντως θαυμάσιον φυτόν, ὅπερ εἰς τοὺς μυριοβλαστεῖς κλάδους, πλὴν

ῶν ἀναριθμήτων καλύκων, προσεπεδείκνυε τριάκοντα δύο ἄνθη λα ἀνοικτὰ καὶ κατακόκκινα. Ἴσως προσεφέρετο ὡς εὐκτικὸν σύμ- ολον γονιμότητος. Τὸ τέταρτον καὶ περιεργότερον τῶν δώρων υνέκειτο ἐκ μιᾶς πήττης (1) πελωρίας, ἣν ὁ κομιστὴς παρέλαβεν τιμελέστατα περιτετυλιγμένην εἰς μάλλινα ὑφάσματα, καὶ μὲ τέγασμα πήλινον ἐντὸς σκεύους πεπωματισμένην. Ἐὰν ἡ πήττα ἐν ἔφθανεν εἰς Ἀλικιανοῦν ζεστή, ἢ τοὐλάχιστον χλιαρὰ ἔτι, κομιστὴς ὤφειλε νὰ τὴν διανείμῃ καθ' ὁδὸν πρὸς τοὺς τυ- ὄντας....... Τί ᾐνίττετο τὸ ἔθιμον τοῦτο; Ἂς τὸ ἐξηγήσῃ ὁ ναγνώστης, ἐὰν δύναται· τὸ καθ' ἡμᾶς ἐζητήσαμεν εἰς μάτην ὀλογοφανῆ τινα διερμήνευσιν. Μὴ τάχα ᾐνιγματίζετο τὴν τότε πικρατοῦσαν γνώμην, ὅτι ἡ κατοικία τῆς μνηστῆς ἔπρεπε ν' ἀπέχῃ ῆς τοῦ νυμφίου ὅσον οἷόν τε ὀλιγώτερον, κατὰ τὸ παροιμιαζό- ενον « Νύμφη ἀπὸ τὴ γειτωνειά σου, καὶ πλαστάρι π' τὴ γωνιά σου; (2) »

Ἐὰν δὲν ἑρμηνεύσῃς ἐπιτυχέστερα τὸ ἐν λόγῳ ἔθιμον, ἐκ οῦ προχείρου ὅμως θὰ φαντασθῇς τὴν ἀνέλπιστον χαράν, τὴν κπληκτικὴν ἀγαλλίασιν, τὴν κεραύνειον ἔκστασιν τῶν δύο ἐρα- στῶν ἐπὶ τῇ περιλάμψει τῆς Ἴριδος, ἥτις σπινθηροβόλους ἐπαγ- γελίας ἀκτῖνας ἀναπεταννύουσα ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν, προεμήνυε μετὰ μακρὰν βαρυχειμωνίαν τὰ προμειδιάματα τῆς ἀνοίξεως. Πρὸς ἀναπαράστασιν τῆς ὑπερφυοῦς αὐτῶν χαρμονῆς ἀνακαλῶν ἐκ τῶν ἐνδοτέρων ἀρχείων τοῦ ὄντος σου ὅσους ἐφαρπαγμοὺς μεσουρανίους, ὅσας μεθυστικὰς ἡδονάς, ὅσας μονοημέρους τρυφὰς καὶ ἀπολαύσεις ἐπεφύσησεν ὁ πρῶτος ἔρως εἰς τὸ ἔαρ τοῦ βίου σου· ἐπισυνάπτων ἐξ ἀναμνήσεως ὅσα τε ἄλλα περιπαθέστερα τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἀνέγνως εἰς ἔπη καρδιοδιφῶν, ἀπάλλαξον ἐκ τοῦ ἀνοικείου καθήκοντος κάλαμον, ἀνατιθέμενον εἰς λυρικώτερον φανταστικὸν τοιαύτας ἐρωτικὰς ἐκστάσεις, καὶ σπεύδοντα μᾶλ- λον εἰς τὰ ἱστορικώτερα τῆς πανδήμου συναγαλλιάσεως.

Οἱ λαοί, πρὸ πάντων οἱ θερμουργότεροι τῆς μεσημβρινῆς Εὐ-

---

(1) Ἐτυμολογοῦμεν τὴν λέξιν παρὰ τοῦ Πήττω τουτέστι Πήγνυμι. Ἐκ τοῦ τύπου Πήσσω προέρχεται καὶ ἡ ταυτοσήμαντος τῶν Ἰταλῶν Pizza.
(2) Ἀνάλογον πρὸς τὴν ἰταλικὴν παροιμίαν· Moglie e buoi da' paesi tuoi.

ρώπης, ἐξοκέλλουσιν εὐκόλως εἰς ἐνθουσιασμοῦ ὑπερβολήν. Ἡ φήμη τῆς μεταπολιτεύσεως καὶ τῆς προκειμένης ἐξελληνίσεως τοῦ κραταιοτάτου τῶν φραγγαρχόντων, διελθοῦσα τὴν νῆσον ὅλην ἀστραπηδὸν, ἐξελήφθη ὡς ἐξαίρετον κατόρθωμα τοῦ Καντανολέου. Ὁ φιλόπατρις ἱππότης, ἔτι πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ἀνηγέρθη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δημοτικότητος· χάριν δὲ τῆς προγραφῆς του ἐθεωρήθη ὡς μάρτυς, προελατρεύθη ὡς ἅγιος σχεδόν. Ἀντίγραφα τοῦ δουκικοῦ θεσπίσματος διαδοθέντα ἀπὸ κώμης εἰς κώμην· τὸ ψήφισμα τῶν Χανιωτικῶν ἀρχῶν, ἀναγνωσθὲν εἰς τὰ γραφεῖα, εἰς τοὺς στρατῶνας, εἰς τὰ ἀρτισύστατα σχολεῖα, κατέστησαν τὸ ἐπώνυμόν του οὕτω θεσπέσιον καὶ δημοχαρὲς, ὥστε ἐργάται συνέῤῥευσαν εἰς τὸν ἀρχοντικὸν πύργον ἐξ ἐσχατιῶν, ἵνα αὐτοψεὶ τὸ προσφιλέστατον πρόσωπον καμαρώσωσι. Μικρὸν κατὰ μικρὸν Δὰ Μολὶν καὶ Καντανολέος συνεταυτίσθησαν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ πατριωτικῇ ὑποστάσει. Πρωταγωνισταὶ τῆς διαδραματιζομένης πάλης ἀναγορευθέντες εἰς συνωρίδα ὁμόπλεκτον καὶ ἀχώριστον, παρ' ὀλίγον συναπεθεοῦντο ὑπὸ σχῆμα ἀστερισμοῦ ἐν εἴδει Κάστορος καὶ Πολυδεύκους.

Κατὰ τὴν ἀσέληνον καὶ μακρὰν νύκτα τῆς παρακμῆς, ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι νεωτέρων χρόνων, ἡ ἱστορία τῶν ἐκπτώτων Τιτάνων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, περιαυγάζεται ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ αἰφνιδίους τινὰς λάμψεις, λυκόφωτα συνάμα δεδυκότος ἡλίου, καὶ προσελασμοὺς πλησιαζούσης ἠοῦς. Ἐφ' ἑκάστῃ τῶν ἀστραπῶν αὐτῶν τὰ ἱστορικὰ ἐρείπια ἀνακύπτουσιν ἀπειράκις εἰκονικώτερα, παρ' ὅτι ὑπάρχουσι πραγματικῶς. Τότε σκιαὶ ἡρώων ἐφορμῶσιν ἔνσαρκοι πάλιν εἰς τὸ ἀμφιθέατρον· τότε θούρια ᾄσματα, ἀλαλαγμοὶ, ὁπλοκρουστίαι διεγείρουσι τὴν πρὸ πολλοῦ ἀφωνισθεῖσαν ἠχώ· τότε ἀρεταὶ παρῳχημένων χρόνων ἀναβιοῦσι. Τοιαῦται αἱ λάμψεις, αἱ διαυγάσασαι τὴν νύκτα τῆς Ἰταλίας ἐπὶ Ῥιέντσου, καὶ ἐπὶ Μαζανιέλλου· παρόμοιαι καὶ αἱ τὴν ἡμετέραν σκοτίαν φωταγωγήσασαι ἀπὸ Φραγγικῶν κατακτήσεων ἕως τῆς χθές. Τὸ ἐνταῦθα σκηνογραφούμενον γεγονὸς εἶνε καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων ἓν τῶν φωτεινῶν διαλειμμάτων τῆς ὑπερχρονίου σκοτομηνίας μας. Πρωτοστατοῦσιν ὁ Καντανολέος καὶ ὁ Δὰ Μολὶν, ὁ μὲν Ἕλλην ἐκ βυζαντινῆς καταγωγῆς, ὁ δὲ Ἰταλὸς, τὸ γένος ἕλκων ἐκ τῆς ἐφαμίλλου Βενετίας. Οἱ δύο οὗτοι ὀμνύουν συνασπισμὸν ὑπὲρ ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως, τοὺς ὅρκους ἐπιῤῥωνύοντες μὲ τὴν ἕνωσιν τῶν ἰδίων τέκνων. Τί θαυ-

Κεφάλαιον Β'

'Επέφωσκεν, ἐν τούτοις, ἡ τεσσαρακαιδεκάτη Νοεμβρίου, ἡμέρα, ὡς εἴδομεν, ὡρισμένη εἰς τὸ ἐπίσημον ἀῤῥαβώνισμα. Τὸ συμπενθερολόγιον, παρασκευασθὲν εἰς Μεσκλᾶν πρὸ ἡμερῶν, ἔτυχεν ἕτοιμον πρωϊαίτατα. Πλὴν τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὁμοφύλων, οἵτινες συνηθροίσθησαν ἐκ τῶν νομῶν Σφακίων, Σελίνου, καὶ Κισάμου εἰς ἀριθμὸν ὑπερβάλλοντα τοὺς τρισχιλίους, πλεῖστοι ὅσοι προεστῶτες, ἱερεῖς, γυναικόπαιδα εἶχον περιπλέον συῤῥεύσει ἐκ τῶν πέριξ κωμοπόλεων ἕως ἀπὸ προτεραίας. Μετὰ τὸν ὄρθρον, ὅστις ἐτελέσθη ἐνωρίτερα τοῦ συνήθους, ἡ προσδοκία καὶ ἡ χαρμονὴ τοῦ πλήθους ἐξεδηλώθησαν δι' ἀφορήτου κροτοθορύβου. Οἱ μὲν ξύλινοι ἐξῶσται, ἤδη μὲ μυρσίνην κεκοσμημένοι, αἱ στέγαι, τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν, ὅθεν ἔμελλεν ἡ πομπεία νὰ διαπορευθῇ, ἔβριθον κατέβριθον θεατῶν ποικιλειμώνων, ἑορτοστολίστων. Καθ' ὁδὸν δὲ, οἱ μὲν ἀνεῤῥιχῶντο ἐπὶ ῥωπάκων, οἱ δὲ συνωστίζοντο ἐπὶ ἀνατετραμμένων πίθων, ἄλλοι κατελάμβανον τὰς λιθείας ἐξ ἐφόδου. Καὶ ἐνταῦθα μὲν ἤχουν ᾄσματα πατριωτικὰ, ἐπίνοιαι τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ὁμηρίδων, ἐκεῖ δὲ ἐκρότουν πυροβόλα, διεγείροντα τὴν ἠχὼ τῶν ὀρέων, παρέκει ἄσκαυλοι, τύμπανα, κώδωνες συνεπλήρουν τὸν πάταγον, ἐκκωφαίνοντες καὶ πόῤῥω τῆς κώμης τὴν ἀκοήν.

Μόλις περὶ τὴν ἑβδόμην ἡ πόμπιμος ἔξοδος προεμηνύθη ἑτοίμη εἰς ἀναχώρησιν ἀπὸ τὰ συνεχῆ ὑλακτήματα τοῦ Ζαγάρ. Καθ' ἣν

στιγμὴν ὁ πρόδρομος τῆς συνοδίας παρουσιάσθη ἔφιππος εἰς τὴν θύραν τῆς αὐλῆς κρατῶν τὴν σημαίαν τῆς αὐτονομίας, ἀχάλινος ὀχλοβοὴ ἐχαιρέτισε τὴν ἐμφάνισίν του, τὰ δὲ βουνὰ τῶν Λάκκων καὶ τῆς Ζούρβης ἀντεβόησαν τρὶς τὴν παρατεταμένην Ζητωκραυγήν.

Τριάκοντα δύο ἵπποι καὶ ἡμίονοι συνήρτιζον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Κρητικοῦ συμπενθερείου. Ἦσαν οὗτοι κατὰ τὴν τότε συνήθειαν σεσαγμένοι μὲ ἐφίππια ἑδροειδῆ, μὲ ἀναβολεῖς πελωρίους, μὲ ὀγκωδέστατα χαλινάρια· θύσανοι δὲ μεταξωτοί, καὶ βασκαντῆρες, καὶ παντοδαπὰ φυλακτήρια, καὶ πλόκαμοι ἐκ λωρίων κοκκίνων ἐκόσμουν τὴν κεφαλήν, τὰ ὀπίσθια, τὸ στῆθός των. Μετὰ τὸν σημαιοφόρον, ὅστις ἀνεβάσταζε τὸν ἅγιον Γεώργιον ἀνατεταμένον μὲ ἀλαζωνείαν ἴσως ὑπὲρ τὸ πρέπον ἐπιδεικτικήν, εἵποντο δύο κήρυκες ἐν στολῇ ποικίλῃ, κυματιζόμενα φέροντες ἐπὶ καμακίων ὁ μὲν τὸ οἰκόσημον τῶν Σκορδυλῶν, ὁ δὲ τὸ τῶν Μολίνων. Ἐξιππεύοντο ἀκολούθως δύο σαλπιγκταὶ ἐν φορεσίᾳ πρασίνῃ. Ἐκάλυπτον οὗτοι τὴν κεφαλὴν μὲ σκιάδιον ἐξέχον τοῦ μετώπου ὑπὲρ τὴν σπιθαμήν, ἔβαινον δὲ προπορευόμενοι τῶν ἐξ ἱππέων τοῦ Πρυτάνεως, σωματοφυλάκων τούτων ἐπικαμπτόντων ὑπὸ τὸ ἄχθος θώρακος ἀλυσιδωτοῦ καὶ χαλυβοπλεκοῦς πανοπλίας. Ὁ πρόεδρος, παγίως ἱδρυμένος ἐπὶ τοῦ γεγηρακότος, ἀλλ' ἔτι ζωηροῦ ἡμιόνου του, ἐνωτοφόρει τὴν πορφυροβαφῆ στολὴν τῆς βενετικῆς ἐθιμοταξίας, συναρτιζομένην ἀπὸ τὸ ἐπίβλημα χρυσοϋφάντου ταινίας τρεχούσης χιαστὶ ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ ἀπό τινα πῖλον τετράγωνον, ὡσαύτως φοινικόβαπτον, ἀναμιμνήσκοντά πως τοὺς κοκκίνους σκούφους τῶν τότε συγκλητικῶν. Ἐκ μὲν δεξιῶν εἶχε τὸν πρώην Τριμυθοῦντος Εὐγένιον, νῦν δὲ ἔξαρχον Κρήτης· ἀριστερόθεν δὲ τὸν γραμματέα τῆς ἐπικρατείας Ζάππαν, καὶ ὄπισθεν τρία ἕτερα μέλη τοῦ συμβουλίου του. Συνεπλήρουν τὴν ἀκολουθίαν ὁ μελλόνυμφος ἐν στολῇ βενετοῦ συνταγματάρχου, δύο ἕτεροι κληρικοὶ ἀναμὶξ μὲ πέντε γέροντας ῥιζάρχας, ἐπὶ τέλους δὲ ὀκτὼ ἕτεροι σωματοφύλακες, ὡπλισμένοι ὡς οἱ προηγούμενοι, ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ὀνύχων.

Ἅμα ὡς ἡ συνοδία ἐξῆλθε τῆς αὐλῆς ἐν παρατάξει, ἡ κοινὴ συγκίνησις ἐξερράγη ἀκατάσχετος πλέον εἰς πολυπάταγα συγχαρητήρια, εἰς εὐλογίας, εἰς εὐχωλάς. Ἤθελες νομίσει ὅτι παρευρίσκεσο εἴς τινα τῶν δραματικωτέρων τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας

τελετῶν. Τίς εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ μας ἐπέτυχέ ποτε νὰ διαιρέσῃ τὴν πρὸ αἰώνων ἐγκεχωνευμένην κρᾶσιν τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ σεβάσματος; Οἱ μὲν ἄνδρες, τὰς ὑποκαρδίους εὐχὰς ἀναθέτοντες εἰς τὸν τροπαιοφόρον Γεώργιον, ἐπηυφήμουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς νήσου ἅμα καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς Ὀρθοδοξίας, αἱ δὲ γυναῖκες, οὐχ ἧττον ἐξημμέναι καὶ αὐταί, ἐξεσφενδόνιζον ἐπὶ τοῦ μνηστῆρος ἀνὰ φούκτας στεφάνους, ὀρύζιον, καρυόφυλλα. Ἐν τῇ παραφορᾷ ἐκείνῃ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὁ μνηστὴρ εἶχεν ἀποβῆ ἰδανική τις σωτῆρος ὑποτύπωσις. Εἰς τὸ σχῆμά του, εἰς τὴν στολήν του, εἰς αὐτὸν ἔτι τὸν ἐκ λευκῶν πτερῶν λόφον τοῦ ἵππου του, τὸ πλῆθος εἶχεν ἐνσαρκώσει τὸν πόθον γένους πρὸ αἰώνων κατὰ τῆς Εἱμαρμένης ἀντιπαλαίοντος, τὸν γλύκιστον πόθον τῆς ἀναβιώσεως. Διὸ ὁ Πέτρος, δύο συγχρόνως περικαλλῶν παρθένων μελλόνυμφος, τῆς φερωνύμου Σοφίας καὶ τῆς Κρήτης, ἀντήμειβε τὰ συγχαρητήρια καὶ τὴν ὀσπριώδη βροχὴν ποῦ μὲν μὲ χειροκλονήματα, ποῦ δὲ μὲ προσρήσεις, ποῦ δὲ μὲ μειδιάματα. Ἀρκετὸν καιρὸν ἀπέτυχον οἱ πόδες τῶν ἵππων νὰ παρελάσωσιν ὀλίγα βήματα προσωτέρω τῆς βρύσεως. Μόλις πρὸ τῆς ὀγδόης ἀνεκινήθη ἡ συνοδία βραδυποροῦσα. Ἀλλὰ μήπως διὰ τοῦτο ἐμετριάσθη ὁ πολύκροτος χαιρετισμός; Αἱ ζητωκραυγαί, ἡ ἐκπυρσοκρότησις, οἱ ἄσκαυλοι, τὰ τύμπανα παρηκολούθησαν τὴν ἱππασίαν τέμνουσαν τὰς ὄχθας τῆς Πλατανείας, περιβομβήσαντα ἕως τῆς συνοικίας αὐτῆς, παρὰ τὴν ὁποίαν ὁ ῥύαξ τοῦ Καράνου συνταυτίζεται μὲ τὸν κρυσταλλοφανῆ καὶ δενδροστόλιστον ποταμόν.

Ἄξιος τοιαύτης λατρείας ἦτο ὁ μελλόνυμφος. Σπανίως ἥρως μυθιστορήματος συνάπτει εἰς ἑαυτὸν τοσαῦτα χαρίσματα, ὅσα κεκτημένος ἐτύγχανεν ὁ εὐδαίμων ἐραστὴς τῆς Σοφίας. Οἱ χαρακτῆρές του ἀντετύπουν ἐν τῷ συνόλῳ τὴν πατρικὴν μορφήν· ἀλλ' εἰς ἐπίμετρον χάριτος, προσηνείας, ἀνοικτοκαρδίου φιλοφροσύνης ὑπερεῖχε τοσοῦτον τοῦ γεννήτορος, ὥστε, ἐν τῷ πραγματεύεσθαι τὰ τοῦ γάμου, οὐδ' αὐταὶ αἱ σεμνότεραι τῶν ἀλόχων ἐφείδοντο νὰ ἐκθειάσωσι πρὸς τοὺς ἄνδρας των τὴν ἀρρενωπὸν καὶ χαρίεσσαν καλλονήν του. Φύσει καλοκἄγαθος εἰς τὰς σχέσεις καὶ δημοτικὸς τὴν συμπεριφοράν, κατήρχετο αὐτὸς πρὸς τὸν ὑποδεέστερον, μηδέποτε ἀπαιτῶν νὰ ὑψωθῇ ὁ ὑποδεέστερος πρὸς αὐτόν· γενναῖος δὲ τοὺς τρόπους, ὅσον τε καὶ ὁ γονεύς, ἐδαπάνα ὑπὲρ τοῦ στρατιώτου καὶ τὰ ἀνὰ χεῖρας χρήματα ἐνταυτῷ

καὶ τὰ ἐπὶ δανείῳ προσλαμβανόμενα. Διὸ, ἐὰν ὁ στρατὸς ἐσεβάζετο τὸν πατέρα, ἐθαύμαζε καὶ ἠγάπα τὸν υἱὸν ἄχρι φανατισμοῦ. Ἀναφέροντες, ὅτι ἐπὶ νεύματι μόνῳ τοῦ ὑπασπιστοῦ ὁ τυχὼν στρατιώτης ἤθελε τυφλοῖς ὄμμασι κρημνίσει ἑαυτὸν κατὰ πετρῶν, ἐνθέτομεν μαρτυρίαν, μηδόλως τοὺς ὅρους τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας παραβαίνουσαν.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ πρωτότοκος τοῦ Καντανολέου. Πρὸς αὐτὸν, ὡς καὶ πρὸς ἑτέρους τῶν συναγωνιστῶν του ἔτι, ἡ ἐποχὴ ἐλάγχανεν ὑποδεεστέρα τῆς προσωπικῆς ἀξίας του. Ἐντριβέστατος εἰς τὰ ὅπλα, ἀφοσιωμένος ὄχι εἰς πρόσωπα, ἀλλ' εἰς αἰσθήματα καὶ εἰς ἐλευθεροπρεπεῖς σκοποὺς, καρτερὸς, ἕτοιμος, πνευματώδης, δὲν περιέμενεν, ἢ μόνην τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα κτήσῃ φήμην εὐκλεοῦς ἀρχηγοῦ, καὶ καταστήσῃ ἐπίφοβον τὸ ὄνομά του πρὸς τοὺς Βενετούς. Τοιαύτης φύσεως χαρακτῆρες σεμνοποιοῦσιν ἄσεμνον αἰῶνα, ἀνασηκόνουσι χαμαίσυρτον λαὸν εἰς συναίσθησιν ἐθνικήν. Ἐμφανιζόμενοι εἰς χρόνους ὡριμωτέρους, εἰς ἡμέρας κρίσεως, οἱ γενναῖοι οὗτοι φιλονεικοῦσι πρὸς Βοσσάρεις τὰ πρωτεῖα τῆς παλληκαρείας, ἢ ἐρίζουσι πρὸς Καραΐσκους τὸν ἄλλον καὶ τιμιώτερον στέφανον τῆς στρατηγικῆς περινοήσεως.

Δύο ἕτερα προτερήματα ἐπεκάλλυνον αὐτόν. Ἐν τῇ τότε κρητικῇ νεολαίᾳ διέπρεπε καθὸ ἱπποδαμαστὴς ἐπιδέξιος, καὶ καθὸ δημοτικῶν στίχων αὐτοσχεδιαστής. Τὸ δεύτερον προτέρημα ἦτο κληρονομικὸν, ἐπειδὴ συμμετεῖχον αὐτοῦ ὅ τε πατὴρ καὶ ὁ ἀδελφὸς, ἂν καὶ εἰς βαθμὸν κατώτερον. Ὁ Πέτρος ὑπερεξεῖχεν. Ἡ περὶ τὴν στιχουργικὴν ἐφεύρεσιν ἑτοιμότης του κατέστη τοσούτῳ πασίγνωστος, ὅσῳ κατ' ἄλλον λόγον διεφημίσθη καὶ ἡ ἔξαλλος ἔντασις τοῦ μνημονικοῦ του. Πολλάκις, χάριν παιδιᾶς, ἐπενόησεν ἀπροετοίμαστος καὶ ἀπήγγειλεν εἰς μέτρον ἀλεξανδρεινὸν ὁλόκληρον διήγημα, λαβὼν τὸ θέμα εἴτε ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἴτε ἐκ τῆς πατρίου ἱστορίας. Ἀδιάφορος εἰς τὰς ἐπικροτήσεις τῶν ἀκροατῶν, ἐξετίμα τόσον ὀλίγον τὸ ἔμφυτόν του δώρημα, ὥστε δὶς μόνον κατὰ σύντονον φίλων ἐξαίτησιν συγκατετέθη νὰ στερεώσῃ τὸ προϊὸν τῆς αὐτοσχεδιάσεως διὰ γραφῆς. Ἴσως ἡ πρώτη Ἑβδομὰς, καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης, τὰ δύο γραφέντα ποιημάτια αὐτὰ, ἴσως ἐπιζῶσιν ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην τῶν γηραιοτέρων, ἐὰν μὴ διεσώθησαν καὶ εἴς τι ἀντίγραφον. Κατὰ τὴν ἐν Ῥιθύμνῃ διατριβήν του, ζή-

τημα μεταξὺ λογίων ἀνεφύη, ἐὰν καὶ ἐπί τινι δεδομένῳ θέματι προσέτι ἠδύνατο ὁ ποιητὴς ν' αὐτοσχεδιάσῃ ἔπος εἰς στίχους πολιτικούς. Ὁ ἀξιωματικὸς ἦρε καὶ νίκην καὶ στοίχημα. Ἀπήγγειλεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν καὶ ἐστιχούργησε τὸ δεδομένον θέμα ἐκ τοῦ παραχρῆμα μὲ ἀξιοθαύμαστον ταχυγλωσσίαν καὶ ἱλαρότητα.

Χαρισθεῖσα πρὸς τοὺς κατοίκους, ἡ συνοδία παρέμεινεν εἰς διάφορα μέρη καθ' ὁδόν. Περὶ δυσμὰς ἡλίου ἡ κλαγγὴ τῶν σαλπίγγων ἀνήγγελλεν, ὅτι καταφθάσασα ἤδη τοὺς λόφους τῆς Ἀλικιανοῦς, ὀλίγον ἀπεῖχε τῆς ἐπαύλεως. Τῷ ὄντι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ καταφύτου βουνοῦ, ὅπερ χαριέντως ἐπιστεφανοῖ τὴν κωμόπολιν, ἤδη πυκνὴ ἀνθρώπων σπεῖρα, ὑπὸ τὸν ἐλαιῶνα προχωροῦσα, ἐφαίνετο σπεύδουσα εἰς προϋπάντησιν. Ἦσαν οὗτοι οἱ στρατιῶται τῆς φρουρᾶς, ἐν τυμπάνοις καὶ φανοῖς προοδοποιοῦντες μετὰ κατοίκων τοῦ χωρίου.

Οὐδεὶς τῶν χρονογράφων ἤθελεν ἴσως καταδεχθῇ νὰ καταχωρήσῃ τὸ ὄνομα τῆς Ἀλικιανοῦς, ἐὰν μὴ κατηναγκάζετο ἀπὸ τὸ διαβόητον τῶν συμβάντων.

Ἕτερον δεῖγμα τῆς ἀφιλοκαλίας των. — Μικρὰ μὲν τὸν πληθυσμόν, ἀλλὰ λίαν εὐάρεστος, καὶ καλῶς ᾠκοδομημένη ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ κώμη τῶν Μολίνων. Μόναι διακόσιαι πεντήκοντα ψυχαί, δουλοπάροικοι τὸ πλεῖστον μέρος, συνεκρότουν τὸν ὅλον πληθυσμόν της· χάριν τῆς θέσεώς της ὅμως ἐφημίζετο ὡς μία τῶν τερπνοτέρων τοῦ νομοῦ. Ναὶ μὲν ἐντεῦθεν βράχοι τινὲς μακραύχενες, ἄλλοθεν δὲ δάση ἐλαιοδένδρων, πιτύων, καρυῶν καὶ πτελεῶν ἐπεπρόσθουν ὁπωσοῦν τὴν θέαν τῆς πεδιάδος. Ἀλλ' εἰς ἀποζημίωσιν, ὁ τόπος παρεῖχε πρὸς τὸν φοιτητὴν σκιεροὺς περιπάτους, ἀφθόνους καὶ δροσερὰς πηγάς, κήπους συνδένδρους, ἀέρα καθαρότατον. Οὐδεὶς θόρυβος ὀχληρὸς διέκοπτέ ποτε τὴν ἠρεμίαν τοῦ ἀναχωρητηρίου, οὐδ' αὐτὰ τ' ἁγιοσήμαντρα τοῦ ναοῦ, ὧν ὁ ὑπόβραγχος ἦχος ἔφθανε μόλις εἰς τὸ παρὰ τὰς Βρύσας βυζαντινὸν παλαιόκαστρον. Μόναι αἱ ἀρκαδικαὶ μελῳδίαι τοῦ αὐλοῦ ἀνεπτεροῦντο δὶς τῆς ἡμέρας ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ ἐπικειμένου ὄρους, πληροῦσαι ἡδυπαθοῦς μεγαλχολίας τὴν πεδιάδα· μόνον τὸ ποίμνιον, τὴν ὁδὸν τῆς κώμης διερχόμενον περὶ τὰ χαράγματα, ἐμήνυε μὲ τοὺς πολυήχους του κώδωνας πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους, ὅτι ἐφίστατο ἡ ὥρα τῆς ἐξεγέρσεως.

Ἀλλ' ὅ,τι μᾶλλον τερπνὴν καὶ ἐπαγωγὸν καθίστανε τὴν ἀγραύλησιν ἐν τῇ κωμοπόλει ἦτο ἡ περιδιάβασις εἰς τὴν πλησίον ὕλην, εἰς τὸν αὐτοφυῆ ἐκεῖνον παράδεισον, ὅστις παρηκολούθει τὰς μυρτοστολίστους ὄχθας τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, καὶ ἀπεῖχε τῆς ἐπαύλεως ὡς ἡμίσειαν ὥραν... Χαῖρε δάσος τῆς Πλατανείας μαγευτικόν, περικρασπεδούμενον ἀπὸ τὰς ποιητικωτέρας ῥοδοδάφνας τῆς οἰκουμένης! Χαῖρε καύχημα τῆς ἑλληνικῆς χωρογραφίας ἐρωτικώτατον! Οἵα σκηνογραφία θαυμαστή, ἐμπνέουσα πόθον ἀγάπης καὶ πρὸς τὸν ἀπαθέστερον! Οἵα σκιὰς ἀπέραντος, μηδέποτε μηδαμόθεν ὑπὸ τοῦ ἡλίου διαπερωμένη, σκιὰς εἰς τὴν κλασικὴν γῆν τοῦ Φοίβου ἀναμιμνήσκουσα τὰς ἀξυλίστους καὶ παρθένους ὕλας τῆς Ἀμερικῆς! Οἵα πρασινὰς ἀειθαλής! Ὁπόση ψυκτήριος, ἀναζωτικὴ δρόσος ἐκ παντὸς μέρους! Φαντάσθητι ἄλσος ἀτέρμαντον, ἀπέχον τῶν Χανίων ὀκτὼ μίλια περίπου, καὶ ἀρχόμενον ἀκριβῶς ὅθεν λήγει ἡ ἐλαιόφυτος πεδιάς· δάσος συγκροτούμενον ἀπὸ γίγαντας, ὧν ἡ νεότης ἀνέτρεχεν ἴσως εἰς τὸν αἰῶνα τῶν Κομνηνῶν, ἀπὸ πλατάνους ἀλαζωνικῶς μετεωρίζοντας τὴν κεφαλὴν ἑκατὸν πόδας ἐπάνω τῶν ῥείθρων. Κύκλῳ παντὸς κορμοῦ ἀνεβρίχᾶτο μὲ συζυγικὴν σφίγξιν ἄμπελος, τὰ κλήματα τῆς ὁποίας συνεκορυφοῦντο περιπλοκάδην, καθάπερ ἐξάρτια εἰς ἱστὸν πλοίου. Ἐμπεφυτευμένη εἰς εὔφορον γῆν, ἡ ἄμπελος ἐβλάσταινε μὲ μοναδικὴν θρασύτητα, ἀναπέμπουσα δὲ τοὺς κλάδους ἀπ' ἔτους εἰς ἔτος ὑψηλότερα, κατόρθωνεν ἐπὶ τέλους νὰ περιστέψῃ μὲ τὰ ὁμοιόσχημά της οἴναρα τὴν κορυφὴν τοῦ συμβίου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀπειρομεγέθεις βραχίονάς του ν' ἀπαιωρήσῃ τὰ πολυχρώματα καὶ ζωγραφικὰ παράφερνα τῶν βοτρύων της. Οὕτως ἕκαστος πλάτανος συνεζευγμένος ἠνέψγεν ὑπὸ τὴν περιφέρειάν του εὐρύχωρον ὑποδεκτήριον, σκιαυγούμενον ἑκασταχόθεν ἀπὸ τὴν ἀντανάκλασιν τῆς χλόης, καὶ θεατρικῶς ἐπικοσμούμενον ἀπὸ τὰς κρεμάθρας τῶν σταφυλῶν, ὧν τινες κατῃωροῦντο δισπιθαμιαῖαι τὸ μῆκος. Ἐξετελείουν τὰ θέλγητρα τοῦ παραδείσου τὸ κελάδημα τῆς ἀηδόνος, τῆς ἀκανθίδος, τοῦ κοσσύφου· ὁ φλοῖσβος τοῦ παραῤῥέοντος ποταμοῦ· τ' ἀρώματα τῆς μυρσίνης, τῆς μίνθης, τοῦ ἑρπύλλου, μυρίων ἄλλων μοσχοβόλων βοτάνων. Αἱ αἰσθήσεις κατεμεθύσκοντο, ἡ φαντασία ἐνουρανοῦτο. Ἐὰν ὑπὸ τὸν θόλον ἐκεῖνον ἀποκοιμηθεὶς μὴ ἐξεγείρεσο πεπληγμένος ἀπὸ οἶστρον ἀνακρεόντειον, δῆλον ὅτι τὸ οὖς τῆς καρδίας σου ἐπλάσθη κωφὸν καὶ ἀνήκοον εἰς τὰ ἐντονώτερα διεγερτήρια τῆς Δημιουργίας.

Μοναδικὸν τῆς κώμης λάμπρυσμα ἦτο τὸ θέρετρον τοῦ τιμαριούχου. Περιβόλιον εὐρυχωρότατον, κατάφυτον ἀπὸ φοίνικας, κιτραίας, πορτοκαλλαίας, πεπυκνωμένον ἀπὸ ῥοδωνιάς, ἰασμῶνας, καὶ ἰωνιάς, καθωραΐζε τὴν κυριωτέραν εἴσοδον αὐτῆς. Ἤδη φανάρια ποικιλόχροα ἀνηρτημένα εἰς τὰ δένδρα καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων ἐφώτιζον καὶ κήπους καὶ ἔπαυλιν. Ἡ βενετικὴ λυχνοκαΐα ἐξελαύνουσα εἰς μεγάλην ἀπόστασιν τοὺς χρωματισμοὺς παρίστανεν ἀνταύγειαν, προσεμπίπτουσαν σκηνικῶς πως ἐπὶ τῆς μελαίνης χλόης τῶν κυπαρίσσων, φωτίζουσαν μυριοτρόπως τὰ φυλλώματα, παιγνιδίζουσαν ἐπὶ τῶν τεχνητῶν κρουνῶν. Ἐνταῦθα μὲν ἔστιλβον, ἐπὶ βάθους κιτρινοχρύσου τὰ λευκὰ ἄνθη ἐπικλίνοντα εἰς εἶδος στεφανοπλεκτάνης, ἐκεῖ δὲ μεταξὺ δύο ἡμιανοίκτων φύλλων ἀπήστραπτον ἀστέρος μειδιάματα. Τὰ φωτοβόλα περιῤῥαντίσματα, ἡ ἀντίθεσις βαφῶν, σχημάτων, ἀντιλάμψεων συναπετέλουν τοιαύτην τινὰ ἐξωτικὴν σκηνήν, οἵαν μόνος ἑλληνικῆς ἑσπέρας οὐρανὸς καὶ ὁ κῆπος τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου ἠδύναντο συμφιλοτιμούμενοι ν' αὐτοσχεδιάσωσιν.

Ἐν τούτοις οἰκογένεια, φίλοι, θεράποντες περιέμενον ἐντὸς τοῦ κήπου τὰ εἰσόδια τῶν συμπενθέρων. Μόλις ὁ κρότος τῶν πετάλων, καὶ αἱ προπορευόμεναι σάλπιγγες ἤχησαν εἰς τὸ περίκλεισμα τοῦ προαυλείου, ὁ οἰκοδεσπότης, ὑποδεχθεὶς ἑκατέρωθεν τῶν βραχιόνων σύζυγον καὶ θυγατέρα, ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησιν ἀσκεπής. Ἀλλ' ἤδη ὁ Ῥαιτούρης ἐπέζευε μὲ ἐλαφρότητα νεανικήν, παραδίδων τὰ ἡνία πρὸς τοὺς ἱπποκόμους· ἤδη, μιμούμενοι τὸ παράδειγμά του, ἀπέβαινον ἅπαντες οἱ τῆς συνοδίας.

— Ἐκλαμπρότατε ἀρχηγέ, σεβαστέ μου φίλε καὶ συμπένθερε! ἐξεφώνησε πρῶτος ὁ Δὰ Μολὶν, ὑποκλίνας τὸ μέτωπον, καὶ μὲ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας κλονήσας τοῦ ῥιζάρχου τὴν δεξιάν. — Εὐλογημένη εἴη ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κρητικοῦ λαοῦ καὶ τῆς γενεᾶς μας συμπλέκονται αἱ χεῖρες ἡμῶν πρώτην φοράν! Μὲ τὰς εὐλογίας τοῦ Παντοδυνάμου, μὲ τὰς εὐχὰς ἐμοῦ καὶ τῆς ἐνταῦθα συζύγου μου, παράλαβε ἕως ἀπὸ τοῦδε εἰς νύμφην σου, καὶ προφύλαττε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὴν μονογενῆ κληρονόμον τῶν Μολίνων! Εἴθε ἡ ἕνωσις τοῦ υἱοῦ σου καὶ τῆς θυγατρός μου δόσῃ πέρας εἰς τὰς αἱματηρὰς διαφωνίας, αἵτινες ἐπὶ τριακόσια πεντήκοντα ἔτη ἐχώρισαν ἀπὸ τοὺς Μολίνους τὸ γένος τῶν Σκορδυλῶν! Εἴθε ὑπὲρ Κρήτης καὶ ὑπὲρ τῆς λοιπῆς

Ἑλλάδος ὁ συνασπισμὸς ἐμοῦ καὶ σοῦ ἐγκαινιάσῃ τὸν αἰῶνα τῆς χειραφετήσεως! — Καὶ σύ, τέκνον μου προσφιλέστατον — προσέθηκεν ἐπισυγκινούμενος ἐν τῷ ἀνοῖξαι τοὺς κόλπους πρὸς τὸν μνηστῆρα — εὐδαιμόνισον τὴν Σοφίαν σου, πλήθυνον τὸν οἶκόν μου, ἀνακαίνισον τὴν νεότητά μου!

— Ἡ κόρη σου, εὐγενέστατε — ἀπεκρίθη ὁ Ῥαιτούρης — ἄδακρυς μὲ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θεοῦ θέλει μακροημερεύσει ὑπὸ τὴν στέγην μας· τὸ ἐγγυώμεθα ὡς χριστιανοὶ ὅλοι οἱ Γραικοί, οἱ εἰς τὴν ἱπποτικὴν φιλοπατρίαν σου ἀναρτώμενοι μὲ ἐμπιστοσύνην τὰς ἀγαθοτέρας ἐλπίδας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν εἰσαγωγικῶν προσρήσεων, ἡ ἐπὶ τοῦ πύργου ἀναπεπταμένη σημαία τῆς αὐτονομίας ἐπεδόθη εἰς κυματισμοὺς καὶ ἀνελιγμοὺς ζωηροτέρους, ἐξακοντίσαντας τὴν σκιὰν τοῦ συμβόλου ἕως τοῦ τόπου τῆς συνεντεύξεως. Ἤθελες εἰπεῖν, ὅτι ἡ Ἐλευθερία, ἔμψυχον ἐν τῇ σημαίᾳ ἐκείνῃ λαμβάνουσα προθυμίαν, ἔσπευδε νὰ συστεγάσῃ Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν ἐνηγκαλισμένας ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς αὐτῆς ἐθνεγερτηρίου σκιᾶς.

Ἐν τούτοις ἡ Σοφία ἠσπάζετο τὴν δεξιὰν τοῦ πενθεροῦ, ὅστις ἀμοιβαδὸν ἐνηγκαλίζετο καὶ ἀντησπάζετο αὐτὴν εἰς τὸ μέτωπον.

—— Πέτρε! ἀνέκραξεν ὁ γέρων περιχαρής, μὲ πατρικὴν ἤδη φιλαυτίαν διερευνῶν ἀπὸ ἄνω ἕως κάτω καὶ ὑπερτιμῶν τὸ κόσμιον σχῆμα τῆς μελλονύμφης — Δέχθητι τοῦ πατρός σου τὰ συγχαρητήρια! Ἡ ἐκλεκτή σου δὲν εἶνε μόνον ἄγγελος τὴν καρδίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν μορφὴν προσέτι..... Ὁμοιότυπον τῆς μητρὸς —— προσέθηκεν ἔπειτα, τὴν πρόσρησιν συνδυάσας εἰς ἓν προσκύνημα πρὸς τὴν συμπενθέραν, ἥτις ἠσχολεῖτο δεξιουμένη καὶ προσαγορεύουσα τοὺς ξένους της.

Αἱ χαριστήριοι αὗται προδιαλέξεις κατεκήλησαν ὅλην τὴν συνοδίαν. Ἤθελον ἐπιφαιδρύνει καὶ τὸν Πέτρον, ἐὰν αἱ αἰσθήσεις τοῦ Πέτρου ἀντελαμβάνοντο τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου, πλὴν τῆς νύμφης του. Ἀλλ' οὔτε τὸ προσαγόρευμα τοῦ πατρὸς ἤκουσεν, οὔτε εὐστοχώτεραι κατέφθανον τὴν ἀκοήν του αἱ ἔμφωνοι φιλοφρονήσεις τῆς πενθερᾶς, αἱ σύναυλοι εὐλογίαι τοῦ Εὐγενίου καὶ τοῦ Εἰρηναίου.

Ἐνῷ ὁ Μολῖνος προσεκάλει τοὺς μνηστῆρας νὰ συνεμπλέξωσι τοὺς βραχίονας, αὐτός, αὐτόβουλος ἤδη προελθών, προσέφερεν εἰς τὴν δέσποιναν τῶν λογισμῶν του ἀνθοδέσμην, παριστάνουσαν ἐν τῷ κέντρῳ τὸ μονόγραμμα τῶν μελλονύμφων μὲ λευκὰ καὶ κόκκινα καρυόφυλλα.

Ἔντρομος ἐν τοιαύτῃ δόξῃ, ἡ νύμφη ηὐχαρίστησεν, ἐξαποστείλασα ὑπὸ τὸ σκίασμα τοῦ λευκοῦ πέπλου μίαν φυγάδα, ἀλλὰ πληκτικὴν βλέμματος ἀστραπήν. Ἀνίκανος ὅμως ὑπὸ συγκινήσεως ν' ἀποδώσῃ καὶ διὰ ζώσης φωνῆς τὸ ἐλάχιστον χαριτολόγημα, συνεκεφαλαίωσεν ἀθρόων τῶν αἰσθημάτων της τὴν ἐκφορὰν εἰς τὸ ἐπαφῆσαι ἐπικλινῆ τὴν προτομὴν ἐπὶ τοῦ πρωτογεύστου στηρίγματος τοῦ ποθητοῦ της, εἰς τὸ προσψαῦσαι τὸν ὦμόν του μὲ τοὺς κρικελλιώδεις καὶ καστανόχροας βόστρυχάς της.

Ἦτο εὔμορφος ἡ μελλονύμφη; Ἐὰν εὐειδής, ποῖόν τι τὸ εἶδος τῆς εὐμορφίας της;

Ἐπὶ ἐκτιμήσει κάλλους ἀνυπεύθυνον ἔχει τὴν κρίσιν καὶ ὁ τυχών. Γνώμην ἄρα καὶ ἡμεῖς ἀποφαινόμενοι, οὐδέν τι παρακινδυνεύομεν.

Δύο διάφορα κάλλη γυναικεῖα ἔλαβεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ καιρούς. Τὸ μὲν σύμμετρον, ἑρμογλυφικόν, ἐντελέστατον, οἷον ἐντετυπωμένον φαίνεται εἰς τὸ σχῆμα τῆς Μηλείου Ἀφροδίτης καὶ τῆς τῶν Μεδίκων· τὸ δὲ, ἀτέλεστερον ἴσως τὰς ἀναλογίας, ψυχαγωγικώτερον ὅμως τὴν ἔκφρασιν, ἔκμαγμα τοῦτο καὶ ἀπινδαλμάτισμα χριστιανισμοῦ. Τὸ πρῶτον εἶδος ἐμποιεῖ ἔρωτα, φιληδονίαν, θαυμασμόν τινα πειρακτικὸν δρῶντα κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων· τὸ δεύτερον ἐμφυσᾶ ἀγάπην, ἔλεος, ἀδελφικήν τινα συμπάθειαν, καὶ κρούει τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος μᾶλλον, ἢ τῶν αἰσθήσεων τὰς χορδάς. Ἐκ τῆς διαφορᾶς προκύπτει, ὅτι ὁ μὲν πρὸ Χριστοῦ Ἕλλην θαυμάζει, καὶ ὡς καλλιτέχνης θαυμαστοῖ τὴν ἐρωμένην του, ὁ δὲ εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένος Ἕλλην ἐλεοῖ ὡς συγγενής, περιποιεῖται ὡσεὶ θεράπων τὴν ἀγαπητικήν του· ὅτι, ἐνῷ Φειδίαι καὶ Ἀπελλεῖς καὶ Πραξιτέλαι εἰς τὴν ἡδυπαθῆ στάσιν καὶ προσχημάτισιν τοῦ σώματος χαρίζονται προθυμότερον, ἢ εἰς τὴν πνευματικὴν ἰδεοποίησιν τοῦ προσώπου, τὸ φιλόκαλον τέκνον τῆς σήμερον Ἑλλάδος ἀναγορεύει βασιλίδα

τοῦ γυναικείου κάλλους τὴν κεφαλήν, ἅτε ἕδραν λόγου, κατοικητήριον πνεύματος, ὑπέραλλον ὄργανον τῆς ψυχῆς. Τῷ ὄντι· ἐν τῷ πλανητικῷ τοῦ κάλλους αὐτοῦ συστήματι προέξαρχος διαπρέπει ὁ ἥλιος τοῦ προσώπου. Ποῖον Βαιθόβεν ἢ Βελλίνου κύμβαλον κέκτηται τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν εὐτονίαν τῶν μελῳδικῶν ῥυθμῶν, ὅσους ἐν τῇ καταρκτικῇ διανοίξει τῆς καρδίας ἀποπνέει γλυκύγελως ὄψις παρθενική; Ἡ τῶν ἐσωτερικῶν σάλων ἀνάρροια κυματίζεται εἰς τὴν εὐμετάβολον ἐπιφάνειαν τῆς ὄψεως μὲ τοσαύτην ποικιλίαν μετατροπῶν, φανεροποιεῖται τοσοῦτον αὐτόματος, ὅσον ἀκαταλόγιστον εἶνε τὸ μῆκος ὅπερ ἡ ἰδέα καὶ τὸ πάθος διατρέχουσιν εἰς τὴν κοσμιαίαν βασιλείαν των. Ἀλλὰ τὰ κινήματα τῶν ἐπιλοίπων μελῶν τί ἄλλο εἶνε, ἢ σφαδασμοὶ ὑποχείριοι, καὶ ἀλόγιστοι, καὶ ἄσημοι, καὶ φερ' εἰπεῖν μηχανικοί; — Ἀξιόλογος διαστολή· τὰ ἀριστοτεχνήματα τῆς γυναικείας καλλονῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἢ διατελοῦσιν ἄφωνα σήμερον, ἢ λαλοῦσι γλῶσσαν ἀποβάσαν δυσκατανόητον πρὸς ἡμᾶς. Ἡ ἐνέργεια τοῦ στόματός των συναπῴχετο, ὡς ἂν τις εἴποι, μετὰ τῆς αἰνιγματώδους προσῳδίας τῆς ἀπαγγελίας του. Ἀφαρπάζουσι τὸν θαυμασμόν σου· πειρῶνται ματαίως νὰ ἀνακινήσωσι τὰ πάθη σου. Εἰς τὸ εὔκαμπτον τῆς στάσεως, εἰς τὸ λυγηρὸν τοῦ σχηματισμοῦ, εἰς τὸ χαρίεν τῶν κινημάτων, ἁπανταχοῦ τοῦ σώματος διορᾷς γόητρα Φρύνης, θέλγητρα Λαΐδος. Οἱ χαρακτῆρες τῆς ὄψεως, εἰ καὶ τεράστιοι ἐπὶ συμμετρίᾳ, ἀμοιροῦσι διεγερτικότητος, στεροῦνται ἐπιπνεύσεως δραματικῆς. Μονότονος ἡ ἀπὸ κορυφῆς μετώπου μέχρις ἄκρας ῥινὸς εὐθεῖα γραμμή· ἄδακρυς, ἀσυγκίνητος, φύσει ἀπαθὴς ὁ ὀφθαλμός· διάγλυπτον, παγόπληκτον τὸ μειδίαμα. — Οἷον τόπον πρωτεύοντα ἀπεναντίας κατέχουσιν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς νεωτέρας Ἑλληνίδος ὁ ὀφθαλμός, τὰ χείλη, καὶ τὸ μειδίαμα! Πῶς ἡ ἐθνολογικὴ αὕτη διαστολὴ ἐξέφυγε τὴν πολυπραγμοσύνην τοῦ βαυαροῦ ὀνειροπόλου; Στόμα καὶ ὀφθαλμός! Ἰδοὺ οἱ γνώμονες καὶ διερμηνεῖς πάσης ὑποκαρδίου συνταραχῆς, ἠχὼ τῶν ἀνάρθρων κραυγῶν τοῦ ὄντος, σελίδες ἐφ' ὧν ἀκριβῶς τε καὶ ἀφεύκτως ἀνατυποῦνται οἱ ἐλάχιστοι τῶν παλμῶν. Ὅ,τι ἐν τοῖς εἰκονογραφικοῖς δράμασι τῆς φύσεως εἶνε ἡ ἀεικίνητος ὄψις τῆς θαλάσσης πρὸς τὰ στερεότυπα ὄρη, πρὸς τὰ δάση, πρὸς τὰς κοιλάδας, τοῦτ' αὐτὸ περὶ ὀφθαλμοῦ καὶ στόματος ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος. Ὁ κρύσταλλος τοῦ ὄμματος παλιγγραφεῖ τὰς ἀπείρους ἑξελίξεις τῆς διανοίας· τὸ μαντεῖον τοῦ στόματος ἀποκαλύπτει τὰ ὑποβρύχια διαγγέλματα τῆς καρδίας. Μόνα τὰ δύο ταῦτα

ἐπιχέουσι, ταῦτα μόνον μεταδίδουσιν εἰς τὰ λοιπὰ σημεῖα τ
καλλονῆς τὸ ἔμψυχον πῦρ, τὴν λάμψιν, τὸν ἠλεκτρικὸν σπινθῆ
πάνθ' ὅσα θέλγητρα δραματικὰ καταπλήττουσιν ἐκ πρώτης ὄψε
τὴν εὐαισθησίαν τοῦ θεωμένου, τὰ θέλγητρα ἐν οἷς ἰδιαιτέρ
ἐντρυφῶνται καὶ τρυφερεύονται οἱ ἐκλεκτοί. Ἄφελε ἀπὸ τὸ π
σωπον τῆς παρθένου μας τὸν χαμόγελων καὶ τὴν 'ματιά
Ἐκολώβωσες τὴν Νεοελληνικὴν Ῥαφαήλειον Παναγίαν· ἀ
ρηκας ἀπὸ τὸν μύθον τῆς Ὀδυσσείας τοὺς πειρασμοὺς ·
Κίρκης, τὰ γόητρα τῶν Σειρήνων, τὰς δολερὰς τοῦ Ἰθακησ
ζεύγους παιδιάς..... Τί ἐναπέμεινε; χάρτης ἄγραφος.

Ἡ εὐμορφία τῆς ἀρχοντοπούλας τῶν Χανίων ἦτο εὐμορφ
ἐντελῶς νεοελληνική.

Ἡ Σοφία ἦγε τότε τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας· ἀλλ'
ἀγνοοῦντες τὴν ἐποχὴν τῶν γενεθλίων της θὰ τῇ ἔδιδον μό
δεκαέξ. Καὶ πρόσωπον, καὶ ἀνάστημά της ἀντετύπουν μὲ
πλεονέκτημα τῆς νεότητος καὶ τῆς ἀνθηρότητος τὸ καθ' ὅλην τ
νῆσον ὀνομαστὸν ἄγαλμα ἑλληνικὸν τῆς μητρός. Οἱ ἀμυγδαλ
δεῖς καὶ καστανωποὶ ὀφθαλμοί της, ἐπιστεφανούμενοι τοξοειδ
ἀπὸ λεπτὰς ὀφρῦς, περισκιαζόμενοι ἀπὸ βλεφαρίδας χνοώδ
ψαυστικάς, ἐγγικτικάς, νῦν μὲν λειποψυχοῦντες καὶ σβεννύμε
νῦν δὲ καθάπερ φάρος ἑλίτροχος ἀναφλεγόμενοι εἰς εὐδίαν πο
τικῆς νυκτός, ἐξηκόντιζον — συνεργούσης μάλιστα τῆς ἱλα
τητος τῶν χειλῶν — ἀφάτους τινὰς ἀστραπὰς ἀγάπης, γλυ
παθείας, ἐλέους, ἀστραπὰς καρδιοβόλους, ἐπὶ τῇ πληκτικῇ λάμ
τῶν ὁποίων ἀναπαλλάκτως ἐξεθαμβοῦτο ἡ ὅρασις τοῦ θεατ
Αὐτὴ ἡ γοητεία τοῦ βλεμματισμοῦ, ἡ ἐξωτικὴ καὶ ὑποκευ
αὐτὴ μαγγανεία τῶν φωστήρων της, ἧς ἡ ἀπόῤῥητος δρασ
ριότης ὑπεξέφυγε καὶ τὴν γραφίδα περιωνύμου εἰκονογράφ
ἐπεξήρχετο οὕτως αἰφνίδιος καὶ λάβρος καὶ καταβλητική, δ
λαυνεν, εἰ καὶ ἀσυνυδυΐα τῆς βασκαντικῆς ἰδιότητός της, οὐ
κηλητήριος εἰς τὰ σπλάγχνα, ὥστε πρὸς τὸν ὑποπίπτοντα οἱ
καιρὸν, οὔτε προαίρεσιν, οὔτ' ἐλευθερίαν ἐπέτρεπε νὰ θαυμά
τὰ ἐπίλοιπα προσόντα τοῦ καλλιστεύματος — τὴν σύμμετ
περιγυρίδα τῆς ὄψεως, τὸ εὔστροφον καὶ ἐπαγωγὸν ἀνάστη
τοὺς καστανωποὺς πλοκάμους καθωραΐζοντας καὶ ὤμους καὶ
χένα βοστρυχηδὸν, τὰ λευκὰ χειράκια, ἀριστουργημάτια τοσοῦ
ἀσπάσιμα ἐπὶ τὸ κύμβαλον, ὅσον ἀξιολάτρευτα εἰς τὴν χρή

τῆς ῥιπίδος καὶ τῆς βελώνης. Θὰ ἐτερατούργουν οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τοσαύτην διαδυτικότητα, ἐὰν τὸ στόμα δὲν ὑπεβοήθει; Ὄχι. Μεγάλως εἰς τὴν μαγικὴν ἐκείνην ἐπίδρασιν συνήργει ἡ παρθενικὴ τοῦ στόματος εὐθυμία, τὸ κόσμιον, τὸ ἡδυπαθὲς αὐτὸ τῆς νεάνιδος ὑπογέλασμα, ὅπερ ἐσέμνου τὰ χείλη, ἐδορυφόρει εἰς τὰ φίλτρα τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ εἰς τὸ ὅλον σχῆμα ἐπεφύσα οὐκ οἴδαμεν οἷόν τι αἰθερῶδες περιείλημμα οἰκτίρμονος, φιλοπτώχου, συμπαθοῦς θρησκείας. Τὸ μειδίαμα ἐκεῖνο διέλυε τὴν ἀνίαν σου, ἐγαλήνιζε τὴν ὀργήν σου. Ἦτο οἰκογενείας ἐντρύφημα. Ἤθελε μετατρέψει εἰς φιλόστοργον καὶ ἀφιλότεκνον γονέα. Ποῖος οἶκτος, ἐντὸς ἀνεξιλάστου καρδίας ληθαργῶν, δὲν ἀπεδάρθανεν ἐπὶ τῷ ἀγγελικῷ φαιδρύματι τῶν χειλῶν ἐκείνων; Μέτρια τὸν ὄγκον, εἰς μὲν τὸ μέσον συνήπτοντο διὰ λεπτοῦ καὶ τοξοειδοῦς ταινίου, εἰς δὲ τὰς γωνίας ἔληγον παρακλίνοντα ἀνεπαισθήτως. Αἱ γωνίαι αὐταί, τεκμήριον ὑπερβολικῆς αἰσθαντικότητος, μαρτυροῦσι τὴν ἔμφυτον καλοκἀγαθίαν· διότι ἡ εὐαισθησία θηρεύει τὴν φιλίαν, δέεται παρηγορίας, καθιστάνει καὶ κοινωνικὸν καὶ φιλόθρησκον τὸν ἄνθρωπον. Σπανιώτατα εὐαισθησία καὶ λύπη ἀποχωρίζονται. Τὸ ἔλεος, ἀρχηγενὲς ἐλατήριον τῆς συνανθρωπεύσεως, τιθηνεύευται ὑπὸ τῆς λύπης· ἀντὶ γάλακτος, θηλάζει δάκρυα.

Χρειάζεται μετὰ τὰς νύξεις ταύτας νὰ ὑποδείξωμεν, ὅτι ἡ ὁρατὴ μορφὴ θὰ ἦτο ἀοράτου ἐσωτερικῆς εὐμορφίας ἀπαύγασμα; Χαριτωθεῖσα ἐκ μητρικῆς κληρονομίας, ἡ Σοφία συνεδύαζε πρὸς τὴν ὡραιότητα τὴν γυναικοπρέπειαν. Γυναικοπρεπὴς λέγεται ἡ κόρη, ὅταν, ἐξ ὕψους ἁβρᾶς ἀνατροφῆς καὶ κοινωνικῆς ὑπερτερίας ὑπερπηδοῦσα τὸν ἀποτροπιασμὸν τῶν αἰσθήσεων, φοιτᾷ προθύμως εἰς καταγώγια ἐνδείας, ὀρφανίας, νόσου· ὅταν, ὑπακούουσα εἰς τὸ ἐνδόμυχον τῆς εὐσπλαγχνίας εὐαγγέλιον, δὲν σικχαίνεται τὰ ἀηδέστερα πειράματα τῆς ἐλεημοσύνης· ὅταν ἐκ τοῦ σχήματος καὶ ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς της καθαίρουσα πᾶν οἱονδήποτε ἀντικρουστικὸν πλημμέλημα, παρέχει εἰς μὲν τὸ εἶδος γλαφυρότητα εἰκόνος, εἰς δὲ τὸ ἦθος ἐπίπνοιαν ποιήματος. Λέγεται γυναικοπρεπής, ὅταν τὸ κυριώτατον καύχημά της ἔγκειται εἰς τὴν αὐταπάρνησίαν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην· ὅταν ἐξ ἰδίας καὶ μόνης συναισθήσεως ἐπίσταται νὰ ποιήσῃ σεβαστὴν τὴν προσωπικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ὑπόληψίν της. Γυναικοπρεπὴς καλεῖται, ὅταν ὑπερασπίζῃ τὸν ἀδυνατώτερον, ὅταν ὑποφέρῃ ἐν σιγῇ, ὅταν ἀποστρέφεται καὶ ἐπίδειξιν, καὶ προσποίησιν καὶ ἐπιβουλήν· ὑπὸ

μὲν τὴν πατρικὴν στέγην οἰκοδέσποινα, πανταχοῦ δὲ ἄλλοθι ά γνείας ἱέρεια. Εὐαισθησία, χάρις, σεμνότης, πνεῦμα, καλλονὴ ἰδοὺ τῆς γυναικοπρεποῦς νεάνιδος τὰ γνωρίσματα!

Τοιαύτη τις ὡς ἔγγιστα ἡ εἰκὼν τῆς ἀρχοντοπούλας· ἄψυχο φωτογράφημα θεσπεσίου πρωτοτύπου..... Ἀλλὰ πῶς κατὰ τὴ ἐξεικόνισιν τῆς στολῆς μας διέλαθε τὸ Τσενδαλέτο, τὸ λεπτοῦ φὲς αὐτὸ καὶ μέλαν κεφαλοπάνιον, ὅπερ προσφυῶς ἐκάλου ἐρωτικὴν φαρέτραν οἱ Βενετοί; Τὸ ἀξιοζωγράφητον Zenda letto, ὅπλον, ὅπερ αἱ φιλοπόλεμοι Ἀνδαλουσίδες οὐδέποτε ἐπεί σθησαν ν' ἀποθέσωσιν, ἐνεπορποῦτο εἰς τὴν κόμην μὲ τέχνη οὐκ εὐκαταμάθητον· ἐκάλυπτεν ἢ ἀπεκάλυπτε τὴν ὄψιν κατὰ τὴ χρείαν καὶ τὴν ἀρέσκειαν, τηροῦν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐγκρυφιάζοντα ἐν πονηρίᾳ προδοτικῇ· ἐκόσμει τὸ στέρνον μὲ πειρακτικὴν φιλα ρέσκειαν, καὶ συνεπλέκετο περὶ τὴν μέσην μὲ κομψότητα πει ρακτικωτέραν. Ἡ τέχνη αὐτή, αὐτὴ ἡ ἀμίμητος φιλοκαλία, αὐτὴ ἡ πολυδαίδαλος ἐπιβουλὴ προσῆπτον εἰς τὸν πέπλον ἰδιότητι τινα τεραστίαν, ἱκανὴν νὰ μεταμορφώσῃ εἰς ὡραίαν τὴν ἄσχημο ὄψιν, καὶ νὰ πληθύνῃ εἰς τὸ ἄπειρον τὰ θέλγητρα τῆς περικαλ λοῦς. Θεωρουμένη ἡ γλυκυβλέφαρος κόρη τοῦ Μολίνου ὑπὸ τὴ σκιαύγειαν τοῦ μελαγκρηδέμνου της, ἤθελε διαθρύψει μισογύνου ἦτορ, ἤθελεν ἁρπάξει καὶ φρένας γέροντος. Ἡ φήμη το τσενταλέτου της, ἀπὸ τοῦ ἑσπερινοῦ περιπάτου τῆς Προκυμαία πέρα Χανίων μεταπτησθεῖσα, εἶχε καταστήσει τὸ ὄνομά της οὕτι πολυθρύλητον, ὥστε, κατὰ μίμησιν τῶν Κυδωνιατῶν, ἡ νεολαί τοῦ Χάνδακος ἄλλως δὲν ἐκάλει τὸν Σὲρ Φραντσέσκον, ἢ Πα τέρα τῆς Σοφίας.....

Καὶ μολαταῦτα — λυπηρὸν εἰπεῖν! εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προ νομιούχου πλάσματος αὐτοῦ, ὑπὸ τοὺς κάλυκας νεότητος οὕτι σφριγώσης καὶ φερεζώου, ὑπὸ τ' ἀμβρόσια προσμειδιάματα, ὑπ τὸν ἀστραπηβόλον ἐκεῖνον βλεμματισμὸν ὁ προσωποδίφης θ ἀνεγίνωσκε κατάπληκτος δύσνοστόν τινα πεπρωμένης περιοδία χρησμόν.

Ὁ δὲ πατήρ της;

Ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἦτο ἔνσαρκος τρόπον τινὰ προσωπο ποίησις τοῦ γνωμικοῦ « Πᾶν μέτρον ἄριστον. » Ἐκ γενετῆ

Ὀπαδὸς καὶ φιλόσοφος τῆς μετριότητος, θιασώτης τῶν μέτρων ἐξ ὁρμεμφύτου, ἠράσθη παιδιόθεν τῆς γεωμετρίας· ἤδη δὲ πεντηκοντούτης ἠρέσκετο εἰσέτι στερεομετρῶν. Νοῦς ὀρθός, θετικός, λογιστικός· νοῦς βραδύπους ἴσως, ἀλλ' ἀκυρίευτος ἀπὸ πάθη ἐπιζάφελα καὶ δυσηνιόχητα· ἐχθρὸς τῶν ἄκρων, εἰς πᾶν μεσόριον ἐπικλινής· δυσπειθὴς εἰς τὴν φορὰν τῶν πρώτων ἐντυπώσεων, καθὸ ἄμοιρος οἰστρηλατήσεως καὶ φανταστικοῦ, ὁ Μολὶν ἐπανήρχετο συχνότατα εἰς τὸ φίλον του Chi va piano, va sano, παροιμίαν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἡμετέραν Σπεῦδε βραδέως. Οἱ κεραίας διαβήτου περιάγοντες ἐπὶ τοῦ χάρτου πάνυ σπανίως εἶνε ταχύβουλοι, ὁ δὲ ἱππότης ἔτρεφε διαφέρουσαν τρυφερότητα πρὸς τὰς ἐξισώσεις του. Διὰ τοῦτο δή, πρὶν ἐγκολπίσῃ ἀπόφασίν τινα ὁριστικῶς, ἐταλαντεύετο ἐπὶ μακρὸν εἰς δισταγμοὺς καὶ ἀμφιῤῥέπειαν. Ἐπετύγχανεν ὅμως μετὰ τὴν βάσανον νὰ διαλύσῃ καὶ τῆς ὑστάτης ἀπορίας του τὴν ἐξίσωσιν; Τότε, τὴν δειλίαν ἀποθέτων, καὶ παραλαμβάνων ἥρωος θρασύτητα, εἰσώρμα εἰς τὴν φάσιν τῆς διαπράξεως μὲ λάβρον, ἀκατάβλητον ἐπιμονήν· τότε, ἀπὸ μόνον τὸ δεδογμένον του κατειλημμένος, κατεφέρετο πρινὴς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκτελέσεως, μηδέν τι πλέον ἄλλο καθορῶν πρὸ ποδῶν, ἢ τὴν ἀκριβεστέραν καὶ ταχίστην τοῦ σκοπουμένου κατάληψιν.

Ὡς πρὸς τὴν εἰκόνα του, αὕτη καὶ χωρὶς πραγματείας διατυποῦται εἰς σχῆμα συνταγῆς. Μέτριον ἀνάστημα· σὰρξ μήτε πίειρα, μήτε ἰσχνή· ὄψις ἐξ ἰδιοσυγκρασίας πελιδνή· μέτωπον εὐρύτατον, περὶ δὲ τὴν κορυφὴν ἐξογκούμενον ἀπὸ ὀστέϊνα λοφίδια· ῥὶν ὁπωσοῦν σιμή· ὀφθαλμοὶ μεγάλοι, γλαυκοειδεῖς καὶ ἐξέχοντες ὑπὲρ τὸ δέον· βλέμμα ἥμερον, ἀλλ' ἐκφραστικὸν καὶ ἐξεταστικόν· τόνος φωνῆς ὁτὲ μὲν μειλίχιος, ὁτὲ δ' ὑπότραχυς· ὕφος ὁμιλητικὸν καὶ εὐπροσήγορον, εἰ καὶ γεωμετρούμενον ἐνίοτε ὑπό τινος βενετικῆς συστολῆς. Ἔνδυσον τὸ προχάραγμα τοῦτο μὲ κυκλικὸν καὶ πολύπτυχον πῖλον ἐκ μέλανος βελούδου, μὲ ἐπενδύτην ἑτερομάσχαλον, φοινίκινον καὶ περικρασπεδούμενον ἀπὸ παρθώριον, μὲ πλατυβράκια μεταξωτά, μὲ πόρπας λιθοκολλήτους ἐπὶ τὰ πράσινα ὑποδήματα· πρόσθες εἰς τὴν πλευράν του ξίφος, ἐκ τῆς λαβῆς τοῦ ὁποίου ἐξήρτηται διὰ μακρᾶς ταινίας ἀνεμιστὴρ ἐκ πτερῶν ψιττακοῦ, καὶ θέλεις ἐπάνω κάτω συστοιχειώσει τὰ κυριώτερα τῶν γνωρισμάτων τοῦ τιμαριούχου, καθ' ὃν τοὐλάχιστον τρόπον ἱματίζετο ἐν Χανίοις τὴν ἱπποτικὴν στολήν.

Ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἠγάπα τὸ μονογενὲς θυγάτριόν του τρυφερά· ἀλλ' εἰς τὸ πλάγιον τῆς ἀγάπης αὐτῆς ἔτρεφε τὴν ἀνιαρὰν συναίσθησιν, ὅτι ἤθελε τὸ ἀγαπήσει μὲ στοργὴν διπλασίαν, ἐάν, ἀντὶ γυναικείου χιτῶνος, ἔφερε βράκην εἰς τὰ σκέλη καὶ ξίφος εἰς τὴν πλευράν. Ἡ συναίσθησις αὕτη ἦτο σκληρὸς βασανισμός. Τὰ παιδικὰ θωπεύματα τῆς κόρης κατέδυον εἰς τὴν συνείδησίν του σπαρακτικά. Καὶ ὅμως τὸ παράλογον τῆς τύχης ἀδίκημα οὐδέποτε εὗρεν ἀπόλυσιν εἰς τὴν λογικήν του. Ἡ ὑστέρησις ἄῤῥενος κληρονόμου ἔσκαπτε τάφον ἀχανῆ παρὰ τοὺς κεκλεισμένους τάφους τῶν προγόνων του, ἡ δὲ πεφιλημένη του Σοφίτσα, καίτοι ἐντελὴς καθ' ὅλα, ἦλθεν ὅμως εἰς τὸν κόσμον ἔνοχος λήξεως καὶ συντελείας. Καθ' ὅσον μὲν τὰ ἔτη προέβησαν, ἡ συναίσθησις αὐτὴ εἰσέβαλλεν ἐπιδρομικωτέρα εἰς τοὺς σκολιοὺς λαβυρίνθους τῆς συγγνώσεως, εἰσάγουσα μεταλλοιώσεις, ὧν τὴν ἐπίδρασιν συνέπαθον κατὰ βαθμὸν καὶ ἕξεις, καὶ τρόποι, καὶ φρονήματα. Παρὰ δὲ τὰ πρόθυρα τῆς πεντηκονταετίας, ὁ τάφος, ὁ πεπρωμένος νὰ καταπίῃ τὸν ὕστερον Μολῖνον, εἶχε προσλάβει ταρταρείους διαστάσεις. Ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἀπέβη ἀνεπαισθήτως ὑποχονδριακός· τὸ πρόσωπόν του ἐγένετο πελιδνώτερον. Ἔκτοτε ὑπεξέφυγεν εὐχαρίστως ἐπισκέψεις συγγενῶν, ὁ οἶκος τῶν ὁποίων ἀντήχησε γέλωτας, παιγνίδια, θόρυβον ἀῤῥένων· τὴν δὲ πρώτην ἡμέραν τοῦ ἔτους, ἐν τῷ διανεῖμαι εἰς θεράποντας καὶ δουλοπαροίκους τὰς συνήθεις ἐπινομίδας, — παράδοξον! — ἀνεδείχθη γενναιότερος πρὸς τοὺς ἀτέκνους, ἢ πρὸς τοὺς κτήσαντας ἐξ ἑκατέρων τῶν φύλων ἀπογονήν. Ἴσως εἰς τὴν μεταβολὴν αὐτὴν ἀποδοτέα καὶ ἡ πρὸς τὴν μόνωσιν δεινουμένη ἐπιῤῥέπεια τοῦ ἤθους του. Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὁ ἱππότης ἀπέβη πλατωνικὸς τῆς μοναξίας ἐραστής. Τὴν μὲν καλοκαιρίαν ὅλην διῆλθε περιερχόμενος τοὺς δρυμούς του ἀσυνόδευτος· τὸν δὲ χειμῶνα, πότε μὲ μίαν πρόφασιν, πότε μὲ δύο καταλείπων καὶ οἰκογένειαν καὶ συναναστροφήν, πάλιν ἐπανέκαμψε μονήρης εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πύργου του. Πρὸς ὅντινα ἠρώτα αὐτόν, πῶς ἄρα μετὰ ἕξιν ἰσόβιον κατεπείσθη νὰ λειποτακτήσῃ καὶ ἀπ' αὐτὴν ἔτι τὴν φίλην παρτίδαν τοῦ τρισέττε,

— Τί θέλεις; ἀπεκρίνετο. Ὁσάκις ἀφίνω τὰ Χανία λυποῦμαι, διότι χωρίζομαι ἀπὸ τοὺς φίλους μου, ἀλλὰ πλειότερον ἔτι λυποῦμαι ἀφίνων τὴν Ἀλικιανοῦν, διότι χωρίζομαι ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου.

Οὐδέποτε ἡ ἀνάκρισίς τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς προέρχεται οὕτως αὐθόρμητος, ὡς ἐν περιπτώσει ἀνθρώπων, οἵτινες ἄγνωστοι διακείμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἔχουσι νὰ συνεκτελέσωσι μέγα τι ἐπιχείρημα ἐμπιστοσύνης. Εἰς τοιαύτην θέσιν ἐτύγχανον ὁ Καντανολέος καὶ ὁ Δὰ Μολίν. Ὡσαύτως ἔξυπνοι ὄντες καὶ οἱ δύο συμπένθεροι, ὡσαύτως κάτοχοι τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, ἀλλὰ καὶ ὡσαύτως ἐκτετοπισμένοι εἰς ἔκρυθμον θέσιν δικαιολογοῦσαν τὴν ὑποψίαν καὶ τὴν προφύλαξιν, ἀπέβλεψαν εἰς ἀλλήλους κατὰ πρῶτον, ὡς ἀτενῶς κατασκοπεύουσι τὴν ἀμοιβαίαν κεραιοστασίαν δύο πλοῖα θαλασσοποροῦντα εἰς πέλαγος λυμαινόμενον ὑπὸ πειρατῶν. Ἑκάτερος κατοπτεύσας διελάσεις βλεμμάτων, καμπὰς φωνῆς, τρόπους, ἱμάτια, ἐλάχιστα τῆς περιφορᾶς χαρακτηρίσματα, προσεπάθησε νὰ μαντεύσῃ, εἰμὴ τὸ ὅλον, μέρος τι τοῦ αἰνίγματος, ὅπερ ἔνσαρκον ἵστατο ἐνώπιόν του. Περίεργον δέ! Ἐνῷ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν χαριτολογημάτων ὁ φραγγάρχων ἠσχολεῖτο γεωμετρῶν τὸν ἀρχοντορωμαῖόν του, τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ἀνακρίνοντος ἀνάκρισιν ἐπεχείρει, καίτοι σκύλος, ὁ Ζαγάρ. Τίνες ἀναθυμιάσεις ἀδιάδρακτοι πρὸς τὴν ἠθικὴν ὄσφρησιν τοῦ ἀνθρώπου διήγειρον τὴν πολυπραγμοσύνην του; Πολλὰς καὶ παντοίας στροφὰς ποιήσας περὶ τὰ σκέλη τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου, ὠσφράνθη δεκάκις τὴν ἀναξυρίδα καὶ τὰς πρασίνας κνημίδας του, τοσαυτάκις δὲ πάλιν ἐνατενίσε πρὸς αὐτὸν τοὺς ἀλλοκότους ὀφθαλμούς. Τὰ συμπεράσματα τῆς τρισσῆς ἐρεύνης διατελοῦσιν ἀναποκάλυπτα. Ἕκαστος τῶν τριῶν ἐξεταστῶν ἐτήρησε τὰς κρίσεις του πρὸς ἰδίαν χρῆσιν. Οὐδὲν ὅμως τῶν φανερωθέντων σημείων συγχωρεῖ νὰ ἐξεικάσωμεν, τοὐλάχιστον ἐκ μέρους τῶν συμπενθέρων, ὅτι τὸ συμπέρασμα δὲν ἐξῆλθεν ἀρεστὸν ἀφ' ἑκατέρων. Ὡς πρὸς τὸν Ζαγὰρ κατ' ἰδίαν, οὐδείς κεν ἔχοι σάφα μυθήσασθαι... Εἰς τίνα ἐντελείας βαθμὸν θὰ ἦτο σήμερον ἡ γραμματικὴ τῆς φυσιογνωμίας προηγμένη, ἐὰν οἱ Λαβατέροι εἶχον ὄσφρησιν κυνός, ἢ τοὐλάχιστον, ἐὰν εἶχον λόγον ἔναρθρον οἱ κύνες!

Ποῦ ἐτράπησαν οἱ μελλόνυμφοι ἐν τῷ μεταξύ;

Ὤ, τοῦτο δὰ ἐξείκασέ το καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ σου! Φαντάσου σὺ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν των ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀνεκλαλήτων τῆς πρώτης περιπτύξεως ἡδονῶν. Πρὸς ἐραστὰς καὶ μελλονύμφους δευτερόλεπτον δὲν σημαίνει ἔτος; Ὁ λεπτοδείκτης τῆς καρδίας των ἐτετραπόδιζεν ἀπὸ ῥυτῆρος. Παρεκτραπέντες τῆς

συνοδίας καθ' ἣν στιγμὴν τὸ συμπενθερολόγιον διήρχετο τὰ προαύλεια, ἐγλύστρησαν σιγὰ σιγὰ εἰς τοὺς ὄρχους τοῦ παρακηπίου ζητοῦντες ποῦ ταχύτερα νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν ἄδειαν τοῦ πολυποθήτου ἐναγκαλίσματος, ποῦ διά τινος ἀσπασμοῦ ἀδιοράτου νὰ ρίψωσιν εὐθετώτερα τὰ θεμέλια τοῦ ποιήματός των· ποίημα ἄφατον καὶ ὀνειρῶδες, ὅπερ ἅπαξ μόνον τοῦ βίου αὐτοσχεδιάζεται· ἔρχεται, παρέρχεται ὡς ἀστραπή, ἀνεπιστρέπτως ἐπαναφίνων τὸν βίον ἀπεῤῥιμμένον εἰς τὴν νύκτα τῶν ἀπογοητεύσεων καὶ τῶν μεταπείσεων!

— Εἶνε ὅλα ταῦτα ἀληθινά, εἶνε ὑπαρκτά; ἐξεφώνησεν ὁ ἐραστὴς μὲ φωνὴν συντετριμμένην, ψαύων μακρότερον τοῦ δέοντος μὲ τὰ χείλη τὸ ἁβρὸν χεράκι τῆς νεάνιδος. Εἶνε, θεέ μου, πραγματικὰ ὅσα βλέπουν ἀπόψε οἱ ὀφθαλμοί μου; Ὁποίαν παράδοξον ὀπτασίαν δᾳδουχεῖ τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ ἐλεήμων φωταψία τῶν οὐρανῶν! Ἐγὼ ἐνταῦθα, ἐγὼ εἰς τοὺς κήπους τούτους περιπλέγδην μὲ τὴν κυρίαν τῆς ζωῆς μου! Υἱὸς Σκορδύλου μελλόγαμβρος ἑνὸς Μολίνου! Ὦ, Σοφία, ἄστρον ὁδηγὸν τοῦ βίου μου! Λάλησε! σφῖγξε με! Ὤχ, ἀγάπη μου, κατάπεισέ με! Σὲ κρατῶ εἰς τὰς ἀγκάλας μου μὲ τὴν ἀλήθειαν; ἢ αἱ αἰσθήσεις μου γίνονται παίγνιον μαγικῆς ἀπάτης;

Ἐπὶ τῇ ἠλεκτρικῇ προσψαύσει τῶν χειλῶν τοῦ ἐραστοῦ, τὰ χείλη τῆς παρθένου, ἀπειθοῦντα εἰς τὴν προτροπὴν τῆς θελήσεως, ἔτρεμον ἄναυδα, ὡς καλαμόφυλλα ὑπὸ ψηλάφημα ζεφύρου.

— Ἄχ, τίς ἤθελε τὸ φαντασθῇ — ἀπήντησε μετ' ὀλίγον, παραβιάζουσα τὴν λειπόθυμον φωνήν, καὶ μὲ καρδιοστάλλακτα δάκρυα χαρᾶς ῥαντίζουσα τὴν προσκύπτουσαν κόμην τοῦ ποθητοῦ της — τίς ἤθελέ ποτε πιστεύσει, ὅτι ἄνωθεν ἐκπεπορευμένος ἦτον ὁ σπινθὴρ αὐτός, ὅστις ἤναψε τοιοῦτο πῦρ εἰς τὴν ψυχήν μας...! ὅτι εἰς τοὺς δυσελπίστους ὅρκους μας ἔμελλον μίαν ἡμέραν νὰ συνδεσμευθοῦν λαοσωτήριοι οἱ ὅρκοι τῶν ἐναντιοφρονούντων γονέων μας....! ὅτι οἱ δύο ὕστεροι γόνοι τῶν Μολίνων, ὁ ἐνάρετος πατήρ μου καὶ ἡ πιστή σου, συσφιγγόμενοι εἰς τοὺς κόλπους σου συγγενικῶς, ἤθελον μὲ ζῆλον κοινὸν ἀναγνωρίσει ὡς μητέρα τὴν ἔνδοξον Ἑλλάδα, συνομολογοῦντες τὸ σύμβολον τῆς ὀρθοδόξου της πίστεως!

Λεπτὴ ἀνέμου πνοὴ διῆλθε τὸ παρακήπιον, ἀνασείσασα καθ' ὁδὸν τὰς ἄκρας τῶν κυπαρίσσων. Ἡ πορτοκαλλαία ἐπετίναξε βροχὴν εὐόσμων πετάλων, ἀνθοβολίσασαν τοὺς μνηστῆρας, ἐπιλευκάνασαν τὸν ὑποπόδιον πράσινον τάπητα. Ἤθελες εἰκάσει, ὅτι τὸ φιλέραστον δένδρον ἀνέμενεν ἐλάχιστόν τι φύσημα ἐναγωνίως, ἵνα μὲ τὰ ἄσπιλα ἄνθη του συνευλογήσῃ καὶ αὐτὸ τὴν εὐδαιμονίαν, ἥτις ὑπὸ τὴν σκιάδα του κατεπλημμύρει τοῦ ἐρωτολήπτου ζεύγους τὴν ἕνωσιν.

— Τοὺς στίχους γεννᾷ τὸ πάθος καὶ στολίζει ἡ ὑπερβολή... εἶπε μετριοφρονοῦσα ἡ μελλονύμφη ἐν τῷ ἐπιβαρύναι τὸν βραχίονα τοῦ ὑπασπιστοῦ μὲ ἐπαύξουσαν χαριστικότητα..... Ἀλλ' ὁπόσον εἰκονισμόν, ὁπόσην αὐτόματον καὶ ἀνεπιτήδευτον ἁρμονίαν προσδίδει εἰς τὰ ποιήματά σου ἡ ζῶσα καὶ αὐτοπαθὴς διάλεκτος τοῦ λαοῦ μας! Ἐὰν ποιητικὸς ἀγὼν ὑπῆρχεν ἐδῶ, ἐὰν ἀγωνοδίκης ἐτύγχανον ἐγώ, ὤ, οἱ δημοτικοί σου στίχοι ἤθελον ὑπερτερήσει παντὸς ἄλλου ποιήματος στιχουργηθέντος εἰς ὀθνείαν, εἰς πεφυκωμένην, εἰς μακαρονικὴν διάλεκτον.

— Βέβαια· οἶστρος καρδίας παραλαμβάνει, δὲν ἐπιβάλλει τὴν διάλεκτον..... ἀλλὰ ποῖόν τι βραβεῖον θὰ μοὶ ἀπένεμες, ἐὰν βασιλὶς τῆς ἀθλοθεσίας αὐτῆς εἶσο ἐκ δευτέρου σύ, ὡς εἰς τὸν ἱπποτικὸν ἀγῶνα σὲ προεχείρησεν ἡ τύχη μου;

— Τὸ αὐτὸ βραβεῖον τῆς ἱπποδρομίας..... ἀλλὰ μὲ χειρὸς ἀμοιβήν, ἀπεκρίθη ἡ κόρη, ὑπερπηδήσασα τὸν δισταγμὸν μετά τινα διακοπήν.

Ὁ μνηστὴρ δὲν ὤκνησε. Δράξας τὰς χεῖράς της, ἐνέπλησεν ἕκαστον ἐναλλὰξ τῶν τορευτῶν καὶ παιδικῶν δακτύλων μὲ τόσα φιλήματα καὶ τόσα, ὅσα πιθανῶς θὰ ὠνειροπόλησεν ἡ ἐρωτοπλὴξ κατὰ τὰς ἀΰπνους νύκτας της. Ἀσυμπλήρωτον δὲ τὴν ἀμοιβὴν ὑπολαβὼν ἕως ἐκεῖ, ἐπεσφράγισε τὸ ἑκατέρωθεν ἐπιποθούμενον τελεσιούργημα, ἐπὶ τὸν ἄγραφον τοῦ παρθενικοῦ στόματος χάρτην ἐντυπώσας, παρὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου του, τὸν εἰς τὴν παράδεισον ὑπὸ πρωτοπλάστων παραβατῶν ἐφευρεθέντα, τὸν ψυχοσυμπλέκτην τῆς μνηστεύσεως ἀσπασμόν.....

Θὰ παρακολουθήσωμεν περαιτέρω τὰς περιστροφὰς τῆς ἐρωτικῆς ἀπομονώσεως;

Λεπτὴ ἀνέμου πνοὴ διῆλθε τὸ παρακήπιον, ἀνασείσασα καθ' ὁδὸν τὰς ἄκρας τῶν κυπαρίσσων. Ἡ πορτοκαλλαία ἐπετίναξε βροχὴν εὐόσμων πετάλων, ἀνθοβολίσασαν τοὺς μνηστῆρας, ἐπιλευκάνασαν τὸν ὑποπόδιον πράσινον τάπητα. Ἤθελες εἰκάσει, ὅτι τὸ φιλέραστον δένδρον ἀνέμενεν ἐλάχιστόν τι φύσημα ἐναγωνίως, ἵνα μὲ τὰ ἄσπιλα ἄνθη του συνευλογήσῃ καὶ αὐτὸ τὴν εὐδαιμονίαν, ἥτις ὑπὸ τὴν σκιάδα του κατεπλημμύρει τοῦ ἐρωτολήπτου ζεύγους τὴν ἕνωσιν.

— Τοὺς στίχους γεννᾷ τὸ πάθος καὶ στολίζει ἡ ὑπερβολή... εἶπε μετριοφρονοῦσα ἡ μελλονύμφη ἐν τῷ ἐπιβαρύναι τὸν βραχίονα τοῦ ὑπασπιστοῦ μὲ ἐπαύξουσαν χαριστικότητα..... Ἀλλ' ὁπόσον εἰκονισμόν, ὁπόσην αὐτόματον καὶ ἀνεπιτήδευτον ἁρμονίαν προσδίδει εἰς τὰ ποιήματά σου ἡ ζῶσα καὶ αὐτοπαθὴς διάλεκτος τοῦ λαοῦ μας! Ἐὰν ποιητικὸς ἀγὼν ὑπῆρχεν ἐδῶ, ἐὰν ἀγωνοδίκης ἐτύγχανον ἐγώ, ὤ, οἱ δημοτικοί σου στίχοι ἤθελον ὑπερτερήσει παντὸς ἄλλου ποιήματος στιχουργηθέντος εἰς ὀθνείαν, εἰς πεφυκωμένην, εἰς μακαρονικὴν διάλεκτον.

— Βέβαια· οἶστρος καρδίας παραλαμβάνει, δὲν ἐπιβάλλει τὴν διάλεκτον..... ἀλλὰ ποῖόν τι βραβεῖον θὰ μοὶ ἀπένεμες, ἐὰν βασιλὶς τῆς ἀθλοθεσίας αὐτῆς εἶσο ἐκ δευτέρου σύ, ὡς εἰς τὸν ἱπποτικὸν ἀγῶνα σὲ προεχείρησεν ἡ τύχη μου;

— Τὸ αὐτὸ βραβεῖον τῆς ἱπποδρομίας..... ἀλλὰ μὲ χειρὸς ἀμοιβήν, ἀπεκρίθη ἡ κόρη, ὑπερπηδήσασα τὸν δισταγμὸν μετά τινα διακοπήν.

Ὁ μνηστὴρ δὲν ὤκνησε. Δράξας τὰς χεῖράς της, ἐνέπλησεν ἕκαστον ἐναλλὰξ τῶν τορευτῶν καὶ παιδικῶν δακτύλων μὲ τόσα φιλήματα καὶ τόσα, ὅσα πιθανῶς θὰ ὠνειροπόλησεν ἡ ἐρωτοπλὴξ κατὰ τὰς ἀΰπνους νύκτας της. Ἀσυμπλήρωτον δὲ τὴν ἀμοιβὴν ὑπολαβὼν ἕως ἐκεῖ, ἐπεσφράγισε τὸ ἑκατέρωθεν ἐπιποθούμενον τελεσιούργημα, ἐπὶ τὸν ἄγραφον τοῦ παρθενικοῦ στόματος χάρτην ἐντυπώσας, παρὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου του, τὸν εἰς τὴν παράδεισον ὑπὸ πρωτοπλάστων παραβατῶν ἐφευρεθέντα, τὸν ψυχοσυμπλέκτην τῆς μνηστεύσεως ἀσπασμόν.....

Θὰ παρακολουθήσωμεν περαιτέρω τὰς περιστροφὰς τῆς ἐρωτικῆς ἀπομονώσεως;

Δαδοῦχοι, ἀποσταλέντες ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν λειποτακτῶν, διέκοψαν τὸν διπρόσωπον μονόλογον, μηνύσαντες κατὰ παραγγελίαν τοῦ οἰκοδεσπότου, ὅτι ἡ συνοδία, ἤδη εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς ἐπαύλεως συνηθροισμένη, δὲν περιέμενεν, ἢ τὴν παρουσίαν τῶν μελλονύμφων διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς τελετῆς.

Πρὸς τελειώτερον τῆς ἡμισείας ἐκείνης ὥρας μακαρισμὸν συνεχαρίζετο ἐξαιρέτως εὐμενὴς εἰς τοὺς ἐραστὰς καὶ ἡ νυκτερινὴ σκηνογραφία. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀνέτελλεν ἡ ἀμφίκερως μήνη ἐπάνω τοῦ μέλανος ὄρους τῆς Θερίσσου, παραμονεύουσα ὄπισθεν ἐλατῶν καὶ κυπαρίσσων, συσπειρουμένων μὲ σκηνικὴν παράστασιν, ἢ διαστοιχιζομένων κατὰ γραμμήν. Εἰς μὲν τὸ πλησιέστερον τῆς εἰκόνος, τερπνὰ λοφίδια, ἔνθα μὲν ἀλληλουχούμενα, ἔνθα δὲ συμπλεκόμενα πρὸς ἄλληλα στεφανηδόν, καὶ ὑπόσκια τηροῦντα ἔτι τὰ σύνδενδρα νῶτά των, ἐξώρθουν μὲ ἄνισον σθένος τὴν κεφαλήν, συναμιλλώμενα ποῖον πρῶτον αὐτῶν ν' ἀπαλλαχθῇ ἐκ τοῦ ἐνταφίου σκότους, ποῖον πρῶτον νὰ ἀναθάλῃ ὑπὸ τὸν φερέζωον ὀφθαλμὸν τῆς νυκτός. Πρὸς δὲ τὸν ἔσχατον ὅρον τῆς χώρας ἡ σκηνὴ διεπλατύνετο πέρα τῆς ὀμμάτων βολῆς. Ἐπάνωθεν τῶν βουνιδίων σειρὰ προμηκῶν ὀρέων ἐμετεωρίζετο εἰς ἀνάστημα δυσκαταλόγιστον, ἐγκρύπτουσα ἐντὸς λευκῆς νεφέλης τὰς κορυφάς. Μόνη ἡ Λεύκα διετέλει κατὰ προνόμιον ἀσκεπὴς καθόλου καὶ φαινοπρόσωπος. Ὑπερτείνουσα τὸν χιονοσκεπῆ κολοφῶνα ἐφ' ὅλων τῶν κορυφῶν, ἀντέβλεπεν ἰθυτενῶς τοὺς κήπους τῆς Ἀλικιανοῦς, ὡς ἂν ἐκ τῆς ἀπορθήτου σκοπιᾶς της ἐπροθυμεῖτο νὰ καταπέμψῃ καὶ αὐτὴ πρὸς τὸ καλοῤῥοίζικον ζεῦγος συγγενικὰς εὐλογίας καὶ συγχαρητήρια. — Ἐκ τοῦ πλησίον οὐδεὶς θόρυβος ἐτάραττε τὴν ἠρεμίαν τῆς νυκτός. Μόνον τὸ ῥεῦμα τοῦ Βλαχερνίτου ὑπήχει εἴς τινα ἀπόστασιν, βαρύφωνον τηροῦν τὸ ἴσον εἰς τὸ μελῴδημα τῆς σιγῆς. Ἡ μελλονύμφη ἀνεσκίρτησε. Κλύδων ἀγάπης ἀνέῤῥεεν ἐξ ὅλων τῶν μελῶν εἰς τὴν καρδίαν της· τὰ γόνατα δυσεπείθουν νὰ τὴν ἀνορθώσωσι. Στρέψασα πρὸς τὸν οὐρανὸν τὸ πρόσωπον, περιπαθῶς ἐπαργυρούμενον ἀπὸ τὴν σελήνην,

— Θεέ μου, ἀνεφώνησε στενάξασα ἐν τῷ ἀνορθοῦσθαι, ὁπόσον ἀνεξιχνίαστα εἶνε τὰ θελήματά σου! Εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀπελπισίας, πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀκόμη, μόνα τὰ κλεῖστρα σκοτεινοῦ τινος, λησμονημένου μοναστηρίου, προϋπέσχοντο σωτηρίας λι-

μένα πρὸς ἐμέ. Ἔπρεπε νὰ γευθῶ τὴν μακαριότητα τῆς ἑσπέρας ταύτης, ὅπως γνωρίσω πόσον ἀφόρητος θὰ ἦνε ἡ ἄρνησις τοῦ κόσμου πρὸς ὅσους εἰς τὸν κόσμον ἀφίνουν κληρονομίαν ἀγάπης καὶ παθῶν!

— Ὁ λιμὴν τῆς σωτηρίας σου, φῶς μου! ἐκφωνεῖ μὲ διάπυρον ἐκπάθειαν ὁ μελλόνυμφος, ἐπαναλαμβάνων τὴν φράσιν τῆς μνηστῆς καὶ ἀναπετάσσων τὰς ἀγκάλας. Ἰδοὺ ὁ κατάπλους σου! Εἰσόρμισον, φῶς μου, θαῤῥαλέα! κατάπλευσον εὔελπις εἰς τὸν λιμένα σου!

« Ἐὰ μῆλο, 'σὰ δροσάπιδο,
Κρεμάσου ἐδῶ, κυρά μου,
Καὶ μεῖνε ὥσοῦ τὸ δέντρο σου
Ξερὸ νὰ πέσῃ χάμου!

Κι' ἂν ἔλθ' ἡμέρα καὶ τὸ ἰδῇς
Τοῦ μάκρου 'ξαπλωμένο,
Χωρὶς πουλιῶν παρηγοριά,
Κιτρινοφυλλιασμένο,

Κάμε τὸ λόγο 'κόνισμα,
Τὸν ὅρκο προσκεφάλι
Νὰ μὴ ξαναπλεχθῇς ποτὲ
Σ' ἄλλου πλατάνου ἀγκάλη! »

Ἐν τούτοις ἄπειρον πλῆθος, συῤῥεῦσαν πλεισταχόθεν τοῦ νομοῦ, συνωστίζετο ἐντὸς τοῦ εὐρυχωροτέρου τῶν κήπων, καταλύον πλουσιοπάροχα κεράσματα, καὶ ἐν τῇ παραμονῇ τῆς τελετῆς περιεργαζόμενον τὸ θαῦμα τῆς βενετικῆς λυχνοκαΐας. Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν δᾳδοφόρων, ὁ μὲν ὄχλος ἐτμήθη εἰς δύο, ὅπως ἀφίσῃ ἄφρακτον εἰς τους νυμφίους τὴν διαπόρευσιν· οὗτοι δὲ, μᾶλλον πετῶντες, ἢ πατῶντες ἐπὶ τῆς χυδαίας καὶ ἀποιητίστου ἀρούρης, ὡς οἱ περιϊστάμενοι λοιποὶ πεζοὶ, εἰσέβησαν εἰς τὴν ἔπαυλιν ἐπευφημούμενοι.

Ἡ ἔπαυλις αὐτὴ δὲν εἶνε ἀναξία περιγραφῆς. Συνέκειτο ἐκ

δύο διαφόρων οἰκοδομημάτων. Τὸ μὲν ἐκαλεῖτο παλαιόν, τὸ δὲ νεώτερον. Τὸ πρῶτον εἶχε κτισθῇ πρὸ τριακοσίων πεντήκοντα ἐτῶν παρὰ τοῦ Μάρκου Δὰ Μολίν, ὅστις στρατηγοῦ τινος εὐπατρίδου τυχὼν ὑστερότοκος, ἀφίκετο εἰς Κρήτην περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ συστάσει τοῦ τότε Γαληνοτάτου περιεβλήθη μὲ ἱπποτικὸν τιμάριον. Τὸ οἰκοδόμημα ἐκεῖνο συνίστατο ἐξ ἑνὸς μόνου, ἀλλ' ὑψηλοῦ καὶ εὐρυτενοῦς πύργου, ἀπολήγοντος εἰς ὀδοντωτὸν προμαχῶνα, καὶ κατὰ τὰ τότε ἔθιμα ὠχυρωμένον μὲ γέφυραν καταῤῥακτήν. Τὸν πύργον αὐτὸν ὁ λαὸς τῶν περιχώρων ἐκάλει Βίγλαν. Ἐπὶ μὲν τῆς ἔμπροσθεν πλευρᾶς ὁ κτίστης προσεκόλλησε τὸ οἰκόσημόν του, δηλαδὴ τὸ ἔμβλημα τοῦ ἀνεμομύλου μὲ τὸ λατινικὸν φθέγμα Circumago, non flecto — ἀνακυκλῶ, ἀλλὰ δὲν κάμπτομαι· ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου τοῦ φρουριδίου του ἐνεκόλαψε τὸ γνωμικὸν Omnia mundi fumus et umbra — Καπνὸς καὶ σκιὰ τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ.

Δύο ἕτερα οἰκοδομήματα προσετέθησαν κατόπιν εἰς τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα. Καίτοι ὀλιγώτερον τοῦ πύργου ἐπιδεικτικά, τὰ προσαρτήματα ἐκεῖνα ἦσαν προσφορώτερα εἰς τὰς ἀνέσεις τῶν ἀπογόνων. Ἡ αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς, πρωτεύουσα τῆς ἐφεστίου ἡγεμονίας, ἀπετέλει μέρος τοῦ τειχομαχίου. Διατρέχουσα αὐτὸ ἀπ' ἄκρας εἰς ἄκραν, ἦτο ἀρκετὰ εὐρύχωρος, ὥστε κατ' ἐπισήμους τελετὰς νὰ χωρῇ τριακοσίους καὶ ἐπέκεινα προσκεκλημένους. Σχῆμα, χρῆσις, ἀποσκευή της ἥρμοζον ἀρτίως εἰς τὰς φιλαρχαίους ἕξεις τῶν οἰκητόρων. Ναὶ μὲν ἡ πρὸς τὴν κυρίαν εἴσοδον καὶ τὸν μεγαλήτερον κῆπον βλέπουσα πλευρά της ὑπέκυπτεν εἰς τὸν σφετερισμὸν ὀκτὼ μακροτογγύλων παραθύρων, συναπτομένων ἄνευ τοιχικοῦ διαλείμματος· ἰδιοποιεῖτο ὅμως τὸ δῶμα (terrazza) διά τινος θύρας ὑπερμεγέθους, ἣν ἐκόσμουν ἐπίχρυσα, ἀλλ' ἤδη θριπόβρωτα ξυλανάγλυφα. Πλὴν τριῶν, ἢ τεσσάρων μικρῶν κενῶν, τὰς λοιπὰς πλευρὰς ἤμπεχεν ἡ γενεαλογικὴ πινακοθήκη, περίφημος ἐλαιογραφημάτων συλλογή, ἐκπλήττουσα τὴν ὅρασιν τοῦ εἰσερχομένου μὲ τὰς ἀγερώχους στάσεις, μὲ τὰς λαμπρὰς στολάς, μὲ τὰ πολυποίκιλα ἱπποτικὰ παράσημα τῶν προγόνων. Εἰς τὴν ἔκθεσιν ἐκείνην ἐπέζη ἡ μορφὴ καὶ διασήμων στρατηγῶν ἀγωνισθέντων κατὰ βαρβάρων, καὶ πολιτικῶν διακριθέντων ἅμα μὲν εἰς ἐξωτερικὰς πρεσβείας, ἅμα δὲ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βασιλείου, καὶ δὴ καὶ λογίων, καὶ ἀνωτέρων ἐκκλησιαστικῶν

δακος μετ' οὐ πολὺ, δευτέρα συνθηκολόγησις ὡμολογήθη μεταξὺ Κρητῶν καὶ Βενετῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρηνοποίησις αὕτη οὐδὲν ἄλλο χρήσιμον ἐποίησεν, ἢ νὰ προμηθεύσῃ εἰς τοὺς ἐγχωρίους τὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα, ὅπως ἐντὸς ὀλίγου ἐπαναστήσωσι πεισματωδέστεροι.

Μετὰ τὸν δοῦκα Μάρκον ἔρχεται ὁ Δομήνικος Δὰ Μολὶν, στρατηγὸς ἐπιφανέστατος, ἐν ἔτει 1365 ἀποσταλεὶς κατὰ τοῦ Ἰωάννου Καλλέργου, τοῦ ἐνδόξως ἀγωνισθέντος, καὶ ὑπὲρ πατρίδος ἡρωϊκῶς ἀποβιώσαντος. Ἡ τύχη τῶν ὅπλων ηὐνόησε διαφερόντως τὸν Δομήνικον· ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου Ἀλέξιος ᾐχμαλωτίσθη μετὰ τῶν τέκνων ἐν τῇ συμπλοκῇ. Ἀφοῦ ὑπέστησαν οὗτοι φρικαλέας βασάνους, ἐνεβλήθησαν ἐντὸς σάκκου, καὶ πνέοντες ἔτι ἐβυθίσθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἐν ᾗ ἡμέρᾳ πῦρ καὶ σίδηρος κατέστρεφε τὰς κώμας τῶν ἀνταρτῶν (1).

— Ἕπονται ὁ Κροῖσος Δὰ Μολὶν, ναύαρχος τῆς Δημοκρατίας ἐν ἔτει 1368· ὁ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς τυραννίδος πασιθρύλητος Γεώργιος, ἐπίσκοπος Κορώνης· ὁ Φραγκίσκος, βάϊουλος Βενετίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, καί τις Θωμᾶς προγενέστερος, τὸ 1406 ἀποσταλεὶς πρεσβευτὴς πρὸς Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον. Ἕτεροι παντοίου βαθμοῦ ἀξιωματικοὶ διέπρεπον ἐν τῇ συλλογῇ, ἐν οἷς καί τις καρδινάλις πορφυροστόλιστος. Ὁ ἀριστεὺς οὗτος τῆς παπωσύνης, συγγραφεὺς, ὡς ᾄδεται, πικρᾶς τινος διατριβῆς κατὰ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, εἶχε κτήσει φήμην δεινοῦ θεολόγου καὶ ῥήτορος. Πολλῷ ἀπέχομεν τοῦ ἀμφισβητῆσαι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἀλλόκοτος ἀμβλυωπία, ἥτις παρεμόρφου τὴν ὄψιν του, ἔχαιρεν ἐπὶ τῶν λοιπῶν εἰκόνων τὸ προνόμιον νὰ ἐπισύρῃ εἰς τὸν θεολόγον τὸν ἀποτροπιασμὸν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν δυτικῶν.

Δύο διαφωνίαι ἐπέσυρον τὴν προσοχὴν εἰς τὸν σύλλογον ἐκεῖνον τῶν πιστῶν θεραπόντων τῆς Δημοκρατίας. Παρίστανε τὴν μὲν ὁ Γεώργιος, ὁμώνυμος τοῦ προειρημένου ἐπισκόπου Κορώ-

---

(1) Διεξοδικὴ τῶν τραγικῶν ἐκείνων συμβάντων διήγησις παρενείρεται εἰς τὰ Ἱστορικὰ Σκηνογραφήματα ὑπὸ Σ. Ζαμπελίου, Ἀθην. 1860. — Ἐντεῦθεν ὁ Κ. Βασιλειάδης ἐξήγαγε τὸ ἀξιόλογον δραματικόν του φιλοπόνημα Οἱ Καλλέργαι, Ἀθην. 1869.

νης, παρεῖχε τὴν ἄλλην ὁ Τσαννάκης Δὰ Μολίν. Σύγχρονοι οὗτοι τυχόντες, ἀπέτισαν ἀμφότεροι μὲ τὴν κεφαλὴν τὸ πταῖσμα, ὅτι, ἀπαρνηθέντες τὴν Βενετίαν, ὡμολόγησαν πατρίδα τὴν Κρήτην, ἠσπάσθησαν τὴν πίστιν τῶν ἐντοπίων, καὶ ὠνειροπόλησαν ἀνεξάρτητον πολίτευμα. Συνέβη ἡ ἐξωμοσία τὸ 1363, ὅτε συνεργίᾳ πάσης τάξεως πολιτῶν ἀπετίναξεν ἡ νῆσος τὸν ἀλλογενῆ ζυγόν. Ὁ μὲν Γεώργιος, ψυχὴ μισοτύραννος, ὑπηρέτησε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὡς σύμβουλος τοῦ Ἕλληνος δουκὸς Γραδινίκου, καὶ ὡς ὑπουργὸς συνάμα ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν· ὁ δὲ Τσαννάκης, κτήσας ὄνομα περιεσκεμμένου, διέπρεψεν εἰς τὴν θεσμοθέτησιν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς. Χάριν τῆς προκειμένης ἐθνοπανηγύρεως, ἡ διαφωνία παρεσκευάσθη καταφανεστέρα πρὸς τοὺς φοιτητάς. Μεταβιβασθεῖσαι ἐξ ἧς ἀγέκαθεν ἐπεῖχον θέσεως εἰς φῶς εὐπρεπέστερον, αἱ εἰκόνες τῶν δύο μαρτύρων ἐστέφθησαν μὲ δάφνινον κορωνίδα, καὶ ἀναδήματα ἐξ ἴων, καὶ δεσμίδες ἐκ ῥόδων καὶ ναρκίσσων ἐκρεμάσθησαν μὲ τὰ χρώματα τῆς αὐτονομίας ἀπὸ τοὺς πασσάλους των. Συνεπλήρου δὲ τὸ μνημόσυνον ἡ ἱστορία. Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή, εἰς ἑκάτερον τῶν πινάκων προσκολληθεῖσα, συνεκεφαλαίου τὴν πατριωτικὴν ἑκάστου πολιτείαν εἴς τινας στοίχους, καὶ ἀνέθετε τὴν μνήμην τοῦ διττοῦ μαρτυρίου εἰς τὸ ἡρῷον τῆς Ἀναγεννήσεως.

Πλὴν τῆς πινακοθήκης, πολλὰ ἄλλα ἀξιόλογα μνημεῖα ἐστόλιζον τὸ ὑποδεκτήριον. Ἐπλήρουν τὰ μεταξὺ κενὰ καθρέπται Βενετικῆς κατασκευῆς, πελώριοι μὲν καὶ πολυτελεῖς τὸ πάλαι, ἀλλ' ἤδη κατημαυρωμένοι. Τέσσαρα ὑέλινα κηροπήγια ἐν εἴδει χειρῶν προετείνοντο ἐξ ἑκατέρων τῶν πλευρῶν ἑκάστου. Ὑελίνη ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ ἑκατόμφωτος λυχνία, θαυμαστὸν τῆς τότε ὑελουργίας προϊόν, ἥτις, μὲ ἀπειράριθμα σφαιρίδια σπινθηροβολοῦσα τὰς μαρμαρυγὰς τοῦ πρίσματος, ἐπέχεεν εἰς τὴν αἴθουσαν μυριόμματον φωταγωγίαν. Μᾶλλον δ' ἔτι ἀρχαιότυπα περιΐσταντο τὰ θρονία καὶ τὰ ἀνάκλιντρα, ἀρχοντικῆς παλαιγονίας μαρτύρια. Τὰ σκεύη αὐτά, καρύϊνα μὲν τὴν ξυλικήν, ὅμοια δὲ τὸ σχῆμα εἰς δεσποτικὰ στασίδια, ἔφερον τὰ πελώρια ὑποκεφάλαια καθωραϊσμένα, ὡς ἐπὶ Δάντου καὶ Βοκκακίου, μὲ ἀναγλύφους στεφανοπλεκτάνας. Ἑκὼν ἄκων ὁ καθήμενος ἐπὶ τῆς σανίδος των προσελάμβανε σχῆμα πανιερωτάτου.

Ἡ ὁπλοθήκη τοῦ πύργου, ἑτέρα συλλογὴ καταστᾶσα καὶ εἰς

Βενετίαν γνωστή, άπεταμιεύετο εἰς ἄλλα δωμάτια. Αὕτη περιέστρωνε τοὺς τοίχους τῶν προνωπίων, τῆς παρόδου, τῆς προαιθούσης, καὶ τῆς εὐρυχώρου κλίμακος. Θὰ ἔβλεπες ἐκεῖ ξίφη τῆς πρώτης σταυροφορίας, ὧν τὸ μῆκος καὶ τὸ βάρος ἀνεμίμνησκον τὸν αἰῶνα τοῦ Ὑπερίονος καὶ τοῦ Προμηθέως· ῥομφαίας καὶ χειροκόνταρα βυζαντινά, θώρακας ἀλυσιδωτοὺς Βαράγγων, σιδηρᾶ προσωπεῖα· μεταξὺ δὲ τῶν τροπαίων θὰ ἐθαύμαζες πελέκια καὶ ὑαταγάνια σαρακηνικά, ῥόπαλα περωνοφόρα, καὶ ἀλαβάρδας δρεπανοειδεῖς, καὶ τόξα πάσης ἐποχῆς, καὶ αἰγίδας, καὶ ὅσα ἄλλα ὄργανα πολεμικὰ τὸ ἱπποτικὸν πολίτευμα μετεχειρίσθη εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος καὶ τῆς εὐκλείας του. Σκεῦος τῆς ὁπλοθήκης οὐχ ἧττον περίεργον ἦτο ἡ κλεψύδρα, ἀρχαῖον ἐργόχειρον γαλλικόν, αὐτοστρόφως σημειοῦν καὶ κωδωνίζον τὰς ὥρας παρὰ τὴν θύραν. Περὶ τὸν κύκλον τοῦ ὡρολογίου ἀνεγινώσκετο εἰς ἀρχαϊκὴν τῆς Βουργουνδίας διάλεκτον καὶ εἰς στοιχεῖα γοτθικὰ ἓν γνωμικὸν γενόμενον περιβόητον, αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ εἰς χρόνον μεταγενέστερον ἐνεκολάφθη παρά τινος δεσμώτου ἐξιταλισμένον ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐν Βενετίᾳ σκοτεινῆς εἱρκτῆς·

« Di chi mi fido
Guardimi Iddio;
Di chi diffido
Mi guardo io (1). »

Ὡσαύτως ἀξιεπίσκεπτον ἐτύγχανε καὶ τὸ ἱερακοτροφεῖον τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου, ἀληθὲς γηροκομεῖον, ὅπου ἑπτὰ θηρευτικοὶ ὄρνεις, καὶ εἷς κόραξ γηραιότατος, ἔσχατοι μακαρίτιδος γενεᾶς ἐπίβιοι, διετρέφοντο οὐκ ἄλλως, ἢ ὡς λησταὶ σκηνοῦντες ὑπὸ ἐγγύην ἀμνηστείας καὶ ὑπὸ σύνταξιν βασιλικήν. Οἱ παραμασῆται αὐτοί, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐξημερωμένοι καὶ ἀδιαλείπτως ἐπὶ περίπου ἑξήκοντα ἔτη οἰκουρήσαντες εἰς τὴν ἔπαυλιν, εἶχον νοστιμευθῇ τόσον ἐντελῶς τὸ εὐεργέτημα τῆς ἀθηρεύτου τροφῆς

---

(1) Κύριε, προφύλαττέ με
Ἀπὸ φίλον μου πιστόν,
Ἐπειδὴ ἐμπορῶ καὶ μόνος
Νὰ προφυλαχθῶ ἀπ' ἐχθρόν!

καὶ τῆς ἀνέσεως, ὥστε, ἂν καὶ αὐτεξούσιοι τῶν πτερύγων, οὐδέποτε συνέλαβον ἐκ νοσταλγίας τὴν πατριωτικὴν ἐπιθυμίαν ν' αὐτομολήσωσιν εἰς τὸ στοιχεῖον τῆς γενετῆς. Ὁ φιλάρχαιος οἰκοδεσπότης ὡρνιθομάνει. Ἐθεώρει αὐτοὺς ὥς τινας ἐφεστίους θεότητας, τὰς ὁποίας ὤφειλεν ἐκ προτροπῆς συνειδότος νὰ περιποιῆται εἰς μνημόσυνον τῶν κεκοιμημένων του, ἅτε δὴ Λάρητας πατροπαραδότους, ὧν κατά τινα δημώδη χρησμὸν ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ παρουσία συνεδυάζοντο μὲ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν διαπρέπειαν τῆς γενεᾶς του. Διό, τοὺς μὲν πτεροδονήτους τίγρεις αὐτοὺς περιέθαλπεν ὡς ζῶα, ἐν οἷς πάππων δῆθεν ψυχαὶ μετεμψυχώθησαν, τὸν δὲ τυφλὸν ἱερακοκόμον ὑπερηγάπα, ὡς συγκυνηγήσαντά ποτε μετὰ τοῦ νεάζοντος πατρός του. Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν εὐνοούμενος ἦτο ὁ κόραξ. Ὁ ὑπέργηρως μελάμπτερος ἐκέκτητο παρὰ τῷ ἱππότῃ ἣν θέσιν κατεῖχε παρὰ τῷ Καντανολέῳ ὁ ἀφρικανὸς Ζαγάρ. Δὲν ἦτο δὲ παράλογος ἡ προτίμησις. Εἶχε τὸ ὄρνεον ἰδιότητά τινα σπανίαν· προέφερε δηλαδὴ λέξεις ἐπιεικῶς εὐκαταλήπτους. Μία τῶν συνηθεστέρων του Φίλε, Φίλε! διήγειρε πάντοτε ἄσβεστον τὸν γέλωτα τῶν ξενουμένων ἐν τῇ ἐπαύλει, καθόσον οἱ μὲν χωρικοὶ διηρμήνευον τὸν κρωγμὸν κατὰ σημασίαν Ἑλληνικήν, οἱ δὲ φραγγάρχοντες τοὐναντίον ἐκάγχαζον, παραγραμματίζοντες τὴν λέξιν καὶ μεθερμηνεύοντες ἰταλιστὶ Vile, Vile! Φαῦλε! — Χάριν τοιούτων παιδιῶν ὁ οἰκοδεσπότης κατηνάλισκεν ὑπὲρ τοῦ ἱερακοτροφείου πάμπολλα δουκάτα. Διὰ μόνην τὴν διασκέδασιν τῶν παρασίτων του ἔθυε καθ' ἑβδομάδα δώδεκα, ἢ δεκαπέντε ζῶντα περιστέρια· παραδόξως δὲ ἀντιπράττων εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ αἰσθήματά του ἤθελε νὰ παρευρίσκηται ἐν τῇ αἱματηρᾷ θυσίᾳ καὶ αὐτοπρόσωπος. Τὰ σύμβολα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἀπελύοντο ἐντὸς τῆς μεγάλης αὐλῆς εἰς τὸ πτερόν, οἱ δὲ ἐν ἐνέδρᾳ καὶ ἐν ἁρπαγῇ γεγηρακότες γρύπες ἀνιπτάμενοι ἐν τῷ ἅμα μετέωροι, ἀνεκαίνιζον τὸ θέαμα τῆς θήρας ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ πλήθους, μὴ ἐπιστρέφοντες πρὶν ἢ ἐπαναγάγωσιν εἰς τοὺς γαμψοὺς ὄνυχας ἐπισπαίροντα καὶ ἡμιθανῆ τὰ ταλαίπωρα πτηνά.

Μικροῦ λόγου ἄξιοι ἦσαν οἱ νεωτερισμοί, ὅσους ἡ οἰκοδέσποινα, συνειδυῖα τὰς ἕξεις τοῦ συζύγου, ἐθάῤῥησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν αἴθουσαν χάριν τῆς ἐφεστώσης τελετῆς. Τρία μόνα ἔπιπλα ἔλαβον ἐντὸς αὐτῆς ἐξαιρετικὴν φιλοξενίας τιμήν· τρεῖς μεγάλαι τράπεζαι, τοποθετηθεῖσαι ἐν τῷ μέσῳ, εἰς μικρὰν πρὸς ἀλλήλας

ἀπόστασιν. Ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης, καὶ ἐντὸς δίσκου ἀργυροῦ, ἔκειτο τὸ κανήστριον, τὸ ἐμπεριέχον τὰ γαμήλια δῶρα. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἵσταντο παρεσκευασμένα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς γραφήν. Τέλος ἐπὶ τῆς τρίτης, ἥτις ἐφαίνετο πολυτελέστερα τῶν ἄλλων ἐπεστρωμμένη, ἔκειντο ἀναμέσον κηροπηγίων καὶ ἀνθοδοχείων τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, τὰ εἰκονίσματα τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Γεωργίου, ἑκατέρωθεν δὲ ἱερὰ ἄμφια. Ἐμήνυον ταῦτα πεπληρωμένην ἤδη τὴν ἑτοιμασίαν. Τῷ ὄντι, αἱ δεσμίδες τῶν κηρίων ἐλύοντο, καὶ ἄνηβός τις Ἀναγνώστης κατεγίνετο παρασκευάζων τοὺς ἄνθρακας καὶ τὸ μοσχολίβανον. Φεῦ, ὁ Ἀναγνώστης ἠγνόει, ὅτι τὰ κωδώνια τῆς λιβανωτίδος ὑπὸ χειρὸς σχισματικοῦ ἀναδονούμενα, ὅτι τὸ θυμίαμα, ὅπερ ἐπήλαυνεν ἤδη εἰς τὸ κέντρον τῆς πινακοθήκης κυκλοφερῶς, ἔμελλον νὰ σκανδαλίσωσι τοὺς περιεστῶτας προκατόχους τοῦ πύργου, νὰ ἐμβροντήσωσι μὲ τὴν βέβηλον ἐπιδρομήν των τοὺς φανατικωτέρους θεράποντας τοῦ ἰταλισμοῦ, πρὸ πάντων τὸν ἀντίπαλον τοῦ Εὐγενικοῦ!

Τὸ ὑποδεκτήριον ἔγεμεν ἤδη. Ἔβριθον ὡσαύτως καὶ τὰ λοιπὰ δωμάτια πυκνούμενα ὑπ' ἀνθρώπων πάσης τάξεως, ἀναρροχθούντων, συνωστιζομένων ἐν τῇ παραμονῇ τῆς ἑορτῆς. Μετ' ὀλίγον προῦχοντες, ῥιζάρχαι, ἀνώτεροι τῶν συμπενθέρων ἐτάττοντο εἰς τὰς ἕδρας ἀριστίνδην καὶ κατὰ σειράν· τὸ δὲ πλῆθος ἔστη ὄρθιον εἰς τὰ ὀπίσθια, καταφράττον ὅλας τὰς θύρας, πλὴν μιᾶς, ἣν οἱ θεράποντες ἐτήρουν ὅσον οἷόν τε ἀδιάκλειστον. Ἅμα ὡς ἡ κλεψύδρα ἐσήμανε τὴν τρίτην τῆς νυκτός, ὁ μὲν ὄχλος ἐξέπεμψε βοὴν ἀνυπομόνου ἀγαλλιάσεως, τὸ δὲ ἀρχοντολόγιον ἀνορθώθη, καὶ οἱ ἱερεῖς ἐνεδύσαντο τὰ ἱερά. Τότε ὑπηρέται ἐν στολῇ προηνέψξαν τὴν ὁδόν. Εἰσήρχοντο ἡ οἰκοδέσποινα καὶ ἡ θυγάτηρ της, ἀκολουθούμεναι ἀπὸ τέσσαρας νέας παρανύμφους καὶ δέκα ἢ δώδεκα ἄλλους συγγενεῖς.

Ὢ τῆς ἀπαραμίλλου συνορίδος! Ἐστηριγμένη ἐπὶ τὸν μητρικὸν βραχίονα, ἡ ὡραία τῶν Χανίων ἐφανερώθη ὡσεὶ στιλπνὸν ῥόδον πρωτόλειον εἰς ζωγραφικὸν ῥοδῶνα προσπεφυκός. Εὔμορφοι ὑπὸ τὰ ἀνταυγάσματα πυκνοτέρου πέπλου ἦσαν καὶ αἱ παράνυμφοι. Ἐν προγνώσει τῆς ἐπιφόβου συγκρίσεως εἶχον καταβάλλει ἐξαιρέτους φροντίδας εἰς ἐπιλάμπρυνσιν τοῦ κάλλους των. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὡραιότης καὶ ὁ καλλωπισμός των, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσιν, ὑπερύψωσαν εἰς τὸ μεῖζον τὰ πλεονεκτήματα τῆς μητρὸς καὶ τῆς

θυγατρός. Ἡ ἀνθηρὰ χάρις τῆς Σοφίας τὰς κατεκάλυψεν. Ἐπὶ τῇ παρουσιάσει της ἡ αἴθουσα ἀνέλαμψε καὶ ἠγάλλετο, καθάπερ νεφελώδης ἡμέρα ἀναμειδιᾷ ἐπ' αἰφνιδίῳ ἀποκαλύψει δύοντος ἡλίου. Καὶ αὐτοὶ οἱ γέροντες ἀρχοντοχωρῖται ἀνενέασαν, ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῷ τεραστίῳ κάλλει, ἐπὶ τῇ συμπαθητικῇ καὶ ἐπαγωγῷ περιφορᾷ. Ἤθελες εἰπεῖ, ὅτι τὸ ἄνθος ἐκεῖνο ἀπόζεσεν ἅμα τῇ ἐμφανίσει ἀμβροσιόδμόν τινα ἀναθυμίασιν, τὸ ἄρωμα τῆς ὁποίας οὐδεὶς ὁ μὴ σπεύσας νὰ συνοσφρανθῇ ὁλοπνευστεί.

Ὁποία δὲ ἐρασμία καὶ ἀνεπιτήδευτος κοσμιότης περὶ τὴν στολήν! Ἡ ἐκ βελούδου τῆς Γενούης ἐσθής, κυανεία μὲν τὸ χρῶμα, κατὰ δὲ τὸ τότε ἔθος σεσυρμένη, ἀνεσηκώνετο περὶ τὰ κράσπεδα εἰς πλεκτανοειδεῖς πτυχάς, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐνεπορποῦτο ταινιόδετος μὲ λευκανθέμων ἐπίβλητον δεσμίδα. Μίαν καὶ μόνην σούφραν ἐσχημάτιζεν ἐφ' ἑκατέρου τῶν ὤμων, ἀλλ' ἡ πτυχή, μεγαλητέρα ἐνταῦθα κατὰ παράθεσιν, συνήπτετο εἰς τὸ ὕφασμα προσηλωμένη μὲ σάρδιον ἐμφανέστατον. Μυριόπτυχος ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ τραχηλαία, ἀριστοτέχνημα κρητικῆς ποικιλτικῆς, ἥτις ἐκάλυπτεν ἀτελῶς τὸν κύκνειον καὶ τορνευτὸν λαιμόν, ὅθεν δὲ ὁρμώμενον τὸ προστερνίδιον κατήρχετο σταυροειδῶς πλεκτὸν ἐπὶ τῆς μέσης. Καὶ τὸν μὲν τράχηλον ἐστόλιζεν ὑπὸ τὸ λεπτόμιτον τοῦ περιλαιμίου κάλυμμα περιδέραιον ἐκ μαργαριτῶν, πολυθρύλητον δώρημα Σουλτάνου πρὸς βάϊουλον τῆς οἰκογενείας· τὴν δὲ μέσην, ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν κόμβον τοῦ προστερνιδίου, περιέζωνεν ἅλυσις χρυσῆ, συναπτομένη ἐπὶ τοῦ στομάχου ἀπὸ ἀνθρακοκόλλητον εἰκόνιον, καὶ παραρτῶσα τὰ κροσσωτὰ παραζωνίδια ἕως κρασπέδου. Ὡς πρὸς τὴν κεφαλὴν — ἀνάκτορον τῶν ἡγεμονευόντων θελγήτρων — ἂν εἶχεν αὕτη καταλειφθῇ παντάπασιν ἀπερικόσμητος, ἴσως ἤθελε διαπρέψει δεκαπλασίως· ἀλλ' ὁ καλλωπισμὸς αὐτῆς, καίπερ εἰς τὴν τυραννίδα τῶν ἐθίμων ὑποβληθεὶς, ὅμως ὑπὸ δαιμονίων δακτύλων φιλοτεχνηθεὶς, ἀπηρτίσθη συμμελὴς πρὸς τὴν ἄλλην στολὴν καὶ ἐναρμονίως κεχαρισμένος. Ἡ κόμη, διχοτομουμένη εἰς τὰ ὄπισθεν, προσεμερίζετο κυματοειδὴς καὶ στροφωτὴ ἐπὶ τῶν ὤμων, ἐντεῦθεν δὲ πάλιν ὀλισθαίνουσα κατέρρεεν ἐπὶ τοῦ προστερνιδίου βοστρυχηδὸν, διαρραντίζουσα πλοκαμίδας, ὧν τὰ καστανωπὰ τηλαυγήματα διελεύκαινον ἐπὶ μᾶλλον τὸ κρίνινον τοῦ δέρματος. Συνεπλήρου τὸν κόσμον τῆς κεφαλῆς πέπλος λευκὸς ἐξ ὑφάσματος δικτυοκλώστου, ἐπικαλύπτων ἕως κόλπου τὴν ἀγγελικὴν μορφήν. Εἷς ἀστὴρ διέ-

λαμπεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ συρματοπλέκτου γενουητικοῦ ἐμπλοκίου ὅπερ ἐτήρει τὸ περιβόλαιον ἐστιγμένον παρακλιδὸν εἰς τὴν κορυφήν. Ἀνὰ πᾶν ἐλάχιστον κίνημα τῆς παρθένου, ἔστω καὶ ἀν πᾶσαν ἀνέλασιν πνοῆς, ὁ ἀστήρ, συναμιλλώμενος μὲ τὴν φωταγωγίαν τῶν ὀμμάτων, ἐφιλοτιμεῖτο ἑκάστοτε διαρριπίζων πλήρε χειρὶ τὰ σπινθηροβόλα πυροτεχνήματα τοῦ ἀδάμαντος.

Ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, πλημμελῆ ἐξελέγχουσα τὴν χωρὶς ἀναδύσεων καὶ καταδύσεων βάπτισιν τῶν δυτικῶν, ἐπιβάλλει εἰ τοὺς προσηλύτους τοῦ δόγματος τούτου τὸν ἀναβαπτισμόν. Πρὸ τοὺς συνοδικοὺς κανόνας προαιρούμενος καὶ ὁ τότε προεξάρχω νὰ συμμορφωθῇ, ἀπήτησεν ἐπὶ τῇ προκειμένῃ τελετῇ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς βαπτίσεως, ὀπαδοὺς καὶ ὑποστηρικτὰς τῆς γνώμη του προσλαβὼν τοὺς πλείστους τοῦ ἀρχιερατικοῦ συμβουλίου Ἀλλ' ἡ πρόθεσις αὕτη, ὅσον εὔζηλος καὶ κανονικὴ ἂν ὑπελαμβάνετο κατὰ θεωρίαν, καθίστατο ὅμως δυσπραγματοποίητος περ τὴν ἐκτέλεσιν. Προκειμένης πανδήμου ἀναβαπτίσεως δεκαοκταετοῦς νεάνιδος καὶ ὡρίμου τὴν ἡλικίαν ἀνδρός, τίνι ποτὲ τρόπῳ θὰ συνεβιβάζοντο αἱ ἀξιώσεις τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸ τὴν αἰδῶ προσώπων τὰ μάλα φερόντων ἐν τῷ τόπῳ, πρὸς τὴ καθήκουσαν εὐσχημοσύνην, τὴν εὐπρέπειαν, τὴν κοσμιότητα ἐπισήμου ἱεροπολιτικῆς τελετῆς; Αἱ ἀντιρρήσεις, δι' ὧν ὁ Εἰρήναιο κατέδειξεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ διαβούλια δυσεπιτέλεστον τὴ ἄλλως ὀρθὴν καὶ νόμιμον γνώμην τοῦ Εὐγενίου, ἐπέδρασαν τελεσφόρως εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ δυσπετήματος. Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει του μάλιστα, ὅτι καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ, καὶ ἐν Σμύρνῃ, κα ἐν Νάξῳ, καὶ ὅπου ἄλλοθι τῆς ἑλληνίδος χώρας συναφωμοίωσε ἡ βοῦλλα Λέοντος τοῦ δεκάτου τὸ δυτικὸν πρὸς τὸ ἀνατολικὸ ἑορτολόγιον, πολλάκις ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία, ἀντιχαρισθεῖσα ἐ μέρους της εἰς τὸν παπικὸν κανόνα τὸν ὁμολογοῦντα δεκτὰ τ ἡμέτερα μυστήρια, ἀπήλλαξε τοὺς προσερχομένους ἐφήβους ἀπ τὴν ταπείνωσιν τῆς ἀναβαπτίσεως, ἐπὶ τῇ παρατηρήσει ταύτ πρὸ πάντων ὁ κρητικὸς κλῆρος, ἀναστείλας τὰς ἐπιμόνους ἐνστά σεις, κατ' ἐξαιρετικὴν συγκατάβασιν, συνευδοκούντων εἰς τοῦτ καὶ τῶν λαϊκῶν, παρεδέξατο τὴν παράλειψιν τοῦ λουτροῦ, ἀρκε σθεὶς εἰς μόνην τὴν προφορικὴν καὶ ἔγγραφον ὁμολογίαν.

Σύντομος ὡς ἐκ τούτου διεξήχθη ἐν Ἀλικιανοῦ ἡ τῆς κατη χήσεως τελετή.

Τρεῖς Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, ἡ μήτηρ καὶ τὰ δύο μετὰ τὸν πρύτανιν πρεσβύτερα μέλη τῆς Πεντανδρίας, ἐχειραγώγησαν τὴν κατηχουμένην παρὰ τὸ τελεστήριον. Ἡ μέν, ἐν ἐλλείψει πατρὸς μηκέτι ἐξελληνισθέντος, παρίστατο ὡς κηδεμών, οἱ δὲ προσήρχοντο ὡς ἀνάδοχοι. Ὁ μητροπολίτης ἐνεχείρισε λαμπάδα ταινιοστόλιστον καὶ πρὸς τούτους, καὶ πρὸς τὰς παρανύμφους. Ἐν τῷ σημείῳ αὐτῷ ἁπαξάπαντες τῆς ὁμηγύρεως, μὴ ἐξῃρημένου τοῦ οἰκοδεσπότου, ὅστις παρεστάτει, ἧψαν κηρίον, ὡς ἐθίζεται ἐν τῷ ἀναστασίμῳ τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς ἑσπερινῷ.

Κατέθεσαν οἱ μάρτυρες, ὅτι ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἡ ἑτοιμοφώτιστος ἐδιδάχθη εἰς τὴν μητρῴαν γλῶσσαν τὰς προσευχάς, καὶ ὅτι δυσκατάσχετον ᾐσθάνθη ἀείποτε ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν ῥοπὴν πρὸς τὰ διδάγματα τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας ἑκοῦσα καὶ ὅλως ἀπαραβίαστος ἐπεπόθη νὰ σκηνώσῃ ἀπὸ τῆς σήμερον. — Τότε, προβᾶσα πλησιέστερον ἡ κατηχουμένη, ἐπεβεβαίωσε καὶ αὐτόφωνος τὴν μαρτυρίαν, ὁμολογήσασα μὲ φωνὴν σπαίρουσαν ἐκ συγκινήσεως, ὅτι, αὐθόρμητος ἐξομνύουσα τὸ δόγμα τὸ λατινικὸν ἀντὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐν ᾧ ὑπέσχετο νὰ ἐμμείνῃ πιστὴ καὶ πέρα τάφου, ἐπραγματίου τὸ διακαέστατον τοῦ βίου προσδόκημα, προσεκτᾶτο τὴν ἱκανοποίησιν τῆς συνειδήσεως, ἐξηγόραζε τὸν καθαρισμὸν τῆς ἐνεστώσης καὶ τῆς μελλούσης ὑπάρξεώς της. Γονατίσασα δὲ ἐπὶ προσκεφαλαίου, ἐποίησε τρὶς ἑλληνιστὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἀπήγγειλε τὸ καθ' ἡμᾶς σύμβολον τῆς πίστεως μὲ χείλη διαβρεχόμενα ἀπὸ τὸν ἐκβρασμὸν τῶν βλεφάρων, μεθ' ἃ παρέδωκεν ἐπ' Εὐαγγελίου τὸν ὅρκον τῆς ὑποταγῆς. Πρὸς ἐπισφράγισιν τῆς υἱοθετήσεως, ὁ μητροπολίτης, ἀφοῦ παρέλαβε τὴν ἐνυπόγραφον ὁμολογίαν, ἐπήλειψεν ἁγίῳ μύρῳ τὸ μέτωπον, τοὺς κροτάφους, τὰς παλάμας τῆς νεοφύτου. Εἶτα δέ, τετελεσμένην κηρύξας τὴν εἴσοδον εὐδοκίμου καὶ περιφανοῦς θυγατρὸς εἰς τὸν περίβολον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐνεγγυάλισε πρὸς τὴν μελλόνυμφον ῥόδον εὐλογημένον, μὲ εὔθετον προσηγορίαν ἐπιφωνήσας·

— Χαῖρε ῥόδον, τὸ μῆλον τὸ εὔοσμον! Χαῖρε ἡδύπνοον κρίνον! Εὐλογία Κυρίου ἐπὶ σέ!

Πολλοὶ μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς εἶχον δυσπιστήσει εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς ὁράσεως, παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν πρόληψιν, ὅτι

ἡ ἐξωμοσία τῆς ἀρχοντοπούλας οὐδέν τι ἄλλο κατ' ἀλήθειαν θ(ἦτο ἢ ἀρχοντικῆς τινος ῥᾳδιουργίας σκηνίκευμα. Ἐὰν ἐκλόνησε τὰ προκαταλήψεις ἡ ὀρκοδοσία, μᾶλλον ἔτι μετέπεισε τοὺς καχυπό πτους τὸ δάκρυ, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐστάλλαξεν, ὅτε ἔνευει ἡ παρθένος εἰς τὸν ἀσπασμόν. Διαφημισθέντος ἐν τῷ ὑποδε κτηρίῳ τοῦ περιστατικοῦ, ἔδραμον μικροὶ καὶ μεγάλοι νὰ τὸ αὐτ οπτήσωσιν, ὥς τι παράδοξον φαινόμενον. Ὁ ζῆλος, ἡ ἔκθυμος τῆς κόρης κατάνυξις, τὸ πρωτοφανὲς συμβὰν Βενετίδος, καὶ δὴ καὶ ἱππότιδος, αὐτοκλήτως μεθισταμένης εἰς τὸ πρὸ αἰώνων τε ταπεινωμένον σέβασμα τῶν ἰθαγενῶν, ταῦτα ἐξεπρέμνισαν τὴν ὑστάτην δυσπιστίαν, καθηλέκτρισαν πᾶσαν καρδίαν, ἐπενότισαν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀθρόας τῆς ὁμηγύρεως. Διό, ὅτε ἐν τῷ θυμιάσαι τὴν νεόφυτον ἀπένειμεν ὁ Εὐγένιος ἐπ' αὐτῆς τὴν εὐλογίαν τοῦ Κυρίου, Ἀμὴν, Ἀμὴν! ἠλάλαξεν ἐν χορῷ σύμπας ὁ λαός, μεταρσιώσας τὰ καιόμενα κηρία εἰς ἔνδειξιν συνευλογήσεως. Τοῦ δ' ἐνθουσιασμοῦ διαχυθέντος, ἀφοῦ καὶ μνηστὴρ καὶ μήτηρ καὶ συγγενεῖς ἤγαγον τὸ συγχαρητικὸν φίλημα εἰς τὸ μέτωπον τῆς ἀρτιτελοῦς, ὀρθοστατούσης ἀναμέσον Εὐγενίου καὶ Εἰρηναίου ἄρχοντές τε καὶ χυδαῖοι ὠστίσθησαν συμμιγεῖς κύκλῳ αὐτῆς, οἱ μὲν ἐπευφημοῦντες τὴν χελιδόνα προάγγελον ἀνοίξεως, οἱ δὲ ἐπευ χόμενοι τὰ αἰσιώτερα ἐν τῇ προσδοκίᾳ ἑνός τινος φθόγγου ἐ. τοῦ στόματός της, καὶ ἄλλοι μὲν ἐπιζητοῦντες ἑνὸς βλέμματος ἑνὸς μειδιάματός της τὸν μακαρισμόν, ἄλλοι δὲ ψαύοντες τὴν ἐσθῆτά της, ἢ ἀσπαζόμενοι τὸ κράσπεδόν της.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ταύτην διατύπωσιν ἐξετελέσθη ἀκολούθως κ ἡ ἐξελλήνισις τοῦ οἰκοδεσπότου· ἐκτὸς μόνον, ὅτι ἐν αὐτῇ τ περιστατικὰ παρενέπεσαν ἀνόμοια.

Ἕως ἀπὸ πρώτης ἀφίξεως εἰς Ἀλικιανοῦν ἐξέπληξεν ὁ ἱμα τισμὸς τοῦ φιλοπάτριδος ἱππότου καὶ τὴν Πενταν δρίαν καὶ ὅλο καθόλου τὸν λαὸν, ἐμποιήσας τὴν εὐαρεστωτέραν ἐντύπωσιν. Ἐ τῇ προγνώσει τῶν φιλαρχαίων ἐθίμων αὐτοῦ, ἕκαστος τῶν ἐπι φθανόντων ἐφαντάσθη νὰ τὸν ἴδῃ περιβεβλημένον ὡς εἶχεν ἔθο τὴν κοκκίνην τῆς ἱπποτείας στολὴν, ἐπιδεικνύοντα μετὰ κόμποι τὰ παράσημα τῶν προγόνων καὶ τὰ τοῦ τάγματος, ἀναδινοῦντα μὲ τιμαριωτικὴν ὑπεροψίαν τὸ ἐκ τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους κρεμά μενον ἀνεμιστήριον. Ἀπάτη! Ἅμα καταλιπὼν τὴν βενετοκρατου μένην πόλιν, ἅμα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς αὐτονομίας μεταπτὰ

πανέσπιος, ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἀπεσκοράκισεν ἐν τάχει πᾶν ὅ,τι ἐφ' ἑαυτοῦ ἢ ἐν τῇ ἀποσκευῇ τῆς οἰκίας του ὑπανεμίμνησκε τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς ἰταλικῆς δουλοφροσύνης, τὰ ἤθη τῶν φραγγαρχόντων. Ἐλεύθερος ἅπαξ ἀφεθεὶς εἰς τὰς οἰκείας προαιρέσεις, μηδ' ὑπονοίας Μέμων, μηδ' ἐπικρίσεις συναδέλφων φοβηθεὶς τὸ λοιπὸν, συνεῤῥίθμησεν ἔθιμα, τρόπους, δίαιταν, ἱματισμὸν πρὸς τοὺς ὅρους τῆς μεταστάσεως, ᾗ ψυχῇ τε καὶ σώματι παρεδίδετο, τοὺς μὲν οἰκέτας καὶ τὴν καθόλου ἀγωγὴν τρέψας ἐπὶ τὸ ἁπλοϊκώτερον, αὐτὸς δὲ παραδεχθεὶς τὸν ἐγχώριον ἱματισμὸν, ἀφεὶς ἀξύριστον τὴν φυὴν τῆς γενειάδος ἐπὶ τοῦ πώγωνος, καὶ, ἀντὶ τοῦ τέως ἀρχιατρονόμου ἐκπληροῦντος γραμματέως καθήκοντα, προσλαβὼν Ῥιθύμνιον ἑλληνοδιδάσκαλον. Πᾶν ἄλλο ὁ ξενιζόμενος σύλλογος προσεδόκα ἢ τὸ νὰ γίνῃ θεωρὸς τοσούτων μεταβολῶν. Τὸ ἀνεπιτήδευτον τῆς ὑπηρεσίας, ἡ ἐγκάρδιος καὶ πάσης ἐθιμοταξίας κεκαθαρμένη ὑποδοχὴ, οἱ ἀναῤῥιπίζοντες τὰ χρώματα τῆς αὐτονομίας πολυέλικτοι φανοὶ, ἡ κατὰ τὴν συνδιάλεξιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀναστροφὴν παντελὴς ἀποσκυβάλισις τῆς Ἰταλίδος, ὁ ἐπὶ τῆς ἐπαύλεως κυμαινόμενος Γεώργιος, ἡ πρόσχαρις καὶ ἀρεσκευτικὴ τῶν δύο οἰκοδεσποινῶν συμπεριφορὰ, ὁπόσα ἕρμαια ἀνέλπιστα, ὁποῖαι εὐλόγου συναγαλλιάσεως ἀφορμαὶ πρὸς ξένους, οὔποτε ζώντων αὐτῶν θεασαμένους τοιοῦτο θαῦμα, οὐδὲ ἐκ παραδόσεως ἀκούσαντάς τι παραπλήσιον! Ἀλλ' ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐκίνησεν εἰς κατάπληξιν τοὺς συμπενθέρους, ὑπῆρξεν ὁ ἐπὶ τὰ νῶτα τοῦ κορυφαίου τῶν ἱπποτῶν ἀρτιότατα στρωννύμενος καὶ ζωγραφικῶς εἰς τὰ κάτω ῥομβολῶν ἀρχοντοχωρικὸς ἐπενδύτης. Τοῦτο πρὸ πάντων τοὺς κατεγοήτευσε· τοὺς ἐπέθελξε τὸ ἱστορικὸν φόρεμα αὐτὸ, ὑπὸ τὰς πτυχὰς τοῦ ὁποίου εἶχον στρατοπεδεύσει δώδεκα γενεῶν καρδίαι κωλύσασαι τὸν ἔκφυλον ἰταλισμὸν ἀπὸ τοῦ κατασωτεῦσαι καὶ Κρήτην καὶ Ἑλλάδα.

Ἀξιομνημόνευτος ἡ ὁμολόγησις, ἣν ὁ πατριώτης τῶν Χανίων ἐξήνεγκε κατὰ τὴν ὁρκοδοσίαν (1).

Ἰσχνῆς καὶ ἑτεροτόνου οὔσης ἐνίοτε τῆς φωνῆς του, οἱ περιεστῶτες συνηθροίσθησαν περὶ τὸ τελεστήριον ἀκροποδητὶ, τεί-

---

(1) Μετάφρασις κατὰ περίοδον.

νοντες τὸ οὖς ἐντὸς τοῦ κοίλου τῆς παλάμης, ἀνορθοῦντες τὰς κεφαλάς, ἀναστέλλοντες τὴν ἀναπνοήν. Ἕκαστος ἐφιλοτιμήθη νὰ μὴ χάσῃ συλλαβὴν ἐκ τῆς ἀγορεύσεως.

— Ὁ παντεπόπτης Θεός, εἶπεν, ἂς μαρτυρήσῃ, ἐὰν πρό τινων ἑβδομάδων μόνον ἐφύτρωσεν εἰς τὴν ψυχήν μου ὁ ἑλληνισμός, ἢ ἂν δὲν ἠγάπησα καὶ Κρήτην καὶ Κρῆτας ἐκ νεότητος πολὺ περισσότερον τοῦ τόπου, ὅθεν ἀπέπλευσαν πρὸ αἰώνων οἱ πατέρες μου. Ναί, μακρὸν πρὸ τοῦ πολέμου ὑπέλαθον τὰ σπέρματα τῆς ἰθαγενοῦς φιλοπατρίας εἰς τὴν καρδίαν μου· μόνην τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐξηλιώσωσι τὰ βλαστήματα παρέσχεν αὐτοῖς ὁ νῦν ἀγών. Ἔστω δεῖγμα τρανὸν ἡ παροῦσα τελετή. Δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, ἵνα πρὸς τοὺς παρόντας ἐξαγγείλω καθάπαξ καὶ τὸ φρόνημά μου, καὶ τὴν θέσιν, ἣν ἡ μεταδοξασία καταλαμβάνει εἰς τὴν συνείδησίν μου. Ζητῶ συγγνώμην, ἐὰν δὲν ἐκφρασθῶ μὲ τὴν πρέπουσαν καθαρότητα· εἰς ἀμοιβήν, ἡ καρδία θέλει ἀναβλύσει αὐτόρρυτος ἐπὶ τὰ χείλη μου. Μόνοι οἱ ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἐξ ἰδιοτελείας ἀποσκιρτῶντες ὑποτηροῦσιν ἀθεμίτους ἐπιφυλάξεις ἐνδομυχί. Ὁ ἐξ αὐτομάτων πεποιθήσεων ὁρμώμενος ἀποτίει τὸν ἔρανον τῆς καινῆς υἱότητος εἰς νόμισμα δόκιμον καὶ ἀπαραχάρακτον.

Τὴν δεξιὰν τότε προσάψας εἰς τὴν ἀργυρότευκτον Σταύρωσιν τῆς Καινῆς Διαθήκης,

— Ἐξαρνούμενος τὸ λατινικὸν φρόνημα, προσέθηκεν ἐμφωνότερα, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἀνώμοτος καὶ ἐν ἀγνωσίᾳ νηπιότητος παρεδέχθην, μεταβαίνω αὐτόκλητος καὶ μὲ καρδίαν πεφωτισμένην εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ ὁ φιλάνθρωπος Σωτήρ. Αὐτὴ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ μέχρι τελευτῆς ἔσται ἡ πίστις τῆς ἐκλογῆς μου· πρὸς τοὺς κανόνας αὐτῆς θέλω ῥυθμίσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου καὶ μὲ τὸν λόγον, καὶ μὲ τὰ ἔργα, καὶ μὲ τὴν διάνοιαν. Ἐπειδὴ δὲ συμφυὴς καὶ ὁμοουσία πρὸς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν τῶν ἀνατολικῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν διατελεῖ ἀπὸ καταβολῆς ἡ ἱστορικὴ καὶ πατροπαράδοτος πίστις εἰς τὴν πατρίδα.....

— Πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων! ἐκραύγασαν κατὰ πρωτοφώνησιν τοῦ μητροπολίτου καὶ ῥιζάρχαι καὶ λαός.

— Διά τοῦτο δὴ κ' ἐγώ, ἐν τῷ προσκυνῆσαι ὡς μητέρα τὴν Ἑπτασύνοδον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, συνομολογοῦμαι ταυτοχρόνως τέκνον τῆς γῆς ἔνθα ἐγεννήθην, κηρύττομαι Ἕλλην τὸ γένος, τὸ φρόνημα, τὴν ἀφοσίωσιν, προσφέρομαι ἀδελφός, φίλος, βοηθός, συναθλητὴς παντὸς ὁμοθρήσκου, μοχθοῦντος ὑπὲρ ἀκεραιότητος σεβάσματος καὶ πατρίδος.....

— Ἄξιος ὁ μισθός σου! Εὖγε! Εἴη ἀθάνατος ἡ μνήμη σου! Εἴη εὐλογητὸν τὸ ὄνομά σου! ηὐφήμησεν εἰς διαφόρους εὐχὰς καὶ ἐπικροτήσεις ὁ ἐφαρπαζόμενος χορός.

— Ἀλλὰ καὶ ὀρθόδοξος ἀτελής, καὶ πατριώτης πλημμελέστερος τῶν δύο ἐκείνων ἐνδόξων προγόνων μου θὰ ἀνενδεικνυόμην καθ' ἣν στιγμὴν διανοίγω εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας τοὺς ὀφθαλμούς, ἐὰν εἰς τὸ ἁγιαστήριον τῆς ὁμολογίας μου δὲν προσεπέφερον ὁλοσχερῆ τὸν φόρον τοῦ συνειδότος. Τὸ καθῆκον οὖν αὐτὸ ἀποτελῶ διὰ τῶν ἑξῆς συμπληρωματικῶν ἐξαρνήσεων. Ἐν ὀνόματι ἐμοῦ καὶ τῶν ἀπογόνων μου, ἀρρένων τε καὶ θηλέων ἅμα, παραιτοῦμαι ἀπὸ τοῦδε ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ τιμαριωτικὰ προνόμια, ὅσα ἀντίκεινται εἰς τὴν ἰσότητα ὁμοδόξων καὶ συμπολιτῶν. Νίπτω προσέτι καὶ ἀπονίπτω τὰς χεῖράς μου ἀπὸ τὸ στυγερὸν μόλυμα τῆς ἱπποτείας, ἀποτασσόμενος εἰς τοὺς τίτλους της, προτιμῶν νὰ εἶμαι καὶ νὰ λέγωμαι εἰς τὸ ἑξῆς ἁπλοῦς πολίτης, ὡς πᾶς τις ἄλλος τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν ἀξιωμάτων τῆς προγονικῆς εὐγενείας μου ἐξαιρῶ, ἀπαρνοῦμαι καὶ ἐκμηδενίζω διὰ παντὸς πάνθ' ὅσα ἐκτήσαντο οἱ πλείονες τῶν πατέρων μου καταδιώξαντες τὴν ἐγχώριον ἀνεξαρτησίαν. Τέλος, ἀποθέτων τὸ ὄνομα τὸ λατινικόν, λαμβάνω ἑλληνικώτερον κατ' ἐκλογήν μου. Ὁ Σὲρ Φραγκίσκος Δὰ Μολὶν μετονομάζεται ἀπὸ τῆς σήμερον Ἀλέξιος Μολῖνος.

— Ἀλέξιος, ὁ Ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ! ἐπιφωνοῦν οἱ τοῦ κλήρου θαυμάζοντες καὶ ὑπερηδόμενοι.

Βροντὴ μανιωδῶν ζητωκραυγήσεων ἐχαιρέτισε τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ἐξωμοσίας. Σκοῦφοι ἐξεσφενδονίσθησαν μετέωροι, κηρία ἐχόρευσαν περιμανῶς, δάκρυα χαρᾶς ἐπέλαμψαν εἰς ὅλων τὰ βλέφαρα... ἔκστασις, οἶστρος παραφορά. Οἱ πλησιέστεροι ἐφώρμων ἤδη πρὸς τὸν νεοφώτιστον, ὅπως τὸν ἀνυψώσωσιν ἐν θριάμβῳ, ὅτε ἀνεχαιτίσθησαν ἐξ ἑνός του νεύματος.

— Πατέρες τῶν πατέρων μου! ἀναφωνεῖ εἰς φθόγγους κερ[illegible]ρ-χαλέως ἀναῤῥοιβδουμένους ἐντὸς τοῦ φάρυγγος, καὶ ἔνδακρ[illegible] περιστρέφων τὸ βλέμμα κύκλῳ τῶν εἰκόνων τῆς πινακοθήκη[illegible]ς του. Μή, μακαρίται, μὴ καθηλόνετε ὀργίλους πρὸς τὸν διάδοχό[illegible] σας τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτι, ὑποχωρῶν εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ[illegible]ῦ αἰῶνός του, συμμορφούμενος πρὸς τὰ καθήκοντα τῆς ἰθαγενείας,[illegible] ὑπακούων εἰς τὰ ὑπαγορεύματα τῆς καρδίας του, ἐκτρέπεται τῆ[illegible]ς ὁδοῦ ἣν ἐβάδισετε σεῖς! Ἡ χθὲς ἀφίσταται τῆς σήμερον, ἡ δὲ[illegible]ὲ σήμερον διαφέρει τῆς αὔριον· ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα μεταβάλ-λονται· μόνος ὁ ἐν οὐρανοῖς μένει ἀμετάτρεπτος εἰς τὸν αἰῶνα[illegible]. Μήπως καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν προγόνων σας δὲν ἐλάτρευσα[illegible]ν ξόανα, πρὶν πιστεύσωσιν εἰς Χριστόν; Διατί ὁ γόνος σας ν[illegible]ὰ μὴ ἐξυμνήσῃ τὸν κοινὸν Πατέρα καὶ εἰς τὴν ἐντελεστέραν τῶ[illegible]ν γλωσσῶν τῆς γῆς; Διατί νὰ μὴ κοινωνήσῃ τοῦ Τιμίου Σώματο[illegible]ς καθ' ὃν τρόπον προετύπωσεν εἰς τὸν Δεῖπνόν του αὐτὸς ὁ Ἀμνὸ[illegible]ς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄρας τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου;

Ἀναβλέψας δὲ πρὸς οὐρανὸν τὰ δακρυῤῥοοῦντα βλέφαρα, κ[illegible]αὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνας ἐν συντριβῇ,

— Καὶ Σὺ Δέσποτα, προσέθηκε, πρόσδεξαι εὐμενῶς ἐκ στ[illegible]ό-ματος ἐμοῦ καὶ τῆς θυγατρός μου τὴν σήμερον Ὁμολόγησι[illegible]ν, ἀσμένισον αὐτὴν ὡς ἐνέχυρον ὑποσχέσεως ἀπαραβιάστου! Ἀπ-[illegible]ό-τρεψε τὴν καρδίαν τοῦ δούλου σου ἐξ ἔργων πονηρίας, ἐξ ἀ[illegible]ν-θρώπων ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν! Ῥῦσαι αὐτὸν ἐξ αἱμάτων ὁ Θεός! Ἀπὸ δὲ τοῦ ὑπερουρανίου θρόνου σου μὴ ἀφῇς νὰ δύ[illegible]ῃ ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ὁ δοῦλός σου ἤθελε παραβῇ τὸν ὅρκ[illegible]ον του, πρὶν ἢ καταστράψῃς τὸν κεραυνὸν τῆς ὀργῆς σου ἐπ' αὐτ[illegible]οῦ συνάμα καὶ ἐπὶ τοῦ οἴκου του!

Ἐνταῦθα, ἡ οἰστρομανὴς ἐκραγὴ τῆς αἰθούσης, καὶ ὁ εἰς τὰ [illegible]ὰς προσόδους θορυβώδης ἀλαλαγμὸς ἀπέγνωσαν πλέον πᾶν ὅριο[illegible]ον συνέσεως. Μὲ τὴν ἐκραγὴν ἐκείνην συνεφώνουν ἐντὸς ὀλίγο[illegible]ου τὰ σήμαντρα τῶν ἑλληνικῶν ναῶν τῆς Ἀλικιανοῦς, καὶ ἡ βροντ[illegible]ὴ τοῦ κροτητοῦ πυροβολισμοῦ, ἥτις ἀντηχοῦσα εἰς τὸ παρὰ Χα-[illegible]α-νίοις στρατόπεδον διήγειρεν ἐκεῖ δεύτερον καὶ βροντωδέστερο[illegible]ν πυροβολισμόν. Ἑκατὸν ἀλλεπάλληλοι ἄλλοι πυροβολισμοὶ ἐξηγέρ-θησαν ἀκολούθως, συγκεράσαντες τὸν ἴδιον βόμβον εἰς τὴν γενική[illegible]ν περιβόμβησιν, καὶ πάλιν ἄλλοι ἀνέκυψαν κατόπιν, παννυχίσαντες [illegible]ες

ἀπὸ κώμης εἰς κώμην, ἀπὸ νομοῦ εἰς νομόν. Ἐπὶ τῇ ἀντικρούσει τοῦ ἀέρος ἀναπτερωθεῖσα ἡ ἀφίμωτος τῶν ὀρέων φωνὴ πέραν ἀκτῆς, παρεβίβασε τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν καὶ εἰς τοὺς ναύτας, ἐκπτοήσασα καθ' ὁδὸν ἐν τοῖς φρουρίοις τοὺς ἐμβριμωμένους καὶ φρίσσοντας Βενετούς.

Μετὰ τὴν μύρωσιν οἱ ῥιζάρχαι διεπέτασαν τὰς ἀγκάλας πρὸς τὸν Μολῖνον. Πρῶτος τῶν λαϊκῶν ἔδραμεν ὁ πρύτανις, φαινοπροσωπῶν ἀγλαῆ λάμψιν περιχαρείας. Τὸ στῆθός του ἀνέλκυεν ἐντονώτερα τὴν ἀναπνοήν, ὡς ἂν τότε μόλις ἀνεκουφίζετο ἀπὸ πιεσμὸν φοβεροῦ λίθου.

— Τώρα, εἶπε περιτειχίζων τὸν τράχηλον τοῦ πρώην ἱππότου μὲ τοὺς στιβαροὺς βραχίονας, τώρα, τώρα ἐκ τῆς αὐταπαρνησίας ἀναγνωρίζω εἰς σὲ τὸν ἀδελφόν! Ὁ οὐρανὸς ἐγγράφει τὴν ὁμολογίαν σου εἰς τὸ κατάστιχον τῆς ἀντιμισθίας... Ὢ, ὁπόσον θεραπευτικωτέρα τῆς τοῦ ξένου εἶνε ἡ υἱϊκὴ περίθαλψις! Ἤδη υἱὸς γνήσιος Κρήτης συνταχθεὶς καὶ σὺ, θέλεις, ὡς ἐγὼ, προφυλαχθῇ μὲ ἄκραν περίσκεψιν ἀπὸ ὅρκους ῥᾳδιούργων, ἀπὸ ὑποσχέσεις ἑτεροθρήσκων. Ξένον τρέφεις, λύκον τρέφεις, κι' ἂν πεινάσῃ, θὰ σὲ φάγῃ.

— Σωστὰ, σωστά! ὁ νεόφυτος ἀπήντησε. Ζῶμεν εἰς χρόνους ἀπιστίας καὶ διαφθορᾶς, ὅτε περιττὸν δὲν εἶνε νὰ δυσπιστῇ τις καὶ εἰς αὐτὸν ἔτι τὸν ἑαυτόν του..... Ἀλλ' εἴη αἰνετὸς, προσέθηκε μὲ ἀδελφικὸν παράπονον ἐν τῷ κατακολπίσαι τὸν συμπένθερον, εἴη δεδοξασμένος ὁ ἅγιος, ὁ καταπείσας σε τέλος πάντων, ὅτι οὐ φίλημα σοὶ δόσω καθάπερ ὁ Ἰούδας!

— Καὶ τὴν κόρην σου; ἐκφωνεῖ ἡ Σοφία, εἰς τὰ πατρικὰ στέρνα κρημνιζομένη. Δὲν θὰ χαρίσῃς τὸν ἀσπασμὸν τῆς νέας ζωῆς καὶ πρὸς τὴν κόρην σου;

— Ἄχ, σὲ, τέκνον ἀνεύρετον, σὲ φωστῆρα τῆς νυκτός μου, ἀναφθέγγεται ὁ γονεὺς, ὑπότρομον τείνων τὴν παλάμην ἐπὶ τῶν λινοσκεπῶν πλοκάμων τῆς θυγατρὸς, σὲ νὰ σὲ παρακολουθῇ εἰς τὸ καλοιώνιστον ταξείδιον ἡ εὐχὴ ἐμοῦ καὶ ἡ τῆς μητρός σου, ὅπως σώα, μακροήμερος, εὐδαίμων διαπλεύσῃς τὸ πέλαγος τοῦ βίου σου! Ἐπίφερε πρὸς τὴν Ἑλλάδα μας νέον ὑπερμάχων φυ-

τῶνα! Ζῆθι σεμνυνομένη εἰς τὰς δάφνας τοῦ συντρόφου σου, εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς φιλοπατρίας, εἰς τὴν ἀγάπην τῶν ὁμογενῶν!

Προσῆλθε καὶ ὁ μελλόγαμβρος ἐκ περιτροπῆς.

— Φίλον τέκνον! προσφωνεῖ ὁ πενθερός, λύων τὸν ζωστῆρα τοῦ ξίφους του, καὶ βάλλων τὴν λαβὴν τοῦ ὅπλου πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ νέου. Γνωρίζεις τὸ σύμβολον αὐτό;

— Τὸ οἰκόσημον τοῦ γένους μου! ἐξεστηκὼς ἀναβοᾷ ὁ υἱὸς τοῦ Καντανολέου.

— Τὸ τρόπαιον τοῦτο σώζεται εἰς τὴν ὁπλοθήκην μου πρὸ τριακοσίων τεσσαράκοντα τεσσάρων ἐτῶν. Εἶνε κτῆμα τοῦ προπάτορός σου Τιμοθέου Σκορδύλου, ὅστις ἔπεσεν ἀνδραγαθῶν ἐν τῇ περιβοήτῳ μάχῃ τῆς Ἀσφάκας. Πᾶς τις Κρὴς ἐμπορεῖ ἀνενδοιάστως νὰ τὸ ὑποζώσῃ. Ἡ σπάθη του διέπειρε μὲν σάρκα ἰταλικὴν εἰς Γραικοῦ χεῖρα, ἀφότου ὅμως ἐσυλήθη αὐτοχειρὶ παρὰ τοῦ στρατηγοῦντος προγόνου μου, οὐδέποτε ἀπηρυθράνθη εἰς αἷμα γραικικόν. Σύ, ὁ διάδοχος καὶ κληρονόμος μου, σὺ συγκληρονόμησον τὸ ξίφος τοῦ ἀνδρείου προπάππου σου! Ἦτο γεγραμμένον νὰ ἐπανορθώσῃς σὺ κατὰ τυράννων τὴν ἐπὶ μακρὸν ὀκνήσασαν δόξαν του! Δός μοι εἰς ἀμοιβὴν τὸ ἰδικόν σου. Ξίφος εἰς ἱπποδρομίαν κτηθὲν δὲν εἶνε ἄξιον τῆς ἀριστείας σου.

— Ἀλλ' οὐχ ἧττον προσφιλὲς καὶ τοῦτο· τὸ ἔχω ἐκ χειρῶν τῆς μελλονύμφης μου, ἀπεκρίνατο δυσφορήσας ὁ γαμβρός.

— Ἐπαφρόδιτος ἀδιατρεψία φιλεραστοῦ! Ottimamente...! Δὲν ἀγνοεῖς, προσέλεξε χαριεντισθείς, ὅτι ὡς ἱππότις ἡ μνηστή σου ἐδιδάχθη παιδιόθεν τὰ στοιχεῖα τῆς ξιφομαχίας. Ἐάν ποτε τὴν προσελάμβανες ὑπασπιστήν σου, ζῶσε τὰς ὀσφύας της μὲ τὸ ξίφος σου!

Ἡ δωρεὰ αὕτη, σεπτὸν καὶ πολύτιμον μνημόνευμα τῶν καταρκτικῶν τῆς Κρήτης διαθλημάτων, προεκάλεσε τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἕδνων.

Λιτά, ἀλλ' ἀρεστὰ πρὸς τὴν μελλονύμφην προσήχθησαν τότε

Σελίνου, τὸ φυλακτήριον ἐξώρκιζε σωτηριωδῶς πνεύματα πονηρὰ ἐξεβάσκαινεν ἄρρωστα νήπια, ἀπήλλαττεν ἐγκύους ἀπὸ δυσχερεῖς τοκετούς, ἐθεράπευεν ἐν ἀκαρεῖ δήγματα ἐχίδνης. Τὸ δὲ τερα στιώτερον, καὶ δὴ καὶ παρὰ πλείστων ὅσων ὁμολογούμενον, ὁ φυρώμενος ἄρτος ἐζυμοῦτο συνήθως εἰς τὸν οἶκον τῶν Καντα νολέων ἐπὶ μόνῃ τῇ ἐπαφῇ τοῦ θαυματουργοῦ Σταυροῦ.

Τρίτος προσῆλθεν ὁ Ἀναστάσιος Ζάππας· ἐδωροφόρει οὗτος ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως. Ἐκ τοῦ κανηστρίου τῶν προγα μίων δώρων ἐξαγαγὼν χάρτινον κύλινδρον, εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ὁποίου ἐκτύπωμά τι σφραγῖδος προσηρτᾶτο ἐν εἴδει μολυβδίνης πλακός, καὶ προελάσας ἕως τῆς μελλονύμφης,

— Τρισεύγενη ἀρχοντοπούλα, κυρὰ Σοφία Δὰ Μολὶν — προσ εφώνησεν ὑποκλιθεὶς — εἶμαι ἀπὸ τὴν ἔνδοξον κυβέρνησιν τοῦ νησίου ἐπιτετραμμένος νὰ σοῦ προσφέρου τὸ χάρισμα τοῦτο ἐλάχιστον δεῖγμα τῆς πρὸς σὲ καὶ πρὸς τὸν ἔνδοξον γονέα σου ἰδιαιτέρας φιλοφροσύνης της!

Ἐκτυλίξας δὲ τὸν κύλινδρον, ἀνέγνω μεγαλοφώνως τὰ ἑξῆς.

« Ἀπὸ τὸν Μεσκλᾶν, ἕνδεκα Ὀκτωβρίου μηνός, 1570, τῆς Θ.Ε.

Εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ με γαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐλευθερωτοῦ τῶν αἰχμαλώτων, ὑπερ ασπιστοῦ τῶν πτωχῶν.

Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐλευθέρας Κρήτης ὁρίζει, θεσπίζει, διατάσσει παμψηφεί·

Α'. Ἡ νῆσος Κρήτη ἀναδέχεται καὶ υἱοθετεῖ τὴν χαριτό βρυτον Σοφίαν, θυγατέρα τοῦ εὐγενεστάτου Σὲρ Φραντσέσκου Δὰ Μολὶν ἀπὸ Χανία, καὶ τῆς εὐγενεστάτης κυρᾶς Εὐδοκίας Σκορδύλου ἀπὸ Ῥέθυμον. Ἡ κυρὰ Σοφία Δὰ Μολὶν, θησαυρο φυλάκιον τῆς ἀγαπητῆς πατρίδος, τίθεται ἀπὸ τῆς σήμερον ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον προστασίαν παντὸς γραικοῦ καὶ ὀρθοδόξου

χριστιανοῦ, ἐκκαρπουμένη τὸν τίτλον Αὐθέντρα μὲ τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς ἐφ' ὅλων τῶν γυναικῶν τῆς Κρήτης.

Β'. Ὁ ἱππότης Δὰ Μολὶν ἀναγορεύεται Μέγας Λογοθέτης τῆς Κρητικῆς πολιτείας, νεμόμενος τὰς σχετικὰς τῆς ἀναγορεύσεως τιμάς, καὶ λαμβάνων θέσιν αὐτόκλητον εἰς τὰ διαβούλια τῆς κυβερνήσεως.

Γ'. Πρὸς τὸν ἀνώτερον τοῦτον ἀξιωματικὸν ἐναποθέτει ἡ κυβέρνησις τὴν ἐξουσίαν τοῦ καθ' ὁλοκληρίαν, ἢ κατὰ μέρος ἀποδοῦναι τὰ δημευθέντα τιμάρια πρὸς ὅσους τῶν ῥωμαίων, ἢ φράγγων τιμαριούχων θέλει εἰς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας κρίνει αὐτὸς λυσιτελές.

Δ'. Εἰς τὸ παρὸν αὐθεντικὸν ψήφισμα τῆς κυβερνήσεως νὰ δώσῃ ὁ ἡμέτερος Καγκελλάριος διάπραξιν ἄμεσον καὶ ἐντελῆ.

Ἐγράφη καὶ ὑπογράφεται τὸ παρὸν διὰ χειρὸς ἐμοῦ Ἀναστασίου Ζάππα, Καγκελλαρίου καὶ ἀρχειοφύλακος τῆς Ὑψηλῆς Κυβερνήσεως (1). »

——— Πολλὰ τὰ ἔτη εἰς τ' ὄνομα τῆς Αὐθέντρας! Θεὲ φύλαττέ μας τὸ ἀνεκτίμητον ἐγκόλπιον! ἐπολυχρόνισαν μακραλαλάζοντες καὶ χειροκροτοῦντες πάντες ὅσοι τῆς ὁμηγύρεως.

——— Ζήτωσαν ὁ Μέγας Λογοθέτης καὶ ἡ συμβία του! ἐπηυφήμησαν κατόπιν. Ἄμποτε ὁ καλὸς ἄρχων νὰ χαρῇ καὶ ν' ἀπολαύσῃ ἕως γηράματος ἐσχάτου τὸν μισθὸν τῶν ἔργων του!

——— Ἀμήν! φωνάζει ὁ Εἰρήναιος, τονίζων νέαν εὐχολογίας βροντήν.

Ὁ Μολῖνος ἀνεκλονεῖτο βαθέως συγκεκινημένος. Ἡ ἔμφυτος

(1) Τὸ σόλοικον καὶ ἀνορθόγραφον τοῦ ἐγγράφου καθίστησι δύσληπτον πολλαχοῦ τὸ νόημα. Ἰδοὺ λ. χ. τὸ κείμενον τῆς ὑπογραφῆς· « Ἐγράφτησαν ταυτῆν καὶ ὑπογράφοντε διὰ χερὸς καμοῦ ἀναστασίου Ζάπα καντζελιέρη, καὶ ἀρχειβιστοῦ τῆς ὑψιλῆς Πρεβεδουρίας », κ. τ. λ.

ψυχρότης του ἐξώκελλε μέχρι χειλῶν. Δάκρυα περιπαθείας ἀνεκύκλουν εἰς τὰ κοῖλα τῶν ὀφθαλμῶν του. Προβὰς δύο βήματα ἐμπρός, ἐξεφώνησε δεύτερον λόγον, ἀσυγκρίτως ἐνθουσιαστικώτερον τοῦ προτέρου, τὸ θέμα λαβὼν ἐκ τῆς ἀναλογίας τῶν τότε Γραικῶν πρὸς τὴν λοιπὴν χριστιανωσύνην. Οὐδέποτε αὐτοσχέδιος ἀγόρευσις εἶχεν ἐξέλθει τοῦ στόματός του οὕτω κατάμεστος ἐπινοίας καὶ ῥητορικῆς ἀνακινήσεως. Αἱ διάφοροι ἐπόψεις ὑπὸ τὰς ὁποίας μὲ ἐξαίρετον ἀγχίνοιαν ἀντιπαρέβαλε τὸ συμπαγὲς καὶ ἑνιαῖον γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ ἑσπέρια φῦλα, τὰ ἔνθεν μὲν παρὰ τῆς παπωσύνης ἀποκτηνούμενα, ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῆς αἱρέσεως παρορμώμενα εἰς μισόχριστον ἀλληλοκτονίαν, κατέστησαν τὸ ἀκροατήριον ἐξεστηκός. Κατέστρεψε τὸν λόγον, ἐπαγγείλας ἀτέρμαντον ἐν τῇ ἐξυπηρετήσει τῆς αὐτονομίας τὴν συνεργίαν του, ἀνθ' ἧς ἱκέτευε τὴν Πεντανδρίαν « νὰ συνομοιώσῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἐπωνυμίαν του πρὸς τὴν ἄρτι ληφθεῖσαν μετονομασίαν, καθαιροῦσα ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ψηφίσματος τὸ ἀγυρτῶδες ἐκεῖνο μόριον Σὲρ, ὑπὸ τὴν ἀλοιφὴν τοῦ ὁποίου οἱ χάλκινοι, ὡς εἶπε, καλύπτουσιν ἰὸν καρδίας καὶ σκωρίαν φρενῶν. »

Εἵποντο μετὰ ταῦτα οἱ ἀῤῥαβῶνες. Ὁ μὲν πατὴρ τοῦ μελλονύμφου προσέφερε τὴν δακτυλιαίαν του σφραγῖδα πρὸς τὴν μνηστὴν ἐπευχόμενος τὰ καταθύμια, ὁ δὲ γονεὺς τῆς μνηστῆς διεβίβασε τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὸν γαμβρόν. Τότε ὁ μὲν Πέτρος καὶ ἡ Σοφία προέβησαν χειρένδετοι παρὰ τὴν τράπεζαν, ἔνθα ἱεροενδεδυμένοι ἵσταντο ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ ἱερεῖς, ὁ μνηστὴρ ἐκ δεξιῶν, ἡ μνηστὴ ἐξ εὐωνύμων. Ὁ δὲ Εὐγένιος ἐσφράγισε τὰς κεφαλὰς τῶν νεονύμφων ἐκ τρίτου, καὶ σταυροειδῶς ἐθυμίασεν αὐτούς. Ἀφοῦ δὲ ἐδεήθη ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως, προσικέτευσεν ὑπὲρ τῶν μνηστευομένων ἀλλήλοις καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ὑπὲρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς τέκνα εἰς διαδοχὴν γένους, ὑπὲρ τοῦ καταπεμφθῆναι αὐτοῖς ἀγάπην τελείαν, εἰρηνικήν, καὶ βοήθειαν, ὑπὲρ τοῦ φυλαχθῆναι αὐτοὺς ἐν ὁμονοίᾳ καὶ βεβαίᾳ πίστει, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς χαρίσηται αὐτοῖς τίμιον τὸν γάμον καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. Μετὰ τὰς εὐχάς, οἱ μελλόνυμφοι, εἰς σημεῖον προοιμιώδους συμβιώσεως ἀμείψαντες τρὶς τὰ σύμβολα τοῦ γάμου, ἐφόρεσαν αὐτὰ ἀντηλλαγμένα εἰς τὸν παράμεσον τῶν δακτύλων.

Ἔληγεν ἐνταῦθα ἡ εὐλογία τῶν μνήστρων. Ἀλλὰ τὰ τότε ἔ—

ιμα, τοσοῦτον διάφορα τῶν σημερινῶν, συνῆπτον εἰς τοὺς ἐκ-
λησιαστικοὺς δεσμοὺς καί τι πρόσθετον κῦρος. Κρατίστην εἶχε
ότε τὴν κοινωνικὴν ἀξίαν τὸ ἀρραβώνισμα. Εἰς χώραν ἔνθα καὶ
ἱ ποιηταὶ αὐτοὶ οὐδόλως ἐφείσαντο ἀνασαλπίζοντες τὸ θρυλού-
ενον Πιστὸν Ἑλλὰς οἶδεν οὐδὲν (1), ἡ μνήστευσις, συμβό-
αιον συμπροσεγγίσεως ἱερόν, ἀπαραβίαστον, ἀπαράγραπτον,
υνθήκη ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως θρησκευτικῇ τῇ ἀκριβείᾳ καὶ
ὐλαβείᾳ στηριζομένη, ἤσκει, ὁμοῦ μὲ τὴν ἤδη καταργηθεῖσαν ἐκ-
κλησιαστικὴν ἀδελφοποίησιν, τὸ θαυμάσιον ἀγαθούργημα τοῦ νὰ
ύῃ τοὺς λεγομένους ὅρκους τοῦ αἵματος, δηλαδὴ τὰς ἐπὶ
ἔθρᾳ κεφαλικῇ πατροπαραδότους δολοφονήσεις, νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς
ὴν προτέραν ὁμόνοιαν δύο ἢ πλείονας φυλάς, δύο ἢ πλείονας ἐξ
μνημονεύτων χρόνων ἀντιμαχομένας οἰκογενείας, νὰ καθιερῇ
υμμαχιῶν καὶ ἐπιμαχιῶν σπονδάς, νὰ διαλύῃ ἀδυσωπήτους ἐχ-
ροπαθείας. Εἶχεν ἑνὶ λόγῳ τὴν ἐνέργειαν νὰ διατηρῇ ὑπὸ τὸν
ούλειον ζυγὸν σῶα καὶ ἀλώβητα ἀπὸ τὸ μίασμα τῆς ἀπιστίας
ὸ αἴσθημα τῆς τιμῆς, τὸ ἐνάλλαγμα τῆς ὑποσχέσεως, τὸ ἀνδρο-
τρεπὲς τοῦ λόγου συμβόλαιον. Ἀπέναντι τῆς θρησκείας ταύτης,
οἱ ὅρκοι, αἱ προχειρίσεις, αἱ τελεταὶ τῶν ἱπποτικῶν ταγμάτων
ἦσαν μηδέν. Οὐαί, καὶ τρὶς οὐαὶ πρὸς ἑκάτερον τῶν μερῶν, ὅπερ,
τὴν γνώμην μετατιθέμενον, ἤθελε παραβῇ τοὺς ὅρους τῆς μνη-
στευτικῆς συνθήκης! Μόνος ὁ θάνατος τοῦ πρωταιτίου ἠδύνατο
νὰ ἐξιλεώσῃ τοῦ προσβληθέντος συγγενολογίου τὴν ὀργήν. Ὁ
ὄλεθρος αὐτοῦ ἀπέβαινε κεφάλαιον ἅμα καὶ κεφαλικὸν ζήτημα
τιμῆς. Ἡ κατάλειπτος κόρη, κεκαρμένη, πενθοφοροῦσα, εἰς τὰ ἐν-
δότατα τῆς οἰκίας τεθαμμένη, οὐδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς πλησιεστέρους
ὁμαίμονας παρουσιάζετο, ἐὰν μὴ πρῶτον αὐτήκοος ἠκροᾶτο, καὶ
αὐτοστόματος ἠρίθμει τὰ κρούσματα τοῦ κώδωνος, τὰ σημαίνοντα
τὴν κήδευσιν τοῦ ἀπίστου. Τὸ φιλέκδικον ἐκεῖνο εἶχε τὸν λόγον του.
Οὐδέποτε ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ἐπιτετραμμένον ἦτο πρὸ τῶν ἀρ-
ραβώνων εἰς τὸν προξενευόμενον νὰ ἴδῃ ἀσκεπὲς τὸ πρόσωπον
τῆς προτεινομένης. Κόρη πρὸ τῆς τελετῆς αὐτῆς θεαθεῖσα παρὰ
ξένου ἐλογίζετο κόρη ἄτιμος. Οὐδεὶς νέος εὐϋπόληπτος ἤθελε
πλέον τὴν ζητήσει εἰς γάμον. Πῶς δὲ τὸ συμβόλαιον τῶν ἀρ-
ραβώνων ἐπεσφραγίζετο; Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ προσώπου
τῆς κόρης καὶ διὰ τοῦ ἀμοιβαίου τῶν μελλονύμφων ἀσπασμοῦ.

---

(1) Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Ταυρ. 1206.

'Ανὴρ, ἄκροις χείλεσι δράξας παρθένου φίλημα, δὲν ἀφήρπαξει ἀνεπιστρέπτως ἤδη τὰς ἀπαρχὰς τῆς τιμῆς, τῆς σεμνότητος, τῆς παρθενίας της;

Τὰ ἔθιμα ταῦτα, λείψανα χρόνων, ὅτε ἡ τιμή, ὁ λόγος, ἡ ἐμπιστοσύνη ἐδέοντο εἰς τὸ πεῖσμα τῶν ποιητῶν πολὺ ὀλιγωτέρων χαρτοσήμων καὶ συμβολαιογραφικῶν σφραγίδων, παρ' ὅτι χρήζουσιν εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς χρυσοῦν αἰῶνα, τὰ ἔθιμα ταῦτα εἶχον ἤδη ἕνεκα τῆς ἰταλικῆς ἀκολασίας, ὑποστήσει ἐπαισθητὴν χαλάρωσιν ἐντὸς τῶν πόλεων. 'Ενταῦθα μόνη ἡ λέξις τῶν ἀνακαλυπτηρίων ἐπεσώζετο· τὸ πρᾶγμα ἐξέλιπε πρὸ πολλοῦ. 'Αλλ' εἰς τὰς ἐξοχὰς, ὅπου ἡ μέριμνα τοῦ γυναικῶνος ἤκμαζεν εἰς ὅλην της τὴν βυζαντινὴν τραχύτητα, ἐκεῖ πρῶτος καὶ ὕστατος ὁ μνηστὴρ ἠξιοῦτο νὰ ἀνασύρῃ τὴν Τσύπαν (σῦφαρ, ῥυσσὸν καὶ ἀραιὸν ὕφασμα), δηλαδὴ ν' ἀποκαλύψῃ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀθρόων τῶν συγγενῶν τὰ φυσιογνωμικὰ τῆς μελλονύμφης του 'Ελευσίνια. — 'Η περιοχὴ τῆς Καντάνου δὲν ἐπροτέρευεν ἐπὶ ῥοπῇ πρὸς τὸν νεωτερισμόν. Ἅμα ληξάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, ὁ ῥιζάρχης τῆς περιοχῆς αὐτῆς, εἰς τὰ ἐγχώρια ἔθιμα εἴπερ τις καὶ ἄλλος προσπεφυκὼς ἀπήτησεν ἐπιμόνως τὴν διττὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ξετσυπώματος καὶ τοῦ φιλήματος, ὁμοιοτρόπως πρὸς τὰ ἔθιμα τοῦ Σελίνου.

'Η ἀξίωσις προσέκρουσέ πως τὴν Χανιωτικὴν μερίδα, ἐξεπτόησε κατ' ἀρχὰς τὴν αἰσχυντηλίαν καὶ μητέρων καὶ παρανύμφων. 'Αλλὰ πόσα τὰ τείχη τῆς αἰδοῦς τὰ ἀντέχοντα εἰς ἀμετάπειστον πολιορκίαν; 'Η ἐπιμονὴ ὑπερίσχυσεν. Καθ' ἃς ὁδηγίας εἶχεν ὁ πατὴρ μεταδόσει πρὸς τὸν υἱόν, τ' ἀνακαλυπτήρια ἐξετελέσθησαν τῷ ὄντι κατὰ τὴν ἐπιχώριον ἐθιμοταξίαν. 'Ο ὑπασπιστής, ἀνασύρας εὐτόλμως τὸν πέπλον, ἀνεκάλυψε τὴν ὄψιν τῆς νεάνιδος· διαρρήξας δὲ κατόπιν τὸ κάλυπτρον, κατεπάτησεν αὐτό. Τὰ γαμήλια δῶρα ἦσαν τοιουτοτρόπως ἀντημειμμένα.

'Αλλ' ἰδιότροπος διαφερόντως ἐθεατρίσθη ἡ τοῦ ἀσπασμοῦ τελετή. 'Η ἀναγνώστρια, ἐὰν ἀμύητος ἔτι γαλλικῶν μυθιστορημάτων, παρακαλεῖται νὰ ὑπερπηδήσῃ τὴν παράγραφον. Κατὰ ῥητὴν τοῦ Καντανολέου παραγγελίαν, ὁ ἀσπασμὸς — κορυφαία, ὡς εἶπε, καὶ ὁριστικὴ τῶν μνήστρων ἐπικύρωσις, ὑπεβλήθη εἰς τρεῖς ὅρους. 'Εν πρώτοις μὲν τὸ φίλημα διήρκεσεν ἀδιάκοπον ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσον χρόνον ὁ κανονάρχης ἐδαπάνησεν

ἐν τῷ ἀπαγγεῖλαι τὸ Πάτερ ἡμῶν· δεύτερον δὲ, ἐδόθη παρὰ τοῦ μελλονύμφου ἀπνευστὶ, δηλαδὴ μονοῤῥόφι, ὡς ἐθέσπιζεν ἡ κοινολεξία· τέλος, (πάντοτε κατὰ τὸ αὐτὸ παράγγελμα) ἐτελεσιουργήθη οὕτως εὔηχον καὶ μελῳδικὸν (ξεροτραχανιστὸν), ὥστε σύμπαντες τῆς πανηγύρεως, τῶν παρανύμφων μὴ ἐξῃρημένων, νὰ μαρτυρήσωσι τὸ βροντῶδες κῦρός του. — Τοιουτοτρόπως, τοῦ μὲν πρώτου ὅρου τὴν ἐπιτέλεσιν ὡμολόγησεν ἡ ὅρασις τῶν θεατῶν, τὴν δὲ τοῦ τρίτου προσεμαρτύρησεν ἡ ἀκοή. Ὡς πρὸς τὸν μέσον ὅρον, τὸν τοῦ μονοῤῥοφίου δηλαδὴ, οὗτος δὰ ἀπέμεινεν ἀνομολόγητος. Τίς οἶδεν, ἂν ὁ ἀξιωματικὸς ἔδωκεν ἀληθῶς τὸν ἀσπασμὸν μηδόλως ἕλξας τὴν πνοὴν, ἢ μᾶλλον ἂν διαρκούσης τῆς Κυριακῆς προσευχῆς συνεκεράσθησαν αἱ πνοαὶ τῶν ἐραστῶν, ἐλαυνόμεναι ἀπὸ θώρακας ἀσθμαίνοντας;

Ἐν τούτοις τὸ μεσονύκτιον εἶχε παρέλθει· καιρὸς δείπνου διηγγέλλετο. Ἐκ τοῦ ὑποδοχείου οἱ μὲν προσκεκλημένοι μετέβησαν τότε εἰς τὰ εὐωχητήρια, οἱ δὲ δύο ἀρχισυμπένθεροι, αἰτήσαντες ἀπουσίας ἄδειαν, μετεχώρησαν εἴς τι ἄλλο δωμάτιον ἐνδότερον, ὅπως κατὰ μόνας προδιατάξωσι τὰ παραλειπόμενα τῆς πολιτείας καὶ τῶν γάμων.

Τὸ προβεβηκὸς τῆς ὥρας εἶχεν ὀξύνει εἰς τὸ ἔπακρον τὴν ὄρεξιν κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν. Τὰ πινάκια ἐξεκενώθησαν, ἔτι πρὶν ἀρχίσῃ ἡ συμφωνία τῶν ποτηρίων. Ἡ εὐφροσύνη ὅμως ἀνεζωπυρώθη βοηθοῦντος τοῦ γλυκυστρύφνου οἴνου τῆς Ἀλικιανοῦς. Τὸν οἶνον αὐτὸν, οὗ τὴν σταφυλὴν βλέπομεν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων τῆς Κυδωνίας, οἱ Σελινιῶται ἐνοστιμεύθησαν ἐκ πρώτης πόσεως. Ἡ οἰνοποιΐα τοῦ οἰκοδεσπότου ἔχαιρεν ὄνομα μεγάλον. Μετ' ὀλίγον τὰ εὐωχητήρια ἀντήχουν ὑψιφώνους προπόσεις, μακαρισμοὺς, συγχαρητήρια, καὶ δὴ καί τινα τροπάρια ἐκ τῶν προχειροτέρων εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ... Στοιχεῖον συστατικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ δήμου, ὁ ἱερεύς· ψάλτης εἰς τὸν ναὸν, ἀοιδὸς καλλίφωνος εἰς τὰς πανηγύρεις. Ποῦ δὲν ἐμφιλοχωρεῖ τὸ ράσον; εἰς τίνα λύπην, ἢ χαρὰν δὲν εἰσάγει ὁ παππᾶς τοὺς ὕμνους, τὴν μελῳδίαν, τὴν ποίησιν τῆς μεσαιωνικῆς μελοποιΐας μας; Κατὰ τοῦτο δὰ οἱ Κρῆτες ἀνεδείχθησαν προφερέστατοι διηνεκῶς. Ἡ πατρὶς τοῦ Ἀνδρέου, τοῦ Πηγᾶ, τοῦ Ζαχαρίου Καλλέργου, τοῦ Λουκάρεως, τοῦ Ἀβραμίου διέπρεψε πρώτη μεταξὺ Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὴν ἔμφωνον μουσικήν. Ἐνταῦθα ἡ περὶ τὴν ψαλτικὴν εὐ-

φωνία ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον τοῦ ἱερέως προσόν. Ψάλτης ἐπὶ ἡδυφωνίᾳ διαφημισθεὶς προσεκαλεῖτο ἀπὸ περάτων τῆς μεγαλονήσου εἰς πανηγύρεις, εἰς οἰκιακὰς θαλίας καὶ συνθοινίας. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ τάξει ἀνήγοντο καὶ οἱ παρὰ τοῦ Καντανολέου ἀχθέντες εἰς τὸν ἀῤῥαβῶνα. Χάριν τῶν ἱερέων αὐτῶν, οἱ πολυθεϊκοὶ καὶ οἱ χριστιανικοὶ αἰῶνες ἀνέζησαν ἐν ἀδελφικῇ διαλλαγῇ· πρεσβυτέρα καὶ νεωτέρα διάλεκτος οἰκογενειακῶς συνεκεράσθησαν. Ὑπὸ τοιαύτης ἔτι συμφωνίας φθόγγων, ἀναμνήσεων, μελῶν, ῥυθμῶν, συγκινήσεων ἡ τιμαριωτικὴ ἔπαυλις καταπλησθεῖσα περιήχησε, πρώτην ἴσως φορὰν ἀφότου ἐκτίσθη, ἔνθα μὲν ψαλμῳδίας βυζαντινάς, ἐκεῖ δὲ ᾄσματα πατριωτικά, ἀλλαχοῦ δὲ ἱλαρὰ καὶ χαρμόσυνα πρὸς λύραν ἐπιθαλάμια, ᾄσματα ταῦτα καὶ ψαλμολογήματα μελῳδηθέντα εἰς τὴν γλῶσσαν, ἣν οὐδεὶς ἐβδελύττετο πλέον τοῦ κυριαρχοῦντος τυράννου, οὐδεὶς ἐν τῷ κόσμῳ περιεφρόνει μᾶλλον τῶν δορυφόρων του.

Ἀλλά, φεῦ! ὅσῳ πολύζηλον καὶ σπουδαζόμενον ἦτο παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι τὸ πλεονέκτημα τῆς καλοφωνίας, τοσούτῳ ἐπικίνδυνον ἀπέβαινε πρὸς τοὺς κεκτημένους αὐτό. Ὁ φιλόμολπος ἱερεὺς καὶ ὁ φερέοικος Ὁμηρίδης, ὁ μὲν διὰ τὴν κατανυκτικὴν φωνήν, ὁ δὲ διὰ τὴν ἐκ τοῦ παραχρῆμα στιχούργησιν, διῆλθον τὸν βίον ὑποβεβλημένοι εἰς ἀνένδοτον ἀστυνομικὴν ἐπαγρύπνησιν. Ἠριθμημέναι ἦσαν αἱ ἡμέραι τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας των. Ἑκάτεροι ἐπὶ ψιλαῖς προφάσεσι καταγγελθέντες, ἐὰν μὲν λαϊκοί, ἐξεῤῥίπτοντο εἰς ἡμιέρημα νησίδια, ἔνθα ἀνεμπόδιστοι ἀφίνοντο νὰ παραδώσωσι τὰς ἐμπνεύσεις των εἰς τὴν ἀκρόασιν τοῦ ἀειμανοῦς πελάγους, ἐὰν δὲ κληρικοί, ἀπέτιον τιμήματα, ἐτίθεντο εἰς ἀργείαν, ἐφυλακίζοντο. Ὁ λυρισμὸς τῶν ἐρωτικῶν διαχύσεων, τὸ ἔμμετρον μυθιστόρημα, τὸ πλαστὸν ἐπύλλιον εἰς οὐδεμίαν ὑπέκυψαν λογοκρισίαν· πᾶν ὅ,τι ὄδωδεν ἀρχαιότητος θρησκευτικῆς ἢ πατριωτικῆς, ὑπεκίνησε κατηγορίαν καθοσιώσεως. Πόθεν δὲ ἀνέβλυζεν ἡ διττὴ αὕτη ὀσμή; Ἐκ τοῦ ῥάσου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Εἰς τὸ ὀσφρητήριον τοῦ Βενετοῦ ὁ ἀνατολικὸς μοσχολίβανος ἀπήτησεν ἀποτροπαίους ἀναθυμιάσεις. Ὁπόσοι τοῦ ἱερατεύματος, ὁπόσοι θὰ ἐξέτισαν εἰς Ἱππάρια ἢ εἰς ἀγχόνας τὸ ἀσυγχώρητον τῆς καλοφωνίας ἔγκλημα! Πορθητὴς τυραννικὸς ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἔλεος καὶ ἐπιείκειαν, ἠδύνατο νὰ εὐσπλαγχνισθῇ καλόγερον, ὅστις τὸ δώρημα τοῦ μελῳδικοῦ του λάρυγγος ἀσκῶν, ἐξύμνει ἄθλους μαρτύρων, ἐπαιάνιζε τρόπαια ὁμογενῶν

:ατὰ βαρβάρων, ἀνεκάλει διὰ ψαλμῶν ἀρχαιοτύπων αἰῶνας θρη-
γκευτικῆς ἀνεξαρτησίας, παρελάμβανεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου,
ὡς ἀπὸ κοιτίδος, καὶ μελοπεποιημένας ἐξήγγελε διὰ ψαλτηρίου
πρὸς λαὸν ἀπόκληρον τὰς πρώτας οἰμωγὰς τῆς νηπιαζούσης
θνότητος, ἐμυρολόγει τὴν ἅλωσιν Κωνσταντινουπόλεως, ἐστη-
ίτευε τὴν ἰουδαϊκὴν πώλησιν τῆς Κρήτης; Ἐξωλέστατος άπαν-
αχοῦ καὶ πάντοτε ὁ κατακτητής. Τὴν αὐτὴν τῆς Βενετίας φιλο-
τοργίαν ἐδωρήσατο πρὸς τοὺς ἐγχωρίους Κελτογαλάτας καὶ ὁ
Ἐδουάρδος, ὁ βασιλεὺς αὐτός, δν οἱ τότε χρονογράφοι καλοῦσιν
ουστινιανὸν τῆς Μεγάλης Βρεταννίας. Μετὰ μακροχρόνιον πόλε-
ον, καθ' δν ἐχείρωσε τὸν γενναῖον ἐκεῖνον καὶ φιλελεύθερον λαόν,
ποπτεύσας καὶ οὗτος ὁ δυνάστης, μὴ οἱ θούριοι τῶν Βάρδων
αιᾶνες ἀναζωπυρώσωσιν εἰς τὰ στήθη τῆς νεολαίας τὸ φιλό-
αχον τῶν πατέρων, μὴ ἐπανεγείρωσι τὸν δορυάλωτον ἀπόγονον
ρηνῳδοῦντες τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν, συνήγαγεν ἑκα-
ταχόθεν τῆς χώρας ὅλους τοὺς ἀοιδούς, καί, ἀντὶ τοὐλάχιστον
ατὰ Πλάτωνα νὰ ἐξωρίσῃ αὐτοὺς μύρῳ κεχρισμένους, ἐποίησεν
παξάπαντας ἑκατόμβης ἀνάλωμα.

Εἰς τὴν διήγησιν!

Ταχέως ἡ φωνητικὴ μουσικὴ καθηλεκτρίζει εὐκίνητον γυναικὸς
υχήν, ἐξαιρέτως ἀνυπάνδρου. Ἂν δὲ ὁ Πέτρος αὐτεσχεδίαζε
τίχους, ἡ Σοφία ἦτο φιλόμουσος. Ἡ διάθεσις αὕτη τῆς παρθένου
:τεῖχε καὶ τῆς κρητικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς καλαισθησίας ἐνταυτῷ.
κτὸς τοῦ ὅτι εἰς Χανία ἐφημίζετο ὡς διαφερόντως γλυκύφωνος,
:ε προσέτι ἐκ παιδικῆς ἡλικίας διδαχθῇ καὶ ὄργανον μουσικόν,
οὗ συνῴδευε τὸ ᾆσμα. Τὸ ἔγχορδον ἐκεῖνο πλῆκτρον ἐκαλεῖτο
ο ῦ τον. Ἡ χρῆσίς του, ἐκλιποῦσα πρὸ πολλοῦ, μικρὰς ἀφῆκεν
αμνήσεις εἰς τὰ δημοτικὰ ποιήματα τῆς συγχρόνου κρητικῆς
ολῆς· καὶ ὅμως, ὁ ἦχος αὐτοῦ, ἦχος βαρύς, κατανυκτικός, καρ-
βόλος, ἥρμοζε θαυμασίως εἰς τὸ ἐλεγεῖον. Κατὰ τὴν ἐν Βενετίᾳ
λυχρόνιον διατριβήν του, ὁ Εὐστράτιος Σκορδύλης, μητρικὸς
ππος τῆς Σοφίας, εἶχε κτήσει φήμην ἐξόχου κιθαρῳδοῦ καὶ
λοποιοῦ. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του, ἠνέψξεν ἐν Χανίοις μουσικὴν
ολὴν, εἰς ἣν ἐμαθήτευσαν καὶ ἡ θυγάτηρ του, καὶ ἡ ἐγγόνη,
ι ἄλλαι ὁμήλικες. Ἡ σπανία τῆς Σοφίας ἐπιδεκτικότης ἀνέ-
υψεν ἐκ προοιμίων. Ὁ πάππος, κατευφρανθείς, ἀφιέρωσε τὰς
λευταίας ἡμέρας τοῦ βίου εἰς τὴν γονιμοποίησιν τῆς εὐφυΐας

της. Ἔκτοτε τὸ πλῆκτρον κατέστη πρὸς τὴν κόρην φίλος πιστὸς καὶ [illegible]ὶ ἀδιαχώριστος. Μὲ τὸ ᾆσμα καὶ μὲ τὸ πλῆκτρον ἤθελε — πρὸ τοῦ [illegible]ῦ ἔρωτος ὅμως — διέλθει τὴν νεότητα καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἔμψυχό[illegible]ς τις, περιπαθὴς ἀνταπόκρισις ἠμείβετο ἀναμέσον ὀργάνου καὶ [illegible]ὶ αὐτῆς. Αὐτὴ μὲν εἰς τὰς ἀργυρᾶς χορδάς του ἐνέχεε τὰς ἀπο[illegible]-κρύφους ἀπαρχὰς τῆς εὐαισθησίας της, αἱ δὲ χορδαί, ἀφ' ἑτέρου [illegible]υ, αὐδὴν καὶ αἴσθημα προσκτῶσαι ὑπὸ τὰ εὔστροφα δάκτυλα τῆ[illegible]ς κυρίας των, μεθηρμήνευον αὐτόφωνοι καὶ μὲ ἀκρίβειαν τερα[illegible]α-στίαν τὰς παραμικρὰς ἀναπάλσεις τῆς καρδίας της. Ἄλλως δὲ [illegible], μὲ πόσην χάριτα ὑπέκαμπτε τὸ παρθενικὸν στέρνον ἐπὶ το[illegible]ῦ πλήκτρου! Μὲ πόσην βλέμματος καὶ στόματος σεμνοπρέπεια[illegible]ν ἐτόνιζε τοῦ δημοτικοῦ ἐλεγείου τὰς στροφάς! Ἴσως πρὸς [illegible]ὸ θυγάτριον τοῦ Μολίνου ἀπέβλεψεν ὁ ποιητής, ὁ στιχουργήσα[illegible]ς τὸ εἰκονικὸν ἐκεῖνο·

« Ἡ κόρδαις τοῦ λαγούτου της πουλιὰ 'ν' καὶ κελαοιδοῦνε,
Ἰατρεύουν τὰ τραγούδια της τσ' ἀῤῥώστους ποῦ τ' ἀκοῦνε·
Φρίζουν τ' ἀηδόνια σταῖς φωλιαῖς, καὶ τὰ στοιχειὰ στὰ δάση,
Κρατεῖ ὁ ἀγέρας τὴν πνοὴ καὶ στέκει ν' ἀφουκράσῃ ».

Τὰ ᾄσματα τῶν συνδαιτημόνων ὑπεσκάλευσαν λυπηρὰς ἀναμνήσεις εἰς τὸ πνεῦμα τῆς νεομνήστου. Ἡ ἀπόλαυσις τῆς παρούσης εὐδαιμονίας παρέστησεν αὐτῇ δυσαρεστωτέραν κατ' ἀντιπαράθεσιν τὴν ἔποψιν τῶν παρελθόντων παθημάτων. Ἡ ἐρωμένη ἀνεμνήσθη τῶν λυρικῶν ποιηματίων, ὅσα εἰς ἡμέρας πένθους καὶ ἀπελπισίας τῇ εἶχεν ἀπευθύνει ὁ ἐραστής. Ὑπάρχουσι πολλῶν εἰδῶν μνημονικά. Τὸ τῆς καρδίας εἶνε τὸ πάντων ἰσχυρότατον. Ποῖον σημερινὸν εὐτύχημα ἠδύνατο νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τῆς περιλύπου τὸ μνημονικὸν τὰ παρηγορήματα ἐκεῖνα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς; Τὰ ἀπήγγελλεν ἐκ στήθους ὅλα· τὰ εἶχεν αὐτοποιήτως μουσουργήσει· τὰ ἔψαλλε μὲ ζέον αἴσθημα... Ποσάκις περὶ μέσας νύκτας, ἀνασκιρτήσασα τοῦ στρώματος, καὶ προβᾶσα ἀθέατος εἰς τὸν ἐξώστην, ποσάκις ἀνέτεινε πρὸς τοὺς ἀστέρας τὰ γοερὰ στενάγματα τοῦ τραγῳδίου της, μακαρίσασα τὴν ἀτάρακτον ἁρμονίαν, ζηλεύσασα τὴν φωταυγῆ γαλήνην, μεθ' ὧν οἱ ναύκληροι ἐκεῖνοι τοῦ στερεώματος διήνυον τὴν περιοδίαν των εἰς τοὺς ἀπείρους τῆς αἰωνιότητος ὠκεανούς!

Μόνος ἐγὼ νυχτομαχῶ,
Προσκέφαλο δὲν ἔχω,
'Σὰν 'ξωτικό, 'σὰ φάντασμα
Τὰ δάση παρατρέχω.

Τρέχω λαγκάδια καὶ κρεμνοὺς
Πάει καὶ σὲ λησμονήσω·
'Αλλ' ὅσο φεύγω, τόσο ὁ νοῦς
Σὲ σὲ γυρίζει ὀπίσω.

Σὲ βλέπω 'δῶ, σὲ βλέπω 'κεῖ,
Σὲ φέρνει ὁ λογισμός μου
'Μέρα καὶ νύχτα ὀπίσω μου,
Νύχτα καὶ 'μέρα ἐμπρός μου.

Σ' ἀκούω στὴν πεῦκα ὅταν φυσᾷ,
Στὴν καλαμιὰ ὅταν τρύζει,
Σ' ἀκούω στὸ ῥέμμα ποῦ περνᾷ,
Καὶ τ' ἄνθη ἀναμερίζει.....

Γιὰ τὸ τριφύλλι εἶν' ἄνοιξις,
Γιὰ τὸ λουλούδι ἀπρίλις·
Θέ, καὶ γιὰ 'μέ, τὸ πλάσμα σου,
Τί θεραπεία θὰ στείλῃς! »

Κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ πρόσωπον τῆς ψαλτρίας ἀνεδείχθη ἱλαρόν· ἀλλ' ἡ εὐθυμία ἐτράπη εἰς συγκίνησιν βαθμηδόν. Ὅπως ἐξελίξῃ τὰ λυγίσματα τῆς φωνῆς, τὸν ῥυθμὸν τοῦ μέλους, τὴν ἔμψυχον δὸς εἰπεῖν τοῦ ὀργάνου συμμέλειαν, ἡ παρθένος κατέπιεν ἀρκετὸν καιρὸν τὸ ἀναδρομοῦν παράπονον, ἐβίασε τὴν ἐμβριμω-

ιένην ἀναπνοήν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὅμως στροφὴν τοῦ ἐλεγείου ἡ συγκίνησις συνεκλόνησεν οὕτω κραταιῶς τὰ σπλάγχνα της, ὥστε περιῆλθεν εἰς σπασμωδικὴν κατάστασιν, μικρὸν ἀπέχουσαν τῆς λειποθυμίας.

Ἐπανήρχοντο τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ δύο γονεῖς τῶν μελλονύμφων.

Ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ τῆς σκηνῆς κατηφείᾳ, ὁ Καντανολέος αἰτήσας τὸν λόγον, ἤκουσε τὰ διατρέχοντα. Ἐξακοντίζων ἐπὶ τῆς τραπέζης τὸ δερμάτινον χαρτοφυλάκιον, ὅπερ ἐκόμιζεν ὑπὸ μάλην,

— Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου! κραυγάζει, ποιούμενος τρὶς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Εἶνε ἴσως ἔθιμον ἐξευγενισμοῦ καὶ τοῦτο...! Δάκρυα καὶ ἀῤῥαβῶνες, βρὲ λωλὰ παιδιά! Ἄλλους οἰωνοὺς τῶν γάμων σας δὲν μοῦ εὑρήκατε, παρὰ λειποψυχίας, καὶ κλαυθμυρίσματα!

— Δάκρυα χαρᾶς, δάκρυα καλοῤῥίζικα, ἀποκρίνεται ἡ μελλονύμφη. — Ἀναμειδιῶσα δὲ καὶ ἀποσύρουσα τὸ μανδήλιον ἀπὸ τοὺς φωστῆρας της ἐξαστράπτοντας φῶς ἐρωτικώτερον ἐκ τῆς συννεφίας, ὑπανέμνησε τὸ δημῶδες λόγιον·

« Τὰ γέλια καὶ τὰ κλαύματα τὴν ἴδια 'μέρα ἐβγῆκαν,
Ἠωρὶς ἐκαταπιάσθηκαν, τὸ βράδι ἐγεννηθῆκαν. »

Τὸ ἔκρυθμον περιστατικὸν διελύθη χωρὶς ἄλλου ἀποτελέσματος, ὑποχωρῆσαν ἑτοίμως εἰς τὴν ἐπάνοδον τῆς χαρᾶς. Ὡς ἐκ τούτου, ἀθιγὴς ἐσώθη καὶ ἡ ἄμετρος φαιδρότης, ἥτις διέλαμπεν ἐπὶ τὴν ὄψιν τοῦ πρυτάνεως. Δῆλον, ὅτι ἡ μὲ τὸν συμπένθερον συντυχία ἐξήρχετο εὐαρέστων ἀποτελεσμάτων πάροχος.

Ὁ φάκελλος, ὃν ἐκράτει ὑπὸ μάλην, συνέκειτο ἐκ πολλῶν καὶ ἀσυμπτύκτων ἐπιστολῶν. Τὰ προγνωστικὰ τοῦ Μολίνου ἐπετελοῦντο. Ὑπὸ σχῆμα ἐμπιστευτικὸν πολυάριθμοι εὐγενεῖς Χανίων διεβίβαζον πρὸς τὸν Ῥαιτούρην τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐλαβείας των. Οἱ μὲν τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἔθετον ἑαυτοὺς ἀπροφυ-

λάκτως εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πενταμελοῦς συμβουλίου· οἱ δὲ, τὴν προσφορὰν διὰ τὸν φόβον τοῦ Βενετοῦ οἰκονομούμενοι ἀνετίθεντο πρὸς τὸν Μολῖνον τὴν ἐπιφόρτισιν τοῦ μεταδοῦναι τὴν ὁμολογίαν των. Οὕτως ἢ ἄλλως, πάντες συγκάταινοι ὑπεδεικνύοντο εἰς τὸ πολίτευμα τῆς ἐξοχῆς, ὅπερ ἐκάλουν μετριοπαθὲς καὶ συνετὸν (governo savio e moderato), πάντες ὡμολογοῦντο πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν, ὅπως ἀποσκορακισθῇ διὰ παντὸς ἐκ τοῦ φρουρίου ὁ θηριόμορφος τῆς Βενετίας Εὐαγγελιστής.

Πλὴν τοῦ χαροποιοῦ τούτου ἀκούσματος, ἕν τι ἕτερον ἀντικείμενον παρεῖχεν ἀφορμὴν ἐκτάκτου εὐθυμίας πρὸς τὸν Ῥαιτούρην.

Ἡ πρόσφατος μὲ τὸν Μολῖνον συνέντευξίς του ἀπέβλεψεν εἰς δύο σκοπούς. Προετέθη ἐν πρώτοις νὰ ὁδοποιήσῃ τὴν προϊοῦσαν συμψυχίαν τῶν ἀρχόντων εἴς τι πόρισμα ἀποτελεσματικόν. Δεύτερον δ' ἐπεχείρησε νὰ διατάξῃ τὰ τῶν προκειμένων γάμων τοιουτοτρόπως, ὥστε, εἰ δυνατόν, ἡ Κρήτη νὰ πανηγυρίσῃ αὐθημερὸν τὴν κυρίευσιν τοῦ περισπουδάστου φρουρίου, καὶ τὸ στεφάνωμα τοῦ τέκνου του.

Ἀκολούθως οὖν πρὸς ταῦτα, συναινέσει δὲ καὶ τοῦ λοιποῦ συμβουλίου, ἡ συνδιάσκεψις ὥρισε τὰ ἐφεξῆς προνοήματα·

Τὰ γαμοδαίσια θὰ ἐτελοῦντο τὴν πρωΐαν τῆς ἐλευσομένης τεσσαρακαιδεκάτης Νοεμβρίου πρὸ τῶν ἁγίων Θυρῶν, ἡ δὲ ἐθνοπανήγυρις θὰ συνεκροτεῖτο ἐν Ἀλικιανοῦ μεθ' ἧς ἐπισημότητος ἐπεκαλοῦντο ἡ περίβλεπτος θέσις τῆς θυγατρὸς τῆς Κρήτης, καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις, ᾗ ἀνήγετο πρωτότοκος υἱὸς καὶ ὑπασπιστὴς Πρυτάνεως.

Ὁ μὲν πατὴρ τοῦ νυμφίου θὰ συνηκολουθεῖτο ἀπὸ συγγενεῖς, ὁπλαρχηγούς, καὶ στρατιώτας, τὸ ὅλον ὡς πεντακοσίας ψυχάς.

Ὁ δὲ πατὴρ τῆς νύμφης δὲν θὰ προσεκάλει εἰς τὰ γαμοδαίσια πλέον τῶν πεντήκοντα συγγενῶν ἢ φίλων.

Διεξοδικῆς καὶ πεισματώδους συζητήσεως θέμα κατέστη τὸ τῆς δαπάνης. Ἀνενδότως ὅμως τοῦ Μολίνου διακαρτερήσαντος, ἀφέθη εἰς βάρος τοῦ οἰκοδεσπότου ἡ κατανάλωσις ὅλη τῶν συμ-

ποσίων. Προενοήθη συγχρόνως, ὅτι τὸ μὲν μέτρον τῆς οἰνοποσίας δι' ἕκαστον συνέστιον δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὰ δύο τετάρτια (due quartucci), ἐπὶ δέ τινι συνθηματικῇ ἀνακλήσει ὤφειλον τὰ συμπόσια νὰ διαλυθῶσι περὶ λύχνων ἀφάς.

Εἵπετο τὸ σπουδαιότερον. Ἅμα ληξάσης τῆς πανηγύρεως, ἡ ἔνοπλος ὁμάς, ἐξαιρουμένου τοῦ πυροβολικοῦ, ὅπερ ἤθελεν ἐξ ἀψίας προοδοποιήσει, θὰ ἐξεστράτευε διὰ Κερτομάδων καὶ Δουκάτσου εἰς Χανία, ὅπως παρευρεθῇ παρὰ τὴν πύλην τῆς πόλεως τὸ βράδιον περὶ τὴν τετάρτην ὥραν τῆς νυκτός, ὅτε κατὰ τὸ ἀμοιβαῖον σύνθημα ταυτόχρονα ἐπαναστάσεως αὐτοσχεδιάσματα θὰ ἐξερρηγνύοντο καὶ ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς Σούδης.

Ἀπαραιτήτου δὲ εἰς τὴν ὀργανιζομένην ἐκστράτευσιν κριθείσης τῆς παρουσίας τοῦ Πέτρου, ἡ νεόνυμφος, ἅμα σημάναντος τοῦ ἀνακλητικοῦ, θὰ εὑρίσκετο ἑτοίμη νὰ συνιππασθῇ ἐν τῇ ἐμπροσθοφυλακῇ μὲ τὸν σύζυγον, τὸν πατέρα καὶ τὸν πενθερόν.

Ἄχρι πλήρους ἐπιτεύξεως, τέλος πάντων, ὁ μὲν πρύτανις θὰ ἐτήρει ἀδιακοινώνητα πρὸς πάντας, πλὴν τῶν συναδέλφων, τὰ καθ' ἕκαστον τῆς ἐκτελέσεως· ὁ δὲ Μέγας Λογοθέτης ἐκ μέρους του κατηγγύα ζωήν, τιμήν, οἰκογένειαν, ὑπάρχοντα ὑπὲρ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐγκαίρου διαπράξεως τῶν ἐν Χανίοις μηχανωμένων.

Τοιάδε ἐν περιλήψει τὰ ἐξ ἑκατέρων συμφωνηθέντα.

Εἰς τοὺς κήπους ἐν τούτοις ἐξηκολούθει ἀναβράζουσα ἡ ἐπιδείπνιος εὐφρασία. Τρανὰ δείγματα τῆς εὐκαμψίας των παρεῖχον εἰς τὸν χορὸν οἱ Σφακιανοί, μόνοι τῶν Κρητῶν κληρονόμοι τοῦ γνησίου πυρρίχίου. Ἀλλ' εἰ καὶ Σεληνιώτης, κατέκτησε τὰ πρωτεῖα ὁ δευτερότοκος τοῦ Καντανολέου Δημήτριος. Ἐσχημάτιζον τὴν ἐνδυμασίαν του ἓν φόρεμα κοντόν, συνεσφιγμένον εἰς τὴν μέσην διὰ ζωστῆρος, μία βράκη μετρία τὸν ὄγκον, καὶ αἱ περικνημίδες. Ἡ δὲ πανοπλία ἐντελής· φαρέτρα πλήρης βελῶν ἀπῃωρημένη εἰς τὰ νῶτα, πελώριον καὶ ἐντεταμένον τόξον εἰς τὴν δεξιάν, μακρὸν ξίφος ἐπὶ τὴν πλευράν, ἐγχειρίδιον εἰς τὴν ζώνην. Τὸν αὐτὸν τρόπον ἐνδεδυμένοι καὶ καθοπλισμένοι περιεπλέχθησαν καὶ οἱ συνεταῖροί του εἰς τὸν ἡρωϊκὸν χορόν. Οἱ μὲν σχηματισμοί,

τὰ πηδήματα, αἱ στροφαὶ τῆς ὀρχήσεως ἐξελίσσοντο καθ' ὃν ῥυθμὸν προσήρτων αἱ περιπέτειαι τοῦ παλληκαρικοῦ τραγῳδίου καὶ ἡ προσωπικὴ εὐφυΐα τοῦ χορηγοῦ. Οἱ δὲ ὀρχησταὶ ὁτὲ μὲν συνεσπειρῶντο κυκληδόν, ὁτὲ δὲ εἰς δύο ἐναντίους στοίχους ἀντιτασσόμενοι ἐψευδομάχουν σφαραγίζοντες τὰ ξίφη, ἢ ἐκτοξεύοντες τὰ βέλη μετέωρα, ἢ μὲ ἐπικίνδυνον εὐχέρειαν συγκρούοντες τὰ μαχαιρίδια. Ἄλλοτε πάλιν διαχωριζόμενοι ἀνὰ δύο, προεκαλοῦντο ἀλλήλους εἰς μονομαχίαν, προσλαμβάνοντες τὴν ἀσπίδα, καὶ ἐπανατυποῦντες ἀρχαιοτάτης ὁπλασκίας γυμνάσματα. Αἱ διάφοροι ἐξελίξεις ὅμως ἀνεπτύσσοντο πάντοτε ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἐναλλαγὴν τῶν εἰκόνων, πρὸς τὰ δραματικὰ συμβάντα τοῦ ἐπυλλίου. — Διὰ τοῦτο δὴ καὶ τὰ τραγῴδια τοῦ πυῤῥιχίου οὐδέποτε ὑπέκυψαν εἰς κανόνας νεωτερισμοῦ. Καὶ μέτρον, καὶ γλῶσσα, καὶ θέμα αὐτῶν ἀνέτρεχον εἰς ἐποχήν, ἧς τὰ ἰδιώματα ἡ αὐτοσχέδιος τῶν συγχρόνων ἀπαγγελία μάτην ἤθελε προσπαθήσει νὰ μιμηθῇ.

Ὁ οὐρανὸς προσεμειδία εἰς τὸν ὕπαιθρον χορόν. Καίτοι μεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου, ὁ καιρὸς παρετείνετο εὔκρατος ὅσον κατ' Αὔγουστον. Τίς ὁ μὴ εἰδὼς τὴν ἐν τῇ ζώνῃ τοῦ Αἰγαίου τηλεσκοπικὴν φωτοφάνειαν τοῦ αἰθέρος; Χάριν αὐτῆς, οἱ οὐριοδρόμοι στόλοι τῶν ἀστερισμῶν, ὁ φωστὴρ τῆς αὐγῆς πρὸ πάντων, σπινθηρίζοντες φέγγος διπλάσιον, καθορῶντο ὑπερημίσεις πλησιέστεροι. Τὰ δένδρα ἀπὸ τὸν χλιαρὸν ἀέρα ἀπατηθέντα, ἀνέθαλλον παρακαίρους βλαστούς. Ὁ γρύλλος, ψάλτης τῆς καλοκαιρινῆς ἑσπέρας, ἀπὸ τὴν εὐθαλῆ καὶ βρύουσαν χλόην βουκοληθείς, ἐτέρπετο καὶ αὐτὸς συνδυάζων τὸν ἔῤῥυθμον τερετισμόν του πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῶν ποδῶν, τῶν κροταλιζόντων ὅπλων, τῶν ἀναπαλλομένων φαρετρῶν. Πᾶν ὁτιοῦν ἔπνεεν εὐθυμίαν, ἀγάπην, κατελπισμόν. Βοηθούσης τῆς λυχνοκαΐας, ἥτις συνανεκέρασε τὰς τελευταίας αὐγάς της μὲ τὰς πρώτας τῆς πρωΐας αὐγάς, ἤκμασε παννυχία ἡ ἑορτή. Ἐπέρανε δὲ τὰς τέρψεις πρᾶξις ἀγαθοεργὸς καὶ φιλάνθρωπος. Προτάσει τοῦ Μολίνου, παρέδωκαν αἱ δύο οἰκοδέσποιναι πρὸς τὸ Συμβούλιον ὑπὲρ τῆς πτωχολογίας τῶν νομῶν Χανίων καὶ Σελίνου δουκάτα πεντακόσια, πλὴν διακοσίων ἑτέρων ὑπὲρ τῶν καθόλου λεπρῶν. Τὸ χρηστὸν παράδειγμα ἐκαρποφόρησεν. Γενικῆς ἀνοιχθείσης συνδρομῆς, ὁ συναθροισθεὶς ἔρανος ὑπερέβη τὸ ποσὸν δεκατεσσάρων χιλιάδων ὑπερπύρων.

Κεφάλαιον Γ'

Δὲν ὤκνει ἡ ἑκατόστομος φήμη ἐν τῷ μεταξὺ διασαλπίζουσα ἀπὸ Κισάμου ἕως Σιτείας τὴν προκειμένην τῶν Κρητικῶν Γάμων δημοτελῆ πανήγυριν. Τ' ὄνομα τοῦ Μολίνου, ἄγνωστον ἕως ἄρτι περαιτέρω Χανίων καὶ Ῥιθύμνης, ὄχι μόνον κατέστη θρυλούμενον, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τὸ θαυμαστότερον ἐπολυχρονίσθη ἐν ταῖς ἱεροπραξίαις, χάρισμα ἐπὶ Βενετοῦ πρωτοφανές. — Τί δὲ εἰπεῖν περὶ τῆς Θυγατρὸς τῆς Κρήτης, κορωνίδος τοῦ κρηπιδουμένου οἰκοδομήματος;

Μεθ' ὅσα ἐῤῥέθησαν, εἶνε χρεία νὰ ἐπακριβώσωμεν ὑπὸ τίνων ποτὲ αἰσθημάτων ἡ Πεντανδρία ἐμφορηθεῖσα, ἀπένειμεν αὐτῇ τὴν ὑπερτάτην γυναικείαν τιμήν; Τίς ὁ μὴ νοήσας ἤδη, ὅτι εἰς τὰς φιλοχρίστους προαιρέσεις, εἰς τὸ εὐπροσήγορον καὶ πρόσχαρι τῆς περιφορᾶς, εἰς τὸν ἔξαλλον πατριωτικὸν ἐνθουσιασμόν, εἰς τὸ ἀγαλματῶδες καὶ ἑλληνικόν της κάλλος, εἰς τὰ ἕτερα τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ἤθους ἀσπάσια πλεονεκτήματα, πρὸ πάντων ἴσως εἰς τὸ ἐθνοχαρέστατον ὄνομά της, δωρήματα ταῦτα συσχηματίζοντα κατ' ἀλήθειαν ὃν οὐκ εὐεύρετον ἐν τῇ πραγματικότητι οἱασδήποτε ἐποχῆς καὶ χώρας, τίς, λέγομεν, ὁ μὴ συμπεράνας ἤδη, ὅτι εἰς τὸ ἐξαίσιον σύνολον αὐτὸ ἔσπευσεν ὁ ἀπωρφανισμένος λαὸς νὰ ἐνσαρκώσῃ μὲ τὸ θερμουργόν του ἐπινοητικὸν τὰς ἐντὸς αὐτοῦ πρὸ αἰώνων παλιῤῥοούσας καὶ διακυμαινομένας εἰδήσεις ἀκατασκεύου ἰδανικοῦ; Τὸ μῖσος πρὸς τὸν Βενετόν, ἡ πρὸς τὸν λατι-

νισμὸν ἀπέχθεια, ἡ εὔλογος πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς δυσπιστία προσείλκυσαν ἐκ τῶν σπλάγχνων ἐπωδύνου παρελθόντος καὶ συνεκέντρωσαν εἰς τὸ πρόσωπον φερωνύμου κόρης ὅλους καθόλου τοὺς πόθους, τὰς προσδοκίας, τὰ πάθη, τὰς καλὰς καὶ τὰς κακὰς ὁρμάς, ὅσαι διαβόσκουσι καὶ φιλοτροφοῦσι τὸν ἐθνικὸν ἐγωϊσμόν. Καθ' ὃν τρόπον ὁ Πυγμαλίων, ἄκραν συλλαβὼν κατὰ τοῦ γυναικείου φύλου ἀποστροφήν, ηὐτούργησεν Εὔαν τινὰ ἰδιότυπον, καὶ εἰς τὸ ἀριστοτέχνημα ἐκεῖνο τῶν χειρῶν του παρέσχε τὴν λατρείαν ἀποκλειστικῶς, οὕτω καὶ ὁ λαὸς τῆς Κρήτης, λαὸς φύσει φιλοτέχνης, εἰδωλοποιός, εὐφαντασίωτος, συσσωματωθεὶς περὶ τὸν ὄρθρον τῆς ἐξεγέρσεως εἰς ἑνιαίαν ἀτομικότητα, ὁριζομένην νὰ χωρίσῃ τὴν μορφὴν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὸν ἄμορφον κόσμον τῆς δουλείας ἅμα καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐθνικὰς ἀτομικότητας, συνῃσθάνθη τὴν χρείαν νὰ λατρεύσῃ, καὶ πραγματικῶς ἐλάτρευσεν εἰς τὸ αὐτούργημα τῆς Γαλατείας του, πᾶν ὅ,τι, ἐνδομυχοῦν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος ὑπομαντεύεται καὶ προοπτάνει τὸ δαιμόνιον τῆς καρδίας φανταστικόν.

Ἔσπευδον ἐν τούτοις τὰ προετοιμάσματα. Ἀρχηγοὶ νομῶν, περιοχῶν, τμημάτων ἐδέχοντο τὰ προσκλητήρια περιχαρῶς. Ἐκ τῶν πεντακοσίων τῆς ὁρισθείσης συνοδίας μόνοι ἑβδομήκοντα ἀνήγοντο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγχιστέων· οἱ λοιποὶ προσέκειντο εἴτε εἰς τὴν ἐπίσημον τοῦ πληθυσμοῦ ἀντιπροσωπείαν, εἴτε εἰς τὸ σῶμα τῆς στρατιᾶς. Λέγοντες ἀγχιστεῖς, νοοῦμεν τοὺς πλησιεστέρους, καθότι ἐν Κρήτῃ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους εἶνε μᾶλλον ἢ ἧττον οἱ ἀρχοντορωμαῖοι ὅλοι. Ἤκμαζεν ἐξαιρέτως ἡ προθυμία εἰς τὰς περιοχὰς Καντάνου, Κακοδικίου, καὶ Ῥοδοβανίου, ὅπου σποράδην ἔδρευε τὸ συγγενέστερον τοῦ συμπενθερείου· ὧργων πρὸ πάντων τὸ Κρουστογέρακον, ὁ Λιβαδᾶς, ὁ Σταῦρος, ὁ Πρόδρομος, αἱ Ἀσφονδυλίαι, κυριώτεραι κατοικίαι τῶν Καντανολέων. Ἐνταῦθα καὶ σπεῖραι ὁμοφύλων ὑπέρσπουδοι συμπροεθυμοῦντο, καὶ ἔρανοι φιλοτιμίας χάριν προκατεβάλλοντο. Ποῦ μὲν ἄνδρες παρεσκεύαζον τὰ ἐθιματικὰ φιλοδωρήματα, ποῦ δὲ γυναῖκες ἐξεκόνιζον τὴν ἑορτάσιμον φορεσίαν, ἢ ἐπεστίλπνουν τ' ἀργυρᾶ κομβία τοῦ στηθαρίου καὶ τὰ κοσμάρια τοῦ τραχήλου, ἢ ἐσιδήρουν τὸν κρήδεμνον καὶ τὰ ὑπομάνικα· ποῦ δὲ παῖδες ἐγυμνάζοντο προαποστηθίζοντες ἐπῳδάς, χελιδωνίσματα, ἔμμετρα συγχαρητήρια. Οὐδὲ καθυστέρει ὁ πολὺς τὴν πενίαν καὶ τὴν ταπεινότητα παππᾶς. Τὰ ἐμβαλλωμένα ὑποδήματα ἀποθέτων καὶ

αὐτός, διπλώνων τὸν ἀνάτριπτον τρίβωνα, ἡτοίμαζε ῥάσον νέον, καὶ ἀνεκαίνιζεν ἰδιοχείρως τὸ ἐπίστρωμα τοῦ καλυμαυκίου του. Ἡ σύμπτωσις τῆς Ἀποκρέου τοῦ ἁγίου Φιλίππου μὲ τὴν προκειμένην ἐθνοπανήγυριν προσεπερέθιζε τὸν κοινὸν ζῆλον ἕως οἰστρηλασίας. Ἐπέδρα τοσοῦτον ἐπὶ τῶν πνευμάτων ὁ εὐοιώνιστος ἐκεῖνος συνδυασμός, ὥστε μελλόνυμφοί τινες χωρικοὶ ἀπεφάσισαν νὰ συναπέλθωσιν εἰς Ἀλικιανοῦν, καίτοι μὴ προσκεκλημένοι, ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ συναρμόσαι τὰ ἴδια στεφανώματα μὲ τὴν μνήμην τῶν γάμων τῆς Αὐθέντρας.

Ἔτι μᾶλλον ἐκτενεῖς, ὡς φυσικόν, προήγοντο αἱ ἑτοιμασίαι ἐν τῷ τόπῳ τῆς πανηγύρεως. Εἰς ὄνειδος τοῦ Βενετοῦ, ἡ ἀγγαρεία συνέτρεχεν ἐκεῖ, ὄχι μόνον θεληματική, ἀλλὰ καὶ αὐθόρμητος ἔτι. Ἤδη ἑκατοστύαι παντὸς ἐπιτηδεύματος ἐργατῶν ἀνενδότως ἐφιλοπόνουν περὶ τὴν παρασκευήν. Κύκλῳ μὲν τῆς ἐπαύλεως ἠγείροντο σκηναί, καλύβαι, παραπήγματα πρὸς ἐπιστεγασμὸν τῶν συνδαιτημόνων ἐν περιπτώσει ὑετοῦ· κατὰ δὲ τὴν πρόσοδον τῆς κωμοπόλεως ἐνεπήγοντο ἐν εἴδει δενδροστοιχίας πίτυες, ἐλάται καὶ κυπάρισσοι εἰς τοὺς πέριξ λόφους ὑλοτομηθεῖσαι. Οὐδεὶς τῶν περιοίκων ὁ μὴ φιλοτιμηθεὶς νὰ καλλωπίσῃ ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς τὸν οἶκόν του. Τρεῖς σημαῖαι ἐξετύλιττον ἤδη ἐπὶ τοῦ μεγάλου πύργου τὰ ἐξέχοντα ἐμβλήματα τῆς ἑορτῆς. Ἔνθεν μὲν ἐκυμαίνετο τὸ οἰκόσημον τῶν Καντανολέων ὑπὸ σχῆμα λέοντος ὀρθοστατοῦντος, καὶ ἐστεμμένην ἔχοντος στέμματι βασιλικῷ τὴν χαιτήεσσαν κεφαλήν· ἑτέρωθεν δὲ διηνεμοῦτο περίστεπτος ὡσαύτως ὁ ἀνεμόμυλος τῶν Μολίνων. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν οἰκοσήμων καὶ ἐπὶ καταρτίου ὑψηλοτέρου διεκυμαίνετο ὁ τροπαιοφόρος Γεώργιος, λογχεύων τὴν βαρβαρικὴν τυραννίδα ὑπὸ τὸ εἶδος ἐρυθροπτέρου δράκοντος. — Τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς μισοτυράννου πίστεως ἐποχῶν ἀνελευθέρων, ἀναπετασθὲν καὶ ἐπὶ τοὺς παρακειμένους βράχους εἰς ἔποψιν τῆς θαλάσσης, δὲν ἔπαυε χαιρετίζον μακρόθεν τὸ Αἰγαῖον, αὐτὸ τὰ μηδοφθόρα κύματα τοῦ ὁποίου ἐπέπρωντο νὰ ἐκβράσωσιν ἐμπιπραμένους εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ ἑτέρους στόλους ἑλληνομάχων.

Ὡς πρὸς τὰ ἔπαυλα, αὐτὰ ἀνετίθεντο ὁλόκληρα εἰς τὸν εὐτρεπισμὸν τῆς ἑορτῆς. Τὰ μὲν ἰσόγαια μετεβάλλοντο εἰς μαγειρεῖα, εἰς ἀρτοποιεῖα, εἰς ὀψοθήκας, εἰς ἱπποστάσια· τοὺς δὲ κήπους, καὶ τὰς αὐλάς, καὶ τὰ προαύλεια ἐκόσμουν στιχηδὸν διακόσιαι

Κλαγγαὶ σαλπίγγων καὶ κωδωνοκρουσία προεμήνυσαν μετ' ὀλίγον τὴν ἄφιξιν τῶν Καντανολέων καὶ τῆς συνοδίας των. Ἐν τοσούτῳ ἔσπευδεν ὁ Μολῖνος μετὰ τῶν τριάκοντα προσκεκλημένων του εἰς προϋπάντησιν, ἐνῷ ἐξοιστρούμενον τὸ πλῆθος προέπεμπε τοὺς ἐρχομένους ἐν ἐκθύμοις ζητωκραυγαῖς.

Ἂς σημειώσωμεν ἐμπαρόδως, ὅτι κατὰ τὴν ὑποδοχὴν αὐτὴν αἱ ζητωκραυγαὶ δὲν ἦσαν ἀπόῤῥοια ἀλόγου παραφορᾶς. Ἤθελέ τις εἰπεῖν, ὅτι τὴν ἡμέραν τῶν Κρητικῶν Γάμων διετίθετο ἡ Θεία Πρόνοια νὰ ἐπιφαιδρύνῃ μὲ τὰ τρανώτερα δείγματα τῆς εὐνοίας της.

Ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῆς Πεντανδρίας ἐνεργήσαντες, οἱ ἀρχοντορωμαῖοι καὶ τὸ γραικικὸν ἱερατεῖον τῆς Ῥιθύμνης εἶχον προπαρασκευάσει τὰ πάντα εἰς τὴν ἐξανάστασιν. Ἀρτίως ἐπωφεληθέντες τὴν ἀπουσίαν τῆς φρουρᾶς, ἥτις προαπῆλθε σύσσωμος εἰς Σούδαν πρὸς ἰσχυροποίησιν τῶν ἐκεῖ ναυτικῶν καταστημάτων, ἠγέρθησαν αἰφνιδίως εἰς τὰ ὅπλα, συνέλαβον τοὺς ὀλίγους Βενετούς, πρῶτον ἁπάντων τὸν φαυλόβιον Κιόζαν, τοὺς δὲ παραστρατευομένους λόχους τοῦ Ἰωάννου Φράγγου προσκαλέσαντες, ἀνύψωσαν ἐπὶ τὰ τείχη τὴν σημαίαν τῆς αὐτονομίας (1).

Καλὴ ἀρχή! Ἐν τοσούτῳ ἐκ τῶν τριῶν μεγαλητέρων φρουρίων τὸ ἓν κατείχετο ἤδη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

Δευτέρα ἀγαλλιάσεως ἀφορμή. Γραμματοφόροι ἐκ Πελοποννήσου ἐκόμιζον ἕτερα χαρᾶς εὐαγγέλια. Ἑτοιμοπόλεμοι διετέλουν ἤδη οἱ ἐκεῖ ὁπλαρχηγοί. Μεσσηνία, Μάνη, Ἀχαΐα, περαιτέρω δὲ Αἰτωλία καὶ Ἤπειρος προσεδόκων ἀνυπομόνως τὸ ἔαρ, καί τινα ἀποβίβασιν τῶν ἐμπολέμων χριστιανῶν, ὅπως ἄρωσι τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ ἀπίστου. Ἡ γενικὴ ἀποστασία προεπηγγέλλετο τοσούτῳ μᾶλλον βεβαία καὶ τακτή, ὅσῳ τὸ ἑαυτῶν συμφέρον ἐπιδιώκοντες, ὑπέσχοντο βοηθήματα πρὸς τοὺς ἐγχωρίους καὶ Γενουῆται, καὶ Ἱσπανοί, καὶ πράκτορες τοῦ Πάπα, καὶ δὴ καὶ Βενετοί.

Οὐχ ἧττον χαροποιαὶ ἐπήρχοντο καὶ αἱ ἀγγελίαι, ὧν αὐτο-

---

(1) Relat. di Giacomo Foscarini dell'anno 1574.

πρόσωπος κομιστὴς ἐγίνετο ὁ Εἰρήναιος. Τὸ πραξικόπημα τῶν Χανίων ἐφήπτετο ἤδη τοῦ τελευταίου τῆς ὡριμότητος βαθμοῦ. Διέκειντο τὰ πάντα ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Τὸ ἀρχοντολόγιον, ἄνευ διακρίσεως δόγματος καὶ καταγωγῆς, περιέμενεν ἐναγωνίως τὸ σημεῖον τῆς ἐπαναστάσεως. Προσεκαλεῖτο ὡς ἐκ τούτων ὁ Καντανολέος νὰ δράμῃ διὰ τάχους, ὅπως ἐνόπλως τελεσιουργήσῃ τὴν ἐπικειμένην ἔκρηξιν, πρὶν ἢ ἐπικουρήματα καταπλεύσωσιν ἐκ θαλάσσης.

Τὰ διαγγέλματα τοῦ Εἰρηναίου, σύμφωνα πρὸς πλείστας ἄλλας ἐπιστολάς, παρεκίνησαν καὶ Πρύτανιν καὶ Μολῖνον νὰ ἐπιταχύνωσιν ὡς δυνατὸν τὴν ἐκπεραίωσιν τῆς πανηγύρεως, ἵνα περὶ δυσμὰς ἡλίου τύχωσιν ἕτοιμοι νὰ ἐνσκήψωσιν εἰς Χανία πανστρατιᾷ. Διὰ τοῦτο δὴ ἡ ὥρα τῶν ἐξοδίων ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἐνάτην, ἀντὶ τῆς ἑνδεκάτης.

Βραχὺ διέκειτο τὸ μεταξὺ ἐπαύλεως καὶ ναοῦ διάστημα· ἀλλὰ τὸ πρόγραμμα ὥριζεν ἔφιππον τὴν πομπικὴν διαπόρευσιν. Ἤδη, προνοίᾳ τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου, δώδεκα ἵπποι ἐποδοκρούστουν εἰς τὰ πρόθυρα μὲ λόφους ἐκ πτερῶν λευκοκοκκίνων κεκοσμημένοι. Διέπρεπεν ἐπὶ παῤῥησίᾳ ὁ ὑπερήφανος τοῦ νυμφίου Πήγασος, ἐπεσαγμένος ἐπὶ τὸ στρατιωτικότερον. Στιλπνὰ τὰ φάλαρά του — ἐκ ξεστοῦ χαλύβδου τὰ διαστόμια τῶν χαλινῶν, ἐρυθροῦν τὸ ὑπόσαγμα. Καὶ τὸ μὲν ἐφίππιον ἐπεδείκνυεν ἑκατέρωθεν ἐπιμήκη πιστόλια, μαστίζοντα κατὰ τὸ βάδισμα τοὺς γλουτοὺς τοῦ ἵππου, εἰς δὲ τὰ ὀπίσθια ἔφερε θήκην δερματίνην, ἐμπεριέχουσαν πυροβολάς.

Οἱ νυμφίοι, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐξοδίων τεθέντες, κατέβησαν τὴν μεγάλην κλίμακα τῆς ἐπαύλεως χειρένδετοι, προηγούμενοι ὑπὸ τῶν πομπαγωγῶν, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν παρανύμφων καὶ ἀθρόου τοῦ συμπενθερείου. Ἄγνωστον ἔτι πρὸς τοὺς πλείστους ἦτο τὸ σχῆμα τῆς Αὐθέντρας. Εἰς τὰ πρόθυρα καὶ εἰς τοὺς κήπους ἀνυπομονησία πυρετώδης κατέφλεγε τὸν λαόν. Μόλις ἡ νύμφη ἐνεφανίσθη εἰς τὴν εἴσοδον, ἐξ ὅλης τῆς μορφῆς ἀπαστράπτουσα τὴν ἔκλαμψιν τῆς καλλονῆς καὶ τῆς εὐτυχίας, περιβεβλημένη τὸν δημώδη τῆς Κρήτης ἱματισμὸν ὑπερυψοῦντα θαυμασίως τὸ στῆθος τῶν θελγήτρων της, φρενήρη, ἀκάθεκτα ἐξεβράγησαν τὰ Πολυχρόνια. Οἱ πῖλοι ἀνεπήδησαν κυκλοφερῶς

εἰς τὸν ἀέρα· τὰ ῥινόμακτρα περιεδονήθησαν εἰς σημεῖον χαι ρετισμοῦ· χεῖρες νέων τε καὶ γερόντων ἀπέμαξαν ὀφθαλμοὺ δακρύοντας.

Ἐν τούτοις δύο κήρυκες ἵσταντο ἔφιπποι παρὰ τὴν εἴσοδα φοροῦντες ὁμοιοτύπως πεποικιλμένα τὰ παράσημα τῆς νήσο Ἅμα ὡς ἡ πομπεία προέβη ὄπισθεν τῶν σιδηροχρύσων κιγκλίδω οἱ κήρυκες ἐσάλπισαν· ἐπὶ δὲ τῇ κλαγγῇ τῶν βυκανῶν, τῶν ὀ βοῶν, τῶν σαλπίγγων, αἱ κοιλάδες τῆς Ἁγίας Ἐπισκοπῆς, τὰ σπ λαια τῶν περικειμένων λόφων ἀντεβόησαν ἐπαναφωνούμενον τ πυροβολισμὸν τοῦ πολυχρονίου. Ὡς ἐῤῥέθη, ὁ νυμφίος προε ρεύετο, χειροκρατῶν τὴν βασιλίδα τῆς ἑορτῆς. Ἐνδεδυμένος χρυσοποίκιλτον στολὴν τοῦ βαθμοῦ του, ἀλλ' ἀσκεπὴς τὴν φαλὴν, διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἐστερέωσε τὸν ἀναβολέα, διὰ δὲ ἑτέρας ὑπεβοήθησε τὴν νύμφην νὰ ἐπιβῇ σπερχνὴ καὶ γελα ἐπὶ τοῦ ἵππου της.

Δύο χοροὶ, ὁ μὲν ἐκ παίδων, ὁ δὲ ἐκ κορασίων, ἀμφότε στεφανηφόροι, προσῆλθον τότε δωρούμενοι ἀνθοδέσμας π τοὺς νυμφίους. Περιέμενον τὴν στιγμὴν αὐτὴν, ὅπως τονίσ τὸ ἐπιθαλάμιον, τὸ ὡρισμένον νὰ καλομοιρίσῃ τὴν προπομ ἕως ἐκκλησίας.

Ἰδοὺ οἱ στίχοι·

Οἱ παῖδες πρὸς τὴν νύμφην.

Ὅταν σ' ἐγέννα ἡ μάνα σου
Ὅλα τὰ δένδρα ἀνθοῦσαν,
Πουλιὰ κι' ἀηδόνια σταῖς φωλειαῖς
Ἐγλυκοκελαδοῦσαν.

Τὰ κοράσια πρὸς τὸν νυμφίον.

Ὅταν ἐσὺ ἐγεννέθηκες
Ἡ Λεύκα ἐξενεφιάσθη,
Τ' ἄκουσε ἡ Κρήτη, ἐχάρηκεν,
Ἡ Βενετιὰ ἐλαφιάσθη.

Οἱ παῖδες πρὸς τὴν νύμφην.

Τὴν ὥρα π' ἄρχισε ὁ παππᾶς
'Ρωμηὰ νὰ σ' εὐλογήσῃ,
'Αστράψαν κι' ἀναγάλλιασαν
'Ανατολὴ καὶ Δύσι.

Τὰ κοράσια πρὸς τὸν νυμφίον.

'Η μοῖρά σου σ' ἐμοίρανε
Στ' ἀστέρια, στὸ φεγγάρι
Νἄβγῃς ἐσὺ τ' ἀξιώτερο
Τῆς Κρήτης παλληκάρι!

Οἱ παῖδες πρὸς τὴν νύμφην.

'Αφέντρα, τὸ στεφάνι σου
Τὸ 'πλέξαν ἀγγελούδια
Μὲ ῥόδα οὐρανοφύτευτα
Μ' ἀθάνατα λουλούδια!

Τὰ κοράσια πρὸς τὸν νυμφίον.

Καὶ τὸ 'δικό σου ἐπλέχθηκε
Μὲ δάφναις Κωνσταντίνων,
Δάφναις, κομμέναις μία Λαμπρὴ
Στοὺς τάφους τῶν 'Ελλήνων!

Οἱ παῖδες πρὸς τὴν νύμφην.

Φανερωμένη τ' 'Αρκαδιοῦ,
Τριάδα τοῦ Κισάμου,
Δότε τους ῥίζα τοῦ σπητιοῦ
Μέσ' τὴ χρονιὰ τοῦ γάμου!

Τὰ κοράσια πρὸς τὸν νυμφίον.

Δότε Λουκᾶ καὶ Φίλιππε,
Καὶ σεῖς λοιποὶ 'Απόστόλοι,
'Απὸ τοὺς γάμους στὰ Χανιά,
Κι' ἀπ' τὰ Χανιὰ στὴν Πόλι!

Ὁ χρονογράφος, οὗ τὴν διήγησιν ἀκολουθοῦμεν, παρέρχεται τὰ τῆς τελετῆς τῶν γάμων ἐν σιγῇ. Θὰ εἶχε τοὺς λόγους του. Διηγεῖται μόνον, ὅτι εἰς τὴν ἱεροπραξίαν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Εἰρήναιος, τοῦθ' ὅπερ ὅλως ἀδιάφορον· ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Πέτρος καὶ ἡ Σοφία ἀνηγορεύοντο σύζυγοι, ζεῦγος συντεταινιωμένων περιστερῶν ἐξεπτερύχθη ἀπὸ τοῦ νάρθηκος· ὅτι ἡ γαμικὴ λαμπὰς ἐκ δεξιᾶς τοῦ νυμφίου ἐξωλισθήσασα καὶ διεκπεσοῦσα, ἐθλάσθη εἰς δύο, παρεμπτώματα καὶ ταῦτα οὐχ ἧττον ἀσήμαντα. Ἀξιωτέρα λόγου συνεμνημονεύθη ἡ πρὸς τὴν θυγατέρα σύντομος τοῦ Μολίνου προσαγόρευσις.

— Σοφία μου, — ἀνεφώνησεν ἐπὶ τῇ λήξει τῆς τελετῆς — ἀνάτεινον εἰς τὰ ἄνω τὸ πνεῦμα, καὶ εὐχαρίστησον τὸν Δημιουργόν, ὅτι, σύζυγος ἤδη προχειρισθεῖσα τοῦ γενναιοτέρου νέου τῆς πατρίδος μας, ἀξιοῦσαι νὰ προσλάβῃς ἓν τῶν ἐνδοξοτέρων ἐπωνύμων τοῦ γένους τῶν Γραικῶν!

Ἐπιμανθάνομεν τέλος, ὅτι ἀκριβῶς ἐφυλάχθησαν καὶ τότε τὰ ἐγχώρια ἔθιμα. Οἱ μὲν στέφανοι τοῦ μυστηρίου ἀνηρτήθησαν ἐπὶ τῆς γαμηλίου κοίτης τῶν μελλονύμφων, αἱ δὲ λαμπάδες, διὰ τὸ καλόν, παρετέθησαν ἀνθόστρωτοι καὶ μὲ ὀρύζιον πεπασμέναι ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος.

Μετὰ τοὺς γάμους τὸ πλεῖστον τοῦ πλήθους ἀνέρρευσε περιεργείας χάριν εἰς τὴν πλατεῖαν, ὅπου ἤδη ἐξωρχοῦντο χοροὶ καὶ διάφορα παιγνίδια. Δυσπερίγραπτος ποικιλία ἠθῶν, τάξεων ὅπλων, φορεμάτων! Ἔβλεπέ τις ἐκεῖ συνηθροισμένους τοὺς πολιοὺς ἀρχηγέτας τῶν Ῥιζῶν, τοὺς λοχαγοὺς τῶν ἐπιλέκτων τοξοτῶν ὁπλενδυτοῦντας ἔτι τὴν πολεμικὴν σκευὴν τοῦ Βυζαντίου, τοὺς γιγαντείους τῶν Σφακίων, τοῦ Δαφνίδου, τοῦ Μεληδονίου μοσκετοφόρους, τὰς ὡραίας γυναῖκας τοῦ Γαράζου, ἐφημερίους κεφαλοχωρίων, κήρυκας πεποικιλμένους μὲ σύμβολα παράλογα, σημαιοφόρους ἀναίροντας ἑκατὸν φλάμπουρα διάφορα, σαλπιγκτάς, τυμπανοκρούστας, ἐφέδρους, καλογήρους, ἡγουμένους τῶν κυριωτέρων μονῶν. Ἐνταῦθα μὲν στρατιῶται ἐτόξευον ἐπὶ στοιχήματι, ἐκεῖ δὲ Κακοδικιῶται συνεκύβευον μὲ ἀστραγάλους ἢ μὲ καρύδια. Καὶ ποῦ μὲν οἱ ὀρεινοὶ τοῦ Ἱερολάκκου ηὔλουν, ἔψαλλον, ἐκιθάριζον, ποῦ δὲ γελωτοποιοί, βαίνοντες ἐφ' ὑψηλῶν καμάκων καὶ ὠθίζοντες τοὺς παρατυγχάνοντας, διήγειρον τὰ καγχάσματα

τοῦ πλήθους, περαιτέρω δὲ Λασιθιῶται καὶ Κισαμαῖοι ἐφιλονείκουν ἀλλήλοις τὸ ἔπαθλον τοῦ κυβιστήματος. Δύο ἄνδρες, ὁ εἷς παρὰ τὸν ἄλλον, ἔκυπτον ἕως ἐδάφους, οὕτω πως ἐπὶ χειρῶν καὶ γονάτων στηριζόμενοι, ὥστε τὰ νῶτα αὐτῶν νὰ συνεξισάζωνται. Πλησίον τούτων ἐτίθεντο δύο ἕτεροι, ὧν ὁ ἱστάμενος ὄρθιος ἐβάσταζε τὸν ἄλλον ἀνατετραμμένον, ἤτοι μὲ τὰς πτέρνας εἰς τὰ ἄνω. Οὕτως ἔχοντες, ἐκυλίοντο ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ πρώτου ζεύγους μὲ εὐστροφίαν ἀξιοθαύμαστον. Αἱ πρώην ἀναπεπταμέναι πτέρναι κατέβαινον χαμαί, ὁ δὲ ἕως τότε ἀναβασταχθεὶς ὤφειλε περιτροπάδην νὰ βαστάξῃ ἀνατετραμμένον τὸν σύντροφον. Τὸ παιγνίδιον παρετείνετο ἀρκετὴν ὥραν, καὶ ἐκέρδιζε τὸ στοίχημα ὁ καρτερικώτερος.

Ἐνῷ οἱ νυμφίοι, ἀποκεχωρηκότες εἰς τὸ ἐνδότερον τῶν παρακηπτίων, προετενθεύοντο τὰς ἀνεκλαλήτους ἡδονὰς τοῦ μελοφεγγάρου, ὁ δὲ Μολῖνος περιεφέρετο ἐπισπεύδων τὰ τῆς πανθοινίας, ὁ Ῥαιτούρης μὲ τοὺς συναδέλφους του κατεγίνοντο διανέμοντες ὁδηγίας διὰ τὸ εὔτακτον τῆς συμποσιάσεως, προνοούμενοι τοῦ ἀνεπικωλύτου τῆς προσεχοῦς στρατείας. Ἐπὶ τῷ διττῷ τούτῳ σκοπῷ ἐτοποθέτουν φύλακας καὶ περιπόλους, διέταττον πρόχειρον εἰς πᾶσαν ἀνάγκην τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἀπηγόρευον ὑπὸ τιμωρίαν αὐστηρὰν τὴν ἑνὸς καὶ μόνου πυροβόλου ἐκκένωσιν διαρκοῦντος τοῦ πανδαισίου, καὶ εἰς τὰ λεπτομερέστερα καθικνούμενοι, παρήγγελλον πρὸς τοὺς ἐπιστάτας, μήτε οἶνον νὰ σπείσωσιν ὑπὲρ τὴν ὁρισθεῖσαν δόσιν, μήτε ν' ἀφίσωσί τινα νὰ ῥοφίσῃ τὴν μερίδα τοῦ πλησιεστέρου.

Ὁ Καντανολέος ἠπείγετο νὰ μεταβῇ καὶ εἰς ἄλλην ἐπιστασίαν· ἀλλὰ συχνάκις κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν αὐτὴν ἐσταμάτησεν, ἵνα δώσῃ ἀπόκρισιν εἰς ἐρωτήματα ἄσκοπα, ἢ ἄκαιρα. Ἐν τῷ μέσῳ μιᾶς τῶν πολλῶν σπειρῶν ἄνθρωποί τινες συνδιελέγοντο καὶ ἐλογομάχουν μὲ ζωηρότητα μεγάλην. Ὑποθέσας τὸ θέμα τῆς ἀκαιρολογίας πολιτικόν, καὶ φοβηθεὶς μὴ προσκληθῇ παρ' ὥραν νὰ μετάσχῃ τῆς συζητήσεως, ἔτρεψε τὸ βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἀλλ' ὁ κορυφαῖος τῆς σπείρας ἰδὼν αὐτόν,

—— Κῦρ Γιώργη! Ἐκλαμπρότατε! — ἐφώναξε, συνδυάσας τὴν χειρονομίαν πρὸς τὴν κραυγὴν — Καταδέξου δὰ κ' ἐδῶ! Ἔχομεν μίαν ἀπορίαν.

Ἑκὼν ἄκων, ὁ Καντανολέος ἐβιάσθη νὰ ἐπαναστρέψῃ.

— Ποῦ εἶνε ἡ νέα προφητεία τοῦ Σολομῶντος; ἠρώτησεν ὁ αὐτός. Ἐὰν τὴν ἔχῃς σύ, λάβε, ἀδελφέ, τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς τὴν διαβάσῃς!

— Τὴν προφητείαν! Οὔτε ἀναγνώστης εἶμαι, οὔτε δόκιμος· ἀπεκρίθη ὁ πρύτανις μὲ πρόδηλον δυσφορίαν.

— Ὄχι δά..... τὴν προφητείαν, ὁποῦ εὑρέθηκεν ὑποκάτω ἀπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν.....

— Ἄ, εἰς τὴν ἁγίαν Ῥουμέλην. Ἑλληνικά, καὶ βαθειὰ πολύ. Τραχὺ κόκκαλον διὰ τὰ δόντια σας..... Δαισιμώτατε Λουρέντζε, προσέθηκε, στραφεὶς πρὸς τὸν πλησίον ἱερέα, ἔπαρε ἀπὸ τὸν Δημητράκην τὸ ξόμπλι (ἀντίγραφον), καὶ διάβασε!

Ἀποστολικῇ τῇ ὀλιγομαθείᾳ ὁ πρεσβύτερος ἤξευρε μὲν ν' ἀναγνώσῃ τροχαδὸν τὸ εὐαγγέλιον τῆς Κυριακῆς, ἕνεκεν ὅμως τῶν σιγλῶν τοῦ τύπου, ὡς ἔλεγε, συχνάκις ἐπαλινδρόμει καὶ ἐσκόνδαπτεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Μηναίων. Κοντοφθαλμίαν προφασισθείς, ἀπεποιήθη νὰ διαβάσῃ τὸ ξόμπλι. Ἡ χρῆσις τῶν ὀμματοϋαλίων δὲν ἦτο πάγκοινος τότε, ὡς τὴν σήμερον.

Ἀντεκλήθησαν πέντε ἢ ἓξ τῶν περιϊσταμένων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι, τοὺς ὤμους ἀνασηκώσαντες, ὠπισθοδρόμησαν.

Τέλος ἀνεδέξατο τὴν ἐπιφόρτισιν ὁ Δημήτριος. Ἐξαγαγὼν λοιπὸν τὸ χειρόγραφον δελτίον, ἀπήγγειλεν εἰς ἐπήκοον τοῦ συνωθουμένου πλήθους τοὺς ἑξῆς ἑξαμέτρους·

« Ἔλπεο, Ῥωμαίων γενεή, καὶ εὖ μάλα θάρσει!
Εἰκάδες ἡνίκα ὀκτὼ περιπλομένων ἐνιαυτῶν
Καὶ δέκα ἐξέλθωσ' ἐξ οὗ τὰ πρῶτ' ἔνι ἄστει
Βύζαντος ἱερῷ Ἑνετὸς βρυχήσατο λείων,
Δὴ τότε ὄμμασι σοῖς καινὸς πόλος, αἶα τε καινὴ
Ἐμφανιεῖται· ἀτὰρ βαρύ, Ἑκατόμπολις, ἐποίσεις
Τρῶμα λέοντι ἀμαιμακέτῳ κατὰ μοῖραν ἄφυκτον. »

'Ηκροάσθησαν ὅλοι προσεκτικώτατα· ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως ἔρις ἀνεφύη δεινὴ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ δελτίου. Οἱ μὲν ἁπλούστεροι ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἠστειεύετο ὁ 'Ραιτούρης παλῶν ἑλληνικήν, γλῶσσαν μηδόλως ὁμοιάζουσαν εἰς τὴν τοῦ Ψαλτηρίου· οἱ δὲ δοκιμότεροι ἐξέβαλον τὴν ὑποψίαν, μήπως ἡ ἐν λόγῳ διάλεκτος ἀνήγετο εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν 'Αράβων· οὐδ' ἐπέλειψε καί τις εὐπαιδευτότερος διατεινάμενος, ὅτι εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ ἑκατοντάρχου ἤκουσεν ἀντίτυπον καὶ ἀπαράλλακτον τὴν διαβολόγλωσσαν λογομαχούντων Τσακώνων.

'Η συζήτησις ἐδεινώθη ἐπὶ τῇ διασαφίσει τοῦ χωροδιδασκάλου. Απεφήνατο οὗτος, ὅτι ἑλληνικὴ μὲν κατ' ἀλήθειαν ἦτο ἡ γλῶσσα τοῦ δελτίου, ἀλλ' ὅτι δυσδιόριστος καθίστατο ἡ γλωσσηματικὴ ὑπόχρωσις, καθόσον διάφοροι τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦσαν αἱ διάλεκτοι, τὰς ὁποίας συνανέκρασαν κατ' ἀρέσκειαν καὶ μετεχειρίσθησαν οἱ πλείονες τῶν ποιητῶν.

— Λοιπόν, ἀνεφώνησαν οἱ δυσκατάπειστοι, ἐπιχειρεῖς λοιπὸν νὰ μᾶς ἀποδείξῃς, ὅτι τότε ἔπλαττε γλῶσσαν ἰδικήν του κάθε δάσκαλος;

— Βέβαια! ἀπεκρίθη μὲ τὰ σωστά του ὁ μονόφθαλμος λογιώτατος. Τί ἄλλο, παρὰ ἡ ποικιλία θεῶν, γλωσσῶν, πολιτευμάτων συνέπηξε τοὺς παλαιούς μας εἰς ἐθνότητα ἀδιάῤῥηκτον; Ὅπου λατρεύονται πολλοὶ θεοί, ἐκεῖ πολυγλωττία. Ὅσοι μὲν ποιηταί, τόσα λεξικὰ διάφορα, ὅσοι δὲ λογογράφοι, τόσαι αἱ γλῶσσαι. Κάθε κονδύλι καὶ Θεός, κάθε βιβλίον καὶ πίστις.

— Μωρολογεῖτε δωρεάν, συμπένθεροι! ἐκφωνεῖ ὁ Καντανολέος. Τὸ χαρτί, τὸ ἐξήγησεν ὁ κὺρ Μάρκος Πικατόρης ἀπὸ τὸ 'Ρέθυμον. Κατὰ τὴν προφητείαν αὐτήν, ὁ Βενετσιάνος ἔπρεπε νὰ ἦνε διωγμένος ἀπὸ ὀκτὼ χρόνους κ' ἐδῶ.

— Καὶ ποῖος τὸν ἐκράτησεν; ἐρωτᾷ μυκτηρίζων ὁ ἡγούμενος τῶν 'Αγίων Δέκα.

— Ποῖος πιστικὸς ἐμποδίζει τὸν λύκον νὰ ψοφήσῃ; ἕτερός τις ἄλλοθεν ἐπερωτᾷ.

— 'Εὰν οὕτως ἔχῃ, τὰ λέγουν καθαρότερα οἱ Σιβυλλικοὶ Χρη-

σμοί, παρατηρεῖ ὁ μονόμματος χωροδιδάσκαλος — Κατὰ τὰς προῤῥήσεις των, ἀρχάγγελος θὰ καταβῇ μὲ φλογερὰν ῥομφαίαν οὐρανόθεν διὰ νὰ ἐξωθήσῃ Τούρκους αὐθημερὸν καὶ Φράγγους ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν.....

— Ὁ Μανώλης μὲ τὰ λόγια κτίζει ἀνώγεια καὶ κατώγεια, ἐκβοᾷ ἠρεθισμένος ὁ Ῥαιτούρης..... Οἱ Βενετσιάνοι θὰ ἦσαν φευγάτοι πρὸ πολλοῦ, ἂν ἴσα ἴσα δὲν τοὺς εἶχον κρατήσει αὐτοὶ οἱ χρησμοί σου.

— Βαβαί, ἐκλαμπρότατε, βαβαί! ἐπιφωνεῖ ἐσκανδαλισμένος ὁ γραμματικός. Νήπιοι, οἳ Ζηνὶ μενεαίνομεν ἀφρονέοντες! Ποῦ ἄρα θὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν πρόγνωσιν τῶν μελλόντων, ὅταν φράξωμεν εἰς τοὺς χρησμοὺς τῶν Ὀλυμπίων τὴν ἀκοήν; Μήγαρ δὲν ἐπυθάϊσαν Θαλεῖς, Λυκοῦργοι, Πελοπίδαι, Πλάτωνες, Ἰουλιανοί; Ἐὰν δὲ εἰς τρίποδας Δελφῶν καὶ εἰς Δωδωναῖα Χαλκεῖα ἐπίστευσαν οἱ ἀοίδιμοι οὗτοι κτίσται τῆς Γραμματικῆς, τοῦ Συντακτικοῦ, τῆς Προσῳδίας.....

— Κρημνίσου ἀπ' ἐδῶ, ἀναίσθητε! ἐπεκφέρει ὁ Καντανολέος, ἐρυθραινόμενος ἐξ ἀγανακτήσεως. Μὲ τοιαῦτα καὶ παρόμοια παραμύθια ἀπεκοιμίσατε ἕως τώρα τὸν ἁπλοϊκὸν λαόν, ἀναθέσαντες τὴν ἐξέγερσίν του πότε μὲν εἰς γριφώδεις προφητείας, πότε δὲ εἰς συνδυασμοὺς ἀλφαβητικῶν στοιχείων συγκροτούντων ὀνόματα ἱστορικά..... Κουρεύματά σας, λάτραι εἰδωλολατρῶν, καρκινοβάται, ἀναχρονισταί, μὴ αἰσχυνόμενοι νὰ διδάσκετε εἰς τὸ πεῖσμα τῆς χριστιανωσύνης ὅλης, ἥτις ταλανίζει τὴν ἀβελτερίαν σας, ὅτι μεταξὺ προφορικοῦ καὶ ἐνδιαθέτου λόγου, μεταξὺ βιβλίου καὶ σκαπάνης, μεταξὺ λογίου καὶ γεωργοῦ πρέπει νὰ σκαφῇ λάκκος ὅσον τὸ δυνατὸν βαθύτερος· ὅτι ἡ τάξις ἡ ἐργατικὴ (δηλαδὴ τὸ γένος ὅλον, ἐκτὸς εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων), ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, χωρὶς τὴν χειροπονίαν τοῦ ὁποίου οὔτε ψωμὶ περιδρομιάζομεν ἡμεῖς, οὔτε Κοινωνία συναρτίζεται εἰς δισκοπότηρον, οὔτε κἂν εἰσπράττει τὸ δημόσιον ὀβολόν, ὅτι ὁ τροφοπάροχος λαὸς τῆς πολιτείας μας ἢ ὀφείλει, ὡσεὶ φελλάχος, νὰ διαμείνῃ αἰωνίως κωφός, ἄλαλος, ἀγράμματος, ἀνορθόγραφος, Εἵλως καὶ Θρᾷξ εἰς ἀτελεύτητον ἀγένειαν καταδικασμένος, ἤ, ῥίπτων σκαπάνην καὶ ἄροτρον εἰς τ' ἀνάθεμα, τὰς δὲ φροντίδας τῆς σπορᾶς ἐπιτρέπων εἰς τοὺς Λυκούργους καὶ Πελοπίδας σας, ὀφείλει

— Καὶ τὰ Ἰῶτα! Πόσων εἰδῶν Ἰῶτα, δάσκαλε;

— Πόσος καιρὸς χρειάζεται διὰ νὰ τὰ γράψωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ διάκρισιν;

— Ὅσα Ἰῶτα, τόσους χρόνους. Ἑπτά. Δισχίλια πεντακόσια πεντήκοντα ἓξ ἡμεροκάματα μὲ τὴν δίσεκτον· χίλια δουκάτα εἰς δίδακτρα, βιβλία, καὶ διατροφήν... ἄλλα δὲ πεντακόσια διὰ τὸν δανειστήν, ἐὰν τὸν εὕρῃς.

— Συμφορά μας! ἐπιφωνοῦν ἑκατὸν στόματα. Οἱ ἀνόητοι! Καὶ ἐνομίσαμεν ἕως τώρα, ὅτι ὁ δράκων τοῦ ἁγίου Γεωργίου ᾐνίττετο τὸν Βενετσιάνον, ἐνῷ ὁ δράκων αὐτὸς ἔχει κεφαλὰς ἑπτά!

— Ζήτω ἡ ἐλευθερία τοῦ στόματος καὶ τοῦ κονδυλίου! ἐκβοᾷ τὸ πλῆθος ἀφηνιάζον πρὸς τὸν κατήφορον. Αὐτή, αὐτὴ ἡ ἐλευθερία πρὸ πάσης ἄλλης!

— Ζήτω τὸ Ἰῶτα μοναχόν!

— Διατί νὰ μὴ ὀνομασθῶμεν προσφυέστατα « Γραικικὴ Ἰσοπολιτεία τοῦ Ἰῶτα; »

— Καὶ νὰ μὴ στήσωμεν εἰς τὴν σημαίαν μας ὀρθὸν στὰ πόδιά του τὸ ὑπερευλογημένον Ἰῶτα μοναχόν;

— Ἓν Ἰῶτα μόνον! Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς!

— Σιγά, σιγά, συμπένθεροι! λέγει ὁ Ῥαιτούρης..... Καλὴ μὲν ἡ ἐλευθερία τοῦ στόματος· φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Κυρίου. Ἀλλά, πρὸ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς τάσσω, τὸ κατ' ἐμέ, τὴν χρησιμοποίησιν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὅπλων. Πρὸς σωφρονισμὸν τοῦ λαοῦ του ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἑπτὰ πληγάς. Ποῖος ἠξεύρει, μὴ μὲ σκοπὸν φιλάνθρωπον ἐπιβάλῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν μάστιγα τοῦ λογιωτάτου;

— Οὔφ! Μὲ τίνα ποτὲ σκοπόν; Διατί τάχα;

— Αἴ... Διὰ νὰ μετριάσῃ μὲ φίμωτρον γλώσσης νεκρᾶς τὴν

ὁμολογουμένην μας κλίσιν εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν γραφογλωσσοδιάῤῥοιαν... Ἡ γλωσσαλγία, ἡ γλωσσαλγία, νόσημα ὀκνηρίας, ἡ ἀσθένεια αὐτὴ δὲν μᾶς ἀφῆκεν ἕως τώρα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰ παντοδύναμα δέκα δάκτυλα, ὅπως ἐκδιώξωμεν ἀπὸ μὲν τὴν στέγην μας τὴν πενίαν, ἀπὸ δὲ τὴν γῆν μας τὸν Βενετόν.

— Αἴ, πολλάκις δὰ τὰ ἐξεσκωριάσαμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ὅπλα! ἀντέλεξεν εἷς τῶν πολλῶν..... Ἀλλ' ἡ Βενετία ἀντέταξε πάντοτε στόλους κραταιοὺς καὶ θησαυρούς, ἡμεῖς δ' ἐστερηθήκαμεν καὶ τὸ κριθαρόψωμον.

— Καὶ τί ἐνώπιον τῆς Κρήτης εἶνε ἡ χώρα τῆς Βενετίας; Κόκκος ἄμμου — ἑτοίμως ὑπέλαβεν ὁ Πρύτανις. Ὅτε ἡ Κρήτη εἶχε Κρῆτας, εἶχε καὶ ἑκατὸν πόλεις ἐπὶ τῆς ῥάχης της. Τότε εἶχε καὶ στόλον, καὶ στρατόν, καὶ δόξαν. Ἐδιαβάσετε, τί ἦτο ἡ Βενετία κατ' ἀρχάς; Μία φούκτα ψαράδων, τίποτ' ἄλλο. Ἀλλὰ δουλεύοντες πολύ, καὶ ῥοζονάροντες ὀλίγον, ἀλλ' ἀγαπήσαντες τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ἐμπόριον περισσότερον ἀπὸ τὰ φλυαρήματα καὶ ἀπὸ τὰς πατινάδας, οἱ ψαράδες μετέβαλον τὰ μὲν ἁλιευτικὰ πλοιάρια εἰς κάτεργα, τὸ δὲ καλαμίδι των εἰς σκῆπτρον. Ἔτσι, καὶ πλούτη ἐθησαύρισαν ἄπειρα, καὶ ὅπλα κατεσκεύασαν, καὶ κράτος ἀπέκτησαν μεγάλον. Ἔτσι περιπλέον καθυπέβαλον καὶ τοὺς λαούς, ὅσοι δὲν ἐργάζονται, δὲν ἐμπορεύονται, δὲν ὁμονοοῦν, ὡς αὐτοί. Ὦ, ἀγαπητοὶ συμπένθεροι, ἐὰν εἶχεν ἡ Κρήτη Κρῆτας, ὅσους ἔχει ἡ Βενετία Βενετσιάνους, θὰ ἔβαλλε τὴν Δημοκρατίαν ὅλην εἰς τὴν τσέπην της, καὶ θὰ ἐπερίσσευε καὶ τόπος διὰ τὸν Δόζε μὲ τὸ βουτσιντόρον. Ἀλλ' ἡ Κρήτη περιμένει τὴν πήτταν εἰς τὸ στόμα. Πέσε πήττα, νὰ σὲ φάγω. Ἰδού, διατὶ ἡ μὲν Κρήτη εἶνε ἀνδράποδον, καὶ δὲν ἀξίζει ἀκόμη οὐδὲ γαζέταν, ἡ δὲ Βενετία, ἀγκαλὰ πυγμαία, βασιλεύει εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν!

— Μοροτοῦτο, ἔχομεν δὰ μυαρὸν καὶ 'μεῖς, καθὼς αὐτοί· εἶπε φίλαυτός τις γέρων Σφακιανός.

— Ναί, ἀλλὰ βάλλομεν εἰς ἐνέργειαν πολὺ περισσότερον τὴν γλῶσσαν, παρὰ χέρια καὶ μυαλόν, ἀπήντησεν ὁ Καντανολέος.

Συλλαβὼν δὲ τὸν Σφακιανὸν ἀπὸ τὸν σφυγμόν, καὶ χαμηλώσας τὴν φωνήν,

— Ἡ αἰδεσιμότης του (προσέθηκε δακτυλοδεικτήσας τὸν Εἰρήναιον, ὅστις ἀπὸ πρωΐας παρηκολούθει) ἡ αἰδεσιμότης του, ἂν καὶ μὴ ἐντόπιος, εἶνε, ὡς βλέπεις, ὁμογενής, καὶ πατριώτης. Λοιπὸν αὐτὶ ξένου δὲν μᾶς ἀκροάζεται. Ἂς ὁμολογήσωμεν τὰς ἁμαρτίας μας ἐν οἰκογενείᾳ!

— Ἐκτὸς ὅτι ὁμογενής, εἶμαι καὶ πνευματικός. Οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἴπω, ἀπεκρίθη χαμογελάσας ὁ Εἰρήναιος.

Τὸ πλῆθος συνωστίσθη περὶ τὸν πρύτανιν ἔτι περιεργότερον.

— Κρίματα ὡμολογημένα, τὰ 'μισὰ συγχωρημένα — ὑπέλαβεν ὁ Καντανολέος ταπεινώσας τοὺς φθόγγους ὁπωσοῦν. Εἴμεθα ὀκνοί, εἴμεθα ἀκαμάται, εἴμεθα ἀφιλόπονοι. Ἔχομεν στόματα, ὄχι καμώματα. Φθόνος, κακολογία, πλεονεξία, ὄργανα τομικώτατα, δι' ὧν θραύομεν τὸ κόκκαλον τοῦ πλησίου, ὁσάκις δὲν ἀπενηστίσαμεν εἰς ψαχνὸν ἀπὸ τὴν ῥάχιν του. Ἐδῶ — προσεῖπε δακτυλοδεικτήσας τὸ στόμα — ἐδῶ ὅλα μας τὰ ἐλαττώματα συγκεφαλαιοῦνται· ἀπ' ἐδῶ μόνον προῆλθον καὶ προέρχονται ὅλα τὰ δεινά μας. Ὡς νὰ μὴ ἔφθανεν, ὅτι ἡ φύσις μᾶς ἔδωκε δυσαναλόγως μεγάλην τὴν θύραν ταύτην, κατὰ δυστυχίαν μεγαλητέραν, ἔχασεν ὁ Ἀδὰμ τοῦ γένους μας καὶ τὸν μάνδαλον. Ναί, μὰ τὸ ψωμί, ὁποῦ θὰ φάγωμεν· εἴμεθα πλεονέκται, κακολόγοι, ἀκαμάται. Ἔχομεν χωράφια, καὶ τὰ παραιτοῦμεν χέρσα. Ἔχομεν δάση, καὶ ἀγοράζομεν ξυλικήν. Ἔχομεν πέλαγα, καὶ καράβια τίποτε. Ἔχομεν χώρας, χωρία, κεφαλοχώρια, καὶ εἰς τὰ μονοπάτιά μας ἀγριόγιδον συντρίβεται..... Καταρώμεθα Τοῦρκον καὶ Βενετσιάνον! Τοὺς ἀδικοῦμεν. Τύραννοι μόνοι καὶ ἀληθινοὶ τῆς Κρήτης εἴμεθα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Ὁ Βενετσιάνος ἐργάζεται, παιδεύεται, ἀγωνίζεται· ὁ Βενετσιάνος χύνει αἷμα καὶ ἱδρῶτα διὰ νὰ συντηρήσῃ τὸ κράτος του. Ὁ δὲ Τοῦρκος — τὸ βλέπετε — ἔχει καὶ αὐτὸς περισσότερα τὰ καμώματα, παρὰ τὰ στόματα. Ὡστόσον, τί κάμνομεν ἡμεῖς; Χάσκομεν, φλυαροῦμεν, συντρωγόμεθα· χάσκομεν προσμένοντες οὐρανόθεν τὸν ἀρχάγγελον, ὅστις καθὼς εἰς τὴν Παναγίαν ἐχάρισε τὸ κρίνον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἔτσι δὰ μέλλει καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ φιλοδωρήσῃ κάστρα Κρήτης καὶ ἁγίαν Σοφίαν...!

— Πῶς ὄχι; ἀνεφώνησε διακόψας τὸν Ῥαιτούρην ὁ χωροδι-

δάσκαλος, Μήπως δὲν εἴμεθα καὶ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες ἐνταυτῷ; Καθὸ μὲν ὀρθόδοξοι, ἀνατιθέμεθα τὰς ἐλπίδας ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Θεοτόκου· καθὸ δὲ Ἕλληνες, ἔχομεν δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἀνθρώπων. Πρόδηλον, ὅτι συστρατεύονται ὑπὲρ ἡμῶν καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ. Τίς ἄλλος λαός, ὡς ὁ ἡμέτερος, εἶνε εὐνοούμενος δύο ταυτοχρόνως συμπροστατῶν; Μᾶς ἐπέλειψεν ἡ βοήθεια τῶν ἀνθρώπων; Ἄιδοντες τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον, προσφεύγομεν εἰς τὴν εὐμένειαν τῆς Θεομήτορος. Βραδύνει ἡ προστασία τῆς Θεομήτορος; Μὲ τὸ Μῆνιν ἄειδε θεὰ εἰς τὸ στόμα χειροκρουστοῦμεν τὸ ταμεῖον τῶν ἀξιολατρεύτων ὀφειλετῶν.

— Ἡ Παναγία, δάσκαλε, ἀνταπήντησεν ὁ πρύτανις, ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι τὰ θέλουν ὅλα ἰδικά των διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι ἀπαγγέλλουν ὀρθότερα τὰ πατερημά. Ὡς δὲ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλοίμονον! Μὲ Κίμωνας, μὲ Λεωνίδας δὲν τοὺς ξεγελᾷς. Ἂν δὲν ἔχῃς ἄλλο λάδι, στὸ σκοτάδι μένεις βράδυ. Ὁ εὐκατάστατος, δάσκαλέ μου, περιφρονεῖ τὸν χρεωκόπον, ὁ φιλόπονος καταπτύει τὸν ἀκαμάτην, ὁ δυνατὸς λακτίζει τὸν ἀδύνατον. Διατί τάχα μᾶς ἐγκαταλείπουν οἱ Χριστιανοί, προτιμῶντες νὰ συμμαχοῦν μὲ τοὺς τυράννους μας; Διότι εἴμεθα καὶ ἀφιλόπονοι, καὶ ἀδύνατοι, καὶ πάμπτωχοι..... Ἀλλά, λέγεις, εἴμεθα Ἑλλήνων ἀπόγονοι..... Ἐντροπή μας! Ἂν εἴχομεν ὀνυχιὰν γνῶσιν, θὰ προσείχομεν πλειότερον εἰς τοὺς ἐγγόνους, παρὰ εἰς τοὺς μακαρίτας μας. Οἱ πρόγονοι ἐκεῖνοι δὲν ἐκαυχήθηκαν εἰς τοὺς προγόνους των ποτέ, ὡς ἡμεῖς γαυριῶμεν εἰς αὐτούς. Μολοντοῦτο εὐγένειαν καὶ δόξαν κτήσαντες ἐκ τοῦ μηδενός, ἀφῆκαν εἰς τὸν κόσμον ὅλον αὐτότυπον κληρονομίαν ἀρετῶν, σοφίας, τέχνης, ἐλευθερίας· ταῦτα δὲ πάντα ἐντὸς τριακοσίων ἐτῶν. Ἡμεῖς δέ, φεῦ! εἰς χρονικὸν διάστημα ἑξάκις μακρότερον, ἡμεῖς ὄχι μόνον δὲν εἰργάσθημεν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὔτε κἂν ὠφελήθημεν ἀπὸ τὴν κληρονομίαν των, ὅσον ὠφελήθησαν καὶ ὠφελοῦνται οἱ ἀλλογενεῖς..... Ὤχ, τί ἐφθιάσαμεν ἕως τώρα, δάσκαλε; Σφάκελα στὰ μάτια μας...! Χαρτιὰ καὶ χαρτοδέματα, κ' ἕνα καντάρι ψέμματα.

— Μᾶς διαβάζει Εὐαγγέλιον ὁ κὺρ Γιώργης! λέγει ὁ γέρων [Κο]ηντατρίχης, κτυπῶν τὸν ὦμον τοῦ Ῥαιτούρου ἐπιδοκιμαστικῶς. Ἐφθιάσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐπαναστάσεις. Πῶς ἐτελείωσαν;

— Ἤρχισαν μὲ τὴν διχόνοιαν, ἐτελείωσαν ὅλαι μὲ τὴν ἐντροπὴν, ἀποκρίνεται μεγαλόφωνα ὁ Γιαννακᾶς.

— Σιγαλὰ, καπετὰν Ζώη! Λέγε τα χαμηλότερα! παραγγέλλουν δέκα, δεκαπέντε στρατιωτικοί.

— Τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ, προσθέτει ὁ Εἰρήναιος.

— Ναὶ, καλοὶ συμπένθεροι, ὑπολαμβάνει ὁ προαγορεύσας. Ὁ φθόνος, ἰδοὺ ὁ Τοῦρκος! Ἡ ζυλοτυπία, ἰδοὺ ἡ Βενετία μας! Θέλομεν ὅλοι τὴν ἐξουσίαν· δὲν ἀγαπᾷ τὴν ὑποταγὴν κἀνείς. Ἐπιδιώκομεν ὅλοι τὴν ἰσότητα· καθεὶς ὅμως τὴν θηρεύει ὡς ὑποπόδιον, δι' οὗ νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν πλησίον. Τὸν αὐτὸν τρόπον ἐρωτευόμεθα καὶ τὴν ἐλευθέριαν· τὴν ἐργολαβεῖ καθεὶς χάριν τῆς προικὸς καὶ διὰ λόγου του, μὴ ἀνεχόμενος νὰ τὴν ὀφθαλμοβολήσῃ ἀντεραστής. Καθὸ πλουσιωτάτη καὶ φιλάρεσκος κατὰ δυστυχίαν, ἡ ἐρωμένη κρατεῖ ἀνοικτὸν λογαρισμὸν μὲ ὅλους τοὺς ἀγαπητικούς. — Δὲν εὑρίσκω ἐργασίαν, κυρά μου! — Πόσα θέλεις; — Τόσα — Νά...! — Ἔχασα προχθὲς τὸ βράδυ χίλια γρόσια στὰ χαρτιά! — Οἰκονόμε, δύο χιλιάδας παρευθὺς καὶ μετρητά...! — Ἐψόφησε τὸ ἄλογόν σου; Ἐκόπηκε τῆς ἐκκλησίας τὸ καμπανόσχοινον; Δὲν ἔχει ὁ μύλος σου νερόν; Εἶνε ἀνυδρία, πολυομβρία; — Ζήτω ἡ Ἐλευθεροῦλα! — Μὲ τοιαῦτα ἤθη πολιτευθέντες ἕως τὴν σήμερον, συμπένθεροι, ἐπροτιμήσαμεν νὰ μᾶς κοπανίζῃ ξένος γρόνθος τὴν κεφαλὴν καλήτερα, παρὰ ν' ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν, ὅτι κἄποτε δὰ θὰ ἔβαλε γαστὴρ Γραικίδος εἰς τὸν κόσμον κἄποιον τίμιον καὶ ἐπιτήδειον, κἄποιον ἄξιον πατριώτην, πρὸς τὸν ὁποῖον τὸ καλὸν τοῦ τόπου νὰ ἀνατεθῇ.

— Δὲν ἀναιρῶ τοὺς λόγους σου, ἐκλαμπρότατε, ἐπανέλεξε μετὰ μακρὰν ἀφωνίαν ὁ μονόμματος· ἀλλ' ἆρα δὲν μᾶς ἀπελπίζεις μὲ τόσας ἐπιπλήξεις; Ἡμεῖς περὶ τῆς προφητείας εἴχομεν ἰδέας μεγάλας, πρὶν μᾶς ἀξιώσῃς μὲ τὴν παρουσίαν σου. Ἐπαρηγορούμεθα ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἂν δὲν ἔμελλέ ποτε νὰ μᾶς ἀποδοθῇ θεόθεν ἡ Κωνσταντινούπολις, πρὸς τί λοιπὸν τὴν μνήμην τῆς ἁγίας Σοφίας θὰ ἀνεκάλει καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Αὐθέντρας νύμφης σου;

— Τὴν κακήν σου φλάσκαν δάσκαλε! Θέλουν καὶ αἱ ἰδέαι ὡς τὰ

σταφύλια καιρόν, κόπον καὶ ὑπομονήν. 'Αγάλια, ἀγάλια ἐφύτευεν ὁ φρόνιμος ἀμπέλι, κι' ἀγάλια ἀγάλια ἐγίνονταν ἡ ἀγουρίδα μέλι. Προτοῦ φθάσῃ εἰς τὰς ἰδέας τὰς μεγάλας, ὁ γνωστικὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὰς ἰδέας τὰς μικράς. Πάντα ἰδέας, πάντα ὄνειρα, χρησμούς, προφητείας, ὀπτασίας, σχέδια! 'Από τοιαῦτα ἐλπιδοκοπήματα πάντοτε παρασυρθέντες, καὶ τὰ πραγματικώτερα τοῦ βίου παραμελήσαντες, ἀφήκαμεν βαρβάρους καὶ μὴ βαρβάρους νὰ καταλάβουν τὸ σταφίδι μας εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Πάσχα. Ὁ μύθος τοῦ κολυμβοῦντος σκύλου· ἀπολύομεν ἀπὸ τὰ δόντια τὸ κόκκαλον τὸ ἀληθινὸν διὰ νὰ δράξωμεν τὸ ἀνύπαρκτον τῆς εἰκόνος μας..... Δάσκαλέ μου, γύρισε εἰς τὸ Σταυρὲ βοήθει μοι τὸ γρηγορώτερον, καὶ παῦσε νὰ ξεμυαλίζῃς τὸν κόσμον μὲ φαντασματορίας παρελθόντος καὶ μέλλοντος αἰῶνος!

'Αφεθεὶς εἰς τὴν ῥύμην τοῦ λόγου, ὁ πρύτανις ἤθελεν ἴσως ψάλλει πρὸς τὸν μονόφθαλμον καὶ πλειότερα 'Απολυτικία τοῦ αὐτοῦ ἤχου, ἐὰν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ κώδων τοῦ πύργου καὶ τὰ τύμπανα τοῦ τάγματος δὲν ἐσήμαινον τὴν ὥραν τῆς εὐωχίας. Πρόσθες καὶ τὴν ἀδιακρισίαν τοῦ Ζαγάρ. Ἕως ἀπ' ἀρχῆς τῆς συνδιαλέξεως ὁ σκύλος ἀνεδείχθη ὑπὲρ τὸ σύνηθες ὀχληρός. Καταλαβὼν τὴν βράκην τοῦ κυρίου του, καὶ περικραδαίνων αὐτὴν μὲ τοὺς ὀδόντας, δὲν ἔπαυσε πειρώμενος νὰ μεταφέρῃ τὸν ἀγορεύοντα, ὅπου μόνος αὐτὸς ἐγίνωσκε..... Τί διενοεῖτο; 'Εφείδετο τῆς φιλοτιμίας τοῦ λογιωτάτου, ἢ ἐνήργουν ἐπὶ τοῦ ὀσφρητηρίου του τὰ θυμιάματα τῶν ψητῶν;

Τῷ ὄντι· ἡ κνίσσα, ἥτις

..... οὐρανὸν ἷκεν ἑλισσομένη περὶ καπνῷ,

ἡ κνίσσα, πτερόεσσα θεά, ἤρχιζεν ἤδη, ἀπὸ τὰς μαγειρικὰς ἑκατόμβας ἀφιπταμένη, νὰ ἀναπεταννύῃ πειρακτικὰ καὶ θελκτήρια εἰς τὸν αἰθέρα τ' ἀμβρόσια ἀρώματα τῆς κόμης της. Πρὸς ἀνασκευὴν τοῦ ποιητικοῦ ῥητοῦ Κρῆτες γαστέρες ἀργαί, ἤδη ἐπὶ τὰς διακοσίας τραπέζας ἔκειντο παρατεθειμένα ἐπὶ τὸ ἡρωϊκώτερον καὶ κριάρια ὁλομελῆ, ἀποπνέοντα ὁμηρικὰς εὐωδίας, καὶ ὀπτοῦ χοίρου τετάρτια, καὶ παροψήματα ἐκ βοείου, ἀπατμίζοντα τὰ μεθυστικὰ τοῦ κεκαρυκευμένου κρομμύου μοσχοβολήματα. Ἡ

διάταξις τῶν τραπεζῶν, ὁ στολισμὸς τῶν σκηνωμάτων, ἡ λεια τῶν φαγητῶν παρίστανον δραμα ἐκπληκτικόν, δραμ πρὸς βασιλεῖς ἔτι ἀξιοθέατον. Ὁ οἰκοδεσπότης, ὅστις ὑπ' οἰ λόγου κατεπείσθη νὰ μοιρασθῇ τὴν δαπάνην τῶν γαμοδαισί τὴν κυβέρνησιν, ἐπέδειξεν εἰς ἐκλάμπρυσιν τοῦ στεφανώματ μονογενοῦς του ἐλευθεριότητα καὶ ἀφειδίαν ὄντως ἡγεμο Ἐκ τῆς αὐτογράφου του σημειώσεως, ἧς τὸ πρωτότυπον σώ τ' ἀρχεῖα τῆς Βενετίας, μαρτυρεῖται λεπτομέρεια ὀψωνίου, ἱ νὰ χορτάσῃ, ὄχι μόνον ἑξακισχιλίας ψυχάς, ἀλλά γε καὶ ἀρ τριπλάσιον. Μικρὰ περίληψις. Ἐκομίσθησαν ἐκ τῆς ἀπ στερεᾶς διὰ τὴν εἰς Ἀλικιανοῦν πανθοινίαν βόες 150, κρι χοῖροι 80, ὄρνιθες 1200, ἔλαφοι 10, ὠὰ 2500, βούτυρος λίτρα τυρὸς λίτραι 450, σῖτος σάκκοι 315, ὀρύζιον σάκκοι 36... ι Μόνος ὁ οἶνος διενεμήθη μὲ ὑπερβολικὴν φειδώ. Ἡ χωριτι τοῦ κωθωνίου, ὅπερ ἵστατο παρὰ πᾶν πινάκιον, ἤθελε μόλ αρκέσει εἰς κορίσκην. Καὶ ὅμως, ἑκατὸν πεντήκοντα βαρέλια εκομίσθησαν. Ἡ τιμὴ αὐτῶν, συμποσουμένη πρὸς τὴν λ ἀνάλωσιν, πρὸς ἔξοδα μεσιτειῶν, ναύλων, προμηθειῶν, ἀναβ τὴν δαπάνην τῆς πανδαισίας εἰς τὸ περίβλεπτον δεκατριῶ λιάδων ὑπερπύρων ποσόν.

Μᾶλλον ἔτι ἀξιοζωγράφητον κατέστη τὸ θέαμα, καθ' ἣν στ ὁ ἱερεὺς ἑκάστης ῥίζης, πρόεδρος ἐνταυτῷ δύο ἢ πλειόνων πεζῶν, ἀποκαλύψας τὴν πολιὰν κεφαλήν, ηὐλόγησε τὸ τ ζωμα, ηὔξατο ὑπὲρ τῶν νυμφίων, καὶ τὴν ἐπικειμένην ἐκ τευσιν αἰνιχθεὶς ἐδεήθη Ὑπὲρ τοῦ καθυποτάξαι π ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. Τρισχίλιοι ἔλαβον θέσιν ἐπὶ το βακας, τοσοῦτοι ἄλλοι περιεκάθησαν ὕπαιθροι καὶ ὀκλαδὸ τῆς χλόης. Οὐδεμία ἀταξία, οὐδεὶς θόρυβος διετάραξε τὴν ἔν τῆς ἑστιάσεως. Ἀληθές, ὅτι περίπολος, τὸ θέατρον τῆς σ νίας ἐπισκοποῦσα, ἦτο διατεταγμένη νὰ προλάβῃ οἱονδήποτε κτημα δυνάμενον νὰ διαθολώσῃ τὴν πρέπουσαν ἠρεμίαν. ἑτέρου ὁ Δημήτριος, ὅστις, πλὴν τῶν καθηκόντων τοῦ ἐκ τάρχου, συνεξεπλήρου τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ τὰ τοῦ ἀστυνόμου παραλάβει πατρόθεν καὶ ὁδηγίας εἰδικάς. Κατὰ πρώτην κλα κατὰ πρῶτον ἀλαλαγμὸν ἢ ὑποψίαν, οἱ ἑκατὸν εἴκοσι τῆς φρο καὶ οἱ πεντήκοντα ἕτεροι τοῦ πυροβολικοῦ, καταλείποντες τὴν σκηνίαν, ὤφειλον νὰ δράξωσι τὰ πρὸ χεῖρας ὅπλα, καὶ νὰ καλέσωσιν εἰς ἄμυναν ἀθρόον τὸν ἐπίλοιπον στρατόν.

Οὐχ ἧττον ἀξιοθέατον ἐξελίσσετο τὸ ὅραμα τῶν συμποσίων καὶ εἰς τ' ἀνώγαια τῆς ἐπαύλεως. Πλὴν τοῦ συγγενολογίου, ὅπερ ἤδη πολυάριθμον συνεποσοῦτο ἐκ μέρους τῶν Καντανολέων, πλεῖστοι ὅσοι ἄλλοι ἠξιώθησαν χάριν προσωπικῆς σημαντικότητος νὰ παρακαθήσωσιν ἀριστίνδην. Ἡ πληθὺς αὕτη, συμψηφισθεῖσα εἰς περίπου 400 ἄνδρας καὶ γυναικόπαιδα, ὑπεξεδήλωσεν ἐκ προοιμίων ἀτόπους τινὰς ἀνισοτιμίας ἰσχυρισμούς. Ὁ ἐγωϊσμὸς τῆς θέσεως συγκεφαλαιοῖ ἐν ἑαυτῷ συνόλους τοὺς ἐγωϊσμούς. Παρ' ὀλίγον ἡ ἱεραρχία τῆς προκαθίσεως ἀπέβαινεν ἀφορμὴ σκανδάλου. Τοὐναντίον τοῦ πλήθους, ὅπερ συνηστιώθη μὲ ἀποστολικὴν ἰσότητα, τὸ ἀρχοντολόγιον συνῆλθε προτεθειμένον νὰ καταστήσῃ τὸν ὅρον τῆς ἕδρας θέμα συμποτικῆς φιλοπρωτίας, ζήτημα δῆθεν θρόνου κληρονομικοῦ. Τί ἤθελε συμβῇ, ἂν ἐν προνοίᾳ τῶν ἐνδεχομένων δὲν εἶχεν ὁ οἰκοδεσπότης προδιατάξει τὰς θέσεις, καὶ ὁρίσει τὸ λοπάδιον παντὸς ἄρχοντος μὲ ἰδιαίτερον δελτάριον; Χάριν τοιούτου προνοήματος, ὁ κνισμὸς τῆς πρωτοκαθεδρίας κατηυνάσθη. Εἰς μὲν τ' ἀνώγαια τῶν δύο ἐξαρτημάτων ἐτοποθετήθησαν οἱ κατώτεροι τῶν προκρίτων, ἡ δὲ μεγάλη αἴθουσα ὡρίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς χρῆσιν τῶν συγγενεστέρων, τοῦ ἱερατείου, τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ γνώμην τοῦ συμποσιάρχου συνετὸν ἐν ἡμέρᾳ πότου δὲν ἦτο ὀρθόδοξοι καὶ λατῖνοι μίγδην νὰ συμποσιάσωσι, μήπως τὸ περὶ Ἐκπορεύσεως φάσμα πάλιν inter pocula ἐπανακύψῃ, μεσότοιχον ἐχώρισε τὸν περιούσιον τῆς ἀνατολῆς λαὸν ἀπὸ τὸν ἐκλεκτὸν τῆς δύσεως, εἰς ὃ συνήνεσεν ἀσμένως ἑκάτερον τῶν μερῶν. Ὡς ἐκ τούτου, ἀφοῦ οἱ παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου προσκεκλημένοι ἀπέζωσαν τὰ ξίφη καὶ ἀπεστομάτισαν λατινιστὶ τὴν πρὸ τοῦ δείπνου εὐχήν, συνῆλθον εἴς τι δωμάτιον ἰσόστεγον, ὅπερ παρέκειτο μέν, δὲν εἶχεν ὅμως καὶ ἄμεσον μὲ τὴν αἴθουσαν συγκοινωνίαν.

Μόνη τοῦ Πρυτάνεως ἡ ἐξουσία ἐπέτυχέ πως νὰ διασπάσῃ τὸν ῥυθμὸν τῆς τοποθεσίας. Ὁ Μολῖνος εἶχε προδιαθέσει τὸ μὲν δελτίον τοῦ συμπενθέρου ἐντεῦθεν τῆς τραπέζης, τὰ δὲ τῶν νυμφίων εἰς τὴν ἀντιπεραίαν ἄκραν· ἀλλὰ κατ' αἴτησιν τῶν Καντανολέων, πατήρ τε καὶ υἱὸς καὶ νύμφη παρεκάθησαν ἐνδίφριοι. Ἡ αὐτὴ ἐξαίρεσις ὑπερίσχυσε καὶ ἐπὶ Ζαγάρ. Συγκατελέγη ἀριστίνδην καὶ ὁ προνομιοῦχος σκύλος, προσκληθεὶς ὅμως νὰ συμπτυχθῇ ὑπὸ τὴν τράπεζαν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ κυρίου του.

Κατὰ δυστυχίαν ἤρχιζεν ὁ καιρὸς νὰ σκυθρωπάζῃ. Τὸ εὐμετάβολον τοῦ φθινοπωρινοῦ οὐρανοῦ, ἐξαιρέτως εἰς τὰ μεσημβρινώτερα τῶν κλιμάτων, ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀστασίαν τῶν βασιλικῶν τιμῶν. Ἔτι πρὶν ἡ τελετὴ τῶν γάμων ἀπολήξῃ, ὁ λαμπρὸς ἥλιος τῆς πρωΐας, αὐτός, ὅστις μὲ τοσαύτην εὐμενείας ἔνδειξιν ἐφαίδρυνε τὰ εἰσόδια εἰς τὸν ναόν, ἀπερχόμενος ὄπισθεν αὐλαίας νεφῶν, κατέλειπε τὴν ἐπάνοδον ἀνεπιφώτιστον.

Μικρὸν πρὸ τῆς συμποσιάσεως ἐτρέπετο ἐπὶ τὸ χείριστον. Σφοδρὸς νοταπηλιώτης ἠγείρετο παραφέρων τὰ ἐν τοῖς κήποις σκηνώματα, κατακυκλῶν τὰς κορυφὰς τῶν ἐλαιῶν, κλονῶν τὰς κυπαρίσσους, διώκων ὑπερμεγέθεις νεφέλας φευγούσας ἀγεληδὸν ἐπάνωθεν τῆς Ἀλικιανοῦς, διατρέχων τὰς ὁδούς, σαρόνων τὸ ἔδαφος. Ἡ κόνις, συστρεφομένη ἀπὸ τὰς βιαίας πνοὰς ἐν εἴδει στρόμβου, ἤγετο καὶ ἐφέρετο περὶ τοὺς κήπους νεφεληδόν, τὰ δὲ ξηρὰ φύλλα τοῦ καστανεῶνος, ἀνακυκλούμενα, κατέσκηπτον ἐπὶ τῆς ἐπαύλεως κροταλίζοντα τοὺς ὑέλους τῶν παραθύρων. Ἤδη αἱ ὑψινεφεῖς ἄκραι τοῦ Σωροῦ καὶ τῆς Μαύρης ἐνεκαλύπτοντο εἰς παχεῖαν ὁμίχλην· πρὸς δὲ τὸ ἔσχατον πέρας τοῦ πελάγους, παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου, συνεχὴς ἀστραπῶν φωτοβολία ἐπυρπόλει τὸν ὁρίζοντα, λάμψεις περιλαμπεῖς ἀντανακλῶσα ἐπὶ τὰ νῶτα τῆς κυανιζούσης θαλάσσης.

Εἰς ἀμοιβὴν τῆς κακοκαιρίας, ἕτεραι χαροποιαὶ εἰδήσεις ἐπήρχοντο. Ἄρχοντες, ἀλλεπαλλήλως ἐκ διαφόρων ἀγρῶν ἀφικνούμενοι εἰς Ἀλικιανοῦν, ἐζητοῦντο νὰ συμμετάσχωσι τῶν τε γάμων καὶ τῶν ἄθλων τῆς ἡμέρας· ἀνὰ πᾶσαν δὲ στιγμὴν ταχυδρόμοι διεμήνυον ἑτοιμόρροπον τὸ ἐν Χανίοις συντεχνασθὲν αὐτοσχεδίασμα. Ἠδύνατο καταιγὶς νὰ ματαιώσῃ τὴν ἀκρονύκτιον ἐκστράτευσιν; ἴσχυεν ἀνεμοστρόβιλος κατ' εὐφρασίας ἀναφλυζούσης; Αἱ καρδίαι ἐπεδόθησαν ἀφρόντιστοι εἰς τὴν χαρμονήν... Δὲν παλιλλογοῦμεν. Οἴκοθεν ὁ συγκαθήσας εἰς γαμικὸν Ἑλλήνων συμπόσιον ἂς ἐπινοήσῃ τὸν πάταγον, ὅστις ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς ἐπαύλεως ἐξελύετο ἀκάθεκτος μετ' οὐ πολύ· αὐτὸς ἂς φαντασθῇ τὴν τυρβασίαν, ἥτις ἐξεκώφανε τὴν φιλήσυχον κωμόπολιν, ἥτις ἀντεπάλαισεν ἡρωϊκώτατα πρὸς τὴν ὀργὴν καὶ τὸν κρότον τῆς ἀνεμοζάλης.

Ἐπελθούσης τῆς φιλοτησίας, τὰ πρεσβεῖα παρεχωρήθησαν πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην.

Ὁ Μολῖνος ἀνορθοῦται. Εὔθυμον μὲν καὶ ἱλαρὰν ἔχει τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἡ συγκίνησις ἀπωχραίνει τὰ χείλη του· Ὁ οἶνος, ἀπὸ τὴν τρέμουσαν δεξιάν του περιδονούμενος, χορεύει ἐντὸς τοῦ ποτηρίου. Ἐπανακτῶν ἐκ προσπαθείας τὸ θάῤῥος, προπίνει·

— Ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τὴν τριῶν φρουρίων, ὑπὲρ τῆς ἐντελοῦς ἐξώσεως τῶν ἀλλογενῶν, ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας Κρήτης, Κρητῶν, καὶ λοιπῆς Ἑλλάδος!

— Ἐπίτρεψέ μου νὰ συμπληρώσω τὴν πρόποσιν, συμπατριῶτα! ἐκφωνεῖ ὁ Ζάππας ὁπωσοῦν παράκαιρα. Εἰς τὴν ἄκαμπτον ἐπιμονὴν τῆς φιλοπατρίας σου!

— Ὁ ἀνεμόμυλός μου ἀνακυκλεῖ, ἀλλὰ δὲν κάμπτεται! ἀποκρίνεται ἀγερώχως ὁ οἰκοδεσπότης.

Εἰς τὴν πρόποσιν συνεπεκρότησε ταυτόχρονος ἀτμοσφαίρας καὶ πυροβολικοῦ βροντή.

Ἀπέκειτο ἡ ἀπάντησις εἰς τὸν Ῥαιτούρην.

Καίπερ ἀποστρεφόμενος τὸν οἶνον, ὁ Καντανολέος πληρώσας τὸ ποτήριον ἰσοχειλὲς, προέπιεν·

— Ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐθνεγερσίας τῶν ἱστορικωτέρων δύο χερσονήσων τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως Ἕλληνες καὶ Ἰταλοὶ, ἀδελφιζόμενοι ἐν ὀνόματι ἐλευθερίας, ἐφάμιλλοι συντραπῶσιν εἰς ὁδοὺς πολιτισμοῦ!

Ἡ φιλοτησία αὕτη καθηλέκτρισε τοὺς συνδαιτήμονας. Ὁρμήσαντες ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον, συνεσφίγχθησαν στενὰ, ὡς ἐν ἀκμῇ ναυαγίας συσπειροῦνται οἱ τοῦ πληρώματος, πιθανωτέραν οὕτως οἰωνιζόμενοι τὴν σωτηρίαν. Οὐδὲ ὑστέρησαν εἰς προθυμίαν οἱ Ἰταλοί. Ἐνῷ μὲ ἔκθυμον προφοίβασμα ἐσχολίαζεν ὁ Εἰρήναιος τὴν πρόποσιν, ἀναπτύσσων τὰς ἐθνωφελεῖς τῆς Ἑνώσεως συνεπείας, οὗτοι, ἐκ τοῦ δωματίου ἔνθα ἰδιοτράπεζοι συνευωχοῦντο μεταδραμόντες εἰς τὴν αἴθουσαν, συνανεμίχθησαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, συνεκέρασαν τὰς ἑαυτῶν πρὸς τὰς τούτων εὐχὰς, ἀσπασμοὺς ἀμείψαντες καὶ κατακολπίσεις ἐν ἐπαγγελίᾳ τῆς κοινῆς ἀναβιώσεως.

Ἀλλὰ τὸ δραματικὸν τῆς σκηνῆς ἐπεχρωματίσθη εἰς τὸ ζωηρότερον ὑπὸ τῆς προσφωνήσεως τοῦ Σὲρ Ἑρρίκου Δανδόλου, πρωτεξαδέλφου μητρόθεν τῷ Μολίνῳ, καὶ πατρὸς μιᾶς τῶν τεσσάρων παρανύμφων.

Κατὰ τὴν ἀμοιβὴν τῶν περιπτυγμῶν ὁ νυμφίος, λαβὼν τὸν ἄρχοντα τοῦτον ἐκ τῆς δεξιᾶς, προεθυμήθη νὰ τὸν φιλήσῃ.

— Συμπατριῶταί μου! ἐκφωνεῖ ὁ ἀπόγονος τοῦ κατακτητοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπικαλούμενος προσοχὴν καὶ ἀνακόπτων τὴν ἔφεσιν τοῦ Πέτρου. Ἀντὶ προπόσεως, ἐπιτετραμμένος παρὰ τῶν ἐνταῦθα ὁμοδόξων μου εἶμαι νὰ ἐκφέρω μίαν ἀγγελίαν χαρμόσυνον. Ὀφείλω τὴν τιμὴν ταύτην ἧττον εἰς λόγους προσωπικῆς ἀξίας, ἢ εἰς τὴν σύμπτωσιν, ὅτι ἡ διακοίνωσις ἀναφέρεταί πως πρὸς τὰ οἰκιακά μου. Ὁ οἶκός μας, Κύριοι, στερεῖται ἄρρενος κληρονόμου· ἄκληρον δὲ τὸν κατέστησεν ὁ νέος οὗτος, φονεύσας τὸν μονογενῆ τοῦ ἀδελφοῦ μου υἱόν. Ἡ καρδία μας δὲν ἐτήρησε μνησικακίαν. Προκληθεὶς ὁ Καντανολέος εἰς ξιφομαχίαν, ὑπερήσπισε ζωὴν καὶ τιμήν, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τῶν μαρτύρων καὶ πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἱπποτικῆς διεκδικήσεως. Πρόθυμος εἶμαι λοιπόν, καθὸ ἀρχηγὸς τοῦ κλάδου μου (del ramo mio), νὰ διατρανώσω ταύτην μας τὴν πεποίθησιν μὲ τὸν ἀσπασμόν, εἰς πάνδημον μαρτυρίαν, ὅτι οὐδὲν αἴσθημα ἐχθροπαθείας διατρέφομεν κατὰ τοῦ ἀκουσίου τῆς ἀκληρίας μας αὐτουργοῦ... Ἀλλά, θεοῦ εὐδοκοῦντος, δὲν θὰ εἰσέλθωμεν ἀπόψε νικηταὶ εἰς Χανία; Δὲν θὰ ἐγκαινιασθῇ ὀρθόδοξος αὔριον ἡ λατινικὴ μητρόπολις; Τὸ παράδειγμα τοῦ ἐνδόξου ἐξαδέλφου μου ζηλώσαντες οἱ λατῖνοι, ὅσοι τε ἐνταῦθα, ὅσοι ἄλλοι εἰς Χανία, ὅλοι ὁμοθυμαδὸν συναπεφασίσαμεν νὰ ταυτίσωμεν τὸ δόγμα μας πρὸς τὸ σέβασμα τῶν συννησιωτῶν, ὀμνύοντες τὸν ἑλληνισμόν, καὶ παραιτούμενοι, πλὴν τῆς εὐγενείας, πάνθ' ὅσα προνόμια ἢ χαρακτηρίσματα ἀντίκεινται εἰς τὰς ἐμφύτους ῥοπὰς τοῦ γένους μας, εἰς τὴν ἐπιχώριον ἀναμόρφωσιν, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ αἰῶνος... Γόνε, ἄξιε τοιούτου πατρός! ἐπιλέγει, κλονῶν τοῦ νυμφίου τὴν δεξιάν. Σὺ γενοῦ μάρτυς (compare) εἰς τὴν αὐρινὴν ὁμολογίαν μου! Ἐντὸς τοῦ οἴκου Κυρίου, κατέναντι τῶν Εὐαγγελίων, ἐπὶ τῷ δεσμῷ, ὅστις ἐν ὀνόματι Πνεύματος Ἁγίου συνάπτει ἀνάδοχον πρὸς ἀνάδεκτον, ὁ ἡμέτερος ἀσπασμὸς ἔσται καὶ ἱερώτερος καὶ ἐπισημότερος!

— Ἀμήν! Ἀμήν! ἀνεβόησεν ἡ ὁμήγυρις εὐάζουσα, συνευχομένη, ἐπευφημοῦσα.

Ἔδωκε τέλος εἰς τὰς φιλοτησίας ὁ μητροπολίτης, κατευχηθεὶς εἰς μὲν τοὺς νεονύμφους ὑγείαν, ὁμόνοιαν, εὐημερίαν, εἰς δὲ τοὺς πενθεροὺς ἔγγονον, ἄξιον τῶν πάππων του.

Ἐπέραινεν ὁ πανιερώτατος τὸν λόγον του, ὅτε εἰσέβαλον εἰς τὴν αἴθουσαν ἓξ ποιμένες, αὐλοῦντες ὑπερμήκεις ἀσκαύλους, καὶ ἀκολουθούμενοι ἀπὸ πυκνὴν συνοδίαν ἀγροτῶν. Πῶς ἠνέχθη ὁ συμποσιάρχης τοιαύτην παράβασιν; Ἡ ταραχὴ ἐκορυφώθη ὑπὸ τοῦ τιτυρισμοῦ. Ἔναυλα συγχαρητήρια, γέλως, χαρμονή, βρονταί, τριγμὸς κλάδων καὶ φύλλων, παράπονα ἀνέμου εἰς τὰς γωνίας τοῦ πύργου, ταῦτα πάντα συνεκπέμπουσι θόρυβον, ἱκανὸν νὰ ἐξαμβλύνῃ τὴν ὀξυτέραν ἀκοήν. Ὡς δ' ἂν ὁ πάταγος μὴ ἤρκει, ἐπισυνήπτοντο μετ' ὀλίγον καὶ τὰ σκούσματα τοῦ Ζαγὰρ, ὅστις κρουσθεὶς ἴσως εἰς τὰ νεῦρα ἀπὸ τὴν ἀφόρητον ἐκμέλειαν τῶν ἀσκῶν, ἄρχεται ὀλολύζων ὑπὸ τὴν τράπεζαν μὲ ὠρυγμοὺς μακροὺς καὶ ἀκατευνάστους.

Ἡ εἴσοδος τῶν ποιμένων ἤρεσεν ἥκιστα πρὸς τὸν Ῥαιτούρην. Ἔμφροντις περὶ τῆς προσηκούσης εὐταξίας ὑπὲρ πάντα ἄλλον, συχνάκις ἔτεινε τὸ οὖς εἰς τὰς παραστάδας τῶν παραθύρων, ἀκροαζόμενος πῶς ἡ δημοτικωτέρα πανήγυρις προέβαινεν εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τὰς αὐλάς·

— Πέτρε! μὲ πρόδηλον ἀνησυχίαν εἶπε κλίνας τὰ χείλη παρὰ τὸ οὖς τοῦ ὑπασπιστοῦ. Δὲν τὸ νομίζεις παράδοξον καὶ σύ; Ἂν καὶ μόλις ἑβδομήκοντα ἐνταῦθα, ἡμεῖς ποιοῦμεν θόρυβον ἀσυγκρίτως μεγαλήτερον, παρὰ τὸ πλῆθος, ὅπερ συνεστιᾶται κάτω... Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν τοὺς ἀκούω καθόλου. Τοὺς ἀκούεις σύ;

— Πῶς θὰ τοὺς ἀκούσωμεν μὲ τόσον πάταγον; Ὡς βλέπεις, ἡ εὐταξία ἐξέλιπε καθόλου.

— Ἀπορίας ἄξιον τῷ ὄντι, ὅτι τόσος κόσμος δὲν ἀκούεται! παρετήρησε καὶ ἡ Σοφία.

Ὁ Καντανολέος τείνει ἐκ νέου τὸ οὖς παρὰ τὸ παράθυρον· ἀλλὰ

[illegible] ἀλλ[illegible] [illegible] ἀνέμου καὶ βασανιζο-[illegible] [illegible] πέντε λεπτῶν,

— [illegible] ἔτι μᾶλλον πεφροντι-[illegible] [illegible] καὶ τὰ ἐρυγιάσματα τοῦ [illegible] [illegible]. Βρέξη, μὴ βρέξη, θὰ ἐκ-[illegible] [illegible] εἰς τοὺς κήπους διὰ νὰ [illegible] [illegible] ἐνθρωποί μας;

— [illegible] — [illegible] ὁ Πέτρος, ἔκδοτος ὅλως [illegible] [illegible] τῆς ἀθυμονίας τοῦ πατρός... [illegible] Ἔπειτα δέ, ἂν τι κατὰ [illegible] [illegible] ὁ Δημήτριος;

— [illegible] ἐναστηδῶν. Τί τρέχει; [illegible]... ἀκούω κραυγὰς [illegible].

[illegible], σύντονοι κραυγαὶ [illegible] [illegible]. Οἱ συνδαιτήμονες ἀνασκιρ-[illegible] [illegible] πρὸς τὴν κλίμακα, οἱ δὲ [illegible] [illegible].

[illegible] ἀτρόμητοι διατελοῦντες ἐν τῇ [illegible] [illegible] τὸ φύσημα διπλασιάζοντες τὴν [illegible] [illegible].

— [illegible] μὲ στεντόρειον κραυγὴν ὁ Καν[illegible] [illegible] [illegible] διαπηδῶν.

— [illegible] εἰσβάλλοντες εἰς τὴν αἴθουσαν [illegible] [illegible] τῆς [illegible].

— [illegible] μιᾷ φωνῇ.

— [illegible] μεταδίδεται εἰς τὰ ἀνώγαια.

[illegible] ὁ οἰκοδεσπότης ὁρμᾷ πρὸς τὸ μέρος, [illegible] [illegible] ἡ πυρκαϊά· ἀλλὰ τὰ γόνατα ἀπειθοῦν [illegible]

εἰς τὴν πρόθεσίν του. Πειρᾶται νὰ λαλήσῃ, ἀλλ' ἐκ τοῦ στόματός του δὲν ἐξέρχονται, ἢ φθόγγοι ἄναρθροι, δυσκατάληπτοι. Τέλος, κλείων τὰ βλέφαρα, καταπίπτει ἄφωνος καὶ ὡς κεραυνόβλητος ἐπὶ τῆς καθέδρας.

Τρέχει ἡ σύζυγος ἐν τῷ ἅμα, σπεύδει ἡ θυγάτηρ, προσέρχονται εἰς βοήθειαν οἱ συγγενεῖς. Ὁ ἰατρὸς Ῥουβίνης, εἷς τῶν ἀγχιστέων τοῦ πάσχοντος, προεικάζει καρδίας συγκοπήν. Τοῦτο ἕτεροι συγγενεῖς ἀκούοντες, κομίζουσι τὸν λειποθυμοῦντα εἰς τὸν ἴδιόν του θάλαμον, ἐπιφυλαττόμενοι, ἐὰν προεχώρει τὸ πῦρ, νὰ τὸν μετακομίσωσι καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὑπὸ περιεργείας φερόμενοι ἔνιοι τῶν συνεστίων εἰσδύουσιν εἰς τὸν κοιτῶνα. Ἀλλὰ πρὸς ἑτοιμοτέραν περίθαλψιν τοῦ πάσχοντος, ὁ ἰατρὸς ἀποπέμπει κοσμίως τὴν συῤῥοήν, μηδενὸς ἄλλου τὴν παρουσίαν ἀνεχόμενος, ἢ τῆς θυγατρὸς καὶ τῆς συζύγου. Εἰ καὶ συγγενὴς πλησιέστατος ὁ νυμφίος, παρακαλεῖται καὶ αὐτὸς ἔτι νὰ ἐξέλθῃ, ὅπως αὐτοπροσώπως μεταβαίνων εἰς τὸν τόπον τῆς πυρκαϊᾶς, ἀναστείλῃ ὅσον οἷόν τε τὴν πρόοδον τῆς ἐμπρήσεως.

Ὁ Πέτρος ὑπεχώρει ἀνυπονοήτως. Ἀλλ' ἴσα ἴσα διήρχετο τὸν ἄγοντα εἰς τὴν αἴθουσαν διάδρομον, ὅτε σπαραγματώδεις, ὀξύταται κραυγαὶ προσέβαλον τὴν ἀκοήν του.

Αἱ κραυγαὶ ἦσαν διτταί. Προήρχοντο καὶ ἐκ τοῦ θαλάμου συγχρόνως καὶ ἐκ τῆς αἰθούσης. Καὶ τί μὲν ὑπέρδεινον εἰς τὸ ὑποδεκτήριον συνέβαινε, δὲν ἐνόησεν· ὅμως τὴν φορὰν ταύτην ἔδραττε καθαρὰ ἡ ἀκοή του τὰς φωνὰς τῆς πενθερᾶς καὶ τῆς συζύγου του, ἐπικαλουμένας αὐτὸν ὀνομαστί, καὶ ἐξαιτουμένας τὴν ταχίστην βοήθειαν.

Συμπεραίνων, ὅτι θὰ διῆγεν ἡ ζωὴ τοῦ Μολίνου εἰς καίριον κίνδυνον, ὀπισθοδρομεῖ· ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος εὑρίσκεται κεκλεισμένη ἔσωθεν. Κρούει, ἐπανακρούει· οὐδεὶς ἀνοίγει.

Ἐν τούτοις, ὁ ἦχος τῶν κραυγῶν ἀπεμακρύνετο βαθμηδόν, ἂν καὶ αἱ γυναῖκες οὐδόλως ἔπαυον μυρολογοῦσαι, ἐπιβοοῦσαι, ἱκετεύουσαι βοήθειαν.

Πρόδηλον πλέον κατεφαίνετο, ὅτι στυγερά τις βιαιοπραγίας ἀπόπειρα ἐξετελεῖτο κατὰ τῶν γυναικῶν.

Μὲ ἐπίσκηψιν ἀστραπῆς ὁρμᾷ πρὸς τὴν ὄπισθεν ἔξοδον τοῦ θαλάμου, ὅθεν ἐξήρχοντο αἱ φωναί. Ἡ ἔπαυλις ὅλη περιήχει θρύλλους, ἀλαλαγμούς, ποδοκρουστίαν. Πέντε συγγενεῖς περιήρχοντο καὶ διάδρομον καὶ παρακείμενα δωμάτια εἰς ζήτησίν του. Ἔντρομοι οὗτοι, πνευστιῶντες, ἀγγέλλουσιν ἀνέλπιστόν τι, φοβερὸν συμβεβηκός· ἀλλ' ὁ Πέτρος, εἰς τὰς κραυγὰς τῆς ἀγαπητῆς του ἀνηρτημένος, οὔτε προσέχει, οὔτε φροντίζει τὸ παράπαν.

Ἡ ὄπισθεν ἔξοδος τοῦ θαλάμου συνεκοινώνει διὰ κλίμακος ξυλίνης μὲ τὴν αὐλήν. Εἶχε μόλις ὁ νυμφίος προβάλλει τὸ βῆμα εἰς τὸν ἐξώστην, ὅθεν ὡρμᾶτο ἡ κλίμαξ αὐτή, ὅτε διπλάσιος πυροβολισμὸς ἐκρότησεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, καὶ δύο σφαῖραι ἐσύριξαν εἰς τὴν ἀκοήν του. — Προήρχετο ἡ προσβολὴ ἐξ ἀνθρώπων ἐνεδρευόντων ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς ἐξόδου.

Ὁ Πέτρος καὶ οἱ συγγενεῖς του ἀντιπυροβολοῦσι κατὰ τῶν ἀγνώστων. Ὁ μὲν τούτων πίπτει χαμαί, ὁ δ' ἕτερος ἀποδιδράσκει τετραυματισμένος.

Σπεύδουσι τότε πρὸς τὴν κλίμακα. Ἀλλ' οἷον δρᾶμα ἀνοίγεται ἐνώπιόν των!

Δύο φραγγάρχοντες ἐκ Χανίων ἀφήρπαζον ἐπωμαδὸν τὴν Σοφίαν, δύο ἕτεροι ἀπῆγον τὴν οἰκοδέσποιναν. Ἡ πρώτη ἄφωνος ἤδη, λειποψυχοῦσα, οὐδεμίαν πλέον ἔτασσεν ἀντίστασιν· ἡ ἄλλη, προσπαθοῦσα παντοίας δυνάμεσι ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὰ σπειράματα τῶν βιαστῶν, δὲν ἀπεκαρτέρει ἀνακράζουσα βοήθειαν.

Συνέβησαν ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐντὸς τεσσάρων λεπτῶν.

Ἐπὶ τῇ ὄψει τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἐπικούρων του, οἵτινες ἀετηδὸν ἀφίπταντο εἰς σωτηρίαν τῶν γυναικῶν, οἱ ἁρπακταὶ καταλείποντες ἔμφοβοι τὴν λείαν, τρέπονται εἰς δρομαίαν φυγήν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπόδρασιν δύο μένουσιν ἐπὶ τόπου, κρουσθέντες ἀπὸ τὰς σφαῖρας τῶν Γραικῶν.

Ἐν τοσούτῳ ὁ κτύπος, ἡ σύγχυσις, ἡ ταραχὴ προήγοντο ἐπιτεινούμεναι πᾶσαν στιγμήν.

Προδοσία! ἐκραύγαζεν ὁ πύργος. Προδοσία! κῆποι καὶ προαύλεια ἀντεφώνουν θορυβωδῶς.

Ἐπιβουλή! Εἰς τὰ ὅπλα! Εἰς τὰ ὅπλα!

Ἡ αὐτὴ βοὴ ἁπανταχοῦ. Ἐπάνω, κάτω, κύκλῳ τῆς ἐπαύλεως πεντακόσια στόματα ἐλαρύγγιζον βοηδρομοῦντα· Προδοσία! ἀντανακράζοντα Εἰς τὰ ὅπλα! ἀναβοῶντα τὸ Ἐλελεῦ! ἐπικαλούμενα τὰ πολεμικὰ σημεῖα.

Ἀλλ' εἰς τὸ ἀνάκλημα ἐκεῖνο οὔτε τυμπάνου κροῦσμα ἀπεκρίνετο, οὔτε κλαγγὴ σάλπιγγος ἔδιδε τὴν παραμικρὰν ἀκρόασιν.

Τί συνέβαινεν εἰς τὴν αἴθουσαν;

Καθ' ἣν στιγμὴν αἱ γυναῖκες ἀπηλλάττοντο χάριν τῆς ἑτοιμότητος τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὴν βιαίαν τῶν φραγγαρχόντων ἀπαγωγήν, ἐκ τοῦ ἐξώστου τῆς αἰθούσης ἐγίνετο ὁ πατὴρ αὐτοῦ αὐτόπτης ἑτέρου δράματος τρομακτικοῦ.

Ἄπνους, ἔκθαμβος, κεραυνόβλητος, κατοῤῥωδῶς, ὁ Καντανολέος ἐξαρνούμενος τὴν πίστωσιν τῆς ὁράσεως τρίβει αὐτοματικῶς τὰ βλέφαρα μὲ τοὺς δακτύλους.

Οἷον πανόραμα ἀπίθανον, ἀπεικός! Οἵα ὀπτασία τοὺς ὅρκους τῆς εὐλογοφανείας πηλακίζουσα!

Ἦτο σκηνικὴ παράστασις; Ἦτο στυγερὸν ἐνύπνιον; Ἦτο πραγματικότης;

Ὢ τοῦ φρικωδεστάτου, ὢ τοῦ καταπληκτικοῦ θεάματος!

Ἡ πλατεία, πένθιμος πέπλος μνήματος κατὰ Ψυχοσάββατον. Οἱ κῆποι, κοιμητήριον ζώντων.

Οὐδεμία φωνή, οὐδὲν νεῦμα ἢ κίνημα ἀνθρώπινον. Σιγὴ τάφου,

ἀτρεμία ληθάργου. Ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγου χαρμοσύνου καὶ θορυβώδους πανηγύρεως οὐδέν τι ἄλλο αἱ αἰσθήσεις ἀντελάμβανον πλέον, ἢ τὸ πεῖσμα τῆς ἀέλλης εἰσέτι τινάσσον νιφάδας φύλλων χολοβαφῶν ἐπὶ τῆς καταχθονίου σκηνῆς.

Καὶ ὅμως... παρὸν... καὶ ὅμως ἀκέραιον, ἀνέπαφον τὸ πλῆθος συνέμενεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτῆς. Ζωντανός, αὐτοπρόσωπος παρευρίσκετο σύμπας ὁ λαός. Τὴν πλατεῖαν, τοὺς κήπους, τὴν αὐλήν, τὰ προαύλεια ἐπλήρουν εἰσέτι τετρακισχίλιαι ψυχαί. Μεσταὶ αἱ τράπεζαι εἰσέτι — κατασκεπεῖς καὶ χλόη καὶ στιβάδιον — πρόχειροι αἱ δεσμίδες τῶν ὅπλων — εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν της ἡ φρουρά. Ἑτοιμοπόλεμοι περιπλέον παρῆσαν καὶ οἱ πεντακόσιοι τῆς ἐπικειμένης ἐκστρατεύσεως, δύο μόνον βήματα ἀπέχοντες τῶν τηλεβόλων.

Ἀλλά, φεῦ! σύμπαντες οὗτοι, ὅσους τοὐλάχιστον ἀπὸ τὸν ἐξώστην τοῦ πύργου καθεώρα τοῦ ὄμματος ἡ βολή, ἅπαντες ἔκειντο βεβυθισμένοι εἰς νήδυμον ὕπνον, οἱ μὲν ἐστηριγμένην κρατοῦντες τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πυγμῆς, τὴν δὲ πυγμὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης, οἱ δὲ ἀνάστωμα ἐπὶ τὴν χλόην κατακεκλιμένοι. Στρατιῶται, ἀξιωματικοί, ἱερεῖς, γυναῖκες, διῆγον ὅλοι καταδεδυμένοι εἰς βαθὺν λήθαργον. Τὰ μὲν ἐδέσματα εἶχον ἀναλωθῆ ἐξ ἡμισείας, ἀλλ' αἱ σταφυλαί, καὶ ἕτερα μεταδόρπια ἐπεσώζοντο ἀνέπαφα ἔτι. Καὶ ἔνιοι μὲν τῶν φυλάκων ἔνοπλοι ἐνέμενον ἀκόμη ὡς ἦσαν ἕκαστοι τεταγμένοι, αἱ δὲ περίπολοι ἐτήρουν τὰ ὅπλα πεπυκνωμένα εἰς παράταξιν..... Ἀλλά, πλὴν τινων ὀλίγων, οἵτινες ματαίως ἐπάλαιον κατὰ τῶν πνιγηρῶν τοῦ ὕπνου περιπλοκῶν, ὅλοι οὗτοι ἐκοιμῶντο. Μόνον εὐάριθμά τινα παιδία περιήρχοντο ἄγρυπνα τὴν νεκρόπολιν. Περιτρέχοντα ἔνθα κἀκεῖσε, ἀνέκραζον γοερῶς τὰς μητέρας, ἔσειον ἐκ τῆς χειρὸς τοὺς πατέρας ἢ τοὺς ἀδελφούς, καὶ ἐπὶ τῇ νεκρωσίμῳ ἀναντιφωνησίᾳ τῶν συγγενῶν ἀνύψουν τορώτερα τὰ σκούσματα.

Ἐνῷ τινὲς τῶν συνεστίων — πρῶτοι ὁ πρύτανις καὶ ὁ υἱός του — διεξέτρεχον καὶ περιήλαυνον τὸ ὑπερῷον ἀπνευστί, προσφωνοῦντες τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοπέδου, μηδεμίαν δὲ λαμβάνοντες ἀπάντησιν, πυροτεχνικὸν φυσίγγιον, ὑπὸ χειρὸς ἀδήλου ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου ἐξακοντισθέν, διέσχιζε τὸν ἀέρα ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Βλαχερνίτην, καὶ ἀπέληγε μὲ βροντώδη

— Ὁ δὲ προδότης; Ποῦ κρύπτεται ὁ ἀρχιπροδότης; Δὲν θὰ τὸν ἀνεύρωμεν; ἐπερωτῶσιν ἐμβριμώμεναι διακόσιαι ἕτεραι φωναί.

— Ἐκτελέσατε τὰς διαταγάς μου χωρὶς ἀναβολῆς, τὴν δὲ τιμωρίαν τοῦ Ἰούδα ἄφετε εἰς καιρὸν ἁρμοδιώτερον! Ὡς πρὸς τὰς γυναῖκάς του, αὗται, καθὸ Κρῆσσαι καὶ ὀρθόδοξοι, εἶνε τεθειμέναι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς πιστῆς σημαίας μας.

— Θέλει μοῦ δόσει λόγον μὲ τὴν ζωήν του, ὅστις ἀποτολμήσῃ νὰ ἐγγίσῃ μόνην μίαν τρίχα τῆς κεφαλῆς αὐτῶν! προσθέτει ξιφουλκῶν ὁ Πέτρος.

Ὡστόσον, Σὲρ Φραντσέσκος, συγγενεῖς, προσκεκλημένοι του, Δάνδολος, Εἰρήναιος, ἰατρός, θεράποντες τῆς ἐπαύλεως εἶχον ὅλοι γίνει ἄφαντοι μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς γυναικαρπαγῆς. Καὶ ἡ μὲν τάλαινα νύμφη, ἐξεστηκυῖα ὑπὸ ἐκβροντήσεως τοιαύτης, περίπλεως ἀπελπισίας καὶ αἰσχύνης, κατέκειτο ἐπί τινος ἀναπαυτηρίου κλονουμένη ἀπὸ σπασμούς· ἡ δὲ μήτηρ της, παρατρέχουσα ἀναμέσον τῶν κενῶν τῆς συῤῥοῆς, ἀνασπῶσα τὴν κόμην, παίουσα τὴν κεφαλήν, ἐταλάνιζε τὴν συμφορὰν τῆς θυγατρός, καὶ ἐλεεινολόγει τὴν ἀτίμωσιν τοῦ οἴκου της.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, ἔδραμον ὅλοι παραυτίκα εἰς τὰς ἐξόδους τῶν δωματίων, οἱ μὲν ὅπως εἰσκομίσωσιν ὅπλα, καὶ πολεμεφόδια, οἱ δὲ ὅπως σώσωσί τινας τῶν καθευδόντων ἀδελφῶν. Ἀλλ' ἂν ἀπερίφρακτος ἀπέμενεν ἐντὸς τῆς ἐπαύλεως ἡ συγκοινωνία τῶν δωματίων, ἡ ἔξοδος ὅμως εὑρέθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀποκεκλεισμένη. Εἰς ἑκάστην τῶν θυρῶν οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν φραγμὸν δυσυπέρβατον.

— Θὰ εἴμεθα ἀνανδρότεροι καὶ αὐτῶν τῶν γυναικαρίων, ὁ Πέτρος ἐφώναξεν, ἐὰν μὲ τὴν ἰσχὺν τῶν ὤμων δὲν καταβάλωμεν τὰς δικλίδας αὐτὰς ἐντὸς λεπτῶν!

Οἱ νεώτεροι καὶ ῥωμαλεώτεροι ὁρμῶσι φρυάττοντες πρὸς τὴν θύραν· ἀλλ' ἡ θύρα ἐπιμένει ἀσάλευτος ἐπὶ τοὺς στροφεῖς. Ἄλλοι ὦμοι ἀντέκρουον τὴν βίαν ἔξωθεν. Ἀλλὰ τί ὁ ἀπεγνωσμένος δὲν κατορθοῖ; Μετὰ δέκα, ἢ δεκαπέντε τιτανώδεις συγκλονήσεις, ἀνασεισάσας αὔτανδρον τῆς αἰθούσης τὸ πόδωμα,

ὑπερίσχυσε τέλος ἡ βία τῆς ἀπελπισίας. Αἱ δικλίδες ἀνεσπάσθησαν ἐκ τῶν στροφέων, ἐπὶ δὲ κεφαλῆς τῶν ἔξωθεν καταπεσοῦσαι, ἀφῆκαν τὴν ἔξοδον ἀπαρεμπόδιστον.

Λυσσώδεις τότε κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπισκήπτουσιν οἱ πολιορκούμενοι. Ἦσαν δ' ἐκεῖνοι δεκαπέντε Καπελέτοι, ὑπὸ σχῆμα θεραπόντων μετημφιεσμένοι. Τρεῖς μόνοι ἐπέτυχον νὰ σωθῶσι βοηθείᾳ τῶν πτερνῶν. Οἱ πολιορκούμενοι κατέσφαζον τοὺς ἐπιλοίπους, ὠρυόμενοι θηριωδῶς.

— Ἄχ, ποῦ εἶσαι, φραγγάρχοντα Ἰούδα, ποῦ εἶσαι καὶ σύ; Ποῦ κρύβεσαι, δόλιε Ἰσκαριώτα; κατεκραύγαζον αἱμόδιψοι οἱ πατοῦντες καὶ λακτίζοντες τοὺς κρεουργηθέντας.

Ἀπὸ τὸν διάδρομον ἐπιτρέχουσι τότε εἰς τὸν τόπον τῶν δημοτικῶν συμποσίων. Ὁ τόπος παρίστανε πεδίον μάχης τῇ ἐπαύριον φονικωτάτης συμπλοκῆς. Οἱ ὄρθιοι προσφωνοῦσι, σείουσιν, ἐπανασείουσι τοὺς κατακειμένους ἀδελφούς, καταῤῥαντίζουν μὲ ψυχρὸν ὕδωρ τὸ πρόσωπόν των. Ἀλλὰ τὰ μὲν προσφωνήματα, φωναὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, μετὰ δὲ τὸν κλόνον, τὰ σώματα ἐπαναπίπτουν ἀναίσθητα χαμαὶ ὡσεὶ νεκρά.

Ἤκμαζεν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ ἐκείνου ἡ ναρκωτικὴ ἐνέργεια τοῦ ὀπίου.

Ἐνῷ, ὁδηγούμενοι παρὰ τοῦ Πέτρου καὶ παρὰ τοῦ ἀνανήφοντος ἀδελφοῦ του, ἀφώπλιζον οἱ ἔξυπνοι τοὺς ληθαργοῦντας καὶ ἀπεταμίευον τὰ τηλεβόλα ἐντὸς τοῦ πύργου, ὁ Καντανολέος ἐν τοσούτῳ μὲ τοὺς συναδέλφους, ἐπωφελούμενοι τὴν προθυμίαν καὶ αὐτῶν τῶν γυναικῶν, προδιέταττον ἐν τάχει τὰ τῆς ὀχυρώσεως. Οὐδεὶς διῆγεν ἐν ἀργίᾳ, πλὴν τῆς Σοφίας. Αὕτη μὲν ἔχανεν ἐκ διαλειμμάτων καὶ ἐπανέκτα τὰς αἰσθήσεις, ἡ δὲ μήτηρ της περιεφέρετο οἰμώττουσα, παραληροῦσα, συμπεπλεγμένους τηροῦσα τοὺς δακτύλους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

Εἷς τῶν σωματοφυλάκων ἀπηύθυνεν αὐτῇ ὑβριστικόν τινα ὑπαινιγμόν.

— Κύριε Καντανολέε! ἐφώνησε, πιάσασα ἀπὸ τὸ κράσπεδον

Ἀλλὰ τὸ δραματικὸν τῆς σκηνῆς ἐπεχρωματίσθη εἰς τὸ ζωηρότερον ὑπὸ τῆς προσφωνήσεως τοῦ Σὲρ Ἑρρίκου Δανδόλου, πρωτεξαδέλφου μητρόθεν τῷ Μολίνψ, καὶ πατρὸς μιᾶς τῶν τεσσάρων παρανύμφων.

Κατὰ τὴν ἀμοιβὴν τῶν περιπτυγμῶν ὁ νυμφίος, λαβὼν τὸν ἄρχοντα τοῦτον ἐκ τῆς δεξιᾶς, προεθυμήθη νὰ τὸν φιλήσῃ.

— Συμπατριῶταί μου! ἐκφωνεῖ ὁ ἀπόγονος τοῦ κατακτητοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπικαλούμενος προσοχὴν καὶ ἀνακόπτων τὴν ἔφεσιν τοῦ Πέτρου. Ἀντὶ προπόσεως, ἐπιτετραμμένος παρὰ τῶν ἐνταῦθα ὁμοδόξων μου εἶμαι νὰ ἐκφέρω μίαν ἀγγελίαν χαρμόσυνον. Ὀφείλω τὴν τιμὴν ταύτην ἧττον εἰς λόγους προσωπικῆς ἀξίας, ἢ εἰς τὴν σύμπτωσιν, ὅτι ἡ διακοίνωσις ἀναφέρεταί πως πρὸς τὰ οἰκιακά μου. Ὁ οἶκός μας, Κύριοι, στερεῖται ἄρρενος κληρονόμου· ἄκληρον δὲ τὸν κατέστησεν ὁ νέος οὗτος, φονεύσας τὸν μονογενῆ τοῦ ἀδελφοῦ μου υἱόν. Ἡ καρδία μας δὲν ἐτήρησε μνησικακίαν. Προκληθεὶς ὁ Καντανολέος εἰς ξιφομαχίαν, ὑπερήσπισε ζωὴν καὶ τιμήν, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τῶν μαρτύρων καὶ πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἱπποτικῆς διεκδικήσεως. Πρόθυμος εἶμαι λοιπόν, καθὸ ἀρχηγὸς τοῦ κλάδου μου (del ramo mio), νὰ διατρανώσω ταύτην μας τὴν πεποίθησιν μὲ τὸν ἀσπασμόν, εἰς πάνδημον μαρτυρίαν, ὅτι οὐδὲν αἴσθημα ἐχθροπαθείας διατρέφομεν κατὰ τοῦ ἀκουσίου τῆς ἀκληρίας μας αὐτουργοῦ... Ἀλλά, θεοῦ εὐδοκοῦντος, δὲν θὰ εἰσέλθωμεν ἀπόψε νικηταὶ εἰς Χανία; Δὲν θὰ ἐγκαινιασθῇ ὀρθόδοξος αὔριον ἡ λατινικὴ μητρόπολις; Τὸ παράδειγμα τοῦ ἐνδόξου ἐξαδέλφου μου ζηλώσαντες οἱ λατῖνοι, ὅσοι τε ἐνταῦθα, ὅσοι ἄλλοι εἰς Χανία, ὅλοι ὁμοθυμαδὸν συναπεφασίσαμεν νὰ ταυτίσωμεν τὸ δόγμα μας πρὸς τὸ σέβασμα τῶν συννησιωτῶν, ὀμνύοντες τὸν ἑλληνισμόν, καὶ παραιτούμενοι, πλὴν τῆς εὐγενείας, πάνθ' ὅσα προνόμια ἢ χαρακτηρίσματα ἀντίκεινται εἰς τὰς ἐμφύτους ῥοπὰς τοῦ γένους μας, εἰς τὴν ἐπιχώριον ἀναμόρφωσιν, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ αἰῶνος... Γόνε, ἄξιε τοιούτου πατρός! ἐπιλέγει, κλονῶν τοῦ νυμφίου τὴν δεξιάν. Σὺ γενοῦ μάρτυς (compare) εἰς τὴν αὐρινὴν ὁμολογίαν μου! Ἐντὸς τοῦ οἴκου Κυρίου, κατέναντι τῶν Εὐαγγελίων, ἐπὶ τῷ δεσμῷ, ὅστις ἐν ὀνόματι Πνεύματος Ἁγίου συνάπτει ἀνάδοχον πρὸς ἀνάδεκτον, ὁ ἡμέτερος ἀσπασμὸς ἔσται καὶ ἱερώτερος καὶ ἐπισημότερος!

—— Ἀμήν! Ἀμήν! ἀνεβόησεν ἡ ὁμήγυρις εὐάζουσα, συνευχομένη, ἐπευφημοῦσα.

Ἔδωκε τέλος εἰς τὰς φιλοτησίας ὁ μητροπολίτης, κατευχηθεὶς εἰς μὲν τοὺς νεονύμφους ὑγείαν, ὁμόνοιαν, εὐημερίαν, εἰς δὲ τοὺς πενθεροὺς ἔγγονον, ἄξιον τῶν πάππων του.

Ἐπέραινεν ὁ πανιερώτατος τὸν λόγον του, ὅτε εἰσέβαλον εἰς τὴν αἴθουσαν ἓξ ποιμένες, αὐλοῦντες ὑπερμήκεις ἀσκαύλους, καὶ ἀκολουθούμενοι ἀπὸ πυκνὴν συνοδίαν ἀγροτῶν. Πῶς ἠνέχθη ὁ συμποσιάρχης τοιαύτην παράβασιν; Ἡ ταραχὴ ἐκορυφώθη ὑπὸ τοῦ τιτυρισμοῦ. Ἔναυλα συγχαρητήρια, γέλως, χαρμονή, βρονταί, τριγμὸς κλάδων καὶ φύλλων, παράπονα ἀνέμου εἰς τὰς γωνίας τοῦ πύργου, ταῦτα πάντα συνεκπέμπουσι θόρυβον, ἱκανὸν νὰ ἐξαμβλύνῃ τὴν ὀξυτέραν ἀκοήν. Ὡς δ' ἂν ὁ πάταγος μὴ ἤρκει, ἐπισυνήπτοντο μετ' ὀλίγον καὶ τὰ σκούσματα τοῦ Ζαγάρ, ὅστις κρουσθεὶς ἴσως εἰς τὰ νεῦρα ἀπὸ τὴν ἀφόρητον ἐκμέλειαν τῶν ἀσκῶν, ἄρχεται ὀλολύζων ὑπὸ τὴν τράπεζαν μὲ ὠρυγμοὺς μακροὺς καὶ ἀκατευνάστους.

Ἡ εἴσοδος τῶν ποιμένων ἤρεσεν ἥκιστα πρὸς τὸν Ῥαιτούρην. Ἔμφροντις περὶ τῆς προσηκούσης εὐταξίας ὑπὲρ πάντα ἄλλον, συχνάκις ἔτεινε τὸ οὖς εἰς τὰς παραστάδας τῶν παραθύρων, ἀκροαζόμενος πῶς ἡ δημοτικωτέρα πανήγυρις προέβαινεν εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τὰς αὐλάς·

— Πέτρε! μὲ πρόδηλον ἀνησυχίαν εἶπε κλίνας τὰ χείλη παρὰ τὸ οὖς τοῦ ὑπασπιστοῦ. Δὲν τὸ νομίζεις παράδοξον καὶ σύ; Ἂν καὶ μόλις ἑβδομήκοντα ἐνταῦθα, ἡμεῖς ποιοῦμεν θόρυβον ἀσυγκρίτως μεγαλήτερον, παρὰ τὸ πλῆθος, ὅπερ συνεστιᾶται κάτω... Τὸ κατ' ἐμέ, δὲν τοὺς ἀκούω καθόλου. Τοὺς ἀκούεις σύ;

— Πῶς θὰ τοὺς ἀκούσωμεν μὲ τόσον πάταγον; Ὡς βλέπεις, ἡ εὐταξία ἐξέλιπε καθόλου.

— Ἀπορίας ἄξιον τῷ ὄντι, ὅτι τόσος κόσμος δὲν ἀκούεται! παρετήρησε καὶ ἡ Σοφία.

Ὁ Καντανολέος τείνει ἐκ νέου τὸ οὖς παρὰ τὸ παράθυρον· ἀλλὰ

πάλιν ἄλλο τι ἔξω δὲν ἀκούει, ἢ κοπετὸν ἀνέμου καὶ βασανιζομένων κλώνων στεναγμούς. Μετὰ παρέλευσιν πέντε λεπτῶν,

— Υἱέ μου! ἐπαναλαμβάνει μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον πεφροντισμένος. Ἡ κακοφωνία τῶν ἀσκαύλων, καὶ τὰ ὠρυγιάσματα τοῦ Ζαγὰρ μὲ ἐνοχλοῦν. Ἡ ὥρα παρῆλθε. Βρέξῃ, μὴ βρέξῃ, θὰ ἐκστρατεύσωμεν. Δὲν σπεύδεις, παιδί μου, εἰς τοὺς κήπους διὰ νὰ ἐξακριβώσῃς τί διάβολον γίνονται οἱ ἄνθρωποί μας;

— Ἀνησυχεῖς ματαίως — ἀποκρίνεται ὁ Πέτρος, ἔκδοτος ὅλως εἰς τὴν νύμφην, καὶ ἀμέριμνος περὶ τῆς ἀδημονίας τοῦ πατρός... Ἤχησε μόλις ἡ τρίτη μετὰ μεσημβρίαν. Ἔπειτα δὲ, ἄν τι κατὰ τύχην ἔκτακτον συνέβαινε, δὲν θὰ μᾶς προελάμβανεν ὁ Δημήτριος;

— Αἴ! Τί ἐστάθηκε; φωνάζει ὁ πρύτανις ἀναπηδῶν. Τί τρέχει; Βλέπω ὑπηρέτας ἀναῤῥέοντας εἰς τὰς κλίμακας... ἀκούω κραυγὰς συγκεχυμένας... Τί συμβαίνει;

Παλινστρόβητος συνώστισις, ποδοκτυπήματα, σύντονοι κραυγαὶ διεγείρουν ἀπάντων τὴν προσοχήν. Οἱ συνδαιτήμονες ἀνασκιρτοῦν τεταραγμένοι. Οἱ μὲν ῥίπτονται πρὸς τὴν κλίμακα, οἱ δὲ ἐπιβαίνουν τραπέζας, ἀναπαυτήρια, καθέδρας.

Μόνοι οἱ ἄσκαυλοι ἀπαθεῖς καὶ ἀτρόμητοι διατελοῦντες ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς, προσβιάζουσι τὸ φύσημα διπλασιάζοντες τὴν διαβολικὴν αὐτῶν κακοφωνίαν.

— Τί τρέχει, λέγω; ἐπανερωτᾷ μὲ στεντόρειον κραυγὴν ὁ Καντανολέος, τὴν ὀχλουμένην δίοδον διαπηδῶν.

— Φωτιά! Φωτιά! φωνάζουν εἰσβάλλοντες εἰς τὴν αἴθουσαν θεράποντές τινες τῆς ἐπαύλεως.

— Ποῦ; ἐρωτῶσιν ἀπαξάπαντες μιᾷ φωνῇ.

— Ἀπὸ τὰ μαγειρεῖα ἡ φλὸξ μεταδίδεται εἰς τὰ ἀνώγαια.

Ἐπὶ τοιούτῳ ἀκούσματι, ὁ οἰκοδεσπότης ὁρμᾷ πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἐλέγετο ἐκρηγνυομένη ἡ πυρκαϊά· ἀλλὰ τὰ γόνατα ἀπειθοῦν

εἰς τὴν πρόθεσίν του. Πειρᾶται νὰ λαλήσῃ, ἀλλ' ἐκ τοῦ στόματός του δὲν ἐξέρχονται, ἢ φθόγγοι ἄναρθροι, δυσκατάληπτοι. Τέλος, κλείων τὰ βλέφαρα, καταπίπτει ἄφωνος καὶ ὡς κεραυνόβλητος ἐπὶ τῆς καθέδρας.

Τρέχει ἡ σύζυγος ἐν τῷ ἅμα, σπεύδει ἡ θυγάτηρ, προσέρχονται εἰς βοήθειαν οἱ συγγενεῖς. Ὁ ἰατρὸς Ῥουβίνης, εἷς τῶν ἀγχιστέων τοῦ πάσχοντος, προεικάζει καρδίας συγκοπήν. Τοῦτο ἕτεροι συγγενεῖς ἀκούοντες, κομίζουσι τὸν λειποθυμοῦντα εἰς τὸν ἴδιόν του θάλαμον, ἐπιφυλαττόμενοι, ἐὰν προεχώρει τὸ πῦρ, νὰ τὸν μετακομίσωσι καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὑπὸ περιεργείας φερόμενοι ἔνιοι τῶν συνεστίων εἰσδύουσιν εἰς τὸν κοιτῶνα. Ἀλλὰ πρὸς ἑτοιμοτέραν περίθαλψιν τοῦ πάσχοντος, ὁ ἰατρὸς ἀποπέμπει κοσμίως τὴν συῤῥοήν, μηδενὸς ἄλλου τὴν παρουσίαν ἀνεχόμενος, ἢ τῆς θυγατρὸς καὶ τῆς συζύγου. Εἰ καὶ συγγενὴς πλησιέστατος ὁ νυμφίος, παρακαλεῖται καὶ αὐτὸς ἔτι νὰ ἐξέλθῃ, ὅπως αὐτοπροσώπως μεταβαίνων εἰς τὸν τόπον τῆς πυρκαϊᾶς, ἀναστείλῃ ὅσον οἷόν τε τὴν πρόοδον τῆς ἐμπρήσεως.

Ὁ Πέτρος ὑπεχώρει ἀνυπονοήτως. Ἀλλ' ἴσα ἴσα διήρχετο τὸν ἄγοντα εἰς τὴν αἴθουσαν διάδρομον, ὅτε σπαραγματώδεις, ὀξύταται κραυγαὶ προσέβαλον τὴν ἀκοήν του.

Αἱ κραυγαὶ ἦσαν διτταί. Προήρχοντο καὶ ἐκ τοῦ θαλάμου συγχρόνως καὶ ἐκ τῆς αἰθούσης. Καὶ τί μὲν ὑπέρδεινον εἰς τὸ ὑποδεκτήριον συνέβαινε, δὲν ἐνόησεν· ὅμως τὴν φορὰν ταύτην ἔδραττε καθαρὰ ἡ ἀκοή του τὰς φωνὰς τῆς πενθερᾶς καὶ τῆς συζύγου του, ἐπικαλουμένας αὐτὸν ὀνομαστί, καὶ ἐξαιτουμένας τὴν ταχίστην βοήθειαν.

Συμπεραίνων, ὅτι θὰ διῆγεν ἡ ζωὴ τοῦ Μολίνου εἰς καίριον κίνδυνον, ὀπισθοδρομεῖ· ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος εὑρίσκεται κεκλεισμένη ἔσωθεν. Κρούει, ἐπανακρούει· οὐδεὶς ἀνοίγει.

Ἐν τούτοις, ὁ ἦχος τῶν κραυγῶν ἀπεμακρύνετο βαθμηδόν, ἂν καὶ αἱ γυναῖκες οὐδόλως ἔπαυον μυρολογοῦσαι, ἐπιβοοῦσαι, ἱκετεύουσαι βοήθειαν.

Πρόδηλον πλέον κατεφαίνετο, ὅτι στυγερά τις βιαιοπραγίας ἀπόπειρα ἐξετελεῖτο κατὰ τῶν γυναικῶν.

Μὲ ἐπίσκηψιν ἀστραπῆς ὁρμᾷ πρὸς τὴν ὄπισθεν ἔξοδον τοῦ θαλάμου, ὅθεν ἐξήρχοντο αἱ φωναί. Ἡ ἔπαυλις ὅλη περιήχει θρύλλους, ἀλαλαγμούς, ποδοκρουστίαν. Πέντε συγγενεῖς περιήρχοντο καὶ διάδρομον καὶ παρακείμενα δωμάτια εἰς ζήτησίν του. Ἔντρομοι οὗτοι, πνευστιῶντες, ἀγγέλλουσιν ἀνέλπιστόν τι, φοβερὸν συμβεβηκός· ἀλλ' ὁ Πέτρος, εἰς τὰς κραυγὰς τῆς ἀγαπητῆς του ἀνηρτημένος, οὔτε προσέχει, οὔτε φροντίζει τὸ παράπαν.

Ἡ ὄπισθεν ἔξοδος τοῦ θαλάμου συνεκοινώνει διὰ κλίμακος ξυλίνης μὲ τὴν αὐλήν. Εἶχε μόλις ὁ νυμφίος προβάλλει τὸ βῆμα εἰς τὸν ἐξώστην, ὅθεν ὡρμᾶτο ἡ κλίμαξ αὐτή, ὅτε διπλάσιος πυροβολισμὸς ἐκρότησεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, καὶ δύο σφαῖραι ἐσύριξαν εἰς τὴν ἀκοήν του. — Προήρχετο ἡ προσβολὴ ἐξ ἀνθρώπων ἐνεδρευόντων ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς ἐξόδου.

Ὁ Πέτρος καὶ οἱ συγγενεῖς του ἀντιπυροβολοῦσι κατὰ τῶν ἀγνώστων. Ὁ μὲν τούτων πίπτει χαμαί, ὁ δ' ἕτερος ἀποδιδράσκει τετραυματισμένος.

Σπεύδουσι τότε πρὸς τὴν κλίμακα. Ἀλλ' οἷον δραμα ἀνοίγεται ἐνώπιόν των!

Δύο φραγγάρχοντες ἐκ Χανίων ἀφήρπαζον ἐπωμαδὸν τὴν Σοφίαν, δύο ἕτεροι ἀπῆγον τὴν οἰκοδέσποιναν. Ἡ πρώτη ἄφωνος ἤδη, λειποψυχοῦσα, οὐδεμίαν πλέον ἔτασσεν ἀντίστασιν· ἡ ἄλλη, προσπαθοῦσα παντοίας δυνάμεσι ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὰ σπειράματα τῶν βιαστῶν, δὲν ἀπεκαρτέρει ἀνακράζουσα βοήθειαν.

Συνέβησαν ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐντὸς τεσσάρων λεπτῶν.

Ἐπὶ τῇ ὄψει τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἐπικούρων του, οἵτινες ἀετηδὸν ἀφίπταντο εἰς σωτηρίαν τῶν γυναικῶν, οἱ ἁρπακταὶ καταλείποντες ἔμφοβοι τὴν λείαν, τρέπονται εἰς δρομαίαν φυγήν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπόδρασιν δύο μένουσιν ἐπὶ τόπου, κρουσθέντες ἀπὸ τὰς σφαῖρας τῶν Γραικῶν.

Ἐν τοσούτῳ ὁ κτύπος, ἡ σύγχυσις, ἡ ταραχὴ προήγοντο ἐπιδεινούμεναι πᾶσαν στιγμήν.

Προδοσία! ἐκραύγαζεν ὁ πύργος. Προδοσία! κῆποι καὶ προαύλεια ἀντεφώνουν θορυβωδῶς.

Ἐπιβουλή! Εἰς τὰ ὅπλα! Εἰς τὰ ὅπλα!

Ἡ αὐτὴ βοὴ ἁπανταχοῦ. Ἐπάνω, κάτω, κύκλῳ τῆς ἐπαύλεως πεντακόσια στόματα ἐλαρύγγιζον βοηθρομοῦντα· Προδοσία! ἀντανακράζοντα Εἰς τὰ ὅπλα! ἀναβοῶντα τὸ Ἐλελεῦ! ἐπικαλούμενα τὰ πολεμικὰ σημεῖα.

Ἀλλ' εἰς τὸ ἀνάκλημα ἐκεῖνο οὔτε τυμπάνου κροῦσμα ἀπεκρίνετο, οὔτε κλαγγὴ σάλπιγγος ἔδιδε τὴν παραμικρὰν ἀκρόασιν.

Τί συνέβαινεν εἰς τὴν αἴθουσαν;

Καθ' ἣν στιγμὴν αἱ γυναῖκες ἀπηλλάττοντο χάριν τῆς ἑτοιμότητος τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὴν βιαίαν τῶν φραγγαρχόντων ἀπαγωγήν, ἐκ τοῦ ἐξώστου τῆς αἰθούσης ἐγίνετο ὁ πατὴρ αὐτοῦ αὐτόπτης ἑτέρου δράματος τρομακτικοῦ.

Ἄπνους, ἔκθαμβος, κεραυνόβλητος, κατοῤῥωδῶς, ὁ Καντανολέος ἐξαρνούμενος τὴν πίστωσιν τῆς δράσεως τρίβει αὐτοματικῶς τὰ βλέφαρα μὲ τοὺς δακτύλους.

Οἷον πανόραμα ἀπίθανον, ἀπεικός! Οἵα ὀπτασία τοὺς ὅρκους τῆς εὐλογοφανείας πηλακίζουσα!

Ἦτο σκηνικὴ παράστασις; Ἦτο στυγερὸν ἐνύπνιον; Ἦτο πραγματικότης;

Ὢ τοῦ φρικωδεστάτου, ὢ τοῦ καταπληκτικοῦ θεάματος!

Ἡ πλατεία, πένθιμος πέπλος μνήματος κατὰ Ψυχοσάββατον. Οἱ κῆποι, κοιμητήριον ζώντων.

Οὐδεμία φωνή, οὐδὲν νεῦμα ἢ κίνημα ἀνθρώπινον. Σιγὴ τάφου,

ἀτρεμία ληθάργου. Ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγου χαρμοσύνου καὶ θορυβώδους πανηγύρεως οὐδέν τι ἄλλο αἱ αἰσθήσεις ἀντελάμβανον πλέον, ἢ τὸ πεῖσμα τῆς ἀέλλης εἰσέτι τινάσσον νιφάδας φύλλων χολοβαφῶν ἐπὶ τῆς καταχθονίου σκηνῆς.

Καὶ ὅμως... παρὸν... καὶ ὅμως ἀκέραιον, ἀνέπαφον τὸ πλῆθος συνέμενεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτῆς. Ζωντανός, αὐτοπρόσωπος παρευρίσκετο σύμπας ὁ λαός. Τὴν πλατεῖαν, τοὺς κήπους, τὴν αὐλήν, τὰ προαύλεια ἐπλήρουν εἰσέτι τετρακισχίλιαι ψυχαί. Μεσταὶ αἱ τράπεζαι εἰσέτι — κατασκευεῖς καὶ χλόη καὶ στιβάδιον — πρόχειροι αἱ δεσμίδες τῶν ὅπλων — εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν της ἡ φρουρά. Ἑτοιμοπόλεμοι περιπλέον παρῆσαν καὶ οἱ πεντακόσιοι τῆς ἐπικειμένης ἐκστρατεύσεως, δύο μόνον βήματα ἀπέχοντες τῶν τηλεβόλων.

Ἀλλά, φεῦ! σύμπαντες οὗτοι, ὅσους τοὐλάχιστον ἀπὸ τὸν ἐξώστην τοῦ πύργου καθεώρα τοῦ ὄμματος ἡ βολή, ἅπαντες ἔκειντο βεβυθισμένοι εἰς νήδυμον ὕπνον, οἱ μὲν ἐστηριγμένην κρατοῦντες τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πυγμῆς, τὴν δὲ πυγμὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης, οἱ δὲ ἀνάστωμα ἐπὶ τὴν χλόην κατακεκλιμένοι. Στρατιῶται, ἀξιωματικοί, ἱερεῖς, γυναῖκες, διῆγον ὅλοι καταδεδυμένοι εἰς βαθὺν λήθαργον. Τὰ μὲν ἐδέσματα εἶχον ἀναλωθῆ ἐξ ἡμισείας, ἀλλ' αἱ σταφυλαί, καὶ ἕτερα μεταδόρπια ἐπεσώζοντο ἀνέπαφα ἔτι. Καὶ ἔνιοι μὲν τῶν φυλάκων ἔνοπλοι ἐνέμενον ἀκόμη ὡς ἦσαν ἕκαστοι τεταγμένοι, αἱ δὲ περίπολοι ἐτήρουν τὰ ὅπλα πεπυκνωμένα εἰς παράταξιν..... Ἀλλά, πλὴν τινων ὀλίγων, οἵτινες ματαίως ἐπάλαιον κατὰ τῶν πνιγηρῶν τοῦ ὕπνου περιπλοκῶν, ὅλοι οὗτοι ἐκοιμῶντο. Μόνον εὐάριθμά τινα παιδία περιήρχοντο ἄγρυπνα τὴν νεκρόπολιν. Περιτρέχοντα ἔνθα κᾀκεῖσε, ἀνέκραζον γοερῶς τὰς μητέρας, ἔσειον ἐκ τῆς χειρὸς τοὺς πατέρας ἢ τοὺς ἀδελφούς, καὶ ἐπὶ τῇ νεκρωσίμῳ ἀναντιφωνησίᾳ τῶν συγγενῶν ἀνύψουν τορώτερα τὰ σκούσματα.

Ἐνῷ τινὲς τῶν συνεστίων — πρῶτοι ὁ πρύτανις καὶ ὁ υἱός του — διεξέτρεχον καὶ περιήλαυνον τὸ ὑπερῷον ἀπνευστί, προσφωνοῦντες τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοπέδου, μηδεμίαν δὲ λαμβάνοντες ἀπάντησιν, πυροτεχνικὸν φυσίγγιον, ὑπὸ χειρὸς ἀδήλου ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου ἐξακοντισθέν, διέσχιζε τὸν ἀέρα ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Βλαχερνίτην, καὶ ἀπέληγε μὲ βροντώδη

ἐκπυρσοκρότησιν. Ἄμεσος εἵπετο ἀπάντησις εἰς ἐκεῖνο τὸ σύνθημα. Βροντὴ τηλεβόλου κατεκλόνησε τοὺς ὑέλους τῆς αἰθούσης· ὀλίγον δ' ἔπειτα, ἐπάνωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸν εἰρημένον ῥύακα συνεστροβοῦτο πυκνότατον νέφος κονιορτοῦ.

Τί ἄλλο προεμήνυεν ὁ κονίσαλος, ἢ προεισπόρευσιν στρατοῦ;

Τὸ παραπέτασμα ἦτο ἤδη ἀνασεσυρμένον. Οὐδεμία ὀπταπάτης ἐλπὶς ἀπέμενεν. Ἡ φραγγαρχοντικὴ προδοσία ἀπεκαλύπτετο καθ' ὅλην τὴν ὑπέραισχρον δυσμορφίαν της.

Ἀκατάσχετος ἀπέβη τότε ἡ ἀναῤῥοὴ τοῦ κόσμου εἰς τὰς αἰθούσας. Ἡ ἀμοιβαία σύγκρουσις καὶ ἡ ἀντώθησις τῶν διερχομένων ἀνέτρεπε τὰς τραπέζας, κατέῤῥιπτε τὰ σκεύη, συνέτριβε πᾶν τὸ προστυχόν. Μικρὸν ἔτι, καὶ ἡ σύγχυσις θὰ καθίστανεν ἴσως ἀναπόφευκτον τὸν ὄλεθρον ἀγρύπνων ἅμα καὶ κοιμωμένων.

— Ὅλοι ἀκίνητοι εἰς τὰς θέσεις σας! Προσοχή! κραυγάζει ὁ Καντανολέος μὲ φωνήν, ἐπικαλύπτουσαν τὸν θόρυβον.

Ὁ ὑπασπιστής, οἱ παρόντες ἀξιωματικοὶ ἐπαναλαμβάνουσιν ὁμοφώνως τὸ διάταγμα.

Κατευνασθείσης τῆς ταραχῆς,

— Αἱ στιγμαὶ εἶνε ἠριθμημέναι, ὑπολαμβάνει. Καιρὸς πρὸς ἰλίγγας καὶ ἀπορίας δὲν περισσεύει. Μετὰ μίαν ὥραν θὰ ἐμφανισθῇ στρατός. Τότε ἀθεράπευτος ἔσται ἡ συμφορά. Πρόχειρος βεβαίως εἶνε ἡ ἀπόδρασις· ἀλλ' ἀνώτατα συνειδήσεως καθήκοντα δὲν μᾶς ἀπαγορεύουν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς; Ἐπικατάρατοι ἔστωσαν λοιπὸν ὅσοι δραπετεύσωσι χωρὶς ἀδείας. Ἐν τούτοις, ἂς ἑτοιμασθῶμεν ἀχρονοτριβήτως εἰς τὴν ὑπεράσπισιν! Εἰσάξατε εἰς τὸν πύργον ἐν τάχει τὰ ὅπλα τῶν ἔξω ἀδελφῶν! εἰσκομίσατε εὐθὺς τὰ τηλεβόλα μας· μόλις δὲ συναθροίσητε ὅσα δυνηθῆτε πλείονα τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια, φράξατε τὰς θύρας ὅλας καλά. Εἰς τὴν ἀπόπεμψιν τῶν γυναικῶν θέλομεν φροντίσει μετὰ ταῦτα.

— Καὶ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἰούδα προσέτι; ἐρωτᾷ μία φωνή.

— Ὁ δὲ προδότης; Ποῦ κρύπτεται ὁ ἀρχιπροδότης; Δὲν θὰ τὸν ἀνεύρωμεν; ἐπερωτῶσιν ἐμβριμώμεναι διακόσιαι ἕτεραι φωναί.

— Ἐκτελέσατε τὰς διαταγάς μου χωρὶς ἀναβολῆς, τὴν δὲ τιμωρίαν τοῦ Ἰούδα ἄφετε εἰς καιρὸν ἁρμοδιώτερον! Ὡς πρὸς τὰς γυναῖκάς του, αὗται, καθὸ Κρῆσσαι καὶ ὀρθόδοξοι, εἶνε τεθειμέναι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς πιστῆς σημαίας μας.

— Θέλει μοῦ δόσει λόγον μὲ τὴν ζωήν του, ὅστις ἀποτολμήσῃ νὰ ἐγγίσῃ μόνην μίαν τρίχα τῆς κεφαλῆς αὐτῶν! προσθέτει ξιφουλκῶν ὁ Πέτρος.

Ὡστόσον, Σὲρ Φραντσέσκος, συγγενεῖς, προσκεκλημένοι του, Δάνδολος, Εἰρήναιος, ἰατρός, θεράποντες τῆς ἐπαύλεως εἶχον ὅλοι γίνει ἄφαντοι μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς γυναικαρπαγῆς. Καὶ ἡ μὲν τάλαινα νύμφη, ἐξεστηκυῖα ὑπὸ ἐκβροντήσεως τοιαύτης, περίπλεως ἀπελπισίας καὶ αἰσχύνης, κατέκειτο ἐπί τινος ἀναπαυτηρίου κλονουμένη ἀπὸ σπασμούς· ἡ δὲ μήτηρ της, παρατρέχουσα ἀναμέσον τῶν κενῶν τῆς συῤῥοῆς, ἀνασπῶσα τὴν κόμην, παίουσα τὴν κεφαλὴν, ἐταλάνιζε τὴν συμφορὰν τῆς θυγατρός, καὶ ἐλεεινολόγει τὴν ἀτίμωσιν τοῦ οἴκου της.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, ἔδραμον ὅλοι παραυτίκα εἰς τὰς ἐξόδους τῶν δωματίων, οἱ μὲν ὅπως εἰσκομίσωσιν ὅπλα, καὶ πολεμεφόδια, οἱ δὲ ὅπως σώσωσί τινας τῶν καθευδόντων ἀδελφῶν. Ἀλλ' ἂν ἀπερίφρακτος ἀπέμενεν ἐντὸς τῆς ἐπαύλεως ἡ συγκοινωνία τῶν δωματίων, ἡ ἔξοδος ὅμως εὑρέθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀποκεκλεισμένη. Εἰς ἑκάστην τῶν θυρῶν οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν φραγμὸν δυσυπέρβατον.

— Θὰ εἴμεθα ἀνανδρότεροι καὶ αὐτῶν τῶν γυναικαρίων, ὁ Πέτρος ἐφώναξεν, ἐὰν μὲ τὴν ἰσχὺν τῶν ὤμων δὲν καταβάλωμεν τὰς δικλίδας αὐτὰς ἐντὸς λεπτῶν!

Οἱ νεώτεροι καὶ ῥωμαλεώτεροι ὁρμῶσι φρυάττοντες πρὸς τὴν θύραν· ἀλλ' ἡ θύρα ἐπιμένει ἀσάλευτος ἐπὶ τοὺς στροφεῖς. Ἄλλοι ὦμοι ἀντέκρουον τὴν βίαν ἔξωθεν. Ἀλλὰ τί ὁ ἀπεγνωσμένος δὲν κατορθοῖ; Μετὰ δέκα, ἢ δεκαπέντε τιτανώδεις συγκλονήσεις, ἀνασεισάσας αὔτανδρον τῆς αἰθούσης τὸ πόδωμα,

τὸν ἀρχηγόν. Ἐὰν συνένοχον εἰς τὴν σατανικὴν ἐνέδραν ταύτην ὑπολαμβάνῃς καὶ ἐμέ, ἰδοὺ τὸ στῆθός μου! Δὸς σὺ ἰδιοχείρως τέλος εἰς μίαν ὕπαρξιν, τὸ αἶσχος τῆς ὁποίας ἄλλως τε δὲν θὰ ὑποστήσω ζῶσα μακρὸν καιρόν. Ἀλλά, πρὸς Θεοῦ, σῶσον, ἂν ἦσαι χριστιανός, σῶσον τὰς ἡμέρας τῆς θυγατρός μου! Μᾶλλον ἢ προδότης εἶνε παράφρων ὁ Μολίν..... Θύματα πρώτιστα καὶ ἐλεεινότατα τῆς παρακοπῆς τῶν φρενῶν αὐτοῦ εἴμεθα αἱ δύο ἡμεῖς.

— Οὐδεὶς τῶν ἐνταῦθα σᾶς διακρατεῖ στανικῶς, ἀπεκρίθη ὁ Ῥαιτούρης. Ἐλεύθεραι εἶσθε ν' ἀπέλθητε καὶ ἐν τῷ ἅμα· εἰς τοῦτο μάλιστα σᾶς παρακινῶ κ' ἐγώ. Ὁπωσδήποτε, οἱ πλείονες τῶν κινδύνων ὅσους ἡ θυγάτηρ σου ἤθελε διατρέξει ἐδῶ θὰ προήρχοντο μᾶλλον παρὰ τοῦ πατρός της, ἢ παρὰ τῶν συμπατριωτῶν τοῦ συζύγου της.

Τὸ ἀκροσφαλὲς τῆς θέσεως δὲν ἐπεδέχετο βουκολήσεις. Ἤδη ὁ Καντανολέος προεβόλιζεν εὐθυτενῶς τὸ βάραθρον τῆς ἀποτυχίας, εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ὁποίου ἑτοιμόῤῥοποι ἐταλαντεύοντο αἱ ἐλπίδες τῆς Κρήτης, αἱ ἀντιποιήσεις τοῦ γένους, αἱ προσδοκίαι του. Ἀλλ' ἂν καὶ κατ' ἐκείνης ἔτι τῆς ὑπὲρ αὐτονομίας ἀποπείρας συνώμνυε βάσκανος δαίμων, δὲν ἀπέκειτο ἆρά γε τῷ ἀρχηγῷ ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν ὀλέθριον τοῦ πεπρωμένου φορὰν ὅσην εἶχεν ἀνδρείαν καὶ φρόνησιν, ὅπως δι' αὐτῶν ἐξορκίσῃ τὰ δεινὰ ἐντελοῦς καταστροφῆς;

— Δυστυχὴς Κρήτη μου! ἀνέκραξεν ἐκ βαθέων στέρνων ἐκπνεύσας πένθιμον στεναγμόν. Τίς μισόκαλος τύχη σὲ καταδικάζει ἑκάστοτε ν' ἀγοράζῃς μὲν ἀντὶ πολλῶν αἱμάτων τὸν ἄρτον τῆς ἐλευθερίας, ν' ἀπομένῃς δὲ αἰωνίως νηστική, ὡς ἄλλος Τάνταλος! Δὲν θὰ λήξῃ λοιπὸν ἡ λύσσα τῶν πορθητῶν σου, δὲν θὰ διαλυθῇ ἡ ἀσυνείδητος ἀναλγησία τῶν χριστιανῶν, εἰ μὴ ὅταν παύσῃ μαστιγοῦσα τὰς πλευράς σου καὶ ἡ κυματώδης θάλασσα, ἥτις σὲ τηρεῖ δεσμίαν καὶ μεμονωμένην!

Πατάξας δὲ τὸ μέτωπον μὲ τὴν παλάμην,

— Κύριε, προσέθηκεν, ἐὰν ἀγαπᾷς τὸν λαόν σου, ῥῦσαι αὐτόν, καὶ ἐξελοῦ αὐτὸν ἐκ χειρὸς υἱῶν ἀλλοτρίων, ὧν τὸ στόμα ἐλά-

λησε δολιότητα, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν δεξιὰ ἀδικίας! Εἰ δὲ μή, ἄστραψον ἀστραπὴν καὶ σκορπιεῖς με! ἐξαπόστειλον τὰ βέλη σου καὶ συνταράξεις με! Ἐμέ, μόνον ἐμὲ κατάστρεψον τῇ ῥομφαίᾳ τῆς ὀργῆς σου! Ἐμέ, ὅτι ἐπίστευσα εἰς φιλανθρωπίαν Βενετοῦ, καὶ πέποιθα εἰς φραγγάρχοντος φιλοστοργίαν· ὅτι, πλεονάκις ἀπειθήσας εἰς ἐνδόμυχόν τινα προώθησιν, ἀπεσχόμην νὰ συλλάβω ἐκ τοῦ λαιμοδέτου τὸν ἐμπαίξαντα Θεὸν καὶ ἀνθρώπους, τὸν κατάρατον δήμιον τῆς οἰκογενείας του!

Καὶ πραγματικῶς. Ὁσάκις ἡ γενναία τοῦ Καντανολέου ψυχὴ παρήλασεν εἰς στενωτέραν συνεπαφὴν μὲ τὸν Μολῖνον, συνῃσθάνθη ἐν ἑαυτῇ δυσερμήνευτόν τινα φρικίασιν, ὁμοιάζουσαν πρὸς τὸ αἴσθημα τοῦ ὁδοιπόρου, ὅστις, ἀναμέσον ὕπνου καὶ ἐγέρσεως διακείμενος, ὀρέγει τὴν χεῖρα ἐπὶ παγερᾶς καὶ ἰξώδους ῥάχεως ἐχίδνης.

Δύο τῶν προφανεστέρων φυσιογνωμικῶν χαρακτηρισμάτων τοῦ τιμαριούχου ἦσαν ἡ χαμαιβλεψία καὶ τὸ πελιδνὸν τῆς ὄψεως. Παρελείψαμεν τὴν σημείωσιν ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι. Ἡ χαμαιβλεψία εἶνε γνώρισμα ἀλάνθαστον κλέπτου, προδότου, ἢ ῥᾳδιούργου. Φυλάχθητι ἀπὸ πρόσωπον φύσει ὠχρόν! (1) Τὸ κατωφερὲς ἐκεῖνο βλέμμα δὲν ἐξέφυγε τοῦ Καντανολέου τὴν προσοχήν. Πολλάκις οἱ ὀφθαλμοὶ ἑκατέρων τῶν φίλων καὶ συνασπιστῶν ἀντέβαλον πρὸς ἀλλήλους ἐν δυσπιστίᾳ· πολλάκις ὑπὸ τὸν πέπλον τοῦ χαριτολογήματος συνέστησαν ἑκάτεροι ἀμοιβαίαν ἀνάκρισιν. Ὁ ὕπουλος, νοήσας ἐξ ἀρχῆς καὶ τὴν βλεπτικὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ ῥιζάρχου, καὶ τὰς ὀσφρητικὰς ἐρεύνας τοῦ Ζαγάρ, τὸν μὲν σκύλον προσεπάθησεν ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν νὰ μεταστήσῃ πόῤῥω τῆς σκηνῆς ἐφ' ἧς προὐτίθετο νὰ διαδραματίσῃ τὴν προδοσίαν, τοὺς δὲ ἰδίους ὀφθαλμούς, κατ' ἔμφυτον ῥοπὴν εἰς τὴν χαμαιβλεψίαν συνηθισμένους, ὑπέκλεψεν εἰς τὴν μόνιμον τοῦ Καντανολέου ἐξέτασιν καλύψας αὐτοὺς μὲ τὸ ἀνεμιστήριον, ὅπερ διὰ ταινίας μακρᾶς ἐκρέματο ἀπὸ τῆς λαβῆς τοῦ ξίφου του. Διηγηματικὴ οἰκονομία δὲν μᾶς ἐπέτρεψεν ἄχρι τοῦδε τὴν διατράνωσιν τῆς ἀμοιβαίας τῶν πρωταγωνιστῶν ἠθοσκοπεύσεως. Ἀλλὰ τὸν ἀναγνώστην δὲν θὰ τὸν ἐπέλαθεν ἡ λεπτομέρεια τῶν προνοημάτων, δι' ὧν ὁ πρύτανις ἀναγ-

---

(1) Faccia senza colore, o ladro, o traditore.

καῖον ἐκ προοιμίων ἔκρινε νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ πάσης ἐνδεχομένης φραγγαρχοντικῆς ἐνέδρας καὶ ἑαυτόν, καὶ τὴν πολιτείαν. Οἱ ἐνδοιασμοί, οἱ δισταγμοί, αἱ προφυλάξεις ἐκεῖναι μαρτυροῦσιν, ὅτι, — τοὐλάχιστον ἕως τῆς ἐξωμοσίας, — οὔτε ἀκεραία, οὔτε στεῤῥὰ ὑπῆρξεν ἡ πίστις τοῦ ἀρχοντορωμαίου εἰς τοὺς ὅρκους, εἰς τὰς σπονδάς, εἰς τὰς ἡρωϊκὰς τοῦ φραγγάρχοντος προσφοράς· ὅτι ἡ δημηγορικὴ χρυσαλοιφή, τὸ κλεμματικὸν τοῦ βλέμματος, τὰ στρατηγήματα τοῦ ἀνεμιστηρίου οὐδόλως ἀπεπλάνων τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ταχυπόπτου παρατηρητοῦ. Συχνάκις ὁ γνώμων τῆς ὄψεως παρέχει τὸ ἐνδόσιμον εἰς ἀξιολόγους ἐξιχνιάσεις. Ἴσως ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τέχνη τοῦ ἀποσυνθέτειν τὴν ἠθικὴν μηχανήν, καὶ ἐπαριθμεῖν τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτῆς τροχούς, μεθ' ἧς ἀκριβείας ὁ ὡρολογοποιὸς ἀναλύει καὶ ἀποσυνθέτει τὰ ἐλατήρια τοῦ ὡροδείκτου, θὰ διαμείνῃ ἀτελὴς εἰς τὸν αἰῶνα. Οὐχ ἧττον ὅμως βέβαιον, ὅτι ἡ ἔρευνα τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς καὶ τῶν κυριωτέρων ἕξεων τοῦ ἀτόμου κέκτηται, παρὰ τοῖς ἐντριβεστέροις μάλιστα, ἐποπτικήν τινα καὶ μαντευτικὴν ἰσχύν, ἐξασκοῦσαν ἐπίδρασιν ἀκαταλόγιστον εἰς τὰς ἐπακολούθους σχέσεις. Ὅταν ἡ μηχανοῤῥαφία, εἰς τοὺς μίτους τῆς ὁποίας αἱ προσδοκίαι τῆς Κρήτης περιεπλάκησαν, ἐξέλθῃ ἐν τῷ φανερῷ καθ' ὅλας της τὰς λεπτομερείας, τὸ κοινὸν θέλει κρίνει εὐθετώτερον, ἂν τὰ ἐμποδὼν προῆλθον ἐξ ἀνεπαρκοῦς περισκέψεως, ἐξ ἀπειρίας, ἐξ ἀπρονοησίας τοῦ Καντανολέου, ἢ μᾶλλον, ἂν δὲν διηγέρθησαν ἀπό τινα μήνιδα πεπρωμένου, ὑπερτέραν παντὸς ἀνθρωπίνου λογισμοῦ.

Τὰ συμβάντα κατέσπευδον ἐν τῷ μεταξύ. Ὁ παρὰ τὸν Βλαχερνίτην βόμβος τηλεβόλου προεμήνυεν εἰς τοὺς ἐν τῷ πύργῳ τὴν ἐπέλευσιν ἐχθρικῆς δυνάμεως.

Τῷ ὄντι. Βενετικὸς στρατὸς προήλαυνεν ἤδη κατὰ τῆς ἐπαύλεως. Συνέκειτο ἐξ ἀποσπασμάτων ἱππικοῦ, πεζικοῦ, πυροβολικοῦ, καὶ δὴ καὶ ναυτῶν κατεργαρέων, συναθροισθέντων ἐκ Χάνδακος, ἐκ Ῥιθύμνης, ἐκ Χανίων, καὶ ἔκ τινων χωρίων ἀμφοτεριζόντων. Ὁ Χάνδαξ συνεισέφερεν 150 ἱππεῖς καπελέτους, 300 πεζοὺς ἐκ τῆς Κορσικῆς, καὶ 300 εὐζώνους (cernide, ἀρτιλέκτους). Καὶ ἡ μὲν Ῥίθυμνα (λέγουσιν οἱ χρονογράφοι) ἀπέστειλεν 150 πεζούς, τὰ δὲ Χανία 800 πεζούς, καὶ 50 ἱππεῖς. Τριακόσιοι ἀργυρώνητοι (κατὰ τοὺς χρονογράφους πάντοτε) συγκατέφθασαν ἀπὸ τὸν Κίσαμον, ἄλλοι δὲ τόσοι ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Μελέχα. Διακόσιοι

ναῦται, καὶ τετρακόσιοι φραγγάρχοντες συνήσπισαν, ὑποδυθέντες καὶ οὗτοι εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως ἀγῶνα, ἕτεροι δὲ ἑκατὸν συνεκρότησαν τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Μολίνου. Τὸ ὅλον τῆς στρατείας συνεποσώθη εἰς τρισχιλίους καὶ ἐπέκεινα ὁπλίτας, ἐξ ὧν 250 ἱππεῖς, 2720 πεζοί, καὶ ὀγδοήκοντα ὑπαγόμενοι εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν τηλεβόλων.

Πόσους κατὰ τηλικαύτης δυνάμεως μαχητὰς ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ ὁ πύργος;

Ἐκ τῶν 520, ὅσους ἀφῆκεν ἀγρύπνους τὸ μηκώνιον, καθὸ συμποσιασθέντας εἰς τ' ἀνώγαια τῶν ἐπαύλων, ἑξήκοντα μὲν ἦσαν γυναῖκες, τριάκοντα δὲ βρέφη, καὶ ὑπὲρ τοὺς ὀγδοήκοντα γέροντες, τυφλοί, ἢ ἄλλως πως ἀνάπηροι, ὁπωσδήποτε ἀνοίκειοι εἰς χρῆσιν ὅπλων. Πόσοι λοιπὸν ἀπέμενον οἱ ἀξιόμαχοι; — Μόνοι 350. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδύνατο ὁ Πρύτανις νὰ σταχυολογήσῃ ἐν τῇ τάξει τῶν ναρκωμένων ἑτέρους πεντήκοντα ἡμιμεθεῖς, ὅπως αὐτοσχεδιάσῃ σῶμά τι ἀμυντικὸν ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Καὶ ὅμως, τί ἡ δραστηριότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν ἐπιτυγχάνει, ὁπόταν μάλιστα συνεργῇ ἡ τῶν ὑποδεεστέρων φιλοτιμία! Τὸ ἀμυντικὸν σῶμα συνέστη, καθωπλίσθη, διωργανώθη εἰς χρόνον ἴσως βραχύτερον τοῦ παρ' ἡμῖν ἀναλωθέντος ἐν τῇ συντάξει τῶν τελευταίων σελίδων. Ὁ πυρὴν οὗτος, ἤδη ἕτοιμος εἰς ἀντίστασιν, πρόχειρον εἶχε τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας δι' ἀποδράσεως, ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ ἐξ ὕψους τοῦ ἀπέναντι λόφου σκοπευταὶ προεσήμανον τὴν προέλευσιν στρατείας. Ἡ φυγὴ μὲ τὴν ἀπαγωγὴν ὅπλων, τροφίμων, καὶ ἐφοδίων, μὲ ὁμήρους πολυτίμους, οἷα ἦσαν τὰ μέλη τῆς ἱπποτικῆς οἰκογενείας, καί τινα τῶν προγονικῶν εἰκονογραφημάτων τοῦ Μολίνου, ἤθελεν ἴσως δόσει τροπὴν διάφορον εἰς τὰ μετέπειτα. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο αἰσχρὸν ἅμα καὶ ἀπάνθρωπον ἐπιχείρημα ἡ ἀπόδρασις, ἐν ὅσῳ 3000 ἀδελφοὶ κατέκειντο παράδοτοι εἰς τὴν ἀναισθησίαν τοῦ ληθάργου, ἐὰν ἐν τοιαύτῃ διάγοντες καταστάσει κατελείποντο παντάπασιν ἀνυπεράσπιστοι;

Ἐξήνεγκεν ὁ Καντανολέος τὴν γνώμην, ὅτι οἱ κοιμώμενοι νὰ μετακομισθῶσι διὰ φορείων ἐντὸς τοῦ πύργου, ὅπως τύχωσι τόπου ἀσφαλεστέρου κατὰ τὰς ἐπικειμένας συμπλοκάς. Εἰ καὶ δυσκατόρθωτος, ἡ παραίνεσις ἦτο συνετή. Δὲν ὑπερίσχυσεν ὅμως·

·ἀληθὲς, ὅτι ἐπέλειπον καὶ οἱ βραχίονες, καὶ ὁ πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν ἀναγκαῖος καιρός. Ὡς ἐκ τούτου, ὀλίγοι τῶν δειλαίων ἐκείνων μετηνέχθησαν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ὁμογενῶν. Τὸ πλεῖστον κατέμεινεν ἐστρωμμένον ἐκτάδην ἐπὶ τῆς χόρτου, κείμενον ἀναμέσον Κρητῶν καὶ Βενετῶν, ἐκτεθειμένον εἰς τὰς προσβολὰς φίλων ἅμα καὶ πολεμίων.

Πλὴν τοῦ χαλεποῦ τούτου κωλύματος, τὰ ἐπίλοιπα ἐσπεύσθησαν ἐν πλήρει εὐταξίᾳ καὶ ἑτοιμότητι. Τὰ μὲν τέσσαρα μικρὰ τηλεβόλα ἐστήθησαν περὶ τὰ ὀδοντωτὰ ἐρύματα τοῦ μεγάλου πύργου, ἡ δὲ πυρῖτις, αἱ ἐκ λίθου καὶ αἱ ἐκ μολύβδου σφαῖραι, τὰ ἕτερα ὅπλα καὶ πολεμεφόδια διενεμήθησαν εἰς τὰ προέχοντα μέρη τῆς ὑπερασπίσεως. Τούτων προταχθέντων, αἱ μὲν θύραι ἅπασαι ἐνεφράχθησαν ἔσωθεν μὲ σιδηροῦς ἐπιβλῆτας, μὲ λίθους χονδροὺς, μὲ σωροὺς ἐπίπλων· τὰ δὲ παράθυρα, ὡσαύτως ἐποχυρωθέντα, μετεβλήθησαν εἰς προμαχῶνας.....

Ἡ δὲ δυσνύμφευτος νύμφη τί ἐγίνετο ἐν τῷ μεταξύ;

Ἀφοῦ ὑπέστη τοὺς κλόνους ἀρκετὴν ὥραν, κατελήφθη ὑπὸ πυρετοῦ φλέξαντος τὸ αἷμά της, ὑπερεξάψαντος τὸν λογισμόν της. Εἰς τοιαύτην μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου ἰσοζυγίαν ταλαντευθεῖσα, μόνην ἔσχε βοηθὸν τὴν μητέρα, μόνον παρήγορον τὸν σύζυγον, ὅστις ἐφοίτα πρὸς ἐπίσκεψίν της ὑπεξαιρῶν εἰς τὴν ἐργασίαν διαβατικάς τινας ἐκδρομάς... Ἀλλὰ διατί ἡ ἔκστασις τῶν φρενῶν της διελύθη; Τότε τοὐλάχιστον δὲν εἶχε τὴν συναίσθησιν τῆς ἀτυχίας της! Μόλις ἐπανοίξασα τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ ἀνάμνησις τῆς πρό τινων λεπτῶν ὑπερευτυχίας, καὶ τὸ αἰσθητὸν τῆς καταπτώσεως θέαμα παρέσυρον αὐτὴν εἴς τινα στρόβιλον ῥεμβώδη, ζοφερὸν, σκοτοδινώδη, ἔνθα καὶ νοῦς καὶ καρδία της δὲν ᾐθεροδρόμησαν πρὸς στιγμὴν, ἢ ἵνα βροντωδέστερα κατακρημνισθῶσιν εἰς ἄβυσσον ἔπειτα. Φεῦ! Ἡ πρώτη, ἡ μονοκληρονόμος ἀγάπη της — ποίημα νεότητος — ἀγλαὸν ἄνθος ἁγνείας — θυσιαστήριον ἐλεημοσύνης — λιμὴν πόθων κατακαρδίων — ἡ ὥσπερ χιὼν ἄσπιλος καὶ ἀμίαντος ἀγάπη της ἀπέβαινε λοιπὸν ὄργανον μελανοκαρδίων τυράννων, στυγερὰ δολιότητος, σφαγῆς, φόνων ἀφορμή! Στέφανος γάμου, τιμιώτερος στέμματος ἡγεμονικοῦ, ἐθραύετο πράσινος εἰσέτι ἐπὶ κεφαλῆς της! Τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας της, παρεδίδετο εἰς ἀνόμων χεῖρας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ γονέως της! Προσ-

δοκίαι πατριωτικαί, βουκολήματα δόξης καὶ ἐλευθερίας, τὰ πάντα ὀλισθηρὸς καπνός! Μάχαιρα θυγατροκτόνος ἡ πατρικὴ στοργή! Φεῦ, ὁπόσαι ἀστραπῶν βολαὶ εἰς μίαν καὶ μόνην καταβρόντησιν!

— Κράξασα πλησίον τὸν ἀγαπητόν της, ἀνεπήδησε σκιρτηδόν, καὶ περιπλακεῖσα συνεσφιγμένως εἰς τὸν τράχηλόν του, ὡς περὶ πρῖνον ἀναῤῥιχᾶται αὐτόπλεκτος κισσός,

— Εἰς ποῖον βιβλίον, εἶπεν, ἦτο γραμμένον, νὰ γίνῃ ἀθέλητος αἰτία τῆς συμφορᾶς σου αὐτὴ ἐκείνη, ἥτις σὲ ἠγάπησεν ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον; Τοιαύτην προῖκα λοιπὸν σοὶ ἐπεφύλαττα τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου μου ἐγώ, ἥτις ἐνομιζόμην εὐτυχής, ἀνθοπλοκοῦσα τῶν τροπαίων σου τοὺς στεφάνους! Εἰπέ μοι, Πέτρε — καὶ ἔστω αὕτη ἡ ἐσχάτη παρηγορία μου — ὤ, εἰπέ μοι, ὅτι ἀκόμη εἰς τὸ πεῖσμα τῆς ἀσπλάγχνου τύχης μὲ ἀγαπᾷς, ὅτι εἰσέτι διαμένω πιστὴ φίλη καὶ σύζυγος εἰς τὴν καρδίαν σου! εἰπέ μοι τοῦτο, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Θεοτόκου ὕπαγε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων σου!

— Μὴ ἀπελπίζεσαι, Σοφία, ἀπήντησεν ὁ Πέτρος, ἀσπαζόμενος τὸ γλαφυρόν, καὶ παρθενικὸν εἰσέτι μέτωπον τῆς συζύγου. Ἂν ἡ τύχη καὶ πρὸ τοῦ γάμου, καὶ μετὰ τὸν γάμον ἐπεσώρευσε πρὸ ποδῶν ἡμῶν μυρία προσκόμματα, οὐχ ἧττον χρεωστοῦμεν εἰς αὐτὴν τὸ εὐεργέτημα, ὅτι εἴμεθα ἤδη συνδεδεμένοι μὲ δεσμούς, τοὺς ὁποίους ἡ μοχθηρία τῶν ἀνθρώπων δὲν δύναται πλέον νὰ διαρρήξῃ. Ὄχι· εἴτε ἐπιζήσωμεν εἰς τὴν προκειμένην ῥοπήν, εἴτε μή, οὐδὲν ἐπὶ γῆς ἐμπορεῖ πλέον νὰ μᾶς χωρίσῃ. Ὁ οὐρανὸς ηὐλόγησε τοὺς πόθους μας ἀμεταθέτως. Ἂς ἐπισκήψῃ τώρα ἡ ὀργὴ τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν τολμᾷ...! Ἀλλ' αἱ στιγμαὶ εἶνε ἀνεκτίμητοι. Δὲν εἶνε αὕτη ἡ ἀσφαλεστέρα θέσις διὰ σέ· ἀπόκειται δὲ εἰς ἐμὲ ἡ περὶ τῆς σωτηρίας σου μέριμνα. Ὁπλίσου, ἀγαπητή μου, μὲ ὅσην ἔχεις ἀνδρείαν καὶ ἀγάπην! Γενναῖσου, Σοφία, καὶ φύγε, φύγε πρὸς Θεοῦ! Ἡ ὥρα τρέχει. Προσλαμβάνουσα τὴν μητέρα σου, ἄπελθε τὸ ἐγρηγορώτερον ἀπὸ τὴν ἀπαισίαν ταύτην στέγην, ὅθεν οὐδεὶς γινώσκει, ἐὰν αὔριον θὰ ἐξέλθῃ ζωντανός!

— Νὰ φύγω! φωνάζει ἡ ἀθλία, δάκρυα καὶ γογγισμοὺς ἀπολύουσα διὰ μιᾶς. Ν' ἀπέλθω, λέγεις! Εἶμαι μόλις ἀπὸ τὸ πρωῒ ἰδική σου, καὶ ἤδη μὲ ἀποδιώκεις! Ποῖον ἄσυλον δύναται νὰ παράσχῃ ἡ οἰκουμένη πρὸς τὴν Σοφίαν, ἐφ' ὅσον ἡ ζωή σου

διατρέχῃ κίνδυνον! Ὄχι, ἀδύνατον. Ἡ Σοφία δὲν θὰ χωρισθῇ ἀπὸ σὲ οὔτε σπιθαμήν. Οὐδεμία βία ἰσχύει νὰ τὴν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς κόλπους σου. Ἄν, ὃ μὴ γένοιτο, θῦμα τοῦ Δὰ Μολὶν ἔπιπτες καὶ σύ, τί πλέον θὰ τὴν ἔκαμνε τὴν ὕπαρξιν ἡ εἰς τὸν κόσμον ἐλθοῦσα μόνον καὶ μόνον διὰ σέ;

— Ἀκαιροῦμεν εἰς μάτην. Ὀλίγον ἔτι, καὶ χάνομεν τὴν ἐπιτηδείαν περίστασιν. Πρέπει νὰ φύγῃς, πρέπει! Κατεπείγουσα χρεία τὸ καλεῖ... τὸ θέλω ἐγώ. Ἐὰν δὲν σπεύσῃς νὰ σωθῇς ἑκουσίως καὶ ἀμέσως — μὰ τὴν ψυχὴν τῆς μητρός μου — θέλω προνοήσει εἰς τὸ πεῖσμά σου ἐγὼ αὐτός!

— Ποτέ! ἀνακραυγάζει ἡ νύμφη θρηνωδέστερα. Ποτέ! καλήτερα μαχαίρωσαί με!

Ἐπὶ τῇ ἐξαρνήσει τῆς συζύγου, ὁ Πέτρος, ὃν ἄλλως τε οἱ συνεταῖροι ἀνεκάλουν ἐπειγόντως εἰς ὑπηρεσίαν, μεταβαίνει ἀπὸ τοὺς λόγους εἰς τὴν πρᾶξιν. Ἀναρπάζει ἔνθεν μὲν τοῦ κόλπου τὴν συμβίαν, ἐκεῖθεν δὲ τὴν πενθερὰν, καὶ, καθάπερ λέων ἁπάγων ζεῦγος δορκάδων εἰς τὰς γνάθους, ὁρμᾷ δρομάδην πρὸς τὴν κλίμακα.

— Πρὶν διακυβεύσῃς τὴν νύμφην σου εἰς τύχην ἄδηλον, καταίνεσον αὐτῇ μίαν τελευταίαν λέξιν! λέγει ἡ Σοφία παρὰ τὸν ὕστερον κλιμακτῆρα.

— Λέγε, ἀλλ' ἐν τάχει! ἀποκρίνεται ὁ Πέτρος, τηρῶν εἰσέτι εἰς τὰς ἀγκάλας τὸ διττὸν φορτίον.

— Ἀφοῦ δὲν ἠνείχεσο ἐδῶ τὴν παρουσίαν ἐμοῦ καὶ τῆς μητρός μας, πρὸς τί λοιπὸν ἐξέθεσες πρὸ ὀλίγου εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν, ὅπως σώσῃς ἀμφοτέρας ἀπὸ τὴν βίαν τῶν Χανιωτῶν;

— Αὐτοὶ μὲν θὰ σᾶς ἀπήγαγον εἰς Χανία, ἐγὼ δὲ σᾶς ἀποστέλλω εἰς Κρουστογέρακον.

— Εἰς Κρουστογέρακον! Οἴμοι, καὶ ποῦ τῆς Κρήτης, ποῦ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος θὰ εὕρῃ καταφύγιον ἡ οἰκογένεια ἑνὸς Μολίνου; Τίς Γραικός, τίς Τοῦρκος θὰ ἐμβιβάσῃ σύζυγον καὶ θυγατέρα προδότου εἰς τὸν οἶκόν του; Ἀθλία θυγάτηρ! Εἴθε εἶχε συγκλεισθῇ

ὅστις κατεγίνετο ἔτι συμπληρῶν τὴν ἔμφραξιν τῆς μεγαλητέρας εἰσόδου.

Ἤδη κατήρχετο ἡ ἑσπέρα, ἡ ὥρα αὐτὴ τῶν λύχνων, ἥτις εἶχεν ὁρισθῇ εἰς τὴν κατὰ Χανίων ἐκστράτευσιν. Ἕνεκα τῆς κακοκαιρίας, τὸ φῶς ἐξέλειπε πρωαίτερα τοῦ συνήθους. Κωλυόμενοι ἀπὸ τὸ σκότος οἱ ἐργάται, δὲν ἦσαν πλέον εἰς κατάστασιν νὰ διανύσωσιν εἰς τέλος τὸ ἔργον τῆς ὀχυρώσεως. Καὶ ὅμως, δρομοκήρυκες ἀνήγγελλον προσεγγίζοντα μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὸν ἐχθρικὸν στρατόν. Μετ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινεν ἀκατόρθωτος ἡ ἐκπεραίωσις τῆς περιφράξεως. Χάριν λοιπὸν τοῦ κατεπείγοντος ἤφθησαν ἐπάνω καὶ κάτω ὅσαι ἔτυχον λυχνίαι. Ἡ ἔπαυλις ἐφωταγωγήθη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ὡς ἂν μὴ εἶχε διακοπῇ ἡ γαμήλιος ἑορτή... Ἀλλ' οἴμοι, οἱ καθρέπται, οἵτινες ἀλλήλοις πρό τινων ἡμερῶν συναμιλληθέντες ἀντηύγασαν ἀῤῥαβώνων περιλαμπεῖς χαράς, τὴν ἑσπέραν αὐτὴν δὲν ἀντανέκλασαν, ἢ εἰκόνας μεστὰς πένθους καὶ ὀδύνης, ἢ σκηνὰς ἀποπνεούσας τὴν ὀργήν!

Πολλὰ ὀλίγον παρέμεινεν ἡ Σοφία πλησίον τῆς μητρός. Ὁ τάραχος τῶν παθῶν, ἡ ἔξαψις τοῦ πυρετοῦ, τὸ ἀκροσφαλὲς τῆς ὥρας ἠλέκτριζον τὴν ψυχήν της, ἀνήρπαζον τὰς φρένας της εἰς διαλογισμοὺς ἀνδρικούς, εἰς μεγαλόφρονας ἀποβλέψεις. Τὸ ἀνδραγάθημα τῆς Μαρούλας, ἡ ἡρωϊκὴ τῆς Βελισάνδρας τελευτὴ προσήναπτον πῦρ ἀνδρείας εἰς τὰς φλέβας της, ἀναῤῥιπίζον τὴν πυρκαϊὰν τοῦ πυρετοῦ.

Εἰς τοιοῦτον ἀναβρασμὸν πνεύματος διάγουσα, ἀναβαίνει ἀπαρατήρητος τὴν κλίμακα τοῦ μεγάλου πύργου, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου εἶχον οἱ στρατιῶται κατ' ἀπροσεξίαν λησμονήσει ἀθίκτους ἔτι τὰς τρεῖς σημαίας τῆς πανηγύρεως. Φθάσασα εἰς τὴν ἄκραν, δράσσει τὸ σχοινίον τοῦ τρίτου τῶν καταρτίων, καταβιβάζει τὸ οἰκόσημον τῶν Μολίνων, τὸ ἐκσφενδονίζει μὲ νευρώδη βολὴν ὅσον ἠδύνατο μακρότερα, καὶ βλέμμα ὀργίλον στρέφουσα περὶ τὴν ἔπαυλιν,

— Ἥλιε, ἀναβοᾷ, ὅστις ἀπέτρεψες τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀμαύρωσιν τοῦ οἴκου τούτου, γενοῦ ὑπὸ τὴν συννεφίαν τῶν δυσμῶν σου μάρτυς αἰώνιος, ὅτι ἡ τελευταία τῶν Μολίνων ἀποκρούει μὲ ἀγανάκτησιν τὸ κληροδότημα τῆς ἀπιστίας!

Κεφάλαιον Δ'

Τίς ὁ φιλῶν τὰς ὀπώρας, καὶ συκᾶς ἢ μηλέας ἔχων εἰς τὸν κῆπόν του δὲν νέμεται τοὺς καρπούς των; Ὁ ἅγιος Πασχάλης, ὅστις ἐνοστιμεύετο τὰ πορτοκάλλια ὑπὲρ πάντα ἄλλον καρπόν, εὕρισκε πάντοτε εἰς τὸ σπουδαστήριον ἕνα κόφινον γεμάτον ἐκ τῶν ἑσπερικῶν μήλων αὐτῶν. Δὲν τὰ ἔτρωγεν ὅμως, ὡς πᾶς τις ἄλλος. Μὲ τοὺς ὀδόντας ὤρυττε μίαν τρύπαν εἰς τὴν κορυφήν, ἀφοῦ δὲ ἤθελε θηλάσει τὸν χυμὸν τοῦ πορτοκαλλίου μέχρις ἐσχάτης ῥανίδος, ἐπεφυλάττετο ἀπαραίτητον ἑαυτῷ τὴν διασκέδασιν νὰ ἐκσφενδονίζῃ ὅσον ἠδύνατο μακρότερα ἐκ τοῦ παραθύρου τὴν ἐκπεπωμένην ὀπώραν.

Ὁρμαὶ καλαὶ καὶ κακαί, πάθη γεροντικά τε καὶ νεανικὰ ἦσαν πορτοκάλλια τοῦ κήπου του.

Ὅτε, πρὸς ἐμπέδωσιν σκοπῶν ἑωσφορικῆς σπουδαρχίας, πρὸς φενακισμὸν Συγκλήτου καὶ Δεκανδρίας, προσῆψε καιόμενον δαυλὸν εἰς τὴν εὔφλεκτον ὕλην τῆς Κρητικῆς ἀνυποταξίας, θαρσαλέος καὶ ἀμέριμνος ἀνέμεινε τὴν εὐκαιρίαν, ὅτε ὤφειλε νὰ σβέσῃ τὸ πῦρ εἰς τὸ συμφέρον του. Ἐπὶ τοιαύτῃ προνοίᾳ πάμπολλοι καὶ δραστήριοι πυροσβεστικοὶ σιφῶνες εἶχον προετοιμασθῆ. Ἀλλ' οἷον αἰφνίδιον σημεῖον! Τῆς πυρκαϊᾶς ὑπ' ἀνέμου σφοδροῦ ἀναρριπισθείσης, οἱ ὑδραυλικοὶ σίφωνες ἀνεδείχθησαν ἀνεπαρκέστατοι.

Ἐπειράθη νὰ ἐκσφενδονίσῃ ἐκ τοῦ παραθύρου καὶ τὸ πορτοκάλλιον ἐκεῖνο. Ἀλλ' ὢ τοῦ θαύματος! Ἐν τῇ χειρὶ τοῦ τερατοποιοῦ τὸ πορτοκάλλιον μετεμορφοῦτο εἰς μυλολίθαρον... Ἐχρειάζετο μηχανή.

Πασίγνωστος ἐν Χανίοις ἦτο ὁ ἔρως τοῦ Πέτρου Καντανολέου καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δὰ Μολίν. Εἰς τὴν διακοίνωσίν του συνέτρεξεν ἕν τι ἔκτακτον περιστατικόν· ἡ μονομαχία τῶν ἀντεραστῶν, τοῦ μὲν Ἕλληνος, τοῦ δὲ Λατίνου.

Χαλεπαὶ ἐξέβησαν αἱ συνέπειαι τῆς συγκρούσεως. Τὸ ἑτερόθρησκον τῶν μαχητῶν, ὅπερ αὖθις ὑπεξέκαυσε τὴν ἐμφύλιον διχόνοιαν· τὸ τραῦμα, ὅθεν προῆλθεν ἡ ἀποβίωσις τοῦ Δανδόλου· τὸ τεθρυλημένον κάλλος τῆς ἐρωμένης, κάλλος, ὑπὸ τῆς προόψεως περιόγκου κληρονομίας ὑπερυψούμενον, ταῦτα συνήργησαν δραστηρίως, ὅπως τὸ ἐρωτικὸν ἀπόκρυφον ἀποβῇ εἰς τὴν ἐμπαθῆ κοινωνίαν ἐκείνην θέμα παντοδαπῶν κρίσεων καὶ ἐπικρίσεων.

Παροιμιῶδες τὸ ἔντονον τῆς κακολογίας εἰς τὰ πολίχνια. Ἡ ληρώδης σπερμολογία περιωρίσθη ἐπί τινα χρόνον ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων. Ἀλλ' ὅτε ὁ δουκικῷ στέμματι κεκοσμημένος Μακιαβέλλης τοῦ Χάνδακος ἁρμοδίαν ἔκρινε τὴν ὥραν νὰ ρίψῃ τὸν κρίσιμον κύβον εἰς τὸ αἱματηρὸν παιγνίδιον· ὅτε ἐξηντλημένας εἶδεν ἐν τῇ πράξει τὰς ἐπαλλήλους ἀποπείρας, δι' ὧν ἤλπισε νὰ φθείρῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπαναστάσεως· ὅτε ὁ εἰς δολοπλοκίας γόνιμος νοῦς τοῦ Σὲρ Μέμου ἀπηύδησεν ἐξυφαίνων μηχανορραφήματα κατὰ τῆς ὁμονοίας τῶν λοιπῶν ἀποστατῶν, τότε ἡ ἐκ τῆς ἀπάτης μετάπεισις, φορτίον πρὸς τοὺς οἰηματίας βαρύ, τότε τὰ φαρμακερὰ κέντρα τῆς φιλοτιμίας, τότε ἡ αὐθομολογησία τῆς ἰδίας ἀνικανότητος ἐκορύφωσαν εἰς τὸ δουκικὸν συμβούλιον τὴν ἀμηχανίαν, ἀπὸ δὲ γραφείου εἰς γραφεῖον ἡ ἀμηχανία περιῆλθε τὰς ἑτέρας πόλεις εἰς αἴτησιν νέας τινὸς καὶ συντελεστικωτέρας λαβῆς.

Ἡ φθοροποίησις τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ὁ καταλληλότερος τρόπος τοῦ καθοδηγῆσαι τὸ ἀνταρτικὸν δρᾶμα εἴς τινα ἔντεχνον καταστροφὴν κατέστη ἔκτοτε ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Συγώνου ζήτημα δὸς εἰπεῖν ζωῆς ἢ θανάτου. Ὁ δοὺξ εἶχεν ὑπολάβει πολὺ προχειροτέραν τὴν λύσιν τοῦ δράματος. Διέτρεφεν ἀκεραίαν τὴν πεποίθησιν, ὅτι οἱ μῖτοι τῆς καταστροφῆς οὐδέποτε ἤθελον ἐπιλάθει τὸ ταχὺ καὶ ἕτοιμον τῶν δακτύλων του. Ἐπλανήθη καὶ μετεπείσθη. Λογαριθμίζων, γεωμετρῶν, ἀναμασσῶν τὴν ἀβρακαδάβραν του, ἀπώλεσε τὸν ὕπνον, τελευταῖον ἔρεισμα γήρατος. Ἡ ἐκ τῆς πλάνης ἀγανάκτησις, ἡ

Ἤδη ὁ μίτος τῆς πλοκῆς ἐνέκειτο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Μυστικοῦ. Δι' ἀνακρίσεως περαιτέρας ἡ ὑψηλὴ ἀστυνομία ὄχι μόνον παρεισέδυσεν εἰς τὰ καθ' ἕκαστον τοῦ ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου, ἀλλ' ἐνεφιλοχώρησε περιπλέον καὶ εἰς τὰ ἐνδότατα τῶν ἰδιωτικῶν τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου.

Ὁποῖον νέον δολοπλοκίας ὁρμητήριον! Οἷος ἀνεκτίμητος πυρὴν πλεκτάνης!

Ἅμα ὡς τὸ λάθος ἐφανερώθη, ὁ Σὲρ Μέμος ἔσπευσε πνευστιῶν εἰς τοὺς ὀνομαστικοὺς καταλόγους τῆς βίβλου του. Μὲ σφαλλομένας καὶ ἀπολισθαινούσας χεῖρας ζητεῖ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Μολὶν εἰς τὸ σχετικὸν στοιχεῖον τῆς ἀλφαβήτου, καὶ ἀναγινώσκει ἰταλιστὶ τὸν ἑξῆς ἀπόκρυφον ὁρισμόν·

« Σὲρ Φραντσέσκος Δὰ Μολὶν τοῦ ποτὲ Μάρκου, ἱππότης τιμαριοῦχος ἐκ Χανίων.

Πλούσιος — ἐννέα τιμάρια μεγάλα, τέσσαρα μικρότερα, χρηματικὸν — 6 ἢ 8000 δουκάτων εἰσόδημα — γνήσιος Βενετὸς (puro sangue), ἀλλὰ πρὸς ὑπηρεσίαν λίαν ἐπίφοβος — οἰκονόμος εἰς τὴν φιλαργυρίαν ἀποκλίνων — φιλελεύθερος ἐκ τύφου, ἐλευθέριος ἐκ λογαριασμοῦ (per calcolo) — ἀκάρδιος, μονότροπος, διχόμητις — μόνος φίλος του ἡ γεωμετρία — συνέταξεν ἐν παραβύστῳ ὑπομνημάτιον, ἐπιγραφόμενον Il gentiluomo istruito (ὁ εὐδίδακτος εὐγενής), ὅπερ ὑπὸ διττὴν κλεῖδα διαφυλάττει ὑπὸ τὸ δεύτερον ἀβάκιον τῆς πρὸς δυσμὰς ἐν 'Αλικιανοῦ βιβλιοθήκης του. Τὸ πόνημα αὐτὸ φέρει τὴν ἑπομένην ἐπιγραφήν·

« Coll'arte e coll'inganno
Si passa un po' dell'anno,
E coll'inganno e l'arte
Si passa l'altra parte (1) ».

---

(1) Μὲ τὴν τέχνην καὶ μὲ τὴν ἀπάτην ἐξοικονομεῖται μέρος τοῦ ἔτους· μὲ τὴν ἀπάτην δὲ καὶ μὲ τὴν τέχνην ἐξοικονομεῖται τὸ ἐπίλοιπον.

Ἅμα ὡς ἡ μετέπειτα μάστειρα καὶ αἱ ἐκ Χανίων πληροφορίαι συνεπληρώθησαν, ὁ Σὲρ Μέμος ἐπανέκτησε καὶ ὕπνον καὶ ὄρεξιν. Ἔκθαμβος γενόμενος ἐπὶ τῇ ἐπόψει τῆς ἐκτυλισσομένης λύσεως τοῦ προβλήματος, περιῆλθεν ἡμίγυμνος τοὺς διαδρόμους τῶν μεγάρων, τὸ εὕρηκα, εὕρηκα τοῦ Συρακουσίου ἀναφωνῶν.

Ὁ Δοὺξ ἐξέστη, κατεπλάγη, ὁ Δοὺξ ἐθαύμασε τὸν συνθετικὸν καὶ δαιμόνιον νοῦν τοῦ Μυστικοῦ του.

Συνέβαινον ταῦτα περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου. Ὁλόκληρος ὁ ἐπακόλουθος Αὔγουστος κατηναλώθη εἰς τὴν ἐξηκριβωμένην διαζήτησιν καὶ ἐπιστάθμησιν, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν συναρμογὴν τῶν πολλαπλῶν συνδυασμῶν, ὅθεν ἐντελὴς καὶ λεπτόμιτος ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ ἡ κρόκη τοῦ σκευωρήματος.

Ἑπτὰ τῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν συνῆλθον εἰς συμβούλιον, ὅπως ἀρχέβουλοι ἐπινοήσωσι καὶ συῤῥάψωσι τὴν πλεκτάνην τοῦ συμποσίου, ἧς τὴν μὲν πρώτην ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔκδοσιν παρέχει ἡ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου παρασκευασθεῖσα εἰς τιμὴν τῶν Καταλωνίων πανθοινία, τὴν δὲ δευτέραν καὶ μιαροτέραν παριστάνει ὁ περιβόητος δεῖπνος τοῦ Καίσαρος Βόργια. Συνεκρότησαν τὸ ἔκτακτον συμβούλιον ὁ ἀρχιμηχανοδίφης Δοὺξ, ὁ Σὲρ Μέμος, ὁ Λαυρέντιος Δαμούλας, ὁ Φίλιππος Βραγαδῖνος, ὁ Προβεδοῦρος Χανίων, ὁ Μάρκος Γριμάνης, καὶ ὁ Ματθαῖος Καλλέργης.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Γεωργίου Κανταναλέου καὶ τὰ τῆς Κρητικῆς Πενταρχίας ἀπεκλείσθησαν τῆς διαζητήσεως ἕως ἀπ' ἐνάρξεως συνεδριάσεων, προομολογηθέντος τοῦ ἀξιώματος, ὅτι ἐπὶ τῶν δυσαλώτων ἐκείνων ἡ διπλωματικὴ ἐπίδρασις οὐδεμίαν ἐκτᾶτο πλέον ἀντιλαβήν.

Ἐπὶ τίνος ἄλλου ἐδάφους λοιπὸν διενοεῖτο τὸ συμβούλιον νὰ κρηπιδώσῃ τὸ οἰκοδόμημα τῆς δολοπλοκίας;

Ὁ ἀναγνώστης δὲν ἐλησμόνησε βέβαια τὸ τρίγωνον, τὸ πυθικὸν ἐκεῖνο Δ, τοῦ ὁποίου μύστης καὶ πρωτοδοκιμαστὴς ἐγένετο ὁ Ἀβογάδρος· οὐδὲ ἠστόχησε, θαῤῥοῦμεν, τὴν ἑρμηνείαν, ὅτι ἐκ τῶν τριῶν Φ τοῦ τριγώνου αὐτοῦ τὰ μὲν δύο πρῶτα (φυσοῦνι, φλωρὶ) ἐπελαμβάνοντο ἀποκλειστικῶς τῶν προσώπων, τὸ δὲ

τρίτον (φαγοπότι) ἥπτετο τοῦ ἀνωνύμου πλήθους, ἤτοι τοῦ χύδην λαοῦ.

Ἀφ' ὅτου ἀναποτέλεστος τοσούτῳ ἐπὶ τοῦ πρυτάνεως, ὅσῳ καὶ ἐπὶ τῶν τούτου συναδέλφων ἀπέβη τῶν δύο πρώτων ἀγκίστρων ἡ ἐνέργεια, τὸ δουκικὸν συμβούλιον προσέφυγεν ἑκὸν ἄκον εἰς τὴν δραστικωτέραν θεραπείαν τοῦ τελευταίου Φ· κατέστησε δηλαδὴ βάσιν τοῦ σκευωρήματος τὸ Φαγοπότιον, ἀποβλέψαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν λαόν.

Τούτου τεθέντος, ὁ συνδυασμὸς τῶν ἐπινοημάτων ἀνέκυψε κατὰ τάξιν ἔῤῥυθμον. Ὁ ἔρως τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Σοφίας, κυριώτατον νῆμα τῆς πλοκῆς, ἐχειραγώγει τὸ συμβούλιον εἰς τὴν δημιούργησιν προσποιητοῦ τινος γάμου. Μὲ τὴν αὐτὴν δὲ πάλιν φυσικότητα ὁ προσπεποιημένος γάμος ὡδήγει εἴς τι γαμικὸν συμπόσιον, ἄρα καὶ εἰς προπόσεις ἀπαραιτήτους.

Ἀπὸ τῆς οἰνοποσίας εἰς τὸ μηκώνιον βραχύτατον τὸ διάστημα. Στενὴ καὶ εὐδιαπήδητος τάφρος πρὸς τὴν τότε πολιτικήν.

Ἰδοὺ ἡ ἀφετηρία τῆς ἐπιβουλῆς, τὸ μυστήριον τῆς συῤῥαφῆς!

Ἡ ἱστορία τῆς ἑκκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος τὸ παρασιωπεῖ. Οὐδὲν παράδοξον. Εἰς ἀπιστίαν καὶ εἰς ἀλιτήρια μηχανήματα ὁ αἰὼν ἐκεῖνος νικᾷ καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν αἰῶνα, ὃν μὲ χρώματα τόσον ζοφερὰ ἀπεικονίζει ὁ κάλαμος τοῦ Σουετωνίου καὶ τοῦ Τακίτου. Τὴν πολιτικὴν ἀξίαν τῆς πανθοινίας οἱ Νέρωνες τῆς τότε Ἰταλίας εἶχον ἀναβιβάσει εἰς ἐπιστημονικὴν τρόπον τινὰ περιωπήν. Μάθημα ἰδιαίτερον καὶ ἀξιοσπούδαστον ἀπετέλεσεν ἡ σοφία τοῦ τρέπειν τὸν ἄρτον τῆς φιλοξενίας εἰς μέσον ἐνέδρας, προδοσίας, θανάτου. Ἀντὶ πολέμου ἀβεβαίου καὶ πολυδαπάνου, τί βεβαιότερον τοῦ μαχαιριδίου, τί προχειρότερον τοῦ δηλητηρίου, τῆς διὰ συμποσίου πανωλεθρίας; Ἡ Βενετία πρωτόσχολος τοῦ μεσαιωνικοῦ κυκεῶνος, κληρονόμος τῶν βαρβαρικῶν παραδόσεων, ἡ Βενετία προεχειρίσθη διδάσκαλος ἐν τῇ σχολῇ ἐκείνῃ τῆς κυβερνητικῆς δολοῤῥαφίας. Εἰς τὴν ἀρχαιολογοῦσαν τὰς δημοτικὰς ἑορτάς της τετράτομον συγγραφήν, πόσας σελίδας ἀριθμεῖς μὴ διεγειρούσας ἀναμνήσεις δόλου, μηχανῆς, ἀπιστοσύνης;

Στερεωθέντων ἅπαξ τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τοῦ σχεδίου, ἀπελείποντο δύο τινά, ἡ ἐφεύρεσις δηλαδὴ καὶ ἡ ἁρμολόγησις τῶν συνδυασμῶν, δι' ὧν ἔμελλεν ἡ ἀγαθὴ ἔκβασις νὰ ἐπιτευχθῇ.

Εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τῆς συνδιασκέψεως, ὅπερ, ὡς εἴπομεν, ἀπεῤῥόφησε μῆνα ὁλόκληρον, ἑπτὰ ἕτερα μέλη προσεκλήθησαν συνεπίκουρα ἐν τῷ συμβουλίῳ· ὁ Διέδος, ὁ κόμης Μαρκέλλος, ὁ Βαρώτσης, τρεῖς ἕτεροι φραγγάρχοντες, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἱερομόναχος Εἰρήναιος ὁ Καρυοφύλλης.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Δὸν Πλάτσιδος ἦτο ἀπών. Διατί καταλιπὼν περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου τὸν Χάνδακα, μετέβη εἰς Χανία ὑπὸ πρόσχημα ἐφημερίου; Ὕποπτος ἡ ἀποδήμησις. Ὕποπτος τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ προκύπτει, ὅτι ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Μυστικοῦ μὲ ἰδιαίτερον πρὸς τὸν Προβεδοῦρον συστατικόν, καὶ ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ συνέπιπτε μὲ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκήσεως τῶν Χανίων.

Ἀρκετὰ ἐδιηγήθημεν ἐν τοῖς πρόσθεν περὶ τοῦ ὑποκειμένου του. Δὲν ἀπεκαλύφθη ὅμως τὸ πρόσωπον καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ὅσον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ χρεία τὸ καλεῖ. Τ' ἀποδεικτικά του δέονται ἐξελέγξεως ἀκριβεστέρας.

Πόθεν ὁ Πλάτσιδος κατήγετο; Οὐδεὶς ἐπέτυχέ ποτε νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ γένος καὶ τὴν πατρίδα του. Οἱ μὲν τὸν ἐνόμιζον Σμυρναῖον, οἱ δὲ Καλαβρόν, οἱ δὲ καὶ καθόλου Ἰταλόν. Αἱ διάλεκτοι, τὰς ὁποίας ἐλάλει καὶ προέφερε μὲ θαυμαστὴν γλώσσης εὐλυσίαν παρίστανον αὐτὸν ἄλλον Ὅμηρον πολυπάτριδα. Ὡσαύτως ἑτερόκλιτα διετέλεσαν ὑπὸ τὸ ῥάσον καὶ τὰ πλείονα τοῦ βίου του προηγούμενα. Ἀλλ' ὁ Εἰρήναιος, βενιαμὶν τῆς φύσεως ἐκ κοιλίας μητρὸς προωρισμένος εἰς τὴν πολυπρόσωπον τοῦ Ἰησουϊτισμοῦ σκηνήν, ἐπροικοδοτήθη μὲ τὸ χάρισμα τοῦ νὰ συνδυάζῃ εἰς ἑαυτὸν ὅσα διάφορα σχήματα καὶ φαντάσματα καὶ γλώσσας ἡ κωμικὴ ὑπόκρισις μεταχειρίζεται πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ ἀκροατηρίου. Τίς ὁ χαρακτήρ, ὃν δὲν ἤξευρε νὰ ὑποκριθῇ μὲ τὴν εὔστροφον παῤῥησίαν ἠθοποιοῦ γηράσαντος ἐπὶ τὸν ὀκρίβαντα; Τί, ὅθεν, θαυμαστόν, ὅτι οὐδεὶς ἐμάντευσέ ποτε τὴν καταγωγήν του; Ἁπλούστατον. Τὸ ἐπαγωγὸν τῶν τρόπων του, τὸ ἐμφιλοχωρητικὸν καὶ εὔσχημον τῆς συμπεριφορᾶς, τὰ μικρὰ καὶ συχνὰ δῶρα,

ἅπερ καὶ κατὰ γαλλικήν τινα παροιμίαν ἀνακαινίζουσι τὸ λάδι εἰς τὸ λυχνάρι τῆς φιλίας, ἡ προθυμία του καθ' οἱανδήποτε ἐξυπηρέτησιν — εἰσιτήρια εἰς χρῆσιν τῶν ἀνωτέρων θυροκρουστῶν ἀναστομωτικὰ κατ' ἐξοχὴν — ταῦτα εἶχον ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσι τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ κατασιγάζωσιν ὡς ἐκ θαύματος τὰ εἰκοτολογήματα τῶν κακῶν γλωσσῶν. Διό, αἱ εἰς Κέρκυραν, εἰς Ζάκυνθον, εἰς Ῥώμην, εἰς Βενετίαν ἐπάλληλοι διαμοναί του ὀλίγα ἀφῆκαν ἴχνη καταληπτά. Ἄλλως τε ὁ Καρυοφύλλης, ἢ ἐὰν θέλωμεν ὁ λεγόμενος Καρυόφυλλος, ἦτο ἐφοδιασμένος μὲ χονδροὺς φακέλλους ἐγγράφων, πιστοποιητικῶν, ἀποδείξεων πάσης γραφῆς καὶ αὐθεντίας, μαρτυρούντων τρανώτατα καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὴν ἁπανταχοῦ θεάρεστον διαγωγήν του. Τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα προήρχοντο καὶ ἀπὸ ἀνατολικὰς ἐνταυτῷ, καὶ ἀπὸ δυτικὰς ἀρχάς, ἑτέρα ἀπόδειξις, ὅτι διέκειτο ἄλλο τόσον ἀμφίβιος τὸ δόγμα, ὅσον καὶ τὸ γένος. Λείψανον δῆθεν τῆς ἐν Φερράρῃ καὶ Φλωρεντίᾳ συνόδου, ἄρα λοιπὸν ἀμφίδοξος τὴν πίστιν τὴν θρησκευτικήν, ὡς καὶ τὴν ἐξ ἐπαγγέλματος ἠθικήν, μετὰ μὲν Λατίνων ἐποιεῖτο, ὑπὸ τ' ὄνομα Don Placido, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ῥωμαϊστί, μετὰ δὲ Γραικῶν, μετονομαζόμενος Εἰρήναιος, ἐσταυροκοπεῖτο ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον. Κατόρθωσε μὲ τὸ διπλοῦν αὐτὸ διαβατήριον νὰ λειτουργήσῃ αὐθημερὸν καὶ εἰς ἑλληνικόν, καὶ εἰς λατινικὸν ναόν, νὰ κοινωνήσῃ τοῦ θείου προγεύματος, μεθ' ἧς παρέχει ποικιλίας ἐδεσματοκατάλογος ξενοτροφείου, καὶ ὑπὸ πρόσχημα πνευματικοῦ νὰ εἰσδύσῃ εἰς ἑτεροδόξους οἰκογενείας, κτώμενος ἐντὸς ἑκατέρων τῶν ποιμνίων τοσούτους φίλους καὶ συνηγόρους, ὅσους οὐδεὶς οὐδέποτε τῶν ἄλλων μονοπροσώπων ἱερέων ἐπέτυχε νὰ προσλάβῃ εἰς προστασίαν του.

Ἀλλ' ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο καθίστανε τὸν ἀμφίπολον δεκτόν, ἀρεστόν, ἐπιθυμητὸν εἰς τὰς ἀρχοντικὰς ἑσπερείας ἦτο ἡ πεφροντισμένη περιποίησις τοῦ καλλωπισμοῦ. Ὦ, ἂς ψάλῃ ὅσον θέλῃ ἡ φιλοσοφία· ὡς σημαία δείκνυσι πλοῖον, οὕτως ἱμάτιον ἄνδρα δείκνυσι. Τί ἀξίζει ἡ παιδεία σου, τί νὰ τὴν κάμω, εὐλογημένε μου, τὴν ἀρετήν σου, ἐὰν δὲν τέρπῃς καὶ τὴν ἀκοήν μου μὲ τριγμὸν ἐστιλπνωμένων ὑποδημάτων, ἐάν, ἀμύητος χειροκτοφορίας παρισιανῆς, μὲ ἀναγκάζεις νὰ ψαύσω πάγγυμνον τὴν ἐπιδερμίδα τῆς ἀδυσωπήτου σου δεξιᾶς; Θηρεύεις θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ δὲν ἔμαθες ἀκόμη ν' ἀλείφῃς τὰς τρίχας μὲ μυρέλαιον, νὰ δένῃς ἀνθρώπινα τὸν λαιμοδέτην, ἀκόμη δὲν ὀψώ-

νισες καὶ σὺ μίαν τινὰ οἱανδήποτε ψωροταινίαν διὰ τὴν κομβιοδόχην σου, ἃς ἦτο δὰ καὶ ὀθωμανική! — Ὡς πρὸς τοῦτο, ὁ Ἰησουΐτης, δεινότατος εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀνιάτου ματαιότητος τῶν ἀνθρώπων, ἐγίνωσκε καὶ ἤσκει ὅ,τι ἠγνόησαν καὶ Λεϊβνίτιοι, καὶ Κάντιοι καὶ Καρτέσιοι, καὶ Νεύτωνες· μετήρχετο τὸν κυνισμὸν τοῦ Διογένους συνηρμοσμένον ἐπιτυχέστατα πρὸς τὴν παραγγελίαν τοῦ Πλάτωνος « θύε ταῖς χάρισιν. » Ὁ Δὸν Πλάτσιδος ἔφερε πάντοτε κτενιστὰς τὴν μέλαιναν κόμην καὶ τὴν γενειάδα, κατὰ δὲ πᾶσαν ἐπίσημον ὑποδοχὴν τὰς ἐβοστρύχιζεν ἐν ἐπιμέτρῳ εἰς χάρτην μὲ πεπυρακτωμένον σίδηρον. Καὶ τὸ μὲν μεταξωτόν του ῥάσον, ἀπὸ τὰς αὔρας τοῦ Ζεφύρου λυρικῶς πως ἐξοιδαινόμενον, ἐκελάρυζεν ἀνὰ πᾶν κίνημα θελκτηρίους μελῳδίας ἐξ ἑκάστης τῶν πτυχῶν αὐτοῦ· ἀκαταγώνιστον δ' ἐξήσκουν τὴν ἕλξιν ἐπὶ τῆς ὁράσεως — τῶν δεσποινῶν κυρίως — ἡ ὑπὸ τὸ μαῦρον ῥάσον στίλβουσα φοινικὶς, ἡ οἰνόχρους καὶ ἀνθοκέντητος ζώνη, ὁ πλατυσκίαδος πῖλος, αἱ λαμποκοποῦσαι κνημίδες, ἐξαιρέτως τὸ δακτυλίδιον, ὅπερ ἐπὶ τῆς ἀργυρᾶς τοῦ ῥαβδίου λαβῆς μὲ μαγνητικὴν ἐπίδειξιν καθιζόμενον, προήρχετο, ὡς ἔλεγεν, ἐκ τῆς φιλοδωρίας τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἀρχιεπισκόπου Κολωνίας.

Πρὸς ἀπόστολον τοιαύτης ζύμης ἐνεπιστεύθη ἡ διεξαγωγὴ τῆς πλεκτάνης, τοὐλάχιστον καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ ἐνείχετο τὸ πρόσωπον, ὅπερ εἰς τὸ ἐξυφαινόμενον δρᾶμα καὶ κατὰ τὴν δολερὰν μεταπολίτευσιν ἔμελλεν ὁ ἱππότης τῆς Ἀλικιανοῦς νὰ ὑποκριθῇ.

Βέβαια, ἡ εἰς τὸ δουκικὸν συμβούλιον ἐπέκτασις τοῦ προσωπικοῦ, προσαγαγοῦσα νέους συνδυασμοὺς, ἐξωμάλυνε πολλὰ προσκόμματα· ἀλλ' ἐν τῇ τελειοποιήσει τοῦ σχεδίου συνέτεινον τὰ μάλιστα ἡ προθυμία τοῦ Μολίνου, καὶ τὸ εὑρεσίτεχνον τοῦ Πλατσίδου. Ἀπὸ ἐναρχθέντος Σεπτεμβρίου μέχρι μεσώσαντος Ὀκτωβρίου, οἱ δύο οὗτοι ἀφίχθησαν τρὶς εἰς Χάνδακα, ἐνδιατρίψαντες ἑκάστοτε μίαν ἑβδομάδα.

Ἐκ τῶν ἐν Χανίοις ὅμως καὶ τῶν ἐν Χάνδακι οὐδεὶς ἐμόχθησε διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιχειρήματος μᾶλλον τοῦ Ἰησουΐτου. Εἰς τὴν πανουργίαν τοῦ κυναλώπεκος αὐτοῦ ὀφείλονται ἡ παρασκευὴ καὶ ἡ διάπραξις τῶν κυριωτέρων συνδυασμῶν τῆς ἐπιβουλῆς, λόγου χάριν ἡ σιτοδοσία καὶ αἱ χρηματικαὶ πρὸς τοὺς πένητας βοήθειαι, εἰς ἃς ἄλλως τε ἡ οἰκογένεια τοῦ ἱππότου συνήργησε μετὰ πάσης

εὐσυνειδησίας καὶ φιλελεήμονος προθυμίας, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μολίνου πρὸς τὸν Πρύτανιν, ἡ προσωπικὴ τῆς προξενεύσεως διεξαγωγή, αἱ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Πεντανδρίας ἔγγραφοι ὁμολογίαι καὶ συγκαταθέσεις τῶν Χανιωτῶν, ὁ ἐπίπλαστος διωγμὸς τοῦ τιμαριούχου, ἡ οὐχ ἧττον δολία καὶ πλαστὴ ἀπόδρασις τούτου εἰς 'Αλικιανοῦν, ἡ μετέπειτα προγραφή, ἡ θρησκευτικὴ ἐξωμοσία, ὅσα τε ἄλλα τοῦ αὐτοῦ εἴδους πλαστουργήματα ἀπεπλάνησαν καὶ κατεβαυκάλισαν τοὺς κορυφαίους τῆς ἐξοχῆς. Καθ' ὅλα ταῦτα ὁ 'Ιησουΐτης ἠμαύρωσε τὴν τέχνην καὶ Προβεδούρων καὶ Μυστικῶν. Μακρὸν χρόνον ἔπειτα ἀνεμνήσθησαν Κρήτη καὶ Βενετία τοῦ εὑρετικοῦ του. Τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἁγίου Μάρκου ἤθελον θησαυρίσει ἐξαίσια καὶ μοναδικὰ πλαστογραφίας ἀριστουργήματα, ἐὰν ἀνευρίσκοντο δείγματά τινα τῶν ὅσα κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν ἐχάραξεν ὁ κάλαμός του.

'Αλλ' ὅ,τι εἰς τὴν ἐκθεάτρισιν τοῦ δράματος κατέδειξε διαφερόντως τὴν ἀμίμητον ἱκανότητά του, ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀπένειμεν αὐτῷ τὰ πρωτεῖα τῆς ὑποκρίσεως, ὑπῆρξεν ὁ μετασχηματισμὸς προσώπου, ἱματισμοῦ, ἀναστροφῆς. Καθὸ νέηλυς ἐν Χάνδακι, ἐτύγχανε τοσοῦτον ἄγνωστος εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν προσέτι. Τὸ περιστατικὸν ἦτο χρήσιμον βεβαίως. 'Αλλ' ἐὰν κατὰ τύχην ἀνεγνωρίζετο, εἰς πόσα κομμάτια ἤθελον τὸν κρεουργήσει οἱ ἀντάρται ; 'Εν τῷ μεταβῆναι λοιπὸν ὑπὸ σχῆμα ἐφημερίου εἰς Χανία προενόησε νὰ παραμορφώσῃ ὄψιν, ν' ἀναπλάσῃ ῥάσα, νὰ μεταβάλῃ τρόπους, ὕφος, χειρονομίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ παρακινδυνεύσῃ ὅσον οἷον τε ὀλιγώτερον. Φενάκη, φόβης καὶ ὀφρύων βαφή, πλαστὴ γενειάς, μύσταξ, ῥινὸς ἐξοίνωσις, τροπὴ φωνῆς καὶ προφορᾶς, καλυμαύκιον, ταῦτα μετεποίησαν τὴν μορφήν του ἐξ ὁλοκλήρου. Πρὶν ἢ ἀποχαιρετίσῃ τὴν δουκικὴν οἰκογένειαν, ἠθέλησε νὰ προδοκιμάσῃ τὴν ἐπιτυχίαν. Εἰσαχθεὶς παρὰ τοῦ Μυστικοῦ εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ πρίγκηπος ὑπὸ πρόσχημα ἡγουμένου τῆς ἐν Κύπρῳ Πεφανερωμένης, συνδιελέχθη ἀρκετὴν ὥραν ἀγνώριστος μετὰ τοῦ Δουκός, ἀφηγηθεὶς τὰς ἐκεῖ παρανομίας τῶν Τούρκων. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλους ἀπεκαλύφθη, ὁ Ὑψηλότατος, καταληφθεὶς ἀπὸ γέλωτα καπυρόν, προκαλέσαντα ῥοὴν δακρύων καὶ παροξύναντα τὸν βῆχά του ἕως πνιγμοῦ,

— Μὲ ἐφενάκισες θαυμασίως! εἶπε, μὲ ὁμηρικὴν περιχάρειαν τινάξας τοῦ ἀμφιβίου τὴν δεξιάν... 'Αλλὰ παρέβης τοὺς κανόνας

τοῦ τάγματος. Δὲν ὥρκισες ὡς Ἰησουΐτης νὰ μὴ φενακίσῃς ὁμοταγῆ ποτέ;

Τὸ σχέδιον μετὰ μακρὰν σύσκεψιν καὶ περίσκεψιν κατηρτίσθη. Ἀφοῦ δὲ διεπονήθη ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν δυνατήν, ἀφοῦ κατέστη ἐπεξειργασμένον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν προϋπολογισθεισῶν περιπετειῶν καὶ πιθανοτήτων, τέλος ἐστερεώθη καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου. Κατ' αὐτό, ὁ μὲν Ἰησουΐτης ἀνεδέχετο τὴν ἐντολὴν νὰ κατευθύνῃ πᾶν τὸ ἀποβλέπον τὸν φενακισμὸν τῆς κρητικῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ Μολῖνος ἐπηγγέλλετο τὰ συμβησόμενα ἐν Ἀλικιανοῦ, ἀνθ' ὧν ἐδικαιοῦτο νὰ σώσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον ἡμέραν τὰς γυναῖκάς του, ὅπως ἂν ἤθελε κρίνῃ σκοπιμώτερα. Καὶ τὴν μὲν πολιτικὴν τοῦ ἐπιχειρήματος ἐπιτήρησιν ἀνελάμβανον ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην οἱ δύο νομάρχαι Χάνδακος καὶ Χανίων, τὴν δὲ στρατιωτικὴν διάπραξιν ἀνετίθετο ὁ Δοὺξ ὁλοσχερῶς πρὸς τὸν στρατηγὸν Κολλάλτον. Τὴν κορωνίδα εἰς τὸ σκευώρημα ἐπέθετεν ὕστατα ἕν τι ἀστυνομικὸν αὐτοσχεδίασμα, λυσιτελούντως ὑπερλαμπρῦναν τὸν δημιουργὸν νοῦν τοῦ Ἰωναθάν. Ὑπὸ προσποιητὴν ἀφορμὴν δηλητηριάσεως βενετοῦ τινος ὑπαλλήλου τοῦ λιμεναρχείου συνελαμβάνοντο αὐθημερὸν καὶ κατεκρατοῦντο εἰς τὰς στρατιωτικὰς εἱρκτὰς σύμπαντες οἱ φαρμακοπῶλαι Χάνδακος καὶ Ῥιθύμνης. Μετά τινας μὲν ἡμέρας αἱ πεπλασμέναι ὑποψίαι διελύοντο· ἀλλ' οἱ πεντηκόνταρχοι τῆς Σιγῆς, προφασισθέντες ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἔρευναν τῶν φαρμάκων, ὑπεξῇρον ἀπὸ τὴν ἀποθήκην ἑκάστου φαρμακείου πᾶν ὅσον εὗρον καλῆς, ἢ κακῆς ποιότητος μηκώνιον. Χρειάζεται μεθ' ὅλα ταῦτα νὰ ἐκδηλώσωμεν, ὅτι τὴν δαπάνην τῶν γάμων ἀνεφορτίσθη εἰς βάρος της ἡ κυβέρνησις, χορηγήσασα πρὸς τὸν Μολὶν αὐτὸν ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν σάκκον, ὃν κατὰ πρόσωπον τοῦ αὐλάρχου εἶχε προσφενδονίσει ὁ Ῥαιτούρης...; Μὴ ἐντρίψωμεν μακρότερον. Τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ δολοπλοκήματος διασαφίζουσι τὰ καθ' ἕκαστον, ὅσα ἐν τοῖς προηγουμένοις κεφαλαίοις ἐξετέθησαν μὲ ἀποχρῶσαν λεπτολογίαν.

Τούτων οὕτως ἤδη προδιατεθέντων, ἔτρεψαν οἱ ἐν τοῖς πράγμασι τὴν μέριμναν εἰς τὰς πρακτικωτέρας τῆς ἐκστρατεύσεως ἑτοιμασίας.

Ἀρχηγὸς τῆς στρατείας αὐτῆς, ὡς προείρηται, ἐτάχθη ὁ γενικὸς τοῦ βασιλείου ἐπιθεωρητής, κόμης Γαβούτιος Δὲ Κολλάλτο, στρα-

τηγὸς κεκτημένος φήμην καὶ εἰς προηγουμένους ἄθλους· πολιτικὸς δὲ ἐξελεγκτὴς ὡρίσθη κατ' ἰδίαν ὁ Μάρκος Γριμάνης, τακτικὸς Χανίων τοπορητητής. Καὶ τῆς μὲν ἱππικῆς μοίρας διοικητὴς ἐκλήθη ὁ συνταγματάρχης Σίμων Πάστροβιτς, τοῦ δὲ πυροβολικοῦ λοχαγὸς ἀπεδείχθη Ἰάκωβός τις Φώσκολος ἐκ Δαλματίας. Πλὴν τῶν ἀξιωματικῶν τούτων, συνεξεπορεύθησαν καὶ ἕτεροι λειτουργοί. Ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας ὁ Ματθαῖος Καλλέργης, ὁ κόμης Ἀβογάδρος, οἱ κυβερνητικοὶ σύμβουλοι Χανίων (Provveditori ad utilia), ὁ Προβεδοῦρος Χάνδακος, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἑτέρων στρατιωτικῶν σωμάτων, ἐπὶ τέλους δὲ ἡ σύνοδος τῶν φραγγαρχόντων αὐτή, περὶ ἧς λόγος ὄπισθεν ἐγένετο.

Ὁ Κολλάλτος ὑπολαβών, ὅτι τὰ πράγματα θὰ συνέβαινον ἀκριβῶς ὡς εἶχον προδιαταχθῆ εἰς Χάνδακα, ἐξεστράτευσε πεποιθώς, ὅτι, ἐξαίφνης καὶ ἀπροσδόκητος κατασκήπτων εἰς Ἀλικιανοῦν, ἤθελε τελεσιουργήσει τὴν ἐντολήν του δι' ἁπλῆς ἐφόδου καὶ αναιμωτεί. Διό, ὡς τάχιστα κατέφθασε τὰς ὄχθας τοῦ Πλατάνου, ἐνέδρευσεν ἐντὸς τοῦ δάσους, ὅπου μετὰ πάσης σιγῆς παρέμεινε τὸ ἄκουσμα τοῦ συνθήματος. Ἔμελλε δὲ τὸ σύνθημα ἐκεῖνο νὰ δοθῇ παρ' ἀσκαυλῶν ἀλληλοφωνούντων ἅμα τῇ ἀπαγωγῇ τῆς οἰκογενείας τοῦ Μολίνου. Εἰσβάλλοντες οἱ ἄσκαυλοι εἰς τὴν αἴθουσαν, θὰ ἐκώλυον διὰ τῆς κακοφωνίας των τοὺς ἐγκωμαίνοντας νὰ ἐπαισθανθῶσι τὴν εἰς τοὺς κήπους ἐμπίπτουσαν νεκρώσιμον ἀταραξίαν. — Οὕτω πως εἶχον συμφωνηθῇ τὰ τῆς ἐκστρατεύσεως. Ἀλλά, χάριν συμπτώσεώς τινος ἀπροόπτου, οἱ μὲν ἀσκαύλαι ἐβράδυνον νὰ δώσωσι τὸ σημεῖον, ἡ δὲ χρονοτριβὴ παρέσχεν εἰς τὸν Καντανολέον τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρασκευάσῃ ἀνετώτερον τὴν ἄμυναν.

Τὸ ἑσπέρας τῆς συντεθειμένης ἡμέρας ὁ στρατηγὸς ἐξεκίνησε, δοὺς τὴν ἑξῆς διάταξιν πρὸς τὸν στρατόν. Εἰς μὲν τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, συγκειμένην ἐκ τετρακοσίων πεζῶν καὶ πεντήκοντα ἱππέων, ἀνέθηκε τὴν φροντίδα νὰ συλλάβῃ τοὺς καθεύδοντας ἐξ ἐπιδρομῆς, λαφυραγωγοῦσα προσέτι τὰ ἐντυγχανόμενα ὅπλα καὶ πολεμεφόδια· πρὸς δὲ τὸν Πάστροβιτς ἔδωκεν ἐπιταγὴν νὰ περιφράξῃ διὰ τῆς ἐπιλοίπου ἱππικῆς μοίρας τὰς ἐξόδους ὅλας τῆς κωμοπόλεως· τέλος ἐπεφυλάχθη εἰς ἑαυτὸν τὸ ἐνδοξώτερον τοῦ ἐπιχειρήματος, αὐτό, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν ἀνταρσίαν τὸ καίριον τραῦμα. Ἦν δὲ ἡ ἐκπόρθησις τῆς ἐπαύλεως,

καὶ ἡ δίκην προβάτων (ligati come pecore) κατάσχεσις ἀθρόων τῶν ἀρχηγῶν.

Ἀξιοσημείωτον. Περὶ ἐπικούρων Κισάμου καὶ Μελέχα οὐδεὶς λόγος. Ὡς φαίνεται, μόνη ἡ βία εἶχε στρατολογήσει αὐτούς. Ἀποποιηθέντες ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἔργου νὰ πολεμήσωσι κατ' ἀδελφῶν, οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς κρητικῆς ἐπικουρίας ἔασαν κατὰ μέσον δρόμον τὴν εἰς Ἀλικιανοῦν ὁδόν, καὶ ἐπανέκαμψαν ἄπρακτοι εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν τοσούτῳ, τί ἀπεσυνέβαινεν εἰς τὴν κωμόπολιν;

Μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς ἐποχυρώσεως, ἐνῷ δρομαῖος ἤδη κατεπορεύετο ὁ βενετικὸς στρατός, σκηνή τις ἐκπληκτικὴ καὶ κατακλῶσα διεδραματίζετο ἐντὸς τοῦ πύργου. Γέροντες ἐφοπλιζόμενοι μὲ τὰ σκῦλα τῆς ὁπλοθήκης, νέοι, βρύχοντες τοὺς ὀδόντας ἐξ ὀργῆς, ἀκονῶντες μάχαιραν πρὸς μάχαιραν· γυναῖκες οἰκτρολογοῦσαι· παιδία ἐπιβοώμενα τοὺς γονεῖς, ὅλοι συνεστιβάζοντο περὶ τὸν Πρύτανιν, ἀνυπόμονοι νὰ δράξωσι τὰς προνοίας του.

— Τέκνα μου! λέγει οὗτος εἰς τόνον ἐμπνέοντα θάῤῥος καὶ καρτερίαν. Ἐντίμως ἐξεπληρώσαμεν ἕως τῆς σήμερον τὰ ἡμέτερα καθήκοντα. Οὐδεμία παρανομία ἐπιβαρύνει τὴν συνείδησίν μας. Εἰς ἓν καὶ μόνον λάθος περιεπέσαμεν. Ἠλπίσαμεν, ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς νήσου ἤθελεν ἐπισπευθῇ μὲ συνεργίαν φραγγαρχόντων. Ἡ θεία οἰκονομία θέλει νὰ διακριβώσῃ τὴν καρτερίαν μας καὶ εἰς ἀκροτάτας δοκιμασίας. Ἔστω! Οἱ μὲν Χανιῶται ἂς ὄψωνται! Ἀλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἄτοπον, καὶ δειλῶν ἴδιον ἐνταυτῷ θὰ ἦτο τὸ ν' ἀποκρύψωμεν εἰς ἑαυτοὺς τὸν κίνδυνον, ὅστις ἀπροσδοκήτως ἐφ' ἡμῶν ἐπισκήπτει συνεπείᾳ τῆς ἀρχοντικῆς προδοσίας. Ἀνδρεία! Εἰς τὸ ὀξύτερον τῆς ἀκμῆς πρὸ πάντων χρειάζεται ἡ τόλμη. Ἂς ἐξορκίσωμεν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον μεθ' ἧς γενναιότητος δικαιούμεθα νὰ περιφρονήσωμεν τὰς ἀνάνδρους καὶ δειλοψύχους μηχανοῤῥαφίας τῶν προδοτῶν! Τί ἀξίζει ζωὴ χωρὶς τιμήν, ὕπαρξις τὸν κύκλον τῆς ὁποίας μετρεῖ τὸ σχοινὶ τοῦ δημίου κατὰ σπιθαμήν; Τί τὸ θέλομεν τὸ αἷμα, ἂν μέλλουν εἰς τὰς φλέβας τῶν τέκνων μας νὰ τὸ ῥοφήσουν χείλη ἀχορτάστου καὶ βρωμεροῦ καταχανᾶ; Κάλλιο μακελλειὸ στὸν

Τοῦρκον, ἢ κριὰς στὸν Βενετσιάνον! (1) Ἂς προσφέρωμεν καὶ αἷμα, καὶ ζωὴν καλήτερα, παρὰ νὰ κλίνωμεν πάλιν τὸν λαιμὸν ὑπὸ τὸν ἄτιμον ζυγόν, παρὰ νὰ παραδώσωμεν ψυχὴν καὶ σάρκα εἰς βασανιστήρια! Ἀλλ' ὅπως ἀγωνισθῶμεν ἀνδρικῶς, ἀπηλλαγμένοι πάσης καρδιοβόλου φροντίδος, δέον νὰ προφυλάξωμεν ἐγκαίρως γυναῖκας καὶ ἀνήλικα. Τὰ μὲν γυναικόπαιδα ἂς ἀπέλθωσιν εἰς ἀσφαλέστερον τόπον. Οἱ δὲ ἄνδρες ὁμολογήσατε ᾽ξάστερα καὶ καθαρά! Σᾶς τρομάζει ἡ ὄψις τοῦ θανάτου; Ὅσοι καὶ μὲ τὸ στόμα καὶ μὲ τὴν καρδίαν ἀτρόμητοι, στῆτε πρὸς ἄμυναν τοῦ προτειχίσματος τούτου τῆς ἐλευθερίας! Ὅσοι δὲ φιλόζωοι ἂς ἀποχωρήσωσι μὲ τὰ γυναικόπαιδα!

— Δὲν ὑπάρχουν φιλόζωοι ἐδῶ! ἀποκρίνονται οἱ ἀκροώμενοι φρυάττοντες, καὶ ἀνακραδαίνοντες ξίφη, λόγχας, μαχαίρας. Παρὰ τὸ βενετικὸν βρωμόσκυλον θὰ ἐπροτιμῶμεν, ὄχι τὸν θάνατον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κόλασιν ἔτι μετὰ θάνατον!

Γόων καὶ ὀλοφυρμῶν συναυλία ἐξεῤῥάγη πρὸς τὸ μέρος τῶν γυναικῶν.

— Παιδιά μου, ὁ Καντανολέος ὑπολαμβάνει, συλλογίσθητε τὰς συνεπείας καλά! Δὲν ἀρκεῖ ἡ εἰς τὸν ἀκούσιον θάνατον ὑποταγή. Ἴσως θὰ μᾶς χρειασθῇ καὶ ἡ εἰς τὸν ἑκούσιον θάνατον προθυμία!

— Ζήτω ὁ θάνατος! συνευφημοῦσιν ὅλοι μὲ δαιμόνιον ἀντίλεξιν!

— Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ! ἐπιλέγει ὁ πρύτανις. Λοιπὸν ἕκαστος εἰς τὰ χρέη του, καὶ μὴ χάνωμεν καιρόν. Ὅσοι σύζυγοι, πατέρες, ἀδελφοί, ἀποχαιρετίσατε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία σας! Ἀμέσως!

Ἐπὶ τῷ διατάγματι τούτῳ ἡ συγχορεία τῶν σχετλιασμῶν ἐπικτυπεῖ μὲ βροντὴν καταῤῥάκτου. Αἱ μὲν τῶν γυναικῶν στερνοκοποῦνται, αἱ δὲ ἀποκνίζουσι τὸ πρόσωπον.

---

(1) Ἀρχαιοτάτη παροιμία κρητική, αἰνιττομένη τὰ βενετικὰ βασανιστήρια.

Ἔνιαι τῶν νεωτέρων διαμαρτύρονται, μὲ ἐπιβοήματα καὶ ἀλαλαγὰς καθικετεύουσαι τὴν ἄδειαν νὰ συναγωνισθῶσι παρὰ τοὺς συζύγους. Ἡ μερὶς αὕτη συντίθεται ἐκ τῶν ἀρτιγάμων κορασίων αὐτῶν, ἅπερ χάριν τῶν Κρητικῶν Γάμων ἐνυμφεύθησαν αὐθημερόν.

Ἡ Σοφία ἐπιπηδᾷ ὀδυρομένη εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πενθεροῦ. Πυρακτούμεναι ἀπὸ τὸν καχλάζοντα πυρετὸν, αἱ κόραι της ἐκτοξεύουσιν ἐξάλλου τινὸς αἴγλης γλωχῖνας.

— Δὲν εἶσαι σὺ αὐτὸς — ἀναβοᾷ, ἐπιδιδομένη εἰς κωκυτὸν, ἐπιρραντίζοντα τὴν λευκὴν γενειάδα τοῦ γηραλέου, ἀλλ' ὅμως διαφαίνοντα ἀνδρικὸν φρόνημα μᾶλλον, ἢ εὐπάθειαν γυναικείαν — δὲν εἶσαι σὺ ὁ εὐλογήσας τοὺς σεμνωτέρους τῶν πόθων μου, ὁ ἀναγορεύσας με θυγατέρα τῆς ἀνδρειοτέρας τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν; Πρὸς τί λοιπὸν ὕμνυον πίστιν καὶ καθιέρωσιν εἰς τὰς τύχας τοῦ ἔθνους σου, ἐὰν ἐν ὥρᾳ κινδύνου ἐπεφυλάττεσο νὰ μὲ ἀποπέμψῃς εἰς συνοδίαν μειρακίων, ἐὰν θὰ μοὶ ἀφήρεις τὴν εὐκαιρίαν νὰ δείξω, τίνα καρδίαν τὸ γένος σου υἱοθετεῖ, τίνα σύντροφον ἔδωκες εἰς τὸν υἱόν σου; Ἦ νομίζεις, ὅτι ἡ ἀνδραγαθία εἶνε προνόμιον ἐξαιρετικὸν τοῦ φύλου σου; Θὰ ἐξήρχοντο ἥρωες ἀπὸ τὰ σπλάγχνα μας, ἐὰν καὶ ἐντὸς ἡμῶν προσέτι δὲν ἐκαίετο κάμινος ἀφοσιώσεως....; Γέρων σεβάσμιε, σὲ παρακαλῶ ὑπὲρ ἐμοῦ... σὲ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι τῶν νεονύμφων τούτων νεανίδων ——— ἐπιλέγει, προσψαύουσα μὲ ἐπαφρόδιτον χάριτα ἱκετικὴν τὰς σιαγόνας τοῦ πενθεροῦ — Ἄφες ἡμᾶς ἀνεμποδίστους εἰς τὰ παρακελεύσματα τῆς καρδίας! Ἄφες νὰ συνεισφέρωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ στήθη μας εἰς τὸν ἀγῶνά σας!

Χωρὶς δὲ νὰ περιμείνῃ ἀπάντησιν, λύεται ἐκ τῆς ἀγκάλης τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ ἀπὸ τοὺς τελαμῶνας τῶν πλησίον δράττουσα ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ὅσα ξίφη προχειρότερα, διανέμει αὐτὰ πρὸς τὴν νεόγαμον δεκαρχίαν.

— Ἀναλάβετε τοὺς στεφάνους σας! ἐπιφωνεῖ μὲ ἀῤῥενικὴν παῤῥησίαν, προσαγορεύουσα τὸν λόχον της. Μὲ τὰ εὐλογημένα αὐτὰ σύμβολα τοῦ γάμου μας ἐπὶ κεφαλῆς θὰ προσφέρωμεν, ἀδελφαὶ, τὸν ὀφειλόμενον φόρον εἰς τὴν πατρίδα! Ἐὰν μὲν εὐνοήσῃ τὴν σημαίαν μας ἡ Θεία Πρόνοια, ὁ κόλπος ἡμῶν θέλει

μίαν ἡμέραν γαλουχήσει τέκνα, προωρισμένα εἰς στεφηφορίαν στρατηγικήν. Ἐὰν δ' ἀναγκαῖον εἰς ἀποκάθαρσιν κριθῇ τὸ αἷμά μας, εἴθε ἐξαγοράσῃ τὴν δουλείαν τοῦ γένους ἡ αὐτόματος θυσία δέκα παρθένων!

— Ὡς ἡ ἀνδρεία σου ἐξαγοράζει τὴν προδοσίαν τοῦ φραγγάρχοντος! κραυγάζουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐν συμφωνίᾳ στεναγμῶν.

— Θυγατέρες Ἑλλήνων τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου! — ἐκφωνεῖ ὁ Πέτρος, ἀνυψῶν τὴν νύμφην εἰς θρίαμβον, ἐνῷ σημαῖαι τῆς αὐτονομίας διηνεμοῦντο ἐπάνωθεν αὐτῆς — θυγατέρες Ἑλλήνων, λάβετε ἀπὸ φραγγοπούλαν μάθημα!

— Ἀμεταθέτως λοιπὸν ἐπιθυμεῖς νὰ συμμεθέξῃς καὶ σὺ τῶν κινδύνων μας; λέγει αὐτῇ ὁ Καντανολέος. Δὲν θὰ ἔστεργα τὸ κατ' ἐμέ· ἂς γίνῃ ὅμως τὸ θέλημά σου! Ἐπρώτευσες εἰς τὰς χαρὰς τῶν γάμων· πρωταγωνίστησε λοιπὸν καὶ ἐν μέσῳ πυρός! Ἐάν τε ἐπιζήσῃς, ἐάν τε συναπολεσθῇς, θὰ ἐξημερώσῃ δὰ ὀψέ ποτε αὐγὴ κρίσεως καὶ ἐπὶ τῆς Κρήτης. Ἡ λαμπηδὼν τῆς φιλοπατρίας σου θέλει ἐπαστράψει τότε φωτοφανέστερα, παρ' ὅτι λάμπει σήμερον ἡ ἀγγελικὴ μορφή σου!

Χαμηλώσας δὲ τὴν φωνήν,

— Κόρη μου, προσέθηκεν· ὀλίγαι στιγμαὶ μᾶς ἀπομένουν. Δράξε τὴν εὐκαιρίαν, κ' ἐγρήγορα! Εἰς δύο ἢ τρεῖς γραμμὰς κατάστρωσε τὴν τελευταίαν σου θέλησιν, συνάθροισον εἰς μικρὰν δέσμην ὅ,τι ἔχεις ἀξιοφύλακτον, καὶ παράδος αὐτὰ πρός τινα τῶν ἀπερχομένων ἱερέων. Τοῦτ' αὐτὸ κάμνουν ἤδη καὶ οἱ περισσότεροι.

Εἶτα δὲ ἀποτεινόμενος δυνατώτερα πρὸς τοὺς πολλούς,

— Τώρα, ἀδελφοί, ἐπιπροσθέτει, ἂς ὑψώσωμεν ἄνω τὰς καρδίας!

Μιμούμενοι τὸ παράδειγμά του, γονατίζουν ὅλοι, καὶ ὁ μητροπολίτης ἀπαγγέλλει περικοπάς τινας τῶν Ψαλμῶν.

Εἰς ἑκάστην περικοπὴν ἡ ἀργυρόηχος τῶν μειρακίων φωνὴ ἐπαναλέγει συνεχῶς τὸ « Κύριε ἐλέησον! » ἐνῷ ἡ βαρυφωνοτέρα τῶν ἀνδρῶν, πρὸς τὴν τῶν ἱερέων συνῳδοῦσα, ἐπαναλαμβάνει « Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου! »

Δὲν παρετάθησαν μακρὸν οἱ ἀποχαιρετισμοί. Ἀλλ' ἀξιοσημείωτον τῆς περιπαθοῦς σκηνῆς περιστατικόν! Ἐνῷ γυναῖκες καὶ βρέφη, εἰς τὸν λαιμὸν τῶν ἀνδρῶν περιπλεκόμενα, ἐξεκώφαινον τὴν αἴθουσαν μὲ ὀξείας κραυγάς, οὐδὲν δάκρυ ἐνότιζε τὰ βλέφαρα τῶν γονέων. Τοσοῦτον ἀληθεύει, ὅτι εἰς στήθη κρατερὰ ἡ στοργὴ τῆς πατρίδος ὑπερκρατεῖ!

— Φθάνουν τὰ μοιρολόγια, φθάνουν! κραυγάζει πρὸς τὰς γυναῖκας ὁ Καντανολέος. Ὥρα ν' ἀπέλθητε· Ἐμπρός!

Στρέψας δὲ τὸ βλέμμα δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ,

— Παππᾶ Βασιλόπουλε ἀπὸ τὴν Θέρισσον, ὑπέλαβε, καὶ σὺ παππᾶ Μιτσούδη ἀπὸ τὸ Ῥέθυμον, παραλάβετε ἀμέσως τὰ γυναικόπαιδα, φέρετέ τα ἀπόψε εἰς τὸν Ψαθογιάννον, αὔριον δὲ πρὸς τὰ χαράγματα κομίσατέ τα ἀπὸ Ῥούμματα καὶ Τερὲς εἰς τὴν Σκορδαλοῦν!

Πολλοί, κατὰ μίμησιν τοῦ πρυτάνεως καὶ τῶν συναδέλφων του, σπεύδουν τότε νὰ ἐγχειρίσωσι πρὸς τὰς συζύγους γραμμάτια, δακτυλιαίας σφραγίδας, πᾶν ὅ,τι ἀξιώτερον. Ἡ Σοφία παραδίδει πρὸς τὸν ἱερέα Βασιλόπουλον φάκελλον ἐσφραγισμένον, περιέχοντα σκεύη τινά, καὶ ἐπιστολήν. Ἐν τούτοις τὰ μὲν γυναικόπαιδα καταβαίνουν τὰς κλίμακας, βλέμματα σπαραξικάρδια στρέφοντα ἀνὰ πᾶσαν βαθμίδα πρὸς τοὺς φιλτάτους, ἀκολούθως δὲ ὁ Πρύτανις διατάσσει τὸν ὁριστικὸν πάσης ἐξόδου καταφραγμόν.

Διέπρεπε μεταξὺ τῶν ἀνδρειοτέρων ὑπερμάχων τοῦ πύργου νέος τις εἰκοσιπενταετής, ὑπερβαλλόντως τολμητίας καὶ ῥιψοκίνδυνος. Ἐκαλεῖτο Νικήτας· ἦν δὲ υἱὸς τοῦ συμβούλου Ζάππα, καὶ σταυραδελφὸς τοῦ Δημητρίου Καντανολέου, δευτεροτόκου τοῦ Πρυτάνεως. Τύπος γνήσιος, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τοῦ ἀτρομήτου Σφακιανοῦ.

Καταφραχθείσης παντελῶς τῆς ἐπαύλεως, ὁ Γεώργιος Κανταναλέος, προσκαλέσας κατὰ μόνας τὸν Νικήταν καὶ τὸν Δημήτριον, συνδιελέχθη μὲ αὐτοὺς χαμηλοφώνως ἀρκετὴν ὥραν. Πλὴν τῶν τριῶν συμβούλων (ἀπόντος τοῦ πέμπτου), οὐδεὶς ἄλλος ἤκουσε τὴν συνδιάλεξιν. Οἱ νέοι λαβόντες τὰς ὁδηγίας, ἀπῆλθον ἀθέατοι, καὶ δὲν ἐπέστρεψαν αὖθις, ἢ ἐπὶ ῥητῇ προσκλήσει τοῦ Συμβουλίου.

Δι' ἐκείνου τοῦ διατάγματος συνεπληροῦτο ἡ ἑτοιμασία τῆς ἀμύνης.

Ὥδευεν ἡ πρώτη τῆς νυκτός, ὅτε οἱ πρόσκοποι τοῦ Κολλάλτου ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰς προσόδους τῆς κώμης ἐν τυμπάνοις καὶ σάλπιγξιν, ὡσανεὶ ἐπορεύοντο εἰς ἑορτάσιμον παράταξιν. Ὁ Κανταναλέος ἐξείκασεν ὀρθῶς τὸν σκοπὸν τοῦ ἐχθροῦ. Ἂν ἐλευθέραν ἄφινε τὴν πρσφυλακὴν νὰ προχωρήσῃ ἕως τοῦ τόπου, ἔνθα κατέκειντο οἱ ληθαργοῦντες, δυσκόλως ἔπειτα ἤθελε τὴν ἐκβιάσει εἰς ὀπισθοχώρησιν, διὰ τὸν φόβον, μὴ αἱ αὐταὶ σφαῖραι κρούσωσιν ἐνταυτῷ καὶ ἐχθρὸν καὶ ἀδελφούς. Ἐπὶ τοιαύτῃ προόψει ὁ πύργος ὑπεδέχθη τὸ προπορευόμενον σῶμα μὲ τὸν σύγχρονον τῶν τεσσάρων τηλεβόλων χαιρετισμόν. Ἀνεπαίσθητος κατ' ἀλήθειαν ἐξῆλθεν ἡ Ζημία τοῦ Βενετοῦ· ἀλλ' ἐνώπιον τῆς ἀπροσδοκήτου φιλοξενήσεως, οἱ πρόσκοποι ἐτράπησαν εἰς τὰ ὀπίσω. Ἐξεικάσας ἐντεῦθεν ὁ Κολλάλτος, ὅτι δὲν θὰ κατελάμβανε τὸ σκοπούμενον ἄνευ ἀντιστάσεως, τὸ μὲν ἔργον τῆς ἡμέρας ἀπετερμάτισεν εἰς μόνην τῆς κώμης τὴν κατοχήν, καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν εἰσόδων, τὸ δὲ πλήρωμα τῆς ἐκστρατεύσεως ἀνέβαλεν εἰς τὴν ἐπαύριον, ἐπιφυλαχθείς, ἐφ' ὅσον ἦτο ἐνδεχόμενον, νὰ αἰχμαλωτεύσῃ τὸ κοιμώμενον στρατόπεδον αὐτονυκτί. Εἰς τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ γενναίου στρατηγοῦ ἐτηροῦντο συνωρμαθισμένα ὅλα τὰ δελτία τοῦ ἡμερολογίου τῆς προδοσίας, τὸ δὲ σημειωτάριον τοῦ Μολίνου ἐχρησίμευεν αὐτῷ, ὅσον πυξὶς ὠφελεῖ θαλασσοποροῦντα ναύκληρον. Ἕν τι μήνυμα ἐπρώτευεν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ ἐκείνῳ· τὸ ὄπιον ἔμελλε νὰ συγκερασθῇ μὲ τὸν οἶνον εἰς τοσαύτην δόσιν, ὥστε ἡ ἐνέργειά του νὰ παρατείνῃ τὴν ἀναισθησίαν τοὐλάχιστον ἄχρι τῆς ἐπιούσης. Διατί λοιπὸν νὰ παρακινδυνεύσῃ τὴν ἐπιχείρησιν, ἔχων τὴν νύκτα ὅλην πρὸ ἑαυτοῦ; Ἡ δὲ ἀσέληνος νὺξ καὶ ὁ τῆς συννεφίας συσκοτασμὸς δὲν ἤθελον ὀψιαίτερα παραλύσει τὴν σκοποβολὴν τοῦ πύργου; — Οἱ ὑπολογισμοὶ ἦσαν ἀκριβεῖς. Περὶ τὸ μεσονύκτιον, σῶμα ἐπίμικτον

ἐκ πεζῶν καὶ ἱππέων κατέσκηψεν εἰς τοὺς κήπους, καὶ εἰς τὴν πλατείαν. Καίτοι μὴ διακρίνοντες τὸν ἐχθρόν, οἱ πολιορκούμενοι ᾐσθάνθησαν τὴν ἐπιδρομὴν εὐθὺς ἀπὸ πρώτης προσβολῆς. Ἀλλὰ τί ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὴν ἔφοδον; Τίνι τρόπῳ ν' ἀποκρούσωσι τὸ στρατήγημα; Ἆρα τὸ πῦρ δὲν θὰ ἐκρότει πλείονας συμπολίτας, ἢ Βενετούς; — Ὁ Βενετὸς ἐπωφελήθη τὴν λυσιτελῆ συγκυρίαν ἀμελλήτως. Σελήνη, λήθαργος, συννεφία, συνέσπευδον τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὀγκώδεις κύλινδροι σχοινίου ἀπετέλουν μέρος τῶν πολεμεφοδίων του. Ἡ ἐπίτηδες ἀποθήκη ἐξέβρασε πλῆθος πεδῶν, βρόχων, στραγγαλῶν, ἁλύσεων, χειροδέσμων... Φεῦ, ἐὰν τὸ βαθὺ σκότος ἐκώλυε τὴν ὅρασιν, δὲν ἐκώλυεν ὅμως καὶ τὴν ἀκοήν! Οἱ πολιορκούμενοι ἀριθμοῦν ἓν καθ' ἓν τὰ κλωπικὰ βήματα τῶν σκυλευτῶν, ἀκούουν τὸν ἀραγμὸν τῶν ἁλύσεων, ἀκούουν προσψιθυρισμούς, καγχάσματα ἀνεσταλμένα· ἐν δὲ τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡ νεκρώσιμος ἀπραξία τῶν ζωγρουμένων ἀποτελεῖ φρικωδεστέραν τὴν αἴσθησιν εἰς τὰ ὦτά των... Ἀλλὰ τί νὰ κάμωσιν ἐν τοιαύτῃ δυσχερείᾳ; Εἰς ἣν παγίδα διέκειντο ἐμπεπλεγμένοι, τί βέλτιστον ὑπελείπετο;

Τὸ πεπρωμένον ἀπεπληρώθη. Οἱ Καπελέτοι δεσμεύουσιν ἀπαρενόχλητοι χεῖρας καὶ πόδας τῶν καθευδόντων· ἐπισωρεύοντες δὲ τοὺς αἰχμαλώτους εἰς τὰ στρατιωτικὰ φορεῖα, ἀπάγουσιν ὑπὸ κράτησιν σύσσωμον τὸ στρατόπεδον. Ἡ ἐργασία παρετάθη πέρα τῶν πέντε ὡρῶν. Ὁ κρότος τῶν τελευταίων τροχῶν ἀντήχησεν εἰς τὴν θολωτὴν στοὰν τῆς ἐπαύλεως ἐπιφωσκούσης τῆς ἀμφιλύκης.

Ἕτερον καὶ οὐχ ἧττον λυπηρὸν ἀτύχημα. Τὰ τέσσαρα τηλεβόλα τοῦ πύργου ἦσαν καὶ μικροτάτης ὁλκῆς, καὶ ἀτελῆ συνάμα τὴν κατασκευήν. Ἡ βολὴ τοῦ βενετικοῦ πυροβολικοῦ ἐτύγχανεν ἀσυγκρίτως μακροτέρα. Τοῦτο ὁ στρατηγὸς προλογισθείς, εἶχεν ἐν τῷ ἀναμεταξὺ ἐμπεδώσει κραταιὰν καννονιοστοιχίαν ἐπί τινος βουνιδίου, κειμένου ἀντικρὺ τῆς ἐπαύλεως, εἰς ἀπόστασιν χιλίων βημάτων. — Ἅμα ἡμέρᾳ κῆρυξ ἀπεστάλη πρὸς τὸν Καντανολέον, ἐξαιτηθεὶς τὴν ἄμεσον καὶ ἀπόλυτον παράδοσιν τῆς τε ἐπαύλεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ. Διὰ τῆς πρεσβείας ἐκείνης ἐπεχείρει ὁ Κολλάλτος νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπιστίαν τοῦ φραγγάρχοντος, καὶ τὴν διὰ μηκωνίου αἰχμαλωσίαν — πράξεις τὰς ὁποίας προσέλεγε στρατήγημα — διατεινόμενος, ὅτι οἱ ἐσχάτης προδοσίας ἔνοχοι

καθίστανται ἄξιοι ἀντιπροδοσίας· ὅτι, ἐν ἐπιμέτρῳ, οὐδέποτε ἀπὸ καταβολῆς ἰταλοκρατίας ἐπεκράτησεν ἀμοιβαία πίστις ἀναμέσον Κρητὸς καὶ Βενετοῦ.

Ἐπὶ τῇ ἀποφατικῇ τοῦ πύργου ἀπαντήσει, δεύτερος πάλιν κῆρυξ ἐξεπέμφθη. Ἀνεζήτει οὗτος τὴν παράδοσιν τῆς συζύγου καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ οἰκοδεσπότου. Καὶ ἀντὶ μὲν τῶν δύο γυναικῶν ἐπεγγυᾶτο τὴν ἄφεσιν ὁλομελοῦς τοῦ γένους τῶν Καντανολέων, ἐν δὲ περιπτώσει δευτέρας ἀρνήσεως ἐφοβέριζε τὴν ἄμεσον καὶ τελείαν ἐξόντωσιν τῶν ζωγρηθέντων.

Ἄκραν ἀμηχανίαν διήγειρε τὸ μήνυμα ἐντὸς τοῦ πύργου. Αἱ γνῶμαι διεχωρίσθησαν, τρικυμιώδης ἀνεφύη φιλονεικία. Οἱ μὲν ἐπέμενον εἰς τὴν ἄρνησιν, οἱ δὲ, εἰς τὸ πλῆθος ἀναβλέποντες τῶν κινδυνευόντων, παρῄνουν τὴν παράδοσιν τοῦ ζεύγους. Τὸ ζήτημα κατὰ πᾶσαν ἀλήθειαν ἐπεγίγνετο ἀκανθωδέστατον· ἀλλὰ μήπως δὲν ἐνεκάλυπτε καί τινα ἐπιβουλήν; Δὲν ἐνεπλέκοντο εἰς αὐτὸ καὶ σωτηρία τῶν αἰχμαλώτων ἅμα, καὶ τιμὴ τῶν πολιορκουμένων, καὶ ἀξιοπρέπεια τῶν Καντανολέων, καὶ φρόνημα ἐπὶ τέλους τῶν δύο γυναικῶν; Ἡ γνώμη τῆς παραδόσεως προέβαινε κερδίζουσα ψήφους. Μόνος ὁ νομὸς τοῦ Σελίνου ἀνθίστατο εἰς τὴν ἄνανδρον βουλὴν καρτερικῶς, διερμηνεὺς ἔχων ἀθρόους τοὺς Καντανολέους, τὸν Πέτρον ἐπὶ κεφαλῆς. Ἡ ῥοπὴ τοῦ προβλήματος ἤγγιζεν. Ὀλίγον ἔτι, καὶ ἡ πρότασις τοῦ Κολλάλτου ἐγίνετο δεκτή.

— Ἐὰν ἀπολακτίσητε ἐμὲ καὶ τὴν μητέρα μου — κραυγάζει ἡ Σοφία, προωθοῦσα τοὺς προτεταγμένους, καὶ περιμανής, λυσίκομος ὁρμῶσα εἰς τὸ μέσον τοῦ κύκλου — ἡ ἄτιμος πρᾶξις θὰ σᾶς καταστήσῃ ἀναξίους τῆς ἐλευθερίας ἣν ἐπιδιώκετε! Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει περισπάσατε προλαβόντως τὸ ξίφος μου, καὶ ἀποπέμψατε ἀμφοτέρας ἡμᾶς χειροδέτους πρὸς τὸν δεσπότην σας βενετόν! Μὲ ἀνηγορεύσατε προχθὲς Αὐθέντραν· ἀποπέμψατέ με δούλην καὶ δεσμίαν σήμερον! Θὰ σᾶς καταγελάσῃ πρῶτος ἁπάντων ὁ στρατηγὸς αὐτὸς, ὁ ὁμολογῶν, ὅτι οὐδέποτε ἴσχυσε πίστις μεταξὺ Γραικοῦ καὶ Βενετοῦ!

Τὸ ταραξικάρδιον προσφώνημα μετεκίνησε πᾶσαν ψυχήν. Ἀπεπέμφθη ἄπρακτος καὶ ὁ δεύτερος κῆρυξ, ὡς ὁ πρῶτος.

Οὕτως οὖν καὶ ταύτης τῆς πρεσβείας ἀποτυχούσης, ὁ Κολλάλτος κατήρξατο τοῦ πυρός, σκοπεύων κατ' εὐθείαν τὰς ἰσογείους θύρας τῆς ἐπαύλεως.

'Αποκριθέντος ἑτοίμως τοῦ πύργου, τὸ πῦρ ἀντηλλάγη ἑκατέρωθεν μὲ ἴσην ζωηρότητα. 'Αλλ' οἴμοι, ἐνῷ τὰ σφαιρίδια τῶν πολιορκουμένων, ὧν καί τινα λίθινα, κατέπιπτον πρὸ ποδῶν τοῦ λόφου ἀναποτέλεστα, οἱ μὲν μύδροι τῶν Βενετῶν ἐπῆγον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ οἰκοδομήματος ζημίας ἐπαισθητάς, αἱ δὲ σιδηραῖ σφαῖραι συνεκλόνουν τὰς σκοπουμένας ἐξόδους μὲ αὔξουσαν εὐστοχίαν. 'Επὶ τρεῖς ὅλας ὥρας ἀντέστησαν τὰ θυρώματα εἰς τὸν χαλαζώδη πυροβολισμόν. 'Αλλ' ἤδη ἡ στέγη τῶν ἐξαρτημάτων καίεται, ἤδη αἱ σανίδες τῶν θυρῶν ἄρχονται κλονούμεναι, διαρρηγνύμεναι. Μετ' ὀλίγον οἱ μοχλοὶ συγκατακλώμενοι καταπίπτουσι πολυσχιδεῖς. 'Επὶ τῇ ῥαγδαίᾳ καὶ πεισματώδῃ σφαιροκοπίᾳ τοῦ Φωσκόλου ὁλόκληρος ἡ ἔπαυλις συμπαταγεῖται, δονεῖται, σείεται ἐπὶ τῶν θεμελίων της. Τέλος, περὶ τὴν ἑνδεκάτην, κατεδαφίζεται καὶ ἡ μεσοπύλη, μεταδίδουσα εἰς τὸ ἔσχατον ἔρυμα τῶν στηθῶν τὴν σωτηρίαν τῶν Γραικῶν.

Τοῦτο αἱ σάλπιγγες ἰδοῦσαι, σημαίνουν τὴν ἔφοδον. 'Ο μὲν Βενετὸς ἐφορμᾷ πανστρατιᾷ, οἱ δὲ πολιορκούμενοι συσπειρῶνται εἰς ἔξοδον. "Ηδη ἐν τῷ μεσαυλίῳ, ὑπὸ τὰς στοὰς τοῦ ὑπερῴου, αἱματηρὰ κροτεῖται ἡ πρώτη ἀπάντησις. Παρακαλυπτόμενοι ὄπισθεν τῶν ὀγκωδεστάτων κιονοειδῶν στηλῶν, οἱ ἡμέτεροι ἐπάγουσι θραῦσιν εἰς τοὺς στοίχους τοῦ ἐχθροῦ. 'Αλλὰ καὶ τώρα, ὡς πρὸ ὀλίγου, μειονεκτοῦσιν εἴς τε ποιότητα ὅπλων καὶ εἰς εὐθυβολίαν καὶ εἰς ἀριθμόν. Μὲ ἀξιοθαύμαστον μὲν εὐστοχίαν ἐκτοξεύονται τὰ βέλη των· ἀλλὰ καὶ πυροβόλα αὐτῶν καὶ σπιγγάρδαι, καὶ κατσακορνάκιαι, καὶ κερβοτάναι, ὅπλα τεχνουργηθέντα ἴσως πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Κολόμβου, ἐξεκρότουν διὰ θρυαλλίδος, καὶ λιθίνας ἠκόντιζον τὰς βολίδας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. 'Η ἐνέργεια τῶν ὅπλων αὐτῶν ἔμελλε νὰ προβῇ εἰς ἀπομείωσιν καθ' ὅσον προήλαυνεν ὁ Βενετός. Τὸ Κορσικὸν σύνταγμα, τεμνόμενον ἀναμέσον τοῦ πυρὸς ὁδόν, ἐπισκήπτει λάβρον εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. "Επονται εἷς λόχος ἱππικοῦ, καὶ ἕτερον πεζικὸν σύνταγμα. Τότε καὶ πυροβόλα καὶ τόξα ἀποῤῥίπτονται ὡς ἄχρηστα· τότε ἀποσπῶνται τὰ ξίφη, τότε, ἐξαστράπτοντα εἰς τὸν ἀέρα, ἐπιπάλλονται τὰ λογχοδρέπανα, τὰ πελέκια, αἱ μάχαιραι.

Τὴν Σοφίαν μὲ τὴν δεκαρχίαν της εἶχεν ὁ Πέτρος τοποθετήσει εἰς τὴν προάσπισιν τῆς αὐτῆς πρὸς μεσημβρίαν εἰσόδου, ἔνθα παρεφρούρει καὶ αὐτός. Ὅτε ἡ μάχη συνήφθη ὑπὸ τὰς στοάς, ἡ νέα, ὑποδεῆ κρίνασα τὴν ὑπηρεσίαν ἐκείνην, ἐφιλοτιμήθη νὰ ὑπακολουθήσῃ τὸν σύζυγον ὁρμῶντα εἰς τὴν συμπλοκὴν ἔμπροσθεν εἰκοσιπέντε ἱππέων. Ὁ ὁλονὲν καταφλέγων τὸ αἷμά της πυρετὸς ἐπελέπτυνε τὸ αἰσθητήριόν της. Αἱ ἄκραι τοῦ δράματος περιπέτειαι, ὁ καταπληκτικὸς βόμβος τῆς μάχης, χρεμετισμοί, ποδοκροτήματα, ἀλαλαγμοὶ ἐξῆψαν ἕως μέθης τὰς φρένας της, ἤδη ὑπερτεταμένας. Ἅμα ὡς ἐπὶ τῶν πλακῶν τῆς αὐλῆς ἤκουσε τὸν ἦχον τῶν πετάλων, ἐλειποτάκτησε, παρακελεύσασα δὲ τὰς ἀκολούθους της, καὶ εἰς τὸ πλῆθος ἀναμιχθεῖσα, ἔδραμεν ὁρμηδὸν ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πολεμιστηρίου τοῦ ἀγαπητοῦ της. Τρεῖς προσπαθοῦσι νὰ μεταπείσωσιν αὐτήν. Δύο Σφακιανοὶ συλλαμβάνουν τὴν νεανίδα ἐκ τῶν χειρῶν, ἡ οἰμώζουσα μήτηρ ἀνασύρει αὐτὴν ὄπισθεν ἐκ τοῦ φορέματος. Ἀλλ' ἡ βία δεινοῖ ἐπὶ μᾶλλον τὴν πεισμονὴν τῆς νύμφης· ἔρως, πίστις, φιλοπατρία ὑπερεντείνουν τὰ παρωλένια αὐτῆς, ἐμφυσῶσιν ἀνδρικὸν θάῤῥος καὶ τόλμημα εἰς τὴν καρδίαν της. Οὔτε βλέπει πλέον, οὔτε ἀκροάζεται· παρακούουσα τὴν μητέρα, διαγωνίζεται, σπαράττεται μὲ χεῖρας καὶ πόδας, συστρέφεται πανσθενεί. Τέλος, βάλλουσα εἰς χρῆσιν καὶ τοὺς ὀδόντας, ἀπελευθεροῦται.

Οἵα θαυμαστὴ εἰκὼν πρὸς ποιητήν, ἢ πρὸς ζωγράφον! Σπανίως εἰς τὰς τραγικωτέρας τῶν ἱστορικῶν σκηνῶν, σπανίως ἐπὶ προσώπου δεκαοκταετοῦς νυμφοπαρθένου ἀπήστραψε καλλονὴ μᾶλλον περιπαθὴς καὶ τεραστία αὐτῆς, ἥτις κατηγλάϊσε τὴν θυγατέρα τοῦ φραγγάρχοντος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀκμῇ. Ἀντὶ τῶν θρυπτικῶν μειδιαμάτων, τὰ χείλη της δὲν ἐξέπεμπον πλέον, ἢ παρορμητικὰ φρυάγματα. Ἄλλο τι φῶς παράδοξον διεδέχθη τὸ ἐρωτικὸν φεγγοβόλημα τῶν ὀμμάτων της, φῶς τι ἐπικόν, ἀνταυγάζον φλόγας πυρπολουμένης Τρωάδος, ἐμπρησμὸν Ψαῤῥῶν, ἢ Μεσολογγίου. Οἱ λάσιοι πλόκαμοί της, λελυμένοι ἐκ παντὸς δεσμοῦ, ἄφετοι καταβάδην, ἀνεσοβοῦντο ἀπὸ τὸν ἄνεμον κυματηδόν, καθάπερ χαίτη λεοντείου σκύμνου τρωθέντος ὑπὸ κυνηγῶν... Καὶ ὅμως, ἡ ἀντιθετικὴ αὕτη σύγκρασις γυναικείου καὶ ἡρωϊκοῦ καλλιστεύματος ὑπερῆρε τὸ προφερὲς τῆς εἰκόνος. Ὅτε κονιορτόπους, μὲ φόρεμα διεσπαραγμένον, τὸ Κρητικὸν σύμβολον ἀναπάλλουσα, εἰσεπήδησεν ἀκατάσχετος εἰς τὸ πυκνώτερον τῆς συμβολῆς, ἡ-

Θελες τὴν ἐκλάβει ὥς τι παλίμψυχον σῶμα τῆς ἐπὶ Λασθένους Κρήτης δαφνοστεφὲς καὶ ἐν πανοπλίᾳ ἀποσκιρτοῦν ἀπὸ τοῦ τύμβου του.

— Ἠχεῖτε σάλπιγγες! Κροτεῖτε τύμπανα! ἐκραύγαζε, σχίζουσα τοὺς στοίχους τῶν ἀγωνιστῶν. Δότε μάθημα ἀνδρείας πρὸς τοὺς βαρβάρους...! Ἔχομεν σύμμαχον τὸν οὐρανόν!

Μικρὸν ἔπειτα ἐγίνετο ἄφαντος ἐν τῇ συμμίξει.

Ἤκμαζεν ἐν τούτοις ἡ μάχη. Μὲ τοὺς τρεῖς Καντανολέους, μὲ τὸν ἀτρόμητον Κοντόν, μὲ τὸν Μουσοῦρον ἐπὶ κεφαλῆς, ἓν σῶμα ἐκ τριακοσίων δεκαοκτὼ εὐζώνων φιλονεικεῖ βῆμα κατὰ βῆμα τὸ ἔδαφος ἐναντίον τρισχιλίων τακτικῶν. Ἕτεροι ὀγδοήκοντα Κρῆτες, φύλακες τῶν ἑτέρων εἰσόδων, ἀντικτυποῦσιν ἄνωθεν τὸν ἐχθρόν, εἴτε τοξεύοντες ἀπὸ τοῦ πύργου, εἴτε πυροβολοῦντες ἐκ τοῦ δώματος. Ἀλλὰ τὸ ἄκρον τῆς τραγῳδίας διαδραματίζεται ὑπὸ τὰς στοὰς καὶ τὰ περιστήλια. Μανιῶδες, φρικαλέον διεκτυλίσσεται ἐκεῖ τὸ θέαμα τῆς σφαγῆς. Τρὶς οἱ Ἕλληνες ἀποκρούουσι τὸν Ἰταλόν. Ἡ πρώτη τάξις τῶν ἐναντίων προμάχων ἠραιώθη, καὶ κατακεκομμένον ἤδη τὸ κορσικὸν σῶμα ὀπισθοπορεῖ. Οἱ ἵπποι, τετραυματισμένοι, ἀνορθοῦνται ἅπαξ καὶ καταπίπτουσι· τὸ πεδίον εἶνε κατεστρωμμένον ἀπὸ τραυματίας καὶ ἀπὸ νεκρούς. Ἀλλὰ τρὶς πάλιν ἐναλλάσσων τὰ τάγματα ὁ Βενετός, ἐπανακάμπτει εἰς τὴν ἐπίθεσιν πεισματωδέστερος. — Παράδοξον! Τριακόσιοι ἄτακτοι, τριακόσιοι πλημμελῶς ὡπλισμένοι Κρῆτες φιλονεικοῦσιν ἐπὶ δύο καὶ ὑπερημίσειαν ὥρας τὸ ἔπαθλον κατὰ περίπου τρισχιλίων, ἐπαλλασσομένων περιτροπάδην, βοηθουμένων ὑπὸ πυροβολικοῦ καὶ ἱππικοῦ, ἐφωδιασμένων ὑπὸ πλουσιοπαρόχων πολεμεφοδίων, μαχομένων ἐπὶ ἐδάφους ὁμαλοῦ. — Ἀλλὰ κατὰ δυνάμεως οὕτως ἀνίσου, τίς ἡ ἀνδρεία, ἡ μὴ τέλος ὑποκύπτουσα; Ἤδη κεκμηκώς, μετὰ τρίωρον συμπλοκήν, ὁ βραχίων τῶν ἡμετέρων ἤρχετο δυσπειθῶν εἰς τὰς ἐπιμόνους τῆς ἀνδραγαθίας παρακελεύσεις. Ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ βέλη, καὶ σφαῖραι ἔβαινον ἐξαντλούμεναι. Δὲν ἀρκεῖ· ἡ λόγχη τοῦ ἐχθροῦ εἶχεν ἤδη ἐπιφέρει δυσπληρώτους ζημίας. Ἡ τάξις τῶν ἀξιωματικῶν ἐφθίνετο. Τί νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ Πέτρου; Ἀνεδείχθη οἷος ἦτο. Δὶς μετήλλαξεν ἵππον, καὶ πλείστους ὅσους εἰς σκότη ἀΐδαο πολύρταο προὔπεμψεν. Ἀλλ' ἐναντίος ἔπνεεν ὁ ἄνεμος τῆς τύχης. Τρω-

θεὶς εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ εἰς τὸν μηρόν, χαλεπώτερα δὲ εἰς τὴν κοιλίαν, ἡλίσκετο καθ' ἣν στιγμήν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ζωγρίας, ἔτρεπε τὸ πιστόλιον καθ' ἑαυτοῦ. Τὴν αὐτὴν τύχην ἕνεκα καιρίων πληγῶν ὑφίστατο καὶ ὁ Κοντός, ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ πολυθρύλητος ἀρχηγός, ὅστις χάριν τῆς λεωνιδείου ἀνδρείας καὶ τῆς ἐπιμήκους χαίτης του ἐπωνομάζετο Λιόντας, λεοντόψυχος. Εἶχον ὡσαύτως πέσει οἱ ἀτρόμητοι Λατουδάκης, 'Αγριοθόδωρος, Γιαννακᾶς, Σιγανός, παλληκάρια, ἐπὶ τοῦ τύμβου τῶν ὁποίων ἀρτίως θὰ ἐνεχαράττετο ἡ φράσις τοῦ Διοδώρου « Μέχρι τῆς ἐσχάτης πνοῆς θυμομαχήσαντες, τὸ ζῆν πρότερον, ἢ τὴν ἀρετὴν ἐξέλιπον ». Εὐτυχέστεροι οἱ σταυράδελφοι Δημήτριος Καντανολέος καὶ Νικήτας Ζάππας, διατελοῦσιν ἀδιαχωρίστως ἀμφιμαχόμενοι, καὶ ἕως περάτων συμμίξεως παρελαύνοντες τὰς βολάς. 'Αλλ' οἴμοι, ἤδη νεκροὶ κατάκεινται οἱ κυριώτεροι τῶν συναθλητῶν των, πάμπολλοι δ' ἄλλως καὶ οἱ τραυματίαι. Πλὴν τῶν ὀγδοήκοντα ἐπικούρων, τῶν ἐν τῷ πύργῳ, μόνοι ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἀπομένουσιν ἀξιοπόλεμοι. 'Απόμαχος ἀποβαίνει προσέτι καὶ αὐτὴ ἡ Σοφία. Ὁ στρατὸς ἦτο ἐπὶ ἀμοιβῇ δισχιλίων χρυσῶν φλωρίων διατεταγμένος νὰ σώσῃ ζῶσαν τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μολίνου, ἐξαιρέτως τὴν νέαν ἱππότιδα. Τὸ κήρυγμα εἶχε κοινοποιηθεῖ διὰ τυμπανοκρουσίας καὶ πρὸ τῆς μάχης. 'Απέτυχεν ὅμως τοῦ σκοποῦ. Τσάφος τις, ὑπὸ τοῦ ξίφους τῆς ἡρωΐδος διελασθείς, κατέφερε σοβαρὰν πληγὴν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς, ὅθεν κρουνὸς αἵματος ἐπέρρευσεν ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἐσθῆτός της. Ἤθελε δὲ βεβαίως συλληφθῇ καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν ἄλλων, χωρὶς τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἑτοιμότητος τοῦ ἀνδραδέλφου της.

Ὁ θάνατος ἑκατὸν τριάκοντα πέντε ἀγωνιστῶν, τὸ ζῆν ἐνδόξως καταμετρησάντων, καθίστανε καὶ τὴν μάχην ἀνισόρροπον πλέον, καὶ τὴν ὑποχώρησιν ἀπαραίτητον. 'Εναργέστατον ἐφάνη τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐπιχείρημα παράβολον ἤθελεν εἶσθαι ἡ περαιτέρω ἐπιμονή.

Δοθέντος οὖν τοῦ σημείου τῆς ἀνακλήσεως, οἱ ἐπιζῶντες συσπειρῶνται ὑπὸ τὴν ἄμεσον διεύθυνσιν τοῦ πρυτάνεως. Οὕτω πλήττοντες καὶ ἀντιπληττόμενοι, ὀπισθοποροῦν κατὰ βῆμα πρὸς τὴν μεγάλην κλίμακα, ἔνθα ἡ ἀλληλοσφαγία ἐπιθρασύνεται, συμπυκνουμένων καὶ ἐπισκηπτόντων ὁρμητικώτερα τῶν Βενετῶν. Μὴ ἀντέχοντες εἰς τὸ πλῆθος, οἱ Κρῆτες ὑπενδίδουσι βαθμηδόν. Ἡ ὀπισθοδρόμησις ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς αἰθούσης· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ

ἀντίστασις ἐπικρατεῖ, ἐδῶ ἀποτεθηριωμένον ἐκλύεται πλέον τὸ φάσμα τοῦ ὀλέθρου. Τὰ ἔπιπλα ἐξυπτιάζονται, τράπεζαι, τρυβλία, φιάλαι κεῖνται ἀνατετραμμένα, κατόπτρα καὶ λυχνίαι πίπτουν εἰς τρίμματα. Νέοι, γέροντες, γυναῖκες, ὅλοι λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν συμπλοκήν. Ὀλιγάκις δύσελπις ἐλευθερία συνεπλάκη εἰς φονικωτέραν μάχην μὲ τὴν τυραννίδα. Φρικτή, μοναδική, ἀνήκουστος μάχη, καθ᾽ ἣν Ἕλληνες καὶ Ἰταλοὶ συμπήγνυνται εἰς ὄγκον ἑνιαῖον καὶ ἀδιάσπαστον ἀκριβῶς ὅπου πρό τινων ἡμερῶν ἑλληνισμὸς καὶ ἰταλισμὸς συνηδελφίζοντο εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ οἰκοδεσπότου! καθ᾽ ἣν τὰ σώματα τῶν μαχητῶν συσφηκοῦνται, ἀποστύφονται, συμπιλοῦνται οὕτω σφιγκτὰ πρὸς ἄλληλα, ὥστε εὐπόρως ἤθελέ τις περιπατήσει ἐπάνωθεν τῶν κεφαλῶν, ὡς ἐπὶ σανιδώματος, ἂν ἐπέτρεπε τοιοῦτό τι ἡ λυσσώδης ἀνάπαλσις τῶν χειρῶν! Πελέκια ὀθωμανικά, ῥόπαλα σαρακηνικά, λάφυρα ἐκ τῆς ἀρχοντικῆς ὁπλοθήκης αἱμόδιψα πρὸ τριακοσίων ἐτῶν, ἤδη ἀπονηστεύουν διὰ χειρὸς χριστιανῶν εἰς αἷμα χριστιανικόν· συνηδόμενοι δὲ οἱ μισέλληνες καὶ φανατικοὶ στρατηγοὶ ἐπισκοποῦν ἄνωθεν τῆς πινακοθήκης, ὥσπερ ἐκ θρανίων ἀμφιθεάτρου, δίστομα μαχαίρια Δαλματῶν καὶ Κόρσων συντρίβοντα κρανία, σκεπαρνίζοντα γυναικείας κεφαλάς, ἀνασειόμενα, κροτοῦντα, κρίζοντα ἀκαταπαύστως, ἀπελευθεροῦντα ἐκ τῆς στροβιλώδους συῤῥάξεως σπινθηροβολήματα. Χιλιόφωνος ἀλαλαγμός, ὅπλων τρισμός, ποδοκρουστία, πιστολίων ἐκπυρσοκροτήσεις συγκροτοῦν βόμβον τρομερόν, τινάσσοντα τὸν πύργον ἐκ βάθρων, ἐκδειματοῦντα τὰ περίχωρα. Διακόσιοι πεντήκοντα περίπου ἀντιπαλαίουσι κατὰ τριπλασίων ἐχθρῶν. Ἡ σύμμιξις ἀποβαίνει οὕτω πυκνή, ὥστε τέλος Γραικοὶ καὶ Ἰταλοὶ συλλαμβάνονται ἀπὸ τὰς τρίχας, ὥστε οἱ ὀδόντες δάκνουσι κτηνωδῶς. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐπαυξάνει ἡ βενετικὴ εἰσβολὴ ῥαγδαιοτέρα, καὶ ὁ ἤδη ὑπέρπυκνος ὄγκος ἐπισυσφίγγεται. Εἰς δείνωσιν δὲ τῆς διὰ σιδήρου σφαγῆς ἐπέρχεται καὶ ἡ ἀσφυξία. Ἄψυχα φονευθέντων σώματα, ἀδυνατοῦντα ἐκ τῆς συνθλίψεως νὰ καταπέσωσι, μένουσιν ὀρθοσταδαῖα εἰσέτι, παραφερόμενα ἀπὸ τὸν παλίῤῥουν τῆς συνωστίσεως κλυδωνισμόν, καθάπερ πτώματα ναυαγῶν ἐπὶ κυμάτων. Γυναῖκες ὠργισμέναι ψυχομαχοῦν μὲ δάκτυλα πολεμίου εἰς τοὺς ὀδόντας των· ἄλλοι δὲ ἀποπνέουν τὴν ὑστέραν πνοήν, τοὺς ὄνυχας τηροῦντες ἐγκεκρουσμένους ἐντὸς λάρυγγος ἐχθροῦ, δίκην σφηνῶν.

Ἄδηλος ὁ ὄλεθρος τῶν Βενετῶν κατὰ τὴν πνιγηρὰν ἐκείνην

συμπίεσιν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πολιορκουμένων ἀπωλέσθησαν οὐκ ὀλίγοι. Ἔπεσαν ἐνταῦθα ὁ Πατερὸς Καρδάκης, ὁ Ψαρομήλιγγος, ὁ Βλάστακας. Ὁ γέρων Καντανολέος, μὲ νεανικὴν θρασύτητα μαχόμενος καὶ ἀναμαχόμενος, ἀπέμεινεν ἐπὶ τέλους ἄοπλος μὲ τὸ ξίφος συντετριμμένον ἐν τῇ δεξιᾷ. Ἔπεσεν ἐξεντερισμένος καὶ ὁ ταλαίπωρος Ζαγὰρ, ἀφοῦ εἰς τὸν ἀνώτατον τῆς κλίμακος ἀναβαθμὸν διεσπάραξε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ κυρίου του ἕνα ἀξιωματικὸν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ ἐπάλαισεν ἀμοιβαδὸν κατὰ τριῶν Κερνίδων. Ἤδη στίφος Βενετῶν περικυκλοῖ τὸν Ῥαιτούρην παρὰ τὴν προστάδα. Ξιφήρεις Κερνίδες τὸν ἀπάγουσιν οἱ μὲν ἐκ τῶν ἱματίων, οἱ δὲ ἐκ τοῦ τραχήλου, συνερίζοντες ἀλλήλοις τὴν ἀντίδοσιν τῆς αἰχμαλωτεύσεως.

— Εἴη πόλις τάφος....! Θεὲ τῶν ἐξιλασμῶν, ἱλάσθητι! κραυγάζει ὁ ζωγρούμενος, ἐκκενῶν κατὰ στῆθος ἑνὸς τῶν ἀπαγωγῶν του τὴν ὑστέραν πυριτοβολήν.

Αἴφνης ὁ κώδων τοῦ δώματος ἠχεῖ.....

Λάμψις — ἀστραπὴ — καταπληκτικὴ βροντὴ — καὶ ἐν ἀκαρεῖ αὔτανδρος ἡ ἔπαυλις ἀνατινάσσεται εἰς μεσουράνιον ὕψος!

Τείχη, ἄνθρωποι, κτήνη, σκεύη ἐκσφενδονίζονται μετάρσια, καθάπερ μύδροι ὑπ' ἐκρήξεως ὑφαιστείας. Τὰ θραύσματα, κυκληδὸν κατὰ τὴν ἐξακόντισιν τροχοδινούμενα, θάπτουσιν ἐν τῇ ἐπαναπτώσει καὶ οἴκους, καὶ κήπους, καὶ πλείστους ὅσους τῶν ἔξωθεν Ἰταλῶν.

Ὁ κλόνος κατεδαφίζει τὴν παροικίαν, σχίζει εἰς δύο τὸν ναόν, ἀφίνει ἡμίχωστον τὴν κωμόπολιν, ἀναταράσσει δίκην σεισμοῦ τὴν γῆν ἕως Μελέχα. Οἱ ἐν Χανίοις ὑποθέτουσιν, ὅτι ἀνεῤῥίφθη εἰς τὸν ἀέρα ἡ πυριταποθήκη τῶν προαστείων.

Νεφελώδης στρόμβος μιξολεύκου καὶ καταπύκνου κονιορτοῦ, ὡσεὶ αἰθάλη ἐκ πυρίπνου κρατῆρος ἀναπεμπομένη, ἐπιπροσθεῖ τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου, καὶ ἐπανάγει τὴν νύκτα ἐπὶ τὴν Ἀλικιανοῦν.

Ἐπὶ μὲν τὴν ἐπιφάνειαν, πτώματα φρικωδῶς πεπηρωμένα· ἔκτομα, σπαίροντα, λακταροῦντα μέλη· στόματα πνευστιῶντα ἐν

ἀγωνίᾳ· παντοδαπὰ λείψανα ἀνθρώπινα. Ὑπὸ δὲ τοὺς χλίδους, γόοι σπαραγματώδεις, μακρότονοι στόναχοι, ὑπόκωφα μυκήματα, βρυχμὸς ὀδόντων.

Ἐκ τῶν 520 ψυχῶν, ὅσαι διεδύσαντο τὴν νάρκην, καὶ ἐκ τῶν 320 ἐν συνόλῳ, ὅσαι ἐπέζων εἰς τὴν μάχην, μόνοι 182 Κρῆτες ἀνεσκάφησαν ἐκ τῶν ἐρειπίων ἡμιθανεῖς, ἢ καιρίως τετραυματισμένοι. Μετὰ τριήμερον, ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων, Ἰταλῶν τε καὶ Γραικῶν ὁμοῦ, ὑπερέβη τοὺς ἑξακοσίους.

Ἐκ τῆς βενετικῆς μερίδος κατ' ἰδίαν συνηριθμήθησαν ἕνδεκα ἀξιωματικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ συνταγματάρχης Φώσκολος, ὀκτὼ φραγγάρχοντες ἐκ Χανίων, τρεῖς ἕτεροι ἐκ Χάνδακος, εἷς τις φράρος καὶ ὁ ἀρνησίπατρις ἀρχοντορωμαῖος Ἱερώνυμος Μουσοῦρος. Πρόσθες τριάκοντα δύο Γραικούς, Μουρνιώτας καὶ Βοθωνιώτας τὸ πλεῖστον, οἵτινες ἔτι καὶ πρὸ τῆς ἐκστρατεύσεως ἐτύγχανον συντεταγμένοι ὑπὸ τὸν Κολλάλτον.

Τὸ σῶμα τῆς Σοφίας ἀνωρύχθη ἐκ τῶν πρώτων. Ἔπνεε τὰ λοίσθια ὑποσαίροντι μέν, ἀλλὰ προσμειδιῶντι τῷ στόματι. Μακρὰ ταινία αἱμοῤῥαγὴς ἐδιχοτόμει τὴν κόμην της ἀπὸ κορυφῆς ἕως κροτάφου, καὶ ἐπέβαπτε μὲ κοκκίνους κύκλους τὴν κρητικὴν ἐνδυμασίαν. Πρόστερνος ἔστιλβεν ἐπ' αὐτῆς ὁ χρυσοῦς τοῦ ἁγίου Ὄρους σταυρός, καὶ τὸ ῥόδον τῆς ἐξελληνίσεως τὸ εὐλογημένον ἐστόλιζε χλωρὸν εἰσέτι τὸ ἀμάλακτον στῆθός της.

Σύμπτωσις δὲ ἀνιαρὰ καὶ ὄντως παράδοξος! Ἡ γαμικὴ λαμπὰς τοῦ νεονύμφου της ἔκειτο τεθραυσμένη εἰς τὸ πλευρόν της. Οὔτε εἰς τὴν ἐναέριον ἀπαγωγὴν ἠθέλησε ν' ἀποχωρισθῇ αὐτῆς ὁ κακὸς οἰωνός!

Ἡ θυγάτηρ τῆς Κρήτης — χρυσοῦν ὄνειρον μιᾶς αὐγῆς — ἠνέψξε καὶ παραυτίκα ἐπανέκλεισε τὰ βλέφαρα, προσεφώνησεν ἡσυχῇ τ' ὄνομα τὸ ἀγαπητόν, εἶτα δὲ τὰς χεῖρας συσταυρώσασα ἐξ ἑαυτῆς, ἀπέπτη εἰς βελτίονα κόσμον, ὡς στενάζων ἐπιφωνεῖ καὶ ὁ Ἀρετιναῖος ποιητής

Cosa bella e mortal, passa e non dura.

Νεκρὰ παρὰ τὴν θυγατέρα ἀνευρέθη καὶ ἡ μήτηρ. Ἄπνους ὡσαύτως καὶ ἡ τροφός· ἐπίσης συντετριμμέναι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν καὶ αἱ δύο τῶν παρανύμφων.

Ὁ Γεώργιος Καντανολέος, καὶ ὁ Δημήτριος ἀνεσκάφησαν ἐκ τῶν σπαραγμάτων μετὰ ἔρευναν ἐπιμονωτέραν. Οἱ αὐτόπται ἔφριττον καὶ σῶμα, καὶ νοῦν. Νεκροὶ σχεδὸν ἐξῆλθον ἀμφότεροι ἐκ τῶν ἀντιθέτων γωνιῶν τοῦ πύργου. Ἐπὶ τῆς ὄψεώς των οὐδὲν πλέον ἐσώζετο ἴχνος ἀνθρωπίνου μορφῆς. Ὁ νέος, κατ' ἐξοχήν, παρίστανε σχῆμα μυθώδους τινὸς τέρατος μᾶλλον, ἢ ἐμψύχου ὄντος.

Οὕτως ἔχοντες ὡς ἔγγιστα συνανωρύχθησαν καὶ ὁ νέος Ζάππας, καὶ ὁ Μολυβᾶς, καὶ ὁ Φωτεινός, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀγωνισθέντων. Θέαμα αὐθημερινὸν καὶ παράλληλον εἰς τὸ θέαμα τῶν τετρακισχιλίων νεναρκωμένων!

Ἄλλοι δέ τινες βαθέως ὑπὸ τὰς πέτρας διατελέσαντες κεχωσμένοι, οὐδέποτε ἐξωρύχθησαν. Ἔτυχον μεταξὺ τούτων ὁ Εὐγένιος, ὁ Βρυώνης, καὶ ὁ πελοποννήσιος ὁπλαρχηγὸς Σπανιάκος.

Ἴσως νομίζεις, ὅτι ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ ὀλέθρου, ὅτι ἐν τῇ ἐπόψει τοιᾶσδε καταστροφῆς ἀπεκάκησε πρὸς στιγμὴν ἡ ἀνήμερος τοῦ διώκτου ψυχή; Ἄπαγε! Καὶ οἱ προμνησθέντες, καὶ οἱ ἐπιβιώσαντες τῶν ἀρχηγῶν, καὶ καθόλου πάντες οἱ ἐκ τῶν ἐρειπίων ἀνασκαφέντες συνεκομίσθησαν ἐπὶ φερέτρων εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς σταθμοὺς λειποπνοοῦντες ὑπὸ τὰς διττὰς περιπλοκὰς τῶν βρόχων καὶ τῆς ἀγωνίας.

Ἐν τούτοις, ἄπειρον πλῆθος συνέρρεεν εἰς τὸ θέατρον τῆς καταστροφῆς, ὅπου οἶκοι καὶ δένδρα ἄνω καὶ κάτω συγκεχυμένα, ὅπου πετρῶνες καὶ πελώρια τοίχων σπαράγματα, πέραν τῆς αὐλῆς ἀπηκοντισμένα, ὅπου ζώσματα καὶ γεῖσα καὶ ἀστράγαλοι καὶ κίονες ἀκέραιοι, ἐπέκεινα τοῦ ἐρειπιῶνος διαρριφθέντες, ὅπου σωροὶ χαλασμάτων, χλίδων, φλεγομένων δοκῶν, τὰ πάντα μεμελανωμένα ὑπὸ τῆς πυρσοκροτήσεως, παρίστανον δράμα ἀποτρόπαιον, σκηνὴν ἀνορθοῦσαν τὰς τρίχας. Μᾶλλον δ' ἔτι φρικοποιὸς παρετάσσετο ἡ λεπτομέρεια. Θὰ ἔβλεπες ποῦ μὲν ἀνθρώπινα μέλη, ἀποκεκομμένα τοῦ λοιποῦ σώματος, ποῦ δὲ σώματα θα-

νόντων ἡμίχωστα, ποῦ δὲ πολύτιμα σκεύη διεῤῥαγότα, ἢ ὅπλα διεσπαρμένα, ἢ βιβλία καὶ χειρόγραφα ἡμισπάρακτα, ἢ σημαίας κατησβολωμένας, ποῦ δὲ λακίδας ἱματίων, ἢ κέρματα ἐπίπλων· ἁπανταχοῦ ἡ ἀνάμνησις ὑπάρξεως παρῳχημένης εἰς ἴχνη παρούσης καὶ ἐσχάτης καταφθορᾶς. Οὐδὲν τῶν ἐν τῷ πύργῳ, οὐδὲν διέφυγε τὴν ὀργὴν τῆς Νεμέσεως, οὐδὲν ἐσώθη ἐκ τῆς τελείας οἰκοφθορίας τοῦ πεπρωμένου. Συνεπῆρεν ἡ κατάλυσις εἰς τὴν ῥοπὴν καὶ αὐτὰς ἔτι τῆς προγονικῆς εὐκλείας τὰς μαρτυρίας. Ἐμπεπρησμένα τὰ οἰκιακὰ ἀρχεῖα τῶν Μολίνων· εἰς πλήρη καὶ ἀθεράπευτον φθορὰν τὰ κατάστιχα· κατηῤῥακωμέναι μὲν αἱ εἰκόνες τῶν προπατόρων, τῶν πάλαι ποτὲ κατὰ τῆς κρητικῆς ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων, κατεαγότα δὲ τὰ ξίφη των παρὰ νεκρὰ σώματα Κρητῶν. — Μόνον ἓν τῶν ζώντων κτημάτων τοῦ φραγγάρχοντος ὑπεξέφυγε τὸν ἀφανισμόν· ὁ ἑξηκοντούτης κόραξ. Εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ κονιορτοῦ, ὅστις νεφελωδῶς ἐξημαύρου καὶ συνεσκότιζε τὴν σκηνὴν ἀναπτερωθεὶς ἔκ τινος ὑποκένου χαράδρας, ὁ μελανόπτερος ὄρνις ἀπέπτη τῶν ἐρειπίων τοῦ κυρίου του κρώζων βραγχωδῶς Vile! Vile! (1) Μετά τινας δὲ ἐναερίους περιστροφὰς ἐγένετο ἄφαντος, ἀποστρέψας καὶ αὐτὸς τὸ βλέμμα ἐκ τοῦ τόπου τῆς κατάρας.

Τὸν ἀποχαιρετισμὸν τοῦ κόρακος συνεπλήρου καὶ παρέφραζε μετ' ὀλίγον ὁ φιλόψογος καὶ ἀπὸ πάσης τραγῳδίας ἀχώριστος λογικὸς χορός. Οἱ τὰ ἐρείπια περιεργαζόμενοι χωρικοὶ ἤμειβον ἀλλήλοις τὰς παρατηρήσεις των. Εἷς τις τῶν συλλόγων ἵστατο προσορῶν τὸ τιμαριωτικὸν οἰκόσημον, ἀνεῤῥιμμένον ὑπὸ τῆς πυρσοβολῆς παρὰ τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας.

— Ἀνομοσπορίσματα, διαβολοθερίσματα.

— Τῆς ἀδικίας τὸ γέννημα σὲ ποντισμένον μῦλον, ἐπεξήγησεν ὁ πλησιέστερος.

— Καὶ εἰς ἀνώτερα! ἄλλος τις προσέθηκεν, ἀποπτερνίζων τὸ ἔγγλυφον ἔμβλημα.

---

(1) Φαυλόβιε, φαυλόβιε!

— Οὔτε ἀνώτερα, οὔτε κατώτερα. Δὲν βλέπεις; Ἡ πασπάλη ἔγεινε πλέον καὶ ἀπέγεινεν ὁλοτελῶς.

— Τοῦ διαβόλου τὸν ἀνεμόμυλον! Καὶ πόσον γλήγορα ὁποῦ τὴν ἄλεσεν τὴν πασπάλην του!

— Ἄλεσε τόσον καλά, ὥστ' ἄλεσε καὶ τὸν μυλωνᾶν αὐτόν.

— Κάμῃς, πάθῃς, καρδία μὴ σοῦ πονέσῃ! Προδοσία ἔκτισε τὴν Βίγλαν, καὶ προδοσία τὴν χαλᾷ!

— Μὴ πεποίθατε ἐπ' ἄρχοντας...! προφητείας τὸ ἀνάγνωσμα.

— Ναί· «Ἀγαθὸν ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄρχουσιν» ἐπισυνάπτει ὁ Ἀναγνώστης, ἀναφέρων ῥητὸν Ψαλμοῦ.

« Ὅπου ἄρχοντες καὶ λύκοι, συμφορὰ καὶ καταδίκη. »

Καγχάσματα ἐπωνθύλευσαν καὶ τὴν παροιμίαν ταύτην καὶ τὰ παρακολουθήσαντα.

Ἐν τουσούτῳ ἡ συῤῥοὴ τῶν περιέργων συνεπήυξανεν ἀδιακόπως. Κατὰ διαταγὴν τοῦ τοποτηρητοῦ τὸ μὲν πλῆθος προσεκλήθη ν' ἀποχωρήσῃ, φύλακες δ' ἐπὶ τόπου ἐτέθησαν, ὡρισμένοι ν' ἀπαγορεύσωσιν εἰς τὰ ἐρείπια τὴν εἰσφοίτησιν τοῦ δημοσίου.

Τοιαύτη μὲν ἐν ὀλίγοις ἡ τύχη τοῦ πύργου. Τί δὲ περὶ τοῦ κυρίου του;

Τὸ οὐσιωδέστατον τῶν σχεδίων του ἐματαιώθη. Ἀποτυχὼν διὰ τῆς πειθοῦς, ἐσφαλκὼς καὶ διὰ τῆς βίας ν' ἀποσπάσῃ τὴν οἰκογένειαν ἀπὸ σκηνῆς εἰς ὄλεθρον προοριζομένης, ὁ Μολῖνος ἀπέδρα πρὸς τὸν Κολλάλτον μετὰ ἰατροῦ, καὶ Εἰρηναίου καὶ ἀρχοντικῆς συμμορίας, ὑποσχεθεὶς τίμημα δισχιλίων φλωρίων, ἔτι δὲ ἀγρὸν παρὰ τὰ Χωραφάκια διακοσόργυιον πρὸς ὅντινα ἤθελε τῷ ἀγάγει σφᾶς θυγατέρα καὶ σύζυγον.

Ἦτο ὅμως κατακαρδίως ὑπὸ βαρυθυμίας καὶ προαισθήσεων

τετρωμένος, εἰ καὶ κατὰ τἆλλα ἐπιτυχής. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀποδράσεως, περὶ ὄρθρον βαθὺν, ἐξῆλθε μονήρης τοῦ στρατῶνος, ἔνθα ὄρθιος καὶ ἐν διηνεκεῖ ἀφωνίᾳ διενυκτέρευσεν. Ἀφεὶς ἀριστερόθεν τὴν πλατεῖαν ὁδὸν, καὶ πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀπάντησιν ἀποφυγὼν, ἀνέβη διὰ στενοῦ μονοπατίου σκολιοδρομοῦντος περὶ τὸ δάσος εἴς τινα λοφίσκον περίβλεπτον, κείμενον καταντικρὺ τῆς ἐπαύλεως, καὶ παρὰ τῶν χωρικῶν καλούμενον Περιθῶρι.

Ἂν τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἶχε κατὰ τύχην εἰσοπτρισθῇ ἔν τινι ῥύακι, βέβαια εἰς τὴν εἰκόνα του ὁ Μολῖνος δὲν ἤθελεν ἀναγνωρίσει τὸν Μολῖνον. Αἱ ὠδῖνες τῆς ἀϋπνίας ἐξετυποῦντο εἰς τὸ ὑπώπιον τοῦ προσώπου του· τὸ χολῶδες ὄργημα τῶν φλεβῶν ἐξεχέετο εἰς τὴν χροιάν του ἐν εἴδει ἰκτερωδῶν πεντάλφα. Ἀδιάκοπος σφαδασμὸς ἐκυνδάλιζε τὰς ἶνας τῶν χειλῶν του καθ' ὃν τρόπον βραχίων μυλεργάτου περιελαύνει χειρόμυλον. Καὶ ὁ μὲν λάρυγξ ἐχρέμπτετο, τὸ δὲ στόμα του ἀπέπτυεν ἀκαταπαύστως, ὡς ἂν τὰ ὄργανα ταῦτα προσεπάθουν ν' ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ ἐμφωλεύοντά τινα ἀλόης χυλόν.

Μόλις φθάσας εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, ἀπέμαξε μὲ τὸ ῥινόμακτρον τὰς χονδρὰς σταγῶνας ἱδρῶτος, αἵτινες ἄθερμοι διέῤῥεον τὰς σιαγῶνάς του. Εἶτα δὲ καθήσας ἐπὶ ῥίζης ἐλάτης, καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν παλαμῶν στηρίξας τὴν κεφαλὴν, ἐπέστησεν ἀσκαρδαμυκτὶ τὰ ὄμματα εἰς τὸ κατάρτιον τῆς προγονικῆς του στέγης, ὅθεν τὴν προτεραίαν ἡ κληρονόμος εἶχε καταφρονητικῶς ὑποστολίσει τὸ ἔμβλημα τῆς οἰκογενείας του.

— Ἑνὸς χωριάτου σύμβολα ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ πύργου τῶν Μολίνων! ἐκραύγασεν ἐπιπτύσας ἀναγωγὴν χολῆς. Ἀπόσκηψε κεραυνὲ αὐθημερὸν, ἀπόσκηψε τὴν ἀστραπήν σου ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ, ὅστις ἐκ τοῦ τιμαρίου τῆς κληρονόμου μου ἐτόλμησε νὰ καταβιβάσῃ ἓν τῶν ἐντιμωτέρων οἰκοσήμων τῆς Βενετίας!

Τοιαύτην κατάραν ἐξεμέσας, ἀνορθώθη ἐξ αὐτομάτου, ἐπανεκάθησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πύργου τὸ βλέμμα του οὐδόλως μετεκινήθη. Ἐκεῖθεν, ἐξ ἐκείνου τοῦ ὕψους ἐπεσκόπησε τὰ πολεμικὰ προετοιμάσματα· ἐκεῖθεν δ' ἐγίνετο μετ' ὀλίγον καὶ θεωρὸς τῆς μάχης, τὰς ταλαντώσεις τῆς ὁποίας παρηκολούθησε μὲ παφλάζουσαν ἀνακίνησιν πνεύματος, συνειδήσεως, παθῶν.

᾿Ακέραιον ἐξετυλίσσετο τὸ πανόραμα ἐνώπιόν του. ᾿Από τῆς ἐλάτης ἐκείνης ὁ ὀφθαλμὸς ἐδράττετο, ὡς ἐπὶ πίνακος ἀπεράντου, παντὸς ἑκάστου κινήματος ἑκατέρων τῶν μερῶν. ᾿Εκεῖθεν κατεῖδε τὸν ἀντιβροντῶντα πυροβολισμὸν, τ' ἀποτελέσματα τῶν βενετικῶν σφαιρῶν ἐπὶ τοῦ οἴκου του, τὴν ἀλληλουχίαν τῶν τραγικῶν ἐπεισοδίων τῆς συμπλοκῆς. Οὐδὲν διέλαθε τὴν ἀσκαρδάμυκτον προσοχήν του. Εἶδε τὴν ἔξοδον τῶν Κρητῶν, τ' ἀνδραγαθήματα τοῦ γαμβροῦ του, τὰ ἐναγώνια τοῦ μητροπολίτου παρακελεύσματα... ᾿Εὰν βέλος φαρμακερὸν ἦτο ὁ ἀτενισμός του, ὁ φραγγάρχων ἤθελεν ἴσως ἄνωθεν τοῦ Περιθωρείου ἐνεργήσει κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνυστικώτερον, ἢ τὰ πυροβολοστάσια τοῦ Κολλάλτου. Φυσικόν· αἱ ἀρτηρίαι του ἐβομβοβόλουν παλμοὺς βενετικοὺς κατὰ Γραικῶν.

᾿Αλλ' ἅμα ὡς εἶδε τὴν μονογενῆ του ὄμμασι τυφλοῖς ἐμπίπτουσαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυρὸς, καὶ ἀναδινοῦσαν τὸ λευκὸν ῥινόμακτρον πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἰθαγενῶν... ἐπὶ τῇ θέᾳ ἐκείνῃ οἱ παλμοὶ ἐξεθηριώθησαν εἰς τὰ ἐντός του. ῾Ο φραγγάρχων συνῃσθάνθη ἑαυτὸν βενετικώτερον ἀπειράκις, ἢ τὸ πρίν.

᾿Επὶ τοιαύτῃ αὐτοφωρίᾳ, ἐξανίσταται ἔμπληκτος, ἔντρομος ἀπὸ κορυφῆς ἕως ποδῶν, ἀρνούμενος τὴν μαρτυρίαν τῶν ὀμμάτων του.

᾿Επισκιάζει τὰ ὄμματα μὲ τὴν δεξιάν, προσηλοῖ στερεώτερα τὸ βλέμμα ἐπὶ τῆς νέας. Κατάδηλον· ἦτο αὐτὴ ἐκείνη, ἦτο ἡ θυγάτηρ του.

— Γόνε, ἀνάξιε τῶν Μολίνων, ἀρνησίπατρις Βενετίς! — φωνάζει τότε, εἰς τόνον, ὀργὴν καὶ χόλον ἀποσταλάζοντα — ῾Η μήτηρ σου ἐσεβάσθη τὸ δόγμα τῶν πατέρων της! ᾿Εὰν δὲν εἶχε φυλάξῃ καὶ τὴν συζυγικὴν τιμὴν, ἤθελα σὲ ἀποψαλίσει τοῦ γενεαλογικοῦ μου δένδρου δι' ἐπισήμου ἀποκηρύξεως!

Τὸ δὲ βλέμμα ἀνυψώσας εἰς τὰ ἄνω·

— Καὶ Σὺ, ἀναφωνεῖ στενάζων, διατί, διατί μὲ ἠδίκησες, στερήσας με ἄρρενος κληρονόμου; Δὲν εἶσαι σὺ αὐτὸς ὁ λέγων· Γνώσῃ, ὅτι πολὺ τὸ σπέρμα σου, τὰ δὲ τέκνα σου

ὥσπερ παμβότανον ἀγροῦ; (1) Εἰς τί σοὶ ἔπταισα λοιπόν; Μήγαρ δὲν σὲ ὑπηρέτησα ὡς εὐσεβὴς χριστιανός, ὡς χρηστὸς πολίτης, ὡς οἰκογενειάρχης φιλότεκνος;

Εὔθετον μὰ τὴν ἀλήθειαν ἦτο τὸ προφητικὸν ῥητόν. Ἀλλ' ἐν τῷ ἐπιφωνῆσαι αὐτό, διατί ἐσιώπησε τὸ παρεπόμενον συμπλήρωμά του· ΣΥ ΔΕ ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΩΙ, ΕΙ ΤΙ ΕΠΡΑΞΑΣ!;

Μὴ ἀστοχήσωμεν, ὅτι ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἦτο μαθηματικὸς καὶ ἐκπαθέστατος φιλογεωμέτρης.

Ὑπάρχει ἐν τῇ ζωολογίᾳ τῶν διπόδων ἕν τι ὄν, ἀσυγκρίτως λογικώτερον τῆς ἀπογονῆς Ἀδάμ. Τὸ ὄν αὐτὸ λογίζεται, ὑπολογίζεται, συλλογίζεται τόσον ἐντελέστερα Νευτώνων καὶ Κοπερνίκων, ὅσον τὸ ἄπειρον ὑπερέχει τοῦ πεπερασμένου. Εἰ καὶ γεννηθὲν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ζῇ ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν, καὶ ὑποτάσσεται εἰς τὰς προαιρέσεις μας. Ἡ ἐξόρμησις τῶν νοημάτων του νικᾷ τὴν ταχύτητα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ· Κρονίδου κεραυνοὶ δὲν ἀποτολμῶσι νὰ φιλονεικήσωσι περὶ ὠκύτητος μὲ τοὺς ὑποπτέρους πόδας του. Ἀλλά, κατ' ἐξαίρεσιν ἐν τῇ ζωολογίᾳ μοναδικήν, τὸ ὄν αὐτὸ εἶνε ἄμοιρον καρδίας. Αἴσθημα, ποίησις, φαντασία, πάθος, συγκίνησις, ἐνθουσιασμός, τὰ ἐλλείμματα ταῦτα τῶν βροτῶν διατελοῦσι πρὸς τὸ ἀθάνατον αὐτὸ ξένα παντάπασιν..... Ὁ διαβήτης σοὶ καταμετρεῖ ἐν ἀκαρεῖ τὸ κενὸν τῆς Πλάσεως· ἀλλὰ καὶ αἰῶνας αἰώνων ἂν καταναλώσῃ, θ' ἀποτύχῃ νὰ κακομετρήσῃ τὴν ἐλαχίστην τῆς καρδίας αὐτογραμμήν.

Εἰς τοὺς στερεομετρικοὺς λογαριασμοὺς τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου οὐδὲ κἂν ἀξίαν ἀγνώστου Χ κατεῖχεν ὁ ἔρως τῆς θυγατρός. Καρδία! Στοιχεῖον ξένον εἰς τὸ ἀλγεβραϊκὸν ἀλφαβητάριον. Ἔρως! Μειρακιεύματα. Ἀφοσίωσις, κλαυθμοί, παλμοί, ὅρκοι, στίχοι! Γέλα με νὰ σὲ γελῶ, νὰ περῶμεν τὸν καιρό. Πρὸς τὸν κωμῳδοδιδάσκαλον ἐκεῖνον πραγματικὸς ὅρος ἄγνωστος τῆς ἐξισώσεως ἦτο ἡ καταστροφὴ τῆς ἐν Ἀλικιανοῦ θεατρισομένης κωμῳδίας. Περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ ὅρου αὐτοῦ ἐστρέφετο σύνολος ἡ ἄλυσις τῶν λογαριασμῶν. Ἦτο τὸ πρόβλημα εὐκταίας διαλύσεως ἐπι-

---

(1) Ἰὼβ, κεφ. Ε'.

δεκτικόν; Τοῦτ' ἔσθ' ὃ μάλιστα δέδοικε. Περὶ δὲ ἔρωτος; Τοῦτο οὐδοτιοῦν ἔμελεν αὐτῷ. Εἴτε αἰσίαν, εἴτε ἀπαισίαν ἐλάμβανε τὴν λύσιν ἡ κωμῳδία, ἡ λύσις τοῦ ἐρωταρίου ἦτο ἤδη στεῤῥῶς καθωρισμένη ἐν τῷ προϋπολογισμῷ. Δεδόσθω, λόγου χάριν, ὅτι μετὰ πολλὰς καὶ ἐντόνους νουθεσίας θ' ἀπέβαινεν ἀνίκανος ἡ λογικὴ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας! Τί ἐντεῦθεν; Ἐδέετο ἴσως θυσία ἑκατὸν βοῶν ἀντὶ τῆς ἀποδείξεως, ὅτι τὸ μέγα τετράγωνον τῆς Ὑποτεινούσης του, ἐὰν μὴ ὑπερέβαινε, τοὐλάχιστον, εἰ καὶ ὑπόθετον, ἰσοδυνάμει εἰς τὰ ὑπερκείμενα δύο τετράγωνα τῆς ὀρθῆς γωνίας, ἤγουν εἰς τὴν πειθὼ τῆς συζύγου καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῆς θυγατρός; Πανάκεια πρόσφορος καὶ δραστικωτάτη ὁ θαλάσσιος ἀήρ. Ἓν ταξειδάκιον εἰς Βενετίαν ἤθελεν ἀπὸ τοῦ μνημονικοῦ τῆς κόρης ἐξαλείψει τὰς ῥιμάδας τοῦ ἐραστοῦ μεθ' ἧς εὐχερείας νωπὸν σπογγάριον σβύνει ἀπὸ μέλαιναν σανίδα γεωμετρικὰ γυμνάσματα μαθητοῦ.

Τὰς συγκυρίας ταύτας ὁ διαβήτης εἶχε προεξακριβώσει μὲ ἀκρίβειαν θαυμαστήν. Ἐπέλαθεν ὅμως τὰς περιμετρήσεις του μία τις ἄλλη ἀστερεομέτρητος συγκυρία. Ὁ φραγγάρχων ἤθελε τάχιον πιστεύσει, ὅτι ἡ αὐτοῦ Μακαριότης ἐλειτούργησεν εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν τῆς Ῥώμης ὡς Ῥαββῆς, παρ' ὅτι κληρονόμος τῶν Μολίνων ἤθελέ ποτε συναγωνισθῇ κατὰ τοῦ πατρὸς μετὰ Γραικῶν.

Ἡ ἀρειμανὴς ἔξοδος τῆς ἡρωΐδος, ἐξελέγξασα πλημμελεῖς τὰς ἰσοῤῥοπίας του, ἀπεξήρανεν εἰς τὸν αὐχμηρὸν καὶ ἀνήλιον λειμῶνα τῆς φιλοστοργίας του πᾶν φύτρον ἡμιμαράντου πόας.

Διατί νὰ μὴ ἦνε ἐκ τῶν δυνατῶν ἡ αὔθωρος ἄῤῥενος τέκνου αὐτοσχεδίασις; Μὲ πόσην ἑτοιμότητα ἤθελεν ἐξαλείψει τὴν ἀποστάτιδα ἀπὸ τοῦ γενεαλογικοῦ του δένδρου! Θῆλυ τέκνον παράπλευρα εἰς ἄῤῥενα κληρονόμον! Καὶ τίς, πρὸς ἁπλοποίησιν χρεωλυτικοῦ λογαριασμοῦ, τίς ὁ μὴ σπεύδων νὰ διαγράψῃ τὴν ὀχληρὰν τῶν μηδενικῶν ὁρμαθιάν! Οἵα δ' ἄλλως τε μεγαλοπραγία, ἀξία εὐπατρίδου βενετοῦ! Τοιαύτη ἐξάρνησις δὲν θὰ κατῄσχυνε καὶ αὐτὰς τὰς ἀνδρειοτέρας πράξεις τῆς ῥωμαϊκῆς φιλοπατρίας; Δὲν θ' ἀντήχει ἕως περάτων τῆς βενετικῆς οἰκουμένης, ἅτε δὴ θαυμάσιον αὐταπαρνησίας παράδειγμα;

Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀδύνατον. — Ἔπειτα δέ, ἐὰν καὶ ὁ θη-

λυκὸς αὐτὸς βλαστὸς ἀπεκόπτετο τοῦ ἐνδόξου δένδρου, τί θ' ἀπεγίνοντο τὰ τιμάρια, τὰ πολύτιμα ἀρχεῖα, τὰ εἴδωλα τῶν προγόνων, οἱ ἱέρακες, ὁ κόραξ — τὸ ὄνομα πρὸ πάντων, ὁ ἐπωδύνως ἀνακυλιόμενος οὗτος βράχος τοῦ οἰκογενειακοῦ Σισύφου; Τίς πλέον, ὑπὸ τοὺς πλατυσκίους κλάδους τοῦ δένδρου αὐτοῦ κατακλινόμενος ἤθελε καρπωθῇ τὸ καύχημα νὰ ἐπιφωνήσῃ· δι' ἐμοῦ τὸ γένος τῶν Δὰ Μολὶν ἀθανατίζεται!

Ἀπὸ τούτους εἰς ἄλλον διαλογισμὸν μεταβαίνων ὁ Σὲρ Φραντσέσκος, ἀνεγείρει αἴφνης τὴν χεῖρα, καὶ κρούει δυνατὰ τὸ μέτωπον. Μία τις ἰδέα, ἰδέα μεγάλη ἐξαστράπτει εἰς τὸν νοῦν του. Ἔμπνευσις θεία ἄνωθεν τῷ κατήρχετο.

— Ἡ ζωὴ τοῦ δικαίου, λέγει καθ' ἑαυτόν, ἔτη ἑβδομήκοντα. — Ἀφαίρεσις. — Ἀπὸ τὰ ἑβδομήκοντα ἔκβαλε πεντήκοντα, ὑπολείπονται εἴκοσι. Πρὶν ἢ ἀπέλθω λοιπὸν κ' ἐγὼ εἰς τὰς σκηνὰς τῶν μακάρων μου, δύναμαι νὰ ἴδω καὶ υἱὸν καὶ ἔγγονον..... Παράδοξον, per la Madonna, πῶς τὴν λαμπρὰν ταύτην ἰδέαν δὲν τὴν συνέλαβα καὶ προτήτερα!

Ὅλος ἔκδοτος εἰς τὸ ἀναπληρωματικὸν ἀναπέμπασμα, ὁ Μολῖνος οὔτε πλέον ἀκούει τὸν πάταγον τῆς ἐντὸς τῆς ἐπαύλεως ἀλληλοσφαγίας, οὔτε πλέον καθορᾷ ἐνώπιόν του τὴν χειμαῤῥώδη ἔφοδον τοῦ βενετικοῦ στρατοῦ. Αἱ φρένες, αἱ αἰσθήσεις του διατελοῦν παντάπασιν ἐφηρπαγμέναι εἰς τὸν θαυμασμὸν τῆς χωρογραφίας, ἣν πρὸ ποδῶν αὐτοῦ διεκτυλίσσει ἡ ἀναζωπύρωσις τῶν γενεαλογικῶν ἐλπίδων, κατὰ δὲ τὴν ἔκστασιν αὐτὴν χαίρει διακριβῶν ἕν τι αἴσθημα διεκφυγὸν ἕως τότε τὰς προσεκτικωτέρας ἐνδομυχήσεις του· ὅτι, δηλαδή, δὲν ἐθήρευε τὸ μέλλον, εἰμὴ μόνον χάριν τοῦ παρελθόντος· εἰς καθαροτέρας λέξεις, ὅτι ὡς εὐσυνείδητος ἀπόγονος ἤθελε τυχούσης ἀνάγκης ὁλοκαυτώσει ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν Κτησίων θεῶν ὄχι μόνον οἰκογένειαν, καὶ πατρίδα, καὶ ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν προσέτι μεθ' ἧς προθυμίας χήρα ναβάβου ῥίπτεται ἀφοσιωμένη καὶ παίζουσα εἰς τὴν αὐτὴν πυρὰν τοῦ συζύγου της.

Τὸ σχέδιον προέβαινεν, ἀκμαζούσης ἔτι τῆς μάχης, ὡριμάζον, ἤδη δὲ ὁ ἱππότης προεγεύετο τὰ ἡδονικὰ ἀποτελέσματα, ὅσα ὁ μέλλων τῆς Σοφίας ἀντικαταστάτης ἐπέπρωτο νὰ ἐπιφέρῃ εἰς

τὴν διάδοσιν τῆς γενεᾶς του, ὅτε αἰφνίδιον καὶ σφοδρότατον χθονὸς ὑπολάκτισμα ἀνέρριπτεν αὐτὸν ὡς ἕνα πόδα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, καὶ ταυτόχρονος βροντὴ κατεσπάραττε τὰ ὦτά του. — Ὢ τοῦ φρούδου τῶν διαλογισμῶν! Ἐπαναφέρων τὸ βλέμμα πρὸς τὸν πύργον, βλέπει τοὺς τοίχους τῆς προγονικῆς ἐπαύλεως, βλέπει ἀναρίθμητα σώματα, βλέπει παμπληθίαν ἀνθρώπων, τὰ πάντα ὡσεὶ βροχὴ ἀερολίθων ἀνακάμπτοντα κυκλοελίκτως ἐπὶ τῆς ἐν νεφέλῃ φλογῶν, κονιορτοῦ καὶ τέφρας.

Ἡ δρασίς του ἀμαυροῦται, κατασκοτίζεται. Μικρὸν κατὰ μικρὸν τὰ ἀντικείμενα ἀποίχονται ἐνώπιόν του. Τὰ γόνατά του ἐπικλῶνται. Ὁ νοῦς, καθάπερ μηχανή τις ἐσκανδαλισμένη, σταματᾷ ἀδρανής, ἀκίνητος, νωθρός.

Αἰσθανόμενος τὸ ἔδαφος ὑποχωροῦν ὑπὸ τοὺς πόδας του, στηρίζει δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸ σῶμα ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς ἐλάτης, καὶ μὲ αὐτόματον φθογγασμὸν ἀναβοᾷ·

— Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.....! (1).

Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ· εἰς τὴν τελευταίαν λέξιν πίπτει τετανὸς χαμαί.

Ἔμεινεν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει κατακείμενος καθ' ὅλην τὴν δείλην, ἔμεινε καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα. Καίτοι ζῶν, οὐδόλως μετεκινήθη· καίτοι ἄγρυπνος, οὐδὲν διενοήθη, οὐδὲν ἀνεπόλησεν, ἐμόχθησε δὲ ἀναποτελέστως, ὁσάκις ἐπειράθη νὰ συνανυφάνῃ μίαν τινὰ ἔννοιαν. Τέλος, τὸ ῥῖγος, καὶ ἡ πεῖνα ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀνεγερθῇ.

Ἐπαναμνησθεὶς διὰ μιᾶς τῆς θυγατρὸς προσεφώνησεν αὐτὴν ὀνομαστὶ καὶ ἀλλεπαλλήλως... μόνη ἡ ἠχὼ τοῦ βράχου ἀπεκρίθη εἰς τὰς προσκλήσεις του κλαυθμωδῶς. Καταπλαγεὶς ὑπὸ τῆς ἐνταφίου ἀφθεγξίας, ἥτις ἐπήρχετο βαθμηδὸν κατακλείουσα καὶ περικατέχουσα τὰς φρένας του, ἀφῆκεν ὠρυγμὸν μακρὸν καὶ

---

(1) Ἐλέησόν με, Κύριε, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου... καὶ τὰ λοιπά.

ἀνέβλεψεν εἰς τὴν ἀντιπέρα Βίγλαν· ἀλλὰ μὴ κατιδὼν τὸν πύργον αὐτῆς, ὑπέλαβε τὴν ἄποψιν ἐπιπροσθουμένην ἀπὸ τὴν ὁμίχλην.

Ἀρκετὸν καιρὸν περιεπλανήθη ἀστόχως ἀναμέσον τῶν δένδρων, ἀσκεπὴς τὴν κόμην, δονῶν ἄλλοτ᾽ ἄλλοσε τὴν κεφαλήν, σείων τὰ χείλη, ἀναπάλλων τὴν βακτηρίαν, κρούων ἐνίοτε τὸ μέτωπον κατὰ τῶν κορμῶν, καὶ νῦν μὲν καθήμενος ἐπὶ λίθου, νῦν δὲ αἰφνιδίως ἐξανιστάμενος, καὶ δρομάδην ἀποδιδράσκων, ἄλλοτε δὲ προσφωνῶν ὀξύτατα τὸν Φραγκῖσκον Δὰ Μολὶν, καὶ φρυάττων ἐπὶ τῇ ἀναντιφωνησίᾳ του. Ἡ τύχη τὸν ἐβοήθησε κατὰ τὴν πλάνην. Ἀπρονοήτως ἀναστρέψας εἰς τὸ μονοπάτιον ὅθεν ἀφίχθη, ἀνευρέθη περὶ τὴν ὀγδόην τῆς πρωΐας παρὰ τὴν πλατεῖαν. Ἐκεῖθεν βουνοβατήσας περὶ τοὺς σωρούς, ἀναρριχηθεὶς ἐπὶ τὰ ἀποπτώματα, τέλος εἰσέδυσεν ἐνθάδε αὐτοῦ, ὅπου ἐπὶ τῶν ταπεινῶν στεγῶν τῆς κώμης ἐγιγαντία πρό τινων ὡρῶν ἀκόμη τὸ τιμαριωτικὸν κτίριον τῶν πατέρων του.

Ἀφοίτητος τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐτύγχανεν ὁ ἐρειπιών. Τοῦ στρατοῦ ὄντος τὴν πρωΐαν ἐκείνην ἠσχολημένου εἰς σοβαροτέραν ὑπηρεσίαν, ἡ ἐργασία τῆς ἀνασκαφῆς εἶχε διακοπῆ. Μόνοι τέσσαρες στρατιῶται ἐνεστάθμευον, ἀπαγορεύοντες τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς χωρικούς.

Ἐνῷ προέβαινεν ἐντεῦθεν ὁ Μολῖνος, εἰσήρχετο ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους ὁ Δὸν Πλάτσιδος.

Μόλις ἰδὼν πόρρωθεν τὸν ἱππότην, ὁ Ἰησουΐτης προέτρεξε μὲ ἀγκάλας ἀνοικτάς, καὶ σκιρτῶν ἀπὸ χαρᾶς,

— Ζῇς, λοιπόν, προσφιλέστατε καβαλλιέρε! Εἶσαι σὺ αὐτὸς ἀκόμη! ἐφώναζε προσυπαντῶν τὸν ἄρχοντα. Τί ἔγεινες; Ποῦ εἶσο; Πεντήκοντα ταχυδρόμοι περιέρχονται τὴν χώραν ἀναζητοῦντές σε. Καὶ ἐγὼ αὐτὸς διενυκτέρευσα εἰς τὰ περίχωρα τῶν Βρύσεων, ὅθεν ἐπιστρέφω τὴν στιγμὴν ταύτην. Συγγενεῖς, φίλοι μας, ὁ στρατός, ὅλη ἡ Ἀλικιανοῦ σὲ ἐκλαμβάνουν ὡς ἀποθαμμένον. Ποῦ εἶσο, ἀδελφέ; Διατί νὰ μᾶς ἐμβάλῃς εἰς τόσην ἀμηχανίαν;

Ὀργῶν δὲ καὶ σφριγῶν ἐξ ἀγαλλιάσεως ῥίπτει τοὺς βραχίονας

περὶ τὸν τράχηλον τοῦ ἄρχοντος, ὅπως ἐναγκαλισθῇ καὶ φιλήσῃ αὐτόν.

Ἀλλ' εἰς τὴν ψυχικὴν διάχυσιν τοῦ ἱερέως ἀντιτείνας ὁ ἄρχων τὴν κεραίαν τῆς βακτηρίας, ἀντέκοψεν ἀποτόμως τὸν περιπτυγμόν.

— Ἄς δράμωμεν πρὸς τοὺς φίλους, ἵνα αὐτοπρόσωποι κομίσωμεν τὰ συγχαρητήρια τῆς σωτηρίας σου! προσεπιλέγει ὁ Πλάτσιδος, δράττων τὸν ἄρχοντα ἐκ τοῦ παρωλενίου, ὅπως ἀπαγάγῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ τραγικοῦ θεάματος τῆς καταστροφῆς.

— Δὲν θὰ μοῦ φύγῃς, ὄχι — ἀποκρίνεται ὁ Σὲρ Φραντσέσκος, ἀπαλλαττόμενος αὖθις ἀπὸ τὴν λαβὴν τοῦ ἱερέως, καὶ ἐξ ἀμοιβῆς συλλαμβάνων αὐτὸν ἐκ τοῦ σφυγμοῦ. — Λέγε! Ποῦ κεῖται ὁ πύργος σου;

Κρουνοὶ ἱδρῶτος διέβρεχον ἐν τούτοις τὰς παρειάς του, οἱ δὲ μυκτῆρές του ἔχασκον ἐξῳδικότες, ὡς οἱ τοῦ χρεμετίζοντος ἵππου.

— Ὁ πύργος μου, εὐγενέστατε; Ποῖός μου πύργος; ἐρωτᾷ ἔκπληκτος ὁ Ἰησουΐτης.

— Ἡ Βίγλα σου, ὑποκριτά! Ὁ πύργος σου... ναί... ὁ πύργος σου· ἡ Βίγλα τοῦ Σὲρ Μάρκου Δὰ Μολίν... Προσποιεῖσαι τὸν παράπληκτον;

Τὸ ἀλλόκοτον τῆς ἐρωτήσεως, ἡ παράδοξος συμπεριφορά, τὰ βεβορβωρωμένα φορέματα, τὰ ἐναιωρούμενα ὄμματα τοῦ τιμαριούχου ἐνέπλησαν τρόμου τὸν φραγγοκαλόγερον. Τί νὰ συλλογισθῇ; τί νὰ συμπεράνῃ; Ἐν τοιαύτῃ διακείμενος ἀμηχανίᾳ, ἀπέμεινε κεχηνὼς καὶ ἄφθογγος ὥσπερ ἰχθύς.

— Ματαίως κρύπτεσαι, κακοῦργε! ἀναφωνεῖ ὁ ἱππότης, ἐπιβιάζων τὴν φωνήν. — Ζητεῖς πῶς ν' ἀποδράσῃς, αἴ; Ὀρρωδεῖς τὴν ἔποψιν τῶν θυμάτων σου! Φοβεῖσαι μὴ τὰ θύματα τῆς πλάνης σου ἀποτινάξουν τὰς ἁλύσεις τοῦ ὀπίου, καὶ σοῦ ζητήσουν τὴν ἐξώφλησιν εἰς μετρητά!

— Τί λέγεις, εὐγενέστατε...; Δὲν ἐννοῶ..... Πρὸς Θεοῦ, ἂς φύγωμεν ἀπὸ τὸν τόπον τοῦτον ὅσον τὸ γρηγορώτερον!

— Λοιπὸν κανεὶς ἀκόμη δὲν ἐξύπνησεν; Ὅλοι κοιμῶνται τὸν αὐτὸν ὕπνον; ἐρωτᾷ ὁ αὐθέντης τῆς Ἀλικιανοῦς, τὸ βλέμμα ἀμφιδινῶν περὶ τὸ πεδίον τοῦ θανάτου.

— Τὸν ὕπνον τῆς αἰωνιότητος. Ὦ! Οὗτοι δὲν θὰ ἐξυπνήσουν πλέον εἰς τὸν αἰῶνα!

— Νεκροί! Ἀποθαμμένος τόσος λαός! Ἄψυχοι τόσοι νέοι, τόσαι γυναῖκες, ἄπνοα τόσα ἀνήλικα!

— Ὁ Θεὸς ἂς ἀναπαύσῃ τὴν ψυχήν των!

— Καὶ τολμοῦν τὰ μιαρά σου χείλη νὰ ὁμολογήσουν τοιοῦτο κακούργημα! Δὲν ἐπνίγη εἰς τὸν ἀφωρισμένον σου λάρυγγα ἡ φωνὴ, πρὶν ἐξεράσῃ τὴν καταχθόνιον ὁμολογίαν!

Ἐν τῷ ἐξαγγεῖλαι ταῦτα, τὸ στόμα του διεστρέφετο, οἱ πόδες ἐλάκτιζον τὸ ἔδαφος, καὶ ἡ δεξιά του περιέπαλλε τὴν βακτηρίαν σπασμωδικῶς.

Ὁ τμηματάρχης ἐπὶ τῶν πνευματικῶν, ἰδὼν τὸν καβαλλιέρον ἥκιστα φιλικῶς περιδονοῦντα τὴν ῥάβδον ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ, ἤρχισεν ὑπεννοῶν τὴν ἀποχώρησιν μὲ τὰ σωστά του. Ἤδη προεμαντεύετο, ὁποῖόν τι ἐπίμετρον συμφορᾶς ἀπέσκηπτεν ἐπὶ τοῦ συγκοινωνοῦ τῶν ἀδικημάτων του.

— Λοιπόν, ἀγαπητὲ, ἱππότα — εἶπε, διακόψας τὸν εἱρμὸν τῆς συνδιαλέξεως — θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς λοιπὸν νὰ προοδοποιήσω εἰς τὸ χωρίον, ὅπως κομίσω εἰς τοὺς φίλους μας τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν τῆς ἀνευρέσεώς σου;

Πρὸς πᾶσαν ἀπάντησιν, ὁ Μολῖνος ἁρπάττων τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον ἀπὸ χειρὸς τοῦ ἱερέως, ἐκσφενδονίζει αὐτὴν σὺν τῇ ἰδίᾳ εἴκοσι βήματα μακράν. Ἐν δὲ ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ σύρων δίστομον μάχαιραν ἀπὸ τοῦ θύλακος,

— Σοῦ διέταξα νὰ μείνῃς, καὶ θὰ μείνῃς, ἐπικατάρατε! κραυγάζει, περιτροχάζων ἀμφιστρεφεῖς τὰς κόρας ἐντὸς τοῦ κοιλώματος τῶν ὀμμάτων. — Σὲ ἔχω εἰς τὰ χέρια μου! Οὐδεὶς Γραικός, ἢ Λατῖνος θέλει κολάσει τὴν ψυχήν του, σπεύδων εἰς βοήθειάν σου!

— Per l'amor della Santissima Vergine, ἐξοχώτατε, εἰς τί σοῦ ἔπταισεν ὁ Πλάτσιδος; Ποῖον τὸ ἁμάρτημα τοῦ ἐμπιστευμένου σου; Θέλεις νὰ πέσῃ εἰς τοὺς πόδας σου γονυπετής;

— Τὸ ὄνομά σου! Τὸ ἀληθινόν σου ὄνομα! Γλήγορα!

— Misericordia! Δὲν ἀναγνωρίζεις, Σὲρ Φραντσέσκε, τὸν πνευματικόν σου, τὸν ἐπιστηθιώτερον φίλον σου; Δὲν ἐφάγομεν μαζὶ τόσον ψωμί;

— Κάμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ!

Ὁ ἱερεὺς ἔσπευσε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ διάταγμα δεκαπλασίως.

— Ἀποκάλυψε τὴν κεφαλήν!

Ὑπακούσαντος τοῦ ἱερέως καὶ εἰς τοῦτο, ὁ Μολῖνος ἔψαυσεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ φράρου μὲ τὰ δάκτυλα τὴν στεφανοειδῆ τῆς δυτικῆς χειροτονήσεως κουράν.

— Ἔξω καὶ τοὺς ὄνυχας τώρα!

Πρόθυμος αὖθις καὶ εὐπειθέστατος ὁ πνευματικός, ἐξέθηκεν εἰς τὰς παραλόγους ἀνακρίσεις τοῦ μαχαιροφόρου τοὺς δέκα καθαρούς, καὶ ἀρτίως ἐῤῥινισμένους ὄνυχας τῶν χειρῶν.

— Χᾶ, χᾶ, χᾶ! ὑπολαμβάνει ὁ φραγγάρχων, ἐκρηγνύων πλατύν, πλατύτατον, σπαρακτικὸν καταγέλωτα — Χᾶ, χᾶ, χᾶ! Ὁ διάβολος, ὅταν ἀῤῥωστήσῃ, γίνεται ἢ διπλωμάτης, ἢ ἱερομόναχος. Βάλε τον ὅμως... χᾶ, χᾶ, χᾶ... βάλε τον νὰ κάμῃ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ! Ἀμέσως ἀναφυτρώνουν τὰ τραγοειδῆ κέρατα εἰς τὸ μέτωπόν του, εὐθὺς ἀναπροβαίνουν οἱ σπιθαμιαῖοι ὄνυχες... Χᾶ, χᾶ, χᾶ!

— Σὲρ Φραντσέσκε ἀγαπητέ, δὲν βλέπεις τὸν σταυρὸν τῆς ἱερωσύνης ἐπὶ τοῦ στήθους μου! λέγει ἔντρομος ὁ Ἰησουΐτης. Δὲν συλλογίζεσαι, ὅτι καὶ τὸ ἄχραντον σῶμα τῆς Μεταλήψεως ἔγκειται σήμερον ἐντὸς ἐμοῦ;

— Στ...! Ψεύδεσαι, φέναξ, πανουργεῖς, ἀγύρτα! Εἶσαι μετημφιεσμένος!

Τὰ ἐπίθετα ἐτονίσθησαν ὑπὸ λακτίσματος κραταιοτάτου, ἀνυψώσαντος στρόβιλον κονιορτοῦ.

— Ἀντὶ τίνος, λοιπόν, ἐκλαμβάνεις τὸν πιστόν σου Πλάτσιδον;

— Εἶσαι in carne ed ossa ὁ Σατανᾶς! Εἶσαι αὐτὸς αὐτότατος ὁ Ἰούδας τῆς Ἀλικιανοῦς!

— Ἐννοεῖς ἴσως τὸν Σὲρ Φραντσέσκον Δὰ Μολίν!

— Βωβάσου, βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως! Τολμᾷς νὰ προφέρῃς τὸ διαβολικόν σου ὄνομα εἰς παρουσίαν εὐσεβοῦς χριστιανοῦ!

Ταῦτα λέγων, ἁρπάζει τὸν φράρον ἀπὸ τὸν μέλανα λαιμοδέτην, καὶ κύπτων διὰ μιᾶς τὸ στόμα, προσάπτει τοὺς ὀδόντας ὑποκάτω τοῦ μακρογενείου του πώγωνος. Εἰς διπλοῦν κίνδυνον κρίνων ὁ Ἰησουΐτης ἐκτεθειμένην τὴν ζωήν, ἀντιπαλαίει ἀνδρικῶς μὲ τὴν δεξιάν, ἐνῷ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀγωνίζεται νὰ συλλάβῃ τὸν ἔνοπλον βραχίονα τοῦ παραλογίζοντος.

— Ἐὰν ἀπεφάσισες νὰ πνίξῃς φίλον σου καὶ ἱερέα, τοὐλάχιστον δὲν τὸν ἀφίνεις νὰ κάμῃ τὴν τελευταίαν του προσευχήν; ικετεύει μὲ φωνὴν ἀναβορβορύζουσαν ὁ συσφιγγόμενος.

— Ὄχι... ὄχι... Ἀσυγχώρητον, ἀνεξομολόγητον ν' ἀποπτύσῃς ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐπὶ τοῦ τόπου αὐτοῦ τῆς προδοσίας, ἐν κέντρῳ τῶν χιλιοπλασίων τούτων θυμάτων σου! ἀποκρίνεται κλειστοὺς τοὺς ὀδόντας ὁ καβαλλιέρος.

— Ὦ κυρὰ Σοφία, σὲ στέλλει ἡ Θεοτόκος εἰς σωτηρίαν μου! ...ρωσέ με σὺ ἀπὸ τὰς ἀδίκους χεῖρας τοῦ πατρός σου!

Ἀπροσεκτῶν εἰς τὸ ἰησουϊτικὸν στρατήγημα, ὁ ἱππότης ἐπιμένει κατακρατῶν τὸ ὑπολαίμιον τοῦ ῥασοφόρου, καὶ ἐπιδονῶν τὴν μάχαιραν.

— Ἂν Δὰ Μολὶν εἴμην ἐγὼ — ὑπολαμβάνει — ἤθελα θάψει εἰς χιλιόπηχυν βάραθρον τὴν ἀτιμίαν μου. Ἀλλ' εἰς σέ, ποῦ αἰδώς, ποῦ ἐρύθημα, ποῦ συνείδησις, ποῦ ἐντροπή; Φεουδάτε τῆς Ἀλικιανοῦς! — ἐκβοᾷ μεγαλοφωνώτερα — Προσπαθεῖς ματαίως νὰ μοῦ διεκφύγῃς! Σὲ ἀναγνωρίζω ἀπὸ τὸ μέτωπον, τὸ ὁποῖον ἡ ὑπόκρισις, ἡ ἀπιστία, ἡ ἐπιβουλὴ σοῦ γεωμετροῦν! Σὲ ἀναγνωρίζω ἀπὸ τὰς χεῖρας, ναί, ἀπὸ τὰς μεγαρισμένας χεῖρας αὐτάς, μὲ τὰς ὁποίας ἐθανάτωσες καὶ τὴν σύζυγον, καὶ τὸ μονογενὲς θυγάτριόν σου, καὶ ὁλόκληρον ἕνα λαόν. Κύτταξε, ἔνσαρκα σατανᾶ, τοὺς ὄνυχάς σου, κύτταξε ἂν ἀκόμη δὲν σταλάζουν ζέον τὸ αἷμα τῶν τόσων θυμάτων σου, ἂν δὲν ἀποστάζουν ὁλονὲν τὸ αἷμα τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ, ὅστις ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου!

— Ἥμαρτον! φωνάζει ὁ Ἰησουΐτης, συναισθανόμενος τὴν πίεσιν μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον πνιγηράν..... Ἥμαρτον! Ἀλλ' ἄφες με νὰ ζήσω! Ἐὰν φαῦλος εἶμ' ἐγώ, ἔσω σὺ γενναῖος τοὐλάχιστον!

— Νὰ ζήσῃς; Ἀγαπᾷς νὰ ζήσῃς; Νοστιμεύεσαι τῶν παρανομιῶν σου τὰς ἡδονάς! Λοιπὸν ἀκόμη εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἀπομένουν θέλγητρα διὰ σέ; Ἀγαπᾷς νὰ ζήσῃς, αἴ...; Ebbene! Ζῆσε, λοιπόν! προσθέτει, ἀποκρούων τὸ θῦμα μὲ λακτιστικὴν περιφρόνησιν. Ebbene! Ζῆσε, ἵνα ἄχρις ἡμέρας κρίσεως μηδέποτε πλέον τραπῇ εἰς μειδίαμα τὸ πρόσωπόν σου! ἵνα ἕκαστος παλμὸς καρδίας ἀριθμήσῃ τὴν μυριάδα τῶν βασάνων σου!

Ἕνεκα διαφωνίας πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν, ἡ ἀνακομιδὴ τῶν πτωμάτων εἶχεν ἀναβληθῇ εἰς τὴν ἐπαύριον. Πλὴν τῶν Ἰταλῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ οἶκτος τῆς φρουρᾶς εἶχε παράσχει ἐπιτόπιόν τινα καὶ αὐτοσχέδιον κήδευσιν, ὅλα τὰ ἐπίλοιπα σώματα κατέκειντο ἀκόμη εἰς ἣν θέσιν καὶ στάσιν, εἰς ὃν ἀκρωτηριασμόν, εἰς ἣν αἰθάλωσιν καὶ φρικώδη παραμόρφωσιν τὰ εἶχε καταστήσει ἡ ἀνατροπή. Μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἐκείνων ἔτυχε καὶ ἡ οἰκογένεια Μολίν, προϋποληφθεῖσα παρὰ τῶν στρατιωτῶν ὡς λατινική. Οἱ νεκροὶ τῆς Σοφίας, τῆς μητρός της, τῶν παρα-

νύμφων ἔκειντο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, μικρὸν προσέτι ἀπέχοντες ἀλλήλων. Τὸ ἀηδὲς τοῦ θανάτου καὶ τῆς πηρώσεως αὐτῶν ἐκάλυπτε λευκὴ σινδών, ἰσοφανῶς τ' ἄψυχα μέλη ἐξομαλίζουσα, καὶ μόνον ὑπὸ τῆς ἐξοχῆς τῶν ἐστηκότων ποδῶν ὑπαιρομένη. Ἐν τῷ εἰσδύσαι εἰς τὰ ἐρείπια, ὁ κύριος τοῦ πύργου, διαβὰς ἀναμέσον αὐτῶν, εἶχε μετὰ πάσης ἀταραξίας ἀνασηκόσει μίαν κατὰ μίαν τὰς ἄκρας τῶν σαβάνων, καὶ ἐπιῤῥίψει παροδικὴν ὀμματιάν.

— Ζῆσε! ἐπαναφωνεῖ ὁ παράφρων, ἀποῤῥίπτων τὴν μάχαιραν, ἀλλ' ἄγδην σύρων τὸν ἱερέα πρὸς τὰς παρεστρωμμένας σινδόνας. Ναὶ, ζῆσε, ἀπάνθρωπε, ἵνα ἡ εἰκὼν αὕτη ἀφαιρέσῃ τὴν ἀμνηστίαν τοῦ ὕπνου ἀπὸ τὰ βλέφαρά σου μέχρι πυλῶν ᾅδου! ἵνα τὴν κλίνην τῶν ὀδύνων σου τὴν συνεπιστρώσει αὐτὸ τὸ σάβανον τοῦτο, μὲ τὸ ὁποῖον νυμφοστολεῖς τὴν κληρονόμον σου εἰς τὰς σημερινὰς τοῦ γάμου της ἑορτάς! Ζῆσε λοιπὸν, ἵνα σὲ ἐξυπνοῦν κατάτρομον, περίφοβον, οἰστροπλῆγα... ἐάν ποτε κατὰ τύχην ἀποκαρωθῇς... τὰ ὠρυγιάσματα τοῦ συνειδότος, οἱ γογγυσμοὶ τῶν σφαγίων σου, ἡ σικχασία ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων!

Καὶ πτύων τὸν Ἰησουΐτην κατὰ μέσον πρόσωπον,

— Σὲρ Φραντσέσκε Ψευδαλέξιε, προσθέτει, ἔνδοξε γόνε δεκατεσσάρων ἱπποτῶν, παράλαβε ἐκ στόματος δικαίου τὸ ἐπίχειρον τῆς ἱπποτικῆς προδοσίας σου! Μὲ τὸ πρωτεῖον τοῦτο, ὁπόταν ἀποπνεύσῃς τὴν ῥυπαρὰν ψυχὴν, μὲ τοῦτό μου τὸ παράσημον ἐπὶ τοῦ προσώπου σου παρουσιάσθητι εἰς τὸ βῆμα τοῦ ἐπουρανίου Κριτοῦ! Sigillum fidei tuæ esto sputum!

Τὴν ἀνέλπιστον τροπὴν τῆς περιπετείας ὁ Πλάτσιδος ἐπωφεληθεὶς, κατέφυγεν ὡς εἶχε τάχος εἰς τὸ στρατόπεδον, βουνοβατῶν τοὺς σωρούς, κρατῶν τὰ ῥάσα ἀνασεσυρμένα. Ἔκτοτε, καταλειφθεὶς ὁ Μολὶν ἀπαρακολούθητος, ἀπέμεινε κατὰ μόνας μὲ τὴν ἐρημίαν, μοναχὸς πρόσωπον πρὸς πρόσωπον μὲ τὴν ἐφέστιον μοναξίαν του. Ὡς δὲ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀνδραγαθίας του ἐπενόησεν ἀρχιπειρατής τις Ὀθωμανὸς νὰ σπείρῃ, ἀντὶ ἅλατος, μωαμεθανοὺς ἐπὶ τῆς χλιαρᾶς ἔτι τέφρας τῆς παρ' αὐτοῦ καταφλεχθείσης Ῥιθύμνης, οὕτως ὁ ἱππότης, κυρούμενος διὰ τῆς αὐτοπροσώπου του παραστάσεως κλήτωρ καὶ τιμαριοῦχος τῶν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐρειπίων, ἀνεκαίνιζεν ἐν τῷ προσώπου αὐτοῦ τὸ

δικαίωμα τοῦ μεταδοῦναι πρός τινα ἐπινοηθέντα ἄῤῥενα κληρονόμον ἀπαράλλακτον οἷον κατέκειτο τὸ τιμάριον τῶν ἐρειπίων του.

Κατέτριψεν ἀρκετὴν ὥραν καθήμενος, ἀνορθούμενος, ἐπανακαθήμενος ἐπὶ τοῦ τυχόντος λίθου, ἄφωνον καὶ ἀδάκρυτον φάντασμα Ἱερεμίου ἐνώπιον τῶν ἠφανισμένων Ἱεροσολύμων του. Ἔπειτα, ὑπ' αἰφνιδίας παρακοπῆς οἰστρηλατηθεὶς, ἔδραξε χειρόβολα χώματος καὶ τὰ διεῤῥίπισεν εἰς τὸν ἄνεμον, ἀνεσόβησε μὲ τὴν ἄκραν τῆς βακτηρίας παράκοπτα μέλη φονευθέντων, ἐγέλασεν, ἐβλασφήμησεν, ἐπαραλόγισε.

Κατέφθανον ἐν τούτοις τὸ στραταρχεῖον τὰ λυπηρὰ μηνύματα τοῦ Πλατσίδου. Περὶ τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν — τέσσαρες εὔρωστοι λοχίαι τοῦ Πάστροβιτσ μετεκόμιζον χειρόδετον καὶ ἐπωμαδὸν τὸν κραταιὸν τιμαριοῦχον ἀπὸ τοῦ ἀνατετραμμένου πύργου τῶν πατέρων του ὑπὸ τὴν στέγην δυσγενοῦς δουλοπαροίκου.

Ἔδραμον συγγενεῖς καὶ φίλοι, ἔδραμον φραγγάρχοντες, ἀξιωματικοὶ, ἔδραμον πάντες ὅσοι φιλοβένετοι εἰς ἐπίσκεψίν του. Τὸν εὗρον ὀδυρόμενον, περιστροβοῦντα φρικωδῶς τὰς κόρας, προσπαθοῦντα, εἰ καὶ χειρόδετον, νὰ ἀνασπάσῃ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του.

Οἱ ἐπισκεπταὶ ἀνασηκώσαντες ἀλληλοδιαδόχως τοὺς ὤμους ἔστρεψαν τὰ νῶτα. Ἐν τῷ ἐξελθῆναι ὅμως, ἕκαστος αὐτῶν ἀπένειμε πρὸς τὸν παράφρονα τὸ ἐκ τριόδου καὶ βάναυσον ἐλεεινολόγημα,

— Povero diavolo!

Πρὸς τί ὁ ἀνεμόμυλος ἠλαζονεύετο κομπολογῶν λατινιστὶ, ὅτι ἀνεκύκλει μὲν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐκάμπτετο;

Ὁ ἀνεμόμυλος ἐκάμφθη· ἔκειτο ἄρδην καταβεβλημένος.

Ἐπληροῦτο ἐπὶ τοῦ προδότου ἡ καταδίκη·

ΟΥΔ' ΑΝ ΜΗ ΕΠΙΣΤΡΕΨΗΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΟΙΚΟΝ,
ΟΥΔ' ΟΥ ΜΗ ΕΠΙΓΝΩ ΑΥΤΟΝ ΟΤΙ Ο ΤΟΠΟΣ ΑΥΤΟΥ (1).

---

(1) Ἰώβ, Κεφ. Ζ'.

Κεφάλαιον Ε'

Εἴπομεν ἐν τοῖς πρόσθεν, ἡ δὲ φορὰ τῶν πραγμάτων καλεῖ νὰ ἐπαναμνήσωμεν, ὅτι ἀποτροπαίους δολιότητος ἐντυπώσεις παραδίδει εἰς τὴν ἱστορίαν ἡ ἑκκαιδεκάτη ἑκατονταετηρίς. Τῷ ὄντι. Πότε περιεπάτησεν ἡ ἀπιστία οὕτως ἀναιδῶς, ὡς τότε, ὅτε τύραννοι καὶ τυραννούμενοι, χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοί, Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι, φιλοπρόοδοι καὶ φωτοσβέσται, ὅτε εὐσέβεια καὶ δεισιδαιμονία κινοῦσιν ἀμοιβαίαν μάχην μὲ λύσσαν ἀνατρέπουσαν πᾶν θεμέλιον ἠθικῆς καὶ θρησκείας, μάχην καταμολύνουσαν τὴν Εὐρώπην ὅλην μὲ αἷμα, μὲ στυγερὰς ἐπιβουλάς, μὲ διωγμούς, μὲ βασανιστήρια, μὲ ὁλοκαυτώσεις, μὲ πράξεις ἰδίας ἀγρίων μᾶλλον, ἢ χριστιανῶν;

Οἷα ὁ Δοὺξ τῆς Κρήτης διενήργει ἐν 'Αλικιανοῦ κατὰ Γραικῶν, τοιαῦτα τινὰ τὸν αὐτὸν ὡς ἔγγιστα χρόνον διέπραττε καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Ἄλβης ἐν τῇ Βελγικῇ κατὰ τῶν προασπιστῶν τῆς ἐγχωρίου αὐτονομίας. Τίς ὁ μὴ εἰδὼς τὴν παγίδα, δι' ἧς ὁ στρατηγὸς καὶ δήμιος οὗτος τοῦ ἐν Μαδρίτῃ Τιβερίου συνέλαβε τοὺς πρωτοστάτας τῆς καθ' Ἱσπανῶν ἐπαναστάσεως; Ὑπὸ πρόσχημα οἰκοδέκτορος, φίλου, διαλλακτοῦ συγκαλέσας αὐτοὺς εἰς συμβούλιον ὁριζόμενον δῆθεν ν' ἄρῃ ἐκ μέσου πᾶν λείψανον διαφωνίας, τὸν δὲ τόπον τῆς συνεντεύξεως περικυκλώσας ἐκ προβουλῆς ἀπὸ πυροβολιστάς, ἀφώπλισεν ἰδιοχείρως τοὺς ξενουμένους. Καὶ τὴν μὲν ἐπιοῦσαν ἐδέχετο τὰς κεφαλὰς τῶν ἐξοχωτέρων ἐπὶ δίσκου. 'Ολίγον δ' ἔπειτα ἐπορεύετο εἰς τὸ ἰκρίωμα τῆς καταδίκης καὶ ὁ ἄθλιος 'Εγμὸντ μὲ τὸν συναθλητήν του Χόρν, ἀμφότεροι προωρισμένοι εἰς κορεσμὸν αἵματος καὶ φιλεκδικίας.

Γινώσκομεν ἤδη τὴν τύχην τῶν καθ' ὕπνον αἰχμαλωτισθέντων. Ὁ κόμης Δὲ Κολλάλτος παρέπεμψεν αὐτοὺς δεσμίους καὶ ὑπὸ φρουρὰν εἰς διάφορα τῆς κώμης οἰκήματα.

Τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐβάδιζον τῇ ἐπαύριον καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Κρητικῶν γάμων φοιτηταί, ὅσοι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς καταστροφῆς συνελήφθησαν ζῶντες ἔτι, ἢ ἡμιθανεῖς, ἢ καιρίως τετραυματισμένοι. Ὁ μὲν ναὸς τῆς κωμοπόλεως, εἰ καὶ διεῤῥηγμένος ὑπὸ τοῦ κλόνου τῆς προτεραίας, μετεβλήθη εἰς νοσοκομεῖον. Ἐνταῦθα παρεδόθησαν εἰς τὴν νοσήλευσιν τῶν στρατιωτικῶν χειρούργων οἱ διασημότεροι τῶν τραυματιῶν. Τοὺς δὲ ὑποδεεστέρους τῶν πεπηρωμένων οἱ Βενετοὶ συνεσώρευσαν κτηνηδὸν ἐντὸς μανδρῶν καὶ ἀχυρώνων, ἀναμέσον προβάτων καὶ βοῶν.

Αὐτὴ ἡ ἀνισότης αὕτη ἐπεβάλλετο καὶ εἰς τὴν κήδευσιν τῶν φονευθέντων. Κήδευσις! Λέξις ἀνοίκειος. Ὁ Προβεδοῦρος Χανίων προετέθη τοὺς μὲν νεκροὺς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ ν' ἀποστείλῃ εἰς τὸ γειτνιάζον φρούριον, ὡς καὶ ἀπέστειλε πραγματικῶς, τοὺς δὲ ἄλλους, Ἕλληνας ἅμα καὶ Ἰταλούς, νὰ συνενταφιάσῃ φύρδην μίγδην, ἄνευ κήδους, εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀπειρομεγέθη λάκκον. Μόνος τῆς ὀρθοδόξου μερίδος ἀντιπρόσωπος καὶ διερμηνεὺς ἐτύγχανεν ἐκεῖ ὁ Ματθαῖος Καλλέργης. Ἀλλ' ὁ ἀμφίβιος συνομολογήσας, ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἔσται ὁ χοῦς ὁ διαλύσων ἀνατολικούς τε καὶ δυτικούς, οὐδεμίαν ἀντέταξε παράστασιν. Οἱ Λατῖνοι ἀπ' ἐναντίας ἤγειρον θόρυβον καὶ βοὴν μεγάλην. Τάχα θὰ ἐτύγχανον τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως ὀστᾶ Βενετῶν προσκείμενα εἰς σχισματικῶν ὀστᾶ; Τάχα σώματα κλητῶν καὶ ἀκλήτων, συγκεχυμένως συνταφέντων εἰς τὸν αὐτὸν λάκκον, θὰ ἠξιοῦντο νὰ ἀνεγερθῶσι διακριδὸν ἐπὶ τῇ κλαγγῇ τῆς Ἀναστασίμου σάλπιγγος τοῦ Παρακλήτου; — Ἡ ἄκανθα ἀφῃρέθη μεσιτείᾳ τοῦ Πλατσίδου. Ἀντὶ ἑνὸς καὶ μόνου λάκκου, ὠρύχθησαν δύο. Ἀπόστασις πέντε βημάτων κατηύνασε τοὺς τρόμους τῆς λατινικῆς συνειδήσεως. Ἀλλά, φεῦ, ἐν τῷ διαλῦσαι τὸ πρόσκομμα ἐκεῖνο ὁ Δὸν Πλάτσιδος προεκάλει ἄλλό τι σκάνδαλον μεγαλήτερον. Μεταξὺ τῶν σφαγίων τῆς μάχης ἠριθμεῖτο καὶ ὁ ἐφημέριος τῆς Ἀλικιανοῦς. Τὴν ἔλλειψιν δῆθεν ἄλλου ὀρθοδόξου ἱερέως προφασισθεὶς ὁ ἀμφίπυλος τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου κοινωνός, συνέλαβε τὸ κενόδοξον καὶ παράβολον ἐπινόημα νὰ ψάλῃ ἰδιοπροσώπως πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν φονευθέντων τὴν μὲν νεκρώ-

σιμον ἀκολουθίαν ἑλληνιστί, τὸ δὲ De profundis λατινιστί, κατ-αινῶν ὅμως πρὸς τοὺς Λατίνους τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐνταφιάσεως. Τὸ δημοτελὲς τῆς ἱερατικῆς διπροσωπίας προσέκρουσεν εἰς τὸ ἐνθύμιον ἑκατέρων τῶν ἐναντιοφρονούντων χριστιανῶν. Ἤχησαν ἐντεῦθεν διαμαρτυρήσεις· σχετλιασμοὶ καὶ κατάραι ἠγέρθησαν ἐκεῖθεν. Νέος θόρυβος πάλιν ἐστασιοποίησε τὴν πολυπαθῆ καὶ λίαν τεθορυβημένην Ἀλικιανοῦν. Ἀλλὰ τί δὲν ἐπιτολμᾷ φοιτητὴς τοῦ ἐν Χάνδακι παλατίου; Πεποιθὼς εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ Δουκὸς καὶ τοῦ Σὲρ Μέμου, ἄλλως τε δ' ἐπαρθεὶς ἐπὶ τῇ ἀντιπροσωπεύσει τοῦ Λατινεπισκόπου Κρήτης, ἣν κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν περιεβλήθη, ὁ μέγας τμηματάρχης ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς διττῆς ἱεροπραξίας, ἕτοιμος νὰ ἐπιβάλῃ τὸ θέλημά του καὶ εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη. Κατὰ δυστυχίαν ἐφρόν-τισεν ὀλίγον νὰ προβασανίσῃ τὸν λογαριασμόν. Δυσπειθήσας εἰς τὰς παραινέσεις τοῦ στρατηγοῦ, ἀποκρούσας τὰς ἐντόνους τῶν ἀξιωματικῶν παρατηρήσεις, ὑπὸ μὲν τὴν δεξιὰν μάλην ἔλαβε φελόνιον καὶ ἐπιτραχήλιον, ὑπὸ δὲ τὴν ἀριστερὰν στόλαν καὶ πιανέταν. Οὕτως ἐφοδιασθεὶς ἐξῆλθε μὲ τοὺς ὀλίγους ὀπαδούς του εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διπλασίας προπομπῆς. Τίνος χάριν παρήλαυνεν εἰς τοσοῦτον τόλμης τὴν ἐπιμονήν; Ἄρα προὐτίθετο διὰ λόγους τοὺς ὁποίους αὐτὸς μόνος ἐγίνωσκε, νὰ ταπεινώσῃ μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προπέτειαν τὴν ἐχθροπαθῆ αὐθάδειαν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν; Ἔκτοπος πρόθεσις. Ἅμα ὡς ἥφθησαν τὰ ἐπικήδεια κηρία τῆς λατινικῆς ἐκφορᾶς, ὅσοι μὲν Κρῆτες, ὅσοι Ἕλληνες, ὅσοι ὀρθόδοξοι, ὅλοι αὐθωρεὶ καὶ μιᾷ γνώμῃ συνελειποτάκτησαν τῆς τελετῆς, μηδὲ τὴν κεφαλὴν ἐνώ-πιον τοῦ Ἐσταυρωμένου ἀποκαλύψαντες. Ὁ δὲ στρατός, παραβὰς τὸν ταχθέντα περιορισμόν, καὶ ἔνοπλος ἐπιδραμὼν εἰς τὸν τόπον τῆς κηδεύσεως, τοὺς μὲν συμφατριαστὰς τοῦ Πλατσίδου ἐπάταξε μὲ τὰ κοντάκια τῶν πυροβόλων καὶ διεσκόρπισε κακὴν κακῶς, τοῦτον δὲ ἀπώθησεν ἀνευλαβῶς, καὶ παρ' ὀλίγον ἐκρήμνιζεν ἐντὸς τοῦ κεχηνῶτος λάκκου. Πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ μέγα δυναμένου Ἰησουΐτου ἐπέστη αὐθήμερος ἡ τιμωρία. Τρεῖς τῶν λοχιῶν ἐτου-φεκίσθησαν, καὶ δύο ἀξιωματικοὶ παρεπέμφθησαν εἰς τὸ στρατο-δικεῖον ἀλυσίδετοι. Ἀλλ' ἡ ἱκανοποίησις ἐδείνου εἰς τὸ ἔπακρον τὴν μνησικακίαν τῆς ἐν Ἀλικιανοῦ φρουρᾶς. Ἔκτοτε ὁ Δὸν Πλά-τσιδος ἀπέβη ἀντικείμενον ἀδυσωπήτου μίσους καὶ ἀποστροφῆς. — Παρακατιὼν τ' ἀποτέλεσματα τῆς παρεμπτώσεως· ἂς ἐπανέλ-θωμεν πρὸς ὥραν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους.

Ἀναλόγως τοῦ φύλου, τῆς κράσεως, τῆς ἡλικίας, ἡ δραστικότης τοῦ ναρκωτικοῦ ῥευστοῦ κατέστη ἄνισος τὴν διάρκειαν. Ἐκ τῶν ποτισθέντων, οἱ μὲν κατεκηλήθησαν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Μορφέως ἐπὶ εἴκοσιν ὅλας ὥρας, οἱ δὲ καὶ πλειότερον. Καὶ ἔνιοι μὲν αὐτῶν ἀνεσκίρτησαν διεγερθέντες ὑπὸ τοῦ συνεχοῦς πυροβολισμοῦ, ἄλλοι δὲ ἀνεπήδησαν ἔξυπνοι, ἐμβροντηθέντες ὑπὸ τοῦ κραταιοῦ τῆς πυρσοκροτήσεως κλόνου. Τὸ πλεῖστον ὅμως παρεξέτεινον τὴν ὀνειρώδη ἀπολίθωσιν ἕως πρωΐας τῆς ἐπαύριον, μηδὲν δόντες σημεῖον αἰσθαντικότητος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ληθάργου.

Οἴκοθεν ὁ ἀναγνώστης ἂς φαντασθῇ τὴν ἀπορίαν, ἐν ᾗ περιέστησαν ἐν τῇ ἀνανήψει οἱ πρώτιστοι τῶν ἐξεγερθέντων. Εἰσέτι ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τοῦ μηκωνίου ἐσκοτασμένοι περιέστρεψαν τῇδε κᾀκεῖσε τῆς εἱρκτῆς τοὺς ἐξῳδηκότας ὀφθαλμούς, καὶ προσέψαυσαν τὰ ἴδια μέλη· ἀλλ' οὔτε διὰ τῆς ὁράσεως ἐπέτυχον νὰ ἐξακριβώσωσι, ποῦ κατὰ συμβεβηκὸς εὑρίσκοντο, οὔτε διὰ τῆς ἀφῆς κατόρθωσαν νὰ ἐξελέγξωσι τὴν ταυτότητά των.

Ποῦ ἦσαν χθές; Εἰργάσθη ἆρά γε ἕκαστος εἰς τὸν ἀμπελῶνά του, ἢ μᾶλλον συνωμηγυρίσθη εἴς τινα χαρμόσυνον ἑορτήν;

Ἂν ἀληθῶς παρευρέθη εἴς τινα ἐθνοπανήγυριν, πῶς τάχα βλέπει, ἢ πῶς νομίζει, ὅτι ἐνώπιόν του βλέπει στολὰς βενετικάς; Πῶς τάχα αἰσθάνεται, ἢ νομίζει, ὅτι αἰσθάνεται θλίψιν σχοινίου περὶ τοὺς σφυγμούς, πίεσιν σιδήρου περὶ τὰς ἰγνύας;

Ἀλλὰ καὶ εἰς πανήγυριν τοιαύτην ἂν κατὰ τύχην συνεποσίασε, πῶς ἄνευ μέθης ἐνεβυθίσθη εἰς ὕπνον οὕτω βαθύν, οὕτω βαρύν, οὕτω πολύωρον, αὐτὸς ὁ μηδέποτε ἀκρατίσας ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ;

Ἀδυνατήσαντες οἱ αἰχμάλωτοι νὰ μεθερμηνεύσωσιν εὐλόγως πως τὰς παραδόξους ἐντυπώσεις των, ὑπέλαβον κατ' ἀρχὰς τὸ δεσμωτήριον καὶ τὴν παρουσίαν Καπελέτων ὥς τινα κοβαλίαν ἐκ τῶν συνήθων εἰς τὰς μεγάλας συναθροίσεις, παιδιὰν ἄλλως τε μετρίως ψυχαγωγόν. Διό, ὁ μὲν προσεκάλεσε τὸν δὲ νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὸν χαριεντισμόν, διαλύων ἐπὶ τέλους τὰ χειρόδεσμα· ἄλλοι δ' ἄλλοθεν εἰρωνευόμενοι, ἐκερτόμουν τοὺς Καπελέτους ἑλληνιστί, πεπεισμένοι, ὅτι οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦσαν, ἢ πρόσωπα τῆς

κωμῳδίας μετημφιεσμένα, ἀνεπιτηδείως ὑποκρινόμενα τὸ μέρος των. Καθ' ὅσον ὅμως ἡ ἀνάνηψις προέκοψεν εἰς ἀριθμόν, τὸ ὕπαρ ἐξεδηλώθη πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὑπὸ εἶδος μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τρομακτικόν. Ἡ ἀπορία ἐκορυφώθη· τότε συνδιαλέξεις ἀντηλλάγησαν πυσματικαί. Ἀλλὰ καὶ ἀμοιβαῖα ἀντερωτήματα, καὶ ἀμφισβητήσεις καὶ θαυμασμοὶ εἰς οὐδὲν ἤγαγον εὐλογοφανέστερον συμπέρασμα. — Συνεπείᾳ τίνος δυσεπινοήτου τροπῆς, ἀντὶ, ἐξεγειρόμενοι τοῦ ὕπνου, νὰ ἀνευρεθῶσιν εἰς τὸ καλοῤῥοίζικον συμπόσιον τοῦ μεγάλου Λογοθέτου, εὑρίσκοντο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν πρώην τυράννων, αὐτοὶ Κρῆτες ἀνεξάρτητοι; Τοῦτο ἐρωτώμενοι συνεχῶς, ἐπανέπιπτον θέλοντες μὴ θέλοντες εἰς τὴν ἄναρχον ἐκείνην τῶν φρενῶν μεσοβασιλείαν, καθ' ἣν ἡ ἐκ τῶν αἰσθητηρίων πειθὼ καὶ ἡ φαντασμαγορία τῶν ἀναμνήσεων πολεμοῦσι πόλεμον ἐμφύλιον ζημίᾳ τοῦ λογικοῦ.

Καὶ ὅμως, εἰς τὰ στρουθία ἐκεῖνα τοῦ ἀγροῦ τὰ ἐν κλωβῷ, προέκειτο ἧττον δυσμενὴς ἡ τύχη, παρ' ὅσον ἐνέφαινεν ἡ παροῦσα θέσις των. Ἦσαν πεπρωμένα νὰ αἰχμαλωτισθῶσι διὰ ὕπνου, καὶ διὰ ὕπνου πάλιν νὰ συναναπετασθῶσι πρὸς τὰς φωλεὰς καὶ τοὺς νεοσσούς.

Ὁ στρατὸς, ἀποκεκμηκὼς ὑπὸ διημέρου ἀγρυπνίας, ὑπὸ τῆς ἐνεργοῦς πορείας, ὑπὸ τοῦ ἀγῶνος, δὲν ἀντέσχεν εἰς τὰ δολερὰ προσκλητήρια τοῦ ὕπνου. Τοὐναντίον τῶν αἰχμαλώτων, οἵτινες μετὰ τὴν πολύωρον νάρκωσιν ἐξηγείροντο ἀκραιφνεῖς καὶ πρόθυμοι, ἀξιωματικοί τε καὶ στρατιῶται ἦσαν αὐτόχρημα συντετριμμένοι. Τίς πανουργότερος Ἕλληνος αἰχμαλώτου; Ἐν εἱρκτῇ, πᾶς Ἕλλην Ὀδυσσεύς. Νοήσαντες οἱ Κρῆτες τὴν διάθεσιν τῶν στρατιωτῶν, ἔσπευσαν νὰ συνακουσθῶσιν ἀλλήλοις διὰ νευμάτων καί τινος συνήθους αὐτοῖς συμβολικοῦ ψιθυρισμοῦ. Ὡς δὲ ἤχησε τῆς ἐπελθούσης ἑσπέρας τὸ σιωπητήριον, οἱ μὲν δέσμιοι, χασμηθέντες δῆθεν καὶ ἀναχασμηθέντες, εἶτα δὲ καὶ ἐν συναυλίᾳ ῥογχάσαντες, προσεποιήθησαν ὕπνον βαθὺν, οἱ δὲ φύλακες ἐκ περιτροπῆς λησμονήσαντες τὰς ὁδηγίας, καὶ τὰ ὅπλα ἀποθέντες, ἅπαντες ὡς ἐκ κοινοῦ συνθήματος κατεκλίνθησαν ἐπὶ τῶν σανίδων, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέπταντο εἰς τὰ μετακόσμια.

Οἱ ἡμέτεροι ἀντήμειψαν τοῖς Βενετοῖς τὰ ἴσα μὲ αὐθάδειαν θαυμαστήν. Ἀπαλλαγέντες ἀμοιβαίᾳ τῇ βοηθείᾳ τῶν δεσμῶν,

ἐπεδράχθησαν τῶν ὅπλων· εἶτα δὲ κλειδώσαντες καλὰ τοὺς φύλακας εἰς τὸ δεσμωτήριον, κατέλαβον τὰς ἀνόδους τῶν πλησιεστέρων βουνῶν, καὶ κατευόδιον.

Ὁμοιότροπος καὶ σχεδὸν ταυτόχρονος συνέβαινεν ἡ ἀπόδρασις εἰς τὰς ἄλλας φυλακάς. Τὴν ἐπιοῦσαν αἱ ἀρχαὶ κατήγγειλον πυλωροὺς καὶ φύλακας ἐπὶ δωροληψίᾳ, συνέστησαν δὲ καὶ στρατιωτικὴν ἀνάκρισιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ δωροληψία ἀπέμεινεν ἀδιασάφιστος εἰς τὰ χρονικά, καὶ ἡ ἔκβασις τῆς ἀνακρίσεως ἀδιαμνημόνευτος κατελείφθη.

Ἀληθές, ὅτι ἄλλη τις ὑπόθεσις λίαν σπουδαιοτέρα τῆς δραπετεύσεως ἀγροτῶν, ἀσήμων τὸ πλεῖστον, κατέτριβε τὴν ὥραν ἐκείνην τὰς μερίμνας τοῦ νικητοῦ... Προέκειτο ἡ τιμωρία τῶν ἀρχηγῶν.

Ἡ φιλοτιμία τῆς βενετικῆς Συγκλήτου ἐζητεῖτο καὶ πλήρη τὴν ἱκανοποίησιν, καὶ τρανὴν ὅσον γε δυνατόν. Δαίμων φόβου καὶ τρόμου εἶχε χαράξει τὸ πολίτευμά της ἐπὶ δρακοντείου πίνακος. Ἡ πόλις τῆς δεκαμελοῦς ἀνακρίσεως καὶ τῆς μελαίνης αἰθούσης· ἡ πόλις τῶν κιτρίνων λαμπάδων, τῶν μολύβδων, τῶν φρεάτων· ἡ πόλις τῆς Γεφύρας τῶν στεναγμῶν, τῆς διώρυγος τῶν Μαρβάνων, καὶ τῆς πνιγηρᾶς καθέδρας, ἡ Βενετία, λέγομεν, δὲν ἀπένεμεν ἐπιείκειαν, εἰμὴ διὰ χειρὸς δημίου· τότε δὲ μόνον ἐπραΰνετο, ὅταν ἡ ζωὴ τοῦ ἐνόχου εἶχεν ἤδη λήξει ἢ εἰς αὔλακος ῥεύματα, ἢ ὑπὸ πέλεκυν, ἢ εἰς σιδηροῦ περιλαιμίου περώνας. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ κερατοειδοῦς πίλου τοῦ Δουκὸς ἐκρέματο δρέπανον ἠκονημένον. Τὸ δὲ Væ victis! — ὑπέρτατος νόμος πολιτείας — ἐφηρμόζετο μὲ τοσαύτην ὠμότητος καὶ ἀφιλανθρωπίας ἐπίδειξιν, ὅσην μόνη ἡ φαντασία Ἰωάννου τοῦ Τρομεροῦ, ἢ ἡ θηριοπρέπεια ἑνὸς ἀνθρωπομόρφου τίγρεως τῆς Ἠπείρου ἠδύναντο νὰ ἰσοσταθμήσωσι.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν ὅσων, θέλουσι χρησιμεύσει ὡς παράδειγμα τὰ ἑφεξῆς.

Μετὰ τὴν νίκην, συμβούλιον τριμελὲς συνεκροτήθη διὰ τὴν σύντομον τῶν ὑποδίκων ἀνάκρισιν. Τίνες ἀπήρτισαν αὐτό; Οἱ διὰ προδοσίας νικήσαντες· ὁ Κολλάλτος, ὁ Προβεδοῦρος Χανίων,

καὶ ὁ τοῦ Χάνδακος. Εἰς τούτους προσετίθετο καὶ ὡς ἁπλοῦν μέλος συμβουλευτικὸν (consultor in jure canonico), καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐκκλησιάρχου Κρήτης, ὁ ἤδη μέγας καὶ πολὺς τὴν ἐξουσίαν γενόμενος Δὸν Πλάτσιδος.

Ἡ διαδικασία τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐβάδιζεν ὁδὸν πάντη διάφορον τῆς σημερινῆς. Ἡ πλάστιγξ τῆς Θέμιδος ἐπέρρεπεν ὑπὸ τὸ βάρος σκήπτρου, προσωπικῆς ἐμπαθείας, ἢ χρυσίου. Ὁ δικαστὴς ἐμισθοδοτεῖτο, ἵνα μὲ τὴν ὑπογραφὴν νομιμοποιῇ τὰς ἀνομίας τῆς κυβερνήσεως, ὡς ἐτέλει μισθὸν ὁ στρατιώτης, ἵνα ὑπὸ τὸ κῦρος τῆς σημαίας λῃστεύῃ καὶ σφάζῃ τὸν πλησίον.

Ἐν ὁδῷ τοιαύτῃ ἐπορεύθη καὶ ἡ ἐν Ἀλικιανοῦ ἀνάκρισις. Τὸ συμβούλιον συνῆλθεν ἐν παραβύστῳ, ἀνέκρινεν ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἐδίκασε καὶ κατεδίκασεν ἐντὸς μιᾶς ὥρας τὸ πολύ. Ἡ ἐντολή του αὐτεσχεδιάσθη αὐτοδικαίως, ἐξεπληρώθη ἄνευ ἀγωγῆς εἰσαγγελέως, ἄνευ ὑπερασπίσεως, ἄνευ καταθέσεως μαρτύρων, ἄνευ ἴχνους τινὸς ἐγγράφου διαδικασίας.

Ἓν καὶ μόνον ἔγγραφον κατεστρώθη· τὸ τοῦ ἀποστατάρχου κατηγορητήριον.

Οὐδὲν ἁπλούστερον. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ δυνάστου ἐδίψα λυσσώδη δίψαν ἐκδικήσεως, εἰς δὲ κορεσμὸν τῆς δίψης αὐτῆς παρεῖχεν ἡ τύχη ἄφθονον αἵματος κρουνόν. Κακεντρέχεια φραγγαρχόντων, λατινικὴ χολή, δουλοπρεπὴς ζῆλος ὑπαλληλίας, πυρετὸς προβιβασμῶν, ταῦτα δὲν ἦσαν, ἢ ἐλατήρια ἐπουσιώδη τῆς μηχανῆς. Ἐπρώτευεν ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ δεινὸν ἐπεῖγον, ὅτι ἡ παραγνωρισθεῖσα ὑπόληψις τοῦ ἁγίου Μάρκου νὰ ἐπαναχθῇ εἰς τὴν προτέραν τιμήν, αὐθεντίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν.

Ἐξημέρωνεν ἡ πρωΐα τῆς ἑκκαιδεκάτης Νοεμβρίου 1570.

Δεξιόθεν καὶ εἰς ἀπόστασιν πεντακοσίων βημάτων τοῦ Περιθωρείου, ἐπικέφαλα τῆς κωμοπόλεως, ἤγειρε τὴν κορυφὴν λόφος τις τερπνὸς τὴν θέαν, καθὸ κατάδρυμος ἀπὸ πλατυκλάδους δρῦς, ἀπὸ καστανέας καὶ ἐλάτας. Λευκοὶ βοσκῶν οἰκίσκοι ἐποίκιλλον σποράδην τὴν μυρίαν χλόην τοῦ βουνοῦ. Αἱ κόμαι τῶν δένδρων ἔνδετοι καὶ ἀλλήλαις συμπλεκόμεναι, ἐξέτεινον ἐπὶ τὸ ἔδαφος

κλισίαν, ἣν ἀμυδραί τινες ἀκτῖνες μόνον ἐπετύγχανον, κατὰ κάθετον πίπτουσαι, νὰ διαφωτίσωσιν. Ὑπὸ τὸ καταπράσινον ἐκεῖνο σκήνωμα, ὅπερ ἐφαίδρυνον πανημερὸν κελαδήματα μυριάδων ἀοιδῶν, καὶ φλοῖσβος ἀεννάου πηγῆς, ὑπὸ τὸ δροσερὸν σκήνωμα ἐκεῖνο εἶχον οἱ ἀγραυλοῦντες τιμαριοῦχοι συνήθειαν πατροπαράδοτον νὰ εὐωχῶσι τοὺς φιλοξενουμένους ἱππότας. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς κτίσεως τοῦ πύργου, πρὸ ἡμισείας περίπου ἑκατονταετηρίδος, παρέθεσεν ὁ πατὴρ τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου τὸ συμπόσιον τῶν γάμων του· ἐκεῖ δὲ τὴν προτεραίαν παρετάσσετο κατὰ τοῦ πύργου αὐτοῦ καὶ τὸ πυροβολοστάσιον τοῦ Κολλάλτου. Τὸ δικαστήριον παρεσκευάσθη νὰ δώσῃ πάνδημον ἀνάγνωσιν τῆς ἀποφάσεως ἀκριβῶς ἐκεῖ, ὅπου πρὸ δεκαοκτὼ ἐνιαυτῶν εἶχε καὶ ὁ ὕστερος τῶν Μολίνων πανηγυρίσει φαιδρῶς τὴν βάπτισιν τῆς κληρονόμου του.

Οἱ ἐπιτετραμμένοι τὰς προετοιμασίας στρατιῶται εὗρον ἐνωρὶς καθηλωμένον ἐπὶ κορμοῦ δρυὸς τὸ ἑπόμενον στηλογράφημα·

« Κλάψετε ράχαις καὶ βουνά, Κρήτη στὰ μαῦρα ἐντύσου,
Οἱ ἄρχοντες τῆς Βενετιᾶς προδίνουν τὸ παιδί σου!
Βρέξε, θέ, στὴ Βενετιά
Βρέξε πίσσα καὶ φωτιά! »

Τὸ μὲν δελτίον παρέλαβεν ὁ ἀστυνόμος Γαβαλᾶς παρὰ τῶν ἐργατῶν, τῶν πηγνυόντων τὸ βῆμα τοῦ δικαστηρίου· πρὸς ἀντίθεσιν δὲ τῶν στίχων αὐτῶν συνετέθη — παρά τινος βέβαια φραγγάρχοντος — τὸ ἐλεεινὸν τετράστιχον, ὅπερ θέλομεν ἀναγνώσει κατωτέρω.

Ἐσχημάτισαν τὸ βῆμα μία σκηνὴ μεγάλη, καὶ δύο πλάγιαι μικρότεραι· ἡ μὲν εἰς χρῆσιν τῶν δικαστῶν, αἱ δὲ διὰ τοὺς λογάδας τῆς στρατείας, πολλοὺς τὸν ἀριθμόν. Τρία θρανία καὶ μία τράπεζα συνήρτιζον ὅλην τῆς μεγάλης σκηνῆς τὴν συσκευήν. Ἂν ἡ εὐλάβεια τὸ ἐπέτρεπεν, ἠθέλομεν συναριθμήσει καὶ τὸν ἐλεφάντινον Ἐσταυρωμένον, ὅστις σκυθρωπὸς ἱστάμενος ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐδόκει ἀναπολῶν Ἰούδα φίλημα. Τὸν παραλείπομεν, εἰς δίκην λύκου κατ' ἀμνοῦ μὴ ἀνεχόμενοι τὴν αὐτοπρόσωπον μαρτυρίαν τῆς θεότητος.

Κατὰ τὸ ἔθος τὸ βενετικὸν δύο ὑψηλὰ κατάρτια ἐνεπήχθησαν ἀντικρὺ τοῦ βήματος. Δεξιᾷ μὲν ἀνεπετάσθησαν ὁ λέων τῆς Δημοκρατίας καὶ τὰ ἐμβλήματα τοῦ Γαληνοτάτου, ἐξ εὐωνύμων δὲ ἀνηρτήθη τὸ οἰκόσημον τοῦ Δουκὸς Κρήτης. Καὶ ὑπὸ μὲν τὴν δευτέραν ταύτην σημαίαν ἐστηλιτεύθη εἰς στοιχεῖα κεφαλαῖα καὶ νεοελληνιστὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα·

« Ποιὸς εἶδε Κοντὸν Σύντιχον,
Καντανολέον 'Ραιτούρην,
Μέγα Σκριβάνον Πατερόν
Μουσοῦρον Πρωτομάστορα »;

Ὑπὸ πόδας δὲ τοῦ βαναύσου ἐπιγράμματος καὶ ἐν τῷ μέσῳ νικητηρίου στεφάνου ἐφίστατο τὸ τρίτον Φ τῆς Ἀβρακαδάβρας, προσκεχαραγμένον ἐν μονογράμματι..... Ἦτο τὸ Ἀλληλούϊα, ὁ ἐπινίκιος ὕμνος τοῦ Δουκός.

Τέλος, πλεῖστα ὅσα ξύλινα βαθρίδια παρετάχθησαν ὡς πέντε πήχεις ἀπὸ τοῦ βήματος. Κεκαθισμένοι ἐπ' αὐτῶν οἱ ὑγειέστεροι τῶν ὑποδίκων ὤφειλον ν' ἀκροασθῶσι τὰ θεόπνευστα τῆς ἀποφάσεως συμπεράσματα.

Ὁ καιρὸς εἶχεν αὖθις τραπῇ ἐπὶ τὸ αἰθριότερον. Ἀλλ' ἂν καὶ ἀνέφελος ἐξετυλίσσετο ὁ οὐρανός, χάριν ὅμως τῆς φθινοπωρινῆς ὁμίχλης ἡ μὲν πρωΐα προέβαινε κατηφὴς καὶ πληκτική, ὁ δὲ ἀὴρ διήρχετο τὸ δάσος ὑγρὸς, δυσανάπνευστος, βαρύς. Ἐλάχιστα ζωῆς σημεῖα ἐδείκνυεν ἐπὶ κορυφῆς τοῦ κάμακος ἡ φιλοζέφυρος σημαία τοῦ ἁγίου Μάρκου· ἐμβεβρεγμένη ἀπὸ τὰς ἀχλῦς, ἐκρέματο ἀνανέμιστος τὸ πλεῖστον καὶ συμπεπτυγμένη..... Μάρκε Εὐαγγελιστά, σὺ πρὸς ὃν ηὔξατο ΕΙΡΗΝΗΝ ὁ Λυτρωτής, τάχα δυσφόρεις, ὅτι ἀπόγονοι πειρατικῆς τινος ἀποικίας τοῦ Ἀδρίου σὲ ἐπειθανάγκαζον νὰ νομιμοποιήσῃς ὑπὸ θηριῶδες σχῆμα τεθηριωμένου τυράννου κριτήριον!

Ἀνήγγελλεν ἐγγίζουσαν τὴν μεσημβρίαν ἡ ἐπὶ τῶν κλάδων ἐπίτασις τῆς πολυποικίλου τῶν πτηνῶν συμφωνίας, ὅτε ἀφίκετο τὸ συμβούλιον ἐπὶ σκηνῆς. Ὁ μὲν στρατὸς, ὅστις εἶχε παραπεμφθῇ ὁλοσχερῆς, προέτεινε τὰ ὅπλα, ὁ δὲ λαὸς ἀπεκαλύφθη. Ὅσοι εὐγενεῖς καὶ πολῖται, ἀνηγέρθησαν ἐν σιγῇ.

'Αξιοσημείωτον τῆς ἡμέρας περιστατικόν! Πλὴν τῶν πιστῶν ὑπηκόων (fedeli sudditi) — ἤδη δὲ πιστοὺς ὑπηκόους διαγιγνώσκομεν μόνους τοὺς φραγγάρχοντας τῆς νήσου, καὶ τοὺς καθόλου Βενετοὺς — οὐδεὶς τῶν ἀπίστων παρέστη εἰς τὸ προκείμενον δρᾶμα αὐτοπρόσωπος θεατής. Εἴτε ὑπὸ δειλίας ἀποτραπέντες, εἴτε ὑπό τινος λοιπαδαρίου ἐθνικῆς φιλοτιμίας κεντηθέντες, ἀπέσχον τοῦ αὐτοπτῆσαι καὶ αὐτοὶ οἱ εὐάριθμοι ἀρχοντορωμαῖοι τῶν Χανίων, ὄργανα πειθήνια τοῦ Προβεδούρου, οἵτινες δὲν ἠρυθρίασαν νὰ συνεκστρατεύσωσιν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Κολλάλτου.

Ὁ στρατηγός, ἀνὴρ πολύσαρκος καὶ πλατυγάστωρ, ἐφόρει πλήρη τὴν στολὴν τοῦ βαθμοῦ. Προῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ἀμφισαλευόμενος, ἐμφαντικῶς κωδωνίζων ἐπὶ τῶν χαλίκων τὸ σπιθαμιαῖον ξίφος, χαριζόμενος πρὸς τὸ πλῆθος ἀντίβλεμμα θριαμβευτοῦ, ἔμπλεον τύφου καὶ ἀλαζονείας. Οἱ μὲν συνάδελφοί του ἐπωμίζοντο τὴν ἐρυθρὰν τήβενναν τῆς νομαρχικῆς ἐξουσίας, διαγωνίως ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἕως μέσης τεμνομένην ὑπὸ ταινίας λευκῆς. Ὁ δὲ Δὸν Πλάτσιδος ἐκάθησεν εἰς τὴν ἄλλην τῆς τραπέζης πλευράν, ἀνασύρας καὶ συμπτύξας ἐπὶ τῶν γονάτων τὸ μέλαν τῆς ἰησουϊτικῆς στολῆς ἐπίσυρμα, ὁμοιάζον εἰς κέρκος σεισσούρης, ἢ μᾶλλον εἰς ἁλιευτικῆς σαγήνης οὐράν. — Χιλὸς δικαίου εὐχωλή. Ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς προσευχῆς. Ὁ ψυχαπάτης ἀνηγέρθη μὲ ταπεινότητα ψυχαγωγόν, καὶ συνέπλεξε τοὺς δακτύλους ἀπέναντι τοῦ Ἐσταυρωμένου· ἀφοῦ δὲ μὲ προφανέστατα συντριβῆς σημεῖα ἀνέσεισε τὰ χείλη ἀρκετὸν καιρόν, τέλος ἐποίησε τρία προσκυνήματα θεσπεσιώτατα, τρία προσκυνήματα τοσοῦτον κατακτητικά, ὥστε μὰ τὴν ἀλήθειαν δύσκολον νὰ μὴ τὰ ἐζήλευσεν οὐρανόθεν καὶ αὐτὸς ὁ φιλοπροσηνέστατος πατριάρχης τοῦ τάγματος.

Τὸν κακουργιοδίκην συχνάκις ὑπομηνύει ἡ ἐξωτερικὴ μορφή. Εἶνε σοβαρὸς τὸ σχῆμα, δύσπιστος τὸν ὀφθαλμόν, γελᾷ ὀλίγον, εἰς δὲ τὰ ῥυτιδώματα τοῦ μετώπου φέρει συνήθως ἐντετυπωμένας τὰς ῥήτρας τοῦ ποινικοῦ νόμου, τὰς ἀποδεικτικὰς τῆς λαιμητόμου παραλαβάς. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐμποιοῦσιν ἀντιπάθειαν. Εἰς τοὺς χαρακτῆρας του βλέπεις τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος, τὴν ἠρεμίαν συνειδήσεως ἀφόρτου. Ἐὰν δὲν φθονῇς τὴν θέσιν του, σέβεσαι ὅμως εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸν ἀπαραίτητον καὶ

άδέκαστον νομοφύλακα. — Είς τὸ προμετώπιον τοῦ χειρογράφου των οἱ Προβεδοῦροι ἔφερον πᾶν ὁτιοῦν, ἢ χαρακτῆρας δικανικούς.

Καὶ τῶν τριῶν δικαστῶν τὰ πρόσωπα ἀντετύπουν τὸ προκαθεστὼς τεῦχος τοῦ πεπρωμένου· τρεῖς Μοῖρας, τῆς Ἀτρόπου προεξαρχούσης. Ὑπεκφεύγοντα τὴν καταύγειαν τῆς μεσημβρίας, παρέμενον ἀποκρυπτόμενα καὶ συνηρεφῆ ὄπισθεν τῆς Νεμέσεως, θυγατρὸς τῆς Νυκτός, ὅθεν ἐξηκόντιζον ὑπολάμψεις στυγερᾶς τινος, ἐριννυώδους περιχαρείας. Κρίμα, ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε φωτογραφικὴ μηχανή! Ἐπὶ τῶν γριφωδῶν, καὶ στρυφνῶν, καὶ ἀποτόμων σχημάτων ἐκείνων ἤθελες δράξει καὶ στερεώσῃ κατὰ φύσιν τὸ ὁμοίωμα τῆς παλαμναίας ἐποχῆς, ἥτις ἔτεκε Βοργίας καὶ Μέδικας, καὶ Τουδώρους, ηὐτοσχεδίασε πανσφαγίας ἁγίου Βαρθολομαίου, κατεδίκασεν εἰς θάνατον Γαλιλαίους, καὶ Καρνεσέκους, καὶ Παδίλλας, ἐφεῦρε τὸν ἰησουϊτισμὸν καὶ τὰς ὁλοκαυτώσεις τῆς Ἐξέτασεως, αὐτῆς ἥτις, πρὸς ὑποστήριξιν βασιλικῆς καὶ ἱερατικῆς φωτοσβεσίας ἐν ταῖς αὐταῖς πυραῖς συναπετέφρωσεν ἑκατομμύρια χριστιανῶν καὶ ἀχριστιανίστων.....

Μετ' οὐ πολὺ ἤχει ἀπὸ τοῦ μονοπατίου τριγμὸς φύλλων ξηρῶν, εἰς ὃν προσετίθεντο ποδοκτυπήματα, εἶτα δὲ καὶ τροχηλασίας κρότος. Ὅλοι ἐστρέφοντο διὰ μιᾶς πρὸς τὴν ἀνωφερῆ ἀτραπόν, ἥτις ἐσκολιοδρόμει ἐπὶ τὴν πλευρὰν τοῦ λόφου.

Ἐκομίζοντο οἱ ὑπόδικοι ἐπὶ χειραμαξῶν καὶ φερέτρων, μὲ κομπαστικὴν ἐπίδειξιν συνοδευόμενοι ὑφ' ὅλου τάγματος πεζικοῦ. Ἕκαστον βλέμμα ἀνεζήτησε περίεργον τὰ ἐπιζῶντα λείψανα τῆς καταστροφῆς· λέγομεν δ' ἐπιζῶντα, καθόσον ἔνιοι τῶν αἰχμαλώτων εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἀποβιώσει, ἄλλοι δ' ἔπνεεον τὰ λοίσθια.

Ἐπὶ νεύματι τοῦ στρατηγοῦ ἐσήμανε τυμπανοκρουσία τὴν ἔναρξιν τῆς δίκης. Ἐντὸς δ' ὀλίγου ὑπασπιστής τις, ἐκπληρῶν χρέη γραμματέως, ἐκάλει τοὺς τρεῖς Καντανολέους ὀνομαστί.

Οἱ τροχοὶ στρέφονται περὶ τοὺς ἄξονας. Χάριν τῶν πολλῶν τραυμάτων, οἱ ὑπαίτιοι ἀπαλλάσσονται τοῦ καθῆσαι εἰς τὰ ξύλινα θρανία.

Τρία σώματα, ἢ μᾶλλον τριῶν προϋπαρξάντων σωμάτων ανα-

μνήσεις, ἐκτίθενται εἰς τὴν ὅρασιν τῶν δικαστῶν, εἰς σχηματισμοὺς διαφόρους κατακεκλιμένα ἐπὶ αἱμοσταγοῦς ἀχύρου.

Ὁ μὲν γηραιὸς πατὴρ, ὁλότυφλος, πεπηρωμένος ἀμφοτέρους τοὺς πόδας, αἱμοῤῥαγῶν ἔκ τε τοῦ στόματος καὶ ἐκ τῶν ὤτων. Ὁ δὲ Πέτρος, ἄφωνος, πυρέσσων ὑπὸ περιτονίτιδος ὀξείας, ἔχων τὸν μὲν μηρὸν βαρέως τετραυματισμένον, τὸν δὲ δεξιὸν ὀφθαλμὸν παντελῶς ἐκκεκομμένον.

Ἔτι χεῖρον ὁ Δημήτριος. Οὗτος φαίνεται σάρκινός τις ὄγκος, μηδέν τι πλέον ἐπισώζων ἴχνος ἀνθρωπίνου μορφῆς, ὄγκος αἰθαλώδης καὶ σχεδὸν ἀπηνθρακωμένος.

Ὁ πρόεδρος, λαβὼν τὸν λόγον ἰταλιστὶ, ἤρξατο καταριθμῶν προφορικῶς τὰ ἐγκλήματα τοῦ πρωταιτίου, πρὸς ὃν ἀπέβλεψεν. Ἡ φωνή του κατέλαβε παραχρῆμα τὸ ἔσχατον πέρας τῆς ἐπιτάσεως, ἐνῷ κατὰ πᾶν κόμμα ἡ δεξιά του ἐῤῥύθμιζε τὸ κροῦμα, ἐπικραδαίνουσα γραφικὸν κάλαμον.

Σύντομος ἀνακεφαλαίωσις.

Κατηγορήθη ὁ Γεώργιος Καντανολέος·

α'. Ὅτι ὑπὸ πρόσχημα φιλοπατρίας ἐξέμεσε στυγεροὺς λόγους (atroci parole) κατὰ τοῦ Γαληνοτάτου Δουκὸς καὶ κατὰ τῆς Δημοκρατίας.

β'. Ὅτι ἦρε σημαίαν ἀποστασίας, συνεστηκὼς πρὸς ὑπηκόους, ἀποδοκιμάσαντας τὸ πρῶτον τὰς ἀλιτηρίους παρακελεύσεις του.

γ'. Ὅτι ἐγένετο παραίτιος φόνων, πυρκαϊῶν, ληστρικῶν ἐπιδρομῶν, μυρίων ὅσων καὶ παντοίων κακουργημάτων.

δ'. Ὅτι διὰ βδελυρᾶς ἐπιστολῆς ἐτόλμησε νὰ ἐξυβρίσῃ τὸν Ὑψηλότατον Δοῦκα Κρήτης.

ε'. Ὅτι ὑπὸ αὐτονομίας πρόφασιν ὑπέκρυψε τὸν ἀνόσιον σκοπὸν νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς τὸν νόμιμον κυρίαρχον, συνελθὼν ἐπὶ τούτῳ καὶ εἰς μιαρὰς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Καπετάμπασσαν.

ς'. Ὅτι κατὰ διαταγήν του ἐτουφεκίσθησαν ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ τῆς ἐν Χανίοις φρουρᾶς.

ζ'. Ὅτι συλλαβὼν ἐν τῷ φρουρίῳ Κισάμου θυγατέρα Προβεδούρου, ἠνάγκασεν αὐτὴν ἄκουσαν νὰ ἐξωμώσῃ τὸ πάτριον δόγμα της (!)

— Όπου ἀγάπη πατρίδος ἐπικρατεῖ!

— Εἰς ποίαν συνθήκην εὗρον οἱ δοῦλοι τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν Πρύτανιν τῆς ἀρεσκείας των;

— Ἔχουν τὸ δικαίωμα ἀπὸ τοὺς προγόνους των. Εἶνε τὸ δικαίωμα, ὅπερ διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ κτῆνος· τὸ δικαίωμα, τοῦ ὁποίου ἔχαιρεν ἡ νῆσος, πρὶν ἡ βία σας τὴν καταφανίσῃ. Σᾶς ἐδέχθημεν μὲ τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας, ὅτε πρῶτον ἀπεβιβάσθητε. Σᾶς ἐπολεμήσαμεν ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη κατὰ συνέχειαν. Πότε δὲ ἐπαύσαμεν διαμαρτυρούμενοι; Βεβιασμένη δουλεία δὲν παραγράφει πόθους καὶ δικαιώματα λαῶν. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου εἶνε προαιώνιος, ὡς ὁ Θεός (1).

— Corbellerie! Λαός, δικαιώματα, ἐλευθερία! Παραλογίζεις, ὑπόδικε. Νόσημα εἰς τὴν γενεάν σου κοινόν. Ἐκ τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν φληναφημάτων ἐξάγει τὸ δικαστήριον, ὅτι ἐπιμένεις ἀμετανόητος εἰς τὸ φρόνημα τῆς ἐσχάτης προδοσίας, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἐκληρονόμησες ἀπὸ τοὺς πατέρας σου, καὶ μεταδίδεις εἰς τοὺς υἱούς σου.....

Πνιγηρὸς βὴξ καὶ αἵματος ἐκβολὴ ἀφαιροῦσι τὸν λόγον εἰς τὸν

(1) Καὶ ἡ ἐρωταπόκρισις, ἥτις μαρτυρεῖται παρὰ χρονικῶν, καὶ ἡ καθόλου διαγωγὴ τοῦ Καντανολέου ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προεκτυποῦσι μὲ ἐκπληκτικὴν προσεμφέρειαν τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ἐπιθανοῦς Βενετίας. Μικρὸν πρὸ τῆς λήξεως, ἀφοῦ πρὸς λύτρωσιν τῆς πολιτείας των ἐξήντλησαν οἱ πατριῶται τῆς Συγκλήτου ἀνωφελῶς ὅσα τε ἡ τιμὴ ἐνδέχεται καὶ ὅσα ἀποδοκιμάζει, τέλος ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐπιβοᾶσθαι τὴν ἔμφυτον ἐλευθερίαν, εἰς τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὰ θεοπαράδοτα δικαιώματα τῶν λαῶν. « Πᾶς ἕκαστος λαός, εἶπεν ὁ Δάνδολος ἀπὸ τοῦ βήματος, κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ ν' ἀποφανθῇ ἀνεξελέγκτως περὶ τῆς τύχης του. Τὸ δικαίωμα αὐτό, ἱερώτατον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, εἶνε φύσει ἀπαράγραπτον, ἀναπαλλοτρίωτον, καὶ ἐκπορεύεται παρὰ Θεοῦ ». — « Ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας, προσεῖπεν ὁ Γαλλῖνος, ἔγκειται εἰς παντὸς ἀνθρωπίνου πλάσματος διάνοιαν, ἐνδιαιτᾶται ἐντὸς πάσης καρδίας, ζωογονεῖ λαοὺς καὶ πολιτεύματα. Πρώτιστοι δὲ πάντων συνομνύουσιν, ὁμολογοῦσι, κηρύττουσι τὸν ἔρωτα αὐτὸν οἱ ἄρχοντες ». — Μετάνοια ὀψιεστάτη! Ῥητορεύματα πατρικίων δὲν ἔσωσαν τὴν τύραννον τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸν ἀγχόνειον βρόχον τοῦ πεπρωμένου.

Καντανολέον, καὶ διακόπτουσι τὸν διάλογον. Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς τετάρτου, ὁ πρόεδρος ἐπανασκήπτει βιαιότερος.

— Πλὴν τῆς ἐσχάτης προδοσίας, σὲ ἐπιβαρύνουν καὶ ἕτερα κακουργήματα. Εἶσαι ἔνοχος δολοφονίας ἐπὶ χιλίων περίπου στρατιωτῶν τῆς Αὐθεντίας. Ἐπυρπόλησες τὸ Φωτεινιακόν. Ἐμόλυνες σημαίας βενετικῶν συνταγμάτων. Προεχείρησες ἀρχιεπίσκοπον τοῦ βασιλείου σχισματικὸν φυγάδα. Ἐδήμευσες ἀρχόντων τιμάρια. Διέταξες τὴν ἀνατροπὴν ἱπποτικῶν ἐπαύλων, et cætera, et cætera..... Ἂν εἶχες δὲ τὴν στυγερὰν ἀπόφασιν νὰ καταστρέψῃς ἐν Ἀλικιανοῦ μέρος τοῦ αὐθεντικοῦ στρατοῦ, πῶς τοὐλάχιστον δὲν ἐφείσθης τῆς ζωῆς τῶν συνενόχων σου;

— Ἂν ἤξευρα, ὅτι ἡ πατρίς μου εἶνε προωρισμένη νὰ μείνῃ αἰωνίως δούλη ὑπὸ ζυγὸν, καὶ ἂν ἤξευρα περιπλέον, τίνι τρόπῳ ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα νῆσος ὁλόκληρος, μὲ τὴν αὐτὴν γνώμην ἤθελον ἀναποδογυρίσει καὶ πᾶσαν Κρήτην, ὅπως ἀπαλλάξω τὸν λαόν της ἀπὸ αἶσχος ἀτελεύτητον, ἀπὸ κόλασιν ἐκφαυλιστικοῦ ζυγοῦ..... Ἐτελείωσα!

Οἱ δικασταὶ ἤμειψαν ψιθυρισμὸν καὶ βλέμματα ἀγανακτήσεως, θόρυβος δὲ διέκοψε τὴν εὐταξίαν. Ὁ πρόεδρος ἐπανακαλεῖ τὴν σιγήν.

— Ὑπόδικε, ἔχεις νὰ προσάξῃς κάμμίαν αἴτησιν;

— Ναί, ἀπαντᾷ ὁ ἀκατάβλητος.

— Ἐμπρός! Τὸ δικαστήριον θέλει τὴν λάβει ὑπὸ σύσκεψιν.

— Τὸ δικαστήριον! Ποῖον τάχα; Τὸ ἰδικόν σας; Ἀναρμόδιον. Δὲν τὸ ἀναγνωρίζω. Πρὸς ἄλλον τινὰ δικαστὴν θὰ κατευθυνθῇ ἡ αἴτησίς μου. Θὰ ἀποταθῇ πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις μέλλει μίαν ἡμέραν νὰ δικάσῃ καὶ τὰς ἀνομίας σας.

Ἐπὶ τῇ θρησκευτικῇ ταύτῃ προαιρέσει τοῦ δικαζομένου, ὁ Δὸν Πλάτσιδος ἀνεσκίρτησε διὰ συμπηδήματος.

— Λοιπὸν μεταπορεύεσαι εἰς ὁδὸν εὐλαβείας καὶ προσευχῆς;

ἐρωτᾷ προθύμως, σεμνοποιῶν μὲ μελῳδικὴν τῆς φωνῆς ἐπικαμπὴν τὸ ἀπόκρημνον τῆς ἀναιδείας του.

Ἀπὸ τοῦ φερέτρου ὁ ῥιζάρχης ἀνασηκόνει τὴν κεφαλὴν, ῥίπτει ἐπὶ τοῦ ψευδοκαλογήρου ἓν βλέμμα ἠρεμαῖον, καὶ πάλιν κατακλινόμενος,

— Εἶσαι ἀνάξιος κατάρας μου! ἀπαντᾷ ἀτάρακτος. Ὅπου κόπρος, ἐκεῖ ἔντομα καὶ κνώδαλα... Ἂς ἐλεήσῃ ὁ Θεὸς καὶ σέ!

— Εἶμαι εἰς τὰς διαταγάς σου! — ὑπολαμβάνει πάντως ἀνέκπληκτος ὁ Πλάτσιδος, ἁρπάζων τὸν Ἐσταυρωμένον, καὶ πρὸς τὸ φέρετρον πορευόμενος.

— Μεῖνε αὐτοῦ! Ἕν τι μόνον ἐξαιτοῦμαι· ἀκώλυτον καὶ ἀπαραβίαστον τὴν ἐσχάτην τῶν δεήσεών μου.

— Gloria in excelsis Deo! ἀνακράζει ὁ Ἰησουΐτης προσαγορεύων τὸ δικαστήριον. Εἶχα προμαντεύσει καὶ τοῦτο. Δὲν θὰ ἐτελείωνεν ἀμετανόητος ὁ ἁμαρτωλός.

Πρὸς δὲ τὸν πρόεδρον κατ' ἰδίαν ἀπευθυνόμενος,

— Ἐν ὀνόματι τοῦ Σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης! ἀποφαίνεται. Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου ἐλευθέραν καὶ ἀδιατάρακτον τὴν ἄσκησιν τῆς προσευχῆς. Ἀναμέσον Πλάστου καὶ μετανοοῦντος χεὶρ ἐπιγείου δικαιοσύνης δὲν ἐπεμβαίνει.

Εἶτα δὲ πρὸς τὸν Πρύτανιν ἐπανατρεπόμενος,

— Κῦρ Γιώργη, μὲ ἀτραυμάτιστον καὶ ἡρωϊκὴν ἀναισχυντίαν ἐπιφωνεῖ, προσδίδων εἰς τὴν λαλιὰν ἔμφασιν διδασκάλου καὶ πνευματικοῦ. Ὅλα τῆς πλάνης σου τ' ἀποτελέσματα προῆλθον ἐκ τῆς ἀθεΐας. Ἐπιστήσας προσοχὴν ὑπερβάλλουσαν εἰς τὰ ἐπίγεια, παρέβλεψες τὰ οὐράνια παραπολύ. Δὲν εἶνε ἀντίθεος βουλὴ αὐτὴ, ἥτις σὲ προέτρεψε νὰ μεταδιαιτήσῃς ὁλόκληρον βασίλειον, πρὶν ἢ ἐρωτήσῃς τοὺς οὐρανούς, ἐὰν ἐπέτρεπον τὸ πλήρωμα τοῦ τολμήματός σου; Οἱ ποιηταὶ παρέστησαν τυφλὴν τὴν Τύχην

Ὄχι, ὄχι· παριδόντες τὸ χιλιόφθαλμον καὶ παντεπίσκοπον τῆς Τύχης πρόσωπον ἀπεδείχθησαν τυφλοὶ τὴν διάνοιαν αὐτοί. Οὐ τὰ κάτω, ἀλλὰ τὰ ἄνω γνῶναι δεῖ. Ὁ ἀληθινὸς σοφὸς, Κὺρ Γιώργη, περιμένει τὰ σκότη τῆς νυκτὸς, ὡς ἡ νυκτερίς. Τότε μόνον ἀποκαλύπτονται εἰς τοὺς οὐρανοὺς αἱ τύχαι τῶν θνητῶν, τότε μόνον ἀνεμφανίζονται τὰ θεσπίσματα τῆς Εἱμαρμένης. Ἕκαστον ἄστρον, ἀδελφὲ, εἶνε ἓν στοιχεῖον τῆς ἀλφαβήτου, δι' οὗ συνέγραψεν ὁ Δημιουργὸς τὸ ἀπέραντον φιλοπόνημα τοῦ σύμπαντος. Ἐν αὐτοῖς ἀναγινώσκει ὁ σοφὸς τὴν ἐποχὴν, ἐν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν, ἐν αὐτοῖς καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου του... Ἐὰν λοιπὸν καὶ σὺ, καθὼς ἐγὼ, παρὰ νὰ ἐπιδιώκῃς φαντάσματα, εἰς αἰώνιον ἀνενσαρκωσίαν προωρισμένα, ἐὰν εἶχες ποιήσει καὶ σὺ νύκτα τὴν ἡμέραν, καὶ ἡμέραν τὴν νύκτα, ὢ, τὸ μυριόγλωσσον στερέωμα ἤθελεν ἐγκαίρως σὲ ἀποτρέψει ἐξ ἐπιχειρήματος, ἡ ἀποτυχία τοῦ ὁποίου ἔμελλεν εἰς τὸ αὐτὸ βάραθρον ἀπωλείας νὰ συμπαρασύρῃ καὶ σὲ, καὶ τὴν γενεάν σου, καὶ λαὸν ὁλόκληρον! Ἀλλὰ τώρα πλέον...

Ὁ Προβεδοῦρος τοῦ Χάνδακος συνεστροφοῦτο ἀνυπόμονος ἐπὶ τῆς καθέδρας του. Ἐπικλινέστατος εἰς τὰ ἄκαιρα μωκήματα ὢν καὶ αὐτὸς, ὡς οἱ πλείονες τῶν συμπολιτῶν του, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ περαιτέρω εἰς τὸν κνησμὸν τοῦ χαριεντισμοῦ.

— Μὲ τὴν ἄδειάν σου, αἰδεσιμώτατε, ἐρωτᾷ, διαστομῶν ταῤῥὸν πεπινωμένων ὀδόντων. Ἐὰν ἠριθμημένας εἰς τὰ οὐράνια σώματα ἔχῃς τὰς ἡμέρας σου, γνωρίζεις ἔτι καὶ τίνος χώρας ἱερεὺς θὰ σοὶ δόσῃ ποτὲ l'estrema Unzione? (τὸ ἔσχατον χρίσμα;)

— Προτήτερα θὰ τὴν δόσω ἐγὼ εἰς Ἐξοχότητας πολλάς, ἀπεκρίθη αὐθαδῶς ὁ πελάτης τοῦ παλατίου, ὁ καὶ τῆς ἀντιπροβεδουρικῆς φατρίας ὑποστράτηγος.

Συνείρας δὲ τὸν διακοπέντα λόγον,

— Τώρα, κὺρ Γιώργη, προσέθηκε φωνομαζῶν, τὰ κακουργήματά σου εἶνε καὶ πολλὰ καὶ θανάσιμα. Ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς ψυχῆς σου δαίμονες ὀξύνουν ἤδη τοὺς ὄνυχας..... Ἀλλ' ὅμως θάῤῥει, ἀδελφέ! Οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος... Ἀνάβλεψε ἔνδακρυς πρὸς οὐρανὸν, ὁμολογῶν τὰς ἀνομίας σου ἀναφανδόν! Ὁ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος οὗτος θέλει εἰσακούσει τῆς δεήσεώς σου!

— Ταλανίζω τὴν τοσαύτην σου μωρολογίαν, ψευδόπαπα! ἀποκρίνεται μὲ στοϊκὴν γαλήνην ὁ Καντανολέος. Καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν φοβερὸν Κριτήν σου τολμᾷς λοιπὸν νὰ συνεταιρίσῃς εἰς τὴν κωμῳδιακὴν συντροφίαν σου!

— Ὑπόδικε! ὁ πρόεδρος λέγει. Τὸ δικαστήριον δὲν κατατρίβει τὸν καιρὸν εἰς μάτην. Ἐζήτησες νὰ δεηθῇς. Ἔχεις δέκα λεπτῶν ἐλευθερίαν.

Ὁ ὀδυνοσπὰς ῥιζάρχης ποιεῖ προσπαθήματα ἐπανειλημμένα, ἵνα ἀνεγερθῇ, ἀλλ' ἀποτυγχάνει. Δύο τῶν φυλάκων ὑποβοηθοῦσιν αὐτὸν νὰ στηρίξῃ τὰ νῶτα ἐπὶ τοῦ ὑποκυφωνίου, καὶ ν' ἀπομάξῃ τοὺς αἱματοφύρτους θρόμβους ἀπὸ τοῦ στόματος.

Προκειμένης δεήσεως ἑτοιμοθανάτου, τὸ δικαστήριον ἀνίσταται ὀρθοσταδόν. Ἔνιοι μὲν τῶν ἀρχόντων ἀποκαλύπτονται τὴν κεφαλήν, ἐκ δὲ τοῦ στρατοῦ οἱ μὲν ῥίπτονται εἰς τὰ γόνατα, οἱ δὲ ψιθυρίζουν ὕμνους εἰς τοὺς ἁγίους πάντας.

— Τὸ σιωπητήριον! διατάσσει ὁ στρατηγός.

Δύο σάλπιγγες ἠχοῦσι, καὶ ἀπὸ στοίχου εἰς στοῖχον ἡ σιγὴ καταλαμβάνει τὸ πέρας τῆς στρατιωτικῆς παρατάξεως. Ἀνεστάλησαν καὶ αἱ πνοαί· ἤθελες ἀριθμήσει καὶ νηπίου καρδιοκτυπήματα.

— Ἔχεις τὸν λόγον, ὑπόδικε! προσφωνεῖ ὁ ἀρχιδικαστής.

— Κύριε μακρόθυμε καὶ πολυέλεε! ἐκβοᾷ τότε ὁ Καντανολέος, τονίζων τὸν φθόγγον, καὶ κατανοίγων τοὺς βραχίονας — Σὺ ὁ κολάζων τοὺς ἀδικοῦντας καὶ εὐλογῶν τοὺς ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας σου, πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου! Ἐπίβλεψον, Κύριε, ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε τὰς ὀδύνας τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἱλάσθητι τοῖς φυλάσσουσι τὴν διαθήκην σου, ὅπως, εἰς δόξαν Σοῦ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, τῇ Σῇ βοηθείᾳ καὶ δυνάμει, κτήσωνταί ποτε καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν βίον ἔντιμον, εὔνομον, εἰρηνικόν...!

Τὴν δὲ αἱμοβαφῆ γενειάδα προστρίβων τότε μὲ τοὺς δέκα δακτύλους ἀπὸ πώγωνος ἕως ἄκρων τριχῶν,

— Ὅσαι δὲ αἱ τρίχες αὗται, ὑπολαμβάνει ὀρθιώτερα, τοσαύτας σου κατάρας ἀπόσκηψε, Κύριε, ἐπὶ τῆς μητρυιαζούσης κυριάρχου τῆς νήσου μου! Κατάπεμψον εἰς τὴν σημαίαν της αἶσχος, ὄνειδος, ἐντροπήν! Εἴθε ποτὲ ἀντιπάθῃ καὶ αὐτὴ ἐκ περιτροπῆς ὅσας διέπραξεν ἕως τῆς σήμερον, καὶ ὅσας εἰσέτι διαπράττει πρὸς ἡμᾶς παρανομίας! Εἴθε ποτὲ στρατιώτης ξένος καθυποτάξῃ αὐτὴν ἐν προδοσίᾳ, καὶ ὑποδουλώσῃ αὐτὴν ἐν ἀπιστίᾳ, ἐν ἐπιβουλῇ! Εἴθε φόνιος τυράννου χεὶρ ἀπογυμνώσῃ, μαστιγώσῃ, βασανίσῃ, πνίξῃ, ἀπαγχονίσῃ, τουφεκίσῃ τὰ τέκνα αὐτῆς, καθ' ἃ εἰργάσατο αὐτὴ ἐν ἡμέραις ἐξουσίας! Ναί, Κύριε, δὸς αὐτῇ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ἔλεος τῶν χριστιανῶν, καὶ μηδαμόσε εὑρίσκειν τὸν ἀντιλαμβανόμενον! Δὸς αὐτῇ χαμαιπετῆσαι τὸν ἄρτον πρὸ θυρῶν δυνάστου, καὶ ἀπόπεμπτος ἐν ἀσιτίᾳ καὶ μυσάγματι διατελεῖν! Τότε εὐδοκήσεις θυσίαν δικαιοσύνης.....

— Τύμπανα! φωνάζει φρενιτιῶν, Τύμπανα! κραυγάζει μανιώδης ὁ Κολλάλτος.

— Τὸ φίμωτρον! ὁ Γριμάνης ἐπιφωνεῖ... Τί περιμένετε;

Κρότος τριάκοντα τυμπάνων ἐπικαλύπτει τοῦ γέροντος τὸν ἐπίλογον. Ὁ γονυπετήσας ὄχλος οἰστρηδὸν ἀνασηκόνεται.

— Alla forca il sacrilego! χίλια στόματα ἀναβοοῦν (1).

Δικασταί, ἀξιωματικοί, ἀκροατήριον, ὅλοι βριμῶνται, ὅλοι φρυάττουσιν, ὅλοι καταβρυχῶνται ἐξ ἀγανακτήσεως. Ὁ πληθωρικὸς Κολλάλτος, πεπυρακτωμένος τὴν ὄψιν, περιστροβῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς γοργονοειδῶς, γρονθοκοπεῖ ἐν συμφωνίᾳ τῶν τυμπάνων τὴν ἀθῴαν τράπεζαν. Μόλις ὁ κρότος κατηυνάσθη.

— Ἐπικατάρατε! λέγει πρὸς τὸν Καντανολέον. Ὑπερηφανεύεσαι ἀπρεπῶς. Ἡ κατάρα δὲν εἶνε ἴδιον ἀνδρείου..... Ἄλλως τε εἰς ἀναθέματα ἀνδραπόδων ἡ ἔνδοξος Δημοκρατία ἐπιγελᾷ. Παρόντες καὶ μέλλοντες ἐχθροί της ἂς βράζουν εἰς τὴν χολήν των ὅσον θέλουν! Ὁ ἥλιος θὰ σταματήσῃ ἀπεῤῥιγωμένος, πρὶν ἢ δύσῃ εἰς

(1) Εἰς τὴν ἀγχόνην ὁ ἀσεβής!

'Αξιοσημείωτον τῆς ἡμέρας περιστατικόν! Πλὴν τῶν πιστῶν ὑπηκόων (fedeli sudditi) — ἤδη δὲ πιστοὺς ὑπηκόους διαγιγνώσκομεν μόνους τοὺς φραγγάρχοντας τῆς νήσου, καὶ τοὺς καθόλου Βενετοὺς — οὐδεὶς τῶν ἀπίστων παρέστη εἰς τὸ προκείμενον δρᾶμα αὐτοπρόσωπος θεατής. Εἴτε ὑπὸ δειλίας ἀποτραπέντες, εἴτε ὑπό τινος λοιπαδαρίου ἐθνικῆς φιλοτιμίας κεντηθέντες, ἀπέσχον τοῦ αὐτοπτῆσαι καὶ αὐτοὶ οἱ εὐάριθμοι ἀρχοντορωμαῖοι τῶν Χανίων, ὄργανα πειθήνια τοῦ Προβεδούρου, οἵτινες δὲν ἠρυθρίασαν νὰ συνεκστρατεύσωσιν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Κολλάλτου.

Ὁ στρατηγός, ἀνὴρ πολύσαρκος καὶ πλατυγάστωρ, ἐφόρει πλήρη τὴν στολὴν τοῦ βαθμοῦ. Προῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ἀμφισαλευόμενος, ἐμφαντικῶς κωδωνίζων ἐπὶ τῶν χαλίκων τὸ σπιθαμιαῖον ξίφος, χαριζόμενος πρὸς τὸ πλῆθος ἀντίβλεμμα θριαμβευτοῦ, ἔμπλεον τύφου καὶ ἀλαζονείας. Οἱ μὲν συνάδελφοί του ἐπωμίζοντο τὴν ἐρυθρὰν τήβενναν τῆς νομαρχικῆς ἐξουσίας, διαγωνίως ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἕως μέσης τεμνομένην ὑπὸ ταινίας λευκῆς. Ὁ δὲ Δὸν Πλάτσιδος ἐκάθησεν εἰς τὴν ἄλλην τῆς τραπέζης πλευράν, ἀνασύρας καὶ συμπτύξας ἐπὶ τῶν γονάτων τὸ μέλαν τῆς ἰησουϊτικῆς στολῆς ἐπίσυρμα, ὁμοιάζον εἰς κέρκος σεισσούρης, ἢ μᾶλλον εἰς ἁλιευτικῆς σαγήνης οὐράν. — Χιλὸς δικαίου εὐχωλή. Ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς προσευχῆς. Ὁ ψυχαπάτης ἀνηγέρθη μὲ ταπεινότητα ψυχαγωγόν, καὶ συνέπλεξε τοὺς δακτύλους ἀπέναντι τοῦ Ἐσταυρωμένου· ἀφοῦ δὲ μὲ προφανέστατα συντριβῆς σημεῖα ἀνέσεισε τὰ χείλη ἀρκετὸν καιρόν, τέλος ἐποίησε τρία προσκυνήματα θεσπεσιώτατα, τρία προσκυνήματα τοσοῦτον κατακτητικά, ὥστε μὰ τὴν ἀλήθειαν δύσκολον νὰ μὴ τὰ ἐζήλευσεν οὐρανόθεν καὶ αὐτὸς ὁ φιλοπροσηνέστατος πατριάρχης τοῦ τάγματος.

Τὸν κακουργιοδίκην συχνάκις ὑπομηνύει ἡ ἐξωτερικὴ μορφή. Εἶνε σοβαρὸς τὸ σχῆμα, δύσπιστος τὸν ὀφθαλμόν, γελᾷ ὀλίγον, εἰς δὲ τὰ ῥυτιδώματα τοῦ μετώπου φέρει συνήθως ἐντετυπωμένας τὰς ῥήτρας τοῦ ποινικοῦ νόμου, τὰς ἀποδεικτικὰς τῆς λαιμητόμου παραλαβάς. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐμποιοῦσιν ἀντιπάθειαν. Εἰς τοὺς χαρακτῆρας του βλέπεις τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος, τὴν ἠρεμίαν συνειδήσεως ἀφόρτου. Ἐὰν δὲν φθονῇς τὴν θέσιν του, σέβεσαι ὅμως εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸν ἀπαραίτητον καὶ

ἀδέκαστον νομοφύλακα. — Εἰς τὸ προμετώπιον τοῦ χειρογράφου των οἱ Προβεδοῦροι ἔφερον πᾶν ὁτιοῦν, ἢ χαρακτῆρας δικανικούς.

Καὶ τῶν τριῶν δικαστῶν τὰ πρόσωπα ἀντετύπουν τὸ προκαθεστὼς τεῦχος τοῦ πεπρωμένου· τρεῖς Μοῖρας, τῆς Ἀτρόπου προεξαρχούσης. Ὑπεκφεύγοντα τὴν καταύγειαν τῆς μεσημβρίας, παρέμενον ἀποκρυπτόμενα καὶ συνηρεφῆ ὄπισθεν τῆς Νεμέσεως, θυγατρὸς τῆς Νυκτὸς, ὅθεν ἐξηκόντιζον ὑπολάμψεις στυγερᾶς τινος, ἐριννυώδους περιχαρείας. Κρίμα, ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε φωτογραφικὴ μηχανή! Ἐπὶ τῶν γριφωδῶν, καὶ στρυφνῶν, καὶ ἀποτόμων σχημάτων ἐκείνων ἤθελες δράξει καὶ στερεώσῃ κατὰ φύσιν τὸ ὁμοίωμα τῆς παλαμναίας ἐποχῆς, ἥτις ἔτεκε Βοργίας καὶ Μέδικας, καὶ Τουδώρους, ηὐτοσχεδίασε πανσφαγίας ἁγίου Βαρθολομαίου, κατεδίκασεν εἰς θάνατον Γαλιλαίους, καὶ Καρνεσέκους, καὶ Παδίλλας, ἐφεῦρε τὸν ἰησουϊτισμὸν καὶ τὰς ὁλοκαυτώσεις τῆς Ἐξέτασεως, αὐτῆς ἥτις, πρὸς ὑποστήριξιν βασιλικῆς καὶ ἱερατικῆς φωτοσβεσίας ἐν ταῖς αὐταῖς πυραῖς συναπετέφρωσεν ἑκατομμύρια χριστιανῶν καὶ ἀχριστιανίστων.....

Μετ' οὐ πολὺ ἦχει ἀπὸ τοῦ μονοπατίου τριγμὸς φύλλων ξηρῶν, εἰς ὃν προσετίθεντο ποδοκτυπήματα, εἶτα δὲ καὶ τροχηλασίας κρότος. Ὅλοι ἐστρέφοντο διὰ μιᾶς πρὸς τὴν ἀνωφερῆ ἀτραπὸν, ἥτις ἐσκολιοδρόμει ἐπὶ τὴν πλευρὰν τοῦ λόφου.

Ἐκομίζοντο οἱ ὑπόδικοι ἐπὶ χειραμαξῶν καὶ φερέτρων, μὲ κομπαστικὴν ἐπίδειξιν συνοδευόμενοι ὑφ' ὅλου τάγματος πεζικοῦ. Ἕκαστον βλέμμα ἀνεζήτησε περίεργον τὰ ἐπιζῶντα λείψανα τῆς καταστροφῆς· λέγομεν δ' ἐπιζῶντα, καθόσον ἔνιοι τῶν αἰχμαλώτων εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἀποβιώσει, ἄλλοι δ' ἔπνεεον τὰ λοίσθια.

Ἐπὶ νεύματι τοῦ στρατηγοῦ ἐσήμανε τυμπανοκρουσία τὴν ἔναρξιν τῆς δίκης. Ἐντὸς δ' ὀλίγου ὑπασπιστής τις, ἐκπληρῶν χρέη γραμματέως, ἐκάλει τοὺς τρεῖς Καντανολέους ὀνομαστί.

Οἱ τροχοὶ στρέφονται περὶ τοὺς ἄξονας. Χάριν τῶν πολλῶν τραυμάτων, οἱ ὑπαίτιοι ἀπαλλάσσονται τοῦ καθῆσαι εἰς τὰ ξύλινα θρανία.

Τρία σώματα, ἢ μᾶλλον τριῶν προϋπαρξάντων σωμάτων ανα-

— Ὅπου ἀγάπη πατρίδος ἐπικρατεῖ!

— Εἰς ποίαν συνθήκην εὗρον οἱ δοῦλοι τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν Πρύτανιν τῆς ἀρεσκείας των;

— Ἔχουν τὸ δικαίωμα ἀπὸ τοὺς προγόνους των. Εἶνε τὸ δικαίωμα, ὅπερ διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ κτῆνος· τὸ δικαίωμα, τοῦ ὁποίου ἔχαιρεν ἡ νῆσος, πρὶν ἡ βία σας τὴν καταφανίσῃ. Σᾶς ἐδέχθημεν μὲ τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας, ὅτε πρῶτον ἀπεβιβάσθητε. Σᾶς ἐπολεμήσαμεν ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη κατὰ συνέχειαν. Πότε δὲ ἐπαύσαμεν διαμαρτυρούμενοι; Βεβιασμένη δουλεία δὲν παραγράφει πόθους καὶ δικαιώματα λαῶν. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου εἶνε προαιώνιος, ὡς ὁ Θεός (1).

— Corbellerie! Λαός, δικαιώματα, ἐλευθερία! Παραλογίζεις, ὑπόδικε. Νόσημα εἰς τὴν γενεάν σου κοινόν. Ἐκ τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν φληναφημάτων ἐξάγει τὸ δικαστήριον, ὅτι ἐπιμένεις ἀμετανόητος εἰς τὸ φρόνημα τῆς ἐσχάτης προδοσίας, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἐκληρονόμησες ἀπὸ τοὺς πατέρας σου, καὶ μεταδίδεις εἰς τοὺς υἱούς σου.....

Πνιγηρὸς βὴξ καὶ αἵματος ἐκβολὴ ἀφαιροῦσι τὸν λόγον εἰς τὸν

---

(1) Καὶ ἡ ἐρωταπόκρισις, ἥτις μαρτυρεῖται παρὰ χρονικῶν, καὶ ἡ καθόλου διαγωγὴ τοῦ Καντανολέου ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προεκτυποῦσι μὲ ἐκπληκτικὴν προσεμφέρειαν τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ἐπιθανοῦς Βενετίας. Μικρὸν πρὸ τῆς λήξεως, ἀφοῦ πρὸς λύτρωσιν τῆς πολιτείας των ἐξήντλησαν οἱ πατριῶται τῆς Συγκλήτου ἀνωφελῶς ὅσα τε ἡ τιμὴ ἐνδέχεται καὶ ὅσα ἀποδοκιμάζει, τέλος ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐπιβοᾶσθαι τὴν ἔμφυτον ἐλευθερίαν, εἰς τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὰ θεοπαράδοτα δικαιώματα τῶν λαῶν. « Πᾶς ἕκαστος λαός, εἶπεν ὁ Δάνδολος ἀπὸ τοῦ βήματος, κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ ν' ἀποφανθῇ ἀνεξελέγκτως περὶ τῆς τύχης του. Τὸ δικαίωμα αὐτό, ἱερώτατον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, εἶνε φύσει ἀπαράγραπτον, ἀναπαλλοτρίωτον, καὶ ἐκπορεύεται παρὰ Θεοῦ ». — « Ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας, προσεῖπεν ὁ Γαλλῖνος, ἔγκειται εἰς παντὸς ἀνθρωπίνου πλάσματος διάνοιαν, ἐνδιαιτᾶται ἐντὸς πάσης καρδίας, ζωογονεῖ λαοὺς καὶ πολιτεύματα. Πρώτιστοι δὲ πάντων συνομνύουσιν, ὁμολογοῦσι, κηρύττουσι τὸν ἔρωτα αὐτὸν οἱ ἄρχοντες ». — Μετάνοια ὀψιεστάτη! Ῥητορεύματα πατρικίων δὲν ἔσωσαν τὴν τύραννον τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸν ἀγχόνειον βρόχον τοῦ πεπρωμένου.

Καντανολέον, καὶ διακόπτουσι τὸν διάλογον. Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς τετάρτου, ὁ πρόεδρος ἐπανασκήπτει βιαιότερος.

— Πλὴν τῆς ἐσχάτης προδοσίας, σὲ ἐπιβαρύνουν καὶ ἕτερα κακουργήματα. Εἶσαι ἔνοχος δολοφονίας ἐπὶ χιλίων περίπου στρατιωτῶν τῆς Αὐθεντίας. Ἐπυρπόλησες τὸ Φωτεινιακόν. Ἐμόλυνες σημαίας βενετικῶν συνταγμάτων. Προεχείρησες ἀρχιεπίσκοπον τοῦ βασιλείου σχισματικὸν φυγάδα. Ἐδήμευσες ἀρχόντων τιμάρια. Διέταξες τὴν ἀνατροπὴν ἱπποτικῶν ἐπαύλων, et cætera, et cætera..... Ἂν εἶχες δὲ τὴν στυγερὰν ἀπόφασιν νὰ καταστρέψῃς ἐν Ἀλικιανοῦ μέρος τοῦ αὐθεντικοῦ στρατοῦ, πῶς τοὐλάχιστον δὲν ἐφείσθης τῆς ζωῆς τῶν συνενόχων σου;

— Ἂν ἤξευρα, ὅτι ἡ πατρίς μου εἶνε προωρισμένη νὰ μείνῃ αἰωνίως δούλη ὑπὸ ζυγόν, καὶ ἂν ἤξευρα περιπλέον, τίνι τρόπῳ ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα νῆσος ὁλόκληρος, μὲ τὴν αὐτὴν γνώμην ἤθελον ἀναποδογυρίσει καὶ πᾶσαν Κρήτην, ὅπως ἀπαλλάξω τὸν λαόν της ἀπὸ αἶσχος ἀτελεύτητον, ἀπὸ κόλασιν ἐκφαυλιστικοῦ ζυγοῦ..... Ἐτελείωσα!

Οἱ δικασταὶ ἤμειψαν ψιθυρισμὸν καὶ βλέμματα ἀγανακτήσεως, θόρυβος δὲ διέκοψε τὴν εὐταξίαν. Ὁ πρόεδρος ἐπανακαλεῖ τὴν σιγήν.

— Ὑπόδικε, ἔχεις νὰ προσάξῃς κάμμίαν αἴτησιν;

— Ναί, ἀπαντᾷ ὁ ἀκατάβλητος.

— Ἐμπρός! Τὸ δικαστήριον θέλει τὴν λάβει ὑπὸ σύσκεψιν.

— Τὸ δικαστήριον! Ποῖον τάχα; Τὸ ἰδικόν σας; Ἀναρμόδιον. Δὲν τὸ ἀναγνωρίζω. Πρὸς ἄλλον τινὰ δικαστὴν θὰ κατευθυνθῇ ἡ αἴτησίς μου. Θὰ ἀποταθῇ πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις μέλλει μίαν ἡμέραν νὰ δικάσῃ καὶ τὰς ἀνομίας σας.

Ἐπὶ τῇ θρησκευτικῇ ταύτῃ προαιρέσει τοῦ δικαζομένου, ὁ Δὸν Πλάτσιδος ἀνεσκίρτησε διὰ συμπηδήματος.

— Λοιπὸν μεταπορεύεσαι εἰς ὁδὸν εὐλαβείας καὶ προσευχῆς;

ἐρωτᾷ προθύμως, σεμνοποιῶν μὲ μελῳδικὴν τῆς φωνῆς ἐπικαμπὴν τὸ ἀπόκρημνον τῆς ἀναιδείας του.

Ἀπὸ τοῦ φερέτρου ὁ ῥιζάρχης ἀνασηκόνει τὴν κεφαλήν, ῥίπτει ἐπὶ τοῦ ψευδοκαλογήρου ἓν βλέμμα ἠρεμαῖον, καὶ πάλιν κατακλινόμενος,

— Εἶσαι ἀνάξιος κατάρας μου! ἀπαντᾷ ἀτάρακτος. Ὅπου κόπρος, ἐκεῖ ἔντομα καὶ κνώδαλα... Ἂς ἐλεήσῃ ὁ Θεὸς καὶ σέ!

— Εἶμαι εἰς τὰς διαταγάς σου! — ὑπολαμβάνει πάντως ἀνέκπληκτος ὁ Πλάτσιδος, ἁρπάζων τὸν Ἐσταυρωμένον, καὶ πρὸς τὸ φέρετρον πορευόμενος.

— Μεῖνε αὐτοῦ! Ἕν τι μόνον ἐξαιτοῦμαι· ἀκώλυτον καὶ ἀπαραβίαστον τὴν ἐσχάτην τῶν δεήσεών μου.

— Gloria in excelsis Deo! ἀνακράζει ὁ Ἰησουΐτης προσαγορεύων τὸ δικαστήριον. Εἶχα προμαντεύσει καὶ τοῦτο. Δὲν θὰ ἐτελείωνεν ἀμετανόητος ὁ ἁμαρτωλός.

Πρὸς δὲ τὸν πρόεδρον κατ' ἰδίαν ἀπευθυνόμενος,

— Ἐν ὀνόματι τοῦ Σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης! ἀποφαίνεται. Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου ἐλευθέραν καὶ ἀδιατάρακτον τὴν ἄσκησιν τῆς προσευχῆς. Ἀναμέσον Πλάστου καὶ μετανοοῦντος χεὶρ ἐπιγείου δικαιοσύνης δὲν ἐπεμβαίνει.

Εἶτα δὲ πρὸς τὸν Πρύτανιν ἐπανατρεπόμενος,

— Κῦρ Γιώργη, μὲ ἀτραυμάτιστον καὶ ἡρωϊκὴν ἀναισχυντίαν ἐπιφωνεῖ, προσδίδων εἰς τὴν λαλιὰν ἔμφασιν διδασκάλου καὶ πνευματικοῦ. Ὅλα τῆς πλάνης σου τ' ἀποτελέσματα προῆλθον ἐκ τῆς ἀθεΐας. Ἐπιστήσας προσοχὴν ὑπερβάλλουσαν εἰς τὰ ἐπίγεια, παρέβλεψες τὰ οὐράνια παραπολύ. Δὲν εἶνε ἀντίθεος βουλὴ αὐτή, ἥτις σὲ προέτρεψε νὰ μεταδιαιτήσῃς ὁλόκληρον βασίλειον, πρὶν ἢ ἐρωτήσῃς τοὺς οὐρανούς, ἐὰν ἐπέτρεπον τὸ πλήρωμα τοῦ τολμήματός σου; Οἱ ποιηταὶ παρέστησαν τυφλὴν τὴν Τύχην.

Ὄχι, ὄχι· παριδόντες τὸ χιλιόφθαλμον καὶ παντεπίσκοπον τῆς Τύχης πρόσωπον ἀπεδείχθησαν τυφλοὶ τὴν διάνοιαν αὐτοί. Οὐ τὰ κάτω, ἀλλὰ τὰ ἄνω γνῶναι δεῖ. Ὁ ἀληθινὸς σοφός, Κὺρ Γιώργη, περιμένει τὰ σκότη τῆς νυκτός, ὡς ἡ νυκτερίς. Τότε μόνον ἀποκαλύπτονται εἰς τοὺς οὐρανοὺς αἱ τύχαι τῶν θνητῶν, τότε μόνον ἀνεμφανίζονται τὰ θεσπίσματα τῆς Εἱμαρμένης. Ἕκαστον ἄστρον, ἀδελφέ, εἶνε ἓν στοιχεῖον τῆς ἀλφαβήτου, δι' οὗ συνέγραψεν ὁ Δημιουργὸς τὸ ἀπέραντον φιλοπόνημα τοῦ σύμπαντος. Ἐν αὐτοῖς ἀναγινώσκει ὁ σοφὸς τὴν ἐποχήν, ἐν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν, ἐν αὐτοῖς καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου του... Ἐὰν λοιπὸν καὶ σύ, καθὼς ἐγώ, παρὰ νὰ ἐπιδιώκῃς φαντάσματα, εἰς αἰώνιον ἀνενσαρκωσίαν προωρισμένα, ἐὰν εἶχες ποιήσει καὶ σὺ νύκτα τὴν ἡμέραν, καὶ ἡμέραν τὴν νύκτα, ὤ, τὸ μυριόγλωσσον στερέωμα ἤθελεν ἐγκαίρως σὲ ἀποτρέψει ἐξ ἐπιχειρήματος, ἡ ἀποτυχία τοῦ ὁποίου ἔμελλεν εἰς τὸ αὐτὸ βάραθρον ἀπωλείας νὰ συμπαρασύρῃ καὶ σέ, καὶ τὴν γενεάν σου, καὶ λαὸν ὁλόκληρον! Ἀλλὰ τώρα πλέον...

Ὁ Προβεδοῦρος τοῦ Χάνδακος συνεστροφοῦτο ἀνυπόμονος ἐπὶ τῆς καθέδρας του. Ἐπικλινέστατος εἰς τὰ ἄκαιρα μωκήματα ὢν καὶ αὐτός, ὡς οἱ πλείονες τῶν συμπολιτῶν του, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ περαιτέρω εἰς τὸν κνησμὸν τοῦ χαριεντισμοῦ.

— Μὲ τὴν ἄδειάν σου, αἰδεσιμώτατε, ἐρωτᾷ, διαστομῶν ταρβὸν πεπινωμένων ὀδόντων. Ἐὰν ἠριθμημένας εἰς τὰ οὐράνια σώματα ἔχῃς τὰς ἡμέρας σου, γνωρίζεις ἔτι καὶ τίνος χώρας ἱερεὺς θὰ σοὶ δόσῃ ποτὲ l'estrema Unzione? (τὸ ἔσχατον χρίσμα;)

— Προτήτερα θὰ τὴν δόσω ἐγὼ εἰς Ἐξοχότητας πολλάς, ἀπεκρίθη αὐθαδῶς ὁ πελάτης τοῦ παλατίου, ὁ καὶ τῆς ἀντιπροβεδουρικῆς φατρίας ὑποστράτηγος.

Συνείρας δὲ τὸν διακοπέντα λόγον,

— Τώρα, κὺρ Γιώργη, προσέθηκε φωνομαζῶν, τὰ κακουργήματά σου εἶνε καὶ πολλὰ καὶ θανάσιμα. Ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς ψυχῆς σου δαίμονες ὀξύνουν ἤδη τοὺς ὄνυχας..... Ἀλλ' ὅμως θάρρει, ἀδελφέ! Οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος... Ἀνάβλεψε ἔνδακρυς πρὸς οὐρανόν, ὁμολογῶν τὰς ἀνομίας σου ἀναφανδόν! Ὁ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος οὗτος θέλει εἰσακούσει τῆς δεήσεώς σου!

— Ταλανίζω τὴν τοσαύτην σου μωρολογίαν, ψευδόπαππα! ἀποκρίνεται μὲ στοϊκὴν γαλήνην ὁ Καντανολέος. Καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν φοβερὸν Κριτὴν σου τολμᾷς λοιπὸν νὰ συνεταιρίσῃς εἰς τὴν κωμῳδιακὴν συντροφίαν σου!

— Ὑπόδικε! ὁ πρόεδρος λέγει. Τὸ δικαστήριον δὲν κατατρίβει τὸν καιρὸν εἰς μάτην. Ἐζήτησες νὰ δεηθῇς. Ἔχεις δέκα λεπτῶν ἐλευθερίαν.

Ὁ ὀδυνοσπὰς ῥιζάρχης ποιεῖ προσπαθήματα ἐπανειλημμένα, ἵνα ἀνεγερθῇ, ἀλλ' ἀποτυγχάνει. Δύο τῶν φυλάκων ὑποβοηθοῦσιν αὐτὸν νὰ στηρίξῃ τὰ νῶτα ἐπὶ τοῦ ὑποκυφωνίου, καὶ ν' ἀπομάξῃ τοὺς αἱματοφύρτους θρόμβους ἀπὸ τοῦ στόματος.

Προκειμένης δεήσεως ἑτοιμοθανάτου, τὸ δικαστήριον ἀνίσταται ὀρθοσταδόν. Ἔνιοι μὲν τῶν ἀρχόντων ἀποκαλύπτονται τὴν κεφαλήν, ἐκ δὲ τοῦ στρατοῦ οἱ μὲν ῥίπτονται εἰς τὰ γόνατα, οἱ δὲ ψιθυρίζουν ὕμνους εἰς τοὺς ἁγίους πάντας.

— Τὸ σιωπητήριον! διατάσσει ὁ στρατηγός.

Δύο σάλπιγγες ἠχοῦσι, καὶ ἀπὸ στοίχου εἰς στοῖχον ἡ σιγὴ καταλαμβάνει τὸ πέρας τῆς στρατιωτικῆς παρατάξεως. Ἀνεστάλησαν καὶ αἱ πνοαί· ἤθελες ἀριθμήσει καὶ νηπίου καρδιοκτυπήματα.

— Ἔχεις τὸν λόγον, ὑπόδικε! προσφωνεῖ ὁ ἀρχιδικαστής.

— Κύριε μακρόθυμε καὶ πολυέλεε! ἐκβοᾷ τότε ὁ Καντανολέος, τονίζων τὸν φθόγγον, καὶ κατανοίγων τοὺς βραχίονας — Σὺ ὁ κολάζων τοὺς ἀδικοῦντας καὶ εὐλογῶν τοὺς ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας σου, πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου! Ἐπίβλεψον, Κύριε, ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε τὰς ὀδύνας τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἱλάσθητι τοῖς φυλάσσουσι τὴν διαθήκην σου, ὅπως, εἰς δόξαν Σοῦ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, τῇ Σῇ βοηθείᾳ καὶ δυνάμει, κτήσωνταί ποτε καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν βίον ἔντιμον, εὔνομον, εἰρηνικόν...!

Τὴν δὲ αἱμοβαφῆ γενειάδα προστρίβων τότε μὲ τοὺς δέκα δακτύλους ἀπὸ πώγωνος ἕως ἄκρων τριχῶν,

τὴν Ἀνατολὴν ἡ ἀκαταγώνιστος σημαία μας· τὸν δὲ πορθητὴν τοῦ Ἁγίου Μάρκου οὐδέποτε γυναικεῖος μαστὸς θέλει τιθηνεύσει μὲ ἄλλο γάλα, παρὰ μὲ βρεφοκτόνον ἐχίδνης φαρμάκιον!

— Δὲν εἶμαι ὁ ἄνανδρος ἐγώ! ἀποκρίνεται ὁ γέρων μὲ ἀνδρῶδες παράστημα ψυχῆς. Στῆθος, καὶ ὄχι προδοσίαν, ἀντέταξα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μου... Μίαν παραίνεσιν, στρατηγέ! Πρόσλαβε εἰς τὰς προσεχεῖς ἐκστρατεύσεις σου, πρόσλαβε ἀντὶ σφαιρῶν καὶ πυρίτιδος ἓν φορτίον ἰνδικοῦ ὀπίου! Ἡ αὐτοῦ Γαληνότης θέλει βραβεύσει τοὺς θριάμβους σου, ἐγκολάπτουσα ἕνα μήκωνα αἱμόχρουν εἰς τὸν εὐγενικὸν θυρεὸν τοῦ οἰκοσήμου σου.

— Φίμωτρον καὶ χειρόδεσμον! ἀναφωνάζει πρὸς τοὺς φύλακας ὁ Γριμάνης.

Φροντὶς περιττή. Ὁ Καντανολέος, τὴν κεφαλὴν ἀγερώχως ἤδη ἀποστρέψας ἀπὸ τοῦ βήματος, εἶχεν ἐπαναλάβει τὴν προτέραν σιγὴν καὶ ἀταραξίαν. Ἰδὼν προερχόμενον τὸν δεσμοφύλακα, προέτεινεν αὐτόθεν τοὺς σφυγμούς· δυσεπείθησεν ὅμως εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ ἐπιστομίου, καὶ ἀπηλλάγη διὰ τῆς ἐπιμονῆς.

— Γιώργη Καντανολέε τοῦ Λειψογιώργου, ἀρχοντορωμαῖε τοῦ Κρουστογεράκου! ἐκφωνεῖ τότε ὁ πρόεδρος, μελίζων τὰς συλλαβὰς ἐπὶ τὸ ἐπισημότερον. Ἕνεκα τῆς ἐσχάτης σου προδοσίας, καὶ τῶν πολλῶν ἄλλων κακουργημάτων σου, τὸ δικαστήριον, ἐνεργοῦν ἐν ὀνόματι τοῦ γαληνοτάτου Δουκός, μόνου καὶ ἀποκλειστικοῦ κυριάρχου τοῦδε τοῦ βασιλείου, σὲ καταδικάζει εἰς τὴν τιμωρίαν τῆς ἀγχόνης, ἣν θέλεις ὑποστήσει μέχρις ὅτου ἀποπνεύσῃς τὴν ὑστέραν πνοήν. Διατάσσει περιπλέον, ὅτι ὁ νεκρός σου νὰ μείνῃ ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐκκρεμής, ἄταφος καὶ ἀκήδευτος, ἕως οὗ ἀποῤῥεύσωσι τὰ ὑγρὰ τοῦ σώματος καὶ διαλυθῶσιν αἱ σάρκες, ἑωσοῦ κατατακῶσι τὰ ἐντόσθια, καὶ λευκανθῶσι τὰ κόκκαλα ἀπὸ τὴν ἀκρασίαν συνεχῶν χειμώνων.

— Ζήτω τὸ Γένος! ἀνακράζει ὁ κατάδικος, κωλυόμενος ὑπὸ τῆς χειροπέδης ν' ἀνεμίσῃ τὸ αἱμοσταγὲς μανδύλιον.

— Ζήτω! συνευφημοῦσιν ἐκ τῶν σατινῶν λεπτόφωνα οἱ πλεῖστοι τῶν ἠκροτηριασμένων.

Ὁ μὲν πρωτότοκος ἔνευσεν ἀντιχαιρετίζων ἄφθογγος, ἀλλ' οὐδὲν σημεῖον ἀκροάσεως προῆλθε παρὰ τοῦ Δημητρίου. Ἐν τούτοις προσεφωνεῖτο ὑπὸ τοῦ προέδρου ὁ Πέτρος, ἐνῷ στρατιῶται ἀπῆγον τὸν Πρύτανιν ἐν τῷ διφρίσκῳ, παιανιζούσης ἑορτασίμως τῆς μουσικῆς.

— Prestantissima Corte (ἐκλαμπρότατοι δικασταὶ) — εἶπε προβὰς παρὰ τὸ βῆμα ὁ ἀρχιχειροῦργος τοῦ νοσοκομείου. Ὀφείλω νὰ ὑποβάλω ὑμῖν, ὅτι εἰς ἄκρον κίνδυνον διάγων ὁ παρὼν ὑπόδικος, δὲν θὰ δυνηθῇ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἐρωτήσεις σας. Πλὴν τῆς περιτονίτιδος, ἐπιβαρύνει καιρίως τὴν κατάστασίν του καὶ ἡ ἐναρχομένη γάγγραινα εἰς τὸν μηρόν. Μικρὰς ἐλπίδας διατρέφω περὶ τῆς σωτηρίας του. Προσδοκῶ μολοντοῦτο τὴν ἐξαγόρευσιν τῆς ἀποφάσεως, ἵνα κρίνω, ἐὰν τὴν ἰάτρευσιν τοῦ μέλους δέον νὰ ἐπιχειρήσω ἐγώ, ἢ κάλλιον νὰ παραπέμψω εἰς τὰς θεραπείας τοῦ δημίου.

— Ὑπόδικε ! — ἀνέκραξεν ἐξ ἰδίας προαιρέσεως ὁ Γριμάνης. Πρόσχες τοὐλάχιστον εἰς τὴν κατάγνωσιν, ἐὰν ἀδυνατῇς ν' ἀποκριθῇς. — Ἡ Αὐλὴ σὲ ἐξελέγχει ἀντάρτην πρώτης τάξεως, ὡς δὲ τοιοῦτον σὲ καταδικάζει εἰς τὸν αὐτὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τοῦ πατρός σου. Χαριζομένη ὅμως ἔνθεν μὲν εἰς τὰς μεσιτείας τοῦ κὺρ Λορέντσου Δὰ Μολὶν, ὅστις ἀποδίδει τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του πρὸς τὸν γονέα σου, ἔνθεν δὲ εἰς ἱκεσίας ἄλλων καβαλλιέρων, ὀφειλόντων εἰς σὲ προσωπικῶς τὴν λύτρωσιν τῆς οἰκογενείας των, ἡ Αὐλὴ θὰ συγκατέβαινεν ἴσως εἰς ἐφαρμογὴν τιμωρίας μετριωτέρας, μεταβάλλουσα τὸν θάνατον εἰς διὰ βίου ἐξορίαν, ἂν ἔστεργες νὰ ἐπιφωνήσῃς τὸν Γαληνότατον Δοῦκα καὶ Αὐθέντην μας.

Τὸ ἀκροατήριον ἀνεκινήθη σύσσωμον, ὡς ἀνθέρικες κυμαίνονται ἐπ' αἰφνιδίᾳ πνοῇ ζεφύρου. Ὁ Πέτρος δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς. Πλατὺ ἀνάδεμα ἐκάλυπτε τοὺς ὀφθαλμούς του. Εἰ καὶ τετυφλωμένος ὅμως, ἐκράτει σφιγκτὰ παρὰ τὰ χείλη τὸν καστανόχρουν πλόκαμον τῆς ἠγαπημένης του, μόνην καὶ ἐσχάτην παρηγορίαν εἰς τὸ ἀτύχημα, ὅτι δὲν συνετάφη ὑπὸ τὰ ἐρείπια μὲ αὐτὴν ἅμα τὴν ἀγαπητὴν καὶ μὲ τοὺς συναθλητάς του.

Καὶ μολοντοῦτο, ἀνωφελῶς ἐπὶ τῆς κατεστραμμένης ἐκείνης ὄψεως προσεπάθουν αἱ ἀλγηδόνες καὶ τὸ πένθος νὰ ἐξαλείψωσι τὰ

περικαλλῆ χαρακτηρίσματα. Τὸ κάτωχρον τῆς ὄψεως οὐδόλως ἐμείου τὴν ἀνδρικὴν εὐμορφίαν τοῦ ἀγωνιστοῦ. Ἐξ ἐναντίας· ἡ παῤῥησιώδης στάσις, τὰ ἐπίδεσμα, ἡ παρασημοφορία τοῦ αἵματος, τὰ μέλανα ἴχνη τῆς καταστροφῆς προσῆπτον εἰς τὸ σχῆμά του ἡρωϊκήν τινα εὐπρέπειαν, καθ' ἧς ἀνίσχυροι ἐξηλέγχοντο αἱ ὠδῖναι τοῦ σώματος, καὶ οἱ σφοδρότατοι κλόνοι τῆς ψυχῆς.

Εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Γριμάνου, ὁ πρωτότοκος τοῦ Καντανολέου ἔνευσεν ἀποφατικῶς.

Ἡ αὐτὴ προσλαλιὰ ἀπηυθύνθη κατόπιν καὶ πρὸς τὸν δευτερότοκον. Ἀλλ' ἐκ τῆς τούτου ἀναντιφωνησίας ἀπεκαλύφθη, ὅτι τοῦ ἀνδρείου νέου τὸ πνεῦμα εἶχεν ἤδη μεταστήσει εἰς ἐντελεστέραν ζωήν.

Ὁ θάνατος οὗτος ὑπεκίνησεν ἓν ζήτημα πάντως ἀλλόκοτον.

— Τί γνωματεύει ἐπὶ τοῦ νῦν ἔχοντος ἡ Ἐκκλησία; ἠρώτησεν ὁ Πρόεδρος τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χάνδακος. Ἐπὶ προσώπου προαποθανόντος καταδίκου ἐπιτρέπουσιν οἱ κανόνες τὴν πλήρη τῆς δικαιοσύνης ἱκανοποίησιν;

— Διατί ὄχι; Ἆρά γε τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον δὲν καίει νεκροὺς ἤδη τοὺς ἁμαρτωλούς;

— Οὕτω φρονεῖ καὶ ἡ Αὐλή. Θάνατος καταδίκου δὲν ἀνακόπτει πορείαν δικαιοσύνης, κύριον προτιθεμένης σκοπὸν τὸν παραδειγματισμόν. Ἀλλ' ἐπιθυμοῦμεν προσέτι ν' ἀκούσωμεν ἀσφαλείας χάριν, ἐὰν τοιαύτη τις ἐκτέλεσις ἤθελε τύχει καὶ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Μακαριωτάτου Πατρός.

— Ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν Πατήρ, ὁ ἐν γῇ διερμηνεὺς τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ μόνος τῶν θνητῶν ἀναμάρτητος, ἐρωτηθεὶς ποτε ἐπὶ παρομοίας περιπτώσεως παρὰ τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ ἐνδόξως βασιλεύσαντος Καρόλου τοῦ πέμπτου, ἀπεφάνθη διὰ πιττακίου, ὑπὸ χρονίαν τρίτης καὶ δεκάτης Ἀπριλλίου 1534, ὅτι ad defendendam fidem ὁ ἡγεμὼν οὐδόλως ἀμαυρόνει τὴν λάμψιν τοῦ θεοπαραδότου διαδήματός του, ἀποτεφρῶν ζῶντας τοὺς ὑπηκόους του· ὅτι δύναται καὶ ἀνωρυγμένους ἔτι ἐκ μνήματος νὰ τοὺς καύσῃ,

ὁπόταν ὅμως τὰ ξύλα τῆς πυρᾶς ἐκόπησαν εἰς τὸ σεπτὸν Πατριμώνιον τοῦ ἁγίου Πέτρου.

— Εὐλογία Αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς! ἐφώνησεν ὁλομελὲς τὸ δικαστήριον, προσκύψαν εἰς δεῖγμα εὐλαβείας τὴν κεφαλήν.

— Προκειμένης δὲ ἀγχόνης, ἀντὶ πυρᾶς — ἐπερώτησεν ὁ πρόεδρος — ποῖα τινὰ θὰ ἦσαν, αἰδεσιμώτατε, τὰ νομιμώτερα ξύλα τῆς κρεμάστρας;

— Ὦ, ὡς πρὸς τοῦτο, ὁ μακαριώτατος μακαρίτης Παῦλος τρίτος — αἰωνία του ἡ μνήμη — προενόησεν ὡσαύτως καθαρά. Ἀφῆκεν ἀνεξέλεγκτον πρὸς τὸν ἡγεμόνα τὴν ἐκλογὴν τοῦ ξύλου, ἀντὶ χιλίων πετσοδούρων πληρωτέων εἰς τὸ ἅγιον ταμεῖον τοῦ πρωταποστόλου. Οἰκονομικὸν προνόημα! Ἡ πυρὰ ἀποτεφροῖ πολλοὺς νεκροὺς διὰ μιᾶς, ἐνῷ ἡ κρεμάστρα ἀπαγχονίζει ἕνα τὴν φοράν. Πρόσθετε, Eccellenze, ὅτι τὰ ξύλα τοῦ Πατριμωνίου ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ διαλύουν κατακράτος εἰς τὴν φλόγα των τὰς ἁμαρτίας τῶν τεφρωθέντων.

Γενομένης δεκτῆς τῆς γνώμης τοῦ ἱερατικοῦ συμβούλου, τὸ δικαστήριον ἐπεβάρυνε τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀποβιώσαντος ὑποδίκου μὲ ἕτερα πετσοδοῦρα χίλια.

Τὴν αὐτὴν διαδικαστικὴν μέθοδον ἀκολουθήσαντες οἱ τοῦ συμβουλίου, ἐπέθηκαν εἰκοσιδύο μὲν ἀγχονιμαίας ποινὰς κατὰ τῶν Μουσούρων, ἕνδεκα δὲ κατὰ τῶν Πατέρων, τῶν ἐκ τῆς ῥίζης Πεζουλοκόλων, καὶ ἑτέρας τριάκοντα κατὰ τῶν Πατέρων, τῶν ἐκ τῆς ῥίζης Ζάππα. Καὶ ὁ μὲν μέγας γραμματεὺς Μουσοῦρος, καὶ δύο ἕτεροι συνεπώνυμοι κατεδικάσθησαν εἰς τὸ πῦρ. Τρεῖς δὲ κληρικοὶ παρεπέμφθησαν πρὸς τὸν κουρέα, ὅπως τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν συνυποστήσωσι καὶ αὐτοί, ἀπόβλητοι ἤδη τῶν ἱερατικῶν γνωρισμάτων.

Ἐξεφωνήθησαν ἐν συνόλῳ ἑβδομήκοντα δύο θανατικαὶ ποιναί.

Ἐπευφήμησις δευτέρα, ἐντονωτέρα τῆς προηγουμένης, ἐπεκρότησε τότε εἰς τῆς βενετικῆς Θέμιδος τὸν θρίαμβον. Μετ' ὀλίγον, ὁ μὲν πρόεδρος ἐξήνεγκε στομφαστικόν τι προσφώνημα

πρὸς τὸν ἀπόντα κρητικὸν λαόν· ὁ δὲ Δὸν Πλάτσιδος κατεπτόησε τὸ ἰταλικὸν ἀκροατήριον, λαλήσας ἐκ τοῦ τρίποδος περὶ ἀπροσδοκήτου θανάτου. Τέλος, μὲ τὴν βοὴν τοῦ τηλεβόλου μετέπεμψε καὶ ὁ ἅγιος Μάρκος τῆς Ἀλικιανοῦς πρὸς τὸν ἅγιον Μάρκον τῶν Χανίων τὰ φαιδρότατα τῆς καταδίκης συγχαρητήρια.

Οὐδέποτε τὸ ἔμφυτον πρὸς τὸν Ἕλληνα μῖσος, ἡ θρασύστομος δειλία, ἡ ἔνδεια παντὸς αἰσθήματος ἐλευθερίου, ὁ ἐχιδνώδης τοῦ φραγγάρχοντος ἰὸς οὐδέποτε ἐξεβράσθησαν οὕτως ἀκάθεκτα, ὡς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Τὴν ἄνανδρον προπέτειαν θέσαντες ὑπὸ τὸ σκέπας τοῦ φιμώτρου, ὅπερ ἔπνιγε τοὺς φθόγγους τῶν ἀνδρείων ἐντὸς τοῦ λάρυγγος, οἱ ἱππόται τοῦ Χάνδακος καὶ τῶν Χανίων, πυγμαῖοι καταγελάσιμοι πρὸ ποδῶν τῶν μεγαλοφρόνων των ἐφαμίλλων, διεξῆλθον εἰς ἐπιθεώρησιν τοὺς στοίχους τῆς ἑκατόμβης, σείοντες τὸ ἄδοξον ξίφος ἐκ τῆς λαβῆς, πνέοντες χαιρεκακίαν ἐκ τοῦ βλέμματος καὶ ἐκ τῶν μυκτήρων, σαρκασμοὺς τοξεύοντες ἐκ τοῦ στόματος.....

Ἐφίστατο ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τεταγμένη ὥρα τῆς ἐκτελέσεως.

Ἅμα ὡς ὁ κώδων τῆς κωμοπόλεως ἤρξατο ἠχῶν μὲ κρούσματα διακεκομμένα ὡς ἐπὶ ἐκφορᾷ νεκροῦ, τὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου, ἀνεγερθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀκολουθούμενα, εἰσέδυσαν προσωτέρω τοῦ δάσους, ἔνθα ὁ τόπος τῆς καταδίκης εἶχε παρασκευασθῇ.

Ἕνδεκα δήμιοι παρέμενον ἐκεῖ. — Ἔντιμος συνοδία! Τὰ πολεμεφόδια ταῦτα εἶχον συναφιχθῇ ἐκ Χανίων ὁμοῦ μὲ τὰ σχοινία, μὲ τὰς ἁλύσεις, καὶ μὲ τὸν στρατόν! Οὐδεὶς τῶν ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις καταδίκων, οὐδ' ὁ εἷς κωπηλασίαν ἰσόβιον καταγνωσθείς, ἔστερξε τὴν ἐπονείδιστον προσφοράν. Ἀντὶ τοιούτου μέσου ἀπαλλαγῆς, ἐνεκαρτέρησαν ὅλοι εἰς τὰς ἁλύσεις καὶ εἰς τὸ μαστίγιον. Ἠναγκάσθη τότε ἡ κυβέρνησις νὰ καταστήσῃ τὸ τίμημα θελκτικώτερον· πρὸς τὴν ἄμεσον ἀπελευθέρωσιν προσέθηκε καί τινα χρηματικὴν ἀντιμισθίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσαύξησις αὕτη οὐδόλως ἐξεπείραξε τὴν τάξιν τῶν χριστιανῶν. Τέλος, οἰκτείρασα τὴν ἐπιμονήν των, ἡ ἀστυνομία ηὐδόκησε τὴν προθυμίαν Σαρακηνῶν. Ἦσαν οὗτοι πειραταί, ἕνεκεν ἀμετρήτου χριστιανοκτονίας καταδικασθέντες εἰς ἰσόβιον ἐρεσίαν. Ὁ ὅμιλος τῶν φιλοτιμη-

θέντων ὑπερέβη τὸν χρειώδη ἀριθμόν. Τί νὰ γίνῃ ; Κῦβος, ἀμεροληψίας χάριν, ἐῤῥίφθη, καὶ ἐξελέξατο ἡ τύχη τοὺς ἀθλητάς.

Ἡ βενετικὴ ἐθιμοταξία, ἄλλη τις θεὰ Ἀνάγκη, οὔτε τὸν δήμιον ἀπήλλαττε τῆς δυναστείας της. Ἅμα ὡς ὁ λόχος τῶν δημίων ἀφίκετο εἰς Μεγαλόκαστρον, παρεσκευάσθησαν, ἀντὶ τῶν ἀτιμωτικῶν ἱματίων τοῦ κατέργου, ἕνδεκα στολαὶ ἐπίσημοι. Ὁ κατεργάρης προεχειρίζετο δημόσιος λειτουργός, persona pubblica· ἤδη καὶ αὐτὸς ἀπετέλει μέρος τοῦ δικαστικοῦ σωματείου. Διό, τὰ παράσημα τῆς αἰσχύνης ἀποῤῥίψαντες οἱ πειραταί, ἐνεδύσαντο στολὴν μελανοκοκκίνην καὶ ῥαβδωτὴν, ἐφόρεσαν τὸν φοξὸν πῖλον τῆς τάξεώς των, πέτασόν τινα δμοιάζοντα εἰς τὰς καυσίας τῶν Καλαβρῶν λῃστῶν, καὶ ἐπεκάλυψαν τὴν ὄψιν μὲ μέλαιναν κουκκούλαν. Τοιαύτην σεμνοποιὸν τήβενναν ἐπινωτίσαντες συνεστράτευσαν μετὰ τοῦ Κολλάλτου κομισταὶ χειροδέσμων καὶ λαιμοπεδῶν, πρόδρομοι πατρονόμου δικαιοκρισίας. Ἡ περιοδία ὑπῆρξε πρὸς αὐτοὺς θριαμβευτικὴ πομπή. Πορευόμενοι εἰς ἐξολόθρευσιν χριστιανῶν, ἣν καὶ νόμοι χριστιανωσύνης ἐπέτρεπον ἐν τῷ παρόντι, καὶ ὑπερτερία θυμάτων ἐπελάμπρυνεν, οἱ αἱμοβόῤῥοι Ἀφρικανοὶ δὲν ἔπαυσαν καθ' ὅλον τὸν δρόμον ᾄδοντες, χοροβατοῦντες, ἴσας ἐξεμέσσοντες ἀραβιστὶ βλασφημίας κατά τε δυτικῶν καὶ κατ' ἀνατολικῶν.

. . . .

Διακόπτομεν. Συσκιάζοντες ἐκ προθέσεως ὅραμα προσκροῦον καὶ καταισχύνον τὴν ἀνθρώπινον ἀξιοπρέπειαν, παραπέμπομεν τὸν φιλοθέωρον εἰς τὴν εἰκόνα, ἥτις, ἂν καὶ ἀκαταστόχαστος διατελέσασα ἕως τοῦ νῦν, δὲν θὰ ἐπέλειψεν ὅμως νὰ ἐφελκύσῃ εἰς τὰς πινακοθήκας τῆς Τυῤῥηνίας τὴν παρατήρησιν πολλῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν. Αἰνιττόμεθα τὸ ἐλαιογράφημα τοῦ Βερναρδίνου.

Ὁ ἰδιότροπος οὗτος ζωγράφος, παρεπιδημῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς Μεγαλόκαστρον, ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ συνακολουθήσῃ τὴν στρατείαν καὶ αὐτός, ὅπως, αὐτομαρτυρῶν εἰς τὸν πολυάριθμον ἀπαγχονισμόν, σπουδάσῃ ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν φαινομενολογίαν τοῦ πνιγμοῦ, ἀντιληφθῇ τῶν ποικίλων σφαδασμῶν καὶ σπαραγμάτων τοῦ θύματος, διὰ δὲ αὐτοψίας, μηδέποτε ὑπὸ μη-

δενὸς καλλιτέχνου ἐπιχειρηθείσης ἕως τότε, κατορθώσῃ ν' ἀπαθανατίσῃ τὸν θάνατον μὲ τὴν γραφίδα του. Εἰς τὸ ἥκιστα ποιητικὸν ἐκεῖνο ποίημα δὲν ὑστέρησεν ἡ ἐπιτυχία. Ἡ ἀποτύπωσις τῆς ἐν Ἀλικιανοῦ τραγῳδίας, ἔργον ἐπ' ἀκριβείᾳ καὶ λεπτογραφίᾳ διαπρεπέστατον, παρασχοῦσα ἐν τῇ τότε ζωγραφικῇ ἀριστούργημα καινοφανές, ἔσωσεν ἐκ τῆς ἀσημότητος τὸν αὐτουργόν της. Διὰ τοῦ πίνακος αὐτοῦ ἡ ἀγχόνη μυσταγωγεῖται εἰς κόσμον αὐτονόερον, ἡ στραγγαλιὰ ἰδανικεύεται, ἡ διαμάχη ζωῆς καὶ θανάτου ἀναπτεροῦται εἰς ὕψος Αἰσχύλειον, ἡ ψυχολογία τῆς ἀγχονιμαίας ἀνασπαράξεως ἐκθεατρίζει δρᾶμα δεινόν, τὰς περιπετείας τοῦ ὁποίου οὐδέποτε μετὰ τὴν θέασιν λησμονεῖς. Τεράστιον τῷ ὄντι καὶ δυσόρατον θέαμα! Εἴτε εἰς τὴν ἐλευθερίαν, εἴτε εἰς τὴν τυραννίδα ὁ ζωγράφος χαρισθείς, ἐνέγραψεν ἐν τῇ δέλτῳ τῆς ἀθανασίας τὴν μνήμην του ὑπὸ τὸ δυσώνυμον γνώρισμα Βερναρδῖνος τῆς Φούρκας. Τί ἐντεῦθεν; τὸ Κρητικὸν μαρτυρολόγιον ὀφείλει χάριτας αὐτῷ. Ἡ γραφίς του σχολιάζει καὶ συγκεφαλαιοῖ ἐν πανοράματι ἀπαξάπαντα τὰ χρονογραφήματα τῆς ἐποχῆς. Ἐνώπιον τῶν κλιμάκων ἐκείνων, ἐφ' ὧν δήμιοι ἀγαρηνοὶ ἀναιβοκαταιβαίνουν ἀπαιωροῦντες τοὺς μὲν τῶν ἰθαγενῶν εἰς κλάδους ὑψηλούς, τοὺς δὲ εἰς χαμηλοτέρους, ἄλλους δὲ ὁρμαθιδόν· ἐνώπιον τῶν φρικοποιῶν σχηματισμῶν, σκαρθμῶν, μορφασμῶν, εἰς οὓς οἱ δεινοπαθοῦντες ἐπιδίδονται ἐν τῷ παλαίειν κατ' ἀσφυξίας ὑπὸ τὰς δεράγχας· ἐνώπιον τῶν ἐμπαιγμῶν καὶ πηλακισμῶν, δι' ὧν ὄχλος ἀλλογενῶν μισθοφόρων ἐπισκληρύνει τὰς ὠδῖνας τῶν μαρτύρων, ἡ κεφαλὴ τοῦ θεατοῦ ὀρθοτριχεῖ, τὸ βλέμμα ἀποτροπιάζεται ἐν σικχασίᾳ, ἡ δὲ συνείδησις, ἀποκαρτεροῦσα, ἐρωτᾷ τὸν οὐρανὸν « ἐὰν ὄντως τηρῇ εἰς τὰς ἀποθήκας του κεραυνούς, κατὰ τίνων λοιπὸν ἀδικωτέρων τοὺς ἐπιφυλάττει; »

Πλὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνηλίκων, εἰκοσιδύο τὸν ἀριθμόν, ὑπελείποντο ἑκατὸν δεκαοκτὼ ἕτεροι αἰχμάλωτοι, πνέοντες μὲν εἰσέτι, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ ἧττον κατεαγότες ἢ ἡμιθανεῖς. Κατήγοντο οὗτοι ἐκ Μουσούρων, Κοντῶν, Ζάπων, καί τινες ἔτι ἐκ τῆς ῥίζης τῶν Καντανολέων.

Ἐνεννήκοντα ἓξ τούτων διεμοιράσθησαν εἰς τέσσαρα τμήματα διακεκριμένα, ἐξ εἰκοσιτεσσάρων ἕκαστον· τοῦ δὲ ἀριθμοῦ τῶν δημίων ἀποδειχθέντος ἀνεπαρκοῦς, προσετέθησαν τοσοῦτοι ἄλλοι, ὅσαι δεκάδες καταδίκων.

Τὸ μὲν τμῆμα Α ἀπηγχονίσθη ἔξωθεν Χανίων αὐθημερὸν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, μετὰ δὲ τριήμερον τὰ εἰκοσιτέσσαρα σώματα ἐκλείσθησαν ἐντὸς ξυλίνης γαλεάγρας ἕως διαλύσεως σαρκῶν. Τὸ δὲ τμῆμα Β, ὅπερ συνεκροτεῖτο ἐκ Καντανολέων μόλις ἐφήβων τὸ πλεῖστον μέρος, ἐκρεμάσθη κύκλῳ τῆς κώμης Κρουστογεράκου, μικρὸν πρὸ τῆς ἀναιρέσεως τῶν νηπίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔτυχον καὶ τὰ βρέφη τοῦ Δημητρίου. Εἰκοσιτέσσαρες ἕτεραι κρεμάλαι τοῦ τμήματος Γ ἐνεπήχθησαν κατὰ τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Ῥιθύμνης εἰς Χάνδακα μεγάλην ὁδόν, εἰς ἀπόστασιν πεντακοσίων βημάτων πρὸς ἀλλήλας. Ἐστραγγαλίσθησαν ἐνταῦθα οἱ Μουσοῦροι συμμιγεῖς μέ τινας ἐξ ἄλλων φυλῶν. Τοσαῦται δὲ πάλιν τοῦ τμήματος Δ ἠγέρθησαν σποράδην καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐπὶ τῶν βουνῶν τῆς κώμης Μεσκλᾶ... τὸ ὅλον διακόσια ἄνθεμα, ἅπερ ἡ βασιλὶς τοῦ Ἀδρίου ἔδρεπεν εἰς τοὺς κήπους τῆς ἀποικιακῆς εὐνομίας, καὶ νεαρὰ προσέθετεν εἰς τὸν διάκοσμον τοῦ ἑλληνικοῦ της στέμματος.

Κατηυνάσθη τοὐλάχιστον ἡ δίψα φόνου;

Βαίνομεν μόλις εἰς τὰ προοίμια τῆς καταστροφῆς. Παρεδόθησαν εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ λιθάρια. Πλὴν τῶν κυριωτέρων κεφαλοχωρίων, ἅπερ μᾶλλον ἢ ἧττον κατεπορθήθησαν ὑπὸ ληστρικοῦ στρατεύματος, ὁ Μεσκλᾶς καὶ τὸ Κρουστογέρακον ἐξηφανίσθησαν οὕτως, ὥστε κατὰ λέξιν δὲν ἀπέμεινε λίθος ἐπὶ λίθου. Τὰ μὲν σκεύη καὶ αἱ ἀποθῆκαι τῶν φονευθέντων ἐμοιρολαχήθησαν μεταξὺ μισθοφόρων, δημίων καὶ ἁρματωλῶν· αἱ δὲ χῆραι ἐχρησίμευσαν εἰς κορεσμὸν κτηνώδους ἀκολασίας. Τέλος, μέγας λίθος ἐνεστηλώθη ἐν τῷ μέσῳ ἑκάστης ἐρημώσεως, εἰς δίγλωσσον ἐπιγραφὴν διηγούμενος πρὸς τὸν διαβάτην, ὅτι « τοιόνδε τὸ τέλος τῶν ἔξω ὑποταγῆς ἐκτρεπομένων » (1).

---

(1) Τὸ ἡρωϊκὸν Κρουστογέρακον ἐπέχει εἰς τὰ χρονικὰ τῆς Κρήτης τὴν αὐτὴν ἔντιμον θέσιν, ἣν ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ τῆς Ἠπείρου ἐπέχει τὸ Σούλιον. Δὶς ἐπυρπολήθη ἐπὶ Βενετῶν, καὶ δὶς ὡς ἄλλος φοίνιξ ἀνῳκοδομήθη ἐπὶ τῆς τέφρας του. Ἔμψυχον σύμβολον τῆς ἀκαταβλήτου Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἀναδειχθέν, ἐτίμησε διαφερόντως τὴν πανελλήνιον σημαίαν κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, ὅτε ἀπετεφρώθη ἐκ τρίτου ὑπὸ τῶν στιφῶν τοῦ Χουσεῖμ, καὶ τοῦ Μουσταφάβεϋ.

Τὴν κορωνίδα ἐπέθηκαν μετὰ ταῦτα αἱ δημεύσεις, πόρισμα τελικὸν ἑκάστου ὑπολογισμοῦ τῶν τότε κυριαρχούντων. Πρὸς ἀμοιβὴν δῆθεν τῶν ζημιωθέντων, ἡ μὲν περιουσία τοῦ οἰκογενειάρχου μετωχετεύθη εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου, αἱ δὲ προῖκες τῶν ἐγγάμων υἱῶν ἀπέτισαν στρατηλασίας καὶ δικογραφίας δαπάνην... Τοιαύτας ἴσως δεινότητας ἀναπολήσας ὁ ῥωμαῖος ἱστορικός, ἀνεβόησε καὶ αὐτὸς κεχολωμένος « Prædia subvertunt, incolas interficiunt, inermes iuxta atque armatos trucidant, hoc modo putantes solidare dominationem! » (1)

Ἀλλ' εἴμεθα εἰσέτι μακρὰν τοῦ τέρματος. Οὐδ' ἐκ τοιαύτης ἐρημώσεως ἐξήρχετο ἡ Βενετία ἐξιλασμένη. Κρίνασα ἀνεπαρκὲς τὸ ἐπιτεθὲν μέτρον τῆς ἐκδικήσεως, τοὺς μὲν ἐν Κρήτῃ πληρεξουσίους ἐπετίμησεν ἐπὶ οἰκτρᾷ ὀλιγωρίᾳ, ἀντὶ δὲ τοῦ Δαμούλα, ὃν μετεκάλεσεν εἰς ἄλλην ὑπηρεσίαν, ἀπέστειλε στρατηγόν τινα, γνωστὸν τοῖς πᾶσι διὰ τὸ θηριῶδες ἦθος καὶ τὸν μισελληνισμόν. Ἡ ἀμείλικτος ὀργὴ τῆς Συγκλήτου, τὰ παρακελεύσματα τῶν Δέκα, αἱ πρὸς τὸν Μαρῖνον δὲ Καβάλλην αἱμοβαφεῖς ὁδηγίαι τοῦ Δουκὸς προκύπτουσιν αὐτόδηλοι ἐκ τοῦ Ὑπομνήματος, δι' οὗ ὁ Σκύλλας οὗτος τῆς Κρήτης δίδει εἰς τὸν Γαληνότατον ἀπολογίαν πρὸς τὰ κατηγορηθέντα, ὅτι δηλαδὴ ἐπὶ ἀπηνείᾳ καὶ ἐξολοθρεύσει ὑπερεπήδησε σφόδρα τὰς ὁδηγίας του. Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ ἀνάγει εἰς φῶς μίαν σπαραξικάρδιον τῆς ἐθνικῆς Τριλογίας μας περιπέτειαν, σελίδα ἣν ἀπέσπασαν μὲν ἐκ τοῦ ὅλου δράματος τὰ ταρακτικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς, ἐτήρησε δὲ κεκαλυμμένην ἕως ἄρτι ἡ αἰσχύνη τῆς τυραννίδος.

Ἐὰν ὅμως πρόχειρος εἰς Δουκῶν καὶ Προβεδούρων διαβούλια καθίστατο κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἡ ἀναστάτωσις τοῦ τόπου, δυσχερεστάτη ἀπέβαινεν ἑκάστοτε παρ' αὐτοῖς ἡ διὰ κλωβῶν καὶ δημίων ἀποκατάστασις τῆς ὑποταγῆς. « Ῥᾴδιον μὲν πόλιν σεῖσαι καὶ φαυλοτέροις, ἀλλ' ἐπὶ χεῖρας αὖθις ἔσσαι, δυσπαλές ». Τὰ ἔργα τῆς βίας ὑπετάφρευσαν, δὲν ὑπεστήριξαν κυριαρχίας· καὶ γὰρ βραχυτελὴ ὅσον ἡ βία αὐτή. Εἶνε ἡ καρδία τῶν λαῶν χαλ-

---

(1) Ἐξ ἀνάγκης ἦν ὁρᾷν ἡμῖν πάντα ταῦτα, οἰκίας κατεσκαμμένας, τείχη περιῃρημένα, χώραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, γύναια δὲ καὶ παιδάρια ὀλίγα. — Δημοσθένης.

κώδης πλάξ, ἐφ' ἧς τὸ αἷμα τὸ μαρτυρικὸν ἐγκολάπτει ὅρκον φιλέκδικον καὶ ἀνεπίληστον. Τὸ ξέστρον τοῦ χρόνου, ὅπερ ἀποκνίζει τὰ ἀτιμωτικὰ τῶν τυράννων στηλογραφήματα, οὐδεμίαν ἔχει λαβὴν ἐπὶ τῆς πλακὸς αὐτῆς.

Τοιοῦτό τι συνέβη καὶ τότε. Ἡ πανηγυρικὴ τῶν δημίων περιοδία, ἡ κατὰ τὰς μεγάλας ὁδοὺς καὶ ἐπ' ἄκρας βουνῶν φυτούργησις γαλεαγρῶν, ἡ ἐκ προθέσεως λυσσώδης ἐξώλεια, ἀντὶ νὰ μαράνωσι τὸ πῦρ, διέδοσαν καὶ ἀνεῤῥίπισαν ἐπὶ πλέον τὰς φλόγας τῆς ἀντιστάσεως. Μόνη ἡ Ῥίθυμνα ἀπεδειλίασε μετὰ τὰ ἐν Ἀλικιανοῦ διαδραματισθέντα, μάλιστα μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Χανίων. Ἀπαρενόχλητοι ἔκτοτε καταστάντες ἐκ ξηρᾶς οἱ Βενετοί, ἔσπευσαν ν' ἀποκλείσωσιν ἑκατέρωθεν τὸ φρούριον, ἤδη μαστιζόμενον ὑπ' ἐνδείας ὄψων, καὶ εἰσέτι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀπρομήθευτον. Οἱ πολιορκούμενοι ἐβιάσθησαν νὰ κλίνωσιν εἰς ὑποταγήν· ἀπεφάνθησαν ὅμως ὅτι δὲν θὰ παρεδίδοντο, ἢ πρὸς συννησαῖον καὶ ὁμογενῆ (1). Μειρακειώδης ἐθελαπάτη! Ἀπεστάλη πληρεξούσιος ὁ Καλλέργης. Μετά τινα ἄγνωστον συνθηκολόγησιν ὁ Ἰταλοέλλην ἐσφετερίσθη τὴν τιμὴν αὐτὸς ἰδιοχείρως νὰ ὑποστολίσῃ τὸν Γεώργιον, καὶ ἀντὶ τούτου νὰ ἀναπετάσῃ τὸν Μάρκον.

Πλὴν τῆς ἀνακτήσεως ταύτης, οὐδὲν ἄλλο ἀξιόλογον κατόρθωμα ἠρύσατο ἐκ τῶν ἄθλων τοῦ Κολλάλτου ἡ Βενετία, οὐδέν τι ἄλλο ἐκ τοῦ μορμολυκείου τῆς τρομοκρατίας της. Ἡ ἱπποτικὴ προδοσία, τὸ τραγικὸν τέλος τῶν Καντανολέων καὶ τῶν συναθλητῶν αὐτῶν ἐκορύφωσαν οὕτω τὴν πρὸς τὸν τύραννον ὀργήν, ὥστε μετὰ τὴν λῆξιν τῆς Πεντανδρίας ἀποβᾶσα ἀκέφαλος ἡ ἐξοχή, οἱονεὶ πλοῖον ἀπηδαλιούχητον ἐν χειμῶνι, κατεπρήνισεν ἐξ ἐσχάτης ἀπελπισίας εἰς τὴν ἄβουλον βουλὴν νὰ παραδώσῃ τὴν νῆσον πρὸς οἱονδήποτε κυρίαρχον — ἔστω καὶ πρὸς τὸν Σελὴμ αὐτὸν — ἐὰν ὑπό τινος συμμάχου βοηθουμένη ἐπετύγχανέ ποτε νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν Ἰταλόν. Οἱ ἀπὸ τὰ δεσμωτήρια τῆς Ἀλικιανοῦς ἀναδραμόντες αὖθις εἰς τὰ ὄρη των διέσπειρον καθ' ὁδὸν τὴν φήμην, ὅτι ὤμνυσεν ἡ Βενετία τὴν καθόλου πανολεθρίαν τῆς χώρας, διανοουμένη νὰ ἀναπολίσῃ τὸν τόπον μὲ λαὸν ἀλβα-

---

(1) Foscarini, Sindacato del Levante, Ann. 1574-1577.

νικόν. Ὁ ἔρως τῆς πατρίδος ἐπῆγε τὰ πνεύματα εἰς ἀπόγνωσιν. Ἀλλὰ τοιαῦται φῆμαι συνέφερον ἥκιστα εἰς τὸν δυνάστην. Ἀδυνατοῦντες ἕνεκα λειποστρατίας νὰ καταβάλωσι τὴν ἀποστασίαν βιαστικῶς, οἱ ἐν Χάνδακι προὐτίθεντο νὰ παραστήσωσι τὴν κραιπαλῶσαν καὶ πάροινον δικαιοσύνην των, μᾶλλον ὡς νόμιμον καὶ ἔνθεσμόν τι ὄφλημα νεμέσεως, ἢ ὡς τεκμήριον ἔχθρας ἀδυσωπήτου. Ἔπρεπεν οὖν νὰ διαψευσθῶσι τὰ βλαβερὰ σπερπολογήματα. Ἐπὶ τοιαύτῃ προθέσει ὁ μὲν στρατὸς ἀνεκλήθη εἰς τὰ φρούρια, ἡ δὲ νῆσος κατελείφθη ἐπί τινας μῆνας ἀνεπηρέαστος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὐτὴ ἐξῆλθεν ὅλως ἀναποτέλεστος ὑπὲρ εἰρήνης. Τοὐναντίον· τὰ πράγματα ἐτράπησαν ὁσημέραι εἰς τὸ χαλεπώτερον. Ἡ Κρήτη ἀπέβη ἕρμαιον ἀναρχίας, λῃστείας, πειρατείας. Ἐντεῦθεν, ἐνῷ πανώλη καὶ πεῖνα ἀποδεκατεύουσι τὸν πληθυσμόν, ποῦ μὲν Ὀθωμανοὶ χειροῦσι τὴν Ῥίθυμναν καὶ τὴν πυρπολοῦσιν εἰς τιμωρίαν, ὅτι δῆθεν πρὸς τὴν ἐγχώριον κυβέρνησιν ἀποταχθεῖσα παρεδόθη τοῖς Βενετοῖς· ποῦ δὲ ἀρνησίθρησκοι λῃστάρχαι, τὴν χώραν ἐπεξερχόμενοι, ἀποτελειοῦσιν ἐν πυρὶ καὶ σιδήρῳ τὴν ἐγγύην τῆς ἐρημώσεως. Οὐδ' ἀπρακτοῦσι τὸ κατ' αὐτοὺς καὶ οἱ ἐντόπιοι. Ἐφ' ἑκάστῃ τῆς προδοσίας ἐπαναμνήσει, ἕν τι τιμάριον ἱπποτικὸν ἀποτεφροῦται· ὅσοι δὲ τῶν δυτικῶν ἐζωγρήθησαν, ὅλοι, ἀντιπεπονθότος χάριν, ἀπαγχονίζονται εἰς κλάδους δένδρων, ἢ ἀποτίουν μὲ τρομερὰς βασάνους τὸ λογάριον τῆς ὀφειλῆς.

Τότε μόνον μετεπείσθησαν οἱ κτηματίαι τῆς ἐξοχῆς, ἔκτοτε μόνον ἤρχισαν ἐκτιμῶντες ἐπιεικέστερα τὸ πολίτευμα, τὴν περίνοιαν, τὴν ἀκάματον δραστηριότητα τοῦ Καντανολέου. Τότε καὶ τὸ ἀρχοντολόγιον τῶν Χανίων ἀνεμνήσθη ἐν μεταμελείᾳ τοῦ ἀνδρός, ὅστις μὲ μόνην τὴν ἠθικὴν ἰσχὺν ἡνιοχήσας φίλων καὶ ἐναντίων ἀντιφορὰς, ἤνυσε τὸ διττὸν καὶ δυσεπίτευκτον κατόρθωμα τοῦ προφυλάξαι τὴν νῆσον ἐφ' ἑξαμηνίαν ἔκ τε τῆς μάστιγος τῆς ἀναρχίας, καὶ ἐκ τῆς παράφρονος πρὸς τὴν δεσποτείαν τῶν Ὀθωμανῶν ῥοπῆς... Ἀλλὰ βράδιστος μετάνοια!

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας Χανίων καὶ τὴν ἐπανάκτησιν Ῥιθύμνης, δύο περιπετείας τῆς ἐπαναστάσεως ἀγνοουμένας, ἢ παρασιωπωμένας ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἱστοριογράφων, ἡ μητρόπολις ὑπεκουφίσθη καὶ ἀνέπνευσε. Τὸ περὶ ἀναρχίας μέλημα ἐκρίθη ἄξιον μικροτέρου λόγου. Πληρέστατα ἤδη ἐπιτυχούσης τῆς μακιαβελλικῆς πλεκτάνης, ἀναιρεθέντων ἐκ μέσου τῶν απο-

σταταρχῶν, ἐπὶ πόσον ἔτι ἡ νῆσος ὅλη θὰ ὑστέρει νὰ συμπεδωθῇ εἰς τὴν αὐτὴν λαιμοπέδην τοῦ Καντανολέου; Ζήτημα μηνῶν. Οὕτως ἡ Βενετία προϋπολογισθεῖσα τὰ διακείμενα, τὰς μὲν φροντίδας ἔτρεψεν ἀπαξαπλῶς εἰς τὸν μετὰ τῆς Πύλης διαξιφισμόν, τὴν δὲ τελείαν χείρωσιν τῆς ἀποικίας ἀνέθηκεν εἰς αἱμοχάρακτα πληρεξούσια. Ἐπίφορος δ' ἔπνευσε πρὸς στιγμὴν ὁ ἄνεμος εἰς τοὺς λογισμούς της. Τέσσαρας μῆνας ἔπειτα, ἐπισπῶσα τρεῖς ἐπικρατείας εἰς συμμαχίαν, καὶ μὲ τὸ φίλτρον τῆς πίστεως αὐτῆς, ἣν ἀσεβῶς κατεπάτει, προσλαμβάνουσα τὸ ἄωτον τῆς εἰς ἐλευθερίαν ὀργώσης νεολαίας μας, κατορθοῖ παρὰ τὰς ἐκβολὰς Ἀχελῴου τὸν ἀφανισμὸν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀλλ' ὡς τὰ τρόπαια τοῦ Δὸν Τζουὰν καὶ τοῦ Βαρβαρίγου οὐδόλως ἐκώλυσαν τὴν ἀντίπαλον ἀπὸ τοῦ παρασκευάσαι ἕτερον στόλον ἐπίφοβον ἐντὸς μικροῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ συμπληρῶσαι τὸν σφετερισμὸν τῆς Κύπρου, οὕτω καὶ ὕστερον συμμαχίδες σημαῖαι χριστιανῶν οὐδόλως ἀνέσωσαν τὴν Κρήτην ἐκ τῆς ἐπεισβαλλούσης βαρβαρικῆς πλημμύρης. Ἐνδότατα αἴτια καθίστανον ἄνισον τὸ ἀνταγώνισμα. Οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ ἐστρατεύοντο εἰσέτι μὲ τὴν καρδίαν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἤδη ἐκ πολλοῦ δὲν ἀντεμάχοντο, ἢ μὲ μόνον τὸν βραχίονα. Ἀπὸ Λουθήρου ἡ χριστιανωσύνη ὑφίστατο μεταλλοίωσιν δεινὴν ἅμα καὶ δεινουμένην. Μόναι αἱ σημαῖαι διέσωζον ἔτι τὸν Σταυρόν· ὁ Ἐσταυρωμένος παρεπέμπετο κατ' ἐμπορίαν εἰς καπηλεῖα διπλωματικά, εἰς χαλκευτήρια δυναστικά, εἰς χρηματιστήρια, ἔνθα Τοῦρκοι, Χριστιανοί, Ἑβραῖοι ἔθετον ἤδη κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ. Εὐγενέστατόν τι μέλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πληρώματος ἐπειθαναγκάζετο ἐν τούτοις ν' αὐτομολήσῃ εἰς δόγματα δυσγενῆ καὶ βαρβαρικά. Κατάπτυστοι δὲ βασιλεῖς, fidei defensores ἐπισημαινόμενοι, πολιτικοὶ ἀξιολάκτιστοι παρὰ τοῦ ἐσχάτου τῶν Ὀσμανλήδων, δὲν ἠρυθρίαζον αὐτοχειρί, ὡς ἀποπομπαῖον τράγον, παραδίδοντες πρὸς δυσσεβεῖς λαὸν χριστεπώνυμον, λαὸν ἐν ὀνόματι πίστεως, πολιτισμοῦ, φιλανθρωπίας καθικετεύοντα τὸν ἔλεόν των γονυπετῶς...!

Ἀλλ' αἱ σκέψεις αὗται, ὡς καὶ αἱ περαιτέρω κακώσεις τῆς βενετικῆς ἐξουσίας, παρεκβαίνουσι τὰ ὅρια τοῦ παρόντος διηγήματος. Οἱ ἀνεχόμενοι τὴν θέαν ἀσπλάγχνου μητρυιᾶς, μωλωπιζούσης δωρεὰν τὰ μέλη ἀνηλίκου προγονίδος· ὅσοι εἰς τὴν παραφορὰν βανδαλικῆς κτηνωδίας θηρεύουσι τραγῳδίας θέματα, οὗτοι ἂς διεξέλθωσιν εἴτε τὸ προμνησθὲν Ὑπόμνημα τοῦ Κα-

βάλλη, ἐπίσημον τῶν ἐνταῦθα ἐξιστορουμένων μαρτύρημα, εἴτε κατὰ δεύτερον λόγον τὸ βενετικὸν χειρόγραφον, οὗ τὴν ἐξελλήνισιν ἐπισυνάπτομεν εἰς τὸ τέλος τῆς συγγραφῆς.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, πλῆρες ἤδη νομίζομεν τὸ μέτρον τῆς προθέσεώς μας.

Εὔτε καὶ χεῖρον τὸ ἡμέτερον ἔργον ἐπληρώθη. Ἀλλὰ πότε καὶ ἡ δεινοπάθεια τῆς ἀνδρείας νήσου θ' ἀποπληρωθῇ;

Ἐὰν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς λογικῆς πλάσεως ἔμελλεν ἡ φορὰ τῆς ἀλόγου βίας νὰ ὑπερισχύσῃ ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος· ἐὰν οἱ Ἀλάριχοι καὶ οἱ Ἀττίλαι, καὶ οἱ τὴν οἰκουμένην ὑπὸ διάφορα ὀνόματα λυμαίνοντες ἦσαν ἐπιτετραμμένοι νὰ δικάζωσιν ὁριστικῶς τὰς τύχας τῶν δορυκτήτων, ἡ τιμὴ θὰ ἦτο οὐδενὸς ἀξία, ἡ φιλοπατρία δὲν θὰ ἐνεγίνετο ἔμφυτος εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἡ ἀνδραγαθία θὰ ἦτο λέξις σημασίας κενή.

Ἀλλ' εἰς τὸ ἱερὸν αὐτό, ὅπερ ὀνομάζεται καρδία, ἅπτει δεξιὰ Προνοίας λαμπτῆρα τινά, τὰς παρηγόρους ἀκτῖνας τοῦ ὁποίου, ἡ πνοὴ τῆς βίας, ἀντὶ νὰ σβέσῃ, προσεξάπτει μᾶλλον καὶ ζωπυρεῖ. Τίνος χάριν θὰ ἐκαίετο ὁ λαμπτὴρ τῆς Ἐλπίδος ἀκοίμητος ἐντὸς ἡμῶν, ἐὰν προωρισμένος ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Ἐπαγγελίας δὲν ἦτο ὁ Λόγος νὰ ἄρῃ κατὰ τῆς βίας τρόπαια ὁριστικά;

Ἡ Ἐλπίς, κτῆμα θεοπαράδοτον, κληροδότημα ἀπαράγραπτον, ἀναπαλλοτρίωτον, ὅπλον κραταιότερον ὅλων ἀθρόως τῶν στόλων καὶ τῶν στρατῶν τῆς ὑφηλίου, ἡ Ἐλπὶς ἐδόθη, ἵνα διὰ τῶν χρησμῶν της προμηνύῃ τὴν βαθμιαίαν κατάλυσιν τῆς κτηνωδίας καὶ τὴν ὁσημέραι ἐπικραταίωσιν τῆς δικαιοσύνης· αὐτὴ καὶ μόνη ἀποκαλύπτει τὴν ὑπεράνθρωπον ἀλήθειαν, ὅτι ἡμιφανὴς τοῦ λογικοῦ σκάφους πηδαλιοῦχος εἶνε αὐτὴ ἡ ἁγία χεὶρ τοῦ Ναυπηγοῦ.

Ἐάν, δυσπιστῶν εἰς τὴν ἀλήθειαν αὐτήν, ἀρνεῖσαι τὸν ἐκ Προνοίας νόμον τῆς προόδου, ὅστις βέβαια προϋπόσχεται τὰ σύμβολα τῆς νίκης τοῖς ἀδικουμένοις, πῶς, τύραννε, πῶς ἄρα φροῦδαι καὶ ἀναποτέλεστοι ἀποβαίνουν αἱ τοσαῦταί σου προσπάθειαι, ὅπως σβέσῃς τὸν λύχνον, τὸν αἰθόμενον ἔτι καὶ εἰς τὰ ἐντός σου;

Μάταιε! Προσπαθεῖς νὰ σβέσῃς τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας μ
τὴν πνοήν... Φύσα λοιπόν, φύσα καὶ ἐπαναφύσα! Ἤδη τὰ σκότι
ἀρχίζουν νὰ διασκεδάζωνται. Ὀλίγον ἔτι, καί, ὄρθρου γενομένοι
βαθυτέρου, θέλεις αὐτοπτήσει τὸν ἥλιον τοῦ φωτισμοῦ βασιλικῶ
ἀνατέλλοντα ἐπὶ στερέωμα δικαιώσεως, καταλάμποντα ὑπὸ πόδα
τῶν ὑποχειρίων σου διεσκορπισμένα τὰ σπαράγματα τοῦ θρόνου
τῶν ἁλύσεων, τῶν σκήπτρων σου!

Ὀλίγας ἔτι σελίδας πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἱστορήματος.

Δέον νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὴν περιέργειαν τοῦ ἀναγνώστου ἀπαρτίζοντες τὸ διήγημα διὰ τῆς παραρτήσεως προσεμφερῶ τινων περιστατικῶν.

Κεφάλαιον Ϛ΄

Δὲν ἔστησαν ἐκεῖ τὰ συμβάντα τῆς Ἀλικιανοῦς. Τῇ ἐπαύριον τῆς καταδίκης ἕτερον κακούργημα ἐξετελεῖτο ὑπ' ἀγνώστων χειρῶν.

Ἐγγίζοντος τοῦ μεσονυκτίου, ὁ Δὸν Πλάτσιδος ἐπέστρεφεν οἴκαδε, συνδιαλεγόμενος καθ' ὁδὸν μὲ δύο φίλους κατὰ Κολλάλτου καὶ Προβεδούρων. Κατέφθανε δὲ παρ' ὀλίγον τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, ὅτε δύο προσωπιδοφόροι ὥρμησαν παμπήδην ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ μὲν τῷ ἐμπήγει εἰς τὸ στῆθος ἐπίμηκες μαχαιρίδιον, ὁ δὲ διὰ διστόμου μαχαίρας τὸν κρούει εἰς τὸ ὑποκοίλιον, συστρέφων τὸ ὅπλον καὶ προσεντείνων πεντάκις τὰς πληγάς.

Τὸ τόλμημα ἐτελειώθη ἐν ἀκαρεῖ καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τοῦ στρατῶνος. Οἱ φίλοι, φιλίας ὑπόπτου ἀποκυήματα, ὑπὸ πανικοῦ δῆθεν τρόμου καταληφθέντες, ἐτράπησαν εἰς δρομαίαν φυγήν· ὁ δὲ τρωθεὶς ἔλαβε μόλις τὸν καιρὸν καὶ τὴν δύναμιν νὰ κραυγάσῃ μὲ φωνὴν μεγάλην, ἀποδίδων εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἐχθρούς του τὸ ἔνταλμα τοῦ δολοφονήματος. Ἤδη τὰ ἐντόσθιά του ἐξελίσσοντο χαμαιρεπῆ, καὶ κρουνὸς αἵματος ἔρρεε σκολιοδρομῶν ἀπὸ τὰ στέρνα του. Συστραφεὶς ἐπί τινα δευτερόλεπτα περὶ ἑαυτόν, ὥς τις τυφωνοειδὴς ἀνεμοστρόβιλος, ἔπεσεν ἔπειτα πρηνής, δουπήσας ἐφ' ἑνὸς μεσοστάτου τοῦ πρώην πύργου, ἔνθα ἔπνευσε τὰ λοίσθια ἀβοήθητος.

Κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνάκρισις σπευστικὴ καὶ πλημμελὴς ἔστρωσεν ἐπὶ τοῦ νυκτερινοῦ κακουργήματος ἐφάπλωμα λήθης. Εἰς τὸ καταμήνυμα ὅμως τοῦ ἐπιθανοῦς προσέδωκαν τὰ μετέπειτα καταπληκτικὴν εὐλογοφάνειαν. Δύο τῶν ἕνδεκα δημίων, ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ προβασανίσαντες πατέρα καὶ υἱὸν Καντανολέους, λαθόντες τοὺς φύλακας, ἐγένοντο ἄφαντοι αὐτονυκτί· δὲν ἀνευρέθησαν δὲ τὰ ἴχνη αὐτῶν, ἢ μετὰ παρέλευσιν χρόνου μακροῦ. Εἷς τούτων συλληφθεὶς ἐν Σμύρνῃ ὡμολόγησεν, ὅτι πολλοὶ μὲν καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν βαθμὸν εἶχον συνέλθει ὡς ἐντολοδόται τοῦ φόνου, ἀλλ' εἷς μόνος ὑπῆρξεν ὁ μεταδοὺς πρὸς τοὺς μιαιφόνους τὴν ἐντολὴν ἅμα καὶ τὴν ἀμοιβήν. Ἦν δ' οὗτος ἀνώτατός τις ἀξιωματικὸς τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς.

Ὁ θάνατος τοῦ Πλατσίδου κατέστησε τρανώτερον ἔτι τὸ ἀξίωμα, ὅτι αὐλὴ συγκροτουμένη ἀπὸ ῥᾳδιούργους, ἀπὸ φιλοπλούτους, ἀπὸ σπουδάρχας εἶνε κατὰ λέξιν ἀλληλοδιδακτική τις λύμης καὶ φθορᾶς σχολή, τῆς ὁποίας ἡ λοιμώδης ἐνέργεια μεταδίδεται διὰ τῆς συνεπαφῆς καθάπερ μίασμα πανώλης. Εὔθετον ἄλλως εὗρεν ἐφαρμογὴν ἐπὶ τοῦ Πλατσίδου τὸ παραμύθιον τοῦ ἀστρονόμου, ὅστις ἀνατεταμμένους τηρῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τοὺς πλανήτας παρεῖδε τὸν προποδῶν βόθρον καὶ ἐνεκρημνίσθη. Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου ὁ μαθητὴς τοῦ Καρδάνου ἐβεβαίου ἀλαζωνικῶς τοὺς φίλους του, ὅτι ἐκ τῆς ὡροσκοπίας ὁδηγηθεὶς εἶχεν ἐναργῶς καὶ ἐκ πολλοῦ προΐδει τὸ τραγικὸν τέλος τῶν Καντανολέων. Ἔστω· ἀλλὰ πῶς τάχα παρέλειψαν οἱ ἀστέρες νὰ προμηνύσωσιν αὐτῷ καὶ τὴν σύμπτωσιν, ὅτι ἡ αὐτὴ χεὶρ δημίου ἔμελλέ ποτε νὰ δρέψῃ καὶ τοῦ ἀπατεῶνος καὶ τῶν ἀπατωμένων τὴν ζωήν;

Δὲν ἠλέγχθη ψευδόμενος ὁ ἐν Σμύρνῃ συλληφθεὶς σφαγεύς. Ὑπὸ τὸν φόνον ἐκεῖνον ἄλλος τις σκοπὸς μεγαλήτερος ὑπελάνθανεν. Καθὰ μετὰ ταῦτα κατεδείχθησαν, οἱ ἐργασάμενοι τὴν σφαγὴν ἀπέβλεψαν ἧττον εἰς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Ἰησουΐτου, ἢ εἰς τὸν σφετερισμὸν τοῦ θυλακίου του. Τὸ θυλάκιον ἐκεῖνο ἔκρυπτεν ἐγγραφοθήκην, τῆς ὁποίας εἶχον ἄκραν χρείαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Μυστικοῦ, καθὸ ἐμπεριέχον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰς στεγανογραφικὰς κλεῖδας τῆς Σιγῆς. Τοῦ συνθήματος ἅπαξ καταληφθέντος, τὰ μὲν μυστικὰ Μυστικοῦ, Ἀβογάδρων καὶ συντροφίας περιῆλθον εἰς ἀδυσωπήτων ἀντιπάλων χεῖρας, ἡ δὲ ὑπόληψις κυριῶν τινων συμπεριεπλάκη εἰς ἀμηχανίας λαβύρινθον. Θόρυβος ἀνηγέρθη

τότε δεινός. Οὐδέποτε ἡ φραγγικὴ κοινωνία Χάνδακος ἀνετυρβάσθη τοσοῦτον σκανδαλωδῶς, ὅσον συνεπείᾳ τῶν ἐν λόγῳ ἀποκαλύψεων. Ὑπάλληλοι καὶ ἰδιῶται, ἄρχοντές τε καὶ ἀρχόντισσαι, στρατιωτικοί, τοποτηρηταί, ὑπηρέται, θεράπαιναι, αὐλικοὶ πάσης τάξεως, φύρδην μίγδην ἐξοκείλαντες εἰς ἀμοιβαίας ἐνοχοποιήσεις, καὶ εἰς δικαιολογήσεις ἔτι αἰσχροτέρας τῶν ἐνοχοποιήσεων, εἶτα δὲ παρελάσαντες καὶ εἰς μονομαχίας ὑπὲρ γυναικείας τιμῆς, περιέστησαν ἀνεξιτήτως εἰς στύπειον κυκεῶνα, ὅθεν δὲν ἀπηλλάγησαν λελωβωμένοι, ἢ μετὰ δεκαπέντε ὅλους ἐνιαυτούς.

Ὡστόσον, τὸ μυστηριῶδες χαρτοφυλάκιον δὲν ἠδύνατο νὰ περιπέσῃ εἰς κατοχὴν ἁρμοδιωτέραν. Καὶ Κολλάλτος, καὶ Προβεδοῦροι, καὶ ὑποστράτηγοι, καὶ πάντες ὅσοι οἱ φθονοῦντες τὴν παντοδυναμίαν, οἱ ζηλεύοντες τὸν δυσετυμολόγητον πλουτισμὸν τοῦ Μυστικοῦ, συνεσπειρώθησαν εἰς στῖφος κατηγόρων, ὡμόσαντες οἱ μὲν τὸν ὄλεθρον ἁπλῶς, οἱ δὲ καὶ τὴν διαμοίρασιν τῶν κεφαλαίων τοῦ ἀργυρολόγου. Σύντονα ἐπιχειρήματα, δραστηριώταται προσπάθειαι δὲν ἐπέλειψαν βεβαίως πρὸς διάλυσιν τῆς ἀνεμοζάλης· ὑπερεκράτησεν ὅμως ἡ ἀμείλικτος κακεντρέχεια τῶν διωκτῶν. Ἡ ἀνεύρεσις τῆς στεγανογραφικῆς κλειδὸς, αἱ καταθέσεις ἀξιωματικῶν τῆς Σιγῆς, ὧν οἱ μισθοὶ ἐδεκατολογοῦντο παρὰ τοῦ Μέμου, αἱ μαρτυρίαι καμερλίγγων, εἰσπρακτόρων, καὶ δὴ καὶ ἐπισκόπων, πρὸ πάντων δὲ τὰ ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ Ἑβραίου Λέβη συλληφθέντα κατάστιχα, ταῦτα ἀνήγαγον εἰς φῶς ῥαψῳδίαν ὅλην κλοπῶν, ἐκμυζήσεων, δωροληψιῶν, νοσφισμῶν παντοδαπῶν, δυσωπήσασαν καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς δυσερυθριάστους παρειὰς μιᾶς βενετικῆς διαχειρίσεως.

Κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐδίσταξε νὰ κυρώσῃ μὲ τὴν ὑπογραφήν του τὸ προακτήριον ἔνταλμα· πειθαναγκασθεὶς ὅμως μετὰ καιρὸν νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν κεντρικὴν ἀρχήν, προεκάλεσεν ἄκων ἐξέτασιν, ἧς χάριν ἡ Δεκανδρία ἀπέστειλεν ἐπίτηδες ἀνακριτάς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκείνη εἰργάσθη ἐπέκεινα τῆς διετίας, συναθροίσασα ἀμερολήπτως ἁπαξάπαντα τὰ δικογραφικὰ τεκμήρια· διαρκούσης δὲ τῆς ἀνακρίσεως ὁ ἐφιάλτης τῆς νήσου καὶ ὁ μελλόγαμβρός του — ἄξιον τῆς χύτρας πῶμα — προεφυλακίσθησαν διεζευγμένοι ἐντὸς τῶν στρατώνων τοῦ Παντοκράτορος.

Ὁ Δοὺξ ἐν τούτοις οὐδόλως ἀπηλπίζετο νὰ σώσῃ τὸν θερά-

ποντά του αὐτὸν, ὃν θωπευτικῶς προσηγόρευε τὸ πρὶν cara metà. Ὁ εὐνοούμενος εἶνε πρὸς τὸν ἡγεμόνα, ὅ,τι ἡ κοπὶς πρὸς τὸν σκυτοτόμον, ὅ,τι σκάφη πρὸς κολλουροπλάστην..... Ἀνεπίτευκτον ὅμως κρίνας ἐπὶ τέλους τὴν σωτηρίαν του, ὄχι μόνον κατέλιπε τὸ φίλον ἥμισυ ἀνεπίσχετον εἰς τὴν κατωφέρειαν τοῦ κρημνοῦ, ἀλλ' εὐσυνειδησίας χάριν προσέδωκεν αὐτῷ καὶ τὸ καίριον προώθημα τῆς καταπρηνίσεως, ἐπιβαρύνας διὰ τῆς μαρτυρίας του τὴν κατηγορίαν. Τὸ χάρτινον οἰκοδόμημα τῆς καταχρήσεως ἠρείφθη ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πηλοῦ, ἐφ' οὗ καὶ δι' οὗ προεκρηπιδώθη, οἱ δὲ ἀρχιτέκτονες ἐνεπλάκησαν εἰς τὸν βόρβορον πάντως ἀβοήθητοι καὶ ἀνεπίλυτοι. Τακεὶς ὁ ἀρχιγραμματεὺς ὑφ' ἡπατίτιδος τετραχυσμένης, ἐτελεύτησεν ἔτι πρὸ τῆς καταδίκης ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ στρατοῦ, μηδ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παλαί ποτε ἐπιστηθίου πρίγκηπος συνοδευθεὶς εἰς τὸ ἔσχατον ἀναπαυτήριον. Καὶ τὸ μὲν χρηματικὸν αὐτοῦ ἐδημεύθη ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ναυστάθμου, ὁ δ' ἐραστὴς τῆς μεγάλης Κυρίας, ὁ δοξομανὴς Νάρκισσος τοῦ Μεγαλοκάστρου, ἀποβὰς ἄνυμφος μνηστὴρ δύο μελλονύμφων, ἀντὶ τῆς μιᾶς ἐκείνης, ἧς χάριν ἀπώλετο λιμῷ καὶ δίψῃ καὶ ὁ προδοσέλλην ὁμώνυμός του, ἐξωρίσθη ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν ἐξ ὅλης τῆς βενετικῆς ἐπικρατείας, ἀπεκδυθεὶς περιπλέον καὶ τῶν γοήτρων τοῦ εὐγενικοῦ του στέμματος (1).

Τέλος πάντων, διαταγῇ τῆς Συγκλήτου, ἡ ἀπόφασις παρεδόθη εἰς ἐξαιρετικὴν δημοσιότητα. Συγκεφαλαιωθεῖσα εἰς πέντε στοίχους, καὶ ἐγκολαφθεῖσα ἐπὶ λίθου, προσηρμόσθη εἰς τὸν τοῖχον τῆς ὑπὸ τὰ μέγαρα στοᾶς, ἔνθα πρὸς σωφρονισμὸν πάσης πόλεως καὶ χώρας εὐνοουμένων κατήγγειλε τὴν μνήμην ἐκπεπτοκότος μεγαλείου μέχρις ἡμερῶν τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως.

---

(1) Κατά τινα μαρτυρίαν, ὁ κόμης Παυσανίας ἦτο ἀνεψιὸς τῆς περιβοήτου ποιητρίας Λουκίας, θυγατρὸς τοῦ Καρδινάλεως Ἱερωνύμου Ἀλβάνου, αὐτῆς ἥτις ἐνυμφεύθη τὸν Φαυστῖνον Ἀβογάδρον, ἔλαβε θαυμαστὴν τὸν Τάσσον, καὶ ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1568.

Λίαν ἐλλειπῶς ἐξετελέσθη ὁ ὅρος τῆς ἀποφάσεως ὁ παραδοὺς τὰς σάρκας τῶν καταδίκων εἰς βορὰν ὀρνέων. Ἅμα ὡς ἐξεκένωσε τὴν πολυπαθῆ κωμόπολιν ὁ στρατός, τουτέστι μετὰ τρεῖς ἡμέρας, οἱ μὲν εἰς φυλακὴν τῶν πτωμάτων ταχθέντες νυκτοτῆραι, ἀφοῦ πρῶτον ἐλωποδύτησαν τοὺς νεκρούς, μετεχώρησαν εἰς ἄλλην λεηλασίαν, οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ δρυμῶνος Κερτομάδου ἐνεδρεύοντες Κρῆτες, ἀποκαθηλώσαντες τὰ λείψανα, ἀνεκόμισαν αὐτὰ προσκαίρως εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου.

Εὔκαιρος ἐνταῦθα συμπίπτει ἡ μνεία τοῦ ἱερέως, πρὸς ὃν οἱ πολιορκούμενοι εἶχον ἐμπιστευθῆ πρὸ τῆς μάχης τὰ ἀξιοτήρητα τῶν σκευῶν καὶ τὰ γυναικόπαιδα. Ὁ Βασιλόπουλος ἐξεπλήρωσεν ἀκριβῶς τὴν ἐντολήν του. Ἀφοῦ ἠσφάλισεν ἐπὶ τοὺς Ζυγοὺς τῆς Ζούρβης τὰ ἀδύνατα μέλη, καὶ προενόησεν ἔτι εἰς τὴν διατροφὴν αὐτῶν, ἀνέδραμεν αὖθις πρὸς τοὺς ἐπιζήσαντας ἀρχηγοὺς κομιστὴς τῶν ἐμπιστευθέντων ἀντικειμένων. Ὑπῆρχον μεταξὺ τούτων καί τινες ἐπιστολαί, ἐξαιρέτως μία τοῦ Πρυτάνεως, γραφεῖσα ἐπὶ χάρτου ἀποσπασθέντος ἔκ τινος καταστίχου. Ἐπειχθείς, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν παρασκευῶν τῆς ὑπερασπίσεως, ὁ Καντανολέος εἶχε παραλείψει καὶ ὑπογραφήν, καὶ ἡμερομηνίαν, καὶ διευθυντήριον ἐπιγραφήν, ἐμπροσάψας ἁπλῶς καὶ μόνον τὴν σφραγῖδά του.

Τὰ ἐλλείμματα ταῦτα ὑπεκίνησαν ἀμφισβήτησιν. Τίς ἐν ἀπουσίᾳ κληρονόμου ὤφειλε νὰ παραλάβῃ τὸ ἀνεπίγραφον ἐπιστόλιον; Ὁ σύλλογος τῶν ῥιζαρχῶν, ἢ οὐδείς; — Διέλυσε τὴν ἀπορίαν τὸ ἄκουσμα, ὅτι ἡ ἀνακομιδὴ τῶν μαρτυρησάντων θὰ συνήθροιζεν αὖθις ὅλους τοὺς ἐπιβίους ὁπλαρχηγούς. Ἐλήφθη ἑπομένως ἡ ἀπόφασις, ὅτι τὸ γραμμάτιον ν' ἀποσφραγισθῇ ἐπιταφίως, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἡ γνώμη τῶν πολλῶν ἐπεδοκίμασεν.

Ἄπειρον πλῆθος, συνελθὸν ἀπὸ τὰ πορρώτερα τῆς νήσου, καταβὰν ἀπὸ τὰ καταφύγια τῶν βουνῶν, ἐπανέρρευσε πρὸς κήδευσιν τῶν ἡρώων ἐπὶ τὸ θέατρον τῆς συμποσιάσεως. Αἱ αὐταὶ συνοδίαι, στοιχηδὸν ὡς πρό τινων ἡμερῶν παλινοστήσασαι, συνεκρότησαν ἐκ δευτέρου ἀναρίθμητον ἀνθρωποπλήθειαν... Ἀλλ' οἵα καὶ διαθέσεων καὶ σκηνῆς μεταβολή! Ἡ ἔπαυλις, ἣν τὸ ἐνθουσιαστικὸν ποίημα τῶν μνήστρων καὶ τοῦ στεφανώματος εἶχον πρὸ μικροῦ λαμπρύνει μὲ τοὺς θελκτικωτέρους τῆς φαντασίας χρωματισμούς, τώρα, καθάπερ μητρῷός τις τάφος ἀνατετραμ-

μένος εἰς ἄμορφον σωρὸν θραυσμάτων κατακειμένη, ὑπεδέχετο τοὺς αὐτοὺς πανηγυριστὰς ἐνδεδυμένους πένθιμα φορέματα, κατηφιῶντας, στενάζοντας, διαῤῥαντίζοντας μὲ μαῦρα δάκρυα τὰ ἐρείπια τοσούτων λαμπρῶν προσδοκημάτων. Τώρα, ἀντὶ παιάνων καὶ ἐπιθαλαμίων, ἡ κώμη οὐδὲν ἄλλο ἀντεφώνει, ἢ θρήνους καὶ κοπετὸν καὶ μυρολόγια. Ἔκλαιον οἱ γονεῖς τὴν μετάπτωσιν τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς τὴν δουλείαν· ἔκλαιον οἱ ἱερεῖς τὸν ἐπικείμενον καὶ ἀναπόφευκτον τοῦ πατρίου θρησκεύματος διωγμόν· ἔκλαιον αἱ χῆραι τοὺς ἀπολεσθέντας συζύγους, τοὺς υἱούς, τοὺς γονεῖς, τοὺς ἀδελφούς· φίλοι ἔκλαιον φίλους, μαχηταὶ συναθλητάς, στρατιῶται προσφιλεῖς λοχαγούς, ἔκλαιον οἱ πένητες τοὺς εὐεργέτας, τὰ ὀρφανὰ τοὺς ψωμίσαντας αὐτά. Ἡ θρηνῳδία ἀνώδυρε καὶ ζῶντας ἅμα καὶ τελευτήσαντας. Ἐν τῷ οἰκτεῖραι τὸν τεθνεῶτα, ἕκαστος συνῴκτειρε καὶ ἑαυτὸν ὡσαύτως, ὅτι ἐπέζησεν εἰς τὴν θανάσιμον καταστροφήν. Πόσοι δὲ ἐκ τῶν θρηνούντων ἐν τῇ τελευτῇ τῶν Καντανολέων τὴν ἀπώλειαν τῆς χώρας, πόσοι ὡμολόγουν ἀναμεταξύ των, ὅτι ὑπερβολικὰ φειδωλὴ εἶνε ἡ φύσις εἰς τὴν χορήγησιν τοιούτων συμπολιτῶν, καθότι πάμπολλοι μὲν γεννῶνται οἱ ἐκ φιλοκερδείας, ἢ ἐκ δοξομανίας πατριῶται, λευκαὶ δὲ μυῖαι οἱ ἀληθῶς γενναῖοι καὶ ἀπεριφίλαυτοι! Πόσαι χῆραι, πόσοι πενώμενοι, πόσοι ἐξαγορασθέντες ἐκ τῆς ἀγγαρείας ἐδρύπτοντο κατέναντι τῶν πτωμάτων τὰς παρειάς, ἀναπολοῦντες τὴν ἐλευθεριότητα μεθ' ἧς πατήρ τε καὶ υἱοὶ ἔθετον διὰ μυρίων ὅσων διανομῶν ἐν πράξει καὶ τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας παρακελεύματα, καὶ τὰ πτερόεντα ἐξαγορεύματα τῆς γλώσσης! Τὸ μυρολόγιον ἐξεῤῥηγνύετο ὀδυρτικώτερον ὁσάκις αἱ θρηνήτριαι ἀνεμίμνησκον τὴν περίστασιν, ὅτι οὔτε οἱ πατέρες τῶν Καντανολέων ἐστολίσθησαν μὲ ἐκδύματα πτωχῶν, οὔτε αὐτοὶ ουτοι, εὔποροι ὄντες, παρέβησάν ποτε τὰ καθήκοντα χριστιανοῦ καὶ φιλοπάτριδος εἰλικρινοῦς, κλητεύσαντες ἄπορον ὀφειλέτην εἰς δικαστήριον.

Οἱ νεκροὶ μετεκομίσθησαν διὰ Λάκκων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἐννεαχωρίων, ἕκαστος ἐπὶ ἰδιαίτερον φορεῖον ἐκ σανίδος ἀξέστου, ἣν ὅμως ἐπεσκέπαζεν ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας, συρομένη πενθίμως ἕως ἐδάφους. Διήρκεσεν ἡ περιοδία τέσσαρας ἡμέρας. Προεπορεύοντο εἰς μαῦρον μαγνάδιον τετυλιγμένα τὰ Πάθη καὶ ἡ Ἀνάστασις· τὰ μὲν ὡς παρηγόρημα ἐν τῷ σταδίῳ τῆς παρούσης δεινοπαθείας, ἡ δὲ ὡς αἰσιωτέρου μέλλοντος ἀῤῥαβών. Εἵποντο δὲ κτερισταὶ καὶ νεκρῳδοὶ πάσης ἡλικίας, πληθυνθέντες

εἰς ἕκαστον σταθμόν. Τέρμα τῆς θλιβερᾶς ὁδοιπορίας ὡρίσθη ὁ ἅγιος Νικόλαος, κοινόβιον κτισθὲν παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Κισάμου ἐπὶ περιβλέπτου βράχου, εἰς μικρὰν τῆς 'Αγίας Τριάδος ἀπόστασιν. Οὖσα παραθαλασσία καὶ ἀντιμέτωπος εἰς ἀπέραντον ὁρίζοντα, ἡ μονὴ αὕτη περιφρονεῖ ἀπτόητος τὰς λυσσώδεις πνοὰς τῆς Βαρβαρίας, καὶ ἀπὸ τὸν ἀκράδαντον προμαχῶνά της ἀνενεργεῖς ἀφίνει ν' ἀποβράζῃ τὰς ὕβρεις του ἐπὶ τοὺς προποδὼν σκοπέλους τὸ ἀκαταπράϋντον πέλαγος τῆς 'Αφρικῆς.

'Ενταῦθα παρεδέχθη τὰ τέκνα της ἡ μητρῴα γῆ.

Πένθιμον κάλυμμα νεφέλης ἠχλύωσε τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου καθ' ἣν στιγμὴν τὰ λείψανα ἀπεδίδοντο εἰς τὰς ἀγκάλας της, καὶ ὁ βόστρυξ τῆς Σοφίας ἐναπετίθετο ἐπὶ τῶν στέρνων τοῦ ἀγαπητοῦ της. Εἷς τάφος κοινὸς ὑπεδέξατο τοὺς τὸν αὐτὸν θάνατον ὑποστάντας. Συνάδελφοι ὑπερεμάχησαν, σύνταφοι ἀναπέμπουσιν ἱλαστηρίους εὐχὰς εἰς οὐρανόν.

'Ο μὲν λαὸς ἐπέχυσεν ἐπὶ τοῦ μνήματος δίκταμον, δάφνας καὶ μυρσίνην, ἀπέσπασε λακίδας ἀπὸ τὰ σάβανα, ἐφιλονείκησε τοὺς κρίκους τῶν χειροδέσμων, ἐκρέμασε τὰς τρίχας τῶν μαρτύρων εἰς τὸν λαιμὸν τῶν παίδων· τὸ δὲ ἱερατεῖον διέταξεν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τῶν κεκοιμημένων ἑβδομαδιαίαν νηστείαν καὶ προσευχήν.

Μετὰ τὴν ἐπιτάφιον τελετὴν ἀπεσφραγίσθη τὸ γραμμάτιον τοῦ Καντανολέου, καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων ἀνέγνω ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τὰ ἑπόμενα ἐνθυμήματα·

« 'Αδελφοὶ ὁμόθρησκοι καὶ ὁμογενεῖς, παραλάβετε τὴν διαθήκην νεκροῦ, φίλους ζωντανοὺς συμβουλεύοντος ἀπὸ τὸν τάφον!

Τέσσαρα πράγματα ἀπαιτεῖ ἡ κτῆσις τῆς ἐλευθερίας· ὁμόνοιαν, τουφέκι, γράμματα, φιλοπονίαν.

Τὰ σπέρματα τῶν προσόντων τούτου τὰ ἔχετε, χάριτι θείᾳ· φροντίσατε νὰ τὰ ἀναπτύξητε! Χωρὶς αὐτά, προφητεῖαι καὶ προορισμοὶ εἶνε φαντασιοκοπήματα, εἶνε παιδαρειώδη παραμύθια.

Ἡ ἀπόλαυσις τῆς ἐλευθερίας ἀπαιτεῖ καὶ ἕν τι ἄλλο προσέτι, ὄχι ὀλιγώτερον ἐπάναγκες· τὴν διάγνωσιν τῶν ἠθικῶν ἀτελειῶν. Οὐδεὶς ὁ ἀλάνθαστος· ἕκαστος πηλὸς λαοῦ φέρει συγκεχυμένας εἰς τὰ στοιχεῖά του τὰς ἰδιότητας τὰς καλὰς μὲ τὰς κακάς. Ἀλλὰ προκόπτουν καὶ κραταιοῦνται μόνοι οἱ λαοὶ αὐτοί, οἵτινες μὲ ἴσον ζῆλον χρησιμοποιοῦν τὰς ἀρετάς των, καὶ μοχθοῦν περὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐλαττωμάτων των. Τίποτε δὲν ἐξαχρειόνει περισσότερον τὰς πολιτείας, ὅσον ἡ μικροφίλαυτος αὐτοκολάκευσις. Ῥάκη τετρυπημένα ἀποκρύπτουν ἐλλειπῶς τὴν ὑποκάτω βρωμοῦσαν γάγγραιναν. Μὴ ἐπιπροσθῆτε τὰς ἀτελείας σας! Εἶνε ἐθνοκτόνος ἡ ῥητορική, ἥτις ἀποδίδει τὴν ἐγκαταβύσσωσίν σας μᾶλλον εἰς ὀργὴν πεπρωμένου, ἢ εἰς τὴν φαυλότητα τῶν πατέρων σας καὶ εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν τὴν ἰδικήν σας· ἥτις μὲ ἀγυρτώδη φύκη καὶ χρίσματα παριστάνει τὰ ἐλαττώματά σας ὡς ἀξιόζηλα πλεονεκτήματα· ἥτις αὐτοσχεδιάζει εἰς ἕκαστον παράπτωμά σας ἕν τι δικαιολόγημα, παραπέμπουσα τὴν ἐξέλεγξιν εἰς ἐμπαθῆ κριτήρια ἀλλογενῶν, ἥτις προσπαθεῖ ἑκάστοτε νὰ μετριάσῃ τὴν ἐκ τῆς ἀτιμώσεως ἐντροπὴν μὲ πλάνην δευτέραν χείρονα τῆς προτέρας. Κτήσατε τὸ θάῤῥος νὰ ὁμολογήσητε, ὅτι καὶ ἀτομικῶς ἅμα καὶ συλλήβδην σεῖς εἶσθε οἱ κύριοι παραίτιοι, σεῖς οἱ χαλκευταὶ τῶν δυστυχημάτων σας! Τότε μόνον ἡ Κρήτη θὰ ἀναπλασθῇ, ὅταν αὔτανδρος ὑψώσῃ τὴν φωνὴν ταύτην. Ὁ λαὸς θὰ ἔχῃ ἔκτοτε ἀνευρημένα, τὸ γένος θὰ ἔχῃ πρόχειρα ἤδη τὰ μέσα, ὅσα μέλλουν νὰ συντελέσωσιν εἰς κραταιάν, παγίαν, καὶ ὄντως ἔνδοξον ἀναγέννησιν.

Ὅστις ἀπὸ σᾶς συλλάβῃ ἐπιθυμίαν Τούρκου, ἀνάθεμα ἔστω!

Ἀνάθεμα ἔστω καὶ ὅστις ἄλλος βάλῃ εἰς χεῖρας ἀρχόντων τῆς κοινῆς πατρίδος τὰ προσδοκήματα!

Ἀγαπᾶσθε ἀλλήλους, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔσται μετὰ πάντων ὑμῶν! »

Εἷς τις τῶν τότε δοκίμων τοῦ κοινοβίου, συγγενὴς μητρόθεν τῷ Καντανολέῳ, ἐφύτευσε κυπάρισσον ἐπὶ τοῦ μνήματος. Τὸ φιλοπενθὲς δένδρον, ἐκτιμῆσαν ἀξίως τὸν οἰκτίρμονα ὁρισμόν, τὰς

μὲν ρίζας ἐνέβαλε βαθυτάτας ἐντὸς τοῦ τάφου, τὴν δὲ κεφαλὴν ἀνύψωσεν ἀειθαλῆ ὑπεράνω παντὸς δένδρου τῶν περιχώρων.

Κατέστη ἔκτοτε ἐξάκουστον. Ἡ μὲν φήμη του περιῆλθε τὴν νῆσον, τὸ δὲ πρόμηκες ἀνάστημά του παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς παντοῖα σχήματα ποιητικά. Ὁ κατερχόμενος ἀπὸ τῶν ὀρέων εἰς τὴν πεδιάδα, ἅμα καταλαβὼν τὸν κόρυμβον τοῦ Σταυροῦ, δὲν παραλείπει νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν ἵππον ἐπ' ἀκαρές, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπισκιάζων μὲ τὴν ἀριστερὰν νὰ περιζητήσῃ τὴν πολυθρύλητον κυπάρισσον. Ὡσαύτως καὶ ὁ ναύτης ἐκ θαλάσσης. Μόλις ἐξανοίξῃ μακρόθεν τὴν δενδρόφυτον πέτραν τοῦ μοναστηρίου, ὅθεν ὁ πάτρων τῶν πελαγιτῶν Νικόλαος εὔχεται πρὸς τοὺς παραπλέοντας κατευόδιον, εὐθὺς καὶ οὗτος, ἀποκαλύπτων τὴν κεφαλήν, ἐκπέμπει εὐλαβῆ χαιρετισμὸν πρὸς τὸ ὑψαυχενίζον δένδρον, ὅπερ ἔκπαλαι ἡ κοινὴ συνήθεια ἀπεκάλεσε Μέγαν Δάκτυλον.

Δάκτυλος χθονίου θεοῦ, πραγματικῶς, μαρτυρόμενος τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, ὅτι παροδικὴ ἡ πλεονεξία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· δείκτης, πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀδικουμένων ἐνατενίζων τὸ ψήφισμα τῆς αἰωνίου βίβλου, ὅτι οἱ στρατοὶ τῶν βασιλευόντων, πρόβατα εὐδιασκόρπιστα· ὅτι φυγαδικὸς καπνὸς τ' ἀνελεύθερα φρονήματά των· ὅτι εὔθραυστα μᾶλλον δόνακος τὰ σκῆπτρά των!

. . . .

Ζῆτε, ἀείμνηστοι, ζῆτε εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἀπογόνων! Δὲν ἀπέχει ἡ αὐγή, ὅτε νεόπνευστοι αὖραι θαλάσσιαι, κατάφορτοι βοῆς καὶ ἀντηχημάτων, θέλουν κομίσει χαρᾶς εὐαγγέλια πρὸ ποδῶν τοῦ βράχου σας!

Αἱ συμφοραὶ τοῦ Μυστικοῦ καὶ τοῦ αὐλάρχου, ὁ κακὸς θάνατος τοῦ Πλατσίδου, ἡ καταδίκη τοσούτων ἀρχοντορωμαίων συνέφυρον κρᾶμά τι δυσφορίας, ἐπωδύνως κροῦσαν τὴν εὐαίσθητον τοῦ ἀντιβασιλέως ψυχήν. Πρόσθες καὶ τὴν ἔκλειψιν πνευματικοῦ. Δὲν θὰ ἐκολάζετο πρίγκηψ, μένων ἐφ' ὅλας δεκαπέντε ἡμέρας ἀνεξομολόγητος; Ἐκ τοιαύτης χαλεπῆς δυσπετείας ἔσωσε τὸν πρίγκηπα ὁ προστάτης ἅγιός του. Προτραπεὶς παρὰ τούτου κατ' ὄναρ νὰ μὴ διακόψῃ τὴν θεάρεστον ἕξιν τῆς ἑβδομαδιαίας ἐξαγορεύσεως, προσέλαβε πνευματικόν, ἀντὶ τοῦ λήξαντος Καρυοφύλλου, τὸν ῥεβερενδίσσιμον Δὸν Ἀββούντιον, χαριτώσας τὸν διορισμὸν αὐτὸν καὶ μὲ προσφορὰν λιθοκολλήτων ἐμβάδων εἰς τὴν φιλόδακρυν Παναγίαν τοῦ καπουτσίνου. Δὲν ἠρκέσθησαν δὲ εἰς ταῦτα μόνον αἱ καλοκἄγαθοι προαιρέσεις του. Ἐκτὸς ὅτι πρὸς τοὺς πένητας τῆς ἐνορίας διένειμε πεντήκοντα φλωρία, διέταξε καὶ μνημόσυνον ἰδιωτικὸν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν καταδίκων, de quelle grame vittime. Ἡ φήμη τῆς εὐαγγελικῆς ταύτης φιλευσπλαγχνίας διεθρύλησε καὶ Χάνδακα καὶ περίχωρα. Χάριν αὐτῆς, ὄχι μόνον ἐκηρύχθη παρὰ τοῦ Ἀββουντίου ὑποψήφιος εἰς τὸν θρόνον τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ περιπλέον ὑπεποιήθη τὴν εὐμένειαν καὶ αὐτῶν τῶν μισολατίνων ἀνατολικῶν.

Εἰσῆλθεν εἰς τὸ παρεκκλήσιον πενθοφορῶν, σκυθρωπός, ἀξύριστος, πνέων τὴν ἐνδόμυχον συγκίνησιν ἐξ ὅλου τοῦ σχήματος, ἐξαιρέτως ἐκ τῶν πρὸς τοὺς κροτάφους δρομάδην ἀνατρεχουσῶν ὀφρύων, προεχὲς τῆς ἁγιωσύνης του χαρακτήρισμα. Προσερείσας ἐπὶ τῶν συνημμένων παλαμῶν τὴν ἄτριχον κεφαλήν, ὑπεψιθύρισεν ὅλην ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους τὴν λιτανείαν τῆς Συνόψεως, εἶτα δέ, ἐκφωνήσας Mea culpa, καὶ στερνοτυπηθείς, καὶ ποιήσας τὰς συνήθεις ὑποκλίσεις, προέβη εἰς τὴν θείαν Κοινωνίαν, ἤδη καθαρισθεὶς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ συνειδός, ὅσον ἁγνὴ περιστερά.

Ἡ θέα τῆς κατανύξεώς του συνέκαμψε καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς χαλκηλάτους καρδίας τῶν αὐλικῶν. Μιμηθέντες οὗτοι τὸ καλὸν παράδειγμα, ἐστερνοτυπήθησαν, ἐδεήθησαν, προσῆλθον ἐπίσης εἰς τὰ Τίμια Δῶρα, ἤδη καὶ αὐτοὶ καθηγνισμένοι, ὅσον λευκόστολα ἀγγελούδια, ἐκ παντὸς ῥυπάσματος.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ὁ Δοὺξ ἐξῆλθε στηριζόμενος ἐπὶ τὸν βραχίονα τοῦ Βραγαδίνου.

— Πῶς οὖν, ἠρώτησεν οὗτος, πῶς τοσοῦτον συμπαθὴς πρὸς τοὺς ἀπαγχονισθέντας ὤν, κατένευσες, Ὑψηλότατε, νὰ δώσῃς ἀπόλυτον πληρεξούσιον πρὸς τὸν Κολλάλτον;

Ὁ Ἰσάγιος ὑπέθλιψεν ἐμφαντικῶς τὸ ἀκρόχειρον τοῦ στρατηγοῦ, τὸ δὲ ἀρτικοινώνητον στόμα πλησιάσας εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ,

— Nʊ semo forse calegheri anca nu altri? ἀπήντησε βενετιστί (1). Κατὰ τὸν πόδα καὶ τὸ καλαπόδιον... Cretizo cum Cretensibus (2). E po, viscere mie, τίνι τρόπῳ ἀποκοιμίζει τὸ νήπιον ἡ παραμάνα; Μὲ ξεπλανήματα, μὲ μορμολύκεια.

Ὁ στρατηγὸς ὡμολόγησε τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀληθέστατον τῆς γνώμης, σείσας βεβαιωτικῶς τὴν κεφαλήν.

— Καὶ εἰς ἀνώτερα, Ὑψηλότατε! ἐξεφώνησεν. Ὅταν συντρέξῃς καὶ εἰς τὴν ἀποκοίμισιν τῆς Βενετίας, θέλεις πιάσει πρωτίστην εἰς τὴν κάλπην σου τὴν λευκὴν ψῆφόν μου!

Ὁ χρόνος μετά τινα ἔτη θέλει τελεσικαρπήσει τὴν Ὑψηλὴν σοφίαν τοῦ Ἐγώ. Ὁ μὲν γόνος φαρμακέων θέλει περιστέψει τὸ μέτωπον μὲ διάδημα ἡγεμονικόν, προχειριζόμενος Δοὺξ Βενετίας (3)· ἱστοριογράφοι δὲ θὰ ἀποδώσωσι τὸν ἐνθρονισμόν του εἰς τὴν δόξαν, ὅτι ἐπὶ τουρκοβενετικοῦ πολέμου διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Χανίων, καὶ ἔσωσε τὸ βασίλειον (4).

Τί ὑπῆρξαν συνεχῶς αἱ πολιτεῖαι ὡς πρὸς τοὺς πολιτικούς; Μέγας τις ὀκρίβας, ἔνθα ἠλληλουχήθησαν οἱ ὑποκριταὶ ἀντωθούμενοι, προπηλακιζόμενοι.

Ὅπου κεχηνότων θεατῶν συναγελασμός, ἐκεῖ καὶ θαυματοποιοί, καὶ γόητες, καὶ ἀκροβάται ἐπικροτούμενοι.

---

(1) Δὲν εἴμεθα ὑποδηματοποιοὶ καὶ ἡμεῖς;

(2) Μετὰ Κρητῶν κρητίζω. — Ἀρχαία παροιμία ῥωμαϊκή.

(3) Ἀνηγορεύθη τὸ 1585, ἐνῷ ἡ Κρήτη κατηρημοῦτο ὑπὸ τῆς πανώλης, ἀπεβίωσε δὲ Γαληνότατος τὸ 1595.

(4) Diedo, Storia Veneta, anno 1585.

Δὲν εἶχε φθάσει τότε — οὐδ' ἔφθασεν ἀκόμη — ἡ Κυριακὴ ἐκείνη τῶν Κυριακῶν, ὅτε, τοῦ δανείου ἐξοφληθέντος ἤδη, οἱ μὲν ταπεινότατοι θὰ πασχάσωσιν εἰς ἑστιατόρια πριγκηπικά, οἱ δὲ Ὑψηλότατοι, φενάκας, προσωπεῖα, περγαμηνὰς σφενδονίσαντες ἀπὸ τὸ παράθυρον, θὰ ἐξυπηρετήσωσι τὸν ἀναστάσιμον δεῖπνον ἐν οἰκετικῇ στολῇ.

Τὰ πτώματα τῆς κυρίας Δὰ Μολὶν, τῆς τροφοῦ, καὶ τῶν δύο παρανύμφων ἑλληνίδων — αἱ δύο ἕτεραι εἶχον προδραπετεύσει μὲ τοὺς φραγγάρχοντας — μετακομισθέντα εἰς Χανία, ἐνεταφιάσθησαν κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθιμα ἐντὸς τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας, ἀπέναντι τοῦ εἰκονοστασίου. Ἡ κήδευσις ὅμως τῆς Σοφίας ἀπέβη δεινῆς ἔριδος ἀφορμή. Ἠμφισβήτησαν τῆς νεκρᾶς τὸ σῶμα, ἔνθεν μὲν λατινεπίσκοπος καὶ φραγγάρχοντες, ἔνθεν δὲ ἀρχοντορωμαῖοι καὶ λαός, οἱ πρῶτοι εἰπόντες τὴν κόρην τοῦ Μολίνου βενετίδα καὶ δυτικὴν, οἱ δὲ ὀρθόδοξον ἀντειπόντες τὴν χήραν τοῦ Καντανολέου. Ἡ φιλονεικία ἀνετάραττεν ἀκέραιον τὸν πληθυσμόν. Παροξυνομένη ἀπὸ τὴν πρόσφατον ἔξαψιν τῶν παθῶν, ἤδη περιΐστατο εἰς νέαν αἵματος χύσιν, ὅτε κατὰ τύχην ἀγαθὴν ὁ ἱερεὺς, πρὸς ὃν εἶχε καὶ ἡ Σοφία παραδόσει ἓν φακελλίδιον, ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ τὴν παρακαταθήκην πρὸς τὸν ἐν Ῥιθύμνῃ Ἱερώνυμον Σκορδύλην, μητράδελφον τῆς νεκρᾶς. Ὁ σύνδεσμος ἐμπεριεῖχε τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Πέτρου, τὸ ψήφισμα τῆς Πεντανδρίας, τοὺς γαμικοὺς στεφάνους, πρὸς δὲ ἓν αὐτόγραφον, δι' οὗ ἡ νύμφη ἐναπέθετε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑστέρας θελήσεώς της εἰς τὸν ζῆλον ὀρθοδόξου συγγενοῦς.

Ἡ διαθήκη εἶχεν ὡς ὧδέ πως·

« 14 'Οκτωβρίου 1570. 'Από τὸν πύργον τῆς 'Αλικιανοῦς.

'Εγὼ ἡ Σοφία Καντανολέου παραδίδω ἰδιόγραφον ἐδῶ τὸ ὕστερόν μου θέλημα.

'Εὰν μὲν ἀποθάνω ἐγὼ προτήτερα ἀπὸ τὸν λατρευμένον σύζυγόν μου, διορίζω, ὅτι ἡ περιουσία μου καὶ ὅλα ἀδιακρίτως τὰ δικαιώματά μου νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν κυριότητα αὐτοῦ. 'Εὰν δὲ συναπεθνήσκομεν καὶ οἱ δύο συγχρόνως, θέλω ὅτι ἡ κληρονομία μου νὰ διαμοιρασθῇ ἐπιεικῶς εἰς τὰς χήρας τῶν ἀγωνιστῶν, ὅσοι ἠμποροῦν νὰ πέσουν σήμερα μαχόμενοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος.

Μετὰ θάνατον, τὸ σῶμά μου νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀγαπητοῦ μου Πέτρου, ἐν ἐλλείψει δὲ καὶ τούτου, νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν μητέρα μου, ἢ εἰς τὸν θεῖόν μου 'Ιερώνυμον ἀπὸ 'Ρέθυμον.

"Οπου προτίθεται νὰ ἐνταφιασθῇ ὁ σύζυγός μου, ἐκεῖ ἀκριβῶς νὰ λάβῃ καὶ τὸ σῶμά μου ταφήν, ἐπιθυμοῦσα, ἑωσοῦ ἡμέρα κρίσεως σημάνῃ, ν' ἀκούω ἐπάνωθεν τοῦ μνήματός μου ἦχον ἑλληνικοῦ θυμιατηρίου καὶ μνημόσυνα ὁμογενῶν.

† Σοφία Καντανολέου

ὀρθόδοξος 'Ρωμαία καὶ ζῶσα καὶ μετὰ θάνατον ».

Διέλυσε τὴν ἔριδα ἡ ἐπέμβασις τῆς ἀρχῆς, ἔγκυρον, πρὸς ἀποφυγὴν περαιτέρων διαπληκτισμῶν, ἐξελέγξασα τὴν διαθήκην, τοὐλάχιστον καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τὴν ταφήν. Χαρισθεῖσα ὅμως ἐξ ἄλλου μέρους καὶ εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν Λατίνων, ἡ κυβέρνησις ἀπεφήνατο, ὅτι ἂν ἔμελλεν ὁ ἐνταφιασμὸς νὰ τελεσθῇ ἐντὸς Χανίων, ὤφειλεν ὅμως ἡ ἐκκομιδὴ νὰ διαπραχθῇ ἐν ὥρᾳ νυκτός, καὶ χωρίς τινος ἐξωτερικῆς ἐπιδείξεως. Συμφώνως πρὸς τὰς δια-

παρθενίας. Ἡ αἰφνιδία τοῦ πνεύματος ἀποπτερύγισις δὲν εἶχε συνεπάρει εἰς τὰ μετακόσμια τὴν θαυμαστὴν ἁρμονίαν τῶν χαρακτήρων. Ἡ ἄσπιλος τῆς Κρητικῆς φορεσίας τραχηλαία ἐστολίζετο εἰσέτι ἀπὸ τὸ τριαντάφυλλον. Ἔστιλβεν ἀκόμη ἐπὶ τοῦ στήθους της ὁ χρυσοῦς τῆς Ἱερουσαλὴμ σταυρός..... Ἀλλ' ἐὰν εἰσέτι τὸ μάρμαρον ἐμαρτύρει τὴν δαιμονίαν γλυφίδα τοῦ ἀριστοτέχνου, πόσον ὅμως αἱ ἀναλωτικαὶ προσψαύσεις τοῦ θανάτου, τὸ τραῦμα τῆς κεφαλῆς, αἱ συγκινήσεις τῆς τελευταίας ἡμέρας εἶχον μεταβάλλει τὰ θέσπια ὡραΐσματα τοῦ καλλιστεύματος! Ἤρκεσε λοιπὸν ἓν φύσημα μόνον, ἵνα μαράνῃ ὡραιότητα τόσον θαλερὰν, ἵνα διαλύσῃ τόσα θέλγητρα λαλιᾶς, μειδιάματος, βλεμμάτων!

Ἐπὶ τῇ ὄψει τῶν ἄλλων ἐκείνων, καὶ οὐχ ἧττον οἰκτρῶν ἐρειπίων, ῥῖγος κατέλαβε τοὺς θεωρούς. Ὅτε δὲ ὁ ἱερεὺς, ἐν τῷ ἀποτενίσαι τὴν φθαρτὴν καὶ εὐδιάλυτον εὐμορφίαν, ἐτόνισε βαιᾷ τῇ φωνῇ τὸ ἐπιφώνημα τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας,

« Οἵα ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐστίν! Ἄνθος καὶ ἀτμίς τε καὶ δρόσος ἑωθινὴ ἀληθῶς! Ποῦ τὸ κάλλος τοῦ σώματος; ποῦ ἡ νεότης; ποῦ εἰσὶ τὰ ὄμματα καὶ ἡ μορφὴ τῆς σαρκός; Πάντα ἐξηράνθη ὡς χόρτος! Πάντα ἠφανίσθησαν...! »

Λυγμὸς συνέκοψε τὸ ἀνάγνωσμά του, δύο δάκρυα διέρρευσαν ἐπὶ τῆς φυλλάδος, καὶ τὸ κηρίον ἐχόρευσεν εἰς τὰ δάκτυλά του τρομοδόνιστον.

Ὁ λάκκος εἶχε σκαφῇ ἀπέναντι τῆς Ὡραίας Πύλης, ἐξ εὐωνύμων τοῦ μητρῴου μνήματος. Τὴν πλάκα τοῦ τάφου αὐτοῦ πατοῦντες θὰ ἐπορεύοντο εἰς τὴν ἁγίαν Μετάληψιν οἱ ἐνορῖται, αἰτούμενοι συγχώρησιν πρὸς τοὺς ζῶντας, καὶ δεόμενοι ὑπὲρ σωτηρίας τῶν τεθνεώτων. Ἤδη μὲ τὴν ἀπόλυσιν, ἥτις ἐπλησίαζεν, ἔφθανε καὶ ἡ κρισιμωτέρα τῶν βιωτικῶν στιγμῶν. Ὅσοι παρόντες, πρῶτος ἁπάντων ὁ ἀπαρηγόρητος μητράδελφος, τὸ δακρυρροοῦν πρόσωπον κύψαντες ἐπὶ τοῦ φερέτρου, συνῆψαν τὸν χαιρετισμὸν τῆς αἰωνίας ἀποχωρήσεως πρὸς συντριπτικὰ καὶ ἀκόρεστα φιλήματα· μετὰ δὲ τοὺς ἀσπασμοὺς αὐτοὺς, τὸ λείψανον ἐτυμβεύθη, περιβεβλημένον ἔχον τὸ μέτωπον μὲ στέφανον τρισσὸν παρθενίας, γάμου καὶ μαρτυρίου. Ὁ ἱερεὺς, ἄρας χοῦν μὲ τὸ πτυάριον,

ἐπέῤῥιψε σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ ἀωροθανάτου κάλλους, ἐπὶ δὲ τῶν σβεστῶν φωστήρων ἔχυσε τὸν ἔλαιον τῆς ἀναπαύσεως... Μεθ' ἃ ἡ δύσνυμφος τῶν Κρητικῶν Γάμων ἡρωΐς ἀπῴχετο διὰ παντὸς εἰς ἀβύσσους εὐμοιρίας καὶ γαληνότητος.

Κατὰ τὴν ἐπακόλουθον Κυριακὴν συνηθροίζετο εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ τάφου ἀθρόος τῶν Χανίων ὁ πληθυσμός. Ἡ ἀστυνομία ἀπηγόρευσε τὴν ἀνάγνωσιν ἐγκωμίων, καὶ ἔναξε τὴν ἐκκλησίαν στρατιωτῶν· ἀλλ' ἡ προφύλαξις οὐδόλως ἐμείωσε τὴν ἀκατάσχετον συντριβὴν τοῦ δημοσίου. Πρώτην φορὰν ἀπὸ καταβολῆς Χανίων συνεκέρασαν ἀρχοντορωμαῖοι καὶ φραγγάρχοντες τοὺς ὀλολυγμούς· δάκρυα πλουσίων καὶ δάκρυα πενήτων ὁμοτελῆ συνέῤῥευσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλακός.

Τὸ ὄνομα τῆς Σοφίας ἐνεγράφη ἐν τῷ πίνακι τῶν συναδέλφων τῆς ἐνορίας συνδεδυασμένον πρὸς τὴν πατρωνυμίαν τοῦ συζύγου, καὶ ἐν δεσμῷ τοιούτῳ ἐμνημονεύθη ἑκάστοτε εἰς τὴν τῶν Τιμίων Δώρων προσκομιδήν. Δὲν παρέλειψε δὲ καὶ ἡ ἐξοχὴ νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην της δημοτελῶς. Ἐφιλοτιμήθη πᾶν ἕκαστον χωρίον νὰ κρούσῃ ἐπικηδείως τοὺς κώδωνάς του, καὶ δεήσεις ἀνεπέμφθησαν καθ' ὅλην τὴν νῆσον ὑπὲρ μακαρισμοῦ αὐτῆς. Τὸ δὲ ἑπόμενον Ψυχοσάββατον, συγκαλέσας ὁ ἡγούμενος τοῦ Καθολικοῦ εἰς τὴν μονὴν πλείστους ὅσους τῶν ἀρχοντορωμαίων Χανίων, Ῥιθύμνης καὶ ἐξοχῆς, ἐτέλεσε τὰ νομιζόμενα μὲ μεγαλοπρεπὲς συλλείτουργον, εἰς τὴν λῆξιν τοῦ ὁποίου διενεμήθησαν ἄφθονα ψυχικὰ πρὸς χήρας καὶ ὀρφανὰ ἀγωνιστῶν.

Τριακόσια ἔτι παρῆλθον ἔκτοτε. Ἡ ὑπὸ ὄνομα καὶ ἐξουσίαν Πεπρωμένου ἐνεργοῦσα δεξιὰ τῆς Θεότητος θέλει ἐξεργάσει ἐν τῷ μεταξὺ φοβερὰς ἀνατροπάς. Ἰταλοῦ τυχοδιώκτου χείρ, ἄλλος τις Λουκῖνος Δαλβέρμες στρατηγικώτερος, θὰ ὑποστολίσῃ ὀψέ ποτε ἐν τῇ δουκικῇ πλατείᾳ τῆς μητροπόλεως τὰς τρεῖς σημαίας τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου, τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁ ἅγιος Μάρκος τῆς Βενετίας θὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν αὐτὸν ζυγόν, εἰς ὃν εἶχε προλαβόντως περιπέσει καὶ ὁ ἅγιος Τῖτος τοῦ Μεγαλοκάστρου. Ἡ Κρήτη, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, ἀπὸ δουλείας δεινῆς εἰς δεινοτέραν μεταπίπτουσα, θέλει ἴδει κατεδαφιζόμενον ὑπὸ μωαμεθανικοῦ πελέκεως τὸν ἐν Χανίοις ναὸν τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ... Καὶ ὅμως ἐκ τοῦ κυκεῶνος τοσούτων ἀναστατώσεων, ἐν μέσῳ τοῦ

ὁποίου ὄχλος ὀνομάτων, παλαί ποτε διαφημισθέντων, θέλει ματαίως ἀλληλομαχήσει ψωμοζητῶν ἓν τῶν μειδιαμάτων μας, ἐκ τοσούτων, λέγομεν, ναυαγημάτων ἀλώβητος θέλει σωθῇ ὁ ἐπιτάφιος λίθος μιᾶς νεάνιδος, μηδέποτε ζηλωσάσης ἱστορικοὺς πανηγυρισμούς. Ἐπὶ τοῦ λίθου αὐτοῦ εἶχεν ὁ θρῆσκος μητράδελφος χαράξει μὲ πρόσφορον ἀφέλειαν καὶ σεμνότητα τὸ ἑπόμενον δίγλωσσον ἐπιτύμβιον·

ΜΝΗΣΟΜΑΙ ΣΟΥ ΣΟΦΙΑ ΠΑΡΘΕΝΟΣ

Γ. Ε. Ε.

MEMOR ERO TUI SOPHIA VIRGO

S. T. T. L!

Ἐλεεινότερον παντὸς ἄλλου τὸ τέλος τοῦ Δὰ Μολίν.

Ἐπὶ κεφαλῆς τούτου ἐπέσκηψε, κατὰ τούτου ἐσκληρύνθη ἰδιαιτέρως ἡ ἀγανάκτησις τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ τὸ ἱερὸν τῆς οἰκογενείας ποιήσας ἐργαστήριον προδοσίας, ὁ καπηλεύσας τὴν ἄκακον καρδίαν τοῦ θυγατρίου, ὁ ὠμόσας καὶ ἐξωμόσας ἐπ' Εὐαγγελίου διττὴν εἰς Θεὸν καὶ εἰς ἀνθρώπους πιστότητα, ὁ πρὸς τὸν δήμιον παραδοὺς τὸν σώσαντα ἐκ θανάτου τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ ἀλληλεγγύῳ εὐθύνῃ τῶν συγκακούργων προεκλήθη κύριος τῆς βλάβης ὑπαίτιος.

Αὐτόχρημα κεραυνοῦ ἐγκατάσκηψις κατέστη πρὸς αὐτὸν ἡ ἀνατρεπτικὴ τοῦ πύργου βροντή. Ἀβλαβὴς ἐξῆλθεν ἡ σὰρξ κατ' ἀλήθειαν· ἀλλ' ἡ ἀστραπὴ δὲν ἀφῆκεν ἀνέφαπτον τὴν μηχανήν, εἰμὴ ἵνα ὁλοτελέστερον καταβροντήσῃ τὸν ἄνθρωπον.

Ἔζησεν ἔκτοτε ζωὴν θανάσιμον, τὴν ἀπειροπαθῆ ἀγωνίαν τῆς ὁποίας ἐμήκυνεν ἑκάστη ἀναπνοή. Ἡ διάνοιά του, ὑπ' ἀμαυρωτικῆς νεφέλης ἐπισκοτασθεῖσα, ὡς ἀφαιρεῖται ὄψις ὀμμάτων ἐξ ἐπικαύσεως πεπυρακτωμένου μύδρου, καταστᾶσα Ἔρεβος εἰς ἀόριστον ἀφεγγίαν καθωρισμένος, μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐγκατελείφθη καὶ ὑπὸ τοῦ ἐφεστίου Θεοῦ. Ἀναμνήσεις, πόθοι, λογισμοί, αἰσθήματα, πᾶσα ἄλλη τῶν χορδῶν αὐτῶν, ὧν ἡ ἔμφωνος ἁρμογὴ συγκροτεῖ τοῦ κοινωνικοῦ ὄντος τὴν συμμέλειαν, δὲν διεφώνησαν ἔκτονοι ἕως ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀῤῥυθμίας. Ἡ διαφώνησις προέβη οὕτω βαθμιαία καὶ ἀνεπαίσθητος, ὥστε τὸ ἐξαρμόνιον μέλος, ἐν τῷ ἀποτελεῖν ἐριννυώδη καὶ παράχορδον ἀπήχειαν, δὲν ἐπέλαθε τὴν ἠχὼ τοῦ συνειδότος. Παράδοξος μανία! Ἐπὶ τριάκοντα μῆνας ἐβασανίσθη ὁ πατὴρ τῆς Σοφίας ἰχνηλατῶν ἐντὸς τῶν ζοφερῶν βαράθρων τοῦ μνημονικοῦ του τὸν θυγατροκτόνον ἱππότην τῆς Ἀλικιανοῦς, πειρώμενος μὲ Εὐκλείδου, Ἀπολλωνίου καὶ Ἀρχιμήδου θεωρήματα νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ κρυπτήριον τοῦ φονέως. Ἡ ἰχνηλασία του παρήλαυνεν ἕως Ταρτάρων. Πηδῶν καὶ τὸν Φλεγέθωνα καὶ τὰ τριπλᾶ τείχη αὐτά, δι' ὧν ὁ Βιργίλιος ἀπομονοῖ τὸ βασίλειον τοῦ Πλούτωνος, ἐδίωκε τὸ φάντασμά του καὶ εἰς αὐτὰ προσέτι τὰ καταχθόνια βασανιστήρια τῶν σκιῶν. Νῦν μὲν ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐκείνῃ ὑπὸ ἀσκαύλων καθοδηγούμενος ἔδραττε τὸν κακοῦργον ἀπὸ τὴν χειρίδα, καὶ μὲ σθένος βόα συσφιγκτῆρος περισπειρόμενος εἰς τὰ μέλη του, τῷ ἀφῄρει τὴν ἀναπνοήν, ἄλλοτε δὲ, προχωρῶν ἕως τῆς κρυσταλλοπήκτου λίμνης ἐκείνης, ἔνθα ὁ Δάντης καθίστησι τοὺς ἐπὶ προδοσίᾳ κολαζομένους, καὶ μεταξὺ τούτων ἰχνώμενος τὸν Ἀλβέρικον τοῦ κακοῦ κήπου, τὸν φράρον αὐτόν, ὅστις, ἐπὶ συνθήματι δοθέντι καθ' ἣν στιγμὴν παρετίθεντο αἱ ὀπῶραι εἰς τὸ συμπόσιον, κατέσφαξε προδοτικῶς φίλους καὶ συγγενεῖς, ἔθετεν εἰς τὸ στόμα τοῦ βασανιζομένου τὸ γοερὸν προσφώνημα·

« Sappi che tosto che l'anima trade,
Come fec'io, lo corpo suo l'è tolto
Da un dimonio, che poscia lo governa,
Mentre che 'l tempo suo tutto sia volto! (1) »

---

(1) Μάθε, ὅτι ἀφότου προδώσῃ ἡ ψυχή, ὡς προέδωκα ἐγώ, δαίμων τις καταλαμβάνει τὸ σῶμα, καὶ τὸ παραφέρει μέχρι πληρώματος ἀφέσεως! Dante, Inf., C. XXXIII.

'Ολίγον ὕστερον ἐξωλίσθαινεν ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων εἰς τῆξιν μυελοῦ, τουτέστιν εἰς ἐκμηδενισμὸν βλακίας. 'Εκ τοῦ πρώην ἀνθρώπου δὲν ἀπέμεινε τότε, ἢ μόνη ἡ ἐσθίουσα αὐτόματος μηχανή. Μὲ ὄμματα πεπλανημένα, ἀποφαίνοντα τὴν ἔνδειαν καὶ ἡνιῶν καὶ ἡνιόχου, μὲ χείλη κρεμαστά, διαρρέοντα ἀκαταβρόχθιστον τὸν πτυελισμόν, μὲ γλῶσσαν ἐξέχουσαν ἕως πώγωνος, μὲ φθόγγους ἀνάρθρους ὁμοιάζοντας εἰς αἰγὸς βληχήματα, περιῆλθε τὰς ἀγυιὰς τῶν Χανίων, ἐκ μὲν ἀμφοτέρων τῶν μασχαλῶν βασταζόμενος ὑπὸ δύο ἐπιμισθίων, καθ' ἕκαστον δὲ βῆμα διεγείρων τοὺς ταλανισμοὺς 'Ιταλῶν ἐπίσης καὶ Γραικῶν.

Τοιοῦτό τι σιδηροῦν περιτραχήλιον ἔσυρεν εἰς τὸ κάτεργον τῆς ζωῆς του ὁ Ψευδαλέξιος μέχρι τοῦ ἔτους 1588. 'Επλήρονε μὲ μηκώνειον κάρον φρενῶν τὸν δολερὸν ποτισμὸν τοῦ μηκωνίου.

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου πρόσκαιρός τις ἀνάκτησις τῶν αἰσθήσεων ὑπεσπινθήρισεν εἰς τὰς φρένας του. Καθὼς ἐν ὥρᾳ ἀναστέρου νυκτὸς ἀστραπή, χώραν ἀπέραντον διαφωτίζουσα, ἀναφαντάζει διὰ μιᾶς λόφους, ὄρη, δάση, πεδιάδας, οὕτως ἐφωσφοροβόλησε καὶ ὁ λόγος, ἅμα τῇ καθόδῳ ἐκ τῆς ἀποδημίας του, τοὺς διαδρόμους τῆς σκολιᾶς κρύπτης τοῦ ἠλιθίου.

'Η κλεψύδρα τοῦ νοσοκομείου εἶχεν ἤδη σημάνει τὸ μεσονύκτιον. Ἤδη ὁ ὕπνος εἶχεν ἀποκοιμίσει τὰς ὠδῖνας τῶν ὁμοθαλάμων πενήτων, καὶ οὐδεὶς τῶν νοσηλευτῶν ἐτύγχανε παρών. 'Ανανήφων ὁ τιμαριοῦχος ἐκ τῆς ἀβύσσου τοῦ μηδενός, περιπολεῖ γοργὸν τὸ βλέμμα ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον, ἀπὸ κλίνης εἰς κλίνην, ἐρωτῶν μὲ ἄκραν ἀπορίαν τὰ διάφορα σκεύη τῆς αἰθούσης, ἣν φωτίζει δίμυξον φανάριον, κρεμάμενον ἐκ τῆς ὀροφῆς... Εἰς μάτην. Δὲν ἀναγνωρίζει τὸν οἶκον τῶν πατέρων του, δὲν ἐνθυμεῖται, οὐδὲ κἂν δύναται νὰ κατανοήσῃ, τίς ἦτο αὐτὸς ἐκεῖνος, ποῦ διέτριψεν ἕως τότε· δὲν ἐνθυμεῖται πόθεν ἤρχετο, ποῦ τῆς οἰκουμένης εὑρίσκετο.

Καθ' ὅσον ὅμως ὁ θάνατος προσήγγιζε, προέβαινεν ἐπαναπτόμενον καὶ τὸ ἐλλύχνιον τῆς ψυχῆς. Αἰφνίδιος λαμπηδὼν ἀνερριπίσθη, καὶ παραυτίκα ἀπελύθη τὸ μνημονικὸν ἐκ τῶν πεδῶν τῆς λήθης.

— Σοφίτσα μου! ἀνακραυγάζει μὲ ἐντονωτέραν ἑκάστοτε φωνήν..... Κόρη μου, κόρη τῶν ὀφθαλμῶν μου, τέκνον μου ἀγαπητόν, ποῦ εἶσαι; Μοναχόν, ὁλομόναχον λοιπὸν ἀφίνεις τὸν θνήσκοντα πατέρα σου;

Ἐνατενίζει τὰς ἀκοάς, ἀλλὰ προσδοκᾷ ματαίως τοῦ μελῳδικοῦ λάρυγγος τὴν ἀπάντησιν. Ἄλλο δὲν ἀκούει, παρὰ τριάκοντα ἑτεροῤῥύθμους ἀναπνοάς, ἐπανακυκώσας, συγχεούσας πάλιν τὰς ἀναμνήσεις του.

— Giacomo! ἐπαναφωνεῖ, προσκαλῶν κοιτωνίτην τινά, ἀποβιώσαντα πρὸ δεκαετίας. Giacomo, ποῦ εἶνε ἡ Σοφίτσα μου; Giacomo, φέρε μου τὸν Πάῤῥοκον! Γλήγορα τὸν πνευματικόν!

Ἐὰν στερεὸς ἐξελεγκτὴς τῶν διαλογισμῶν, ἐὰν ἀπαραίτητος ὁδηγὸς καὶ γνώμων τῶν πράξεων ἐτύγχανεν, ἀντὶ τῆς ἐκκαρπώσεως τῆς σήμερον, τὸ προαίσθημα τοῦ θανάτου, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐγεννᾶτο ἐντελὴς χριστιανός, ὁ Υἱὸς Θεοῦ δὲν ἤθελε σταυρωθῇ πρὸς σωτηρίαν μας, ὁ ἐγωϊσμός, μυριόμορφος πάσης κακίας πατήρ, θὰ εἷρπεν ἁλυσίδετος εἰς τοὺς πόδας τῆς κοσμοκρατορούσης ἐπιεικείας. Κατάβηθι πρὸς στιγμὴν εἰς τὸ ἠθικὸν αἰσθητήριον τοῦ συνειδότος σου! Δὲν βλέπεις ἀποσυνθετόμενα καὶ καταπίπτοντα ὑπὸ τοὺς δακτύλους σου, καθάπερ χάρτινα παλάτια, ἀθρόα τὰ οἰκοδομήματα τῆς ματαιότητός σου, ἅμα ὡς ἀνακαλέσῃς εἰς τὴν μνήμην τὸν πενταποδιαῖον λάκκον, ὅστις κεχηνὼς πρὸ ποδῶν σὲ προσκαλεῖ; Τί ἄλλο ἐξημεροῖ τὸν ἐν ἡμῖν ἐμφωλεύοντα τίγριν τῆς φιλαυτίας, τί καταπραΰνει τὰς θηριώδεις τῆς πλεονεξίας ὁρμάς, τί ἀναπτύσσει καὶ καθαρίζει καὶ καλλιεργεῖ τὰ συνανθρωπευτικὰ σπέρματα τοῦ ἐλέους, τί εἰμὴ ἡ ἀνάμνησις αὐτὴ τοῦ τέλους μας; Ἀλαμβίκισον, ἀποστάλαξον ἁπαξάπαντα τὰ φιλοσοφήματα τῆς οἰκουμένης! Ὅλα ἐξίσου θὰ συνεκφέρουν τὸ αὐτὸ ἐξήθημα. Τὸν νόμον τῆς Προόδου συγκεφαλαιοῦν τρεῖς λέξεις· Μέμνησο ἄνθρωπος ὤν.

Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην φάσιν τῆς ὑπάρξεως εἰσῆλθεν ἐπὶ τῇ προόψει τοῦ τάφου καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Σὲρ Φραντσέσκου. Ὁ Σὲρ Φραντσέσκος συνῃσθάνθη τότε τὴν μοναξίαν του οὐκ ἄλλως, ἢ ὥς τι τέρας παμφάγον, ἕτοιμον ἤδη νὰ καταβροχθίσῃ τὰ ὕστατα ἴχνη τῆς ἐγκοσμίου του ἐμφανίσεως. Παρὰ τὰ χείλη τῆς ἀβυσσώδους

νυκτὸς πρὸς ἣν ἐβάδιζεν ἐπειγόντως, καὶ ἔνθα θέλων μὴ θέλων ὤφειλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ καταπρηνίσῃ, εἶδεν ἐντὸς ἀκτινοβόλου κύκλου τὸ εἴδωλον τῆς θυγατρός του μονῆρες, λευχειμονοῦν, ἀνοῖγον αὐτῷ τοὺς κόλπους, φωνάζον προσφιλῶς· Θάρρει! Ἐὰν τὸ Ἐγώ σου καταλυθῇ, θέλει ἐπιζήσῃ ὁ καρπὸς τοῦ γάμου σου! Εἶδε τὸ οἰκοσωτήριον εἴδωλον αὐτό, καὶ ὥρμησεν εὐγνωμονῶν νὰ τὸ φιλήσῃ. Τὸ εἶδε καὶ ἔσπευσε νὰ κρεμασθῇ ἀπὸ τὰ κράσπεδα τοῦ λευκοῦ χιτῶνός του, ὡς πνιγόμενος ναύκληρος κρεμᾶται εἰς ἄγκυραν ἱεράν. Τὸ εἶδε, καὶ τὸ ἠγάπησε τὴν στιγμὴν αὐτήν, ὅσον δὲν ἤξευρεν ὅτι ἠδύνατό ποτε νὰ ἀγαπήσῃ· ναί, τὸ ἐφιλοστόργησε, τὸ ἐλάτρευσε, τὸ ἐθεοποίησεν, ὅσον ἤθελε τὸ λατρεύσει, ἐὰν εἶχε γεννηθῇ ἀρσενικόν.

Ἀπὸ τὴν ἐπίμονον ἀναύδειαν πτοηθείς, ὁ Σὲρ Φραντσέσκος ἐπεδόθη εἰς γραώδη παράπονα καὶ οἰμωγάς. Μὴ πειθόμενος ὅμως ἀκόμη, ὅτι καὶ οἰκογένεια, καὶ θεράποντες, καὶ φίλοι, καὶ συγγενεῖς, ὅτι ὁλόκληρος ὁ κόσμος τὸν κατελίμπανεν ἀβοήθητον, κρούει τοὺς τοίχους, κροτεῖ τὰς παλάμας, πτερνίζει τὰ στρώματα πεισματωδῶς, νῦν μὲν ἀνακράζων τὴν θυγατέρα, νῦν δὲ ἐπικαλούμενος τὸν ἱερέα τῆς ἐνορίας του.

Τὸν ἤκουσαν τότε οἱ ὁμοθάλαμοι, τὸν ἤκουσε καὶ ὁ νυκτοφύλαξ. Ἀλλὰ τίς ὁ προσέχων εἰς κραυγὰς παράφρονος;

Εἰς μάτην ἐταλαιπωρήθη φωνάζων κατὰ τὸ λοιπὸν τῆς νυκτός.

Περὶ ὄρθρον, μία βροντὴ ἐξαίφνης συνετάραξε καὶ τὸν μυρολογοῦντα γέροντα, καὶ τοὺς ὑέλους τοῦ προγονικοῦ του οἴκου. Τὸ τηλεβόλον τοῦ φρουρίου ἐσήμαινε τὴν ἐπάνοδον τῆς αὐγῆς.

Ἡ ἠχὼ παρεμήκυνε τὸ βρόντημα ὑπὲρ τὸ σύνηθες, ὡς ἂν μὲ ἔλλογον δῆθεν πρόθεσιν διενοεῖτο νὰ καταπλήξῃ τοῦ ψυχορραγοῦντος τὴν ἀκοήν.

Ἐμβρόντητος ἐπί τινα λεπτὰ ἀπέμεινεν ὁ σκελετός. Μόλις ἀναρραΐσας, ἐνέτριψε τοὺς γρόνθους εἰς τὴν κεφαλήν, ἐκτύπησε τὸ ἰνίον κατὰ τοῦ μεσοτοίχου, καὶ σύρας μακροτέρους τοὺς ὀλολυγμοὺς ἐπειράθη νὰ ἀναπηδήσῃ ὄρθιος... Ἐπανέπεσεν ὅμως

ἑκάστοτε ἀδυνατώτερος, φράξας διὰ τῶν ὀδόντων τὸν ἀποθυρισμὸν τῆς ψυχῆς.

Μὲ τὴν βοὴν τοῦ ἑωθινοῦ τηλεβόλου τὸ δρᾶμα τῆς τεσσαρακαιδεκάτης Νοεμβρίου ἐξετυλίσσετο ἐνώπιόν του, ὡς εἰς λεπτομερέστατον πανόραμα. Ἐπὶ τοῦ χάρτου αὐτοῦ ὁ ἀγωνιῶν ὀπισθοπτάζει τοῦ ποταμοῦ του τὰ λοξοπορήματα, μεθ' ἧς τὸ πάλαι ἐναργότητος καὶ ὀξυδερκείας εἶχεν ἀπὸ τοῦ Περιθωρείου ἐπισκοπήσει τὰς ἀλλεπαλληλίας τῆς συμπλοκῆς.

— Ἀλικιανοῦ! προσφωνεῖ μὲ λειπόψυχον προσπάθειαν, χέων ρύακα δακρύων ἐπὶ τῆς στρωμνῆς..... Ἀλικιανοῦ! Τί μοῦ τὴν ἔκαμες τὴν ἄσπιλον περιστεράν μου; Ζῇ ἀκόμη ἡ ἐρατεινή μου πέλεια, ζῇ, ἢ ἐπῆρε τὸ πτερόν; Χώματα ἐπικατάρατα! Ἐὰν θαμμένην μοῦ τὴν κρατῆτε ὑπὸ τὰ ἐρείπιά σας, διατί τοὐλάχιστον δὲν προσλαμβάνετε πλησίον της καὶ τ' ἁμαρτωλὰ κόκκαλα τοῦ γονέως της;

Ταῦτα λέγων ἐπιχειρεῖ τὴν τελευταίαν ἀπόπειραν ἵνα ἀναπηδήσῃ καὶ ἀναδράξῃ ἀπὸ τὸ παράθυρον τὴν ἔποψιν τῶν βουνῶν τῆς Ἀλικιανοῦς... Ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς ἀρθρώσεις τῶν γονάτων, καὶ τοὺς κονδύλους τῶν χειρῶν του ἤρχετο ἀποσυνθέτουσα καὶ νωθροποιοῦσα ἀκαταγώνιστος ἐνέργεια διαλυτική.

Τὸ πνεῦμα ἀπεποιεῖτο νὰ καρτερήσῃ ἐπιπλέον ἐντὸς του διεῤῥαγότος σκεύους. Ἐσήμαινε τὴν ἀπαλλαγήν του τελικὸν κροῦσμα χαλκώματος. Ῥῖγος αἰώνιον, ῥῖγος ἀείῤῥουν κατελάμβανεν ἤδη τὸν πηλόν.

Ἡ συνείδησις ἐξέπεμψε τότε τὴν πεπρωμένην, τὴν ὑστάτην σύλλαμψιν τῆς ἀποσβέσεως.

Ὁ ἀγωνιῶν, ποιούμενος τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἑλληνιστί, ψιθυρίζει τὸ κῶλον τοῦ Ψαλμοῦ « Ἔγνων, Κύριε, ὅτι δικαιοσύνη τὰ κρίματά σου, καὶ ἀληθείᾳ ἐταπείνωσάς με! Γεννηθήτω δὴ τὸ ἔλεός σου τοῦ παρακαλέσαι με κατὰ τὸ λόγιόν σου τῷ δούλῳ σου! » Εἶτα δὲ ἐνάρθρως κράζων « Γεώργιε Καντανολέε, ἐλέησόν με, ἐλέησόν με φίλε! » καὶ παραδίδων τὸ σῶμα εἰς ἀκουσίαν συστροφήν, πίπτει ὕπτιος ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου του.

Λίαν ἀνεπιεικῆς ἐξῆλθεν ἡ μερὶς τῆς περιουσίας, ἥτις κατὰ τὰς διατάξεις τῆς θυγατρὸς διενεμήθη εἰς χήρας καὶ εἰς ὀρφανά. Ὑπὸ πρόφασιν, ὅτι ὁ σύζυγος ἐπέζησεν εἰς τὴν κληροδότιδα, ὡς δ' ἐπιζήσας ἀνεδείχθη κληρονόμος, ἡ μὲν προὶξ ἐδημεύθη, οἱ δὲ Καμερλίγγοι, καθίδρυσιν νοσοκομείου ἐπινοήσαντες ἐπὶ τὸ βενετικώτερον, ἐξεμύζησαν βδελληδὸν τὸ εὐσοδιαζόμενον ἀργύριον ὅλον. Δὲν καθυστέρησε δὲ μακρὸν καὶ ἡ τελειωτικὴ σπατάλη. Μετ' οὐ πολὺ τὰ πλεῖστα τῶν τιμαρίων ἔληγον ἐντελῶς βεβροχθισμένα ὑπὸ τοῦ λεοντομόρφου θηρός, ὅστις καὶ κατὰ τὴν προσφυῆ τοῦ ἐποποιοῦ ἀλληγορίαν, κατεβιβρώσκετο, εὐθὺς μετὰ τὴν βοράν, ἀπὸ πεῖναν ἀπληστοτέραν τῆς προτέρας.

Ὁ πύργος, ἢ ὀρθότερον τὸ ἔδαφός του, ἐγκατελείφθη καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ αἰῶνας ὡς χῶρος ἀδέσποτος. Ἐκτεθεὶς ἐπανειλημμένως εἰς πλειστηριασμόν, οὐδέποτ' ἔτυχεν ἀγοραστοῦ. Οἱ ἐγχώριοι διηγοῦνται ἐπὶ τούτῳ ἕν τι συμβεβηκός, ἀρκετὰ ἀλλόκοτον. Κατ' ἐποχήν, ὅτε οὐδὲν τῶν προσώπων τοῦ δράματος ἐπέζη, ἀπεφάσισαν αἱ ἀρχαὶ Χανίων νὰ δωρήσωσι καὶ οἰκόπεδον, καὶ πάνθ' ὅσα ἤθελον τυχόντως ἐξορυχθῇ, πρὸς ὅν τινα ἐπεχείρει ν' ἀπαλλάξῃ τὴν κωμόπολιν ἀπὸ τοὺς βουνοειδεῖς σωρούς. Ἀνεδέχθησαν τὴν ἐργολαβίαν δύο Ἰταλοί, καὶ ἤρξατο αἰσίως ἡ ἐργασία τῆς ἰσοπεδώσεως. Τότε, ἐξομαλισθείσης εὐρείας τινὸς ταινίας τοῦ γηπέδου, ἐσπάρη σῖτος ἐπὶ τοῦ καινοφανοῦς ληΐου. Μετ' ὀλίγον οἱ μὲν κόκκοι ἐφύτρωσαν, οἱ δὲ στάχεις ὑψώθησαν ἀκολούθως εἰς ὑπερήφανον ἀνάστημα... ἀλλ' αἰφνίδιος εἰσβολὴ ζιζανίου ἠπείλησεν ἐντελῆ τοῦ γεννήματος τὸν ἀφανισμόν. Ἔ-

σπευσαν ματαίως οἱ ἐργολῆπται νὰ καθαρίσωσι τὸν πυρόν. Τῇ ἐπαύριον τὸ ἐκριζωθὲν ζιζάνιον ἐνέσκηπτεν εὔρωστον καὶ θαλερὸν ὡς χθές. Τετράκις τὸ χωράφιον ἐκαθαρίσθη, τοσαυτάκις δ' ἐπεγέννησε τὸ φαρμακερὸν φυτόν. Ἡ ἦρα τέλος πάντων ὑπερεκράτησεν. Ὁ μὲν σπόρος ὁ καλὸς κατεβλήθη ἀπεξηραμένος, οἱ δὲ Ἰταλοί, ἀποκαρτερήσαντες, ἀνεχώρησαν, τινάσσοντες τὸν χοῦν τοῦ πύργου καὶ ἐκ τῶν ὑποδημάτων.

Πρώτη καὶ ἐσχάτη ἀπόπειρα χρησιμοποιήσεως. Ἔκτοτε τὰ τιμαριωτικὰ θέρετρα τῶν Μολίνων — αὐτὰ εἰς τὰ ὁποῖα πρωτηγωνίστησαν ἐντὸς τινων ἡμερῶν ὅσοι δαίμονες ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ ἀντιποιοῦνται τὴν δεσποτείαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἔνθα ἀκατάβλητον πνεῦμα ἐλευθερίας ἐπεκαλέσατο ἐπίκουρον κατὰ τῆς ξενοκρατίας τὴν ἀθανασίαν τοῦ θανάτου —. ἔκτοτε, λέγομεν, ὁ ἐρειπιὼν, ἀπάτητος καὶ ἀφοίτητος διατελέσας, ἀφέθη ἕρμαιον εἰς τὰς ὕβρεις τῶν χειμώνων, εἰς τὰς εἰσβολὰς τῆς ἐρημίας, τῆς λήθης, τῆς σιγῆς. Ἄφαντα ἐγένοντο βαθμηδὸν καὶ τρόπαια προγονικά, καὶ πάτρια κλέη, καὶ εὐγενείας στέμματα. Πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ πυλῶνος « Καπνὸς καὶ σκιὰ τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ », ἣν ὡς ἐξ εἰρωνείας δῆθεν ἀφῆκεν ἡ παλίουρος ἀπερισκέπαστον, τὰ ἐπίλοιπα ἐμβλήματα τῆς οἰκογενείας ἀπέβησαν ὑποπόδια κνίδης, ἀκόρνης καὶ μαλάχης· ἀντὶ δὲ ἀπογόνων εὐπατριδῶν, βάτοι καὶ ἀγριοσυκαῖ, καὶ ἕτεροι θάμνοι παράσιτοι τοῦ ἀκανθεῶνος φύονται καὶ δεσποτικῶς ἔκτοτε ἐνδιατρυφῶνται. Ὡς ἔχει σήμερον, ὁ τόπος περιποιεῖ μελαγχολίαν, ἀποτελοῦσαν κατώδυνον τὴν ψυχήν. Πελώριοι κισσοί, πρὸ πολλῶν καὶ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ συντετριμμένους στυλοβάτας ῥιζοβολήσαντες, καταπετάζουν σήμερον μὲ πυκνότατον χλόην ἐπίστρωμα τὰ θραύσματα τῆς στοᾶς, σχηματίζοντες ἕως κορυφῆς ἀψίδων σκήνωμα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἡ σαύρα, μόνη ζωντανὴ οἰκοδέσποινα τῶν ἐπαύλων, τέρπεται, παίζει ἡλιοθαλπὴς, καὶ πληθύνεται ἀπαρενόχλητος. Ἐπὶ τοῦ θαιροῦ τῆς Βίγλης, ὅστις πρὸς τὸ παρὸν φαίνεται συντετοιχωμένος εἴς τινα ταπεινὸν οἰκίσκον χωρικοῦ, ἄγνωστος χεὶρ ἐνεκόλαψέ ποτε τὸ λόγιον τῆς Γραφῆς·

« Ποῦ ἐστιν οἶκος ἄρχοντος; Ποῦ ἐστιν ἡ σκέπη τῶν σκηνωμάτων τοῦ ἀσεβοῦς; »

Ὑπὸ δὲ τὸ λόγιον ἐκεῖνο Ἄγγλος τις περιηγητής, χρόνῳ πολλ

μετέπειτα τὴν κώμην ἐπισκεφθείς, προσέθηκεν εἰς στοιχεῖα κεφαλαῖα

IT IS DONE! (1)

Ὕστατον ἔγγλυμμα γενεαλογικὸν τῆς ἱπποτικῆς πατριᾶς.

Δὲν ἐξέῤῥευσαν ὅμως ὡσαύτως ἄφαντα εἰς τὸν ποταμὸν τῆς λήθης τὰ τραγικὰ συμβάντα τῆς Ἀλικιανοῦς. Ἂν καὶ ἠλλοιωμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἢ πεπλασμένα ὑπὸ τερατοφίλου φανταστικοῦ, εἰσέτι περισώζονται εἰς τοὺς πατροπαραδότους μύθους τῆς περιοχῆς. Σήμερον ἔτι πορίζει ὁ ἐρειπιὼν ὑπόθεσιν εἰς διηγήματα θαυμαστά. Ποῦ μὲν καλεῖται Κάστρον τοῦ Ψευδαλέξη, ποῦ δ' Ἐρημόκαστρον τῆς Βασιλοπούλας. Ὑπὸ τὴν διττὴν ταύτην παρωνυμίαν διαγιγνώσκουν τὸν πύργον οἱ χωρικοί.

Κατὰ λόγον τῆς διωνυμίας, δύο τινὲς παραδόσεις διάφοροι περιχωροῦσιν.

Οἱ μὲν πλησιέστεροι τῶν κατοίκων προσαρτῶσιν εἰς τὸν τόπον ἰδιότητας ἀρατάς. Οὐαὶ πρὸς τὸν παραφοιτῶντα πρὸ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ἢ τό γε δὴ χεῖρον κατὰ Τετάρτην καὶ Παρασκευήν! Πνεύματα κακοποιά, καταχανάδες, λαμίαι, τερατοπρόσωπα φαντάσματα συνέρχονται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς νήσου εἰς διαβολικοὺς προσαββατισμούς. Οἱ συλλειτουργοῦντες δαίμονες κρούουν τύμπανα νυκτερινά, σείουν χειρόδεσμα, κωδωνίζουν ἁλυσίδας, καὶ φαιδρύνουν τὰ ὄργιά των, βρυχώμενοι μὲ μυκηθμοὺς καταπτοοῦντας τὰς πέριξ πεδιάδας.

Ἄλλη δέ τις παράδοσις συνδυάζει τὴν ἱστορίαν τῶν ἐρειπίων πρὸς τὴν μνήμην βασιλίδος, κτησάσης παλαί ποτε στέφανον μαρτυρικόν. Διεξοδικὸν παραμύθιον, ἐντρύφημα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, κατέρχεται τὴν κλίμακα γενεῶν, διηγούμενον τὰ πάθη της καὶ τὴν τελευτήν της. Εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ θέρους, ὅταν ἡ φύσις, ἀπὸ τὸν ἡμερινὸν καύσωνα ἐξηντλημένη, ἄναυδος καὶ ὑπνώττουσα κοιτάζεται ὑπὸ τὸ δροσοβόλον σκίασμα τῆς νυκτός,

---

(1) Τετέλεσται.

μόλις τὸ φέγγος τῆς σελήνης ἐνθαῤῥύνῃ τὴν γλαῦκα νὰ βαυκ
λίσῃ τορώτερα τοὺς νεοσσούς της, μόλις ἀπὸ τὰ χαμόδενδρ
τοῦ Ἐρημοκάστρου ἀνακρούσωσι πάλιν οἱ ἀγρυπνοῦντες κοῦκκ
τὴν ἀλλεπάλληλον θρηνῳδίαν των, ἡ σύζυγος τοῦ χωρικοῦ, ἐ
λαμβάνουσα τὸν κοκκυσμὸν τῶν ὀρνέων ὡς ψαλμοὺς ἀναπαι
τηρίους, ἐκπεμπομένους ἀπὸ ψυχὰς εὐεργετηθέντων εἰς ἀν
μνησιν τῆς Αὐθέντρας, μυθεύει πρὸς τὰ τέκνα της θαυμαστ
ὅσα καὶ συγκινητικὰ περὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῆς. Εἰς δὲ τὸ τέλ
τοῦ συναξαρίου, ἔνθα ἡ ἀνεπιτήδευτος, ἀλλ᾽ ἐκφραστικὴ λέξ
τοῦ γεωργοῦ προπέμπει παθητικῶς εἰς τὸν τάφον τὸ λείψανο
τῆς βασιλοπούλας, ἐὰν ἡ μήτηρ διαβρόχους ἴδῃ τοὺς ὀφθαλμοὺ
τῶν παιδίων,

— Μὴ τὴν κλαίετε! ἐπιφωνεῖ, ἀνατείνουσα τὸν δείκτην πρ
οὐρανόν. Ἐπέταξεν ἐκεῖ, ὅπου ψαμαθὼν ἡλίων συλλάμπουν ε
ἀπειροπλάσιον στερέωμα ἀκατάδυτοι καὶ ἀσυννεφίαστοι διὰ πα
τός! Ἄγγελοι χρυσοπτέρυγες πομπαγωγοῦν τὴν ψυχήν της ε
νυμφῶνα, ὅθεν πνεύματα δικαίων περιθεωροῦν ἀκάλυπτον τ
πρόσωπον τῆς Δημιουργίας, ὅπου ἀγήρατος, ἄφατος, ἀνώδυνο
κάρπωσις ἀγάπης ἀθανατίζει τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως!

ΤΕΛΟΣ

ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ἐκ τοῦ Συμμίκτου Κώδηκος, τοῦ ἐμπεριέχοντος μὲν διάφορα περὶ Κρήτης ἀνέκδοτα ὑπομνήματα καὶ χρονικά, διηγούμενα τὰ ἀπὸ 1182 ἕως 1669 συμβάντα, σωζομένου δὲ ἐν τῇ Συλλογῇ Θεοδώρου Κοῤῥὲρ ὑπ' ἀριθμὸν 31, Καταλ. ἀριθμ. 766.

Ἀπὸ τῆς ματαίας πραξικοπίας τῶν Γενουητῶν καὶ ἐφεξῆς, οὐδεμία ἄλλη στάσις συνέβη εἰς ἐκεῖνο τὸ βασίλειον, πλὴν τῆς ἐν ἔτει 1502 ἐκραγείσης σοβαρᾶς ἀνταρσίας (1).

---

(1) Ἡ σύνταξις τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἀποδίδεται εἰς τὸν συμβολαιογράφον Trivan, φραγγάρχοντα ἐν Χανίων, ὡς ἔξεστιν εἰκάσαι. Μὴ εὐκαιροῦντες πρὸς τὸ παρὸν νὰ κατατρίψωμεν εἰς ἐξέλεγξιν τῆς μαρτυρίας διεξοδικήν, θέλομεν ἐμπαρόδως μόνον ὑποδείξει τινὰς ἐκ τῶν πολλῶν ἀλογιῶν, ἀπιθανοτήτων καὶ ἀντιφάσεων, δι' ὧν ὁ συντάκτης ἐπειράθη νὰ παραμορφώσῃ τὰ γεγονότα, καὶ ἄρδην ν' ἀποθεμελιώσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ἀρχόμενοι δ' εὐθὺς ἀπὸ τοῦ προοιμίου του παρατηροῦμεν, ὅτι, εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἐκ προθέσεως ἀγόμενος, ἀκροτηριάζει τὴν Κρητικὴν βιολογίαν ἐλεεινῶς, ἀρνούμενος πασίγνωστα καὶ πασιθρύλητα συμβάντα οἷα τὰ τῶν προηγουμένων ἐπαναστάσεων. Τί δὲ εἰπεῖν περὶ τῆς χρονικῆς πλημμελείας; Ἀνάγων τὰ παρ' αὐτοῦ χρονογραφούμενα εἰς τὸ 1502, περιπίπτει εἰς τρανὸν καὶ προφανέστατον ἀναχρονισμόν, ὃν ἐξελέγχουσιν ἐκ συμφώνου ἀθρόα τὰ μαρτύρια τῆς ἐποχῆς, πρῶτον ἁπάντων τὸ σπουδαιότατον Ὑπόμνημα τοῦ Δὲ Καβάλλη. Ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τὸν λέοντα. Ἐὰν ὁ Trivan ἐξήσκησε τὸ συμβολαιογραφικὸν ἐπιτήδευμα μεθ' ἧς εὐσυνειδησίας ἐπεχείρησε καὶ τὸ χρονογραφικόν, δὲν δικαιούμεθα εὐλόγως ἐκ τῶν πρωτολείων τούτων τοῦ προοιμίου νὰ συμπεράνωμεν, οἷον μετάρσιον ὕψος θὰ προσέλαβεν εἰς τὰ πρωτόκολλά του ἡ τέχνη τοῦ παραπλάττειν πρόσωπα, πράγματα, ἔγγραφα, ὁμολογίας;

Ἠγέρθη τότε Γεώργιός τις Καντανολέος, ἐπικαλούμενος τοῦ Λειψογιώργου, κάτοικος τῆς κώμης Κρουστογεράκου, καὶ ἀρχηγὸς τῆς ῥίζης του. Συμμαχήσας οὗτος μὲ τὴν ῥίζαν τῶν Πατέρων, οἵτινες κατήγοντο ἐπίσης ἀπὸ τοὺς ἀρχοντορωμαίους Σκορδύλας, καὶ συνεταιρίσας ἐνίους τῶν Μουσούρων, ἀρχοντορωμαίους καὶ τούτους, ἐξετράπη εἰς ἀποστασίαν, ἐκρεούργησε τῇ συμπράξει τῶν συνενόχων του ὡς χιλίους συγγενεῖς, καὶ κατέστρεψε τὴν ῥίζαν τῶν Φωτεινῶν, τὴν κατοικοῦσαν εἰς Φωτεινιακὸν, ἐν τῇ κώμῃ Μουρνιαῖς, παρὰ τὰ Χανία.

Οἱ ἀντάρται ἔσπευσαν νὰ ἐγείρωσι φρουρίδια, πρῶτον μὲν ἐν τῇ κοιλάδι, τῇ καλουμένῃ Ὀφιδόσυρμα, ἔνθα ἐστάθμευσαν οἱ τῶν Φωτεινῶν καὶ τῶν Κοντῶν, ἔπειτα δὲ εἰς Μεσκλᾶν, ὅπου συνέδρευσαν αἱ ῥίζαι τοῦ Καντανολέου, τῶν Πατέρων, καὶ τῶν Μουσούρων. Πλὴν τούτου, συγκροτήσαντες κυβέρνησιν, ἐξελέξαντο τὸν μὲν Καντανολέον Ῥαιτούρην, τὸν δὲ ῥιζάρχην τῶν Πατέρων ἀρχιγραμματέα (Scrivan sopra tutti li loro scrivani). Καὶ ὁ μὲν ἀρχηγὸς τῶν Μουσούρων διωρίσθη ταμίας, ἢ πρωτομάγιστρος (gran cancelliere), ὁ δὲ τῶν Κοντῶν ἀνηγορεύθη Σύνδικος (Sindaco) πρὸς ἐξέλεγξιν τῶν πράξεων τῆς κυβερνήσεως. Τέλος δὲ στρατάρχης (gran Capitano delle Contraffosse) ἐδημιουργήθη ὁ ῥιζάρχης τῶν Φωτεινῶν, ὅστις διώρισε λοχαγοὺς, ὑπολοχαγοὺς καὶ ἄλλους ἀξιωματικοὺς, ἐσχημάτισε στρατὸν, καὶ διωργάνωσε σῶμα Τσάφων ἰθαγενῶν (Corte de' Zaffi).

Τὴν ἀρχαιρεσίαν οἱ ἀντάρται περαιώσαντες, ἀνέλαβον καὶ τὸ σχῆμα λειτουργῶν κυβερνήσεως εὐνομουμένης, περιβληθέντες τὴν ἐρυθρᾶν στολὴν, καὶ ἕτερα ἀξιωματικὰ γνωρίσματα. Ὁ Καντανολέος, καθὸ Ῥαιτούρης (Πρύτανις), περιώδευσεν ἀκολουθούμενος ἀπὸ στίφος ὁπλοφόρων. Οὗτος ἐστὶ πρὸ πάντων ὁ ὑπερεθίσας τὴν δυσμένειαν τοῦ ὑπηκόου πρὸς τὸν κυρίαρχον, ὁ παρακινήσας τοὺς προὔχοντας τοῦ Σελίνου, τῶν Σφακίων, τῶν ὀρεινῶν καὶ πεδεινῶν κωμῶν τοῦ νομοῦ Χανίων ν' ἀπειθήσωσι πρὸς τοὺς τοποτηρητὰς, καὶ νὰ συνταχθῶσιν εἰς τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Καντανολέος ἐξεῖχε. Προέδρευε τῆς πενταρχίας, εἰσέπραττε δασμοὺς, τέλη καὶ φόρους, ἐνῷ ὁ Σύνδικος ἐξήλεγχε τὰς εἰσπράξεις, ἔκρινε τὰ διαπραττόμενα καὶ τοὺς ὑπολογισμούς. Ὁ μὲν Καντανολέος ἐδίκαζεν, ὁ δὲ Σύνδικος ἐπεξέταζεν. Οὕτω δέ πως συνταχθέντες, τοὺς μὲν ὀπαδούς των διέ-

ταξαν νὰ κακίσωσιν ὅσους τῶν Γραικῶν ἐπέμενον εὐπειθεῖς πρὸς τοὺς ἐν Χανίοις αὐθέντας, αὐτοὶ δὲ αὐθαιρέτως ἐσφετερίσθησαν τὰς προσόδους τῶν πιστοτέρων ὑπηκόων. Ἑνὶ λόγῳ, ἀφεῖλον πρὸς μὲν τὴν νόμιμον κυρίαρχον τὰς καρδίας τοῦ πλήθους, πρὸς δὲ τοὺς ἄρχοντας (persone d'honor) τὴν ἐλευθερίαν, ἐξαιρέτως τὴν ἐλευθερίαν (1).

Ἀπέναντι τοιαύτης ἀνωμαλίας, οἱ τοποτηρηταὶ ἐτάχυνον νὰ πληροφορήσωσι τὸν Δοῦκα Κρήτης (δὲν ἀπεστέλλοντο τότε Στρατηγοί, σπανιώτερον δὲ Ἀνακριταί). Ὁ δὲ Δοὺξ ἐκ περιτροπῆς ἀπετάθη διὰ τὰς δεομένας προνοήσεις εἰς Βενετίαν.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις διέτριβε πανοικεὶ εἰς Ἀλικιανοῦν, κωμόπολιν τοῦ νομοῦ Χανίων, φραγγάρχων τις, ὀνομαζόμενος Σὲρ Φραντσέσκος Δὰ Μολίν. Περὶ τῆς ἀγραυλήσεως τοῦ ἄρχοντος ὁ Ῥαιτούρης Καντανολέος ὑπό τινος κατασκόπου εἰδοποιηθείς, ἀφίχθη εἰς τὴν ἔπαυλιν ἀκολουθούμενος ἀπὸ πολυάριθμον συνοδίαν ἀνθρώπων, ὡπλισμένων μὲ πυροβόλα, τόξα, ῥομφαίας, καὶ μὲ ἕτερα ὅπλα παραπλήσια. Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοιούτου τυράννου, ὁ τάλας εὐγενὴς (il povero gentil'huomo) φοβηθεὶς μὴ χάσῃ καὶ ζωὴν, καὶ τιμὴν, καὶ περιουσίαν, ἀπέμεινεν ἐμβρόντητος. Ἀλλ' ὁ Ῥαιτούρης, τὸν τρόμον τοῦ ἄρχοντος ἰδὼν, εἰσῆλθεν ἀσυνόδευτος ἐντὸς τοῦ προαυλείου τῆς ἐπαύλεως (palazzo), τὸ δὲ πρόσωπον τρέψας ἐπὶ τὸ προσηνέστερον,

— Κύριε Δὰ Μολὶν — εἶπεν εἰς ὕφος ἐπιθαῤῥυντικὸν — ἀπόθες πάντα φόβον, καὶ μεῖνε ἥσυχος! Ὁ Ῥαιτούρης, οἱ συγγενεῖς του, τὰ παλληκάριά του δὲν ἔρχονται εἰς τὸν πύργον σου προτεθειμένοι νὰ ἐπιφέρωσιν ἐνόχλησιν πρὸς σὲ, ἢ πρός τινα τῶν οἰκείων σου. Ἔρχονται μόνον, ἵνα σοὶ ὑποβάλωσι (offitiar) μίαν πρότασιν, ἥτις διαφέρει εἰς τὴν μέλλουσαν εὐημερίαν τῆς οἰκογενείας σου.

Ἀναλαβὼν τότε θάῤῥος ὁ εὐγενὴς, ἐχειραγώγησε τὸν Πρύτανιν εἰς τὸ ὑποδοχεῖον μόνον καὶ ἀσυνόδευτον, ἀποποιηθέντος τούτου τὴν παρουσίαν ἄλλων προσώπων, διὰ δὲ χειρὸς τῶν

(1) Ναί, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀποδερματοῦν καὶ ἐκδέρειν τὸν χωρικόν.

ἀγρονόμων καὶ θεραπόντων διένειμε διάφορα κεράσματα πρὸς τὰ παλληκάρια. Καὶ ὁ μὲν Ῥαιτούρης ηὐχαρίστησεν ἀπλοϊκῶς καὶ ὡς ἤξευρε καλήτερα, ὁ δὲ φραγγάρχων, ὑπότρομος πάντοτε, ἀντηυχαρίστησε τῷ Ῥαιτούρῃ μὲ ταπεινότητα, μὲ δείγματα εὐλαβείας, μὲ ὑποκλίσεις. Τέλος, ἐκπεραιωθέντων τῶν ἀμοιβαίων χαριτολογημάτων, ὁ ἀνάστειος Ῥαιτούρης ἤρξατο τῆς προτεθείσης συνδιαλέξεως ὡς ἐφεξῆς·

— Ἔρχομαι, κύριε ἄρχων Μολὶν, νὰ σοὶ διακοινώσω ἀξιοζήτητόν τινα προαίρεσίν μου. Πρόσχες εἰς τὴν ὁμιλίαν, ἀναλογίσθητι καλὰ, καὶ δός μοι ἐν ἐλευθερίᾳ πάσῃ οἱανδήποτε ἂν θέλῃς ἀπάντησιν.

— Πρόθυμος εἰς τὰς διαταγάς σου, ὁ Μολὶν ἀπεκρίθη.

— Σὺ μὲν καυχᾶσαι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ πλούτῳ, ἐγὼ δὲ γεννῶμαι εἰς τὴν ἐξοχήν. Ἀλλὰ, καίτοι ἀρχοντοχωρίτης, κατάγομαι κ' ἐγὼ ἀπὸ αἷμα εὐγενέστατον. Ἐκτὸς δὲ, ὅτι χάριν πολυαρίθμου συγγενολογίου εἶμαι καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἰσχυρότατος, εἶμαι προσέτι καὶ ἐκ τῶν πλουσιωτέρων εἰς ποίμνια, καὶ κτήματα, καὶ βοσκάς. Μάθε περιπλέον, ὅτι καὶ ἐγὼ, καὶ τὰ τέκνα μου διαπρέπομεν ἐπὶ συνέσει καὶ θεοσεβείᾳ. Κοινόν μας σύνθημα εἶνε ἡ τιμή. Εἰς τὰ προσόντα ταῦτα χαρισθεῖσαι αἱ εὐδοκιμώτεραι καὶ κραταιότεραι ῥίζαι τῆς Κρήτης μοὶ ὤμοσαν ὑποταγὴν, ἀναγορεύσασαί με προέξαρχον τὴν χώρας. Αὐτόθεν συμπέρανε, κύριε Δὰ Μολὶν, ὁποίαν τινὰ προαγωγὴν ἡ Θεία Πρόνοια ἐπαγγέλλεται εἰς τὸν οἶκόν μου.

— Σὲ γνωρίζω ἐκ φήμης, καὶ δὲν βλέπω καθ' ὅλην τὴν νῆσον τὸν ἀξιώτερον.

— Ταῦτα μὲν περὶ ἐμοῦ. Περὶ δὲ σοῦ πληροφοροῦμαι, ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα μεταπολίτευσις σοὶ ἐμποιεῖ φόβους τρανούς. Μᾶς ἀδικεῖς. Ἐὰν ὡς φρόνιμος οἰκογενειάρχης φείδεσαι τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, τῆς περιουσίας σου, τοῦτο βέβαια ἐπαινετόν. Ἀλλὰ φειδόμεθα δὰ καὶ ἡμεῖς τῆς εὐταξίας. Ὁπωσδήποτε μία τις προστασία ἰδιαιτέρα δὲν θὰ ἦτο περιττὴ πρὸς σέ. Θὰ σὲ καθίστανεν αὐτὴ καὶ κραταιότερον ἐν τῇ ἐξοχῇ, καὶ σεβαστὸν πρὸς πάντα ἕκαστον. Ἴσα ἴσα δὲ ἐπὶ σκοπῷ τοιούτῳ ἔρχομαι εἰς ἐπίσκεψίν σου. Διατίθεμαι νὰ σοὶ προτείνω καί τινα στενὴν συγγένειαν,

δι' ἧς καὶ ἀπὸ πᾶσαν ἐνδεχομένην παρενόχλησιν νὰ σὲ ἀπαλλάξω, καὶ τὴν εἰς τοὺς ἀγροὺς διαμονήν σου νὰ καταστήσω ἀπαραβίαστον.

— Ποῖον εἶδος συγγενείας ἐπιθυμεῖς νὰ συνάψῃς μὲ ἐμέ;

— Ὁ υἱός μου Πέτρος εἶνε ὁ ἀνδρειότερος καὶ ὡραιότερος νέος τῆς γενεᾶς μου. Τίς νυμφίος ἐπιτηδειότερος πρὸς τὴν θυγατέρα σου; Ἐγὼ μὲν θέλω πλουτίσει αὐτὸν μὲ κτήματα ἀξιόλογα, σὺ δὲ πρὸς τὴν κόρην σου δὸς μόνον καὶ μόνον ὅ,τι κρίνῃς εὔλογον, ὅτι νομίσῃς ἀνάλογον εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ υἱοῦ μου. Ἔχε ὅμως ὑπ' ὄψιν δύο τινά· πρῶτον μὲν τὴν παροῦσαν περιωπὴν ἐμοῦ, εἶτα δὲ τὸν προκείμενον προβιβασμὸν τοῦ υἱοῦ μου εἰς τὸ πρυτανικὸν ἀξίωμα.

Τοιάδε λέγοντος τοῦ Καντανολέου, ὁ ἄθλιος φραγγάρχων συνέστελλε τοὺς ὤμους, καὶ ἀνεβάσταζε τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ἀλλὰ συνετός, οἷος ἦτο, ἀπήντησε·

— Λάβε, κύριε Ῥαιτούρη, τὴν καλωσύνην νὰ προσμείνῃς ἐνταῦθα ὀλίγα λεπτά, ἑωσοῦ ἐπὶ τῆς προτάσεώς σου ἐπερωτήσω τὴν γνώμην τῆς συζύγου μου.

Ὁ Μολῖνος εἰσῆλθεν εἰς τοὺς ἐνδοτέρους κοιτῶνας γογγύζων, καὶ προκαλῶν τῆς οἰκογενείας τὸν κοπετόν. Ἀφοῦ δὲ συνδιεσκέφθη μετὰ τῆς συμβίας, καὶ ἐφεῦρεν ὑπὲρ τῆς ὑπολήψεως τοῦ οἴκου του τὴν ἁρμοδιωτέραν ὑπεκφυγὴν, ἐξῆλθεν αὖθις εἰς τὴν αἴθουσαν.

— Κύριε Καντανολέε — εἶπε τότε, προσποιηθεὶς ἄκραν ἀγαλλίασιν — καὶ ἐγὼ καὶ ἡ ἀρχόντισσά μου στέργομεν ἀσμένως τὸ προτεινόμενον συνοικέσιον. Δέον λοιπὸν, σὺ μὲν νὰ προδιαχωρίσῃς τὴν μερίδα τοῦ υἱοῦ σου, ἐγὼ δὲ κατόπιν νὰ διαστείλω κατ' ἀναλογίαν τὴν προῖκα τῆς θυγατρός. Ὑπεσχέθης ν' ἀντικαταστήσῃς εἰς τὴν πρυτανικήν σου θέσιν τὸν γαμβρόν. Ἀπαραίτητον καὶ τοῦτο. Τέλος πάντων χρειάζεται καί τις προθεσμία, ὅπως διατάξω τὰ οἰκιακά μου, καὶ παρασκευάσω τὴν νυμφικὴν στολήν. Θὰ φέρω ῥάπτας, ῥαπτίδας καὶ καλλωπιστὰς, θὰ προσκαλέσω συμβολαιογράφον καὶ ἄρχοντας διὰ τὴν κατάστρωσιν τοῦ

συμβολαίου. Ταῦτα δὲ πάντα δὲν ἐκτελοῦνται αὐθημερόν. Προτείνω, ὅθεν, νὰ εὐλογήσωμεν τοὺς γάμους τῶν τέκνων μας, ὄχι τὴν προσεχῆ Κυριακήν, ἀλλὰ τὴν ἐπακόλουθον, ἤτοι μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας. Καὶ ὡς μὲν πρὸς ταῦτα δέχθητε στερεὰν καὶ ἀμετάθετον τὴν ἀπόφασίν μας. Τοῦτο δὲ μόνον ἀπολείπεται πρὸς συμπλήρωσιν· ὅτι, δηλαδή, οἱ γάμοι νὰ τελεσθῶσι μὲ τὴν πρέπουσαν ἐπισημότητα, ὡς ἁρμόζει εἰς σέ, καὶ ἁρμόζει εἰς ἐμέ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς συῤῥοῆς δύναται νὰ προκύψῃ ἀταξία, ἃς προνοήσωμεν ἕως ἀπὸ τοῦδε καὶ περὶ τούτου. Ὑποσχέθητι, κύριε Ῥαιτούρη, νὰ μὴ κομίσῃς εἰς τὴν πανήγυριν τῶν γάμων ὀπαδοὺς ὑπερβαίνοντας τὸν ἀριθμὸν πεντακοσίων. Πεντακόσιοι ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία ἀρκοῦσιν εἰς ἀρχοντικοῦ γάμου συμπόσιον (1).

— Χαίρω ἀκούων τὴν διαβεβαίωσιν τῆς συναινέσεώς σου — ἀπεκρίθη γαυριῶν καὶ περιχαρὴς ὁ Πρύτανις. Ἀλλά, κύριε συμπένθερε, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἑκατέρωθεν συμφωνουμένης συγγενείας, δὲν νομίζεις καλὸν καὶ σὺ νὰ δοθῇ ἕως ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ταύτης ὁ ἀῤῥαβών;

Ἡ πρότασις αὕτη κατεπτόησε τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀλικιανοῦς. Ἀλλὰ τί νὰ κάμῃ; Ἑκὼν ἄκων συγκατετέθη. Μάρτυρες ὅθεν προσεκλήθησαν ἐν τῷ ἅμα, ὁ δὲ πρωτότοκος τοῦ Καντανολέου προσῆλθεν εὐθαρσὴς ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς μελλονύμφης.

Ὁ Ῥαιτούρης ἔφερε χρυσῆν τινα σφραγίδα δακτύλειον. Αὐτὴν λαβὼν ὡς ἀῤῥαβῶνα ὁ ἀγροῖκος κνημηδοφόρος (il rustico instivalato), προσηγόρευσε τὴν ἀρχοντοπούλαν, ἠσπάσθη αὐτήν, εἶτα δὲ τῇ ἔβαλε τὸ δακτυλίδιον εἰς τὸν παράμεσον. Μετὰ δὲ τὰ ἀμοιβαῖα συγχαρητήρια, ἐφίλησε τὴν νύμφην του, ἐνῷ διάφορα νέα κεράσματα διεξήγοντο ἐν ἀγαλλιάσει ἑκατέρων τῶν

---

(1) Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Μολίνου κατεδαφίζει πρόῤῥιζον τὴν μαρτυρίαν τοῦ φραγγάρχοντος χρονογράφου, ὅτι δῆθεν ὁ ἱππότης συνήνεσεν εἰς τοὺς γάμους κατὰ τὴν ὀλιγόλεπτον συνδιάλεξιν μετὰ τῆς συζύγου του. Αὐτόδηλοι ἀνακύπτουσιν ἐκ τῆς ὁμιλίας του οἱ διάφοροι ὅροι τῆς πρὸ πολλοῦ συντεχνασθείσης καὶ προμελετηθείσης προδοσίας. Οὐχ ἧττον δ' εὐλογοφανὴς ἀποῤῥέει καὶ ἡ εἰκασία, ὅτι προσκεκλημένος ἀφίχθη ὁ Καντανολέος εἰς Ἀλικιανοῦν.

μερῶν. Οἱ ἀῤῥαβῶνες παρεξετάθησαν πόῤῥω τῆς νυκτός. Τέλος πάντων, ἀποχαιρετίσαντες οἱ ἀντάρται τὴν οἰκογένειαν, ὅλως ἀφρόντιστοι καὶ ἀνύποπτοι (spensierati d'ogni sospetto) ἀπῆλθον τῆς ἐπαύλεως εἰς τὰ ἴδια.

Τῇ ἐπαύριον, ὁ Μολῖνος, ἀπελθὼν ἐνωρὶς εἰς Χανία μὲ δύο θεράποντας, καὶ προσκαλέσας οἴκοι, ἔνθεν μὲν τοὺς συγγενεῖς, ἔνθεν δὲ προὔχοντας Ἕλληνάς τε (!) καὶ Ἰταλούς, συναφίχθη κλαίων καὶ τὰ ἱμάτια διαῤῥηγνύμενος πρὸς τοὺς ἀνωτέρους τῆς πόλεως διοικητάς. Ἐκεῖ ἀφηγήθη τὰ διατρέξαντα· ὁμολογήσας δὲ ὅτι ὑπενέδοσε τῇ βίᾳ καὶ τῇ στενοχωρήσει, ἱκέτευσε τὴν βοήθειαν τῶν ἀρχῶν (1).

Οἱ διοικηταὶ ἐπαρηγόρησαν τὸν ὀδυρόμενον· παρακινήσαντες δὲ αὐτὸν ν' ἀποβάλῃ πάντα φόβον, ὑπεσχέθησαν νὰ λάβωσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοιαῦτα μέτρα, ὁποῖα θὰ προσῆκον εἰς σωφρονισμὸν καὶ παρόντων καὶ μελλόντων ἀποστατῶν.

Κατὰ προτροπὴν τῶν ἐν Χανίοις, ὁ Μολῖνος, προσποιηθεὶς προθυμίαν ἀκράτητον περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως, ἤρξατο παρασκευάζων τὰ τοῦ γάμου μὲ περίσκεψιν ὑποκεκριμένην. Ἠγόρασεν ὑφάσματα ῥούχινα καὶ μεταξωτά, ἀπέστειλεν εἰς Ἀλικιανοῦν ῥαπτίδας, ἀπέκτησε διάφορα ἄλλα εἴδη τῶν παραφέρνων. Καὶ πρὸς μὲν τὸν μνηστῆρα διέπεμψε, κατὰ τὸ ἔθος, ῥοῦχόν τι λεπτόν, πρὸς δὲ τὸν συμπένθερον ἀπέστειλεν ἐδώδιμά τινα φιλοδωρήματα. Ταῦτα δὲ πάντα, ὅπως ἀποκοιμήσῃ τὸν Καντανολέον εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι αἰσίως θὰ ἐπετελοῦντο οἱ γάμοι κατὰ τὴν ὡρισμένην ἡμέραν.

Ἐν τοσούτῳ αἱ ἀρχαὶ τῶν Χανίων, αἵτινες ῥητὴν εἶχον ἐκ Χάνδακος ἐπιταγὴν νὰ ἐξολοθρεύσωσι παντοιοτρόπως τοὺς παρανόμους ἀντάρτας, ἀπῄτησαν ἐπικουρίαν στρατιωτικήν. Ὁ Δοὺξ ἀπέστειλε τότε ἓν ἀπόσπασμα Καπελέτων ὑπὸ τὸν Σίμωνα Πά-

(1) Διεκοίνωσε, λοιπόν, εἰς Χανία τὴν ἀγανάκτησίν του! Καὶ οἱ ἀρχοντορωμαῖοι, καὶ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμός, καὶ οἱ κατάσκοποι τῆς Πενταρχίας ἐσίγησαν! — Ἔπειτα δέ, ἐλευθέραν τὴν πορείαν ἔχων ὁ Μολῖνος, τί ἄρα γε τὸν ἠνάγκαζεν, ἐὰν ἀληθῶς ὑπέκυπτε τῇ βίᾳ, νὰ ἐπανακάμψῃ αὖθις εἰς Ἀλικιανοῦν πρὸς ὑπάντησιν τοῦ Καντανολέου;

στροβιτσ, τριακοσίους Κόρσους ἐκ τῆς ἐπιλέκτου φρουρᾶς τοῦ Μεγαλοκάστρου, καὶ τριακοσίους ἑτέρους ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Κερνίδων (Cernide), ἤτοι διακοσίους ἐκ Χάνδακος, καὶ ἑκατὸν ἐκ Ῥιθύμνης. Τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ συνέκειτο ἐκ πεζικοῦ συνάμα καὶ ἱππικοῦ, εἶχε τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ γενικοῦ ἐπιτηρητοῦ τοῦ βασιλείου, κόμητος Γαβουτίου Δὲ Κολλάλτο. Ἀλλὰ πρὸς μεγαλητέραν ἀσφάλειαν προσετέθη καὶ ἑτέρα δύναμις. Προσελήφθησαν τριακόσιοι ἐκ Κισάμου, καὶ ἄλλοι τόσοι ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Μελέχα, πλὴν πεντακοσίων Ἰταλοελλήνων ἐκ Χανίων, καὶ ἑτέρων πεντήκοντα Καπελέτων ἱππέων. Τὸ ὅλον τοῦ στρατοῦ συνεποσώθη εἰς 1700 πεζούς, καὶ 150 ἱππεῖς. Συνυπολογιζομένων δὲ καὶ τῶν τριακοσίων ἀρχοντορωμαίων, φραγγαρχόντων, καὶ ἄλλων ἰδιωτῶν, ὅσοι ἐστρατολογήθησαν ἐν Χανίοις, τὸ ἄθροισμα τῆς ἀπαρτισθείσης δυνάμεως ὑπερέβη τοὺς δισχιλίους ἄνδρας, παραλειπομένων τῶν ἐφίππων ἐθελοντῶν. Αἱ ἀρχαὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ἀγρότας τοῦ Ψυχροῦ, ὑποπτεύσασαι τὴν ἐμπιστοσύνην των.

Κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν Κυριακὴν τῶν γάμων ὁ Μολῖνος μετέβη εἰς τὴν ἔπαυλίν του πανέστιος, συνοδευθεὶς καὶ ἀπὸ πεντήκοντα φίλους, προσκεκλημένους δῆθεν εἰς τὴν πανήγυριν. Ἡ ἐπίλοιπος συνοδία ἔφθασε τὴν τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας. Ἑκατὸν βόδια καὶ πρόβατα ἐσφάγησαν τότε διαταγῇ τοῦ οἰκοδεσπότου, μέγισται δὲ καὶ πολλαὶ παρασκευαὶ ἐγένοντο πρὸς ὑποδοχὴν τῶν Καντανολέων, καὶ τῆς συντροφίας των, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ εἰδοποιοῦντο νὰ σπεύσωσιν, ἑτοίμων ὄντων ἤδη τῶν τῆς πανηγύρεως.

Ἐπὶ τοιαύτῃ ἀγγελίᾳ λαβὼν ὁ Καντανολέος 350 ἄνδρας καὶ ἑκατὸν γυναικόπαιδα μεθ' ἑαυτοῦ, παρεγένετο πρωϊος εἰς Ἀλικιανοῦν. Ὁ ἱππότης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν φραγγάρχοντες τὸν ὑπεδέχθησαν φαιδρῶς, τὸν ἐθώπευσαν (carezzato), τὸν ἐφιλοφρόνησαν λίαν τεχνηέντως, ἐπιδείξαντες καὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν μελλόνυμφον, καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς συμπενθέρους πᾶσαν ἀγάπην καὶ καλοκἀγαθίαν (con grandissima affabilità et contento; con ogni sorte d'amor et cortesia). Ἅμα δὲ ὡς τὸ συμβόλαιον ὑπεγράφη, καὶ ἐγένοντο αἱ ἐκτιμήσεις τοῦ χρυσαφικοῦ, τοῦ ἀσημικοῦ, τῶν φορεμάτων, τὰ ὁποῖα ἔμελλον τάχα νὰ συναπέλθωσι μὲ τὴν νύμφην ὀλίγον ἔπειτα, οἱ ἀγροῖκοι χωρικοὶ ἤρχισαν, κατὰ τὴν συνήθειάν των, νὰ τρώγωσι, νὰ πίνωσι, νὰ ᾄδωσι, νὰ χορεύωσι, παραδιδόμενοι εἰς τὴν ἀγαλλίασιν καὶ

τὴν κραιπάλην. Ὁ εὐγενὴς οἰκοδεσπότης εἶχε προεπιτάξει γραμματεῖς, ὑπηρέτας, ἀγρονόμους τοῦ πύργου νὰ διανέμωσι τὸν οἶνον ἀφειδῶς, σπένδοντες πρὸς ἕκαστον τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐπέκεινα τῆς ἀρεσκείας του. Οὗτοι δ' ἐξετέλεσαν τὴν διαταγὴν τόσον καλά, ἐκέρασαν, δηλαδή, τοσοῦτον οἶνον, κατὰ δειλινὸν καὶ γεῦμα πρὸς τοὺς συμπενθέρους, ὥστε ἅπαντες, μηδενὸς ἐξῃρημένου (tutti, niuno eccettuato), ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ἀπέμεινον ἀπεκτηνωμένοι, ἀναίσθητοι, ἀκίνητοι ὥσπερ νεκροί, καὶ χοιρωδῶς ἐπὶ τὸ ἔδαφος κατεστρωμμένοι (1).

Πρὸς διασκέδασιν πάσης ἐνδεχομένης ὑπονοίας ὁ Μολῖνος, οἱ φίλοι του, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῆς αὐτῆς μερίδος, προσποιηθέντες τότε τὸν αὐτὸν λήθαργον, κατεκλίνθησαν χαμαί, ὡς ἂν ἦσαν δῆθεν μεθυσμένοι καὶ αὐτοί. Οὕτως, ἡ αὐλὴ τοῦ μεγάρου, τὸ ὑπερῷον, τὰ ἐξαρτήματα τῆς ἐπαύλεως, οἱ κῆποι, ἤδη κατεσκεπασμένα ἀπὸ ἀνθρώπους, μηδὲν δίδοντας πλέον σημεῖον ζωῆς, παρέστησαν γελοιώδη σκηνὴν διαρκέσασαν ἄχρις ἑσπέρας.

Ἀλλὰ περὶ δυσμὰς ἡλίου ἐξεστράτευσαν ἀπὸ Χανίων ὁ ἐνδοξώτατος Προβεδοῦρος μετὰ τοῦ συμβούλου του, ὁ προῤῥηθεὶς κόμης Κολλάλτος, ὁ διοικητὴς τῶν Καπελέτων, καὶ ὁ τῶν Ἐκλεκτῶν Χανίων, ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἰταλογραικικῶν συνταγμάτων, οἱ φραγγάρχοντες, ἔνιοι τῶν πολιτῶν, τέλος δὲ δύο πλοίαρχοι μὲ 200 ναύτας, ἐσχάτως εἰς Σούδαν εἰσορμίσαντες — δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι περίπου τὸν ὁλικὸν ἀριθμόν. Πορευθέντες ἐν σιγῇ, ἔφθασαν οὗτοι μετὰ δύο ὥρας παρὰ τὸν ποταμὸν χαιρήτην (?), ἔνθα συγκοινωνήσαντες διὰ πυροτεχνημάτων μὲ τοὺς ἐν Ἀλικιανοῦ, ἔμαθον ὅτι τὰ πάντα εἶχον ἐπιτύχει κατὰ τὸ προτεθὲν σχέδιον. Πρὸς χρῆσιν δῆθεν τῶν χορευτῶν, ὁ Σὲρ Φραντσέσκος εἶχε προσκαλέσει εἰς τὴν πανήγυριν τύμπανα καὶ ἀσκαύλους· οἱ δὲ Καντανολέοι, ὅτε ἐξῆλθον τῆς τελετῆς τοῦ στεφανώματος (nel partirsi dalle nozze) (2), ἤκουσαν τὴν

(1) Δὲν ὄζει πόῤῥωθεν μηκώνιον ἡ περίοδος αὕτη τοῦ χρονογράφου;

(2) Ἀφοῦ ὁ πλαστολάλος μας χρονογράφος παρέδραμεν, ἢ μᾶλλον ὑπέκρυψεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τὴν διὰ τοῦ στεφανώματος συμπλήρωσιν τῶν γάμων, παραδίδει ἐνταῦθα μίαν μαρτυρίαν, ὅθεν δύναται οἴκοθεν ὁ ἀναγνώστης νὰ συμπεράνῃ περὶ τῆς ἑδραιότητος τοῦ ὅλου χρονογραφικοῦ οἰκοδομήματος.

μουσικὴν αὐτήν. Τὸ σύνθημα ἐδόθη πρὸς τὸν στρατὸν ἀπὸ τοὺς ἀσκαύλους, ὥστε οἱ Καντανολέοι οὐδεμίαν συνέλαβον ὑπόνοιαν. Τότε ὁ στρατὸς ἐκίνησεν ἐν εὐταξίᾳ, εἰσελθὼν δὲ ἐν τῇ κώμῃ λάθρᾳ καὶ ἀθορύβως, ἐπίασεν εἰς τὰς αὐλάς, εἰς τοὺς κήπους, εἰς τοὺς οἴκους ἅπαντας τοὺς χωρικούς, τοὺς ἔδεσε κτηνηδὸν χεῖρας καὶ πόδας, οὕτω δέ, ἀναισθητοῦντας ἔτι, τοὺς ἐπεσώρευσεν εἰς φυλακάς. Οἱ ἀξιωματικοί, ἀφοῦ ἐπεστάτησαν εἰς τὴν δέσμευσιν, παρεκάθησαν, χάριν ἀναψύξεως καὶ ἀγαλλιάσεως, εἰς πλουσιοπάροχον συμπόσιον, τὸ ὁποῖον εἶχε προλαβόντως ἑτοιμασθῇ.

Τῇ ἐπαύριον ἀνοίξαντες οἱ χωρικοὶ τὰ βλέφαρα, καὶ ἰδόντες ἑαυτοὺς δεδεμένους, ὑπέλαβον τὴν αἰχμαλωσίαν ἔργον ἀστεϊσμοῦ. Διὸ ἠρώτησεν ὁ εἷς τὸν ἄλλον — Μωρὲ, μ' ἔδεσες σύ; — Ὄχι· εἶμαι δέσμιος καὶ ἐγώ. — Λοιπὸν ποῖος μᾶς ἔδεσε; — Συνῆλθον ὅμως εἰς τὰς φρένας των, καὶ διέγνων τὴν συμφορὰν ἐπὶ τῇ κλαγγῇ τῶν βενετικῶν σαλπίγγων. Τότε δὰ ἡ ἐκπτόησίς των κατέστη ἀπερίγραπτος.

Οἱ στρατιῶται ἤγαγον δεσμίους τοὺς ἀντάρτας ἐνώπιον τῶν κυρίων των (nanti li patroni). Ἤδη τὸ δικαστήριον ἐκάθητο μὲ τὴν πρέπουσαν σοβαρότητα ἐπί τινος ὑψώματος τῆς κώμης. Πρῶτος εἰσήχθη ὁ ἀπειρόκαλος Πρύτανις, περιβεβλημένος ἔτι τὴν ἐρυθρὰν τοῦ ἀξιώματός του στολήν. Πλεῖσται ὅσαι ἐπερωτήσεις τῷ ἀπηυθύνθησαν, πρὸς τὰς ὁποίας ἀντεφώνησεν ἑκάστοτε αὐθαδῶς. Ἐρωτηθεὶς πῶς ἀπετόλμησε νὰ σφετερισθῇ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν προσηγορίαν Ῥαιτούρου,

— Ἐγώ, ἀπήντησεν, ἐξελέχθην τοποτηρητὴς παρὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὅστις, ἔτι πρὸ τῆς τυραννίδος σας, ὑπῆρξεν ὁ κυρίαρχος τοῦ τόπου. Τὴν δὲ ἀρχὴν αὐτὴν μετῆλθον ἀναφανδὸν καὶ δημοσίᾳ, ὡς πρέπει εἰς νόμιμον ἀρχηγόν, εἰς κυβερνήτην μηδὲν ἔχοντα νὰ φοβηθῇ.

Ἀναβοησάντων τότε τῶν πιστῶν ὑπηκόων Ἆρον, ἆρον, ἀπαγχόνισον αὐτόν! ὁ Καντανολέος ἐκρεμάσθη διὰ χειρὸς δημίου εἴς τινα ἐλάτην, ὀλίγα βήματα πόῤῥω τοῦ δικαστικοῦ ἰκριώματος. Τὴν αὐτὴν ὡσαύτως ὑπέστησαν τιμωρίαν καὶ οἱ δύο υἱοί του, δηλαδὴ ὁ νυμφίος καὶ ὁ δευτερότοκος. Ἀκολούθως

έτουφεκίσθησαν τρεῖς ῥιζάρχαι τῶν Μουσούρων, καὶ ἕτεροι εἰκοσιδύο τοῦ αὐτοῦ γένους ἀπηγχονίσθησαν ἐπὶ τῶν δένδρων. Ἐκ τῶν Κοντῶν μόνοι δεκαὲξ ἔτυχον παρόντες εἰς τοὺς γάμους. Ἐκρεμάσθησαν οἱ ὀκτὼ ἐξ αὐτῶν. Ἑκατὸν δὲ ἦσαν οἱ ἐκ τῶν Πατέρων Πεζουλοκόλων, καὶ οἱ ἐκ τῶν Πατέρων Ζάππα. Οἱ μὲν τριάκοντα τούτων ἀπηγχονίσθησαν εἰς τὰς παρακειμένας ἐλάτας, οἱ δὲ λοιποὶ παρεπέμφθησαν σιδηροδέσμιοι εἰς τὰ κάτεργα. Ὅσοι δὲ ἄλλοι τῶν Κοντῶν, τῶν Μουσούρων, καὶ τῶν Καντανολέων παρευρέθησὰν εἰς τὴν πανήγυριν, οὗτοι διεχωρίσθησαν εἰς τέσσαρας μερίδας. Ἡ πρώτη μερὶς ἀπηγχονίσθη ἐπὶ τὴν τρίοδον, τὴν ἔξω τῆς πύλης τῶν Χανίων. Ἡ δευτέρα ἐκρεμάσθη εἰς Κρουστογέρακον, κώμη ἄλλως παραδοθεῖσα εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἀφανισθεῖσα μέχρις ἐντελοῦς καταστροφῆς. Ἡ τρίτη ἀπηγχονίσθη πρὸς τὰ Ἀποκόρωνα, ἐπὶ τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Ῥιθύμνης εἰς Μεγαλόκαστρον ὁδόν. Αἱ κρεμάλαι ἐπήχθησαν ἐκ διαλειμμάτων, εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεως μιλλίου ἡ μὲν τῆς δέ. Τέλος πάντων, ἡ τετάρτη μερὶς ἀφιερώθη εἰς τὴν κωμόπολιν Μεσκλᾶν, πατρίδα τῶν τιμωρηθέντων. Τὸ χωρίον ἐπυρπολήθη ἕως τελείας ἀποτεφρώσεως, τὰ δὲ σκεύη καὶ τὰ κτήνη τῶν φυγοδίκων διενεμήθησαν τοῖς στρατιώταις (1).

Τοιοῦτο τὸ τέλος τῶν ἀπίστων στασιαστῶν, τῶν ἐπικινδύνων ἀποστατῶν. Παράδειγμα πρὸς ἅπαντας χρησιμότατον. Οἱ μὲν ἀπειθήσαντες τοῖς αὐθένταις ἐξωλοθρεύθησαν, οἱ δὲ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἡγεμόνι ἐμμείναντες πιστοὶ ἀπέλαβον τὴν πληρεστέραν ἱκανοποίησιν. Ὅσοι δὲ ἄλλοι τῶν ἀνταρτῶν ἐξέφυγον κατὰ τὴν δίκην ἐκείνην τὰ ἀντίποινα τῆς ἀπιστίας, οὗτοι ἀπέτισαν τὰ ὀφειλήματα καθ' ὃν χρόνον θέλομεν διηγηθῇ παρακατιών (2).

Ἐν τούτοις ἔφθανεν εἰς Κρήτην ὁ ἐκλαμπρότατος Μαρῖνος Δὲ Καβάλλης, ὡς Γενικὸς Προβεδοῦρος τοῦ βασιλείου. Ὁ ἄρχων οὗτος — ὄντως φιλοδίκαιος, αὐστηρότατος, καὶ ἀμερόληπτος — ἤρχετο ἐντεταλμένος νὰ συμπληρώσῃ τὸν ἀφανισμὸν τῶν απο-

---

(1) Παραλείπει νὰ συναριθμήσῃ εἰς τὴν διανομὴν καὶ τὰς γυναῖκας.

(2) Πρόδηλον ἐκ τῶν ἑπομένων ἐμφαίνεται, ὅτι ὁ θάνατος τῶν Καντανολέων, καὶ ἡ ἀγχόνειος ἑκατόμβη ὑπεδαύλισαν μᾶλλον, ἢ νὰ σβέσωσι τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως.

στατῶν καὶ νὰ τακτοποιήσῃ τὴν χώραν μὲ τὴν πληρεξουσιότητα Μεγάλου Ἀνακριτοῦ.

(..... Ἕπεται λεπτομερὴς καὶ στομφαστικὴ περιγραφὴ τῆς ἐν Χανίοις ὑποδοχῆς τοῦ νεήλυδος Προβεδούρου).

Ὁ Καβάλλης ἐπέβη αὐθημερὸν τὸν ἵππον, ἄγων πεντακοσίους Σκλαβούνους, ἀφικομένους μετ' αὐτοῦ, ἑτέρους χιλίους ἐκ τῶν ἰταλοελληνικῶν συνταγμάτων, καὶ τοὺς τοποτηρητὰς τῆς πόλεως. Ἀφοῦ παρέμεινεν ἐκτὸς τῶν πυλῶν ἕως τετάρτης τῆς νυκτός, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν κώμην Φωτεινιακόν, ἕδραν τῆς ῥίζης τῶν Φωτεινῶν, ἀπέχουσαν ὡς τεσσάρων μιλλίων. Ὁ Προβεδοῦρος περιεκύκλωσε τὴν κώμην, ἔθραυσε διὰ σφυρῶν τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, καὶ ἀφοῦ συνέλαβεν ἄνδρας, γυναῖκας, ἀνήλικα (huomini, donne, e fanciulli), ἐπυρπόλησεν ὁλόκληρον τὸ χωρίον, συγκείμενον ἐκ τετρακοσίων στεγῶν. Ἡ τιμωρία τῶν ἀπίστων ἤρξατο διανύοντος ἔτι τοῦ πυρὸς τὴν ἐντολὴν τῆς ἀποτεφρώσεως. Ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἀνδρῶν καὶ γυναικοπαίδων ὁ ἀείμνηστος στρατηγός, ἐκλέξας δώδεκα τῶν ὑποτιθεμένων πρωτουργῶν, καὶ στήσας κύκλῳ τῆς πυρκαϊᾶς τοσαύτας φούρκας, ἀπηγχόνισεν αὐτοὺς ὁρμαθιδόν. Πρὸς ἐντονώτερον δὲ ἐκφοβισμόν, ἔλαβε τέσσαρας νέας, συζύγους ἀρχηγῶν, τὰς μᾶλλον προβεβηκυίας εἰς ἐγκυμοσύνην, καὶ δέσας εἰς πασσάλους τὰ γυμνὰ μέλη των, μὲ μεγάλας καὶ κοπτερὰς μαχαίρας διέῤῥηξε τὴν κοιλίαν αὐτῶν, ἀποσπάσας ἔπειτα ἐκ τῶν ἐντοσθίων τὰ πάλλοντα ἔμβρυα (con cortellacci fece aprire il loro ventre, e cavategli fuori vivi li bambini). Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐγένετο θαυμασίων ἀποτελεσμάτων πρόξενος. Μετὰ ταῦτα ἀνέσκαψε τὰ λείψανα τοῦ ἐμπρησμοῦ, διατάξας, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ λεπτότερα χαλίκια τῶν ἐρειπίων νὰ μετακομισθῶσι πόῤῥω τοῦ καταστραφέντος χώρου, ἵνα μηδὲ ἡ ἀνάμνησις ἀπομείνῃ κώμης, ὑπὸ ἀνθρώπων κατοικηθείσης τὸ πρίν. Ἄξιοι δὲ τοιαύτης τιμωρίας ἦσαν οἱ κάτοικοι. Τοὺς παραλειπομένους Φωτεινοὺς ὁ ἀνδρεῖος στρατηγὸς ἐπεβίβασεν ἐπὶ τριήρεως, καὶ διεσκόρπισεν εἰς τὰς παρακειμένας τρεῖς νήσους, λαβὼν τὴν πρόνοιαν νὰ διανείμῃ αὐτοὺς εἰς τὰ ἐκεῖ χωρία ὀλίγους κατ' ὀλίγους, ὅπως μηδέποτε εἰς τὸν αἰῶνα ἀναστοιχειωθῇ Φωτεινῶν φυλή. Ἐὰν δὲ πέντε ἢ ἓξ ἄτομα ἐπεσώθησαν ἀνεξόριστα ἐπὶ Κρήτης, ἡ σπεῖρα αὕτη ἀνάγεται εἰς τοὺς εὐαρίθμους, οἵτινες τὴν τότε πανωλεθρίαν ὑπεξέφυγον δι' ἀποδράσεως.

Καὶ τάδε μὲν περὶ Φωτεινῶν. Αἱ δὲ ῥίζαι τῶν ἑτέρων νομῶν, αἱ ἀπὸ Φραγγοκάστελλον, ἅγιον Βασίλειον, ἅγιον Νικήταν, Ἀποκόρωνα, Σφακία, Σέλινον, Κίσσαμον, καὶ ἐφεξῆς (e di tutti li altri territorj) (1), προσεκλήθησαν παρὰ τῆς αὐτοῦ ἐκλαμπρότητος νὰ παρουσιασθῶσιν αὐτοπρόσωποι, ἵνα καθαρισθῶσιν ἀπὸ τὰς ἀνομίας. Ἔνιοι τῶν φρονιμοτέρων ὑπήκουσαν, καὶ ἔτυχον καλῆς ὑποδοχῆς. Ἀλλ' οἱ Πάτεροι, οἱ Κοντοὶ, οἱ Παππαδόπουλοι, οἱ Μουσοῦροι, οἱ Λογγῖνοι, οἱ Γιαννακάδες, οἱ Νομικοὶ, οἱ Φαινόκαλοι, οἱ Καψοκαλύβαι, οἱ Ψαρομήλιγγοι, ἅπαντες οὗτοι Σκορδύλαι, κάτοικοι δὲ Σφακίων, ἁγίου Βασιλείου, Φραγγοκαστέλλου, καὶ ἑτέρων περιοχῶν, οὗτοι οὔτε ὑπήκουσαν, οὔτε παρουσιάσθησαν, ἀλλὰ συνετάχθησαν εἰς ἐπίμονον ἀποστασίαν. Διὸ ἐκηρύχθησαν ἐκνόμιοι (banditti), κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ἀγχονιμαῖον, ἐστερήθησαν τοῦ δικαιώματος ἰδιοκτησίας, ἀπώλεσαν τὰ ὑπάρχοντα διὰ δημεύσεως, καὶ ἐλπὶς σωτηρίας δὲν ἀφέθη αὐτοῖς, εἰμὴ ὑπὸ ἕνα τινα ὅρον. Διελάμβανεν ὁ ὅρος οὗτος, ὅτι οἱ βουλόμενοι ἔκτοτε νὰ συνέλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν μὲ τὴν ἀρχὴν ὤφειλον νὰ κόψωσι τὴν κεφαλὴν ἑνός τινος τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν, ἤγουν πατρὸς, ἢ ἀδελφοῦ, ἢ υἱοῦ, ἢ γυναικαδέλφου, ἢ ἀνεψιοῦ (a suo padre, al figliuolo, al fratello, al cognato, o al nipote), καὶ νὰ παρουσιάσωσιν εἰς τὰς ἐξουσίας τὴν κεφαλὴν, ἢ τὰς κεφαλὰς, ἀποτετμημένας τοῦ κορμοῦ, ὅπως ἐξιλεώσωσι τὴν δικαιοσύνην, καὶ κατασταθῶσιν ἄξιοι συγχωρήσεως. Τὸ δὲ μέτρον τῆς ἐξιλεώσεως ἤθελεν ἀναλογισθῇ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν παρουσιασθησομένων καρῶν. Δηλονότι, ἂν πολλαὶ ἦσαν αἱ κεφαλαὶ, καὶ ἂν ἀληθῶς ἀνῆκον εἰς σώματα συγγενῶν πλησιεστάτων, συγγενῶν διαλαμβανομένων ἐν τῇ ὁρισθείσῃ συγγενικῇ βαθμολογίᾳ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ κομιστὴς θὰ εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἄφεσιν τοσούτων ζώντων ἐκνομίων, ὅσαι ἦσαν αἱ προσφερόμεναι κεφαλαί (2).

---

(1) Παραλείπει τὸ Ψυχρὸν, τὸ ὁποῖον ὑπέδειξεν ἀνωτέρω ὡς ὕποπτον, καὶ παρασιωπᾷ πλεῖστα ὅσα ἄλλα διαμερίσματα τῆς νήσου. Ὁπωσδήποτε, ὁ χρονογράφος ἐν τῇ ἐνταῦθα ἀπαριθμήσει ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ Γεώργιος Καντανολέος δὲν ἦτο Πρύτανις μόνου τοῦ νομοῦ Χανίων, ὡς ηὐδόκησε νὰ τὸν παραστήσῃ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ἀλλὰ προσέτι καὶ τοῦ πλείστου μέρους, εἰμὴ συνόλου τῆς ἐξοχῆς.

(2) Πολλάκις ἄλλοτε εἶχεν ἡ κυβέρνησις διενεργήσει τὸ μέτρον τοῦτο. Διάφοροι βοῦλλαι παπικαὶ καθιέρουν κατόπιν τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἀπέκειτο εἰς

Πολλοὶ συνέβησαν, χάριν τοῦ κηρύγματος τούτου, οἱ συμβιβασμοί (accomodamenti!!!). Ἀναφέρομεν ἕνα ἐκ τῶν τυχόντων. Ἐνεφανίσθη μεταξὺ τῶν προσελθόντων καί τις ἱερεὺς ἐκ τῆς ῥίζης τῶν Πατέρων Ζάππα, κάτοικος Σφακίων. Ὁ παππᾶς οὗτος, δν ἠκολούθουν τὰ δύο τέκνα του, ἐκόμισεν ἐντὸς δισσακκίου πέντε πλησιεστάτων συγγενῶν κεφαλάς· ἤγουν τὰς τοῦ ἰδίου υἱοῦ, τοῦ αὐταδέλφου, τοῦ γαμβροῦ, καὶ δύο του ἀνεψιῶν. Κλαίων, στενάζων, ἀνασπῶν τὰς τρίχας τῆς κόμης καὶ τῆς γενειάδος, ὁ τάλας ἱερεὺς ἐξήγαγεν ἀπὸ τὸ δισσάκκιον τὰς κεφαλάς, καὶ συλλαβὼν αὐτὰς ἀπὸ τὰς ἐπιμετωπιδίους τρίχας, κατεκύλισεν ἐπαλλήλως μὲ ἀγανάκτησιν εἰς τοὺς πόδας τοῦ κυρίου Καβάλλη καὶ τῶν τοποτηρητῶν, κραυγάζων ἑκάστοτε (1)·

— Ἰδοὺ ὁ υἱός μου! Ἰδοὺ καὶ ὁ ἀδελφός μου! Λάβετε τώρα τὸν γαμβρόν μου! Οὗτος μὲν ὁ μεγαλήτερος τῶν ἀδελφιδῶν μου! Οὗτος δὲ ὁ μικρότερος!

Κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ὁ Καβάλλης ἠμφίβαλε περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ διαδραματιζομένου ἐπεισοδίου. Ἀκολούθως ὅμως ἐξήλεγξε τὸ ἀληθὲς, ἀνακρίνας τὰς περιστάσεις, καὶ τοὺς βαθμοὺς τῆς συγγενείας ἐξακριβώσας διὰ μαρτυριῶν ἀναμφιλέκτων. Τὸ καταπληκτικὸν τῆς σκηνῆς ἔνυξε τὰς καρδίας τῶν θεατῶν, τὸ δὲ πνεῦμα τῶν τοποτηρητῶν ἐξέστη. Ὁ μὲν ἱερεὺς ἐξηγόρασεν ἐν τῷ ἅμα τὸν ὡρισμένον ἐπιθανατίων ἀριθμὸν, προτροπῇ δὲ τῶν τοποτηρητῶν ἠκυρώθη τὸ δεινὸν κήρυγμα. Καὶ αἱ μὲν πέντε φρικώδεις κάραι ἤρθησαν ἐκ τῆς παρουσίας τῆς ἐπιτροπῆς, ἄλλοι δὲ τρόποι, ἧττον τραχεῖς, ἐπενοήθησαν πρὸς τακτοποίησιν τῆς νήσου (2).

πάντα χριστιανὸν, ὄχι μόνον νὰ καταμηνύῃ αὐτοὺς τοὺς στενωτάτους συγγενεῖς, ἀλλὰ καὶ ἰδιοχείρως νὰ τοὺς παραδίδῃ εἰς τὴν εἱρκτὴν, εἰς τὴν στρέβλην, εἰς τὴν πυράν. Φρίξατε Τοῦρκοι, καὶ Σαρακηνοί!

(1) Et cavatele dal dorvan, le gittò alla presenza del signor Cavalli, e delli altri rappresentanti.

(2) Ἡ θηριώδης τοῦ Καβάλλη διαγωγὴ ἐξήγειρε καὶ αὐτῆς τῆς μητρυιᾶς τὴν ἀγανάκτησιν. Ἔκτοτε ἡ Σύγκλητος ἀπηγόρευσεν αὐτῷ τὴν πληρεξουσιότητα. Ἐξάγεται τοῦτο ἔκ τινος χωρίου τοῦ Ὑπομνήματός του· « A me fu levata l'autorità d'impacciarmi più solo ».

Τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα ἐστιχουργήθη πρὸς αἶσχος τοῦ Πρυτάνεως Καντανολέου, ὅστις ἐγένετο πρόξενος τοσούτων κακῶν·

« Ποιὸς εἶδε Κοντὸν Σύντιχον
Καντανολέον Ῥαιτούρην,
Μέγαν Σκριβάνον Πατέρον
Μουσοῦρον Πρωτομάστορα »;

Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀνταρσία παρετείνετο. Ὁ ἐκλαμπρότατος Προβεδοῦρος, ἀποφασίσας νὰ δώσῃ πλῆρες τέρμα εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀκαταστασίαν, κατέλιπε τὴν ὁδὸν τῆς αὐστηρότητος, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν ἐναντίαν τῆς πραΰτητος (si mise acquetar le cose con modi placidi) (1). Ἕνεκα τῆς τοιαύτης τροπῆς, ἐξέπεμψεν εἰς Σφακία, καὶ εἰς τὰ ἕτερα φρούρια, τὰ ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν κατεχόμενα, τέσσαρας εὐπατρίδας, ὧν οἱ μὲν δύο Βενετοί, οἱ δὲ Κρῆτες. Ἦσαν οὗτοι ὁ Σὲρ Φραντσέσκος Βιτσαμάνος, καὶ ὁ Ἰάκωβος Καλλέργης ἐκ τῶν φραγγαρχόντων, ὁ δὲ Μεσσὲρ Ἀσσάνης Εὐδαιμονοϊάννης καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Μόρμωρης ἐκ τῶν ἀρχοντορωμαίων, εἰς οὓς προσετέθησαν ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος Χανίων Ἀμβρόσιος Μιάνης, καὶ ὁ πανιερώτατος Βησσαρίων Λογοθέτης, ὁ ἐκ τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἁγίου Σάββα, ὁ καὶ τῶν πατριαρχικῶν κτημάτων ἐπιτηρητής. Οὗτοι, ἀφιχθέντες εἰς Σφακία, καὶ σκηνώσαντες ἀπέναντι τοῦ Ἐσταυρωμένου, προσεκάλεσαν τοὺς κατοίκους εἰς μετάνοιαν. Αἱ ἐπιπλήξεις καὶ καταγνώσεις τῶν μεσιτῶν (mediatori) ἤγαγον τοὺς ἀποστάτας εἰς συντριβήν, ὥστε αἱ διαφοραὶ συνεβιβάσθησαν ἑκατέρωθεν ἐπὶ τὸ εἰρηνικώτερον. Οἱ μὲν μεσῖται, δόντες τοῖς χωρικοῖς τὰς δεομένας περὶ προσωπικῆς ἀσφαλείας ἐγγυήσεις, παρεκίνησαν τούτους νὰ παρουσιασθῶσιν ἐν Χανίοις εἰς τὰς ἁρμοδίας ἀρχάς, πρὸς ἁπλῆν δήλωσιν ὑποταγῆς (2). Οἱ δὲ ἀντάρται κατεπείσθησαν νὰ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Καβάλλη, ἵνα αὐτοπροσώπως ποιήσωσι

---

(1) Ἐξ αἱμοβόρρου, ὁ Καβάλλης τρέπεται εἰς ἱκέτην. Ὑπόσχεται ἀμνηστείαν, ἀτέλειαν, προνόμια.

(2) Προκύπτει ἐξ ἄλλου χειρογράφου, ὅτι, μέχρι τῆς ἐντελοῦς περαιώσεως τῆς εἰρήνης, οἱ πρεσβευταὶ διεκρατήθησαν ὅμηροι ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῶν Σφακίων. Λοιπόν, μᾶλλον ἢ μεσίτας, ἔπεμπεν ὁμήρους ὁ Καβάλλης.

τῆς ἀμνηστείας τὴν αἴτησιν. Ἰδοὺ καὶ ὁ ὀνοματικὸς πίναξ τῶν τότε παρουσιασθέντων·

(Ἕπεται ἀκριβέστατος κατάλογος τῶν ὀνομάτων, ἐπωνύμων, καὶ παρωνυμίων. Ἡ περιοχὴ τῶν Σφακίων ἔπεμψε 40. Ὁ ἅγιος Βασίλειος, ὁ ἅγιος Νικήτας, τὸ Φραγγοκάστελλον, ἕτερόν τι τμῆμα τῶν Σφακίων, καὶ τὰ Ἀποκόρωνα ἔστειλον 25, ἐξ ὧν 17 ἱερεῖς. Τέλος ὁ Λάκκος Δαρμάρου, ἡ Σκαρδαλοῦ, αἱ Φουρνεῖαι, ἡ Θέρισσος, τὸ Ὀρθοῦνι, τὰ Καρανοσκάφιδα, τὸ Χλιαρὸν, οἱ Στροῦτοι (?), καί τινα ἄλλα κεφαλοχώρια, ἀπέστειλον ἄνδρας 120, συμπεριειλημμένων καὶ 13 ἱερέων. Τὸ σύνολον, 215 λαϊκοὶ, 30 ἱερεῖς, 150 γυναῖκες, χῆρές τε καὶ ὕπανδροι — 400 ἄτομα περίπου).

Ἅπαντες οὗτοι (ἐξακολουθεῖ διηγούμενος ὁ χρονογράφος) ἀφίχθησαν εἰς Χανία, ἵνα ἐκδηλώσωσιν ὁριστικῶς τὴν ἑαυτῶν ὑποταγήν. Ἐκόμισαν δὲ, πρὸς ἐξαγόρασιν δῆθεν τῆς τιμωρίας, καὶ τὴν κινητὴν αὐτῶν περιουσίαν εἰς ἀσημικόν. Ἐφέρετο τοῦτο ὑπὸ γυναικῶν ἐντὸς λευκῶν ἐνδυμάτων προσκεφαλαίων (in temelle), συνεῤῥαμμένων μὲ ταινίας πολυχρωμάτους. Τὸ ἀσημικὸν (δὲν λέγω καὶ τὸ χρυσαφικὸν, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐνοστιμεύοντο, poichè non se ne dilettavano) (1), συνέκειτο ἐκ ποτηρίων, ἀλυσίδων, μαχαιροπερώνων, παλαιοτάτων κομβίων ἐν ὁρμαθιαῖς, συνήθους τοῦ γυναικείου φύλου καλλωπίσματος, ἐκ κωδωνίων, πυξίδων, βελωνοθηκῶν, καὶ ἄλλων ἔτι ἀντικειμένων ἀρχαιοτάτης κατασκευῆς, ζυγιζόντων ἐν τῷ συνόλῳ 10,000 οὐγγείας ἀργύρου. Αἱ γυναῖκες ἔῤῥιψαν τὰ σκεύη ταῦτα εἰς τοὺς πόδας τοῦ Καβάλλη, ὅπως καταδείξωσιν οὕτως, ὅτι οἱ ἀντάρται ἐποίουν ἔκδοτα τῇ ἐξουσίᾳ, οὐ μόνον τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ἀλλά γε καὶ τὰ κτήματα. Οἱ δὲ ἄνδρες ἔφερον ξίφος μὲ ἀργυρᾶ, ἢ ἐπίχρυσα ἐξαρτήματα· ἐπανωφόρια μέλανα καὶ ποδηνεκῆ μὲ πλατύτατα περιλαίμια, καλύπτοντα τὰ νῶτα καὶ τοὺς ὤμους· πίλους ἑλικοειδεῖς ἐκ λεπτοῦ ὑφάσματος μαλλωτοῦ, καὶ μακρὰν γενειάδα. Ἐνδεδυμένοι τοιουτοτρόπως, καὶ ἐπιβεβηκότες ἵππους λευκοὺς, παρεστάθησαν ἐνώπιον τοῦ Γενικοῦ Προβεδούρου. Προηγοῦντο τῆς

---

(1) Ἀπορίας ἄξιον, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ τάξις τῶν ἀρχόντων, εἰς ἣν καὶ ὁ ἐνταῦθα εἰρωνευόμενος χρονογράφος ἀνήγετο, ἀφῆκε τοῖς χωρικοῖς, μετὰ τὴν ἀποῤῥόφησιν τοῦ χρυσαφικοῦ, καὶ ὀλίγον τι ἀσημικόν!

συνοδίας οἱ ἱερεῖς, ἤρχοντο δὲ κατόπιν οἱ ἄνδρες, κρατοῦντες ἕκαστος μικρὸν σταυρόν· εἵποντο, τέλος πάντων, αἱ γυναῖκες.

(..... Ἄρχεται ἐνταῦθα ἀπέραντος δημηγορία τοῦ Καβάλλη, τὴν ὁποίαν παραλείπομεν, φειδόμενοι τῆς εὐαισθήτου φιλοκαλίας τοῦ ἀναγνώστου. Διὰ τῆς προσαγορεύσεως αὐτῆς ὁ Προβεδοῦρος πειρᾶται νὰ πείσῃ τὸν σκληροκέφαλον καὶ δυστράπελον λαὸν τῆς Κρήτης, ὅτι οὐδεὶς ἐν τῇ ὑφηλίῳ λαὸς διαιτᾶται εὐτυχέστερος, ἀσφαλέστερος, κάλλιον εὐνομούμενος τοῦ κρητικοῦ· ὅτι οὐδέποτε οὐδαμόσε μήτηρ περιεποιήθη τοὺς καρποὺς τῆς κοιλίας της μεθ' ἧς στοργῆς, προθυμίας καὶ τρυφερότητος ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία ἠγάπησε τοὺς ἀπογόνους τοῦ Μίνωος, περιέθαλψε τὴν ὀρφανίαν των, ὑπερεπλούτισε τὰ βαλάντιά των, ἐλέησε τὰς παρεκτροπάς των, ἐφείσθη τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων των.

Λήγει δὲ τὸ χρονογράφημα μὲ τὴν προκήρυξιν τῆς ἀμνηστείας, ἧς χάριν οἱ προὔχοντες τῆς ἐξοχῆς ἐτέλεσαν (λέγει) εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῶν Χανίων, ἀνατολικάς τε ἐπίσης καὶ δυτικὰς, δεήσεις εὐχαριστηρίους, καὶ προσήνεγκον εἰς τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης παντοδαπὰ ἀναθήματα.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

ὅθεν ἠρύσατο τὴν ἱστορικὴν ὕλην

ὁ Συγγραφεύς.

Α'. Ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς. Κλ. Ζ'. Χειρ. 304.

Relation dell'Ecc.mo S.r P.o Basadonna, del Sindacato de Levante, nel 1566 (σώζεται μικρόν τι μόνον τεμάχιον).

Β. Ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς. Κλ. Ζ'. Χειρ. 631 καὶ Χειρ. 1189.

Il Sommario della Relatione del Regno di Candia, fatta per il Clar.mo Sig.r Giacomo Foscarini, tornato Proveditor et Inquisitor generale del Regno. Arrivò quivi del 1574, il 1° ottobre, ripatriò sul fine del 1577.

Γ'. Ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς. Κλ. Ζ'. Χειρ. 304.

Relatione del Ecc.mo Sig.r Giulio Garzoni del Sindacato di Levante l'anno 1586.

Δ'. Ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ Οὐατικανῆς.

Della Provedaria generale di Candia di Ser Marin de Cavalli; el Cavalier andatovi sul fine del 1570, et ritornato del 1572; su l'istesso Febraro ammalato; così giunto in un dì subito si morse.

Ε'. Ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς. Χειρ. 18. Φύλλ. 117 εἰς τέταρτον, Κατάλ. σελ. 226.

Cronaca Veneziana, dal principio della città sino al MCCCX.

Ϛ'. Ἐκ τῆς Μαρκιανῆς. Τὸ Χειρ. 20. Φύλλ. 233. Σελὶς τοῦ Καταλ. 227.

Ζ'. Ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ Συλλογῆς Κοῤῥέρ. Τὸ ὑπ' ἀρ. 766. Χειρ,

Η'. Αὐτόθεν. Τὸ Χειρ. 766. Ἔτος 1608.

(Ἄρχεται: Nel tempo che la Repubblica guereggiava con li barbari Turchi).

Θ'. Ἐκ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἀρχείου τῶν Φράρων.

Τὰ διαγγέλματα τοῦ Φιλίππου Βραγαδίνου 10 Ὀκτωβρ. 1570, καὶ 24 Ὀκτωβρ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ι'. Ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ Συλλογῆς Κοῤῥέρ. Τὸ ὑπ' ἀρ. 624 Χειρ.

Historia Candiana, descritta da Andrea Cornaro, nobile Veneto, habitante nella città di Candia, metropoli del regno.

ΙΑ'. Ἐκ τῆς ἐν Παρισίοις βιβλιοθήκης τοῦ Ναυσταύθμου. Χειρ. 19.

Louis Chevalier, Voyage de Levant.

ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Cornelii, Creta Sacra. T. 2. Venetiis.

Diedo, Storia Veneta. T. 2. Venezia.

Historia di Candia. T. 1. Venezia.

Romanini, Storia documentata di Venezia. T. 19. Venezia.

Laurentii de Monacis, Chron. de rebus Venetis. T. 1. Venetiis.

Storia de' Dogi di Venezia, corredata de' 120 ritratti de' medesimi. T. 2. Venezia 1857.

Boschini, Il Regno tutto di Candia delineato, 1651, Venezia (Χάρται εἰς φύλλον).

Belon, Observations de plusieurs singularitéz, etc. ed. 1555.

Jerôme Dandini, Voyage du Liban, Paris 1675 (Τὸ περὶ Κρήτης σπουδαῖον κεφάλαιον κατεχωρίσθη ἀγγλιστὶ καὶ ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Pinkerton. Ὁ συγγραφεὺς ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον ἐν ἔτει 1599).

Tournefórt, Voyage de Levant. T. 2. Paris.

Thevet, Cosmographie de Levant. Paris.

Myller, Voyage en Grèce.

Tancoigne, Voyage à Smyrne, dans l'Archipel et l'île de Candie. T. 2. Paris.

Dapper, Description exacte des Isles de l'Archipel.

Hartley, Researches in Greece and Levant. London.

R. Pashley, Travels in Crete. T. 2. London.

D'Anville, Les côtes de la Grèce et l'Archipel, 1756. Paris. Καὶ Analyse de la carte intitulée: Les côtes de la Grèce et de l'Archipel, 1757.

H. A. O. Reichard, Περιγραφὴ τῆς Κρήτης, καί τινος ἄλλης νήσου τοῦ Αἰγαίου (Γερμανιστί).

F. W. Sieber, Περιήγησις εἰς Κρήτην, 1817. T. 2 (Γερμανιστί).

Olivier, Voyage dans l'Empire Ottoman. T. 2. Paris.

Savary, Lettres sur la Grèce. Paris.

Pococke's, Description of the East and some other countries. T. 2. London.

Ἑλληνομνήμων, ἢ Σύμμικτα Ἑλληνικά.

Erophile, Vulgaergriechische Tragœdie von Georgios Chortatzes, von Conrad Bursian. Leipzig, 1870.

Χάρτης τῆς Κρήτης καὶ τῶν παρακειμένων νήσων. Κλίμ. 1:500,000. Εἰς μέγα φύλλον.

Kutschert J. et Mahlmann H., Χάρτης τῆς Κρήτης. Κλίμ. 1:800,000 λιθογρ κεχρωματισμένη.

